IACOBO CVIACIO IVRE-CONSVLTO CLARISSIMO,

AD GREGORII NONI DECRETALIVM LIBROS, SECVNDVM, TERTIVM, QVARTVM ET QVINTVM adſcriptæ, RECITATIONES SOLEMNES:

OPERI PARALIPOMENON INSERTÆ.

Hac poſteriori editione ab omni mendo & offendiculo vindicatæ, & ſuo nitori reſtitutæ: additis quibuſdam Capitulis priori editione prætermiſſis.

Cum Indice triplici: priore Rubricarum, poſteriore Canonum, poſtremo Rerum & verborum.

LVGDVNI.

M. DCXIV.

Digitized by Google

Ad Lectorem.

SVbſiſte Candide lector, & cautus iudicium tuum de his recitationibus ſuſpende. Sunt enim non pauci acris ingenij viri qui hunc tanti Patris fœtum germanum nec improbabili coniectura negant; imò ſuppoſitum vel adulterinum. Vt vt ſit, cùm aliis editionibus dudum in lucem inter eius opera prodierit, eo te carere hac vna celebriore nefas eſſe duximus, in ſpem adducti, fore tandem aliquos qui rei omni publicæ, ac tam eximij viri memoriæ conſultum volentes, veriorem, ſi quis ſit alius, à tenebris eruent, & excudendum tranſmittent. Tu interim, hoc, ſi potes, vtere.

Titulorum Decretalium,qui ſequentibus Commentariis à Iacobo Cuiacio explicantur Index Alphabeticus.

A

Appellationibus,recuſationibus,& relationibus. col.136

C

Cauſa poſſeßionis , & proprietatis. col.32
Clerico ægrotante,vel debilitato. col.203
Clandeſtina deſponſatione. col.270
Clericis peregrinantibus. col.163
Clericis coniugatis. col.177
Clericis non reſidentibus in eccleſia,vel præbenda. col.180
Cognatione legali. col.294
Cognatione ſpiritali. col.290
Cohabitatione clericorum,& mulierum. col.174
Commodato. col.219
Conceßione præbendæ. col.205
Conditionibus appoſitis in deſponſatione , vel in aliis contractibus. col.276
Confeßis. col.57
Confirmatione vtili, vel inutili. col.163
Coniugio leproſorum. col.287
Coniugio ſeruorum. col.288
Conſanguinitate, & affinitate. col.299

D

Depoſito. col;219
Deſponſatione impuberum. col.261
Dilationibus. col.25
Diuortiis. col.321
Dolo & contumacia. col.46
Donàtionibus. col.232
Donationibus inter virum, & vxorem,& dote poſt diuortium reſtituenda. col.324

E

Emptione,& venditione. col.220
Eo , qui cognouit conſanguineam vxoris ſuæ , vel ſponſæ. col.294
Eo , qui duxit in matrimonium , quam polluit per adulterium. col.284
Eo,qui mittitur in poſſeßionem rei ſeruandæ cauſa. col.51
Exceptionibus. col.110

F

Feriis. col.27
Feudis. col.227
Fide inſtrumentorum. col 85
Fideiuſſoribus. col.231
Foro competenti. col.8
Frigidis,& maleficiatis,& impotentia coëundi. col.307

H

His,quæ fiunt à prælatis ſine conſenſu Capituli. col.212
His,quæ fiunt à maiori parte Capituli. col.215

I

Inſtitutionibus. col.204
Iudiciis. col.1
Iuramento calumniæ. col.22
Iureiurando. col.97

L

Libelli oblatione. col.13
Litis conteſtatione. col.15
Locato, & conducto. col.223

M

Matrimonio contracto contra interdictum eccleſiæ. col.310
Mutuis petitionibus. col.15

N

Natis ex libero ventre. col.289
Ne ſede vacante aliquid innouetur. col.211

O

Ordine cognitionum. col.30

P

Peculia clericorum. col.236
Pignoribus, & aliis cautionibus. col.228
Plus petitionibus. col.32
Præbendis,& dignitatibus. col.185
Præſcriptionibus. col.117
Præſumptionibus. col.92
Precariis. col.218
Probationibus. col.58

Q

Qui clerici,vel vouentes matrimonium contrahere poßint. col.280
Qui filij ſint legitimi. col.312
Qui matrimonium accuſare poſſunt , vel contra illud teſtificari. col.319

R

Rebus eccleſiæ alienandis,vel non. col.217
Rerum permutatione. col.225
Reſtitutione ſpoliatorum. col.37

S

Secundis nuptiis. col.328
Sententia,& re iudicata. col.125
Sequeſtratione poſſeßionis,& fructuum. col.55
Solutionibus. col.232
Sponſa duorum. col.173
Sponſalibus,& matrimoniis. col.239

T

Teſtibus cogendis ,vel non. col.84
Teſtibus, & atteſtationibus. col.65

V

Vita & honeſtate clericorum. col.57
Vt eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur. c.216
Vt lite pendente nihil innouetur. col.52
Vt lite non conteſtata non procedatur ad teſtium receptionem vel definitiuam ſententiam. col.16

Index Capitulorum Decretalium, quæ à Cuiacio explicantur, ſecundum literarum ordinem digeſtus.

Prior numerus caput, poſterior columnam indigitat.

A

ABeo,qui, 3.col.56
Accedens ad, 24.col.196
Accedens. 4.col.19
Accedentes ad, 11.col.120
Accepta quæſtione, 3.col.37
Accepimus literas. 4.col.85
Accepiſti illam, 2.col.274
Accepiſti mulierem, 1.& ſeq. 2.3.4.5.7 eod.tit.col.307
Accepta conqueſtione, 35.col.146
Acceſſit ad præſentiam, 5.col.264
A crapula,& ebrietate, 14 col.173
Ad audieotiam apoſt, 13.col.121
Ad audientiam noſtram, 34.col.146
Ad audientiam noſtri, 4.col.244
Ad autes noſtras, 6.col.159
Ad aures noſtras, 33 col.146
Ad decorem, 5.col.204
Ad diſſoluendum, 13.col.269
Ad hæc, 20.col.142
Ad hæc, 47.col.144
Ad hæc cùm, 1.col.46
Ad hæc Deus, 1,col.17
Ad hæc licet. 13.col.188.& 191.192
Ad hæc quoniam. 37.col.147
Ad hæc ſicot, 30.col.145
Ad hæc ſi in vna, 6.col.138
Ad hoc in Apoſtolicæ, 1.& ſeq.2.3 cod. tit.de ſolutionibus. col.232
Ad hoc vnait, 1.col.55
Ad id quod, 21.col.255
Adoleſceus,qui, 32.col.260
Ad noſtram, 20.col.104
Ad noſtram, 21.col. 104
Ad noſtram, 3.col.137
Ad noſtram aodientiam, 5.col.165
Ad noſtram noueris, 5.col.223
Ad noſtram noueris, 4.col.288
Ad noſtram noueritis, 12.col.64
Ad noſtram noueritis, 7.col.98
Ad præſentiam, 16.col 141
Ad probandum quòd, 24.col.135
Ad quæſtiones ſol. 6.col 226
Aduerſario tuo, 23.col.117
Ad vltimum interrogati, 2.col.32
Afferte mihi, 2.col.93
Albeticus miles, 43.col.77
A memoria noſtra. 1.col.52
An ſit deferendum, 42.col.149
A nobis ex parte tua, 2 col.111
A nobis, 2 col.319
A nobis tua, 8 col.265
Apoſtolicæ ſedis, 9.col.136
Apoſtolicæ, 9.col.115
Atſi clerici coram, 4.col.2
Atteſtationes ſuper, 10.col.166
Auaritiæ,quæ eſt, 30.col.190
Audita querela, 4.col.37
Auditis,& intellectis, 15.col.123
Authoritate Apoſtolicæ, 4.col.244

B

BOna fides, 2.col.220
Bonæ memoriæ. 51.col.153
Bona memoriæ, 3.col.164
Breui ſuſcitatus, 17.col.103

C

CÆterùm quia in eos, 5.col.3
Cæterùm quia nouis morbis, 5.col. 22
Cæterùm,quòd, 6.col.83.84
Cæterùm ſi Abbatem, 3.col 233
Capellarum, 1.col.328
Capellanus tuus, 4.col.29
Cauſam matrimonij, 24.col.64
Cauſam matrimonij, 1.col.84
Caoſam quæ, 21.col.66
Cauſam,qoæ, 14.col.130
Cauſam,quæ inter, 3.col.47
Cauſam,quæ, 4.qui fil.ſint.leg.col.313
Cauſam quæ, 7.col.119
Cauſam,quæ, 7.qui fil.ſint leg col.313
Cauſam,quæ, 19.col.66
Cauſam,quæ inter, 18.col.6
Cauſam,quæ vertitur, 9.col.3
Clerici arma, 2.col.168
Clerici officia, 15 col.173.174
Clerici. 8.col.3
Clericis, 7.col.170
Clericos in ſacris, 3.col.174.175
Clericus fideiuſſionibus, & ſeq.2.3.& 5. col.231
Clericus neque, 5.col.170
Clericus,qui iotauit, 35.col.109
Clerici ſi tonſuta, 6.col.170
Commiſſum, 16.col.235
Conquerente L. 1.col.163
Conquerente nobis R. 6.col.183
Conquerente nobis. 7.col.39
Conqueſtus eſt, 1.col.312
Conqueſtus eſt nobis, 16.col.12
Conqueſtus eſt nobis, 5.col.30
Conſanguinei, 11.col.129
Conſilium prouidentiæ. 1.col.32
Conſultationi tuæ, 28.col 259
Conſultationi tuæ, 4.de frig.& malef. col.307
Conſultationibus, 4 col.233
Conſultationibus, 6.col.203
Conſtitutis coram, 3.col.212
Conſtitutis in, 1.col.51
Conſtitutis in, 45 col.79
Conſtitutis in, 23.col.143
Conſtitutis in, 46.col.79
Conſtitutus in, 3.col 231
Conſtitutus in, 11.col.210
Conſtitutus in. 30.col.70
Conſtitutus in, 46.col.151
Conſtitutus in, 45.col.150
Conſuluit, 18.col.136
Conſuluit nos, 29 col.145
Conſuluit nos, 4 col.282
Conſuluit nos, 14.col.141
Continebatur in, 6 col.264
Continebatur, 2.col.212
Contingit interdum, 9 col.50
Contingit interdum. 5.col.86
Contracto matrimonio, 5.col.295
Cùm ab omni, 10.col.171
Cùm ad noſtram, 7.col.104
Cùm ad ſedem, 15.col.43
Cùm aliquibus, 6.col.117
Cùm à nobis, 28.col.69
Cùm Apoſtolica, 7.col.213
Cùm apud ſedem, 23.col.219
Cùm Bertholdus, 18.col.131
Cùm bonæ memoriæ, 15.col.64
Cùm cauſa,quæ, 8.col.128
Cùm cauſa,quæ, 6.col.221.& 223
Cùm cauſa,quæ, 42.col.78
Cùm cauſam,quæ, 37.col.74
Cùm cauſam,quæ. 36.col.202
Cùm cauſam,quæ, 6.col.24
Cùm cauſam,quæ, 62.col.158
Cùm cauſam,quæ, 13.col.64
Cùm ceſſante cauſa, 60.col.157
Cùm clamor, 53.col.83
Cùm conſtet, 8.col.230
Cùm contingat, 28.col.99
Cùm contingat interdum, 13.colum. 10.
Cùm contra G. 6.col.230
Cùm contra, 9.col 83.84
Cùm decorem, 8.col.178 179
Cùm decorem, 12.col.171
Cùm deputati, 16.col.6
Cùm dilectæ in, 16.col.205
Cùm dilectæ in, 4.col.164
Cùm dilecti filij, 3.col.221
Cùm dilecti filij, 6.col.48
Cùm dilecti filij, 6.col.134
Cùm dilectus, 9.col.88
Cùm dilectus, 6.col.33
Cùm dilectus filius, 2.col.32
Cùm eccleſia Sutrina, 3.col.33
Cùm eccleſiaſticæ, 3.col.11
Cùm ex officij ſui, 16.col.120
Cùm gratia ſui, 1.col.219
Cùm haberet, 5.col.186
Cùm I.& A. 22.col.134

Cùm

Index Capitulorum.

Cùm iamdudum, 18.col.192
Cùm in Apoſtolica, 18.col.245
Cùm in cauſa pecuniaria, 7.col.22
Cùm in cunctis, 1.col.215
Cùm in eccleſia, 38.col.147
Cùm inhibitio, 3.col.271
Cùm in iuuentute, 15.col.96
Cùm inter I. 2.col.312
Cum inter, 5.col.112
Cùm inter vos, 13.col.130
Cum in tua, 27.col.258
Cùm in tua, 44.col.78
Cùm in tua diœceſis, 6.col.319
Cùm Ioannes, 10.col.89
Cùm locum, 14.col.252
Cùm monaſterium, 1.col.57
Cùm nobis, 14.col.121
Cùm non ab homine, 10.col.4
Cùm non ignores, 15.col.188.& 191.192
Cùm non liceat, 12.col.121
Cùm nos iam, 3.col.212
Cùm noſtris, 6.col.208
Cùm nuncius. 12.col.65.& 66
Cùm olim D. 7.col.49
Cùm olim, 34.col.72
Cum olim, 7.col.229
Cùm olim fr. 18.col.224
Cùm olim ad, 6.col.178
Cum olim Magaton, 12.col.129
Cum olim priori, 58.col.202
Cum olim quæſtio, 7.col.35
Cum parati, 19.col.142
Cum percuſſio, 1.col.203
Cum quidam, 12.col.100
Cum P.Tabellio, 15.col.92
Cùm ſecundum apoſt. 5.col.328
Cum ſicut accepimus, 2.col.51
Cum ſit Romana, 5.col.137
Cùm ſit generale, 8 col.9
Cum ſit proprium. 2.col.277
Cùm ſecundum. 16.col.187.& 191.192
Cum ſuper, 17.col 131
Cùm ſuper cauſa, 2.col.84
Cum ſuper electione, 4.col.34
Cum ſuper electione, 2.col.57
Cum ſpeciali, 61.col.158
Cum te à Bartholomæo, 23.col.134
Cum teneamur, 17.col.142
Cum venerabilis fr. 6.col.113
Cum veniſſent, 12.col.4
Cum veniſſent, 6.col.204
Cum veniſſent ad, 3.col.51
Cum veniſſet, 9.col.40
Cum veniſſet ad, 25.col.69
Cum vniuerſorum. 8.col.226

D

De appellationibus, 11.col.140
Debitores ad ſoluendos; 6.col.98
De cætero,. 7.col.183
De cetero laicos, 14.col.65
De cætero noueris, 5.col.127
Decernimus, vt laici, 2.col.1
De confirmationibus, 2.col.163
De diacano qui, 1.col.281
De Francia quidam, 1.cel 240
De illa, quæ, 6.de diuort. col.322
De illis, 3.col.276
De illis, qui intra, 7.col.265
De illis autem, 5.col.245
De illis, qui in, 9 col.266
De illo, qui, 3 col.296
De infidelibus, 4.col.304
De monachis, qui, 12.col.191
De muliere, quæ, 6.col.246
De muliere, 3.col.311
De multa prouidentia, 28.col.197
Denique quod in, 1.col.1[illegible]
De priore. 31.col.145
De prudentia veſtra, 3.col.324
De quarta decimæ, 4.col.118
De rectoribus eccleſ. 3.col.203
De teſtibus, 29.col.70
Deus qui eccleſ. 9.col.322
Deus qui eccleſiam, 11.col.171
Dignũ eſt.1.& ſeq. 2.3.4.eod.tit.co..288
Dilectæ in Chriſto, 10.col.115
Dilecti filij 8.col.114
Dilecti filij, abbas, 1.col.25
Dilecti filij fratres, 4.col.14
Dilecti filij prior, 6.col.3
Dilecti filij prior, 1.col.136
Dilecti filij prior, 66.col.160
Dilecti filij.Io.& H. 51.col.153
Dilecti filij I.& A. 17.col.12
Dilectis filiis, 55.col.155
Dilecto filio P. 25.col 196
Dilecto filio P. 25.col.190
Dilecto filio G. 63.col.159
Dilecto filio, 40.col.76
Dilectorum filiorum, 10.col.83.84
Dilectus filius R. 24 col 257
Dilectus filius 5.col.55
Dilectus filius Rector, 2.col.56
Dilectus filius G. 34.col.201
Dilectus filius, 12.col.210
Dilectus filius G. 27.col.197
Dilectus filius T. 19.col.193
Directæ nobis, 39.col.147
Diſcretionem tuam, 6.col.296
Diuerſis fallaciis, 5.col.178
Dominus, ac redemptor, 2.col.328
Donatio, quæ, 8.col.327
Dudum archidiacono, 16.col.96
Duo pueri, 12.col.268
Duobus iudicibus, 29.col.135
Duobus modis, 1.col.273

E

Ea noſcitur, 6.col.213
Ea te credimus, 22.col.104
Ea, quæ iuxta, 4.col.126
Eccleſiæ ſanctæ, 3.col.51
Eccleſiæ ſanctæ, 4.col.53
Ego N. 4.col.97
Epiſcopus ſi, 4.col.187
Et ſi Chriſtus, 26.col.106
Et ſi membra corp. 10.col.215
Et ſi neceſſe, 5.col.325
Eum, pro quo, 5.col.221
Ex adminiſtrationis, 1.col.97
Examinata cauſa, 15.col.5
Examinata cauſa, 7.col.166
Exceptionem excom. 12.col.116
Ex conqueſtione B. 10.col.39
Ex epiſtolæ verbis, 1.col.58
Ex frequentibus querelis, 3.col.104
Ex geſtis, 2.col.180.181
Exhibita nobis, 9.col.226
Exhibita nobis R. 19.col.6
Ex inſinuatione prioris, 50.col.152
Ex literis Cantuarenſi, 2.col.311
Ex literis F.T. 5.col.229
Ex literis tuis de diuort. 5.col.321
Ex literis. 7.col.146
Ex literis, 1.col.15
Ex literis fr. 8.de eo, qui cogn. conſ. vx. cl.298
Ex literis Pontini, 16.col.173.174
Ex literis Siluani, 10.col.148
Ex literis tuæ fr. 11.col.267
Ex literis tuis, 1.de conſ. & aff. col. 301
Ex literis tuis, 3.col.58
Ex literis tuis, 3. de frig. & maleſic. col 307
Ex literis veſtris, 8.de cog.ſpir. col.294
Ex literis veſtris. 3.col.85
Ex literis veſtris, 32.col.108
Ex literis veſtris, 2.col.46
Ex literarum, 2.col.281
Ex literarum tuarum, 4.col.286
Ex ore ſedentis, 3.col.216
Ex parte. 7.c.65
Ex parte, 47.col 151
Ex parte abbatis, 3.col.57
Ex parte 8.quondam, 15.col.11
Ex parte chariſſimæ, 11.col.90
Ex parte C. 9.col.247
Ex parte Haſtenen. 10.col.210
Ex parte M. 14.col.42
Ex parte M. 67.col.161
Ex parte tua, 2.col.228
Ex parte tua, 5.col.203
Ex parte tua, 9.col.178.179
Ex parte tua, 4.col.216
Ex parte veſtra, 8.col.183
Expoſuiſti nobis, 33.col.201
Expoſuit nobis Bituricen. 4.col.26
Ex præſentium, 3.col.228
Ex ratione, 8.col.139
Ex reſcripto, 9.col.99
Ex reſcripto, 1.col.223
Ex ſtudiis ſuis, 3.col.93
Ex tenore, 14.qui fil.ſunt leg. col.316
Ex tenore, 13.& ſeq. 14.15.16.col.210
Ex tenore, literarum, 11.col 10
Ex tenore literarum, 13.col.205
Ex tenore veſtrarum, 35.col.73
Extirpandæ conſuetudinis, 30.col.200
Ex tranſmiſſa nobis, 6.col.9
Ex tranſmiſſa nobis, 8.col.39
Ex tranſmiſſa, 10.col.120

F

Finem litibus, 5.col 48
Fraternitati tuæ, 5.col.182
Fraternitati tuæ, 7.col.298
Fraternitatis tuæ, 6. de frigid. & malef. col.309
Fraternitatem tuam, 2.col.233

G.

Gaudemus, 8. de diuort. columna 322.
Gaudemus, 15. qui fil. ſint leg. colum. 319
Gemma mulier, 29.col.260
G.perpetuus. 12.col.90
Graue nimis eſt. 29.col.199

Grauis ad nos, 21.col.40
Grauis illa querimonia. 1.col.219

I

IGoarus epiſcopus dixit. 5.col.14
Illud autem, 8.col.119
Illa deuotionis, 2.col,211
Illud quoque nobis. 11.col.94
Illo vos. 4.col.229
Imperatotom. 4.col.22
Imputari ei. 13.col.91
Indecens eſſe. 5.col.289
In cauſa,quæ intet. 8.col.36
Io cauſis eccleſiaſticis. 15.col.65
Io cauſis,quæ. 19.col.133
In eccleſia, 2. & ſeq. vſque ad finem tit. col. 204
Inhærentes veſtigiis. 1.col.22
Inhibendum eſt. 1.col.174
Iniuſtum videtur. 4.col.226
In Lateranenſi cōcilio.31.col.200.&.201
In literis. 24.col.68
In literis tuis. 5.col.38
In nomine Dumini. 2.col.64
In ooſtra præſentia. 32.col.72
In omni negotio. 4.c 64
In pertractandis 3.col.24
In præſentia C. 8.col.60
In præſentia noſtra. 16.co..255
Inquirendum eſt. 4.col.238
Inquiſitiooi tuæ. 71.col.162
Inſinuante I.7. col.283
Inſinuatione. 1.col.227
Ioſuper adieciſti. 4 col.319
Inſoper ſtatoimus. 6.c.64
Intellecto iamdudum. 33.col.108
Iotelleximus. 7.col.3
Intelleximos qoòd. 1.col.30
Iotimaſti. 68.col.161
Intimauit R. 18.col.65
Inter cætera. 2.col.136
Inter cætera, 17.col.192
Intet cæteras. 9.col.128
Inter dilectos filios. 6.col.86
Inter dilectos. 8.col.235
Inter monaſterium. 20.co..133
Inter opera. 20.col.255
Inter quatuot. 10.11.12.13.14.15.& ſeq.col.185
Interpoſita appellatione. 70.col.162
Inueſtigandom eſt. 1.col.256
Ioannes nobis. 7.col.178.179
Iordanæ mnlieris. 15.cul.299
Irrita erit, 5.& ſeq.2.3.4.5.col.212
Is,qoi conqueritur. 4.col.232
Is,qui fidem. 30 col.260
Item cùm quis dicit. 6.col.38
Iudæi,ſioe Sarraceni. 21.col.66
Iuramentum à te. 37.col.109
Iurauit quidam. 6.col.60
Iurgantium. 2.col.126
Iuuenis,qui puellam. 3.col.243

L

LAtot præſentium. 7.col.527
Lator præſentium. 2.col.229
Lator præſentiom. 5.col 314
Laudabilem 5.de frigid.& malef.col.307
Laudabilem. 2.col.53
Licet. 3.col.208
Licet cauſam. 9.col.61
Licet dilectos F N. 49.col.81
Licet ex quadam. 47.col.80
Licet ex ſuſcepto. 10.col.10
Licet multùm. 1.col.37
Licet prætor. 3.col.294
Licet ratione delicti. 20.col.13
Licet tam vereris,quàm. 3.col.28
Licet vniuerſis. 23.col.67
Licet vobis. 32.col.201
Literas. 2.col.23
Literæ,quas. 1.col.310
Literæ tuæ,ac petitio. 3.col.26
Literæ veſtræ.7.de ſtig.& malef col.307
Literas. 3.col.287
Literas tuas fr. 4.col.264
Literas tuas. 13.col.41
Literas veſtras. 14 col.65
Literas veſtras. 9.col.206
Literis fraternitatis. 12.col.95

M

MAioribus eccleſiæ. 8 & ſeq.col.189
Mancipia eccleſiaſtica. 3.col.226
Mandata cœleſtia. 6.col.94
Martinus. 4.col.293
Meminimus. 9.co..139
Meminimus. 3.col.282
Monaſteria. 8.col.170
Mulieres cum pro. 1.col.324
Mulieri,quæ. 34.col.109

N

NIcolao militi. 64.col.159
Nihil prodeſt. 2.col.118
Nimis de iure. 30.col.107
Niſi eſſent viri. 21.col.194
Non amplius. 1.col.204
Non debet. 8.de conſ.& aff.col.306
Non debet quis. 56.col.84
Non eſt vobis, 11.col.249
Non liceat. 2.col.187
Non licet epiſcopo,1.&ſeq.2.3.4.5.6.7.8. 9.10.11.12.cod.tit.de reb.eccleſ.non al. col.217
Non liceat epiſcopo. 1.col.180
Nonne bene. 5.col.94
Non poteſt. 3.col.126
Nouit ille. 43.col.149
Nouit ille. 1.col.211
Nooit ille qni nihil. 13.col.4
Nouit tuæ diſcretionis. 4.col.212
Nullus dubitat. 4.col.93
Nullus Epiſcopus. 5.col.97
Nullos iudicum. 2.col.8
Nullus presbyter. 1.col.228
Nuper à nobis. 6.col.326
Nuper nobis. 51.col 82

O

OBlatio nobis. 57.col.156
Odoardos clericus. 3 col.232
Olim cauſam,quæ. 12.col.44
Olim. 7.col.114
Olim inter epiſcopum. 1.col.11
Olim inter te. 17.col.44
Olim vobis. 16.col.43
Omnes dies dominicales. 1.col.27

P

PAſtoralis. 4 col.121
Paſtoralis. 8.col.18
Paſtoralis. 14.col.3
Paſtoralis officij. 2.col 114
Paſtoralis officij. 5.col.34
Paſtoralis officij. 7.col.235
Paſtoralis officij. 33.col.134
Perlatum eſt. 8 col.315
Perſonæ eccleſiarum. 20.col.86
Perſonas eccleſiarum. 4.col.137
Per tuas. 12.col.316
Per toas literas. 58.col.157
Per tuas literas. 6.col.277
Per tuas literas. 5.col.136
Per tuas nobis. 10.col.61
Per tuas nobis. 48.col.80
Per venerabilem. 13.col.316
Per veſtras. 7.col.317
Peruenit ad audientiam. 4. col. 83.84
Peruenit ad nos. 2.col.231
Peruenit ad nos. 1.col 287
Peruenit ad nos. 2.col.67
Peruenit ad nos. 3.col.97
Peroenit ad nos. 4.col.83.84
Peruenit ad nos. 28.col.144
Peruenit ad nos quòd. 2.col 222
Peruenit ſane. 11. qui fil. ſint. leg. col. 315
Petitio veſtra. 31.col.107
Piſanis,ac Locanis. 19.col.45
Placuit Sancto. 1.col.64
Placoit vt Presbyteri. 1.col.120
Placoit vt ſi. 1.col.17
Plerunque. 4.col.325
Porrecta nobis. 6.col.165
Porrò de comite. 3.col.122
Poſt ceſſionem. 7.col.60
Poſt electionem. 7.col.208
Potuit emphyteutica. 4.col.224.& 225
Poſtremo fr. 36.col.147
Poſtulaſti per ſedem. 14 col.11
Poſtulaſti. 15.col.206
Præſentata nobis. 50.col 81
Præſentium. 31.col.72
Præterea. 12.col.143
Præterea adieciſti. 2.col.25
Præterea cùm quis. 27.col.69
Præterea de G. 14.col.188.& 191.192
Præterea de muliere 12.col.250
Præterea ſi,qui. 2.col.241
Præterea requiſiſti. 40.col.148
Præterea ſi teſtes. 7.col.83.84
Precariæ de quioquennio. 1.& ſeq.2 3. cod.tit.de precar. col 218 219
Presbyter cùm. 2.col.237
Presbyterum cuius. 2.col.203
Pro illorum prouiſione. 22.col.194
Propoſitum eſt. 1 & ſeq.6. penult.& vlt. cod.tit col.284
Propoſuiſti nobis,quod. 19 col.12
Propoſuiſti quòd. 4.co 59
Propoſuit nobis. 2.col.188
Propoſuit nobis T. 4.col.206
Propoſuit nobis. 24.col.143
Propter eius. 10.col.139
Propter ſterilitatem. 3 col.214
Proot nobis. 4 col.47
Prudentes. 1.col.232
Prudentium. 2.col.15
Puberes à pube. 3.col.161

Qua

Index Capitulorum.

Q

QVa fronte nos, 25.col.143
Quæſitum eſt. 5.col.226
Quæſtion. 2.col.215
Quæſitum à nobis. 2.col.321
Quæſtioni, quam. 21.col.142
Qualiter, & quando. 17.col.6
Qualiter Archiepiſcopus. 9.col.184.185
Quanta diuina gratia. 3 col.2
Quanto. 8.col.94
Quanto. 5.col.212
Quanto perſonam. 18.col.103
Quanto te nouimus. 7.col.322
Quamuis regulariter. 25.col 135
Quemadmodum ſi. 25.col.105
Querelam R. 10.col.100.
Qui in vitorum, 1.& 2.3.13.& vlt.cod. tit.col.205
Quia circa. 6.col.305.
Quia diuerſitatem. 5 col 206
Quia indicante. 9.col.120
Quia in tantum. 5.col.187
Quia nonnulli. 3 col.180.181
Quia nos. 32.col.146
Quia V.qui violenter. 11 col.4
Quia veriſimile. 10.col.94
Quicunque ſub. 1.col.276
Quintauallis. 24.col.102
Quod à te. 3.col.177.178
Quod ad conſultationem. 15 col.131
Quod clerici. 9.col.10
Quod dilectio, 3.de conſ.& aff.col.303
Quòd nobis. 2.col.271
Quod nobis. 9.col.312
Quòd quibuſdam. 4.col.23.31
Quod ſedem. 2.de frig.& maleſ.col.307
Quod ſuper his. 5.col.304
Quod ſuper his. 7.col.88
Quoniam aliqua. 3.c.46
Quoniam contra. 11.col.63
Quoniam frequenter. 5.col.19
Quoniam in parte. 2.col.27
Quoniam nemini. 2.col.287
Quoniam nemini. 2.col.287
Quoniam omne. 20 col.124
Quoniam vt ait. 9.col.170
Quoſdam. 7.col.94
Quotiens. 5 col.64

R

RAtio nulla. 3.col.187
Referente. 1.col.188
Referente nobis. 10.qui fil.ſint legitim. c.315
Relatum eſt. 9.& 20.25.26.col.190
Relatum eſt. 1.col.319
Relatum eſt auribus. 3.col.205
Relatum eſt nobis. 4.col.180.181
Reprehenſibilis. 26.col.144
Requiſiuit à nobis. 17.col.253
Rurſus quidam. 6.col.283

S

SÆpè contigit. 18 col.44
Sæpe contigit. 44.col.149
Sanctorum patrum. 3.col.118
Sanè ſi Epiſcopi. 3.col.8
Sanè prouideas, 2.col.177.178.
Sanè ſacerdotes. 4.col.178
Scribam eis, 9.col.94
Scripta verò. 2.col.85
Secundò requiris, 41.col.145
Sed Quoduultdeo Centurienſi. 1.col.1
Sententia contra. 2.col.175
Series tui reſcripti, 26.col.69
Si aduerſarius. 4.col.54
Si autem clerici. 6.col.174.175.176
Si cautio, quam. 14.col.92
Si clericus laicum. 5.col.9
Si conditiones. 7.col.278
Sicut. 29.col.107
Sicut ad extirpanda. 4.col.174.175
Sicut conſuetudo. 2.col.58
Sicut ex literis. 22.col.256
Sicut ex literis. 13.c.101
Sicut nobis. 9.c.66
Sicut nobis. 16.col.131
Sicut noſtris eſt. 27.col.107
Sicut notius eſt. 1.col.93
Si diligenti. 17.col.123
Si diligenti. 12.col 10
Si duobus coram ſuo. 7.col.138
Significante R. 7.col.230
Significante Aurelia. 69.col.151
Significante M. 5.col.319
Significantibus T.& R. 2.col.14
Significantibus. 49.col.152
Significaſti nobis. col.26.84
Significaſti. 4.de diuort.col.321
Significaſti nobis, quod. 18.col.12
Significatum eſt. 11.col.191
Significauit nobis. 41.col.77
Significauit nobis O. 2.col.285
Significauit nobis. 48 col.152
Significauit P. 2.col.324
Significauerunt nobis. 36.col.73
Significauerunt nobis. 11.col.115
Significauerunt nobis. 21.col.7
Si inſtrumenta. 16.col.92
Si inter virum. 31.col.160
Si iuſtus metus. 73.col.163
Si Princeps. 1.col.225
Si qua mulier. 1.col.321
Si qua per. 1.de cog.leg col.294
Si qui teſtium. &.c.65
Si quis clam. 1.col.270
Si qui clericorum. 1.col.177
Si quis clericus aduerſus. 1.col.8
Si quis contra clericum, 4.c.8
Si quis eum, 1.col.295
Si quis ex clericis, 4.col.169
Si quis rei. 1.col.163
Si quis ſanè, 5.col.234
Si quis vxore, 7.col.284
Si quiſquam ſacerdotum, 2.col.174. 175
Si quorundam, 2.col.232
Si ſcripturam, 1.col.86
Si vir, vel mulier, 2 col.292
Si venditor poſt. 2.col.223
Si verò aliquis, 8.col.67
Solicitudinem, 54.col.154
Sponſam alterius, 8.col.247
Sua nobis R. 65.col.160
Sua nobis Patriarcha, 9.col.167
Suborta inter, 41.col.133
Suggeſtum eſt, 17.col.141
Solicitè intes, 2.col.37
Super eo, 12.col.140
Super eo quod, 5.col.296
Super eo quod. 22.col.67
Super eo quod, 10.col.140
Super eo, 3.col.83.84
Super eo quòd, 3.col.291.292
Super eo, quod, 13.col.65
Super eo verò. 5.col.277
Super eo quod, 2.de conſang.& affi. col 303
Super eo verò, 5.col.174.175.176
Super his, 8.col.83.84
Super hoc, quod, 3.col.286
Super illa quæſt. 4.col.328
Super inordinata, 35.col.202
Super ſpoliatione conuentus, 4.col.31
Suſceptis, 1.col.32

T

TAm literis veſtris 33.col.72
Tanta eſt vis, 6.col.312
Tenor literarum, 10.col.128
Tertio loco fuit, 5.col.59
Tertio loco, 13.col.95.
Teſtimonium eius, 54.col 83
Tranſmiſſæ nobis, 3. qui fil. ſint leg.col. 313
Tranſmiſſæ nobis, 4 col.295
Tua nos duxit, 2.col.261.292
Tua nos duxit, 2.col.258
Tua nos duxit, 4.col.203
Tua nos duxit, 7.de conſanguin.& affinit. col.305.
Tua nos duxit, 11.col.100
Tua nos duxit, 24.col.105
Tua fraternitas, 4.col.275
Tuæ fraternitati, 25.col.257
Tuæ fraternitatis, 20.col.190
Tuæ fraternitatis, 10.col.298
Tuæ fraternitatis, 3.col.19
Tuæ fraternitatis, 20.col.193.194
Tuæ nobis, 14.col.269
Tua nos requiſiuit, 1.col.293
Tua nuper, 8.col.214
Tuam non credimus, 3.col.30
Tuas dudum, 5.col.275
Tuis quæſtionibus, 23.col.195
Tuis quæſtionibus, 39.col.76

V

VAcante quadam, 26.col.190
Vacante quadam, 26. col. 190.& 196
Vbi non eſt, 2.col.261
Venerabilem fratrem, 14.col.115
Venerabili fratre, 52.col.82
Venerabilis frater, 10.col.50
Venerabilis frater N. 8.col.166
Venerabilis frater, 11.col.83.84
Venerabilis frater, 20.col.7
Venerabilis frater, 37.col.202
Veniens ad, 16.col.102
Veniens ad, 6.de cog.ſpir. col.294
Veniens ad, 5.col.283
Veniens ad, 7.col.284
Veniens ad, 38.col.75
Veniens ad, 9.de eo, qui cog.conſang.vx. col.298
Veniens ad Apoſt. 13.col.251
Veniens ad nos. c.10.c.66
Veniens, ad nos, 2. de eo qui cog. col. 295
Veniens ad nos, 25.col.252
Veniens ad præſ. 19.col.124

Venientes

Index Capitulorum.

Venientes ad, 19.col.103
Veritatis eſt, 8.col.50
Veritatis amica, 14.col.101
Veſtra duxit, 8.& ſeq.176
Veſtra nobis relatio, 2.col.224
Verùm cùm alicui, 4.col.277
Verùm in ea, 15.col.101
Verùm quoniam, 7.col.9
Videtur nobis, 3.col.320
Vigilanti ſtudio, 5.col.119
Vir, qui à, 9.col.303
Vltra tertiam, 55.col.83
Vna ſententia, 72.col.162
Vt autem & mulier, 3.col.328
Vt clericorum mores, 13.col.172
Vt commutationes, 2.col.226
Vt conſultationi, 10.col.178.179
Vt debitus honor, 59.col.157
Vt laici ſecus, 1.col.167
Vt menſuræ,&, 2.col.221
Vt noſtrum, 56.col.156
Vt noſtrum prodeat, 1.col.216
Vt nullus de clero, 1.col.186
Vt quiſque presbyter, 3.col.169
Vtrùm autem,1.& ſeq.3.7.cod.tit.de cognot.ſpir. col.291
Vt vnoſquiſque, 3.col.237

FINIS.

IACOBI

IACOBI CVIACII IC.

AD LIBRVM II. DECRETALIVM GREGORII NONI,

Recitationes ſolemnes.

AD TITVL. I.

De Iudiciis.

LIBRI ſecundi Decretalium tit. I. eſt *de Iudiciis.* Iudicia vocat non res iudicatas, quæ lites cauſáſque determinant, non actiones, quanquam & iudiciorum nomine hæ nonnunquam ſignificentur; ſed iudicia vocat litium, quæ inter aliquos verſantur, diſceptationes forenſes & iudiciales; quorum initium eſt litis conteſtatio: finis iudicatum. Vulgò traditur perſonarum in iudicio triplicem potiſſimùm eſſe rationem, ex actore, & reo, & iudice: quanquàm interueniãt etiam patroni, & oratores, & exceptores, ſiue pragmatici, & procuratores & defenſores. At certè iudicia æſtimantur & cenſentur ex ſolis iudicibus, qui iuris, de quo vtraque pars experitur & concertat, (experiri eſt verbum commune actoris & rei) diſceptatores ſunt legitimi; iuris, de quo controuertitur inter duos pluréſve, diſceptatores legitimi. Ius enim, vt ait M. Tullius *in Top.* iudicij finis eſt, ex quo etiam nomen, nimirum quaſi iuridicium, vt Caſſiodorus ait t 1. V*arior.* latiùs accepto *iudicij* nomine etiam pro cognitione nuda quam habent pedarij iudices. Hoc ſatis eſt ad titulum.

Ad Cap. I.

HOc Caput eſt ex Concilio Africano, & de Quoduultdeo, Epiſcopo Centurienſi ad iudicium cuiuſdam criminis reo poſtulato à clerico quodam, vel etiam à laico ſuam vel ſuorum iniuriam perſequente. Nomen *Quoduultdeo* frequens erat in Africa. Fit mentio in eodem Concilio alterius Quoduultdei Verenſis Epiſcopi: & B. quoque Auguſtinus, qui Africæ fuit Epiſcopus, de hæreſibus ſcripſit librum ad *Quoduultdeum Diaconum.* Cùm autem Quoduultdeus ille Centurienſis Epiſcopus accuſaretur de crimine aliquo apud Concilium Africanum, & poſtulatu accuſatoris introductus eſſet ad Concilium, totius Concilij nomine interrogatus eſt ab eo qui præſidebat Concilio, num vellet apud Concilium cauſam ſuam agere, quod cùm annuiſſet, altera die mutata ſentẽtia id abnuit, & receſſit à Synodo, à Concilio. Qua in re non tãtùm inconſtanter, ſed & contumaciter & ſuperbè ſe geſſit. Nam etſi vltrò ab initio ſe iudicio Cõcilij non ſubieciſſet, ei tamen acquieſcere, idque reuereri & obſeruare debuiſſet: & vt rectè ſentiant interpretes, ſuperuacanea fuit illa interrogatio: quia & in inuitum potuit Conciliũ ferre ſententiam. Quãobrem, id eſt, propter hanc contumaciam ex Concilij ſententia iube-

E

tur eſſe *ἀκοινώνητος*, id eſt, *extra cõmunionẽ Eccleſiæ*, & vno verbo, *excommunicatus*, quoad ſatisfecerit, præſtita ſcilicet cautione iudicio ſiſti, in Synodo ſiſti, & abſolutus fuerit à ſententia excommunicationis, & redditus eccleſiæ. Cautio illa iudicio ſiſti pro ſatisfactione eſt, *c. 23. ℥. de verb. ſignif.* & purgat igitur contumaciam, & conſequẽter cautionem ſubſequi debet abſolutio excommunicationis. Et hoc eſt, quod ait hoc loco, *placuit, vt nullus eidẽ cõmunicet, donec ſatisfactione præmiſſa fuerit abſolutus.* quæ verba ſunt Raymundi, qui operam dedit huic collectioni Decretaliũ, non ſunt antiqui canonis, qui integer exſtat in antiqua & prima Decretalium collectione, cuius au-

A

ctor Bernard. Papienſis, eadem quoque (*Decretalis ſcilicet*) integra exſtat apud Burckhardũ & Iuonem: imò & in exemplaribus Græcis Concilij Carthag. in quibus de Quoduultdeo hic canon exſtat, &, vt gloſſa hoc loco notauit, in antiqua quidem collectione ita legitur: *nullus eidem cõmunicet, donec cauſa eius, qualem potuerit terminum ſumat*: in Græco autem hoc modo, *μηδεὶς τῷ αὐτῷ Κοδουλδέῳ κοινωνήσῃ ἕως ὁ τὸ κατ' αὐτὸν πρᾶγμα πέρας λάβῃ*, eodẽ ſenſu, quia ſcilicet olim hoc iure vtebãtur, ne q̃s excõmunicatus abſolueretur ante diſcuſſum crimẽ, cuius reus poſtulabatur, ante diſcuſſam finitamq́ue excommunicationis cauſam, *can. ſi Epiſcopus forte.* 11. *q.* 3. qui & in hanc ſententiam adducitur *in c. per tuas.* ℥. *de ſenten. excom.* At hodie excommu-

B

nicatus ob contumaciam, abſoluitur ſtatim atque ſatisfecerit, putà præſtitã cautione iudicio ſiſti, etiamſi criminalis cauſa nondum peracta fuerit, *d. c. 23.* ℥. *de verb. ſign.* & ob id Raymũdus verba antiqui canonis immutauit. Deſiderabat autem in ſpecie propoſita aduerſarius Quoduultdei, ob ſolam cõtumaciã, eum ſtatim Epiſcopatu remoueri, regradari, deponi, quod Concilium non admiſit, quia iniquum eſſe cenſet, adimi Epiſcopatum, antequam Epiſcopus fuerit peractus reus criminis, quo poſtulatus eſt. *Nam*, inquit, *adimi ſibi epiſcopatũ ante cauſæ eius exitum nulli Chriſtiano de iure videri poteſt*, quod eſt ex ſecũda epiſtola Decretali Felicis primi ad Galliæ Epiſcopos, quæ

C

exſtat *in primo tomo Conciliorum.* Id Alexius Ariſtenus Græcus canonum interpres (ſunt plures Græci canonum interpretes, Alexius, Zonaras, Balſamõ, Harmenopulus) ſic interpretatur: *καθαιρεθῆναι τινὰ πρὸ καταδίκης οὐ δίκαιον.* Rectè. Nam depoſitio, ſiue regradatio Epiſcopi, ſiue clerici propriè *καθαίρεσις* dicitur, *excommunicatio ἀφορισμός.* Et contumaciæ quidem refugientis iudicium Synodi coërcendæ ſufficit excommunicatio, quam comitatur etiã ſubtractio redituum eccleſiæ: nam vt eſt *in ca. paſtoralis. in ſi.* ℥. *de appellat.* illi prouentus eccleſiaſtici meritò ſubtrahuntur, cui communio eccleſiæ denegatur. Depoſitio ſiue *καθαίρεσις* non infligitur contumaci, nec niſi condemnato. nemo autem ideò condemnatur, quia iudicio contumaciter

D

abſuerit, non temerè, putà quòd litem conteſtatus non fuerit. ſed is tantùm, qui litem conteſtatus fuerit, cauſa cognita: niſi fortè, qui ante litem conteſtatã euocatus iudicio non adfuit, in ea contumacia integro anno perſeuerauerit, vt vult gloſſa hoc loco *ex can. rurſus, & can. ſeq.* 11. *q.* 3. qui tamen id liquido non probant, cùm poſt annum contumaces non eſſe audiendos excuſantes abſentiam ſuam, non etiam damnandos eſſe dicant. Et hæc ſatis abundéque ad c. 1. ſufficiant.

Ad Cap. II.

HOc c. eſt ex Concilio Rhemenſi habito ſub Eugenio ſecundo, ne laici, qui & priuati dicuntur, iudicent de negotiis eccleſiaſticis, ſed eccleſiarum Prælati, eccleſiarum Primates, putà Epiſcopi, Abbates, Archidiaconi. Ordo dignitatum exigit vt legamus hoc loco Archidiaconi, non Archiepiſcopi, qui & ſatis continentur ſub Epiſcoporum appellatione quæ primo loco poſita eſt. Archidiaconi ſunt Prælati, qui & vicarij Epiſcoporum, oculi Epiſcoporum, *c. 1. & c. 7.* ℥. *de offic. Archidiac.* Chorepiſcopi & Archidiaconi, idem eſt, quaſi certarum regionum, ſiue villarum Epiſcopi, ſub ſummo tamẽ ſacerdote ſiue Epiſcopo, Sigebert. *in Chron.* Ad hoſce

Prælatos eccleſiarum pertinet cognitio cauſarum eccleſiaſticarũ, maximè ſpiritualium, inquit, veluti de decimis eccleſiæ debitis, de eccleſiis, de iure matrimonij, de iure ſacerdotiorũ, de iure, inquam, id eſt, proprietate dominióve vſusfructus: nam de poſſeſſione vel quaſi poſſeſſione quæſtio diſceptatur apud laicos iudices, vel ſeculares, vt vocant, *cap. vlt. hoc tit. cap. 7. ꝟ. qui filij ſint legit.* De cauſis autẽ ſpiritualibus ſuo iure, vel ſuo nomine laicos non iudicare, adeò verum eſt, vt nec ſi hæ cauſæ, quæ ſunt ſpirituales, inciderint in profanam cauſam, de qua principaliter agebatur apud laicos, de eis laicus arbitrari & cognoſcere poſſit, hoc eſt certiſſimum, *cap. 5. qui fil. ſint legit.* Ergo vt Ioannes prior ſcripſit, & deinde Innocentius, laici de cauſis ſpiritualibus, neque principaliter, neque incidenter, vt loquuntur, cognoſcere poſſunt; quin & conſuetudo, ſi quę inualuerit in contrarium, damnatur & reprobatur *in cap. 3. ſuprà de conſuetud.*

Ad Cap. III.

IN hoc c. rebus ſpiritualibus, quamuis ipſæ non ſint ſpirituales, adiunguntur cauſæ iuris patronatus. Nam etſi ius patronatus laico competat, qui eccleſiæ, quam fortè exædificauit & dotauit, patronus eſt, in hoc ſolùm, vt defuncto rectore eccleſiæ alium in eius locum nominet, & offerat Epiſcopo, vt ab Epiſcopo ordinetur, inſtituatur, & præficiatur eccleſiæ, tamen de cauſis iuris patronatus ipſe cognoſcere non poteſt, & multo minùs ordinare vel inſtituere rectorem, inconſulto Epiſcopo, *cap. cum laici. ꝟ. de iur. patron.* Coniunctæ enim hæ cauſæ, vt ait hoc loco, & connexæ ſunt ſpiritualibus, puta regimini & adminiſtrationi eccleſiarum: cõiunctum ius patronatus rebus ſpiritualibus, vt ait *in c. de iure. ꝟ. de iure patron. & c. 19. eo. in prima Collect.* Qua de cauſa nec vẽdi ius patronatus, & pretio nũmario æſtimari & addici poteſt, *d. c. de iure.* fortè non tam, quòd ſit annexũ rebus ſpiritualibus, quã quòd ſit inæſtimabile, quod ſit ſine pretio pretioſum. Nam etſi reuerà ius patronatus ſit ius ſeculare, ius laicale, nimirũ cùm à laicis poſſideatur, tamẽ illud accidẽs cũ rebus ſpiritualib. commune habet, vt eius nullum ſit commercium: ſicut actio ex teſtamento (vtamur hoc exẽplo) quæ eſt reuerà actio ſtricti iudicij, vt conſtat *ex l. 6. de in lit. iur. in.* hoc habet accidens commune cũ iudiciis bonæ fidei, vt in eã veniant vſuræ legatorum, & fideicom. ex mora circa ſtipulationẽ, *l. 3. C. quib. ex cauſ. in integr. reſtit. non eſt nec.* Scripta eſt autẽ hæc conſtitutio ad Henricum II. Anglorum Regem, quòd in eo regno laici quidam conniuente rege, imò & reges ipſi vindicarent ſibi cognitionẽ cauſarum, quæ de iure patronatus eccleſiarum inter aliquos mouebantur; imò & ordinationes clericorum in eccleſiis, quarum patroni erant, vt eſt proditum *in c. relatum. de iur. patro.* quod eſt ſcriptum ad Epiſcopos Angliæ. Et hoc iure etiam ſua ætate vſos eſſe Reges Angliæ Hoſtienſis teſtis eſt hoc loco: idque ſumebant ex capitibus antiquis libertatum & conſuetudinum Anglicarum, in quibus ita eſt apud Matthæum Paridem *in Henrico II. de aduocatione*, inquit, (patronos eccleſiarũ vocabant etiam eccleſiarum aduocatos) *& præſentatione eccleſiarum* (quod eſt de patronatu) *ſi controuerſia emerſerit inter laicos, vel inter clericos, vel inter laicos, & clericos, in curia domini Regis tractetur & terminetur.* Verùm vt liquet ex hoc cap. 3. id Pontifices Romani non probarunt.

Ad Cap. At ſi clerici. IV.

EXTAT hoc c. in antiqua collectione Bernardi Papienſis ſub eodem titulo, inque eadem collectione, magna eius pars repetita eſt in *c. 10. de accuſ.* Ex eo autem intelligimus, laicum magiſtratũ non eſſe clerici iudicẽ cõpetentem in criminalibus cauſis, vt *& ex c. 8. & 17.* ac proinde ſententiã à laico, ſiue ſeculari, ſiue mundano, vt loquuntur, iudice dictã in clericum non valere; imò nec ſi confeſſus aut conuictus fuerit

A clericus apud laicum de crimine aliquo, nihil horum valet. Vt enim ſententia à non ſuo iudice dicta non valet, non tenet, *l. vlt. C. ſi à non compet. iud. cap. 3. ꝟ. de conſuetud. can. pen. 11. q. 1.* ita confeſſio, aut cõuictio euidénſve comprobatio criminis facta coram non ſuo iudice nihil valet. Quapropter qui apud laicum iudicem clerici confeſſi vel conuicti ſunt, nondum damnati ab Epiſcopo damnandi non ſunt, quia pro confeſſis vel conuictis non habentur. Confeſſionem fieri oportet in iure, vt ait *in hoc cap.* vel in iudicio, *leg. poſt rem de re iudic. l. 1. §. quid ſi in lite. Si in fr. patr. l. quidam. de donat. l. 4. §. pen. ad l. Iul. maieſt. l. 4. C. de repud. hered. Iuſtinian. Nou. 90.* ἐν βήματι, id eſt, quod nonnulli dicunt, *in iure pro tribunali*, & in iure quidem & iudicio congruo & competenti, alioqui inanis & eluſoria, & illuſoria confeſſio eſt, quæ non fit ἐν βήματι competenti, *in iure competenti.* Congruus autem & legitimus clericorum iudex B eſt Epiſcopus: vnde ſi apud eum confeſſi vel conuicti fuerint clerici, tunc meritò damnantur ab Epiſcopo, & regradantur, aut ſuſpenduntur, ſi crimen fuerit graue, quod commiſerint, id eſt, ſacrilegium, aut ambitus, id eſt, ſimonia, aut morbus Venereus, qui longè vincit pœnam tantam ſiue remedium, quod ei imponitur in *ca. 4. de exceſſ. prælat.* Quòd ſi leuius crimen fuerit, Epiſcopus clerico pœnitentiam iniungit certi temporis: non dicit quanti temporis, quia plerumque id Canones relinquunt arbitrio Epiſcopi. *can. menſurã. de pœnu. d. 1.* quia apud DEVM non tam valet menſura temporis quam doloris. Inter leuiora autẽ vel minora crimina Papa hoc c. ponere videtur adulteriũ; illo loco. *de adulteriis vero & aliis criminibus quæ ſunt minora*: quod tamen crimen Vlpianus numerat inter grauiora, *lib. ſing. reg. tit. de dotibus. §. 9.* & Imperatores inter ſæuiora, *leg. 7. Cod. Theod. de indulgen. crim.* Et Clemens quo- C que *in cap. quid*, inquit, *in omnibus peccatis adulterio quid eſt grauius? 32 quæſt. 7.* Verùm nõ eſt propterea carpendus Pontifex, cuius is fuit ſenſus, vt adulterium licèt per ſe graue ſit, ſuſpenſione vel regradatione plectendum non eſſe, quando ſæpiùs ex carnis noſtræ quaſi ingenito vitio vel imbecillitate ortum habeat, potiùs quàm alia quæ ſuprà memorata ſunt, multò etiam minùs alia ipſo adulterio leuiora. In extremo huius can. additur, ab Epiſcopo, qui clericum regradauit ob crimen aliquod maximi ſceleris, non eſſe eum clericum mox temerè tradendum iudici ſeculari. putà vt de eo poſt regradationem tanquam de laico ſupplicium ſumat, *quia*, inquit, *ſemel Epiſcopus ſuo officio functus eſt, atque ita deſiit eſſe iudex in ea cauſa*: Quæ ratio ſumpta eſt ex *l. iudex. de re iudic.* & præterea (quòd hic attingit) *miſeriam unam uni homini quidem eſſe affatim.* Dixi, *non temere*, neque enim qui D regradati, aut exauctorati ſunt ab Epiſcopo, negari poteſt, quin aliquando puniendi remitti poſſint ad magiſtratum ſecularem, veluti ex cauſa falſarum & corruptarum literarum Romani Pontificis, *cap. 7. ꝟ. de crim. falſ.* vel cauſa hæreſeos, *can. excommunicamus. ꝟ. de hæret.* Quod ne videatur fieri ab Epiſcopo, poſtquàm officio ſuo functus eſt, ideò ibidem iubetur, & in *cap. nouimus. ꝟ. de verb. ſig.* eum, qui regradatus eſt, in ipſo articulo mitti ad magiſtratum ſecularem, qui regradationi præſens adfuerit. Male autem etiam in hanc rem Bernardus Parmenſis, qui auctor eſt ſcholiorum huius libri, affert *can. clericus 3. quæſt. 4.* quoniam in eo, quod ibi iubetur clericus, qui inſidiatus eſt vitæ ſui Epiſcopi, quíve per calumniam eũ accuſauit, deponi, id eſt, regradari, & curiæ tradi ſeruiturus, id non eſt intelligendum de curia iudicum ſecularium, ſed de curia Decurionum, qui iudices non ſunt, cui pœnæ cauſa cle- E ricos addicitur, vt ſeruiat tanquam piſtrino. Ad hæc non prætermittendum, moribus noſtris eſſe quædam crimina, quæ *Priuilegiaria* vocantur, de quibus etiam clerici apud iudicem ſecularem reſpondere coguntur, cuiuſmodi eſt crimen læſæ maieſtatis, crimen falſæ monetæ, crimen vis publicæ: ex quibus tamen non antè clericus damnatur, & plectitur à magiſtratu ſeculari, quam ab Epiſcopo ſuo ordine clericali regradatus fuerit, quod congruit cum Nouel. Iuſtin. 83. Non omittam etiam quod pleriſque videtur, clericum in flagranti crimine deprehenſum habitu militari aut laicali, poſſe à iudice ſeculari puniri tanquam laicum, non carere ratione, quia talis quis eſſe præſumitur, qualis reperitur in habi-

10, l. iam

tu,l.item apud.§.ſi quis virgines. de iniur.c.in audiẽtia.ĩ de ſenten. excommun. Exemplo eſt Lentulus quidam nobilis, quem vetus interpres Iuuenalis refert, ſuſcepto ſerui habitu perſonam egiſſe mimi, & deprehenſum in falſo, crucifixum fuiſſe tanquam ſeruum, *in Satyr.*8. His de hac quæſtione addam alia quædam in ca.8.

Ad Cap. Cæterum quia. V.

RESTITVENDA videtur inſcriptio huius cap.ex *c.eam te. ĩ.de reſcrip.* hoc modo: *Idem Tornacenſi Epiſcopo.* Species autem eius, quæ nõ eſt in facili, ita, me iudice, omnino ponenda eſt: Quidam, quos iure feudi certum erat poſſidere quoſdam agros ab Epiſcopo & eccleſia Tornacenſi, quamuis ſub ea ipſi eccleſia, eóve Epiſcopo non eſſent, ſed ſub alio Epiſcopo, ſuper iiſdẽ feudis inter ſe, vt Baldus ponit recte, contendebant, & actoribus reos prouocantibus ad ſuum Epiſcopum, cùm rei nollent apud eum reſpondere, dicentes, ſe paratos eſſe de feudis, quæ tenerent reſpondere coram Epiſcopo, quãuis eius diœceſani non eſſent, à quo ea feuda tenerent, eiúſque ſententiæ obtemperare; ob id à ſuo Epiſcopo, coram quo nolebant reſpondere, non cognita aut non bene perpenſa cauſa, excommunicati ſunt tanquam contumaces, & ſacris interdictum eſt vniuerſis hominibus, qui in eis agris & villis commorabantur. Qua de re conſultus Pontifex ab Epiſcopo Tornacenſi, reſcripſit, id eum pati non debere, imo & ſententiam excommunicationis & interdicti ab Epiſcopo, cuius litigatores diœceſani, latam reſcindere, & ſupradictos feudatarios, beneficiarios, vaſallos ſuos abſoluere poſſe Vnde colligitur, cõtrouerſias, quæ de feudis mouentur inter eos qui feuda tenent, diſceptandas eſſe à domino feudorum, id eſt, ab eo, à quo conſtat, vt ait, (hoc enim exigitur) illos ea feuda tenere. Quod ſanè eſt veriſſimum & certiſſimum, vbi inter ipſos vaſallos, vt dixi, de feudo controuerſia eſt, ex conſtitutione Friderici *de feud.non alienand.§.vlt.* Imo & nonnunquam, ſi inter extraneos lis ſit & vaſallos, cùm res de qua agitur, principaliter dominium non concernit, vt *c.6.& c.15.ĩ eo.ſeq.* alioqui ſi res contingat dominium principaliter, iudex eſſet in cauſa propria, quod ius non patitur, ceteroqui dominio feudi ſemper iuriſdictio coniuncta eſt. Et hoc eſt quod præcipuè notandum videtur ex hoc c.5.

Ad Cap. Dilecti filij. VI.

INTEGRVM exſtat hoc c. *in c.1.de appell. in prima collectione,* quod non eſt notatum in editione Romana, in qua tamen fere ſemper accuratè notantur loci atiquarum collectionum. Diuiſum autem eſt illud integrum c. in duas partes, vna poſita eſt in *d. c.1. de appellat.* altera hoc loco. Et, vt huius cap. ſententiã paucis exponam, olim neceſſe erat actori exprimere ſpeciem, genus & nomen actionis, *l.3. C.de eden.l.vlt. C. de interdict.& Nou.Valentiniani, de epiſcopali iudicio.* Ex hoc c intelligimus, hodie id non admodum obſeruari, & ſatis eſſe, vt ait, ſimpliciter & purè factum ipſum & rei veritatẽ narrare, atq; ita agere *διηγηματικῶς*. vt Theophilus noſter loquitur *in tit. de except.διηγηματικῶς.* id eſt, in factum. Vnde & in factum conceptam actionem, *l.15.in princ.ad l.falc.* Philoxenus in gloſſa ſic interpretatur, *διηγηματικῶς.*

Ad Cap. Intelleximus. VII.

PRÆSENS hoc c. 7. quod etiam non eſt annotatum in editione Romana, exſtat integrum in eodem titulo, in prima collectione, & breuiter hoc vult, excommunicatos, ſi quem conueniant, ſi quem vocent in ius, in iudicium, conſtat non eſſe audiendos, quoniam extra conuictum & conſuetudinem hominum, qui excommunicantur eſſe, aut verſari iubentur, ſi quem ergo conueniant, non eſſe audiendos in iudicio, *cap.per tuas.ĩ.de ſenten.excom.* Sin autem conueniantur, etiam per ſe audiẽdi non ſunt, eadem ratione, per defenſorẽ tamẽ reſpon-

A dere coguntur. Denique neminem excommunicati per ſe, vel per alium conuenire poſſunt, at conuenti non per ſe, ſed per alium cauſam ſuam agere, & de iure ſuo experiri poſſunt & debent: ſi per alium in ius vocati reſpondere non cogerentur, excõmunicatio ipſis tribueret iudiciorum exemptionem ſiue immunitatem, denique prodeſſet eis, non noceret, quod non eſt ferendum.

Ad Cap. Clerici. VIII.

HOC c. reſpicit ad *Nouel. Iuſtiniani* 83. quę differentiam facit inter crimina clericorum ciuilia ſiue communia, veluti *homicidiũ, adulterium, furtum,* crimina eccleſiaſtica, veluti *ſacrilegiũ, ſimoniam*: atque ita ſicut leges noſtræ faciunt alia B criminalia militaria, alia cõmunia, *tit.de re milit.* ita Iuſtinianus alia facit clericorũ crimina ciuilia, quæ *communia* dicũtur, alia eccleſiaſtica: & de ciuilibus quidem criminibus conſtituit, vt cognoſcat poteſtas ſecularis, de eccleſiaſticis Epiſcopus: quæ conſtitutio Iuſtiniani relata eſt etiam *in can. ſi quis cum clerico,* 11.*q.*1. At placuit aliis canonibus & Pontificibus omnibus, vt de omnibus criminibus clericorum generaliter, *vt ait hoc loco,* id eſt, indiſtinctè ſoli Epiſcopi cognoſcant, non poteſtates ſeculares. Hoc ius etiam Principes receperunt & approbarunt, quorum leges, quod hic proponitur, vt & ipſi Principes profitentur non dedignantur ſacros canones imitari, & ſequi, *Nou.* 5. & 83. *in fin.* & chryſobulla(*ſic vocant auream bullam,*) Nicetę Imperatoris Conſtantinopolitani, facile Principem ſubſequi decreta, quæ rectè decreta ſunt à Pontificibus. Et ita etiam in- C diſtinctè, vt de omni clericorum crimine cognoſcant Epiſcopi Fridericus II. conſtituit *in conſtitutione de ſtatutis & conſuetudinibus contra eccleſiæ libertatem.*

Ad Cap. Cauſam quæ. IX.

INSCRIPTIO huius c. ita reſtituenda eſt: *Clemens tertius ad Eueſum,* quod monaſterium eſt in Anglia, ſicut & monaſterium Dulmenſe, & Epiſcopus Dulmenſis ſiue Dulnenſis. Erat autem, vt etiam in hoc c.9.oſtẽditur, idem Epiſcopus Dulmenſis & Abbas monaſterij Dulmenſis, quoniã eccleſia cathedralis erat monaſteriũ, cuius ſcilicet canonici erant monachi regulares ordinis S. Benedicti, vt teſtatur Bonifacius octauus in extrauagantibus communibus, ſiue in extrauagantibus diuerſorum *in c.1.de offic.iud.ordin.* Itaque ad monachos D Dulmẽſes pertinet Epiſcopi electio, eiuſdemq; Abbatis Dulmẽſis, vt conſtat ex Matthæo Paride in Henrico III. Et ideò, cùm mota eſſet lis inter Monachos Dulmenſes & monachos S.Albani, qui etiam ſunt in Anglia (vt magna pars horum librorum pertinet ad Anglos) ſuper eccleſia quadam, ſuper beneficio quodam, vtraque parte id ſibi vendicante, conſtituit Pontifex in hoc c. ne aliter iudex delegatus, quem ipſe Pontifex delegauit, ad cauſam agendam & diſceptandam admittat fratres ſiue monachos Dulmẽſes, quàm huic rei cõſenſum & auctoritatem præbuerit Epiſcopus, idémque Abbas eiuſdem monaſterij, ne ſi fortè vincant monachi Albani, iudiciũ reddatur illuſorium, vel ad irritũ reducatur, cauſa ex integro retractata ab Epiſcopo Dulmenſi, ſine cuius auctoritate res à monachis ſuis in iudiciũ deducta fuerat. Res enim acta à monachis ſine conſenſu ſui Abbatis eiuſdémque Epiſcopi, nocere Abbati nõ debet, iuxta nouiſſimam regulam iuris. Nota verò, E quod ait, *ne ſi fratres S. Albani fortè obtineant, Epiſcopus idem ſe Abbatem monaſterij proponens, litem ſopitam valeat reſuſcitare,* ne redintegretur lis, inchoãda eſt à monachis ex ſentẽtia Epiſcopi, alioquin Epiſcopus actũ ageret, & denuò retractaret. Et ex eo, quod ait: *Ne ſi fratres S. Albani obtineant,* colligitur ex cõtrario, victis fratribus S. Albani, litem ob id non retractari, quod victorib. litigandi auctor Epiſcopus non fuerit. Et ita hoc loco Panormitanus definit rectè. Metus eſt igitur ne lis retractetur Vincentibus Albanis, non etiam victis Albanis, quoniàm hoc caſu, iudicium manebit ratum & firmum, cùm Epiſcopo nihil deperierit, imò aucta fuerit res Epiſcopi ex victoria monachorum ſuorum.

Ad Cap. Cum non ab homine. X.

HOc cap. adſcribendum etiam eſt eidem Clementi, non Cæleſtino, ex *c.* 14. ℥. *de ſentent. excommun.* quod eius can. recte pars eſſe exiſtimatur, & rurſus ex *c.* 3. *eod. tit. in ſecūda collect.* in qua ea pars exſtat integrior & plenior: cùmque in ea fiat mentio Epiſcoporum ſuffraganeorum, vt vocantur, qui ſubſunt Archiepiſcopo ſiue Metropolitæ, rom, inquam, in eo fiat mentio ſuffraganeorum eius, ad quem Pontifex reſcribit, certum indicium eſt, fuiſſe hoc reſcriptū Archiepiſcopo cuidam. Ac præterea cùm in eodem c. ſignificetur in remotiſſimis ab vrbe Roma prouinciis eum Archiepiſcopatum fuiſſe, & fiat in eo c. mentio Regis cuiuſdam, propius verò non abfuerit, qui coniecerit, hoc fuiſſe reſcriptum Strigonenſi Archiepiſcopo, qui eſt in regno Hungariæ, atque etiam eadem de re eſt Lucij tertij reſcriptum in *c.* 8. ℥. *h. tit.* vt conſtat ex *ca. pen. eod. tit. in prima collect.* & ex *c.* 20. ℥. *de decim. quod eſt pars d. c. pen.* Mos hic inoleuerat in Hungaria, vt Rex vel à Rege alius quilibet iudex ſecularis cognoſceret de furto, homicidio, periurio, vel alio quocunque crimine, in quo clericus deprehenſus fuiſſet, nulla poſita differentia inter ciuilia & eccleſiaſtica crimina, quam poſuerat tamen Iuſtinianus. Hunc morem improbat Pontifex hoc loco, cognitione data eccleſiaſtico iudici, id eſt, Epiſcopo, qui clericū, vbi res id poſtulat, deponat ex cauſa delicti, & eximat ordine clericali, redigatq; in ordinem laicorū ſiue priuatorū. Quo facto, ſi forte hanc pœnā è clerico laicus factus & quodammodo deminutus, non emendationi, ſed conſuetudini delinquēdi deputauerit, primùm excommunicatur ab Epiſcopo, deinde ſi pergat male agere, vt hic definitur, anathematizatur. Anathematiſmi maior eſt, quā excōmunicationis coërcitio. Excommunicatio alia eſt maior, alia minor: maior ſeparat à fraterna ſocietate & cōſuetudine: minor à ſacramentorum perceptione tantùm, non à conſortio fratrum, *c. pen.* ℥. *de ſenten. excommun.* Anathematiſmus autem reſcindit & auellit ab ipſo corpore Chriſti, quod ita apertè definitur in magno decreto Iuonis, *par.* 14. *c.* 51. Maior autem excōmunicatio in hoc ca intelligitur, & vbicunq; excommunicationis mentio fit, non leuior, vt in aliis cauſis, ſecundū quod dicitur, in ambiguis nos ſequi, quod eſt leuius, vel minimum: ſed vbicunque excommunicationis mentio fit, ſemper maior intelligitur, *d. c. pen.* At, vt diximus, clericus qui ex cauſa delicti depoſitus ab Epiſcopo & regradatus eſt, ſi denuò recidat in idem crimen, primùm excōmunicatur, deinde anathematizatur. Quod ſi nec poſt anathematiſmum redeat ad bonam frugem, tum remittitur ad iudicem ſecularem, vt exſilio, vel qua alia pœna legitima coërceatur. Nota etiā, de clerico regradato Epiſcopū ſuſcipere cognitionem, in memoriam ſcilicet prioris clericatus, & eius coërcitionem ſibi vindicare, ſi iterū atque iterum in idem vitium relabatur, ex cuius cauſa regradatus eſt; at ſi nulla ratione emendari poteſt, tanquam deploratus reiicitur ad iudicem ſecularem. Et hæc eſt ſententia huius c. quæ proponitur etiā *in can. ſi quis ſacerdotum* 11. *quæſt.* 1. Nec debet confundi ſententia huius c. cum eo, quod tractatum eſt in *cap.* 4. ℥. quod eſt de clerico, qui regradatus ab Epiſcopo continuò remittitur ad iudicem ſecularem, puniendus ex cauſa criminis ſemel admiſſi, cùm hic agatur de clerico regradato, de clerico non clerico, qui ex cauſa iterati criminis poſt regradationem adhuc admonetur primùm ab Epiſcopo, inflicto, vt vocant, fulmine excommunicationis, ſicut à Quintiliano in Declamationibus exhæredatio appellatur *fulmen parentum*; inflicto, inquam, fulmine excommunicationis, & anathematiſmi: deinde, ſi in eodem crimine perſeuerat, relinquitur extrema pœna, ſiue extremo iudicio afficiendus iudici ſeculari, perinde atque ſi nunquam clericus fuiſſet. Et hoc eſt, quod ait in hoc c. *ſi in profundum malorū veniens contempſerit* eſt ex Prouer. c. 18. & vſurpatur etiam *in can. nec licuit.* 17. *diſt. Impius ſi in profundum malorum venit, contemnitur, καταφρονεῖται.*

Ad Cap. Quia G. XI.

INSCRIPTIO huius ca. ita reſtituenda eſt: *Celeſtinus tertius Vintonienſi Epiſcopo & Abbati S. Albani.* Hi verò duo prælati erant iudices delegati à Romano Pontifice, vt cognoſcerent de interdicto *unde vi*, quo agebat quidam aduerſus Lucium Titium (finge) dicens ſe ab eo per vim deiectum poſſeſſione ſuæ eccleſiæ: & Lucio Titio defuncto pendēte iudicio, nondum finito; cùm & mox alius eius eccleſiæ poſſeſſionem apprehendiſſet, iubet Pontifex, quod maximè notandum eſt, vt iidem iudices, qui dati erant inter actorem & Lucium Titium iam defunctum, ex formula ſibi initio præſcripta iudiciū idem exerceant aduerſus nouum hunc poſſeſſorem, qui in defuncti ſubintrauit locum ſtatim; mutationē poſſeſſionis non ſoluere iudicium; denique ab eo, qui vim intulit, iudicium transferri ad nouū poſſeſſorē, licèt vim nullam intulerit, perinde ac ſi ad eum prædo ille ante litē motā, ante interdictum motum vnde vi, tranſtuliſſet: quia (& hoc eſt ſingulare in iure Pontificio) etſi interdictum vnde vi, vi ipſa, iure ciuili ſit in perſonam, nec ſequatur quemcunque poſſeſſorem, ſed detur tātùm in eum, qui vim fecit, *l. cum a te, de vi armat.* aliter quàm actio. *Quod vi metuſve cauſa*, quæ in rem ſcripta eſt, & datur in quemlibet poſſeſſorem, *l.* 9. §. *vlt. quod metus cauſa*, hoc tamen iure ex Concilio Lateranenſi interdictum vnde vi ſequitur quemcunque poſſeſſorem, *can. ſæpe contingit.* ℥. *de reſtitut. ſpoliat.* Et valdè notanda eſt hæc differentia inter ius ciuile & ius Pontificium.

Ad Cap. Cum veniſſent. XII.

DEFINITVR in hoc c. de priuilegiis Romanæ eccleſiæ vel Romani Pontificis, ſolum Rom. Pontificē iudicare poſſe, non vllos alios: &, vt facilius hoc intelligatur, coniungendum eſt hoc c. cum *c.* 2. ℥. *de in integ. reſt.* ex quo intelligimus, propriè pertinuiſſe definitionem huius c. ad Rhotonenſe Britanniæ minoris monaſteriū, quod ex priuilegiis Leonis, & Gregorij, & Clementis ad ius & proprietatem Romanæ Eccleſiæ pertinebat. Et ſecundum definitionem huius ca. igitur iudicat Pontifex Rom. in cauſa propria, non quaſi omninò, propria tamen, ſed quaſi eccleſiæ cauſa communi: ſicut magiſtratum iniuriā ſibimet factam legimus vlciſci poſſe, *l. unus apud.* §. *idem ait. de iniur.* At non tam ſe vlciſci quàm magiſtratum, quem gerit, & Rempub. quinimo quaſi imminuti magiſtratus & læſæ maieſtatis reum eſſe eum, qui poteſtatem ſuā in adminiſtrando non defendit, vt Aſconius Pedianus ſcribit tertia in Verrem. Præterea dico etiam exſortem & ab omnibus eminentem poteſtatem Romani Pontificis id pati, vt & de propria cauſa omnino iudicet. Certè de Marcellino Pontifice Rom. legimus, cùm coargueretur, ſe quamuis inuitus, immiſcuiſſe ſacrificiis paganorum, & collectum ob eam rem eſſet collegium ſiue Concilium multorum Epiſcoporum, nihil de ea re concilium pronuntiaſſe, ſed acclamaſſe omnes; Tuo ore iudica cauſam tuam, non iudicio noſtro: noli audiri in iudicio noſtro, ſed collige in ſinu tuo cauſam tuam: prima ſedes non iudicabitur à quoquam, *can. nunc autem* 21. *diſtinct.* Secūdùm hęc Rom. Pōtifex eſt *αὐτοδίκαιος καὶ ἀνυπεύθυνος*, etiam hodie apud Chriſtianos, ſicut fuit apud Gentes olim auctore Dionyſio Halicarnaſſæo, adeo, vt nec Senatus, nec Pop. Romani iudicio obnoxius eſſet, ſicut eſt proditum in *can. nemo.* 9. *q.* 3. Papam Rom. neque ab Imperatore, neque à Regibus, neque à clero vniuerſo iudicari poſſe, & *can. ſi Papa.* 40. *d.* cunctos ipſum iudicaturum, à nemine iudicandum eſſe.

Ad Cap. Nouit. XIII.

COntrouerſia, de qua agitur in hoc c. 13. fuit inter Philippum Auguſtum Regem Francorū, & Ioannem Anglorū Regē, qui defuncto Rege Richardo ſine liberis fratre ſuo, ei ſucceſſit in regno, excluſo Arturo Duce Britanniæ filio fratris eiuſdem Richardi: cui quidem Arturo potius regnum debebatur tanquā repræſentanti patrem ſuum, fratrem eiuſdē Richardi maiorem natu. Ioannes erat frater Richardi natu minor, &, vt ferebat plurium Doctorum opinio, filius fratris maioris natu iure repræſentationis in ſucceſſione regni, quæ conſortis impatiens eſt, præferendus erat fratri minori, quamuis pro

uis proximiori; longè tamen aliter, quã ferant rationes iuris, vt docui *Feudorum lib. 2. tit. 11.* quæ quidem rationes præferũt fratrẽ proximitatis nomine filio fratris, ſicut in directo limite præferũt filium nepoti ex filio, vbi de ſucceſſione regni agitur ſcilicet, vt & Carolo XI. Regi Siciliæ legimus ſucceſſiſſe Robertum filiũ ætate minorẽ, excluſo Carolo Martello nepote ex filio maiore natus, ex ſententia Iuriſperitorum & Bonifacij Pontificis Romani, vt Conradus Vecerius refert in Henrico VII. & facit huius ſententię Bonifacij etiã mentionem Baldus *in l. cum in antiquioribus. C. de iur. delib.* quam & probaſſe Clementem V conſtat *ex Clem. 1. de ſent. & re iudic.* vbi Robertum agnoſcit pro Rege Siciliæ: imò & à Clemente V. Auenione, vbi ipſe ſummã ſedẽ dimiſſa Roma primus ſtabiliuerat, Robertũ vtriuſque Siciliæ, cis fretum & trans fretum Regẽ declaratũ idem Vecerius auctor eſt: At, ne longius errem a controuerſia hoc loco propoſita, Rex quidẽ Philippus ius Arturi defendit totis viribus, quamdiu Arturus vixit; nefariè autem occiſi à Ioanne patruo ſuo etiã necem vltus eſt, Ioannem parricidij poſtulatum à Conſtantia Arturi matre, & à proceribus Britanniæ apud ſe & pares Frãciæ damnando tanquã parricidam, & feuda, quæ à ſe tenebat in Frãcia, veluti Ducatũ Normaniæ, & Aquitaniæ, & Comitatum Pictonũ, Andiũ, Cenomanorũ, quaſi commiſſa ſibi ob tã nefarium facinus, adhibita vi magna armorum occupando, quæ & occupata omnia eius poſteri retinuerunt. Ea verò de re cùm apud Innocẽtium III. Ioannes viribus impar querelam inſtituiſſet, allegans violari à Philippo iuriſiurãdi religionem, qua pactas ſecum inducias confirmauerat, Innocentius III. Cardinalẽ quendam, vt ſe res tota habet, primum miſit legatum ad Philippum Regem, qui admonitus ab eo, niſi arma deponeret, & ex integro de iure ſuo experiretur apud Abbatẽ Caſemarij & Archiepiſcopũ Bituricenſem (erat is Abbas legatus Innocẽtij) ideoque hoc loco præponitur Archiepiſcopo, & fit eiuſdem Abbatis mẽtio in alia cauſa quadam *in ca. 2. de probat. in tertia collect. & in inſcriptione c. 8. ꝟ. eod. tit.* niſi, inquam, apud eos Rex Philippus de iure ſuo legibus decertaret, armis depoſitis, vt vniuerſo regno ſacris interdiceret. Exſtant hac de re duæ epiſtolæ Innocentij ad Philippum, *c. 1. de poſtul. prælat. & c. 43. ꝟ. de appel.* quibus refellit Innocentius appellationem Philippi, qui à legatis ſuis appellauerat, vel quod ille Cardinalis eam ſententiam interdicti tulerat extra fines regni Francorum. Eſt etiam hac de re hoc c. 13. ſcriptum ad Archiepiſcopos & Epiſcopos Francię. Ac primùm proteſtatur in hoc c. ſe de feudis ad regem pertinentibus non ſuſcipere vel vſurpare cognitionem, quam ſcit, ad regem tanquam dominum feudorum & pares Frãciæ pertinere, ſed ſuſcipere ſe cognitionem de periurio, id eſt, de violato induciarum cum Ioanne factarum iureiurando: qua de re nõ debere regem ægrè ferre, ſi Pontifex apud ſe vel delegatos à ſe diſceptari velit, cùm, vt ait hic, & *in can. Valentinianus 63. diſt.* ex hiſtoria eccleſiaſtica Theodoreti videlicet *lib. 4. cap. 5.* ſit relatum, Valẽtinianum Imperatorem, ſi fortè delinqueret, profiteri, ſe ſubiectũ eſſe iudicio & correctioni Mediolanẽſis Archiepiſcopi. Et generaliter ſit proditũ, Conſtitutione Arcadij, Honorij & Theodoſij, (quæ exſtat *in fin. C. Theod. & in ca. quicunque. 11. quæſt. 1.* & comprobata eſt à Carolo Magno, vt conſtat *ex can. volumus. ead. q. & cauſa*) vno ex litigatoribus eligente iudiciũ Epiſcopi ſui ad eum protinus cauſam tranſmittendam eſſe. Notandum interim, quod in hoc ca. obiter ait Innocẽtius, Philippum Auguſtum (qui ſcilicet Auguſtus appellatus eſt, non quod eſſet Imperator) deſcẽdiſſe ex genere Caroli Magni. Nam ex eo ſequitur neceſſariò, Hugonem Capetum, cuius Philippus Auguſtus fuit trinepos, ex Carolo Magno originem genũſque traxiſſe, quod & verius eſſe hodie plerique autumant tum Franci, tum Itali. Et de Dante, qui Hugonem illum ſcripſit fuiſſe lanium Volaterranus & ipſe Italus palàm ſcripſit, ſe non ſatis ſcire, cur id Dantes dixerit, cùm ſit manifeſtè falſum, *lib. 8. Geograph.* Neque verò quicquam eſt aliud, quod ſit neceſſe adnotare ad hoc c. 13.

⁂

A

Ad Cap. Paſtoralis. XIV.

VTinam ſeruaretur lex huius c. quæ vult, litigatores ipſos per ſe, ſi intellectum capiant, factum, de quo eſt controuerſia, ſiue quæſtio, narrare apud iudicem, non per Aduocatos. Id enim plerunque in facto narrando callide nimis & faſtidioſè ſe gerunt, vt decipiant iudicum religionem, & fidem, quin & ſæpiuſnumerò ad cauſam orandã accedunt facto nondum bene perſpecto & percepto, de quo (vt Ammianus Marcellinus, *lib. 30.* ſcribit) ſub ore iudicis, inter ipſos conflictuum articulos, tunc demũ inſtruuntur, quod hodie fit vulgò: hiſce hominibus committas iura tua, cauſas tuas, qui ad eas nondum cognitas accedunt temerè, ac tunc demum incipiunt cognoſcere cùm & agere.
B Scripta eſt autem Cõſtitutio ad Epiſcopum Heliẽſem in Anglia, qui de multis & variis articulis Pontificẽ conſuluerat, vt patet ex ſequẽtibus locis, qui omnes coniungendi ſunt & colligendi in vnum faſcem, ex *c. 28. de off. iud. del. & ca. 11 de off. iud. ord. & c. 53. de appell. & ca. 8. de fid. inſtrum. & c. 1. de ſacr. non iter. & c. 14. de reſcript. & c. pen. de iis, quæ fiunt à prælat. ſin. conſenſ. cap. & c. 7. de donat. & c. 28. de decim. & c. 29. de iur. patron. & can. 19. de priuileg. & c. 4. de except.* cui hoc c. 14. coaptandum eſſe, quod editio Rom. nõ notauit, conſtat ex *c. 3. de exc. in 3. coll.* Hæc omnia capit. ſunt ſcripta ad Helienſem Epiſcopum, & conficiunt librum ſatis magnum, quem Innocentius edidit ad *conſulta Helienſis Epiſc.*

C

Ad Cap. Examinata. XV.

PRior pars huius c. integra exſtat *in ca. 7. ꝟ. de confir. vti. vel inutil.* Vtroque capite coniuncto ſpeciem hanc eſſe apparebit, quæ eſt pulcherrima. Controuerſia erat de iure patronatus eccleſiæ S. Angeli inter nobilem virum Matthæum de Riparia, ad quem hoc ca. ſcriptum eſt, & miles Campaniæ quoſdam, nempè fratres certi ordinis in Campania, veluti milites S. Ioannis Hieroſolymitani, & agebatur interdicto vti poſſidetis, quo in iudicio plerumque interueniunt tres ſententiæ, antequam veniatur ad iudicium petitorium, quod eſt de proprietate: vnã, qua poſſeſſio, de qua agitur, ſequeſtratur in mediam manum aliquam: altera, qua poſſeſſio adiudicatur vni ex litigatoribus: & tertia, quæ præiudicium maxi-
D mum facit iudicio petitorio, ita, vt poſt eam vix à quoquam vnquam iudicium petitorium inſtituatur, qua quidem tertia ſententia iudex in poſſeſſione omninò tuetur eum, cui poſſeſſionem adiudicauit: vulgo dicimus, *les ſequeſtres, la recreance, la maintenuë.* In hac quidem cauſa de iure patronatus poſſeſſio primùm ſupradictæ eccleſiæ, ne fructus dilapidarentur, ſequeſtrata eſt apud Vicedominum Sabinenſem (res agebatur in Latio) id eſt, apud adminiſtratorem epiſcopatus Sabinenſis, qui quidẽ epiſcopatus reſpondet eccleſiæ Rom. & habuit Vicedominum, vt ferè omnes epiſcopatus olim, vt liquet ſatis ex *c. volumus. & ca. ſeq. 89 diſtinct.* Epiſcopus appellatur dominus, vt cum ei occinitur, *Iube domine benedicere.* Vicedominus vicem gerit Epiſcopi in omnibus negotiis eccleſiaſticis, Sigebertus in Chron. *Theophilus*, inquit, *Vicedominus ſecundas partes Eccleſiaſticæ diſpenſationis ſub Epiſcopo agebat.* Anaſtaſius Bibliothecarius facit etiam mentionem Petri cuiuſdam Vice-
E domini eccleſiæ, *lib. 23.* At, vt Hoſtienſis & Panormitanus ſcribunt rectè *in cap. 7. de confirm. vtil.* (quod huius pars eſt, vt dixi) ſed ſunt Epiſcopi, qui circa latus agunt ſemper Roman. Pontificis, Hoſtienſis, Portuenſis, Sabinenſis, Albanus, Præneſtinus, Tuſculanus, & ij habent propriè Vicedominos in ſuis epiſcopatibus, per quos adminiſtrant ſpiritualia & temporalia omnia, quæ per ſe quo minus adminiſtrare poſſint Rom. Pontifex facit, cuius conſilio ſemper aſſident. In cauſa autẽ propoſita non tantùm ſequeſtrata eſt poſſeſſio apud Vicedominũ Sabinenſ. Sed etiam de re tota partes in eum compromiſerunt, qui etiam ſententiam tulit de re tota: ſed tulit eam contra formam iuris & compromiſſi, & ideò ſententia iudicatur eſſe nulla *in d. c. 7.* quamuis fuerit confirmata (hoc notandum) à Cæleſtino Innocentij anteceſſore, quia non fuit

confirmata (quod notandùm) purè atque diſtrictè, ſed, vt fieri ſolet, adiecta clauſula vulgari, *ſententiã cõfirmamus ſicut prouidè lata, atque ab vtraque parte recepta eſt*, quæ clauſula conditionẽ facit. Quamobrem ad irritum deducta ſententia Vicedomini, Matthæus denuo cœpit agere de iure patronatus cum ſupradictis militibus, & egit actione in rem, vindicans & aſſerens ſibi ius patronatus, qui repulſus eſt quaſi inſtituta actione incongrua & inepta. Hæc enim actio in rem poſſeſſori datur, *l. 1. §. interdum. vti poſſid.* Denique non habet quiſquam actionem in rem, quam non diſpendio poſſeſſionis ſibi cõparauit. Teſtibus autem probatur, Matthæum iam ab eo tempore, quo ſupradictus Vicedominus ſupradictam Eccleſiam S. Angeli tanquam ſequeſter acceperat, fuiſſe in poſſeſſione iuris patronatus, fuiſſe poſſeſſorem iuris patronatus quo de agebatur: ineptè igitur agere actione in rem, quæ poſſeſſori non datur, ſed aduerſus poſſeſſorem. Merito igitur repulſus eſt; verùm ex ſententia huius c. integrum ei eſt, poſt repulſam agere congrua & competenti actione, putà repetito interdicto vti poſſidetis. Nam etſi inepta actio fruſtra inſtituatur, *l. fideiuſſor. de neg. geſt. l. 1. ſi menſ. falſ. mod. dix. l. 2. C. de form. act. ſubl.* tamen nõ conſumit aptam & negotio conuenientem actionem, *l. cùm indebitum. de cond. indeb. & clem. vlt. d. appell.* quæ eſt ſententia huius c.

Ad Cap. Deputati. XVI.

HOc ca. ſcriptum eſt Magiſtro & fratribus militiæ templi in Italia conſtitutis; ij ſunt, qui alibi *Tẽplarij* dicũtur, *ca. 3. 7. 10. 20. de priuil.* ex eo ducta appellatione, quòd primum conſederint Hieroſolymis, parte templi dominici ab Abbate templi & Balduino rege eis ad habitandum conceſſa. Hic ordo cœpit Gelaſij II. temporibus, & abrogatus eſt cum ſumma infamia à Clemente V. ob ingentia quædam facinora, bonaq; eius ordinis adiudicata ſunt partim militibus S. Ioannis Hieroſolymitani, qui hodie Melitam tenent, & Hoſpitalarij, id eſt, Xenodochi olim appellabantur. partim militibus IESV CHRISTI in Luſitania, vt Raphaël Volaterranus ſcriptum reliquit. Qui eis præeſt, & qui templariis præerat veluti princeps quidam, *Magiſter* appellabatur, hicque ſolebat domibus, ſiue prædiis ad Ordinem ſuum, ad militiam ſuam pertinentibus, præficere præceptores, ſic vocantur hoc loco, vulgò *Commẽdateurs*, quibus illorum prædiorum tuitio præcipua cura eſſet. De iis præceptoribus, vt vocat, dubitabatur, an eorum prædiorum nomine agere & conueniri poſſint, quoniam non erat eis à Magiſtro ſpecialiter commiſſa litium procuratio: qua de cauſa & iudices tam ciuiles quam eccleſiaſtici eos nõ admittebant ad lites exercendas Ordinis ſui nomine; adiiciẽtes, & eos ſibi homines obſcuros & incognitos & eorum genus & nationem incognitam eſſe, propterea quod plerunque eorum prædiorum cura à Magiſtro mandabatur exteræ nationis hominibus, vt fit etiam hodie, verbi gratia, Syro vel Chaldæo cura prædiorum quæ erant in Gallia, Gallo cura prædiorum, quæ erant in Hiſpania. At in hoc c. definitur, non ob eas, res ſiue cauſas, prohibendos illos eſſe ab actione cauſarum ad ea prædia pertinentium, & generaliter, rem ad ſuum Ordinẽ pertinentem eos in iudicium deducere poſſe. Hæc eſt ſẽtentia huius c. quod rectè etiam trahit Panormitanus ad Præceptores S. Antonij, quibus rerum, quas is Ordo in Italia habet, cura mandatur, qui plerique omnes erant Galli. nam is Ordo primum cœpit in Gallia Viennenſi.

Ad Cap. Qualiter. XVII.

CErtiſſima iuris regula eſt, actores ſiue accuſatores ſequi forum rei, *l. 2. & 5. C. de iuriſdict. l. 3. C. vbi in rem act. c. 5. & 8. tit. ſeq. can. ſi quiſquam. 11. quæſt. 1.* ſecundum quam regulã laici, quibus eſt cum clericis negotium aliquod, eos conuenire debent in foro eccleſiaſtico, in foro Epiſcoporum ſcilicet, in quorum diœceſi clerici morantur. Et ob eam rem Epiſcopis Pontifex Romanus iniũgit hoc loco, vt laicis agentibus contra clericos Epiſcopi ius reddant plenè atque perfectè, & ne fruſtratorias clericorum appellationes recipiant. Fruſtratoriæ, & *moratoriæ* dicuntur, ſunt, quæ in hoc tantùm interponuntur, vt negotium trahatur ex die in diem, vt quantum poteſt procraſtinetur, vt mora iudicio iniiciatur, vt non emendetur ſententia aliqua, quæ iniquè noceat ei qui appellat, quæ igitur interponitur ſine cauſa, aut leui ex cauſa, ab his, qui nulla iniuria iudicis læſi aut onerati ſunt, *c. 5. 3. ɉ. de appell.* Paulus 5. ſentent. *moratorias*, inquit, *appellationes recipi nõ placuit.* Ait, *vt laicis de clericis conquerentib. plenam faciant iuſtitiam exhiberi.* Plenam iuſtitiam, quia plenam oportet eſſe rei, quæ in iudiciũ venit, inquiſitionem, *l. 9. C. de iudic.* plenàmque ſententiam, *l. 2. & 3. Cod. Theod. de ſentent. ex per. recit.* D. Auguſtinus *in Breuiculo cum Donatiſtis, collation. tertia*: *Legibus*, inquit, *prohibetur iudex ſemiplenam proferre ſententiam.* Quòd ſi ita ad plenum iudex eccleſiaſticus ius laicis agentibus contra clericos non reddat, ſi iuriſdictionem ſuam eis deneget, periculum eſt, vt hic indicatur, ne eo dimiſſo laici confugiant ad iudicem ſæcularem, quod tamen Pontifex hoc loco valdè abominatur, & prohibet. Pars autem eſt hoc c. capituli 7. ɉ. *de accuſat.* vt conſtat ex *c. 4. eod. tit. in 3. collect.*

Ad Cap. Cauſam quæ. XVIII.

HOc ca. eſt de controuerſia quadam, quæ eſt inter Abbatem & conuentum Vindomenſem, ſic legendum, *Vindomam*, vocabant, quam veteres *Vindinum*, inter Abbatem, inquam, & conuentum Vindomenſem ex vna parte, & Archidiaconum Carnotenſem ex altera, ſuper procuratoribus quibuſdam, id eſt, ſuper annonis, & pabulis iumentorum, quæ præſtari ſolent Prælatis obeuntibus prouincias ſuas, putà, Epiſcopis, vel Archidiaconis, qui & ipſi Prælati ſunt, *ca. 2. ɉ.* Archidiaconus Carnotenſis contendebat, eas ſibi procurationes eſſe præſtandas obeunti prouinciam ſuam, ab Abbate & monaſterio Vindomenſi ratione viſitationis. Viſitatori prælato debentur annonæ & capita, ſic vocant pabula equorum: ratione, inquam, viſitationis procurationes præſtantur, *c. procurationes. c. cùm nuper. ɉ. de cenſib. c. 2. & 3. eod. tit. in ſexto. c. cũ ex officij. ɉ. de præſcript.* & rectè *in c. cùm venerabilis. ɉ. de cenſib.* viſitationi annexam eſſe procurationem. Contra monachi Vindomenſes, negabãt ſe eas procurationes debere præſtare Archidiacono Carnotenſi, & priuilegio quodam ſuo ſe ab hoc onere exemptos eſſe adſeuerabant. Pontifex huius cõtrouerſiæ deciſionem delegauit Epiſcopo & Archidiacono Pariſienſi; deciſionem, inquam, vt eſt in antiqua Decretali, & , ſi deciſionem, ergo & cognitionem, vt *c. pen. ɉ. hoc tit.* qui delegat conſequẽs, delegat & antecedens. At Monachi Archidiaconũ Pariſienſem eiurarunt, recuſarunt tanquam ſuſpectum, hac ratione, quòd ipſi penè ſimilis cõtrouerſia eſſet cum aliis quibuſdam monachis, & loco eius poſtulauerũt delegari Decanum Pariſienſis eccleſiæ, quod & Pontifex facit hoc c. exiſtimans, quod notandum. hãc eſſe iuſtam cauſam eiurandi & recuſandi iudicis, quòd in ſimili cauſa, ſimili periculo verſetur. nec enim aliter videtur iudicaturus de cauſa aliena quam optat iudicari de ſua, quæ non abſimilis eſt. In hanc rem hæc Conſtitutio eſt valdè ſingularis. Huic verò controuerſiæ inuenies parem, *in c. 14. ɉ. de cenſib.*

Ad Cap. Exhibita. XIX.

CVm orta eſſet controuerſia de electione Virdunenſis Epiſcopi in Lotharingia inter ipſum electum, & Archidiaconum & Canonicos quoſdam eiuſdem eccleſiæ, qui electionem contendebant non ritè, non ordine, non legitimè, non canonicè factam, mandauit Honorius III. auctor huius ca. Epiſcopo pariſienſi, & aliis quibuſdam, vt vocatis iis, quorum intereſſet, ea de re tota, omni ex parte & diligẽter inquirerẽt. Coram quibus electus aduerſariis partim obiecit, quòd conſpiraſſent in necem ſuam, quòd inimici eſſent capitales, quæ exceptio eſt legitima, *c. 32. ɉ. de ſimo. c. 22. ɉ. de ſentẽ. & re iud.* par

iud. partim quòd excommunicati eſſent: quæ exceptio etiam eſt legitima, *c. 7. ꝟ.* Et cùm electus vtramque exceptionem probare iudicibus paratus eſſet, iudices eius probationes admittere, & teſtes ab eo productos exceptionum probandarũ cauſa audire noluerunt, ſed ſe vltrò ex officio de iis rebus & principali negotio ſimul inquiſituros interlocuti ſunt, interfati ſunt, exiſtimantes (hic fuit eorum error) ſe non tam iudices, quàm inquiſitores datos. Sciendum eſt, triplicem vel quadruplicem eſſe viam qua in iudicium crimina reorum deduci poſſunt, *c. 16. & c. 24. ꝟ. de accuſat. c. 1. 31. ꝟ. de ſimon.* Vna eſt, accuſatio, quæ accuſatoris inſcriptionẽ exigit: *Altera*, denunciatio, quæ inſcriptionem non exigit: & *Tertia*, inquiſitio, quæ ex mero officio iudicis fit ſine accuſatore, ſine delatore, rumore aliquo ad eum perlato: & *Quarta*, quæ tamen primæ quodammodo ineſt, eſt exceptio, puta, quoties quis in modum exceptionis refellendi aduerſarij cauſa crimẽ ei aliquod obiicit in modum exceptionis, *vt ait b. loco, atque etiam alibi*, vt in modum contradictionis, *l. Papinianus. §. 6. ſi lium. de inoff. teſt.* In ſpecie autem propoſita Epiſcopus Pariſieñſis & cæteri Syndicaſtæ, qui ei adiuncti iudices erant, exiſtimabant, vt dixi, ſibi mandatam tantum inquiſitionem eorum, quæ electus Virdunenſis opponebat aduerſariis ſuis, ſimul &, quod caput erat, inquiſitionem de electione, an rite facta eſſet, necne, id eſt, vt ipſi vltrò per ſe, vt ait, de his omnib. inquirerẽt per teſtes a ſe conquiſitos & accitos, nõ per teſtes productos ab electo vel aduerſariis electi. Qua de cauſa cùm in hac falſa opinione eſſent, lite nondũ conteſtata, teſtibus audiendis, quos vndique conquirebant, dederunt operam, cõtra quam fieri ſoleat, vbi more iudiciorum per teſtes res agitur: nec enim teſtes audiũtur ante litem conteſtatam, *c. 22. de ſent. & re iud.* Et eſt hac de re ſola titulus ſextus huius libri, vt lite non conteſtata non procedatur ad teſtium receptionem. Quamobrem (nempè quod de iudicio principali teſtes recepiſſẽt ante litem conteſtatam) electus quaſi iniuria affectus appellauit ad ſummum Pontificem, qui in hoc c. iuſtam appellationem eſſe pronuntiauit, quòd ſibi fuerit animus non inquiſitionis nudæ ſupradictis iudicibus deferẽdæ, ſed etiam cognitionis, nec ſint hæc verba, quibus vſus eſt Pontifex in literis ad eos ſcriptis, vt veritatem inquirerent, continuò accipienda de nuda inquiſitione, cum & de cognitione plena accipi poſſint, quę fiat ſeruato more & ordine iudiciorum, vt *l. 9. C. de iudic.* Itaque reſciſſa ſententia Epiſcopi Pariſienſis cauſam ex integro Pontifex agendam remittit ad Archiepiſcopum Rhemenſem & Decanum Bremenſem, non ad eoſdem, quia non ſolet ad eum, à quo appellatum eſt, cauſam remittere is, ad quem appellatũ eſt, ſi is ſententiam eius infirmauerit, *l. eos. C. de appella. & c. p. 2. ꝟ. eod. tit. c. 2. de matr. contr. cont. interd. eccl.* Cauſam, inquam, remittit ad Archiepiſcopum Rhemenſem & Decanũ Bremenſem Coloniẽſis diœceſeos, vt eſt in inſcriptione huius c. quia ſub Colonienſi Archiepiſcopo fuit tum Bremenſis epiſcopatus, qui poſtea factus eſt Archiepiſcopatus, vt Albertus Krãtzius optimus auctor ſcribit ſecundo Metropoleos, *cap. 19.*

Ad Cap. Penult.

CONtrouerſia, de qua agitur in hoc ca. fuit inter Simeonem Archiepiſcopum Rauennatem, & commune ciuitatis Ceruiæ, Archiepiſcopo Rauennate, magna ex parte ſibi vindicante iuriſdictionem illius ciuitatis, Ceruienſibus contradicentibus. Et facit huius controuerſiæ mentionẽ adducto iſto capitulo Hieronymus Rubæus, *lib. 6. Hiſtor. Rauennat.* Porrò huius controuerſiæ deciſionem mãdauit Pontifex Magiſtro Tancredo Canonico Bononienſi, qui vnus fuit ex gloſſographis antiquis Decretalium, & cum apud eum Tancredũ res dolo malo Ceruienſium protracta fuiſſet in triennium à tempore litis conteſtatæ, atque ideò Ceruienſes dicerent, periiſſe inſtantiam ſupradictæ cauſæ, & agere perſeueranti Archiepiſcopo, poſt triennium, obiicerent præſcriptionem triennij ex *l. properandum, C. de iudic.* quæ vult, cauſas ciuiles & priuatas terminari intra triennium, aut ſi intra triennium terminatæ non fuerint, inſtantiam eius iudicij deperire, ex integro tamen de eadem re litigari poſſe, vt *l. & poſt edictum: §. pen. de iudic.* Pontifex Tancredo reſcripſit, nihil Ceruienſibus hanc pręſcriptionem triennij opitulari, quia per eos dolo malo eorum factum erat ne lis finiretur. terminaretur intra triẽnium, alioquin ex dolo ſuo lucrarentur, ex dolo ſuo lucrum facerent. Hęc eſt vera ratio huius c. quã ex veteribus animaduertit Philippus gloſſator vetus, Bernardus Parmenſis non animaduertit, qui & ſtultè, ne quid dicam acerbiùs, cum aliis pleriſque putat hoc c. corrigi *d. l. properandum.* Id verò, vt inſtantia litis non pereat præſcriptione triennij, ſi dolo malo aduerſarij lis protracta ſit in triennium, confirmat optime *l. arbitrio. §. pen. de dol.* quæ aduerſarium, cuius dolo factum eſt, vt lis legitimis temporibus tranſactis perierit, ait teneri actione de dolo, non quidem in hoc, vt res arbitrio iudicis reſtituatur quem in finem plerumque datur actio de dolo, quoniam B res perempta non eſt, inſtantia iudicij non periit, ſed vt præſtetur, quanti intereſt actoris id non eſſe factum, non eſſe litem prolatam vltra legitima tempora, puta ſi quid ob eã rem damni, ſi quid impendij acceſſerit, vt *l. cum quis eod. tit.* Alioqui ſi id impunè ferret aduerſarius, ſi nõ teneretur ad id, quod intereſt, ad idem exemplum facile quis legem illuderet, circumſcriberet, legi fraudem faceret, quæ certo tempore lites circumſcripſit; id videtur ante Iuſtinianum. id eſt, ante *d. l. properandum*, fuiſſe annum, vt Seruius indicat in illum locum Virgil. *Si omnes vno ordine habetis Achiuos.* Certè in criminalibus fuiſſe annuum certo certius eſt, quod hodie eſt bienniũ ex Conſtitutione eiuſdem Iuſtiniani, fuiſſe ante Iuſtinianum annum liquet ex *l. 1. & 2. & titu. ipſo. C. Theod. vt int. ann. crim. quæſt. term. l. 2. C. Theod. ad l. Corn. de falſ.* & omnino *ex l. reus. de muner. & honor.* vt & in omnibus cauſis fuiſſe annuum ante Iu- C ſtinianum. Valde autem cenſeo notandam eſſe, dictam interpretationem, *§. pen. l. arbitrio.* Non omittam, ad hoc c. plurimũ facere, *c. vlt. ꝟ. de teſtib. cog.* ex quo, quod Rubæus omiſit, intelligimus, etiam apud Ceruienſes illos tanto in odio fuiſſe Archiepiſcopum Rauennatem, vt in eius necem, coniurarent, pecunia corruptis duobus clericis eccleſiæ Rauennatis.

Ad Cap. Vltim.

HVius capitis vltimi inſcriptio, ſimul & capitis vltimi, *infra, de teſtibus cogendis.* ſic reſtituenda eſt: *Idem Epiſcopo Bononienſi, & Magiſtris Tancredo Bononienſi, & Balduino Pratenſi, Bononiæ commorantibus Canonicis.* Species autem huius c. vltimi, hæc eſt: Abbas & monachi S. Mariæ (quod Monaſte- D rium eſt Florentiæ) agebant interdicto vti poſſidetis, contra oppidanos vicini cuiuſdam caſtri, & contendebant, ſe eſſe in poſſeſſione, aut veriùs quaſi poſſeſſione (iura enim propriè non poſſidentur) huius iuris, vt in caſtro illo Rectorem, id eſt, Poteſtatem, ſiue iudicem ſecularem, quem vellent eligerẽt & conſtituerẽt ad tempus certum, eóque tempore finito alium. Lis agebatur apud Poteſtatem Florentinam, qui ſummus in ea vrbe magiſtratus eſt, inter Syndicum monaſterij, & Syndicum eiuſdem caſtri: & Poteſtas Florentina iudicauit pro monachis, poſſeſſionem, de qua agebatur, addixit monachis. neque tamen ſententiam ſuam Poteſtas perduxit ad effectum. Nam cùm monachi quendam Rectorem feciſſent ſupradicti caſtri, (caſtrum accipit pro oppido) non coegit oppidanos Poteſtas vt eum reciperent: imò Abbatem & monachos coe- E git apud ſe de proprietate ſupradicti iuris litem conteſtari, cùm, etſi quæſtio de poſſeſſione pertineat ad Poteſtatis cognitionem, qui iudex eſt ſecularis, iudex ciuilis, ſiue mundanus *can. 7. qui filij ſint legitimi*, non tamen pertineat ad eum cognitio de proprietate, aut veriùs quaſi proprietate (quia iuris propriè neque poſſeſſio, neque proprietas eſt.) Qua de cauſa aufert etiam Poteſtati Florentinæ Pontifex in hoc can. cognitionem de proprietate, non habita ratione litis apud Poteſtatem à monachis ea de re conteſtatæ, qui ne volentes quidem agendo de iure monaſterij ſubiicere ſe poterãt iudici ſeculari, *can. 12. tit. ſequent.* & ad iudices eccleſiaſticos cauſam de proprietate, vel quaſi proprietate ſupradicti iuris remittit, ea lege, vt priùs Rectorem electum à monachis in caſtrum in-

troducant, deinde de proprietate diſceptent, priùs exſequẽda & peragenda eſt cauſa poſſeſſionis, quam proprietatis *l. ordinarij. C. de rei vind. cap. 1. ꝫ. de cauſ. poſſeſſ. & propriet.* niſi quis vtramque cauſam copulare velit, & iudex ſimul vtramque diſceptare, vt poteſt. vt docui nuper ad *l. 12. §. nihil commune. de acquir. poſſ.* Et hæc quidem mandata, háſve literas Rom. Pontificis, cùm Syndicus ſupradicti caſtri ſe diceret paratum eſſe docere ſubreptitias eſſe. id eſt, impetratas per ſuppreſſionem veri, & adſertionem falſi, ſed quod inſtaret tempus feriarum vindemialium, antequam eæ præteriiſſent, ſe ad id docendum teneri negaret propter ferias, idque faceret dolo malo, trahẽdi negotij cauſa, quoad id tempus exiret, quo finitum & circumſcriptum erat illud electi Rectoris munus, ideò Pontifex decernit in hoc can. (hæc eſt conſtitutio huius can.) vt nõ habita ratione feriarum vindemialium iudices ſupradicti impleant mãdata ſua, putà vt Rectore electo in caſtrum intromiſſo ſecundum definitiuam ſententiam Florentiæ Poteſtatis tunc de quaſi proprietate illius iuris cognoſcerent. Feriæ non obſeruantur vbi res, de qua agitur, ſi differatur, in periculum cadat, ne elabatur, ne elidatur, aut pereat, *l. 1. §. pen. l. 3. de ferijs. l. 2. in fin. de cuſtod. reor.* vt apud Suetonium Tranquillum legimus, Auguſtum, ne quod negotium mora elaberetur triginta amplius dies, qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum, id eſt, iuri dicundo accommodaſſe. Hæc eſt ſententia huius c.

AD TITVL. II.

De foro competenti.

HIc titulus eſt de *foro competenti*, id eſt, quo in foro quis agere & conueniri debeat. Idem dixeris rectè etiam *forum congruum*, vt iudicem competentem, iudicẽ congruum, iudicem incõpetentem, iudicem incongruũ, *l. 1. C. de iuriſd. omn. iud.* in quo titulo & hic latet: eſt enim plenior titulus, *de iuriſdictione omnium iudicum, & foro competenti.* & in Nou. Martiani, nempè *exh. de pro. ad com.* Forum competens, quod ſcilicet reo competit, vt loquitur *can. ſi quiſquam. 11. q. 1.* quod cõpetit his, qui eò conferunt ſuas controuerſias, quæ vendere volunt, & alia quæque, vt Varro ait. Vnde nomen Iſidorus virili genere dixit *forus*, nec ſine exemplo. Nam & Lucilius, *forus*, inquit, *olim ornatus lucernis*, & Saluſtius apud Nonium, alio tamen ſignificatu, nam & nomen hoc multiplex eſt. Illũ, inquit, nautis forum. Et Marius Victorinus, qui ſimul oſtendit & multiplex hoc eſſe nomen, *in fine libelli de orthographia.* Hic autem titulus pars eſt ſuperioris: nam & in titulo ſuperiore, Conſtitutiones quædam ſunt de foro cõpetenti, & aliæ de his, qui legitimam habent perſonam ſtandi in iudicio, de ratione, more, ritu, ordine iudiciorum, de officio iudicum, de trãſlatione iudiciorum ab vno poſſeſſore ad alium, de narratione negotiorum, quę in iudicium veniunt, de cõgruis actionibus & incongruis, de temporibus litium. Latiùs denique, quàm hic titulus ſuperior patet, diffunditúrque.

Ad Cap. I.

TRia capitula quæ proponuntur initio huius tituli non ſunt ex Decretalibus epiſtolis Rom. Pontificis, vt quæ ſequuntur, ſed ex veteribus canonibus atque conciliis: Et c. 1. quidẽ, quod repetitur ex *can. ſi clericus. 11. q. 1.* hoc vult, vt clericus aduerſus clericum litem ſi quam habet inſtituat apud proprium Epiſcopum, non apud iudicem ſecularem, quia vt Zonaras addit, *τῶν εἰς ἀκροάματα καὶ ὕβριν τῶν δικαζόντων ἐστὶ*, quam rationem ſumit ex *cap.* 2. Prius igitur adeundus eſt proprius Epiſcopus, vt litis ipſemet cognitionem ſuſcipiat, vel vt ex conſilio & permiſſu eius in alios, in quos vtraque pars conſenſerit tanquam arbitros, transferat, vt *c. 4. & 18. ꝫ.* Hoc loco dicitur generaliter, apud alios, nulla facta diſtinctione inter laicos & clericos. Ergo ex cõſenſu Epiſcopi & vtriuſque partis cauſa clericorũ laico permitti poteſt, quod ἐξ ἀντιδιαστολῆς e cõtrario ſenſu etiam annuit c. 2. & apertè definit. *can. cle-*

A *rici nullus. q. 1.* & Concilij Aurelianenſis quarti cap. 20. Et ita olim obtinuit. Aliud tamen viſum eſt Gregorio IX. *c. 18. ꝫ.* ne clerici ab Epiſcopo, ne cõſentiente quidem Epiſcopo, poſſint cauſam ſuam permittere laicis, ſed eccleſiaſticis tantum.

Ad cap. II.

AIt in hoc ca. Nullus iudicum neque presbyterum, &c. Nullus iudicum, ſecularium ſcilicet, vt gloſſa ſupplet rectè, & confirmat *c. 1. de cler. coniug. in 6* Nullus igitur iudicum ſecularium, neque presbyterum, neque diaconum, clericum vllum, aut iuniores eccleſiæ ſine permiſſu Pontificis, id eſt, Epiſcopi proprij, per ſe diſtringere aut condemnare præſumat. Legendum omnino, *iuniores eccleſiæ*, vt Concilij Altiſſio-

B dorenſis, *c. 43.* qui iuuenes *in l. 10. C. Theod. de Epiſc. & cler.* ſunt acoluthi, lectores, hoſtiarij, & alij inferioris ordinis, qui ſimplices papæ, *des petits papes* dicuntur in *Nouell. Iſaacij Imp. Conſtantinopolitani.* Et ſerua *hoc loco. & in d. l.* 10. iuniores illos, ſiue iuuenes eccleſiæ ſeparari à clericis; non eſſe igitur clericos; idem tamen in iis, quod in clericis ius ſeruatur, ne quis iudex ſecularios eos ſine licentia Epiſcopi diſtringere, aut diſtringuere, mulctare, caſtigare aut cõdemnare audeat, alioquin vt ab eccleſia excludatur quoad ſuũ erratum agnouerit, expurgauerit, quod quidem repetitur ex *can* 2. 11. *q.* 1. Carolus *lib. 3. legum Longobardorum, tit. l. 1. l.* 11. Ne clerici, inquit, ad publica vel ſecularia iudicia trahantur vel diſtringantur.

C

Ad Cap. Sane ſi. III.

SEntentia huius c. quod eſt ex Concilio Africano, id eſt, Carthaginenſi, vt conſtat ex Concilij Carthaginẽſis, quod Græcè ſcriptum exſtat, *can.* 123. vnde apparet & coniungendum eſſe hoc *c. cum cap. 1. ꝫ. de arbitr.* hæc eſt: ſi duo Epiſcopi diuerſarum prouinciarum inter ſe contendant de loco aliquo vnoquoque eum locum adſerente ſuę prouinciæ, ſuæ diœceſi, ſuæ cathedræ, vt loquuntur, vt huius controuerſiæ dirimendæ cauſa iudices det Primas, in cuius prouincia ille locus ſitus eſt. Primatem vocat Metropolitanum, *teſte Balſamone*, id eſt, *Archiepiſcopum*, & rectè. Nam omnes olim Metropolitani dicebantur *Primates*, & *Patriarchæ*, & *Exarchæ diœceſeos vel prouinciæ*, & *primæ ſedis Epiſcopi*, vt conſtat ex *Sardicenſis Concilij*

D *cap.* 6. Hodie diſtincti ſunt Primates à Metropolitanis: Primates ſcilicet ſunt ſupra Metropolitanos, vt *Chalcedonenſis Concilij can. 9. & 17. can. ſi clericus.* 11. *q.* 1. Et initio quidẽ quatuor tantum Primates conſtituti feruntur *ex Concilij Conſtantinopolitani ſexti can. 36. & Iuſtiniani Nou.* 123. nempè hi quatuor, Romanus, Conſtantinopolitanus, Alexandrinus, Hieroſolymitanus: deinde cum Romanus ex totius Vniuerſalis Eccleſiæ conſenſu, ſolo Conſtantinopolitano ſchiſmatico renitente, omnes ſedis ſuæ prærogatiua antecelleret, iam deſiit Primas appellari, aut Primatibus adnumerari, quaſi habens comparem, ſed pro Romano ſubditus eſt Antiochenus Primas, *c. pen. 22. diſt.* ex Concilio illo Calcedonenſi, *ca. antiqua. ꝫ. de priuil.* Poſt additi ſunt Primates alij complures. Aquileienſis in Italia, Grandenſis in Hiſtria, Cantuarienſis in Anglia, Bituricenſis in Aquitania, & Viennenſis in Gallia Narbonenſi, qui ſe Primates vocant. Sunt etiam, qui addunt To-

E letanum in Hiſpania. His Primatibus, vt diſtinguantur à cæteris Epiſcopis vel Archiepiſcopis, ſolent præferri, vt ſcitis, plures cruces. Verum enimuero iidem eſſe cenſentur iudicio ferè omnium Primates & Patriarchæ, vt *c. 1. & 2. 99. diſt. & c. conqueſtus. 9. q. 3.* vbi fit mentio Primatis Bituricenſis.

Ad Cap. Si quis contra. IV.

DIdicimus iam ex c. 1. clericum eſſe conueniendum apud proprium Epiſcopum, vel ex conſenſu Epiſcopi apud eum, quem vtraque pars elegerit. Id ex hoc c. 4. ſic intelligi oportet, vt ſi actori Epiſcopus ſuſpectus ſit, tunc ex conſenſu

Epiſcopus

Epiſcopi & vtriuſque partis apud alium cauſa agatur;ac præ- A terea,vt per exſecutorē datum ab Epiſcopo , id eſt,per viatorem,vel ſi hunc nolit actor,quem exſecutorem dedit Epiſcopus,per exſecutorem datum à Defenſore inſulæ Corſicæ,quę poteſtas eſt ſecularis,ad quam hoc ſcribit Gregorius I.io hoc c.4. compellātor partes in alios iudices vel arbitros compromittere,nihil refert,clericos an laicos,cum nec diſtinguat,ſed generaliter dicat,*in alium.* Hæc fuit mens Gregorij,qui tamen non idem omninò permiſit Defenſori Siciliç,*c.peruenit.11.q.1.* niſi quatenus, ſi cui res ſit cum Epiſcopo,eam rem apud Defenſorem Siciliæ diſceptari decernat. Mentem autē Gregorij Raymūdus auctor huius Compilationis occuluit. immutatis eius verbis ſecundùm nouiſſimas Pontificum Conſtitutiones quæ,ne conſentiente quidem Epiſcopo & vtraque parte volunt alios iudices eligi quàm clericos, nulla autem ratione volūt laicos tractare vel diſceptare negotia clericorum,*c. 18.* B *ǰ.* Sic ſcripſerat Gregorius , vt patet ex lib. 9. Epiſtolarum; *Exſecutor vel ab ipſo Epiſcopo,vel ſi & hoc actor refugerit,à tua eſt experientia deputandus*,id eſt,à defenſore Corſicę,qui iudex eſt ſecularis. Et hunc ſenſum etiam retinuit Bernardus Papienſis in ſecunda Collect. Verba autem vt à Raymundo immutata ſunt, nullum idoneum ſenſum referunt. At ratione eadem motus Raymūdus in fine huius ca. cùm Gregorius ſcripſiſſet ita:*vel tua,vel Epiſcopi tui ſollicitudine*,hoc ſenſu,vt ſententiam dictam à iudicibus datis ex cōſenſu partium ad finem perduceret,id eſt,exſequeretur vel Defēſor Corſicæ , ſi ad eos deligēdos iudices partes compuliſſet,vel Epiſcopus,ſi Epiſcopus id feciſſet,omiſit Raymundus illa verba,*vel tua*, ne quid Defēſori,qui eſt iudex ſecularis, relinqueret quod poſſet in cauſis clericorum.Quod autem ait,vt *quicquid fuerit definitum,ſeruata lege , compleatur* , puto omninò accipiendum eſſe de *l. à* C *Diuo Pio. in princ. de re iudic.* quæ vult, iudicum à ſe datorum ſententias eos exſequi , qui dederę.Et ij planè iudices dati videntur ab eo,qui compulit partes in eos conſentire.

Ad Cap. Si Clericus. V.

SCriptum eſt hoc c. Epiſcopo vel Archiepiſcopo Gennēſi,& hoc vult,vt ſecundum regulam iuris. Actor ſequitur forum rei,ſiue in rem , ſiue in perſonam ſit actio;clericus aduerſus laicum agat iudicio in rem apud forenſem , ſiue ſecularem iudicem ; & vt ius ſit laico reuocare forum , ſi vocetur in ius ad iudicem eccleſiaſticum ; Et quodammodo condemnat conſuetudinem, quæ inualuerat quibuſdam locis in contrarium , ita vt clerico agenti trahere liceret laicum ad iudicē D eccleſiaſticum,non ſequi iudicem ſecularem,quod eſt contra ordinem iuris,vt ait *lex 2.C.de iuriſd.omn.iud.* Et fit ſæpè id tamen, ferente caſu quodam , ex reſcripto Rom. Pontificis , vt hoc loco gloſſa notauit.vel ex reſcripto Principis,*vt Nou.* 53. nempè vt extra ordinem reus trahatur ad forū actoris. Id fieri etiam ex generali conſuetudine regni Franciæ Innocentius notat *in c.2. ǯ.de aliē.iu m ut.iud.cauſa fac.* Et ſanè ita obtinuit diu in Francia ante Frāciſcum primum. Id fit etiam ex priuilegio Friderici Imp. quod tamen hodie non ſeruatur , quo quidem ſtudioſis,id eſt,ſcholaribus,vt vocāt,ſimiliter tribuitur vt ſiue agant,ſiue conueniātur(immo & hoc hodie ſeruatur in ſcholaribus) cauſam ſuam agant in ſuo foro,non in foro aduerſarij,ad exemplum,vt opinor,clericorum,quia & tunc idem iuris vbique ſibi clerici extra ordinem vindicarunt.Loquitur in E hoc c.de iudicio in rem,quo experiebatur clericus cum laico, & ait,*ſi clericus laicum de rebus ſuis vel eccleſiæ impetierit*,id eſt,ſi clericus in laicum egerit in rem , & vt ſubiicit, *laicus res ipſas nō eccleſiæ eſſe aut clerici,ſed ſuas proprias adſeueret.* Notandus eſt his locus,qui demonſtrat,quod veriſſimum eſt,hanc eſſe formam iudicij in rem, vt actor vindicet,reus contrà vindicet,§ 1.*Inſtit.de action.* alioqui nulla inter eos eſſet dominij lis, niſi vterque aſſereret,ſe eſſe dominum rei qua de agitur,*l.42. de petit. hered.*

***

Ad Cap. Ex tranſmiſſa. VI.

HOc c. eſt ſcriptum Senonenſi Archiepiſcopo , ſic eſt reſtituenda inſcriptio , & ſententia eius hæc eſt: Tres erant milites,id eſt,vaſalli Trecenſis eccleſiæ , ſiue Tricaſinæ eccleſiæ,ſic legitur in vno vetuſto exemplari ſecūdæ Collect. eccleſię Trecenſis,non *eccleſia tua*, melioremque hanc eſſe lectionem Hoſtienſis ait. His militibus faciebat quidam controuerſiam de feudo ſeculari , quod tenebant non ab eadem eccleſia Trecenſi,à qua tenebant alia quædam feuda,ſed non hoc,de quo agitur ; quod igitur non tenebant ab eadem eccleſia Trecenſi,ſed a nobili quodam laico , & cōueniebat eos milites ille,qui controuerſiam faciebat,apud Trecēſem Epiſcopum,quos conuenire debebat coram domino feudi. Namque in his cauſis,quę de prædio quod vaſalli tenent feudi B nomine controuertuntur inter vaſallos & extraneos,ſolus feudi dominus iudex competens eſt,*c.5.ſupr.i,titulo proximo.* Qua de cauſa & merito militibus illis nobilis ille dominus feudi , ad quem res pertinebat,inhibuit,ne reſponderent corā Trecenſi Epiſcopo,quod & Pontifex approbat in hoc cap.adiiciens , ſi dominus feudi hac de re in iure dicundo inter eos tardior aut ſegnior fuerit, tunc vt rei totius cognitionē ſuſcipiat Archiepiſcopus Senonenſis,qui eſt Metropolitanus illius prouincię. Certum illud eſt,propter deſidiam iudicis ſecularis, à foro ſeculari cauſam transferri ad forum eccleſiaſticum,*c.10. & 11. ǰ.c.4.eod.in quarta Collect.*

Ad Cap. Verum. VII.

C DE feudo ſeculari agebatur c. ſuperiori proximo , & ita poſuimus ; idem tamen obtinere etiam in feudo eccleſiaſtico hoc c. oſtendit , vt de eo, vel de cauſis ad id feudum, quod eccleſiaſticum eſt , pertinentibus Epiſcopus cognoſcat tanquam dominus feudi, ſicut de feudo Imperiali Imperator. Quæſtio autem erat in ſpecie huius c.7.de feudis quibuſdam inter Prępoſitum eccleſiæ cuiuſdam Epiſcopo defuncto,necdum in locum eius alio conſecrato,ſed electo forte , nondum conſecrato,& alios quoſdam ; quam quæſtionem vbi conſecratus fuerit Epiſcopus,tum vult Pontifex ab Epiſcopo diſceptari ſi feuda eccleſiaſtica fuerint , ab Imperatore ſi Imperialia, à Rege ſi Regalia. Conſecrationem Epiſcopi exigit , quæ fieri ſolet à Metropolitano,quia,vt antiqua Decretalis habet, antè conſecrationem Epiſcopus plenam auctoritatem & poteſtatem non habet. Electio igitur & confirmatio ſola non D ſufficit , vt iuriſdictioni ſtatim vniuerſæ præeſſe Epiſcopus poſſit ante conſecrationē.Nec refragatur *c.15. ǯ.de elect.*quod adducit gloſſa, quoniam electo & confirmato nondum conſecrato Epiſcopo non tribuit plenum officium iuris dicendi in omnes, ſed in clericos tantum contumaces & turpibus lucris deditos laicorum in morem:quinimo ait,ea, quæ maioris inquiſitionis diſcuſſionem exigunt , ante conſecrationem ab Epiſcopo expediri non poſſe. Porrò ex hoc loco gloſſa *in can. 1.11.q.1.*notat rectè,clericum,veluti Præpoſitum , de quo hic agitur,ſiue Decanum eccleſiæ,de feudo ſeculari,veluti Imperiali,conueniri poſſe etiam coram Imperatore , coram iudice ſeculari, hoc gloſſa notat illo loco, dum tres caſus ponit quibus clericus in cauſis ſecularibus conueniri poteſt coram iu- E dice ſeculari; ex cauſa feudi,vt in hoc loco,& etiam ex cauſa reconuentionis , vt *ca.1.3.q.8.& l.2.§.ſed ſi agant.*(argumento inde ſumpto)*de iudic.l. cum Papinianus. C. de ſentent. & interl. omn.iud.*&(hic eſt tertius caſus)ex cauſa delicti , quod in clerico ita obcalluerit,inueterauerit, irroborauerit , vt nulla ratione iudice eccleſiaſtico corrigi poſſit,vt *c.10.ǯ.tit.prox.*

Ad Cap. Cum ſit. VIII.

REtuli in ca.proximè ſuperiori caſus tres, quibus clericus apud iudicem ſecularem conueniri poteſt, illis quartum addere licet *ex hoc c.* 8. ex quo eſt in arbitrio Rectorū & Defenſorum

ſenſorum eccleſiæ, quibus iniuriam fecerunt damnúmve dederūt profani & mali homines quidam, qui ob eam rem hoc loco ſacrilegi eſſe cenſentur, eſt, inquam, in arbitrio eorum hoſce raptores & facinoroſos homines cōuenire ex hac cauſa coram eccleſiaſtico iudice etſi laici fuerint, non obſtāte regula iuris, Actor ſequitur forum rei, vel coram iudice ſeculari quod etiam ex conſuetudine introductum & receptum eſſe ait in fauorem eccleſiæ, ne ei quis temerè iniuriam vel damnum inferat. Et Conſtitutio Friderici, de qua ante fecimus mentionem, dat ſimilem optionem ſtudioſis, vt reos conueniant vel coram iudice eccleſiaſtico, vel corā iudice ſeculari. Quòd autem hoc loco illam regulam; Actor ſequitur forum rei, generalem vocat, eò reſpicit, vt intelligamus, tam ad clericos, quàm ad laicos eam pertinere, id eſt, actorem ſiue laicum, ſiue clericum ſequi forum rei.

Ad Cap. Quod clericus. IX.

HOc c. eſt de cauſis pecuniariis, quas clerici, qui Pariſiis commorantur, habent contra laicos, vel laici cōtra eos, vt eæ cauſæ decidantur iure canonico, id eſt, ſecundum ius ſcriptum, non ſecundum conſuetudinem. Opponit enim ius canonicum cōſuetudini, vt apparet ex antiqua Decretali, opponit ius ſcriptum iuri non ſcripto. Sed quæſo a quo decidi eas cauſas oportuit? nec enim id apparet ex hoc cap. quia inſcriptio ca. periit, quæ ſi exſtaret, nullus eſſet labor hac in re. Communis tamen opinio hæc eſt, vt hæ cauſæ decidantur ab Epiſcopo Pariſienſi, quem & Laurentius ea quo hæc gloſſa mutuata eſt in hoc c. & locus eſt ſingularis; nondum mihi perquirere licuit, an ſit verum, vel an fuerit olim verū. notat, inquam Epiſcopum Pariſienſem habere iuriſdictionem temporalem, & Comitis vicem gerere, eſſe & Epiſcopum & Comitem, ſiue Vicecomitem ſuæ ciuitatis, atque ideò banna, id eſt, publicas denuntiationes fieri Regis & Epiſcopi nomine. Ait, *Si quas cauſas pecuniarias*: in antiqua Decretali eſt, *cauſas ſeculares*, & nihil admodum refert, *can. clericum nullus præſumat. 11. q. 1.* Sunt qui perperam interiiciant vel ſubaudiāt, *ſcholares*, legentes hoc modo: *Si quas pecuniarias cauſas ſcholares clerici Pariſiis commorantes, &c.* quod non eſt rectè, quia hæc Conſtitutio generaliter loquitur de clericis, qui Pariſiis, id eſt, Lutetiæ Pariſij, commorabantur. Sic loquebatur, nec ineptè. Nam & Frontinus libro de coloniis, cuius teſtimonio ſæpè Volaterranus vtitur, dicit, colonia Veius, colonia Gabius, colonia Tarquinius: & ſic Lutetia Pariſius, Mediolanum Sanctonus, *qui eſt Xainctes*, Auaricum Bituricus, dixeris rectè.

Ad Cap. Licet ex. X.

IN hoc c. improbantur literæ, quas quidam laici ex populo Vercellenſi, qui populus eſt in Liguria, impetrauerant a Romano Pontifice, vt traherent ſuos debitores ad forum eccleſiaſticum, ad quod neutiquam trahēdi ſunt, niſi Conſulum Vercellenſium in iure dicundo manifeſta ſit incuria, ab horum tamen Conſulum ſententiis permittitur laicis appellatio ad Epiſcopum Vercellenſem, vel Pontificē Romanum: quod valde nouum eſt, vt à ſeculari appelletur ad eccleſiaſticum, & non videtur etiam permitti in hoc c. niſi temporis cauſa, vacante ſcilicet Imperio morte Imperatoris, necdum electo Imperatore nouo. Vercellarum ciuitas erat Imperialis, & vacāte Imperio hoc ſibi adrogat Romanus Pontifex eſſe iuris, vt Imperatoris vices agat in terris Imperialibus, *Clem. 2. §. vltim. de ſent. & re iudic.* Vt igitur à Conſulibus Vercellenſibus appelletur ad Romanum Pontificem, vel, vt ait, ad Epiſcopum Vercellēſem, qui eam ciuitatem ab Imperatore tenebat feudi ſeu beneficij nomine, vt Hoſtienſis ſcribit hoc loco. & ſimili modo ſi ſuſpecti ſint Conſules Vercellenſes, & ante terminū litis, ante definitiuam ſententiam eiurentur, recuſentur, cauſa recuſationis probata, vt vacante Imperio cognitio rei de qua agitur pertineat ad Romanum Pontificem, vel ad Epiſcopum Vercellenſem. Hoc ſatis ad hoc c. eſt, niſi extra ius quod facit, velis notare, Conſules ciuitatis, qui iuriſdictionem habēt, hoc loco *Conſules iuſtitiæ* appellari, & *Commune Vercellenſium* dici etiam hoc loco, vt M. Tullio *Commune Siciliæ*, *Commune Cretenſium*. & Ouid. *gentis commune Pelaſgæ*. *& l. 1. de appellat.* τὸ κοινὸν τῶν Θεσσαλῶν, *& leg. ſi de vi. de iudic.* τὸ κοινὸν τῶν Θεσσαλῶν, & Polybio τὸ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν.

Ad cap. Ex tenore. XI.

QVi eſt finis capit. ſuperioris, idem eſt finis huius ca. ne ſcilicet cauſæ quæ pertinent ad forum ſecularem, pertrahantur ad forum eccleſiaſticum, ne fora, ne iuriſdictiones confundantur. Lis erat in ſpecie huius c. in Comitatu Britanniæ minoris inter duos nobiles de hæreditate quadam, cuius quidem litis, ſiue cauſæ cognitio pertinebat ad forum ſecularem, id eſt, ad curiam Comitis Britanniæ. Comites primum habuit Britannia poſt tres regulos, quos habuit initio, deinde habuit Duces, primúſque Dux appellatus fertur Ioānes II. Huius verò cauſæ cognitionem literis impetratis à Pontifice Romano, pars altera curauerat mādari Archiepiſcopo Turonenſi, qui Metropolitanus eſt totius Britanniæ minoris, *c. hæc quippe. 3. q. 6.* Archiepiſcopo, inquam, Turonenſi & Theſaurario eiuſdem eccleſiæ Turonenſis, qui Cellarius dicitur in inſcriptione antiquę Decretalis, vt *l. quæſitum §. cellarium. de inſtr. & vel inſtr. leg.* Qua re cognita, ſimul & ex poſtulatione Comitis Britānniæ, iubet Pontifex in hoc c. cui ſubreptæ fuerant literæ ſupradictæ, ac ſi eius cauſæ cognitio pertineret ad iudicem eccleſiaſticum, eam remitti, reddi've ad curiam Comitis Britanniæ, ſi modò ea de re ius dicere promptus, paratúſque ſit: alioquin, vt iam ſæpe dictum eſt ſuprà, propter deſidiam iudicis ſecularis ab eo commutatur iuriſdictio & commeat ad iudicem eccleſiaſticum.

Ad Cap. Si diligenti. XII.

VVLT hoc cap. Pontifex clericum, qui pactione habita cum eo quocum contrahit renuntiat priuilegio fori, quod habet, ne alibi conueniatur quam in foro eccleſiaſtico, nihil agere, & nihilominus ex contractu in foro eccleſiaſtico conueniēdum eſſe, renuntiationem illam nihil valere. Ratio, quæ mouit Innocentium Pontificem ad hoc decernendum, hæc eſt, quod iuri publico pactis priuatorum derogari non poſſit, quæ eſt vetus regula iuris ciuilis: quæ tamen conuentio iure ciuili probata eſt, legibus nominatim loquētibus de præſcriptione fori, quæ competit ob ſacerdotij prærogatiuam, *l. pen. C. de pact. l. ſi quis in conſcribendo.* (quę eſt portio d. l. penul.) *C. de Epiſc. & cler.* Quod autem ait Pontifex, priuilegium fori, quod clerici habent, vniuerſo ordini clericorum datum eſſe, non certę perſonæ, hoc eſt veriſſimum & vſurpantur eadem verba ab Honorio *in c. pen. de iudic. in ſexta Collect.*

Ad Cap. Dum contingat. XIII.

OSTENDITVR in hoc c. cum clericis agi ex cauſa delicti apud Epiſcopum eius diœceſeos, in qua deliquerunt, non apud collegium, vel capitulum, cui deputati ſunt, vt diuino cultui miniſteria religionis impendāt, Epiſcopum eſſe clericorum iudicem ordinarium, non collegium, aut capitulum, cui deputati ſunt propriè, niſi (addit hanc exceptionem) ea indulgentia & priuilegio ſummi Pontificis, vel ex conſuetudine, quæ ſemper pro iure & lege nō immeritò cuſtoditur: Niſi, inquam, Capitulum iis eos exerceat iuriſdictionem extra ordinem. At iuriſdictio hæc, quam conſuetudo vel priuilegium capitulo defert, cui clerici ſunt adſcripti, inanis videtur eſſe, ſi non ſit ei coniuncta coercitio quædam, *l. vlt. de offic. eius cui mand. cap. 28. 3. de offi. iud. del. Iuriſdictio*, inquiūt, *ſine modica coercitione nulla eſt.* Et hic proponitur, Capitulum, quod ſibi vindicauerat iuriſdictionem in clericos Capitulo adſcriptos, addictóſque ſeruitio Capituli ſiue miniſterio, non potuiſſe

tamen

Digitized by Google

tamen eos coercere, ſuſpendere, deponere, excommunicare. Et eſt hac in re huic loco ſimilis locus alius *in cap. dilecta.* ℥ *de maior. & obedientia.* Vnde videtur in his locis, quod & verum eſſe arbitror, *iuriſdictio* accipiẽda eſſe pro *cognitione nuda.* Nec enim eſt nouum, vt iudices quidam cognitionem tantùm habeant, non etiam exſecutionem vel coercitionem, *l. aut prætor. de re iudic.* Et iuriſdictionem pro cognitione nuda in iure accipi frequentiſſimum eſt.

Ad Cap. Poſtulaſti. XIV.

HOc c. pertinet ad ſpeciem huiuſmodi: Sacerdos quidam qui officium ſiue beneficium obtinebat in eccleſia quadam diœceſis Carnotenſis finge, in qua etiam morabatur, in diœceſi Siluanectenſi, in qua domicilium habebat, crimẽ aliquod, veluti homicidium admiſit, ex quo pœna beneficij ſeu officij priuatio eſt: quæritur vtrius diœceſeos Epiſcopus de eo crimine cognoſcere & pronũtiare debeat, id eſt, is in cuius diœceſi eccleſiã habet, Epiſcopus Carnotenſis; an is Epiſcopus in cuius diœceſi patrimoniũ habebat, & in quã deliquit, id eſt, Epiſcopus Siluanectenſis: Et definit Pontifex *in hoc ca.* eius Epiſcopi ea de re cognitionem eſſe, eúmve Epiſcopum ea de re cognoſcere, & in reum ſententiam ferre debere, in cuius diœceſi deliquit, & in qua patrimonij ratione domicilium habet; pœnæ autem exſecutionem, puta beneficij ademptionem, ſi beneficio eccleſiaſtico indignus iudicatus fuerit, pertinere ad Epiſcopum in cuius diœceſi eccleſiam & beneficium habet. Et ita ſæpenumero dictam à magiſtratus vnius prouinciæ ſentẽtiam exſequitur magiſtratus alterius prouinciæ, vel dictam à magiſtratu vrbano magiſtratus Prouincialis *l. à Diuo Pio, §. 1. de re iudic.* Scripta eſt autem hæc Conſtitutio Epiſcopo Siluanectenſi, vt in veteribus legi, *gall. Senlis.* Vnde & mentio Regis *in ca. poſtulaſti.* ℥ *de homicid.* quod eſſe partem huius ca. alteram cõſtat *ex quarta collectione Decretalium, Regis ſcilicet Francorum.* Illud verò in comperto eſt, ratione delicti nos ſequi forum eius prouinciæ, in qua delictum admiſimus, nec poſſe reuocare prouinciam noſtram oppoſita fori præſcriptione, *l. vltim. de accuſ. l. 1. C. vbi Senat. vel clariſſ. l. 1. C. vbi de crim. agi oport. c. vlt.* ℥ *hoc tit. c.* ℥ *1. 3. q. 6.* Theodoſius in Nouella de amota militantibus fori præſcriptione, *Veteres,* inquit, *leges ſpecialiter fori præſcriptionibus & contractus, & delicta, & negotia geſta ſubtrahere, nec pati aliquem qui quid in qualibet prouincia criminosè commiſerit memorata,* vt ait, *ſe poſſe præſcriptione defendere.* Symmachus in Epiſtolis, *Facinus,* inquit, *vbi admiſſum eſt, debet expiari.* Cyprianus prima Epiſtola ad Cornelium, *æquum,* inquit, *eſt, iuſtum eſt, vt vnius cuiuſque cauſa illic audiatur vbi eſt crimen admiſſum.* At non æque compertum hoc eſt, quod ſignificatur hoc c. nos etiam domicilium ibi habere, vbi patrimonium habemus, niſi & ibi aſſiduè verſemur, vt *in l. 2. C. vbi Senat. vel clariſſ. & cap. ſeq.* ſicut nec domicilium ibi habemus, vbi beneficium eccleſiaſticum habemus, niſi & ibi cõmoremur, vt hic proponitur *& c. 29. de reſcript.* Vtrobique non eſt dubium, nos domicilium habere, & vbi patrimonium, & vbi beneficium eccleſiaſticum habemus, ſi non minus hìc, quam illic commoremur, *l. eius. §. Celſus ad municip.* Duplex igitur in ſpecie propoſita ratio fuit accuſandi ſacerdotis & condemnandi apud Epiſcopum Siluanectenſem, ratio domicilij, & ratio delicti.

Ad Cap. Ex parte. B. XV.

SPECIES huius c. 15. quæ eſt pulcherrima, talis eſt: Berengaria filia Garſiæ Regis Nauarræ nupſit Richardo I. Anglorum Regi, quod omnis Anglorum hiſtoria ſatis teſtatur. Defuncto autem Richardo Rege ipſa contendebat caſtrum Segrei, quod hic vocatur, in diœceſi Andegauenſi ſitum, quo fuerat ſpoliata à Gulielmo nobili quodam, ad ſe dotalitij iure ſiue donationis propter nuptias, quæ veluti dos quædam mariti eſt, pertinere, non quod id à Richardo Rege marito ſuo accepiſſet, ſed à Ioanne fratre Richardi, qui ei in regno ſuc-

A ceſſit, facta permutatione aliarum poſſeſſionum, quas Berengaria dotalitij nomine à Richardo acceperat cum caſtro ſupradicto, quod negotium antiqua Decretalis *Concambium* vocat, voce Latina, à qua & verbum *Cambio* ἀμείβομαι. Cum autem illa ageret interdicto, Vnde vi poſſeſſionis recuperandæ gratia, vel interdicto de clandeſtina poſſeſſione aduerſus Gulielmũ, à quo ſupradicto caſtro ſpoliata fuerat, apud Archiepiſcopum & Decanum & Archidiaconum Turonenſem ex reſcripto Innocentij III. (perperam hic legitur Ioannis) quo quidem reſcripto huius cauſæ diſceptandæ ab Innocentio illi delegati iudices erant, Archiepiſcopus ſcilicet, & Decanus, & Archidiaconus Turonenſis: apud eos ex reſcripto illo cõuentus Gulielmus allegabat & excipiebat quamplurima contra reſcriptum. Ac primò, reſcriptum illud non valere, quia, vt inquit, eò trahebatur in ius extra domicilium ſuum principa-

B le, in quo præcipuè collocauerat ſedem rerum ſuarum & fortunarum, quod erat in diœceſi Rhedonenſi, (ſic etiam eſt ſemper legendum in hoc c. non Rhodonenſi, *de Renes*) non Turonenſi, in caſtro Guargiæ, quod à Turonibus diſtabat vltra iter duorũ dierum, vel, vt barbarè loquat, vltra duas dietas, id eſt, vltra XL. millia paſſuum, ſiue, vt mos eſt Gallis metiri itinera, vltra leucas XXVI. & beſſem; cùm tamen Concilio Lateranenſi ſit conſtitutum, ne quis ex reſcripto ſummi Pontificis vltra iter duorum dierum trahi poſſit ad alienum & extraneum iudicem, *cap. nonnulli. & ſeq.* ℥ *de reſcr. c. olim de except.* Adiiciebat Gulielmus aliam exceptionem, quod de feudi cõtrouerſia, ſi quæ exoriatur inter aliquos, non alius cognoſcere debeat, quã dominus feudi, *c. 5. & 13.* ℥ *tit. prox. c. 6. & 7.* ℥ *hoc tit.* videlicet aliter quàm ſi dominus feudi in iure reddendo

C lentus & negligẽs fuerit, vt *ca. 10. & 11.* ℥ *hoc tit.* Negligentia cuiuſcunque iudicis cognitionem transfert ad alium. Hoc verò cum ita eſſet, de ea re tamen nullum verbum exſtabat in ſupradicto reſcripto. Vnde concludebat Gulielmus, reſcriptũ eſſe ſubreptitium, quòd ea res in eo ſuppreſſa eſſet, quòd facta in eo non eſſet mentio domini feudi (is erat Dux Andegauẽſis, quódve in eo domini feudi negligentia non argueretur. Imò & falſum id eſſe reſcriptũ Gulielmus dicebat hoc argumento, quòd nunquam eo caſtro Richardus Berẽgariam donaſſet iure dotalitij, quodque ex permutatione ei obtinuiſſet inutili, facta nimirum cum Ioanne Regni Angliæ ſubſeſſore & incubatore potius, quam iuſto poſſeſſore, quoniã regnum, vt pleriqúe omnes exiſtimabant, pertineret poſt mortem Richardi ad Arturum Ducem Britanniæ, fratris Richardi natu maioris filium, vt dixi *in c. 13.* ℥ *tit. prox.* Arguebat etiam Gulielmus, vt conſtat *ex c. ex parte.* ℥ *de fide inſtrum.* (quod huius

D particula eſt) falſitatem reſcripti ex eo, quod in eo reſcripto mendosè omiſſa vna litera ſcriptum erat *Spliabatur* pro *Spoliabatur.* quod tamen argumentum tanquam leue reiicitur *in d. c. ex parte.* Ad hæc omnia, quæ aduerſarius obiiciebat, Berẽgaria regina replicauit, *aduerſarium ſuum non in Rhedonenſi tantum, ſed etiam in Andegauenſi diœceſi domicilium habere.* pluribus quem locis domicilium habere poſſe, *l. 6. l. 27. §. patris. l. eius. §. Celſus. ad municip.* In Andegauenſi ſcilicet diœceſi eum habere caſtra & reditus plures, & quia hoc non ſufficeret, ibi etiam interdum commorari ſolere; ac prætereà caſtrum Segrei, de quo lis erat ibi, eſſe in Andegauenſi diœceſi. Quæ vel ſola ratio ſufficeret in iudicio in rem, ad quod tendit interdictum de recuperanda poſſeſſione, *l. 12. §. nihil commune. de acquir. poſſeſſ.* nempè vt in eo loco potiùs, vbi res litigioſa eſt,

E iudicium exerceatur, non extrahatur foras, *ca. 3. & vlt. hoc tit. l. 3. C. vbi in rem act. exer. deb. l. 1. C. vbi de hæred. ag. l. vlt. C. de præſcr. long. temp. l. quod legatur. de iud. l. 10. de rei vend.* Diœceſin autem Andegauenſem propius adeſſe Turonẽſi, ad quem trahebatur Gulielmus: certè minore interuallo abeſſe, quam itineris duorum dierum, quandoquidem Andegauos à Turonibus tantum abeſſe XVIII. millium interuallo, *id eſt, leucarum duodecim,* vt ait, vtitur Gallico vocabulo. Ammianus Marcellinus lib. 15. *Gallos non millenis paſſibus, vt Italos, ſed leucis itinera metiri.* Veriſſimum enim eſt quod Gordianus Epiſcopus Rauennas in hiſtoria Gothorum, & Iſidorus in fine 15. Originũ ſcribunt, *leucam finiri mille & quingentis paſſibus,* & perquam apertè confirmatur eo quod Ammianus Marcellinus *libr. 16.*

ſcribit,

ſcribit, *leucas XIV. efficere vnum & viginti millia paſſuum*, nam ſi tot millia X I V. leucas efficiunt, ergo ſingulæ leucæ finienſi tur mille & quingentis paſſibus. Et huic rationi conuenienter X I I. leucæ efficiunt X V I I I. millia paſſuum, non X X. *vt Hoſtienſis ait malè*. X X. enim millia paſſium efficiunt leucas X I I I. & trientem vnius. Huic item rationi conuenienter X. leucæ ſeu leuuæ, vt vocant aliter, efficiunt X V. millia paſſuum: X X V I. leucæ adiuncto beſſe, X L. millia paſſuum, quod hidui iter eſt legibus definitum *l. 1. ſi quis cantion. l. 38. ex quib. cauſ. maior. l. 13. de excuſ. tut. l. 2. §. ſi Præſes. quis ord. in bo. poſſ. ſeru. l. 3. de verb. ſignif. l. 6. C. Th. de repar. appell.* & apud Paulū. 4. *Sentent. tit. 6. & 5. Sent. tit. 33.* Eadem verò ratione ſeruata, vt nominatim Abbas Vrſpergenſis ſcribit, C. leucæ efficiūt CL. millia paſſuum: L X X. leucæ, C V. millia, cum deſcribit longitudinem & latitudinem camporum Catalaunicorum, qui inſignes ſunt victoria parta aduerſus Theodoricum regē Gothorum, cædéque eiuſdē Regis. Verùm ad rem, præter ea, quæ dixi replicabat etiam Berengaria, non rectè eſ aduerſariū obiicere, quod contempto domino feudi confugiſſet ad iudicem eccleſiaſticum. hoc enim viduam ſe dote ſua, id eſt, dotalitio, ſpoliatam, non iniquè, non incongruè feciſſe, cùm ad iudicem eccleſiaſticum etiam pertineat defenſio viduarum & dotium, *cap. nuper de donat. int. vir. & vx. cap. ſuper quibuſdam. in fin. de verb. ſignific. cap. 1. 87. diſtinct.* Et tādem reiectis exceptionibus omnibus Gulielmi in iudicium petitorium, cui congruunt propius pleræque, ex eis peioréſque exceptiones, quā poſſeſſorio iudicio, quo agebat Berengaria; iubet Pontifex hoc poſteriori reſcripto, vt ſi iudicib. delegatis, Archiepiſcopo Turonenſi & collegis ei adiunctis, conſtiterit, caſtrum, de quo agitur ſitum eſſe in diœceſi Andegauēſi, ibique aduerſarium domicilium habere, minúſque abeſſe à Turonibus, quā itinere duorum dierum, ſecundum tenorem prioris reſcripti de cauſa cognoſcant, & quam ocyſſimè poſſeſſionem reginæ reforment ceſſante appellatione, vt momenti cauſa poſtulat. Sic appellatur cauſa de recuperanda poſſeſſione, quæ & eccleſis reformatio, & momentanea appellatur; ideóque nec à ſententia de momento dicta, ſiue de momentaria poſſeſſione appellare licet, *vt cap. ſeq. & l. vnica. Cod. ſi de mom. poſſeſ. appellat. fuerit.*

Ad Cap. Conqueſtus X V I.

SEntentia huius c. eſt apertiſſima; eos qui poſſeſſione vel quaſi poſſeſſione rerum aut iurium ad Eccleſiam pertinētium, per vim eccleſiam ſpoliarūt, vel homines eius, puta procuratores, vel actores, vel iudices, tanquam ſacrilegos, vt *cap. nulli liceat. & can. prædia. 12. quæſt. 2.* monitione præmiſſa ſubiici cenſuræ eccleſiaſticæ, quoad ſatisfecerint eccleſiæ: nimirum eccleſia reſtituta, vnde deiecta eſt, omnique vtilitate, quæ ob eam rem eccleſiæ abeſt, eccleſiæ præſtita, putà quanti eius intereſt, ſe vi deiectam nō eſſe, vt *l. 1. §. non ſolum. de vi armat.* In interdicto vnde vi non tantùm res venit, ſed etiam vtilitas, id eſt, quanti intereſt. Quæſtio erat in ſpecie huius c. de quaſi poſſeſſione iuriſdictionis cuiuſdam, quam cùm pertinebat ad eccleſiam Bononienſem, vi vſurpabat Poteſtas & Commune Bononiæ.

Ad Cap. Dilecti. X V I I. & c. ſignificaſti. X V I I I.

HÆc duo cc. ſimul explicabimus. Quidam ciues Romani pecuniam crediderunt Epiſcopo Dulmenſi, qui epiſcopatus eſt in Anglia, cùm Romæ ageret negotia eccleſiæ ſuę, quod meritò omnes Interpretes ſubaudiunt *in c. 17.* quam pecuniam ille Epiſcopus promiſit ſe Luterię ſoluturum. Et iis quidem creditoribus ciuibus Romanis ex reſcripto Pontificis data erat poteſtas eum Epiſcopum Lutetiæ conueniendi corā Abbate S. Genouefæ, quem conſtat præeſſe iuriſdictioni, *cap. 40. ſ. de offic. deleg.* At priuſquàm illum conuenirent, vita deceſſit, & alius in locum eius Epiſcopus electus & cōfirmatus eſt, cum quo ex eodē reſcripto creditores Lutetiæ agere apud

A eundem Abbatem, & pecuniam creditam repetere pergunt, quaſi creditam pro vtilitate & neceſſitate eccleſiæ Dulmēſis. quo caſu procuidubio eſt, ſucceſſorem Epiſcopi teneri ex cōtractu, ſiue negotio geſto ab Anteceſſore ſuo pro vtilitate, vt dixi & neceſſitate eccleſiæ, *c. 1. ſ. de ſolut.* At ille nouus Epiſcopus obiicit priuilegium, quod Anglis dedere Pontifices, ne vltra mare in iudicium trahi poſſent. Cui priuilegio *in hoc ca.* Pontifex negat eſſe locum, vbi quis Anglus huic priuilegio renuntiauit, cui vtique etiam renūtiaſſe intelligitur cum Lutetiæ ſe ſoluturum cauit is, cui pecunia credita eſt, quæ renūtiatio eius etiam ſucceſſorem tenet. Ergo in arbitrio creditorum eſt, vt vel eum conueniāt in Anglia, vbi domicilium habet, vel Lutetiæ, vbi ſolui conuenit pecuniam, *vt l. heres. §. vlt. de iudic. l. contraxiſſe. de oblig. & act.* vbi, inquam, eum conue-
B niant, & petant non tantùm ſortem, ſed etiā id quod intereſt: vſurarum petitionem illicitam eſſe hoc iure, petitionem eius quod intereſt licitam, *vt c. 2. ſ. de fideiuſ.* Nihil autem refert certo quis loco vt ſolueret obligauerit ſe. an quod iam eſt expreſſum *in hoc c.* vt certo loco reſponderet, & ſe defenderet, *d. l. heres. §. proinde*, quia vbi cuique licet renuntiare priuilegio ſui fori, & Conſtitutioni Lateranenſi de duabus dietis, *de qua in cap. 15.* neque extrahatur vltra duas dietas, *c. nonnulli. ſ. de reſcript. cap. vlt. de for. comp. in quinta Collect. quæ tamen nondum edita eſt.* Verùm his obſtat primo *cap. 12. ſ.* quo cauetur, clericum non poſſe renuntiare priuilegio ſui fori, & ſe ſubiicere foro ſeculari. Obſtat etiam c. quod ſequitur. 18. quo cauetur, vt ne ex conſenſu quidem proprij Epiſcopi poſſit clericus ſe ſubiicere foro ciuili, ſiue foro laici, nec vice verſa foro eccle-
C ſiaſtico incompetenti ſine cōſenſu proprij Epiſcopi, quod tamen olim non obtinuit omni ex parte, vt docui *in ca. 1. & 4. ſ.* Nam conſentiente Epiſcopo & aduerſario ſuo ex conuentione ſanè ſe potuit clericus ſubiicere foro ſeculari. At reſpōdeo, in hoc ca. etiam Epiſcopum Dulmenſē ſe non ſubieciſſe foro ſeculari, cū ſe in hoc obligauit, vt Lutetiæ ſolueret creditoribus pecuniam, vtve Lutetiæ reſponderet creditoribus, quoniam hæc conuentio non ita accipienda eſt, vt reſpōdeat coram iudice ſeculari, ſed vt coram eccleſiaſtico, quemadmodum & hic proponitur, cum conuētum fuiſſe vel ſucceſſorē eius ex delegatione Romani Pontificis coram Abbate S. Genouefæ. Quòd ſi proponas, ita promiſiſſe Epiſcopū Dulmenſem ſine conſenſu Metropolitani, dicam nec conſenſum Metropolitani requiri, & c. 18. loqui tantum de conſenſu proprij Epiſcopi, ſine quo clericus iudici eccleſiaſtico, ſi ſuus index non ſit, ſe ſubiicere non poteſt. Facit autem in hoc c. 18. diffe-
D rentiam inter laicos & clericos: hos, vt dixi, ſe nō poſſe ſubiicere iuriſdictioni iudicis nō ſui, niſi ſit iudex eccleſiaſticus, & niſi adhibito conſenſu proprij Epiſcopi, *id eſt*, proprij & competentis iudicis: illos autem, quos priuatos vocat, vt & alibi ſæpe, quos Græci *λαϊκοὺς*, poſſe ſe ſubiicere iuriſdictioni iudicis cuiuſcunque ſuo arbitrio, *l. 1. & 2. de iudic. l. ille à quo. §. tem. ad Senatuſc. Trebell. l. 1. C. de iuriſd. omn. iud.*

Ad cap. penultim.

IDem omninò cauetur, nec quicquam amplius, in hoc cap. quod eſt in *l. 7. de iud.* ſi poſteaquam in ius vocatus eſt clericus, vel miles, alius fori eſſe cœperit, in ea cauſa eum non habere ius reuocandi forum, *de demander ſon renuoi*, quaſi præ-
E uentum, vt ait: Præuentus autem eſt ab eo, qui illum in ius vocauit, antequàm fieret clericus vel miles, & aliud ſortiretur forum. Præuentus, inquā, ab eo, qui eum in ius vocauit, quod initium eſt omnium actionum inſtituendarum, *§. vlt. Inſtit. de pœn. tem. litig.* qui, *inquam*, illum in ius vocauit, priuſquàm alterius fori eſſe cœpiſſet; & multo magis, ſi iam litem cum eo conteſtatus fuerit, *l. pen. de iuriſd.* Et ita præuentus videtur tutor, qui petitus eſt, nec eam petitionem excludere, vel effugere poteſt poſteà, excuſatione aliqua & immunitate quęſita, antequàm tutor à Prætore vel præſide decerneretur, *l. 28. in pr. de excuſ. tut.* Neque his obſtant quæ volgo obiiciuntur & diluuntur malè. Non obſtat *l. qui autem. ſi quis caut. qui non priuilegio vtitur*, inquit, *non videtur in eadem cauſa iudicio ſiſt.*

Hoc

Digitized by Google

Hoc nihil obſtat ſuperioribus, quia ea l. non loquitur de priuilegio fori, quo nec qui in ius vocatus eſt, quive præſtitit cautionẽ iudicio ſiſti, vti poteſt, ſi id quęſierit poſteà, ſed loquitur de alio priuilegio, quo vti poſtea nõ prohibebatur, quoniã ait, qui nouo priuilegio vtitur. Nihil etiã obſtat *l. 4. §. reus. de re milit.* quæ maius negotium exhibet. Ideò autem non obſtat, quia nõ hoc vult, vt arbitrantur, reũ capitalis criminis poſtulatum, nondum peractũ, ſi vltrò ſe militiæ dederit, in ea cauſa capitali, velut ex priuilegio militiæ, forũ reuocare poſſe; hoc inquã, non vult: ſed quia crimini ciuili adiunxit aliud quaſi militare crimen, in reatu capitali militiæ nomen dando improbè, non eò remittẽdũ eſſe, vbi reus poſtulatus eſt, ſed ibi audiendũ & capite puniendũ eſſe, vbi improbè & impudenter militiæ nomẽ dedit. Quod autẽ in eadem l. dicitur illo loco *ſi dicta cauſa ſit, vel requirendus adnotatus, &c.* ex Baſilicis didicimus initium eſſe alterius paragraphi, nec appingendum ſuperiori § *reus*. Et huius quidem ſequentis paragraphi hanc eſſe ſententiam: *ſi dicta cauſa ſit*, id eſt, ſi pactus ſit reus vbi capitalis criminis poſtulatus eſt, priuſquã militiæ nomẽ daret, vel ſi abſens & profugus adnotatus ſit inter reos, vt requireretur priuſquàm militiæ nomen daret, hunc ignominia miſſum ad ſuum iudicem remittendum eſſe, vt à quo damnatus eſt vel quaſi damnatus, plectatur ab eodem. Requirendus adnotatus poſt annum habetur pro damnato. *leg. vlt. de requir. reis.*

Ad Cap. vltim.

Ex hoc c. intelligimus, non tantùm, vbi quis domicilium habet, conueniri poſſe, ſed etiã vbi contraxit, vel deliquit iudicio in perſonã, vel vbi res eſt, quę ab eo poſſidetur & vindicatur iudicio in rem, *vt c. 14. & 15. ꝫ. c. 1. de priuil. lib. 6.* Item Romæ conueniri quẽlibet ſubiectum Romano Imperio poſſe, etiamſi neque ibi contraxerit, neque deliquerit, neque ibi ſit res, quæ vindicatur, neque ibi domiciliũ habeat, quod eſſe verum oſtendit, *l. nec non. § ſi cum. ex quib. cauſ. maior.* Atque ita abſque dubio ius erat cùm Roma erat communis patria, *vt l. Roma. ad municip. l. eos. de vocat. mun. l. 6. de excuſat. tut. l. 1. C. de mulier. in quo loc. munera ſex. cõgr. & honor. agnoſ. lib. 10. l. 21. C. Th. de Pretor. & Quæſt.* cum, *inquam*, Roma erat communis patria, quia tum omnes, qui erant in orbe Romano, id eſt, qui erant ſubiecti Imperio Romano, & ciues Romani erant ex Conſtitutione Antonini Pij, *l. in orbe. de ſtat. hom. Nou. 78.* quæ tamen ratio ceſſat hodie, quamuis idẽ ius non ceſſet. Nam vt in hoc c. oſtenditur, quiuis Romæ repertus conueniri poteſt; ius idẽ manet; & tamen eius iuris ratio prima & ſumma ceſſat, quia & Romanũ Imperium euanuit, & qui Roma oriundus nõ eſt, nõ aliter videtur eſſe ciuis Romanus, quàm ſi ſpecialiter ciuitate Romana donatus fuerit. Qua de cauſa nec eà ratione vtitur Pontifex in hoc c. ſed *quia*, vt ait, (hæc eſt vera ratio) *Romana eccleſia mater & magiſtra eſt omnium eccleſiarum, c. 2. in fin. ꝫ. de ſum. trin. c. antiqua. ꝫ. de priuil.* Ideò Chriſtianum quemlibet ſi ibi reperiatur, ibi contineri poſſe, niſi fortè eò venerit legationis cauſa, vel ex alia cauſa iuſta & neceſſaria, veluti iudicandi, aut teſtimonij dicendi, aut appellationis exſequendę: quibus caſibus ius habet reuocandi domum, ſi Romæ conueniatur, *l. 2. § legatis. de iudic. c. vlt. ꝫ. de dilat.*

AD TITVL. III.

De Libelli oblatione.

Hic titulus eſt de libelli oblatione, & libellus, de quo hic agitur, appellatur libellus cõuentionalis, *c. 3.* libellus conuentionis. *§. ſimpli. Inſtit. de act. l. 3. C. de annal. except.* Βίβλιον τῆς αἰτήσεως vel τῶν αἰτήσεων *ſæpe in Nouellis. Nou. 53. & 112. Theoph. in d. §. ſimpl.* libellus petitionis, poſtulationis, reclamationis, *c. 1. h. t.* quẽ ſcilicet ſcripto actor offerre & porrigere reo debet, & iudici ſua manu ſubſcriptũ, in eo, ſi agat in rẽ, perſpicuè deſignata re, quã petit, *vt c. 2. hoc tit. & l. 6. de rei vind.* vel ſi agat in

A perſonam, expreſſa cauſa obligationis, cauſa debiti, *vt c. 3. hoc tit. & l. & an eadem. §. actiones. de except. rei iudic.*

Ad Cap. I.

Hoc c. eſt ex Concilio Sueſſionis, *Soiſſons*, habito in baſilica S. Medardi, quæ eſt celeberrima, cui quidẽ Concilio præfuit *Hincmarus*, ſic eſt ſcribendum, Archiepiſcopus Rhemẽſis, cõfirmatúmq; id Conciliũ eſt à Benedicto & Nicolao Pont. Romanis, vt conſtat ex magno Decreto Iuonis Carnotenſis, *part. 4. c. 136. & c. ſeq.* Et pars huius Cõcilij, imò & cauſę ipſius, de qua agitur in hoc ca. 1. eſt in can. *leg. 2. q. 1.* cuius ſententiam noſcere operæpretium eſt: In conferendo baptiſmo neceſſariã eſſe ſcripturã, quæ exprimat nomen eius, qui ſacro
B fonte ablui deſiderat, *can. baptizãdi, de conſecrat. diſt. 4. can. quia paſſim. de conſecrat. diſt. 2.* Electionẽ quoque Epiſcopi ex decreto fieri relato in literas & ſubſcripto electorum manu, *can. Epiſcopus. 61. diſt. c. innotuit. ꝫ. de elect.* Itemque ordinationẽ, creationem, χειροτονίαν, *vt vocant*, clerici, ſcripturam deſiderare, quã in rẽ locus ille can. *leg. 2. q. 1.* ſingularis eſt. Hæreticũ quoque, vt in eo ſubijcit, agnito errore ſuo non recipi in Eccleſiã Catholicam ſine ſcripto, quo rectam fidẽ profiteatur, & abiuret prauam, *can. conuenientibus. & can. ſi qui voluerint. 1. q. 1.* Itẽ accuſationem fieri ex reſcripto, quod eſt certiſſimum. Excõmunicationem quoque vel ab excommunicatione abſolutionem & reconciliationem fieri ex ſcripto, *can. 1. 2. q. 8.* Item ſẽtentiã iudicis ferri ex ſcripto, *l. 3. C. de ſent. ex peric. recit.* Ex periculo, id eſt, *ex ſcripto, ex libello. qui & recitantem ad periculum adducit, niſi iure iudicauerit. dict. l. 3. C. de ſent. ex peric. recit.* quod
C quidem verum eſt regulariter. Excipiuntur enim certæ cauſę, quæ adnotãtur ad finem eiuſdem tituli *ex Nouella Iuſtiniani*, in quibus fertur ſententia verbotenus, ſine ſcripto. Ex his verò omnibus Hincmarus *in ſupradicto Concilio* colligebat & dicebat, etiam querelam & actionẽ omnẽ in iudicio ex ſcripto inſtituendam eſſe porrecto iudici & aduerſario libello: idque dicebat & pronuntiabat, quibuſdã clericis ſe ab eo Hincmaro ordine eccleſiaſtico ſuſpẽſos eſſe in Concilio, in Synodo conquerentibus, nempe huiuſmodi querelam per libellũ Synodo inſinuandam eſſe ſubſcriptum ex poſtulantium manu.

Ad Cap. II. & III.

Hoc c. 2. reperitur in *c. 49. ꝫ. de appel.* Vtrumque caput
D hanc habet inſcriptionem, ſic reſtituam: *Innocẽtius III. Magiſtro Gregorio Archidiacono & Gulielmo Normanno & Gregorio de Greues Canonicis Sueſſionenſibus.* Et ex vulgari clauſula extremo vtriuſque *c. atque etiam extremo c. 3. hoc. tit.* ſupplenda ſunt hæc verba: *audiens cauſam, & appellatione remota fine debito termines.* vel quæ repetiuntur in fine *c. exhibita. ꝫ. de iudic.* Et obſeruandum, cauſæ, de qua agitur in hoc c. 2. & ſeq. cognitionem aliis primùm delegaſſe Pontificem Rom. deinde eùm iuſtè ab eorum ſententia interlocutoria appellatũ eſſet ad eundem Pontificem, ab eo cauſam fuiſſe remiſſam & delegatam non iiſdem, ſed aliis iudicibus, iuxta morem iudiciorũ, vt ad eum, à quo iure appellatum eſt, cauſa non recurrat, *l. eos. C. de appellat. c. exhibita. & c. accepta. ꝫ. de iudic. c. 2. de matr. contr. int. eccl. contr. can. placuit. 2. q. 6.* Obſeruandum eſt etiam
E ex ſpecie *c. 2. hoc tit.* iure appellatum eſſe à iudicib. delegatis, quòd poſtulanti reo iudicio in rem cõuento, vt ſibi perſpicuè rem deſignaret actor, quam ſuam eſſe petebat, iudices non præberent operam, neque ad id actorem compellere vellẽt. Et ſimiliter ex ſpecie c. 3. quod reo conuento iudicio in perſonam poſtulanti ſibi exprimi cauſam obligationis, iudices hac in re iuriſdictionem ſuam denegaſſent. Vnde apparet, nõ argui quidem & culpari libellum, quòd in eo res, quæ petitus, non ſit perſpicuè deſignata, vel quod in eo nõ ſit expreſſa cauſa obligationis: quam ob rem nec libellum vitiari verum eſt, *l. 3. C. de anna. except. c. 3. § ſecus autem. de ſent. & re iudic. in 6.* ſed culpari iudicem, quod id excipientem & poſtulantem reum non audiuerit. Iuſta enim hæc rei poſtulatio erat.

AD TITVL. IIII.

De mutuis petitionibus. *Ad Cap. I.*

MVTVÆ petitiones ſunt mutuæ actiones, *l. 1. §. 1. de iuriſd.* Græcis *ἀνταγωγαί, ἀντικατηγορίαι*, cōpetitiones & recōuentiones, quæ fiunt in eodem iudicio, vt *ſi me petente decem ex cauſa mutui, reus vicisſim petat a me ex teſtamēto totidē vel amplius quaſi contrario iudicio*, vt Tertullianus ſecūdo aduerſus Marcionem, *Ægyptius de Hebræis petentib. vaſa aurea & argentea, cōtra*, inquit, *Hebræos mutuas petitiones inſtituiſſe, allegantes ſibi quoque mercedes reſtitui oportere operariæ ſeruitutis pro lateratiis ductis*, inquit, *pro ciuitatib. & villis ædificatis*, quod bis poſtea *Compenſationē* vocat rectè. Compenſatio vel fit ipſo iure, vel per exceptionē doli inducitur, vel per mutuā actionē, *l. 1. C. rer. amo.* ad quā multū facit ille Tertulliani locus. Ius autē hoc eſt, vt vbi quis ſecutus forū rei aduerſus eū exceptus eſt, ibi etiā, ſi quid inuicē reus ab eo petat, ſtatim ſiue ex continenti reſpondere debeat, id eſt, in ipſo articulo reconuentionis, quamuis aliaa forum illud actori non ſit cōpetens forum, *l. 1. §. vl. de extraord. cogn. l. 11. §. 1. de iuriſd. l. Lucius, mandat. l. 22. de iud. l. 1. §. vlt. quæ ſent. ſin. appel. reſcr. poſſ. Nou. 96.* quod confirmatur in *c. 1. hoc tit.* hoc expreſſo nominatim, vt actor mutuæ petitioni aduerſarij apud eondem iudicem reſpondere cogatur, qui vtriuſque petitionem, *vt ait*, vel concordia terminet, vel iudicio, *vt c. 19. ꝫ. de teſtib. c. querel. im. ꝫ. de ſimon.* Concordiam accipit pro tranſactione, vt in idiotiſmo *accord.* Suadet ſæpe iudex partibus, vt tranſigant, *l. 7. C. de ſent. & interl. iud.*

Ad Cap. II.

ADICITVR in hoc ca. vt ſi actori ex reſcripto Pōtificis iudex datus ſit, qui de cauſa cognoſcat appellatione remota, id eſt, ita vt ab eo appellare non liceat, debeat is etiam idē iudex & poſſit, de mutua petitione rei appellatione remota cognoſcere, vt vtriuſq; partis ius conditioq; ſit eadem, nec detur plus vni, quàm alteri. Illis autē verbis, *appellatione remota*, non omnis prorſus appellatio inhibetur, ſed ea tantùm, quę iure ſpecialiter permiſſa nō eſt, vt oſtēditur *in c. paſtoralis. ꝫ. de appell.* Inhibetur appellatio ex cōuentione partiū, *l. vlt. §. vlt. C. de tempo. appel.* Inhibetur etiā reſcripto Principis ſæpe præ nimio ſtudio expediendarū litium, *l. 1. § vlt. a quib. appel. non lic.* vel reſcripto Pontificis. Ad hæc etiā notandum eſt, quod ſicut actor corā iiſdem iudicib. mutuæ petitioni reſpondere debet: ita reus apud alios iudices pendente priorē iudicio mutuā petitionē inſtituere non poſſit, niſi illos recuſauerit ad quos vocatus eſt tanquam ſuſpectos intra conſtituta tempora, & ita vtramque litem, vtramque petitionem pertraxerit ad alios iudices, *vt Nou. 96. & 53. & c. 3. de reſcr. lib. 6.* Nō eſt etiam omittendum, certas eſſe cauſas, in quibus reconuentiones non admittuntur, vt in cauſa momentaneæ poſſeſſionis, in cauſa interdicti vnde vi, vel de clādeſtina poſſeſſione, *c. vlt. ꝫ. de or. cog.* & in omnib. aliis cauſis, quæ celeritatē deſiderant; neq; item ſi quis agat cū excōmonicato, excommonicato permittēda eſt reconuentio, *c. cum inter. in fin. de exc.* Excommunicatus conuenire, vel reconuenire nō poteſt interim dum eccleſia exſulat.

AD TITVL. V.

De litis conteſtatione. *Ad Cap. vnicum.*

LIBELLI oblationem & conuentionem, de qua antè dictum eſt, ſequitur litis conteſtatio, quam conſtitutio huius tituli docet fieri per petitionē actoris, *par la demande*, in iure propoſitā, *inquit*, id eſt, ad ſellā iudicis, & ſecutā reſponſionem & contradictionē rei, expoſito, narrato & parato omni negotio, de quo lis eſt, *l. 1. C. eod. tit. l. rem. §. patroni. C. de iudic. l. 2. §. 1. & §. ſi autem reus. C. de iureiur. propter calum. c. dudum. 2. § partib. ꝫ. de elect.* cuius cap. verba vſurpauit Gregorius IX. in hac Conſtitutione. Simplex poſtulatio, id eſt, *μονομερής*, quæ fit ex vna parte tātū, litis cōteſtatio non eſt, litis conteſtatio eſt cōflictus vtriuſque partis. Item poſitio facti ſola & reſponſio ad eam poſitionem facti, id eſt, diſceptatio facti, de quo agitur, litis cōteſtatio non eſt. Imò hæc litis diſceptatio agitatur, antequam veniatur ad litis conteſtationē, vt de facto conſtet priùs inter partes ſi fieri poſſit, deinde cauſa comminus agatur, propoſita actione in iure & exceptione ſiue depulſione actionis, quo genere res planè in iudiciū deducitur, & litis cōteſtatio fit: quod eſt valde notandum. Nā ſæpius in foro etiā hodie quæritur, quando lis conteſtata ſit vel non, & multi in eo vertantur, qui liquidò id neſciunt quid ſit, ſicut & nihil liquidò ſciunt rabulæ forenſes, nati tantum ad conturbanda negotia hominum, confundenda & permiſcenda iura omnia, nihil eo genere hominum eſt in Republ. perniciosius, nihil imperitius. Porrò in ſpecie huius c. quia petitiones tantū & reſponſiones ſuper pluribus vel omnib. articulis litis corā iudicibus factę, erant diſputationes de facto vltro citróque, non hoc ſolo lis conteſtata eſſe exiſtimatur, etiamſi factæ fuerint corā iudicibus, & conſequēter, qui eſt finis huius c. nihil egerint iudices, qui tamen quaſi lite ordinata atque perfecta rem iudicandā remiſerūt ad Ro. Pontificem. Sæpe mandatur iudicib. vt inſtruant litē & ordinent omni ex parte atque informent, deinde ita inſtructā remittant ad mandatorē, qui, ſi non lite conteſtata eam remittāt, nihil planè agūt, quia non poteſt videri informata lis quæ cōteſtata non eſt, non poteſt iudicari lis, quæ nondum conteſtata eſt. Nomen litis conteſtationis nemo eſt, qui neſciat ex Feſto venire ex eo, quòd res in iudicium per litis conteſtationem deducatur teſtibus præſentibus quam in rem plurimum facere videtur hic locus Cincij apud Macrobium *9. c. 16. Iubent*, inquit, *dicere quorum negotium eſt*: (deſcribit cōteſtationem litis) *narrant: Iudex teſtes poſcit: ipſus* (id eſt, ipſe iudex) *it mictum: vbi redit, ait ſe omnia audiuiſſe; tabulas poſcit, literas inſpicit; vix præ vino ſuſtinet palpebras, it in conſilium, &c.* Placet quòd ait initio, *Iubent dicere quorum negotium eſt*, id eſt, vtramque partem. Nam & hodie plerique volunt, vt ſpecialiter iudex iubeat partes conteſtari, alioquin conteſtaſſe litem partes non videri, niſi id nominatim iuſſæ fuerint.

AD TITVL. VI.

Vt lite non conteſtata non procedatur ad teſtium receptionem, vel definitiuam ſententiam.

REGVLA quæ in hoc titulo proponitur apertiſſima eſt, De re quæ in controuerſiam venit, ante litem conteſtatam teſtes recipi vel ſententiam ferri non poſſe. Quę regula, etſi ita diſertè nō ſit expreſſa in iure ciuili, congruit tamen cum iure ciuili, vt rectè ſentit Ioannes, & rationē habet, quia teſtes litibus adhibentur, & ſententiæ quoque feruntur litium dirimēdarum cauſa. Litē igitur priùs eſſe oportet, quàm teſtes producantur, & recipiantur, aut ſententia definitiua feratur. Quorſum enim ſententia, quorſúm ve teſtimonia, ſi nulla lis eſt? Non eſt autem lis, antequam res in iudicium deducta, id eſt, in iudicio ordinata & conteſtata ſit. Qua ratione etiam res, quæ in diſceptationem venit, non dicitur eſſe litigioſa ante litem conteſtatam. *l. 1. §. 1. de litigioſ.* Nō quælibet cōtrouerſia lis eſt, non iurgium quodlibet, ſed ea res tantum, quæ ab vtraque parte in iudicium deducta, & conteſtata eſt. Videndum in primis hoc loco, quibus caſib. hæc regula accommodetur, & valeat, & quibus non valeat. Et hi quidem caſus, quibus non valet, certi & finiti ſunt: illi infiniti. Hos igitur primùm excutiamus, & excipiamus, vt iis ſemotis in cæteris caſibus regula conſiſtat. Caſus excepti, quib. ſcilicet ante litem cōteſtatam teſtes recipi, vel res iudicari poteſt, hi ſunt: Primùm ſi inter moras litis conteſtandæ periculum ſit, ne teſtes, quib. res, qua de agitur, communiri & comprobari poteſt, qui fortè ſenes aut valetudinarij ſunt, vita abſoluantur. Item, ſi quò fortè eidem teſtes Reipubl. cauſa peregrè profecturi, ibique diutius moraturi ſint. His duobus caſibus, ne intereat rerum memoria & fides, vel ſi quid eſt in hominis vita diu, ne diu exſpectetur, in cauſis ciuilibus teſtes audiri, & recipi interim

placet.

Digitized by Google

placet, etiam ante litem conteſtatã, *c. vlt. hoc. tit.* At interim receptis teſtib. neceſſe eſt, vt ibi oſtenditur, actorẽ, qui eos produxit, id reo denuntiare intra annum, vt reo ſit copia excipiẽdi eos, *de les reprocher*, & ſe defendendi: alioquin hac in re, quod actor egerit non conuento, aut non denũtiato reo nihil valet. Additur tertius caſus *in c. vlt.* ſi ſit controuerſia de electione Epiſcopi, vel alterius cuiuſlibet Prælati, iure ſit facta necne, vel ſi agatur de matrimonio quod vna pars iuſtum, altera iniuſtum eſſe contendat, & per contumaciam aduerſarij fiat ne lis conteſtetur. Nam & his caſib. quia eccleſiæ maximè intereſt, ne diu ſit orba ſine Rectore, & cõiugis etiam, ne cauſa trahatur coniugij in longum tempus propter vxorum concupiſcentiam, etiam ante litem conteſtatam non tantùm teſtes recipi, ſed etiam de re principali ipſa, putà de electione Epiſcopi, per quam vtique, ſi confirmata ſit, dicitur coniugium ſpirituale contrahi inter electum & eccleſiam. *cap. 2. de tranſ. Epiſc.* vel etiam de coniugio ciuili pronunciari poteſt. Et hoc, ſicut dixi, ſi per contumaciam rei fiat, quo minus lis conteſtetur, his duobus caſibus, nõ omnibus. *Alioqui*, ſi nulla rei contumacia arguatur, primum in cauſa electionis electo plerunque dantur ſex menſes, intra quos veniat & electionem amplectatur, *vt d. c. 2.* electo autẽ & confirmato tres, intra quos conſecretur, *can. 1. diſt. 100.* & interim cauſæ cognitio ſuſpenditur, nullique teſtes recipiuntur: in cauſa autem matrimonij, qui ex coniugibus citra contumaciam abeſt, expectatur ſuſpẽſa cognitione, quoad de eius morte cõſtiterit, nec habebitur ratio hoc caſu longæ moræ vel patientiæ eius, qui quæve coniugẽ petit. Et ad hunc caſum reſpicit *c. 4. hoc tit.* vt patet ex his verbis, *abſque culpa cõtumaciæ.* His verò caſibus in *d. c. vlt.* adduntur alij duo, ſi non iure ordinario res agitur, ſed extra ordinẽ ex inquiſitione & mero iudicis officio, *vt c. 19. ſ. tit. 1.* vbi id expoſuimus. Item, ſi conſeruandæ rerum memoriæ cauſa, & propagandæ in poſteros quis teſtes audiri deſideret, eorúmque teſtimonia publicari, quibus ius aliquod, quod ſibi aliquando obuenturum ſperat, iudici probare poſſit, eo quod fortè quo tempore ius illud illi obuenire: non ſint illi teſtes in rerũ natura futuri: vt ſi agatur de pecunia debita ſub conditione, qua adhuc pẽdeat, *l. in lege Aquilia. ad l. Aquil. l. quidã. §. 1. de furt. l. 3. §. duæ. de Carbon. edict. c. ſignificauit. ſ. de teſtib.* Id vulgo appellatur examen à futuro, quod tamen moribus noſtris non permittitur, niſi ex reſcripto Principis. Et hi ſunt præcipui caſus in iure. quib. regulã huius tit. vitiari inuenio & perdere ſuum officium. Addit Hoſtienſis & Bartolomæus Brixianus gloſſator *3. q. 9. in pr.* Addũt & alij Doctores iſtius iuris multos alios caſus, quos ab hac regula excipiendos eſſe cenſent, meo quidem iudicio incongrue ſatis & ineptè. Nam vel illi caſus quos adiiciunt ſunt de negotiis quæ agi ſolẽt *μονομερῶς*, vna tantùm parte præſente, nec exigunt litis conteſtationẽ, vt de cauſa appellationis, hæc ſemper agitur *μονομερῶς*, *l. vltim. ad Treb. l. vlt. §. illud. C. de temp. appel. c. interpoſita. §. ſi. ſ. de appel.* vel ſunt de negotiis, quæ probationẽ non exigunt, putà de notoriis & manifeſtis, *l. 11. §. idẽ. l. lib. 2. de act. empt. c. tua. ſ. de coh. cler. c. 2. de cõſang. & affin. c. 9. de accuſat.* vel omninò illi caſus, quos adiiciunt nihil ad hanc regulã attingunt: Neque verò illi caſus ab ea excipiũtur rectè, niſi ſint eiuſmodi, vt & in eis rigor iuris litis conteſtationẽ & probationes exigat: & conſequenter nec vllæ cauſæ ad eam regulam pertinent, eive regulæ ſubiiciuntur, niſi quæ ſui natura & origine agendæ ſunt, vel agẽdæ videbantur hiſtorice. ſic loquuntur Conſtitutiones, & *cognitionaliter*, id eſt, contradicto iudicio, partibus cõminus conſtitutis. Hactenus de caſib. qui ab hac regula excipiuntur. Nunc videndũ de cæteris caſibus, quibus hæc regula locum habet, quemadmodum ea regula ſeruata iudicia ritè peragantur, vel ea non ſeruata irritè & inutiliter; quod vt aſſequamur explicanda eſt ſpecies *c. 1. 2. & 4.*

Ad Cap. I.

SPECIES huius c. 1. eſt eiuſmodi: *Accuſabat vxor virũ adulterij*; quæ accuſatio hoc efficit, vt etiamſi ob eam rem non diſſoluatur matrimoniũ, tamen repetat mulier dotem manẽte matrimonio. Igitur hic caſus eſt ſpecialis. Repetat, *inquam*, A mulier dotẽ, ſegreget ſe ſpernatq́; procul à viro, nec ſe illi cõmiſceat. Et hactenus quidẽ etiam iure ciuili recepta accuſatio eſt aduerſus virũ agente vxore de violato matrimonio ſuo, *l. conſenſu. C. de repud.* quæ actio ciuilis eſt potius quã criminalis. Nam & iure ciuili vxor criminaliter de adulterio expeteri nõ poteſt. *leg. 1. C. ad leg. Iul. de adult.* Hæc, *inquã*, accuſatio, de qua agitur in hoc c. 1. actio eſt potius ciuilis quã criminalis, vt non ſit mirum, ſi & per procuratorẽ eã agi hoc loco proponatur, cauſa criminalis non ageretur per procuratorem, *l. pen. §. vl. de pub. iudic.* Vir autem, quẽ mulier accuſabat adulterij, prius deſiderabat ſibi vxorẽ reſtitui, quæ ab eo temerè & inconſulto diſceſſerat, prius dico quã reſponderet libello accuſatorio & quaſi criminationi vxoris. Contra vxor in domum viri ideò nolebat reuerti, quod ne vis ſibi ab eo fieret extimeſceret, quã B experta iam erat ſemel, coacta apud eum falſo confiteri, & de crimine eodẽ quaſi à ſe cõmiſſo pariter: & quòd etiam domi ſuæ vir mulierem impudicam haberet, quam ſi cupiens eſſet recipiendæ legitimæ vxoris foras exigere debuiſſet: quod itẽ vir vxori, quod exigitur *in c. ex tranſmiſſa. & c. literas. in fin. ſ. de reſtit. ſpoliat.* ideò nullam idoneã cautionem offerret de ſecuritate de vxore recipienda, & tractanda amabiliter. Ruſus vir niſi ſibi vxorẽ iudices reſtitui deberent, etiam quaſi denegata iuſtitia appellabat Rom. Põtificem, à quo iudices hac in cauſa dati erant. Nunc accipe quid iudices egerint. Hiſce omnib. apud eos allegatis teſtes receperunt à muliere prolatos adulterij probandi cauſa, eorũmque teſtationes promulgauerunt, euulgauerunt, nec habuerunt rationẽ appellationis à marito interpoſitæ, cuius etiã forte non fuit habenda ratio, cum præ- C maturè fuerit interpoſita antequam pronuntiaretur reddenda eſſet viro vxor necne. Non habuerunt etiã rationẽ eius, quod nondum de cauſa adulterij, quæ principalis erat cauſa, lis erat conteſtata inter virũ & vxorem. Et in hoc peccauerunt, quia ante litem conteſtatã teſtes recipiẽdi non ſunt, itaque nec de ea re iudices pronuntiare poſſunt, quę nondũ in iudicium deducta, id eſt, conteſtata eſt. Et hæc ſufficiant ad hoc c. 1. Nam quod in fine eius additur, maritum non tantùm propter ſuã contumaciam, quod iudicio adeſſe nolit & litem conteſtari, quod iudicium accipere nolit, non tantùm propter ſuã contumaciã excõmunicari poſſe; ſed etiam propter contumaciã procuratoris ſui, ſi ſciens maritus cõtumaciã procuratoris ſui non purgauerit; id, *inquã*, non eſt in antiqua Decretali, & vt rationem aliquam habeat, non debet tamen eius inſpectio nos euocare à re propoſita, quæ certè ſi ſuſciperetur, auocaret longiſſimè: D alij igitur cuidã & propriori loco reſeruabitur. Interim tamen dignum eſt, quod obiter ex hoc loco notetis, nobis imputari, quod procuratorem noſtrum feciſſe ſcimus, nec corrigimus aut reprobamus.

Ad Cap. II.

TYRVS eſt metropolis Syriæ Phœnices, patria Vlpiani noſtri, quẽ & ob id ſæpe Athenæus vocat *Syraticum*. Hanc ciuitatẽ cùm tenebãt Veneti, rector ſiue plebanus (is eſt quem nos appellamus *le Curé*) eccleſiæ S. Marci quæ eſt Venetiis, eccleſiæ etiã Tyrenſis curã & adminiſtrationẽ vſurpabat, in hac ſcilicet & illa quãuis longè diſſitæ eſſent, ius parochiale exercebat in fraudẽ Tyrenſis Archiepiſcopi, ſiue Metropolitani. Qua de re cũ Archiepiſcopus egiſſet interdicto quaſi poſſeſ- E ſorio & reſtitutorio, necdũ litẽ cõteſtari potuiſſet propter cõtumaciã aduerſarij omni ratione & ſolertia id agentis, ne ſecũ lis cõteſtaretur, ne iudiciũ acciperet, ne, vt ita dixerim, veniset ad manus, tres Epiſcopi hac in cauſa delegati à Pont. Roman. Aconẽſis, *d'Aquis*, dicebatur Ptolemais, Epiſcopus Berytẽſis, Epiſcopus Tiberianenſis, quorũ duo priores erant ſuffraganei Archiepiſcopi Tyrenſis, cũ tamen Berytus iure ciuili etiã metropolis eſſet ſicut Tyrus, *vt cõſtat ex l. vnic. C. de metr. Beryt. lib. 11.* & nõ eadẽ in ciuitate ſẽper fuit obſeruatio eccleſię & fori ciuilis. Hi, *inquam*, tres Epiſcopi ab illo Archiepiſc. productos teſtes receperunt, eorumq́; dicta publicauerũt, & hoc amplius ſententia ſua definitiua Archiepiſcopo poſſeſſionẽ iuris parochialis in Eccleſia Tyrẽſi adiudicauerũt. Quod Põtifex maximè improbat in h. c. 2. ſcripto ad Patriarchã Hieroſolymitanũ

& Archiepiſcopū Cęſarienſem,ſic legendum,quia ante litem
contestatam teſtes recipi & ſententia definitiua ferri non po-
teſt. Accedat quod Rector ille S. Marci non abs re appella-
uerat à ſupradictis Epiſcopis, quorum duo erant ſuffraganei
aduerſarij ſui, cuius appellationis,tametſi iudices eos dediſſet
Pontifex,adiecta clauſula,*appellatione remota*,quia fuit iuſtiſſi-
ma appellatio,rationem habuere debuerant, *vt c.paſtoralis.* ℑ.
de appell. Iuſtiſſima igitur fuit appellatio, iuſtiſſima eorum iu-
dicum ieratio, ſiue recuſatio, quod maior eorum pars ſint
ſuffraganei aduerſarij,quod notandum.

Ad Cap. Accedens. IV.

CONTROVERSIA erat inter Gulielmum Vicecomitem
Cenaici, *qui eſt en Bretaigne*, & vxorem eius, quæ ab eo
temerè diuerterat, & confugerat ad Comitem Britanniæ, vi-
ri ſui, vt proponit,capitalem inimicum. Habuit Britãnia hæc,
minor ſcilicet, quæ *Armorica* dicitur, vt aliàs dixi, primùm
Reges,vt conſtat ex inſcriptione canon.*hæc quippe. 3.quæſtione*
& ex Regione ſecũdo Chronicorum,& ex Galfrido de geſtis Britan-
norum lib. 9.deinde habuit Comites, *cap.11.ℑ.de for.cõpet.& in*
*hoc c.*4.quod & Gregorius Turonenſis ſcribit *lib.4.c.4.* ad ex-
tremum Duces.Dicebat autem mulier illa, ideò ſe à viro diſ-
ceſſiſſe,quod propter neceſſitudinem ſanguinis, qua inter ſe
coniuncti erant, iure inter ſe non conſiſteret matrimonium.
Qua de re prius quàm quæreretur,meritò deſiderabat vir ſibi
reſtitui vxorem. Dati autem ſunt, qui inter eos iudicarent,
Epiſcopus & Archidiaconus Coriſopitenſis, & Petrus Bar-
rõis quidam, quos maritus eierabat & reiiciebat his rationi-
bus;quos Epiſcopus Coriſopitenſis Comitem Britanniæ mi-
noicum ſuum proximo cognationis gradu contigerit, quæ eſt
iuſtiſſima cauſa recuſationis quod item (quæ etiam eſt iuſta
cauſa)Archidiaconus eiuſdem Comitis familiaris & domeſti-
cus eſſet, rurſus quod Petrus ille ſubditus eſſet vxori ſuæ ſine
vaſallos: & poſtremo, quæ eſt grauiſſima cauſa, quod ad eos
tutos iudices non eſſet ſibi & facilis acceſſus, quoniã domici-
lium eorum erat ſub ditione Comitis Britanniæ, nec alium
locum ad agendam & diſceptandam cauſam, quo liber eſſet
marito,nec metuendus acceſſus, dare volebant aut aſſignare.
Et quia omnes eæ iuſtiſſimæ erant cauſæ recuſandi iudices,
merito Pontifex in eorum locum iudices dedit,Abbatem ſci-
licet de eleemoſyna diœceſeos Carnotenſis, quæ Abbatia
manet etiam hodie, nec longè remota eſt, & diſſidet à terris
illius mulieris,quę nupſerat ſupradicto Vicecomiti,& Abba-
tem de Curia Dei diœceſeos Aurelianenſis. Hos,inquam, iu-
dices dedit Pontifex reiectis prioribus, & ad irritum reuoca-
tis his omnibus, quæ à prioribus geſta erant, & maximè de-
poſitionibus teſtium, quos ex parte vxoris receperant ante
litem conteſtatam,contra regulas iuris, nulla cùm interueniſ-
ſet culpa,mora aut contumacia Vicecomitis,& ſub hoc man-
dato,vt ante omnia & celerrimè ſupradicti iudices cogerent
vxorem ad Vicecomitem maritum ſuum reuerti, ac deinde
cognoſcerent de iure matrimonij & prædiorum dotaliũ, quæ
Comes Britanniæ tenebat ſimul cum vxore Vicecomitis,quę
ad eum dimiſſo marito confugerat. Hęc tria cap.quæ expoſui
confirmant apertè regulam in ipſo titulo propoſitam.

Ad Cap. III. & Vltim.

EX hoc noſtro tit. *vt lit.non conteſt.*reſtat hæc tantùm inſpe-
ctio, quemadmodum in reum contumacem, qui litem
cõteſtari,& iudiciũ accipere detrectat,iudicium peragatur,ſi,
vt refert regula huius tituli,aduerſus eum teſtes recipi vel sẽ-
tentia definitiua ferri nõ poteſt,an res,qua de actũ eſt, mane-
bit indeciſa, an impunita contumacia rei? Coërceri quidem
ea poteſt excommunicatione, communi flagello, nec obe-
dientium eccleſiæ,eccleſiaſticiſve iudicibus, *ca.1.2.3.& vlt.§.*
vlt.hoc tit. Sed an etiam coërceri poteſt damno litis, ſiue rei,
quæ in controuerſiam venit. perinde atque ſi litem conteſta-
tam deſeruiſſet, (deſertin plectitur damno litis, *l. contumacia.*
de re iudic. quæ intelligenda eſt de eo, qui litem conteſtatam
A deſerit,& cõtrahit,quod dicitur eremodicium, qui poſt litem
conteſtatã contumaciter iudicio abeſt, plectitur damno litis)
hoc quæro,vel an plectatur alio modo? aut ſi aduerſus con-
tumacem reum, vt regula vult, ante litem conteſtatam non
poſſunt teſtes recipi,non poteſt ſententia definitiua ferri, qua
via aduerſus illum rem exſequemur,quo ordine? Ex Pontifex
quidem *in hoc cap.vlt.§.in aliis verò caſibus*, ex iure ciuili,vel ex
interpretibus iuris ciuilis. fuit enim Innocentius, qui eſt ille
Pontifex,iuris peritiſſimus, & totum quicquid ſcribit *in hoc c.*
vlt. ſatis prolixe, eſt ex gloſſis iuris ciuilis, quarum pleræque
factum eſt,vt iuris vim ſumpſerint per Pontifices, qui ex eis
Decretales confecerunt & generales Conſtitutiones. Ex his,
inquam,Pontifex *in c.vlt.* intereſſe putat, qua actione actum
ſit,in rem,an in perſonam. Nam ſi actione in rem, reo abſen-
te per contumaciam, mittendus eſt actor in poſſeſſionem rei
B petitæ,rei quam vindicat,quam petit,cuſtodiæ cauſa,vt ait *in*
*hoc c.3.*Rectè,quia non tam poſſeſſio ei,quam cuſtodia datur,
l. is,cui legatorum,vt in poſſeſſ.legat.l.3.§.vl.de acquir.poſſ.l.cum le-
gatorum.quib.ex cauſ.in poſſ.c.pen.de dol.& contum.c.pen.& vl. ℑ.
de eo,qui mitt.in poſſ ſeru.rei cauſa. Datur, inquam, ei cuſtodia
petitæ rei,vt ſaltem,quod etiam additur in *d.l.is,cui legatorum*,
tædio perpetuæ cuſtodiæ veniat in iudicium & obtemperet
iudic: Vnde & Pontifex *in d.§. in aliis.c.vlt.* vt tædio, inquit,
affectus reus veniat reſponſurus, *& d.c.3.in antiqua Decretali*,
vt tædio affectus appellaturus ſaltem ſe iudicis conſpectui re-
præſentet. Et hæc dicuntur de reo conuento actione in rem,
qui rem poſſidet ſuo nomine, & vel tribus edictis vel vno
peremptorio pro omnibus euocatus præſentiam ſui facere con-
tẽnit,(cõtumax à contemnendo dicitur) vel qui dolo malo id
agit vt inueniri, & in ius vocari & duci non poſſit, vt fiebat
C olim,vel qui dolo malo latitat, quæ tria contumaciæ genera
notãtur *in c.vlt.§.*porro. Quod ſi poſt miſſionem,id eſt,poſtea-
quã actor miſſus eſt in poſſeſſionem rei petitæ, poſt illud pri-
mum decretum, quo actor miſſus eſt in poſſeſſionẽ vindicatæ
rei,reus venerit intra annũ,vt definitur *in c.vlt. ex l. pen.§.pen.*
C.de præſcr.trigint.annorum,& præſtiterit cautionẽ iudicio ſiſti,
ac prætereà actori refuderit impenſas, quas fecit eo nomine,
ſane rei poſſeſſionem vacuam recipiet expulſo actore, qui in
eam miſſus eſt,Gallicè dicimus,*il aura la main leuee.* Sed ſi vel
non venerit intra annum, vel non præſtiterit cautionem iudi-
cio ſiſti,ac præterea refuderit actori impenſas, tunc ex ſecun-
do decreto, quod & Bernardus tutius eſſe arbitratur & cau-
tius,nempè vt ſecundum decretum interponatur in hoc c. vl.
Ex ſecondo,inquam, decreto actor iubetur rẽ poſſidere ciui-
liter iure dominij,& vſucapere, ſi dominus non fuerit, reo de
D poſſeſsione deiecto,qua nõ exierat propter primum decretũ,
vt fit in cauſa damni infecti, *l.ſi finita §. vbi autem de dam.inf.*
vel,vt quidam interpretantur, ipſo iure actor poſt annum reo
perſeuerante in eadem contumacia,vetus rei poſſeſſor conſti-
tuitur,quod ſignificare quodammodo videtur,*cap.penult.ℑ.de*
dol.& contum.& ca.11.ℑ.de
off. ord. Et his peractis tũc de proprietate rei quæritur,ſi de ea
queri reus velit,in qua quæſtione tamen reus eſt ex reo actor,
ex poſſeſſore petitor: actor verò reus ex actore, ex petitore
poſſeſſor, quia factus eſt verus poſſeſſor, vel ipſo iure, vel,
quod tutius eſt,ſecundo decreto,vt fit etiam in ſpecie *l.15. de*
dam.inf.l.ſi priuſquam.de nou.oper.nunt.l.de bonis. § vlt.de Carb.
*ed.l.1.C.vbi poſſid.l.8.*quæ propriè pertinet ad hanc rẽ,*C.quom.*
*& quando iud.*Obſerua, actorem non fieri reum propter con-
E tumaciã rei,id eſt,non fieri poſſeſſorem, nõ transferri in eum
poſſeſsionem ciuilem,niſi poſt annum,ex ſententia Pontificis
*in hoc c.vlt.*quæ nititur *d.l.penult.§.vlt.C.de præſcript.30 ann.* &
opinione Pilæi & Bulgari diſſentientium hac in re à Ioanne,
Martino, Azone, qui exiſtimant, actorem per miſsionem in
poſſeſsionem ſolam ſtatim poſſeſſorem fieri,quorum ſenten-
tiam merito Pontifex non ſequitur. Hæc autem dicimus,
quod & initio ita propoſui, de reo conuento iudicio in rem,
& contumace, qui rem, qua de agitur, poſsidet ſuo nomi-
ne. Nam in eo, qui rem immobilem poſsidet alieno nomi-
ne,veluti procuratore vel cuſtode prædiorum, cuſtode ſaltus,
vel conductore,alius ordo ſeruatur, nempe (quod *& in d.cap.*
vltim. §. in aliis, proponitur iiſdem verbis *in l. 2. C. vbi in rem*
act.exerc.

act.exerc.deb.) vt procurator vel conductor conuentus iudicio in rem (poteſt conueniri iudicio in rem, quia rei reſtituendæ facultatẽ habebat, quia tandem receptum eſt, iudiciũ in rem non tantum dari in poſſeſſorem, ſed etiã in non poſſeſſorem, cui modo rei reſtituendæ facultatẽ habet, *l.officium in fin.de rei vind.* & procurator vel cõductor, qui alieno nomine poſſidet ſanè nõ eſt poſſeſſor ſimpliciter vel abſolutè, quia is poſſidet, cuius nomine poſſidet, non ipſemet, *l.quod meo.in pr.de acq. poſſ.*) ſtatim dominũ laudet ſiue nominet, cuius nomine rem immobilem poſſidet, cui & mox iuſſu iudicis denunciatur, vt intra certum diem iudicio adſit, & cauſæ defenſionẽ ſuſcipiat per ſe, vel procuratorem, qui hoc loco, vt & alibi ſæpe, in hoc iure appellatur reſponſalis ſiue apocriſarius, qui vice alterius reſpõdet. Et huic verò denuntiationi, niſi dominus nõ pareat, præſcriptio longi temporis ex eo die interrupta eſſe intelligitur, quo procurator eius conuentus eſt iudicio in rem, perinde atque ſi lis conteſtata fuiſſet. Præſcriptio ſanè interrumpitur litis conteſtatione, hoc eſt certiſſimũ, ſed & conuentione aut vocatione in ius, *l.ſicut.l.cũ notiſſimi in prin.C.de præſcr. 30.ann. l.vlt.C.de ann.except.* Rurſus autem dominus, qui primæ denũtationi non paruit, tribus edictis euocandus eſt, quib etiam ſi non paret, tũ ſummatim, ſiue ταχυμαρῶς, vt loquitur *Nou. 53.* cauſa cognita actor mittitur in poſſeſſionẽ petitæ rei, & contum ix ex reo fit actor, ſi quidẽ velit adhuc de rei proprietate experiri. actor verò ex actore fit reus, ſed non niſi poſt annũ, vt ſ. dictũ eſt, in reo, qui ſibi poſſidet ſuóque nomine. Obſerua autẽ Conſtitutionem *d.l.2.* quã in hoc c.vlt. Pontifex ſuam etiã facit, eſſe de eo, qui poſſidet rem mobilẽ alieno nomine. Aliud ergo eſt in eo, qui poſſidet rem mobilem ſuo nomine, quia ab eo dominio probato protinus actor rem euincit & aufert officio iudicis, nec ſuſpenditur ſentẽtia quoad domino abſenti denuntiatũ eſt, & malè gloſſę, quæ ex Nou.69. idẽ eſſe volunt in poſſeſſore rei mobilis, quia id illa Nouel. non dicit apertè, neque innuit tacitè; quin & illa Nouella non eſt de iudicio in rem, ſed de iudicio in perſonã ex cauſa delicti, quoties procurator, vel cuſtos, aut villicus, vel colonus, aut inquilinus, qui rem mobilem alieno nomine poſſidet, in ea re excolenda, vel vtenda, vel adminiſtranda aliquid agit in fraudem vel iniuriam alterius. Qui caſus etiã nõ eſt commiſcẽdus cum eo, quod ſequitur *in c. vlt.§.vlt.de iudicio in perſonam.* Eſt enim illa Nouella de iudicio in perſonã ex delicto, & c.vl.de iudicio in perſonã ex contractu, & quod cauetur in eo eſt magna ex parte ſumptũ ex Nou. 53. nempe hoc, vt ſi conuentus actione in perſonam (dictum eſt de actione in rem) id per contumaciã agat, ne ſecum lis cõteſtetur, ſi tergiuerſetur & moras trahat, actor mittatur in poſſeſſionem omniũ bonorum eius crediti ſeruandi cauſa, primum in poſſeſſionẽ bonorum mobilium, vt Pontifex Nouellæ adiicit, ſecutus Doctores iuris ciuilis ex *l.à D.Pio.§.2. de re iudic.* quamuis illa lex ad excuſationẽ iudicati pertineat, non ad rationem & ordinẽ coercendæ contumaciæ debitoris nondũ iudicati; deinde ſi bona mobilia non ſuppetant, in poſſeſſionẽ bonorum immobilium: Vt, inquam, hoc ordine ſeruato creditor mittatur in poſſeſſionẽ bonorũ debitoris debiti ſeruandi cauſa atque bona teneat pignoris vice, quod dicitur pignus Prætoriũ, pro qualitate debiti declarati, inquit, in *Nou. 53.* nec ea bona recipiat, *qu'il n'en aye point la main leuee*, aliter quã ſi in iudicio adfuerit intra annũ, vt ſ. eſt dictum de iudicio in rem, poſt annũ quoq; veniẽs & de obligatione litigare paratus, vt debitor onus ſuſtineat actoris, id eſt, onus probandi ſe pecuniam, de qua actum eſt, nõ debere. His addit Pontifex in hoc c. vltim. licere tamen iudici hac via omiſſa, excõmunicationis viam eligere ſi poſt hac ei placuerit magis, id eſt, commune remedium, quo in contumaces vtitur eccleſia. Electio iudici datur ab initio, vt in contumacẽ reum vel hac, vel illa ratione vtatur, vt contumaciã rei vel hoc vel illo modo coerceat: at ex poſt facto etiam iam electa via vna, ſi nimia videatur ſuperbia & contumacia rei, & altera via vti poteſt, vtraque via: Hæc omnia ſciunt memoriter, qui in foro verſantur, ſed non ita diſtinctè & enucleatè. Ad extremũ monendi ſumus, ea, quæ hactenus dicta ſunt, eſſe de reo cõtumace: de actore contumace nondũ dictum eſt. Quid fiet ſi actor ipſe contumax fuerit, qui litem inchoauit? In actore cõtumace indiſtinctè, ſiue poſt litis conteſtationẽ, ſiue poſt vocationem in ius ante litis cõteſtationẽ deſiſtat, nec rem exſequatur, ſeruatur quod eſt in Nou. 112. vt & hic, poſtquam fuerit trib. legitimis edictis euocatus ſi iudici non obtemperauerit, habeat adhuc annũ, intra quẽ contumaciam ſuã purgare poſſit, redditis ante omnia reo ſumptib. quos fecit in iudicio: poſt annũ verò vt auditis rei allegationib. & receptis teſtibus à reo productis iudex ἐρημοδικῶν, id eſt, actore abſente poſſit procedere ad ſententiã definitiuã. Et in hoc poſtremo caſu diſtat valde actor contumax à reo contumace. Nã propter contumaciam hanc extremã actoris proceditur ad ſententiã definitiuam ante litem conteſtatam, non etiam propter contumaciam rei. Maior & fœdior eſt contumacia actoris, qui controuerſiam mouit, quam contumacia rei, quem non ita dedecet iudicium fugere vel ſubterfugere. Et hic eſt finis huius tituli.

AD TITVL. VII.

De iuramento calumniæ. Ad Cap. I. II. V. VI. & vlt.

IVRAMENTVM calumniæ, de quo in hoc titulo agitur, præſtatur initio iudicij cuiuſque ciuilis poſt litis conteſtationem *c.pen.hoc tit. l.2. C. eod. tit.* Initium cuiuſque iudicij eſt litis conteſtatio, *l.5 de pen.hered.l.5 in fin.de publ.iud. l. deferre.§.ſed eæ.de iur.fiſc.l.adulteram.C.ad l.Iul.de adul.& Nou. 112. quæ in hanc rem apertiſsima eſt*, vt tum lis inchoari dicatur cum conteſtatur apud iudicẽ. Et præſtatur quidẽ iuſiurandum tactis ſacroſanctis Euangeliis, *vt ait Nou.* 124. vt litigantes iurent ab vtraque parte, purà, actore iurãte ſe non calumniandi animo, non vexãdi aduerſarij cauſa litem inferre, & reo ſimiliter. ſe non calumniandi animo inficias ire, ſed iuris ſui opinione adiutum, atque fiducia, ac propterea nihil ſe iudicibus corrumpendi iudicij cauſa dediſſe, cauiſſe, vel promiſiſſe, vel aliis perſonis ſuffragij nomine, præter quã Aduocatis honoraria & viatorib. ſportulas, *vt d.l.2.C.eod.tit. & d. Nou.* 124. Pœna autẽ non iurãtis proponitur in *c.vlt §. vlt. hoc tit. ex d. Nou. & d.l.2.* vt actor, qui nõ vult iurare de calũnia, proximus cauſa cadat, & reus ſimiliter pro cõfeſſo & iudicato habeatur, ad quod etiam facit nõnihil *c.4.h.t.* Id tamen genus iuriſiurandi, imò & omne iuſiurandũ *in c.1.* oſtendũtur interdici clericis, ex Cõſtit. Henrici II. Imp. qui Sanctus appellatus eſt, quæ exſtat *in 1.collect. Decret. & in lib.2.leg Langobard.tit.de Aduocat.* & ab Honorio III. Pontifice Rom. cõfirmatur in hoc c.1. ſcripto ad Epiſcopos Occidentales, atque ita quod iam ante Martianus Imp. conſtituerat ſpecialiter de clericis Orientalibus vel Cõſtantinopolitanis tantũ, vt nullo adſtricerentur iureiurando vel adigerentur, *l.cum clericus.C.de Epiſ. & cler.* Id generaliter porrigitur ab Henrico Imp. & Honorio Pontifice etiã ad clericos Occidentales & monachos etiam, qui non ſunt clerici, totius orbis Chriſtiani, ita vt nemo per ſe quicquã iurare cogatur, vel poſſit vltrò incõſulto, vt ait Rom. Pont. vel Prælato ſuo, ſed per aliũ vt iurare poſſit, puta p Procuratorẽ, vel Occonomũ vel Syndicũ, *vt c.3.4.pen.& vlt.h.t.optatũ 100.d.can.metuẽtes.17.q.4.* ſicut olim cũ Flamini Diali & Sacerdoti Veſtali iurare fas nunquã erat, vt & Gellius refert 10 c.5. his verbis fuiſſe expreſſũ in edicto prætoris perpetuò: *Sacerdotem Veſtalẽ & Flaminem Dialem in omni mea iuriſdictione iurare non cogam.* Et Dio 59. idem à C. Caligula conſtitutum fuiſſe, tum licebat ei aliũ dare, qui pro ſe iuraret. Quod & plebiſcito probatũ fuiſſe T. Liuius ſcribit *in fin.* 31. Et ſic Epiſcopi. clerici & monachi iurant per alium, vel etiã per ſe arbitratu Pontificis vel etiam Prælati ſui. vt ait *in hoc cap.1.* Quomodo & *in c.vlt.* Epiſcopus Beluacenſis auctore ſummo Pont iurat de calumnia *propoſitis*, vt ait, id eſt, ante oculos poſitis, nõ vt vulgus, tactis *ſacroſanctis Euãgeliis*, vt fit etiã in teſtimonio dicẽdo, quod eſt ex *No.*123. Clerici itẽ auctore ſummo Põtifice iurãt de calumnia, ſed & de quacunq; re poſſunt arbitratu ſummi Pontificis in ſpecie, *c.5.h.tit.& c.3.ẽ de fideiuſſ.* Obſeruandum autem eſt in *hoc c.*1. Honorium proponere ipſa verba Conſtitutionis Henrici iam defuncti, quoniam ait, *Henrici quondam Imperatoris*, ergo

Henrici ſecundi, vt omnes codices habent, non *Henrici V.* vt A
quidam annotauit, qui Honorio ſuperuixit. Vtrumque etiam
Henricum & Honorium *Marcum* appellare mendoſum eſt,
pro *Marciano Imp.* Item vtrumque ſimul cum Marciano Imp.
niti auctoritate veterum canonum, per quos clericis iurare
nefas eſt, *cap. pen. & vlt. 22. q. 5. can. 1. & 5. 2. q. 4.* Et hoc etiam
eoſdem adiicere ex Nou. Iuſtiniani 6. & 131. canones vim legum obtinere. Non omittam, Bernardum notare ex hoc c. 1.
ex illo ſc. loco, in quacunque cauſa ſiue criminali, ſiue ciuili,
etiam in criminali cauſa iurati de calumnia: quod & Fridericus Imp. ſequitur *in Conſtitutione quadam de pace tenenda*; quaſi iam iure proditum, cùm id proditum tantùm eſſet à Ioanne
Bulgaro, Hugolino, & Azone, contra quos rectius Martinus
ſenſit, in cauſa criminali non iurari de calumnia, ſed in pecuniaria tantùm. Neque verò aduerſus Martinum quidquam B
facit hoc ca. 1. quia non loquitur de ſolo iureiurando calumniæ, ſed de quolibet iureiurando. Nihil etiam contra Martinum facit *l. vlt. C. de fid. inſtrum.* qua Accurſius nititur ſententiam Ioannis & aliorum confirmare, quia ea lex non poſt inſtitutam falſi accuſationem dicit iurare de calumnia, ſed ante
accuſationem ab eo, qui petit inſtrumentum exhiberi, quod
poſteà falſi arguere parat. In iudicio igitur ad exhibendum,
quod ciuile eſt, non in iudicio criminali, vt rectè Martinus
ſenſit, & conſtat *ex Nouel. Leonis Philoſophi 97. & 107.* quia in
iudicio criminali ſufficit ſubſcriptio accuſatoris in crimen, &
reo omnia conſeruandæ ſalutis honeſta ſunt. Nec mouere
etiam nos debent hæc verba *l. 1. & 2. C. hoc titul. in omnibus
cauſis, in omnibus litibus*, quia de ciuilibus tantùm accipienda
ſunt non de criminalibus. Mouere etiam nos non debent loci
Nou. 124. quibus agitur de puniẽdo iudice, qui quid accepiſſe à reo conuictus fuerit, vel de puniendo reo, qui falsò iudicem ſordidum inſimulauerit, vel in ciuili, vel in criminali cauſa, vt aiunt. Nõ enim agitur iis locis de iuramento calumniæ,
quaſi id etiam in criminali cauſa præſtari conueniat.

Ad Cap. II.

AD c. 2. hoc annotare ſatis erit, ex antiqua Decretali apparere, litem, ad quam illud ca. pertinet, fuiſſe inter eccleſiaſticas perſonas, inter Epiſcopum & Abbatẽ de decimis
quibuſdam, in qua Pontifex Romanus Eugenius tertius, qui
& auctor huius *cap. 2. & duorum ſeqq.* cẽſet à neutra parte eſſe D
exigendum iuſiurandum calumniæ, ſed neque in vlla lite, quę
moueatur de rebus ſpiritualibus, quales ſunt decimæ; quod
tamen Bernardus gloſſator exagitat valdè in hoc ca. 2. imò &
improbat Bonifacius VIII. *c. 1. §. vlt. eod. tit. in 6.* quaſi ſcilicet
in cauſis ſpiritualibus maior cautio ſit adhibenda, maiórque
ſubſit ratio exigendi iuriſiurandi de calumnia. Sed Eugenius,
meo quidem iudicio, ſeparare voluit cauſas pecuniarias, in
quibus de re familiari agitur à cauſis ſpiritualibus, quaſi in
pecuniariis tantùm, quæ aguntur contentione & auiditate
maiore, exigi oporteat iuſiurandum calumniæ, non in ſpiritualibus, quæ pertinent ad rem eccleſiæ potius quam ad rem
propriam. Quo argumento etiam confirmari poteſt quod
ante dixi, & in criminalibus cauſis, quæ ſcilicet ad vltionem
& vindictam pertinent, non ad rem familiarem, *l. 6. & pen. de
ſepul. viol.* in cauſis, inquam, criminalibus non iurari de calumnia. Idem Bernardus in hoc ca. 2. cauſis ſpiritualibus adiungit E
cauſas ſpiritualibus coniunctas & connexas, veluti de iure
patronatus, vt dicitur *in ca. 3. ȝ. de iudic. & in c. de iur. ȝ. de iur.
patron.* cùm tamen non ideò, quod quæſtio de iure patronatus
ſit connexa cauſæ ſpirituali, neceſſariò conſequatur, & ius
patronatus ſpirituale eſſe. Et cautior certè prudentiórque eſt
Thomas Aquinas, dum ius patronatus ſcripſit ordinatum tãtùm eſſe ad ſpiritualia. nam ſi ad ſpirituale, igitur nõ eſt ipſum
etiam ſpirituale: ſicut iter ad locum religioſum nõ eſt ipſum
etiam religioſum, *l. 14. §. 1. de ſeruitut.* Non omittam, in hoc c.
2. eſſe legẽdum, *de decimis eccleſiæ vel eccleſiarum*, ex veteribus,
non, *de eccleſiis, decimis & rebus ſpiritualibus.* & illo quoque loco *canones iuramentum calumniæ, in huiuſmodi caſibus nulli prorſus indicunt.* Rectiſſime in antiqua Decretali abeſſe hæc verba, *in huiuſmodi caſibus vel cauſis*, id eſt, in ſpiritualibus, quia
certè, nec laico, nec clerico canones vlla in cauſa indicebant
iuſiurandum calumniæ, quod & quodammodo corroborat
Bonifacius VIII. *cap. 1. eod. tit. in 6.* dum ſtatuit, omiſſionem
huius iuriſiurandi non vitiare iudicium, ergo non eſſe id admodum neceſſarium, clericum autem ne volentem quidem
iurare etiam canones non admittebant, vt dictum eſt *in c. 1. ȝ.*
Inde igitur ſtatuere licet, vbi cauſa agitur iure canonico, putà
apud iudicem eccleſiaſticum iuſiurandum calumniæ non exigi, vbi iure ciuili, exigi, quod tamen mores noſtri non exigunt, vt dixi.

Ad Cap. In pertractandis. III.

EX hoc c. notandum, Oeconomos non iurare in animam
principalium perſonarum, quarum res agunt, ſed in animam ſuam, quod vtique vetum eſt ſi iurent de his, quorum
ſcientes & experientes ſunt, non ſi iurent pro principalibus,
quia tunc iurant in animam eorum, vt ſcriptum hoc cap. eſt.
Neſcio quæ res hanc varietatem fecerit poſt Concilium Lateranenſe habitum ſub Alexandro III. parte 23. Et ad hoc
etiam pertinet *c. 2. de teſtib. in 6.*

Ad Cap. penultim.

AD hoc c. pen. qnia expoſui, quæ ſunt in illo c. & in aliis,
hoc tantũ annotabo, cauſam, de qua ibi agitur, quæ fuit
C Reip. Fauentinæ, de villis quibuſdam cum Archiepiſcopo
Rauennate, fuiſſe cum Alberto Archiepiſcopo, vt memorat
hoc adducto c. Hieronymus Rubæus *histor. Rauennat. libro 6.*
& de eadem etiam cauſa agitur *in ca. 37. ȝ. de teſtib. & ca. 9. de
probat.*

Extra hæc quæ delibauimus ex hoc tit. addam pro coronide, Bonifacium VIII. *in c. 1. & 2. eod. tit. in 6.* tria cõſtituere genera iuriſiurandi, iuſiurandum de calumnia, & iuſiurandũ de
veritate dicenda, & iuſiurandum malitiæ, vt vocat. Neque
verò etiamſi iuſiurandum de calumnia dicatur præſtari ad veritatem eliciendam, *c. 5. hoc titu.* male ſeparatur à iureiurando
de veritate dicenda, hoc præſtatur à teſtibus, & nõnunquam,
vbi id res exigit, à partib. illud verò à partibus tantùm; nec
idem vtriuſque tenor eſt, vt docet *gloſſa in c. pen. hoc tit. & ca. ex
literis. ȝ. de iureiur.* At videtur aut poſſet videri, non fuiſſe cur
ſeparet iuſiurandum malitiæ à iureiurando calumniæ. Nam
& calumnia malitia eſt nimis callida & malitioſa interpretatio, vt *M. Tullius* ait, & quod malitiæ iuſiurandum dicitur ab
interpretibus, id calumniæ iuſiurandum appellatur *in l. 13. §.
qui damni. de dam. inf.* cùm quis iurat ſe non calumniæ cauſa,
id eſt, non vexandi aduerſarij cauſa poſtulare cautionẽ damni
infecti, vel ſe non calumniæ cauſa iuſiurandum deferre, *l. 34.
§. qui iuſiurandum. l. 37. de iureiur. l. 11. §. 1. rer. amot. l. delata. C. de
reb. cred.* vel ſe non calumniæ cauſa deſiderare, vt ab vrbe in
municipium remittatur ſatiſdationis iudicio ſiſti præſtandæ
cauſa, *l. de die. §. iubetur. qui ſatiſd. cog.* vel non calumniæ cauſa
poſtulare ſibi cedi rationes, non ſuperfluè, *l. 6. §. exigitur. de
edend.* vel cum nuntiat nouum opus, *l. de pupillo. §. qui opus. de
nou. op. nunt.* vel cum deſiderat, vt ſibi in alieno theſaurum
ſuum, cuius memoria exſtat, quærere liceat, & effodere. *l.
15. ad exhib.* vel vt ſibi fiat copia inſpiciendarum & deſcribẽdarum tabularum teſtamenti, *leg. penultim. C. quemad. teſt. aper.*
At dici poteſt non malè, hoc intereſſe iuſiurandum calumniæ
à iureiurando malitiæ, quod ita diſcretionis cauſa appellatum ſit, quanquam calumnia & malitia idem ſit, quod iuſiurandum calumniæ ſit de lite inſtituta calumnioſè propriè, aut quam veremur ne inſtituatur vel ſuſcipiatur calumnioſè, iuſiurandum autem
malitiæ de alia quacunque
calumnia.

***

AD

AD TITVL. VIII.

De Dilationibus. Ad Cap. I.

TITVLVS octauus eſt *de dilationibus*, in quo agitur de dilationibus, quæ dantur inſtrumentorum vel teſtium exhibendorum & producendorum gratia, *vt in Codice Iuſtiniani, eod. titul. & Digeſt. de fer. & dilat.* Sed de dilationibus, quæ reo dantur citato per libellum ad deliberandum & conſultãdum, cedere an contendere vltra debeat, quę quidem dilationes ex *Nou.* 53. ſunt viginti dierum, hodie arbitrio iudicis definiuntur. At ſi nimis breues datæ fuerint, in hoc cap. 1. quod exſtat etiam *in prima Collect. titul. de dol. & contum.* oſtenditur, iuſtam eſſe reo cauſam appellãdi. Et nimis breues eſſe, ſi euocetur reus in ius edicto peremptorio, arctiore condicta die, maximè in rebus eccleſiaſticis, vt ait *in c.* 1. niſi quę grauis neceſſitas vrgeat & exigat reum, quantocyus in iudicium venire, vt *c. conſuluit. in fin. de offic. deleg.* ꝟ. Melius eſſe peragere ordinem trium edictorum, intermixto per ſingula edicta ſpatio 30. dierũ, vt cautũ eſt *Nou.* 112. eoque ordine peracto adhuc interponere edictum peremptorium, aut certè ab initio vnũ edictum peremptorium interponere pro omnib. ſed in diem longiorem, qui ordo in iure ciuili ſeruatur in citandis reis vel actoribus contumacibus poſt litem conteſtatam, pertinétque ad eos tantum *l. contumacia. de re iud.* vt in *l. ſed.* §. 1. demonſtrãt hæc verba: *ſi litem inchoatã deſeruit*: inchoatur litis conteſtatione, *d. Nouell.* 112. Itemque ad eos pertinere *l. ad peremptorium. & ſeqq. aliquot. de iudic.* Gręci interpretes demonſtrant, qui eas leges omnes accipiunt de aduerſario abſente poſt litem conteſtatam μετὰ προκάταρξιν, de deſertore litis conteſtatę, qui & ſolus dicitur in iure contrahere *eremodicium*, quam vocem etiam Circumforanei retinent *l. at prætor.* §. *vlt. de minor. l. cum quærebatur. iudic. ſolu. l. properandum. C. de iudic.* Id verò etiam contumacis veri verbum indicat. Venit enim contumax à cõtemnendo, & procuIdubio παρελυμονοδῶν. Iuteconſultus *in d. l. contumacia.* §. 1. cum ait, *contumacem eſſe eum, qui tribus edictis euocatus vel vno peremptorio præſentiam ſui facere contemnit*, contumacem eſſe, qui contemnit. Et rectè etiam *in l. de ætat.* §. *qui tacuit. de interrog. in iur. fac.* contumacem Prætorem contemnere videri. Non cõtemnit autem prætorem vel iudicem quemcunque alium, qui vocatus per viatorem, vel per libellum, in iudicium non venit: ſed perhorreſcit iudicem potius & reueretur, timidus eſt, inquam, potius quam ſuperbus: at qui litem conteſtatam deſerit, planè contemptor iudicij & tribunalis eſt. Et hic igitur propriè contumax. Qui tamen ordo iure ciuili finitus eſt aduerſus contumaces, qui litem conteſtatam deſerunt atque deſtituunt. Idem ſenſim productus eſt, vt conſtat *ex Nou.* 69. *&* 112. *& ex hoc c.* 1. *& ex ca. vlt.* ꝟ. *vt lite non conteſt. & aliis plerisque locis.* etiam ad eos, qui ante litẽ conteſtatam vocati iudicio adeſſe refugiunt. Denique idem ordo hodie ſeruatur in eum, qui deſerit litem conteſtatam, & in eum, qui deſerit vadimonium, id eſt, *promiſſionem iudicio ſiſtendi cauſa factam*, qui tamen non dicitur, vt ille contrahere eremodicium, quia cum eo nomine ſignificetur deſertio litis, nec poteſt quiſquam deſerere litẽ, quæ nõdum inchoata eſt. Et omnino eædem dilationes ſiue inducíæ dantur vtrique parti ad deliberandum. Induciæ ad deliberandum dicuntur in hoc titulo induciæ legitimæ. Rabenicus 3. de geſtis Friderici Imperatoris *c.* 27. *legitimas*, inquit, *inducias Iuriſperiti vocant iudicis edictum vnum, mox alterum, & tertium, & vnum pro omnibus quod peremptorium nominatur.* Malè gloſſa in hoc c. 1. edictum peremptorium tantum temporis cõtinere quantũ tria edicta ſolemnia; quia hoc eſt poſitum in arbitrio iudicis, qui hoc ſolum cauere debebat, ne peremptorij nimis breuem edictionem faciat.

Ad Cap. II.

IN hoc c. oſtenditur, reum legitimè tribus literis euocatum à iudicibus delegatis, & literis etiam adiuncto exemplu de A legationis ſummi Põtificis, cum ſatis habuerit ſpatij ad deliberãdum, ſatiſque accepto illo delegationis exemplo de omni cauſa inſtrui potuerit, ſerius venientem fruſtra deſiderare vt ſibi aliud ſpatium deliberandi detur. Et huic ſimili alius caſus ſubiicitur in *c.* 4. ꝟ. quo etiam fruſtrà petitur dilatio ad deliberandum.

Ad Cap. Literæ. III.

CVM eſſet controuerſia inter presbyterum eccleſiæ S. Priſcæ in vrbe Roma, & nobiles quoſdam de quibuſdã poſſeſſionibus à nobilibus poſſeſſis, quas presbyter contẽdebat ſuæ eccleſiæ debere penſiones certas; cognitionem eius B rei Romanus delegauit Epiſcopo Ferentino ſiue Ferentinali, cui presbyter eccleſiæ ſuæ nomine, quo & agebat, libellum conuentionis obtulit, quo narrabat iam per trienniũ & vltrà, nobiles ceſſaſſe in ſolutione penſionum, & rogatus à nobilib. vt præcisè diceret certum tempus quo ceſſaſſent, & apertius ſcilicet exponeret illam adiectionem, *& vltra*; presbyter reſpondit ceſſaſſe iam eos per ſeptennium, atque ita quodammodo mutauit libellum. nam cum initio dixiſſet *triennium & vltra*, poſtea dixit *ſeptennium*. Quamobrem nobiles deſiderabant, quaſi inſtituta noua actione, ſibi dari longiores inducias ad deliberandum, & iis denegatis ab Epiſcopo Ferentino, appellauerunt ad delegantem ad ſummum Pontificem, qui eam appellationem iniuſtam & moratoriam eſſe rectè pronuntiat, quia declaratio illa actionis fuit primitus inſtitutæ & libello C comprehenſæ, non mutatio, & omnino eadem de re, nõ alia, de qua ex libello oblato aduerſariis à presbytero eccleſiæ ſuæ nomine plene cumulatéque aduerſarij inſtrui poterant. Et, vt dicitur *in l. heredes.* §. 1. *qui teſta. fac. poſſ.* qui, quod obſcurius in teſtamento ſcripſit poſt ſolemnia teſtamenti explanat, non nunc dat, ſed datum ſignificat; ſic qui quod obſcurius petiit vel ſcripſit, poſtea aduerſario poſtulante explanat, non nunc petit vel ſcribit ſed petitum iam vel ſcriptum ſignificat, quæ comparatio congruit bene h. c. 3.

Ad Cap. Vltim.

VLTIMVM ca. huius tit. & cap. vlt. ꝟ. *de maior. & obed.* & c. vlt. ꝟ. *de dol. & contum.* pertinet ad veterem illam con- D trouerſiam de primatu Aquitaniæ, quæ durat etiam hodie inter Archiepiſcopum Bituricenſem, & Archiepiſcopum Burdegalenſem, vtroque eum ſibi vindicante, vtroque dicente ſe eſſe Bituricenſem. Nam & Burdegalẽſes & Auaricenſes, quæ vetus eſt appellatio ciuium huius vrbis, in qua nunc moramur, Bituriges ſunt, hi Bituriges cubi, illi Bituriges villici. Et vitis Biturica, quam Plinius laudauit, non eſt vitis illa huius prouinciæ, ſed vitis Burdegalẽſis, quæ excellit. Proinde vterque Archiepiſcopus ſibi adſcribit quod T. Liuius teſtatur lib. 5. *Penes Bituriges Celtarum ſummam imperij fuiſſe*, id eſt, vt hodie interpretari oportet, *Aquitanorum*, nam & Plinio vtrique Bituriges locantur in Aquitania *lib.* 4. *cap.* 19. His non erit otioſum addere, non à Latina appellatione Biturigum hanc ciuitatẽ appellatam videri *Bourges*, ſed quod hi populi *Bourgij Galli* dicerentur, vnde & auctore Iſidoro *lib.* 15. *Etymologiarũ* Bourgigalliæ, & poſtea *Bourdigal'iæ* nomen huius vrbis colo- E niæ, vt idem ait. Sed ad rem, cum cœpiſſet illa controuerſia inter Archiepiſcopum Burdegalenſem & Archiepiſcopum Bituricenſem tempore Gregorij IX. is poſtulante Archiepiſcopo Bituricenſi diem dixit peremptorium Archiepiſcopo Burdegalenſi, *c. vlt.* ꝟ. *de dol. & contum.* quod eſt de eadem re, puta initium Quadrageſimę proximæ, quod Græci vocabant ἀντίκρισιν *apud Gregoram octauo*, intra quẽ diem ſcilicet iudicio adeſſet & reſponderet Burdegalenſis Bituricẽſi per ſe vel per procuratorem idoneum in vrbe Roma coram Gregorio IX. Qui tamen, cum ad diem fefelliſſet, poſtea in vrbem venit ipſemet, non ex hac cauſa, ſed ex cauſa publica eccleſiæ Romanæ euocatus à Pontifice Romano ratione diſſidij, *vt Hoſtienſis & Ioannes Andreæ notant*, exorti inter Gregorium IX

Pontificem,& Fridericum II.Imperatorem. Cumque ibi etiã A eſſet Archiepiſcopus Bituricenſis,ab eo *Burdegalenſis* fuit appellatus, vt de primatu Aquitaniæ diſceptaturus in ius ambularet, quod tamen non fecit,ſed mox Burdegalem cogitãs procuratorem reliquis ad reſpõdendum & defendendũ, cum hoc modo, *ſaluis exceptionibus ſibi competentibus*: qui modus conditiove fecit, vt & ex perſona domini procurator exciperet,non potuiſſe dominum, qui Romam venerat publici negotij cauſa in auxilium eccleſiæ Romanæ,vt ait,ibi interpellari de alio negotio.& de alio interpellatũ ius habuiſſe reuocandi domum,*c.vlt.* ͡ *.de for.comp.* Ac præterea, quia dominus non ſatis habuerat temporis ad deliberandum cum capitulo & ſuffraganeis ſuis de negotio illo primatus Aquitaniæ, procurator deſiderabat ſibi aliam dilationem dari deliberandi cauſa: quam & Pontifex ei concedit in hoc *c.* dic,quę conducta fuerat ad initium Quadrageſimæ,prorogata ad diem Natiuitatis B Domini. Similis fuit controuerſia de primatu inter Toletanum & Bracharenſem Archiepiſcopos in Hiſpania,de qua eſt *c.coram,de reſtit.in integr. & in 5.Collectione Honorij III. c.t.vlt. de dilat.* quoniam & in illa controuerſia fuit quæſitum de dandis dilationibus,non quidem ad deliberandum, ſed ad inſtruendum iudicem,ad producendos teſtes.Et hæc ſũt,quæ dicenda mihi videbantur ad hunc titulum,*de dilationibus.*

AD TITVL. IX.

De feriis. Ad Cap. I. & II.

TITVLVS nouus libri ſecundi eſt *de feriis*, id C eſt, diebus feriaticis, vt loquitur *l. 2. eod. titul.* maieſtati Altiſſimi dedicatis,diebus deuotionũ, vt loquitur *l. vl. C. Th. de nauicular.* quibus opponuntur dies communes,*l. 2.C.de ſtat. & imag.* Inter feriatos verò frequentiores ſunt, quos Apoſtolus *Apocalypſeos* 1.& tota eccleſia *Dominicos* vocat,à quibus quæ ſeptimana incipit.Et quamuis more Romano dies quilibet à media nocte incipiat,& finiatur ſequenti media nocte, *l.more,eod. tit.cap.* 24. ͡ *.de offic.deleg.* tamen quod ad reuerẽtiam, venerationem, obſeruationem horum dierum attinet, *can. quod die. 75.diſtinct. & c.* 1.*hoc tit.* definitur, eam venerationem Dominicorũ dierum incipere pridie veſperæ, & deſinere ſequenti veſpera, niſi loci & prouinciæ conſuetudo aliud induxerit. *vt cap.5.hoc tit.* Idque exemplo feſtiuitatis Paſchæ, quem Dominus celebrari præceperat ab Hebræis inter duas veſperas, quæ tamen verba Hebræi, qui eorum optimi interpretes ſũt, D quippe cum ea diu in vſum perduxerint, longè aliter accipiunt quam cap. 2. Venerationem autem in eo conſiſtere, vt abſtineatur,vt ait *c.* 1.ab omni opere illicito,quod ſcilicet illicitum dies ipſe Dominicus facit.Facit autem omne opus illicitum, præterquam id, quod ad Dei cultum ſpectat.In ſacra ſcriptura modò legitur, *ab omni opere ſeruili,* modò ſimpliciter & abſciſſe, ab omni opere, ab omni labore omniumi moleſtiarum. Vt item abſtineatur à mercaturis ſiue nundinationibus faciũdis,à litib^o & iurgiis,& ita vt ſint his dieb^o,vt Plautus loquitur, alcedonia in foro, ſiue placita nulla,vt loquitur *in c.* 1.*& can.placitũ* 15.*q.* 4. voce vulgo recepta vel ex vulgo ducta potiùs.Quod enim idiotiſmus *plaidé*,id vocarunt *placitum*,id eſt,*iurgium forenſe, concertatio forenſis.* Vt item abſtineatur his diebus à ſuppliciis reorum.Quod & leges ciuiles con- E ſtituerunt vel Seneca teſte *in 5. Sentent.* qui diebus feſtis intercedentibus pœnam ex lege differri ait. Ac poſtremò,vt abſtineatur his præcipuè diebus ab omni iureiurando, niſi ſi quando fortè quidam copulant dexteras pacis vel tranſactionis firmandæ cauſæ,vel ex alia cauſa neceſſaria, qua ex cauſa etiã diebus feriatis iudicia exerceri poſſunt,*c.vlt.hoc tit.* Quod autem dixi diem Dominicum totius ſeptimanæ eſſe primum diem,id ita iiſdem verbis ſcriptum eſt in *l.vlt.C.Th. de ſpectac.* Hunc tamen diẽ, qui ſequuntur dies etiam eccleſia ferias vocat nempè ſecundam,tertiam,quartam,quintam, ſextam feriã,& poſtremo diem non feriam,ſed diem Sabbathi, in memoriam Sabbathi Iudæorũ,à quibus Chriſtiani profecti ſunt.

A An igitur omnibus diebus feriæ? Minimè,ſed quia olim eccleſia annum incipiebat à Paſcha, atque adeò prima anni ſeptimana erat ſeptimana Paſchalis,& eius primæ ſeptimanę dies omnes feriati,*c.vlt.hoc tit.* hinc factũ eſt, vt & reliquarũ ſeptimanarum dies,feriæ dicerentur,quamuis non eſſent ferię,capto ſcilicet omine & auſpicio bono ex prima anni ſeptimana,quæ tota feriata erat:quod pauci norunt.Ad hæc notandũ etiã hoc eſt ex c. 2.hunc fuiſſe priſcũ morẽ eccleſiæ,vt diebus dominicis ſtantes orarẽt in ſignum reſurrectionis, nec flecterent genua: quod etiam hodie ſeruat Æthiopia, vbi ob eam rem ſcipiones quamplurimi, baculi quamplurimi in limine templi poſiti ſunt in ſummo paruum temonem habentes, vt qui in templum ingreditur ſumat quiſque ſuum, cui in templo ſtans innitatur.Certè id ita Nicæna Synodo definitum eſt, ne quis vel caſtrũ,vel ieiunium agat, ne genu flectat die Do- B minico,*can. quoniam,de conſecrat.diſt.* 3.*can.vlt.* 30.*diſt.* Tertullianus de corona militis,*die Dominico*,inquit,*ieiunare nefas ducimus,vel de geniculis adorare,eadem immunitate*,vt ſubiicit,*a die Paſchæ in Pentecoſtem vſque gaudemus*, *vt ſtantes*, inquit,*oremus in publico cœtu totius eccleſiæ*: non in ſecreto, vt ait *in capit. 2. ἐν παρόδῳ.* Nam in occulto quin quiſquis orare poſſit die Dominico flexis genibus non eſt dubium. Itémque Epiſcopus dum conſecratur,vel clericus dum ordinatur, quod fieri debet die Dominico, *can. quod die. 57.diſt.* & is ſimul, qui Epiſcopum conſecrat,vel clericum ordinat genua flectere non prohibetur. In eodem c. 5. de feſto S.Trinitatis,quod alij celebrant in octauis Paſchæ, alij Dominica prima ante aduentum Domini, valde ſingulare eſt, quod Alexander III. ait, illud feſtum Trinitatis nullo certo,ſtatóque tempore celebrari in eccleſia Romana, quia quotidie occinitur in fine Pſal- C morum ex inſtituto Damaſi Pontificis, vt Carolus Magnus ſcribit in ritibus veteris eccleſię,& Raphael Volaterranus in anthropologia,& alij plerique, quod inquam, quotidie occinitur, Gloria Patri, & Filio,& Spiritui Sancto, continuo celebratio Trinitatis eſt. Ait autem Alexander in hoc capit. 5. feſtiuitatem illam S. Trinitatis quoſdam celebrare in octauis Pentecoſtes,id eſt,octaua die ſiue Dominica prima poſt Pentecoſtem. & proculdubio nos intelligit,Gallos intelligit, qui octauam diem poſt Pentecoſtem S. Trinitati dicant. Et Clemens III. in cap. 4. hoc titu. dum dixit, Pentecoſten carere octauis, proculdubio reſpicit ad morem noſtrum, qui feſtum S.Trinitatis colimus die octaua poſt Pentecoſten,nec recolimus Pentecoſten. Octauam agere, eſt recolere feſtum ſuperius & eludere.Obſerua verò in *d. c.* 4. Clementem octauam diem poſt Pentecoſten agnoſcere, non octauam Pentecoſtes. D hæc duo ſunt diuerſa, non poteſt illa dies eſſe octaua Pentecoſtes, quæ dicata eſt S Trinitati.Inſcriptio autem cap. 2.ita reſtituenda eſt, *Alexander III. Terdonenſi Epiſcopo.* malè in ſecunda collect. *Archiepiſcopo*, quia, vt ex notitia Epiſcoporum cõſtat, quem codicem fiſcalem Volaterranus vocat,Terdonenſis eſt ſuffraganeus Archiepiſcopi Mediolanenſis.

Ad Cap. III.

MENDVM eſt in inſcriptione huius c. 3.quod dirigitur ad Archiepiſcopũ Triburienſem & eius ſuffraganeos vt rectè additur in antiqua Decretali, cùm tamen notitia ſupradicta nullum ponat vel Archiepiſcopum vel Epiſcopum E Triburienſem. Nam & Tribur villa tantum fuit quædã Imperatoria prope Magontiam,vt conſtat ex pręfatione Concilij Triburienſis, & piſcatio halecum,cuius fit mentio *in hoc c. 3.* nulla Triburi.Permittit in hoc c. Pontifex,vt diebus Dominicis & natalitiis Martyrũ, quibus diebus memoria celebratur non natiuitatis, ſed glorioſæ mortis Martyrum pro fide intemerata, & aliis diebus feſtis ſi halecum copiã mare egerit in littus,quod nõ ſemper, ſed per vices facit & certis temporibus,maximè poſt æquinoctium autumni,vt tum non habita ratione feſtiuorum dierum omnes concurrant ad halecum capturam. Loquitur de regionibus maritimis,in quibus homines ex ea potiſſimùm re victitabant frugum inopes, & quæſtum faciunt, quod vel ad Daniæ inſulas reſpicit, vel

Scandiæ,

Digitized by Google

Scandiæ, vel Noruegiæ, vbi piſcatio halecum exercetur luculentiſſima, vt ſalſamentarij mercatores omnes narrant, & ex literatis ſcribunt Krantzius, & Munſterus In Belgici ora exercetur ea quoque, ſed non ita copioſè, nec ibi ex ea re victitant Belgæ. Qua ex re fit, vt huius c. 3. reſcriptum fuiſſe directum putem ad Archiepiſcopum Daniæ, vel Scandiæ, vel Noruegiæ, vne etiam prouenit magna vis aſellorum, quos vocant *Stockfiſch*, quod niſi ferula verberentur, igne percoqui non poſſunt Magna autem eſt ratio non interdicendæ illis illius piſcationis quoquo ſe die offerat, ne, vt ait *l. 3. C. eod. tit.* occaſione momenti, pereat commoditas cœleſti prouiſione conceſſa, quæ lex plus aliquanto permittit, quàm hoc c. 3. nempè vt opus ruſtre cuique liceat facere die Dominico: quod tamen abrogat Leonis Nou. 54. quamquam & generaliter Laodiceni Concilij *can.* 29. permittat eo die cuique non ceſſare ab opere ſuo, vitæ ſuæ tolerandæ cauſa, poſt preces ſolemnes ſcilicet Deo in eccleſia redditas, à quibus non deſiſtit, qui ſimul & vitæ ſuæ, ſuorúmque curam agit. Verba Concilij hæc ſũt: *τῇ κυριακῇ, id eſt, diem Dominicũ, εἴ γε δύναιντο σχολάζειν.* Modus hic additur, *εἴ γε δύναιντο, ſi queant*, non dicit, vt vulgo redditur, *ſi hoc eis placet*, ſed *ſi queant*, ſi hoc eorum conditio & res ferat, ſi eius diei ceſſatio non ſit ſuæ ſuorúmve ſuſtentationi nocitura. Rectè enim Scæuola apud Macrobium conſultus quid ferijs agi liceret reſpondit, *quod prætermiſſum noceret.*

Ad Cap. Penult.

Certvm eſt, nuptias contrahi & perfici poſſe quolibet die anni (*perficiuntur modo conſenſu collato in præſens tempus*) at celebrari nuptias & conſummari, quod & concubitu contingit, non quolibet anni tempore poſſe. Exceptũ enim eſt primum ab ea re Concilio Laodiceno tempus Quadrageſimæ, tempus feriatum eſurialium, vt Plautus loquitur, *can. non oportet. 33. q. 4. c. 1. de matr. contr. cõtr. int. eccleſ. in prima Collect.* Ac deinde exceptũ eſt tempus, quod à Septuageſima excurrit ad octuas Paſchæ, vel, vt ſeruatur in eccleſia Romana & refertur *in hoc c.* 4. à Septuageſima vſque in diem ſeptimum poſt Pentecoſten, quo quidem tempore includitur etiã Quadrageſima, *can. non oportet.* 2. 3. q. 4. cum tamen vetus Concilium Laodicenũ nuptiis celebrandis tantum exemiſſet Quadrageſimam Imo vlterius res proceſſit, & ab Aduentu quoq; Domini ad Epiphaniam, ac deinde ad Epiphaniæ octauã vetita nuptiarum celebratio & conſummatio eſt. Imò & tribus ſeptimanis ante feſtum S. Ioannis Baptiſtæ, vt eſt ſcriptum *in d. can. non oportet.* Vnde orta eſt quæſtio, quæ definitur in hoc cap. 4. vtrum tres illæ ſeptimanæ ſic accipiendæ ſint, quę præcipuè antecedunt feſtum S. Ioannis Baptiſtæ, quæ contingunt feſtum S. Ioannis Baptiſtæ, an quæ a die Litaniarum excurrũt vſque in octauum diem poſt Pentecoſtẽ, quod temporis ſpatium planè continet ſeptimanas tres. Hoc erat ſatis difficile explicatu. At hæ ſolemnitates feſtiuitates, puta, Litaniarum, & quæ ſtatim ſequuntur, Aſcenſionis & Pentecoſtes, præcedunt quidem feſtum S. Ioannis, ſed cum eo non continuãtur. Remotæ igitur ſunt illæ tres ſeptimanæ, non coniunctæ feſto S. Ioannis: imò plerunque inter eas & feſtum S. Ioannis longum interuallum intercedit, & hoc præſenti anno M. D. LXXXVI. inter octauum diem poſt Pentecoſten & feſtum S. Ioannis ſunt dies 23. Pontifex autem rectè definit in hoc c. pen. tres illas ſeptimanas ante feſtum S. Ioãnis, quas dicit *can. non oportet.* non ſic eſſe accipiendas, quæ ſunt coniunctæ feſto S. Ioannis, ſed quæ longe ante feſtum illud excurrerunt, quæ ſcilicet impenduntur litaniis ſiue Rogationibus & celebritati Aſcenſionis & Pentecoſtes. Quod & ſic vulgus obſeruat, & vulgari idiomate, quod narrare non erit inutile, omnis hæc temporum ad nuptias celebrandas religioſorum comprehẽſio his verbis expreſſa eſt rectiſſime, *Nopce nous donne S. Hilaire*, quæ eſt octaua Epiphaniæ. *Septuageſime defend de les faire, Quaſimodo*, quæ eſt octaua Paſchæ, *veult qu'on les face, Les Rogations*, quæ ſunt Litaniæ, *les dechaſſe, La Trinité*, qui eſt octauus dies poſt Pentecoſten, *puis les octroye. Les Advents derechef les enuoye.* At hodie hic ordo planè mutatus eſt Concilio Tridentino, & ſuperflua eſt quæſtio huius *cap. pen.* quoniã nuptiarum celebritas permittitur etiam Litaniarum tempore & Aſcenſionis, & Pentecoſtes; & Septuageſimæ temporibus, tum prohibetur tantum à feria quarta Cinerum, *qui eſt le mercredi des Cendres*, ad octauam Paſchæ, & præterea ab Aduẽtu Domini ad diem ipſum Epiphaniæ, qui eſt dies baptiſmi Dominici, non exſpectata octaua Epiphaniæ ſuo feſto ſancti Hilarij.

Ad Cap. Vltim.

In præſenti cap. hoc tantum notandum, enumerari in eo præcipuas ferias, quæ Deo dicatæ ſunt, & ſeparari eas hac in re à feriis vſui hominum deputatis, veluti feriis meſſium & vindemiarum: quod his volentes iudicem adire & coram eo litigare non prohibeantur, quod congruit cum *leg. 2. eodem titulo.*

AD TITVL. X.

De ordine cognitionum. Ad Cap. I. & III.

Titvlvs decimus eſt *de ordine cognitionum*, in quo oſtenditur, vbi duæ cauſæ, vel quæſtiones in idem iudicium veniunt, vel deducuntur, de qua priùs cognoſcendum ſit. qui locus latiſſimè patet, multò plura certè continet, quàm in hoc titulo prodita ſint, mihi tamen ſatis erit explicare ea, quæ ſunt in hoc titulo: longius euagari, neque debeo, neq; volo. In ſpecie ca. 1. ſi mulier de iure matrimonij agat quod ſecum Lucium Titium contraxiſſe dicit, Titius autem oppoſita exceptione agat de iure cognationis quod ſibi cum illa intercedere & matrimonio impedimentum adferre dicit; definitur, priùs eſſe cognoſcendum de iure cognationis, quàm de iure matrimonij, quia quæſtio quam vir in modum exceptionis induxit, præiudicium facit quæſtioni principali de matrimonio. Probata enim cognatione, & lite data ſecundum Lucium Titium, actio mulieris perimitur. Cognitio cuiuſcunque cauſæ præiudicialis cauſam non præiudicialem præcedere debet ſemper. Si alio ordine peragerentur res, id eſt, ſi de actione prius quam de exceptione litis, mora eſſet nimis longa: ille ordo breuiorem litem facit, & ſtudendum eſt breuitati litiũ. Ponendum autem eſt in hac ſpecie, Lucium Titium confiteri quod mulier in iudicium duxit, videlicet ſe cum muliere matrimonium cõtraxiſſe, verùm obiicere ſupradictam exceptionem præiudicialem & peremptoriam, alioquin non confitente reo de intentione actoris, non antè eſt probanda exceptio ſiue dilatoria ſiue peremptoria, quàm actor probauerit intentionem ſuam, *l. emptor. C. de præſcr. long. temp. l. ſi quidem. C. de except. l. exceptionem. C. de probat.* nimirum, quia actore non probante, reus, etiamſi nõ probauerit exceptionem ſuam, abſoluitur, *l. qui accuſare. C. de edend. can. Chriſtiana. 32. q. 5.* Ponẽdum item, vt rectè notauit Innocentius, mulierem egiſſe iudicio petitorio, non poſſeſſorio, id eſt, maritum ſibi vindicaſſe cuius in domicilium nondum perducta erat, non etiam ductam in domum mariti, ac deinde ab eo foras exactã ſe marito reſtitui deſideraſſe. hoc enim caſu priùs ſatisfaciendum eſſet mulieri quàm viro, prius reſtituenda eſſet viro, quàm ageretur de iure matrimonij, à quo fuerat temerè eiecta, *cap. exhibita. ſ. de iudic. c. ex conqueſtione. ſ. de reſtit. ſpol.* Idque ſecũdum regulam iuris, vt ſpoliatus ſtatim, & antequam de re alia vlla agatur, reſtituatur in priſtinũ ſtatum. qua ex re ea cauſa dicitur cauſa momẽti, & momentum, & celeris reformatio poſſeſſionis, in iure noſtro. Qui autem in ſpecie *c. 1.* probatur ordo, idem etiam eadẽ ratione obſeruatur in ſpecie *c. 3.* Eiuſmodi eſt ſpecies *cap. 3.* quæ magna ex parte petenda eſt ex hiſtoria noſtra Aleidis, nomen mulieris, quæ in idiotiſmo dicitur *Alix*, vel *Alis*, filia Henrici II. Comitis Camporum Catalauniorum in Gallia, à quibus tota illa regio *Campania* hodie dicitur, & Iſabellæ reginæ Hieruſalem & Cypri, ab Iſabella matre, obtinuit re

nuit regnum Cypri, idque tranſmiſit ad filiam ſuam, cui fuit idem nomen *Alix*: hæc ſibi vindicabat Comitatum Campaniæ aduerſus Theobaldum VI. (Doctores non rectè ponunt ſpeciem) Comitatus Campaniæ poſſeſſorem cui Theobaldus in modum exceptionis obiiciebat natalium originem, dicens, non eſſe originem eius legitimam, auiam ſcilicet non fuiſſe vxorem legitimam Henrici II. propterea quod illa (Iſabella ſcilicet) prius nupſerat Godefrido de Tholen, vt Ioannes Tilius narrat, & ab eo temerè diſceſſerat, vt nubere Henrico, & conſequenter ab ea vitium permanaſſe ad filiam & neptem. Antiqua Decretalis, quæ exſtat in quinta Collect. docet hac de re actum fuiſſe apud Philippum Auguſtum Regem Francorum, eóque defuncto pendente lite apud Ludouicum VIII. filium eiuſdem Philippi, ad quem *ca. 3.* ſcriptum eſt, vtrũque verò regem Honorium III. admonuiſſe, ne antè iudicarent de proprietate Comitatus Campaniæ, quãuis ea eſſet quęſtio principalis, quàm Pontifex ipſe cognouiſſet de exceptione & cauſa natalium, quaſi præiudiciali & peremptoria quæſtionis principalis, & ad cognitionem vtique ſuam pertinere cauſam natalium, quod inſit in ea quæſtio de matrimonio, vt *in cap. 1. & 7. ¶. qui fil. ſint legit.* Quæſtio natalium pertinet ad forum eccleſiaſticum, quòd ſit coniuncta quæſtioni matrimonij: quæſtio proprietatis ad forum ciuile.

Ad Cap. II.

SI quis de damno illato prædiis ſuis agat aduerſus eũ, qui damnum intulit, & is propoſita petitione mutua agat interdicto vnde vi; quaſi ab eo, qui prior litem fecit, de poſſeſſione prædiorum vi deiectus eſt quidem, vt definitur *in cap. 2.* vtraque quæſtio ab eodem iudice definienda ſimul vna ſententia, vna ſalua, *c. 1. de mut. petit.* ¶. ſed qui prior litem fecit, eius petitio prius tractanda & diſcutienda eſt, iuxta regulam, vt ait *in hoc c. 2. qui prior appellat, prior agat*, & intelligit *l. 29. de iudic.* in qua vulgo quidem ita legitur, ſed *in Florentinis* longè aliter & rectius, qui appellat, (quod verbum eſt diſtinguendũ addito ſicilico ſeu virgula) prior agit. Et nihil eſt præterea in ea lege, quod & Baſilica ſequuntur, quæ ſic habent ὁ ἐκκαλεσάμενος ἀκτῶρ ἐστί, id eſt, *qui à iudicis ſententia appellauit iudicẽ ſuperiorem, actor eſt.* Et ſane ita eſt, vt qui appellauit ad iudicem prior agat & litem ad iudicium perducat. Itaque ea lex nihil omnino pertinet ad mutuas petitiones. At quid ſi is, qui damnum dedit conueniatur lege Aquilia, vel alio iure & nõ aliam petitionem inſtituat, puta interdictum vnde vi de reſtituenda poſſeſſione ſibi erepta, vt poſui, ſed opponat exceptionem remouendi, repellendi actoris gratia, *ſi non tu me vi poſſeſſione prædiorum meorum deiecisti, quibus tu me damnum intuliſſe dicis?* Et hoc caſu Pontifex *in hoc c. 2.* refert, ſe pronuntiaſſe, ſe decreuiſſe, vt exceptio de vi priùs diſcuteretur & probaretur, eaque probata, vt non ante reſtitutionem poſſeſſionis reus actori reſpondere teneretur: cæterum non ideò ſtatim eſſe reſtituendam poſſeſſionem reo, qui ea vere non egit interdicto, ſed de vi tantùm excipit repellendi actoris gratia. Quod Pontifex confirmat exemplo ſumpto ex *l. Lucius, de his qui not. infam.* de exceptione oppoſita teſti, veluti reatu aliquo, quo fiat ne ſit idoneus teſtis: quæ exceptio ſiue præſcriptio etſi probata fuerit, non tamen ideò ſtatim vel teſtis famam lædit, vel ſubiicit eum pœnæ reatus, ſed teſtimonio tantum eius non creditur. Nam & ſic vi probata, quam actori obiicit reus, non ideò ſtatim poſſeſſio reo reſtituẽda eſt, quia nec de ea reſtituenda directo egit interdicto vnde vi, ſed de vi tantùm excepit repellendi actoris gratia, quem repellit etiam, nõ tamen hoc quoque aſſequitur, vt ſibi poſſeſſio reſtituatur, reformetur, redintegretur, verùm vltrò eam reſtituere poterit actor, deinde de damno dato agere.

Ad Cap. Vltim.

EX hoc c. notandũ, agenti interdicto de vi, nec exceptionem, nec mutuam petitionem, ſiue compenſationẽ obiici poſſe, vt *l. vlt. in fin. C. de compẽſat.* interdictum vnde vi dari ſine exceptione. M. Tullius in Oratione pro Cæcinna, & expediri protinus ſine mora, ſine cunctatione, præterquam in hoc caſu, ſi conuentus interdicto vnde vi, & ipſe mutua petitione inſtituta eodem interdicto experiatur ex alia cauſa aduerſus actorem, vel ſi excipiat in hunc modum; *ſi non & tu me vi deiecisti poſſeſſione illius fundi.* Hæc enim obiectio quoquo modo obiicitur repellit actorem *Qui alterum incuſat vitij, eum ipſum ſe intueri oportet*, Verba ſunt Plauti in Truculento. Et hic eſt finis huius tituli decimi.

AD TITVL. XI.

De Plus petitionibus. Ad Cap. Vnicum.

PLVS petitur re, vel ſumma; loco, tempore, cauſa, quod Gregorius IX. auctor huius Conſtitutionis ſumit ex Inſtitutionibus Iuſtiniani, & ex Pauli 1. *Sentent.* Et quoquo modo plus petierit actor, ſanè punitur, & ſi plus petierit re, vel cauſa, vel loco, omne damnum, quod ex ea cõtingit, actorem reo ſarcire, omnémque vtilitatem, quæ ob eam rem abeſt reo, eidem præſtare: Si plus tempore, ſpatium ſoluendi, quod reus habuit, reo duplicari, ac præterea ſumptus, quos in litem fecit, ei reſtitui. quod eſt ex Conſtitutione Zenonis Græca, *§. hodie. Inſtit. de except.* Et quicquid omnino eſt relatum in Conſtitutione huius tituli, ex iure ciuili eſt ac proinde ſecundum ius ciuile interpretandum, ex quo quidem ſolo iure habent quod petant Pontifices, exornãdorum ſuorum decretorum gratia. Nec omittendum, quod in hac Conſtitutione ſignificatur, licere actori corrigere petitionem ſuam, id veriſſimum eſſe, ſi modo id faciat tempore, id eſt, ante litem conteſtatam, poſt litem conteſtatam ſera pœnitudo eſt, quæ pœna iam commiſſa actorem non liberat, *l. 3. C. de plus petition.* quæ vulgo eſt vnica lex, ſed facio tertiam, quia præcedere debent duæ Conſtitutiones Græcæ de plus petitionibus, vna Zenonis, altera Iuſtiniani, vt docet *obſeruatio 12. cap. 21.*

AD TITVL. XII.

De cauſa poſſeſſionis & proprietatis. Ad Cap. I. & II.

TITVLVS duodecimus libri ſecundi Decretalium eſt *de cauſa poſſeſſionis & proprietatis.* Vt incipiam à cap. 1. certum eſt, vbi quæritur de poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione, & de proprietate, vel quaſi proprietate, prius cognoſcendum eſſe de poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione, quam de proprietate, *c. vlt. de iudic. ¶. l. exitus. de acquir. poſſ. l. 3. C. fin. regũd.* His vulgo addunt etiam, *l. fi. de iudic.* quam Obſeruatio quinta *cap. 15.* iamdiu docuit ad hanc rem non pertinere: ſed conuenienter addi poſſũt aliæ pleræque leges, *l. vlt. C. quor. bon. l. ſi coloni. C. de agricol. & cenſ. lib. 11. l. ordinarij. C. de rei vind.* vbi & hoc proponitur, ab eodem iudice vtramque quæſtionem eſſe definiendam, vt *in l. nulli. C. de iudic* quod & Gregorius I. *in hoc cap. 1.* ait legali prouiſione eſſe decretum, nempè *d. l. ordinarij. & d. l. nulli.* Et cauſam ſiue quæſtionẽ poſſeſſionis in hoc cap. 1. vocat cauſam momenti, vt iuris ciuilis auctores. Huius appellationis præcipua ratio hæc, quòd ſit expedienda cauſa poſſeſſionis celeriter, remota exceptione, & appellatione omni, abiecta cunctatione omni, *l. vnica. C. ſi de mom. poſſ. l. vlt. in fi. C. de compenſ. l. momentaria. C. vnde vi. c. vltim. ¶. de ord. cognit.* Iſidorus quinto Etymolog. *Momentum dici à breuitate temporis, quod tam cito*, inquit, *quã ſtatim, ſaluo negotio principali, poſſeſſio reformetur nec in vllam moram producatur, protrahatur.* Qua ex re dicitur & momentaria poſſeſſio, quod momento temporis, ſi queat, reformanda & reſtituenda, vel danda, vel tuenda ſit ei, ad quẽ ea res pertinet, celeris reformatio; *d. l. ſi coloni. & l. 1. C. Th. de colon. & inquil.* Denique omne interdictum, quod poſſeſſionis vel adipiſcendę, vel retinendæ, vel recuperandæ cauſam continet,

tinet, momentarium eſt. Species autem c. 1. quæ fuerit, ſatis conſtat ex epiſtolis Gregorij *lib. 7. cap. 47. & 44. & cap. 100. & 101.* Actores, qui & ibidem *actionarij* dicuntur, id eſt, Oeconomi & adminiſtratores eccleſiæ Syracuſanæ inuaſerant prędia quædam Felicis viri clariſſimi, inſcio Ioāne Epiſcopo Syracuſano, quem tamen ea de re Felix cùm inſimularet, nec in iudicio eius ſtare vellet, nec ruſus Pontifex Romanus aditus à Felice ea de re quicquā definire inaudita parte altera, iuſſit ab vtraque parte quamprimum edi iudicem, qui de vtraque parte cognoſceret, de poſſeſſione ſcilicet primum, deinde de proprietate, quanquam & commixtim de vtraque, ſi res ferat iudex cognoſcere poſſit, vt ex epiſtolis Symmachi ad Theodoſium Imp. conſtat. Verum etſi de vtraque cœperit commixtim iudex cognoſcere, tamen non prohibetur non finito iudicio ſecernere alteram ab altera, & priùs de poſſeſſione teſtationes ſiue teſtimonia excutere & ſecundùm ea pronūtiare, quam de proprietate. Quæ eſt ſentētia cap. 2. Verba Symmachi hæc ſunt; *Recitata eſt Conſtitutio, quæ iudicibus tribuit copiam, non imponit neceſſitatem, vt quoties de poſſeſſione iudicant, continuò, ſi caſus tulerit, etiam de iure cognoſcant.* Quo ex loco patet, non eſſe verum quod aiunt, ius Pontificium non concordare cum iure ciuili.

Ad Cap. III. & VI.

Constat ex *cap. 3. & 4. & 6. huius tit.* ſi ſimul actum ſit poſſeſſorio & petitorio, ſi, vt loquuntur Interpretes, accumulata ſint hæc duo iudicia, id eſt, ſi ſimul coniunctim actum ſit de poſſeſſione & proprietate, vtramque quæſtionē vna ſententia terminari poſſe, ita tamen vt illius ſententiæ prior pars, prima pagina ſit de poſſeſſione, poſterior autē de proprietate, & hæc quæ eſt de proprietate prœualeat & prędominetur in exſecutione ſententiæ, *d. c. 6.* videlicet ſi fortè vicerit vnus in poſſeſſorio. nam qui vicit in petitorio, potior eſt eo, qui vicit in poſſeſſorio. qua ex re etiam dici momentaniam poſſeſſionem Doctores putant, quòd non ſit diu manſura apud eum qui eam euicerit, ſi vincatur in petitorio iudicio, quod & Græci probare videntur qui vocant eam *πρόσκαιρον καὶ πρόσφορον νομὴν*, id eſt, *temporariā poſſeſſionem. l. 1. §. vltim. de aq. quot. & æſt.* Atque ita fit, vt qui vicit in petitorio, potentior ſit eo, qui vicit in poſſeſſorio, vtque is, qui vicit in petitorio, ab eo, qui vicit in poſſeſſorio, poſſeſſionem auocet, tēporaria enim fuit poſſeſſio quæ priori iudicio ei adiudicata eſt. Petitorium iudicium perpetuum ius tribuit: poſſeſſorium non ita ſemper, niſi quis & in ſequenti iudicio, id eſt, in petitorio vincat. Sæpè autem hoc euenit, vt qui vicit in poſſeſſorio, vincatur in petitorio, ſicut in ſpecie *ca. 3.* clerici Cōuentualium eccleſiarum Sutrinæ vrbis in Hetruria, quia cum eſſent in quaſi poſſeſſione eligendi Epiſcopi Sutrini vna cum Canonicis Eccleſiæ Sutrinæ. Canonicis ſiue clericis Cathedralis eccleſię, qui eis reclamantibus & excluſis proceſſerant ad electionem Epiſcopi: hi, inquam, clerici conuentuales ſiue regulares, vt vocant, in ſpecie propoſita *in hoc c. 3.* vincunt in poſſeſſorio, & reſtitui priſtinæ poſſeſſioni iubentur: at in petitorio, id eſt, in iure eligendi, quod ſe habere aſſerebant, vincuntur. Et vincunt quidem in poſſeſſorio, quia legitimè probarunt, ſe interfuiſſe ſuperioribus annis electioni trium Epiſcoporum continua ſerie ſuccedentium in eccleſiæ Sutrinæ ſummo ſacerdotio: Canonici autem nihil probarunt quod mouerit iudices, nempè quia teſtes à Canonicis prolati aduerſus fidem atteſtationis ſuæ vacillabant, quos nō eſſe audiendos conſtat *ex l. 2. de teſtib.* & quia per eos teſtes negationem, cuius per rerum naturam probatio nulla eſt, *leg. actor. C. de probat.* canonici adſtruere conabantur, putà non fuiſſe illis clericis conuentualibus ius eligendi & conſequenter non aliis quam ſibi ius eligendi Epiſcopi competere. Vincūtur autem clerici regulares in petitorio, qui ſe ius eligendi habuiſſe nō probauerunt. Nec enim quòd electioni trium Epiſcoporum interfuerint & ſuffragium tulerint, ideò ſequitur, eos ius eligendi habuiſſe, niſi præſcriptionem huic iuri acquirēdo neceſſariam repleuerint. Et actore non probante, vt ait, reus etiam ſi nihil probauerit

A abſoluēdus eſt; quæ verba ſumpſit ex *l. qui accuſare. C. de edend.* Probādum, inquit, actori, aut cauſæ periclitandū eſt. Sumpſit & in hoc c. 3. alia verba ex *l. ſolemus. de iudic.* vt probet, veniſſe in iudicium, id eſt, in iudicium perduxiſſe clericos cōuentuales agentes contra clericos Cathedrales interdicto reſtitutorio, etiam quaſi proprietatis cauſam id eſt, ius eligendi ſuum eſſe petentes, quia vt ait *l. ſolemus. id venit in iudicium, non de quo actum eſt inter litigantes vt veniret*, quia vix vnquam ea de re bene inter ſe conueniunt, ſemper fugiente reo & declinā te iudicium: id, inquam, venit in iudicium, non de quo actum eſt vt veniret (ſic enim legendum, vt in Florentinis, & in antiqua Decretali, male vulgo *nō ſolum de quo actum eſt vt veniret: legendum.* non de quo actum vt veniret) ſed id non venire in iudicium, de quo nominatim actum eſt ne veniret. Si igitur

B nominatim, & ſpecialiter actum non ſit inter litigantes, ne quæſtio proprietatis in iudicium veniret, de ea ſimul & de poſſeſſione litigantes egiſſe videntur, quod & eorum allegationes probant. Et hæc ſufficiant ad c. 3. in cuius inſcriptione pro *Archiepiſcopo* emenda *Epiſcopo*, quia Sutrium Epiſcopum habuit, non Archiepiſcopum, quod & contextus huius cap. ſatis oſtendit pluribus in locis, maximè illo: inter eligentes Sutrinos Epiſcopos. Scribit autem Pontifex Sutrino Epiſcopo, cuius electionem Canonici Sutrini repetierant, priore electione reſciſſa, quę clericos Conuētuales ſpoliauerat quaſi eligendi Epiſcopi poſſeſſione, & in poſterum iure eligendi conceſſo ſolis Canonicis, quod Conuentuales clerici defeciſſent in probatione petitionis ſuæ, aſſertionis ſuæ.

C *Ad Cap. Cum ſuper. IV.*

Quæstio huius c. non eſt valdè abſimilis à ſpecie. cap. 3. ſupra explicati. Species huius cap. 4. de qua etiam agitur *c. 2. [?] de confeſſ.* quod coniungendum eſt cum hoc *ca. 4.* eſt de Epiſcopatu Bethlehem qui eſt ſub Patriarcha Hieroſolymitano, de quo erat controuerſia inter duos, Caium & Titium: finge, vtroque ſe gerente pro electo in Epiſcopum, & Caio quidem ſuffulto auctoritate regis Hieroſolymitani, qui tunc fuit Guido VIII. & vltimus rex Hieroſolymitanus: à quo quidem rege Caius ſe ſpoliatum querebatur propoſito interdicto reſtitutorio, ſimul & agebat petitorio, ſe ritè & ordine Epiſcopum factum aſſerens Et cenſet quidem Pōtifex, quod ad poſſeſſionem attinet, eſſe Caio reſtituendam, petitorio au-

D tem agendi neutri ius fuiſſe, quod neutrius electio legitime facta eſſet, & conſequenter etiam Caio, alio electo, poſſeſſionem, cui reſtitutus eſt, ad extremum auferēdam eſſe. De vtroque iudicio poſſeſſorio & petitorio Pontifex pronuntiauit, quia & de vtroque actum fuerat, & ipſe de vtroque cognouerat. qua autem de re iudex cognouit, vt idem ait ex *l. de qua re de iudic.* etiam pronuntiare debet.

Ad Cap. Paſtoralis officij. V.

Hvivs cap. quæſtio hæc eſt, *an is, qui cœpit agere iudicio petitorio*, id eſt, rei vindicatione, quā lis proprietatis dicitur, poſſit nondum finito iudicio petitorio, agere interdicto adipiſcendæ, vel reciperandæ, vel retinendę poſſeſſionis, licet hoc faciat præpoſterè, quaten⁹ poſſeſſorio prius agere debuit

E quam petitorio, vt dictum eſt initio huius tituli. Et quod attinet ad interdictum reciperandæ poſſeſſionis, veluti *vnde vi*, vel interdictum adipiſcendæ, veluti *quorum bonorum*, vel *quod legatorum*, incunctanter definit Pontifex *in hoc c.* id etiā rectè inſtitui poſt inchoatum, necdùm finitum iudicium petitoriū, ſi modò in iudicio petitorio nondum renuntiatum ſit teſtium productioni ab vtraque parte, nondum concluſa res ſit, ita, vt nihil deſit finiendo iudicio, quàm definitiua ſententia, immò & poſteaquàm renuntiatum vel concluſum eſt in iudicio petitorio, ex iuſta cauſa arbitrio iudicis, velut, inquit, cum ex perſpicuis indiciis facilè arguitur iniquitas inuaſoris, & ſpoliatio caſu vel malitia aduerſarij actori præripuit omnem facultatem probandi dominij. quod vtique in petitorio iudicio ſemper

ſemper exigitur, *l. exitus, de adquir. poſſ.* Verba illa, *renuntiatum* A *ſiue concluſum* mutuatus eſt Pontifex ex *Nou. de teſtib.* vbi ea res tamē vno tantum exprimitur verbo ἀποτάξεως ſiue ἀπολαγῆς, pro quo Irnerius vertit *concluſionem*, Iulianus *renuntiationem* rectè: vt abrenuntiationem ſiue eierationem. *vt Tertullianus loquitur*, quę fit in baptiſmo Græci ἀποτάσσειν ſiue ἀποτάξειν vocant. Pontifex in hoc cap. vtrumque verbum coniunxit his verbis, *ſi renuntiatum, aut concluſum*, & infrà, *ſi renuntiatum vel concluſum ſit*, vtitur diſtinctione, quaſi ambiguus quo verbo potius vtendum eſſet. Vnde liquidò apparet quam ſint ſtulti qui inter renuntiationem & concluſionem differentiam faciunt, Panormitanus, & Ioannes Andreæ, & alij. Renuntiare igitur & concludere idem eſt, nempe renuntiare omnib. aliis probationibus & allegationibus, & palam profiteri ſe nihil aliud habere, quod in iudicium afferat, ſiue cauſæ muniendæ B gratia. Iulianus renuntiare teſtium productioni, Alexander III. renuntiare teſtibus, *c. 17.* 𝔍. *de teſtib.* Denique mutuo conſenſu partium rem eo deducere, vt protinus de ea iudicari debeat. Quod itē ait in hoc ca. cùm ex perſpicuis iudiciis facilè arguitur iniquitas inuaſoris, id quoque Pōtifex mutuatus eſt *ex l. dolum. C. de dol.* vbi tamen hodie vt fateantur omnes eſſe legendum *inſidiis*, non *indiciis*, feci ego: ex perſpicuis inſidiis, & in Gallica tranſlatione, *par aperts aguets.* Rurſus, quod ait, eum, qui rem vindicauit, poſtea agere poſſe interdicto vnde vi, id eſt, *ex l. cum fundum. §. vlt. de vi armat.* Quod item in antiqua & integriori Decretali ait, non videri eum poſſeſſorio renūtiare, qui cœpit rem vindicare, id eſt, *ex l. 12. §. nihil commune. cel. bertino. de acquir. poſſ.* qui tamen §. non loquitur de interdicto vnde vi, de quo eſt hoc *cap.* ſed de interdicto vti poſſidetis, quod & Vlpianus rectè illo loco docet institui. pēdente iudicio in rem, cùm tamen hoc tantum admittat Pōti- C fex in hoc titulo in interdicto recuperandæ, veluti vnde vi, vel adipiſcendæ poſſeſſionis, veluti quorum bonorum, non in interdicto retinendæ, quale eſt vti poſſidetis, & vtrubi, de quib. Pontifex ſenſit abſque dubio illo loco: *aliis poſſeſſoriis iudiciis duraturis in ſuo robore*, &c. quibus planè verbis, ne quid comminiſcamur, abrogat *d. §. nihil commune*, ſed timidè, quia non nominatis aliis iudiciis poſſeſſoriis. Et motus fortaſſis fuit Pontifex ratione diuerſitatis, quæ & omnes Doctores mouit, quod & interdictum vnde vi, vel quorum bonorum facilè admittat concurſum actionis in rem, quia vt actio in rem, & illa quoque interdicta non poſſeſſori dantur: at interdictum vti poſſidetis, quod poſſeſſori datur ad tuēdam poſſeſſionem vel retinendam non poſſe ferre conſortium vel cōcurſum actionis in rem, quæ non poſſeſſori competit, *l. 1. §. hoc interdictum. vti poſſid. §. æquè. Inſtit. de action.* Hæc enim ſunt pugnantia vt D quis agat quaſi poſſeſſor, & quaſi non poſſeſſor. At conſule interpretationem noſtram, quam fecimus non ita dudum *ad d. §. nihil commune*, & inuenies nihil illam rationem diuerſitatis obeſſe, quo minus, qui rem cœpit vindicare, poſteà experiatur etiam, ſi velit, interdicto vti poſſidetis, vel mutata formula iudicij one pendente, vel omiſſo iudicio in rem. Etiam contraria iudicia, vt Baldus dixit, cumulari poſſe ſubalternatim, nempè vt hoc vel illo qui agit vincat. Et hæc omnia ſunt conferenda cum iis quæ dixi *in §. nihil commune*, & hoc ca. & ille §. ad eandem quæſtionem ſpectant. Sed de his hactenus.

Ad Cap. Penult.

E Lis erat inter Canonicos eccleſiæ Vincentinæ & Archidiaconum, cui ſuper Epiſcopus Vincentinus Archidiaconatum contulerat vacantem. Canonici agebant interdicto poſſeſſorio tanquam perturbata quaſi poſſeſſione, quā ſuam eſſe vocabant nominandi & eligendi Archidiaconum, perturbata, inquam, ab Epiſcopo, à quo cauſam nouus Archidiaconus habuit, cum quo & hoc nomine agebant rectè interdicto poſſeſſorio ſiue reſtitutorio, quia hoc interdictum datur non tantùm in eum qui poſſeſſionem turbauit per vim vel alio modo, & interuertit. ſed etiam in eum, ad quem res peruenit hoc iure ſcilicet, *c. 18. tit. ſeq.* Contrà nouus Archidiaconus probabat, iam ſuperiores duos Archidiaconos Epiſco- A pum Vincentinum creaſſe ſine controuerſia, ſine contradictione Canonicorum, itaque poſſeſſorem huius iuris fuiſſe Epiſcopum, nō Capitulum. Fuit hac de re lis conteſtata apud Romanum Pontificem, vt eſt nominatim ſcriptum in antiqua Decretali, quæ exſtat in *quarta collectione ſub tit. de offic. deleg. cap. 1.* & ad hoc cap. omnino ſupplendum eſt, vt ſubmoueantur pleræque obiectiones Interpretum. Lis igitur fuit conteſtata hac de re apud Romanum Pōtificem, qui & mox totius rei decidendæ addixit iudices certos ex conſenſu procuratorum vtriuſque partis, & ideò non poterant recuſari, qui editi erant vel à procuratoribus eorum, videlicet ſi procuratores plenam agendi poteſtatem habebant *l. ſi procurator. C. de procurator.* Hi porrò iudices, cùm iudicaſſent contra Canonicos in iudicio poſſeſſorio, Pontifex eorum ſententiam confirmat, reſeruata, quod eſt ex iure ciuili, integra quæſtione, quaſi pro- B prietatis, ſi parati eſſent agere contra Epiſcopum & probare, ius ſibi eſſe conferendi Archidiaconatum, victos in iudicio poſſeſſorio vincere poſſe in petitorio, quemadmodum ſæpe euenit, vt cuius cauſa non bona eſt in poſſeſſorio, ſit bona in petitorio. Ac prætereà res acta & iudicata inter nouum Archidiaconum & Canonicos quamuis in ea re iure proprietatis nonnihil actum ſit, Canonicis dicentibus eius dignitatis collationem ad ſe pertinere, non ad Epiſcopum; tamen non debet ea res, iuxta regulam iuris canonici, præiudicare cum Epiſcopo ſuo de proprietate actionem inſtituentibus. Canonicis hac in cauſa fuit adiunctus Archipresbyter eiuſdem eccleſiæ, cui ægrè animo erat ſubiici tali Diacono: nam Archipresbyter ſubiectus eſt Archidiacono, presbyter Diacono, quod prima fronte mirum videtur, & verum eſt tamen, *c. 1.* 𝔍. *de offic. Archipreſ. cap. 7.* 𝔍. *de offic. Archid. can. perlectis. 25. diſtinct.* C Quod dixi, in iudicio poſſeſſorio & de proprietate aliquid allegari ſiue in medium afferri, id ſi fiat, vt plerumque fit, non eſt inutile. Nam, vt Quinctilianus ait 7. Inſtit. *In ſponſionibus, quæ ex interdictis fiunt, etiamſi non proprietatis eſt quæſtio, ſed tantum poſſeſſionis: tamen*, inquit, *non ſolum poſſediſſe nos, ſed noſtrum poſſediſſe oportet docere.*

Ad Cap. Vltim.

Dicerem, quod & alij tentant: *hoc c. vlt.* nihil ad hanc titulum pertinere, niſi antiqua Decretalis, quę exſtat integra in ſexta collectione, cuius etiam hic gloſſa mentionem fecit, doceret euidenter, Patriarcham Grandēſem, & Epiſcopum Caſtellanum, qui ſunt in Hiſtria Venetis finitima, egiſſe poſſeſſorio iudicio aduerſus Abbatem, & monachos S. Geor- D gij qui ſunt Venetiis hac ratione, quod quæ in ſignum ſubiectionis illis monachi exhibere ſoliti erāt, exhibere deſiiſſent, putà quod venientes illos ad monaſterium non exhiberent honorificè: non præberent lautia, non præberent annonā, vt ſolebant: nec domum redeuntes perſequerentur honore ſolito, nec ſoluerent Patriarchę quinquaginta ſolidos Venetos, quos exſoluere olim conſueuerant, nec indicta Synodo à Patriarcha Grandenſi vel Epiſcopo Caſtellano ad eam proficiſcerentur: nec abbatęs noui ab eodem Epiſcopo cōfirmationē peterent. Et horum quidem iurium omnium quaſi poſſeſſionem decreto Pont. Romani reſtitutam illis fuiſſe. Ac deinde, cum vtrinque actum eſſet iudicio petitorio, in hoc iudicio viciſſe Abbatē, & monachos beneficio priuilegiorum, impetratorum à ſuperioribus. Pontificib. Romanis, quibus abſol- E uebantur ſupra dictis oneribus: contra quæ priuilegia nulla Patriarcha & Epiſcopus muniti erant præſcriptione, nulla prærogatiua diuturni temporis. Ac declaraſſe præterea Pontificem, monaſterium illud rectà & ἀμέσως pertinere ad Romanam eccleſiam. Simul & hoc adieciſſe eadem ſententia, de penſione illa quinquaginta ſolidorum Venetorum licere Patriarchæ alio iure experiri, ſi quod aliud ſe habere comperiiſſet, quam quod allegauerat iuriſdictionis & ſubiectionis ius, ac ſi eius iuris penſio illa idoneum argumentum eſſet, quod tamen non erat idoneum. Penſiones pręſtantur variis ex cauſis. Et reuera etiàm monaſterium illud pertinebat tantum ad iuriſdictionem & ſubiectionem Romanæ eccleſiæ ſine medio.

AD

AD TITVLVM XIV.

De Reſtitutione ſpoliatorum. *Ad Cap. I.*

TITVLVS ſuperior fuit generalis de omnibus interdictis: hic titulus eſt ſpecialis de interdicto vnde vi, & de clandeſtina poſſeſſione, de interdicto reciperandæ & reſtituendæ poſſeſsionis per vim vel alio modo poſſeſſori conturbatæ, quo ſcilicet vel directo agitur, vel in modum exceptionis, *vt ca.* 4. ꝫ *.hoc tit.* Et primo quidem *in c.* 1. quod eſt Gregorij I. ad Conſtantium Epiſcopum Mediolanenſem, proponitur ſtatim regula iuris, quæ fuſa per totum hunc titulum, expoliatum, priuatúmve poſſeſsione ſua per vim vel alio modo, ante omnia, prius ſcilicet quam agatur de proprietate, vel vlla alia re, reſtituendum eſſe, nec moram reſtitutioni vllam eſſe faciendam. Qui ordo ſi forte prætermiſſus fuerit aut neglectus, & miſſa ſcilicet quæſtione poſſeſsionis, mutuò conſenſu partiũ acta ſit cauſa proprietatis, probaueritque is, qui perturbauerat poſſeſſionem alienam, ſe eſſe dominum rei, de qua agitur, & obtinuerit, non eſt quod iam agatur iudicio poſſeſſorio. Pendente petitorio & poſſeſſorium agi poteſt ſiue introduci, vt docuimus *in ca.* 5. ꝫ *.tit.prox.* At prius finito petitorio conſenſu partiũ, & lite data ſecundum petitorẽ, ſanè fruſtra agitur poſſeſſorio, quia præualet ſentẽtia, quæ de petitorio dicta eſt cõſenſu vtriuſque partis, *c.* 6. ꝫ *.tit.prox.* Speciẽ vero, ad quã hæc Conſtitutio prima pertinet, ex epiſtolis Gregorij hãc eſſe dicimus: *Philaſiũ quẽdam cæcũ, cui* cœlum Deus abſtulerat, cùm
C prędia quędam poſſideret, actores eccleſiæ Mediolanenſi exſpoliauerunt poſſeſsione. qua de re cum cæcus ille conquereretur, & expoſtularet, quidam eccleſiæ Mediolanẽſis nomine, eodem Philaſio conſentiente, introduxit proprietatis cauſam, & probauit ea prædia ad eccleſiã Mediolanenſẽ pertinere, ac vicit. Quamobrem iam non eſt Philaſio integrũ, vt Pontifex ait, agere iudicio poſſeſſorio, alioqui ſi non conſẽſiſſet Philaſius de proprietate agi, ſtatim miſſa quęſtione poſſeſsionis, nihil agenti interdicto reſtitutorio exceptio proprietatis officeſſet, quæ tamẽ officeret agenti ad exhibendũ, vel petẽti fideicõmiſſum, vel fideicõmiſsi ſatisdationem, *l.* 3. *vt in poſſeſ. leg. l.* 3. *§. ibidem. ad exhib. l. ille à quo.* *§.* 1. *ad Trebell.* Agenti interdicto reſtitutorio nihil exceptio proprietatis officit, nec vlla alia exceptio, vt infrà demonſtrabitur. Hoc interdictũ ſine exceptione eſt, vt quæ in id quæſtio deducitur, celerrimè terminetur,
D nec obiecta exceptio vllã morã poſſeſsionis reſtitutioni iniiciat. De hoc ipſo cæco eſt *c.* 4. ꝫ *.de cẽſib.* q huic c. 1. coniũgendũ eſt. Fuit is cæcus natione Genuẽſis, & in eo c. 4. ſoluitur onere collationis, ſiue intributionis faciẽdæ in publicũ à Genuẽſibus, qui Mediolanenſes incolę eſſent, quod onus à Gręcis *μετοίκιον* dicebatur, quaſi incolatus tributum.

Ad Cap. II. III. & IV.

IN c. 2. huius tituli oſtenditur, agenti de poſſeſsione recuperanda interdicto vnde vi, interdicto reintegrãdæ poſſeſsionis, vt loquitur *can. reintegrãda.* 3. *q.* 1. ex quo factum eſt, vt hoc interdictum in foro appelletur, *la reintegrande.* Agenti, in-
E quam, de reintegranda & reſtituẽda poſſeſſione beneficij ſiue ſacerdotij cuiuſdam, ſi reus obiiciat, auctorem poſt amiſſam poſſeſſionem beneficio ſua ſponte renuntiaſſe, beneficium ſua ſponte eieraſſe, & hanc exceptionem iudici probare paratus ſit, non ideo retardandam, aut impediendam eſſe reſtitutionem poſſeſſionis, quia præſumitur non ſua ſponte renuntiaſſe, cui poſſeſſio iam erat erepta, de qua etiam fortè reciperanda deſperauerat. Contra verò præſumptionem iuſtam & probabilem, teſtes non recipiuntur, *cap.* 15. *&* 21. *& c. pen.* ꝫ *.de ſponſal.* Rectè autem ponit, eum eieraſſe beneficium poſt ſpoliationem. Nam ſi ante ſpoliationem eierauerit beneficium, poſtea ſpoliatus videri non poteſt, qui deſierat poſſidere, *l.* 1. *§. interd. autem. de vi & vi arm.* Poſſeſſio amittitur ſolo animo;

A & renuntiatio igitur ſola, quamuis corpore non diſceſſerit ab eccleſia ſua, amiſſio poſſeſſionis eſt. Ergo ei, qui renuntiauit, antequam vi deiiceretur, hoc interdictum nõ competit, quod ei ſolum datur, qui tunc cùm deiiceretur, poſsidebat. Et ita omninò eſt accipiendum, *c.* 3. *huius tit.* nempè de eo, qui antequam vi deiiceretur, de poſſeſſione eccleſiæ aut beneficij, ſua ſponte id dimiſerat, & eierauerat. itemque *c.* 2. *eod. tit. in ſecunda collect.* Non notatur in iis ca. puta *in c.* 3. *hoc tit. & in d. c.* 2. *in ſecunda collectione,* tempus, quo eierauit beneficium. Itaque non potes ſtatuere tuo marte ca *cc.* intelligenda eſſe de tempore ſubſequente potius, quàm de antecedente ſpoliationem; itaque, vt *cap.* 2. monet, ſollicitè & diligenter diſtinguenda ſunt, tempora, qua planè admonitione ſubmouet, & eadem diſtinctione adhibita *c.* 3. cum 2. conciliandum eſſe. quod & con-
B firmat cap. 4. quod ſequitur, in quo idem Pontifex Alexãder III. iiſdem verbis repetit quod dixerat in *c.* 2. vt conſtat *ex antiqua Decretali.* Vnde nec veriſimile, Alexandrum in ſuo regiſtro, ſic vocatur, id eſt, in compilatione ſiue collectione ſuarum decretalium inter c. 2. & 4. mediũ inſeruiſſe, quod ab iis diſcreparet. Hæc diſtinctio à vero venit, diſſoluitque multas Interpretum diſtinctiones hac in re miſerè adlaborantium. At exponamus quæſo integrã ſentẽtiam cap. 4. Cuidam clerico poſſidenti in Scotia certã eccleſiam, certum beneficiũ eccleſiaſticum, Lucius Titius faciebat poſſeſſionis controuerſiam contra fidẽ iuriſiurandi, qua ante ei cauerat in conſpectu eccleſiæ ſe ei ea de re nunquam facturum cõtrouerſiam, & beneficium illud penitus eierauerat, id eſt, adhibito iureiurando illi beneficio renunciauerat. renunciatio non fit ſine iureiurando, & hinc eierationi vel deierationi nomen. Conuento
C autẽ Lucio Titio interdicto vti poſsidetis Pontifex edito reſcripto iudices dedit, qui cauſa cognita actorem tuerentur in poſſeſsione, efficerẽntque vt ea liberè & tranquillè frueretur, nec inquietaretur à Lucio Titio. Poſtea Lucius Titius Roma. Pontifici per nũcium ſignificauit, ſe iam ante ab actore deiectum fuiſſe vi de poſſeſſione eiuſdem eccleſiæ, & ideò eierationem poſtea factam, iuſta præſumptione non ſponte ſua factum videri. *vt ca.* 2. ꝫ. Ad id Pontifex reſcripſit, vt, ſi res ita ſe haberet, Lucio Titio poſſeſsio priſtina reſtitueretur, & redintegraretur, & vt ſi quid iudices delegati pronuntiaſſent in interdicto vti poſsidetis, ex eo die ſcilicet, quo Lucius Titius miſit ad Romanum Pontificem, id omne reſcinderetur. Atqui antequàm iudices delegati reſcriptum illud accepiſſent & cognouiſſent pronuntiauerant, iam pro actore, qui egerat vti poſſidetis, contra Lucium Titium, duabus rationibus; quod
D Lucius Titius eierauerat beneficium, de quo agebatur, ſua ſponte, quod ſua ſponte ſe beneficio illo abdicaſſet: deinde quod in altera eccleſia, beneficiũ obtineret, & neminem duarum eccleſiarum miniſtrum eſſe, vel duas dignitates eccleſiaſticas, vel duos perſonatus habere poſſe, *ca. de multa,* ꝫ *.de præbend. & dign.* vbi, cum dignitas huiuſmodi, Archidiaconi ſcilicet, vel Decani, vel Præpoſiti dignitas ſeparetur à perſonatu, dignitates à perſonatibus, manifeſtum eſt, (qua de re tamen Doctores Canonici pungunt ſe mirum in modum, quib. aqua hæret in hiſce vocibus diſtinguendis) perſonatus ſpecialiter dici beneficia ſine dignitate, cum ſeparentur à dignitate, veluti præbendam, aut lectionem, curámve parochiæ vnius. Confirmat autem Pontifex in hoc cap. ſententiam datam à iudicibus delegatis ſecundum formam prioris reſcripti priuſquam quicquam cognouiſſent de reſcripto poſteriori, quod à
E Pontifice extorſerat Lucius Titius. Et hoc poſterius reſcriptũ quo Lucius Titius impetrauerat, ne quid ſcilicet interim iudices delegati innouarent, aut immutarent, ſic interpretatur Pontifex, quaſi eo excludere voluerit quod vi & audacter immutatum eſſet & contra rationem iuris, non quod ſecundum formam prioris reſcripti, quod poſterius nominatim non fecerat irritum.

Ad Cap. V. & VI.

IN cap. 5. oſtenditur, eum qui egit interdicto vnde vi, quod vi deiectus eſſet poſſeſsione eccleſiæ ſuæ, nõ habita ratiõe

quam aduerſarius obiicit, quod in ea eccleſia legitimè inſtru- A
tus non eſſet. ſtatim poſſeſſioni ſuæ per vim ereptæ & malo
more reſtituendũ eſſe, quia etiam prædo, inquit, reſtituendus
eſt ſi vi deiiciat ab extraneo à quo vi ipſe non poſſidet, quod
certè ita eſt, *l. 1. §. qui à me de vi & vi arm. l. vlt. de ac. poſſ. l.* 10. C.
de don. int. vir. & vx. Coniungendum verò cum hoc c. eſt *c. 9.*
ꝫ. de offi. deleg. Coniungitur etiam cũ hoc cap. rectè quod ſe-
quitur *c. 6. in part.* 22. poſt concilium Lateranenſe habitũ ſub
Alexandro III vbi eadem eſt inſcriptio ea. 6. quæ vulgo in *hoc*
tit. cap. 5. puta Epiſcopo Brixienſi, non, vt alij codices habent,
Exonienſi. Congruit autẽ perquam benè copulatio, ſiue con-
iunctio vtriuſque capituli. Nam *vt in c.* 5. oſtenditur, agẽti in-
terdicto vnde vi fruſtrà opponi exceptionem inſtitutionis il-
legitimæ: ita & in c. 6. agẽti interdicto vnde vi, vel de clãde-
ſtina poſſeſſione, quo minus ſtatim reſtituatur in poſſeſſionẽ,
nihil officere obiectionẽ criminis alicuius, ad ꝙ etiam aduer-
ſarius propter inimicitias, quas cũ actore gerere præſumitur, B
non eſt idoneus. Igitur priuſquam de eo crimine agatur, re-
formanda eſt poſſeſſio, quæ erepta eſt actore malo more.

Ad Cap. Conquerente. VII.

IVs commune eſt quod proponitur, vt & in ceteris ferè
omnibus, in hoc c. vt ſi quis clericum ſibi ſubditũ Archie-
piſcopus iniurioſè ſpoliauerit ſuo beneficio, quàm primùm
reſtituat poſſeſſionem cum fructib. quos Archiepiſcopus per-
cepit, vel clericus percipere potuit, ſi ei poſſidere licuiſſet, ex
eo die quo ſpoliatus eſt, ex *l. 4. C. vnde vi. c. 11. ꝫ. hoc tit.* Deinde
ſi Archiepiſcopus præſcriptione tẽporis contendat per ſe vel
procuratorẽ ſuum beneficiũ illud ſibi quæſitum eſſe, vt de eo C
iure ſecunda actione experiatur coram iudicib. à Põtifice de-
legatis Ergo etiã aduerſus ſuperiorem, qui quem iniurioſè de-
turbauit poſſeſſione ſua comperit interdictum reciperandæ
poſſeſſionis. Et hoc ſolum eſt quod proponitur in *hoc c.* 7.

Ad Cap. Ex tranſmiſſa. VIII. & Cap. Ex conqueſtione. X.

DOeet cap. 8. etiam ad inſtar interdicti vxorem teme-
rè deſerentem, conſortióque ſui & cõſuetudine priuan-
tem maritum ſuum, ei reſtituendam eſſe, nec repelli maritum
agentem hac de re, vt ſibi vxor reddatur, vt ad ſe redeat vxor,
non repelli, inquam, maritum exceptione malæ tractationis,
ſi modo offerat cautionem deinceps de ea tractanda bene &
liberaliter, *cap. 1. vt lit. non conteſt. & cap. 13. ꝫ. hoc tit.* Exceptio- D
nem malæ tractationis dico, ſicut Rhetores, maximè Quinti-
lianus, actionem malę tractationis, cui reſpondet in iure actio
de moribus, & actio rei vxoriæ Repelli tamen maritum poſ-
ſe repetentem vxorem ſuam obiectu capitalium inimicitia-
rum, quas cum vxore maritus gerere dicatur, putà, ſi capitali
iudicio vxorem accuſauerit, ſi caput petierit vxoris, vitam, &
fortunas eiuſdem. Hoc enim caſu ſuſpenſa cognitione reſti-
tutionis, mulier eſt ſequeſtro deponenda apud notæ auctori-
tatis & verecundiæ fœminam. *vt c. 14. ꝫ. de ſponſal. l. 3. §. vltim.*
de lib. exhib. donec de cauſa inimicitiarum & diſſidij, & ma-
trimonij pleniùs cognitum ſit. Et ſic è contrario vxor à viro
temerè dimiſſa & foras exacta iure deſiderat ſibi reſtitui vi-
rum, aut ſe viro, prius quam queratur de iure matrimonij,
quod propter cognationem, quam inter ſe maritus affirmat E
intercedere, dicit non eſſe iuſtum, *vt cap.* 10. *&* 13. *ꝫ.* Et in ca.
10. quod hic explicatur, aut quod explicatum iam eſt, Ponti-
fex reſcindit ſententiam Decani Aurelianenſis, & abbatis S.
Euartij, ſic eſt legendum in antiqua decretali, ſancti Euartij,
Sainct Ouuert, reſcindit, inquam, illorum ſententiam, qua de-
negata mulieri reſtitutione viri ſui, de iure matrimonij pro-
nuntiarunt. Porrò inſcriptio huius *cap. & cap. ſeq.* reſtituẽ-
da eſt ex antiquis, ſine quibus, cum tamen contemnan-
tur ab aliis, vix quiſquam poſſit ius Pontificium
bene interpretari, nec ſine ſumma etiam
cognitione iuris ciuilis.

***

Ad Cap. Cum veniſſent. IX.

SPecies huius c. hæc eſt: Archiepiſcopus Eboracenſis
cõceſſit eccleſiã aliquam Canonicis & Capitulo S. Trini-
tatis ea lege, vt poſt mortẽ Lucij Titij cuiuſdam clerici, qui
eam eccleſiã tenebat, pleno iure eccleſia ad Capitulũ rediret
quæ conceſſio valet, *c. 4. ꝫ. de donat.* Poteſt ſcilicet, vt hoc ex-
ponam, Archiepiſcopus eccleſiam, quam alius poſſidet, & re-
git, prouidétque, non quidem alij priuato aſſignare ſine iuſta
cauſa remouendi poſſeſſoris: ſed etiam ſi nulla ſubſit iuſta
cauſa eius remouendi, poteſt eam Capitulo vel Collegio cui-
dam Deo dedicato aſſignare, hac lege tamen vt non niſi poſt
mortem poſſeſſoris eius eccleſiæ commodis Capitulum frua-
tur: ſed etiam poteſt hac lege, vt interim poſſeſſor eccleſiæ
præſtet Capitulo quotannis certam penſionem, canonem
B certum de reditu eiuſdem eccleſiæ: quo tamen genere præ-
ſtationis videtur Archiepiſcopus non poſſe onerare poſſeſſo-
rem, vt patet *ex c. prohibemus. ꝫ. de cenſib.* Verùm ponẽdum eſt
omnino id Archiepiſcopum nõ niſi iure feciſſe, fortè conſen-
tiente poſſeſſore, qui Capitulo fauebat non minùs quàm Ar-
chiepiſcopus, quod niſi ita eſſet, credibile eſt id Romanum
Pontificem facturum non fuiſſe. Ergo cùm hæc lex dicta eſſet,
vt Lucius Titius Canonicis & Capitulis quotannis perſolue-
ret penſionem certam, Canonici eam perceperunt quam diu
vixit ipſe Lucius Titius, vtique auctore Archiepiſcopo: poſt
obitum verò Lucij Titij Canonici per ſe venerunt in poſſeſ-
ſionem ſupra-dictæ eccleſiæ ſine noua auctoritate Archiepi-
ſcopi. Quæritur an vitioſa poſſeſſio ſit, ſicut dicitur *in l. fruct*
in princ. de acquir. poſſ. vitioſam rei emptæ poſſeſſionem eſſe ſi
C per ſe emptor in eam venerit non inductus à venditore. & in
c. paſtoralis. ꝫ. de priuil. vitioſam eſſe poſſeſſionem, ſi religioſi.
quib. hoc conceſſum erat, vt mortuis poſſeſſorib. vel rectorib.
(les Cures) eccleſiarum ſuarum pertinentium ad ſuum mona-
ſterium, eas eccleſias in ſuum vſum conuerterent: ſi, inquam,
religioſi in eam poſſeſſionẽ per ſe ingreſſi ſint ſine auctorita-
te Epiſcopi, vitioſa poſſeſſio eſt, nec illa conceſſio ſufficit aut
excuſat illos à vitio. At in ſpecie propoſita Pontifex reſpõdit,
vitioſam non eſſe poſſeſſionẽ Canonicorum, optima ratione,
quia tam antè per Lucium Titium Canonici eccleſiam ſupra
dictã poſſediſſe intelliguntur, quandoquidem Lucius Titius
eam tenebat, Canonicorum ſiue Capituli nomine: & vt iure
ciuili proditum eſt, is rem vel ius poſſidet, cuius nomine poſ-
ſidetur, *l. quod meo. in princ. de acquir. poſſ.* eique rei argumentum
præbere annuam penſionem, quam Lucius Titius Canonicis
D quaſi dominis ſuis inſerebat. Præſtatio penſionis argumen-
tum eſt traditæ poſſeſſionis. Itaque non iure feciſſe Archie-
piſcopum, qui poſſeſſionem Canonicorum perturbauit per-
uaſis frugibus & aliis bonis eccleſiæ quæ Lucius Titius mo-
riens reliquerat & conſequenter reſtituendos eſſe Canonicos
poſſeſſioni ſuæ, antequam de iure & quaſi proprietate ipſius
eccleſiæ quæratur, quæ eſt principalis quæſtio. Antiqua De-
cretalis ponit, Canonicos, cùm timerent vexationẽ & calum-
niam Archiepiſcopi, cùm timerent potentiam Archiepiſcopi,
appellaſſe ad Romanum Pontificem, antequam Archiepiſco-
pus quicquam inuaſiſſet, quod valdè notandum eſt. Nam ex
eo intelligitur, hoc iure tantum abeſſe vt non poſſit appellari
ab interlocutoria, vel alio quocunque grauamine, *c. ſuper. ꝫ. de*
appel. c. 1 eod. titul. in 6. cap. 2. *de dol. & contum. in 6. contra.* quã
ferat ius ciuile, quo iure non poteſt appellari, niſi à definitiua
E ſententia, exceptis quibuſdam caſibus. *l. penultim. Cod. quor. app.*
non recip. tantum, inquam, abeſt vt iure Pontificio non liceat
appellare à ſententia interlocutoria & quocunque grauami-
ne, vt & hoc iure appellare liceat à grauamine quod vere-
mur, nondum ſuſtinemus, quod confirmat, *c. 2. de conting. ſeru.*
in prima collectione.

Ad Cap. Grauis. XI.

EX hoc capit. intelligimus, in interdicto vnde vi veni-
re non tantum reſtitutionem poſſeſſionis eccleſiæ vi
ereptæ:

ereptæ: ſed etiam mobilium rerum, quæ ibi erãt, vt *l. 1. §. quod autem. de vi arm.* venire etiã omne damnum, quod ſenſit actor ob hoc, quod vi deiectus eſt; omnem vtilitatem, quæ ob eam rem actori abeſt; omne id quod actoris intereſt, *d. l. 1. §. qui vi deiectus. & §. non ſolum.* Venire etiã fructus, non tantum quib. prædo fruitus eſt, vel frui poteſt, *vt l. domum. C. de rei vend.* ſed etiam fructus, quib. actor frui potuit, ſi ei licuiſſet poſſidere, *vt l. 4. C. unde vi. l. ſi nauis. §. vlt. de rei vind. l. ait prætor. §. per hanc. quæ in fraud. cred. l. ſi ea res. de act. empt.* Species ad quã pertinet hoc c. fuit de Archiepiſcopo, vt conſtat ex antiqua Decretali, non, vt hic vulgo legitur, de Archidiacono qui vim fecerat monaſterio Dolenſi. denique pro Archidiacono legendum *in hoc cap. Archiepiſcopo.*

Ad Cap. Olim cauſam. XII.

CERTVM eſt vim vi repelli, vim vi vinci, & virtute audaciam opprimi poſſe, hoc omnes leges omniaq; iura permittunt *l. ſcientiam. §. qui cum aliter, ad leg. Aquil.* ſi modo id fiat confeſtim, non ex interuallo, *l. 3. § eum igitur. de vi & vi arm.* quod & articulus, *mox*, demõſtrat in *l. 12. §. 1. de eo quod met. cauſ.* Mox autem ſiue cõfeſtim fieri videtur vt *ex hoc c.* conſtat, ex quo hoc præcipue notandum eſt, cum hoc ſit valdè ſingulare, non tãtum quod fit ſtatim in ipſo articulo vis illatæ eius propulſandæ cauſa, ſed etiam quod fit ſtatim atque certiores facti ſumus, vi aut clàm rei noſtræ poſſeſſionem occupatam eſſe, quod contigit in ſpecie huius c. quæ eſt eiuſmodi: Quidam Epiſcopus Tertonẽſis exorto in Liguria, in Lombardia, ordine fratrũ Humiliatorum ſic appellantur, aut ſeipſos appellãt, quos ſemimonachos Raphael Volaterranus vocat 21. & cõfirmatum hunc ordinẽ fuiſſe ſcribit ab Innocentio III. quod ſatis patet *ex hoc c.* quod eſt Innocentij III. poſteà reprobatus fuit à Lucio III. *c. vlt. de hæret. in prima Collect.* quod is ordo omne genus iuſiiurandi aboleret, quam ſententiã tamen poſteà mutarunt & ita reſtituti ſunt à Clemente IV. vt hic gloſſa refert rectè. Epiſcopus Terdonenſis, inquam, nouo huic ordini, fortè nihil minus quam Humiliatorum (hypocritas Suidas definit rectè eos qui ſe nequiter humiliant) prædia quædã dedit redempta à feudatariis eccleſiæ Terdonẽſis, vt in eis ſcilicet Humiliati hoſpitale & oratorium ædificarent. retinuit ſibi Epiſcopus eorum prædiorũ dominium & poſſeſſionem, vſum tantum & fructum Humiliatis reliquit, quos cum ordo Templariorum, de quo dictũ eſt *in c. 16. s. de iud.* ſpoliaſſet eorum prædiorũ poſſeſſione ſine conſenſu Terdonẽſis Epiſcopi, primùm Pontifex permittit vt ſtatim atq; id intellexerit Epiſcopus & Canonici Terdonẽſes procul inde Templarios ſubmoueant, vim vi repellentes, vt ait, deinde aduerſus eos ſecũdum ordinem iuris, ſi quid iuris ſcilicet Templarij in eis prædiis ſe habere putent, de eo experiantur, & omnino, vt non antè de iure agatur, quæ principalis quæſtio, eum ſpoliatis, quam ſpoliati priſtinam poſſeſſionem receperint vel per ſe vim vi repellentes vel per iudicem.

Ad Cap. Litteras tuas. XIII.

HOc c. eſt de vxore quæ temerè diſceſſerat à viro, ſine venia eccleſiæ hoc amictu, hoc prætextu, quod ei eſſet cõiuncta quarto cognationis gradu. Qua de re cùm maritus repudiatus ab vxore ageret veluti reſtitutorio interdicto, inter cetera mulier excepit, habẽtem ſe in manu paratas cognationis proximæ probationes, non eſſe conijciendam ſciẽtem ſe, ſciente animo ſuo in periculum inceſti, quod planè incurreret ſi reſtitueretur viro, & cum eo rem haberet. Quæritur an hac exceptione reiecta in ſequẽs iudiciũ de iure matrimonij, prius ſit mulier reſtituenda viro? Et quibuſdam videbatur, potiorẽ eſſe reſtitutionem viri omni alia quæſtione, ex cap. 10. s. cõtrà verò aliis quibuſdam, differendam eſſe cauſam reſtitutionis quoad cognitum eſſet de cauſa cognationis, *arg. c. 1. s. de ordin. cognit.* vbi oſtenditur differri quæſtionem de matrimonij iure quoad cognitũ ſit de iure cognationis, videlicet muliere agẽte

A petitorio iudicio & marito opponere cognationem, quæ oppoſito præiudicialis eſt. Eſt enim illud c. 1. vt ibi docuimus, & in *hoc c.* Pontifex declarat de petitorio iudicio, quo prior mulier egit, non de poſſeſſorio, id eſt, de vxore ſibi vindicante virum cum quo nondũ fuerat, non de vxore ducta in domũ viri & poſteà repudiata. Itaque diametro certè illud c. 1. non diſtat ab eorum ſententia, qui reſtitutionem viri differri non oportere cenſebant. Verùm contrariæ ſententiæ adſerendæ, quæ differri reſtitutionẽ vult, nec confeſtim adiudicari in caſu propoſito, poteſt addi nõ eſſe hoc nouum, cum & alij pleriq; ſunt caſus quib. differenda reſtitutio eſt, vt puta ſi capitales inimicitiæ ad extremam perniciẽ ſpectantes intercedãt. *c. 8. j.* vel ſi vir, qui de reſtitutione vxoris agit, non offerat ſecuritatem, *ἀσφάλειαν*, vt Græci loquũtur, id eſt, cautionẽ de ea recipienda & tractanda humaniter, vt in fine huius c. vel ſi poſteaquàm temerè mulier diuertit à viro, adulterio ſe commaculauerit. *c.*
B *4. de diuort.* Fuit & tertia opinio herciſcundorũ, ſic vocãtur à Seruio mediæ ſententiæ auctores, qui mediã ſecant viam. qui rem diuidunt. ſcindũtque in partes putà diſtinguentium hoc modo: Si habeat mulier in manu probationes, quibus doceat ſe viro coniunctam eo gradu qui diſpenſabilis non eſt, putà gradu prohibito iure diuino, *can. ſunt quidam. 25. q. 1.* tum vt ne reſtituatur viro. *c. p. j. de diuort.* ſi gradu prohibito iure tantum humano, iure tantum Põtificio, qui certè diſpenſabilis & venialis eſt, tum vt confeſtim reſtituatur. Ad hæc verò omnia Pontifex ſeorſim ab his omnibus quodãmodo ſentiens, indiſtinctè definit, reſtituẽdam viro vxorẽ eſſe, cum hac exceptione tamen & modo, vt ſi vxor probationes habeat in manu omni exceptione maiores, quib. liquidò comprobet exceptionem ſuam, putà coniunctum ſibi virum eſſe quarto cognatio-
C nis gradu, & vel maximè ſi cõiunctum eo gradu qui iure diuino prohibitus ſit, tum ita reſtituendam eſſe viro vxorem, vt tamen nõ cum eo rem nuptialem peragat, propter periculum inceſti, quoad de cauſa principali cognitum & pronunciatum fuerit: vt reſtituatur igitur viro quoad cetera omnia, non quoad rem, ſi modo & ipſa iuſiurandũ calumniæ præſtiterit, puta ſe non calũniandi & vexandi mariti cauſa, eam exceptionem cognationis opponere. Hoc igitur caſu plena reſtitutio non eſt, quia reſtituitur in domum mariti, non in lectum genialem. At ſi probationes vxor in manu non habeat, ſanè plena reſtitutio fiet ſtatim, & poterit per excommunicationem mulier compelli ad *τὴν ὀφειλὴν*, vt S. Paulus loquitur, viro reddendam: à qua re tamen, ſi cõſcientia eam ſua deterreat, quia certò ſciat ſe nõ eſſe vxorem iuſtam & inceſtum admiſſuram ſi viro ea in re ſe præbuerit morigerã, hoc ſanè caſu elegãter
D ait Pontifex, quod notandum, tum in hoc loco, tum *in c. inquiſitionem. j. de ſent. excom.* pluris mulieri conſcientiam ſuam, quã excommunicationem Epiſcopi eſſe debere: à qua etiam facilè abſoluetur probatis quandoque cauſis iniuſti matrimonij. obediendum ſcilicet Deo & monenti conſcientię noſtræ potius eſſe quam hominib. Hæc controuerſia agitata fuit apud Archidiaconũ Bituricẽſem abſente Archiepiſcopo, quia (nec quærenda eſt alia ratio) Archidiaconus vicarius eſt Epiſcopi vel Archiepiſcopi in omnib. vt ait *c. 5. s. de offic. Archidiac.* Et Archiepiſcopus Bituricenſis appellatur hoc loco, non etiam Primas Aquitaniæ vel Patriarcha, quia in eius Primatus poſſeſſione ab antiquo erat Archiepiſcopus Burdegalẽſis nũc Biturincenſis etiam ſe gerit pro Primate neſcio quo modo, cum nondum finita ſit controuerſia de Primatu, quę iam ante cœ-
E pit inter hoſce Archiepiſcopos.

Ad Cap. Ex parte. XIV.

IN hoc c. oſtenditur, interdictum reſtituendæ poſſeſſionis dari tantum ei, qui poſſidebat, vel quaſi poſſidebat eo tempore, quo ſe ſpoliatum eſſe dicit, vt *in l. 1. §. interdictum autem. de vi & vi arm. & capit. 2. s.* & ideò puellam impuberem, quę, hanc rem procurante patruo ſuo, nupſit infanti puero, id eſt, nondum ſeptenni, & in domum patris eius deducta eſt, & poſtea pubes facta emigrauit, & ab Epiſcopo alij nubendi licẽtiam petiit per procuratorem, repetiitque res in domum

illam illatas dotis nomine; Pontifex rectè egiſſe ait, per procuratorem de iniuſto & nullo matrimonio, quamuis minor eſſet 25. annis: nec cõtrà rectè egiſſe aduerſariũ de ea ſibi reſtituenda; quia neque vxor eius fuit, neque ſponſa, *c. 2. 4. & 5. & pen.* ⁊ *.de deſponſ. impub. c. 14. de ſponſal.* Deductio in domũ ſola vxorem vel ſponſam non facit eam, quæ iuſtam ætatem non habebat, ſi & is, in cuius domum ducitur, iuſtam ætatem non habeat, nec ipſa poſteà habeat ratum, quod paruula inopſque conſilij geſſit.

Ad Cap. Cum ad ſedem. XV.

IN hoc c. oſtenditur, interdictum vnde vi non dari niſi aduerſus eum qui vi deiecit, quive, quod in æquo eſt, poſſeſſorem deiici mandauit, vel qui (quod etiam mandato comparatur) quod alius vi deiecit ratum habuit, vt *l. 1. §. deieciſſe. & §. ſed & ſi quod alius. de vi & vi arm.* Et ita in ſpecie huius cap. cùm Hoſpitalarij, ſic vocãtur milites, de quib. actum eſt nonnihil *in c. 16.* ⁊ *.de iudic.* ij ſunt qui Rhodum olim tenebãt, hodie tenẽt Melitam. Cum, inquam, Hoſpitalarij milites egiſsẽt interdicto vnde vi, aduerſus Epiſcopum Cumanum in Sicilia, tanquam vi deiecti de poſſeſſione certæ domus Hoſpitalis & eccleſiæ ſuæ, probaſſentque, ſe vi deiectos ab hominibus eiuſdem Epiſcopi, & cruces, quas in ea eccleſia fixerant, quarum figura propria quędam eorum eſt, nempè quadruplici latere a ſummo paulo latior, cruces, inquã, illas ab iiſdem hominibus fuiſſe euulſas, quæ ſigni impoſitio argumentum certum erat, poſſeſſionis ſupra dictorũ militum, cumque iidem milites viciſſent, cauſam poſſeſſionis tenuiſſent apud iudicẽ delegatum ad hanc rem à Romano Pontifice; ſententiã huius iudicis delegati Pontifex merito in hoc c. reſcindit, quia etſi ſe vi deiectos probaſſent ab hominib. Epiſcopi, non tamen probarunt, id eos feciſſe mandatu Epiſcopi, factũmve eorum ratum habuiſſe Epiſcopum. Ergo non poterant in epiſcopũ agere interdicto vnde vi, quod in perſonam concipitur diſerte nempè his verbis: *Vnde tu illum deieciſti*, vt patet *ex titu. Digeſtorum, de vi & vi arm.* omnia interdicta nõ concipiuntur in perſonam, non ſcribuntur in perſonam; vi tamen ipſa, *τῇ δυνάμει*, perſonalia ſunt, *l. 1. §. pen. de interd.* Sed & hoc quod dicitur vnde vi, in perſonam concipitur, vnde nec in quemlibet poſſeſſorem datur rei peruaſæ ab alio, niſi ab eo cauſam habeat qui eã rem peruaſit qui in idem vitium ſucceſſiſſe intelligitur, *c. pen.* ⁊ *. hoc tit. c. vlt. part. 2 a.* poſt concilium Lateranenſe habitũ ſub Alexandro III. Hæc ſunt tantum quæ erant notatu digna in hoc c. Nam ſemper omitto quaſi ſuperflua, vel inania, vel inutilia, quæ gloſſæ congeſſerunt, dum affectant nimis etiã inuito auctore multa quæ ſcribunt in ſingula capitula. ego his conditionibus non vtor.

Ad Cap. Olim vobis. XVI.

HOc c. pertinet ad reginam Legionis & Caſtellæ in Hiſpania. nam & Ouetenſis & Zamorenſis epiſcopatus, quorũ in hoc c. mentio fit, ſunt in Hiſpania: & ſpecies hęc eſt: Ouetẽſis Epiſcopus cùm magno ęre alieno opprimeretur, rex Legionis & Caſtellæ de ſuo abſolutis creditorib. & ipſum Epiſcopum abſoluit atque liberauit: verũ donec Epiſcopus ſatisfaceret ſibi, id actũ eſt, vt rex perciperet omnes reditus Epiſcopatus, certa tantũ penſione interim Epiſcopo nummaria præbita: quæ cum non ſufficeret Epiſcopus occupauit malo more partẽ finitimæ diœceſeos ſiue epiſcopatus Zamorenſis Qua de re cùm Zamorenſis aduerſus Ouetenſem experiretur interdicto reſtitutorio, ſimul ac deſideraret ex natura huius interdicti fructus ex parte illa ſuæ diœceſeos perceptos ſibi reſtitui, vt *c. 10. & 11.* ⁊ . non eſſet autẽ Epiſcopus Ouetẽſis par huiuſmodi fructib. reſtituẽdis, cũ non eſſet ſoluendo propter inopiam, niſi reſtitueretur epiſcopatui ſuo, reſpondit Pontifex & reſcribit in hoc c. vſurpata ſentẽtia illa, *l. 6. de dol* quã etiam vſurpauit Arnulphus Epiſcopus Lexoniẽſis in epiſtola quadã ad Nicolaum monachũ, inanẽ eſſe actionem, quã inopia de-

A bitoris excludit, *ἄπορον* actionẽ, *vt ait Nou. 97.* ideò ſuſpendẽdam eſſe reſtitutionem fructuum quoad Ouetenſis Epiſcopatum ſuum recepiſſet. Et hanc eſſe propriam ſpeciem huius c. Henricus Cardinalis Hoſtienſis ſcriptum reliquit, ſe didiciſſe ab Hiſpanis ipſis, quorum in patria illi epiſcopatus erãt. Inſcriptio c. ita reſtituenda eſt; *Idem Abbati & Priori de Elſec*, vt legi in veteri libro.

Ad Cap. Olim inter. XVII.

IDEM in hoc c. oſtenditur quod in *c. 2. & 14.* ⁊ . reſtituendæ poſſeſſionis interdictũ ei tantum competere, qui tũc cum deijceretur, eũ exſpoliaretur poſſeſſione, poſſidebat, quia nec B alius vi deiici videtur quàm qui poſſidet. *l. 1. §. interdictũ autem, de vi & vi arm.* Ideò cùm Lutetiæ controuerſia eſſet de iure parochiæ, de iure S. Stephani de monte, quæ & hodie idẽ nomen retinet, inter Abbatem S. Genouefæ & Epiſcopum Pariſienſem, & Epiſcopus contra Abbatẽ ageret de reſtituẽda ſibi poſſeſſione eiuſdẽ parochiæ, qua ſe ſpoliatum dicebat; rectè reſpõſum eſt, ſpoliatũ non videri alium, quàm qui poſſidebat, Epiſcopum autẽ illum nunquam parochiam illam poſſediſſe. Et inane eſſe argumentum poſſeſſionis, quod ex interdictione ſacrorum facta à Pariſienſi Epiſcopo ducebatur, qua populo eiuſdẽ parochiæ ſacris interdixerat, effecerátque vt is populus ſacris aliquãdiu abſtineret, quia interdictio illa ſiue excõmunicatio poſſeſſorẽ parochiæ Epiſcopum non facit. alioquin & quęlibet excommunicatio non ſuæ parochiæ, etiam iniuſta & friuola Epiſcopum eiuſdem parochię faceret poſſeſſorẽ, quod C non eſt admittendum. nec enim eſt in arbitrio noſtro nobis vt libet fingere poſſeſſionem.

Ad Cap. Penultim.

HOc c. abrogatur iure ciuili, quo interdictũ vnde vi datur tantũ aduerſus eum, qui vim fecit, qui vi deiecit poſſeſſorem, nõ aduerſus eum, ad quẽ res ab alio peruaſa peruenit, *l. cùm à te, de vi & vi arm.* nimirum quia interdictũ vnde vi eſt ſcriptum in perſonã hoc modo: *Vnde tu illum vi deieciſti*, vt docui *c. 15.* Verum ex ſententia huius *c. & c. vlt. partis 2 a. poſt cõcilium Lateranenſe*, Alexandri III. etiã in eum datur interdictũ aut quaſi interdictũ vnde vi, ad quẽ nõ ignarũ vitij res ea peruenit cuius poſſeſſione alius poſſeſſorẽ vi deiecerat. Hoc inter-D dictum iure quidẽ ciuili datur etiam in hæredẽ prædonis, *l. 1. § vlt. l. 2. de vi & vi arm.* ſed non etiam in emptorem vel donatarium ad quẽ res tranſit, non ius vniuerſum, de quo in hoc c. agitur: & ex eo tamen etiã in eum interdictum datur ſi ſciens prædoni in rẽ ipſam vi peruaſã ſucceſſerit. Alia eſt iure ciuili conditio heredis, qui eſt vniuerſalis ſucceſſor, alia conditio ſingularis ſucceſſoris: heres ſuccedit in omne vitiũ defuncti, *l. cum heres. de diu. tẽpo. præſcr. l. pen. C. de acquir. poſſ. Vitia*, inquit, *poſſeſſionis à maioribus contracta perdurãt, & culpa auctoris ſui poſſeſſorem comitatur.* Verum ea ſententia non eſt aptãda ad quẽlibet ſucceſſorem, ſed ad heredẽ tantum, vel bonorũ poſſeſſorem, quod & verbum, *maioribus*, demonſtrat. maiores enim propriè ſunt qui olim nobis fuerunt, nunc non ſunt, defuncti ſcilicet, quib. nos heredes extitimus vel honorarij ſucceſſores, qui & veluti heredes ſunt. Et duxit proculdubio ex illa lege D. E Ambroſius quod ait, *facto auctoris damnari ſucceſſionem heredis, can. cita. 1. q. 1.* Emptor autem iure ciuili non ſuccedit in vitiũ venditoris, nec alius quiſquã ſucceſſor ſingularis: & ex hoc c. vt dixi, malæ fidei emptor etiam in vitium vẽditoris ſuccedit. Denique nihil refert abſtulerit quis rẽ per vim, an retinuerit ſciẽs prudẽnſque per vim ablatam ab alio. Et hoc caſu igitur mala fides, id eſt, conſciẽtia deprædationis pro deprædatione eſt. Male quidam Conſtitutionem huius c. exiſtimãt non pertinere ad interdictũ vnde vi, quod cõſtat eſſe annuũ ſed potius ad beneficium proditum *in can. redintegranda. 3. q. 1.* quod quidem beneficium eſt perpetuum, id eſt, perpetuo competit. Quod ſi ita eſt, ſequitur, nullam hac in re eſſe differẽtiam inter ius ciuile & ius Pontificium, cum tamen hic dicatur aperte hanc

tè hanc conſtitutionem eſſe contrariam rigori iuris ciuilis. A Præterea ille *can.redintegranda.* nihil noui inducit, ſed hoc tãtum vult q̃ etiam iure ciuili locũ obtinet, vt etſi interdictum vnde vi ſit annale; tamen rerum vi ablatarũ quæ exſtant vt ſit perſecutio perpetua, *l.pen. de interd.l.itaque.in fi.de dolo.*

Ad Cap. Vltim.

DE bello quod olim inter ſe geſſerunt Piſani & Lucẽſes in Hetruria eſt hoc c. Lucenſes.non, vt hic loquitur, Lucani. Nam Lucani ſunt in regno Neapolitano, in Campania, non in Hetruria. Piſani ſcilicet Lucã ſibi vindicantes ex dono Henrici Imperatoris, cui obrigerat ea ciuitas iure commiſſi per cauſam rebellionis. De hoc, *inquam*, bello fit mẽtio in hoc c. quæ frequẽs eſt apud Blondum, Platinam, & Volaterranũ, & alios Hiſtoricos. Ideo autem fit de eo mẽtio in hoc c. quod in illo bello vaſtatis & inuaſis Lucẽſiũ villis & caſtellis, quod & pariter in Piſanos Lucenſes exerceuerant, Piſani occupauerant quędã caſtra Epiſcopi Lucenſis, quæ bello finito Epiſcopus ipſe reſtitui ſibi poſtulabat. Bellum fuit hoſtile, nõ ciuile. Quæ rapta ſunt bello ciuili, quod notandum, ſi extant, & cognoſcuntur à dominis, qui bello ciuili ſe non immiſcuerunt, vtique eis reſtituẽda ſunt, *l.vnic.* quę eſt expreſſa in hanc rem, *C.Tit.de ingen.qui temp.tyran.ſeru.* De his autem quę hoſtes ſibi inuicem eripuerunt valde placet quod Probus ait ſcribens de bello ciuili aduerſus Lepidũ, licet malè ea capta ſint, iure tamen eorum repetitionem nõ eſſe, quia ciuitate iam ſedata & compoſita, & re labefactata, expediret Reipub. quaſi ægræ & ſauciæ requieſcere quomodocũque, ne vulnera curatione ipſa reſcindantur. Eodem verò modo dicimus, erepta hoſtili bello eis, qui in eius belli ſocietatẽ non venerant, licet eiuſdem nationis fuerunt, reſtituenda eſſe, & in ſpecie huius c. Epiſcopũ Lucenſem apud Romanum Pontificem, iure videri hoc deſideraſſe, vt Piſani ea ſibi caſtra reſtituerẽt pleniſsimè cum fructibus & reditibus omnib. Quam in rem etiam cùm Põtifex delegaſſet ſubdiaconũ quendam eccleſiæ Romanæ, nimirum vt eius interuentu Piſani pleniſſimè reſtituerent quæcunque certum erãt Epiſcopum Lucẽſem inuaſionis tempore poſſediſſe, de ceteris verò, quæ eum poſſediſſe non liquebat, vt à Piſanis exigeret cautionẽ iudicio ſiſti in vrbe Roma, in curia Romana: atque ita ſe cõfecta, vt Piſanos abſolueret à ſentẽtia interdicti vel excommunicationis in eos immiſſa à Romano Pontifice. Subdiaconus autem exegit quidem ſupra dictam cautionem, ſed nõ curauit etiam Epiſcopo reſtitui caſtra, quæ conſtabat Epiſcopum eo tempore poſſediſſe, nec fructus eorũ cenſus, penſiones, reditus, quos affictus vocat *in hoc c.* vulgari verbo Italorum, qui & *affictare* dicunt, pro locare prædia ſub penſione certa. Et *fictum* quoque eodẽ ſenſu legimus in conſtitutione Friderici I. de pace Conſtantiæ. Cum itaque ſubdiaconus exegiſſet cautionem illam, de reſtitutione nihil egiſſet, atque ita abſoluiſſet Piſanos; id Pontifex mutat, & reſcindit *in hoc* c. ob non ſeruatum à Subdiacono finẽ & modũ mandati, non procuratam caſtrorum reſtitutionem plenam, liberam, & vacuam. Fauit Pontifex Lucenſibus, potiùs quam Piſanis. Nam & Lucenſes, vt Ioan. Andreæ hic annotauit, erãt Guelphi, id eſt, partes tuebantur eccleſiæ. Piſani autem partes Imperij qui Gibellini dicebantur. Ortæ ſunt hæ duæ factiones atrociſsimo illo bello quod inter ſe geſſerũt Fridericus II. & Gregorius IX. auctor huius c. & vigent adhuc in Italia. Appellationem earum, qui rectiùs ſentire videntur, deducunt, ex duabus potentiſſimis familiis Germanorum, quarum vna duxit exercitum Imperatoris aduerſus Pontificem, altera Pontificis aduerſus Imperatorem. Scripſit ſingularem librum hac de re Bartolus, quem adire licet cuique cupienti noſſe commenta in hanc rem de Guelphis & Gibellinis. Et hic eſt finis huius titul. *de reſtitutione ſpoliatorum.*

* *

*

AD TITVLVM XIV.

De dolo & contumacia. *Ad Cap. I.*

ADDITVR in antiquis editionibus decretalium epiſtolarum, *de dolo & contumacia alterius partis punienda: alterius partis*, id eſt, actoris vel rei. Recte Capitulum I. pertinet ad interdictũ, *ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt*, vel ad actionem in factum ex cauſa eiuſdem interdicti, quo, quáue tenetur is, cuius dolo malo factũ eſt, ne creditor miſſus in poſſeſſionem bonorum abſentis vel latitantis debitoris rei ſeruãdæ cauſa, crediti ſeruandi cauſa ea bona poſſideret. Hoc interdi-
B ctũ eſt annuũ, vt *& hoc c.* ſignificatur, *& l. 1. ne vis fiat ei qui in poſſ.* Ceterũ ab eo interdicto eiúſve interdicti pœna (eſt enim pœnale) reus abſoluitur, qui prohibuit creditorẽ venientẽ in poſſeſſionẽ, ſi ſub finẽ anni creditori offerat cautionẽ iudicio ſiſti, videlicet, ſi reus fuerit eccleſiaſtica perſona, & cauſa quoque eccleſiaſtica, negotiũ eccleſiaſticum, q̃ eſt ex ſingulari beneficio *huius cap.* longè enim alia conditio eſt priuatorum, alia clericorum. Dolus priuati, qui miſſum in poſſeſſionẽ poſſidere paſſus non eſt, coercetur, etiã ſi ſub finem anni offerat cautionem iudicio ſiſti. pœnitentia enim nocens eſſe non deſinit, *l.qui ea mẽte.de furt.l.pẽ.de vi bon.rapt.* beneficio tamẽ cautionis poſſeſſionẽ à creditore vacuã facit, *l.pen.§ vlti. C. de praeſcr. 30. ann.c.vlt.ĩ.vt lit.non conteſt.* Mitiùs ergo agitur cũ clericis, vt & in *ſpecie.c.2.* Nam & in propoſita ſpecie clericus, qui ſub finẽ
C anni offert cautionem iudicio ſiſti, etiam non tenetur pœnali interdicto, *ne vis fiat ei qui in poſſeſſionẽ*, &c. Dolus clerici agnoſcentis bonam fidẽ ante exitum anni non coercetur: Porrò vt huic interdicto locus ſit, omnimodo dolus malus exigitur hoc loco, vt & in edicto prætoris, *& l. 1. §. ſi quis ideo.ne vis fiat ei qui in poſſ.* Vnde & in *d.l.1.§.ſed ſiue rei.* rectiùs vulgo ita legitur, *ſiue dominus, ſiue alter prohibuerit*, ſiue dominus, ſiue alter, veluti tutor, aut curator, aut procurator prohibuerit miſſum in poſſeſſionem cuſtodiæ cauſa. malè in Florentinis vt etiam in Baſilicis, *ſiue dolo, ſiue alter prohibuerit*, quoniam omnino neceſſe eſt vt per dolum ſiue malitiam malam prohibuerit.

Ad Cap. II.

D HOc cap. eſt de contumacia reorum qui euocati edictis ſolemnibus iudicio non adfuerunt, vel qui vbi adfuerunt & litem conteſtati ſunt ſemel, poſteà iudicium deſerunt & quod dicitur eremodicium contrahunt: nempè vt actor ex ordine iuris hoc caſu vel mittatur in poſſeſſionem petitæ rei, ſi egerit iudicio in rem, vel in poſſeſſionem bonorum omnium debitoris rei ſeruandæ cauſa pro quantitate debiti ſi egerit in perſonam. vt docuimus iam *ſupra, cap. 3. & vltim. vt lit.non conteſt.* aut ſi reus contumax clericus ſit, & hoc ita iudici videatur, rei petitæ ſequeſtretur poſſeſſio in manum mediam, Et ita in ſpecie huius cap. a. cum lis eſſet inter monachos quoſdam & canonicos de poſſeſſione & iure quarumdam eccleſiarum, iuſſu delegatorum iudicum, fuit poſſeſſio earum eccleſiarum ſequeſtrata propter contumaciã Canonicorum quoad de iure earum iudicatum eſſet. cui ſententiæ
E iudicum delegatorum nihil obeſſe ait poſterius reſcriptum, quod à Pontifice Romano, Canonici impetrauerant, quo eius rei diſceptatio delegabatur aliis, quia, vt docet, per obreptionem impetratum erat. Quod probat hoc modo: non fiebat in poſteriori reſcripto mentio prioris reſcripti, id eſt, mentio prioris mandati & delegationis, itaque non potuit poſterius priori abrogare vel derogare, non fiebat etiam ſpecialiter vlla mentio eccleſiarum de quibus agebatur, ſed generaliter tantùm & perfuſoriè his verbis, *Super quib.dam eccleſiis.* Perfuſorius ſermo argumentum eſt doli mali. *l. qui libertatis. §. vltim. de euiction. l. quaero. de actione empti.* quem quidem dolum & in hac ſpecie ita Pontifex coercet, vt

Canonicos qui eum dedolarunt, iubeat monachis expẽſas litis eo nomine factas & viatica rependere. Subreptitia vel obreptitia reſcripta nullius momẽti ſũt. Subreptitia reſcripta imperatoribus ſuis noxia & detrimentoſa ſunt. quod præcipuè notandum eſt ex hoc cap. quaſi ſingulare. Eſt mitior illa ratio coercendæ contumaciæ clericorum per ſequeſtrationẽ poſſeſſionis in perſonam tertiam, poſſeſſionis. de qua agitur arbitrio iudicis, hac lege dicta ſequeſtro, vt victori rem poſſeſſionémque reſtituat cum fructibus quos interim percepit.

Ad Cap. Cauſam.

HOc c. coniungendum eſt cum *ca. 4. & 7. ꝫ. qui fil. ſint leg. & c. 17. ꝫ. de offic. de leg.* ex quibus etiam huius c. inſcriptio reſtituenda eſt. Eſt autem hoc cap. de coercenda contumacia actorum, non reorum. Lis erat in Anglia de hæreditate Primi inter Secundum fratrem Primi & nepotem eiuſdem Primi ex filia ſua Agatha, quam Secundus dicebat adulterio fuiſſe quæſitam, ac proinde negabat Eliam fuiſſe legitimam. Nepos agebat interdicto vnde vi quaſi à Secundo, quod etiã ponendum eſt, vi deiectus de poſſeſſione eorum bonorum: agebat etiam petitione hęreditatis, & iudices acceperat datos in hanc rem omnem à Romano Pontifice. Verùm poſteà hic nepos cum iudicio abeſſet, nec legitime euocatus iudicibus delegatis fieret obſequens; hoc c. definitur, vt appelletur Procurator eius, ſi quem reliquerit, vel ſi neminem reliquerit, aut ſi is, quem reliquerit, euocatus venire contempſerit, ad domũ nepotis programmata affigantur, quibus iterum euocetur quaſi ex abundanti. Ad domum, inquam, *vt in cap. vltim. titul. ſequ. l. vim. §. nupta ad legem Iuliam. de adult. l. 5. §. 1. quod vi, aut clam. l. 2. C. de ann. except. l. 1. C. Th. ſi cert. pet. de Chirogr. & Nou. 1. Theodoſij, de inuaſor.* Atque ita iudicibus delegatis vt liceat teſtes recipere, etiamſi nondum lis conteſtata fuerit, productos ex parte aduerſa; & vltimam ferre ſententiam, videlicet poſt annum, ſi actor in eadem contumacia annum perſeuerauerit, vt *Nouel.* 112. continetur. Et quod alias dixi, quodque hic Bernardus attingit, diſtat valde reus ab actore. Nam ſi reus ante litem conteſtatam dolo malo & per cõtumaciã iudicio abſit, non continuo proferenda ſententia definitiua; quãdoquidem ſatis debet eſſe actori ſi mittatur in poſſeſſionem bonorum quæ in petitionem deducta ſunt, vel quæ in rei dominio ſunt, *vt in c. vltim. ꝫ. vt lis non conteſt. c. vlt. tit. ſeq.* Maior & fœdior eſt contumacia actoris qui litem fecit, quam rei, cuius proprium eſt fugere & ſubterfugere. quod & *Nouel.* 112. notat.

Ad Cap. Prout nobis. IV.

HOc capit. eſt de contumacia reorum. Cùm eſſet controuerſia de quibuſdam decimis inter aliquos, & reus aliquandiu contumaciter abfuiſſet: Deinde iureiurando interpoſito cauiſſet iudicio ſiſti ad diem certum, & eo die tamẽ cùm veniſſet, noluiſſet reſpondere actori, hoc obtentu, quòd Aduocatum non haberet, nec poſſet inuenire; hoc loco definit, hunc obtentum ſeu amictum eum non excuſare à contumacia. Et eſt hanc in rem hic locus valde ſingularis qui etiam quaſi inſignis quibuſdam libris in ipſa rubrica annotatus eſt hoc modo: *De dolo & contumacia alterius partis punienda, & de Aduocato non exſpectando.* Verùm adhuc veluti ex abundãti cenſet Pontifex ad conuincendam, *vt ait*, rei malitiam, *πρὸς τὸ νικῆσαι τὴν αὐτοῦ πονηρίαν, vt ait Nouel.* 115. ex qua id Pontifex ſumpſit; cenſet, inquam, adhuc ſemel euocari in iudicium, tum deinde, ſiue edicto audiens fuerit, ſiue non, ſententiam definitiuam pronuntiari, quia ſcilicet, quod notandũ, in hanc contumaciam incideret poſt litem conteſtatam: vel etiam ſi iudices iurent, ſibi non liquere, præſenti decimarum quaſi poſſeſſionem adiudicari debere, ſalua & integra manente quæſtione proprietatis, vt *l. 8. C. quom. & quand. iud.*

***

Ad Cap. Finem. V.

SENTENTIA huius cap. hæc eſt: Si actori oppoſuerit reus exceptionem initio litis conteſtãdæ, exceptionem peremptoriam vel dilatoriam: primæ partes ſunt actoris, vt probet exceptionẽ ſuam. Sic probatio elidet probationem, *l. emptor. C. de præſcr. long. temp. l. exceptionem. C. de probat.* Et eo quidem ad exceptionem probandam à iudice certa tẽpora præſcribi ſolẽt, intra quæ ſi non id, quod in exceptionem deduxit, probauerit, ab eo die, quo huic rei implẽdæ induciæ ei datæ ſunt, vel *ἀνακωχαὶ*, vt vocantur, agnoſcere debet impẽſas litis legitimas & moderatas, quas intereà temporis fecit actor. præſumitur enim moram quæſiiſſe iudicij potiùs, quàm ſincera fide exceptionem oppoſuiſſe: vel ſi expenſis abſoluendis par non ſit reus, extraordinaria ei pœna corporalis irrogatur, pœna arbitrio iudicis, quod falſam exceptionẽ in iudicium deduxerit. Calumniari eſt falſam exceptionem vel petitionẽ inſtituere: Peremptoria exceptio ſignificatur in hoc cap. his verbis: *ad impediendum proceſſum.* Dilatoria his: *ad differendum. Peremptoria* enim exceptio eſt, quę litem perimit vel impedit, ne vlterius procedat, veluti exceptio doli mali, exceptio rei iudicatæ. *Dilatoria*, quę differt ſuſpenditque negotium, vt exceptio procuratoria, quod Procurator datus in litem non ſit legitimè inſtitutus, vel exceptio fori, vel exceptio pacti temporalis, putà ne intra quinquẽnium petatur, *Dilatoria* negotium vulnerat, vt loquuntur, peremptoria interficit. *Præterea* dilatoria plerumque opponitur in ipſo tempore litis conteſtatæ, *l. exceptionem. C. de probat. l. pen. & vlt. C. de except.* in ipſo limine quęſtionis, vt Symmachus ait *in 1. epiſtola.* loquens de procuratoria exceptione, de qua & idem proponitur nominatim *in l. ita demum. & l. licet. C. de procurat.* Exceptio autem peremptoria poteſt opponi etiam poſt litem conteſtatam, & immò & quandoque poſt rẽ iudicatam, ſi appellatũ ſit. *l. 4. & 8. C. de except. l. 2. C. ſentent. reſcin. non poſſ.* Ergo ex ſententia huius c. ſiue initio litis conteſtandæ, ſiue pòſt, oppoſita fuerit exceptio, quam reus probàre nequiuerit intra tempus à iudice præſcriptum, quaſi calumniator neceſſum eſt, vt damnum expenſarũ actori reſarciat vel pecunia vel pœna depenſa. Expẽſarum modicarum ſcilicet quæ in iudiciis fieri ſolent, ad moderatas, inquit, expenſas, *vt in c. 1. in fin. ꝫ. de ſequeſtr. poſſ.* ad expẽſas legitimas. *ca. ſeq. in fin.* ad expenſas neceſſarias, *ca. 3. in fin. titul. ſeq.* Nam ſi actor, verbi gratia immodica honoraria præbuerit aduocatis, vel ſi ſportularum nomine plus dederit viatoribus quã oportet, id eſt, ſupra modum legibus comprehẽſum, has ſine profuſionibus reo imputare non poteſt, ſicut nec domino procurator alias quam legitimas, neceſſarias, & probabiles. *l. 31. §. vlt. ff. de neg. geſt. l. qui mutuam. §. vlt. mandat.* Quare & huic rei iudex ſolet modum & taxationem imponere, nec damnare in expẽſas, quas vltro fecit aduerſarius, qui cauſam tenuit, vel quas feciſſe iurauit, ſed quas in iudiciis facere moris eſt, *l. properandum. & l. ſeq. C. de iudic. ca. 1. de except. lib. 6.* Quarum & ipſarum Speculator & alij Dd. cenſent nullam eſſe rationem habendam, ſi fortè victori per gratiam remiſſæ fuerint, vt fit plerumque.

Ad Cap. Cum dilecti. VI.

QVIDAM cum fuiſſet electus Epiſcopus Leodienſis à maiore parte Capituli, ſanior fortè pars, quæ in eum nõ conſenſerat, eam electionem impugnabat, tanquam electo homine indigno & cooperto multis ſceleribus: ac re omni perlata ad Romanum Pontificem, cum electus edicto perẽptorio euocatus non veniſſet, neque procuratorem vllũ miſiſſet, qui ſuo nomine reſponderet aduerſariis, ſed nuntium tantum, qui excuſaret abſentiam ſuam; cum tamen præſentia eius omnino non deſideraretur, & ſufficeret ad litem procuratoris inſtitutio. Cum, inquam, non veniſſet ad iudices, quos huius rei diſceptatores Pontifex Romanus elegerat, quãtumuis licet euocatus edicto peremptorio condicto die certa vt ſiſteret ſe, putà Dominica, vt ait, *Ego ſum paſtor bonus*, quæ eſt

ſecunda

ſecunda poſt celebrationem paſchæ. Cum, inquã, ille electus Epiſcopus Leodienſis non veniſſet aut procuratorem non miſiſſet ad diem condictam, neqoe poſt diem diu exſpectatus ob eam rem, in hoc ea iudicatur eſſe cõtumax & ſumptuum ex altera parte legitimè factorum damno ſubiicitur. Nam cui dies ad veniendum datur ſiuè condicitur, is etiam ſi habuerit iuſtam cauſam non veniendi, ad eum ipſum diem, tamen finita illa cauſa ad diem ſi non venerit, nulla ſe excuſatione tueri poteſt. Continet enim, vt hic eleganter proponitur *ex l. Celſus de recept. arbit.* condictio diei duo præcepta: vnum purum, vt iudicio adſit, alterum, in diem, vt iudicio adſit in diem illum. Igitur ſi vel alteri præcepto non paruerit, in contumaciæ pœnam committit. Poteſt vna eadémque obligatio & pura eſſe, vel conditionalis, vel in diem, *l. 8. de verb. oblig. ac.* ſic & conditio ſiue citatio vna, eadémque. Et obſerua in hac ſpecie, quod antiqua Decretalis perſpicuè demonſtrat, citatum fuiſſe illum electum Epiſcopum auctoritate Pontificis Romani per nuntium, quem ipſemet miſerat ad Romanum Pontificem, cum & is ſcilicet eſſet eccleſiaſtici ordinis, iniungente nimirum ei Romano Pontifice viua voce, vt ait, cum reuerteretur ad dominum ſuum, vt ei diceret *quòd ſe ſiſteret in curia Romana.* qui citationis modus eſt valde ſingularis. Quid non poſſet ſumma poteſtas? Id quoque in hoc cap. ſingulare eſt, quòd a grauamine non tantum eo quod ſuſtinemus, ſed etiam eo, quod imminet, quod veremur, appellare liceat, id quod & iam ſupra notauimus *in prox. cap. 9.*

Ad Cap. Cum olim. VII.

HOc ca. eſt de *epiſcopatu Roſcenſi*, qui eſt in Hibernia ſub Archiepiſcopo Caſſilienſi, quem epiſcopatum ſibi delatũ fuiſſe electione ſolemni Canonicorum eccleſiæ Roſcenſis cum Daniel quidam falſo perſuaſiſſet Cœleſtino III. Pontifici Romano, & nemine ei cũtrouerſiam faciente ab eodem Pontifice conſecratus fuiſſet, poſteà ſuperuenere duo prædicti monachi Franciſcus & Gulielmus, quorum vterque aſſerebat, ſe electum fuiſſe Epiſcopum Roſcenſem. Quapropter eius rei diſceptatione delegata Amarchano & Caſſilienſi Archiepiſcopis, (quatuor ſunt Epiſcopi in Hibernia. Amarchanus, Dublinienſis, Caſſilienſis, Turinienſis) cum tribus edictis ad ſe Danielem euocaſſent, is nullis adfuit vnquam. qua contumacia perciti illi duo Archiepiſcopi cœperunt de omni cauſa illo abſente cognoſcere, & deprehenderunt, neque Danielem illum, neque Gulielmum vnquam fuiſſe electos, ſed Franciſcum ſolum, non cleri tantum ſed & populi iudicio, vt olim penes populum cõſtat Epiſcoporum electionem fuiſſe, *can. ſacrorum. 63. diſt. cap. querelam. ẽ. de elect.* atque etiã iudicio regis Connachtiæ (ſic legendum.) Vt Anglia olim, ſic Hibernia habuit multos regulos, & Hibernia in his regulum Connachtiæ, quæ vna eſt ex quatuor nobilibus prouinciis Hiberniæ, ac in ea Caſſilia & Roſcia, de cuius eccleſia agitur, *vt Richardus Stanihurſtus lib. 1. de rebus in Hibernia geſtis*, qui in ea hiſtoria conſcribenda potuiſſet nonnihil iuuari hac Decretali ſi eam cognouiſſet. Porrò id quod antè dixi, cùm iudices delegati ita ſe habere deprehendiſſent, exploſis ceteris Franciſci electionem confirmauere. Quo genere etſi res omnis finita videretur, tamen ad peruincendam contumaciam & malitiam Danielis, *vt cap. 4. & ſeq. ẽ.* benignè adhuc cenſet Pontifex, Danieli copiam defenſionis faciendam eſſe intra tres mẽſes, ſi rem defendere & iudicio adeſſe velit; vel, ſi nolit, & latitare perſeueret, adhuc annum exſpectandum eſſe ex benignitate tantum & beneuolentia: poſt quam quidem temporum præſcriptionem ſi in eadem contumacia Daniel permãſerit, tum decernit Pontifex, vt Franciſcus omnino Epiſcopus cõſecretur. Annum verò illum numerari vult ex illo die, ex quo, vt hic narratur, Daniel acceſſit ad Pontificem Romanum, queſtum iniuriarum ſibi factarum nomine, à rege Connachtiæ & Diacono Roſceoſi & Franciſco ſupradicto poſt Franciſci confirmationem. Quam querimoniam Pontifex pro appellatione accipit, ſtatuens ad ſe appellari non verbo tantum ſi quis dicat appello, *l. 2. de appel.* ſed etiam facto, vt puta, ſi quis

A ad ſe queſtum veniat de grauamine, moleſtia, & iniuria aliqua, *vt c. dilecti. § 2. ẽ. de appellat.*

Ad Cap. Veritatis, VIII.

EST hoc ca. ad Curienſem Epiſcopum in Germania, quẽ Canonici apud Pontificem Romanum reum poſtulauerant alienationis, dilapidationis rerum Eccleſiæ, & inſuper homicidij atque inceſtus, & criminum aliorum huiuſmodi, quæ ſine offenſa Romani Pontificis ſupprimere non potuerunt, *vt can. quapropter. 3. quæſt. 7.* quam in rem datis iudicibus cum ad eos euocatus Epiſcopus Curienſis venire cõtempſiſſet per ſummam ſuperbiam, ab eis auctore Romano Põtifice, B officio & beneficio omni ſuſpenſus, non exutus fuit. Poſtea verò datis aliis iudicibus Curienſis timens maiorem animaduerſionem in iudicium venit, neque tamen eum Canonicis litem conteſtari voluit, fretus, vt ait, friuolis quibuſdam excuſationibus. Quamobrem etiam illius ſuſpenſio cõfirmata eſt. Tertio autem loco velut exabundanti ad peruincendam eius malitiam malam cum dati eſſent alij iudices, qui de obiectis criminibus cognoſcerent, nec ille rurſus legitimè euocatus in iudicio ſtetiſſet per ſe vel procuratorem; iudices protulerunt in eum ſententiam excommunicationis. hoc fulmine plerunque percuti contumaces ſolent, *c. 1. 2. 3. & c. vlt. & vlt. ẽ. vt lit. non conteſt.* Ac præterea iidem iudices teſtes receperunt prolatos in eundẽ epiſcopũ. Qua de re ita tranſacta cũ nemo pro Epiſcopo verba faceret, & abſentiam excuſaret, quin etiã arC gueretur Epiſcopus in ipſo reatu ſacra feciſſe, quod excommunicato non licet, *can. ſi quis prebyter. 11. quæſt. 3.* Ideò etiam Pontifex cenſet eum abdicandum omni honore ſacerdotali & Epiſcopatus ſede ſuprema in perpetuum ſine ſpe reſtitutionis. Et hic eſt vnus caſus quo contra regulam ſupra dictam titul. 6. teſtes recipiuntur, & definitiua ſententia fertur lite nondum conteſtata, videlicet cum agitur de regradatione ſiue depoſitione Epiſcopi, ſicut & cum agitur de electione Epiſcopi *cap. vlt. eod. tit. in 6.* Eadem eſt ratio contrariorum, eadem eſt electionis & depoſitionis, quod & hic Ioannes notat. Ad de quod & cõtumacia, ſuperbia, ſiue abſentia pertinax nimis pro confeſſione habetur, *can. decernimus. 3. q. 9.*

Ad Cap. Penultim.

D EX hoc capite intelligimus, actorem propter contumaciã aduerſarij miſſum in poſſeſſionẽ petitæ rei, vel miſſum in poſſeſſionẽ bonorũ debitoris pro quãtitate debiti cuſtodiæ cauſa, poſſeſſorem quidem fieri, at poſſeſſorẽ verum nõ fieri, niſi poſt annum, etiamſi interim in poſſeſſionem venire, aut adeptam retinere vi aut dolo aduerſarij prohibitus vel impeditus fuerit. Quod confirmatur etiam *cap. 1. titul. ſeq.* & memini iam me id tradere. *cap. vltim. ẽ. vt lit. non conteſt.* Quamdiu eſt in poſſeſſione aduerſarius, verus poſſeſſor etiam poſſidet cum eo, ſunt ambo in poſſeſſione, aut verius, vnus in poſſeſſione, alter verò poſſeſſor. poſt annum verò vetus poſſeſſor deiicitur, verúſque poſſeſſor conſtituitur actor, atque ita punitur contumacia rei.

E

Ad Cap. Vltim.

CAp. vlt. eſt *de controuerſia primatus Aquitaniæ*, quæ adhuc indeciſa remanſit, *qui eſt encores pendue au croc*, inter Archiepiſcopum Burdegalenſem & Bituricenſem, & de contumacia & tergiuerſatione Archiepiſcopi Burdegalenſis, qui in Primatus quaſi poſſeſſione erat. Qua de re ſatis iam abundéque diximus *in capite vltimo. ſupra. de dilatationibus.*

AD TITVL. XV.

De eo qui mittitur in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa,
Ad Cap. I. II. & III.

HIc titulus rectè iungitur proximè ſuperiori *de dolo & contumacia.* Nam miſſio in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa, genus vnum eſt coercendæ contumaciæ alterius partis, *cap. vlt. ℥. hoc tit. c. 2. eod. tit. in 2. collect. cap. 3. & cap. vlt. vt lit. non cõteſt. c. 11. §. de offic. iud. ord. c. querelam. ℥. de ſimon.* Vnde & quod habuimus in *c. pen. ſupra tit. proximo.* vt miſſus in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa, vel, quod idem eſt, cuſtodiæ cauſa, *vt capit. 3. ſupra vt lit. non conteſtata cap. 3. & 4. ſup. titul. proxim. l. 27. de iudic.* poſt annum verus ſoluſque poſſeſſor efficiatur. Nam miſſione in poſſeſſionem ita poſſeſſor effectus eſt, vt & cum eo ſimul aduerſarius poſſideret; poſt annum aduerſarius expellitur, & ſolus ipſe poſſidet, ſolus poſſeſſor fit verus vel ipſo iure, vt quidam exiſtimant, vel, quod magis eſt, ſecundo decreto iudicis; maxime ſi interim in poſſeſſionem venire, aut in poſſeſſione eſſe ab aduerſario prohibitus ſit. Ex ſecundo, inquam, decreto vt diſerte ſcriptum eſt, vt non ſit hac de re amplius dubitandum, *in cap. 2. eod. tit. in 3. collectio.* Si inquit, & ſecundo decreto ſe verum poſſeſſorem cõſtitui poſtulauerit. (locus eſt valdè notandus.) Ita verò demum qui miſſus eſt in poſſeſſionem ex primo decreto poſt annum verus ſoluſque poſſeſſor fit ex ſecundo decreto, ſi intra annum reus contumax cautionem non præſtiterit iudicio ſiſti, vel ſi per eum nõ ſteterit, quominus eam præſtaret, *vt c. 2.* quæ cautio ſola poteſt efficere vt vacuam & liberam poſſeſſionem obtineat ſolus quam & obtinuit ante: cautio, inquã, quæ oblata & reipſa præſtita fuit. Nam præſtandæ cautionis nuda voluntas, non ſufficit ſine effectu, *cap. 1. hoc tit.* Actore autem vero poſſeſſore conſtituto poſt annum ex ſecundo decreto, non ideò perimitur principalis quæſtio de proprietate ſiue de iure petitę rei eccleſiæ, vt in ſpecie propoſita *in hoc c. 1.* cui ſcilicet competat ea res vel eccleſia, actori an reo, *cap. 1. eod. tit. in 3. collect. c. 4. in fi. ſupr. tit. prox.* Notandum eſt in ſpecie cap. 1. fuiſſe quæſtionẽ de iure cuiuſdam eccleſiæ inter aliquos. Ergo de beneficio eccleſiaſtico. Quod interpretes tamen negant propter *cap. 1. eod. in 6.* quo cauetur vt ſi de beneficio eccleſiaſtico agatur propter contumaciam poſſeſſoris actor, non mittatur in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa. & hoc colore hanc diſcordiam decretalium conſtitutionum ſedant, quaſi in hoc c. 1. fuerit de iure eccleſiæ actum, non vt de beneficio eccleſiaſtico, ſed vt de proprietate cuiuſlibet rei: qui color eſt ſine lumine: Nec poteſt ſane ſine calumnia negari, Innocentium quartum *in c. 1.* ſiue concilium Lugdunenſe habitum præſidente Innocẽtio IV. hoc cap. abrogaſſe. Et vero quorſum illud concilium ita decreuiſſet. niſi quia retro Pontificum Conſtitutiones aliud decernebãt? Fuit etiam quæſtio de iure certæ eccleſiæ in ſpecie c. 2. cuius in poſſeſſionem cum actores inducti eſſent propter contumaciam aduerſarij, ac deinde aduerſarius intra annum obtuliſſet cautionem iudicio ſiſti, rectè Pontifex iubet poſſeſſionem illi reſtitui integram & plenam, *qu'il auroit le main plan, la main leuee.* vt ſuperiorib. decretis cautum eſt, *vt l. pen. §. pen. C. de præſcript. 30. annor.* Intra annum, ſic accipimus, vt eſt expreſſum *in ca. 3. hoc tit.* intra annum & diem. Duobus aut tribus, aut ſex mẽſibus præſcriptis additur vnus dies pro corollario, *l. vbi lex. de leg. tut.* & ſimiliter menſi vnico vnus dies. *l. 2. C. de emptor. appell.* anno vnico vnus dies. Ex eo cap 3. intelligimus, non ſatis eſſe, poſſeſſionis vacuæ obtinẽdæ cauſa, in quam miſſus eſt actor ex primo decreto intra annũ offerre cautionem iudicio ſiſti, ſed etiam actori miſſo in poſſeſſionẽ reddendas eſſe expenſas litis neceſſarias & probabiles, ſi quas fecerit per cauſam contumaciæ aduerſarij ſui, vt *c. vlt. §. in aliis. ℥. vt lit. non conteſt.* Excipitur vnus caſus in eodẽ ca. 3. ſi, vt ibi proponitur, legatus Romani Pontificis dederit iudices, qui inter actorem & reum ſecundum rectam conſuetudinem regionis, non ſecundum ius publicum iudicarent, & ipſis volentibus iudicare ſecundum ius publicum, non ſecundum
A conſuetudinem contra formam mandati ſeu delegationem, reus appellauit ad Romanum Pontificem, nec tamẽ ideò minus iudices delegati actorem miſerunt in poſſeſſionem petitarum rerum. Hoc enim caſu reus intra annum oblata cautione iudicio ſiſti poſſeſſionem ſuam recipiet, etiam ſi expenſas interim factas nullas reſarcierit actori ſi modo conſuetudo illa, ſecundum quam ex mandatu legati rem iudicari volebat, cum ratione coniuncta fuerit: alioqui ſi abhorruerit à ratione, & diſpendium illud illum reſpicit.

Ad Cap. Vltim.

QVod eſt in ca. vlt. de aduerſario, qui ordine edictorum peracto peregrè profectus eſt, nullo domi procuratore
B legitimo relicto, nulloque exiſtente qui eius defenſioni ſe offerret, vt ex hac cauſa in poſſeſſionem rerum petitarum veniat actor cuſtodiæ cauſa, id iam ſæpius dictum eſt ſupra & explicatum, quod item denuntiatione facienda ad abſentis & contumacis domum, vel, quod idem eſt, ad portam, vt XII. Tab loquuntur, *in c. 3. ℥. tit. prox.*

AD TITVLVM XVI.

Vt lite pendente nihil innouetur.

LItis nomen in hoc titulo latius accipitur, quia non tantum litem conteſtatam ſignificat, ſed etiam controuerſiam motam, *ca. 2. eod. tit. in*
C *Clement.* ſicut in Senatuſconſulto de *petitione hereditatis* litis conteſtatæ mentio complectitur etiam controuerſiam motam. Controuerſia ſemper præcedit litem, quæ propriè non dicitur lis ante conteſtationem, *l. ſed ſi & lege. §. ſi ante. de pet. hered.* Item in ſpecie *l. nec bona. C. de præſcr. long. temp.* nihil refert, poſt litem conteſtatam, an poſt controuerſiam motam, nihil mutat. In quæſtione etiam de re litigioſa, litigioſa dicitur res etiam controuerſia mota ante litis conteſtationem, *Nouel. 112.* Quod autem hoc titulo vetat, *ne quid innouetur lite pendente*, hunc ſenſum habet, vt omnia ſint in integro, donec lis finita fuerit, puta vt poſſeſſor interim nõ priuetur poſſeſſione vel quaſi poſſeſſione, *c. 1. & 2. hoc tit.* vel vt interim res de qua controuerſia eſt, non alienetur, *vt c. 3. & 4.* vel vt ſuper ea lite & controuerſia non impetretur ius nouum, *c. 5.* quod eſt vltimum huius tituli.

D

Ad Cap. I.

HOc c. eſt de controuerſia, quæ fuit diu in Anglia inter Archiepiſcopum Cantuarienſem & Archiepiſcopũ Eboracenſem, vtroque ſibi vindicante Primatum Angliæ. qua controuerſia finita & Cantuarienſi adiudicato Primatu, exorta eſt alia controuerſia propter crucis antelationem, quòd ſcilicet Eboracenſi etiam ſuperato in cauſa Primatus non deſineret præferri crux triplicata, vt fit hodie Primatib. & Patriarchis, præſertim in comitatu Romani Pontificis vel legati eius, *c. antiqua. ℥. de priuilegiis*, quod & omnibus Archiepiſcopis datur iure nouiſſimo, *c. vlt. de priuil. in Clem.* nimirum vt omnibus Archiepiſcopis præferatur vexillum crucis, non lituus. vt vocabatur baculus à ſummo incuruus, vt Cicero defi-
E nit, qui Epiſcopis præfertur. Epiſcopis igitur lituus, Archiepiſcopis verò crux trina. Id verò ius anteferendæ crucis Archiepiſcopis, cùm diceret Eboracenſis ſe habere ex indulgentia Honorij II. contra Cantuarienſis, cui primatus Angliæ adiudicatus erat. id ei iuris cõpetere pernegabat, & hoc ſalutare ſignum præferri tantùm poſſe Primatibus contendebat, cùm nondum edita eſſet ſuprà dicta Clementina. Et hac quidem controuerſia pendente cenſet Pontifex, nihil eſſe innouandum. id eſt. non eſſe Eboracenſi præripiendum ius per totam Angliam præferendæ crucis, in cuius quaſi poſſeſſione eum fuiſſe conſtabat. Non eſt, inquam, præripiendum, nec ex ſententia quidem vlla Romani Pontificis, quam & cum cæ-

ciorem

Digitized by Google

ciorem tuliſſet hac in cauſa Alexander III. non fuit ei tobori eam reformare in melius in hoc *c.* 1. quod & in quolibet Pontifice & generaliter in quolibet homine non niſi laudi adſcribi debet, *can. ſententiam* 35. *quæſt.* 9. Nec verò doctus vnquam quiſquam conſilij mutationem & ſententiæ inconſtantiam dixit eſſe M. Tullius.

Ad Cap. II.

SVPERIORIBVS conuenienter additor in hoc c. 2. conſtãte matrimonio ſi oriatur controuerſia inter coniuges impellente conſciẽtia de iure matrimonij, propter iuſtũ aliquod impedimentum, quod intereſſe reſciuerunt, pendente controuerſia ea non ideò ſeparandos eos ſtatim eſſe coniuges, aut priuandos geniali congreſſu. Quod & in antiqua Decretali ita decreuiſſe refertur Alexander III. & ſimiliter Symmachus Romanus Pontifex in *can.* 18. *quæſt.* 4. ne prælatus, ne Epiſcopus, ſi quæ accuſatio aduerſus eom inſtituatur, ob id lite pendente ſtatim deſeratur ac deſtituatur à clericis ſuis. Vt verò ſubuoueam quæ Interpretes huic capit. 2. obiiciũt, nec expediont tamen, non obſtat huic cap. *cap. tenor.* ẽ *de ſent. & re iud.* in cuius ſpecie cum penderet lis de matrimonio priure loco contracto; quod interim factum eſt, poſterius matrimoniom diſſoluitur. Nec enim id diſſoluitur aut ſuſpenditur, de quo lis pendet, ſed id, quod illa lite pendente poſteriori loco factum eſt. Eadémque eſt ratio *cap. veniens.* ẽ *de regul. trib.* Non obſtat etiam huic ca. 2. *cap. literas. ſupr. de reſt. ſpol.* quo mulier, quæ temerè diſceſſit à viro ſine venia eccleſiæ, ſi in promptu habeat probationes iuſti impedimẽti, reſtituitur quidem viro, verum ea lege ne cum eo rem habeat. Ergo nõ reſtituitur ad plenũ, & poteſt quidem, vt breue faciã, hac in cauſa quaſi imperfecta ſiue minus plena reſtitutio fieri, retineri autem poſſeſſio lite pendente non poteſt, quin retineatur tota. Denique retentio vxoris non recipit hunc modum, ne cum eo congrediatur, *vt in cap.* 2. reſtitutio recipit hunc modum, *vt in c. vlt.*

Ad Cap. III. & IV.

VTRVMQVE cc. pertinet ad eandem eiuſdémque litis ſpeciem, de qua diſceptatũ fuit in vrbe Roma. Eſt verò ea ſpecies explicatu difficillima, certè non offendi difficiliorẽ, in his libris. Eſt etiam ea ſpecies, certiſſimum iudicium longioris moræ iudiciorum, quæ per diuerticula & flexiones & velut mæandros quoſdam quæritur ab vtraque parte etiam hodie in vrbe Roma. Nullus profectò eſt in orbe locus, in quo lites prolixioribus ambagibus & fallaciis intricatæ ſunt. In vrbe Roma S. Mariæ eccleſia egit apud Laurẽtium rei vindicatione contra Ioannem laicum quendam poſſeſſorem quorũdam prædiorum eiuſdem eccleſiæ. Et Laurentius quidẽ cauſa cognita Ioannem abſoluit. A qua ſententia eccleſia S. Mariæ appellauit ad Senatorem vrbis, de quo infra dicemus. Contra obiecit Ioannes, Laurẽtium non vt iudicem, ſed vt arbitrum aditum fuiſſe, & ideò ab eius ſententia appellari non poſſe. A ſententia ſcilicet arbitri compromiſſarij appellari nõ poteſt. *l. non diſtinguemus* §. & idem cùm à iudice *de recept. arb. l.* 1. *Cod. eod. & in Carthaginenſis concilij can.* 98. *&* 123. *& in epiſtola Nicolai Papæ ad Carolum regem apud Regionẽ Chronic.* 2. & *cap. vlt. de for. comp. in* 3. *col. lectione, quod coniungendũ eſt cum cap.* 3. *&* 4. *hu. tit. & ca.* 10. ẽ. *de conſtit. & c.* 1. ẽ. *de reſtit. ſpol. in* 3. *collect.* pertinẽt omnia cc. hæc ad eandem ſpeciem, ad eandẽ cauſam. Verũ vt eã ſpeciem perſequamur, actor S. Mariæ Laurentiũ arbitrũ non fuiſſe ex eo colligit, quod ſumptus & aditus eſſet ſine compromiſſo, ſine conſtipulatu pœnali. Non fuiſſe igitur arbitrum compromiſſarium, ſed arbitrum non compromiſſarium; & ab arbitro non compromiſſario appellari poſſe, *l. ex conſenſu C. de appellat.* multo certè fortius, vt ait *in d. c. vlt.* quàm à iudice. Fuit autem ab arbitro appellatum ad Senatorem, qui in vrbe etiam hodie præeſt iuriſdictioni & curiæ Capitolinæ, ſic vocatur, cui aſſideot Senatores aliquot, qui & Senatores & collaterales dicũtur, quorum primus *in c. vlt. de for. cõp.*

A *in* 3. *collectione*. appellatur Primicerius iudicum, id eſt, primus, qui & vicarius eſt Senatoris ſiue locum tenens, vt aiunt, vt cõſtat ex Statutorum vrbis hodie reformatorum à Gregorio XIII. *Lib.* 1. *c.* 4. Et cauſam quidem, de qua agitur, Senatorem delegaſſe Primicerio iudicum, ſiue primo collateralium, oſtenditur, *in d. cap. vlt.* apud quem Ioannes dicebat, non rectè agi ſecum rei vindicatione, eo quod prædia, de quibus erat quæſtio, non ipſe poſſidebat, ſed monaſterium D. Syluestri, quod eſt in vrbe. At quia cõſtabat, Ioannem lite pendente ea prædia tranſtuliſſe ad monaſterium S. Syluestri, conſtituendo ſcilicet ſe poſſidere ea nomine monaſterij tanquam colonum ſub penſione certa, vt *l.* 19. *&* 21. §. *vlt. de acquir. poſſ. l. quædam de rei vind.* & ob id lite cœpta coram Laurentio proponitur *in d. cap. vlt.* Ioanni adfuiſſe Syndicus monaſterij. Iure autẽ ciuili & canonico vetita eſt alienatio rei litigioſæ. *l.* 2. *de litigioſ. l. vlt. C. eod. Nov.* 112. *can. vlt.* 11. *q.* 1. Ac tum in vrbe remanſerat lex

B quædam ſiue inſtitutum populi Rom. tale; vt poſſeſſio rei litigioſæ, quam reus alienaſſet, auferretur ei, in quem tranſlata fuiſſet, & addiceretur petitori; ideò Senator poſſeſſionem ſupradictorum prædiorum addixit eccleſiæ S. Mariç, quæ ea ſua eſſe petebat iudicio in rem, hac lege tamẽ, vt ſaluo & integro iure eccleſiæ penſionem monaſterij inferret eccleſiæ, quam Ioãnes inferre ſolebat. Poſt hæc de ſentẽtia Senatoris reſcindenda actum eſt magna cõtrouerſia & contẽtione apud ſucceſſorem eius (hic magiſtratus erat ſemeſtris in eadem Curia Capitolina) & de poſſeſſione reſtituenda monaſterio. Succeſſor verò Senatoris pro monaſterio ſententiam dixit, reſciſſa ſententia anteceſſoris ſui, qua ſcilic. poſſeſſionem addixerat eccleſiæ. Duæ hic exſiſtebant ſententiæ contrariæ, vna pro eccleſia, quam tulit prior Senatur, altera pro monaſterio, quã

C poſterior Senator. Et iudicum Capitolinorum cùm alij confirmarent ſententiam dictam pro eccleſia, alij dictã pro monaſterio, exſtitit quidam qui temerè & contra bonos mores eccleſiam vi deiecit de poſſeſſione, eãque reſtituit monaſterio. Quod cùm accidiſſet, totius rei cognitionem in ſe recepit Cæleſtinus III. qui tum tenebat in vrbe ſedem ſummam, qui tamen priuſquam eam litem definiret, vita deceſſit. Poſt deceſſum Cæleſtinum Innocentius III. ſucceſſor eius in irritum reuocauit quæcunque geſta erant in Capitolio ſuper hoc negotio poſt diem ſupremum Cæleſtini; immo & quç poſt eum diem, quo huius rei cognitionem Cæleſtinus in ſe receperat: & poſſeſſionẽ cenſebat eccleſiæ, quæ per vim exſpoliata erat ab vno ex Conſiliariis vel Aſſeſſoribus Capitolij reſtituendã eſſe, ſicut iure proditum erat, etiam iniuſto poſſeſſori & prædoni vi ereptam reſtitui debere, *c.* 5. ẽ *de reſtit. ſpol.* At quia nõ

D poterat monaſterium in prçſentiarum eam poſſeſſionem eorundem prædiorum eccleſiæ reſtituere, propterea quod finita conductione Ioannis ſupradicta prçdia aliis locauerat, quibus ea auelli non poterant; ideo cenſuit idem Pontifex, vt in locum eorum prædiorum alia prçdia monaſterium eccleſiæ reſtitueret libera & ſoluta ab omni pignoris aut hypothecæ iure. Rurſus verò repetente monaſterio priorem cauſam de reſtitutione poſſeſſionis, qua ſe prius iniquè ſpoliatã eſſe aſſerebat per præſentiam prioris Senatoris, his rationibus: quia lex ſiue inſtitutum illud Vrbis, quo nixus ſenator ſententiam illam tulerat, nullius erat momenti, quaſi non ritè facta, aut non ritè populi conſenſu approbata. Et quia (hæc eſt altera ratio) laicis, qualis eſt Senator, tantum abeſt vt quicquam ſtatuere liceat in præiudicium eccleſiarum vel monaſteriorum, vt nec quod decreuerint in eorum commodũ cõſiſtere poſſit

E ſine approbatione Romani Pontificis. *can.* 1. 96. *diſt. c.* 10. ẽ. *de conſtit.* Quod obiici etiam poterat ſententiæ poſterioris Senatoris; Iccirco Innocentius III. rectè perpenſa monaſterij exſpoliatione priori, & quæ hanc ſecuta eſt exſpoliatione eccleſiæ (poteſt exſpoliatio vna opponi alteri, *c. vlt.* ẽ. *de ord. cog.*) ad extremum pronuntiauit pro monaſterio, monaſterium tã quam prius ſpoliatum & prius reſtituendum eſſe. Denique monaſterio poſſeſſionem reſtituendam eſſe prædiorum, quæ dederat eccleſiæ in vicem & locum prædiorum, de quorum poſſeſſione principaliter agebatur, ſub hac lege tamen, vt ne ea prædia alienaret quoad de quæſtione principali, puta de iure & proprietate eccleſiæ S. Mariæ iudicatum eſſet, ſiue per-

geret

geret Eccleſia prędia vindicare,ſiue repetere actione in factũ A ob vitium litigioſi contractus habiti inter Ioannem & monaſterium, *iuxta l.vltim.C.de litigioſ.*Interim vetita fuit alienatio prædiorum,quæ reſtituebãtur monaſterio,vt io cauſa principali ſi vinceret eccleſia,haberet quod euincere poſſet,cap.3. Et ita eſt explicanda hæc omnis ſpecies,quam qui tenet, non eſt amplius quicquam requiſiturus.Non omittã ex fine cap.4. notandom eſſe , redditionem caotionis pignoratitiæ factam debitori argumentum eſſe idoneum remiſſi pignoris,*vt l.7.C. de remiſſ.pign.* ſicut redditionem cautionis principalis remiſſio ſortis,*l.2 de pact.*Quò pertinet illud Epigramma Martialis:

Quod Caietano reddis,Polycharme, tabellas
Millia te centum non tribuiſſe putas?
Debuit hoc,inquis,Tibi habe,Polycharme,tabellas:
Et Caietano millia crede duo. B

Simile eſt illud epigramma:

Quadringentorum reddis mihi, Phœbe,tabellas,
Centum da potiùs mutua,Phœbe,mihi.
Quære alium cui te tam vano munere iactes:
Quod tibi non poſſum ſoluere,Phœbe,meum eſt.

Ad Cap. Vltim.

CVM lis eſſet inter monaſterium quoddam in Anglia & rectorem certę parochię de decimis noualiũ,quod quid ſit poſtea explicabitur , iuxta fines illius parochiæ poſitorum, & ad monaſterium pertinentium,nolente monaſterio eas nnualium decimas Rectori perſoluere,lite pendente, ſuppreſſaque mentione eius litis pro monaſterio, impetrata eſt indulgentia & remiſſio decimarum à Romano Pontifice , & quia C lite pendente , quo tempore nihil innouari oportuit , nihil ſopplicare Imperatori vel Pontifici,*l.2.C.vt lit.pend.l.Nouel.*82. *&* 113.merito Pontifex decernit in hoc cap.vlt.nõ habita ratione illius indulgentiæ cœptam litem à iudicibus datis definiendam eſſe.Noualia vocant *nouellata*, vt vocantur in Digeſtis, putà *oliueta* vel *vineta* recenter inſtituta ex agris , qui ab omni memoria inculti fuerunt ſemper,*vt c.*21.*Ĵ.de verb.ſignifi.* quæ quidem noualia ſi inſtituta ſint & excolãtur à monachis, eorum decimas ,aut eorũ noualium decimas plerunque monachis Romanus Põtifex remittit,*d.c.s.*21.*& c.*10.*&* 27.*Ĵ. de decim.c.*31.*& vlt.Ĵ.de priuileg.*Noualiũ,inquam,quæ exercent D monachi,quæque inſtituerunt,monachis Romanus Pontifex remittit fraudatis Rectoribos parochianis,vbi magna ea fraus non eſt,ſicut diſtingoitur *in d.cap.*21.Obſeruandum etiam in hoc cap.quoniam anxiè quæritur ab Interpretibus iuris Pontificij qoid ſit perſonatus. Conſtat quidem , perſonatum eſſe genus beneficij eccleſiaſtici, quod quale ſit,& vti ſit ſeparãdum à dignitate eccleſiaſtica dubitatur. Verum cum in hoc loco appelletur Rector parochiæ ſiue Curæ, conſequens eſt, & parochiæ curam perſonatum eſſe , aut certè parochiæ curam ex hoc capite vltimo pro certo perſonatus exemplo in mediom afferri poſſe.

AD TITVLVM XVII.

De ſequeſtratione poſſeſſionis & fructuum. Ad Caput I.

CVM poſſeſſore conuento iudicio in rem & E contumace iudices,qui mitius agũt inter clericos , non mittunt plerunque , vt fit , actorem in poſſeſſionem petitæ rei cuſtodiæ caoſa , ſed ſequeſtrant poſſeſſionem in mediam manum, *cap.2.de dolo & contum.*quod & factum eſt in ſpecie cap.1.hoc titu. quæ eſt eiuſmodi,Controuerſia erat inter Archiepiſcopũ Mediolanenſem & monaſterium quoddam de poſſeſſione & iore quorundam prædiorum , cuius diſceptatio à Cæleſtino tertio delegata fuit Veronenſi epiſcopo. qui cum cognouiſſet & pronuntiaſſet de poſſeſſione ex parte forte maiori pro Archiepiſcopo,poſtea procuratore monaſterij volente agere ſecunda & principali actione de proprietate iudicio petitorio

A apud eundem epiſcopum Veronenſem , ſecundum id qood iure proditum eſt , eundem oportere eſſe iudicem poſſeſſorij & petitorij.cap.1.ſup.de cau.poſſ. & prop.l.ordinatis.C.de rei vend.Archiepiſcopus obiecit,non iudicio petitorio fuiſſe addictum Epiſcopum Veronenſem,ſed poſſeſſorio tantum. Cõtrà procurator monaſterij dixit , Epiſcopo Veronenſi fuiſſe cauſam abſolutè & indiſtinctè demandatam, nec continentiã eiuſdem cauſæ ſcindi vel diuidi oportere,quæ verba ſũpſit ex *l.nulla C.de iudic.*Continentiam, id eſt , *ἀσυνχῦν* ſiue *συνέχειαν ſiis dixit.*At nolẽte Archiepiſcopo in cauſa proprietatis ſubire iudicium Epiſcopi Veronenſis, & per contumaciam iudicio abſente , procurator nomine monaſterij miſſus eſt in poſſeſſionem, quæ fuerat Archiepiſcopo adiudicata iudicio poſſeſſorio. At eum procuratorem Archiepiſcopus poB ſtea vi coegit de poſſeſſione diſcedere. Tum deinde Cæleſtinus declarauit quidem , ſe Epiſcopo Veronenſi tam proprietatis quam poſſeſſionis cauſam delegaſſe , ſed mitius egit cum Archiepiſcopo contumace quam Veronenſis Epiſcopos. Namque poſſeſſionẽ rerum controuerſarum abſtulit vtrique parti,& ſequeſtrauit in manus Epiſcopi Vercellenſis & Epiſcopi Nouarienſis , vt eſt in antiqua Decretali. Sequeſter ſolus poſſidet cum id agitur vt neutra pars poſſideat.*l.39. de acqu r.poſſeſ.*Delegauit autẽ Cæleſtinus idem hoc in negotio iudices Regitienſem & Mutinenſem Epiſcopos,qui omnes ſunt ſub Archiepiſcopo Mediolanẽſi,qui ſcilicet de cauſa poſſeſſionis & proprietatis pleniùs cognoſcerẽt,& poſſeſſionem ad extremum ei adiudicarent , quem in proprietate potiora iura habere animaduertiſſent. Proprietas enim præualet & retrahit ad ſe poſſeſſionem ſemper,etiam alij adiudiC catam momentario iudicio.*cap.6.Ĵ.de cauſ.poſſ.& propr.*Porro Innocentius tertius in hoc cap.1. ſucceſſor Cæleſtini non improbat rẽ à Cæleſtino geſtam , ſed Archiepiſcopo Mediolanenſi tantum permittit , quod omnino cum iure communi congruit , vt reus oblata cautione iudicio ſiſti, & refuſis impenſis moderatis actori poſſeſſionem recipiat, quam propter contumaciam ſuam amiſit , intra annum ſcilicet,*c.2.Ĵ. ut eo qui mit.in poſſ.cap.vltimo.§. in alium.Ĵ.vt lit.non conteſt.*

Ad Cap. II. & vlt.

SEQVITVR in hoc cap.2.quæſtio de cauſa quadam quæ fuit in Anglia agitata coram iudicibus delegatis inter ReD ctorem certæ eccleſiæ & monaſterium quoddam ſuper iure cuiuſdam eccleſiæ, qua lite nondum finita,cùm Rector certa ex cauſa appellaſſet à iudicibus delegatis ad Pontificem Romanum ; iudices delegati perperam & contra ius , per appellationem cognitione ſuſpenſa , monaſterium cuſtodiæ cauſa miſerunt in poſſeſſionem eccleſiæ tanquam Rectore contumace, qui tamen contumax non erat. Appellare non eſt contomacia. Ac prætereà Abbas & monachi miſſi in poſſeſſionem eccleſiæ,fictus medio tempore perceptos, quos ſeruare debebant,paſſim diuenderunt,aut dilapidauerunt. Quam ob rem iubet Pontifex *in hoc cap.* vt fructus ſequeſtro deponantur apud virum idoneum , donec lis finem accipiat,& qui diſtracti ſunt vt reuocentor, & ſub cuſtodia ſequeſtri collocentur,quod congruit *cum l.7.§. vltim.qui ſatiſdare cog. l. Imperatores.§.vltim.de appellat.l.ſi cum dotem. §. ſi verò dotem. ſolut. matrim.l.5.Cod quor.appellat. non recip.*Et propriè admodum cum E *cap.3. huius titul.*congruit *dict.l. Imperatores.§. vltim.in hoc*,vt ſi à poſſeſſore ſuperato iodicio in rem , qui appellauit , fructus diſsipentur interim,vel vt ea lex loquitur populentur,ij,donec lis finiatur , apud ſequeſtrum deponantur. Paulus etiam hąc de re eleganter 5.Sententiarum,titulo penultimo,*Quoties* inquit,*poſſeſſor appellat,fructus medij temporis deponi cõuenit.Quod ſi poſſeſſor prouocet,fructus in cauſa depoſiti eſſe non poſſunt,nec reliquorum nomine ſatiſdatio poſtulatur.* Et ſequitur apud eundem: *Si propter prædia vrbana vel mancipia appelletur, penſiones eorum, vecturæ etiam,ſi de nauis agatur* (quia ſcilicet loco fructuũ ſunt) *deponi ſolere.* Symmachus in Epiſtolis: *Interea Conſtitutionis memor*(& intelligit *dict.l.5. Cod.quorum appellat. non recip.*) *ſequeſtrari mobilia, fructúſque præcepit, ne temporis vſurpatio alterutri*

retur indebitis. His verò, quæ diximus hactenus de ſequeſtratione poſſeſſionis & fructuũ, opponitur titulus. *C. de prohibita ſequeſtratione pecuniæ*, qui quemadmodum accipiendus ſit, ſatis paratitla docent. Conſule Paratitla Codicis, nihil videbitur apertius.

AD TITVLVM XVIII.

De Confeſſis.

EX hoc cap. 1. quod etiam extat in ſecũda collectione, *cap. 2. de homicid.* intelligimus, reo homicidij de ſeipſo confeſſo fidem nõ haberi aduerſus alios, quorum ſe conſilio crimen admiſiſſe dicat, non interrogari eum qui de ſe confeſſus non conuictus eſt, de conſcientia aliorum: quod eſt ex *l. vlt. C. de accuſat. l. repeti. §. 1. de quæſt.* Et ſic Iulius Papa, *can. vlt. 15. quæſt. 3. Nemini*, inquit, *confeſſo de ſe ſuper alienũ crimen credi oportet.* Et periculoſa cõfeſſio rei aduerſus quemlibet admitti non debet. Periculoſa etiam dicitur in *hoc c. 1.* vt opinor ex *l. 1. §. quæſtioni. de quæſt.* Huic conſtitutioni addi poteſt ratio Pauli *1. Sentent. tit. 12.* quam confirmat etiam *l. deferre. §. 1. de iure fiſci.* ne alienam ſalutem in dubiũ deducat, qui de ſua deſperauit, & quod ait *l. vlt. §. ſic autem. de bon. eor. qui ant. ſent.* qui ſibi non pepercit, multo minus alij parceret. Et ſimili ferè modo Quintilianus Declamatione 292. *Nec credibile eſt*, inquit, *eum perperciſſe hoſpiti, qui ſibi non pepercit.* Verum & ſi confeſſus, non cõuictus, non interrogetur aduerſus alios; conuictum tamen aduerſus cõſcios & participes & ſocios interrogari moris eſt. *l. D. Adrianus. §. 1. de cuſtod. reor.* Immo & confeſſum & conuictum interrogari moris eſt aduerſus conſcios, ſed in crimine læſæ maieſtatis tantùm, vt proponitur *in hoc c. 1. & in dict. can. vlt. 15. q. 3.* In ceteris criminibus confeſſus de ſeipſo nõ interrogatur aduerſus alios. His conſequens eſt, vt quos de ſeipſo confeſſus, quis nominauit, ob id ſolum nulli pœnæ, nulliſve tormentis ſubiiciantur, quoniam ea delatio de ſe confeſſi nulla eſt, ſed ſi ei etiam accedat fama vulgi, neceſſe eſt, quod *& in hoc c. 1.* proponitur, vt nominatim purgent innocentiam ſuam interpoſito iureiurando, & adhibitis ſaltem tribus ſacramentalibus, *vt vocant*, qui idem quod ipſe coniurent, aliquãdo tres adhibentur, aliquando ſeptem, vel, vt loquuntur, aliquando tertia manus, aliquando ſeptima, *cap. 33. ꝫ de teſtib. can. requiſiti. 33. quæſt. 1.*

Ad Cap. II. & Vltim.

COniungendum eſt hoc cap. 2. cũ *c. 4. ꝫ. de cauſ. poſſeſſ. & propriet.* Pertinet enim vtrumque ad eandem controuerſiam quæ fuit inter duos de epiſcopatu Bethlehem in Syria, in qua neuter obtinuit, vt docuimus *ſup. in d. c. 4.* Quin &, vt hic oſtendit, Canonicus vnus, qui in iure cõfeſſus erat ſe, vt vnum eligeret, ex eis, certã pecuniam, puta 40. Saracenos, quæ tum in Syria moneta erat in vſu, ſtipulatum, deiectus fuit ob eam rem tanquam ſimoniæ reus (Simonia eſt non tantùm accipere pecuniam, ſed etiam ſtipulari) ab omni beneficio & officio eccleſiaſtico. Vnde non male Interpretes notandum cenſent, iudicio conſtituto inter duos, & in id incidente criminatione tertij cuiuſdam, licet cum eo principaliter actum non ſit, ſi de crimine confiteatur, id ab eodem iudice coërceri poſſe. Item, quia ait in *hoc c. 2.* in iure confeſſus, rectè notant, confeſſionem pro explorato crimine non haberi, aliter quam ſi facta ſit in iure vel in iudicio, &, quod addi conuenit omnino ex *c. 4. ꝫ. de iudic.* in iudicio competenti. Nam facta in iudicio incompetenti, nihil nocet. Item requiritur, vt facta ſit citra errorem facti, quæ eſt ſententia *cap. 3. hoc tit.* Nam errãti in facto nec in iure facta confeſſio nocet: erranti in iure nocet, & hoc eſt quod ait, *l. 2. de confeſſ.* non confiteri eum qui errat, niſi ius ignorauerit. At qui in iudicio competenti non ignarus facti, confitetur, proculdubio pro condemnato ſiue iudicato habebitur ex illa lege duodecim Tabularum: *Æris confeſſi rebuſq; iure iudicatis*, quę comparãt iudicato confeſſum, quia ſua quodammodo ſententia iudicatur. Confeſſus, inquã, in iure vel iudicio. Nam confeſſus extra iudicium, pro iudicato non habebitur, niſi confeſſus fuerit cõſulta opera rogatus, & præſentibus teſtibus quinque, ex *Nou. de teſtib.* Nã quæ ita fit confeſſio extra iudicium, confeſſionem in iudicio factam imitatur, quia ſolemnis quædam veluti confeſſio eſt, & dedita opera propenſoque conſilio inſtituta. Non omittam, falſum eſſe quod Interpretes vtriuſque iuris norant, in hoc titulo de confeſſis & ſimilibus quæ ſunt in digeſtis & Codice, agi de iis qui confeſſi ſunt poſt litem conteſtatam; In titulo autem digeſtorum de interrogationibus in iure faciendis, agi de confeſſis ante vel poſt litem conteſtatam. Hæc differentia eſt falſa, quia & hic titulus eſt *de confeſſis* in ipſo limine iudicij in ipſo ingreſſu iudicij, ante litem conteſtatam; & ille eſt tantùm de confeſſis poſt litẽ cõteſtatam, quia ante litem cõteſtatam interrogationes quæ fiebant olim fieri deſierunt. *l. 1. & l. pẽ. de interrog. in iur. fac.* Sed hoc eſt diſcriminis reuera inter hunc & illum titulum, quod hic eſt de vltrò confeſſis; ille de his, qui dum à Prætore interrogantur, reſpondent & confitentur, aut negant, violenter & quaſi coacti. vel enim verum, vel falſum reſpondent. Ac præterea hic titulus eſt de confeſſis, de intentione actoris; ille de confeſſis de eo, quod inſtruit intentionẽ actoris, quod & ad eius litis pertinet articulum aliquem.

AD TITVLVM XIX.

De Probationibus. Ad Cap. I.

COngrvit hoc caput omnino cum *l. 7. C. de teſtibus. & l. vltim. C. de edend.* quę generaliter definit, vnumquemque in iudicio intentionis ſuæ probationes adferre debere, non deſiderare, vt ab aduerſario exhibeãtur aduerſus ſemetipſũ, non oportere originem petitionis fundari ex inſtrumẽto eius à quo petitur. Nam in hoc cap. Gregorius Recharedo, id eſt, Viſigothorum regi in Hiſpania reſcribit, non eum iure deſiderare, vt ſibi ex archiuis, vt loquuntur, Iuſtiniani Imperatoris exhibeantur conuentiones habitæ inter Iuſtinianum & reges Gothorum anteceſſores ſuos, quibus exhibitis inde probate ſe Recharedus arbitrabatur poſſe quædam iura ſua, quæ tum vindicabant aduerſus Mauritium Imperatorem, quoniã vnuſquiſque, qui agit, probationes adferre debet, quibus inſtructus veniat ad agendum, non petere ab aduerſario, quibus ſe inſtruat & lædatur aduerſarius. Recharedus hic eſt; qui Gothos, quos conſtat fuiſſe Arrianos, ex perfidia Arrij traduxit ad fidem Catholicam. Idem etiam leges Gothorum, quæ extant, compoſuit, digeſſitque in libros duodecim, & cõſilio Toletano tertio, quo damnata fuit Arrij perfidia, interfuit, vel potiùs præfuit. Inſcriptio huius c. fuit valde deprauata, Ant. Auguſtinus Hiſpanus eam reſtituit ex epiſtola Gregorij lib. 7. quæ incipit ab his verbis: *Explere verbis*, &c. Quomodo etiam legendum eſt initio hu. cap. non, *ex epiſtolæ verbis.*

Ad Cap. II.

IN hoc cap. 2. damnatur cõnſuetudo, quæ iuſiurandũ, quod non niſi deficiẽtibus omnib. aliis procurationibus defertur, *l. tutor. de iureiur.* exigebat ab eo, qui probationes impleuiſſet ſuę intentionis prolatis inſtrumentis & teſtibus idoneis, quaſi hæc probationum genera non ſufficerent ad fidem faciendã, niſi adiuncto iureiurando eius, qui eas protuliſſet. Quæ conſuetudo eſt contra ius publicum & rationem omnem, quam vtique nulla conſuetudo vincere poteſt. *l. 2. C. quæ ſit long. conſue. & Nouel. Iuſtin. 52. in princip.*

Ad Cap. Ex literis. III.

IN hoc ca. oſtenditur, in iudicio finium regundorum, quod conſtat eſſe duplex, quoniã in eo ſinguli partes, actores & rei

rei ſunt. *l. 10 finium regundorum*, probationes etiam exigi ab vtraque parte. Quod ſi etiam ab vtraque parte teſtes producti ſunt, & exiſtimatione, numero, & dignitate pari, cenſet Pontifex, præualere & præponderare ea teſtimonia, quæ pro poſſeſſore faciunt, quaſi potiora ſint & potentiora, quæ adiunctã poſſeſſionem habent, ſecũdum quam in dubiis cauſis vel paribus fortuna dare litem videtur ſemper. Et hoc eſt, quod ait regula iuris, *in pari cauſa meliorem eſſe cauſam poſſeſſoris*. quæ extat in innumeris locis iuris ciuilis, cum qua & congruit id, quod dicitur in *l. Arcianus. de obligat. & act.* & proponitur in hoc cap. 3. quod totum conflatum eſt ex iure ciuili, quia proniores ſumus ad abſolutionem, quàm ad condemnationem. Excipitur in hoc cap. cauſa liberalis, in qua ſi teſtes nõ diſpari numero tam pro libertate quàm contra dixerint, pro libertate pronuntiandum eſt. *l. lege Iunia. de manumiſſ.* co non inſpecto quis poſſeſſor ſit vel non. Nam pro libertate pronuntiatur, etiamſi is, pro quo pronuntiatur, non fuerit in poſſeſſione libertatis; vt ſi ex ſeruitute proclamauerit ad libertatem: quo caſu nõ ipſe poſſeſſor eſt, ſed is, qui ſeruũ ſuum eſſe dicit. *l. 7. §. vlt. de liber. cauſ.* & tamen non ſecundum poſſeſſorem pronuntiatur, ſed ſecundum non poſſeſſorem qui ex ſeruitute reclamauit ad libertatem. Hoc fauor libertatis extorſit. Non eſt autem nouum, vt à poſſeſſore probatio exigatur, vtve poſſeſſori onus probationis incumbat, cum & reo poſſidenti, qui actori opponit præſcriptionem longi vel longiſſimi temporis, incumbat onus probandi: immo & opponenti aliã quamcumque exceptionem, quia reus in exceptione actor eſt. *l. in exceptionib. de proba. l. 1. de except.* vt mirum non ſit, ſi & in duplicibus iudiciis, in quibus poſſeſſor non rei tãtum, ſed etiam actoris partes ſuſtinet, à poſſeſſore probationes exigãtur. Hęc eſt ſententia huius cap. 3. Species fuit de iudicio finiũ regundorum moto inter Decanum & Archidiaconum Ciſeſtrẽſem in Auglia. Nam in inſcriptione legendum eſt *Ciſeſtrenſi Decano*, nõ *Ciſtrenſi Epiſcopo*. Moto, *inquam*, inter Decanum & Archidiaconum Ciſeſtrenſem ratione fundorum affinium, ſiue vicinorum, quos iure præbendarum ſiue beneficiorum ſuorum ſibi quiſque poſſidebat.

Ad Cap. Propoſuiſti. IV.

DOcet hoc cap. cùm quæritur, cognita fuerit vxor à viro necne, potius credendum mulieri iuranti, ſe integram & inuiolatam, & cum ea ſeptem obſtetricibus ſiue honeſtis mulieribus idem affirmantibus, quàm iureiurãdo ſolius viri. Ex aſpectu partis, quia quæque mulieres, putauerũt olim deprehendi poſſe integra ſit puella, nec ne, & ex attacto τῆς ὑμένος fictitiæ mẽbranæ cuiuſdã. *c. vlt. ꝫ. de frig. & malef. cap. pẽ. ꝫ. hoc tit.* Hoc tamẽ plerique medici etiã veteres, vt Oribaſius, negant, affirmantes nullam eſſe ὑμένα puellis, & oculus etiam ſæpe, manúſque obſtetricum fallit, vt proditum eſt in *d. c. pen. & can. nec aliqua. 27. q. 1.* Verum huic rationi probandæ virginitatis locus eſt. ſi non multo poſt contractum matrimonium queratur puella de imbecillitate viri. Nam ſi multo poſt querelam inſtituat hac de re, viro potiùs credendũ eſſe tanquam capiti quàm mulieri. *ca. 1. ꝫ. de frigid. & malef. c. 6. & 12. ꝫ. de deſponſ. impub. can. ſi quis acceperit. 33. q. 1.*

Ad Cap. Tertio loco. V.

COniungendum eſt hoc cap. 5. *cap. 3. ꝫ. de confirm. vtil. vel inut. & cap. pen. ꝫ. de tranſact. & c. 2. ꝫ. de cauſ. poſſ. & prop.* quæ omnia cc. pertinẽt ad conſulta quatuor aut quinque cuiuſdam Alani Canonici, & hoc ca. 5. ad cõſultationem tertiam, vt ait; *tertio loco fuit à nobis quæſitum.* Species hæc eſt, Quidam Canonicus inſtrumentum venditionis quorundam prædiorum eccleſiæ factæ ſolemniter, vt inſtrumento continebatur (quod omnino ponendum eſt, alioqui venditio non valet) rerum immobilium eccleſiæ inſtrumentum illud obſignauit ſigillo communi Capituli. Id verò ſigillum Capitulum vel procurator Capituli negat eſſe verum ſigillum Capituli,

A vt ait, adulterinum eſſe, furtiuum eſſe ſigillum. & teſtibus iuratis, quod ſemper in teſtibus exigitur, ex corpore Capituli, probat, nunquam animum fuiſſe Capitulo alienandorum eorum prædiorum. Et Pontifex definit, teſtibus potius quam ſupradicto inſtrumento eſſe credendum. Et merito, quia & inſtrumẽti fides in dubium vocabatur, alioqui, vt Paulus ſcribit *5. ſentẽt. titu. de teſtib.* teſtes cum de fide tabularum nihil dicitur, aduerſus ſcripturam interrogari non poſſunt, *Canonici* appellant, quem hoc ca. appellat *regularem.* vt Canonicos ſimiliter regulares. Nam & ſi vtraque appellatione idem ſignificetur: tamen vulgus ea nomina ſeparat, vt regulares dicantur qui certis ſe votis obſtrinxerunt veluti monachi, quidam Canonici, qui nullis ſe votis obſtrinxerunt; quomodo etiam vulgus differentiam facit inter Quinquageſimam & Pente-
B coſten, inter carbunculum & anthraca.

Ad Cap. Iurauit. VI.

IN hoc cap. docet, ſponſo volente ſponſam ducere in matrimonium, ſi interueniant idonei, iuratique teſtes, quibus probetur eos inter ſe cõiunctos eſſe quinto cognationis gradu, matrimonium impediri, & contra hanc probationẽ legitimam, ſi & partibus publicata fuerit, quod notandum, aliam probationem in contrarium non admitti. Nec mirum, cum nec contra præſumptionem legitimam, *ex. 21. ꝫ. de ſponſal. c. 6. ꝫ. de condit. appoſ. c. 2. ꝫ. de reſtit. ſpol.* Obſtare videtur cap. *ſeries. ꝫ. tit. prox.* quo oſtenditur, poſt probationem legitimam, cõtrariam probationem admitti, quæ offertur ab altera parte. Sed,
C vt Bernardus notat hoc loco, nihil planè illud caput obſtare videtur, ſi reſpicias ad hanc decretalem, vt integra extat in antiqua decretali, in qua hæc decretalis ponit, in contrarium vnum tantum teſtem introductum fuiſſe, & de vnius teſtimonio producti in contrarium non eſſe curandum. Verum & ſi plures producti ſunt, verius eſt potius poſt publicationẽ priorum teſtium alios non admitti, vt in hoc capite proponitur omiſſa illa clauſula antiquæ decretalis, *ante publicationem autem priorum teſtium ſiue teſtimoniorum alios teſtes admitti.* Et hanc eſſe ſententiam *d. c. ſeries. tit. ſeq.*

Ad Cap. Poſt ceſſionem. VII.

EX hoc c. intelligimus, excommunicatum, vt ſuo *ca. 7. ꝫ. de*
D *iudici.* ita alieno nomine in iudicio experiri nõ poſſe. Excommunicatio igitur, procuratori eſſe nõ licere ad litem alienam agendam vel ſuſcipiendam, quia conſortio vel conſuetudine fidelium ei interdictum eſt. Cùm autem quæritur, excommunicatus quis ſit, nec ne, vnius teſtimonio fidẽ haberi, putà Epiſcopi, cui excommunicandi ius fuit, cuius etiam ſolius, vel vnius teſtimoniũ in omnibus aliis cauſis iudices accipere iubentur conſtitutione Arcadij & Honorij Impp. de epiſcopali iudicio, quæ extat *in fine Cod. Theodoſ.* teſtimonium vnius Epiſcopi dictum ab ipſo vltrò, nõ interrogato, nõ euocato teſtimonij dicendi cauſa. *can. vlti. 6. quæſt. 2.* quia & aduerſus teſtimonium alij teſtes admitti & interrogari poſſunt, *cap. 28. ꝫ. tit. ſeq.* Quod præcipuè notandum ex hoc ca. 7. eſt de excommunicato, cui procuratori ad lites eſſe non licet.

E

Ad caput in præſentia. VIII.

HOc cap. longè maioris momenti eſt quam ſuperius, cuius cap. ſpeciem ſi teneas, omnia tenes, quæ ad illud dici poſſunt: ceterùm in ea ponenda non nimius eſt labor, ſed in explicanda. Species hæc eſt: Amatus quidam nomine, Milonem filium ſuum heredem inſtituit, & ſi ſine liberis decederet, quæ conditio etiã omiſſa ſemper intelligitur. l. cum auus. de condit. & demon. ei ſubſtituit verbis precariis fratres ſuos Milonis patruos. Poſt mortem patris Milo nullis ſublatis liberis cùm ægrotaret, ſe & ſua bona omnia monaſterio cuidam deuouit, obtulit, donauit mortis cauſa. Quam tamen donatio-
nem

eam ſanitate recepta reuocauit. Donatio cauſa mortis reuocatur pœnitentia & conualeſcentia. *l. 30. de mort. cauſ. don. l. non omnis. de reb. cred.* At poſtea idem Milo eidem monaſterio ruſus ſe & bona donauit, non mortis cauſa, ſed inter viuos, addito iureiurando, ſe eam donationem nullo caſu reuocaturũ. Deinde mortuo Milone ſine liberis, ſubſtituti iure fideicommiſſi, ſiue precariæ ſubſtitutionis, quod idem eſt, partim occuparũt bona, quę Milo acceperat à patre, partim repetierũt à monaſterio, quę in id Milo cõtulerat. Contrà, monaſteriũ iure donationis inter viuos iureiurando firmatæ ea bona tenebat, & alia, quæ occupauerant à ſubſtitutis repetebat, ac dicebat, cõditionem fideicommiſſi deceſſiſſe, hac ratione, quia nõ videtur ſine herede deceſſiſſe, qui monaſteriũ heredem reliquit. Sine herede ſic eſt accipiendum, *ſine liberis*, quia cõditio fideicommiſſi hæc fuit, *ſi ſine liberis deceſſerit vita.* Et certum eſt etiam rogato aliquo hereditatẽ reſtituere, *ſi ſine herede deceſſerit*, hanc conditionem accipi de liberis, puta, *ſi ſine liberis deceſſerit, Lex facta. §. vlt. ad Trebel.* Dicebat ergo Syndicus cõditionẽ ſubſtitutionis precariæ defeciſſe, quod nõ videtur ſine liberis deceſſiſſe, qui monaſteriũ heredem reliquiſſet. Monaſterium enim eſſe loco filij, vt rectè ait Accurſius ſiue Odofredus. Nam hoc eſt propriè ex Odofredo *in Authen. niſi rogati C. eod. tit.* Itaque poſt deuotionem illam & donationẽ totaliũ Milonis, quam contulit in monaſteriũ, conſequens eſt, ſi deit õmiſſum capitaſſe, vt & nominatim definitur cõſtitutione Iuſtiniani Græca quæ eſt aut eſſe debet, *l. 53. C. de Epiſc. & cler* quæ repetitur *etiã in Nouel. de ſanct. Epiſc.* 123. *§. ſed & hoc præſenti.* ſecundum vulgatẽ tranſlationẽ. Itaque rectà & congruenter Conſtitutioni Iuſtiniani Pontifex in hoc cap. iudicat pro monaſterio contra ſubſtitutos per fideicommiſſum, quaſi ſubſtitutione extinctâ per deuotionẽ & donationẽ Milonis poſteriorem, cui certè nihil officit quod allegabant, probabantque ſubſtituti, Milonem, cùm eſſet minor ætate, eam donationem feciſſe, ſimpliciter nullo alio adiecto vel expreſſo, quia incerta hæc & ambigua allegatio & probatio erat. Nec enim exprimebant, quam donationem feciſſet minor, priorem an poſteriorem, & potuit in facienda poſteriore eſſe maior. Non exprimebant etiam, minor fuiſſet, id eſt, impubes: an maior, id eſt, pubes minor quàm 25. annorum natus. Nam & impubes minor eſt, & pubes etiam quoad attigerit vigeſimum quintum annum: & potuit valere facta donatio à pubere, adhibito iureiurando ex *Conſtitutione Friderici de pace tenenda inter ſubditos. § ſacramenta puberum.* Probatio probationem elidit, fateor, ſed ea tantum, quæ certa & liquida eſt. Nam quæ certa & liquida non eſt, meritò nullius momenti eſſe cenſetur. quæ non eſt liquida, non elidit liquidam. Species eſt elegantiſſima.

Ad Cap. Licet cauſam IX.

PErtinet hoc caput ad eandem controuerſiam de qua actum eſt, *ſuprà cap. pen. de iuram. calumn.* quæ fuit mota propoſito interdicto vti poſſidetis inter Albertum Archiepiſcopum Rauennatem & Rempublicã Fauentinorum ſuper iuriſdictione & dominio ſupremo quorundam locorũ, in qua cùm Pontifex præſcripſiſſet mẽſes tres, intra quos ab vtraque parte teſtes producerẽtur, quib. probaretur, iam principalis intentio cuiuſque, puta, iam diu homines illorum locorum ſe habuiſſe pro dominis in exhibendis obſequiis, operis, tributis, & vadimoniis, iudicariſque faciendis, quàm exceptiones, ſi quas obiicerent teſtibus viciſſim ex altera parte productis. Cùm, inquam, ad eam rem Pontifex præſcripſiſſet menſes tres, tranſactis tribus menſibus, publicatis iam dictis teſtium ab vtraque parte productorum, earum Syndicus ſiue Procurator Reipublicæ Fauentinorum, qui teſtibus productis ab Oeconomo Eccleſiæ Rauennatis obiiceret exceptiones quaſdã earumque probationes offerret. A qua re cùm fuiſſet excluſus præſcriptione trium menſium, tentauit aliã viam, & querelam falſi teſtimonij aduerſus teſtes illos inſtituit, quam conſtat nulla niſi vicennij temporali præſcriptione excludi, ſicut cetera crimina, quæ ferè omnia extinguuntur vicennij præſcriptione, quo iure vtimur, *l. querela. C. ad legem Cornel. de falſ.* Querelam, inquam, falſi, nullis excludi temporibus vicennio breuioribus vt ait *l. 2. C. Theod. eod. tit.* Ergo & ante poſt ſententiam & quandocunque inſtitui poſſe, *vt c. 6. de exceptíon. infr. cap. 4. ſupr. de procurat.* Et hac quidem via Procurator Fauentinorum excluſus nõ eſt præſcriptione trium menſium. At cùm in cauſa non multos teſtes produxiſſet, vix ex iis fuerunt ſex qui non variè teſtimonia dicerent, quíve non in ſuo teſtimonio ſingulares eſſent. Reprobantur & puniuntur, qui variè teſtimonia dixerunt, *l. qui falſa de teſtibus.* Reprobantur quoque teſtes ſingulares, *cap. bona. 1. & cap. cum dilectus. ſupr. de election. cap. tam litteris. tit. ſequenti.* Arnolphus Epiſcopus Lexouienſis in Epiſtolis. *Cognouimus*, inquit, *ſingulos teſtes de ſingulis actibus ſingulare teſtimonium perhibere.* Et infrà *probationis priuilegium ſolitaria teſtimonia non merentur.* Reprobantur illi ſex, qui vnum eundémque ſermonem attulerant tanquam non bonæ exiſtimationis viri, & generaliter improbantur omnes, quos pars Fauentinorum produxerat, quia non id omnino per eos probabat, quod intendebat, nempè teſtes Eccleſiæ Rauennatis pecunia corruptos falſa dixiſſe. Corruptos enim fuiſſe probat aliquatenus, at falſa dixiſſe non probabat. Quamobrem & pro eccleſia Rauennate Pontifex iudicat contra Fauentinos, quæ iuſtæ poſſeſſionis ſuæ, ſiue probationis cauſa multo plures & fide digniores teſtes produxerat, per quos & diutiùs ſe poſſediſſe quam Fauentinos oſtendebat, & conſequenter Fauentinos, qui ſine iuſto titulo quædam iura in locis ſeu villis, de quibus agitur, quandoque vſurpauerant, non poſſediſſe: quia eiuſdem rei poſſeſſio apud duos in ſolidum eſſe non poteſt, *l. 3. § ex contrario de acquir. poſſeſ.* Fauentinos, inquã, non poſſediſſe: ſed vim turbatiuam, vt loquuntur, ſecutus interpretes iuris ciuilis, & inquietatiuam intuliſſe poſſidenti Eccleſiæ Rauennati. Qua de cauſa etiam Eccleſia egit interdicto vti poſſidetis, vt modo poſui, quod datur turbato, & inquietato poſſeſſori: deiecto autem ſeu expulſo datur interdictum vnde vi. Hæc eſt ſententia huius capit. 9. Verùm addit, *duos inſimul eandem rem & eodem modo in ſolidum poſſidere non poſſe.* Adiecit Pontifex, imbutus diſciplina Interpretum iuris ciuilis, verba illa, *& eodem*

A *modo*, quia diuerſo modo duos poſſe eandem rem in ſolidum poſſidere cum Doctoribus iuris ciuilis exiſtimabat, puta vnum ciuiliter, alterum naturaliter: vnum iuſtè, alterum iniuſtè. cuius ſententiæ ex veteribus Treberius fuit. *l. ſi duo. vti poſſid.* Verum hæc ſententia non obtinuit, & eam ſatis abundéque amolitus ſum non ita dudum, in titulo de acquirenda poſſeſſione.

Ad Cap. Per tuas. X.

IN hoc cap. proponitur hæc ſpecies: Lucius Titius, qui in concubinatu mulierem quandam habuerat per ſeptennium, nec vllos ex ea liberos creauerat, eam dimiſit, ac deinde reduxit domum, vbi illa cum iam morata eſſet per iuſtum concipiendi & pariendi tempus, peperit filium, quem ipſa Lucij Titij filium eſſe dixit. Lucius Titius ab initio negauit ſuum eſſe, deinde victus importunitate mulieris agnouit eum eſſe ſuum. Is verò maior factus cœpit deperire conſobrinam ſuam, filiam amitæ ſuæ, id eſt ſororis Lucij Titij, eamque ſubarrhauit & cognouit. Quod cum condemnaret & reprehenderet paſſim omnis cognatio, omniſque populus, cuius opinione omnibus habebatur pro filio Lucij Titij, mater, vt
B huic omnem ſcrupulum adimeret, prodiit in medium, & iurauit, ſe eum reuera non ſuſcepiſſe ex Lucio Titio, ſed ex alio quodam. Pendente iurgio & noxia quæ inter eos interceſſerat, quæritur an mulieris iuriiurando ſtandum ſit? Et rectè Pontifex, non eſſe ferendam inconſtantiam mulieris, quæ ab initio eum filium eſſe Lucij Titij aſſeuerans, coëgit Luciũ Titium vt eum agnoſceret pro ſuo, deinde ſe inechit viro vt iuratet, iuraruntque filium eum non eſſe Lucij Titij. quod genus iuriſiurandi Prætor non tuetur. *l. 3. § 2. de iureiur. ad & ex l. generaliter Codic. de non numer. pec.* Pontifex tradit etiam omnis indignum eſſe quod quiſque ſua voce dilucidè proteſtatus eſt, id eum in eundem caſum infirmare, teſtimonioque proprio reſiſtere. Ex quo ſequitur, non iuſtum eſſe matrimonium, quod ille contraxit cum conſobrina ſua, nepte Lucij Titij. Neptem accipit, vt vulgus, pro filia ſororis, & neptem pro *filio fratris, vt C. 12. infrà de deſponſ. impub. ca. 7. infrà de conſang. & affin.* Itẽ ex eo ſequitur, maiorem eſſe vim, fidémque aſſertionis prioris ipſius mulieris coniunctæ cũ aſſenſione & agnitione viri, quam iuriſiurandi poſterioris, quod mulier ſibi vltro totauit non deferente quoquam.

C

Ad Cap. Quoniam contra. X I.

HOc caput eſt pars concilij Lateranenſis habiti ſub Innocentio III. vt iudex ordinarius, vel extraordinarius dum iudicat, adhibeat publicam perſonam, puta tabularium, *§. cùm autem. Inſtit. de adopt. l. orphanotrophos. C. de epiſc. & cler. l. pen. C. de defenſ. ciu.* ab actis duos habeat viros idoneos, qui acta omnia iudiciaria conficiant. Extraordinarium iudicem vocat eum, qui datur ex reſcripto Principis, vel ſummi Pontificis, *vt l. 2. C. de dilat.* Et apud Paulum 5. *Sentent. tit. 5. in princ. Res iudicata videri ab eo qui à Principe extra ordinem petatur.* Et apud Gellium 12. cap. 11. illo loco: *A concilio iudex extra ordinem datur.* Quid hoc eſt *extra ordinem*? id eſt, ex reſcripto Principis, *vt l. 1. §. denique de appellat.* Acta autẽ iudiciaria quæ ſint, recenſetur hoc loco ſubtiliùs & diligentiùs quàm vllo alio, nempe acta iudiciaria eſſe citationes factas per libellum: & dilationes impetratas à iudice inſtrumentorũ, vel teſtium exhibendorum cauſa, & in ſcriptis redactas: & recuſationes iudicum, quæ ex ſcripto etiã fieri ſolẽt: & exceptiones oppoſitas partibus, vel teſtibus, quæ etiã literis mãdari
D ſolẽt: & petitiones, i. conuentiones & reconuentiones, & reſponſiones, & interrogationes iudicis vel partis, & cõfeſſiones factas in iudicio, quæ etiam literis præſcribi ſolent, & teſtium depoſitiones, & inſtrumentorum productiones, & interlocutiones iudicum, & appellationes, & renunciationes, quoties partes declarant, ſe iam ſatis probationum exhibuiſſe, nec vllas ampliùs exhibere velle, quoties probationib. omnib. & allegationib. finem imponunt, quib. conclusiones in cauſa adducuntur, quæ & vltimæ cognitionis dicuntur, *l. vlt. C. de præſcr. 30. annor.* Atque ita poſt renuntiationem & concluſionẽ res eò perducitur, vt ſententia definitiua tantùm ſupereſt. Hæc verò omnia, vt dixi, literis mandari ſolẽt per actuarium accuratè annotato loco & tẽpore quo hæc geſta ſunt, deſignatiſque perſonis inter quas geſta ſunt. Nam periculoſum erat, ſolius iudicis ſcriptionis ſtare, litigatore ſæpenumero veram negationem iudicis aſſertioni contrariam approbare nequeunte. quia, vt ait *ex l. actor. C. eod. tit. & l. 10. C. de non num. pec.* factum negantis per rerum naturam, id eſt, naturali ratione, nulla directa probatio eſt, *vt c. 2. eod. tit. in 4. collectione, & cap. bonæ memoriæ 1. E de elect. & c. 5 ſupr. de renunt.* quia, vt *Ariſtoteles ait*, negationis nulla ſubeſt cauſa. *Nulla directa probatio*, inquit. Nam tramite quodam obliquo, vel ex circunſtantiis ducto argumento negatio probari poteſt: vt
E ſi negem me occidiſſe hominem, qui illo die & illo loco occiſus eſt, & probem me illo die alibi fuiſſe. *l. pen. C. de contrah. ſtip.* vt Valerius vnico abſentiæ argumento ſacrilegium defendiſſe dicitur. Et Clodius Romæ violatæ religionis accuſatus eo, quod tempore, quo ab eo violata religio diceba ntr, Interamnæ fuiſſet, non Romæ, defendebatur. M. Tull. 1. de Inuent. *Si quo die*, inquit, *iſta cædes Romæ facta eſt, ego Athenis fui, eo die in cæde intereſſe non potui, fui autem Athenis eo die, hoc ſi non conſtat, indiget approbatione, & ſufficit* (abſoluendo reo ſcilicet) *ſi approbatur.* Sequitur in hoc cap. omnium horum actorum iudicialium exempla edenda eſſe partibus ea ſibi edi poſtulantibus ab actuariis, *l. 2. C. vt lite pend. 12. infr. de fi. inſtrum.* Exempla, *inquam*, nam authentica remanere debent apud actuarium. Ex hac verò tanta multitudine actorum, quæ hic enumerantur, intelligere licet, quantis ſe ſumptibus vexent, qui lites ſequuntur, & ob eam rem leges, dum ſubleuare volunt eos, quibus indulgent, quorum miſerentur, lites eorum diſceptare iubent more *ὑπομνηματικῶς in Nouellis Iuſtinian*, ſæpe, id eſt, per annotationem breuem, non per longum tenorem ſcripturæ.

Ad Cap. Ad noſtram. XII.

IN inſcriptione huius cap. legendum eſt Londenſi Archiepiſcopo, vt & in inſcriptione *cap. ſupr. de conſuet.* Ciuitas eſt in Dania, vt Albertus Krantzius refert, *lib. 1. rerum Danicarum cap. 1.* Vnde & in contextu *huius cap.* legendum Daniæ, non Daciæ, quamquam vetus hic error eſt in omnibus libris, etiam in libro fiſcali Romani Pontificis, Daciam ſcribendi, non Daniam, vt Lucanos pro Lucenſes, Ianuenſes pro Genuenſes. In hoc autem *cap.* 11. damnatur conſuetudo quæ inualuerat Daniæ regno, & clericum reum criminis poſtulatum, qui teſtibus idoneis conuinci poterat, admittebat ad probationem negationis ſuæ, purgationémve innocentiæ ſuæ per teſtes quoſcunque ſine delectu, qui confiɛto argumento & circumſtantiis quibuſdam negationem rei confirment eſſe veram. Neque enim vbi criminis probatio eſt in promptu, vult Pontifex admitti probationem inficiationis vel purgationem rei: ſed tum demum, vbi ſuſpectus criminis eſt reus, non etiam crimen approbatum, vt *c. 1. ſupr. de confeſſis c. 6. infr. de purg. can.*

Ad Cap. Cum cauſam XIII.

INſcriptio huius c. quæ valdè deprauata eſt ita ex veteribus reſtituenda eſt. Idem Viſenſi & Lamecenſi Epiſcopo & Abbati de Palumbario Bracarenſis diœceſeos. hi omnes ſunt in Luſitania, atque etiam Colimbrienſis & Egitanus Epiſcopus, de quibus agitur in hoc cap. 13. inter quos quæſtionem, quæ erat de finibus diœceſeôn ſuarum cenſet Pontifex, eſſe dirimendam e antiquis commentariis, ſiue monumentis vt *l. cenſm. cod. tit. l. 12. finium regundorum* & ex publica fama & teſtibus, & aliis, inquit, quibuſcunque adminiculis, ſiue auxiliis, quæ & ſi per ſe non proſint ſingula, vt ex Ouidio vulgò refertur, vni. cta tamen iuuant, ſi non vt fulmine, ſaltem vt grandine. Quintilianus 5. cap. 12. Sic M. Tullius in partitionibus *Veriſimilia*, inquit, *partim ſingula mouent ſuo pondere, partim etiamſi videantur exigua eſſe per ſe, multùm tamen cùm ſint coaceruata proficiunt.* Et alio loco. *Quæ ſingula fortè inter ſe non nocent, vniuerſa tamen inter ſe connexa, atque coniuncta mouere debebunt.* Et quod ait, *a iis adminiculis*, ſumpſit ex *l. inſtrumenta. Codic. eod. tit.*

Ad Cap. Penult.

DE hoc cap. diximus iam aliquid in *c. 4. ſupr.* Si qua puella repetatur in matrimonium, quæ ſe virginem dicat, & deuotam cuidam monaſterio, cõſtituitur in hoc c. vt in illo monaſterio maneat, donec cognita ſit ex aſpectu & cõtactu honeſtarum matronarum ſamaliaſ a viro ſua cognita fuerit. qui eam vxorem ſuam eſſe repetit, necne, & donec prolatæ fuerint probationes ab vtraque parte, vel obſtetricum, quæ virginem eam eſſe retulerint, dicto iureiurãdo, vel ſuæ intentionis eiuſque confirmandæ cauſa. Nam ſi probetur, à viro fuiſſe cognitam, proculdubio viro reſtituenda eſt, ſi integra reperiatur, in monaſterio retinenda, cui ſe deuouit. Res eſt aperta.

Ad Cap. Vltim.

HOc cap. vlt. docet cognitione litis, quæ fuerat conteſtata apud certos iudices delegatos, ea cauſa, iuſſu Romani Põtificis tranſlata ad alios. acta authentica priorum iudicum etiam ad poſteriores transferenda eſſe. non exempla, ſed authentica, ac præterea nouas probationes vtriuſque partis à poſterioribus iudicib. recipiendas eſſe, ſiue authentica acta priorum iudicum reperiri potuerint, ſiue non, modo ſi inter partes conſtet de litis conteſtatione, id eſt, ſi vterque fateatur litem cõteſtatam fuiſſe apud priores iudices. Nam & hæc eſt vis præcipua huius capitis, ante litis conteſtationem probationes non recipiuntur, aut ſanè præpoſterè recipiuntur, vt dictum eſt *ſup. vt lit. non conteſt.*

AD TITVLVM XX.

De Teſtibus, & Atteſtationibus.

TEſtes qui ſint notiſſimum eſt, ſuperſtites dicuntur in XII Tab. illo loco: *Superſtitibus præſentibus*, quaſi qui negotiis quæ geruntur inter alios præſentes ſuperſunt fidei faciendæ cauſa. Dicuntur & allegati à M. Tullio in Cluentiana, & in Epiſtolis ad Q. fratrem. Atteſtationes autem ſunt teſtimonia, ſiue dicta teſtium, quæ in iudiciis publicari ſolent vtraque parte præſente. Neque verò idem eſt teſtes & teſtimonia, vt ſententia illa Adrian. demonſtrat, teſtibus non teſtimoniis eſſe credendum, *l. 3. §. eadem Diuus ff. de teſtib. cap. 1. infr. de probat. cler. & mul.* Teſtimoniorum mortua vox eſt, teſtium viua: teſtimonia publica ſcriptura: tuentur teſtes iuſiurandum.

Ad Cap. I.

DE teſtibus in hoc cap. 1. ex Concilio Maticenſi, vel, quod idem eſt, Matiſconenſi proponitur, teſtes iemnoa[?] interrogari & audiri oportere, & non niſi idoneos ac fideles, omniſque exceptione maiores & incorruptos; mercenarios procul reiiciendos eſſe. vbi Gloſſa *fideles* interpretatur orthodoxos, non paganos, non Iudæos, non hæreticos quod etſi verum ſit, putà, teſtes non niſi orthodoxos in cauſis orthodoxorum recipiendos eſſe, tamen antiqua Decretalis, *& can. placuit 4. q. 2.* qui habuit, *fideliores vt nulla*, inquit, *eis calumniam inferri poſſit* ſatis oſtendit, aliâ fuiſſe concilij mentem. Denique Concilium fideles dixiſſe fide præſtantes viros, & auctoritate.

Ad Cap. II.

IN hoc c. 2. proponitur ex Gregorio I. ſiue ex Iuſtiniani Nou. de teſtib. quæ congruit etiam cum *l. pen. C. eod. & l. ad eos C. de fid. inſtr.* vt teſtes producantur & interrogentur *ex μέρους*, vt Græci loquuntur, *communiter*, vtraque parte præſente. Teſtium productionem factam *μονομερῶς*, ſiue *κατὰ μέρος μονομερῶς*, vt Nouella loquitur, id eſt, *præſente vna parte tantum*, altera parte abſente, non valere niſi fortè aduerſarius, in quem teſtes producuntur, admonitus à Iudice vt veniret, & teſtium productioni intereſſet, cùm ei non eſſet difficile venire nulla re diſtrictio neceſſaria, venire contempſerit. Hoc enim caſu contumaciter abſente reo, *μονομερῶς* facta productio teſtium valet, quia contumax vbique pro præſente habebitur, vt ait *Nou. 69.* Non omittam exemplum rei abſentis ex cauſa neceſſaria & ineuitabili, adeò vt productioni teſtium intereſſe non poſſit, quamobrem iudicatur non abfuiſſe per contumaciã, quo ſcilicet exemplo vtitur Iulianus antecеſſor in *Nou. c. de teſtib.* vt ſi, inquit, intra ſepta ſanctorum fuerit. quod exemplum aſſuit Nouellæ de ſuo, non ex Nouella, ſi, inquit, intra ſepta ſanctorum fuerit. vbi proculdubio ex Ivone Carnotenſi part. 16. ca. 156. legendum eſt, *Fugerit, ſi intra ſepta ſanctorum fugerit.* Templi ſepta dixit *l. patentes C. de iis qui ad eccl. confug.* Eccleſiæ ſepta Concil. 4. Aurelianenſis can. 21. Si, inquit, neceſſitate impulſus ad eccleſiæ ſepta confugerit, & intra ea quodammodo incluſerit ſe, nec inde ſibi exire tutum ſit, iuſta cauſa hæc excuſandi eum à contumacia.

Ad Cap. III. & IV.

EIuſdem Gregorij c. eſt ca. 3. in delatione, ſiue accuſatione presbyteri etiam mulieres audiri, non quaslibet, ſed conſcias tantùm, & participes eiuſdem facinoris. Et audiri non tanquam accuſatores, quia nec ad accuſationem mulieres admittuntur niſi ſuam ſuorumque iniuriam perſequantur, *l. 2. de accuſat.* ſed audiri tanquam teſtes, quo ſenſu vt hoc c. exponatur, titulus expoſcit. Conſcias igitur, vel conſcios haberi pro teſtibus & audiri tanquam teſtes; ſed non temerè tamen fidem adhiberi eis, vt *c. 1. ſuprà de conf. & c. 10 infr. hoc tit.* non omnibus teſtibus eſſe credendum. Conſcios autem repelli à teſtimonio non eſt verum. neque enim hic eſt ſenſus *l. quoniam. C. de teſtibus* quam tamen in hanc rem Renatus attulit: verùm hoc vult illa lex, teſtibus euocatis teſtimonij dicendi cauſa ſumptus itineris ſuppeditandus eſſe ab eo qui eos produxit, non eſſe hoc mercedem teſtimonij ſed viaticum, niſi, inquit, ſint ſocij & participes eiuſdem criminis: namque ij ſuis ſumptibus in iudiciũ venire debent. Tantum igitur abeſt, vt ea lex probet cõſcios & participes eiuſdem criminis non admitti ad teſtimonium dicendum, vt maximè probet admitti, ſed venire ſuis ſumptibus, ſicut reum ipſum principalem. Huic verò ſententiæ ſimilis & proxima eſt quæ proponitur in cap. 4. etiam accuſatorem ipſum numerari in teſtibus, ac propterea accuſatori adiunctum teſtem vnum efficere duos teſtes, adiunctum alterum, tres. Sed & ij ex ſententia huius *ca. 4.* ad fidem faciendam in iudicio non ſunt idonei, *c. t. de conſang. & affin. in 4.* collectione, vbi huius c. mentio & interpretatio extat eiuſmodi, non poſſe eundem in iudicio eſſe accuſatorem & teſtem, hoc eſt certiſſimum, can. in primis. 2. q. 1. at extra iudicium admonere fratrem ſuum quemque poſſe & debere, ſi non audierit ſeorſim factam admonitionem, adhibito vno aut altero, non ſecundùm iudiciorum ordinem, vt ait, ſed ſecundùm regulam Euangelicam quod etiam teſtimonia ex Euangelio deprompta in hoc cap. ſatis demonſtrant. Ac propterea apertè ait *in d. c. 1. de conſang. & affin. in 4. collectione* omnes qui adhibentur admouendo proximo qui obdurauit, obcalluit in aliquo crimine, vt redeat ad bonam frugem, omnes inquam, pro teſtibus haberi, non quidem, inquit, pro teſtibus commiſſi reatus, ſed pro teſtibus fraternæ commonitionis & ita accipiendum eſt *c. 4. ex alio cap.*

Ad Cap. Quoties. V.

IN hoc c. oſtenditur, diſſolui matrimonium ex cauſa cognationis quæ dicebatur eſſe inter coniuges, ſi extiterint duo, vel tres teſtes ex eadem cognatione qui affirment, coniuges inter ſe eſſe coniunctos eo cognationis gradu quo vetitæ ſunt nuptiæ. Vnus teſtis non ſufficit. c. 2. *infr. hoc tit.* duo, vel tres requiruntur. vel deficiente cognatione vnum, vt can. 2. 35. qu. 6. ſi extiterint duo vel tres extranei ætate prouectiores & auctoritate atque exiſtimatione graues, qui iurati à maioribus ſuis ſe accepiſſe affirment, eos iuxta ſe proximo cognationis gradu ſeu genere eſſe coniunctos, neque ad teſtimonium ſe duci odio, vel amicitia, vel pecunia, vel cautione vlla, aliáue re quæ teſtes plerunque parit, vt Quinctil. 2. ait, *Teſtem gratia, metu, pecunia, ira, odio, amicitia, ambitu fieri.*

Ad Cap. Inſuper VI. & cap. Cùm nuncius XII.

EX c. 6. intelligimus, quod eſt valde notandum, lite mota monaſterij nomine, vel contra monaſterium, non admitti quidem in ea lite ad teſtimonium dicendum eos qui agunt & defendunt rem monaſterij nomine, quos actores reſponſales vocant. Ex quo apparet, *reſponſales*, quos Græci *ἀποκρισιαρίους* vocant, propriè eſſe defenſores eccleſiarum. Actores igitur & defenſores eccleſiarum nomine conſtitutos, quoniam ipſarum eccleſiarum vices gerunt, non admitti ad teſtimonium dicendum in ea cauſa quam agunt, ſed admitti tamen teſtimonium reliquorum fratrum eiuſdem monaſterij, deficientibus ſcilicet aliis teſtibus, vt *c. 26. §. vlt. infr. de verbor.* quod & de clericis ſtatuitur *c. 12. infr. hoc tit.* & can. 1. 2. 3. 9. 2. & in lite inſtituta Eccleſiæ nomine clericorum teſtimonia, qui eidem eccleſiæ adſcripti ſunt, deficientibus aliis teſtibus recipiuntur, quia ſcilicet non in propria cauſa, ſed in cauſa Eccleſiæ teſtimonium dicunt: iſtam ſcilicet. nec enim eis reſtituendum remittitur, *ex eis infrà hoc tit.* & præterea horum nemo meliùs nouit iura quæ Eccleſiæ competant.

Ad Cap. Ex parte. VII.

PAtet ex hoc c. 5 eum qui poſſeſſione eccleſiæ cuius miniſter erat, deiectus eſt, ſi egerit interdicto Vnde vi, licèt dicatur filius eſſe anteceſſoris ſui, vel palàm in concubinatu mulierem habere, ſi modò teſtes, quibus reus dum quo interdicto agitur, id probare tentat, ſint homines notati infamia latrocinij, vel periurij, vel raptus, vel cuiuſcunque alterius atrocis criminis, abſque dubio reſtituendum eſſe in poſſeſſionem. Cauſa

illa

illa ad eum remouendum tanquam indignum fuit ſatis idonea, quòd filius anteceſſoris ſui ſit, *c. 3. ſuprà de fil. presbyt.* Arnulphus Epiſcopus Lexouienſis in Epiſtola ad legatos Albertum & Theodanum, *Non expedit*, inquit, *prouincia noſtra, in qua quotidie tam impudenter impudicitia conualeſcit*, filios presbyterorum paternis altaribus adhiberi. Itémque illa cauſa ſatis idonea erat, quòd publicè domi focariam haberet, *c. veſtra. infrà de cohabitatione cler. & mul.* Sed hæc quæ allegabat reus eum quo agitur, nõ probat per teſtes idoneos, & ideo beneficio momenti meritò Pontifex definit contra prauam iudicum quorundam delegatorum ſententiam, miniſtrum vi deiectum de poſſeſſione Eccleſiæ quam primùm in eam reſtituendum eſſe.

Ad Cap. Si quis teſtium. VIII.

OStenditur in hoc ca. ſi euocati teſtimonij dicendi cauſa aduerſa valetudine (quod & ipſum aduerſa quædam valetudo eſt. *Terent. in Heaut.* ſenectus per ſe morbus eſt) vel debilitate, ſiue infirmitate, quæ non multùm ab aduerſa valetudine diſtat, & certæ valetudinis aduerſæ ſe-
B quela eſt, ſi inquam, per haſce cauſas impediantur, quo minùs veniat in iudicium: mitti homines honeſtos & prudentes arbitrio iudicis, qui eos domi interrogent, vt de Vigulania potentiſſima fœmina Corn. Tacitus refert 2. Annal. cùm teſtis in cauſa quadam, quæ apud Senatum tractabatur venire dedignaretur, miſſum eſſe Prætorẽ qui domi eam interrogaret ſingulari quodam beneficio. quod tamen hodie trahitur ad omnes egregias perſonas etiamſi valetudine non impediantur, ex *l. ad perſonas, de iureiur.* quæ tamen verba, *ad egregias perſonas*, Tribonianí eſſe videntur, quia egregiatus dignitas, de quo extat titulus Codicis, quam cognouerunt nouiſſimi Imperatores, ac l diſtinxerunt ab alia, non fuit nota Iureconſultis noſtris olim. Eodémque Cornelio auctore, ne virgines quidem Veſtales quoties teſtimonium dicebant, alibi quàm in foro & iudicio audiebantur: quod tamen ſub Imperatoribus non obtinuiſſe Dio indicat lib. 54. dum ait, *Sub Tiberio & Caio Flaminem Dialem in foro iuſiurandum non dediſſe*. Nam quæ ratio Flaminis Dialis, eadem & Sacerdotis Veſtalis, vt in edicto illo Prætoris: *Sacerdotalem, Veſtalem & Flaminem, Dialem in omni mea iuriſdictione iurare non cogam*, de quo diximus in *c. 1. ſuprà de iurain. calum.* Verùm additur etiam in hoc cap. 8. ad pauperum domum mitti excipiendi teſtimonij grauari quoniam, inquit, ad iu-
C dicium perduci non poſſunt, non certè ſuis ſumptibus. at ſumptibus litigatorum, quos vtique & litigatorem, qui eos producit, ſuppeditare debere conſtat ex *l. 3. §. Gabinio. ex l. ſet l. 11. C eodem l. eos qui. § ſi quis. C. de appell. l. vlt. C. Th. de abol. ca. 11. § penul. de reſcript. in 6.* Itaque rectiùs ſcriptum eſt in antiqua Decretali hoc modo: *Si qui paupertate depreſſi ſunt, & non poteris eos eidem ad veſtram præſentiam ducere.* vt hæc ſit ſententia, ſi nec ipſe, qui eos teſtes producit, per inopiam poſſit eos ſuis ſumptibus in iudicium producere, vt tum mittatur in domum eorum qui eos audiat.

Ad Cap. Sicut nobis. IX.

DIdicimus iam ex c. 3. ſup. diſſolui matrimonium, ſi duo vel tres iurati affirmarint, coniuges proxima cognationis neceſſitudine eſſe coniunctos: at ſi matrimonio diſſoluto ob eam rem ex ſententia iudicis eccleſiaſtici, poſteà apparuerit, teſtes illos pecunia corruptos fuiſſe, vt id decretalem, quid fiet? Et diſtinguit Pontifex in hoc ca. aut non migrarunt ad alias nuptias, & tunc, reſciſſa ſententia diuortij, redeunt in matrimo-
D nium: aut migrauerunt ad alias nuptias alter, ambóve, & hæ quoniam reuera adulteræ potiùs ſunt, quàm iuſtæ nuptiæ, non iure diremptis prioribus, & non eſt integrum tum redire ad priora, quas ſecundæ contaminauerunt, hoc caſu teſtes tantùm manet periurij & adulterij pœna cui cauſam præbuerunt. Cæterùm, vt dixi, vix reſcinditur poſterius matrimonium, vt hoc cap. ſatis apertè demonſtratur: quia vt quod ex cauſa iudicati ſolui, non poſſum repetere, vel condicere, *l. de qua re. §. vlt. de iudic.* ita quod diuortium feci, & matrimonium contraxi cum alio vel alia, auctore iudice, videor ab eo diſcedere non poſſe. Bernardi aliud iudicium eſt, id ego non crediderim, qui potiùs adhæreo verbis huius c.

Ad Cap. Veniens X.

OStenditur in hoc ca. canonicè non eſſe inſtitutum presbyterum, qui ad miniſterium eccleſiæ peruenit remiſſa parochiæ, aut ex parochianis portionibus quibuſdam, quibus nominandi miniſtri ius erat, remiſſa, inquam, certa vini penſitatione, quam pro beneficio Eccleſiæ
E miniſtro dependere ſolit erant, liberatis parochianis ab obligatione eiuſmodi, hunc presbyterum, qui hac via peruenit ad miniſterium eccleſiæ, non eſſe canonicè inſtitutum, id eſt, ſimoniæ reum eſſe. Nec enim tantùm pecuniæ, ſed & cuiuſcunque alterius rei datio, vel ceſſio, vel permiſſio, vel remiſſio ſimonia eſt, *ca. 2. ſuprà de conf. ſ. ca. 11 infrà de ſimon.* Sicut calumniator non tantùm is qui dedit pecuniam negotij faciendi alterí cauſa: ſed & ſi promiſerit, vel remiſerit obligationem, qua ei erat obſtrictus is quem ſubmittit calumniando alteri, *l. 1. §. vlt. & l. 2. de calumn.* At hoc genus ſimoniæ qui allegat, nequaquam id probat rectè, prolatis duobus teſtibus tantùm, quorum cum vno depectus ea de re presbyter erat, quia hic neque eſt teſtis idoneus, cui credatur, neque alter qui ſupereſt ſolus, quia vt Q. Scæuola ait apud Valerium Maximum libro 4. Vnius teſtimonio credere peſſimi exempli eſt. &, vt legimus in cap. 23. infr. nulla eſt cauſa quæ vnius teſtimonio quaſi legitimo termine cur.

A
Ad Cap. Cauſam quæ. XI.

A Iudicibus cauſæ cognitione tranſlata ad alios auctoritate Pontificis, ad contrà tranſmittendas eſſe atteſtationes vtriuſque partis receptas à prioribus Iudicibus poſt litem conteſtatam, docet hoc c. Additur in antiqua Decretali, quæ extat integra in collectione 1. eod. tit. & poſt. Concilium Lateranenſe habitum ſub Alexandro III. part. 3. ca. 2. ſi atteſtationes receptæ à prioribus Iudicibus publicatæ non fuerint, ſi patefactæ aduerſario non fuerint, apud poſteriores Iudices alios teſtes nouos & idoneos produci & audiri poſſe, ante publicationem in integro eſſe productionem aliorum teſtium, *vt ca. vlt. ſuprà tit. prox.* poſt publicationem priorum atteſtationum non item, *vt c. 26. & 35. infrà hoc tit. c. 6. ſuprà titulo prox.* videlicet ſi ſuper articulo, ſiue capitulo, ſiue re eadem poſt publicationem primum noui teſtes producantur. Nam ſuper alio capitulo, de quo nondum actum ſit, noui teſtes audiri poſſunt, *c. 17. & 19 & 27. infrà hoc tit.* itémque teſtes veteres, qui audiri poſſunt etiam poſt publicationem atteſtationum aliarum primum, *vt c. 38. & 44. infrà*
B *hoc tit. De cap. 12. dixi. ſuprà ad c. 6.*

Ad Cap. Super eo. XIII.

TEſtatur hoc c. idoneos nullo in iudicio eſſe teſtes eos, qui de crimine aliquo confeſſi & conuicti ſunt olim, vt c. 7. ſupr. qui ve poſt productionem reprehenſi & refutati ſunt ab eo, in quem producti ſunt, & de crimine aliquo conuincuntur, *vt c. 34. infr. & c. 13. eo tit. in 1. collect.* reprobatum eſt eorum teſtimonium, qui vel iam antè conuicti ſunt, vel confeſſi de crimine aliquo, vel qui nunc conuincuntur ab eo, aduerſus quem teſtificantur. Quæ res tamen non ſubijcit eos eius criminis pœnæ legitimæ, quia nec obiectum eſt eis crimen ſolemniter accuſatione inſtituta, & criminaliter ſecundùm ordinem iudiciorum, ſed ciuiliter tantùm, refellendorum eorum teſtimoniorum cauſa, *pour les reprocher, d. c. 13. c. 1. in fin. infr. de except.* vbi tamen additur hæc obiectio, niſi crimen teſti obiectum contingat cauſam de qua agitur, ad quam exceptionem plurimum facit, *cap. 2. ſupr. de confeſſ.*

C
Ad Cap. De cætero. XIV.

COnſtituitur in hoc cap. ne in cauſa criminali laici admittantur ad accuſationem clericorum, niſi ſuam ſuorúmve iniuriam perſequantur: ſed neque ad teſtimonium contra clericos. Quod veteribus canonib. ſancitum hac ratione, quod alij ſunt mores laicorum, alia inſtituta vitæ, & laici plerumque in clericos feruntur infeſtius, & indignum eſt. vt clerici ab iis incuſentur vel inſimulentur, qui eorum grauitatem nolunt imitari, *c. laicos cau. laici. 2. q. 7.* Excipiuntur tamen laici qui ſunt ſocij & participes cum clericis criminis eiuſdem. Ij enim ad teſtimonium admittuntur, quamuis non admodum iis fides adhibeatur, *c. 3. ſ.* Excipiuntur & crimina quædam, quæ gloſſæ notant, quibus clericos laici reos poſtulare, vel in eos teſtimonium perhibere poſſunt, quibus criminibus, quæ gloſſæ notarunt vt dixi, maximè in *c. 10. infr. de accuſ.* adnumerari poteſt irregularitas, *vt vocant*, quam clerici contrahunt per bigamiam, *vt cap. 33. hoc tit. infr.*

D
Ad Cap. In cauſis. XV.

COngruit omnino hoc c. cum *Nouel. Iuſtin. de teſtibus*, in cauſis eccleſiaſticis ſiue ciuilibus, id eſt, ſecularibus ſine diſtinctione criminales an ciuiles fuerint, vt Hoſtienſis interpretatur non male, denique in omnib. cauſis, ei, qui teſtes produxit, publicatis eorum teſtimonijs & præſcriptionibus (*ce ſont les reproches*) eis oppoſitis vel obiectis, non permitti quartam productionem teſtium facere, *vt c. 29. infr.* Denique productionem quartam teſtium non permitti aliter quàm ſi tres priores publicatæ, diſcuſſæ, & diſpunctæ nondum fuerint, & præterea iurauerit qui quarta productione vtitur, ſe priora teſtimonia comperta non habere, & citra fraudem quarta productione vti, quæ Nouellæ ſententia refertur etiam ad verbum *in c. pen. infr.* Et hæc quidem eſt ſolemnitas quam *in hoc c. 23. & in c. 36. infr.* ex legibus requiri dicitur, vt ad quartam productionem perueniatur. Productiones autem plures alij volunt æſtimari ex vicibus quidem quibus teſtes producti ſunt: alij ex dilationibus datis teſtium exhibendorum cauſa: ego ſequor Nouellam Græcam Leonis & Conſtantini, quæ productiones teſtium æſtimat ex ſingulis diebus, vnaquaque
E productione occupante diem vnum. In fine huius cap. additur, poſt publicationem teſtimoniorum de iis poſſe palam diſputari in foro, in iudicio. Quod hoc eſt, Poſſe ſcilicet teſtimonia refelli poſt publicationem oppoſitis præſcriptionibus, (*les reproches cap. 35. infr.*) non etiam cum hiſce alia contraria opponi teſtimonia *cap. 36 infr.* Et ita proculdubio diſputare pro refellere, diſpungere, diſcutere, in hoc c. accipiendum eſt, *vt in Nouella de teſtibus.* Interpres Latinus ſæpe ἀντιγραφὰς, *les reproches*, appellat diſputationes.

Ad Cap. Intimauit. XVIII.

IN præſenti c. hoc habetur, Si quis teſtes contra ſe producendos iureiurando adſtrinxit, ne contra ſe teſtimonium, vel conſilium, vel opem aduerſario ferrent, non habita ratione iuriſiurandi (quod nec legitimum eſt, quandoquidem eo id agitur, vt veritas opprimatur, *cap. 45. infrà hoc tit.*)

tu) antequàm eorum teſtium, qui producti iam & recepti ac interrogati ſunt, dicta publicata, renunciatúmque teſtibus fuerit, nihilominus, quia res eſt integra, nondum ſecuta publicatione vel renunciatione teſtium, & ipſos, quos ille iureiurando conſtrinxerat, & alios teſtes recipi poſſe in eadem cauſa, etiamſi contra eum dicant, qui eos adiurauerat ne dicerent, *cap. 4. infrà eod. ſeq.*

Ad Cap. Cauſam quæ. XIX.

PRoponitur in hoc c. 19. hoc, teſtationibus publicatis conſecuta renunciatione à productione teſtium cùm nihil aliud ſupereſt, quàm vt res iudicetur, non eſſe integrũ alios teſtes ſuper iiſdem articulis exhibere: ſuper aliis, qui coniuncti ſunt, ſuperioribus exhiberi poſſe. Neq; verò per renunciationem & publicationem atteſtationũ re eò deducta, vt iudicaretur, poſſe aduerſam partem iudiciũ remorari oblato priuilegio aliquo, quod impetrauerit lite pendente, ſiue poſt litem conteſtatam, aut controuerſiam motam, delegatóſque iudices, *cap. vlt. ſup. vt lit. pend.* Pertinet verò ad litem, de qua agitur in *hoc cap. etiam c. 1. ſup. de mut. petition.*

Ad Cap. Perſonas. XX.

B QVæſtio erat de perſonatu eccleſiæ cuiuſdam, velut præbẽda de Curatione, quem quidem perſonatum, defuncta eccleſiæ perſona, quæ ea fungebatur, filius defuncti quaſi iure hæreditario, aut propinquus, aut vicarius eius ad ſe pertinere cõtendebat, contradicente altero, cui ſorte id beneficij Epiſcopus contulerat. Et in hanc rem proferebantur teſtes ex vtraque parte: alij qui affirmabant, collationem eius beneficij ad Epiſcopum pertinere, ſiue conferre id beneficium Epiſcopum ſolere: alij qui aſſerebant, filio vel vicario in beneficium ex conſuetudine regionis ſolere cedere. Et noſtro caſu Pontifex ait, neutros teſtes eſſe idoneos, videlicet, ſi, inquit, conſimili morbo laborent, id eſt, ſi par eis controuerſia ſit cum aliis. ſicut in *c. 18. ſup. de iud.* habetur, idoneos non eſſe iudices quoſdam eius controuerſiæ, qui ſimilem aleam ipſi habent cum aliis: quia & hi & illi non aliter ius & teſtimonium dicturi præſumuntur, quam optant ſibi dici, ideò refelluntur & repelluntur iure & merito. Coniungendum autem eſt in hoc *c. 4. infrà de appellat.*

Ad Cap. Iudæi. XXI.

C SEquitur *in hoc cap.* Chriſtianos aduerſus Iudæos teſtes admitti in omnibus cauſis ciuilibus & criminalibus, cum & Iudæi aduerſus Chriſtianos teſtimonium dicant, niſi ſi apoſtatæ fuerint & perfidi aduerſus Deũ, qui merito præſumuntur, & perfidi fore aduerſus homines quacunque rapta occaſione, puta qui conuerſi ſunt ad Chriſtianiſmũ, & tincti ſacro fonte, poſt ad Iudaiſmum redierunt. *can. non poteſt. 2. q. 7.* Damnantur autem in *hoc cap.* qui Iudæis permittunt aduerſus Chriſtianos teſtimoniũ dicere, ſed contra Iudæos Chriſtianorum teſtimonia recipere nolunt. *vt c. 1. eo. ti. in Clem.* cùm potiorem eſſe Chriſtianorum cauſam oporteat, ſub quorũ poteſtate ſe Iudæi ſubiecerunt excepti humaniter. Coniungẽdum autem cum hoc *cap. eſt, cap. 5. infrà de iud.* & notandum, quamuis initium huius cap. hoc ſit: *Iudæi ſiue Sarraceni, &c.* quæ verba extant etiam in *cap. 5. de Iudæ.* tamen in hac parte de teſtibus eodem iure non eſſe Saracenos. Saracenorum teſtimonium omnino reprobatur aduerſus Chriſtianos. Nã & Saraceni bellum ἄσπονδον gerunt cum Chriſtianis: ij ſunt Turcæ, quãdoquidem à Saracenis quaſi ſucceſſores religionem & regna acceperunt: Iudæi autem ſeruiunt Chriſtianis, viuunt ſub imperio Chriſtianorum, quæ diſcriminis ratio notatur. *& in can. diſpar. 23. quæſt. 8.*

D

Ad Cap. Super eo. XXII.

HOc c. eſt de muliere quæ dicit, ſe ab aliquo deſponſam, idque probat per matrem & aliam mulierẽ, non rectè, vt hic definitur, quia teſtimonium ſuſpectum eſt, & alterius mulieris, quæ vnica ſupereſt, nullũ. Cui ſententiæ nihil obſtat *c. 3. inf. qui matr. accuſ. poſſ. vel can. 1. 35. q. 6.* quæ iura Bernardus obiicit, quoniam de cognatione ibi quæritur, puta an coniuges inter ſe cognatione iuncti ſunt, qua in re parẽtes audiuntur, nõ tam ſponte iuris auctorum, quam neceſſario, quòd nulli alij huius rei certiores poſſint eſſe teſtes. Parentes, inquam, & propinqui, non vnus, putà, pater ſolus, non mater ſola, vt in ſecunda parte huius c. ſed duo vel tres ex eadem cognatione, vt propter cauſam cognationis, quæ probatur per eos eſſe inter coniuges, matrimonium diſſoluatur, *c. 6. ſup.* Matrimonium, inquam, quod iam contractum eſt, aliter quàm ſi matrimonium nondum contractum ſit. Hoc enim caſu vel matris affirmatio ſola nuptiis impedimento eſt, quæ dirimendis iam contractis non ſufficeret, vt prima parte huius ca. qui, vt dixi, obiicitur, *c. 3. qui matr. accuſ. poſ. & can. 1. 35. q. 6.* In hac prima parte, inquã, de ſponſalib. quæritur, cõtracta ſint nec ne, qua in re nemo non videt, parentẽ per quam inſpecta mendacij teſtimonio eſſe propter affectionem naturalem, & plerumque ſtultã, vt eſt in prouerbio Græcorum, Omnem parentem eſſe ſtultum, erga liberos, ſcilicet.

E

Ad Cap. Licet vniuerſis. XXIII.

IN hoc cap. reiicitur vnius teſtimonium in omnib. cauſis quæ aguntur vel inter Chriſtianos & Iudæos, vel inter Iudæos & Chriſtianos, *vt c. 10. ſup. l. iuriſiurand. C. eo. tit.* Legendum autem in contextu huius cap. *inter vos* Scribit autem ad quoſdam clericos & quoſcunq; Chriſtianos vel Iudæos, *vt in antiqua collect. 1. decretalium* Alexander III. Vulgo dicitur, *Vnus teſtis, nullus teſtis. Vnius teſtimonium etiam curatis non eſſe legitimum.* Vnde & in fine huius cap. legendum, *vnius teſtimonio, quaſi legitimo,* non, *quamuis legitimo,* ne ſcilicet vlla cauſa terminetur, vt in *princ. huius cap.* rectè legitur, *quaſi,* non, *quamuis. Redeant Catones & Scipiones,* inquit Quintilianus in declamatione quadam, *vel alia quæcunque clariſſima nomina, vnius teſtimonium nunquam habebitur pro legitimo.* Olim tamen vnius Epiſcopi teſtimonio pleriſque in cauſis, cùm erant ſanctiſſimi Epiſcopi, fides habebatur, vt docui *c. 7. ſup. eo. t.* Sed & vulgo putant Interpretes, cauſarumque teſtimonio vnico fidẽ haberi in ſpecie *cap. prox. ſup.* & in ſpecie *can. cum itaque. de conſecrat. diſtinct. 4.* quod ego non admitto. Nã impedimento quidem vnum hominem fateor eſſe poſſe ne quid fiat, putà, ne matrimonium contrahatur, vt *cap. prox. ſup.* vel ne Baptiſmus reiteretur: non niſi vt id quod factum eſt infirmetur, vel confirmetur ſententia iudicis. Addũt & aliam exceptionem, *ex l. Theopompus. de dote prælegata.* Male. Nam in huius *l. ſpecie,* duabus filiab. heredib. inſtitutis ex æquis portionibus minori filiæ dotis nomine eadem quantitas ex communi pecunia danda eſt, quã maiori dedit pater dum viuit, non quod Pollianus, de quo ibi agitur, cuius prouidentia filiam minorem natu pater nuptum collocare volens, iurauerit hanc fuiſſe voluntatem defuncti patris: ſed quod etiam extra iuſiurandum Polliani id ſatis appareat voluiſſe patrem, qui filias heredes fecit ex æquis partibus. Vnde argumento ducto & omnibus in rebus eas pares eſſe voluiſſe.

B Addunt & aliam exceptionem *ex l. ſi quis decurio. C. ad legem Corneliã de falſ.* quaſi ex ſententia huius l. tabellionis vnico & ſingulari teſtimonio credatur, ſi in dubiũ vocetur inſtrumenti fides. Et hoc quoque malè. Nam & alia longè ſententia huius l. *ſi quis decurio* nempe hæc: ſi tabellio arguatur falſum teſtamentũ ſcripſiſſe, etiamſi poſtea Senator municipalis, id eſt, decurio factus fuerit, ſubiici eũ tormentis, ſubiici quæſtioni veritatis eruẽdæ cauſa. De torquẽdo igitur decurione ibi agitur, qui ante decurionatum, cùm fungeretur tabellionis officio, arguitur falſum teſtamentum ſcripſiſſe: de recipiendo teſtimonio vnius teſtis ibi non agitur. Non etiam verum, teſtes, qui inſtrumento ſubſcripſerunt, ſi mortui ſint, vel ſi peregrè ſint, ſolius tabellionis teſtimonio fidem haberi, ex *Nouella de teſtib. §. ſi verò moriatur.* quoniam ex Nouella ea demũ tabellionis teſtimonium recipitur, ſi publicum inſtrumentum fuerit, id eſt, ſi publicè in foro confectum, cuius rei publica eſt fides. Ac certè publica fides plus poteſt quam teſtis vnus, aut certè teſtis vnus nihil poteſt aliter, quàm ſi coniuncta ſit publica omnium fides. Non eſt etiam verum quod Interpretes notant, vnum teſtem facere præſumptionem, vel facere probationem ſemiplenam, vt loquuntur. Vnde enim hoc ſumptum, vnum teſtem inducere præſumptionem? Prudentem certè virum & gnarum, & temporum, & hominum, nullam in præſumptionem vnicus teſtis inducit, & præſumptio eſt, quod quiſquis præſumit animo. Et ita quoque Iacobus ſentit, vnum teſtem non inducere præſumptionem, ex *l. quæſitum. de teſtib.* coniicientes. Vnde item quid ſemiplenam probationem dicerunt? niſi quod plerumque duo teſtes faciant plenã fidem, plenam probationem: Ergo, inquiunt, vnus ſemiplenam, quæ collectio eſt vitioſa, aliqui quod numerus incipiat à duobus, cuilibet licebit colligere, vnum eſſe ſeminumerum, & quis vnquã audiuit de ſeminumero? Imò huius opinionis aſſerendæ cauſa aliud argumentum ſumunt *ex l. 1. § vlt. quemadmo. teſtam. aper.* vbi dicitur, *vnum ex teſtibus & ſignatoribus tabularum teſtamenti non agnoſcentem ſigillum ſuum, cum aperiendæ ſunt, & reſignandæ tabulæ teſtamenti, ſuſpectas tabulas facere.* Hoc argumentum non eſt idoneum. Nam & ſi vnus teſtis mouet ſuſpicionem, qui non agnoſcit ſigillum ſuum, vnus ſignator, non tamen ideo dicitur rectè etiam ſemiplenam probationem facere, vel præſumptionem. Aliud eſt ſuſpicio, longè aliud præſumptio vel probatio. Qui ſuſpicatur, plus ſe videre putat, quam qui præſumit, confidentior, item eſt qui probatione nititur, tametſi imperfecta, quàm qui ſuſpicione moueatur ſola. At præterea cùm

D vnus ex ſignatoribus ſigillum ſuum non agnoſcit, hic ſuſpectas tabulas facit magis ex re ipſa, quod ſigillum recognitum non ſit, quam ex perſona. Quod res loquitur plus mouet, quam quod homo loquitur.

Ad Cap. In literis. XXIV.

EX hoc cap. intelligimus, teſtes, quos quis de domo, ſiue familia ſua producit, non eſſe idoneos, vt *l. penultim. eodem tit. l. 3. C. eod. can. 14. quæſt. 2. & can. accuſatores. 3. quæſt. 5.* maximè ſi aduerſus eum, qui teſtes producit de domo ſua, manifeſta argumenta faciant, vt ſi qui vſus eſt cõſuetudine mulieris ſeptennium, aut ferè per ſeptennium, quam legitimè & ſolemniter vti oportet, duxerat in matrimonium, nunc per teſtes domeſticos & familiares probare nitatur, cauſam diuortij quærens, ſe antequàm cum muliere nuptias contraheret, rem habuiſſe cum conſobrina ſoceri ſui, quæ caſu contractæ affinitatis ex ſtupro nuptias poſteà ſecutas illegitimas facit, quia, vt Bernardus notat rectè, conſobrina ſoceri eſt genero affinis in primo genere affinitatis ex tertio gradu: ex concilio autem Lateranenſi in primo genere affinitatis vſque ad tertium gradum

E nuptiæ prohibentur, *cap. pen. infr. de conſanguin. & affinit.* Ex ſtupro autem affinitatem contrahi ex parte viri cum cognatis ſtupratæ mulieris, ex parte mulieris cum cognatis ſtupratoris, certi & indubitati iuris eſt, *can. nec eam. 35. quæſt. 2. capit. 6. 7. & penultim. infr. de eo qui cognou. conſanguin. cap. 3. infr. de ſponſal. cap. 2. infr. de conſang. & affin.* Non omittam, domeſticos, & familiares teſtes idem eſſe, hos ſcilic. eſſe, qui in eadem domo nobiſcum degunt, hoc non eſt ſatis, adde, & quibus imperari poteſt vt teſtes fiant. Sic Balſamon rectè definit Carthaginenſis concil. *cap. 122.* & confirmatur, *l. 6. eodem l. reſpiciendum. §. furta de pæn. l. præſumi. § penul. C. de his qui ad eccl. confug. l. prodit. C. de quæſt.* In hanc definitionẽ cadũt nõ ſerui tãtũ, ſed & coloni cõditionarij, qui nobis veluti quadã quaſi ſeruitutis conditione obnoxij ſunt, veluti coloni cẽſiti vel adſcriptitij in hac cõditione cadũt etiã mercenarij, qui in eadẽ domo vel colonia degunt, qui & ſeruorum loco eſſe dicuntur, id eſt *μισθωτοί, l. 1. § familiæ ibidem §. ſiſ. hoc de*

lius.de vi & vi arm.l.4.de vſu & habit. cōiuncta interpretatione Theophili *in §.1.Inſtit.eod.* Itémque liberti, ſi in domo patroni morentur, & proculdubio vxor & maritus, vel ſi non maritus vxor ſaltem cui imperari poteſt, & quorum etiam vna dicitur eſſe domus *l.1.§.ſi vir ad Senatuſc.Syllan.* Aliter igitur in litibus domeſtici teſtes accipiuntur, & longè aliter in teſtamentis. Nam in teſtamentis domeſtici teſtes ij tantùm dicuntur, qui ſunt in poteſtate teſtatoris, vel qui teſtatorem habent in poteſtate, *§ ſed ſi filius. Inſtit. de teſtam. ordin.* quos ſcilic. patria poteſtas commiſcet & efficit, vt ſit vnus ex pluribus, & contrà manumiſſio ex vno plurimos, ij non ſunt claſſici teſtes. Claſſici teſtes, auctore Feſto, ij ſunt tantùm, qui teſtamentis ſignandis adhiberi poſſunt.

Ad Cap. Cùm veniſſet. XXV.

EX hoc cap. intelligimus, appellationi quam interpoſuit, renuntiaſſe videri eum, qui appellauit, & poſt appellationem cauſam eādem apud eoſdem iudices agere perſeuerauit, teſtéſque produxit apud eoſdem. Intelligimus etiam, delegati iudicis officium, ſi apud eum lis conteſtata fuerit, atque ita ſi res non fuerit integra, non finiri morte ſuperueniente delegantis, & vtrumque probat etiam *ca.gratum.* ꝫ*.de offic.delegat.* quod pertinet ad eandem ſpeciem, ad quam hoc *cap.*25. & facit ad hoc alterum *l.6. de iuriſd.* Sequitur aliud, quod & præcipuum eſt in hoc cap. & conſonat prorſus iis quæ habuimus ꝫ*.ca.*11.15.17.18.*&* 19. poſt publicationem teſtimoniorum & renuntiationē factam de teſtibus producendis ab vtraque parte, puta vtraque parte teſtes valere iubente, ſatiſve dicēte ſe produxiſſe teſtium, aut ſe neſcire quid ſit ſatis, vt quidam dicunt, in quæſtionem eandem alios teſtes produci non poſſe.

Ad Cap. Series. XXVI.

QVidam cùm diceret, matrimonium contractum inter T. & G. non eſſe legitimum, quòd eo cognationis gradu coniuncti eſſent, quo legibus nuptiæ vetitæ ſunt; id probat teſtibus legitimis legitimè & perſpicuè diſtinguentibus gradus & perſonas cognatorum, vt ius exigit, *cap.7.* ꝫ*.de conſang. & affinit.cap.*74. ꝫ*.hoc tit.* initio facto, quod & ius exigit, à primo gradu ex tranſuerſo, puta à fratre & ſorore, qui hoc iure ſunt in primo gradu, iure ciuili in ſecundo. At quæritur, an iis teſtib. aduerſa pars, quæ matrimonium legitimū eſſe adſerit, audiatur ſi velit ex contrario opponere alios teſtes, qui quos illi dixerunt eſſe fratres iurent non eſſe fratres? Et reſpondet Pontifex eam audiri. & ex vtraque parte recipi teſtes, nō quidem poſt publicationē priorum, ſed re integra, ſic enim intelligendum eſt, nec valere conſuetudinem huic iuri cōtrariam.

Ad Cap. Præterea.

SEquitur in hoc cap. ſtuprum rectè probari teſtib. iuratis, qui ſe vidiſſe rem dicāt, vel de ea re inaudiſſe ab iis, qui rē ipſam perpetrarunt, vel ab aliis. His, inquā, teſtib. probari ſtuprum, non quidē his ſolis: ſed ſi & iis conſentiens fama, & alia legitima adminicula accedant. *Etenim*, inquit, *circumſpectus iudex atque diſcretus mo:ū animi ſui ex argumētis & teſtimoniis*, &c. Quæ verba ſumpſit ex *Iob carmen.§.vlt.eo.* De auditione teſtimoniū accipitur tanquam adminiculum alterius probationis, non tanquam ipſum per ſe ſit ratum & legitimum teſtimonium. *c.*47. ꝫ *h.t.c.1.* ꝫ*.de conſ.& affin.cap.2.ſi ſobol.ſuſc.ex ſecūd. nupt.in prima Collect.& in Nouell. Iuſtin.de teſtib.* Famæ quoque conſentientis ſiue rumoris eadē ratio eſt, *l.3.§.eiuſdem.eod.tit. c.*27. ꝫ*.de ſponſalib.c.*4. ꝫ*.de eo qui cognoſc.conſ.* Fama conſentiēs pro adminiculo eſt, non pro certa & firma probatione.

Ad Cap. Cùm à nobis. XXVIII.

OStenditur in hoc cap. vnius teſtimonium vſque adeo reiici & repudiari, *vt dictum eſt* ꝫ*.c.*a 3 vt nec vnius iudi-

Iac. Cuiac. Decret.

cis cuiuſcūque dignitatis & auctoritatis teſtimonio ſingulari fides habeatur, etiamſi Præſidiali refulgeat dignitate, vt ait *ca.* 47. ꝫ*.hoc tit.* loco horum verborum quæ ſunt in *l.8.C.eo. etiamſi præclara curiæ honore præfulgeat*: quib. Senator ſignificatur, non præſes. Idem tamen eſt in præſide. Immo & idem in Epiſcopo & Archiepiſcopo, *cap.poſt ceſſionem.* ꝫ*.tun.prov.* ſed non in Romano Pontifice, qui inſtar eſſe debet multorum, & qui etiam excipitur in fine huius cap. Igitur contra dictum vel ſcriptum vniuſcuiuſque iudicis, maioris vel minoris, ſecularis vel eccleſiaſtici probationem admitti, maiorémque eſſe fidem duorum vel trium teſtium, quam vnius iudicis. Et hoc obtinere non tantum in cauſis, quæ ex contractibus, ſed & quæ ex teſtamentis deſcendunt.

Ad Cap. De teſtibus. XXIX.

OStenditur in hoc c. teſtes productos ad probandam exceptionem aliquam, ſi iurauerint, ſe pro eius rei veritate dicturos, ſi interrogentur ſuper negotio principali, non cogi reſpondere, nec vltrò, ſi velint teſtificari de re principali, audiendos eſſe: quia nec ſuper ea re iureiurando conuenti ſunt, ſed ſuper exceptione tantum, & ſine iureiurando nullus eſt teſtis idoneus, *l.8.C.h.tit.c.*51. ꝫ *hoc tit.c.*5. ꝫ*.c.*1. ꝫ*.de conſan.& affinit.* Et hoc eſt, quod in priore parte huius cap ſcriptum eſt generaliter, de teſtibus productis ad probandā exceptionem, generaliter, inquam, vt legitur in *tertia collectione, & in regiſtro Innocentij III. auctoris huius cap.* Vulgo tamē additur, dilatoriā, *ad probandam exceptionem dilatoriam*, quod probo. Nam hæc exceptio cùm principale negotium non dirimat, ſed differat, nihil attinet eum ea confundi principalis negotij diſquiſitionem; contra quam in poſteriori parte huius cap. oſtenditur, productis ab alterutra parte teſtib. ad probādā exceptionem, iam non dico dilatoriam, ſed peremptoriam, alteram partem rectè deſiderare, vt iidem teſtes iurati audiātur ſuper negotio principali, quod cum ipſa exceptio pertingat, prorſúſque perimat, proximè exceptioni iunctum eſt: quoniam exceptio peremptoria negotium principale recta petit, hoc agens, vt id exſtinguat. Ergo non male ab eo qui fert teſtimonium de exceptione peremptoria, deſideratur, vt & de principali negotio verum dicat, quia parum abeſt exceptio peremptoria à negotio principali, aut nihil. Quod verò ſubiicit, *niſi forſan ſufficiens productio teſtiū*, &c. id conuenit tantū exceptioni peremptoriæ, quæ opponi poteſt, & probari quocunque tēpore poſt litem conteſtatam & ante rem iudicatam, etiam poſt publicationē teſtimoniorū quaſi nouus articulus, *vt ca.*17. ꝫ. velut exceptio rei iudicatæ, vel doli mali. Immo & quandocunque opponitur rectè, & probatur poſt rem iudicatā in actione iudicati, vt *l.ſi fideiuſſores.§.vlt.de fideiuſſor. l.tamen.ad Senatuſc. Macedonian. l. Neſennius.§.vlt.de re iudic.l.1 §.non tantū.l.*20.*§ vltim.de iur.& rat.diſtr. l.*1.*C.de iuris & fact. ignor.* cùm tamē exceptio dilatoria, veluti exceptio temporalis, ne pecunia petatur intra annum, vel exceptio fori, vel exceptio procuratoria ſit opponēda in ipſo limine iudicij, in ipſo tēpore litis conteſtandæ. Qua de re ſatis diximus ꝫ*.in c.*5.*de dolo & contum.* Vnde ſumes quæ transferes in hunc locum. Quod autem legitur *in 3.collect. hoc ipſo cap.* vbi hoc exſtat integrius, & hoc quæſiiſſe Epiſcopum Tyrenſem, ad quem hoc cap. an teſtes, qui ad purgandā alterius infamiā producuntur, qui vulgo Sacramentales, deſtrictè ſint examinandi, ſicut ceteri teſtes, id definitur *in cap* 13. ꝫ*.de purg.can.* quod cū illo coniungendum eſt, nempè ita vt de opinione ſolum ſua, & credulitate interrogentur, an credant verum eſſe quod reus aſſerit, qui purgat innocentiam ſuam, non etiam veritate & certa quadam animi ſui conſcientia.

Ad Cap. Conſtitutus. XXX.

AD ſpeciem huius cap. 30. pertinet etiam cap. 7. *de cōceſſ. præbend. & c.3. de ſuppl.neg Prel.* Pendet etiam ea ſpecies ex eo, quod conſtitutum eſt Concilio Lateranenſi habito ſub Alexandro III. *cap.2.* ꝫ*. de conceſſ. præb.* vt vacantes præben-

dæ, vacantiaque officia, aut beneficia eccleſiaſtica intra ſex menſes computãdos ab eo die,qoo ſciuerint, aut ſcire potuerint ea vacare.*vt d.c.3.& 8.de conceſſ.prebend.* perſonis idoneis conſetantur ab Epiſcopo vel à Capitulo,vt cuiquę hæc collatio competit. & vbi Epiſcopo hæc collatio compeot, ſi Epiſcopus intra ſex menſes non peregerit, vt confereodi ius vacantis beneficij ipſo iure deuoluatur ad Capitulum: & cõtrà, vbi collatio ad Capitulum ſpectat, ceſſante Capitulo deferatur ad Epiſcopum: vel vtroque ceſſante ad Archiepiſcopum, vel Metropolitanum: & rurſus hoc quoque ceſſante ad Pontificem Romanum, vt *d.c.3.de ſuppl.negl.Præl.& c.6.& 9.ꝫ.de conceſſ.preb.& capit.vnico.ꝫ.vt eccleſ.ben.ſin.dim.conf.* Et hæc Conſtitutio concilij Lateranenſis viget etiam hodie vbique, & vulgo,qui hæc iura perſequuntur,dicuntur perſequi perſecutiones. Ita verò vacante Archidiaconatu quodam in Anglia,Epiſcopus Eboracenſis cum Honorio eum Archidiaconatum contuliſſet,Capitulum verò Rogerio quaſi collatione ad ſe deuoluta ex Concilio Lateranenſi, & proprio priuilegio quodam Cœleſtini III. ob ceſſationẽ & moram Archiepiſcopi Eboracẽſis longiorem,qui ſero admodum eam dignitatem Honorio contulerat, nempè poſt ſex menſes, poſt quos hoc caſu moræ emendatio non eſt,vt rectè cenſent. At qoia Capitolum etiam eam dignitatem ſero admodum cõceſſerat, puta poſt ſex menſes,& quia igitur Capitulum in eodem vitio verſabatur, definitur *in capit.3.de ſuppl.negl.Præl.* eius dignitatis collationem deuolatam eſſe ad Romanum Pontificem,& neque Honorium, neqoe Rogerium ea ritè & ordine donatum eſſe. Pronuntiauerat primùm Pontifex pro Honorio, *cap.1.de conceſſ.prebend.ꝫ.* Deinde cognito iure ſuo, pronontiauit pro ſeipſo,*d.cap.3.* Ac priuſquàm hoc ita definiretur, Rogerius, quæ eſt ſpecies *huius cap.* nactus poſſeſſionem Archidiaconatus, quia Honorius eum de poſſeſſione detruſerat, egerat in eum interdicto reſtitutorio coram Iudicibus à Romano Pontifice delegãtis. Qua delegatione poſtcà reuocata ab eodem Pontifice poſtulatu Honorij, qui deſiderabat quædam dicta teſtium ad eam cauſam pertinentia aperiri & publicari, contradicente Rogerio,qui eos teſtes in ea cauſa,quæ vertebatur inter ipſum & Honorium, dicebat nõ fuiſſe productos, ſed in alia cauſa, quæ antea fuerat inter ipſum & Archiepiſcopum Eboracenſem: ſecundùm Rogerium iudicat in hoc cap.quod in alia cauſa non poſſit quis eorum teſtimonio vti,qui id in alia caoſa perhibuerunt pro eodem. Denique quod quis non poſſit vti teſtimonio eorum, quos ipſe non produxit in hac cauſa,etiamſi produxerit in alia, vt poſſit tamen eos ipſos in hac caoſa prodocere,ſed non productis in hac cauſa,quamuis producti in alia,vt non poſſit vti,id eſt,teſtimonio eorũ. Quæ eſt ſententia vltimæ clauſulæ huius cap. cui locus eſt generaliter,& in quolibet genere probationis. Quæ enim mihi probatio profuit in voa cauſa,non etiam prodeſt in alia mihi aliter, quam ſi in alia eandem probationem exhibuero,*l.12.de iureiur.* quæ plurimum certè facit ad hunc locum,non notatur tamen.

Ad Cap. Præſentium. XXXI.

QVOD habuimos ante in c.15. idẽ oſtẽditur in hoc c.31. teſtes etiã,etiamſi eorũ teſtimonia publicata ſint, excipi & refelli poſſe poſt publicationẽ,hoc tamen addito, vt qui eos refellit non aliter aodiatur, quam ſi prius præſtiterit iuramentũ calumniæ, putà ſe ſincera mente non calumoiæ cauſa eos refellere,exceptis doobus caſib.quibus iuramentum illud remittitur,ſi ante publicationẽ proteſtati fuerint ſe habere iuſtas caoſas teſtes excipiendi & reprobandi, itẽ ſi docuerint ſe poſt publicationem demom didiciſſe exceptionũ caoſas,qoas neſcierant ante. Etiam hoc additur io extremo h.c.vt qui poſt publicationẽ teſtes refellit cõtra ſe ꝓductos, nõ poſſit poſtea eos pro ſeipſo producere vlla in cauſa, vt qoẽadmodũ teſtes, quos qois probauit, teſtes, qui vulgo auiſati dicuntur teſtes, poſtea reprobare nõ poteſt,*l.ſi quis teſtib.C.eo.t.* ita reprobatos ſemel poſtea probare nõ poſſe. Quæ eſt ſentẽtia, vt alibi docuimus,*l.product.eo.tit.* hanc inconſtantiã ferendam non eſſe.

Ad Cap. In noſtra. XXXII.

QVOD eſt in hoc cap.32. ſumptum eſt ex *l.ob carmen.§.vlt.eod.tit.vt & pars cap.27.ꝫ.* nempe hoc,productis teſtibus vtraque ex parte impari nomero non eundem ſermonem aſſerẽtibus,ſed diuerſum vel aduerſum, ſi omnes ſint qualitatis,honeſtatis, dignitatis & æſtimationis eiuſdem, præualere eam partem quæ numero præponderat, ſin verò omnes ſint pares,ſi alij bonæ rei,alij malæ, eorum potius eſſe teſtimonio credendum, qui meliores ſunt, & ſi pauciores ſint, dicitque perpõderanda tunc eſſe teſtimonia,non numeranda, &,vt ait in *d.l.ob carmen.* noo ad multitudinem teſtium reſpiciendum eſſe,ſed ad fidem & teſtimonia,quibus potius lux veritaois adſiſtit. Vbi enim teſtes ab vtraque parte producti,non diſpari ſunt oumero,nec diſpari qualitate,ei potius credi oportet,qui pro reo facit.*c.3.ꝫ.tit.prox.* fauorabiliores ſunt rei quam actores. Et ſic re acta inter duos ſine teſtibus, ſi ambo ſint pares, ſioe boni pariter ſiue mali, reo potiùs credendum eſſe cenſet Cato apud Gellium 14.*cap.*10.

Ad Cap. Tam literis. XXXIII.

HOc cap.eſt de electo in Epiſcopatum Lucenſem, cui obiiciebant quidam ex capitulo Lucenſi bigamiæ irregularitatem,quòd cùm vidua matrimoniũ contraxiſſet olim, qua in re cenſet Pontifex etiam laicum & fœminas,teſtes notæ & expertæ fidei admitti cõtra electum. Hoc eſt ſpeciale in cauſa tantæ irregularitatis,vt ait. Excipiuntur & alia quædam vitia ſiue crimina. Cæterum regulariter in cauſa criminali laicus aduerſus clericum non auditur, vt docui *in cap.14.ꝫ.* At ſi cauſa irregularitatis quæ per bigamiam contrahitur, per teſtes illos irregulares probata perſpicuè & plenè non fuerit, rectè cenſet Pontifex non ante abſoluendum electum quàm ſe purgauerit a diffamia illa (vt vtar verbo D. Auguſtini) productis ſeptem ſc. Sacramentalibus, vt vocantur, ſiue coniuratoribus ex eodem corpore ſiue Capitulo, vel ex aliis eccleſiis eiuſdem ciuitatis,qui iurent, ſe credere quod ille iurat de innocentia ſua eſſe verum,quæ purgatio canonica dicitur, quia iure comprobata eſt. Alia eſt vulgaris,quę improbatur,vt quę fit ſub incerto duelli, vel quæ manu prehẽſa & ignito vomere, vel manu miſſa in ignem,vel in frigidam,vel feruidam,*ca.1.2.3.ꝫ.de purg.vulg.* Iuo Carnotenſis Epiſcopus in epiſt.91. *Monomachiam*,id eſt, duellum, inquit, *& ferri calidi examinationem nec conſuetudo eccleſiaſtica in diſcutiẽdis cauſis eccleſiaſticis recipit,nec canonica auctoritas inſtituit.* Bene,*in diſcutiendis cauſis eccleſiaſticis.* Nam in aliis cauſis idem ipſe Iuo ſuo tẽpore eam probandæ ſuæ innocentiæ rationem admittit *in epiſt.251.* At eidem electo Lucenſi præter irregularitatem ſupra dictã,quę alia crimina accuſatores obiiciebant, quia ea non probabant teſtibus legitimis, vel ſingularibus tantùm; quæ teſtimonia non recipi iam didicimus *ꝫ.cap.9.* vel de auditione tantum, vel fama loqoentibus, quæ probationes etiam per ſe ſolæ infirmiſſimæ ſunt,vt docuimus *c.10.& 27.ꝫ* Ideò ij accuſatores excluſi ſunt,& abſolutus Epiſcopus ſiue electus, qui & iidem accuſatores,qui falſas literas quaſi ſcriptas ex conſenſu ſanioris & maioris partis Capituli ad Romanum Pontificem attuliſſent,ſuſpenduntur hac conditione ab omoi officio & beneficio tanquam falſarij. Qua de re etiam *c.8.tit.ſeq.*

Ad Cap. Cùm autem. XXXIV.

AGEBAT Archidiaconos Meneuenſis, quæ eſt prima eccleſia Epiſcopalis in Vvallia,hodie vocatur illa eccleſia S.Dauid, *vt Polydorus Virgilius ſcribit.* Vnde & Petri de S. Dauid Epiſcopi mentio apod Matthęom Vveſtmonaſterienſem. Ille,inquam,Archidiacoous agebat apud Pontificem Romanum contra Archiepiſcopum Cantuarienſem,quod abſente Epiſcopo Meneuenſi (cuius vicem Archidiaconus gerit in omnibus,*cap.1.ꝫ.de offic.Archidiac.cap.13.ſuprà.de reſtit.ſpol.*)

Archie

Archiepiſcopus Cantuarienſis ac ſi ei ſubeſſet Epiſcopatus
Meneuenſis omnia ageret & adminiſtraret tanquam Metro-
politanus.cùm ex contrario Archidiaconus contenderet,Me-
neuenſem eſſe Archiepiſcopum Vualliæ, nec vllo modo ſu-
beſſe Archiepiſcopo Cantuarienſi, qui eſt in Anglia, non in
Vuallia. Quam in rem datis iudicibus Pōtifex Romanus mā-
dat, vt poſt litem conteſtatam tecipiāt teſtes ab vtraque par-
te,quos ſcilicet Archiepiſcopus in Anglia, & Archidiaconus
produxerit in Vuallia;vel etiam vt teſtes recipiant ante litem
conteſtatam quos produxerit Archidiaconus,videlicet ſi Ar-
chiepiſcopus per contumaciam abſit, nec appareat,nec Pro-
curatorem idoneum mittat,&periculum ſit,ne teſtes,qui for-
tè ſenio confecti,aut valetudinarij ſunt,homines eſſe deſināt,
vt capit.vltimo.vt lite nō conteſtat.illo loco. Senes & valetudinarij,
cui,*& in hoc cap.*34. ſimilis hic eſt:*Teſtes maximè ſenes & vale-
tudinarij.*Hoc quoque oſtenditur *in dict. cap. vltimo. vt lit. non
conteſt.* quemadmodum in contumace lite non cōteſtata pro-
cedatur ad teſtium receptionem quotumcūque,etiamſi iuue-
nes, robuſti & valentes ſint, & ad definitiuam, quod & nos
fuſiùs ibi expoſuimus.Et caſu quoque huius ca.34. ſentētiam
definitiuam ferri poſſe, quamuis lis conteſtata nō ſit extrema
verba indicant,*ſententiam receptura,*quę proculdubio definiti-
ua accipienda ſunt.

Ad Cap. Ex tenore. XXXV.

SPecies huius ca.hęc eſt:Lucius Titius cùm diceretur Sem-
proniam duxiſſe in matrimonium, & ab ea ipſe peteretur
ſuus eſſe maritus, contra obiiciebat,id matrimonium, quod
dicebatur cum Semptonia cōtraxiſſe,iuſtum non fuiſſe, pro-
pterea quod iam ante aliam duxerat vxorē, quod etiam pro-
bat teſtibus à ſe productis, qui loco & tēpore expreſſo affir-
mabant, eum iam antea cum alia matrimonium contraxiſſe.
Teſtes autem producti à Sempronia,ſequenti tempore tantū
poſteriore tempore dicebant eum duxiſſe Semproniam. Inde
quærebatùr, poſt publicationem atteſtationū vtriuſque par-
tis an admittenda & audienda eſſet mulier, quæ alios teſtes
habebat in promptu,quibus probaret eo tempore, quo Lucij
Titij teſtes certo quodam loco & tempore dixerant, eū prio-
rem vxorem duxiſſe, Lucium Titium non eo loci, ſed alibi
fuiſſe,ſi eos teſtes producere Sempronia velit? Et reſpondet
Pontifex,nouum hunc articulum fuiſſe, & ſuper articnlo no-
uo rectè admitti nouam productionem teſtium, etiam poſt
publicationem priorum,qui ſuper aliis cauſis interrogati ſūt.
Qua de re diximus ſatis *in capit.17.19.25.& 29.ſ.*

Ad cap. Significauerunt. XXXVI.

LIs erat in agro Pariſienſi de Prioratu Argentolij. qui pro-
pius Lutetia abeſt,inter Canonicos S.Dionyſij & Monia-
les *de Forcelles*,hodie dicitur,*de celles*,& cum egiſſent primùm
moniales aduerſus monachos iudicio petitorio,& teſtes pro-
duxiſſent quibus proprietatem eius prioratus ad ſe pertinere
probarent; mox mutato ſeu ſuſpēſo iudicio petitorio de pro-
prietate tranſierunt ad poſſeſſorium, quod iura permittunt,
cap.5.ſ.de cauſ.poſſ.& propr.l.cum fundū.§.vltimo.de vi & vi arm.
Et id quoque in antiqua Decretali proponitur iudices delega
tos in hanc litem per interlocutoriam ſententiam pronun-
tiaſſe de conſilio prudētum,& declaraſſe licitum eſſe, nempe
eum, qui cœperit agere petitorio, nondum finito eo iudicio
& poſſeſſorium iudicium introducere poſſe. Egerunt autem
Sanctimoniales illæ interdicto Vnde vi, quòd de poſſeſſione
eius Prioratus anteceſſores ſuæ vi deiectæ fuiſſēt quaſi eo in-
terdicto ad ſe trāſmiſſo ſucceſſionis iure, ſicut legibus prodi-
tum eſt, interdictum vnde vi hæredi & cuilibet ſucceſſori ex
perſona defuncti competere,*l.1.§. hoc interdictū de vi & vi ar.*
Et cum in eo iudicio poſſeſſorio teſtes producti eſſēt ab vtra-
que parte,ex parte Sanctimonialium, quæ probarunt præde-
ceſſoribus ſuis vi ereptam poſſeſſionem, ex parte monacho-
rum, qui probarunt, eos diu ſine vitio Prioratum poſſediſſe:

A eumque iam pro ſua parte monachi teſtes tertium produxiſ-
ſent, & inibi res eſſet vt teſtimoniorū apertura & publicatio
fieret;deſiderarunt ante publicationem illarum trium produ-
ctionum, vt ſibi liceret tribus illis productionibus quartam
adiungere. Quo deſiderio fruſtrati per ſententiam interlocu-
toriam iudicum delegatorum, appellauerunt ad Romanum
Pontificem intra dies decem à tempore ſententiæ interlocu-
toriæ,vt oportet *ex Nouel.Iuſtin.23.& cap.cum dilectus.in fine.
ſupr.de elect.* vbi tamen in editione Plantini male legitur *decē-
nium*,pro,*decendium*, quæ tamen barbara vox eſt.Et Pontifex
reſcribit quidem in hoc cap.quartam productionem teſtium
monachis eſſe permittendam iuris ſui communiendi cauſa,ſi
modo eam petierint ſeruata ſolemnitate iuris, ea ſcil. quam
iam expoſuimus,*ſ.c.15.ex Nou.Iuſtin.de teſtib.& c.pen.hoc titu.*
*ſ.*Quam quidem ſolemnitatem ſi fortè monachi non proba-
B rent ſe obſeruaſſe,& conſequenter ſi conſtiterit,repulſos eos
à quarta productione non iure appellaſſe, vel etiam non ap-
pellaſſe intra decem dies; cenſet Pontifex damnandos eos eſ-
ſe ad ſoluendas monialibus eius litis expenſas legitimas, in
ſimplum ſcilicet,olim iure Romano in quadruplum, vt Pau-
lus ſcribit *5.ſentent.in fine.*Præcipit autem iudicibus delegatis,
vt prius cognoſcant de poſſeſſione,quam de proprietate, qui
ſolemnis ordo iuris,*l.ordinarij.C.de rei vindic.c. vlt. ſ. de iudic.*
vel etiam ſimul de vtroque cognoſcant.*c.3.4.6.ſ.de cauſ.poſ-
ſeſ.& prop.* quod & licere Symmachus in epiſtol. ad Theodo-
ſium docet.*Si caſus tuler it,*inquit,puta quod in hoc cap. tradi-
tur, ſi de proprietatis cauſa iam iudici liqueat ſatis.Hoc caſu
cur non dè proprietate iudicabit ſimul?

C *Ad Cap. Cum cauſam. XXXVII.*

HOc caput eſt de cauſa quæ vexata diu fuit inter Alber-
tum Archiepiſcopum Rauennatem & Rempub. Fauē-
tinorum in Italia ob villam Luci & ſancti Pitotę & oppidum
Ariolum,quod ſitum eſt in colle Foroliuienſi,vt Hieronymus
Rubæus ſcribit *in 2.& 6.hiſtoriæ Rauennatium*, ad quam cau-
ſam didicimus iam ante etiam pertinere *c.9.ſ.tit.prox.& c.pē.
ſ. de iur. calum.* In hac vero cauſa ſiue lite, cum ſuper ea lis
fuiſſet conteſtata,præſtitúmque ab vtraque parte iuſiurādum
calumniæ apud Romanum Pontificem,*dict.cap. pen.* & nimis
onerosum,ac moleſtum eſſet vtrique parti ſuis ſumptibus, vt
fit,teſtes producere,&producere ad eundem Pontificem,ideò
mandat in hoc cap. Pontifex Epiſcopo Placentino, vt teſtes
productos ab hac, vel illa parte ſuper negotio principali vel
D ſuper exceptionibus teſtium,*ſur les reproches*, ex aduerſa parte
productorum recipiat,& eos diligenter examinet,& interro-
get de circumſtantiis ſingulis, etiamſi ſingulæ per ſe circum-
ſtantiæ ad rem de qua agitur confirmandam non admodum
valeant; quia & ſi ſingulæ parū valeant, tamen coaceruatæ
multùm valent. Vox eſt Hilarij Epiſcopi,*Circunſtantiæ illumi-
nant dicta.* Et ſic,vt teſtes interroget de cauſis, quibus inducti
fuerint ad perhibendum teſtimonium,de perſonis,de loco,de
tempore,viſu,auditu,ſcientia,credulitate,forma, certitudine.
Hæ ſunt circunſtantiæ, de quibus teſtes rogandi ſunt ſigilla-
tim veritatis eruendæ cauſa. Et hæc omnia literis præſcripta
&ſigillo Epiſcopi Placentini obſignata iubet Pontifex in hoc
cap.vt Epiſcopus Placentinus ad ſe tranſmittat, ſibi enim re-
ſeruat iudicium huius litis.Mandat etiam Pontifex eidem E-
E piſcopo, vt Fauentinus,ſi fortè per eos fiat, quo minùs teſtes
ab Archiepiſcopo Rauennate producantur & audiātur,coer-
ceat inflicta excommunicatione, *vt cap.33.ſupr.* Cohibet etiā
Pontifex in hoc capit.effrenatam, vt loquitur, multitudinem
teſtiùm,definiēs,ne plures vel Archiepiſcopus,vel Reſpubli-
ca pro ſua parte teſtes in iudicium producat quam quadra-
ginta. Quod refert etiam idem Pontifex *in cap.4. de probat. in
tertia collect.* Reſpicit autem Pontifex ad id quod ait *l. 1. §.
vlt.eod. tit.* ex conſtitutionibus Principum, licentiam produ-
cendorum in medium multorum teſtium ad ſufficientem nu-
merum coarctari, *ne effrenata*, inquit, *poteſtate ad vexandos
homines ſuperflua multitudo teſtium protrahatur. Ad ſufficientem,*
inquit,*numerum*,quod & de quolibet probationū genere dici

poteſt, vt *cap.* 10. *eod. tit. in tertia collectione. Poſtquam*, inquit, *fuerit ſufficienter allegatũ vt celerius lites expediãtur*, vt *cap.* 29. *ſupr. hoc tit. ſi ſufficiẽs*, inquit, *productio teſtium facta fuerit*. Qua ratione etiam dicitur *in cap. proxim. ſupr.* ne adhibita quidem ſolemnitate legitima quartam productionem teſtium admitti, ſi effrænata ſit multitudo teſtium. Quod nimiũ eſt, reſecari oportet: vitioſum enim vbique eſt, quod nimium eſt. Non omittendum quoque quod hoc cap. oſtendit, priùs in hac cauſa ex parte Fauentinorum productos teſtes quoſdam receptos eſſe ab Epiſcopo Ferrarienſi, à quo, vt puto, appellatum fuit ad Romanum Pontificem, quos quidem teſtes vult in hoc capit. volentibus Fauentinis cedere in numerum quadragenarium apud Epiſcopum Placentinum ſine noua productione, quia alia cauſa non eſt. (Mutatio iudicum non facit aliam cauſam, *l. ita demum. C. de procurat.*) ſi alia cauſa eſſet, opus eſſet eorundem teſtium productione noua, ſi & iis in alia cauſa quis vti vellet, *cap.* 30. J. vt & ſi neceſſe fuerit eoſdem produci apud Epiſcopum Placentinum, his oſtenditur, rectè eos produci, ſi modò eorum teſtationes clauſæ hactenus, non apertæ & publicatæ fuerint. Hæc eſt ſententia extremæ clauſulę huius ca. quam & gloſſographi tenent.

Ad Cap. Venerit. XXXVIII.

CONtrouerſia erat inter Caium & Titium de Decanatu eccleſiæ Auernorum ſiue Claremontis, quem Caius ad ſe pertinere dicebat, fretus quadam ſententia Lemouicenſis Epiſcopi: Titius verò fretus electione eiuſdem eccleſiæ, de qua electione & protinus faciebat fidem prolatis teſtibus, inſtrumentiſque, nempè vt moram faceret executioni ſentẽtię, quam Caius perſequebatur, & fieri omni contentione poſtulabat coram Romano Pontifice. Probata verò electione & hoc ſequebatur, Titij maximè intereſſe, ne ea ſentẽtia temerè ad affectum perduceretur. Vnde & impleta ea probatione, quæ impleri, vt dixi, protinus debet, & incunctanter, morãdæ exſecutionis cauſſa, Pontifex interlocutus pronuntiauit, iuſtã cauſam videri Titio eſſe litigãdi aduerſus Caium de dignitate ſeu decanatu ſupradicto, & mox lite cõteſtata inter Caium & Titium de re omni, quæ venerat in controuerſiam quęrebatur, an probatio illa, quæ recepta fuerat ante litem cõteſtatam, & prolata ex parte Titij, ſuæ electionis approbãdæ cauſſa, eſſet etiam recipienda poſt litem conteſtatam. Et Caius quidem illam admittebat ſaluo iure exceptionum ſuarum. Titius non admittebat, nec admittendas eſſe cenſebat ſine productione noua, adiiciens ſibi eſſe integrum poſt litem cõteſtatam eoſdem vel alios teſtes in iudicium hoc producere. Ex diuerſo Caius contẽdebat, quia iam facta erat publicatio ſupradictæ probationis non licere Titio alia productione vti, *ex cap.* 17. *ſupr.* quod & alia pleraque conſentientia habet. At Pontifex pronũtiauit, vtrique parti in hoc iudicio, quod principaliter quæritur, ad quem Decanatus pertineat, licere teſtes producere tam ſuper quæſtione illa principali, quàm ſuper ſentẽtia Lemouicenſis Epiſcopi lata pro Caio, quę dicebatur iniuſta, vel nulla, & ſuper electione Titij facta ex conſenſu Capituli. Ergo, quod maximè notandum, poſt publicationem teſtimoniorum productorum ſuper articulo aliquo ante litẽ cõteſtatam, ſuper eodem articulo ſimul & negotio principali, & negotio omni alio, licet teſtium aliorum & eorundem productione vti. Hæc eſt ſumma ſenteotiæ huius cap. eáque valdè ſingularis; cuius ratio probabilis hæc eſt, quòd videatur prior productio ante litem conteſtatam ſcilicet, ex neceſſitate facta potius nimis præpropetè & feſtinanter exſecutionis morandæ cauſſa, quàm iure legitimo. Non puto exſtare ſimilem locum in iure, ideóque ſummè notãdus eſt. Nam ſententia *cap.* 44. J. quam eandem eſſe putãt, longè alia eſt, vt ibi à me explicabitur, & liquidò demonſtrabitur. Cauſa verò, de qua hic agit, definienda mãdatur Abbatibus nouem fontium, ſic eſt legendum in inſcriptione, non, *de nouo fõte*, ſed *Abbatibus nouem fontium & Caſæ Dei*. Conſtat hodie Abbatias eſſe in diœceſi Auernorum. Et additor etiam in extremo huius cap. vt Canonici Claremotenſis eccleſiæ, ſi fortè excommunicati fuerint, abſoluantur, quo poſſint liberi in hac cauſa rogati de electionis iure & ordine teſtimonium dicere, quia ea res non facilè probari poteſt niſi per Canonicos, qui electionẽ fecerunt. Et ſic Honorius III. cap. vltimo de Iudæ. in ſexta collectione, *Si contra illos monachos*, inquit, *excommunicationem ad impediendum cauſæ proceſſum opponi contingat, abſoluimus eos ad cautelam*. Quid hoc eſt, *ad cautelam*, quibus verbis vtitur etiã in hoc capit. *ad cautelam*, ne valeant illo prætextu repelli ab agendo, vel teſtificando, qui locus hunc maximè illuſtrat.

Ad Cap. Tuis quæſtionibus. XXXIX.

IAm didicimus *cap.* 6. & 12. *ſupr.* in cauſis eccleſiæ vel cauſis monaſterij clericorum eiuſdem eccleſiæ, vel monachorum eiuſdem mooaſterij teſtimonium admitti, ſed non iniuratorum, niſi aduerſarius eis iuſiurandum remiſerit, quod ſolum in hoc cap. oſtenditur, & ad idẽ facit *cap.* 5 t. [illegible] Ne religioſis quidem hominibus inuitum aduerſarium iuſiurandum remittere, ſi producantur teſtimonij cauſſa. Nam admittitur etiam eorum teſtimonium, niſi ex inopia aliarum probationũ, quia cauſſa Eccleſiæ quodammodo propria ipſorũ cauſa eſt, *c.* 26. §. *vlt.* J. *de iureiur.* Idem Pontifex Innocentius III. in regiſtro ſuo ſcribens Decano & Capitulo Eboracenſi, ne, *inquit*, pro defectu teſtium cauſſa maneat indeciſa, quę eſt inter Epiſcopum & Capitulum ſuper conſuetudinibus Eccleſiæ, liceat Procuratori Capituli tres vel quatuor de Canonicis eiuſdem eccleſię viros omni exceptione maiores inducere ad teſtimonium perhibendum veritatis, quibus tanquam legitimis teſtibus ſine dubitatione credatur. Locus eſt inſignis. Coniungẽdum autem eſt hoc cap. cum *cap.* 23. J. *de præbẽd.* cuius inſcriptio eſt eadem & initium idem.

Ad Cap. Dilecto. XL.

EX hoc cap. intelligimus, ſi ex pluribus iudicibus delegatis in aliqua cauſſa, vni res, ſuper qua litigatur, cognita liquidò & comperta ſit, quẽ vnus ex litigatoribus euocet in teſtimonium, id eſt, quo deſideret vti teſte, potiùs quam iudice, in locum eius alium iudicem ſubiungendum & ſubrogandum eſſe, vt depoſito munere iudicandi, teſtis perſonam ſuſcipiat. Nec enim poteſt eſſe teſtis & iudex, nec vel huius, vel illius perſonam ſuſcipere debet. Hoc verò æquiſſimum eſſe videtur, cum & iudex in re ſibi nota teſtis quam iudex eſſe malle debeat, maximè ſi quod in veritate eſt non probetur, vel ſi contra id quod in veritate eſt, quicquam falsò approbetur. Et huic Conſtitutioni omnino congruit conuenitque lex illa Platonis 11. de legib. Si quis quem ex iudicibus vocauerit ad teſtimonium dicendum, & teſtimonium dixerit, iam non poteſt amplius in ea cauſſa iudex eſſe. Cauſa verò, de qua hic agitur, vertebatur inter Præpoſitum Attrebatenſis eccleſiæ. Corruptè hic legitur *Atienſi*, pro *Atrebatenſi*. vt in inſcriptione etiam, atque textu corruptè. *Abbati Dedmenſi*, pro *Abbati de Dunes, vel de Dunis, vel Dunenſi*, qui eſt in diœceſi Mõtenſi, & duxit nomen à ciuitate Dunis, cuius in Annalibus Flandriæ meminit ſæpe Iacobus Meierus. Vertebatur, inquam, inter Præpoſitum Attrebatenſis Eccleſiæ, & Ioannem B zanonaoı Flandriæ, quæ ius ſibi eſſe aſſerebat conferẽdi in Eccleſia Attrebatenſi ſacerdotales præbendas ſex, contradicente Præpoſito, earũ collationem ad ſe, non ad illam pertinere aſſerente. Etiam laici aut fœminæ ius concedendi præbendas habent, tanquam patroni, patronæve eccleſiarum, in quibus præbendæ fundatæ & conſtitutæ ſunt, quod & de hac ipſa comite Flandriæ ſignificat, *cap. vlt.* J. *de conceſſ. præbend.* In hac verò cauſa à Romano Pontifice datis iudicibus Epiſcopo & Decano Attrebatenſi & Abbate Dunẽſi, deſiderante Præpoſito, qui Decanum teſtimonio in ea cauſa ferendo, tanquam gnarum totius rei, ſuper qua litigabatur, quã iudicando aptiorem eſſe dicebat, propter inopiam probationis, quia alij non erant qui ea de re teſtificari poſſent, quam Decanus ipſe & alius quidã, meritò in locum Decani ſubſtituitur Abbas Vricampi.

campi, *quē nous appellōs d'Ourchāps*, qui eſt in diœceſi Nouiodunenſi, & vterque Abbas Dunēſis & Vrſicampi ordinis Ciſtertienſis. Reſciſſa autem eſt ſuſpenſio Præpoſiti, qui ſuſpenſus fuerat à donatione earundem ſex præbendarum ſacerdotalium, ſuſpenſus, inquam, poſt appellationem à ſe interpoſitam à iudicibus delegatis, eo quod nō admiſiſſent ſupra dicti Præpoſiti petitionem, deſiderantis aut illos iudices remoto Decano de cauſa cognoſcere, aut omnino non cognoſcere quoad alium iudicem in locum Decani Pontifex Romanus ſubdidiſſet, quæ eſt deciſio huius cap. Ait, *prabendarum ſacerdotalium*, quia aliæ ſunt ſacerdotales, quas ſoli ſacerdotes obtinent cum onere faciendi ſacri; aliæ non ſacerdotales, quæ iſto onere ſolutæ ſunt; aliæ item integræ, aliæ dimidiatæ, aliæ maioris emolumenti, aliæ minoris, *cap. 23. de prabend. in 6. c. 11. ˜J de conceſſ. praben.*

B

Ad Cap. Significanti. XLI. & Cap. Albericus. X L I I.

SEquitur capit. 41. cui adiungam etiam interpretationem, capit. 43. quoniam ad idem ſpectant. Pertinet capit. 41 ad diœceſin Sabinenſem, cuius quidem diœceſeos Epiſcopus nō diſcedit à latere Pontificis Romani, diſcedit ſemper ab Eccleſia ſua, cui tamen ob eam rem quaſi vicarium præficit, quem vocat *Vicedominum*, ipſe eſt dominus, omneſque Epiſcopi domini, vnde vox illa: *Iube domine benedicere*, quæ dirigitur ad Epiſcopum qui præſens adeſt, & hoc iam ante docuimus *in cap. 15. ˜S. de iudic.* In inſcriptione huius cap. *Vicedominus* ille iudex appellatur *iudex Sabinēſis*. Cū autem in ea diœceſi quidam fundaſſent eccleſiam S. Nicolai nullo ſibi retento iure patronatus, ne periret huius munificētię memoria atque probatio, presbyter in ea eccleſia conſtitutus, ſuperſtites, præſentes, & ſcientes huius liberalitatis deſiderabat audiri, eorumq; teſtimonia in literas referri, quod Pontifex annuit in hoc ca. vt *cap. vlt. §. 1. ˜a. vt lite nō conteſt.* & vſus recipit, eamque rationem conſeruandæ memoriæ rerum geſtarum, & transferēdæ ad poſteros, vocat examen ad futuram & ęternam rei memoriam. verum exigit Pontifex, vt qui ita fit teſtium ex ſcripto commentarius, fiat denuntiatis quoque ex ſcripto & præſentibus, ſi adeſſe velint, eccleſiæ fundatoribus vel heredibus eorum. Eadem ratio ſeruatur in cap. 43. cuius interpretationem huic cap. coniungam, ſi non ex ſcripto pronuntiauerit eccleſiæ Capitulum inter virum & vxorem diuortij ſententiam, ne pereat huius rei memoria, quia religioſè conſeruari maximè liberorum intereſt, quos poſtea vir procreauerit ex iuſta vxore, teſtes qui iudicio interfuerunt quod fecit Capitulum, audiuntur & interrogantur, eorumque dicta in publica monumenta redigontur, *C'eſt vn autre examen a futur.* Et inde obiter notandum, de cauſa matrimonij retinendi vel diſſoluēdi. Capitulum eccleſiæ Epiſcopalis cognoſcere poſſe, vacante ſcilicet Epiſcopatu, vel Hoſtienſis ſupplet rectè hoc loco. Idemq; Hoſtienſis negat eſſe verum, quod hinc Tancredus & Bernardus colligunt, in cauſa matrimonij ſententiam dictam valere etiamſi ex libello, ſiue periculo recitata non fuerit: qui quidē Hoſtienſis etiam hac in re ſubſcribit, non quia ratione illius nititur, qui verba illa huius cap. manifeſtè calumniatur, ſed quia non in cauſa tantum matrimonij, verum etiam in qualibet alia cauſa idem ſtatui poteſt Capitulo iudicante. qui Senatus eccleſiæ dicitur à D. Hieronymo. Nam illuſtris iudex verbo ſententiā dicit definitiuā. Nam interlocutoria cuiuſlibet iudicis verbo fertur, non ſcripto. At regulariter definitiua ſcripto fertur: Verùm, vt dixi, excipitur iudex illuſtri dignitate præditus, qui verbo ſententiam dicit. Et ſi iudex illuſtris, cur non etiam licebit ſenatui eccleſię verbo definitiuam ſententiam dicere? De illuſtri iudice proditum hoc eſt *in l. 2. Codic. de ſentent. quæ ex peric. recit.* & à Caſſiodoro in formula præfecti prætorio: *Verbo*, inquit, *ſententiam dicit, quid non habeat commiſſum, cuius eſt ipſe ſermo iudicium?*

* * *

A

Ad Cap. Cum cauſa. XLIII.

CVm hoc cap. coniungendum eſt *cap. penult. ˜J. de empt. & vend.* Abbas & monachi S. Martini Viterbienſis, qui ſunt Ciſtercienſis ordinis, aduerſus ciues quoſdam Viterbiēſes, quibus vendiderant poſſeſſiones quaſdam, egerunt apud Romanum Pontificem actione ex vendito ad reſcindendam venditionem, *vt l. 2. de poſ.* egerunt hoc modo, quod dimidio minoris eas poſſeſſiones vendidiſſent, ſiue quod in venditione circumſcripti fuiſſent vltra dimidiam iuſti pretij, quo in iudicio ab vtraque parte teſtes producti ſunt: ex parte monachorum, qui dicerent ſimpliciter, non redditis cauſis circumſcriptos illos eſſe vltra dimidiam iuſti pretij: ex parte Viterbienſium ciuium, qui dicerent longè ſecus. Et Pontifex inſpectis diligenter, vt ait, atteſtationibus, publicatiſque, vt fieri B ſolet, ante rem iudicatam, pronūtiauit circumſcriptos monachos videri vltra dimidiam iuſti pretij, & ideò iuxta *l. 2. C. de reſcind. vend.* aut reſtituendas venditoribus poſſeſſiones eſſe, ac viciſſim reſtituendum emptoribus pretium quod ſoluerūt, aut ſupplendum quod iuſto pretio conſtaret defuiſſe venditionis tempore, prout emptores elegerint. *dict. cap. pen. de empt. & vend.* Vnde orta eſt alia queſtio, quanti reuera poſſeſſiones eſſent venditionis tempore, in qua qui ab vtroque parte producebantur teſtes iubet Pontifex recipi ab Epiſcopo & Archidiacono Vibenitano, ſic legendum, quæ ciuitas vicina Viterbo in Thuſcia; & cauſam audiri, ac deinde omnia teſtimonia ac acta ad ſe remitti. Inde etiam ſuborta alia quæſtio, an in hac quæſtione, quanti poſſeſſiones eſſent venditionis tempore admittendi eſſent iidem teſtes, qui priori iudicio à monachis producti erant apud Romanum Pontificem. Dubitationem faciebat publicatio eorum teſtium quæ iam peracta D erat, vt poſui. At quia non eadem quæſtio prioris iudicij fuit quæ poſterioris. Illa enim de circumſcriptione, hæc de pretio vero & iuſto venditarum poſſeſſionum, quaſi in quæſtione ſiue articulo nouo rectè definit Pontifex eoſdem teſtes produci recipi poſſe, vt *c. 17. 19. 25. & 35. ˜a.*

Ad Cap. Cum in tua. XLIV.

PRoponitur in hoc cap. alius caſus quo etiam poſt publicationem iidem teſtes rurſus admittuntur, ſi non eadem ſit cauſa poſterior, in qua rurſus admittuntur, & prior, in qua iam admiſſi & publicè euulgati ſunt, vt ait. Si cū quæreretur de matrimonio, an ſcilicet cōtrahi poſſit inter aliquos teſtes producti ſint, iidem etiam poſt publicationem, ſi de C matrimonio contracto quæratur, an iure contractum, teſtes produci poſſint, quia alia quæſtio hæc eſt, illa de contrahēdo, hęc de iam contracto. Species eſt eiuſmodi: Cum ageretur de matrimonio contrahendo inter aliquos, ſi nullum ſubeſſe inter eos cognationis impedimentum per vndecim vel duodecim propinquos, euſdémq; iuratos probatum fuerit, potiores ij teſtes ſunt, quàm qui poſt contractum matrimonium id ob cauſam proximitatis cum iureiurando teſtificantur non eſſe iuſtū, videlicet ſi & in hoc poſteriore iudicio propinquiores illi prioréſque teſtes idē affirmauerint, quibus, inquit, in hoc caſu non poteſt obiici exceptio, ſi nū partes iam eorum teſtimonia didicerunt, vel ſi non iam eorum teſtimonia publicata fuerunt, quod idem eſt. In hoc caſu, *inquit*, non in hac cauſa. E Nec n. ſpeciale eſt in cauſa matrimonij, quod gl. volunt tamen, vt poſt publicationem iidem teſtes admittantur. Hoc, vt dixi, volunt, non minus falsò quàm quod *in cap. prox. ˜S.* in cauſa matrimonij ſpeciale eſſe, vt definitiua ſententia ex non ſcripto nuncupari poſſit. Sed in hoc certè caſu, vbi ſcilicet alia cauſa eſt, in quam iidē teſtes producuntur, putà ſi prior de contrahendo, poſterior de iam contracto matrimonio fuerit, nihil vetat, etiamſi quæ in priore dixerunt, publicata fuerint, eos audiri in poſteriori. Speciale quidē eſt in cauſa matrimonij, vt propinqui ſint teſtes iddonei, *cap. 5. ˜a. cap. 27. ˜J. de ſpōſal.* Quod cum iſto coniungendum eſt, *can. 1. 35. q. 6. cap. 1. de conſanguin. & affin. in quarta collect.* ſed non etiam ſpeciale, quod

gloſſæ

gloſſæ adſerunt, illud eſt, vt poſt publicationem quidem teſtium teſtes in eadem cauſa admittantur. Quod deſiderarut in principio huius c. replere licet *ex cap. 30. infr. de decim.* quod etiam cum iſto coniungendum eſt. Et ita explicandum eſt *hoc capitul. 44.*

Ad Cap. Conſtitutus. XLV.

QVod didicimus *ſupr. cap. 33. & 37.* excommunicationẽ infligi illis, per quos fit quo minus in litibus teſtes exhibeat pars altera, cuius intereſt exhiberi eos & exaudiri. Idem habetur *in hoc cap. 45.* Quod itẽ habuimus in *c. 18. ꝫ.* eos, qui de re, qua de litigatur, teſtes interrogati poſſunt, non ideò minus interrogari & interrogationibus reſpondere, quod iureiurando adacti fuerint ne quid deferrent, ab vno ſcilicet ex litigatoribus, cuius maximè intereat eos tacere & non interrogari, nec enim huic iuriiurando ſtandum eſſe. idem habetur in *hoc cap. & cap. pen. infr. de accuſat.* Etiam hoc additur in hoc cap. Archiepiſcopum Surrentinum ſimoniæ reum poſtulatũ ſuſpendi ab officio Pontificali, niſi curauerit, cognatos ſuos, qui impedimẽto ſunt, quo minus accuſator teſtes quos habet producat in eum, ab audacis & temeritate huiuſmodi temperare, quia prohibere eos poteſt, & non prohibendo crimẽ facit ſuum, *l. 4. de noxal. act.* Vox eſt in canonibus frequẽtiſſima, non carere ſcrupulo ſocietatis & conſenſionis occultæ, qui manifeſto crimini deſiit obuiare, *can. facientis. 86. diſtinct. can. error. 83. diſt. can. quod poteſt. 23. q. 3. can. negligere. 2. quæſt. 7. c. 47. ꝫ de ſentẽt. excommunicat.* Additur etiam in hoc cap. hæc ratio ſuſpendẽdi Archiepiſcopi, *ex l. pen. C. de poſtulat.* quia iniquam ſe litem fouere oſtendit, & experiri debet iudicis auctoritatẽ è ſe deluſam, qui aduerſario ſubtrahit defenſionis & probationis copiam. Qua ratione etiam vtitur *in cap. 4. tit. ſeq.* Et eſt ſimilis lex apud Platonem 12. ſi quis aliquem prohibuerit in iudicium venire, vel ipſum, vel teſtes, & ſubiicit demum pœnam, quæ nec deeſt in iure ciuili. extat enim tit. ne quis eum qui in ius vocatus eſt, vi eximat. Id quod produci etiam poteſt ad teſtes vi exemptos.

Ad Cap. Cum veniſſet. XLVI.

COntrouerſia de qua agitur in hoc ea fuit inter Annam ſororem Marchionis Mineſis & Othocarum Principem Bohemiæ, qui & Primiſlaus dictus eſt. Hic cum duxiſſet Annam vxorem, diùque in matrimonio habuiſſet, procreauiſſẽtque ex ea liberos, poſtea repudiata ea, duxit Margaretam ſororem Ducis Auſtriæ, quod Munſterus narrat huic capit. congruenter *in Bohemia lib. 3. Coſmographiæ.* Qua de re cum Anna querelam inſtituere vellet apud Pragẽſem Epiſcopum, qui in Bohemia primus eſt Epiſcoporum, & hodie Archiepiſcopus ex inſtituto Caroli IV. Imperatoris & Clementis IV. Pontificis Romani, prohibita eſt à ſatellitibus Othocari ad Epiſcopum ingredi. Idemque Epiſcopus coactus ab eodem Othocaro illa inaudita inter eum & illam diuortij ſententiam tulit, quamuis iam ante illa appellaſſet ad Romanum Pontificem: quod ei non pateret aditus ad Pragenſem, & ad eundem Romanum Põtificem rurſus appellauit à diuortij ſententia. Pontifex autem iudices dedit, ſiue delegauit, qui de cauſa appellationis cognoſcerent, à quibus cum Bohemus appellaſſet ad eundem Romanũ Pontificem, & ipſi iudices delegati nihilominus in cauſa proceſſiſſent, & teſtes productos ab Anna recepiſſent: Princeps Bohemorum teſtium productionem nullam eſſe dicebat, quaſi factam poſt appellationem legitimè à ſe interpoſitam, quo genere planè deſierant eſſe iudices, & quaſi factam ante litem conteſtatam contra regulam Tituli, *vt lite non conteſtata, &c.* vel eo maximè quod Princeps diceret ſe non abfuiſſe per contumaciam, quo ſcilicet caſu tolerari potuiſſet receptio teſtium ante litem conteſtatam, *vt c. vlt. eod. titul. 34. ꝫ hoc titu.* Contrà Anna dicebat, neceſſe eſſe Bohemo etiamſi ſe res non ita haberet confiteri, litem fuiſſe conteſtatam apud Epiſcopum Pragenſem, cuius ſententia nitebatur,

A alioquin ea niteretur fruſtrà. Et hoc quidem confeſſo, conſequẽs erat apud iudices delegatos in cauſa appellationis, cum in ea cauſa μονομερῶς agi poſſit, aut agi potuerit etiã Bohemo abſente per contumaciam, *l. vlt. §. illud. Cod. de temp. appel.* non fuiſſe neceſſariam in cauſa appellationis litis cõteſtationem, ſufficere litis conteſtationem factam apud Pragẽſem Epiſcopum, cuius ſentẽtia cùm niteretur Princeps Bohemiæ, neceſſe erat eum fateri litem fuiſſe conteſtatã apud Pragenſem, alioqui ſententia diuortij non valeret, dicta ſcilicet ante litem conteſtatam. At Bohemus dicebat, ſe paratum eſſe purgare contumaciam, ſi quæ ſubeſſet, aut argueretur, atque ideò neque ſe repelli ab agendo debere, neque teſtes à ſe productos à teſtimonio perhibendo. Ad hæc omnia Pontifex mandat Magdeburgenſi Epiſcopo, & Præpoſito Salisburgenſi, ſic legendum in inſcriptione, vt teſtes vtrinque productos reciperēt

B eoſdem vel alios, vel teſtes quos duxerint producendos ſuper his quæ hac in negotio geſta ſunt, vel à Pragẽſi Epiſcopo vel à poſterioribus iudicibus delegatis, præſertim cum teſtimonia eorum, quos Anna produxit, publicata nondum fuerint, nec renuntiauerit etiam ipſa ampliori productioni teſtium. Nam poſt publicationem & renuntiationem iidem vel alij teſtes in eadem cauſa nõ admitterentur, *Nouel. de teſtib. ca. 17. 29. 35. ꝫ.* Hæc verò omnia, vt narraui in cõtrouerſia hac proceſſiſſe, ſanè non ſunt expreſſa in hoc cap. Ceterum ea concinnaui partim ex antiqua Decretali, quæ extat in quarta collectione, eodem titu. partim ex alia eadémque, quam legi in regiſtro Innocentij III. Propoſita enim fuit in duobus locis, vtroque variè & imperfectè, vt plerumque omnes Decretales decurtatæ ſunt, verum alia ex alia ſarciri & repleri poteſt. Illo autem loco huius cap. *ſed à ſatellitibus eiuſdem prohibita,* intelli

C gitur eiuſdem Principis Bohemiæ, vt Hoſtienſis ſenſit. quod & in antiqua Decretali expreſſum eſt. Malè vulgo interpretatur, *eiuſdem Pragenſis Epiſcopi*, qui ſanè ſatellites non habet. Satellites ſunt δορυφόροι, ſiue ſtipatores, cuſtodéſque corporis.

Ad Cap. Licet ex quadam. XLVII.

CVm erant olim affinitatis & cognationis ratione vetitæ nuptiæ vſque ad ſeptimum gradum, non immeritò in cauſis matrimonij, in quibus quærebatur de cognatione ſiue affinitate coniugum aut ſponſorum vel ſperatorum, teſtimoniũ de auditione recipiebatur, *ca. 2. de ſobol. ſuſc. ex ſecund. nupt. in prima collectione. cap. 1. de cõſanguin. & affinit. quarta collectione can. de parentela. 35. q. 6. cap. 5. ꝫ. hoc tit.* Quia plerunq; non niſi

D de auditione teſtimonium teſtes, qui in eiuſmodi cauſa proferebantur, ferre poterant. Non poterant ſcilicet liquido dicere ſe vidiſſe, aut ſciuiſſe, propter breuitatem humanæ vitæ, ſed poterant tamen dicere à duobus aut tribus ex maioribus ſuis fide digniſſimis audiuiſſe, iam diu accepiſſe, didiciſſe, cognationem inter ſponſos vel coniuges interdicere. Hoc igitur, vt ait in princ. hoc tit. neceſſitas extorſit, vt de auditione teſtimonium reciperetur, quod vix breuitas humanæ vitæ pateretur, vt teſtificari quis poſſit de viſu, vel certa ſcientia. At hodie Concilio Lateranẽſi habito ſub Innocentio III. prohibitione nuptiarum coarctata ad quartum gradum, *ca. 8. ꝫ de conſ. & affin.* coarctatur quoque de auditione teſtimoniũ. Vix enim admittitur, præterquam ſi quod iurati dederint plures, vnius teſtimonium ſemper reprobatur, & plures fide dignita-

E te, auctoritate præſtantes, bonæque rei homines, *vt d. c. 5. ꝫ.* diſtinctè & enucleatè deſignatis gradibus cognationis vel affinitatis, vt dictum eſt, *ꝫ. c. 26. & 44.* Ac præterea, vt hic additur, teſtificãtibus iiſdem ſe aliquos ex ea cognatione, vel vno quodam graduum prædictorum quaſi inter ſe cognatione iunctos, vidiſſe familiariter vitam agere. Et hæc eſt ſumma ſententiæ huius cap.

Ad Cap. Per tuas. XLVIII.

POſt publicationem teſtium, quod tam ſæpe diximus, ait, nõ iure deſiderare illũ, qui illos teſtes produxit, vt iterum

interro

interrogentur, niſi ab initio ante publicationem, cum poſtularet eos ſuper certis articulis audiri & interrogari, vel dolo malo, vel culpa iudicis id fuerit omiſſum. Nam ſuper articulis omiſſis, quaſi ſuper nouis rectè interrogãtur, *cap. 17. 29. & 35.* ꝟ. Articuli eduntur & proponũtur ab eo, qui teſtes producit, ſuper quibus eos interrogari vult, deinde interrogantur à iudice. At ſi ſuper omnibus articulis interrogati fuerint, ſanè poſt publicationem denuo non interrogantur, niſi ex mero iudicis officio, vbi obſcura eorum teſtimonia sũt, *capit. 53.* ꝟ. Sin verò quidam articuli omiſſi fuerint à iudice, de quibus cõmonefactus fuerat ab eo, qui teſtes producebat, ſuper his interrogari iterum eos etiam poſt publicationem teſtium poſtulatu eius qui edidit articulos neceſſe eſt. Olim interrogari teſtes ſolebãt etiam ab aduerſario ipſo, vel patrono. Aſconius Pædianus in Miloniana, *Teſtes*, inquit, *interrogauerunt M. Cicero, M. Marcellus, & Milo ipſi qui accuſabatur.*

Ad Cap. Licet dilectus. XLIX.

CVm eſſet lis quædam in Hiſpania Epiſcopo Burgenſi, cum clericis Eccleſiæ S. Mariæ de Zoris (*ſcribendum cum Z. idque refero vt corrigatur*) quæ quidem lis cœperat ab anteceſſore ſuo, qui hiſce clericis abſtulerat poſſeſſiones quaſdã & ius liberum ſibi optandi Epiſcopum ſede vacante. At cum teſtes productos a clericis nouus Epiſcopus Burgenſis excepiſſet, & refutaſſet, quæritur, an amplius etiam ſi quæ alia ſe habere dicat quæ teſtibus obiiciat, eos refellere & refutare poſſit: Et reſpondet Pontifex, poſſe, productis aliis teſtibus: Teſtes teſtibus refelli poſſe ex vtraque parte, ſicut ſcriptum ſcripto, *l. 3. C. ſi minor ſe maior. d. x. l. p. C. de contrah. vel commit. ſtipulat. l. generaliter. Cod. de non num. pec.* Teſtes, inquam, teſtibus refelli poſſe ſemel & iterum, nõ tertium, alioqui nullus eſſet litium finis, nullus calumniarum modus. Tertia refutatio teſtium improbatur, cum tamen trium teſtium productio in eadem cauſſa nõ reprobetur, *cap. 15. & pen. hoc tit. Nou. de teſtib.* tertia teſtium refutatio, vt puta, ſi primos ſecundi refutauerunt, & ſecundos tertij, tertiorum refutatio non recipitur. Hæc eſt ſententia. Rectè autem teſtes refelli & refutari etiam poſt publicationem dedicimus, ꝟ *cap. 31* cum tamen poſt publicationẽ iidem vel alij non producantur. Ex quo apparet, quanto interuallo diſtet reprobatio à productione. Ad hoc cap. vallè pertinet *cap. 2 eod. tit. in 6.* quod adduxit gloſſa, ex quo illius capitis inſcriptio reſtituẽda eſt. Nec omittam quod eſt in antiqua Decretali, epiſcopum Burgenſem fuiſſe proteſtatũ, nullius momenti eſſe receptionem teſtium à clericis productorũ Epiſcopatu vacante, & Eccleſia Burgenſi indefenſa. Quod & confirmat idem Põtifex *in c. vlt.* ꝟ. *ne ſed. vac. aliq. innouet.* Sed ſcriptum eſt ad eundem Epiſcopum Burgenſem, & abſque dubio cum hoc cap. coniungendum.

Ad Cap. Præſentata. L.

INter Archidiaconum Sueſſionenſem & Capitulum S. Petri Sueſſionenſis orta eſt cõtrouerſia de iuriſdictione, quam in ea Eccleſia S. Petri ſe habere ratione Archidiaconatus ſui Archidiaconus contendebat. Archidiaconatus dignitas quibuſdam locis tribuit iuriſdictionem, *& c. vlt.* ꝟ. *de offic. Archid.* Tres autem arbitri electi ex compromiſſo partium finiendæ cõtrouerſiæ, qui recepto arbitrio teſtibus vtrinque productis, receptis, publicatiſque, cùm eò rem perduxiſſent, vt ſententiã ferri oporteret, accidit vt vnus ex eis arbitris moreretur, alter verò fieret Archiepiſcopus Ebreduněſis. Morte & ſacerdotio ſoluitur compromiſſum & arbitrium, ita vt ſolus is qui ſupereſt, non cogatur ſententiam dicere, *l. item ſi vnus. §. 1. l. non diſtinguemus. § ſacerdotio l. arbiter Calendis de recept. arb. cap. pen.* ꝟ. *de offic. iudic. deleg.* Iraque ſoluto cõpromiſſo dati ſiue delegati ſunt iudices a Pontifice Romano qui hac de re diſceptarent Præpoſitus Rhemenſis & Canonici duo eiuſdem eccleſiæ, apud quos definitur in hoc cap. teſtes productos coram arbitris, quamuis eorum teſtimonia arbitri publicauerint, ad-A uerſario, contra quem faciunt, non recipiente ea, in iudicio iterum produci poſſe ſaluo iure exceptionum opponẽdarum teſtibus teſtimoniiſve iis contra quos faciunt, quæ definitio, tota ducta eſt *ex l. pen. C. eod.* Et ſane ſi ante litem conteſtatam in iudicio ſummario, vt vocant, producti teſtes, poſtea in iudicio directo & plenario lite conteſtata iterum produci poſſũt ſuper eadem re, etiamſi publicati ante litem conteſtatam fuerint, *cap. 38. ſupr.* cur non & producti in iudicio compromiſſario rectè producuntur in ſequenti recto & ordinario iudicio, maximè conſentiente eo, contra quem faciunt, vt hic proponitur, cui datur optio *ex d. l. pen.* vt eo teſtes recipiat perinde atque ſi in iudicio ordinario teſtimonium dixiſſent, vel conſentiat iterum in iudicio ordinario teſtimonium dicere. Compromiſſo ſiue arbitrio opponitur iudicium ordinarium.

B

Ad Cap. Nuper nobis. LI.

SEquitur in hoc cap. 51. quod ſcriptum eſt Epiſcopo Molinenſi (*ſic corrigenda eſt inſcriptio*) ne religioſorum quidem virorum, veluti Franciſcanorum, aut Dominicanorum, qui ſe religioſos, non monachos appellari volũt, ne eorum quidem teſtimonium recipi ſine iureiurando, ſicut nec monachorum, *cap. 39.* ꝟ. Loquitur hic de Franciſcanis ſiue fratribus minoribus, ad quorum æmulationem alij ſe appellarunt Minimos. In quorum quidem Minorum ordinem cum ſe temerè coniecisſet presbyter quidam, ab eo mox pœnitentia actus reſilierat intra annum probationis, intra annum *δοκιμασίας*, de quo *in c. ad apoſtolicam. & c. ex parte.* ꝟ. *de regula ib. can. 1. & 2. 17. quæſt. 2.* Cuſtode fratrum Minorum, *vt loquitur*, qui vulgo Guardia-C nus dicitur, *le pere Guardien*, contendente eum presbyterũ iam voto ſe & profeſſioni illius ordinis adſtrinxiſſe, idque contradicente presbytero, probante per fratres eiuſdem ordinis iniuratos tamen, & dicente etiam eodem Cuſtode, ſecundum regulam ordinis, quod erat falſum & impium, fratres minores iurare, neque poſſe, neque debere. Quapropter definit Pontifex in hoc cap. fratrum minorum teſtimonio in fraudem alterius ſine iureiurando credi non oportere.

Ad Cap. Venerabili. LII.

EX hoc cap. intelligimus, qua ratione & via vtatur Romanus Pontifex, qui hoc ius ſibi vindicat ſolus, cum quem cenſet in numerum Sanctorum referendum, atque ideò memoriam eius ſanctè colendam. In Coriſopitenſi diœceſi, quæ D eſt in Britannia minore, in Armorica, Mauricius quidam fuit Abbas monaſterij S. Mariæ, ſic habent veteres libri, non S. Martini, Ciſterciẽſis ordinis, per quem cum Deus multa edidiſſet miracula, quæ vtique ſolius Dei ſunt opera cõtra naturam mirabiliter edita, non hominis opera, non Dæmonis. Dæmon aut homo mira, aut mirabilia efficere poteſt, miracula ſolus Deus vel per ſe, vel per homines. Cum itaque per Mauricium Abbatem Deus multa miracula edidiſſet, in hãc venit opinionem, vt vulgo haberetur, coleretúrque pro Sancto, & viuus & mortuus, atque monaſterium cõmutato nomine ex nomine eius duceret nomen, diceretúrque monaſterium S. Mauricij, non S. Mariæ, ita vt vita defuncto ad ſanctitatem nihil videretur deeſſe, quam vt auctoritate Romani Põtificis referretur in Diuos. Qua de re rogatus Pontifex à Capitulo Coriſopitenſi & à generali Capitulo Ciſtercienſis ordinis, & E ab Abbate præcipue & monachis eiuſdem monaſterij S. Mariæ, mandauit primum Epiſcopo Leonenſi, qui eſt etiam in Britannia, & Abbati S. Chaldæi de Landoueneck, *qui eſt encor auiourd'huy*, vt eſt in Antiqua Decretali quæ exſtat in ſexta collection. nondũ edita, vt in hæc miracula à Deo per Mauricium edita inquirerent. Hi peracta inquiſitione reſcripſerunt Romano Pontifici, quæ per teſtes iuratos cognouiſſent. At quia ex eorum reſcripto non liquebat, an eos teſtes ſigillatim interrogaſſent, quod vtique neceſſe eſt, nempe per ſe ſinguli non turmatim vt interrogẽtur, *cap. inquiſitionis* ꝟ. *de accuſat. c. 2. de teſtib. in 6. cap. 2. 5. & 7. eod. tit. in Longobardorum legib.* quia

etiam

etiam ex eorum literis non liquebat, an exactè de circumſtā- tiis ſingulis, vt oportet, *cap. 37. ȷ̃.* teſtes interrogaſſent; ideò tantiſper hoc negotio dilatu eadem de re Pontifex Romanus iterum quęrere iubet Epiſcopum Coriſopitenſem & Epiſcopum Trecorenſem, & Abbatem S. Crucis Caromparellæ, vt eſt in antiqua Decretali, in inſcriptione antiquæ Decretalis, quæ confirmatur libro fiſcali Pontificis, ſicut & emendatiu ſuperior monaſterij S. Mariæ pro Martini. Iubet, inquam hoſ- ce tres de vita & miraculis Mauricij quærere iterum auditis & examinaris diligenter teſtibus ad miraculorum fidem fa- ciendam, vitæque anteactæ caſtitatem productis ab Abbate & monachis S. Mariæ ſiue, *vt iam vulgo loquebantur*, S. Mauri- cij. Et elegantes Pontifex Romanus tutius eſſe inquit, diligē- ter & iterato de eadem re inquirere, priuſquam quis coopte- tur in diuorum numerum. Vox eſt de via collecta, cuius fertur primus auctor eſſę D. Auguſtinus, multorum quaſi Sancto- rum corpora venerari ab hominibus in terris, quorum animę cruciantur in inferis.

A *cap. 2. de ord. cogn. cap. 13. de teſtib. in prima collectione.*

Ad Cap. Cum clamor. L I I I.

QVod eſt in hoc cap. id iam tradidimus *in cap.* 48 teſtes ſemel interrogatos denuò non interrogari, niſi tam con- fuſe, tam obſcurè teſtimonia dixerint, vt ex eorum dictis li- quido quod in re eſt erui non poſſit. Hoc enim caſu officio iudicis congruit, vt eos iterum interroget, quaſi nec interro- gatos. Nec enim interrogatus eſſe & interrogationi reſpon- diſſe videtur, qui ita obſcurè reſpondet & ambigue, vt incer- tum dimiſerit interrogatorem, *l. de ætate. §. nihil ne inte. r. in iur. fac.* Nec quominus ex hac cauſa iudex interroget iterum, ni- hil officit apertura & lectio atteſtationum, quia non apertura ſola, ſed publicatio eorundem teſtium vel aliorum repetitio- nem impedit.

Ad Cap. Teſtimonium. L I V.

IN omnibus cauſis ciuilibus & criminalibus reprobari & reiici teſtes, qui infames ſunt ipſo iure, veluti damnatos iu- dicio publico, in abſoluto eſt, *cap. 13. ȷ̃. c. 7. tit. ſequen. l. 2. de ſe- nat. l. 3. § lege. l. 15 hoc tit.* Sed & ij reprobantur, qui ipſo iure in- fames non ſunt, id eſt, ex edicto Prætoris, quo continētur om- nes infamiæ cauſæ: Sed qui re tantùm ipſa, id eſt, turpitudine D vitæ priſtinæ diffamati ſunt, & opinione hominum, quod & hoc cap. *cap. 54 probat, & cap. vlt.* Item ij etiam teſtes qui turpi iudicio nullo damnati ſunt, refelluntur & repelluntur, ſi quod eis aduerſarius, in quem producti ſunt, crimē obiiciat, in quo adhuc voluterentur & permaneant, idque teſtibus conuincat. Nam & hoc neceſſe eſt, *cap. 13. ȷ̃. c. 1. J. de except.* Crimen e- nim quod iam obiecerunt ſalua exiſtimatione, obiicitur fru- ſtra, crimen cuius pœnitentiam egerunt, *capit. per tuas J. de ſimon.* excepto crimine periurij, vt hic proponitur, videlicet ſi in alia cauſa quandoque peierasse probantur, etiamſi de per- iurio illo damnati non fuerint, *cap. 7 hoc tit. can. quicunque. 6. q. 1. can. ſi quis conuictus. & can. paruuli 22. quæſt. 5.* Quod tamen ita procedere dicendum eſt in actionibus ciuilibus tantum: in actionibus ciuilibus quibuſcunque, etiamſi non rem ſiue quanti intereſt, ſed pœnam perſequantur ex delicti cauſa. At in criminalibus actionibus ſeu accuſationibus, quibus potiſ- ſimum agitur de publica vindicta, licet in iis plerunque præ- feratur is cuius intereſt, teſtes omnino reiiciuntur, quos ad- uerſarius probat crimen aliquod contraxiſſe, & ſi ab eo cri- mine iam diu deſtiterint anteactæ vitæ acta pœnitentia. Quæ eſt ſententia valde notanda huius ca. Et reiiciuntur tantum- modo, non etiam ex eo ſolo infamiam incurrunt, licet pro- bati fuerint crimen aliquod admiſiſſe, quia de eo cum eis non iure & ordine actum eſt inſtituta actione, ſed obiter per modum exceptionis. Exceptiones quantumlibet famo- ſæ, quæ obiiciuntur teſtibus, qui damnati ex ea cauſa non ſunt, non faciunt eos famoſos, *l. Lucius. de his qui not. infam.*

Ad Cap. Penultim. & Vltim.

CAp. penultimum quod totum tranſlatum eſt ex Nouel. Iuſtiniani, iam expoſui *ſupr. cap. 15.* Porrò in cap. vltimo oſtenditur, reum criminis poſtulatum, etiamſi nondum con- feſſus, conuictus, damnatus, atque ideò ipſo iure infamia no- tatus nondum ſit, hoc ipſo, quod inter reos relatus eſt, nulla in cauſa eſſe recipiendum in teſtem æxceptis, vt ait, certis cri- minibus, veluti crimine ſimoniæ propter immanitatem huius criminis, *cap. tanta. cap. per tuas. J. de ſimon. c. 1. de teſtibus in 6.* & crimine læſæ maieſtatis, *cap. licet. J. de ſimon.* quia illis crimini- bus, qui ipſo iure infames ſunt non admittuntur. *d. cap. tanta.* B *& cap. licet.* Iuo Carnotenſis in epiſt. 10. *Cum in aliis accuſatio- nibus accuſatorum & teſtium innocentia quæratur, ad inſinuatio- nem tamen Simoniacorum etiam infames perſonas admitti.* Exce- ptis hic atrocibus criminibus & diſcriminibus, reus delatus etiam ante ſententiam à teſtimonio repellitur, quod teſtem oporteat non tantum infamia, ſed & ſuſpicione vacare, *ca. 1. J. de except. c. non eſt credendum. 3. q. 11 can. teſtes. 2. q. 7.* Nam & eadem ratione nec qui in reatu alicuius criminis eſt ante ſen- tentiam, & eam quidem abſolutoriam, alium accuſare poteſt, *l. neganda. C. de his qui acc. non poſſ.* Nec, vt ait hoc loco, ad ordi- nes eccleſiaſticos promoueri, nec ad alios honores quoſcun- que, *l. rem. de mun. & hon.*

Hic eſt finis huius tituli. Hoſtienſis tempore, quo nondum erat editus Sextus Decretalium, extra hoc volumē pleræque circumferebantur Gregorij Conſtitutiones, quarum vnam li- C bri quidam poſitam habebant in extremo huius tituli, & li- ber etiam ipſius Hoſtienſis; eamque ideò vltimam facit Ho- ſtienſis, atque interpretatur, quæ tamen hodie cum exſtet *in cap. 1. de teſtibus. in 6.* in illum locum reiicienda eſt. Eſt autem illa Conſtitutio de ſequeſtre ſiue mediatore ſimoniæ committendæ inter aliquos, quum ait, ſi nihil acceperit, propter immanitatem huius criminis admitti ad teſtificandum ſimoniæ probandæ cauſa, contra quam videatur definitum à Iuſtiniano *in Nouel. de teſtibus. § quoniam vero.* Mediato- res ſiue *μεσίτας*, dicuntur ſequeſtres, interpretes, conciliato- res ſceleris.

AD TITVLVM XXI.

De teſtibus cogendis vel non.

HVIVS ego tituli nō vt conſueui ſingula capita ſigillatim, ſed ſimul omnia permixtum explica- bo, quoniam ipſa res ſert poſtulátque vt id fa- ciam. Teſtium Quintilianus *lib. 5. cap. 7.* duo fa- cit genera, aut voluntariorum, aut eorum, qui- bus iudex in publicis iudiciis lege denuntiare teſtimonium ſolet, id eſt, quibus inuitis teſtimonium denuntiat, exceptis certis perſonis, quæ nec in publicis iudiciis inuiti pertrahūtur ad dandum teſtimonium, veluti cognatis & affinibus in co- gnatos vel affines *l. 2. 5 §. & 19. de teſtib.* In publicis iudiciis in- quam, inuitis teſtimonium denuntiare iudicibus & accuſato- E ribus permiſſu erat. Quod & Plinius indicat in epiſtola qua- dam ad Minutianum libr. 3. quo loco facit mentionem teſtis cuiuſdam, qui iratus, quòd inuitus euocatus eſſet, omnem ac- cuſationē ſuo teſtimonio perturbarat & exarmauerat, vt lo- quitur. In priuatis autem iudiciis vtraque pars non niſi vo- luntariis teſtibus vtebatur. Romana certè eccleſia non con- ſueuit inuitos cogere, ſed monere tantum ad teſtimonium perhibendum pro cauſæ veritate, *cap. 1. & 5. eod. titul. in prima collect. cap. 3. de teſtib. in eadē collect. cap. 3 hoc tit.* Et inde *cap. 7. in fine. ȷ̃. tit. proxim.* ait, *teſtes monere curetis*, nō cogere, & *in cap. 1. hoc tit. moneas & inducas.* Verum in hoc ipſo *cap. 1. & 3. & 6. & 6. & penult. huius tit.* excipitur vnus caſus, ſi gratiæ quis, vel inimicitiæ, vel metus aduerſarij cauſa detrectet dare teſtimo-

nium

nium. Hoc enim caſu deficientibus aliis probationibus, teſtes cogendi ſunt, ſi ſint clerici, per ſuſpenſionem officij & beneficij, & tandem per regradationem ſiue καθαίρεσιν, ſi laici, per cenſuram eccleſiaſticam, *vt cap. 2. hoc titul.* Caput 1. loquitur de cauſa matrimonij, & ſimiliter cap. 6. & de cauſa ciuili igitur. Ergo illo caſu etiam in cauſis ciuilibus teſtes cogendi ſunt, ſi vt dixi, id eſt, illo caſu ſi gratia, vel odio, vel metu aduerſarij cohibeantur à teſtimonio dicendo, & deficiant aliæ probationes. Hoc enim primus introduxit Iuſtinianus, atque ita tandem cœpit in cauſis ciuilibus inuitis denuntiari teſtimonium exceptis cognatis & affinibus, & aliis quibuſdam, *l.* 16. quæ eſt ſcripta Græcè, *& l. ſi quando. C. de teſtib. & Nou. 90. eod. tit.* Et hoc eſt quod ait *in cap. 3. in fine. hoc tit.* de rigore humani iuris teſtes paſſim, id eſt, omnibus cauſis teſtimonium dicere compelli, & iurare conſequenter tam in criminalibus quam ciuilibus. De rigore, inquam, humani iuris. Nā de iure Pontificio monendi tantùm & perſuadēdi ſunt, veritati adſerendæ ne deſint, non cogendi aliter, quam ſi inopia probationum vrgeat, & gratia, vel odio, vel metu aduerſæ partis à ferendo teſtimonio abſterreantur. Hoc enim caſu & in ciuilib. & in criminalibus cauſis teſtes cogendi ſunt etiam iure Pontificio tam clerici quam laici, *vt cap. vlt. eod. tit. in prima collectione.* idque probat euidenter *cap. 9. hoc tit.* quod eſt de crimine falſi, *& cap.* 4. quod eſt de crimine adulterij & ſimoniæ, *& c. vlt.* quod eſt de crimine coniurationis, ſiue conſpirationis à clericis factæ contra proprium Epiſcopum, *& cap. 5.* quod eſt de crimine iniuriarum atrocium clericis per laicos illatarum. Idem probat etiam *cap. 8. huius tit.* ſi coniungatur, vt oportet, cum *cap. 33. ſ. tit. prox. & cap. 16. j. de accuſat. & cap. 8. j. de pœnis.* Hoc, inquam, probat, cum agitur de criminibus, inuitos euocari ad teſtimonium, ſiue de criminibus agatur ciuiliter ſiue criminaliter. Non omnis actio de crimine eſt criminalis, *dict. cap. 16. in fine. de accuſ. §. penultim. institut. de iniur.* Nam de crimine modo agitur ciuiliter, quo genere perſequimur quāti intereſt noſtra. Concludamus igitur, ſiue de criminib. agatur criminaliter, ſiue ciuiliter, in propoſito caſu & iterato, iam ſæpius, teſtibus inuitis denuntiari teſtimonium. Et hoc etiam ita decreuiſſe Vrbanum IV. in cauſa electionis Toletani Epiſcopi Hoſtienſis refert *in cap. penult. hoc tit.* qui & huius ſententiæ eſt aſſertor valens & fortis, ſcilicet. vt iure ciuili, ita & iure Pontificio in omnibus cauſis vel ciuilibus vel criminalibus teſtes ſupradicto caſu compelli ad dicendum teſtimonium, & iureiurando adigi poſſe. Neque vero ab hac ſententia dimouere nos debet illud *cap. pen. huius tit.* ex quo ſolo plerique ſtatuunt, hoc iure in cauſis criminalib. teſtes nunquā eſſe cogendos, quod ibi ita ſit ſcriptum, teſtes nominatim eſſe cogendos, ſi gratia, vel odio, vel metu à dicendo teſtimonio deterreantur, & vrgeat penuria probationum, præterquam, inquit, de criminibus. Ergo, inquiūt, vbi agitur de criminibus teſtes cogendi non ſunt. Praua collectio, quia non animaduertunt, in ſpecie huius cap. rem fuiſſe Epiſcopo cum ſuo Capitulo variis de cauſis, & inter cetera de criminibus quibuſdam. litem autem inter ſe egiſſe & inchoaſſe per procuratores, per quos conſtat cauſam criminalem agi non poſſe. *l. vlt. C. de accuſat. cap. 16. j. eod. tit.* In cauſa criminali præſentia opus eſt rei & accuſatoris, immò & præſentia teſtium. Nec enim ſufficit tabella aut teſtimonium quod dicitur, vt conſtitutum eſt *in Nouell. de teſtib.* Quia ergo inter eos lis cœpta erat, cuius varia erant capitula, per procuratores, rectè dicitur, excipienda eſſe capitula criminalia, non quod & in criminalibus cauſis teſtes cogi non poſſint, ſed quòd lite cœpta & agitata per procuratores excipienda neceſſario ab ea ſint crimina, de quibus diſceptari poteſt præſentibus iis tantùm quorum res eſt. Ergo hic murus aheneus eſto, non tantùm in ciuilibus cauſis, ſed etiam in criminalibus ſupra dicto caſu, non temerè, teſtes eſſe cogendos: extra illum caſum commonefaciendos tātam eſſe, ne rei veritatem occultent. Quod autem Bernardus ait *in c. 1.* ſupprimere veritatem, & nolle teſtimonium dicere, delictum eſſe mortale, quod non probat bene, veriſſimum tamen eſſe conſtat *ex cap. penultim. eod. tit. in prima collectione*, vbi id apertè proditum eſt, delictum eſſe mortale, non veniale. Id verò palam eſt, in omnibus cauſis ſimiliter delinqui ſuppreſſo vero,

A non minus quam contra verum dicto mendacio. Denique tam delinquo ſupprimendo verum in cauſa criminali, quam in cauſa ciuili, & huius delicti coërcendi cauſa merito in vtroque iudicio compellor ad veritatem adſerendam præſtito, vti oportet, iureiurando. Et hæc quodammodo ſatis ſunt ad hunc titulum, niſi & hoc notare velis *ex cap. 3.* manifeſta, euidentia, notoria (malè faciunt inter hæc tria diſcrimen, quæ ideò vt hanc diſtinctionem amoliar, coniungo, manifeſta, euidentia, notoria) probationem non requirere, vel accuſationem, vel ordinem iudicialem: ſed ea tantùm quæ manifeſta non ſunt, quæ ſcilicet negatio eius qui conuenitur dubia & incerta facit, *l. vlt. C. quib. ad libertat. proclam.* Sunt autem de manifeſtis ſimiles loci complures *cap. it. 3. j. de eo qui cogn. conſ. vxor. cap. 2. de conſan. & affinit. cap. tu. de cohab. cler. & mul. ca. 21. de iureiur. cap. 9. j. de accuſat. can. manifeſta. 2. qu. 1. l. 11. §. idem libro ſecundo, de action. empt.* Appius apud Liuium 39. *Rem euidentem pro* B *dubia non eſſe quærendam.* M. Tullius in Acad. *Nihil clarius, aut illuſtrius ipſa euidentia eſſe poſſe.* Poſſis & hoc notare *ex capitulo vltim. huius tit.* eum, qui ab alio, in quem teſtimonium dicturus erat, iureiurando obſtrictus eſt, ne teſtimonium diceret, à iureiurando eiuſmodi abſoluendum eſſe ſententia iudicis competentis quæ ſcilicet potius declarat, abſolutum eum eſſe quem abſoluit, quia ipſo iure abſolutus eſt, *cap. penultim. j. de accuſat.* Iuſiurādum tale relaxari iubet, & cap. 4. *hoc tit.* quod in cauſa criminali, qua quis ſimoniæ & adulterij reus poſtulatur, veniam fecit iuriſiurandi teſti, à quo iam reus iuſiurandum de non ferendo teſtimonio extorſerat. Neque enim ideò minus compellitur in ea cauſa teſtimonium dicere, quinimo reus ipſe perinde damnatur, atq; ſi is teſtis in eum productus fuiſſet, quia non, vt ait. debuit accuſatori inſtrumenta ſubtra- C here, quorum etiam appellatione teſtes continentur, *vt l. 1. de fide inſtrument.* ait. Dicuntur enim inſtrumenta ab inſtruendo, *l. 5. §. vltim. de Carbon. edict.* & cauſam itaque non inſtruunt minus perſonæ teſtium, quam teſtimonia vel conuentiones ſcriptæ. Addit etiam in *cap. 4. ex l. penultim. C. de poſtulat.* quod etiam vſurpauit *in capitul. 45. ſ. titul. proxim.* tam illum, qui aduerſario ſurripit inſtrumenta, quam qui palam ei aduocationis & defenſionis copiam ſubtrahit, ſatis apertè oſtendere, iniquam ſe fouere litem, & à ſe deluſam iudicis auctoritatem experiri debere. Non eſt omittendum quod de teſtibus ſynodalibus dicitur *in capit. 7. hoc titul.* Teſtes ſynodales, id eſt, vt ſtatim definiam, quinam ſint ij teſtes ſynodales, publicè receptos & probatos in ſynodo prouinciali, & conſtitutos quaſi obſeruatores & cuſtodes, ſiue παραφύλακας iis qui fierēt dicerentúrve contra decreta ſynodi prouincialis. Hos, inquam, D teſtes ſynodales ſimul interrogatos in cauſa matrimonij coram Epiſcopo vel Capitulo vacante etiam Epiſcopatu ſcilicet, *vt in cap. 43. ſ. tit. prox.* non cogi iterum reſpondere in eadem cauſa coram iudicibus delegatis, niſi deficientibus aliis probationibus, vel niſi emergat quædā quæſtio noua, de qua coram Epiſcopo vel Capitulo hi teſtes ſynodales, vel publici interrogati non fuerunt. De iiſdem in altera parte huius ca. 7. hoc cōſtituitur, tametſi ſelecti ſemel & probati in ſynodo fuerint; poſtea tamen eos reprobari poſſe ex cauſa infamiæ, quæ ſubuenerit, quæ irrogata eis poſtea fuerit, ſi poſt infamiā irrogatam inuſtámque ad teſtimonium vocentur. Illud eſt extra omnem controuerſiam, infames repelli à dicendo teſtimonio, ſi antequam ad teſtimonium dicendum vocarentur, probati non fuerint, *cap. 54. ſ. tit. prox.* Sed & ſi probati ante fuerint, vt ij qui publici & ſynodales dicuntur, ex cauſa infamiæ ſubſe- E quentis repelli poſſe hic locus oſtendit, qui in hanc rem eſt valde notandus. De iiſdem etiam in parte tertia huius cap. 7. hoc habetur, eorum teſtimonia non reprobari, ſi quid falſi eis per errorem exciderit, non data opera, non conſulta opera, dummodo id confeſtim, ſiue in continenti, vt ait, correxerint & mutauerint: ex interuallo non eſſe correctioni locum, & ideò non minus falſum coargui teſtimonium confutaríque poſſe, quàm ſi poſtea teſtis corrigere paratus non eſſet.

Et facit ſatis ad hanc rem *l. ſi falſos. Cod. ad legem Corneliam. de falſis. & cap. 7. j. de criminibus falſi.*

***

AD TITVLVM XXII.

De fide Inſtrumentorum. *Ad Cap. I. & II.*

IN capit. 1. ex libro ſecundo Epiſtolarum Gregorij, vnde deſumptum eſt, omnino ſic legendum, *Si ſcripturam authenticam non videmus, aut exemplaria*, (hic eſt addenda ſubdiſtinctio hoc modo,) *ſi ſcripturã authenticam non videmus, aut exemplaria, nihil facere poſſumus.* Quod Gregorius I. ſcripſit de prædio quodam quod commune habebat cum quodam monaſterio, verum id prædium ab extraneo poſſidebatur, & cùm ab extraneo poſſideretur, déque iure ſuo monaſterium ageret, ait nihil ſe de iure monaſterij agere poſſe non oblato authentico inſtrumento auctoritatis & originis, neque authentici exemplari vllo. Exemplari vti licet deficiente authentico, *l. in fraudem. §. neque. de iure fiſci.* Quin & exemplaris non minor eſt auctoritas quam authentici, ſi modo id publica manu conſcriptum fuerit, & iuſſu iudicis, *capit. vltim. ǯ. hoc titul.* Et retro authentici non minus per ſe interdum infirma vis & fides quam exemplaris, puta ſi teſtes, quib. communitum eſt authenticum, deſierunt eſſe in rebus humanis, vel ſi authenticum non fuerit forensè, vel *ἀγοραῖον*, vt Iuſtinianus vocat, id eſt, publicè confectum, obſignatúmve, *cap. 2. hoc tit.* Authenticum dicimus, quod & originale dicitur, *vt l. 3. C. de diuerſ. reſcr. cap. 11. & vlt. ǯ. de probation. cap. vlt. ǯ. hoc tit.* Malè C gloſſæ definiunt quid ſit authenticum, quod nihil aliud certè eſt, quam originale.

Ad Cap. Ex literis. III.

IN hoc cap. 3. oſtenditur, reſcripta Pontificis, quibus cauſæ alicuius cognitionem & definitionem mãdat certis hominibus, non ideò eſſe falſa & ſuſpecta, quod in narratione facti quædam literæ ſint eraſæ. Hac enim in parte litura ſi qua ſit, ea non vitiat ſcripturam. Et argumentatur à priuilegiis ad reſcripta ſiue mandata eiuſmodi. Nam ſi priuilegia, quæ extra ordinem à Romanis Pontificibus conceduntur, quæque maioris ſunt momenti, non ideò ſuſpecta ſunt, quod in poſitionib. D eorum, (*in propoſitionibus* legendum videtur, non vt vulgo, *in poſſeſſionibus*) id eſt, in appellationibus poſſeſſionũ, quarum in iis priuilegiis mentio fit. Si, inquam, priuilegia non ideò ſunt ſuſpecta, quod in eis lituræ quædã ſuffuſę ſunt in iis poſitionibus, in eorũ poſitionib. & multo minus ob eam rem ſuſpecta illa ordinaria reſcripta erunt, quæ in narratione facti, à quo poſitiones priuilegiorũ non multum abſunt, *c. 1. ǯ. de lite cõteſt.* lituram aliquam, vel inductionem, vel ſuperinductionem, vel ſuperſcriptionẽ habent, quia, vt eſt in antiqua Decretali, quæ extat poſt concilium Lateranenſe part. 49. *ca. 3. vel* 4. in loco non ſuſpecto ea litura vel inductio eſt: Poſitiones, propoſitiones, narrationes facti, loca non ſunt ſuſpecta: ſed dies & Cõſul, nomina actoris, rei, iudicis, hæc ſunt maximè ſuſpecta, & in iis locis ſuſpectis litura falſi ſatis idoneum argumentum præbet, *cap. 6. hoc titul.*

E

Ad Cap. Accepimus. IV.

SEquitur in capit. 4. priuilegia monaſterij ſancti Auguſtini, quod vnicum eſt in Angliæ prouincia Cantuarienſi, quæ Archiepiſcopus Cantuarienſis falſi inſimulabat, priuſquam ea inſpexiſſet, perperam ea inſimulauit, qui nondum inſpexit. Nam inſpectio neceſſaria eſt priùs: & lectio, quæ ſatis etiam ſignificatur inſpectionis nomine, *l. 2. §. exceptio. quemadmod. teſt. apert.* & vt Quintilian. ait Inſtit. 5. *Inſpectio ipſa ſæpe falſum deprehendit, alioqui deprehendi & coargui poteſt.* Vnde & in capit. 1. eodem titul. in 2. collectione rectè, *Literarum*, inquit, *ſibi copiam fieri poſtulauit, his ſiquidem literis eius inſpe-* A *ctis, cùm eas argueret falſitatis ea cauſa, quod in narratione falſò abraſa ſint*, &c. *vt cap. prox. ǯ.* Inſpectionem autem illam fieri oportet teſtibus adhibitis, quorum numerum etiam Pontifex definit *in hoc capit.* 4. vt non ſint neque plus, neque minus quam 12. Et quia ſententia dicta pro monaſterio hac in cauſa fuerat appellatione ſuſpenſa, vel potius exſtincta appellatione facta ad ſedem Romani Pontificis, quamuis conſentaneum & conſequens eſſet etiam Romæ priuilegia illa exhiberi inſpicienda; quia tamen id difficile & periculoſum videbatur propter longitudinem itineris, ideò Pontifex eam exhibitionem priuilegiorum & inſpectionem fieri iubet in ipſo monaſterio, vel alio quodam loco congruo & tuto intra diem certum, & ceſſante Archiepiſcopo, nec Romam veniẽte, nec mittente Procuratorem, iuris ſui diſceptandi cauſa, B ſententiam dictam pro monaſterio ad effectum perduci. Pro monaſterio dico, quod Pontifex hoc loco pro ſtatu monaſterij. & *ca. 34. ǯ. de teſtib. ſuper ſtatu Meneuenſis eccleſiæ*, id eſt, ſuper libertate ipſius eccleſiæ vel monaſterij.

Ad Cap. Contingit. V.

DIximus in *cap. præcedenti*, inſpectionem literarum ſæpe falſum deprehendere. At non eſt ignorandum, inſpectionem literarum etiam falsò fabricando ſæpe materiam inſtruere, eiuſdem rei ſæpenumero ſunt effecta diuerſa, immò contraria, eadem res cauſáve & calorem ciet & rigorem: ſic inſpectio ſæpe falſum deprehendit, ſæpe falſo fabricando C aperit viam, *l. 2. §. diem. quemadmod. teſta. aperiant.* Et ideò in patefaciendis tabulis teſtamenti, & vbi earum deſcribendarum poteſtas facienda eſt his quorum intereſt, ſemper ſupprimi oportet diem & Conſulem, ne quid falſi fiat, vt ait *dict. §. diem. ne quid prælato die fiat, vt l. 1. §. editiones. de edend.* quod *προχρονισμὸν* vocant, idioriſmus, *vn antidate.* Et hac quidem ratione conſtituit Pontifex *in hoc cap.* vt quoties inſpectio vel editio priuilegiorum, quibus nititur monaſterium, vel quodlibet aliud corpus ſiue collegium, aliqua in cauſa ab aduerſario deſideratur, vt non omnes articuli priuilegiorum edantur & deſcribantur, ſed ij tantùm, vel is tantùm articulus qui ad ipſam cauſam pertinet, ne deſcriptis omnibus articulis priuilegiorum, & integro denique contextu priuilegiorum, vel indulgentiarum, vel aliorum quorumlibet inſtrumentorum, D quidam inde mali homines ſumant materiam fabricando vel falſo, vel litigio quodam. Malitiis hominum quantum poteſt obuiam eundum eſſe. Recitari quidem poſſe totum inſtrumentum præſente iudice, aut ſuperſtitibus præſentibus bonis viris, quos iudex ablegauerit, & præſente aduerſario: ſed non etiam deſcribi, niſi quod ad cauſam propriè, de qua agitur, ſpectat, &, quo ſolo vſurus eſt is, qui eo nititur, *vt l. 1. §. edenda. de edendo.*

Ad Cap. Inter dilectos. VI.

HOc c. etſi prolixum, tamen non eſt longi ſubſellij, nam facilia ſunt omnia quæ in eo proponuntur. Lis erat inter Archiepiſcopum Mediolanenſem, & Abbatem S. Donati *de Sexto Calendarum*, ſic appellatur in libro fiſcali Romani Pon- E tificis, aliter S. Donati de Scorula, *vt cap. 1. ǯ. de ſequeſtr. poſſeſſ.* quod pertinet ad eandem litem, vnde & in antiqua Decretali modò hoc, modò illo modo appellatur. Et verò lis erat de prædiis & territoriis quibuſdam, quæ Abbas cùm non obtinuiſſet in poſſeſſorio iudicio ex ſententia Veronenſis Epiſcopi, quod etiam refertur *in d. c. 1.* poſtea vindicabat monaſterio ſuo, inſtituto iudicio petitorio aduerſus Mediolanenſem Archiepiſcopum qui ea prædia poſſidebat, quæ Abbas proprietatem monaſtarij ratione eorum prædiorum ſuam eſſe dicẽs, poſtulabat ſibi reſtitui cũ fructibus. Probabat autem, proprietatem eorum ad monaſterium pertinere, variis argumentis, ſed debilibus ſatis & infirmis, quale eſt illud, quod ſumebat à locatione eorundem prædiorum facta ſæpius ab Abbatibus eiuſdem

eiuſdem monaſterij, quod futile eſt argumentum, quia ea res neque dominum arguit, *l. ad probationem. C. locat. l. ad probationem. C. de liber. cauſ.* neque poſſeſſionem ciuilem. quo in loco huius ca. qui eſt in extremo antiquæ Decretalis, quæ expreſſa eſt perperam habet, *cum iuxta canonicas ſanctiones ad probationem rei propriæ, ſiue ad defenſionem non ſufficiat facta locatio.* Rectius enim veteres pro *Canonicas*, habent *legitimas*, & intelliguntur illæ duæ leges, quæ incipiunt, *ad probationem.* Idem Abbas proferebat priuilegium Luithardi Comitis quorũdam & Epiſcopi Ticinenſis, qui monaſterium illud condiderat, quique prædia illa de quibus agebatur, monaſterio donauerat, proferebat inſtrumentum donationis factæ à Luithardo, ſic legendum vt textus indicat paulò pòſt aperte. At in eo inſtrumento donationis multa erant argumenta falſi. Primùm, quod annotatio Indictionis, *qui eſt la date*, abolita eſſet, aut exarata, aut vitioſa aliquo modo, q̃ locus eſt valde ſuſpectus, & quod charta vetus erat, ſcriptura recens, quod eſt aliud maximum argumentum falſi: ac præterea quod ſigillum non Epiſcopi Ticinenſis, qui eam donationem feciſſe dicebatur, ſed Imperatoris videretur, quod declarat prolixius. Quod, inquam, ſigillum Imperatoris videretur, quodque in eo ſigillo in expreſſione nominis proprij deletæ eſſent duæ literæ, ſecunda & ſexta, & aliæ ſuppoſitæ, quodque ſpatium ſecundæ, quo contineri debuiſſent duæ literæ ad exprimendum Luithardi donatoris nomen, non ſufficeret niſi ad vnam literam, ſpatium verò ſextæ literæ eſſet arctius, quam vt recipere poſſet literam D. ſextam, ita vt planè videretur hoc nomen Lotharius permutatis illis literis coarctatiſve deprauatum in Luithardi, vt pro Lotharius legeretur Luithardus Et hic quoque locus nominis proprij ipſius donatoris maximè attendendus erat tanquam locus ſuſpectus. Etiam in ſigilli cera erat inæqualitas, erat enim interior cera vetus, exterior recẽs. Eadem verò vitia obſeruata ſunt in priuilegiis Imperatoris, oblatis ab eodem Abbate nomine monaſterij. & in ſententia quadam Mediolanenſis Archiepiſcopi, cui etiam idem Abbas innitebatur, & quam idem Archiepiſcopus tuliſſe dicebatur ex delegatione Ludouici Imp. pro monaſterio, contra nepotem quendam Luithardi. In qua ſententia præter cætera & hoc vitium peculiariter ineſt, quod non eadem manu perſcripta erat, qua & ſubſcripta à Notario, qui tamẽ in ſubſcriptione ſe omnia perſcripſiſſe manu propria profiteretur, ſicut olim fieri ſolebat. Neque enim ſubſcriptio erat nuda nominis appoſitio. ſed cauſſæ & rei geſtæ enunciatio breuis. vt vel cõſtat ex Nou. 126. & ex hoc cap. ſatis euidenter illo loco, cum tamen Notarius in ſubſcriptione profiteretur ſe inſtrumẽtum manu propria conſcripſiſſe. Vbi paulò antè legendum eſt, *tamen quia ſubſcriptio Notarij manus videbatur alterius quã ſcriptio inſtrumenti*, legendum eſt *ſcriptio*, non *ſubſcriptio*: vt ſit ſenſus, alia manu fuiſſe ſcriptum inſtrumentum, alia manu ſubſcriptum cum tamẽ, qui ſubſcripſerat, & ſe ſcripſiſſe inſtrumentum in ſubſcriptione profiteretur. Mox ibidem notatur aliud in eo ſententiæ inſtrumento vitium, quod encauſtum, quo ſignificatur ardor cocti muricis, coctæve ceræ, *vt l. pen. Cod. de diuerſ. reſcr. l. extraordinariorum. C. Theod. de extraord. ſiue ſordidis muneribus*, quod, *inquam*, encauſtũ, *qui eſt le cachet de cire*, aqua videretur quadam conſputcatum & infectum, vt antiquius appareret. Hæ ſunt artes falſatiorum. Ad hæc etiam obiiciebatur, eam ſententiam dictam fuiſſe inter alios, & teſtationes quoque ſententiæ inſertas, fuiſſe prolatas inter alios, quæ ratio eſt optima, quia ſecundùm regulam iuris, res inter alios acta, alij non obeſt aut obeſſe debet. Res acta inter monaſterium & nepotem Luithardi non potuit obeſſe Archiepiſcopo Mediolanenſi, qui poſtea litigauit cum monaſterio. Aduerſus priuilegium Henrici Imper. quod idem Abbas proferebat, licet in eo exſtarent ſatis idonea veſtigia falſi, tamen hoc quoque obiiciebatur ex abundanti, quod ita conceptum eſſet priuilegium, ac ſi eodem priuilegio Henricus confirmaret & donaret eadem prædia ſupra dicto monaſterio: quæ duo confirmare & donare, quod notandum, ſimul commeare non poſſunt, non poteſt ſcilicet, quod iam monaſterio donatum eſt, amplius donari eidem, niſi eius eſſe deſierit, §. *ſic itaque. Inſtit. de actio.* Vel igitur id priuilegium tantum confirmare,

A quamuis in eo ſit etiam inſertum donandi verbum, id, inquam, priuilegium tantum confirmare iam ante factam donationem quæ ſi nulla facta eſt, vel ſi quæ facta eſt irrita ſit, aut quæ falſa dicitur falſa appareat, nec confirmatio donationis, quæ nulla exſtat, quicquam prodeſt, iuxta regulam iuris, qua vtitur hoc loco, cum principalis cauſſa non conſiſtit, nec ea quæ ſequuntur, locum habere. Cum donatio igitur non conſiſtit, nec confirmationem quoque donationis locum habere; quod poteſt accommodari ad varias ſpecies & quæſtiones. Vel certè dicendum eſt, illud priuilegium Henrici non eadem confirmare & donare, ſed alia atque alia. Hoc verò, vt dixi, ex abundanti proponebatur, quia id refellendo priuilegio Henrici ſufficiebat, quod omni ex parte vitiatum erat. His verò rationibus omnibus motus Pontifex cum videret monachos ius nullum habere, pronũtiauit pro Archiepiſcopo contra monachos nullo inſtrumento idoneo ſuffultos, denique B pronuntiauit pro poſſeſſore contra petitores. vt cum obſcura ſunt iura vtriuſque partis iure ciuili proditum eſt pro poſſeſſore pronuntiandum eſſe, *in Inſtitut. §. commodum. de interdi. l.* Non habuit etiam Pontifex rationem famæ, cuius meminit in propoſitione huius cap. quæ increbruerat ea prædia Luithardum donaſſe monaſterio. Nam ex fama non ducitur idonea probatio, ex rumore, *cap. 5. ꝗ. de eo, qui cogn. conſ. c. 27. de ſponſ.* Non habuit etiam Pontifex rationem teſtium, quibus monachi conabantur probare ea prædia monachos diu poſſediſſe ſ. 50. annos, vel citra annos 50. quia, vt gl. monet rectè, id tentarunt quidem monachi probare, ſed nihil effecerunt.

Ad Cap. Quod ſuper. VII.

C HOc c. vt intelligatur, aptandũ eſt ad c. 8. in fin de vot. & vot. redempt. vtrũque eſt de ſignatis cruce. ſic vocantur, qui ſcilicet appicto & aſſuto veſtibus aut ſcuto ſigno crucis, voto ſe militiæ adſtringũt aduerſus Sarracenos in Iudęa (quod iam fecere olim plerique Principes Chriſtiani) ac poſtea pœnitentia ducti voto ſe abſolui petunt à Romano Pontifice, redditis cauſis, quæ ſuperuenerunt, & voto perſoluendo impedimentum attulerũt, qui ſi indulgentiam & abſolutionem impetrauerint, votique veniam. Pontifex conſtituit in hoc ca. vt ne literis abſolutionis, quas impetrauerint à Pontifice vel Cardinalibus, quib. etiam ius eſt cõueniente Pontifice dandæ huiuſmodi veniæ, vt ne, inquam, temere hiſce literis fides adhibeatur: ſed vt cauſſæ reuocandi voti expreſſæ in literis abſolutionis excutiantur diligenter à iudicibus quibus inſinuatæ D illæ literæ fuerint, quibúſque notæ cõditiones, qualitates, facultates eorum cognitæ fuerint, qui voti ſont rei. At ſi inueniãtur literæ ſubreptitiæ vel obreptitiæ eſſe, vt omnino compellantur votum, quod fecerunt adimplere, quod non abſoluti votum, inquam, adimplere, vel redimere, vt eſt in antiqua Decretali. cogantur.

Ad Cap. Paſtoralis. VIII.

IN capit. 8. hoc docet breuiter, eas tantum Decretales epiſtolas Romanorum Pontificum eſſe probandas, & ſequendas iudicibus, quæ conſentiunt cum iure communi, cum iure publico: diſſidentes autem à iure ciuili non eſſe recipiendas E inconſulto Pontifice. De decretalibus loquebatur, quæ circumferebantur paſſim in ſcholis & in foro, necdum erant relatæ in Corpus iuris, in collectionem vllam ſiue compilationem. quam Romanus Pontifex fieri iuſſiſſet, vel factam approbaſſet.

Ad Cap. Cum dilectus. IX.

EX hoc ca. notandum eſt, maximè poſt publicationem teſtium, eoſdem quidẽ, vel alios recipi non poſſe, vt tandem aliquis ſit finis producendorum teſtium, *capit. 29. ꝗ. in fin. de teſtibus.*

teſtibus,ſed ſi nondũ renuntiatum ſit. ſi nondum renuntiauerit
vtraq; pars probationib.omnibus, ſi nondum facta concluſio
fuerit, quæ vltima cognitio dicitur in iure ciuili, quod alibi
docui.alia inſtrumenta proferenda à partibus iuris ſui tuendi,
confirmandi,comprobandi gratia poſſe. Et hanc eſſe vnã dif-
ferentiam,quod notandum,inter teſtes & inſtrumẽta, quia &
teſtes facilius corruunt & turbantur, ſi ſæpius interrogentur,
& à diuerſa parte in laqueũ inducuntur facilius, quam inſtru-
menta,quæ ſunt muta teſtimonia. Pertinet autem hæc Con-
ſtitutio ad regnum Scotiæ,eíque coniungenda eſt conſtitutio,
c.6.ʒ.de cauſ.poſſ. & c.6.ʒ.de arbitr. quæ ad idem regnũ perti-
nent,in quo quidem regno ſequente parte huius cap. Ponti-
fex,probat receptã conſuetudinem, vt ſub Regis nomine edi-
ta inſtrumenta fidem faciant plenam. & potiora ſint teſtibus
omnib.Hæc conſuetudo inualuerat in Scotia. Alioqui potio-
res ſunt teſtes inſtrumento publico, ſi ſint plures, puta qua-
tuor,aut quinque,quod ex cap.ſeq.mox intelligemus.

Ad Cap. Cum Ioannes. X.

HVius c. ſpecies hæc eſt valde notanda. Egit Mæuius ad-
uerſus Luciũ Titium condictione ex cauſſa mutuæ pe-
cuniæ.Cui Lucius Titius obiecit compẽſationem debitæ ſibi
ab eodem paris quantitatis ex cauſſa venditionis. Replicauit
Mæuius,non eſſe huic compenſationi locum, eo quod vẽditæ
domus poſſeſſio vacua & libera nondum ſibi tradita fuiſſet,
prius tradi rem oportere, vel offerri. quam pretium peti vel
compenſari,*vt l.qui pendentem,de act.empt. l.pure §.ſi ſeruus, de*
dol.except. Iudices pronuntiauerunt Lucium Titium, Mæuio
domus venditę poſſeſſionem liberã & vacuam,puta omni hy-
potheca ſolutã,tradere oportere, priuſquam pretium compẽ-
ſaret,ſcil. priuſquam L.Titius pretium compenſaret, ſibi de-
bitum ex cauſſa venditionis. A qua ſententia Lucius Titius
appellauit ad Rom.Pontificem.Res agebatur in Italia.Ponti-
fex delegauit iudicem,qui de ea re cognoſceret.Lucius Titius
dixit,ſe nondum teneri ad traditionem domus, quia venditio
erat conditionalis, non pura, nempè facta hac lege & condi-
tione, vt Lucius Titius venditor eam inhabitaret, quamdiu
viueret,& poſt mortem eius filij eiuſdem, quæ pactio cedit in
partem pretij.*l.21.§.penult.de act.empt.l.6.in fine, de ſeru. ruſtic.*
*præd.*id eſt, eo minoris Lucium Titium domum vendidiſſe,
qui alioqui detracta ea conditione,id eſt,pactione, eã domum
alij pluris vendere potuiſſet. Idq́ue totum productis teſtibus
Lucius Titius approbabat,excepto, quod teſtes ſe eius tẽpo-
ris,quo venditio hæc facta fuiſſet,non meminiſſe dicebant,
factam tamen eſſe omni adſeueratione affirmabant, non ſub
conditione, quæ ſuſpenderet venditionem, vt puta vendo ſi
nauis ex Aſia venerit; ſed ſub lege,pactione, cõditione certa,
quæ in partem pretij cederet. Contra Mæuius prolato inſtru-
mento venditionis publico,cui erat certũ tempus factæ ven-
ditionis adſcriptum, & producto tabellione qui id confece-
rat.Publicum inſtrumentum eſt,quod tabellio conficit, Nou.
73. quod & forenſe dicitur, *l.pen. C.de fid.inſtrum.* Prolato igi-
tur inſtrumento publico venditionis,& producto tabellione,
qui id confecerat,producto etiam vno ex teſtibus, qui inſtru-
mento ſubſcripſerat,probabat,venditionẽ fuiſſe puram. Nam
& ſcriptura inſtrumenti nullam præ ſe ferebat pactionẽ, nul-
lum modum,quo venditio facta videretur,& tabellio quoque
teſtiſque idem affirmabant, quamuis ab initio fuiſſetne purè
aut conditionaliter contractus habitus ſe nõ meminiſſe dice-
rent. potuit enim minus ſcribi in inſtrumento,quam conuen-
tum fuiſſet inter contrahentes. Ergo cùm ex vtraque parte
diuerſæ probationes exhiberentur, inde quæſitum eſt, vtrius
partis probationes præualerent, Lucij Titij, qui conditionalẽ
venditionem fuiſſe dicebat,an Mæuij,qui puram? Et breuiter
reſpondet Pontifex,præualere Titij probationem, quia cõſta-
bat ex confeſſione vtriuſque partis in iure ſiue in iudicio facta
poſt appellationem ad interrogationem iudicis delegati, qui
vbicũq́ue eum æquitas mouet, partes de facto,de quo agitur,
interrogare poteſt, *l.penult. de interr in iur. fact.* etiamſi fuerit
in cauſſa concluſum,quia,inquã, ex cõfeſſione partiũ conſta-

A bat,vnicum tantum fuiſſe cõtractum inter eos, venditionem
quam quatuor teſtes omni exceptione maiores conditiona-
lem fuiſſe aſſerebant. Ideò, vt dixi, præualere intentionem
probationémque Lucij Titij, potiores eſſe quatuor teſtes in-
ſtrumento publico, quoniam inſtrumenti publici fides non
debet eſſe maior quàm duorum teſtium,*ca. 11.ʒ.de proba.* Et
ita eſt accipiẽdum,quod dicitur *in l.in exercendis*, (cuius verba
referuntur in hoc cap.) *C. de fide inſtrument.* in exercendis liti-
bus eandem vim obtinere fidem inſtrumentorum, quam de-
poſitiones teſtium.vbi rectè Accurſius,tantum ſcilicet valere
inſtrumentum publicum quantum duos teſtes, & viciſſim
tantum valere duos teſtes. quantum inſtrumẽtum publicum,
at non tantum quantum quatuor. Quatuor igitur teſtes po-
tiores eſſe duobus,quod cum dico, hoc dico, quatuor teſtes
B potiores eſſe inſtrumento publico, quod cedit duorum tan-
tum teſtium loco,quod eſt tantùm pro duobus teſtibus. Sane
hoc eſt valde notandum. Nec omittendum, ex definitione
huius cap.nos intelligere,non ideò minus valere teſtimonia,
data ſuper contractu aliquo, quod teſtes non meminerunt tẽ-
poris,quo contractus habitus eſt. nam hæc memoria, vt Pa-
pinianus loquitur,quid officit veritati rei geſtæ? Non ſemper
quiſquam ad liquidum de tempore,quo res geſta eſt, reſpon-
dere poteſt.Id quoque notandum,ſiue quis agendo, ſiue exci-
piendo proponat in iudicio venditionem,qua de agitur,fuiſſe
conditionalem,non ideò minus, ſi res ita ferat pro eo ſenten-
tiam dicendam eſſe.Et quod propono in modum exceptionis
ſufficit ad ſuperandum aduerſarium,exprimendámque ſecun-
dùm me ſententiam. Quod autem iam dixi, ex hoc c.eſſe no-
C tandum,venditorem, quem iuſſit iudex rei venditæ emptori
tradere poſſeſſionem vacuam, omniq́ue nexu liberã, ſi inter-
poſita appellatione in modum exceptionis propoſuerit, ven-
ditionem fuiſſe conditionalem, id eſt,factam ſub conditione,
ſub modo,qui nondum impletus eſt,conſequi ſententiã poſſe
in iudicio appellationis pro ſe, etiamſi non in modum actio-
nis, ſed exceptionis hoc propoſuerit, vt elideret ſententiam
victoris,qui priori iudicio vicit;hoc certè eſt veriſſimũ, quia
non minus,imò plus fauere debet iudex reo quam actori,ex-
ceptioni quam actioni.Neque verò,vt exiſtimo,huic ſenten-
tiæ quicquam obſtat *c.2.ʒ.de ord. cogn. vel cap.1.ʒ.de except.*
quoniam & in ſpecie earum Conſtitutionum exceptio ſuum
effectum habet,& omnino parem effectum, quem & in ſpe-
cie huius c.10.repellit actorem in ſpecie c.2. repellit teſtem,
refellitque *in cap.1. & in hoc c.* 10. æquè repellit actorem ſibi
D rem venditam tradi poſtulantem. Notãdum etiam eſt ex hoc
c.10. exceptionem peremptoriam non oppoſitam corã prio-
re iudice,à quo appellatũ eſt, poſſe opponi coram poſteriore
in cauſſa appellationis, ſi modo ea exceptio pendeat ex prio-
re iudicio,ex quæſtione in prius iudicium deducta, vt propo-
nitur in hoc c.10 puta quod venditio,de qua actum eſt priori
iudicio, conditionalis ſiue modalis fuerat, non pura: ſicut &
teſtes iam diximus *in capit.17.ʒ.de teſtibus*, in cauſſa appella-
tionis produci poſſe ſuper articulo nouo, ſi modo is pendeat
ex quæſtione & iudicio priori.Poſtremo illud quoque notan-
dum ex hoc cap.10. iudicem, ad quem appellatum eſt, ſen-
tentiam prioris iudicis partim confirmare, partim infirmare
poſſe,ſicut factum eſt in ſpecie propoſita,in hoc c.10. & hoc
fieri oſtenditur,*l.vlt.de iure patron.& c.14.in fin. ʒ. de priuileg.*
& cap.Raynutius,& c.Raynaldus,ʒ.de teſtam.
E

Ad Cap. Ex parte. X I.

DE ſpecie huius cap.11. ſententiáque ſatis abundéque di-
ximus *ʒ.vlt.cap.15.de for. compet.* ex quo huius c. inſcri-
ptio reſtituenda eſt.

Ad Cap. G. Perpetuus. X I I.

SCiendum eſt, in eccleſiis parochialibus alios eſſe vicarios
perpetuos eorum,ad quos cura eccleſiæ propriè pertinet;
alios vicarios tẽporales. Et perpetuos quidẽ cõſtitui in locum
monaſt.

A monaſterij,cui parochiæ cura præcipuè incumbit, vel in locū eius,qui curā & adminiſtrationē eccleſię ſiue parochię remittit Epiſcopis,eccleſię,inquā,ſiue parochię,quæ annexa eſt dignitati vel perſonatui,vt ea dignitate,eóve perſonatu liberius fungātur in eccleſia Epiſcopali. Et ſolet vtique debetq; ab eo, qui vice ſua perpetuum vicarium conſtituit, ei adſcribi & adſignari certa & congrua portio redituum & decimarum eccleſiæ, qui præficitur, *c.exſtirpanda. §.qui vero.de praben.c.poſtulaſti.* ȝ. *de reſcript.c.* 3. ȝ. *de offi.vicar.* Regulariter nemo per aliū poteſt regere eccleſiā ſiue parochiam,cuius cura ei demādata eſt, *d.§ qui vero.* Verum excipiūtur ſupra dicti, qui perpetuum vicarium habere poſſunt,per quē regant parochias ſuas,ſicut Epiſcopi,qui ſemper aſſident Romano Pontifici habere poſſunt Vicedominos in eccleſiis ſuis, ipſis interim nunquā diſ-
B cedētibus à latere Romani Pontificis, qua de re diximus alibi *in tit.de iudic.* Excipiuntur etiam ij, quibus Pontifex maximus ſtudiorū gratia vacationem dedit regendæ parochiæ ad tempus,qui certè per vicarium temporaneum interim parochiā ſuam regere poſſunt, conſtituta ei ſimiliter portione congrua tolerandæ vitæ ſuæ, *cap.cum ex eo.de elect. lib.6.* Hoc cognito accedamus ad ſpeciem huius ca. 12. quæ eſt de decimis, quas perpetuus vicarius quidam cuiuſdam monaſterij velut pro portione ſua congrua percipiebat,monachi contrà,contendebant ad ſe pertinere. Quos imò ex diuerſo reconueniēdo perpetuus vicarius contendebat, alias quaſdam decimas debere percipere, ſimul & deſiderabat ab iiſdem monachis, edi ſibi cōmunia inſtrumenta ad cauſſam decimarum eiuſdem eccleſiæ pertinentia, iuxta *l.procurator. Cod. de edend.* quod vicarius perpetuus,cùm non impetraſſet à iudicibus delegatis, hoc ca.
C oſtenditur,iure appellaſſe eum ad Romanum Pontificem, & ſubiicitur clauſola vulgaris, imperfecta tamen, quæ ita ſupplenda eſt ex *cap.67.de appel.& cap.19.* ȝ. *de iudi. & c 2.* ȝ. *de lib.oblat.quatenus ſi eſt ita,reuocato in ſtatum debitū quicquid poſt appellationem huiuſmodi inueneritis attentatum,audiatis hinc inde propoſita.*

Ad Cap. Imputari. XIII.

QVod eſt in hoc cap. 13. ſumptum eſt ex *l.ſcriptura. C. eod. tit.* & hoc vult,eum, qui in iudicio diuerſa inſtrumenta profert,ex neutro commodum vllum referre poſſe, *qui profert,* inquit, *ſcripturas inter ſe contrarias, fidem ſibi inuicem derogan-*
D *tes. l.ſcriptura.* ſcripturas diuerſas, & fidem ſibi inuicem derogantes. Quo loco Accurſius notat duo genera contrariorum, aut contrariarum ſcripturarum,ad quæ ſententiam illam exiſtimat pertinere. Alia,inquit,ſunt contraria,ſiue aduerſa directo,alia per medium. Directo contrariæ ſunt duæ hæ propoſitiones, quod ſumit ex Dialectica Boetij, *Homo eſt animal, Homo non eſt animal.* Contrariæ autem per medium,non directo,ſunt hæ propoſitiones: *Homo eſt animal, Homo non eſt ſubſtantia.* Nam per medium illud, *Homo non eſt ſubſtantia,* efficitur, hominem non eſſe animal, id non efficitur directò, & apertè,ſed per medium,obſcurè. Hoc vel illo modo,ſi contrariæ ſint ſcripturæ, quæ ab vna parte proferuntur in iudicio, nullius momenti ſunt,quia,vt Pontifex ait, *de ſe queri debet,qui quo potius vteretur inſtrumento non elegit, ſed vtrumque inconſulto protulit.* Eadémque ratione idem de teſtibus videretur dicen-
E dum ex ſententia Martini, ab vna eadémque parte productis, quia & hos eligere, & domi verſare, antequam in iudicium produceret,& alligare potuit. Qua ex re etiam à Cicerone alligati appellantur,quos,vt Iſidorus interpretatur, quiſque ante iudicium placitis alligat,ne cui ſit poſtea liberum aut diſſimulare,aut ſubtrahere ſe adſerendæ veritati. Nec obſtat huic ſententiæ Martin. Nouel. Iuſtiniani, *de teſtibus.§.ſi vero quidam.* Quia non de teſtibus loquitur ab vna eadémque parte productis,ſed ab vtraque parte, *cap.16.& 32.* ȝ. *de teſtib.* Si teſtes ab vtraq; parte producti ſint inter ſe cōtrarij, non reiiciuntur omnes, ſed ſingulorum teſtimonia excutiet iudex, eligétque ea,quæ veriora videbuntur,& ſecundum ea ſententiam feret; ſed ſi ab vna parte producantur teſtes, qui ſint contrarij inuicem,omnes reiicientur tanquam vani & futiles.

Ad Cap. Si cautio. XIV.

HOc cap.ſumptum eſt ex *l.cùm ex indebito. §. vltim.de probatio.* & eſt de inſtrumento cautionis,quo quis per errorem cauit,ſe pecuniam debere, quam non debet. Et hæc quidem cautio, ſi fuerit indiſcretè concepta, vt ait *d.l.cum de indebito,* putà non expreſſa cauſſa debiti, fruſtra agit ex ea cautione ſtipulator, niſi probet pecuniam ſibi deberi ex certa cauſſa,pecuniam cautione comprehenſam. At ſi cauſſa debiti in cautione expreſſa eſt, veluti,mutuum, aut legatum, onus probandi indebiti incumbit promiſſori prolato alio quodam ſcripto,veluti,prolatis codicillis, quibus ademptum ſit legatum, quod ex teſtamento ſe debere cauerat, vel prolata apo-
B cha,id eſt,profeſſione ſolutæ pecuniæ, *vt l.generaliter. C.de non num.pec.l.teſtium. C. de teſtibus,* vel prolatis teſtibus quinque, quibus rogatis & præſentibus pecunia creditori ſoluta ſit, *d.l. teſtium,& Nou.de teſtibus.§.1.*

Ad Cap. penult. & Vlt.

IN cap. penult. oſtenditur, inſtrumenta, quæ tabellio notis excepit, ſi morte præuentus,complere ea & abſoluere non potuit,poſtulantibus iis,ad quos ea res pertinet,ab alio tabellione auctoritate iudicis ordinarij,hoc enim exigit abſolui, & in publicas literas referri poſſe. Exſtat hac de re omnino ſimile decretum Honorij III. *in collect. 5.eodem tit. cap. vlt.* quod
C etiam prorſus congruit cum cap. vlt. hoc tit. Priuilegia ſiue inſtrumenta quælibet Collegij aut monaſterij, ſi deficiant, id eſt,inſtrumentis vetuſtate exoleſcentibus,poſſe ea inſtrumenta refici & renouari,à tabellione publico, auctoritate iudicis ordinarij, vel ab eo ſpecialiter delegati iudicis ab ea inſtrumenta vetera inſpicienda. Et ita ſæpe fit.

AD TITVL. XXIII.

De Præſumptionibus.

D AB iis,quæ iudex comperta habet ex teſtibus vel inſtrumentis, diuerſa ſunt, quæ ex facto ipſo, quo de agitur,vel circumſtantiis, ex antecedentibus,vel inſequentibus,animo præſumit. Quarum tamen, ſi iure approbatæ præſumptiones hæ ſint,non minor vis eſt, quàm inſtrumentorum,aut teſtiū, imò & tanta vis nonnunquam, vt vix contrariæ probationes admittantur, *cap.2.* ȝ. *de reſtitutio. ſpol.cap.15.& 21.& pen.* ȝ. *de ſponſal.cap.16.* ȝ. *de condit.appoſ.cap. 10.* ȝ. *hoc titul.* Quas tamen probationes ſæpenumero admitti non nego,contra præſumptiones ſcilicet. Ab eo quidem, pro quo præſumptio facit,nulla probatio exigitur, *cap.vltim.hoc titul.* Contraria tamen probatio contra eum ſæpe recipitur,etiamſi pręſumptio iure recepta & prodita ſit,maximè ſi ita relata ſit ea præſumptio in Corpus iuris & recepta,vt ei ſtaretur donec cōtrarium approbaretur, *vt l.generaliter.§.ſi petitum.in fine, de fideicommiſſ. libert.l.24.& l.ſeq.& l.27.de probat. & præſumpt.l.vltim.in princ.*
E *quod met.cauſ.* Præſumptioni igitur ſæpenumero opponitur probatio,etiā iuſtæ & legitimæ præſumptioni,id eſt,iure proditæ. Et operæ eſt me hoc loco in medium proferre exempla aliquot præſumptionum iure proditarum, earum maximè, quibus Græci Interpretes vel auctores iuris κατ᾽ ἀναλογίαν, quid fieri decernive dicunt. Ac primùm Iuſtiniani Nouel. 39. ex generali pignore omnium bonorum, ex generali fideicommiſſo omnium bonorum, quædam excipi, κατ᾽ ἀναλογίαν. Et in Nouell. 22. ex tacita voluntate nubentium lucra nuptialia reſeruari filiis communibus, etiamſi parentibus hæredes non exſtiterint. Et Nouel. 136. argentarios, qui de vſuris præſtandis pacti ſunt, κατ᾽ ἀναλογίαν,de beſſibus tantùm vſuris pepigiſſe videri, quæ in centenos aureos quotannis reddunt octonos,quæ ciuiliores vſuræ ſunt. Et interpretes Græci ad *l.*

8.§.4.*de inoffic.teſtam.* legata relicta ab inteſtato, κατὰ πρόληψιν videri repetita à ſubſtituto. Et tacitas hypothecas, vel ſtipulationes tacitas induci iuſta præſumptione, *l.vlt. C.in quib.cauſ. pignor.* iuſta præſumptione, id eſt, κατὰ νόμιμον πρόληψιν. Et *in l. Neſennius, de neg.geſt.* auiam aluiſſe nepotem videri de re, de patrimonio nepotis, non de ſuo. Et *in l.8.C.de donat.* mulierem κατὰ πρόληψιν, donaſſe videri filiis prædia ſua, quæ filiorum nomine in cenſum retulit, niſi contrarium probetur, id eſt, niſi alium animum habuiſſe probetur. Et *in l.qui hominem. §.ſi Titium.de ſolution.* eum, qui omnibus negotiis ſuis procuratorem præpoſuit, κατὰ πρόληψιν debitoribus ſuis mandare videri, vt ei ſoluant. Et *l.vlt.in fine.C.ad Senatuſconſult. Maced.* filiumfamilias militem ex præſumptione, vt ait, quod eſt κατὰ πρόληψιν, pecuniam mutuam accepiſſe & expendiſſe videri in cauſſam caſtrenſis peculij. His addi poſſunt quæ notaui in fine Nouel. 22. & multa alia. Eas verò præſumptiones ius inducere ex eo, quod plerumque fit indicat aperte, *lex 3. & 9. de præſumpt. & probat.* indicant & complures alij loci: certè in hoc titulo, quo non niſi iuſtæ præſumptiones exponuntur, eas ſi excuſſeris diligenter, inuenies ex eo duci, quod plerunque fit, ſicut regulæ iuris ex eo ducuntur quod plerunque fit, quodve fieri ſolet, ſicut præſumptiones iuris.

Ad Cap. I. II. & III.

OStenditur *in cap.1.* eum qui clam lædit amicum, per iocum id feciſſe non videri, non magis quàm eum, qui in eum iacit telum. Et *in cap.2.* mulier, quæ facilè annuit Salomoni iubenti ſecari corpus pueri, de cuius matre diſceptabatur, præſumitur non eſſe mater: quæ verò id magnopere abominatur, præſumitur eſſe mater vera, quod relatum exſtat, *I. Regum, ca.3.* Et ſimili modo apud Suetoniũ in Claudio c.15. mater, quæ filium ſuum, quem ſcit eſſe ſuum, neſcio qua ratione ducta, non agnoſcit tamen eſſe ſuum, ob id ſolum iudicatur eſſe mater, quòd indicto ei matrimonio iuuenis, animo id maximè refugiat & abominetur. Congruenter autem ca.2. ſtatim annectitur aliud ex Bonifacio ex prima collectione Bernardi Papienſis, dilectione ſola diſcerni ex quo quis genitus ſit, putà filiúſne Dei an diaboli: eum nempe, qui ex Deo eſt, diligere proximum ſuum; eum, qui ex diabolo, odium habere in proximum ſuum. Et rectè ait, *dilectione ſola.* Nam, vt teſtis eſt Hieronymus cap.vlt. ad Galat. quod cenſeo ſummè notandum, *hic ſermo ſemper fuit in ore S. Ioãnis iam ſenio præpediti & elati humeris fratrum: Filioli, diligite vos inuicem, & cùm interrogaretur, cur id toties iteraret, reſpondiſſe, quia præceptum Domini eſt. & hoc ſolum ſi fiat, ſufficit.* Nec ab eo longè D. Petrus, qui ante omnia commendat caritatem, eámque dicit eſſe tegumentum omnium peccatorum. In cap.3. cùm dixiſſet Salomon in prouerbiis, ex ſtudiis pueri cuiuſque, quibus adiicit animum, præſumi mores & conditiones pueri, ſi munda ſint, & recta opera eius; id ita interpretatur Hieronymus, vt munda & recta ſint opera eius, qui à pueritia omne ſuum ſtudium ponit in virtute colenda & modeſtia (ſic legendum in hoc c.) in continentia & auditione ſapientum, & obſeruatione mandatorum Domini, & maximè in amplectenda humilitate, & ſimplicitate omni. Hæc ſunt aurea verba.

Ad Cap. Nullus. VI.

IN hoc capit. 4. præſumptionem aduerſus ſeipſum inducit reus, qui iudicium & veritatis inquiſitionem fugit, adeo vt pro confeſſo & damnato habeatur, *vt l.ſi in libertinum, de bon. libert.l.7.§.præterea, de ſuſpect.tut. Nou.53.§.ſi vero.* illo loco, *qui fugit, ſui ipſius accuſator eſt.* Vnde & vox illa Senecæ, *Fatetur facinus is qui iudicium fugit.* Et cum hoc quidem cap.4 coniungendus eſt can. *decernimus. 3.qu.9.* qui eadem inſcriptionem habet, nempè Bonifacij ad Epiſcopos Galliæ, quæ quidẽ epiſtola exſtat integrè apud Burckardum & Iuonem, & conſtat ex ea fuiſſe eam emiſſam, aduerſus Maximum quendam Epiſcopum Valentidæ ciuitatis in Gallia, quem clerici eccleſiæ A ſuæ multis magniſque criminibus reum poſtulabant, ipſo in ius euocato ſæpiùs, & per contumaciam abſente & refugiẽte omnino ſynodi, omnium iudicum, iudicium. Et nihil eſt præterea in *hoc cap.4.*

Ad Cap. Nonne. V.

HOc capit. proponitur, eum qui tacet conſentire videri, quod eſſe in prouerbio Nazianzenus ſcripſit, *2. de pace, Taciturnitatem eſſe conſenſum parœmia docet.* quod & plerunque verum eſt, *l.item quæritur.§.penul. locat.l.2.§.ad municip.l.12.de ſponſal.& Nouel.123.de ſanctiſſ. Epiſc.§.ſi ſeruus.* Plerunque verum hoc eſt, ſed non vtique ſemper. Vitiatur enim hæc parœmia in multis caſibus, & perdit ſuum officium, in quibus vo- B luntas expreſſa requiritur.

Ad Cap. VI. VII. VIII. IX.

IN capit. 6. ex anteacta vita ducitur præſumptio morum cuiuſque, qua & Rhetores ſæpiſſimè vtuntur. In cap.7.&8. vicini præſumuntur meliùs ſcire vicinorum negotia. Vtrumque cap. pertinet ad Africam. Nam & 8. ſcriptum eſt ad Victorem Epiſcopum, qui & primas fuit Africæ. In cap.9. qui priores leges eis datas à Domino contempſerunt, & poſteriores contempturi præſumuntur, quod de Iudaico populo dictum eſt.

Ad Cap. Quia veriſimile X.

C DEclaratur in hoc cap. non tantũ vbi ſit præſumptioni locus, ſed etiam vbi non ſit, *vt l.vlt.C.de condict.indeb.* præſumptionem tranſactionis non induci contra eos, qui dubij & incerti, pecuniam quaſi debitam perſoluerunt, & conſequenter agentes eos condictione indebiti, non poſſe repelli aliter, quàm ſi ij, à quibus pecuniam repetunt, probent, eam ſibi debitam fuiſſe. Et ſic in ſpecie huius capit.10. iuſta præſumptio non eſt, ſi quis præſumat, eum, qui dignitatem aut perſonatum aliquem obtinet in maiore eccleſia, eum ceſſiſſe alteri, & in locum eius ſubiiſſe perpetui vicarij munus, quod non eſt veriſimile: & ideò vindicantem eum perſonatum, vel dignitatem eandem, non aliter poſſe repelli, quàm ſi liquidò probetur, eum perſonatum eccleſiæ, aut dignitatem depoſuiſſe & ſuſcepiſſe vicarij. Probari hoc poteſt teſtibus idoneis omni D exceptione maioribus, vt hîc oſtenditur. Conſentiens etiam fama ad mouendam præſumptionem nonnihil facit, *l.3.§.euſdem, de teſtibus.* Denique probatio contraria præſumptionem elidit, niſi ſi qua ſit præſumptio omni luce clarior, vel contra quam iure ſit proditum, probationem non eſſe recipiendam.

Ad Cap. Illud quoque. XI.

SPecies in hoc capit. talis proponitur. Cùm libera mulier longo tempore in conſuetudine fuiſſet ſerui, non ignara conditionis eius, & rem vxoris cum eo egiſſet, & poſteà ab eo diuertiſſet; ſeruus egit præiudicio, ſuam eſſe vxorem petens. idque probat ex inſtrumento publico donationis propter E nuptias a ſe in eam collatæ vice dotis. Hoc quoque in argumentum nuptiarum teſtibus probat, eam tanquam nuptiales annulos geſtaſſe in digitis: quod tamen argumentum leuiſſimum eſt, cũ & Genuæ, vbi hæc lis agebatur, piſtrices innuptæ geſtent annulos. At prius illud argumentum, de inſtrumento publico donationis propter nuptias, ſatis idoneum eſt, ac ſi cum eo concurrat conſentiens fama viciniæ, quæ confirmet, eam tanquam vxorem eſſe ſerui, eadem mẽſa, eodémque cubili ſemper vſam, ſanè quaſi iuſta vxor ad maritũ redire compellitur. Hoc enim iure & inter ſeruos, & cum ſeruis iuſtum coniugium eſt, *vt cap.1.&2.J.de coniug.ſeru.can.ſi quis liber.can. ſi fœmina, 29.quæſt.2.* Eadem menſa & cubili vti, matrimonij argumentum eſt, vt apud Poetas argumẽtũ quæſitæ & adeptę

dignita

dignitatis eſt, ſi Deus quem menſa, & Dea cubili exceperit. Et in iure ciuili argumentum libertatis, ſi ſeruo dominus fecerit poteſtatem accumbendi ſuis epulis apud Theophilum, *§. vlt. de libert. & Caum* 1. *Inſtit.* Fama item viciniæ idem argumentum eádémque nuptiarum præſumptionem facit, *cap. prox.* ꝫ. *& cap. vlt. de ſponſal. in ſecunda collect.* Sed omnium maximè facit ad nuptiarum faciendam fidem publicum illud inſtrumẽtum, quod tabellio confecit, qui officium, inquit, ſuum fideliter adimpleuit, vt ſcilicet præſumitur id ſẽper fideliter adimplere, cùm ad hoc teneatur ex iureiurando, quod ita ſcriptum eſt nominatim, *in cap.* 1. *de fid. inſtrum. in* 4. *collectione.* & facit ad idem etiam, *cap.* 13. ꝫ. *de preſcript.* Neque verò Pontifex in hoc cap. habet rationem vllam eorum, quæ mulier allegabat, inſtrumentum illud fuiſſe cõſcriptum in fraudem domini, puta quod in eo diceretur, domino ſciente, aut volente, dotaliſe ſeruum propter nuptias, & nuptias cum illa muliere contraxiſſe, quia non ideò intelligitur dominus dominium ſerui amiſiſſe, etiamſi voluntate eius duxerit ſeruus liberam mulierem. Stat enim matrimonium ſaluo iure dominij, *cap.* 1. ꝫ. *de coniug. ſeruor.* Quod item teſtibus mulier illa comprobat, recuſaſſe ſe nuptias ſæpius interpellatam, & coniunctionẽ illius hominis, meritò reijcitur: quia non ideò conſequitur, quod in nuptias poſteà quandoque non conſenſerit, denique non probat id non eſſe, quia probat id aliquando non fuiſſe, & econuerſò, qui aliquando probat id fuiſſe, id non probat eſſe. Quod ad matrimonij definitionem attinet, quæ ex Inſtit. Iuſtiniani in hoc capit. proponitur, matrimonium ſcilicet eſſe maris & fœminæ coniunctionem, indiuiduam vitæ conſuetudinem retinentem, ex ea definitione colligit Pontifex, mulierem, quæ temerè à viro diſceſſit, vt ad eum redeat, compellendam eſſe, quia ſcilicet ſocietas eiuſmodi indiuidua eſt, quia matrimonium eſt coniunctio vitæ conſuetudinem indiuiduã retinens. Pontifex legit, *retinens*, vulgo tamen in Inſtitutionibus omnibus legitur *continens*, quod tamen idem eſt. Verum inde apud Theophilum pro *παρέχουσα*, legendum *διέχουσα*. Qui rurſus cum dicat *ἀπαγγελλομένην, εἴτε διέχουσα* duplicem lectionem notaſſe videtur, condicens, ſiue continens indiuiduam vitæ conſuetudinem.

Ad Cap. Literis. XII. & Cap. Tertio. XIII.

EX cap. 12. hoc intelligimus iuſtam, certam, & vehementem, aut, vt ait, violẽtam ſuſpicionem adulterij eſſe & inceſtus, ſi viſa fuerit vxor aliena in eodem cubili nuda cum affini quodam ſuo cognato mariti, ęque nudo, ita vt hoc approbato iure poſſit vir vxorem domo exigere, & ea mortua aliam ducere, non etiam eo mortuo illa alij cuiquam vnquam nubere, *vt can. ij vero,* 32. *q.* 7. qui maximè ad hoc cap. facit, & tamen non annotatur. Quod autem in hoc cap. dicit, etiam ſuſpicionem ex eo eſſe, quòd ſæpe illi duo amantes conſpecti fuerint per agros, & loca ſola oberrantes; idem confirmatur in cap. 13. quãquam & detracta hac ſuſpicione in dict. cap. 13. ponantur etiam, quia arguuntur adiurati de ſtupro fuiſſe confeſſi, quod & in facto capit. 12. adulteros, eoſdémque inceſtos fuiſſe confeſſos integra decretalis ponit. Vnde & in ſpecie d. cap. 13. meritò diſſoluũtur ſponſalia præſentibus verbis contracta, quæ matrimonium imitantur, ſi modo probetur ſponſus antea rem habuiſſe cum nepte ſuæ ſponſæ.

Ad Cap. Literas veſtras. XIV.

SPecies hæc eſt: Lucius Titius cum reſipuiſſet, & errorem ſuum palam in eccleſia profiteretur, ei excidit, vt & fratrẽ ſuum nominaret, quaſi imbutũ errore pari; at poſteà negauit ſe fratrem ſuum nominaſſe, iurauitque fratrem ſuum eſſe Catholicum. Conuictus eſt nominaſſe. Aut igitur peierauit poſteriore loco, aut antè mentitus eſt hæreſeos inſimulando fratrem. Vnde ex hac varietate & inconſtantia ducitur iuſta prę-

A ſumptio, eum aut non ſeriò pœnituiſſe priſtini erroris, aut ſubitò in eũdem errorem incidiſſe, & conſequenter præſumptio eſt, peieraſſe eum quoque, iurando fratrem eſſe Catholicum, quem antè dixerat eſſe hæreticum. Quamobrem etiamſi ex hac ſuſpicione ſola Lucius Titius damnari non poſſit, ſicut hæreticus, ſicut nec alio crimine quoquam vnquam conſtat quenquam ex ſuſpicionibus eſſe damnandum, *l. abſentem,* §. 1. *de pœn.* Apuleius 10. Mileſia. *Veritatẽ*, inquit, *criminum, fidémq; probationibus certis inſtrui, nec ſuſpicionibus tantum coniecturam permitti placuit.* Tamen licet, vt dixi, non damnetur ſtatim vt hęreticus, iniungenda eidem Lucio Titio eſt pœnitentia, quędam magna, vel explorandæ & pertentandæ eius fidei & pœnitentiæ cauſſa, & de ea quoque pœnitentia peragenda ab eo exigẽda ſatiſdatio idonea ſub pecuniaria, vel temporali certa pœna, niſi eam pœnitentiam peregerit. Satiſdatio, inquam, quia in eo, qui penurij ſuſpectus eſt iuratoria cautio non ſufficit. Hæc eſt ſumma & præcipua ſententia huius cap. Verum extra eam notari ex eodem cap. poteſt, quia in eo propuoitur

B quibuſdam ciuibus Charitatis, quæ ciuitas ad Ligerim ſita eſt ab Epiſcopo Altiſſiodorenſi, Epiſcupo ſuo, de hæreſi inſimulatis, cùm illi appellaſſent ad Romanum Pontificem, & Põtifex dediſſet iudices, qui de ea re omni cognoſcerent; partes in eoſdem compromiſerunt. Notandum, inquam, eſt, in iudices ipſos partes ſub pœna certa, vt fit, comprumittere poſſe, nempè, vt iudices non obſeruato rigore iuris, ſi hoc malint, rem ex æquo & buno inter eos diſceptent, diiudicéntque vt arbitri, non vt iudices, quanquam non deſinant eſſe iudices, quod probat etiã cap. 7. & 12. ꝫ. de arbitr. & cap. 21. de præb. & dignit. Et valdè notandum eſt, neque huic rei quicquam obſtare, quod dicitur, de cauſſa criminali compromitti non poſſe, quod eſt veriſſimum, *l. non diſtinguemus,* §. *Iulianus, de recept. arb.* quia & in ſpecie huius cap. cauſſa non fuit criminalis,

C ordine iuris contra hæreticos inſtituta: ſed fuit tantùm ex officio Epiſcopi in ſua diœceſi de hæreticis habita perquiſitio ſurte grauior, quàm par eſſet.

Ad Cap. Penultim.

SPecies huius capit. hæc eſt; Rex Vngariæ apud Innocentium III. per nuntium & literis Epiſcopum Quinqueccleſienſem, quæ ciuitas in Pannonia inferiori, hodie Vngariæ dicitur. Rex, inquam, Vngariæ hunc Epiſcopum apud Pontificem Romanum deferebat tãquam inceſti crimine infamem, admiſſi in neptam ſuam. Idque Rex faciebat, non tam ſtudio caſtitatis tuendæ, quàm vexandi Epiſcopi gratia, quem non diligebat, quod & populus omnis in Vngaria deſerebat, & nõ

D probabat. Verùm Pontifex non neglecta ſtatim denunciatione Regis, cùm mãdaſſet Gauritenſi Epiſcopo, ſic legendum in hoc c. vt ceteros Epiſcopos Vngariæ conueniret, & hac de re conſuleret, nempè de vita & morib. Epiſcopi Quinqueccleſienſis, & alij reſpondiſſent omnia præclara de virtute & ſanctitate hominis iam ætate prouecti, qua etiam veriſimile non erat eum eſſe delapſum in hoc dedecus ſiue probrum. Et remota ætatis ratione, etiam naturale fœdus, vt ait, inter cognatos nihil permittebat ſæui criminis ſuſpicari, quæ verba ſumpſit *ex l. eum qui, C. de Epiſc. & cler.* & ſcribendum. vt in C. Th. ſcæui, vt ſcæui dogmatis, *in l.* 19. *&* 43. *C. de heret.* eodem Th. & anteacta vita etiam ſuppetebat ſummæ probitatis argumenta plurima, quæ eiuſmodi fuerunt, vt à Romano Pontifice donaretur ille Epiſcopus iure pallij, qui eſt ſũmus honos

E Epiſcoporum, de quo in titu. de auctorit. & vſ. pal. pallij cocci nei & plerunque pallij congenio, pallij genialis, vt Caſſiodorus loquitur, *qui eſt faict à manches.* Exitum verò huius negotij fuiſſe pro Quinqueccleſienſi Epiſcopo conſtat ex cap. 12. ꝫ. de purgat. can. quod cum iſto coniungendum.

Ad Cap. Vltim.

HOc tantum in hoc capit. oſtenditur, cùm presbyterum cuiuſdam eccleſię Pontifex Romanus iubet in ea eccleſia ſtudioſum quendam nuper prodeuntem ex ſcholis adſcribere numero clericorum, adiecta hac cõditione, ſiue clauſula,

 ſi ido

ſi idoneus fuerit, hanc clauſulam non imponere ſtudioſo neceſſitatem probandi, ſe idoneum eſſe, cum ab eo præſumptio faciat. Præſumitur enim quicunque nuper ex ſchola prodiit, idoneus eſſe, niſi contrarium probetur. Itaque nõ ipſe ſe idoneum eſſe, ſed presbyter, qui eum non vult recipere, idoneum eum non eſſe probare debet, ſecundum ea, quæ diximus in principio huius tituli.

AD TITVLVM XXIV.

De Iureiurando. Ad Cap. I. II. & VIII.

TITVLVS vigeſimusquartus eſt de iureiurando. Romanus Pontifex tria antè propoſuit genera probationum, teſtes, inſtrumenta, præſumptiones; his nunc addit quartum, iuſiurandum, quod & Rhetores addunt, mox additurus, vt & illi, quintum, res iudicatas ſcilicet, ſiue præiudicia. Et in capit. 1. oſtendit, creditores vigore poteſtatis eccleſiæ compelli poſſe, vt iuriſiurandi de ſoluendis vſuris, quod dederunt eis debitores, debitoribus veniam faciant, maximè ſi ſubſit iuſta cauſſa remittendi iuriſiurandi & remittendarum vſurarum, vt puta, quę cauſſa eſt expreſſa in antiqua Decretali, ſi debitores militiæ nomen dederint aduerſus Sarracenos, alioqui iuriſiurandi huius fidem, ſi non exigendam à creditore, implendam tamen à debitore eſſe, conſtat ex cap. vltim. hoc titul. Iuriſiurandi, inquam, de ſoluendis vſuris, quod inopia & neceſſitas debitori extorſit. Cùm & iuriſiurandi, quod vi & metu potentioris eſſet extortum, fidem ſeruandam eſſe cenſuerũt apud quos iuſiurandum omne inuiolatum, ſanctéque obſeruabatur, vt de M. Pomponio Trib. pleb. refert Cicero 3. Offic. qui quod terrore coactus iurauit, ſeruauit. Et ſimiliter aduerſus iuſiurandum, quod minores 25. annis nati dederunt in contrahendo, Conſtitutio Friderici non vult dari reſtitutionem in integrũ, quæ ſubdita eſt, *l. 2. C. ſi aduerſ. vendit.* ſed in iis exigitur, vt vis & metus omnis abfuerit, alioqui reſtituuntur aduerſus iuſiurandum, vi aut metu extortum. Nec mirum, cùm & maiores 25. annis reſtitui probet & ſolui iuriſiurandi religione, *c. 2. hoc tit.* quod eſt de Epiſcopo Laodicenſi, qui iurauerat, ſe non repetiturum, quod ex rebus ſuis per vim & metũ Arnulphus Comes Laodicenſis abſtulerat, quo tempore in Syria rerum Chriſtiani potiebantur. *Et rebus*, inquit, *ſuis*: quæ verba malè accipiunt de rebus eccleſię, cum in iis minor ſit dubitandi ratio. Idem etiam probat *cap. 8. hoc tit.* quod eſt de iis, qui terrore coacti renuntiarũt beneficio eccleſiaſtico, cum obteſtatione iuriſiurandi, de eo beneficio non repetendo. Qua religione facilè abſoluuntur à Romano Pontifice, abſolutione opus eſt. Nam certè etiam metu extortum iuſiurandum obligat. Ergo reſtitutione aduerſus iuſiurandũ ſiue abſolutione opus, quod tamen facilè impetratur, vi aut metu probato iudici.

Ad Cap. Peruenit. III.

OStenditur in hoc cap. eum, qui quid iurauit ſe daturum, facturúmve ſub conditione, ſi quid viciſſim daret faceretve is, qui illum adegit iureiurando, illo non implente conditionem, ex iureiurando non obligari. quod eſt certiſſimum, quia conditionale iuſiurandum imperfectum eſt, & nihil hac in re diſtat fides nuda à fide iurata, vt huius capituli 3. illa verba demonſtrant; *iuramento vel fidei obligatione*, id eſt fidei nudæ, *& cap. peruenit, in fine,* ꝫ. *de fideiuſſor. & cap. 3.* ꝫ. *de iis, quæ vi met. cauſ.* Vox eſt iuris & legum. Frangi poſſe fidem ei, qui fregerat prius fidem qualemcunque, fidem nudam vel iuratam.

Ad Cap. Ego N. IV. & c. Nullus. V.

IN capit. 4. proponitur formula iuriſiurandi, quod, ſinguli Epiſcopi Romano Epiſcopo & Metropolitanis ſuis, *vt cap. dilecti,* ꝫ. *de maior. & obed.* iurare debent, dum confirmantur, vel conſecrantur, coram poſitis tactíſve ſanctis Euangeliis, quod iuſiurandum fidelitatis dicitur, eóque adſtringuntur omnes Epiſcopi: cum tamen ſinguli Epiſcopi non poſſint à clericis ſuis idem iuſiurandum exigere, niſi ſi eis committant diſpenſationem rerum eccleſiaſticarum, vt habetur *in capite 5.* quod cum adſcribatur Vrbano II. *in can. vlt. 22. q. 5.* meritò ſuſpicatur, ſuperiora quatuor capitula eſſe Gregorij VII. non III. vt vulgo notant, cuius tempore etiam nondum tale iuſiurandum exigebatur ab Epiſcopis, quale proponitur *in cap. 4.* teſte Alberto Krantzio Metropoleos, *lib. 7. cap. 3.* non item Gregorij IX. cuius Conſtitutiones in hoc volumine, cuius ipſe auctor eſt, non primum, ſed vltimum locum cuiuſque tituli obtinent.

Ad Cap. Debitores. VI.

IN hoc, quæ alibi non ſolet fieri differentia inter fidem & iuſiurandum, fit tamẽ in cauſſa vſurarum, ita vt ſi quis ſine iureiurando promiſerit vſuras creditori hoc iure, quo vſuræ vetitæ ſunt, non cogatur eas ſoluere, ſi, adhibito iureiurando, cogatur eas ſoluere, non quidem ab ipſo creditore, vt dictum eſt *cap.* 1. ſed conſcientia & religione iuriſiurandi cogente ſola. Quod illa verba huius cap. ſignificant, *cogendi ſunt domino reddere iuramentum.* Domino, non creditori. Vſuræ hoc iure illicitæ ſunt. Hic igitur eſt ſenſus huius cap. Rei illicitæ iuſiurandum Deo reddendum eſſe, adiecta tamen hac cautela, vt vbi debitor ſoluerit vſuras creditori, quas iurauit ſe ſoluturum, mox eidem eas creditor, qui accepit reſtituat, dicis ſcilicet cauſſa, vt hoc qualicunque genere Deo ſatisfaciat. Melius eſſet non ita Deo ſatisfacere, ſed diſtorij pœnitentiam facere. Et ſimilis ferè tamen cautela proponitur *in cap. 16.* ꝫ. *de ſponſalibus*, videlicet vt qui interpoſito iureiurando fidem dedit ſpõſæ, ſi poſtea monachus fieri præoptet, prius iuriiurando ſatisfaciat contracto matrimonio cum ſponſa, mox ea relicta & intacta transeat ad monachiſmum.

Ad Cap. Ad noſtram. VII.

CReditor pignori accepit prædia & reditus quoſdam hac lege, vt fructus prædiorum, & reditus perciperet, donec ſors ei oblata aut ſoluta eſſet, quę lex pignoris vocatur in iure ciuili *ἀντίχρησις*, & iure ciuili probata eſt, *l. ſi ea pactione. l. ſi ea lege, C. de vſur.* Iure autem Pontificio improbata eſt, & in hoc cap. *& in cap. 1.* ꝫ. *de vſur.* quia conuentioni vſurarum proximè accedit. Idem quoque creditor adegit debitorem iureiurãdo, per eum nõ fieri, quo minus ipſe prædiis & reditibus pignori datis liberè vteretur frueretur, donec omnis pecunia ſibi ſolueretur. Qua ex cauſſa Archiepiſcopus Rothomagẽſis, qua in prouincia ita res geſta erat inter creditorem & debitorẽ, creditori ad poſtulationem debitoris tanquã vſurario inflixit excõmunicationem, cum tamẽ creditor ex fructibus (qui vtique vt & hic ſignificatur, intelliguntur ſemper deductis expenſis fructuum percipiendorum cauſſa factis, *l. fructus ſolut. matrim. l. quod in fructus, de vſur.*) deductis impẽſis nondum ſortem recepiſſet, qua recepta ſe cõtemptũ eſſe dicebat, nec ſupra ſortem quicquã amplius deſiderabat, creditor. Debitor quoque eidem creditori contra fidem iuriſiurandi abſtulit prædia, quę dederat pignori. Quod cum iniquum videretur, ac planè iniquum eſſet, iubet Pontifex creditorem abſolui vinculo excõmunicationis oblata cautione idonea parẽdi iudicio Archiepiſcopi. Iubet item creditori reſtitui prędia pignorata & reditus, donec ſortem integrã ex fructib. percepiſſet. Fructus imputantur in ſortem, non etiam cedunt hoc iure lucro creditoris in vicem vſurarũ. Vnde ſi quid ſupra ſortem ex fructibus creditor perceperit, id protinus reſtituere debitori debet. *vt c. 1. 2. 8.* ꝫ. *vſur.* Additur in antiqua Decretali in hãc rem, vſurarum crimen eſſe deteſtabile & horrẽdum valde, & vtriuſque Teſtamẽti pagina damnatum, vſurarum ſcilicet, quæ propter lucrum infliguntur. Nam quæ propter moram debitoris petuntur, hoc iure non prohibentur, vt gloſſa notat rectè *in cap. conqueſtus,* ꝫ. *de vſur. & l. 5. C. de act. empt.*

Ad Cap. Ex reſcripto. IX. & Cap. Cum contingat, XXVIII.

SCripta eſt conſtitutio noſtra Seonenſi & Cabilonenſi Epiſcopis (ſic corrigenda inſcriptio) cui etiam congruit mentio Tremeſis monaſterij, quod eſt in diœceſi Cabilonẽſi. Species autem, quæ in ea proponitur eſt huiuſmodi: Credidit quidam certam pecuniam Abbati Tremenſi, qui quoſdam ex monachis ſuis creditori eo nomine obſides dedit, quod & potuit quaſi homines ſuos, quia etſi liber homo à nemine pignori dari poſſit, tamẽ obſes dari poteſt ab eo cuius iuri ſubiectus eſt. Et ſeparanda omnino eſt datio pignoris, imò & datio fideiuſſoris, à datione obſidis. Monachum Abbas obſidem dare poteſt: fideiuſſorem non item. Ipſe quidem monachus pro alio fideiubere poteſt Abbate auctore, *cap. pen. ȷ. de fideiuſſ.* ſed non poteſt etiam ab Abbate fideiuſſor dari, ſicut ne pignori, quia liber homo eſt, *l. vlt. quæ res pign.* Monachiſmus non aufert libertatẽ. At in ſpecie propoſita Abbas creditori Monachos obſides dedit, qui iurati ſe creditoris quodammodo poteſtati ſubijcerent quoad credita pecunia ſoluta eſſet, addita hac lege, vt his monachis defunctis nondum ſoluta pecunia alios in eorum locum monachos obſides Abbas ſubſtitueret. Dedit etiam Abbas in cauſſa huius crediti laicum quendam locupletem, & vxorem eius fideiuſſores, qui idem adpromiſerunt, quod Abbas ipſe & obſides interpoſito iureiurando, vt hic proponitur. Atque ita diſtincte ſeparantur obſides a fideiuſſoribus. Ac præterea oſtenditur recte mulierem iuratam fideiubere pro alio, nec iuuari Senatuſconſulto Velleiano: quam ſententiam Bart. tuetur *in l. ſi quis pro eo, de fideiuſſ. & cõfirmat cap. cum contingat, ȷ. & iſtud c. apertè euidenter*, quo quæ ſub poteſtate viri & vxoris, qui pro Abbate fideiuſſerunt cum iureiurando, quæ inquam ſub poteſtate eorum ſunt poſſeſſiones, interdictioni ſacrorum ſubijciuntur, quoad id in quod vterque iuranti cauerant adimplerẽt: ſimul & Abbati & monachis interdicitur ingreſſus eccleſiæ, ſi iuriiurando nõ ſatisfecerint. Sed prius illud abrogatum eſt Conſtitutione Bonifacij, quæ exſtat in Extrauagantibus, vt loquuntur, communibus, *cap. 2. de ſent. excomm.* qua cauetur ne propter ſenioris, vt vulgus loquitur, ſiue domini perfidiam, aut periurium in ſoluendo ære alieno villis eius aut caſtris ſacris interdicatur. Mulieres autem, quæ intercedunt pro alio interpoſito iureiurando non iuuari Senatuſconſulto Velleiano, etiam hac ratione firmari poteſt, quoniam minoribus comparantur, *l. vltim. C. de iur. & fact. ignor. l. vlt. C. Th. de in integr. reſtit.* Cum autem hodie ex Conſtitutione Friderici quæ ſolet inſeri titulo, *C. ſi aduerſ. vend.* minoribus non ſubueniatur aduerſus iuſiurandum. Ergo nec mulieribus ſubueniri debet, cum alias vtriſque iura impenſe & prolixe opitulentur & faueãt. Magnum etiam huius ſententiæ argumẽtum præbet *d. ca. cum contingat*, quod de 28. ȷ. nam, vt ibi cauetur, ſi iuſiurandum mulieris hoc efficit, vt alienatio rerum dotalium, vel rerum donatarum, propter nuptias facta à marito conſenſu mulieris, quæ ex Conſtitutione Iuſtin. non valet, *l. vn. §. & cum lex, C. de rei vx. act. & Nou. 61.* valeat tamen propter iuriſiurandi religionem. Si, inquam, iuſiurãdum hoc efficit, cur non valebit etiam interceſſio mulieris adhibito iureiurando? Hæ ſunt vires iuriſiurandi, cuius certè eſt maior vis, quam fidei nudæ, vt & in aliis quibuſdam, quæ ſtudioſè collegit Petrucius quidam, atque coniecit in vnum librum ſingularem, inſcriptum de viribus iuriſiurandi, nec tamen collegit omnes vires, certè non illud, quod introduxit Nou. Leonis 72. vt pactum non cenſeatur eſſe nudum adhibito iureiurãdo vel nomine diuino, ſiue ſanctiſſimæ Trinitatis adſcripta inuocatione in ipſo contractu, vt ſit hoc modo; *In nomine Domini*, vel, *In nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis*, vel etiam adſcripto ſigno crucis. Neque vero etiam ſunt quas ille refert omnes veræ iuriſiurandi vires. Nam quod tentat vt & gloſſa hoc loco, pactum legis commiſſoriæ valere in pignoribus adhibito iureiurãdo, tantum abeſt, vt comprobetur *cap. pen. ȷ. de pign.* quod in hanc rem adducitur, vt contra ex eo cap. potius approbetur, vt ſiue pacto, ſiue iureiurãdo ea lege pignus detur, vt ſua die ſorte non ſoluta pignus creditoris dominio cedat, ea lex commiſſoria dicitur & olim fiducia

A dicebatur, vt, inquam, potius hoc approbetur, eam cõuentionem nõ valere, *vt l. vlt. C. de pact. pign.* Nihil etiam ad maiores vires iureiurando accipiẽdas, quamuis id Procopius 2. de bello Vandalico dicat, *ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατον*, nihil, inquam, facit l. ſi quis maior, Cod. de tranſactio. quoniam vt maior 25. annis non poſſit pactum vel tranſactionem contraire, non tam iuſiurandum id facit, quod pacto ſubiectum eſt, quam pœna, vt ſignificat ſupra dicta Nou. Leonis 72.

Ad Cap. Querelam. X.

COercetur & hoc ca. 10. is qui iuriiurando non ſatisfecit. Quendam enim presbyterum certæ eccleſiæ, cui eam
B Canonicus quidam cõceſſerat ſub onere præſtandæ ſibi modicæ penſionis annuæ cuiuſdam in pecunia numerata, quam ei iurauerat præſtiturum ſe, & longo tempore præſtiterat, poſtea præſtare deſierat, ita coercet in hoc cap. 10. Põtifex, vt eccleſię adminiſtratione presbyter ille exutus eam Canonico reſtituat, à quo eam acceperat. Canonicus, qui concedit alij eccleſiam, cuius ipſe rector eſt, reſeruare ſibi poteſt penſionẽ certam in annos ſingulos, *vt c. 6. ȝ. de pact.* quod etiã rectè fit tranſactionis cauſſa, *cap. niſi, de præbend. & dign.* vel auctoritate Romani Pontificis, *c. quamuis. eod. tit. in 6.* Et conſtituitur penſio vel in nummis, vt in ſpecie *huius cap.* vt in duobus Biſantinis; vel in fructibus beneficij. Sed olim quidem conſtitui poterat penſio, vt legi ego in Taxa (ſic vocatur) Cancellariæ Apoſtolicæ, tertiæ partis fructuum: pòſt cœpit conſtitui me-
C diæ partis: ſpecialiter autem in Francia omnium fructuum, ita ſcilicet, vt omnes fructus cederent penſionario, beneficiarius habeat quotidianas fidelium erogationes, vel ſi quæ alia emolumenta eccleſiæ quam regit, obuenirent. Quod tamen hodie non ſeruatur, coarctatis plerunque penſionibus ad tertiam partem fructuum. Quod autem ponit in hoc cap. penſionarium per biennium continuum à penſionis ſolutione ceſſaſſe, ex eo liceat colligere mihi, biennij ceſſationem hoc iure requiri, vt eccleſia à penſionario ad eum, qui ei conceſſit recurrat, vt ei committatur. quod forte receptum eſt exemplo coloni vel inquilini, qui biennio ceſſauit in penſionis ſolutione, & ob eam rem expelli poteſt, *l. quæro, §. inter. & l. cum domini. locat. cap. pen. ȷ. locat.*

D

Ad Cap. Tua nobis. XI.

DE penſionibus quæ beneficiis imponũtur, eſt etiam hoc cap. 11. & de pœna periurij, ſiue incauti & illiciti iuriſiurandi Monachis ſæpe ius eſt clericis conferendi curam & adminiſtrationem certarum parochiarũ, ſiue eccleſiarum, quod non faciunt tamen niſi impoſita & excepta ſibi penſione certa, quam ſi clerici ab eis nominati iiſdem iurauerint ſe maiorem præſtituros, quam olim moris & conſuetudinis fuerit, ac deinde cum inſtituerẽtur rectores in illis eccleſiis ab Epiſcopo, nominationem enim monachorum ſequi debet inſtitutio Epiſcopi, iurauerint Epiſcopo, ſe ſolemnem tantum penſionẽ præſtituros, quam ſcilicet anteceſſores præſtare ſoliti eſſent; hoc poſterius ſcilicet iuſiurandum planè congruit concilio Lateranenſi, quo cauetur, penſionem, aut cẽſum ab antiquis
E eccleſiis, impoſitum, augeri non poſſe, *cap. 7. & 15. ȷ. de cenſib. cap. 6. ȝ. de pact.* ideóque ſeruandum omnimodo eſt poſterius iuſiurandum; quod clerici dederunt Epiſcopo cum inſtituerentur, non etiam prius iuſiurandum, quod monachis dederunt. Et tamen, quia id dederunt temere & inconſulto contra tenorem concilij Lateranenſis, & quod igitur iure implere non poterant, beneficio, quod iſta mala ratione adepti ſunt, indigni eſſe cenſentur.

Ad Cap. Cum quidem. XII.

DVæ ſunt partes huius cap. 12. in priori docet, periurium in Epiſcopis tanto grauius coerceri, quanto maiori Epi-

ſcopi

ſcopi eminent dignitate, Rectè. Nam, vt eſt *in can. nulli fas 25. quæſt. 1. maiore reatu delinquit, qui potiore honore fruitur, & grauiora facit vitia peccatorum ſublimitas peccantium.* Et Theodoſius in Nouel. de ſepulcris. *Vehementius*, inquit, *eſt coercendus, quem peccaſſe mireris, ſcelus*, inquit, *omne grauius facit claritudo perſonæ.* Et ſimilites M. Cato apud Valerium, lib. 2. cap. 4. *magis notandum eum eſſe, qui ampliſſimi honoris maieſtatem tetro facinore inquinauit.* Ergo, vt ille ait, excellentius crimen eſſe, quod digna veneratione perſona commiſit. Et additur ratio in hac priori parte, quia exemplo eorum, qui præſtant ceteris dignitate, alij prouocãtur ad ſimilia facinora perpetrãda, *vt can. præcipue 11. quæſt. 3.* Et regulariter M. Tullius III. de legibus; *Pernicioſius de Repub. mereri vitioſos Principes, qui non ſolum vitia concipiunt ipſi, ſed ea infundunt in ciuitatem, nec etiam ſolum obſunt, quod ipſi corrumpũtur, plus exemplo*, inquit, *quam peccato nocent.* In poſteriori parte huius cap. oſtenditur, Illicitum eſſe iuſiurandum impium, inhoneſtum, inhumanum, ſi quis iuraſſet ſe nunquam verba commutaturum cum patre vel matre, fratre vel ſorore, nec quidquam eis ad cultum & victum ſuppeditaturum; & ideò nec eſſe ſeruãdum, abſolui eo iuratorem ipſo iure, vt docuimus *in capit. vltim. de teſt. cogn.* at perperam & temerè etiam impij iuriſiurandi iuratori pœnitentiam iniungendam eſſe.

Ad Cap. Sicut. XIII.

SImile eſt quod cauetur *in c. 13.* de Priore monaſterij cuiuſdam ordinis B. Benedicti, (Beatum vocant Pontifices, non ſanctum) qui temerè, vt iura loquuntur, & iracundiæ calore quodam iurauerat contra fidem deuotionis & profeſſionis in eo monaſterio ſe nunquam eſſe moraturum quamdiu in eo eſſet alius quidam monachus, cum quo ei non bene cõueniebat, vel quem ferre non poterat: cuius inconſulti iuriſiurandi etiam dicitur monacho eſſe iniungenda pœnitentia. Iuſiurandum igitur temerè datum calore quodam iracundię coercendum eſſe, *vt l. 2. C. de reb. cred. l. 2. C. ad leg. Iul. maieſt.* Et in monacho illo erat ſpecialis ratio, quæ erat expreſſa in antiqua Decretali, quod regula B. Benedicti, quam ferè omnes monachi profitẽtur, omnino iurare prohiberet, vt legitur in eadem regula, quæ formis iamdiu expreſſa eſt, nec lectio eius inutilis *cap. 4.* non iurare, ne fortè periuretur.

Ad Cap. Veritatis. XIIII.

HÆc Conſtitutio ſcripta eſt ad Gulielmum II. Siciliæ regem, qui bonus appellatus eſt, & incipit à notiſſimo illo verbo Euripidis, *Veritatis ſimplex oratio eſt.* Cum verò eſſet Rex Siciliæ, vt eſt etiam hodie, feudatarius Romani Pontificis, atque ideò obnoxius præſtando iuramento fidelitatis hominij Romano Pontifici. Id quidem iuramentum Clemens III. ſingulari quadam indulgentia remiſit Gulielmo, non remiſit fidem, non hominium, ſed onus ſubeundi iuriſiurandi, ita tamen, vt id iuſiurandum heredes ſiue ſucceſſores ſinguli eius Gulielmi omnimodo darent ſibi & ſingulis ſucceſſorib. ſuis. Vnde orta eſt quæſtio, viuo adhuc Gulielmo viuóque Clemente, an ſi id ſemel quandoque ſucceſſores Gulielmi pręſtitiſſent Romano Pontifici, eo Pontifice defuncto, id etiam rurſus præſtare cogerentur nouo Pontifici. Et reſpondet Clemẽs quod notandum, ſatis eſſe iuſiurandum ſemel præſtari vni Põtifici, ſequentibus autem Pontificibus id non eſſe præſtãdum, reipſa tantum exhibendam ipſis fidelitatem eſſe, & clientis, hominíſve officium & obſequium eſſe perinde ac ſi eiſdem fidem iureiurando dediſſent. *Homagium* vulgo ſcriptum eſt in hoc capit. at rectius in antiqua Decretali habetur *hominium*, vt plęrique alij auctores melius loquuntur. Iuo Carnotenſis dixit in Epiſtolis *Hominatum*, non malè, nam promiſcuè dicimus domininm, aut dominatum.

Ad Cap. Verum. XV.

IN ſecũda collectione Decretalium annotatur hoc ca. partem eſſe cap. *cum non ab homine.* Quod partim ſcilicet extat
A *in cap. 10.* ꝫ. *de iudic. partim in cap. 14.* ꝫ. *de ſentent. excom.* Verum eam annotationem non puto eſſe veram, quia res omnis cap. *cum non ab homine*, quatuor quæſtionibus concluditur, & ea, qua de agitur in hoc cap. eſt quinta, quæ Pontifici propoſita fuit a Brunduſino Archiepiſcopo, vt habetur in eadem collectione ſecunda. Propoſitæ igitur ab eo ſunt quinque, cum quatuor illæ tantum propoſitæ fuerint à Strigonienſi Archiepiſcopo, vt certis coniecturis memini me probare *in d. cap. 10.* ꝫ. *de iudic.* Varietas igitur eſt ſumma in numero quæſtionum, & in perſona conſultoris fortè & in nomine perſonave conſulti Pontificis, qui in illis cc. eſt Clemens III. in hoc cap. Cæleſtinus III. Sed iis omiſſis videamus, quæ ſit ſententia huius cap. Omnia conſeruandæ ſalutis honeſta & licita ſunt. *l. 1. de bonis eor. qui ante ſent.* M. Tullius pro Milone. *Omnis*, inquit, *eſt honeſta ratio conſeruandæ ſalutis.* **B** Imò & per conſequentiam conſeruandarum quoque rerum ſuarum, quia hic rebus ſuſtinetur vita ſalúſque noſtra, hæ ſunt nobis pro viatico. Vnde ſi quid iurauero conſeruandæ ſalutis meæ cauſſa, nec id poſtea ſeruauero, eſt ſane cauſſa, qua cauſſa abſolui me iureiurando oporteat, vt peieraſſe lethale non ſit animæ meæ. Et ita definit Cæleſtinus in hoc cap. idque confirmat ex *can. 3. 4. & 5. cauſ. 15. qu. 6.* Hos enim proculdubio canones intelligit, quibus quidem canonibus conſtituitur, ſubditi Principi excõmunicato, vel abdicare ſe principatu iuſſo, etiamſi ab eo iureiurando adacti fuerint, quod id iuraſſe videantur conſeruandæ ſuæ ſalutis cauſſa, metu ſiue terrore Principis, ideóque à iureiurando abſoluuntur.

Ad Cap. Veniens XII. & Cap. Quintanallis. XXIII.

C ERat inter ciues quoſdam Venetos lis vel controuerſia de maledictis & conuiciis factis inuicem, & quia ea lis ſiue controuerſia facile perimitur, veluti pacto ex XII. Tab. & tranſactione, & iureiurando & diſſimulatione vel ſatisfactione qualiconque, *l. non ſolum §. 1. l. ſed ſi vnius, §. ſi cum ante, de iniur. l. ſi tibi, §. 1. de pact.* & breuitate quoque temporis, nempè ſilentio anni. Iniuriarum actio eſt annua, nec vlla eſt in iure infirmior actio. Cum ciues illi Veneti arbitrium ſatisfactionis permiſiſſent Lucio Titio, iuraſſentque ſe ei obtemperaturos, & Lucius Titius nimium acerbe in vnum ex eis arbitratus fuiſſet, vt ſatisfactionis gratia abſtineret, curia Ducis Venetorum, cui erat à conſilijs, & in qua pleriſque eccleſiis in iure earum defendendo adeſſe ſolebat: Pontifex cenſet iuriſiurandi religione abſoluendum eum eſſe, quia ſi exiſtimaſſet, iniquum arbitraturum fuiſſe Lucium Titium & tam acerbe, **D** id quod iurauit non iuraſſet: Vel, vt dicam apertius, quia non comprehenduntur iureiurando caſus de quibus veriſimile eſt eum, qui iurauit, non cogitaſſe, *vt c. 21.* ꝫ. *illo loco, nec habebam in mente, &c. & in c. 13. hoc ipſo tit.* in quo etiam iniquiſſimum & acerbiſſimum fuit arbitrium in cauſſa iniuriarum. Pater enim earum mulierum, quæ iniuriam aliis mulieribus fecerãt, iiſdẽ mulieribus, quæ iniuria affectæ erant, promiſerat, iureiurando adhibito promittens ſe puniturum arbitrio earum, id eſt, ſe ſatisfacturum iniuriis pro arbitrio earum. Ita autem decreuerunt illę mulieres, vt ſi deinceps vel vxor, vel filij, vel filię eius illam ſibi iniuriam inferrent verbo vel facto, vxorem domo exigeret, filios autem vel filias exheredaret. Quod arbitrij tã iniqui & veſani genus nũquam patri venerat in mentem, itaque nec id iureiurando comprehendiſſe intelligitur. **E** Sicut in pacto vel tranſactione venire non intelligitur id, de quo cogitatum non eſſe docetur, *l. 9. §. vltim. de tranſaction.* ita nec in iureiurando. Et facit propriè ad hanc rem *l. ſi libertus. de oper. libert.* Libertus iurauerat ſe tot operas patrono daturum quot patronus arbitraretur, ſenſiſſe intelligitur non de quolibet arbitrio, ſed de arbitrio boni viri tantum: & ideò non aliter arbitrium patroni ratum habendum eſt, quam ſi æquum arbitratus fuerit, quia, vt ſubiicit ea lex, *plerumque ea mens eſt, perſonam certam arbitrio ſubſtituentium, vt id faciant, quæ rectè eam arbitraturum putent, non quod vel immodice obligari velint.* Facit etiam ad hanc rem, *l. vlt. in princ. ad municip.* vbi Impp. aiunt, gratiam ſe facere iuriſiurandi Decurioni, qui iurauerat ſe Ordini ſiue

dini ſiue Curiæ non interfuturum, ſi poſtea ille Decurio Duumvir creatus fuerit, qui in Ordine ſemper eſt primus, quaſi magiſtratus municipalis, vel quaſi Princeps Senatus municipalis. Nam cum iurauit ſe Ordini non interfuturum, non intelligitur cogitaſſe, ſi Duumvir fieret, ſed ſe non interfuturum, vt Decurionem.

Ad Cap. Breui. XVII.

BReue eſt, quod annotare oportet ad hoc cap. 17. Superioris cap. conſtitutio, vt eſt integrior in tertia collectione, cap. 1. eodem titul. mentionem facit Aduocati, qui iureiurando obſtrictus erat, vt intereſſet conſiliis Ducis Venetorum. (Legendum enim in eo capit. 1. *conſilius*, non *conſiliarius*) qui item iureiurando obſtrictus erat, vt adeſſet cauſſis agendis defendendiſque certarum eccleſiarum. Vnde poſſit quæri, an is excuſaretur à periurio ſi appellatus per iudicem, vt adſit cauſſis eccleſiarum defendendis, ad Romanum Pontificem appellet, quaſi ea in re grauatus iniuſtè, merito ſubiicitur hoc ca. quo definitur, appellationem non excuſare à periurio, imò magis innectere periurium, appellationem non eſſe periurio obtentui.

Ad Cap. Quanto. XVIII.

COnſtitutio huius cap. ſcripta eſt Petrn Regi Aragonum ſiue Aragoniæ. Sic deprauatè appellauit Tarraconenſis Hiſpania, Aragonia pro Tarraconia. Petro, inquam, ſcripta eſt cognomento Catholico, cui perſuaſerunt quidam, vt iuraret, ſe ad certum tempus non reprobaturum, vt conſtituerat, certam monetam certi ponderis, quæ viuo Alphonſo II. inoleuerat. Quæ res cum eſſet populis inutilis, atque damnoſa, & actus pœnitentia deſideraret Petrus à Romano Pontifice iuriſiurandi veniam: Pontifex reſcripſit in hunc modum adhibita diſtinctione: Aut falſam eam moetam eſſe credebas, aut legitimam. Si falſam, non debes ſeruare iuſiurandum: quia iuſiurandum non iniqnitatis tuendæ & introducendæ cauſſa conditum eſt, *can. inter cetera. 22. quæſtion. 4. caput. 3. de iureiurando. in 3. collectione.* Imò hoc caſu iuriſiurandi temerè effuſi pœnitentiam agere debes, quam indixerit Cęſar-Auguſtanus Epiſcopus, vt eſt in antiqua Decretali, qui eſt hodie Arogoniæ Metropolitanus ex conſtitutione Ioannis XXII. Sin verò monetam legitimam eſſe credebas; iuſiurandum ſeruare debes, non quidem omnino, vt conceptum eſt, ſed hac ratione & via facta, vt in locum monetæ paternæ, quæ non eſt iuſti ponderis; aliam iuſti & debiti ponderis formari facias ſub nomine & imagine patris tui, ceterum, vt abroges & conflari facias veterem, quæ deficit in pondere. Hoc eſt conſilium, quod Regi dat Pontifex, quo, ſi verum amamus, falſam monetam aliam falſæ monetæ ſupponi ſuadet, & clauum, vt dicitur, clauo. Eſt enim falſa non minus, quæ nomen præ ſe fert eios, qui nunquam cudi eam iuſſit, quam quæ iuſſu eius cauſa poſtea iuſto pondere diminuta eſt. Verum, vt excuſemus Pontificem, maior illa, quam hæc falſitas fuit, ac planè minor corrigit maiorem. Ac rurſus illa Reipublicæ detrimentoſa fuit; hæc non item.

Ad Cap. Venientes. XIX.

HIc erat vſus & mos communis in ciuitate Tudertina,
quæ eſt in Vmbria, *qui eſt la Duché de Spolete*, vt qui in
ea crearentur Conſules annui iurarent, ex cauſſa mutui vel fi-
deiuſſionis quoties ageretur apud ſe, ſecundum conſuetudi-
nem ciuitatis pronunciaturos ſe, & quod pronũtiaſſent exſe-
cuturos ſe intra dies XXVIII. Qua ex re fiebat, vt ſi ab eorum
ſenrentia fuiſſet appellatio interpoſita ad Romanum Pontifi-
cem, tamen non habita ratione appellationis, plus deferendo
iuriiurando, quo deuincti erant, quam appellationi ſuas ſen-
tentias exſequerentur intra dies XXVIII. Id verò Pontifex

A in hoc c. maximè improbat, quia iuſiurandum illud nõ potuit derogare iuri ſuperioris, id eſt, Romani Pontificis, ſiue iuri publico, quo quidem damnato appellare permittitur, quandoquidem in omni iureiurando ſemper exceptum intelligitur ius ſuperioris, quod ſcilicet non fiat in iniuriam & præiodicium ſuperioris. Quod & de voto eſt expreſſum in can. manifeſtum. 33 *q. 5.* vbi hac de re eſt gloſſema valde ſuaue. Fideiuſſiones ſiue interceſſiones in hoc cap idiotiſſimi verbo vocat plegiarios, *pleige*, non, vt eſt editum, plagiarios.

Ad Cap. Ad noſtram XX.

AD c 20. hoc annotare ſatis erit, Vſuras hoc iure illicitas
B eſſe, *c. 6. 7. & tot. tit. de vſur.* & vt in hoc cap. proponitur, ſi debitores vſuras ſoluerint creditori fœneratitio, addito iureiurando, de non repetendis vſuris, quas tamen poſtea moriens creditor in teſtamẽto damnauerit heredes ſuos reſtituere his omnibus, quicunque approbarent ſe pecuniæ creditæ vſuras defuncto perſoluiſſe, quod & plerunque hodie fœneratores faciunt in extremo vitæ periculo: eſſe quidem huius legati petitionem debitoribus ſalua religione non poſſe: ſed tamen vltro heredes debere officio iudicis extra ordinẽ compelli ad reddendas vſuras, ad implendam volũtatem defuncti, *vt l. ſeruos, de alim. leg. l. hereditas, de petit. hered.*

Ad Cap. Ad noſtram. XXI.

C

ARchiepiſcopus Neapolitanus initio Pontificatus iurare coactus quodammodo fuerat, ſe in omnib. cauſſis ordinem iudiciorum ſolemnem ſeruaturum. Eius iuſiurandum interpretatur Pontifex de cauſſis dubiis & controuerſis, non de manifeſtis & notoriis, vt vocant, quæ accuſationem & ordinem iudiciorum non requirunt, *can. manifeſta. 2. q. 1. cap. 3. Ȝ. de teſtib. cogend.* vbi id fuſius expoſuimus.

Ad Cap. Ea te credimus. XXII.

HOc cap. eſt de iureiurando fidelitatis, quod cum præſtare deberet Romano Pontifici iudex Calaritanus, qui eſt in Sardinia. Calaris præcipua ciuitas Sardiniæ. Cum, inquam,
D id iuſiurandum præſtare deberet Romano Pontifici, qui totius tum Sardiniæ dominatum obtinebat, *cap. ſi deligenti. Ȝ. de præſcript.* quod cum iſto coniungendum eſt, cumque vt id fidelitatis iuſiurandum exigeret ab eo iudice nomine Romani Pontificis, Romanus Pontifex mãdaſſet Archiepiſcopo Turritano, qui etiam eſt in Sardinia; iudex id præſtare maluit Archiepiſcopo Piſano, fortè ſecutus morem priſcum maiorum, quia cum Piſanis parebat Sardinia, id ſolebat præſtare tum Archiepiſcopo Piſano. Verum id ita præſtitit Archiepiſcopo Piſano iudex Calaritanus, vt adiiceret hanc clauſulam, ſaluo Apoſtolicæ ſedis honore, cui tamen maximè detrahebat, tum, quod ei ſedi exhibendum erat iuſiurandum, dabat alteri, & ideò ea clauſula eum non excuſat, quia ſi id fidelitatis iuſiurandum, quod Piſano dedit, repugnat fidelitati & hominio debito Pontifici Romano, ab eo deſciſcere debeat tã-
E quam illicito & indebito, & Romano Pontifici quod debet exhibeat. Sicut Panormitanus hoc loco notat, non excuſat à conuicio obiecti mendacij hæc adiectio, *mentiris ſalua reuerentia tua*, quæ adiectio planè deriſoria eſt, cum quis aliud agit, aliud loquitur. Et hoc, vt dixi, ſi fidelitatis iuſiurandum, quod Calaritanus Piſano dedit, repugnet fidelitati debitæ Romano Pontifici: alioquin ſi contrarium non ſit iuriiurando debito eccleſiæ Romanæ, definitur hoc loco, vtrique rectè præſtari hoc iuſiurandum, præſtari fidelitatem pluribus dominis poſſe ex variis cauſſis. Iudex verò Calaritanus, cuius hic fit mentio, fuit Marchio Maſſæ in eadem inſula, vt conſtat ex *dict. cap. ſi diligenti.* Vt iudex Arboreæ in eadem prouincia, inſula, hodie eſt Marchio Arboreæ. Vnde & in antiqua Decretali cap. 8. huius titul. in 3. collectione iudicis Ca-

laritani

laritini nobilitatem appellat,quia Marchio erat,& ex genere A illuſtri. Nobilitas eſt virtus generis, vt Ariſtoteles definit 3. Polit.

De cap.23.quod ſequitur,dixi ſatis 3.cap.16.

Ad Cap. Tua nos. XXIV.

HOc cap.eſt de iureiurando,quod diuortio facto iurarunt coniuges inuicem, puta ſe nunquam redituros in gratiam, neque mulierẽ virum repetiturã vnqoam, nec vir mulierem. Quod iuſiurandum,quia temerarium & illicitum eſt, *vt c.13.3.& c.ſeq.§.illud.*& quia etiam poſt illud iuſiurandum & dioortiũ conſecutum eſt adulterium ex vtraque parte;ideo Pontifex cenſet, viro repetente vxorem, cogendam eam eſſe omnimodo, vt ad eum reuertatur, niſi malit vterque vouere caſtitatem & continẽtiam. Certè ſi ex diuerſo vxor virum repetat & vxor abſoluitur religione iuriſiurandi,& vir qui eam recipit non committit in iuſiurandum, quia vxorem non repetiit,ſed recepit,qui de recipienda ea nihil iurauerat, ſed de non repetenda.Et ita eſt proditum in Conſtitutione quadam Innocentij ad Viuarieſem Epiſcopum, quæ exſtat in Regeſto eius ſub titulo de diuortiis, ſub quo etiam in eodem Regeſto ponitur Conſtitutio huius cap.quod ſatis oſtenditur in ſpecie huius cap.diuortio fuiſſe adiectum,de quo agitur.

Ad Cap. Quemadmodum. XXV.

HOc c.eſt de iureiurando,quod viri aliquando initio matrimonij contrahendi vxoribus iurant, ſe nunquam eas dimiſſuros vel repudiatoros. Cui quidem iuriiurando Pontifex definit iuſta præſomptione ineſſe tacitam conditionẽ ſiue exceptionem,ſi matrimonij fidem non violauerint. Namque ſine metu religionis ex cauſſa adulterij vir, etiã ſi id iurauerit quod ante propoſui,vxorem domo exigere poteſt.Hæc enim videtur eſſe mens eius, qui id iurauit. Eadẽmque ratione in ſponſalibus dicimus hanc conditionem ineſſe,cum quis ſeſtiicet iurato promittit, ſe aliquam ducturum in matrimonium, hanc conditionem,ſi interim ſpem matrimonij nõ violauerit. Quod comprobat argumẽto à minori ad maius, vt Ariſtoteles loquitur, Quintilianus vocaret a *maiori ad minus*: ſi vxor iuſta ex cauſſa adulterij dimitti poteſt,quod erat minus probabile, & ſponſa quoque ex eadem cauſſa poterit repudiari, & vxor non duci domum, quod eſt magis probabile, nempè vt facilius ſoluantur ſponſalia quam nuptiæ.Et adfert. Pontifex in hanc rem illud Ouidij:

Turpius eiicitur quàm non admittitur hoſpes.

Vritur etiam alio argumento,ſponſam,quam ante nuptias inuaſit vitiligo,id eſt; lepra, vel ſideratio,vel neruorũ reſolutio, quæ paralyſis dicitur, vel cæcitas, vel quæ alia corporis truncatio fœda, vxorem ducere non tenetur. Cur non etiam poſt ſponſalia ſtupro cõſpurcatam?Ante ſponſalia ſponſa vel ante nuptias vxor,vt ſe geſſerit non ſpectatur,ſed poſt ſpõſalia; poſt nuptias.Denique poſt fidem datam viro,ſi vel ſponſaliorum vel matrimonij fidẽ violauerit,proculdubio aut non duci,aut ducta dimitti poteſt, non habita ratione iuriſiurandi mulieri à viro præſtiti, de ea nunquam dimittenda, vel de ea ducẽnda in matrimonium, quia in iuſiurandum vir hos caſos non comprehendiſſe, imò & à iureiurando hos caſus animo E ſuo excluſiſſe & excepiſſe videtor, ſi fidem violauerit,ſi ante nuptias inciderit in lepram, vel in alium morbum ſonticum. Quæ poſteriores cauſſæ licet non dirimant contractum matrimonium,impediunt tamen contrahendum: ſicut de furore dicitur ſuperueniente non dirimi matrimonium,impedire tamen,quod nondom contractũ eſt,ne contrahatur.Et aliis etiã caſibus pleriſque,quæ cauſſa non dirimit contractum matrimonium,impedit tamen contrahendum,*c.22.3.de teſtib.c.pẽ. & vlt.3.de diuort.cap.vlt.qui fil.ſint leg.c.4.3.qui cler.vel vouẽt.l.patre furioſo.de iis,qui ſunt ſui vel alie.iur.l.oratione.§.vltim.de rit.nupt.l.furor.de ſponſal.*Tertullianus 2.ad vxorem, *Dominus*, inquit, *magis ratum habet matrimonium cum gentili non contra*ctum

*quam contractum ante conuerſionem omnino diſiungi.*Vnde & hoc loco Pontifex de ſponſa ſcribens, quæ leproſa facta eſt poſt ſponſalia,vel quę in alium morbum perpetuum & ſonticum, atque deformem incidit,quærit,an vxorẽ ducere cogatur ſpõſus.*quamuis*,inquit,*interdum contractum non dirimat,quod impedit contrahendum*,id eſt,non obſtante eo,quod vulgo dicitur& repetitur ab Accurſio, contractum matrimoniũ nõ dirimere, quod impedit contrahendum. Verum ita ſane Pontifex cẽſet impediri matrimonium, ſuperueniẽte inter moras matrimonij morbo ſontico.His additur in hoc ipſo cap.*in §.illud.* ſi vir iurauerit, ſe vxorem nullo vnquam de crimine accuſaturum, iuſiurandum eſſe illicitum & contra bonos mores, quia tali conuentione mulieres ad peccãdum inuitantur. Vnde ſi vxor poſtea defecerit à fide Chriſtiana& trãſierit ad Paganiſmũ, infert,impune eam accuſari & iudicio eccleſiæ dimitti poſſe, B & aliam vxorem duci,ex can.*ſi infidelis*,28.*q.*1.*& can.ſi inf delis* 28.*q.*2.*& c.*7 3.*de diuor.* Quod tamen c.7.non admittit,vt ſcilicet alia vxor ducatur,niſi cum ex duob.paganis,ſiue gentilibus alter fit Chriſtianus, alter paganus manet, repudiatque Chriſtianum vel Chriſtianam.In caſu autem hoc loco propoſito,cũ ex duob.Chriſtianis alter manet Chriſtianus, alter fit paganus,ſtatuit *c.7.de diuort.*manere matrimonium.Nec igitur aliam vxorem duci poſſe,cum tamẽ hic dicatur,quòd vir, qui in fide Chriſtiana permanſit,& ab vxore pagana facta repudiatus eſt,omnimodo eam dimittere poſſit, quoad lectum ſcilicet, & quoad ius connubij, q; plane eſt,vt aliam vxorem ducere poſſit. Verum additur hic modus in hoc cap.qui rem omnẽ expedit,ſi interpellata mulier,quę pagana facta eſt,noluerit reſipiſcere,& ad virum reuerti,niſi& ipſe fidẽ Chriſtianã eierauerit,& accuſata,damnatáq; muliere apoſtaſeos iudi- C cio eccleſiæ eam dimiſerit.His omnib.concurrẽtib. ſane eam omnimodo dimittere poteſt,dirempto matrimonio omnimodo, & aliam igitur impunè ducere.Improbum etiam videtur eſſe iuſiurandum,vt etiam in hoc §.proponitur, ſi quis ſtultus iurauit initio nuptiarum,ſe mulierẽ nunquam adulterij facturum ream,verumtamen quia ſe eo iureiurando adſtrinxit,qui etiamſi vxor committat adulterium, ei facere veniam poteſt hoc iure, non poterit quidem ex ſententia Pontificis eam accuſare adulterij & dimittere,cui videtur veniã feciſſe adulterij,ſed poterit eccleſiæ denuntiare reatam vxorem,vel ei pœnitentia iniungatur.Maius igitur facit in hoc apoſtaſeos, quã adulterij crimẽ.Nam apoſtaſeos accuſare mulierẽ ſolemniter poteſt,adulterij non poteſt,ſed denuntiare tantom.Quod autem in hoc §.affert ex ſcriptura, vt ait,patronum eſſe turpitudinis vxoris ſuæ,qui crimen eius celat:id nõ in ſcriptura ſacra D eſt,ſed in Homiliis Chryſoſtomi, & perperã in hunc locũ ora libri adſcriptum habet Leuitici c.18 in quo nihil tale eſt.

Ad Cap. Et ſi Chriſtus. XXVI.

IN hoc c.multa ſunt præclara & facilia,quæ ad quęſtionem pertinent illam, *An Chriſtiano homini iurare liceat,& an monacho ſaltem non liceat.* Reſpicit enim hæc Conſtitutio monachos.Et ea quidem omnia quæ hic proponũtur non mutabo, quia lectione tãtum opus eſt,& ſumpta ſunt ex intima Theologia,ex literis ſacris,ex Auguſtino& aliis diuinis auctoribus, nẽpè vt approbetur iurare licere ex neceſſitate, ex honeſta & iuſta cauſſa,non temerè,non inconſultò,non improbè & illi- E citè;& vt explodatur illorum ſententia, qui nulla omnino ex cauſſa iurandum eſſe cenſent.Quod & humiliati,qui dicebãtur,contendebant olim & monachi ſiue religioſi quidam. *vt c.51.3.de teſtib.*Non deſunt hodie hæretici,qui idem affirmẽt, Anabaptiſtę appellati.Inter multa autem & varia,quę hac de re proponũtur in hoc c.valde mihi placet,ſumpta ab effectu, & vſu proprio iuriſiurandi,definitio iuriſiurandi.Iuſiurandum eſt cõfirmatio veritatis.Is eſt proprius vſus, proprius effectus iuriſiurandi.Placet item quod dicit,per creatorem ipſum, nõ per creaturam eſſe iurandum. Iuſiurandum ſpeciem eſſe cultus diuini,qui vtique non eſt dandus creaturæ, ſed Creatori. Apuleius de Deo Socratis, loquens de iureiurando: *Summo Deorum hic honor proprius eſt. Nam & iuſiurandum dicitur, vt ait En*

Digitized by Google

ait Ennius:)hæc ſunt verba Apuleij, quibus ſignificat, iuſiurandum dici, quaſi Iouis iuſiurandum: *Fides alma apta pennis, iuſiurandum Iouis.* Et Næuius apud Nonium: *Ius ſacratum Iouis iurandum ſanguine.* Adde quod & Tertullianus lib.de Idol.*quis per quos deieras non honoras?* (Verba ſunt interiogaotis) ſignificans, honore affici eum, per quem iuratur. Per ſolum igitur Deum eſſe iurandum, quia ſoli Deo honor & gloria. Placet etiam quod notat *in hoc cap.* ſecundũ Græca exemplaria, hæc verba Apoſtoli, *quotidie morior per gloriam veſtram, quam habeo in Chriſto Ieſu*, 1.*Corinth.* 15. pro iureiurando accipienda eſſe, quoniam in Græco ita eſt, *καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν ἣν ἔχω ἐν χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.*

Ad cap. XXVII.

DOcet in hoc cap. 27. non eſſe ſeruandum iuſiurandum, quod vacante ſede Epiſcopali, Canonici iurauerunt in præiudicium iuris Epiſcopalis, & contra vtilitatem Eccleſiaſticam, & iis, qui id temerè iurauerint, omnibus iniungendam eſſe pœnitentiam. De canonicis loquitur Tudertinæ Eccleſiæ, qui vacante ſede Epiſcopali decretum aliquod fecerũt, ſiue conſtitutionem aliquam in fraudem iuris Epiſcopalis, ſiue futuri Epiſcopi, quem ipſi electuri erant eámque conſtitutionem iureiurando confirmarunt, quod ratum habendum nõ eſt. Vnde & *hoc cap. in tertia collectione ponitur ſub titulo de Conſtitutionibus*, quæ fiunt à Capitulo, à Senatu Eccleſiæ ſic vocatur. Mandat autem Epiſcopo Ariminenſi, qui & ipſe eſt in Vmbria, ſicut Tudertinus, vt hanc rẽ cauſa cognita emendet.

De cap. 28. quod ſequitur, dixi iam ſatis in cap. 9. ꝫ.

Ad cap. Sicut. XXIX.

QVod eſt in hoc cap. confirmat ea quæ diximus in cap. 3. Hoc enim ait, Ducem vel Comitem, qui alteri vicino ſuo illato iniuſto bello eripuit bona quædam, & extorſit ab eo iuratam promiſſionem aliquam, ſub pœna infligendæ excommunicationis perſonæ eius, territorij autem eius ſubiiciendi ſacrorum interdictioni, eſſe compellendum, vt bona quæ eripuit vicino reſtituat, & iuſiurandum quod extorſit ab eo ei remittat, vel ea ratione, quia & ei viciſſim quod ei promiſit non præſtat. Vulgo dicitur, *frangenti fidem fides frangatur eidem*, *cap.* 28. *de ſimon. cap.* 7. ꝫ. *de pœn.* & in regulis lib. 6. fruſtra inquit, *quis ſibi fidem poſtulat ſeruari, qui fidem a ſe præſtitam ſeruare recuſat.* Et huius regulæ præclarum exemplũ exſtat apud Gulielmum Tyrium belli ſacri 14. *cap.* 24. vbi & hoc ſubiicit, *iniquum eſſe ei fidem ſeruari, qui contra pacta verſari nititur.*

Ad cap. Nimis XXX.

SEquitur in hoc cap. ne viri Eccleſiaſtici, ſiue clerici laicis præſtare teneantur iuſiurandum fidelitatis & hominij, ſi nulla ab eis habeant bona feudi iure. Clericus non habet aliũ dominum quam eum, qui eſt in cælis, hæc eſt ratio huius cap. huic ſoli ſtat aut cadit, vt Apoſtolus ait, ſeruum Domino ſtare aut cadere, huic debet fidelitatem & hominium in omnibus. In ſpiritualibus certè nulli alij hominium debet, cap. vlt. ꝫ. de regul. iur. in temporalibus ſeu ſecularibus, non niſi ratione feudi ei, à quo feudum tenet, & ratione poſſeſſionum propriorum etiam fiſco cenſum debet vt laicus, non etiam ratione poſſeſſionum, quæ ad Eccleſiam pertinent, *l.* 15. *C. Theod. de epiſc. & cler.*

Ad cap. Petitio XXXI.

QVoniam in hoc cap. agitur de Principe, ſciendum eſt eo tempore, quo Chriſtiani & Syriæ & aliis quibuſdam Orientis prouinciis dominabantur, omnem eorum ditionem fuiſſe diuiſam in quatuor imperia, in regnum Hieroſolyma-

A rum, Comitatum Tripolitanum, Comitatum Edeſſanum, & Principatum Antiochenum, vnum ſcilicet vniuerſa in ditione fuiſſe Regem, duos Comites, & vnum Principem, & hic præcipuè dictus eſt Princeps Antiochiæ, non Comes, vt cæteri, vel Rex, quod cui primo ceſſit ea donatio Antiochiæ ante Prioceps appellabatur, filius erat Ducis Apuliæ Boemondus primus, cui nupſit Conſtantia filia Philippi I. Francorum Regis. Cum autem tempore Honorij III. Princeps Antiochiæ Raymundus (vt præfert antiqua Decretalis, quæ profert literam R.) maxime timeret, ne qua in vrbe Antiochena fieret coniuratio contra dignitatem ſuam, vacante Eccleſia Antiochiæ, iureiurando adegit Canonicos eiuſdem Eccleſiæ, vt ita iurarent, *non erimus contra te*, ſic proponitur. Vnde quæritur, *an ſalua religione poſſint Canonici aduerſus eum litigare*: quia litigare eſt ſtare contra aliquem, an, inquam, poſſint ſaluo iure-

B iurando aduerſus eum litigare pro defenſione Eccleſię, ſi quid fortè ſibi vel Eccleſiæ eripere, vel ſi quo iure ſe Eccleſiámve defraudare conetur. Et rectè Pontifex ita iuſiurandum interpretatur, vt nihil poſſint Canonici moliri vel agere pro aliis, quo vel perſona Principis lædatur vel maieſtas, nempe quia hæc videtur fuiſſe mens iuratorum, non etiam, vt ne poſſent cauſas ſuas vel Eccleſiæ in iudicio legitimè tueri aduerſus eũ. Denique hæc verba *non erimus contra te*, ſic accipienda eſſe, non erimus pro aliis contra te, non etiam hoc modo, non erimus pro nobis, vel pro Eccleſia noſtra contra te. Iuſiurandum interpretari Pontificum eſt, *cap.* 18. ꝫ. In contextu rectè legitur, *quin & pro iuribus & honoribus ipſius Eccleſiæ*, &c. nam & ita in fine antiquæ Decretalis, pro defenſione iuris ſiue honoris Eccleſiæ veſtræ vel veſtri.

C

Ad cap. Ex literis XXXII.

IAm didicimus ex cap. 7. ꝫ. quod creditor ex fructibus pignoris ſibi dati ſupra ſortem percipit, id debitori reſtitui oportere. At quid fiet, ſi de pignore quidem liqueat, id eſt, ſi conſtet fundum pignori eſſe datum, de ſortis autem quantitate non liqueat, atque ideo non ſit certũ fructus percepti ſortis quantitatem exſuperent nécne. Et in ſpecie quidẽ propoſita fama differebatur, fructus ſortem exſuperare. Sed famæ imbecilla probatio eſt, ſiue infirmum argumẽtum. Itaque veritatis eruendæ cauſa cenſet Pontifex partibus eſſe deferendum iuramentum de veritate dicenda, hoc eſt, iuſiurandum calumniæ, quod in litibus poſt litem conteſtatam præſtari ſo-

D let, *cap. pen.* ꝫ. *de iuram. calum. l.* 2. *C. eod. tit.* Dico iterum iuſiurandum de veritate dicenda hoc loco eſſe iuſiurandum calumniæ. Bonifacius quidem facit differentiam inter iuſiurandum calumniæ, & inter iuſiurandum de veritate dicenda, *cap.* 1. *&* 2. *de iur. calum. in* 6. Sed non malè tamen etiam iuſiurandum calumniæ dicitur iuſiurandum de veritate dicẽda, *cap.* 5. ꝫ. *de iur. calum c. ludum*, 2 §. *pa tib.* ꝫ. *de elect.* Opus autem eſt huiuſmodi iureiurando in ſpecie propoſita, quia fama communis non ſufficit, quamuis quod fama differtur, quaſi notorum eſſe cenſeatur, teſtimoniũmque publicum, vt *Quintil.* 5. *Inſtitut.* Sed hoc teſtimonium parum iudicem mouet, niſi accedant alia adminicula, veluti iuſiurandum calumniæ, vt hoc cap. quod & aliis locis multis, ex quo cœpi in hoc iure verſari me docuiſſe memini.

E

Ad cap. Intellecto XXXIII.

NOn ita dudum quærebatur in aula Regis, quæ lex, vel conſuetudo vetaſſet, ne eſſet Regi poteſtas illa alienãdi ea booa, quæ ſceptri ſiue regni Frãcici ſunt, *qui ſont de ſon domaine*, & longè magis ne liceret regnum ipſum alienare, cum hanc dubitationem animo Principis neſcio quis genius induxiſſet. Nihil eſt verius. Et ea de re cum nemo non cõſuleretur, & ipſe, qui tum vocerã certis de cauſis, ea de re conſuleret, reſpondi, nullam eſſe legem ſpecialem quæ id prohibuiſſet, ſed hanc eſſe legem generalem omniũ regnorũ, cum ipſis regnis natam, & quaſi ius gentiũ, ius quod initio regni Rex quiſque

iurare & ferre quodammodo ſolitus eſſet, vt Inſtitut. de lege Regia dicitur, ſiue de Auguſta, cum ipſo imperio natam eam eſſe. Et adducebam hoc cap. 33. quo oſtenditur, Regem Vngariæ, qui iurauit, ſe iura regni ſui & honorem coronæ conſeruaturum, poſtea nihil agere, ſi quæ iura regni ſui bonáve alienaret, etiamſi iuſiurandum interpoſuerit de nunquam reuocanda alienatione, liberum ei eſſe eam quandoque reuocare, præualere prius iuſiurandum, quod fuit legitimum, poſteriori, quod illegitimum eſt, *vt cap. 16. & 23. ꝰ.* ſicut ex diuerſo, præualet poſterius iuſiurandum, quod legitimum eſt, ſi prius fuerit illegitimum, *vt cap. 11. ꝰ.* Scripta autem hæc epiſtola eſt ad Coloſſenſem Archiepiſcopum, quem conſtat eſſe in Vngaria.

Ad cap. Mulieri. XXXIIII.

IN ſpecie huius cap. merito abſoluitur vir, quem mulier quædam iurato affirmabat ſuum eſſe maritum, non proferens huiuſce rei argumenta vel teſtimonia, quia vni, ne iurato quidem, & maximè aduerſario fides habenda non eſt. At quæritur abſoluto viro, an poſſit mulier, quæ iurauit, vltro eũ ſuum eſſe maritum, alteri nubere, & an ſi petat veniam nubendi alij ab Epiſcopo, eam Epiſcopus concedere debeat? Et ait, nec eam Epiſcopum concedere debere, ne auctor ſit periurij, ſi illa fortè verum iurauit, neque denegare, ne ſit legitimi matrimonij interpellator, ſi ea falſo iurauerit eum ſuum eſſe maritum, ſed eam ſuæ conſcientiæ eſſe relinquendam, ſi ſciens ſciente anima ſua falſum iurauit, nubat alij, ſin verum, ne nubat alij, non Epiſcopum hac de re arbitrari debere, ſed ipſammet. Eſt ſanè elegans deciſio, in quam tamen non eſt amplius inquirendum. Mittendæ ſunt gloſſæ, quæ malunt ineptias, quam pauca dicere.

Ad Cap. Penult.

OStenditur in hoc cap. clericum, qui iurauit ſe obſeruaturum inſtituta & conſtitutiones editas in Eccleſia ſua, in quam cooptatur aut cooptatus eſſet, ea tantum vt iurarat obſeruare teneri quæ tum edita erant, non quæ poſtea edita ſunt, etiamſi non interpoſito nouo iureiurando, poſtea promiſerit ſe obſeruaturum inſtituta, quæ poſtea ederētur, ſi modo ſimpliciter id promiſerit, ſaltem habita relatione ad iuſiurandum, quod initio dedit de ſeruandis iam editis inſtitutis ſiue conſtitutionibus ſecundum tenorem iuriſiurandi à ſe modo præſtiti. Hoc enim eſt, quod ait in hoc cap. obſcurè & inconditè, *per idem iuramentum.* Hæc nempe eſt vis iuramenti ab initio præſtiti de ſeruandis iam editis, non ſe etiam ſeruaturum, quæ poſtea edita ſunt, quia ideo iuramento non continebatur, retulit ſe ad id, in quo nihil tale. Iuſiurandum non porrigitur ad ea, de quibus dictum aut cogitatum non eſt, *cap. 16. & 25. ꝰ.*

Ad Cap. Vltim.

HOc cap. totum ſumptum eſt ex iure ciuili. Multum intereſt litium dirimendarum cauſa, iuſiurandum à iudice deferatur an à parte. Iuſiurandum à iudice actori vel reo delatum, non poteſt ab eo, cui delatũ eſt, recuſari, quin pro confeſſo habetur, niſi ex iuſta cauſa recuſetur: vt ſi dicatur ſuperfluo deferri, defenſionibus, quæ in iudicio allegatæ ſunt, ſufficientibus vel ſi dicatur non ritè eſſe cōcepta formula iuriſiurandi, *l. penult. §. ſin autem, C. de reb. cred.* Iuſiurandum in iudicio delatum à parte parti, poteſt recuſari & referri, id eſt, oblata conditio iuriſiurādi recuſari, & in eum, qui obtulit, reiici poteſt. Excipitur actio famoſa, veluti furti, vel quaſi furti, vel iniuriarum, in qua delatum iuſiurandum reo, an furtũ, an iniuriam fecerit, referri non poteſt, *l. 11. §. vlt. l. 12. & 13. ver. amot.* Cuius rei ratio verior hæc eſt, quæ ex maleficio deſcendit, neque pacto, neque iureiurando tollitur, niſi quatenus id lex nominatim permiſit, *vt lex xij tabul.* quæ nominatim permiſit paciſci de furto & de iniuriis, *l. iuriſgentium, §. ſi paciſcar, & l. ſi ſibi, §. 1. de pact.* Lex autem ea id in furti & iniuriarum actio-

A ne permiſit, vt iuſiurandum deferri poſſit, & iureiurando, ſicut pacto, ea lis finiri: ſed non permiſit etiam nominatim, vt iuſiurandum poſſit referri. Lex igitur ſequenda eſt, legiſve ſcriptum omnino, nec amplianda ad exemplum earum actionum, quæ ex contractu veniunt, vel quaſi contractu, in quibus referre delatum iuſiurandum licet, ſed non etiam ſine lege. Hoc enim prætor introduxit, *l. iuſiurandum, & ad pecunias, §. ait prætor, de iureiur.* Ait hic, *quamuis quod in iudicio à parte parti deferatur, recuſari poſſit licitè ac referri.* Ait, *in iudicio*: nam extra iudicium, quod defertur ex conuentione, à parte parti referri non poteſt, *l. iuſiurandum, quod ex conuentione, hoc tit.* Et ratio hæc eſt, quia id agi videtur inter partes, cum vna ex conuentione alteri defert iuſiurandum, ne is, cui defertur, id referat & reiiciat in deferentem: at in iudicio interuentus iudicis

B facit, ne iuſiurandum, quod à parte parti defertur, omnino videatur venire ex conuentione ſola, idque auctore iudice & ex edicto prætoris reo referendi facultas datur, *d. §. ait prætor.* Defert autem iudex vel pars parti iuſiurandum, quod & hic declaratur, in cauſis dubiis tantum, *l. admonendi, eod. tit.* Quid hoc eſt, in dubiis cauſis? Cum dubia eſt argumentorum probatio, *vt Suetonius loquitur in Claudio*, fortè propter probationum ex vtraque parte conflictum, vel propter rumorem publicum, *vt cap. 32. ꝰ.* vel, vt hic proponitur, propter præſumptionem aliquam, quæ facit pro altera parte. At ſi deficiant probationes omnes omnino, ſi argumenta omnia, tunc ſequenda eſt regula iuris: Actore non probante reum abſolui, etiamſi nihil præſtiterit. Ergo etiamſi non iurauerit, ſi non probauerit exceptionem, quam conteſtatus erat, *l. ſi quidem, C. de except.* abſoluendum eſſe, *l. qui accuſare, C. de edend.*

C

AD TITVLVM XXV.

De Exceptionibus.

Ad cap. I.

POst titulum de iureiurando, datur titulus de exceptionibus. Exceptiones ſunt defenſiones reorum, quæ in iudicio actoribus opponuntur

D elidendarum, vel eludēdarum actionum cauſa. Exceptiones ſunt clypei oppoſiti telis, id eſt, actionibus, vel, vt Marc. Tullius ait, ſunt arietes obiecti actionibus, *in Topic.* Sed & reorum exceptionibus, quæ ab actore opponuntur replicationes exceptiones dicuntur, *l. 2. eod. titu.* itémque refutationes teſtium vel teſtimoniorum, *vt l. ſi quis, C. de teſtibus.* Et ad has quidem exceptiones, id eſt, reprobationes & refutationes teſtium propriè pertinet, *cap. 1. huius tit.* quo oſtenditur, ſi ante vel poſt datum & publicatum teſtimonium teſtes refellantur obiectis criminibus quibuſdam, quorum ante rei poſtulati nō ſunt, eius exceptionis probationem incumbere ei, qui ea vtitur, & implēdam vtique eam eſſe ante definitionem ſententiæ. Probatis autem obiectis criminibus, teſtimonia quidem eorum refelluntur quaſi nullius fidei, nullatúmque virium teſtimonia: quoniam, *vt eſt in can. teſtes, 2. quæſt. 7.* cuius auctoritate Pontifex in hoc cap. vtitur, *teſtes*

E *abſque vlla infamia,* (hæc ſunt verba) *vel ſuſpicione, vel manifeſta macula in dicendo teſtimonio requiruntur.* Probatis igitur criminibus obiectis, probata exceptione, qua fretus reus teſtes refellit, reiiciuntur quidem eorum teſtimonia, ſed non ideo læditur eorum exiſtimatio, nec pœnæ ideo vlli ſubiiciuntur ordinariæ, *l. Lucius, de his qui not. infam. cap. 2. ꝰ. de ord. cogn. cap. 13. de teſtibus, in prima collectione.* Et ratio hæc eſt, quia nec obiectum eis crimen accuſatione inſtituta criminaliter & ſolemniter, ſed ciuiliter tantum in modum exceptionis. Quod tunc præcipuè locum habere in hoc capite oſtenditur, ſi crimen, quod teſtibus obiectum & probatum eſt, cauſam, de qua agitur, non contingat. Nam ſi cauſam contingat, vt ſi cauſa eſſet de ſimonia, teſtis ex parte rei productus

productus probatus fuerit vnus ex eius negotij,ſiue mercimonij adminiſtris & ſequeſtribus fuiſſe,*cap.2.ꝫ de confeſſ.*hoc teſtis crimen impunitum dimitti non oportet. Et hoc de criminibus quæ in exceptionibus teſtibus opponũtur,quorum ante confeſſi vel conuicti non fuerunt.Nunc dicamus de criminibus,quæ teſtibus obiiciuntur,quorum iam ante confeſſi,vel conuicti,vel damnati ſunt. Et hos ait protinus , ſine cunctatione,ſine controuerſia eſſe repellendos,hac allata ratione ex Stephano & Adriano Pontificibus,id eſt,*ex can.1.& 2.cauſ.3. queſt.11.*quia non eſt credendum, inquit, contra alios eorum confeſſioni & teſtificationi , qui criminibus implicantur aut premuntur , niſi prius ſe probauerint innocentes. Quæ ratio propriè pertinet ad eos,qui ſunt in reatu,nondum peracti rei, quia peractis reis,iam non eſt integrum probare innocẽtiam ſuam:ſed porrigitur etiã hoc loco ad peractos reos , & maiore quidem ratione. Bernardus hunc locum aliter interpretatur,ſed perquam ruditer & infœliciter.

Ad Cap. II.

SCiendum eſt, differentiam eſſe hanc inter excommunicatum & eum,qui ſciens excõmunicato communicat(ignoranti parcitur) id eſt,qui colloquio excommunicati, conuictu & familiaritate vtitur,quod excõmunicatus ab Eccleſia omnino repellatur : qui excommunicato communicat à Sacramentorum communione tantum, non ab Eccleſia : quæ excommunicatio minor dicitur in hoc iure , illa eſt maior,quæ Eccleſia prorſus excludit , *cap.penult.ꝫ de ſentent.excommunic. cap.vlt.ꝫ .de cler.excommu.*Excipiendus tamen eſt clericus, qui excommunicato à Romano Pontifice communicat, eúmque participem facit muneris & beneficij Eccleſiaſtici.Nam eius conditio eadem eſt,quæ excommunicati,*cap.18.de ſentent.excommunic.*Excipitur etiam clericus, qui mulierem excommunicatam ob id,quod in cõcubinatu eius eſſet,domo non abigit,*cap.55.eod.tit.*Eſt & alia differentia,quæ pendet à ſuperiori,& quadam ex parte proponitur in hoc cap.quod accuſatus alium accuſare nõ poteſt,ne familiarem quidem & quotidianum conuictorem ſuum.Ergo nec alium, qui excommunicatus ſimiliter ſit.Denique excommunicatus neque excommunicatum,vel maiore vel minore excommunicatione accuſare poteſt,quia nec ciuiliter agere poteſt ſuo vel alieno nomine, *cap.7.ꝫ .de iudic.cap.7.de probat.*At nõ inuenio,accuſare etiam prohibitum illum, qui excommunicato communicat. Maior excommunicatio , qua ille affectus eſt , maiorem vim habet quam minor , quam incurrit is qui excommunicato communicat.

Ad Cap. Cum Eccleſiaſticæ III.

HOc cap.eſt de clerico, cui in Eccleſia Nouarienſi , quæ eſt in tractu Mediolanenſi , Rom.Pontifex præbendam contulerat,cuius collationis beneficio,etiam,vt eſt in antiqua Decretali, in corporalem eius præbendæ poſſeſſionem inductus fuerat.Corporalem dicit antiqua Decretalis, *vt l.debitor, §.vlt.de pign.actio.*pro naturali,aliquo iure ſubnixa , vt poſſeſſio creditoris pignoratitij iure pignoris ſubnixa eſt,& hæc,de qua hic agitur iure beneficij Põtificalis.Cum autem eius Eccleſiæ Canonici perturbarent poſſeſſionem illius clerici , nec liberè illa illum perfrui ſinerent : & conuenti interdicto retinẽdæ poſſeſſionis opponerent actori exceptionem huiuſmodi,ſi non aliam præbendam in alia Eccleſia habet, freti Concilio Lateranenſi,quo prohibetur quis duas habere præbendas , ſine venia Summmi Pontificis , *cap.de multa, ꝫ. de preb.* quia iidem Canonici qui id obiiciebant, in eodem vitio verſabantur,& plures ſcilicet præbẽdas in diuerſis Eccleſiis poſſidebant,merito in hoc cap.dicũtur,nõ eſſe audiendi , ſi quod in aliis reprehendunt vitium,in eo ipſi deprehenduntur : non eſſe ferendum Clodium , ſi accuſet mœchos: non Verrem, ſi fures:non Gracchum,ſi ſeditioſum ciuem : non Milonem , ſi homicidas:non Auguſtum , vel Domitianum , ſi adulteros.

Iacob.Culac.Derret.

A Nam hi duo Principes in reprehendendo eo crimine, in quo mirum in modum ſibi indulgebant,fuere valde vehemẽtiſſimi.Hæc eſt mens hominum. Scripta autem eſt hæc Conſtitutio Lodenſi Epiſcopo,qui Nouarienſi vicinus, ſic legẽdum in inſcriptione,Lodenſi,non Laudunenſi. Laudunum eſt in Gallia, *Laon*, Lauda ſiue Laus Pompeia & Nouaria in Italia.

Ad Cap. Paſtoralis IV.

SCiendum eſt,exceptiones alias eſſe peremptorias,alias dilatorias,*l.3.eod.tit.*Peremptoriæ ſunt,quę rem,qua de agitur,ſiue litem omnino perimunt:vt exceptio rei iudicatæ , vel iuriſiurandi,ſi indicatum,vel iuratum ſit.reum dare nõ oportere : exceptio pacti perpetui de nunquam petenda pecunia: exceptio doli mali,& quod metus cauſa factum eſt. Nam & hæc rem litẽmve omnem perimit,nec ſi probetur euitari poteſt ab eo,cui obiicitur.Et omnino,quod notandum eſt , eadem vis eſt ſententiæ definitiuæ & exceptionis peremptoriæ, *vt ait l.37.C.Theod.de appell.*quia vtroque genere, vel lis conſumitur & finitur,vel non admittitur aut procedit, ſed interrumpitur.Quamobrem & peremptoria exceptione à iudice non recepta, id eſt, à iudice reprobata,non minus quam lata definitiua ſententia appellari poteſt,*l.2.& d.l. 37. C.Theod.de appellat.l.23.C.Theod.quorum appellat.non recip.*Dilatoriæ exceptiones ſunt,quæ cauſam morantur & differunt ad tempus, non perimunt prorſus·veluti exceptio pacti temporarij, puta ne pecunia petatur intra triennium: hæc exceptio rem differt quoad tempus pacto comprehenſum extiterit: & exceptio procuratoria,vel fori, quæ exceptio declinatoria dicitur,quoad alius idoneus procurator datus aliúſve competens iudex aditus,& ſimiliter exceptio excommunicationis, quoad abſolutus fuerit actor,*cap.12.hoc tit.cap.1.eod.tit.in 6.*Et peremptoria quidem exceptio opponi poteſt quandocunque ante rem iudicatam,*l.4.& 8.C.de exceptio.l.2.C. ſenten. reſcin. non poſſ.* & poſt publicationem teſtium,*cap.17.& 29.ꝫ.de teſtib.*& interdum etiam opponi poteſt poſt rem iudicatam. vt ibidem docui. Dilatoria autem exceptio opponenda eſt in principio litis,non lite iam progreſſa vlterius, in ipſo limine quæſtionis, vt Symmachus ait *in epiſtolis.*&hoc probat euidenter,*l.penult. & vlt.C.de except.l.exceptionem.C.de probat.& cap.inter, ꝫ.de ſent. & re iudic.* Et vt in hoc cap definitur,opponendis ab initio omnibus exceptionibus dilatoriis,quas quis habet aut habere poſſit plures , iudex certum præfigere diem debet , intra quem omnes eas opponat,ne diu protrahatur negotium aut iudicij diſceptatio atque progreſſus , poſt quem diem non licet alias opponere, niſi ſi quæ exoriantur nouæ, quæ ante locum non habuerunt,vel niſi iureiurando affirmauerit,qui eas poſt diem opponit,ſe ante cognitas eas non habuiſſe, vt fit in ſpecie,*cap.6.ꝫ.qui matrimon.accuſ.poſſ.*Inde verò apparet, non quocunque tempore dilatoriam exceptionem opponi poſſe, ſed ab initio opponendam eſſe intra diem præſtitutum à iudice,atque præſcriptum:cum tamen exceptio peremptoria & perpetua,quocunque tẽpore admittatur, nec vllo certo tempore præfinito ad opponendam eam circumſcribatur. Verum ab iis omnibus excipienda ſemper eſt exceptio excommunicationis , quæ in qualibet parte litis opponi poteſt,atque etiã poſt diem à iudice præſtitum opponendis exceptionibus dilatoriis , hoc eſt, vt ait *cap.12.* in exceptione excommunicationis ſpeciale,ne quiſquam in periculum animæ ſuæ excommunicato communicata, id eſt, cum eo iudicio experiri cogatur,*cap.12.hoc titulo,cap.1.eodem titulo,in 6.cap.1.eodem titul. in Clementinis.*

Ad Cap. Cum inter. V.

IN hoc cap. oſtenditur , excommunicato quidem non permitti actionem vel accuſationem , conuentionem vel reconuentionem,*cap.2.ꝫ.cap.7.ꝫ.de iudic.*ſed permitti tamẽ exceptionem & defenſionẽ iuris,cauſæ ſuæ, vel cauſæ Eccleſiæ

ſuæ tenẽdæ cauſa, vt cap. 8. 10. & r t. hoc tit. Ac præterea obiicere exceptionem teſtibus cõtra ſe productis excommonicatum poſſe, vel etiam iudicibus ipſis tanquam iniquis, meritóve ſuſpectis ſaltem per alium, ſi non per ſe, *vt d. cap* 7. Et hoc quidem permittitur excommunicato, non fauore eius, nec enim iura illi fauent vllo modo, ſed iuris naturalis id exigente & efflagitante ratione ſumma. Defenſio eſt iuris naturalis, *cap. 2. in fin. de ſent. & re iudic. in Clem.* Excommunicatus non eſt exſors iuris naturalis ſiue gentiom, ſicut nec deportatus, *l. ſunt quidam, de pœn.* cui excommonicatum gloſſa comparat in *§. minor. Inſtit. de cap. minut.* Qua ratione etiam excommunicato ei aliqua in cauſa condemnato appellatio permittitur, maxime ſi in cauſa abſolutionis ſit, vt ait hoc loco, quamuis in appellatione exſequenda litem ipſe faciat agátque prior, *l. qui appellat. de iudic.* Nec obſtat *cap. per tuas. ꝫ. de ſent. excommu.* B *vel c. paſtoralis, ꝫ. de appell.* quo videtur denegari excommunicato commune appellationis beneficium, remedium, auxiliũ: quoniam, vt breue faciam, ibi à ſententia ipſa excommunicationis, quæ interpooitur, dicitur appellatio eſſe inefficax. propterea quod tametſi cauſam trauſducat ad eum, ad quem appellatum eſt, tamen iudicatum non exſtinguit, noo elidit excommunicationem ſemel iouſtam, quæ tamen eſt perpetua virtus appellationis, vt iudicatum exſtinguat omnino *l. 1. §. vl. ad Turpil. l. 2. §. vlt. de pœn. l. furti, §. 1. de his, qui not. infam.* At appellatio quæ ab excommunicato ab alia ſententia interponitur condemnationis pronuntiationem exſtinguit, vt dicitur *in hoc cap. & c. 11. & c. vlt. ꝫ. hoc tit.*

Ad cap. Cum venerabilis. VI.

C ERat lis inter Ioannem Epiſcopum Sabinenſem, & monachos S. Mariæ Porcenſis, qui erant ordinis S. Benedicti & in diœceſi Sabinenſi, vt conſtat ex libro fiſcali Romani Pontificis. Erat, inquam, inter eos lis de iure Eccleſiæ S. Viti, quod totum Epiſcopus ſibi vindicabat, tam ſpiritoale ſcilicet quàm temporale, quod in prædiis quibuſdam conſiſtebat & molendinis. Contrà monachi contendebant, id omne ius ſupradictæ Eccleſiæ S. Viti ad ſe pertinere iure permutationis factæ iam olim cum Theodoſio quondam Epiſcopo Sabinenſi, eius Eccleſiæ S. Viti, vice ei datis aliis quibuſdam Eccleſiis & poſſeſſionibus. Inde vero, id eſt, ex hac reſponſione monachorum, pro ſe, pro ſua intentione ſumebat Ioannes argumentũ confeſſionis monachorum, videlicet, ac ſi eam eccleſiam S. Viti tempore permutationis confiterentur fuiſſe in dominio, vel D quaſi dominio (nec enim Epiſcopus eſt omnino dominus) Epiſcopi Sabineoſis, quia à non domino contracta permutatio non valeret, *l. 1. §. vl. de rer. permut.* Quod adiicit in hoc cap. quia permutatio eſt contractus bonæ fidei, *vt l. 2. C. de rei permut.* parum ad eam rem, vel nihil facit. Quot enim ſunt bonę fidei negotia, quæ à non dominis contrahuntur? Venditio certè, & commodatum, & depoſitum alienę rei valet. Vtebatur autem Epiſcopus collectione eiuſmodi. Ex veſtra, ô monachi, reſponſione ſiue confeſſione patet, Eccleſiam S. Viti olim pertinuiſſe ad Epiſcopum Sabinenſem, ſi pertinuiſſe, infero & hodie pertinere, quia inſtrumentũ, quo quaſi publico permutationem approbatis, fidem non facit. Neque enim tabellionis auctoritate & teſtium ſubſcriptione vlla communitum eſt. Imo & falſum eſt, quia, quod in exemplo illius inſtrumenti à vobis prolati eſt ſcriptum, permutationem illam Theo- E doſium Epiſcopum Sabinenſem feciſſe vobiſcum, id non eſt ita in authentico, in originali, quandoquidem in eo Theodoſius Epiſcopus nominatur ſimpliciter, nec additur cuius diœceſeos Epiſcopus ille fuerit. Quæ exceptio falſitatis, quia eſt peremptoria, quocuoque tempore opponi poteſt, etiam poſt rem iudicatam vt ait, intra vicennium, quo pœna falſi legibus circumſcribitur, *l. querela. C. ad l. g. Cornel. de falſ. c. 9. ꝫ. de probat. c. 4. ꝫ. de procurat.* Et ita quidem Epiſcopus infringebat defenſionem monachorum. Nam etſi dicerent monachi ex *l. 9. de except.* non videri reum de intentione actoris confiteri, qui exceptione vtitur, & inde efficerent, nec ſe videri de intentione Epiſcopi confiteri, oppoſito & prolato illo permutationis in- A ſtrumento, quod & verum eſt: tamen quia id inſtrumentum non erat publicum, neque ſyncerum omni ex parte, & congruens cum authentico, ſanè neque monachis, neque Epiſcopo prodeſſe poterat, & inanis fuit hæc velitatio omnis. Nihil etiam pro Epiſcopo faciebant teſtes ab eo producti, qui affirmabant anteriores Epiſcopos aliquanto tempore bona eiuſdem Eccleſię S. Viti poſſediſſe. *Aliquanto tempore*, inquit, non tamen iuſto tempore ad proprietatem, vel quaſi proprietatem acquirendam, quia non de poſſeſſione quærebatur, ſed de iure, ſiue quaſi proprietate potiſſimum, quam ad ſe omnimodo pertinere nullis teſtibus idoneis Epiſcopus approbat. Itaque merito Pontifex dirimit ita hanc controuerſiam in hoc cap. vt ſtatuat, temporalia bona Eccleſiæ S. Viti monachis auferenda non eſſe. Epiſcopo aotem ſpiritualia, ſiue Epi- B ſcopalia adiudicanda eſſe, quæ neque priuilegio vllo, neque temporis præſcriptione vlla legitima probabatur Epiſcopum amiſiſſe. Et iura quidem Epiſcopalia omnia, quæ recenſentur in cap conquerentes, ꝫ. *de offic. iud. ord.* obedientiam ſcilicet & ſubiectionem, inſtitutionem & deſtitutionem, correctionem & reformationem, cẽſuram Eccleſiaſticam, cauſarum Eccleſiaſticarum cognitionem, pœnitẽtiarum indictionem, ſacrorum ordinum collationem, Synodatici vel Cathedratici nomine certam ſummam, quæ canonibus definita eſt, quartam partem decimarum & funerationum, annonas pro modo facultatum tempore cuiuſque viſitationis annuæ. Hęc ſunt iura Epiſcopalia, quę omnia hac ſpecie adiudicantur Epiſcopo Sabinenſi, exceptis iis ſcilicet, inquit, iuribus, quæ authenticis ſcriptis, id eſt, originalibus, nec enim exemplaria ſufficiunt, *l. 2. de fide inſtrumen.* probabuntur Epiſcopo Sabinenſi detracta C fuiſſe. Non auferuntur autem monachis temporalia propter falſitatem inſtrumenti eorum nomine in iudicio prolati, quia eam falſitatem non ipſi commiſerunt, quod notãdum in hoc cap. ſed procurator eorum, & delictum procuratoris non debet in damnum Eccleſiæ, vel monaſterij redũdare, *can. ſi Epiſcopum, 16. quæſt. 6.* maxime ſi conſcij eius delicti monachi nõ fuerint, *vt cap. 1. ꝫ. vt lit. non conteſt.*

Ad cap. Olim VII.

CErtom eſt ex Concilio Lateranenſi neminem trahi poſſe reſcripto ſummi Antiſtitis ad alicoum & extraordinariũ iudicem extra ſuam diœceſin vltra iter duorum dierum, & vt loquuntur, vltra duas dietas, *cap. nõnullis, & cap. ſeq. ꝫ. de reſcrip. cap. 15. ꝫ. de foro compet.* Et ideo in ſpecie huius cap. qui erãt in D diœceſi Traiectenſi, vt proponitur in antiqua Decretali, non iure literis Innocentij III. trahebantur ad diœceſin Treuirenſem, ad Archiepiſcopum Treuirenſẽ, quæ duæ diœceſes longiore interuallo diſtãt inter ſe. Cum autem hac exceptione apud Archiepiſcopum Treuirenſem propoſita, quod contra leges aot canones traherentur in iudicium, eam exceptionem Archiepiſcopus nõ recepiſſet: hic narratur eum, ad quẽ res pertinebat, eo nomine appellaſſe ad Honorium III. ſucceſſorem Innocentij Quam appellationem hic definitur, iuſtiſſimam eſſe, ſi probauerit ſuam exceptionem eſſe veram, id eſt, vltra iter duorum dierum diſtare diœceſin vnã ab altera, Reus in exceptione actor eſt, ac ſi de ea re incertus fuerit, iudex eam velut actiooem quandã probare debet. *l. in exceptionibus, de probat.*

E

Ad cap. Dilecti. VIII.

CAnonici quidam Eccleſiæ S. Mariæ Gracenſis, ſic legẽdum, in diœceſi Bituriceoſi, *quę nunc appellant Graceſe*: Priorem ſibi elegerunt Martinum quẽdam. Quę electio cum aliis quibuſdam Canonicis eiuſdem Eccleſiæ diſpliceret, verbi gratia, Titio, Caio, Mæuio, nec vellent eã approbare: Martinus eo nomine eis Canonicis diem dixit qoo ſiſterẽt ſe, litis inchoandæ cauſa coram iudicibus delegatis à Rom. Põtifice, Decano ſcilicet & Canonico quodam Altiſsiodorenſi, vt eſt in antiqua Decretali. Apud quos Canonici Martino oppoſuerunt exceptionem excommunicationis & periurij, eamque

probarunt

probarunt, atque ita contendebant, Martinum non eſſe audiendum. Contra Martinus Titio cuidam oppoſuit etiam replicationem excommunicationis, Caio, & Mæuio periurij. Ad quam replicationem probandam imperitè iudices Martino certum diem condixerunt, imperitè, vt dixi, & perperam, quia non fuit ea replicatio recipienda, quæ erat inefficax, quandoquidem & excommunicato, vel periuro iuris ſui, vel Eccleſiæ ſuæ defenſio permittitur, vt diximus cap. 5. ſ. erga probationem inefficacis replicationis, vel alterius cuiuſcunque appellationis ſuperuacuæ & inutilis non eſſe laborandum, *vt ait l. 17. C. de proba:* quia nec impleta huiuſmodi probatio quicquam actori proficit, nec nocet reo, quominus ſe Eccleſiámque ſuam defendere poſſit. Addam in hoc cap. 8. replicationem non recipi, qua actor obiicit reo idem vitium, quod exceptio rei obiiceret actori: vt ſi excommunicationis & periurij notam, quam reus obiicit actori, actor tãquam pilam retorqueat in reum. At longè ſecus in cap. 3. ſ. replicatio recipitur, qua actor torquet in reum, quod reus excipiendo torſit in actorem: vt ſi quem agentem de retinenda poſſeſſione certi beneficij ſiue præbẽdæ, reus dixit plura obtinere beneficia, replicet & eum quoque plura obtinere. Cur verò hic tam variè: Cur replicatio recipitur *in cap. 3. in hoc cap.* 8. non recipitur? Et ratio differentiæ hæc videtur eſſe, quia in hoc cap reus opponendo actori exceptionem excommunicationis & periurij ſuſcipit defenſionem Eccleſiæ, cuius intereſt maximè excommunicationis, vel periurij nota affectum non cooptari, ſiue conſcribi in ſuum corpus, in numerum ſuorum clericorum. At in cap. 3. exceptio de pluribus beneficiis nihil propriè ſpectat ad defenſionem Eccleſiæ, cuius quid intereſt, ſi quis plura beneficia habeat, modo ſupereſſe poſſit omnibus? Nihil in ſpecie eius *cap.* 3. Canonicis, qui eam exceptionem opponebant, in mente erat vtilitas Eccleſiæ, ſed ſua propria, ne creſceret collegarum numerus, vel etiam inuidiæ motus quidã. Ac præterea in ſpecie huius cap. 8. replicationem, ſi reciperetur, infringeret ſtatim duplicatio rei huiuſmodi, ſi non & tu agendo mecum excommunicato communicaſti. In ſpecie cap. nulla replicationi duplicatio opponi poteſt.

Ad cap. Apoſtolicæ. IX.

CAnonici quidam Pragenſes in Bohemia cum agerent apud curiam Romanam, quæ ipſius Eccleſiæ ordinationem reſpiciebant, veluti ordinationem clericorũ, qui in Eccleſia ea deſiderabantur, *vt in cap. propoſuit, j. de cler. excommun.* & obiiceretur Canonicis exceptio ſuſpẽſionis beneficiorum, quæ in ea Eccleſia obtinebant. Quæ ſanè exceptio ſi probaretur eſſe vera & legitima, repellit eos ab agẽdo, *cap. 7. ſ. de probat.* Eadem enim hac in re vis eſt ſuſpenſionis vel excommunicationis. Contra canonici teſtibus & inſtrumentis parati eſſent probare, ſententiam ſuſpenſionis contra ſe datam, ipſo iure nullam eſſe. Cum hoc perpenderet cautè & prudenter Pontifex, ne diutius tardaretur ordinatio Pragenſis Eccleſiæ, Canonicos interim abſoluit, reſtituitque beneficiis ſuis. Quod eſt hoc loco abſoluere ad cautelam, ne quã videlicet eius rei diſceptatio moram afferat ordinationi Pragenſis Eccleſiæ, vt fit *cap. 38. ſ. de teſtib. cap. cum deſideres, c. per tuas, & cap. venerabili. j. de ſentent excommun.* Panormitanus non malè, *ad cautelam,* interpretatur, ad maiorem ſecuritatem, quo rei agẽdæ nullus reſideat ſcrupulus, qui eam rem moretur & impediat. Coniungendum autem eſt hoc *cap. cum c. 9. j. de cler. excommun.*

Ad cap. dilectæ. X. & cap. ſignificauit. XI. & cap. vlt.

IN cap. 10. præcipuè definitur excommunicato non permitti quidem actionem, ſed permitti defenſionem ſiue exceptionem, vt & dictum eſt ſ. *cap. 5. & 8.* & condemnato permitti appellationem & perſecutionem appellationis, ſiue excommunicationem præcedat appellatio ſiue ſequatur, vt ex aliis cauſis appellationem ſequi poſſe, docuimus *in cap. 16. ſ. de teſtibus,* id eſt poſt appellationẽ rectè excommunicationem infligi ab Epiſcopo, ex aliis cauſis, à quo appellatum eſt ad Rom. Pontificem, ei qui appellauit. Verum in ſpecie huius

cap. 10. ad quam illa definitio pertinet, variè res acta eſt, multis & variis appellationibus, hinc inde interpoſitis ad Roman. Pontificem. Primum enim cum in Anglia de decimis noualium, vt eſt relatum *in cap. 13. j. de priuileg.* quod pertinet ad hanc ſpeciem, & de aliis rebus quibuſdam egiſſent monachi quidam aduerſus ſanctimoniales quaſdam apud iudices delegatos à Rom. Pontif. & ab iis iudicibus moniales ad eundem Pontificem appellaſſent *ex certa cauſa,* vt ait, ex ſufficiẽte grauamine, vt loquitur etiam *in c. vlt.* quod in omni appellatione requiritur, vt ſubſit aliquod grauamen, quod cauſam præbeat appellationi: moniales quidem eam appellationẽ per nũtium expoſuerũt Pontifici Rom. ſed quod ab iiſdem iudicibus poſt appellationem interpoſitam excommunicatæ fuiſſent, id reticuerunt: & nihilominus dati ſunt iudices alij qui de cauſa appellationis cognoſcerent. Apud quos monachi oppoſuerunt, exceptionem excommunicationis ante celatæ à monialibus. Oppoſuerunt, inquam, hanc exceptionem, ac ſi non liceret excommunicatis perſequi cauſam appellationis. Qua exceptione à iudicibus non recepta, cum nec recipi iure deberet, quia excommunicationis exceptio inanis eſt ad excludendũ, quenquam ab appellatione vel appellationis perſecutione: rurſus monachi quaſi grauati appellauerunt ad curiam Romanam, & acceperunt alios iudices qui de appellatione cognoſcerent. Hi verò poſtremi iudices quam priores iudices iure meritóque pronuntiauerunt exceptionem excommunicationis non eſſe admittendam, id eſt, quam ſua ſententia reiecerunt & reprobauerunt, pronunciauerunt eſſe admittendam. A quibus cum appellaſſent ſanctimoniales, infirmata quoque eorum ſententia & priorum confirmata eſt, quia exceptio excommunicationis nihil officit appellanti vel perſequenti appellationem, ac defendenti ſe per nuntium aut per procuratorem: ſed agenti tantum, prouocanti alium ad iudicium, non prouocato, quod cauetur etiam cap. 11. & exemplo infamis comparatum videtur, qui etſi agere vel accuſare non poſſit alieno vel publico nomine: tamẽ ad defendendum procuratorem dare poteſt, *l. 4. & 5. de popul. act.* Nam & excommunicatus licet iure ciuili infamis non ſit, tamen iure Canonico pro infami habetur ad tempus quoad abſolutus fuerit, vt Panormitanus notat *in cap. propoſuit, de cler. excom.* Species autem cap. 11. eſt huiuſmodi: Cum elegiſſet ſibi Capitulum Conarcenſe, vt Panormit. legit, in diœceſi Mediolanenſi clericum quendam in Archipresbyterum, & eam electionẽ noluiſſet confirmare Archiepiſcopus Mediolanenſis, immo & ipſe alium quendam clericum ſuo arbitratu Archipresbyterum in ea Eccleſia conſtituiſſet: Capitulum ab Archiepiſcopo appellauit ad Pontificem Romanum. A quo iudices dati appellationem quidem Capituli cõfirmauerunt, ſed ab aliis petitionibus ſiue poſtulationibus à Capitulo aduerſus illum, quem Archiepiſcopus Archipresbyterum fecerat, inſtitutis, Capitulum ſubmouerunt, & illum abſoluerunt. Quamobrem Capitulum rurſus appellauit ad Romanum Pontificem, & iudices alios ſumpſit. Coram quibus cum propoſuiſſet Archipresbyter ille non iure creatus ab Archiepiſcopo Mediolanenſi, Capitulum, vel potius, quia hodie vniuerſitas, collegiũ, corpus excommunicari non poteſt, *cap. Romana. §. vlt. de ſent. excommun. in 6.* vel ergo potius homines, qui nomine Capituli rem perſequebantur, non eſſe audiendos, quod excommunicati eſſent, *in cap.* 11. vt & in ſuperiore hæc exceptio reiicitur, quia excommunicatio non aufert cuiquam defendendi iuris ſui, vel perſequendæ appellationis, vel impetrandi reſcripti impetrandorúmve iudicum, qui de appellatione cognoſcant, facultatem: quæ eſt etiam ſententia, *in cap. vlt. huius titu.* ad quod ſufficiunt, cum nihil præterea in eo habeatur, quæ iam diximus ad *cap. 10. & 11.*

Ad cap. Exceptionem. XII.

QVod eſt in principio huius cap. id iam aliqua ex parte expoſui *in cap. 4. ſ.* ſpeciale hoc eſſe in exceptione excommunicationis, vt quamuis ſit dilatoria, non peremptoria, opponi poſſit quocunque tempore ante rem iudicatam, &

quandoque poſt rem iudicatam executionis morandæ cauſa, *vt cap. 1. eod. tit. in 6.* etiamſi reus ſciens prudenſque eam exceptionem ſibi competere ab initio non oppoſuerit, vel conteſtatus non fuerit: cum tamen ſcientes alias exceptiones omnino opponere debeant in exordio litis. Et ratio ſpecialitatis, vt ita dixerim, redditur in hoc cap. ne quis periculo animam ſuam obiiciat, quod vtique fecerit, ſi ſciens etiam litem ſuſcipiendo excommunicato communicauit, qui certè excommunicatus dicitur non tam quod aliis communicare non poſſit, quam quod ne ei alij. Et hoc quoque additur in hoc cap. eum tamen, qui ſciens conſulta opera initio litis exceptionem excommunicationis omiſit & diſtulit in proximum rei iudicandæ tempus, vt eo maiores ſumptus interim conijceret actorem, ſumptuum nomine actori teneri. Item, quod maximè notandum excommunicatum publicè, pro tribunali ſcilicet, ipſo iure ab agendo repelli officio iudicis, etiam non oppoſita exceptione. Proinde excõmunicationis publicè exceptionem cuilibet iudicio tacitè ineſſe, *vt cap. 1. eod. ti. in 6.* quod totum ad interpretationem huius cap. pertinet.

Ad Cap. penult.

QVod eſt in hoc cap. penult. ſumptum eſt ea *l. ſi rem meam. de except. rei iudic.* cuius quæ ſequitur lex rationem ſubiicit, quia alia res eſt. Si rem meam à te petiero, ſiue vindicauero, & tu ideo abſolutus fueris, quod probaueris te ſine dolo malo deſiiſſe poſſidere, puta te fortuito caſu cui reſiſtere non poteras eam amiſiſſe: deinde poſtea eam rem poſſidere cœperis, & ego denuo eam rem à te petam, an nocebit mihi exceptio rei iudicatæ, quod priori iudicio abſolutus fueris? Minimè, quia alia res eſt, & hęc exceptio obſtat tãtum ei, qui eandem rem in iudicium deducit.

De cap. vlt. dixi ſ. ad cap. 10. & 11.

AD TITVLVM XXVI.

De præſcriptionibus. Ad cap. I.

PRæſcriptionis nomẽ generaliter accipitur modo, modò ſpecialiter. Generaliter pro exceptione omni. Specialiter pro exceptione temporis, vt in hoc titulo, veluti, triennij, decennij, aut vicennij, aut tricennij, vel 40. aut 10. annorũ, quę temporũ exceptiones peremptoriæ exceptiones ſunt. Cap. 1. eſt de exceptione triennij ex Concilio Carthaginenſi VI. quo inter cætera graſſantibus in Africa hæreticis, qui Donatiſtæ dicebantur & Montenſes, cautum eſt, vt ſi quis fortè vicinus Epiſcopus, ceſſante proprio Epiſcopo, aliquem locum, id eſt, regionem vel parochiam quandam ab errore Donatiſtarum reuocauerit ad fidem Catholicam, eámque poſſederit per triennium ſine interpellatione Epiſcopi, qui propriè eius parochiæ vindicatio competit quaſi conſtitutæ in ſua diœceſi, eam ſibi habeat iure perpetuo, quod eam reduxit & reddidit Eccleſiæ Catholicæ, abduxit Donatiſtis: vel ſi eo tempore nullus fuerit in diœceſi Epiſcopus Catholicus, vt ex poſſeſſione triennij nullum præiudicium fiat matrici, vt ait, id eſt, vt Zonaras interpretatur, matriculæ, ſiue apographæ & deſcriptioni numeróve laicorum, quæ illi diœceſi reſpondent. Certè qui numeri dicuntur, ſiue ἀριθμοὶ Nouel. 85. Iuliano eius Nouellæ Latino interpreti ſunt matriculæ, quæ & matriculæ dicuntur *l. 5. C. Theod. de domeſt. & prot.* & in antiqua inſcriptione quadam. Eodémque modo idem Concilium Carthaginenſe cap. 87. ματρίκιον interpretatur χαρτοφυλάκιον, vbi chartæ deponuntur & aſſeruantur, & ἀρχεῖον, quod alij ἀρχεῖον, vt Latina conuerſio eius concilij habet, archium & grammatophylacium in *l. mort. §. 1. de pœn.* At ſi legas hoc loco non matrici ſimpliciter: ſed, vt vulgo legitur, matrici eccleſiæ. *vt cap. 10. ſ.* Zonaræ interpretatio non congruit. Matrix Eccleſia eſt Epiſcopalis, ſiue cathedralis Eccleſia: matrix cathedra, Concilij

A Mileuitani, cap. 25. & Carthaginenſis, cap. 120. illo loco, ἐν ταῖς ματρικίαις ἤγουν ταῖς καθέδραις. Hic verò eſt ſenſus huius loci, quamdiu diœceſis viduata eſt Epiſcopo Catholico, non currere triennij præſcriptionem, ſed tunc demum incipere currere, cum diœceſis Epiſcopum habere cœperit Catholicum, vel cum is qui ei præerat Epiſcopus Donatiſta, reſipuerit, & ſe Eccleſiæ Catholicæ reconciliauerit. Porro huic cap. opponitur can. *placuit. 16. quæſt. 3.* qui non triennij hac in re præſcriptionem conſtituit, ſed menſium ſex tantum ex Concilio Mileuitano: verum exſtat idem etiam in Concilio Carthaginenſi paulo poſt hoc cap. Mitto quod Bernardus comminiſcitur quod relatu indignum eſſe arbitror, & ſic ſtatuo perſpicuè: ſi admonitus à vicinis Epiſcopis intra ſex menſes Epiſcopus parochiam in ſua diœceſi conſtitutam aberrantem à fide, ab errore non reuocauerit intra illos ſex menſes, eam parochiam ei cedere, qui eam poſtea ab errore reuocauit. Quę eſt
B ſententia d. can. placuit. Sed, quæ eſt ſententia huius cap. 1. ſi quis ex vicinis Epiſcopis eam parochiam quamprimum ab errore reuocauerit, nõ admonito vel exſpectato proprio Epiſcopo, eſſe proprio Epiſcopo ius vindicandæ eius intra triennium, non etiam poſt trienniũ. Has duas ſententias, quæ ſunt vtriuſque Conſtitutionis ſententiæ, ſi ita expoſueris & contuleris, ſtatim videbis nihil eas inter ſe pugnare. Noluit autem hanc conſtitutionem huius cap. 1. ad omnes hæreticos trahi, neque ad prouincias omnes, cum ſit ſpecialiter conſcripta de Donatiſtis tantum, quorum perfidia & diſſidium, quod vocamus ſchiſma, diu afflixit Africanam Eccleſiam.

C

Ad Cap. II.

OStenditur in cap. 2. taciturnitatem, conniuentiam, patientiam Epiſcopi, qui res pauperum ab aliis poſſidere patitur, nihil officere ſucceſſoribus eius, quominus eas res vindicare poſſint, & quandocunque, ſine præfinitione temporis, ſi mala fide poſſideantur: vel intra tempus legitimum, ſi bona fide. Nec enim hæc conſtitutio, vt putant, denegat bonæ fidei poſſeſſoribus præſcriptionem iuſti temporis, quod ius eſt vetuſtiſsimum tributum bonæ fidei poſſeſſori. Res autem pauperum quæ hic dicuntur, & res Eccleſiæ idem ſunt, *can. quia iuxta. 16. q. 1.* Res Eccleſiæ, inquit, patrimonia ſunt pauperũ. Et *can. vlt.* quicquid habent clerici pauperum eſt. Qui loci ſunt notandi.

D

Ad Cap. Sanctorum. III.

EX hoc cap. 3. intelligimus præſcriptionem 30. annorum, cuius auctor eſt Theodoſius Magnus, etiam Epiſcopis prodeſſe, qui aliena prædia per tot annos ſine interpellatione Synodali, vel legitima, bona fide Eccleſiæ ſuæ nomine poſſederunt. Quod vtique veriſſimum eſt, ſi ea prædia laicorum fuerint: ſed ſi alterius Eccleſiæ vel diœceſeos fuerint, quæritur an ſufficiat præſcriptio 30. annorum? Et olim quidem ſufficiebat, vt patet ex pleriſque canonibus qui habentur cã. 16. quæſt. 4. hodie vero non ſufficit, quandoquidem Eccleſiæ aduerſus Eccleſiam neceſſaria eſt præſcriptio 40 annorum, vt definitur *Nouel. Iuſtin. 131.* cuius ſententia Iuliani Anteceſſoris verbis proponitur *in can. vlt. 16. q. 3. & in cap. Caroli Magni*
E *lib. 5. cap. 239.* & confirmatur perquam euidenter *in cap. 8. hoc tit. & in cap. 4. quod ſequitur.*

Ad Cap. de quarta. IV.

HOc cap. eſt de quarta decimarum & funerationum cuiuſque parochiæ, quæ inter iura Epiſcopalia connumeratur, *cap. cõquerente. ſ. de offic. iud. ordin.* Hoc vero ius quartæ ſi ſibi vindicat Epiſcopus agendo contra clericum parochianum, cui cura parochię incumbit & adminiſtratio, iure repellitur per præſcriptionem quadraginta annorum, non viginta, ſubducto ſcilicet eo tempore quo Epiſcopatus vacauerit,

quo

quo præſcriptio illa non currit.*cap.*14.*&* 15.ȷ.ſicut nec præſcriptio triennij in *cap.*2.

Ad cap. Vigilanti. V.

DOCET hoc cap. 5. malæ fidei poſſeſſori nihil prodeſſe præſcriptionem 30.vel 40. annorum, & hanc eſſe ſummam diſcrepantiam inter ius ciuile & canonicum. Nam iure ciuili etiam malæ fidei poſſeſſori prodeſt præſcriptio 30. vel 40.annorum:iure Pontificio non niſi bonæ fidei poſſeſſori, vt c. 3.ſ.in illo loco,*ſyncere.* Sincerè enim eſt bona fide, quod in ἀπαγγελίαν, ſiue cum geminatione *bona fides ſinceriter,in l.*10.*de diſtr.pignor.*Sincera fides,bona fides,*l.*2. *C. ſi propter penſit. pub.* Titus Liuius 30.*quod non ſyncera fide in gratiam rediſſet.*Epitome Liuij pro *ſyncera,*habet,*bona.*Idē ergo eſt bona fides quod ſyncera fides.His vero conſequens,vt mala fides interueniēs, quod eſt certiſſimum,iure ciuili non interrumpat præſcriptionem ſiue poſſeſſionem triginta annorum, iure Pontificio interrumpat,*cap.penultim.& vltim.hoc tit.can.ſi virgo.*34. *quæſt.*4. At quid eſt quod præſcriptionis 30.annorum vel 40. Alexander in hoc cap.auctorem facit Epheſinum quēdam, ſic nominat,cum certo certius ſit, præſcriptionis 30.annorum auctorem eſſe Theodoſium Magnum,præſcriptionis 40.Anaſtaſiū. vt docet *Obſ.* 18.*cap.*26.Quid igitur ſibi vult hic Pontifex dū vtriuſque præſcriptionis auctorem facit Epheſinum, cuius nulla alibi memoria exſtat? Et procliuius eſt quiduis aliud diuinari,quam quis *Epheſinus* iſte,vel,vt alij codices habēt, *Euphegius* fuerit.fortè ſcripſit *Eugenius,*quem cōſtat, cùm rerum potiretur in Oriente,Theodoſius Magnus ſe pro Imperatore geſsiſſe in Occidēte,vbi potuit exemplo Theodoſij introduxiſſe præſcriptionem 30.annorum Verum hoc refutat quod adiicitur in antiqua Decretali, hunc commentitium Epheſinum fuiſſe patrem Origenis: qui quidē Origenes multis ſæculis Theodoſium,Conſtitutionémque dictæ præſcriptionis 30.annorum anteceſsit.

Ad cap. Ad aures. VI.

QVOD ſequitur in hoc c.6.confirmat quod diximus in c. 4.eccleſiam aduerſus eccleſiā, ſi forte quæratur de iure percipiendarum decimarum,ſe tueri poſſe præſcriptione 40. annorum,XL.requiruntur:vt & cum agitur de finibus parochiarum,vel diœceſon,*c.*9.ȷ.nec ſufficiunt hodie 30.anni,niſi cùm de priuilegiis eccleſiæ agitur, quæ amitti conſtat inuſu, id eſt,non vtendo,in vſu 30.annorum,*ca.ſi de terra.*ȷ. *de priuil. cap.*1.*de dec.in* 4.*collectione.*Priuilegia ſemper reſtrictius intelliguntur,& facilius amittuntur.

Ad cap. Cauſam. VII.

DE decimis eſt etiam quod habetur in cap.7.nō poſſe eas deberi vel detineri à laico, nimirum quia tributa ſunt egentium animarum,quarum cura præcipua eſt clericorū, vt ait,*can.decimæ.*16.*q.*1.id eſt,quia dependuntur in hoc,vt clerici,qui eas percipiunt,inde alant ſe, ſi aliunde ſe alere nō poſſunt,& pauperes,quod & quæ ſequūtur in eodem ca.euidenter oſtendunt.Eodem modo dicitur in *can.decimas.*16.*q.*7. decimas eſſe conceſſas in vſum pietatis,non,vt fit,in vſum qualemcūque noſtrum.Proinde laicus neque vlla præſcriptione temporis,neque alio quocunque iure ius decimarum ſibi acquirere poteſt,ne id quidem concedente & conſentiēte Epiſcopo,& Capitulo,quod eccleſiæ Senatus eſt,*vt cap.*7.*infra de decim.*

Ad cap. Illud. VIII.

QVÆ ſequuntur in c.9.omnino confirmant ea,quæ ſ.diximus de præſcriptione 30. annorum, obtinuiſſe eam olim aduerſus eccleſiam,hodie non obtinere,ſed præſcriptionem ſolam 40. annorum,qua vetuſtatem leges & iura vocare voluerunt,vt eſt ſcriptum *in l.*2.*Cod.Theod de præſcript. long.*

A *temp.*Hoc tantum additur in cap.8.vbi inter aliquos vertitur quæſtio de præſcriptione tēporis,& interruptione, vno ſcilicet præſcriptionem allegante, altero interruptionem ſiue interpellationem præſcriptionis,ab vtraque parte teſtes recipi, quod fit & in aliis pleriſque cauſis,*l.fall. Cod. de abol. Nouell.* 36.Quint.5.*Aliquando vtrinque teſtes eſſe, & quæſtionē ſequi ex ipſis,vtri meliores viri:& ex cauſis,vtri magis credibilia dixerint: & ex litigatoribus,vtri gratia magis valuerint.*

Ad cap. Quia indicante. IX.

CAP.9.falſo adſcribitur Alexandro III.cum ſit Gregorij I. ad Ioannem Syracuſanum Epiſcopum,vt conſtat ex libro 6.epiſtolarum eiuſdem Gregorij cap.200.& collocari igi-
B tur debet hoc c.initio,aut circa initium, tituli inter Conſtitutiones Gregorij I.vel ante cap.4.Porrò in hoc cap. agitur, de finiū regundorum iudicio,quo duo Abbates controuertebant inter ſe, & docet huic controuerſiæ dirimendæ neceſſe eſſe vocari agrimenſorem,qui in re præſenti fines diſterminet, atque diſtinguat,vt *l.*8.§.*vlt.fin.regundor.l.*3.*Cod.eod.*ita tamen, vt ſubiicit,vt vtrique parti ſeruetur præſcriptio 40.annorū, nec enim ſufficit præſcriptio tricennij, quæ tamen ſufficit inter priuatos,*l.vlt.Cod.eod.ti.*& ſufficiebat etiam olim inter eccleſiaſticos.*can.inter memoratos.*16.*quæſt.*4. qui male tribuitur Innocentio Papæ,cum ſit ex concilio Hiſpalenſi 2.can.2.

Ad cap. Ex transmiſſa. X.

C EX hoc cap.notandum eſt, ius percipiendarum decimarū & oblationum,& aliarum obuentionum eccleſiaſticarum poſſe quidem acquiri per poſſeſſionem iuſtam,id eſt,bonæ fidei 40.annorum,vt demonſtratum ſ.*cap.*6.ſed in hunc annorum numerum non computari annos,quibus hoſtes his locis incubuerunt, in quibus eccleſiæ conſtitutæ ſunt, puta ſi non fuerit,vel quòd non fuerit bis, quorum intereſt, eo tempore interrumpendæ præſcriptionis bona copia,vt *can.prima actione,*16.*q.*4.*& Nou.Valent.de* 30.*ann.præſcript.*

Ad cap. Accedentes. XI. & cap. Cum ex officij. XVI.

EX cap.11.intelligimus,procurationes,id eſt cibaria,annonas & capita,quas ratione viſitationis eccleſiæ pro modo facultatum ſuarum debent Epiſcopis,Archiepiſcopis, Archi-
D diaconis,decanis,& legatis, vel nuntiis Romani Pontificis; contrahas,inquam,procurationes, nullius temporis præſcriptionem opponi poſſe.quod etiam cauetur *in cap.* 17. *de cenſib.& procur.*qui titulus eſt de hac re,quod quidem cap,17. cū iſto cōiungendum eſt.Idem etiam cauetur *in cap.*24.*eod. titul. de cenſib.& cap.*1.*de præſcript in quarta collectione.* Et ita etiā cōtra viſitationem ipſam:quæ incumbit Epiſcopis vel Archidiaconis,vel Decanis,vt dixi,maiorum eccleſiarum,vel legatis & nuntiis Romani Pōtificis, contra viſitationem ipſam nullius temporis præſcriptio admittitur,vt additur *in cap.* 16.ȷ. quod cum iſto ſimul explicabitur,id eſt,non idcirco admittit ius viſitandi bis in anno,vt Canonibus cautum eſt, eccleſias ſuæ diœceſi ſubiectas Epiſcopus, aut ratione viſitationis ſibi debitas annonas,quas procurationes vocant, quod diu ipſe vel
E prædeceſſores eius iis iuribus vſi non fuerint. Poteſt quidem nous Epiſcopus,vt cauetur in dict.cap.16 hæc iura ſibi bona fide quærere per poſſeſſionem 40. annorum aduerſus alterum Epiſcopum,cui ea iura competebant:at eccleſiæ nullo tēpore poſſunt ſibi acquirere immunitatem ab hiſce oneribus extra ſpeciale priuilegium Romani Pontificis, vt cauetur *in hoc cap.*11.*& in dict.cap.*17.*de cenſi.*Eſt autem cap.16.huius tit.de Archiepiſcopo Senonenſi,cui Abbas S.Maglorij, *qui eſt à Pariſ,*& alij quidam eccleſiaſtici in ipſius diœceſi cōſtituti viſitanti eccleſias ſuæ diœceſeos,viſitāri & circumeunti prouinciam ſuam,iuſtas procurationes præſtare recuſauerūt,in quos ob eam rem ab Archiepiſcopo Senonenſi,latam ſententiam ſuſpenſionis pridem, deinde excommunicationis in perſeue-

rantes in eadem contumacia Pontifex cõfirmat *in dict.ca.* 16. In hoc autẽ cap. 11. oſtenditur, ſine ſpeciali priuilegio Romani Pontificis nullam eccleſiam ab hoc onere immunem eſſe, nullóſve clericos, aut Canonicos, aut monachos, nec, quod lõgiſſimo tempore id oneris non ſuſtinuerint, vllam eis præſcriptionem opitulari poſſe: idque in ſpecie huius cap. 11. conſtituitur aduerſus ordinarium, vt ait, maioris eccleſiæ Mediolanenſis, in qua Canonici vocantur ordinarij, vt Rauennæ Cardinales olim, Lugduni etiam hodie Comites. Ij ſcilicet ordinarij maioris eccleſiæ Mediolanenſis, cæteris aliarũ eccleſiarum Canonicis, & clericis eiuſdem diœceſeos conferentibus in procurationem legatorum Põtificis exhibendorum cauſa, hi, inquam, ſoli ordinarij, nihil in hanc cauſam conferre volebant. Hæc autem Conſtitutio iubet etiam eos eadem onera ſubire.

Ad cap. Cum non liceat.

EX iuribus Epiſcopalibus, quæ ferè omnia enumerantur in *cap. conquerente.* ꝟ. *de offic. ordin.* alia non vtendo amittuntur oppoſita præſcriptione legitima, vt quarta decimarum & funerationum, *vt c.* 4. ꝟ. & inſtitutio vel deſtitutio presbyterorum, ſic oportet accipere inſtitutionem & deſtitutionem, cũ ita ſimpliciter nũcupatur, *vt in d. c. conquerẽte. & in c.* 18. ꝟ. Hæc facultas, inquam, inſtituendi & deſtituendi, augurãdi & exaugurandi presbyteros, non vtendo amittitur. Itemque ordinatio ſacerdotis parochiani, quem vulgo Pontifices vocant. Plebanum, vulgari voce, vt in Italia *Plebano, Plebain, le Curé.* Ordinatio igitur ſacerdotis parochiani, & plebani, & clericorũ, qui ei opem ferunt in diuinis myſteriis, & baptiſmi collatio, & pœnitentiæ leuioris irrogandæ facultas, & decimarum perceptio, & ſepeliẽdi, excommunicandi, interdicendi, abſoluendi, iura hæc non vtẽdo amitti poſſunt, & vtendo bona fide & ex iuſta cauſa acquiri, c. 18. ꝟ. Alia ſunt iura Epiſcopalia, quæ nõ vtendo non amittuntur: vt ius viſitationis: & quod eam conſequitur, ſive annexum eſt, vt ait *cap.* 25. ꝟ. *de cenſib.* ius petẽdę procurationis ſiue alimoniæ *vt ſuperiore c.* Reuerentia item & obedientia Epiſcopo debita nullo tempore intercidit, etiamſi per annos innumeros in ea exhibenda eccleſiæ quædam ſuæ diœceſeos ceſſarent, vt *in hoc c.* videlicet, ſi quæ forte prætendũt ſe exẽptas eſſe ab obſequio Epiſcopi fretæ ſolo lapſu tẽporis lõgiſſimi. Opus eſt Romani Põtificis ſpeciali priuilegio, quo eximantur ab obſequio diœceſani Epiſcopi, nec ſufficit temporis prolixitas. Quod etiam in viſitationum & procurationum cauſa ſeruari iam antè dictum eſt. Et priuilegium quidem illud quo plerique eximantur ab obſequio, atque etiam iuriſdictione diœceſaria, vt in hac vrbe Biturigum Canonici, S. Sacelli, & Capitulum S. Stephani, & monaſterium S. Sulpitij, & Societarij nominis Ieſu. Priuilegium, *inquam*, illud iure Pontificio approbatur, *c.* 1. *de priuil. in* 6. *c. vni. de exceſſ. prælat. in Cle. cap.* 15. *&* 18. *hoc ti.* Sunt Ordines & monaſteria innumera hodie, quæ eo priuilegio fruuntur, ratione ducta ex *can. luminoſo.* 18. *q.* 2. & ex iniquitate plerunque, oppreſſione, & iniuria Epiſcoporum, & quandoque conuẽtione habita cum epiſcopo diœceſano & remuneratione interueniente. Quæ tamen conuentio non videtur eſſe rata: ſicut nec ſi ex conuentione Epiſcopus ius viſitationis remittat aut procurationis. *c.* 21. ꝟ. *de cenſib.* Sunt etiam Epiſcopatus plerique qui non ſubiacẽt Metropolitano, ſed ſoli Romano Pontifici *ἀμέσως*, immediatè, vt Auienſis Epiſcopatus in Gallia, & Papienſis ſiue Ticinenſis in Italia, & alij multi.

Ad cap. Ad audientiam. XIII. & cap. Cum nobis. XIIII.

CVm c. 13. ſimul explicabo ca. 14. de præſcriptione centũ annorum, quæ ſola ſingulari quodam iure Romanæ eccleſiæ obſtat, non ſufficiente aduerſus eam XL. vel L. vel LX. vel alia quacunque temporis præſcriptione: cùm tamẽ aduerſus aliam eccleſiam, vti in ſuperioribus demõſtratum eſt, ſufficiat præſcriptio XL. annorum. De hac ſingulari præſcriptione C. annorum agitur in hoc c. 13. & 14. Olim etiam aduerſus Romanam eccleſiam currebat præſcriptio XL. annorũ. Pri- A mus Iuſtinianus conſtituit, vt ne vlli eccleſiæ alia præſcriptio noceret, ius ſuum perſequenti quam C. annorũ, *l. vlt. C. de ſacroſ. eccleſ. & Nou.* 9. *ſiue* 5. edicto Iuſtiniani, cuius etiam Suidas mentionem facit in Priſco. Emiſſar. Qui tamẽ Iuſtiniã. poſteà mutata ſententia in Nouel. 111 & 131. aduerſus eccleſias omnes ſufficere voluit præſcriptionẽ XL. annorũ, ſublataC annorũ ſæculi, vt ait, magis, quã tẽporis præſcriptione, *τῷ αἰῶνος μᾶλλον ἤπερ τῇ χρόνου περιγραφῇ.* quod & Gregorius I. probauit, non excepta Romana eccleſia, *can. volumus* 16. q. 5. Recentiores Põtifices, Ioannes VIII. Innocentius, III. Bonifacius VIII. in eccleſia Romanà ſeruari voluerunt Iuſtiniani priores Conſtitutiones, vt ſcilicet ei non poſſit alia præſcriptio temporalis opponi quam C. annorum, idque conſtat ex hoc *ca. & c. ſeq. & c.* 17. *in ſ. huius ti. in* 4. *collectione, & can. vlt* 16. *q.* 4 Hoc denique B præcipuum habere voluerunt eccleſiam Romanam, quãquam difficile, immo pene impoſſibile ſit probare C. annorum poſſeſſionem, vix enim vlli completis C. annis ſupereſſe poſſunt homines, qui de eius poſſeſſionis iuſto initio perducto ad C. annos teſtificari poſſint. Rumor quidem, & fama communis, vel de auditione teſtimonia, quæ dicant ij, qui ſe à maioribus ſuis id audiſſe & accepiſſe dicunt, proferri poſſunt, ſed harum probationum leuior eſt fides. Porrò cùm hoc proponitur, cum eccleſiam Romanam excipiunt, proculdubio intelligunt eccleſiam S. Petri. Id patet manifeſtè ex *c. vnic. de præſcript. in* 5. *collectione.* vbi Honorius III. idẽ priuilegiũ, quod habet eccleſia S. Petri, dat eccleſiæ S. Ioãnis Lateranenſis in eadem Vrbe, quæ propriè eſt ſedes Romani Põtificis. Nunc videamus quæ ſit ſpecies *c.* 13. *& c. ſeq.* Alexander III. cuidam nobili, feudi iure conceſſit penſionem annuam certæ pecuniæ impoſitã cuidã C caſtello, & debitã eccleſiæ Romanæ, & omnia iura, quæ in eo caſtello eccleſia Romana habebat, veluti cibaus ſiue procurationis, & bãna, vt ait, id eſt, ius edicta proponẽdi, & iuriſdictionem, quæ hoc loco ſignificatur, Placitorum nomine, quia barbare *Placita* vocant *plaids*, ſiue litigia, & coercitiones, ſiue mulctas delinquentium, quę etiam in idiotiſmo forisfacta, *forfaits.* Huic vero nobili, quo minus hoc iure & beneficio Põtificio vteretur, cùm Caſtellanus eius caſtelli faceret controuerſiam, & neque ſolueret penſionem annuam, neque cætera iura redderet nobili ſupra dicto: Pontifex pro nobili pronuntiat aduerſus Caſtellanum hac potiſſimum ratione, quod etſi diceret Caſtellanus, hoc iure nobilem non fuiſſe vſum per XXX. annos: tamen quia ea res principaliter contingebat eccleſiam Romanam, quia eius rei principale negotium erat eccleſiæ Romanæ, à qua beneficium illud proficiſceretur, nihil D agere Caſtellanum obijciẽdo iniuſtam XXX. annorum, aduerſus eccleſiam Romanam, neceſſarium eſſe C. annorum. Hæc fuit ratio præcipua, cui adminiculabatur etiam beneficium Pontificis, quod nobilis proferebat, itẽque liber cẽſualis Romani Pontificis, ex quo apparebat, ſuperiora iure pertinuiſſe ad eccleſiam Romanam. Qui quidem liber plenam ſanè fidẽ facit, etiamſi non inueniatur in archiuo ipſo eccleſiæ Romanæ, ſed apud Cardinalem quendam, qui olim fuerat Camerarius Romani Pontificis, id eſt, qui præfuerat archiuo, ſiue grãmatophylacio eccleſiæ Romanæ. Teſtes quoque huius rei approbandæ cauſa ab eodem nobili producti recipiũtur, vt idonei, nec ideo reijciuntur, quòd diceret Caſtellanus verbotenus tantum, ſcriniarium ſiue tabellionem non ex fide, dicta teſtiũ in literas retuliſſe, quia non eſt credibile peieraſſe ſcriniarium, E qui in eo officio accipiendo iurauit, ſe eo perfuncturum bona fide. Quare etiam præſumit Pontifex in *c.* 1. *de fid. inſtrum.* in quarta collectione, tabellionem ſuo officio functum fideliter, *cum*, inquit, *ad hoc ex iureiurando teneatur.* Ex c. 14. præter id, quod in eo habetur de non minori quàm C. annorum præſcriptione eccleſię Romanæ obiicienda notandum eſt, in eam C. annorum præſcriptionem, nõ numerari tempora ſchiſmatum eccleſiæ, quorum plura interceſſiſſe tempore Alexandri III. hiſtoria probat, tribus vel quatuor ordine Pontificibus, quos vocauerunt Antipapas, Alexandro oppoſitis factione Cardinalium & Principum quorundam, Octauiano ſcilicet & Guidone, & Ioanne, & Landone, quos omnes cùm mors eripuiſſet ex rebus humanis ſuperſtite Alexandro, nemo poſt eos auſus eſt in poſſeſſione ſummæ cathedræ vllam deinceps Alexãdro inferre

inferre moleſtiam, verebantur enim ne mortem obirent, vt priores illi quatuor, atque ita diu Alexander, qui fuit vir magnus, fruitus eſt ſede illa.

Ad cap. Audiuis. XV.

Coniungendum eſt cum hoc c. *cap. 3. ſupr. de reſtit. in integ.* vtrumque pertinet ad litẽ, quæ erat in Anglia inter Epiſcopum Vigorniẽſem & Abbatem Eueſannum ſiue ad Eueſan, ſic legendum hoc loco, vt in inſcriptione *c. 9. ſ. de iudic.* quem ſolum Abbatẽ liber fiſcalis Romani Pontificis ponit diœceſi Vigornienſi, vbi tamen corruptè legitur Eueſanna ordinis S. Benedicti, cum ſit legendum Eueſana, quod & hiſtoria Anglica manifeſtum facit multis in locis. Fuit autem lis ea de quibuſdam eccleſiis vallis & villæ Eueſanæ, quas *diœceſana lege*, vt ait, id eſt, tanquam conſtitutas in ſua diœceſi Epiſcopus iure communi ad ſe pertinere dicebat: Abbas contendebat, eas eſſe prorſus exceptas & liberas à ditione & iuriſdictione Epiſcopi ex priuilegio Hẽrici & Offæ, Regum Angliæ, & ex priuilegio Conſtãtini Papæ. (corruptè in hoc c. *Cœleſtinus prædeceſſor noſter*, pro, *Conſtantinus Papa*, vt rectè legitur in antiquis.) Idem etiam Abbas Epiſcopo opponebat præſcriptionẽ XL. annorum: quod tot annorũ ſpatio ceſſaſſet Epiſcopus in vallis Eueſanæ iuriſdictione vſurpanda. Deficienti Abbati in probatione priuilegij, ſupererat exceptio poſſeſſionis XL. annorum, ſicut, vt etiam hic ponitur, deficienti Epiſcopo in probatione eius temporis, quo dicebat eccleſiam Vigornienſem caruiſſe Epiſcopo, atque ideo ex præſcriptione XL. annorum tempus illud vacantis eccleſiæ deducendum eſſe, vt *c. 1. & 4. ſ.* supererat exceptio vſurpationis. Vſurpatio interrumpit præſcriptionem, vt putà, ſi probauerit in eccleſia quadam eius vallis Archidiaconorum quendam Vigornienſis eccleſiæ eò profectum, illius eccleſiæ inuiſendæ cauſa, fuiſſe benignè receptũ, eique benignè præbitas annonas & capita. Si & per Archidiaconos ſuos idem probauerit Epiſcopus, ſe coegiſſe ſiue collegiſſe denarium S. Petri, ſic vocabatur nummus argenteus, quẽ ſingulæ familiæ in Anglia olim penſitabant Romano Pontifici, quod tributum etiam ob eam rem dicebatur *Romſcheot, cõme la taille de Rome*, vt ſcribit Matthæus Vveſtmonaſterienſis, & Polydorus Virgilius, vltrò cõceſſum ab Offa & Ina regibus Anglorum eccleſiæ Romanæ. Id vero exigi ab Epiſcopo per Archidiaconos oſtendit *c. 12. j. de cenſib.* in quo ſic legendum eſt, *cum B. Petri denariorum collectam per Archidiaconos veſtros feceritis*, &c. Vſurpationis etiam, ſiue interruptę poſſeſſionis argumentum erat, vt hic proponitur, publica proceſſio, quæ *λιτανεία πρόσοδος*, apud Iuſt. *Nou. 67.* quam à ciuitate Vigornia in eam vallem tempore Pentecoſtes ducere Epiſcopus ſolebat. Argumentum etiam aliud erat interruptæ præſcriptionis cognitio cauſarum matrimonialium, quæ in ea valle mouebãtur, quam Epiſcopus ſemper vſurpauerat, & Capellanorũ, vt ait, ſuſpenſio, vel interdictio. Et hæc ſufficiant ad ca. 15.

C. 16. iam expoſui *ſ. in c. 10. & 11.*

Ad cap. Si diligenti. XVII.

Qvod habetur in hoc cap. coniungendũ eſt cum his, quæ dicta ſunt *ſ. in c. 22. de iureiur.* de iureiurando fidelitatis quod pręſtare iudex Calaritanus in Sardinia, quę tota parebat Romanæ eccleſiæ, debuit Romano Pontifici, non Piſano Archiepiſcopo, qui neque priuilegio, neque præſcriptione vlla id ſibi vnquã iuris acquiſierat. namque id ſemper exegerat à iudice Calaritano, non ſuo nomine, ſed nomine ſedis Romanæ: ex quo apparebat, non Archiepiſcopum Piſanum, ſed Põtificem Romanum fuiſſe in quaſi poſſeſſione iuris ſupra dicti, quia is ſolus poſſidet, cuius nomine poſſidetur, *l. quod meo de acquir. poſſeſſ.* Itaque non poterat Archiepiſcopo, qui non poſſidebat ſibi, procedere præſcriptio temporis. Imo & hoc poſito, Archiepiſcopum Piſanum eius iuris poſſeſſorem fuiſſe, dicendum eſt, præſcriptionem Archiepiſcopo non prodeſſe, quia mala fide poſſedit ſciens, id iuris ad Romanam eccleſiã pertinere, cum & iuſiurandum ab eo iudice exigeret hoc modo, ſaluo honore ſedis Apoſtolicæ, *dict. cap. 22.* Malę autem fidei poſſeſſori & iuſtum poſſeſſionis titulum non habẽti præſcriptio non procedit. At pręterea, ſic gradatim procedit Põtifex in hoc cap. hoc conceſſo, præſcriptionem procedere, nõ aliam procedere aduerſus Romanam eccleſiam quam C. annorum, quam probare perdifficile, imo penè impoſſibile eſt, vt diximus *in cap. 13 ſup.* In contextu huius cap. illo loco, *iuramentum, quod per ſedem Apoſtolicam*, legendum vt in ſequentibus, *quod pro ſede Apoſtolica*, id eſt, nomine eccleſiæ Romanæ, non Piſanæ: & ſic habet antiqua Decretalis. Quod autem ait in hoc *cap.* in præſcriptione rerum eccleſiaſticarum bonam fidem, & iuſtum titulum requiri, id obtinet hoc iure in omni omnium rerum præſcriptione, vt ait in *cap. vltim. j. hoc titul.* non tantum canonica, quæ ſecundum canones inter eccleſiaſticos procedit, ſed etiam ciuili, quæ inter laicos. Nam & inter laicos omni tempore bona fides interuenire debet, quoad iuſtum præſcriptionis tempus adimpletum ſit. Incidens mala fides medio tempore interrumpit præſcriptionem vel vſucapionem hoc iure, ſed non etiam iure ciuili. Quod ſi in pręſcriptionibus, vel bona fides hoc iure requiritur, *vt in cap 3. & 5. & pen. & vlt. hoc titul.* & iuſtus titulus igitur, id eſt, iuſta cauſa poſſeſſionis adipiſcendæ & obtinendæ, *vt cap. 31. j. de decim. c. 9. ſ. de probat.* nam vbi iuſtus titulus abeſt, vix eſt vt non etiã adſit bona fides, *l. vlt. Cod. vnde vi.* Cùm igitur conſtet, ſine bona fide præſcriptionem non procedere poſſe ſine iuſto titulo. Quod non videtur per omnia admittere *ca. 1. de præſcript. in 6.* niſi & ibi dicas, eum, qui poſſidet ſine titulo, modo non poſſideat contra ius commune, non omnino carere titulo, vel eo quod eius poſſeſſio veluti iuri contraria coargui non poſſit: ſicut nec ſi origo poſſeſſionis hominum memoriam exceſſerit.

Ad cap. Cum olim. XVIII.

Epiſcopus Lucenſis vindicabat ſibi in villa quadam iura Epiſcopalia, veluti inſtitutionem & deſtitutionem presbyterorum, ordinationem rectoris parochiani & clericorum, & vindicabat quidem ea iura fretus iure communi, ſiue communi lege diœceſana, *vt cap. 15. ſ.* atque etiam ex ſentẽtia quadã arbitrorum, hac in cauſa pro ſe data aduerſus Abbatẽ S. Saluatoris, qui tunc denuo de hiſce iurib. cum eo Epiſcopo controuertebatur, prolato priuilegio Gregorij VII. ante ſententiam illam arbitrorum impetrato, quo hæc iura abiudicantur Epiſcopo, adiudicabantur Abbati, & villa illa eximebatur poteſtati Epiſcopi: Prolatis etiam multorum Põtificum ſimilibus priuilegiis cõceſſis poſt ſententiam arbitrorum: Ac pręterea oppoſita præſcriptione XXX. annorum, quæ initium duxerat à conceſſione illa priuilegiorum, & à iuſto titulo igitur & bona fide cœpta & cõtinuata ſine interpellatione legitima. Quapropter etiam pro Abbate pontifex pronuntiauit in his cauſis, vt ait, quibus quæſiſſe ſe iura Epiſcopalia præſcriptione legitima Abbas docuit poſt ſentẽtiam arbitrorum: in aliis, in quibus idem non doceret, præſcriptione vti nõ potuit, Epiſcopo iuxta ſententiam arbitrorum iure ſuo conſeruato.

Ad cap. Penult. & vlt.

Erat in Vngaria quæſtio de decimis Comitatus Simiginẽſis, ſic eſt legendum Comitatum hic vocat, quem ducatũ Bonifinius ſcriptor doctiſſimus hiſtoriæ Vngaricæ. Et hæc quidem quæſtio de decimis, vt cœpi dicere, erat inter Epiſcopum Veſprimenſem, & Abbatem S. Martini qui eſt in diœceſi Veſprimenſi, Abbate decimas illius Comitatus vindicante interdicto vti poſſidetis ex priuilegio Stephani primi Vngarorum regis, quem S. Stephanum vocant, quod relatus fuerit inter diuos, confirmato à Paſchali III. Romano Põtifice, quod in decimarum iure conferendo non ſufficeret auctoritas regis cum nec regi id iuris competere poſſit, *cap. 31. infra de decim* quod pertinet etiam ad eccleſiam Veſprimenſem: Epiſcopo autem eaſdem decimas contrà vindicante, & argumentis quibuſ

quibuſdam refellente priuilegium illud Abbati conceſſum.
Quibus tamen argumentis tãquam infirmis Pontifex locum
non dedit, & omnino priuilegium illud ratum & firmum eſſe
iuſſit, ac iubet in hoc cap. Verom, vt ſobiicit, quod attinet ad
confectionem & erogationem chriſmatis, ſiue olei, ex quo fit
poſt baptiſmum vnctio olei benedicta (vt Tertullianus loqui-
tur in libro de Baptiſmo, & eadem de re Cyprianus ad Ioui-
nianum in hunc modum, *Vngi neceſſe eſt eum, qui baptizatus ſit,*
vt accepto, inquit, *Chriſmate, id eſt, vnctione, vnctus eſſe Dei, & in*
ſe habere gratiã Chriſti poſſit.) Item quod attinet ad conſecratio-
nes altarium & baſilicarum, & ordinationes clericorũ, qui ad
ſacros ordines promouendi ſunt, pontifex vult clericos paro-
chiales ſupra dicti monaſterij (nã & monachi parochias ha-
bere poſſunt. *c. 10.* ſ. id eſt, regimen quarũdam parochiarum)
non poſſe ea beneficia, quæ ante retuli, ab Abbate conſequi,
ſed à ſolo Epiſcopo Veſprimẽſi, ſi Catholicus fuerit & gratus
Romano pontifici, & quidem gratuito, non ære collato, alio-
qui ſimonia contraheretur, *c. 16.* ſ. *de ſimon.* & ſi Epiſcop. Ve-
ſprimenſis Catholicus non fuerit, ab alio quolibet Epiſcopo
Catholico hæc enim dare Pontificum eſt, non monachorum.
Vt vero ab alio quolibet Epiſcopo Catholico, deficiente pro-
prio, id eſſe ait ex priuilegiis Paſchalis & Alexandri conceſſis
abbati ſupradicti monaſterij, quibus quidem priuilegiis cum
nihil derogauerit priuilegium Clementis, quod ſubſecutum
eſt, & datum eidem Abbati generaliter, vt à quocũq; Epiſco-
po, vt diximus, beneficia illa rectores parochiarũ ſupra dicti
monaſterij accipere poſſint; concludit priſtina illa priuilegia
conceſſa à Paſchali & Alexandro ſub diſtinctione in illis ex-
preſſa & paulo ſupra expoſita generali ſermone abrogata nõ
eſſe; nec abrogata quoque ea priuilegia eſſe præſcriptione
XL. annorũ iã cõpleta, quæ hoc iure legitima præſcriptio eſt
aduerſus eccleſiam aut monaſterium, cum Abbas allegando
pro ſe illa priuilegia Paſchalis & Alexandri præſcriptioni om-
nino renuntiaſſe videatur, & poſt ea quoque priuilegia impe-
trata præſcriptionem implere nõ potuerit malæ fidei poſſeſ-
ſor conſtitutus. Impetratio enim priuilegij quod notãdum, ar-
gumentum eſt malæ fidei. Quo enim opus eſt mihi priuilegio
ſi bonæ fidei poſſeſſor, ſi mihi bene conſcius ſum? Mala, autẽ
fides, ſiue initio poſſeſſionis interuenerit, aut quaſi poſſeſſio-
nis, ſiue ſuperuenerit, ſane hoc iure impedit & interrumpit
præſcriptionẽ, *vt c. 5.* ſ. & ratio redditur in *c. vlt. ex Epiſtol. ad*
Romanos, quia, *omne quod nõ eſt ex fide peccatũ eſt*, ac ſi ille locus
Apoſtoli ſic accipiendus ſit. quod quæ præcedunt quodam-
modo innuunt. quod ſit contra animi noſtri conſcientiã, con-
tra fidem bonam. vt ſi quid edamus aut bibamus aliud dictã-
te conſcientia: ſi quid faciamus, quod intelligamus aut exiſti-
memus non eſſe faciendum: quod ſi quid poſſideamus, quod
ſciamus eſſe alienum; aut, quod idem eſt, noſtrum non eſſe,
peccatum eſt. Et ſic Gratianus interpretatur *in can. quærat. de*
pœnit. 5. diſtinct. ſic & alij multi. Hic eſt finis huius tituli de
præſcriptionibus.

AD TITVLVM XXVII.

De ſententia & re iudicata.

Ad cap. I.

HIc titulus eſt de ſententia & re iudicata. Senten-
tia eſt cauſa, res iudicata effectus, condemnatio
puta vel abſolutio, *vt l. 1. de re iudic.* Lis quę defi-
nitur ſententia tranſit in rem iudicatam, *l. ſi fun-*
dus, §. ſi plures de pignor. ca. 13. ſ. *hoc tit.* Sententiã
enim in hoc titulo non accipimus pro qualibet interlocutio-
ne iudicis, ſed pro ſententia definitiua *l. quod iuſſit. de re iudic.* &
pro ſententia, quæ non concepta contra leges, aut canones,
aut bonos mores, *vt Inſtit. initio ti. de offic. iud.* alioquin ipſo iu-
re nulla ſententia eſt, *c. 1 hoc tit.* licet ab ea appellatum non ſit.
A ſententia ipſo iure nulla appellare nõ eſt neceſſe, *l. ſi expreſ-*
ſim. de appella. l. 1. item cum contra. quæ ſent. ſin. appell. reſcind. l. 2.
& 5. C. quand. prou. non eſt neceſſ. aut ſi qua à ſententia ipſo iure
nulla interponitur appellatio, vt fit ſæpe. ex abundanti inter-
ponitur, vt eſt in epiſtola Gregorij I. ex qua ſumptum eſt, *ca. 1.*
quod notandum. Nam ex eodem exemplo, modóve recte di-
ces, ex abundanti opponi exceptionem, quæ iudicio bonæ fi-
dei ineſt ipſo iure. Eleganter autem Græci interpretes notãt,
multum intereſſe, ſententia iudicis ſit ἄδικος an ἄκυρος:
quia ἄκυρος eſt ipſo iure nulla, ἄδικος valet, nec citra ap-
pellationẽ reſcindi poteſt; hæc de iure litigatoris iniqui pro-
nuntiat, vt ſi volẽtem ſe excuſare à tutela beneficio liberorũ,
& probãtem ſe tot habere liberos quot ſunt neceſſarij ad ex-
cuſationẽ, iudex pronuntiauerit, eum non probaſſe numerum
liberorum: ills autem eſt ἄκυρος, quæ de iure publico pro-
nuntiat iniquè, vt ſi pronũtiet, numerum liberorum non pro-
deſſe ad excuſationem tutelæ, quod etiam oſtenditur *in d. l. 1.*
§. item cum contra.

Ad cap. II. & III.

EX eodem Gregorio eſt *c. 2. & 3.* quorum vno oſtenditur,
rem, quæ in iudicium deducta eſt, iãque perducta ad vl-
timam cognitionem, celeriter & tempori tamen iudicandam
eſſe pro qualitate eius, puta, vt ſi qua de re turpiſſima agatur,
ea maximè & maturiſſimè iudicetur. vt M. Tullius ait pro Cę-
cinna, niſi forte de vita hominis agatur. *nulla enim vnquam*, in-
quit ille, *de morte hominis cunctatio longa eſt.* Quamobrem etiã
pro qualitate cauſarum iudicibus delegatis certa tẽpora præ-
ſtitui ſolent intra quæ ſentẽtiam dicant, *l. 32. de iudic.* Et gene-
raliter ex conſtitutionibus cauſæ ciuiles ad ſummum finiẽdæ
ſunt intra triennium, *l. properandum. C. de iud.* cauſæ criminales
intra biennium, *l. vlt. C. vt intr. cert. temp. crim. quæſt.* fiſcales intra
ſex menſes, *l. vlt. C. de iure fiſc.* quæ eſt Græca conſtitutio Iuſti-
niani. Et cauſæ quæ ſunt de cõditione Decurionum intra tres
menſes, *l. generali. C. de decur. lib. 10.* Altero cap. nempe 3. idem
Gregorius definit, eũ, qui deiectus eſt ſede ſacerdotali, id eſt,
epiſcopali, quam obtinebat, ſine auctoritate Synodi, non eſſe
de iure deiectum, veluti deiectum ab Archiepiſcopo nõ adhi-
bito ſolẽni cõuentu ſiue Synodo, vt in ſpecie *c. 1.* Et hunc eſſe
verum ſenſum cap. 3. probat apertè integra epiſtola Gregorij,
quæ eſt *li. 2. Epiſt. 8.* & apertiùs quæ ſequitur epiſtola 9. Vulgo
ſic accipitur cap. 3. vt ſola Synodus in hãc rem ſpecialiter co-
acta poſſit iuſta ex cauſa Epiſcopum ſede ſua deiicere & re-
gradare. Quod etiam verum eſt, extatque eius rei exemplum
apud Ammianum Marcellinũ 15. de Athanaſio Epiſcopo A-
lexandrino quem, hoc agẽte Conſtãtio Imperatore, Synodus
remouerat ab Epiſcopatu & Sacramento, quod obtinebat, ex
iniuſta cauſa aut cauſa nõ probata. Cui decreto Liberius Põ-
tifex Romanus noluit ſuſcribere, nec vrgente Conſtantio
quidem, qui vehementer vrgebat decretũ illud Synodale cõ-
firmari à Romano Pontifice, qui etiam tum eminebat ſupra
omnes cæteros Epiſcopos, vt ille Marcellini locus euidenter
demonſtrat. Et de ea omni controuerſia extat dialogus ele-
gans habitus inter Liberium & Conſtãtium poſt Decreta Li-
berij tomo primo conciliorum. At quãmuis hoc ſit veriſſimũ,
ſolius eſſe Synodi, id eſt, (vt Marcellinus interpretatur) cœtus
in vnum quæſiti eiuſdem loci multorum. Solius, inquam, eſſe
Synodi, Epiſcopum iuſta ex cauſa Epiſcopatu mouere; tamen
c. 3. alius eſt ſenſus, & idem omnino, qui *cap. 1.* ipſo iure nullã
eſſe ſententiam, qua ab Archiepiſcopo Epiſcopus, qui ei ſub-
erat, ſine auctoritate ſynodi Epiſcopatu motus eſt. Nã & ſpe-
cies *c. 1.* fuit, vt conſtat ex integra epiſtola Gregorij, de Epi-
ſcopo quem Archiepiſcopus Matte, vt ita dixerim, & ſenten-
tia ſua Epiſcopatu abire iuſſerat, non adhibita auctoritate
ſynodi.

Ad cap. Ea quæ. IIII.

QVod ſequitur in *cap. 4.* eſt ex epiſtola Leonis I. ad Epiſ-
copos Cæſarienſes Mauritaniæ, de iis quæ iuſte decreuit,
& definiuit ſynodus Africana, vt à Romano Pontifice cõpro-
bentur & confirmentur. Vnde nota, ſynodos prouinciales in-
digere cõfirmatione ſummi Pontificis. Et adi, ſi libet, integrã
epiſtolam

epiſtolam Leonis, quę in libro epiſtolarũ eiuſdem eſt epiſtola 88.& hoc habet in extremo, quod hic legis, quod poni ſane debuit ante tres ſuperiores Gregorij conſtitutiones, qui longè fuit poſt Leonem, ſi ſeruanda eſt, vt plerunque ſeruatur, ſeries pontificum.

Ad cap. De cætero. V.

SEquitur in c.5.executione ſententiæ Romani Pōtificis ab eodem alij demandata, ſi qua fraus interuenerit, inquit, vt de omni negotio non cognoſcat executor, ſed rem omnem remittat ad Romanum Pontificem, quia executor, neque iudex eſt, vel cognitor, neque arbiter, *vt l.6.C.de execut.rei iud. l. 1.C.Theod.de litigioſ. Et ſi fraus interuenerit*, inquit, hoc ſic interpretari velim, vt ſi falſis precib. oblatis Romano Pontifici elicitum dicatur ab eo reſcriptum, quod ad eam litem finiẽdam pertinuerit, de qua Pontifex pronuntiauit. Sic hæc verba, *Si fraus interuenerit*, accipiẽda eſſe locus vnde ea ſumpta ſunt demonſtrat. Is eſt in *l.4.C.ſi contr.ius vel util.publ.* quæ tamen lex pugnat omnino cum hoc c.5. Nam etſi non cognitio, ſed executio nuda ſiue mera, vt loquuntur, alicui mandata ſit, executorem inquirere debere ait, de veritate precum quæ falſæ dicuntur, vt ſi falſæ videantur eſſe preces, de toto, inquit, negotio cognoſcatur, ab eodem ſcilicet executore. Quam cōſtitutionem vere dixeris extorſiſſe falſi, & ſobreptionis crimen & mendacij, nec probari tamen eam à Romano pōtifice in hoc c. quod & verba hæc demōſtrant, *de cætero noueris*, inquit. quorum virtus hæc eſt, aliud fuiſſe olim obſeruatum, nimirum ex ſententia *d.l.4.* cæterum deinceps idem non eſſe ſeruandum, non eſſe permittendam nudo executori totius cauſæ cognitionem

Ad Cap. Cum aliquibus. VI.

POteſt etiam ad executores rerum iudicatarum referri c 6. qui res iudicatas ad emolumentum ſiue ad effectum perducũt, plerunque eo, qui vicit, iuſſu Prætoris miſſo in poſſeſſionem bonorum eius quem vicit, iudicati ſeruandi cauſa; quod pignus Prætorium dicitur: vel extra ordinem captis & diſtractis pignoribus, *l. à diuo Pio, §. vlt. de re iud. l. 2. C. de execut. rei iud.* Ei vbi quidem exſequendi iudicati cauſa mittitur, qui vicit in poſſeſſionem bonorum eius. quem vicit, non verbotenus eum mitti ſufficit, niſi mittatur, vt ait, in poſſeſſionem corporalem, naturalem, realem, quomodo loquitur etiam *l. debitor. §. vlt. de pig. act.* Et hoc eſt, ꝙ ait in hoc c. 6. cum aliquibus eſt adiudicata poſſeſſio, non ſufficit eis dare pignora, niſi corporali poſſeſsione lætentur. quod proculdubio pontifex ſumpſit ex *l. non eſt. §. 1. de pign.*

Ad cap. Lato. VII.

HOc c. eſt de ſententia diuortij lata inter virum & vxorẽ ex mutuo conſenſu vtriuſque, colore quæſito, quaſi iniuſti matrimonij, & decepto iudice eccleſiaſtico. Quam ſententiam retractari & reſcindi Pontifex iubet, ſi poſtea apparuerit iuſtum fuiſſe matrimonium, quia obreptum eſt iudici. Et hoc quidem ita ſit rectè, etiam ad poſtulationem viri, ſi poſteà pœnitentia actus detexerit fraudem & errorem, ne animæ ſuæ periculum adiret. Vnde colligitur, contra quam vulgò feratur, aduerſus factum quemque ſuum venire, & erratum ſuum corrigere poſſe, ſalutis æternæ conſeruandæ gratia. Sententiam quoque per errorem latam poſteà veritate comperta, cognito errore iudicis, poſteà reſcindi poſſe vel à principe, vel a ſummo Pontifice, vel Senatu, *vt cap. penult. de frig. & malef. cap. 11. hoc tit.* quo iure vtimur. Neque enim tanti momenti aut ponderis eſt res iudicata, vt vincat veritatem, quamuis ipſa ſanè pro veritate habeatur interim, dum nullus error detegitur, iuxta regulam, *res iudicata pro veritate habetur.*

Ad Cap. Cum cauſa. VIII.

IN hoc cap. 8. proponitur alia cauſa reſcindendę ſententię, ſi Romani Pontificis legatus, cui delegauerat Pōtifex cauſam quæ vertebatur inter laicos quoſdam Veronenſes & clericos eccleſiæ S. Anaſtaſię, quæ Veronæ eccleſia epiſcopalis, aduerſus quos laici agebant ex empto, nomine domus ſibi venditę ac Archipresbytero eorundem clericorum, ſine cōſenſu Capituli. Si, inquã, legatus ille, poſt appellationẽ ab eo, tanquam ſuſpecto nomine clericorũ interpoſitam ad Romanum Pontificem, clericis ſubmotis præſcriptione temporis, intra quod proſequi debebant appellationem, ſentẽtiam dixerit aduerſus clericos, & domum, qua de agebatur, ſecundum conſuetudinẽ Veronenſis ciuitatis. quæ confirmabat vẽditiones prædiorum eccleſiaſticorũ factas ab Archipresbyteris, laicis adiudicauerit quam & poſtea re perlata ad Romanum Pontificem Brixienſis Epiſcopus delegatus ab eodem Pontifice confirmauerit. Nam hoc caſu ipſo iure nulla vtraque ſentẽtia eſt, quippe cùm lata ſit contra canones, *c. 1. 3.* qui quidem canones, nec ab Epiſcopo factam vnquam tuentur venditionem prædiorum eccleſiaſticorum ſine conſenſu capituli. Quapropter domum clericis Romanus Pontifex adiudicat, laicis abiudicat, à quibus etiam dicit, nihil facere conſuetudinem Veronenſem, canonum decretis facientibus pro clericis. vſurpata illa ſententia *l. 2. C quæ ſit long. conſuet. vt eſt in c. vlt ſup. de conſuet.* cōſuetudinem nõ eſſe tanti momenti, vt rationem vincat, aut legem, aut canones ſcilicet.

Ad cap. Inter cæteras. IX.

SEquitur in c. 9. quod exſtat etiam concilij Lateranẽſis habiti ſub Alexandro III. *part. 7. c. 4.* & eſt facillimum, ſententiam. quæ iniquitatem continet manifeſtam, veluti ſentẽtiam latam expreſſim contra ius publicum, etiamſi ab eo dicta eſt, cui cauſa delegata fuerit, adiecta hac clauſula, *appellatione remota*, reſcindendam eſſe. Et iis igitur tribus continuis caſibus, c. 7. 8. 9. ſententiam reſcindi citra appellationem quaſi ipſo iure nullam, *vt cap. 1. & 3.* Cum hoc autem cap. dicitur eſſe coniungendum *cap. 4 ſupr. de reſc.* quod & ſimilitudo inſcriptionis ſuadet.

Ad cap. Tenor. X.

HVius cap. ſpecies eſt de viro, quem cum apud iudicem delegatum à Romano pontifice mulier maritum ſuum eſſe peteret, & is negaret, ſe illius maritum eſſe, iudex abſente citra contumaciam muliere, abſente iuſta aliqua & neceſſaria ex cauſa, abſoluit quæ ſententia non tenet, *l. de vnoquoque de re iud. c. an omnia. ca. abſente. 3 quæſt. 9.* quia non vtraque parte præſente, vel, vt eſt in XII. Tabul. præſente ambobus, quia non præſente ambobus lata eſt. Quamobrem etiã poſtulante muliere iterum alius iudex datus a Romano Pontifice, qui denuo de negotio omni cognoſceret. Ad quem vocatus vir, cum morbo ſe teneri, nec adeſſe iudicio poſſe finxiſſet, mox tamen aliam vxorem duxit. Ex hac cauſa, quòd temere, pendente iudicio prioris matrimonij aliud contraxiſſet, excommunicatus, ac deinde abſolutus eſt, & poſt abſolutionem iudicio adfuit. alioqui manente excommunicatione per ſe iudicio adeſſe & experiri non potuiſſet, *cap. 7. ſupra de iudic. c. per tuas. 3. de ſentent. excommun. cap. cum inter. in fin. ſupr. de except.* Et re omni tandem apud iudicem poſteriorem diſceptata ex vtraque parte, vir protulit abſolutionis ſententiam, mulier teſtes, quibus probabat, ſe à viro, publicè annulo pronubo fuiſſe oppigneratam & ſubharratam, *vt loquuntur*, quæ vel ſola res matrimonium facit, *cap. vltim de deſponſal. impub.* ſi in præſens tempus, non in futurum verba collata ſunt. De annulo iſto pronubo fit mentio in multis aliis iuris pontificij locis, atque etiam *in l. 36. §. 1. de don. int. vir. & vxor.* & à Plutarcho in problematis, qui, vt fit hodie, & illum annullum olim non habuiſſe σφενδόνην, id eſt, palam ſiue fundam, Gallicè *Chaton.* narrat. De hoc verò negotio omni propoſito iubet iudicem

poſterio

poſteriorem pontifex cognoſcere, non habita ratione abſolutionis prolatæ pro viro, quæ illicita eſt, vt ait, vtpote patefacta, abſente altera parte citra contumaciam. Iubet & illum diſtrictiùs viro iniungere ſub pœna excommunicationis, ne pendente iudicio huiuſmodi ad eam mulierem, quam audacter & temerè nimis ſuperduxit, accedat. Hæc omnia ſufficiunt ad capit. decim. nam quiſquiliarum Doctorum piget. Nulli ſunt Doctores ineptiores, quam qui in hoc ius Pontificium ſcripſerunt.

Ad Cap. Conſanguinei X I.

DOcet hoc cap. iudicio eccleſiæ, quod eſt iudicio Epiſcopi, inter virum & vxorem facto diuortio ex cauſa *συγγενείας*, id eſt, cognationis ſpiritualis & compaternitatis contractæ ex baptiſmo cuiuſdam infantis, quæ idoneis teſtibus cōprobata fuerit, quæ diuortij cauſa iuſtiſſima eſt, *capit. 3. 6. 7. de cognat. ſpirit. capit. prim. & tert. eodem titul. in 6. l. ſi quis alumnam. Codic. de nupt.* quæ ſola in iure ciuili exſtat de compaternitate conſtitutio. Ita vero re tranſacta iudicio eccleſiæ, non ob id ſolum reſcindi ſententiam Epiſcopi, quod poſtea mulier confiteatur, tempore matrimonij contracti nulla ſe fuiſſe viro ſpirituali cognatione, coniunctam, ſed poſt contractum matrimonium commatrem ei eſſe cœpiſſe. Quæ cognatio ſuperueniens ſanè non dirimit matrimonium. Quamuis res in eam cauſam reciderit à qua incipere non poterat, *capit. ſecund. infra de cognat. ſpirit.* Adſertio igitur mulieris ſola non eſt iuſta cauſa reſcindendæ ſententiæ ritè & ordine legitimo prolatæ, niſi, inquit, accedant aliæ probationes legitimæ, quibus ſcilicet pateſiat, erraſſe Epiſcopum in iudicando, qui vtique potuit in iudicando ſeruare ordinem iuris, nec tamen ideo minus bene iudicare.

Ad Cap. Cum olim. X I I.

IN cap. 12. Innocentius reſcindit ſententiam Cœleſtini prędeceſſoris ſui, cui ſubrepſerat, quémve dolo malo circūuenerat litigantium aliquis, vſurpato illo Nicolai Pontificis verbo, ſententiam Romanæ ſedis poſſe in melius commutari, cùm aliquid Pontifici ſubreptum eſt, *can. ſententiam. 35. quæſt. 9.* quam vſurpauit etiā in *capit. cum ex litteris, ſupr. de reſtitu. in integr.* Species hæc erat: inter Epiſcopum Magaloniēſem, qui nunc dicitur Montis Peſſulani Epiſcopus in Coria, ſic vocabant prouinciam illam, quæ nunc dicitur *Languedoc.* Inter Epiſcopum igitur illum & Præpoſitum eccleſiæ orta controuerſia de Archidiaconatu eiuſdem eccleſię vacante. & ad Archidiaconatum illum aliqm nominante Præpoſito, alium Epiſcopo, atque etiam eodem Epiſcopo à ſe electum & nominatum, vt ait. inueſtiente per annulum, & inducēte in poſſeſſionem. Annulum Fridericus ait. eſſe donum inueſtituræ, *in conſtitutione de pace tenenda.* Annulo iungi ſcipio vel fuſtis ſolebat. Inde in idiotiſmo, *inueſtir par Ring & par baſtons.* Nam & veteribus Gallis, vt & Germanis annulus dicebatur, *Ring.* Ea vero re omnia perlata ad Cœleſtinum, Cœleſtinus irritam fecit nominationem vtriuſque. & pollicitus eſt breui ſe electurum certos homines eiuſdem prouinciæ, quorum opera Archidiacon. aliquis in locum defuncti ſubſtitueretur. Poſt ipſemet Cœleſtinus non recordatus pronuntiationis & pollicitationis ſuæ alij cuidam eum Archidiaconatum contulit, cui Innocentius hac conſtitutione, licet habuerit conſenſum Epiſcopi Magalonienſis, abrogat Archidiaconatum etiam abſenti, non eſt quærenda ratio longius, abrogat abſenti in odium ſubreptionis, & impoſturæ, de qua liquido conſtabat ſatis. liquidò, inquam, conſtabat obreptum fuiſſe Cœleſtino. Archidiaconi autem vacantis electionem permittit Capitulo Magalonienſi. Et nihil eſt præterea in *capit.* 12. niſi & illud annotare velis, quod Præpoſitus ille oſtendebat, vel prætendebat, vocem ſuam, ſuffragium ſuum computandum eſſe pro duobus, quod dignitates etiam hodie pleræque in pleriſque eccleſiis ſibi vindicant, & conſuetudo admittit; ius hac in re nullum exſtat certum, quæ & ſatis noua eſt, vt vna vox pro duabus habeatur, & computetur, & hoc iure fiat necne lautiſſime hic Panormitanus diſputat.

Ad Cap. Cum inter. X I I I.

AD hoc ca. 13. notandum eſt, à ſententia iudicis intra decem dies appellandū eſſe, vt cauetur *Iuſtinian. Nou. 23.* quam pontifices ſequūtur *c. 15. ī. hoc tit. c. cū dilectus. in fin. ſup. de elect. c. 36. ſup. de teſtib. c. 5. eod. tit.* in quinta collectione Decretalium. Sunt ſex collectiones, & ſexta ea, in qua verſamur, Gregorij IX. A ſententia igitur intra decem dies appellādum eſt, aut ſi intra decem dies ab ea appellatum nō ſit ſententia, etiamſi per iniuriam lata ſit contra ius litigatoris, *vt l. 1. §. item cum cōtra, quæ ſent. ſin. appell. reſcind.* auctoritate rei iudicatæ cēſetur, quaſi ſilentio eius, qui cōdemnatus eſt confirmata, *l. vlt. C. de ſent. quæ ſin. cer. quant. & dict. cap. 15. ī.* Sententia, inquā, poſt decem dies trāſit, vt loquuntur, in rem iudicatam, vel, quod idem eſt, ſententia, cuius, quamdiu appellari poteſt, parua aut pene nulla auctoritas eſt, poſt decem dies acquirit auctoritatem rei iudicatæ. quæ auctoritas tanta eſt, vt nullo remedio attentari poſſit, vt loquitur *l. eleganter. §. 1. de condict. indeb.* quod vix alibi in iure ciuili reperies verbum, & tamen eo verbo nullum eſt in iure frequentius. Auctoritas denique tanta eſt ſententiæ, quę cenſetur auctoritate rei iudicatæ, quæ tempore quæſiuit auctoritatem iudicati, vt nullo remedio reſcindi poſſit, quæ ſtatim atque rei iudicatæ auctoritatē aſſumpſit, ius facit, *l. 3. in princip. de liber. agnoſc.* & pro veritate habetur, *l. ingenuum. de ſtatu homin.* Et hoc potiſſimum pontifex hoc c. reſcribit ad Abbatem S. Zenonenſis Veronēſis, pro quo aduerſus Archipresbyterum S. Proculi eiuſdem ciuitatis iudicatum erat, nempe eccleſiam S. Proculi pleno iure, id eſt, ſine vlla exceptione, vt *cap. 15. de præſcriptio. cap. 16. de ſor. compet.* eſſe ſubiectā monaſterio S. Zenonis, à quo iudicato appellatum non erat. Ius autem ſummum & plenum potiſſimum conſiſtit, vt hic enarratur, in fidelitate & obediētia manuali, hic loquitur, & in *cap. 11. ī. de maior. & obed. & c. 11. ī. de reſtit. ſpol.* quam quidem fidelitatem & obedientiam Archipresbyterū S. Proculi & clericos eius, iudicatum erat debere Abbati S. Zenonis. Conſiſtit etiam plenum illud ius in iure conferendi ordines ſacros in eadem eccleſia S. Proculi, in iure conferendi primam tōſuram clericalem. Quod nō eſt nouum, Abbatibus quaſi Epiſcopis, cōcedi a ſummo Pontifice, *c. 3. de priuileg. in 6.* & fit ea verò tonſura raſo vertice capitis, *cā. duo. 12. qu. 1. can. prohibere. 23. diſt.* Et inde fit, vt Hieronymus in quadam epiſtola obteſtetur Auguſtinum per ſuam coronā. Conſiſtit etiam in chriſmate, ſiue oleo, quo qui baptiſmum petunt, inunguntur, derogando ſupra dicto Archipresbytero. Conſiſtit quoque, vt ait. in Litaniis in eccleſia S. Proculi agendis, ducendiſve, certis ſtatiſque temporibus quod etiam non leue iuris ſui, & quaſi poſſeſſionis, & maioris poteſtatis ſiue dominationis argumentum eſt. *capit. 15. ī. de præſcr.* Litanias vel litas dicūt, quas vulgo rogationes. vel proceſſiones. Exſtat vero hęc cōſtitutio plena primo epiſtolarum Innocentij III. hæc decurtata eſt, vt ſunt ferè omnes conſtitutiones in hunc librum relatæ.

Ad Cap. Cauſam. XIIII.

EX hoc cap. intelligimus. à ſententia definitiua iudicis dati ex conſenſu litigātium, reum, qui ſuperatus eſt, quamuis ex conſenſu eius datus iudex ſit, poſſit appellare ad eum qui iudicem dedit, *vt l. ex conſenſu de appell.* quod tamen *l. 8. Cod. de epiſcop. audien.* non videtur admittere in Epiſcopo, qualis fuit, qui in ſpecie huius cap. iudex delatus proponitur à Summo Pontifice ex conſenſu partium. Laudenſis ſcilicet Epiſcopus inter Canonicos Nanarienſes, & Albertum Siccum clericum, cuius delegationis ad Laudenſem Epiſcopum exemplum exſtat. lib. 1. Epiſtolarum Innocentij III. epiſtola incipiente, *Cum illius vicem, &c.* At dict. l. 8. non loquitur de Epiſcopo iudice dato ex conſenſu partium, à quo appellare licet, ſed de arbitro

bitro

bitro ſumpto ex cõſenſu partium, *vt l.7.eod. tit.* à quo appellare non licet. Conſenſum autem partium, quo adhibito iudex datus eſt, tanti momẽti eſſe hic oſtẽditur, vt ſi à ſententia eius iudicis appellatum ſit, iudex qui de appellatione cognoſcit, eam confirmare non poſſit, ſi modo iniquitatẽ non contineat manifeſtam, etiamſi is, quod notandum, qui appellauit, quodammodo probauerit, ſententiã contra formam mandati, ſiue delegationis fuiſſe prolatam: quodammodo, nõ ad liquidum, alioqui nulla eſſet ſententia. Et ratio hæc redditur, quod ad vnam vel quamlibet ſpeciem probationis iudex animum intendere non debet, ſi alia argumenta ſuppetant, quæ animum eius ab ea probationis ſpecie dimoueant, *vt.c.6.ꝫ.de renũciat.*

Ad Cap. Quod ad conſultationem. XV.

QVod diximus initio *ca.13.hoc tit.* de præſcriptione decem dierum, quo tollitur appellãdi facultas, confirmatur etiã in *hoc c.15.* in quo etiã hoc additur, tametſi iudicato exſequẽdo Cõſtitutiones preſcripſerint mẽſes quatuor, *vt l.2.& 3.C.de vſur.rei iudic.* tamen arctari illud tempus & produci poſſe, & produci arbitrio iudicis, *l.2.de re iudic.* vel etiã voluntate eius, qui iudicatus eſt, vt puta ſi, vt in ſpecie huius cap. proponitur, ſentẽtia iudicis reo indicta purgatione canonica, quæ fit præſtito iuramento, & adhibitis coniuratoribus certis, reus receperit ſe eam purgationem impleturum intra viginti dies. poſt XX. dies exſequendã ſententiã eſſe, nec ab exſecutione poſſe appellari, niſi, vt ait, exſecutor modum iudicationis excedat, quod ſumpſit ex *l.ab exſecutione.C.quor.appel.non recip.* & cetera quoque ferè omnia ſumpſit ex iure ciuili, & omnino quicquid præclarum eſt in hoc iure, ex iure ciuili eſt, nec huius interpres idoneus quiſquã, niſi ſit iuris ciuilis peritiſſimus. Initium verò huius c. in quo ita eſt, *quod ad conſultationem: & ꝫ. &c.* repleri poteſt ex reſcripto pleniori ipſius Innocentij, quod exſtat primo Epiſtolarum.

Ad Cap. Sicut. XVI.

HOc ca. eſt de exceptione rei iudicatæ, cuius effectus hic eſt, vt iterũ ea de re non quæratur quę iudicata eſt, etiãſi per iniuriã contra ius litigatoris iudicata ſit, ſi modo appellatione reſciſſa non ſit: ſed vt hoc tantùm quæratur, an iudicatũ ſit, *l.1.§.pari, de libe.exhib.* Quod probari duob. idoneis teſtibus ſatis eſt, qui omni adſeueratione confirment, ſentẽtiam de ea re, quæ iterum in iudicium deducitur, iã olim fuiſſe prolatam, etiamſi teſtes cauſſas non dicant, quibus iudices moti talem ſententiam protulerint, propter auctoritatem ſcilicet rerum iudicatarum, quæ efficit, vt præſumamus, quod notandum, omnia legitimè & ſolemniter iudicem egiſſe, etiamſi in ſententia omnes cauſſæ, quæ iudicem mouerunt, expreſſæ non ſint. Deniq; omnis ſententia, quæ cenſetur auctoritate rei iudicatæ, præſumitur eſſe iuſta, niſi aliud probetur, *c.13.in fi. ꝫ.* Et hoc igitur ca.16. rectè conſtitues, quamuis ex ſcripto ſententiam ferri oporteat *l.vlt.C.de ſent.ex peric.recip.c.vlt.de ſent.& re iudic.lib.6.* tamen, ſententiã latam eſſe, etiam ſine ſcripto rectè probari. Quod ſummè notandum eſſe cenſeo.

Ad Cap. Cùm ſuper. XVII.

EX hoc cap. intelligimus, quamuis ſæpius conſtitutum ſit, ſententiam inter alios dictam aliis nõ nocere, aliorúmve ius inuitorum vel ignorantium non lædere, nõ mutare, vt eſt proditum *in tit.C.int.al.act.vel iud.al.non nocer.& l.pen.de re iudic.& l.is qui fundum.de vſufr.leg.* tamẽ quia in cauſſa poſſeſſionis ſententia inter alios dicta aliis nocere poteſt, in iure quod habet, puta in proprietate aliis nocere nõ poteſt: verũ quia in cauſſa poſſeſſionis aliis ſententia, quæ inter alios dicta eſt, nocere poteſt, puta ſi ſententia mandetur exſecutioni, & is qui vicit, inducatur in poſſeſſionem rei controuerſæ: idcirco ne id eueniat, ne id fiat aliis, inter quos iudicatum non eſt, per-

Iac. Cuiac. Decret.

A mittitur ab eo iudicato appellare, & hac remota exſecutionẽ remorari, quod & ex aliis iuſtis cauſſis permitti oſtendit, *l.4.§.alio.& l.5.de appel.* Quæſtio erat de monaſterio quodã Hiſpaniæ, quod Epiſcopus Aurienſis, qui nunc dicitur Aurenſis in Galleria, contendebat iuri ſuo eſſe ſubiectum, quæſtio, inquã, erat de ſtatu illius monaſterij, vt loquitur hoc loco, *& c.34.ꝫ.de teſtib.& c.4.de fid.inſtrum.* & cùm eſſet dicta ſententia pro Epiſcopo Aurienſi aduerſus monaſterium, rectè proponitur in hoc c. ab ea ſententia appellaſſe Ouetenſem Epiſcopũ, qui alius eſt Epiſcopatus in Hiſpania, cum quo res iudicata non erat, quia ad ſuam eccleſiam potius aiebat illud monaſterium pertinere, atque ideò eius intererat ſententiam illam temerè non perduci ad emolumentum.

Ad Cap. Cùm Bertholdus. XVIII.

B EX initio huius c. notandum eſt, quod non eſt tam euidenter expreſſum, ius patronatus quod laicus habet in eccleſia aliqua, id eſt, ius in ea defuncto rectore nominandi alterius & deducendi ad Epiſcopum, vt eo auctore inducatur in poſſeſſionem eccleſiæ: Ius, inquam, patronatus tranſmitti in heredem cum ceteris omnibus facultatibus defuncti. Itémque ius patronatus pignori dari poſſe cum fundo, ſiue curia, vt vocat, ſiue villa, in qua eccleſia illa ædificata eſt. Et ſimiliter locari poſſe, *bailler à ferme*, cum fundo, cum vniuerſitate, vt ait, Cum vniuerſitate quadam prædiorum locari poſſe ius patronatus: vel in emphyteuſin dari, *cap.ex literis.ꝫ.de iur.patron.* Et pignori dato fundo, tacito intellectu & ius patronatus, quod ei fundo adhæret, pignori ſuppoſitum videri, niſi ſpeci-
C aliter in dando fundo dominus exceperit ius patronatus, *vt d.cap.ex literis.* Et in ſpecie huius c. ſicut ſcriptum eſt, in antiqua Decretali collectione tertia, Bertholdus miles fundum, quem & curiam vocat, creditori pignori dedit, expreſſim retento & recepto ſibi iure patronatus. Quamobrem & in fine huius c. Bertholdus verus patronus dicitur. Itaque vacante eccleſia in illo fundo ſita, cùm heres creditoris pignoratitij nominaſſet Primum quaſi patronus, & Bertholdus qui erat verus patronus nominaſſet Secundum *qu'on appelle preſenter*: re variè diſceptata tandem ad extremum ex ſẽtẽtia Romani Pontificis vicit Secundus, qui ante victus fuerat ſententia Rhemenſis Archiepiſcopi ab eo per obreptionẽ extorta, cuius obreptionis hæc argumenta erant: Primum quod in ſententia Archiepiſcopi falſo erat ſcriptum, heredem creditoris approbaſſe legitimè, eo tempore quo nominauit Primum, ſe fuiſſe quaſi in
D poſſeſſione iuris patronatus: quod non probauerat, quia probauerat tantum ſibi tãquam patrono rectorem illius eccleſiæ quotannis ſoluiſſe penſionem certam. Quæ ſola penſitatio idoneum patronatus argumentum non eſt, *ca.6.in fin.ꝫ.de fid.inſtrum.* non probauerat, ſe eſſe in poſſeſſione nominandi miniſtrum eccleſiæ vacante miniſterio. Hoc modo rectè probaſſet poſſeſſionem: illo non idoneè probatur ius patronatus, eiúſve iuris quaſi poſſeſſio. Item quod falſo erat in ea ſententia expreſſum, Secundum non probaſſe intentionem ſuam, qui eam vero probauerat per quam idoneè. Item (& hoc eſt tertium) quod Archiepiſcopus de ea re pronuntiauit non acceptis atteſtationibus vtriuſque partis. Quæ omnes ſunt iuſtiſſimæ cauſſæ reſcindendæ ſententiæ, latæ nimirum ex falſis cauſſis, circumuento iudice, fraude litigatoris. Non additur hæc cauſſa quarto loco, quæ tamẽ addi poſſe videbatur, quod
E de omni ea negotio Archiepiſcopus pronũtiauerat *μονομερῶς*, id eſt, vna tantum parte præſente, præſente Primo, abſente Secundo, nec probante iuſtas abſentiæ cauſſas. Non additur, inquam, hæc quarta ratio, quia Secundus quaſi contumax ex edicto peremptorio, & ritè igitur abſens condemnatus eſt, quod & nominatim proponitur in antiqua Decretali, quam & in hanc rem rectiſſimè Bernardus adduxit in hoc loco.

***

Ad Cap. In Cauſſis. XIX.

CONſtitutio hæc ſcribitur ad eundem Archiepiſcopum Rhemenſem, cuius mentio habita eſt *in cap. ſuperiori*, & breuiter hoc vult, auctoritatem rei iudicatæ à ſummo Pontifice, vim legis, decreti, ſiue canonicis generalis obtinere, & in ſimilibus cauſſis eſſe ſequendã, niſi, vt dicitur de Conſtitutionibus Principum *in l. 1. eod. titul.* Pontifex alicui ſine exemplo ſubuenerit, vel ob merita alicui ſpecialiter indulſerit, quia hæc beneficia perſonalia ſunt. Quin etiam in rebus iudicandis hoc exigit Nouel. Leonis 92. vt animus ei fuerit τὸ κρεῖν πότερ νομοτιθεμα.

Ad Cap. Inter monaſterium. XX. & Cap. Suborta. XXI.

HOc cap. 20. eſt de lite; quæ fuit inter monaſterium S. Leofridi de Cure, quod eſt Rothomagi, quod vulgo dicitur S. Lo, & monaſterium S. Odœmi, vulgò S. *Ouan*, quod eſt in eadem ciuitate: monaſterio S. Odœmi contendente ex ſuo corpore Abbatem eſſe eligendum, & dandum qui regat monaſterium S. Leofridi: contra monaſterio S. Leofridi ius ſibi eſſe aſſerente, Abbatem eligendi, quem mallet ex monachis monaſterij ſui, non accerſito aliunde alio, ex priuilegio quodam ſibi dato à Lucio Papa. Cuius litis diſceptationem cũ mandaſſet Innocentius certius iudicibus, & apud eos lis conteſtata, & iam ex vtraque parte producti teſtes eſſent, procurator S. Odœmi protulit aliud quoddam mandatum nouum eiuſdem Innocentij, quod per obreptionem eum extorſiſſe præbebat argumentum omiſſa in eo mandato mentio Luciani priuilegij, & omiſſa mentio litis actæ apud priores iudices, productæque iam ad publicationem teſtium. Faciebat etiam obreptionis ſuſpicionem in eo mandato, nulla reddita idonea ratio, ob quam monaſterio ſancti Odœmi ſuſpecti eſſent, & recuſarentur iudices priori mandato hac in cauſa dati: quos etiã poſterioris mandati eliciendi cauſſa monaſterium ſancti Odœmi recuſauerat nimis ſerò, quia exceptiones dilatoriæ, quales ſunt, quæ iudices reiiciunt & recuſant, opponi debent ante litem conteſtatam, in ipſo limine quæſtionis. *l. pen. & vlt. C. de except. l. exceptionem. C. de probat. c. 62. in. ſeq.* alioqui litem conteſtando, approbare iudices & recuſationum cauſſis renuntiare litigator videtur, niſi qua forte cauſſa poſt litem cõteſtatam emergat & exoriatur, quæ ante litigatori incognita fuerit, *cap. 4. ē. de except.* Quapropter Innocentius confirmat ſententiam iudicum datorum priori mandato, qua Abbas S. Leofridi ex monachis eiuſdẽ monaſterij electus, iure electus dicebatur, non habita ratione cuiuſdam ſententiæ, quæ lata dicebatur iam ante pro monaſterio S. Odœmi, dicebatur, *inquam*, à procuratore S. Odœmi, non etiam in medium prodocebatur, quia nec ſi in medium producta eſſet, amictu eius, obtentuve, vt dicitur, nouorum inſtrumentorum res iudicata infringi poteſt. *l. 4. C. de re iud. l. Imperatores eo. tit. & cap. ſeq.* nec exceptio peremptoria, qualis eſt exceptio rei iam ante iudicatæ, opponi poteſt poſt alteram ſententiam, niſi ab ea appellatum ſit, *vt l. 2. C. ſent. reſcind. non poſſ.* Vſque adeo autem Innocentius probat electionẽ Abbatis S. Leofridi aſſumpti ex ipſo monaſterio, vt & ei munus εὐλογίας vltrò, ſiue benedictionis, impendat, quod proprium erat Archiepiſcopi Rothomagenſis, *cap. 1. ē. de ſuppl. negl. prel.* quodque in aliorum electionibus benedicendis & confirmandis eidem Archiepiſcopo teſtatur ſe velle ſaluum manere & integrum. Denique electo S. Leofridi Romanus Pontifex vltro impertit benedictionem, & abſq; præiudicio in poſterum benedictionis faciendæ ab Archiepiſcopo Rothomagenſi Extſtat verò hæc conſtitutio perſcripta latius *lib. 2. Epiſtolarũ Innocentij*, in quã quod ait & iam attigi ſupra, ſub prætextu nouorum inſtrumentorum res iudicatas reſtaurari non poſſe, confirmatur etiam *in cap. ſeq.* 21. in quo agitur de controuerſia, quæ fuit inter Epiſcopum Meldenſem *l'Eueſque de Meaux*, & monaſterium Rubeſcenſe, ſic legendũ *in C. 21. non Atrebatenſ.*, vel Reſuaſcẽſe, vulgo dicitur hodie S. Petri de Rubeſco monaſterium, & eſt ordinis S. Be-

A nedicti. Agitur, inquam, de controuerſia, quæ inter eos fuit ſuper ſtato libertatis & ſubiectione ſupradicti monaſterij, qđ ex parte monaſterij dicebatur eſſe liberum, nec Epiſcopum Meldenſem cognoſcere, ex parte Epiſcopi, ſuo iuri & poteſtati ſubiectum. Et in ea quidem controuerſia iudicio poſſeſſorio vicit Epiſcopus, & reſtitutus eſt in quaſi poſſeſſionẽ obedientiæ ab eodem monaſterio ſibi debitæ, qua ſpoliatus fuerat, Abbate monaſterij nimirum non negante, eum Epiſcopum olim habuiſſe quaſi poſſeſſionem obedientiæ in eodem monaſterio. Vicit etiam Epiſcopus iudicio petitorio, quia pronuntiatũ eſt, ſubiectionem eius monaſterij ad eum pertinere, quamuis Abbas pro monaſterij ſui libertate protuliſſet priuilegium quoddam Innocentij II. priuilegiũ ſcilicet exemptionis, vt vocant. Sed Epiſcopus fortioribus rationibus nitebatur, & præcipuè ſententia Alexandri III. lata pro Epiſcopo
B contra illud priuilegium exemptionis, quod Abbas allegabat quódve poſt ſententiam Alexandri pro Epiſcopo latam tunc fruſtra allegabat. Cur fruſtra? quia prætextu poſt reperti inſtrumenti ſententia retractari non poteſt.

Ad Cap. Cum I. & A. XXII.

HO c ca. eſt ſcriptum Abbati S. Criſpini in cauea, *qui s'appelle auſſi encor aujourdh'uy S. Criſpin en Caue*, ſic legendũ in inſcriptione, & Abbati Vallis ſecretæ, qui ſunt in diœceſi Sueſſionenſi. Eodem verò ſenſu dixit Ouidius Caueam, de Ponto:

Cum bene ſint clauſæ cauea Pandione nata.

Et Petronius, *Super limen cauea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes ſalutabat.* Varro cauiam dixit 3. de re ruſtic.
C Græci καλίαν dicunt. Verum ad rem. Cùm canonici quidam Sancti Dionyſij Rhemenſis obiicerent Abbati ſuo varia crimina, inſimulantes eum ſimoniæ, & periurij, & malæ adminiſtrationis, & iudices inter eos dati à Romano Pontifici Abbatem illum remouiſſent ab eccleſiæ adminiſtratione: Abbas appellauit ad Romanum Pontificem, iniquam ſententiam eſſe iudicem delegatorum proclamans, tum quod lite apud eos non conteſtata cognitionem ſuſceperint, minationem malitioſè conſpirauerant, recepiſſent, quos non tum præterea quod teſtimonium eorum, qui in Abbatis crimen eſſe recipiendos ſatis conſtat, *can. detractores. 3. qu. 4.* ſicut nec de re pronuntiandum eſſe ante litem conteſtatam ex tit. 6. huius lib. tum quod teſtimonia, quæ receperant, non publicaſſent, nec Abbati reo poſtulato ea pateſeciſſent, vti oportet, *c. 24. & pen. ē. de accuſat.* Quæ omnia ſi vera ſunt, iubet Põtifex
D ſententiam iudicum delegatorum infirmari, ſi falſa, cõfirmari. Hoc tantum exigit ad infirmandam ſententiam iudicũ delegatorum, vt cõſtet crimina obiecta Abbati non niſi ab iis qui in eius vitã & exiſtimationem conſpirauerant, fuiſſe probata. Nam ſi vel teſtes conſpiratores non eſſe appareat, vel alia de re, puta de ſtatu illius eccleſiæ, interrogatos reſpondiſſe, cuius correctio ſupradictis iudicibus ex parte omni mandata erat in capite & in membris, vt Pontifices loqui ſolent *in c. 17. & pen. ē. de accuſ.* de ſtatu, *inquam*, illius eccleſiæ vel de re quadã alia ad eius eccleſiæ emendationem pertinente, nõ de criminibus Abbati obiectis, vel ſi remotis cõſpiratoribus appareat crimina ſatis eſſe probata, probata per alios: his caſibus procul dubio ſententiam iudicum delegatorũ confirmari oportet.

E

Ad Cap. Cum te à B. XXIII.

SPae res huius ca. eſt elegans de actione iniuriarum, quã Lucius Titius verbi gratia egerat aduerſus Caium, quod Caius contumelioſè dixiſſet, equum ſuum non minoris eſſe, quam Titij capillos, *mon cheual vaut autant que tes cheueux*, quę tamen, vt Pontifex ait, vel nulla, vel modica contumelia eſt. Quamobrem etiam ex hac cauſſa damnatum ait non eſſe infamem, & fruſtrà igitur deſiderare à Principe vel Pontifice reſtitutionem famæ. Principis eſt vel Summi Pontificis, qui Princeps eccleſiæ dicitur, ſũmus eccleſiæ Princeps, reſtituere famam, *l. imperialis. C. de nupt. l. ſi qua. Cod. ad Senatuſconſ. Tertul.* Caſſio

*ul.*Caſſiodorus 3.Variorum. *Fas eſt*, inquit, *Principi maculoſas* A *notas vitioſæ opinionis abſtergere.* Symmachus 3.epiſtola. *Notatus iudicio*, id eſt, factus infamis ſententia iudicis, inquit, *exploratiſſimum remedium veniæ Imperialis implorat, vt iudicatus remiſſione famæ ſuæ vulnus excludat.* Suetonius in Vitellio, *Vitellium vltro ignominioſis notas, reis ſordes, damnatis ſupplicia dempſiſſe.* At, vt dixi, non indiget famæ reſtitutione, qui iniuriæ modicæ ac penè nullius nominis damnatus eſt in certam pecuniæ ſummā, vt hic proponitur, quamuis alias iniuriarum actio ſecuta condemnatione irrogare ſoleat infamiam, *l.1.de his qui not.infam.*

Ad Cap. Ad probandum. XXIV.

SPecies huius c. 24. quæ eſt ſatis obſcura lucem accipit ex *ca.22.ẽ.de reſcrip.* Ea fuit de electione Cuſtodis, *c'eſt à dire Gardien*, B præficiendi monaſterio cuidam puellarum in Germania, eadémque electione confirmata ſententia iudicum delegatorum, quam tamen ſententiam Pontifex in hoc c. reſcindit, eo quod vnus ex iudicibus tempore rei iudicatæ excōmunicatus fuiſſet publicè, id eſt, pro tribunali, vel pro pronao eccleſiæ, & ideò ex integro de electione ipſius Cuſtodis alios iudices cognoſcere iubet. Vnde intelligimus publicè, non etiā priuatim aut ſecreto, excommunicatum iudicis officio fungi non poſſe. nec ei vllos coniudices adiungi poſſe. Hæc eſt vis publicæ excommunicationis, vt arceat excommunicatos homines, *vt cap.12.ẽ.de except.*

Ad Cap. penult. & vltim.

DVo hæc cc. ſunt Gregorij auctoris huiuſce collectionis, qui vt in ea collectione aliquid de ſuo insereret, ex iure ciuili vltrò non aditus à conſultoribus vllis vel litigatoribus pleraq; ſumpſit & inſeruit, quo fit vt in eius conſtitutionibus plerumque nemo inſcribatur, ad quem conſtitutiones dirigantur. Et fuit hæc collectio Gregorij vltima, nempè ſexta. C Collectio autem Decretorum facta à Gratiano fuit prima, quæ præceſſit ſex collectiones Decretalium. Et hoc quidem quod eſt in cap.pen. huius tit. de re inter alios iudicata an aliis nocere aut præiudicare poſſit, eſt ex *l.pen. de re iud.* à me ſatis explicata Obſeru. 12.*cap.*25.inde aſſumes quod ad hoc c.pen. pertinet. Quod autem eſt *in cap.vlt.eſt in l.inter pares. eod.titul.* Facit, quod notandum, in hoc c.vlt. tria genera iudicum, alios eſſe iudices ordinarios, alios delegatos, alios compromiſſarios. D Inter pares numero iudices ordinarios, ſi diſſonæ ſententiæ proferantur, eā præualere quæ pro reo facit, quæ reum abſoluit. Denique reum paribus ſententiis abſolui, qui vulgo dicitur Ἀθηνᾶς ψῆφος, Mineruæ ſententia, Mineruæ calculus. Aliquando tamen præualet ſententia, quæ pro actore facit, vt ſi de libertate egerit, præualet ſententia, quæ facit pro libertate, quæ res valde fauorabilis eſt, *dict.l.inter pares l.lege.de manumiſ.* vel ſi agat de teſtamento, *l.ſi pars, de inoffic.teſtam.* vel, vt in hoc cap. definitur apertius, quam vllo alio loco, quo maximè nomine propter hunc caſum memoriæ mandandum eſt, ſi quis egerit de dote vel matrimonio Nam & ea ſententia obtinet, quæ pro dote facit vel pro matrimonio. Et hæc de ſententiis iudicum plurium ordinariorum. At inter pares numero iudices delegatos, ſiue iudices datos, ſi diſſonæ ſententiæ proferantur, ea præualet, quam is, qui iudices dedit, confirmauerit, E ſecutus fuerit & approbauerit, *c'eſt à luy à les departir.* Iudices autem compromiſſarij, id eſt, arbitri ſumpti ex compromiſſo partium certa pœna compromiſſa viciſſim, ſi diuerſas ſententias dixerint, nullis partes quæ in eos compromiſerunt ſtabunt inuitæ, omnes contemnent impunè, *l.diem. §. ſi plures de rec.arb.* quia de eo non eſt actum inter partes, quæ ex compromiſſo arbitrum adierunt, non eſt actum ſcilicet inter eas vel conuentum, cui potius ſit ſtandum, ſi inter pares numero arbitros diuerſæ ſententiæ fuiſſent.

***

Iac.Cuiac.Decret.

A

AD TITVL. XXVIII.

De appellationibus, recuſationibus, & relationibus.

TITVLVS 28. eſt de appellationibus, recuſationibus, & relationibus, quo prolixior nullus eſt in hoc libro ſecundo. Appellatio eſt remedium iuris, quo, aut cuius auxilio is cui ſententia iudicis non ſatisfacit, ex integro eandem cauſſam agit apud maiorem iudicem. Recuſatio verò eſt reiectio iudicis, cuius ea de re ſiue lite notio eſt, quæ vertitur inter aliquos. Et fit quidem ea recuſatio ante litem conteſtatam, vel ex cauſſa etiam poſt litem conteſtatam, vt docui *in c.20.ẽ.tit. prox.* B Relatio autem eſt conſultatio iudicis ad Principem, vel Pontificem Maximum ſuper ea re, cuius cognitionē ſuſcepit necdum impleuit Ac de appellatione quidem & recuſatione ſunt multa in hoc titulo, de relatione eſt ſolummodo *cap.68.*

Ad Cap. I.

EX hoc capit. 1. hoc ſolùm notandum eſt, poſt appellationem legitimè interpoſitam, ſi iudex, à quo appellatum eſt, non intermiſerit iuriſdictionem, vt in ſpecie hoc cap. propoſita, ſi Archiepiſcopus Priorem cuiuſdam eccleſiæ, qui ab eo appellauerat ad Romanum Pontificem, ſubmouerit ab adminiſtratione eccleſiæ: ſi eccleſiam interdicto ſubiecerit: ſi ſacram rem fieri in eccleſia prohibuerit: ſi Canonicos Priori ſubiectos imperio vel mandato eius obtemperare prohibuerit C poſt appellationem interpoſitam ab eo: ſi idem beneficia, quorum collatio ad Priorem pertinebat, ipſe ſuo arbitratu contulerit, nulla interueniente mora, aut cunctatione malitioſa, vt ait, puta quærendorum interim fructuum beneficij, vacantis cauſſa, vt rectè ſupplet Hoſtienſis: ſi, inquam, nulla interueniente mora Prioris quæ ad Archiepiſcopum iuxta concilium Lateranenſe deuolueret beneficij vacantis conferendi poteſtatem, breuiter nulla interueniente mora Prioris de qua re concilij Lateranenſis ſententia exſtat *c. 2. ẽ. de conceſſ.preb. & c.30.ẽ.de teſtib.& atteſt.* quo definitur, vt ſi intra ſex menſes is, cui ius conferendi competit, non contulerit beneficium, vt eius conferēdi poteſtas tranſeat, vel deuoluatur, vt loquuntur, *qu'on appelle les deuolus*, à Priore ad Epiſcopū, ab Epiſcopo ad Archiepiſcopum, ab Archiepiſcopo moratore vel ceſſatore ad Romanum Pontificem. Si igitur poſt D appellationē beneficia, quorum collatio pertinebat ad Priorem, Archiepiſcopus ipſe contulerit: quicquid is Archiepiſcopus & hoc & aliud poſt appellationem egerit non habita ratione appellationis, id omne irritum fieri oportere, *vt cap. 62.& 63.ẽ.& l.11.eod.* Eſt autem cum hoc c. coniungendum *cap.6.de iudic.* quod etiam eandem inſcriptionem habet & incipit ab iiſdem verbis.

Ad Cap. II. & Cap. Conſuluit. XVIII.

IN inſcriptione huius ca. 2. pro *Archiepiſcopo Rhemenſi* ſcribendum eſt Archiepiſcopo Rauennatenſi, *vt c.28.eod.tit.in 1.collectione*, cuius quidem c.28. pars eſt hoc c.2. Nam & Ab- E batem S. Apollinaris ex codice fiſcali Romani Pōtificis, quo de agitur nominatim in contextu *d.c.28.& c. quoque in prima collectione*: ex eo, inquā, codice fiſcali ſatis conſtat eſſe in diœceſi Rauennatenſi, nullum verò talem in Rhemenſi. Et dicitur Abbas S. Apollinaris in clauſtro, ad differentiam Abbatis S. Apollinaris noui, qui eſt in eadē diœceſi Rauennatenſi: ſic ordinis S. Benedicti: ille ordinis Camaldulenſis. Valde autem notandum eſt, quod hac parte cōtinetur. non valere appellationem, ſi quis appellauerit ab Archiepiſcopo, non in ſpeciali cauſſa aliqua, ſed generaliter in omnibus cauſſis quæcūque quandocūque aduerſus eum coram Archiepiſcopo intenderentur. Quod & ad alios iudices ordinarios trahi poteſt, *cap. 18.ẽ.hoc titul.* vbi additur rectè, appellationem eſſe recipien-

dam ſi quis appellauerit ab omni grauamine,quod ſibi in vna A
cauſſa inſerti poſſet,quia ſpecialis hæc,quæ vna cauſſa circū-
ſcripta eſt,non generalis appellatio eſt. Et hoc iure conſtat,
non tantū à grauamine vel iniuria quam quis patitur,ſed etiā
ab ea quā proſpicit atque veretur,necdū ſentit & perfert ap-
pellati poſſe.Denique hoc verbo vti litigatorē poſſe,Appello
ad ſuperiorem quod vereor ne hoc mihi iudex iniuriā faciat,
moueórque vt ita exiſtimem illis & illis coniecturis, *c. 6. ī. de*
dol. & contum.c. 2. de iung. fer. in 1. collect. quia mulier, inquit,
grauati timebat.ad noſtram audientiam appellauit.

Ad Cap. Ad noſtram. III.

HOc cap.ſcriptum eſt Abbati S.Petri ſuper Dubia,vt le-
gitur in antiqua Decretali,cuius etiā contextus declarat B
monaſteriū illud eſſe ordinis S.Benedicti,Codex fiſcalis id po
nit in diœceſi Saienſi,*qui eſt en Normandie*, & vocat monaſte-
rium ſuper Lina, quod nomen etiam retinet hodie. *S. Pierre*
ſur Line.Sententia autem huius c.hæc eſt, vt monachis, dum
Abbas incumbit caſtigationi & correctioni ſecundum regu-
lā & inſtitutionē S.Benedicti,non liceat ab eo appellare, vel
hoc remedio effugere caſtigationem,*vt c.26.§.vlt.& c. 61. in*
fin. ī.Rectè:quia monachi,qui appellant ab ea caſtigatione,à
regula ipſa & ordine inſtitutionis appellare videntur,quod nō
licet.Cur à pœna legitima non licet appellare,*l.ſi qua pœna.de*
*verb.ſignif.*nimirum quia appellare hoc eſt à lege ipſa. Cicero
in Prætura vrbana in Verrem,*lex eſt*,inquit, *pœna eſt. quid ad*
eum qui tot dicit? Similis eſt ratio huius capitis, appellatio
cōparata eſt iuris publici tuendi,non infringēdi gratia.Hodie C
tamē à pœna appellatur, quia non legitimæ,ſed extraordina-
tiæ & arbitratiæ omnes ſunt,*l.hodie de pœn.* qua lege etiā con-
firmatur exceptio,quam huic cap.Bernardus adſcripſit,niſi in
caſtigando Abbas moderationem ſeu *συμμετρίαν*, *vt eſt in Ba-*
ſilicis,excedat. Quæ exceptio etiam locum habet, & apponi
debet ad id, quod dicitur, ab exſecutore appellari non poſſe,
l.ab exſecutione.C.quor.appell.non recip.

Ad Cap. Perſonas. IV.

DOcet in hoc c.4.ſi is,qui appellat ab Epiſcopo, appella-
tioni exſequendæ longiorem diem præſtituerit, ſiue di-
xerit,ſiue condixerit dolo malo, (appellantis eſt diem condi-
cere appellationi exſequendæ,*c. 57.& 64.* ī. *hoc tit.c. 3. de matr.*
contr.interdict.eccleſ.contr.in 1. *collect.* ſicut actoris eſt reo præſti- D
tuere tempus,quo ſe iudicio ſiſtat,*vt patet ex Nou. Iuſtin. 53.*)
iudicis, à quo appellatur, die exſequendæ appellationis pro-
tracto longius fruſtrādi & morandi gratia,partes eſſe vt diem
coarctet,quem is,qui appellauit, victori condixit: & ad eum
diem,quem iudex dixerit,ſi is qui appellauit, iudicio non ad-
fuerit, vt iudex ſententiam ſuam ad effectum perducat quaſi
deſerta appellatione.Et cum hoc c.coniungēdum eſt *c. 10.* ī.
de teſtib. vt prima collectio docet, in qua eſt integra hæc De-
cretalis omni ex parte.

Ad Cap. Cum ſit. V.

OStenditur in hoc ca.5.ſiue ante ſententiam definitiuam E
quis appellauerit,ſiue poſt ſententiam definitiuam. An-
te ſententiam definitiuam appellari poteſt hoc iure,veluti ab
interlocutoria, ab interlocutione iudicis, vel à quocunque
alio grauamine, vel ratione iuſtæ ſuſpicionis de futuro quo-
dam grauamine,ſi pergat idem iudex de eadem re cognoſce-
re,Canones, inquit,etiam extra iudicium, quod maximè no-
tandum,præſente parte ſcilicet paſſim appellare permittunt,
quanquam hæ,vt ſubiicit, non tam ſint appellationes, cum
fiant extra iudicium, quam prouocationes, id eſt, interpella-
tiones,vel,vt alij legunt,vocationes ad cauſſam, aliúdque iu-
dicium.Id vero canones permittunt multis in locis,*cap.1. eod.*
tit. in 6.cap.2.de dol & contum.in 6. quod tamen ius ciuile non

admittit exceptis certis caſibus,*l.pen.Cod. quor. appel.non recip.*
Iure ciuili ab interlocutione iudicis appellare non licet regu-
lariter. At ſequimur hac in re ius Pontificium. Vt igitur cœpi
dicere,definitur in hoc cap.ſiue ante ſententiam definitiuam,
(ſic eſt legendum: nam interlocutio non eſt propriè ſenten-
tia)appellatum ſit ſiue poſt ſententiam,appellationi exſequē-
dæ præſtitutum eſſe annum,niſi interueniat euidens quædam
& neceſſaria cauſſa, quæ rem deferri ſuadeat in alterum an-
num: quod omne eſt ex Nouel. Iuſtiniani 49 Et hunc quo-
que legitimi temporis finem,anni puta, vt dixi, vel ad ſum-
mum biennij,pars ipſa, vt dictum eſt paulò ſupra,ſibi arctare
poteſt vel etiam iudex ipſe ex cauſſa id tēpus, reciſius facere
poteſt,non minus quam tempus legitimum iudicati faciendi,
l. 2.de re iudic. Qui autem intra tempus præfinitum non exſe-
quitur appellationem ſententiæ iudicis, à quo appellauit,ac-
quieſcere debet omnino quaſi appellatione deſerta. Hoc eſt
quod præcipue definitur in hoc cap.quod ſumptum eſt,*vt di-*
xi,ex illa Nouel.Iuſtiniani. Verùm additur etiam illud, quod
iam ſatis expoſui, appellari etiā poſſe à quolibet grauamine.
Et in extremo etiam hoc,damnatum quaſi raptorem aut præ-
donem appellare poſſe,non,vt dixi, quaſi inflicta pœna legi-
tima, ſed quaſi inflicta extraordinaria,niſi,inquit, ſit raptor,
vel adulter,vel inceſtus manifeſtus, qualem hominem etiam
refert D.Paulus abſentem & inuocatum damnaſſe, qui eſſet
inceſtus ſiue inceſtuoſus(vtrumque dicitur rectè)& ſtuprator
manifeſtus:& verò damnat eum abſens primæ, non, vt no-
tant,in margine,*ſecundæ ad Corinth.c.5.*

Ad Cap. Ad hæc. VI. & Cap. Si duobus. VII.

QVia iam ſatis perſpicuè expoſui omnia, quæ pertinent
ad cap.5.primum admonebo ſex eius cap.partes eſſe fa-
ciendas,coniuncto ei ſcilicet cap.6.& 7.in quibus tres poſte-
riores partes eius capit. continentur, tres priores iam atogi.
Primam quæ eſt in Nouel.49.de tempore, intra quod is, qui
appellauit, proſequi appellationem debet, de qua re eſt cap.
8. ī. ſecundam,quæ docet à grauamine vel futuro, quod quis
veretur ne ſibi fiat à iudice, & ante litem conteſtatam appel-
lari poſſe,*vt c. 1. eodem titul.in 6.cap. 2.de dol. & contum. in 6. c.*
1 2. ī. *hoc tit.*& appellari quidem poſſe paſſim, vt ait in ſecun-
da parte,id eſt,vbique locorum. Nam vel in vico extra iudi-
cium,nedum in foro vel in iudicio. Sed hoc intereſſe, quod
ſi in iudicio appelletur, forte ante ſententiam poſt iudicium
acceptum, poſt litem conteſtatam: ſanè appellatio hæc dici-
tur propriè, quæ in iure, quæ in iudicio fit, atque ideò ſtan-
dum eſt omnino ſententiæ iudicis, ad quem appellatum eſt.
At ſi extra iudicium appelletur iudex, non tam appellatio
hæc eſt,quam prouocatio,id eſt,interpellatio,vel, vt quidam
codices habent, vocatio ad cauſſam agendam, puta contro-
uerſia quadam exorta inter aliquos altero alteri denuntian-
te litem his verbis: *Appello iudicem*: vel; *appello te ad iudi-*
cem. Cuius generis vocationem ſubinde intermittere,ſubin-
de condicere licet, nec qui ſemel eam condixerit per ſe ſine
libello, profecto à iudice in ea perſtare cogitur, nec qui ap-
pellatur etiam ei parere hodie tenetur,olim autem duceban-
tur aut ſequebantur vocantem in iudicium;hodie vocatio pa-
tum firma eſt,ſi non fiat iudicis auctoritate, quo iure vtimur.
Et videtur ſanè hæc verior eſſe interpretatio huius ſecundæ
partis.Tertia pars eſt de raptore vel prædone condemnato,vt
appellare ei liceat in iudicio apud eccleſiaſticas perſonas,
quaſi inflicta non pœna legitima ſed extraordinaria,*vt dixi ad*
c.prox. ī. niſi ſit raptor, vel adulter, vel inceſtus, quod ſatis
perſpicuum eſt. Quarta pars eſt in *hoc c. 6.* quod à 5.ſeparari
non debuit,ſicut nec 7.quia partes ſunt c.5. ī. vt annotatum
eſt in concilij Lateranenſis ſub Alexandro III. habiti parte
decima,quod & præfatio iſtius c.5.quæ exſtat integra in pri-
ma collectione indicat, qua Pontifex ſe ab Archiepiſcopo
Rhemenſi de variis quæſtionibus iuris fuiſſe conſultum ait,
& hæc verba etiam,quæ ſunt in extremo cap.7.in ead.colle-
ctione prima: *Quod in fine quæſt.ſuarum.* Hoc autē definitur in
4.parte,cum, qui aliqua in cauſſa appellauit à iudice, exorta
alia

alia qoadam noua lite, ne de hac noua lite apud eum experiatur, à quo appellauit ex alia cauſſa, ne is, à quo appellauit, de noua cauſſa cognoſcat, ſi qua moueatur iuſta ſuſpicione poſſe eum recuſari. Suſpicioois cauſſa frequens hæc eſt, quia plerũque iudices infenſi iis ſunt, qui ab eorum ſententiis appellãt, dum exiſtimant ab eis ſibi iniuriam fieri, *l. 20. & 30. C. eod. t.* Quã tamen cauſſam ſi non probauerit is, qui ab eo iudice appellauit vna in cauſſa, vel ſi opponere noluerit; ſequenda eſt omnino defioitio Vlpiani quæ exſtat in titulo Digeſtorum, *Apud eum, à quo appellatur, aliam cauſſam agere cõpellatur.* Hæc ſunt tituli verba. Quæ tamen definitio nõ videtur olim obtinuiſſe, quoniã, vt ait Vlpiaous, & hoc iure vtimur. Hodie certè, ſi quod poſt appellationem crimẽ commiſerit is qui appellauit, quod graue & notũ ſit in vulgus, omnino cogitur apud iudicem ſuum ordinarium & congruum reſpondere, tametſi ab eo ex alia cauſſa appellauerit, & ita conſtituitur in *c. 24. j̄. hoc tit.* His addenda eſt quinta & ſexta pars ex ca. 7. In quinta parta ponitur, vtramque partem à iudice ſuo appellaſſe, quia vtrique parti diſplicebat ſententia iodicis. Et hoc fieri poſſe, vt vtraque pars appellet, oſtendit etiam *l. vlt. C. eo. tit. & c. Raynaldus. & c. Raynutius. j̄. de teſtam.* Ponitur, inquam, vtramque partem appellaſſe ad ſuperiorem iudicem, verum non ad eũdem iudicem vtramque, ſed vnam ad iudicem ordinarium, alteram ad Romanum Pontificem. Nam hoc quoque iure rectà licet appellare ad Romanum Pontificem omiſſis intermediis iudicib. ad quos iure ordinario appellari debuit: quamquam rectà ad Imperatorem appellari leges non ſinant. *l. Imperatores, eod. tit.* Cum verò vna pars appellaſſet ad ordinariũ, altera ad Romanum Pontificẽ, qui dicitur ordinarius ordinariorum, vt in Nou. 15. præſes prouinciæ *ἄρχων ἀρχόντων*, in ſua prouincia ſcilicet, vt etiam illud dictum de Romano Pontifice coãguſtant Doctores ad territorium eccleſiæ Romanæ ex §. *vlt. huius c. 7.* Ceterum ſi is qui appellauit ad ordinarium iudicem, veluti ab Epiſcopo ad Archiepiſcopum, agendo apud Archiepiſcopum reticuerit, aduerſarium ſuum appellaſſe ad Romanum Pont. atque ideò iudicio abſentem aduerſarium nec obtemperantem edicto peremptorio quaſi contumacem Arcbiepiſcopus, cum ignoraret eum appellaſſe ad Rom. Pontificem, excommunicationi ſubiecerit, quæ propria eſt pœna contumacium; definitur hac in parte quinta, excommunicationis ſententiam valere, ſequi facile poſſe abſolutionem, ſed tamen valere excommunicationem. Iuſta ignorantia iodicis facit vt excommunicatio ab eo iudice facta valeat poſt appellationem, contra quam definiatur *in c. 1. ʒ̄. & c. per tuas, j̄. de* D
ſentent. excomm Sexta & vltima pars, quæ eſt etiam in d. cap. 7. docet, à ciuili, id eſt, à ſeculari iudice ante vel poſt ſententiam appellari poſſe ad Romanum Pontificem in territorio eccleſiæ Romanæ. non extra territoriom, quamuis aliud conſuetudo ferat, quam Pontifex hic improbare videtur.

Ad Cap. Ex ratione. VIII.

QVod autem dictum eſt initio c. 5. eum, qui appellauit, intra annum vel ad ſummum biennium exſequi debere appellationem, huic præſcriptioni in hoc c. additur hæc exceptio, niſi morbo vel qua alia neceſſaria & ſontica cauſſa deſtrictus fuerit, adeo vt non fuerit ei otium & facultas intra biennium exſequendæ appellationis, ſi & hoc probauerit ve- E
rum eſſe probationibus manifeſtis, alioqui appellatio pro deſerta habetur, *cap. 3. eod. tit. in Clementinis.*

Ad Cap. Meminimus. IX.

VT nulla fuit ratio, ex epiſtola vna ad Archiepiſcopum Rhemenſem de variis quæſtionib. faciẽdi tres partes vel tria ccc. 5. 6. 7. ita nec hoc loco ex vna epiſtola ad Vigornienſem Epiſcopum, qui eſt in Anglia, facieodi quatuor, ex quibus prima eſt *in c. 3. j̄. qui cler. vel vou. matr.* ſecunda in *hoc c. 9.* tertia *in c. 10.* quarta *in c. 11.* Quod ſi non fuiſſet factum, vel ſi nunc corrigere liceret, quod numeratur 12. eſſet 8. Hoc autem cauetur initio huius c. eum, cui cauſſæ cognitio à Romano

A Põtifice demandata eſt remota appellatione, non poſſe tũ de cauſſa cognoſcere, ſi ab eo interpoſita appellatio fuerit ad Rom. Pontificem, vel verbo, vel facto ipſo: vt licet facto ipſo appellare, *c. dilecti, 52. j̄. hoc tit. c. 7. ʒ̄. de dol. & cõtum.* putà nulla emiſſa voce appellationis, inito itinere ad Rom. Pontificem, modo id inierit, antequam ad eum iudicẽ, cui cognitio cauſſæ mãdata eſt, vocaretur in ius. Poſt vocationem in ius nullũ appellationis remedium iudici, partibus iam ab eo ſuſceptis impedimẽtum creare poſſet: ante vocationem in ius appellatio admittitur, licet cauſſa fuerit appellatione remota cõmiſſa. Hæc enim clauſula, quæ ſæpe apponitur in reſcriptis Põtificũ, *remota appellatione*, non remouet vel excludit omnem appellationem, ſed eã tantũ, quam fruſtratoriam & moratoriam eſſe conſtat, vel quæ iure publico ſpecialiter comprobata non
B eſt, *c. 53. in prin. hoc tit.* qua de clauſola etiam conſule *ca. 1. ʒ̄. de reſcr. & c. 2. ʒ̄. de mut. petit.* Non omittam, huius cap. teſtimonio etiam Innocentium III. vti in *c. 22. ʒ̄. de offi. iud. deleg.*

Ad Cap. Super eo. X.

PArte ſequenti illius epiſtolæ, de qua ſuperiori ca. diximus, cauetur, licet cauſſæ cognitio appellatione remota mãdata fuerit, vt *eſt in antiqua Decretali*, appellatione interpoſita ab incidente articulo quodã, ab incidente quæſtione quadã veluti ob cauſſam exceptionis cuiuſdam in iudicium deductæ, nõ tantum ab eius articuli, ſed etiam à totius cauſſæ cognitione iudici abſtinendum eſſe, maximè ſi principalis quæſtio abſq; illa, quã inuexit exceptio, definiri non poſſit, quod etiam con-
C firmat *c. 34. eod. tit. in prima collect.* Verum vt ſignificatur in extremo huius c. cuius ſenſus eſt ſatis obſcurus, & in eo explicãdo Doctores pungunt ſe ſuis acuminib. ſi quaſi reſcripto quodam oblatis falſis precibus per obreptionem impetrato, quod ad cauſſam, qua de agitur finiẽdam, pertineat, appellatur à iudice, non continuo intermittenda aut differẽda cauſſæ cognitio eſt, ſi vt additur in antiqua Decretali, cauſſæ cognitio mãdata ſit remota appellatione. quia plerunque hoc fit fruſtrãdi & morãdi cauſſa, *l. 2. C. ad leg. Corn. de falſ.* & nõ ab iniuria vlla iudicis appellatur, ſed à fraude aduerſarij, qui per obreptionẽ à ſummo Pontifice reſcriptum eripuit. Quamobrem & huius quoque rei diſceptatio ad iudicẽ ipſum ſpectat, qui cœpit de cauſſa cognoſcere, falſæ ſcilicet aut veræ fuerint preces oblatæ ſummo Pontifici, *vt l. 4. C. ſi contr. ius vel vtil. c. 2. j̄. de crim. falſ.*

Ad Cap. De appellationibus. XI.

QVarta pars eiuſdem epiſtolæ eſt c. 11. quo cauetur, nõ in grauiorib. ſolùm, ſiue maiorib. caſib. aut litibus: ſed etiam in leuiorib. ſiue minorib. interpoſitam appellationem eſſe recipiendã, *vt l. 20. C. eo. tit.* & elegãter Iulianus Anteceſſor Cõſtantinopolitanus in Nou. Iuſtin. 69. *quamuis res*, inquit, *de qua agitur, minima videatur: tamen iuſtitiæ ratio non ex quantitate, ſed ex ſuis regulis æſtimari debet. nam quod & aliis*, inquit idẽ, *vtiliſſimum eſſe videtur, hoc aliis pretioſiſſimũ eſt.* Et hæc verba aptabis ad hoc c. commodiſſimè, quia eius rationẽ oſtendunt euidenter. Portò huic Conſtitutioni locum eſſe puto, ſi in paruis & minimis cauſſis ad Epiſcopum vel etiam ad Archiepiſcopum appelletur, non ſi ad ſummũ Pontificem, vel ſi ad Principem, ex Nou. 27. Et ex eo quòd Cõſtantinus ait eleganter in l. 2. C. Th. de op. pub. *De rebus*, inquit, *præcipuis, maximiſq; non de quibuſcunque viliſſimis noſtrum debent interpellare conſilium.* Hæc Conſtantinus. Et ſimiliter Marcell. lib. 2. *Infra imperiale culmen eſſe minutias cauſſarum mutare.*

Ad Cap. Super eo. XII.

HOc cap. ſcriptum eſt Senonenſi Archiepiſcopo, & coniungendum cum *cap. 1. ʒ̄. de reſcript.* Sunt verò eius tres partes, in prima differentiam conſtituit inter ius ciuile & ius Pontificium: vnam, quod iure ciuili ante ſententiam appella-

tio non recipiatur, *l. 5. & pen. C. quor. appel. non recip.* atque ideò A quod appellare non liceat ab interlocutione iudicis, vel, vt loquuntur, ab articulo aliquo, caſu, ſiue à præiudicio, exceptis caſibus ſex; ſi quæſtionem in ciuili negotio habendam iudex interloquatur, vel in criminali, ſi hoc fiat contra leges, *l. 2. de appel. recip.* quo iure vtimur, *on appelle de la gehenne, de la torture*; item ſi mulctam grauiorem quam par ſit, *l. 2. quis, & à quo appel. l. 25. Cod. eod. tit. noſtro*; ſi relationem iudex promiſerit ſe de omni negotio facturum ad Principem, eiúſque exemplum litigatori ediderit, *l. vlt. quando appell. ſit*; ſi oppoſitam in iudicio exceptionem peremptoriam temerè improbauerit, *l. 37. C. Th. eod. tit.* ſi locum poſtulanti ad agendum, vel ſi dilationem petenti inſtrumentorum vel teſtium cauſſa eam denegauerit, *l. 18. C. Th. quor. appel. non recip.* Iure autem Pōtificio generaliter & indiſtinctè appellatio recipitur, & ante ſententiam, & ante B litem conteſtatam, *vt cap. 5. & 7. §. vltim. ꝫ. cap. 59. ꝫ.* Videntur Pontifices ex tot exceptionibus iuris ciuilis, quas recenſui antè, feciſſe nouam regulam, quæ abſorberet veterem regulam iuris ciuilis. Conſumunt ſæpe exceptiones regulas & ſubuertunt. Paulatim enim exceptiones plures coaceruatæ abeunt in regulam. In ſecunda parte docet, quib. caſibus appellationi locus non eſt, vt ſi cauſſæ cognitio delegata ſit, remota appellatione. & appellatio quæ interponitur non ſit iure publico ſpecialiter approbata, non eſſe recuſationi locum, *vt cap. 18. eod. tit. in prima collectione, cap. 43. ꝫ. hoc. tit.* In tertia & vltima parte præſcriptio iudicibus delegatis certo tempore ad iudicandum, vt fit ſæpe. *l. 32. de iudic.* tempus numerari ab eo die, quo mandatum acceperint, non citeriore die. Quod rationem ſummam habet, quia nec antequam cognouerint, ſe eſſe delegatos, cauſſæ cognitionem habent. C

Ad cap. Peruenit. XIII. & Cap. Conſuluit. XIV.

CAp. 13. ſcriptum Dunelmenſi, qui eſt in Anglia, & vt intelligatur, ſciendum eſt, priuilegium hoc eſſe ſummum clericorum, vt qui eorum aliquem pulſauerit vel verberauerit, ſtatim ipſo facto, vt loquitur *l. 1. Cod. quib. ex cauſſ. ſeru. pro præm. libert.* ipſo facto, quod verbum etiam eſt frequens in ore Dd. & ipſa manus iniectione, vt ait *antiqua Decretalis*, excommunicationem incurrat, *cap. 5. ꝫ. de ſentent. excom.* Clerici ſunt ſacroſancti. Nec is item, qui clericum pulſauit, poteſt vitandę excommunicationis cauſſa ad eccleſiam Romanam appellare, videlicet, ſi clerico palam, & in conſpectu populi talem fecerit iniuriam. Nam ſi eam non fecerit palam, vel ſi ea non innotuerit omnibus, appellatio eius recipienda eſt, & exſequenda ab eo, qui appellauerit intra tempus legitimum, quæ D eſt ſententia huius cap. idémque cauetur *cap. ſeq. 14.* Et ei qui clerico palam fecerit iniuriam, adiungitur adulter manifeſtus & diffamatus paſſim. Nam & huic denegatur appellationis auxilium, *cap. 5. §. vlt. ꝫ.*

Ad Cap. Suggeſtum. XV.

IN hoc cap. Pontifex eorum calliditati occurrit, qui aduerſarium, qui appellauit ad Romanum Pontificem, non ſequuntur, ſed conſulta opera exſpectant, dum is Roma redierit, ac tum ipſi appellatione interpoſita Romam proficiſcuntur. Et cenſet Romanus Pontifex, eorum appellationem non E ſuſcipiendam eſſe, nec cognitionem iudicis delegati poſtulante priori appellatore propterea interrumpēdam vel intermittendam eſſe, licet antequam vocaretur in ius, poſterior ille appellauerit fretus, *cap. 9. ꝫ. hoc tit.* cui hoc cap. derogat in hac ſpecie, quia illius *cap. 9.* decretalis epiſtola, vt ait, iniquitati corrigendæ, non inducendæ condita eſt. Scripta vero hæc Conſtitutio eſt Dunelmenſi Epiſcopo, quod refero, vt inſcriptionem repleas.

Ad Cap. Ad præſentiam XVI.

LIcet excommunicatio, quæ eſt fulmen Pontificum, iure non reuocat (Pontificum, ſiue iudicum eccleſiaſticorum) quam iudex eccleſiaſticus, à quo appellatum eſt, poſt appellationem inflixit, vt dictum eſt *in c. 1. & 7. ꝫ.* quia & appellatione interpoſita iudex eſſe deſinit. vt ait eleganter, *l. 13. C. Th. eod. tit.* in omnem euentum tamen ea excommunicatio deſiderat qualem qualem abſolutionem ad maiorem cautelam, vt loquuntur, vt presbyter, qui non iure excommunicatus eſt, ſacra faciat interim impune & libere, ſublato omni ſcrupulo. Super vacua abſolutio proficit ad aliquid, ſcilicet abſolutio quæ fit ad cautelam, vt loquuntur, *c. 9. ꝫ. de except. c. 38. ꝫ. de teſtib.*

Ad Cap. Cum teneamur. XVII.

IN hoc cap. conſtituitur, iudicem, à quo appellatum eſt, ſi interim poſſeſſione prædij, quo de agitur, deiiciatur is qui B appellauit, vel ſi alia quacunque ratione poſſeſſio eius perturbetur, ſtatim ſine cunctatione poſſe eum in priſtinam cauſſam poſſeſſionis ſuæ reſtituere beneficio interdicti. Quod & beneficium momenti dicitur, & pleraque alia ſingularia habet; vt ab eo beneficio appellari non poſſit: & vt quilibet admittatur ad momenti actionem inſtituendam pro alio, *l. vnic. C. ſi de mom. poſſeſſ. fuer. appel. l. 1. C. ſi per vim vel al. mod. poſſ.* vt non ſit mirum, ſi & iudex à quo appellatum eſt, perturbatam poſſeſſionem, ei qui appellauit, quamuis deſierit eſſe iudex, appellatione interpoſita, confeſtim reformare poſſit, vt reformandi verbo vtamur, quia & hoc momentum, aut hoc beneficium momentariæ poſſeſſionis appellant celerem reformationem, quoniam ſine mora & ſtatim ſuæ poſſeſſioni reſtituendus eſt, qui pulſus ea vel ſpoliatus eſt.

Cap. 18. expoſui iam ſup. cap. 2.

Ad Cap. Cum parati. XIX.

HOc cap. docet, Epiſcopo Aurienſi, qui eſt in Hiſpania, qui vocatus ad ſynodum, vt eſt in antiqua Decretali, auctoritate legati Romani Pontificis præſentiam ſui facere contempſit, iure a legato irrogatam fuiſſe excommunicationem, tanquam contumaci, ac ſi appellauerit ad Romanum Pontificem, fruſtra id eſſe, niſi apud eum purgauerit innocentiam ſuā probabilibus cauſſis abſentiæ, iuſtis, & neceſſariis, ac maximè legationis, qua maxime dicebatur occupatus pro Rege Galleciæ Nam res hæc acta eſt in Galleciȩ regno, & in inſcriptione legendum ſanè Aurienſi Epiſcop. de quo *& in c. 17. ꝫ. tit. ul. prox.* Is Epiſcopus cognoſcit Compoſtellanum Archiepiſcopum, vnde & huius Archiepiſcopi mentio fit in antiqua Decretali. Zamorenſis qui vulgo præfertur in inſcriptione eius cap. nouus eſt Epiſcopatus.

Ad Cap. Ad hæc XX.

IN cap. 20. conſtituitur, vt omnino ſtetur iudicio eccleſiæ, ſi qui iurauerint ſe iudicio eccleſiæ obtemperaturos in cauſſa aliqua, nec appellatio aliqua eorum recipiatur ad Romanū Pontificem: ſicut nec appellationem recipi placet eorum, qui arbitrum adierunt ex iureiurando vel compromiſſo, *l. 4. C. de recept. arbitr.* quod tamen genus arbitrorum, qui ex iureiurando ſolo adeuntur, Iuſtinianus tollit Nou. 82. Verum additur in hoc cap. hic modus, vt in caſu propoſito non ſit rata appellatio, niſi intra dies XL. qui appellarunt pergant ad Romanum Pontificem. Porrò coniungendum hoc cap. videtur cum *cap. 2. ꝫ. de exceſſ. prælat.*

Ad Cap. Quæſtioni XXI.

PRoxima videtur eſſe ſententia capit. ſuperioris ſententiæ huius capitul. Excommunicatus propter contumaciam ſi præſtito iureiurando, ſe iuſſa facturum eccleſiæ, abſolutus fuerit, vt plerunque fit, vt moris eſt, inquit, nempè excommunicatos abſolui, ſi ſe eccleſiæ obtemperaturos iurauerint, *cap. 15. & 52. de ſentent. excom.* & hoc modo, vt dixi, ſi excōmunicatus propter

propter cõtumaciam abſolutus fuerit,& priuſquam ei aliquid mandaret vel impetraret eccleſia, vel etiam poſteaquam ei aliquid mandauit eccleſia, idem appellauerit à iudicio eccleſiæ, non eſt recipienda appellatio: quinimo iterum, niſi morẽ gerat eccleſiæ, eccleſiaſticæ cenſuræ ſiue excommunicationi ſubiiciendus eſt, *vt cap. 18. ſ. de offic. iud. ord. cap. 32. eod. tit. de appel. in prima collectione.* Non eſt omnino eadem ſentẽtia cap. ſuperioris, quod non eſt de excommunicato. Coniũgendum eſt hoc cap. *cap. 11. ſ. de off. iud. del. & cap. penultim. de teſt. cogn. in prima collectione.*

Ad Cap. Preterea. XXII.

QVod habetur *in hoc cap. 22.* exſtat etiam *in fine capit. 24. hoc tit.* & à nobis explicatum eſt *cap. 6. ſ.* vt qui appellauit à iudice non poſſit ſe tueri appellatione, & eius obtentu effugere iuriſdictionem iudicis a quo appellauit, ſi quod poſtea graue delictum admiſerit. Non poteſt, inquam, obtentu appellationis, non reſpondere ex hac cauſſa coram iudice, à quo appellauit, appellationem iniquitati arcendæ non accerſendæ comparatam eſſe, vel tuendæ.

Ad Cap. Conſtitutus. XXIII.

SPecies ſeu quæſtio huius cap. 23. eſt de electione Epiſcopi Torcellani in Hiſtria, qua in electione Archidiaconus eiuſdem eccleſiæ nominauerat hominem quendam macula excommunicationis adſperſum, quamuis eidem Archidiacono iam ante denuntiatum fuiſſet a ceteris eiuſdem collegij ſiue capituli clericis, excommunicatum eum hominẽ eſſe, & ab ipſa quoque nominatione Archidiaconi interpoſita appellatio, ſi ab ea non deſiſteret. Primicerius autem eiuſdem eccleſię, qui alias dicitur Scholaſticus, alias caput Scholę, poſtea conſentiente maiori parte Canonicorum & clericorum elegerat alium quẽdam, à quorum electione Archidiaconus appellauit. Vnde quæritur an appellatio Archidiaconi ſit recipienda? Et Pontifex reſpondit, quod in pleriſque aliis cauſſis valet, indignum eſſe Archidiaconum recipiẽdæ appellationis ſuæ, qui contempſit contra ſe prius factam appellationem, *vt cap. 42. ſ. hoc tit. cap. 23. ſ. de elect.* indignum eſſe auxilio legũ, eum qui cõtra leges committit, *l. auxilium, in fine de minor.* alioqui ludibrio ei eſſent leges, ſi modo eas contemnere, modo complecti liceret, quod non eſt ferendum, *l. vlt. C. de bon. quæ libert.* Denique qui appellationem contra ſe factam contempſit, pari debet, vt etiam appellatio, quam ipſe facit contra alios in eadem cauſſa, ab aliis contemnatur.

De cap. 24. quod ſequitur dixi iam ſatis in *cap. 6. & c. 22.*

Ad Cap. Qui fronte. XXV.

HÆc Conſtitutio ſcripta eſt Richardo Archiepiſcopo Cantuarienſi in Anglia ſucceſſori illius Thomæ, qui dictus eſt Thomas Bequet, illius, inquam, Thomæ, qui poſt multas turbas excitatas in Anglia aduerſus Henricum regem tandem iuſſu, nutuve regis necatus eſt, & in martyrum numerum cooptatus, quod tuitio libertatum eccleſiæ aduerſus potentiam & impreſſionem regis ei fuiſſet cauſſa necis, cuius rei etiam meminit antiqua Decretalis, quæ exſtat *in 1. collect. eod. titul.* Cum vero non eodem modo ſe ſtrenuum & diligentem prębe: in tuendis libertatibus eccleſiæ aduerſus regem, Richardus ſucceſſor eius, eo quod contra iuris ordinem & contra Pontificalis dignitatis officium electiones Epiſcoporum confirmaret, arbitratu ipſius regis, in cubiculo eius, in camera regis, nulla habita ante inquiſitione morum eius, qui confirmari volebat, quæ tamen inquiſitio omnimodo in confirmationib. Epiſcoporum præcedere debet, *cap. 44. ſ. de elect.* (Et hoc Richardi vitium etiã refert auctor hiſtoriæ Archiepiſcoporum Cantuarienſium, in medium adducto iſto cap. Sunt multa in eo auctore præclara, nomen eius ignoratur, & liber

tantum exſtat in Anglia, vnde accerſitur & accerſitus eſt magno pretio.) In hoc capit. Romanus Pontifex Alexander Richardum eo nomine vehementer increpat, nec tamen propterea illius conſultationib. reſpondet minus. Cõſultus enim ab eo, an is qui excommunicatus, vel ſacris interdictus eſt propter contumaciam vel aliud quodcunque vitium, errore cognito & mutato conſilio, qui optimus pœnitẽdi potius eſſe dicitur, abſolui poſſit reſipiſcat, inuito aduerſario ſuo, & quo minus abſoluatur appellante ad Romanum Pontificem? Reſpondit eum abſolui poſſe; ſi modo præſtiterit cautionem idoneam, puta ſi dederit iuſiurandum, *vt cap. 21. ſ.* vel ſi dederit fideiuſſorem, quo interueniente confirmet facturum ſe quodcumque iuris & æquitatis ratio dictabit. Quæ cautio etiam exigitur ab eo, qui ſe non iure excommunicatum dicit, ab eo, qui eum excommunicauit, quod non dicatur iure excommunicatus, quaſi ſibi iniuria facta ob eam rem appellauerit ad Romanum Pontificem. nec non appellatio eius recipitur aliter, quam ſi eandem cautionem cauerit.

Ad Cap. Reprehenſibilis. XXVI. & Cap. Ad hæc. XXVII.

SEquitur in *cap. 26.* nihil valere excommunicationẽ factã ab Epiſcopo, vel Archidiacono, nulla monitione ſiue denuntiatione præmiſſa. Monitio præcedere excommunicationem debet, *cap. 48. ſ. de ſent. excomm. capit. 61. ſ. hoc tit.* niſi quis forte, addenda eſt hæc exceptio, ipſo facto, vel, vt loquitur in hoc cap. quod idem eſt, ipſo iure inciderit in excommunicationẽ, exempli gratia, quod clericum percuſſerit, vt docuimus *in cap. 13. ſ.* & ita excommunicatum eum eſſe ipſo facto & ipſo iure Epiſcopus declarauerit, nec enim neceſſe eſt, vt hanc declarationem pręcedat monitio. Conſtituuntur & pleraque alia in hoc ca. Contra diſciplinam eccleſiaſticam quam exercent Epiſcopi vel alij Prælati in ſubditos ſuos, appellari non poſſe, certe nec religioſi vel monachi contra regularem diſciplinam ordinis ſui. vt cap. 3. ſ. Item conſtituitur, appellantib. etſi iure ipſo præfinitum ſit certum tempus, intra quod exſequantur appellationem, tamen aliud tempus præſcribi ab Epiſcopo vel quolibet alio iudice poſſe, à quo appellatum ſit, vt *cap. 5. ſup. & cap. 33. ſ. cap. 27. &* 28. *eod. titul. in prima collectione*, aliud, inquã, tempus, quàm iure publico præſcriptũ ſit, intra quod niſi appellationẽ exſecuti fuerint, tum Epiſcopus vel alius iudex quicunque libere ſententiam ſuam, quaſi non interpoſita appellatione ad emolumentum perducere poteſt; vel ſi nondum ſententiam dixerit, in cauſſę cognitione perſeuerare, vel, vt additur in cap. ſeq. cuius explicatio cum hoc coniungenda eſt, ſi ſuſpectus fuerit iudex, alteruter ex litigatorib. aliqua ex iuſta cauſſa, alium vtraque pars iuris ſui diſceptatorem edere & aſſumere debet. Id quoque cauetur *in hoc cap. 26.* ſi appellatione interpoſita aduerſarius, contra quem appellatum eſt, ad diem condictum venerit, appellator non venerit, appellatorem aduerſario ſuo viatica & litis ſumptus reddere oportere aduerſario, aduerſus quem aut contra quem appellatum dixi, *vt l. 1. §. vltim. & l. 3. in prin. eod. titul.* qui vulgo dicitur *pintime*, perperam hoc loco, qui appellatus eſt, quia nõ aduerſarius appellatur, ſed iudex ſuperior, vt inferioris iniquitatem vel imperitiam corrigat. Vnde *& l. 2. §. quis vero. Codic. de temp. appell.* appellare iudicem pro appellare à iudice, Græco potius quam Latino more dictum, appellare iudicem, vt exigere debitorem, pro exigere à debitore pecuniam.

Ad Cap. Peruenit. XXVIII.

DE canonico quodam hoc cap. eſt, qui monitus ab Epiſcopo, vt reſideret in eccleſia, vt eccleſiæ miniſterio debito fungi perſeueraret, quo minus id faciat appellat ad Romanum Pontificem condicto die certo, quo appellationem exſequatur, nempe vt audiatur, vt admittatur appellans etiãſi fruſtratoriæ dilationis cauſſa, vt ait, videatur appellare. Nam & quandoque appellatio fruſtratoria recipitur, *vt indicat con-*

cilij *Lateranenſis ſub Alexandro III.habitis pars 10.capit.6.* Sed A addendæ ſunt hæ exceptiones, niſi ſi cui cauſſæ cognitio remota appellatione delegata ſit, hoc caſu non recipietur fruſtratoria, cap. 53. ꝟ. vel niſi fruſtratio vel tergiuerſatio ſit euidentiſſima, qualis eſt, qui nulla aut leui ex cauſſa, nulla iniuria affectos appellat, qualis eſt confeſſi, qualis in flagrãti crimine deprehenſi, *c.17. ȝ. de iudic.* ita accipiendum quod Paulus ait quinto Sentent. *Moratorias appellationes fruſtratoriaſque, nõ tam appellationes quam ludificationes,* inquit, *non admitti.* Additur in hoc cap. vt is Canonicus appellationem exſequatur intra cõdictum diem, & interim in locum eius vicarium Epiſcopus ſubſtituat, qui vice eius obeat miniſterium eccleſiæ, congrua ſcilicet portione vicario aſſignata ex beneficiis ſiue præbitis, vt Latinè loquuntur, canonicis, quæ & parochiæ & præbendæ: & ſi neutrum Canonicus impleuerit, puta ſi neque reſi- B deat in eccleſia, neque appellationem proſequatur quam interpoſuit, vt ei beneficium ſuum Epiſcopus auferat, & concedat alij viro honeſto & idoneo. De congrua portione vicario danda, de qua ſæpe litigatur in foro, ſunt ſimiles loci *in capit. exſtirpanda, §. vlt. & c. expoſuiſti. ꝟ. de prabend. & dign. ca. poſtulaſti, ȝ. de reſcript. cap. 3. ȝ. de offic. vic.*

Ad Cap. Conſuluit. XXIX.

CVm hoc cap. abſque dubio coniungendũ eſt *ca. 13. ꝟ. de Iudæis:* Sciendum eſt ex Conſtitutionibus Imperatorum & ex canonibus ſacris, Iudæos Chriſtiana mancipia habere non poſſe, *l. vnica. C. de Chriſt. manc. hered. vel Iud. & can. mãcipia. 54. diſtinct.* ac præterea, veteres quidẽ Synagogas à Iudæis refici aut reſtitui poſſe, ſeruata tamen forma & ſtatu antiquorum ædificiorum, non etiam conſtrui nouas, *l. vlt. C. de Iudæ.* C Quas Conſtitutiones, quoſve canones cum Epiſcopus Pariſienſis omni ope niteretur ad effectum perducere, id quo minus fieret, pro Iudæis rex Ludouicus, qui iunior dictus eſt, ad quem multa tributa redibant à Iudæis, appellauit ad Romanum Pontificem, quam appellationem ſuſcipi & proferri Pontifex vetat, quia à legibus ſiue canonibus, & iure publico fruſtra appellatione interponitur. Poſt Ludouicum filius eius, qui dictus eſt Philippus Auguſtus, etiam fertur expilaſſe Lutetiæ ſynagogas omnes, & Iudæos regno exegiſſe. quod & alij plerique reges fecerunt, cum ſubinde eſſent expulſi, ſubinde reuocati.

Ad Cap. Ad hæc. XXX.

IN hoc cap. 30. idem ſtatuitur, quod in cap. 9. idem prorſus: nam & de eo iudice loquitur, vt patet ex ſecũda collectione, cui cauſſæ cognitio remota appellatione delegata eſt, à quo tamen nihilominus appellare licet ante citationem, vt loquuntur, ante vocationem in ius, non etiam poſt citationem. Denique idem omnino in hoc capitul. cauetur, quod in *capit. 9. ſupr.*

Ad Cap. De Priore. XXXI.

IN hoc cap. Priori eccleſiæ cuiuſdam, à cuius iniuriis Ca- E nonicus ei ſubditus appellauit ad Romanum Pontificem extra iudicium: quam appellationem iam dixi ȝ. *cap. 5.* non tam appellationem eſſe quam vocationem ad cauſſam agendam, ad ius experiendum: ſi venire contemnat, diſtricte iniungitur, vt veniat, & ſiſtat ſe iudicio ad condictum diem, vt iniuriarum veritate comperta Canonico ſatisfaciat, auctoritate ſummi Pontificis. Plerunque contemnitur appellatio, quæ fit extra iudicium, vt dixi *in dict. cap. 5.* Verùm hoc caſu cum de iniuriis agitur non contemnitur. Vocatos enim ad agendam cauſſam iniuriarum vel ſuſtinendam omnimodo venire oportet. Scripta hæc Conſtitutio eſt Eboracenſi Archiepiſcopo, ſic reſtituenda inſcriptio.

Ad Cap. Quia nos. XXXII.

DEnegatur in hoc cap. appellationis auxilium Abbatibus quos commune conſilium Capituli generalis, ob crimina quædam manifeſta, præfectura & adminiſtratione monaſterij abire iubet, quia pertinet hæc res ad publicam diſciplinam & correctionem Ordinis, & appellatio in criminibus fouendis & obtegendis condita eſt, ſed detegendis potius vel vlciſcendis.

Ad Cap. Ad aures. XXXIII.

QVod eſt in hoc cap. 33. idem iam antè conſtituit cap. 4. & 5. ſed hoc amplius antiqua Decretalis habet, vt cui quæſtionis cuiuſdam cognitio delegata eſt adiecta in delegatione hac clauſula, *remota appellatione*, ſi qua alia inciderit quæſtio, non poſſit etiam de ea, remota appellatione cognoſcere. quia, quod notandum, incidentes quæſtiones plerunque principales, atque adeò magni momenti ſunt, *vt l. 1. C. de ordin. iud.* Verùm appellanti præfinire certum tempus oportet, intra quod exſequatur appellationem, cuius quidẽ temporis præſcriptione ſubmotus omnimodo cogitur ſtare ſententiæ iudicis delegati. vt cautum eſt concilio Lateranenſi, cuius caput habuimus *in cap. 26.* quodque etiam refertur in *cap. 39. & 44. ꝟ.* cogitur, inquam, ſtare ſententię iudicis delegati tam de incidenti, quàm de principali quæſtione prolatæ. Et in eadem quoque antiqua Decretali, quæ eſtat *in 2. collect. eod. titu cap. 6.* placet, quòd appellationem vocet commune remedium, vt commune auxilium, *l. 3. §. vlt. rem rat. hab.*

Ad Cap. Ad audientiam. XXXIV.

COnſtituitur in hoc cap. non tantùm poſt appellationem dictam ab Epiſcopo ſententiam excommunicationis nõ valere, vt iam ante conſtitutum eſt, *cap. 1. & 7. & 17. ȝ. & 37. ꝟ.* ſed etiã ſi dicta ea excommunicationis ſentẽtia fuerit, poſt quàm ſe quis & ſua, dum opprimitur ab Epiſcopo ordinario iudice ſuo, ſubiecerit patrocinio & tuitioni Romani Pontificis. Aliud quidem eſt appellare, aliud patrocinio ſe ſubiicere: D verùm eadem vis vtriuſque, quia vtroque iure ordinarius iudex eſſe deſinit, ſi ſpecialiter, hoc enim exigitur, aduerſus eum tuitio poſtulata fuerit, non ſi generaliter aduerſus quemcunque, *vt cap. ex parte. 2. ꝟ. de priuileg.* De Zamorenſi Epiſcopo, qui eſt in Hiſpania, ſpecies hęc eſt, qui multas exhibebat moleſtias presbytero eccleſiæ ſancti Iacobi Zamorenſis, quam eccleſiam gloſſa ait propriam eſſe eccleſiæ Compoſtellanæ: profectò verè. Nam & hæc verba ſumpſit gloſſa ex antiqua Decretali. Et hoc ſanè priuilegium habuit eccleſia S. Iacobi Compoſtellani inter multa alia, vt ei reſponderet eccleſia S. Iacobi Zamorenſis, non Zamorenſi Epiſcopo.

Ad Cap. Accepta. XXXV.

PErtinet hoc capitul. ad querelam, quam exſpoliati bonis ſuis Canonici Pompelonis, (Pompelon dicitur Straboni & Ptolemæo, hic, vt vulgo, Pampelona. *quæ eſt in Nauarra*) inſtituerunt aduerſus Ducem Nauarrorum, vt eſt in antiqua Decretali. Fuit olim Dux qui hodie Rex. De qua quidem querela cùm dediſſet Pontifex cognitorem Archiepiſcopum Tarraconenſem, ignorans, iam antè ab eo ad ſe appellatum fuiſſe; cognito errore, meritò reuocat mandatum ſuum, quia non debet ad eum cauſſa remitti, à quo appellatum eſt, niſi ex conſenſu partium, *l. eos. Codic. eod. titul. cap. 1. de matr. contr. interd. eccleſ. contr. cap. 2. & 3. ſupr. de libel. oblat. can. placuit, 2. quæſt. 6.* vel niſi pars quæ appellauit mutato conſilio velit cauſſam ad priorem iudicem remitti, *capitul. 11. ſupr. de excep. capit. 70. §. ille. ꝟ. hoc titul.*

Ad

Ad Cap. Poſtremo. XXXVI.

SCripta eſt hæc Conſtitutio ad Gualterum Epiſcopũ Lincolnienſem in Anglia, *vt cap.* 8. s̄. *de reſcript.* quod cum iſto coniungendum eſt. Matthæus Paris tradit eum fuiſſe appellatum Gualterum de Conſtantiis & ex Archidiacono Oxonienſis Andegaui factum Epiſcopum Lincolnienſẽ à Richardo Cantuarienſi Archiepiſcopo, de quo s̄. *in cap.* 25. nonnihil Eſt autem hæc Conſtitutio de recuſatione, nõ de appellatione; iuſtam eſſe recuſationem iudicis delegati, ſi cognitione iũctus ſit ei parti, quæ illum in cauſſa ſua iudicem dari poſtulauit; vel ſi in ea cauſſa Aduocati officio functus ſit, quamuis remota appellatione ei cauſſa delegata fuerit. nec iis igitur caſibus locum habere, quod ante definitum eſt *cap.* 12. s̄. & definitur j̄. *capit.* 43. vbi remouetur appellatio, remoueri etiam recuſationem, hoc iis caſibus non obtinet. Et confirmatur etiam ſententia huius *cap. c.* 4 s̄. *vt lit. non conteſt.* & quatenus loquitur de eo, qui in eadem cauſſa patrocinium præſtitit, confirmatur etiam, *l. pretor. de iuriſdict. & l. vltim. Codic. de aſſeſſor.* Et eadem ratione dicendum eſt, iure ac merito teſtem excipi, & refutari productum in cauſſa in qua aduocatus fuit, *l. vltim. de teſtibus.*

Ad Cap. Ad hæc. XXXVII.

COnſtitutio cap. 37. hoc vult, vt quemadmodum poſt appellationem excommunicari nemo poteſt ab eo, à quo appellauit, vt paulò ſuprà dictum eſt *cap.* 34. ita ante appellationem excommunicatus vel interdictus ſacris fruſtrà appellet, fruſtráve conetur appellationis remedio abolere iniuſtam ſemel excommunicationem, vel interdictionem, quod eſt apertiſſimum, nec in eo, vt vtar verbis Hoſtienſis, eſt magna Philoſophia.

Ad Cap. Cum in eccleſia. XXXVIII.

COnſtitutio 38. ſcripta eſt Cantuarienſi Archiepiſcopo, quod & gloſſa notat rectè, omittitur in inſcriptione. Nullius ſunt Romani Pontificis tot Conſtitutiones in his libris quot Alexandri III. auctoris horum cc. neque tot etiam, quæ pertineant ad alias prouincias, aliáve regna quot ſunt quæ pertinent ad Angliam. Vnde rectè conſtitui poteſt aut tentari ſaltem, pleriſque Conſtitutionibus, quæ ad Angliam petinent, non obſtringi alia regna. Cauetur autem in hoc ca. vt ab Epiſcopo Lincolnienſi, qui ſubeſt Archiepiſcopo Cãtuarienſi, à clericis Lincolnienſis eccleſiæ interpoſitas appellationes Archiepiſcopus Cantuarienſis non recipiat aliter, quàm ſi cognoſcat, ab interlocutione Epiſcopi quadam oneroſa, vel ab iniqua ſententia, ex iuſta ſcilicet cauſſa eas interponi. Conſtare prius iudici, qui appellatur, quod notandum, iuſta appellationis cauſſa debet, quàm appellationem admittat. Vnde & appellantes neceſſe eſt, ſtatim ab initio cauſſam appellationis exponere & probare. Et hinc etiã obſerua, Archiepiſcopum nullam poteſtatem habere in ſubditos ſuffraganeorum ſuorum, *i. e.* Epiſcoporum qui ei ſubſunt, *vt cap.* 11. s̄. *de offic. iud. ordinar.* niſi iuſta ex cauſſa ad eum prouocatum ſit, *vt in hoc cap.* 38.

Ad Cap. Directæ. XXXIX.

IN hoc cap. agitur de cauſſa matrimonij quę vertebatur coram iudice eccleſiaſtico inter virum, matrimonium iudicio eccleſiæ dirimi poſtulantem, prætextu cognationis, quam dicebat poſt contractum matrimonium in ſuam notitiam veniſſe; & vxorem, quę ab eo iudice appellauerat ad Romanum Pontificem, nec tamen intra tempora conſtituta appellationẽ perſecuta erat, immò & appellationi renuntiauerat. Qui appellauit, appellationi renuntiare poteſt, *l.* 28. *Cod. eod. titu.* quia vnicuique non vti licet eo, quod lex ei ſua cauſſa dedit, præ-
A ſertim cùm inde aduerſario nihil infertur incommodi. Et appellatio cauſſa litigãtis introducta eſt, ad priuilegium ſcilicet & vtilitatem eius, *vt ait l.* 11. *C. Th. eod.* Qua ratione ex cõuentione partium amittitur prouocationis auxilium, *l. vlt. §. vltim. Cod. de temp. appell.* & profeſſione ſola. *l.* 1. *à quib. appel. non lic.* Appellationi autem renuntiare licet re integra, donec appellatio ſuperiori fuerit oblata, *cap. quamuis, de elect. lib.* 6. Immò & moribus noſtris quandocunque appellationi renuntiare licet, antequam de cauſſa pronuntiauerit is, ad quem appellatũ eſt. Quæritur autem in *hoc cap.* an mulier, quæ ſemel appellauit, atque deinde appellationem omiſit, eique nominatim renuntiauit, pœnitentia acta iterum appellare poſſit: Et reſpondet, poſſe. Eſt quidem mulier iure ipſo, tempore excluſa ab omni appellationis remedio & auxilio, ex Concilij Lateranen-
B ſis *ca.* 26. s̄. *c.* 44. j̄. eſt item excluſa renuntiatione, ſed quia de matrimonio conſeruãdo vel dirimendo agitur, quæ cauſſa eſt fauorabilis, *vt cap.* 3. *qui matr. accuſ. poſſ. cap. vlt.* j̄. *de cõdit. appoſ.* ideò iterum appellans hac in cauſſa, non in qualibet alia, auditur, quamuis ſubmota iam ſit præſcriptione temporis & renuntiatione, ne temerè matrimonium ritè contractum infirmetur: & appellatio, inquit, eam eximit à iuriſdictione eius: à quo appellat; hoc eſt quod ait. *l.* 13. *C. Th. eod.* appellationem efficere vt is, à quo appellatur, iudex eſſe deſinat.

Ad Cap. Præterea. XL.

DOcet in hoc cap. dictam excommunicationis, vel ſuſpẽſionis vel interdicti ſententiam ſub hac exceptione, niſi
C actori ſolueris quod te ei debere ait intra decem dies, excommunicatus eſto, poſſe impediri quo minus effectum habeat, appellatione interpoſita intra decem dies antequàm excommunicatio, vel ſuſpenſio, vel interdictio effectum habuerit. Verùm etſi hoc manifeſtò ita cautum ſit in hoc capit. tamen huiuſmodi ſententia conditionalis non admodum probatur in *cap. Rom. §. caueant. de ſent. excomm. in* 6.

Ad Cap. Secundo. XLI.

AD hoc c. notandum eſt, Cæleſtinum III. variis de quæſtionibus conſultum à Decano Rhotomagẽſis eccleſiæ vna epiſtola omnibus reſpondiſſe: ac primæ quidem quæſtio-
D ni *in cap.* 2. *de mutu. petit.* ſecundæ & tertiæ *in hoc cap.* quartæ *in cap.* 26. *§. vlt. eod. tit. in* 2. *collect.* quintæ & ſextæ, tot enim erat quæſtiones, *in cap.* 21. s̄. *de offic. indic. deleg.* Agam tãtùm de ſecunda & tertia, de quibus eſt tantum hoc ca. Secunda quęſtio quæ hoc loco proponitur hæc eſt, an ſi vnius litis. cuius variæ ſint ſpecies, varij articuli, varia capita iuncta inuicem atque connexa, ne quis obiiciat *c.* 71. j̄. de mandato Romani Pontificis, cognitio illius litis certis iudicib. delegata ſit, & vni tantùm articulo adiecta clauſula vulgaris, *remota appellatione*, ceteris articulis non item, an pro eo res habenda, ac ſi ceteris adſcripta etiam eſſet? Cui reſpondet Pontifex, huius definitionis quæſtione eſſe petendam ex mente Pontificis Romani, à quo mãdatũ extitit, ex illo Gregorij I. verbo, quod exſtat *in can. humana.* 22. *q.* 5. *non ex verbis pendere conſilia hominum, ſed verba ſeruire hominum conſiliis & auctoritatibus, propter ſenſus verba eſſe, non contra.* quod & Cicero eiidem verbis ſcribit in Cę-
E cinnam. Tertia quæſtio hæc eſt, an qui iudicem datum reiicit & recuſat tãquam ſuſpectum, cauſſam ſuſpicionis debeat palam exponere & probare eidem iudici? Cui ita reſpondet, cauſſam quidem recuſationis apud eũdem iudicem eſſe proponendam porrecto libello recuſationis, *vt ait l. apertiſſimi. C. de iudic.* verum probandam apud alios eſſe, in quas partes cõſenſerint, inſtante & vrgente iudice recuſato: apud quos ea non probata, ſanè iudex manet is, qui temerè recuſatus eſt. Vt appellatione, ita recuſatione iudex eſſe deſinit, ſed non tamẽ antequam cauſſa eius approbata fuerit. Et in fine vſurpat illud Nicolai anteceſſoris ſui quod exſtat *in can. quod ſuſcepiſti.* 3. *q.* 5. ſuſpectos & inimicos eſſe iudices non debere.

Ad

Ad Cap. An ſit. XLII.

QVod conſtituitur *in hoc cap.*42.antè traditum eſt *in c.*23.
vt qui contempſit appellationem aduerſarij ſui æquo a-
nimo ferat, ſi ſe & ſuam appellationem aduerſarius contem-
nat,ſi quod fecit patiatur,vt loquitur,*l.*12.§. *quæri. quod metus*
*cauſ.*iuxta illud Pindari; *Æquum eſt, vt quod quiſque fecit pa-*
tiatur.

Ad Cap. Nouit. XLIII.

HOc cap. pertinet ad controuerſiam, quæ fuit inter Phi-
lippum Auguſtum Frācorum Regem, & Ioannem An-
glorum regem,de qua diximus ſatis *in cap.*13.*s̄.de iudic.*cuius
initium idem quod huius cap.*Nouit ille qui nihil ignorat*,id eſt,
nouit Deus. Quamuis non ad eundem vtrumque. nam illud
ad Epiſcopos Franciæ; hoc ad Philippum ipſum, quo decla-
ratur, nō valere appellationem,quam rex Philippus interpo-
ſuerat ad futurum concilium aduerſus interdictionem facto-
rum promulgatam in regno Franciæ à legato Romani Ponti-
ficis,quia is legatus exſecutor tantum erat ſententiæ Pontifi-
calis, & ab exſecutore appellare nō licet,etſi litigatori ſuſpe-
ctus exſecutor ſit,niſi modum exſecutionis excedat,*vt cap.*15.
s̄.de ſentent.& re iudica.l.ab exſecutore.de appel.l. ab exſecutione.
*C.quor.appel.non recip.*Ab exſecutore enim ſerò appellatur, vt
inquit,*l.*3.*C.Th.de appel.*quia res non eſt integra,cum peractū
ſit iudicium,liſque finita.Inde Paulus 5.Senten.tit.25.*Appel-*
lationes, inquit, *quæ ab exſecutoribus & confeſſis fiunt, recipi non*
placet.

Ad Cap. Sæpe contingit. XLIV.

HOc cap. reſpicit ad eam partem Concilij Lateranenſis,
quæ exſtat *in cap.*26.§.*pen.s̄*.vt ei, cōtra quem appella-
tum eſt,ſi ad diem condictum iudicio adfuerit,appellator qui
non adfuerit,condemnetur in expenſas neceſſarias ſcilicet,vt
eſt expreſſum *in cap.*8.*eo.titul.in* 2.*collect.& cap.*3.*in fin.s̄. de eo*
*qui mitt.in poſſ.*Cum verò hæc condemnatio expenſarum non
videretur Innocentio III. ſatis idonea eſſe ad deterrendos
homines à deſertione appellationis Innocentius adiecit aliam
pœnam deſertæ appellationis,cui locum eſſe vult hoc tātùm
caſu, ſi iudex à quo appellatur appellationem receperit, vel
admiſerit,vel pars aduerſa approbauerit eam: hoc nempè ca-
ſu,ſi is,qui appellauit,non proſequatur appellationem,ſi poſt
diem condictum agendæ cauſſæ apud iudicem, ad quem ap-
pellauit, non adfuerit,perinde in abſentem eum Innocentius
agi vult, ac ſi edicto peremptorio euocatus præſētiam ſui fa-
cere contempſiſſet, id eſt, perinde atque in contumacem ex
edicto peremptorio,niſi(addit enim hanc exceptionem)iuſtas
cauſſas abſentiæ ſuæ proferat,*vt cap.& s̄.& §. pen. huius cap.*
veluti valetudinem aduerſam, vel maioris cauſſæ occupatio-
nē,*l.contumacia.*§.1.*de re iudic.*His conſequēs eſt,vt in abſentē
à iudice appellationis fortè dicta sētētia rei iudicatæ auctori-
tatē obtineat,*l.vlt.ad Senatuſconſ.Trebell.*licet, vt ibi loquitur,
ea cauſſa apud eum acta ſit μονομερῶς,id eſt,vna tantum parte
præſente,non ambobus litigatoribus,*l.vlt.§.illud.C. de tempor.*
appel. Vt item abſēs quaſi ex cōtumacia ex edicto perempto-
rio damnetur,nec appellare poſſit,vel alio modo litem redin-
tegrare,*l.& poſt edictum.*§.1.*de iudic.l.properandum. §.ſin autem*
*ex geſtis.C.eod.l.contumacia.in princ.de re iud.l.*1.*Cod.quor. appel.*
*nō recip.*Et hoc,ſicut dixi, ſi appellatio à iudice fuerit recepta,
vel ab aduerſario comprobata,ſi appellanti aduerſarius aſſē-
ſum præbuerit. Si appellatio à iudice, à quo appellatum eſt,
nec admiſſa fuerit,vt ſæpe aliquo appellante iudices reſpōde-
re ſolent, *non admittimus*,nec approbata ab aduerſario etiam
fuerit,contra quem appellatum eſt,valet quidem appellatio,
*l.ei cuius.de appellat.recip.*ſed appellatore ceſſante, nec perſe-
quente appellationem,quia, hæc eſt ratio,quodammodo ex-
cuſandus videtur, qui appellationem à iudice non admiſſam
vel ab aduerſario non approbatam deſerit;tunc certè in eum

A non agitur vt cōtumacem ex edicto peremptorio, ſed id tan-
tùm ſeruatur quod antiquis Conſtitutionibus cautum eſt, vt
pareat ſentētiæ iudicis,à quo temerè appellauit,& aduerſario
viatica rependat,& ceteras legitimas expēſas,*l.vlt.§.illud.C.de*
*tempor.appel.Nouel.*49.*& cap.*4.*s̄.&* 33.*s̄.&* 64.*ī*.Is autē vi-
detur nō perſequi appellationem, qui eam neque per ſe per-
ſequitur,neque per procuratorem idoneum, ſiue per reſpon-
ſalem,quem apocriſarium vocant.Quis verò hac in re cēſea-
tur Procurator idoneus,id explicabo *in cap.*64.*& in cap.*70.*ī*.
nec enim quilibet eſt idoneus ad appellationem perſequēdā,
nō quilibet procurator appellatorem excuſat periculo deſer-
tionis. Nō omittam quod rectè colligere licet ex initio huius
cap.hac in re procuratoris idonei factum,ſiue dolum malum,
putà ſi mandatum non exſequatur, vel ſi id rogatus non pro-
ferat in iudicium, domino nocere.Cur enim talem procura-
B torem elegit? quod etiam confirmat *l.procuratoris, de tributor.*
*act.& capit.*1.*s̄.vt lit.non conteſt.*Non omittam etiam differen-
tiam, quæ hoc loco proponitur inter quæſtionem facti, &
quæſtionem iuris,hanc faciliùs expediri quàm illam, quia ius
certum & finitum eſt,*l.*2.*de iur.& fact. ignor.* nec vllis indiget
externis probationibus teſtium vel inſtrumentorum: illam
non niſi productis teſtibus, vel prolatis inſtrumentis definiri
poſſe. Adde, iudicibus datis de facto conſulentibus præſides,
qui eos dederunt,conſilium non impertiri,quādoquidem nec
poſſunt, quia quæſtiones facti in iudicum arbitrio & æſtima-
tione ſunt:at de iure conſulentibus, reſpondere & conſilium
impertiri ſolēt Iuriſconſulti,vel præſides, quibus in conſilio
Iuriſconſulti ſemper aſſident, inde dicuntur Aſſeſſores: vel
Principes qui & ſe Iuriſconſultos dici affectāt,*l.vlt.C.de legib.*
C hi omnibus iudicibus de iure conſulentibus reſpōdere ſolēt,
*l.eum quem temerè.§.*1.*de iudic.l.pen.ad leg.Fab.de plag.l.* 1.*ſed nō*
vtique. ad Senatuſconſ. Turpill. l. ordine ad municip. l. voluntatis
quæſtio.(quæ eſt facti quæſtio,quæ in æſtimatione iudicis eſt)
*C.de fideicommiſſ.*Et Principes quidem, de iure reſpondere ſo-
lent, ſi credimus Bernardo,quia, vt ait hoc loco ex *l. omnium.*
C.de teſtam. Principes omnia iura habent in ſcrinio ſui pecto-
ris, quamuis plerunque ſint iuris imperitiſſimi. Quod etiam
certè Imperatores *in dict.l. omnium.* non dicunt: ſed hoc tan-
tum dicunt,ius omne in ſcriniis ſuis eſſe conſtitutum,*en leurs*
threſors, puta in ſcrinio memoriæ & diſpoſitionis, ſic vocan-
tur,vt Plinius 3.*epiſtolarum ad Traianum: Conſtitutiones*,inquit,
retro Principum ad te non miſi, quia & parum emendate & certa
quædam fidei non videbantur, & quia veras & emendatas in tuis
*ſcriniis eſſe credebam.*Non omittam etiam,quod eſt in extremo
D huius cap.non valere reſcriptum, quod appellator ſuper ea
re,de qua litigat,impetrauit à Romano Pontifice intra diem
præfinitum exſequendæ appellationis, nulla facta mentione
appellationis interpoſitæ,nec temporis à ſe,vel à iudice præ-
ſcripti ad appellationem exſequendam,quia ſubreptitium id
reſcriptum eſt.

Ad Cap. Conſtitutus. XLV.

SPecies huius cap. eſt eiuſmodi: Vacante Decanatu Cla-
remontanæ Eccleſiæ,quæ maior dignitas eccleſię eſt,ſiue
collegij eccleſiaſtici,*cap.*4. *eod. tit.* in ſecunda collectione, &
electione ſiue collatione Decanatus pertinente ad Capitu-
lum ſiue collegium eiuſdem eccleſiæ; quidam Canonici vo-
E ta & ſuffragia ſua tranſtulerunt ad Epiſcopū Claremontanū,
qui eſt Aruernorum Epiſcopus, vt quem ipſe eligeret & no-
minaret,is quoque ſtudio & ſuffragio ſuo electus cenſeretur.
Licet igitur ſuffragium ſuum in Epiſcopum transferrent,hāc
tamen legem adiecerūt,vt inconſultis ceteris Canonicis, qui
in eum ſua ſuffragia non tranſtulerant,Epiſcopus non proce-
deret ad electionem Decani.Et cum inibi eſſet Epiſcopus, vt
Archidiaconū eiuſdem eccleſiæ Decanum eſſe declararet, re
adhuc integra,vndecim ex Canonicis,qui in eum vota & ſuf-
fragia ſua non tranſtulerant,timentes ne ad electionem pro-
cederet Epiſcopus ipſis inconſultis, ſi id fortè auderet, ab eo
appellarunt ad Romanum Pontificem. Poſt appellationem
Epiſcopus ipſis inconſultis peregit electionem.Quæritur an
valea

valeat electio? Et cauſſa omni inſtructa ab Abbatibus S. Andreæ & S. Illidij (ſic legendum, *qu'on appelle S. Alire*) in hanc rem delegatis à Romani Pontificis legato quodam, ac deinde ea cauſſa perlata ad Romanum Pontificem; idem reſcribit Lemouicenſi & Cadurcenſi Epiſcopis, vt ſi ita rem habere comperierint, electionem Archidiaconi pronuntient eſſe nullam, nec moueantur eo quod Canonici appellationem, quam interpoſuerint, eſſecuti non ſunt intra annum, vt oportuit ex Nou. 46. *ex c. 5. & 8. ſ.* nec vllam habuerint iuſtam cauſſam producendi huius negotij in alterum annum, quia & hoc poſito ſemper verum eſt, nullam eſſe electionem Archidiaconi, quia facta eſt poſt appellationem & contra formam præſcriptam legémve datam Epiſcopo: & quia Archidiaconus etiam ſua ſpõte declarauerat, ſe nolle ex facto Epiſcopi ius vllum in Decanatu vacante ſibi vindicare nullam etiam electionẽ eſſe quam ſupra dicti vndecim Canonici ſeorſim fecerãt de quodam Subdiacono Romanæ eccleſiæ, vt eſt proditũ *in cap. 38. ſ. de teſtib.* quod eſt de eodem negotio.

Ad Cap. Conſtitutus. XLVI.

VAcante Præpoſitura cuiuſdam eccleſiæ Mediomatricorum, *de Metz*, quod quidem munus conſiſtit in adminiſtratione bonorum temporalium eccleſiæ, vt eſt in antiqua Decretali, atque ideò rectè Oeconomo coniungitur Præpoſitus *in can. Saluator. 1. q. 3.* Vacante, inquam, Præpoſitura illius eccleſiæ cum Canonici eiuſdem eccleſiæ eligẽdi Præpoſiti & ſuffragij ferundi cauſſa, certo & ſtatuto die conueniſſent, vnã pars elegit Cantorẽ maioris eccleſiæ, altera Cancellariũ, qui & Bibliothecarius dicitur. Et Cancellarij quidem electionem quaſi potentioris cũ numero ſuffragiorum, tum & conditione, honeſtate, dignitate electi Cancellarij, Epiſcopus Metenſis confirmauit, dono & inueſtitura Præpoſituræ collata in Cancellarium. Legendum hoc loco, *donum & inueſtiturã porrigere*, non, vt vulgo, *domum. Cum vellet tibi*, Epiſcopus ſcilicet, *donum & inueſtituram porrigere*, inquit, *vt eſt moris.* Id verò donum plerunque eſt annulus, *c. 12. ſ. de ſent. & re iudic. c. 3. ſ. de iis quæ fiunt a maior. part. cap.* quod & donum inueſtituræ Fridericus Imperator vocat in *Conſtitutione de pace tenenda.* Cum vero à ſententia Epiſcopi pars altera Canonicorum, quæ Cantorem maioris eccleſiæ elegerat, appellaſſet ad Romanum Pontificem, nulla alia allata cauſſa, quam quod non poſſit Cancellarius ſupereſſe adminiſtrationi bonorum temporalium eccleſiæ, licet & alias pleraſque cauſſas ſe reddituram dixiſſet, quia id non fecit, & quia ea etiam cauſſa, quam reddidit, probabilis viſa non eſt, Pontifex confirmauit electionem Cãcellarij. Potuiſſent qui appellauerant, alias cauſſas allegare, & eas quas allegauerant omittere agendo cauſſam appellationis, vt eſt notandum valde *in l. 3. in fine. eod. titul.*

Ad Cap. Ex parte. XLVII.

ANTIQVA decretalis oſtendit hanc Conſtitutionem emiſſam fuiſſe eo tempore, quo inter ſe Angli & Vualli in Britannia graues inimicitias & ſæpenumero bella gerebãt omni imbuta odio, atq; ideo quo tempore tutus non erat Anglis aditus ad Vuallos. Quare de iis controuerſiis quę ſunt inter Anglos, ſi fortè à Romano Pontifice dẽtur iudices Vualli quidam, qui in Vuallia morentur ipſa, quia ad eos Anglis nõ eſt tutus aditus, rectè cenſet Pontifex in hoc ca. iuſtam eſſe cauſſam hanc appellandi à ſupra dictis iudicibus vel recuſãdi eos tanquam ſuſpectos etiamſi cognitio cauſæ, quod notandum, eis delegata ſit, remota appellatione. Neq; enim, vt ſæpe diximus, hæc clauſula remouet omne appellationis genus, omnémve appellandi cauſſam. Et hoc quidem ita procedit, niſi ſupradicti iudices litigatores ad locum adeſſe iubeãt, quò ſine ſuo incõmodo & periculo venire & adeſſe poſſint, quod cõfirmatur etiam *c. 4. ſ. vt lit. non conteſt.* Vuallos vero ab Anglis ad extremum fuiſſe ſubactos notiſſimum eſt, & Vualliæ principatum reſeruatum, deſtinatumq; fuiſſe Regis Angliæ filio natu maiori, *qu'on appelle the Prince of Walles*, vt Delphinatum Allobrogum regis noſtri filio natu maiori.

Ad Cap. Significatur. XLVIII.

A

AD ca. 48. hoc præcipuè notandum eſt, nihil valere eorũ, quæ iudex, à quo appellatum eſt, poſt appellationem tãquam iudex in ea re, qua de agitur geſſit; quia appellatione eius rei iudex eſſe deſiit, *l. 13. C. de appellat.* id quod Conſtitutio prima & quamplurimæ aliæ in hoc titulo demonſtrant, & id denique ipſum quod vulgo dicitur, & de quo eſt titulus in Digeſtis, *appellatione interpoſita nihil innouari oportet.* Notandum eſt etiam hoc ca. ſigillum quod libello appingitur, quo ſolet corpus aliquod collegij, vel Capituli, vel ſocietatis ſuos euocare, idem ſigillum non ſufficere, eumdémve annulum ſignatorium non ſufficere etiam obſignando mandato collegij

B

vel Capituli, vel alterius cuiuſcunq; vniuerſitatis, quo Actor conſtituitur, vel Syndicus, per quem quod communiter fieri oportet, cõmuniter agatur: maiore ſigillo opus eſſe. vnius collegij ſiue vniuerſitatis varia eſſe ſigilla. Species autem, ad quã hæc reſpiciũt fuit eiuſmodi: Mortuo Xenodocho, ſiue Rectore vel Magiſtro Hoſpitalis, vel Xenodochij Eboracẽſis in Anglia, quod Polydorus Virgilius in Edoardo IV. vetus & opulentiſſimum Xenodochium eſſe ſcribit D. Leonardo dedicatum, Archiepiſcopus Eboracenſis presbyterum quẽdam præfecit eidem Xenodochio repugnantibus Decano & vniuerſis Canonicis eccleſię Eboracenſis, qui ad ſe, nõ ad Archiepiſcopum contenderent electionem pertinere. Qui quidem Canonici & eius rei cauſſa ex reſcripto quodam impetrato à Romano Pontifice Archiepiſcopum & Xenodochum ab eo cõſtitutum in ius vocarunt ad iudices in hanc ſpeciem reſcripto

C

Pontificis Romani delegatos, & actorem certum in eam rem nomine Capituli totius conſtituerunt ſub ſigillo, ſub quo ſolebat Capitulum ad ſe vocare ſubditos ſuos, quod tamen ſigillum non erat ſane idoneum ad Actorem vel Syndicũ legitimè cõſtituẽdum. Et hoc cùm allegaret Xenodochus ab Archiepiſcopo electus corã iudicibus delegatis: & præterea cum allegaret iam anteà in eam rem alios fuiſſe datos cognitores & diſceptatores, & hoc tamẽ reticuiſſet procurator Capituli cũ peteret iudices eos, ad quos Archiepiſcopus & Xenodochus ex reſcripto Romani Pontificis vocati erant. Quæ reticentia eſt vitium reſcripti ſummum, *c. 27. ſup. de reſcr. c. 57. ſ. eod. tit.* Has, inquã, duas obiectiones cũ obiiceret Xenodochus quarum vel altera ſufficiebat: nec eas reciperent iudices nouiſſimo reſcripto dati; merito Xenodochus ab eis iudicibus appellauit, meritoque, quicquid ab eis iudicib. poſt appellatio-

D

nem actum eſt, conſtituitur in hoc c. inane & irritum eſſe. Quod eſt in fine huius c. *Partes &c.* quę eſt imperfecta oratio, ſupplendum eſt, ita ex Antiqua Decretali: Partes ad veſtram pręſentiam vocetis & audiatis diligenter, appellatione remota, quæ hinc inde duxerint proponenda contendentes.

Ca 49. iiſdem verbis repetitum eſt *in c. 2. ſupr. de libel. oblat.* vbi ſatis & abunde id me expoſuiſſe memini.

Ad Cap. Ex inſinuatione. L.

CVM lis de prædij cuiuſdam proprietate ageretur coram iudice ordinario inter Canonicos quoſdam & Camerarium de Tangatuilla in Normannia, Camerarius à iudice ordinario appellauit ad Romanum Pontificem, & nullum quidem ipſe certum diem condixit ad exſequendam appellatio-

E

nem, verum iudex ordinarius, à quo appellatum eſt, diem certum condixit, intra quem ſcilicet, quod notandum, vtraq; pars Roma reuerteretur perorata cauſſa appellationis. quod fecit contra morem receptum, & cõtra ius. Contra maiorem, quia dies præſcribi ſolet à iudice, à quo appellatur, perferẽdæ & indicandæ cauſſa appellationis, non peragendæ, vt ex multis cc. iam ante didicimus. Contra ius, quod non potuit iudex inferior Romano Põtifici legem dicere, ſiue præſcribere ei diem, intra quem de appellatione pronuntiaret, & vtramq; partem dimitteret. & quia etiam Iuſtinianus cõſtituit *Nouel.* a 3. cuius hac de re particula exſtat *in tit. Cod. de temporibus appellation.* Latina facta ab Irnerio, cuius & verba ipſa in hoc c. vſurpat Pontifex, vt lis maneat integra, quæ introducenda eſt in con-

ſiſto

ſiſtorium Principis donec Princeps conſiliū ſuum aduocaue- rit, donec Principi otium fuerit & opera aduocandi cōſilij ſui & præbendi ius litigantibus, nec interim liti quicquā officiat, vel obſtat mora vel cunctatio Principis, vel, vt ſcriptum eſt *in Nou.* eodem ſenſu. vt nullum ex mora vel lapſu temporis liti præiudiciū fiat. Itaque præſcribēdo diem, ita vt dixi iudex ordinarius ſanè nihil egit. Ex quo ſequitur, nullo die præſcripto ab aduerſario, vt poſuimus, ab appellatore ipſo, vel à iudice, à quo appellatū eſt, annuū diem, qui lege præſcriptus eſt, *No. 46. c. 5. & 8. & 45.* ā. annuū diem eſſe obſeruādum, intra quē ſi appellator obrepſerit Pontifici, & elicuerit ab eo reſcriptū, quod ad eam cauſſam faciat, perinde nullius momenti id reſcriptum eſt, atque etiā id, quod eadem calliditate impetrauit intra diem à ſe vel à iudice condictum, *c. 44. in fi.* ā. Et hæc eſt
B ſententia huius c. in quo ſanè, vt & Ioānes & Innocentius & Hoſtienſis ſentiunt contra Bernardum gloſſographum, hæc verba, *vſque ad terminum legitimum*, verius eſt eſſe accipiēda de anno præſcripto à Iuſtiniano appellatori, intra quem ſuam cauſſam agat, & ad ius ſuum perueniat.

Ad Cap. Bona. LI.

SPecies huius c. hæc eſt: Defuncto Otthone rectore eccleſiæ de Grauesan in Anglia, Abbas S. Auguſt. Cantuariēſis cū monachis ſuis per ſe in poſſeſſionem venit eiuſdē eccleſię, quaſi vacantis, eius cuſtodia ad ſe pertinente, & interpoſuit appellationē, quod fit rectè, etiāſi fiat præmaturè, ad Romanum Pontificē, ſi quis fortè poſſeſſionē ſuam deinceps perturbaret, vel interpellaret. Poſt à laicis quibuſdā per vim, poſſeſ-
C ſione cū deiectus eſſet, mox Archidiaconus Cantuariēſis eccleſiæ poſſeſſionē non retentā à prædonib. atque adeo vacuā apprehendit. In hūc rectè definitur hoc c. Abbatem S. Auguſtini & monachos iure experiri interdictu vnde vi, etiamſi nullā ipſis Archidiaconus vim intulerit, quia hoc iure interdictum vnde vi, ſiue beneficium momēti, quod idem eſt, datur non tantū in eum, qui vim fecit, ſed etiā in eum, ad quem rea vi inuaſa peruenit, *c. 18.* ā. *de reſtit. ſpol. c. 11.* ā. *de iudic.* Fuit ea eccleſia monaſteriū iam olim à fundamentis extructū à Stephano Rege, vt Matthæus Vveſtmonaſterienſis ſcribit in hiſtoria Angliæ. Nihil verò quo minus ita definiret, mouerunt Romanum Pontificē quę allegabantur ab Archidiacono, cuſtodiam vacantis eius eccleſię (quā cuſtodiam pro poſſeſſione
D accipit *καταχρηστικῶς*) ad ſe pertinere, nō ad illos monachos: illos nūquam poſſediſſe ſupra dictam eccleſiam ſiue monaſterium, ſe poſſediſſe per Otthonem, qui ſuo nomine eam eccleſiā poſſidebat, *cap. 9.* ā. *de reſtit. ſpol.* cuius rei Archidiaconus argumentum ſumebat non ſatis idoneū ex penſione quadam nummaria & commeſſatione annua, quam ei præbere Ottho ſolebat. Commeſſationē illam ſiue epulationē vocat procurationē, voce in hoc ſignificatu hoc iure recepta. Et regimen ſiue adminiſtrationē illius eccleſiæ vocat perſonatū: rectorē, perſonā, quod ſcilic. in illa eccleſia cui præeſt, prælati perſonā gerat. Quo modo & Decanus & Archidiaconus, & quicunque eccleſiaſticis dignitatibus præditi ſunt, etiam perſonę eccleſiæ dicuntur, *cap. 8.* ā. *de reſcr.* vt & ceteri qui quocunque alio officio in eccleſia ſiue dignitate fungūtur. Magis verò Pōtificem mouit ſuprema illa lex, vt ſpoliato poſſeſſore, etiam ſi prædo & malæ fidei poſſeſſor fuerit, ante omnia prius, quam
E ſcilicet de proprietate quęratur, poſſeſſio redintegretur & reſtituatur, *vt l. 1. §. quis à me de vi & vi arm. l. 10. C. de donat. int. vir. & vxor. l. vlt. C. de acq. poſſ. ca. 5.* ā. *de reſtit. ſpol.* & fructus quoque medio tempore percepti, aut percipiendi, vt ei reſtituantur, *cap. 7. & 2. & 16.* ā. *de reſtit. ſpol. l. 4. C. vnde vi.*

Ad Cap. Dilecti. LII.

EX hoc c. intelligimus, nullam eſſe excommunicationem, quā Epiſcopus aduerſariis ſuis inflixit, poſt appellationē ab eis interpoſitam, ad Romanum Pontificem, ſiue verbotenus appellauerint, ſiue facto ipſo. Duplex eſt modus appellādi; verbo, huiuſmodi, *appello*, vel *prouoco*; facto ipſo, veluti iti-
A nere iam directo Romam, *vt c. 7.* ā. *de dol. & contum.* vel implorato patrocinio Rom. Pontificis, *c. 34.* ā. Hæc verò conſtitutio atque etiam conſtitutio *c. 1.* ā. *de nou. oper. nun.* pertinent ad cōtrouerſiam eādem, quæ agitabatur in Anglia de iure parochię cuiuſdam dictæ *Lamede* inter Archiepiſcopum Cantuarienſem, & priorem ac monachos eiuſdem eccleſiæ, de qua ſcribit & auctor *ἀνώνυμος*, hiſtoriæ Archiepiſcoporum Cantuarienſium, in Haberto, adducto *d. c. 2.*

Ad Cap. Paſtoralis. LIII.

HOc c. eſt de vulgari clauſula, *appellatione remota*, quæ ſolet frequenter inſeri reſcriptis ſummorum Pontificum, imò & principum, *l. 1. §. vltim. à quib. appel. non lic.* nō reſcriptis
B aliorum quorumcūque. Nec enim aliorum quotūcunque eſt auferre commune auxilium partib. appellationis. Et hac clauſula oſtenditur initio huius c. eam tantum appellationem remoueri, quæ iure publico ſpecialiter approbata non eſt, velutì appellationem interpoſitam morandi tantum & fruſtrandi cauſſa vel appellationem, cuius nulla iuſta cauſſa eſt: vel quæ nullo grauamine interueniente, vel imminente, præſente, vel præterito, vel futuro interponitur: vel quæ interponitur antequam vocatus quis fuerit ad eum iudicem, à quo appellat, *ca. 9. & 30.* ā. *non ſi iuſta fuerit appellationis cauſſa, c. 10.* ā. *de reſtit. ſpol. c. 36. & 47.* ā. *hoc tit. c. 9.* ā. *tit. prox.* Et hoc eſt, ꝙ proponitur initio huius c. Quod autem ſequitur in §. 1. eſt de excommunicationis ſententia, quam definitur non poſſe ſuſpēdi, vel extingui appellatione interpoſita: quamuis legitimè &
C ſeruato ordine iuris interpoſita fuerit, nec ſi ea excōmunicatio denuntiata nondum excōmunicato fuerit, quia ſtatim maior excommunicatio vim ſuā exercet etiā in ignorantem, ſtatim hominem eximit conſortio eccleſiæ, & priuat commodis, quę ex beneficiis eccleſiaſticis proueniunt, ſi qua beneficia poſſederit. Excommunicatio ſecū trahit exſecutionem, quod tamē perperam Accurſius improbat in *l. vlt. C. ſi à non compet. iud.* & cum Accurſio alij plerique. Coniungenda autem, cum hoc c. eſſe multa alia cc. iam ſatis oſtendi in *cap. 14. de iudic.*

Ad Cap. Solicitudinem. LIV.

HOc c. non eſt de appellatione interpoſita poſt irrogatam excommunicationem, vt ſuperius cap. ſed ex diuerſo de
D excommunicatione irrogata poſt appellationem, quā conſtat nullius eſſe momenti, *c. 1. & 16.* ā. *c. per tuas.* ā. *de ſent. excom.* At quæritur, ſi is, qui appellauit ab Epiſcopo ſuo ad Romanum Pontificem, & mox ab eo quaſi contumax, appellationem ſcilicet Epiſcopo accipiente pro contumacia, excommunicatus eſt, ſi hac de re querelam inſtituerit apud Metropolitanum, id eſt, Archiepiſcopum, an poſſit Archiepiſcopus de huiuſmodi querela cognoſcere, & an poſſit declarare eum, qui ad ſe confugit, ipſo iure abſolutū eſſe ſententia excōmunicationis lata ab Epiſcopo ſuo, & an Archiepiſcopus audire debeat Epiſcopum illum à ſe appellantē in hoc, vt abſolutionem impediat eius, quem ipſe excōmunicauit. Ad primum quidem reſpōdet Innocentius, ea quę poſt appellationē innouata, vel attentata ſunt, quia ita attingūt appellationem, ita dependent ex cauſſa appellationis, vt eorum cognitio diuelli & ſecerni nō poſſit à cognitione appellationis ſiue quæſtionis principalis; officio
E ſolius Romani Pontificis, qui de appellatione cogniturus eſt, incumbere, vt de iis etiam iudicet atque cognoſcat, quæ poſt appellationem temere innouata ſunt, niſi fortè poſt appellationem interpoſitam, excommunicationem iniquè inflictam eſſe perquā notorium & euidens ſit, putà, quod in comperto ſit, iuſtiſſimas eū, qui appellauit ab Epiſcopo, habuiſſe appellādi cauſſas. Quo caſu Archiepiſcopus poteſt declarare excōmunicationem eſſe ipſo iure nullam, quia in iis quæ notoria ſunt, vt loquūtur, nec rigor vel ordo iuris obſeruatur, nec probatio, vel accuſatio neceſſaria eſt, *c. 9.* ā. *de accuſat. c. 3.* ā. *de teſtib. cogn. c. 21. de iureiur. can. manifeſta. can. ſeq. 2. queſt. 1.* hi omnes loci ſunt de iis, quę notoria dicuntur, quibus ſimul iunctis plaque hæc de re in medium proferri poſſunt. His addidi in hoc cap.

Digitized by Google

hoc cap. eo, qui iniuſtè ab Epiſcopo ſuo excommunicatus eſt,
poſt appellationem interpoſitam ad Romanum Pontificem
non tantum de excommunicatione, ſed etiam de iniuria &
iniquitate ſui Epiſcopi admiſſa in cauſæ cognitione querelam
inſtituente apud Archiepiſcopum ſiue Metropolitanum, poſ-
ſe Archiepiſcopum etiam de toto negotio principali cogno-
ſcere, quia appellationi factæ ad Romanum Pontificem re-
nunciaſſe videtur, qui eadem de re quæſtum iuit ad Archiepi-
ſcopum, niſi proteſtatus ſit ſe eidem appellationi non renun-
ciare, alioqui renunciaſſe præſumitur. Proteſtatio præſum-
ptionem excludit.

Ad cap. Dilectis. LV.

IN hoc cap. proponitur ſpecies huiuſmodi: Altiſſiodoren-
ſis Epiſcopus presbyterum, ſiue rectorem Xenodochij Al-
tiſſiodorenſis, quod domum Dei vocat Gallico more, *l'hoſtel
Dieu*, cuius quidem Xenodochij ordinationem & diſpoſitio-
nem, vt cæterorum, qui in eadem diœceſi ſunt, certi iuris eſt,
ad Epiſcopum pertinere, *cap. 3. ꝫ. de relig. domib.* Presbyterum,
inquam, Xenodochij illius Epiſcopus coniecit in vincula, &
excommunicauit, ob bona quædã eiuſdem Xenodochij, quæ
is furtim ſubtraxerat, nec reſtituere volebat. Decanus autem
Eccleſiæ Altiſſiodorenſis, cùm diceret eum presbyterum ſuæ
& Capituli, cui præeſt, iuriſdictioni eſſe ſubiectum, deſi-
derabat eum ab Epiſcopo ad ſe remitti puniendum, vel com-
mitti ſuæ fidei, quod vocat recredere, illo loco, *vel ſaltem recrẽ-
deret*, & paulo infra in antiqua Decretali, *cum recrediuiſſet De-
cano presbyterum*. Vox eſt in idiotiſmo noſtro recepta. Vnde &
recredentia pro fiduciaria poſſeſſione, ſiue cuſtodia, *que nous
appellons Recreâce*. Epiſcopus autem intellecto deſiderio & al-
legatione Decani, ad Metropolitanum, id eſt, Archiepiſco-
pum Senonenſem appellauit, die cõdicto exſequendæ appel-
lationi, ſubmittens ſe & ſuos ſubiectioni & patrocinio, ſiue
tuitioni Archiepiſcopi: quæ vel ſola ſubmiſſio pro appella-
tione eſt, *ca. 34. ꝫ.* Quo facto Decanus ſtatim interdixit ſacris
Eccleſiæ Altiſſiodorenſi, ne qua ſcilicet in ea ſacra fierẽt Epi-
ſcopo illo præſente. Et cùm dies veniſſet exſequendę appella-
tioni, vtraq; pars iudicio affuit, cui præerat Officialis Archi-
epiſcopi Senonenſis. Et Decanus quidem, ne de cauſa omni
Officialis cognoſceret, antequam presbyter carcere ſoluere-
tur, appellauit ad Romanum Pontificem. Mox verò Officialis
interdictionem Decani pronunciauit eſſe nullam, rectè, vt vi-
detur prima ſpecie, non ſecunda: quia interdictionem illam
Decanus fecerat poſt appellationem Epiſcopi, cùm poſt ap-
pellationem omnia in eodem ſtatu eſſe, nec quicquam noui
fieri oportebat. Et hæc eſt ſumma & præcipua ſententia hu-
ius cap. ſecundùm quam etiam in hoc cap. concluditur, non
rectè Officialem interdictionem illam ſuſtuliſſe poſt appella-
tionem Decani ad Pontificem Romanum: quam quidem ap-
pellationem etiam ipſe Officialis approbauerat, & receperat,
Decano concedendo Apoſtolos, vt etiam vocantur in iure ci-
uili, id eſt, literas vel libellos dimiſſorios ad Romanum Pon-
tificem, quos idiotiſmus noſter vocat *des poſtes*, in curia Eccle-
ſiaſtica ſcilicet. In curia enim ſeculari Apoſtoli non ſunt in
vſu. Et ex eo certo coniicere licet, vnde curſoriis aut vereda-
riis vulgo idẽ inditum ſit nomen, *qu'on appelle des poſtes*, quaſi
Apoſtolos, nihil verius. Eadem verò ratione, qua interdictio
facta poſt appellationem, & interdictionis abolitio facta ſimi-
liter poſt appellationem improbatur. Id quoque poſt appella-
tionem Decani Epiſcopus fecit, quod nondum propoſitum
erat, eundem ſcilicet Decanum excommunicauit, quod teme-
rè ſacris interdixiſſet, quod ſacra perturbaſſet. Quod nõ pro-
batur, quia per appellationem, quam Decanus fecit ad Roma-
num Pontificem, non tantùm principalis negotij, quod fuit
de iuriſdictione & coërcitione in Xenodochum exercẽda, ſed
etiam cæterorum omnium, quæ huic negotio acceſſerunt, ve-
luti interdictionis ſacrorum & excommunicationis ab Epi-
ſcopo promulgatæ, in Decanum cognitio ad Romanum Põ-
tificem trãſlata erat per appellationem, vt dixi. Quamobrem
etiam in fine huius cap. decernit nullam eſſe excõmunicatio-
nem in Decanum poſt appellationem Decani ab Epiſcopo

A promulgatam, & ab Archiepiſcopo Senonenſi eandem quo-
que excõmunicationem inutiliter fuiſſe confirmatam: & con-
ſequenter eos, qui vſi ſunt conuictu & ſocietatę Decani, non
incidiſſe in pœnã excommunicationis, in quam incidunt qui
ſcientes prudentéſque excommunicato communicant, quaſi
contagione excommunicati ad eos pertinente, *cap. cùm deſide-
res. ꝫ. de ſent. excommun.* Scripta hæc conſtitutio eſt Epiſco-
po, Cantori, & maiori Archidiacono Trecenſis Eccleſiæ, ſic
legendum in inſcriptione.

Ad cap. Vt noſtrum. LVI.

CVm vacaret officium Cancellarij in Eccleſia Mediola-
nenſi, quod præcipuè conſiſtit in obſignandis literis, quę
Eccleſiæ illius ſiue auctoritate, & nomine Capituli conficiũ-
tur. Quo ſenſu Cancellarius Metenſis Eccleſiæ dicitur in *cap.*
B 46. ꝫ. nec vllus eſt in hoc iure locus, qui apertius declarat,
quod ſit Cancellarij Officium in Eccleſiis, quam hoc ca. Cùm
igitur, vt cœpi dicere, in Eccleſia Mediolanenſi vacaret offi-
cium Cancellarij, & Archiepiſcopus Mediolanenſis in eodẽ
officio alij conferendo ceſſaſſet per annum, & interim fructus
ſigillorum ipſe ſcilicet percepiſſet. Cùm, inquam, ceſſaſſet per
annum, vt conſtat *ex cap. vnico. ꝫ. vt eccleſ. benef.* quod cap. om-
nimodo cum iſto coniungendum eſt. atque ideo iuxta Conci-
lium Lateranenſe ex eo tempore poteſtas conferendi benefi-
cij, aut officij eius deuoluta eſſet ad Romanum Pontificem, vt
cap. 3. ꝫ. de ſuppl. negl. prælat. Põtifex Romanus ſuo iure vſus ſe-
mel & iterum mandauit Archiepiſcopo Mediolanenſi, ne de
alio Cancellario creando quicquam decerneret, ſibi eam rem
curæ fore, & ſic denique eius rei commiſſionem, quaſi ſibi iu-
C re competentem ad ſe reuocauit. At nihilominus poſt man-
datũ Pontificis, Archiepiſcopus alij muniis illud contulit, tra-
ditis ei ſigillis eiuſdem Eccleſiæ, traditis bullis, vt vocant, id
eſt, ſigillis, ſiue iconiis. Nam & ſigillum vocat iconia: εἰκὼν eſt
vox Græca imaginem ſignificans, quæ & ſigillo impreſſa ſit:
cùm imprimere ſoleant iconem quẽdam. Id verò factum Ar-
chiepiſcopi declarat Pontifex eſſe nullum, hac ratione, quia ſi
quod ſit poſt appellationẽ factam ad Romanum Pontificem,
irritum & inane eſt, vt dictum eſt cap. ſuperiori: & multo ma-
gis, quod ſit poſtquam omne negotium Romanus Põtifex ad
ſe reuocauit, *vt cap. penult. ꝫ. vt lit. pendent. nihil innouet.*

Ad cap. Oblata. LVII.

HOc capitulo nullum eſt in hoc titulo explicatu diffici-
D lius: hoc tamen nullum eſt, in quod interpretes pauciora
ſcripſerint, ſunt in rebus facilibus multi, in difficilibus muti.
Sententia huius cap. hæc eſt: Qui ſententia iudicũ delegato-
rum ſuperatus erat, ſi appellauit ad Romanum Põtificem, qui
eos iudices dederat, nec appellationi perſequẽdæ ipſe, vel iu-
dices vllum dixerint diẽ: vel ſeruari oportet tempus lege defi-
nitum ad appellationem perſequendam, annum puta, vel ex
iuſta cauſa biennium, vt ante proditum eſt *in ca. 5. 8. 44. 50. ꝫ.
ex Nouel. Iuſtin. 49.* At quæritur an interim poſtulatu eius, cõ-
tra quẽ appellatum eſt, rectè alij iudices dentur, qui de appel-
latione cognoſcere anticipent? Et reſpondet Pontifex, poſſe
eum anteuertere tempus legitimum, modo id non faciat ni-
mis feſtinanter, veluti ſtatim poſt appellationẽ interpoſitam,
nulla data appellatori reſpiratione, aut iuſta intercapedine tẽ-
poris, qua ſe cõparet ad appellationẽ exſequendam. Quinimò
definit in hoc ca. quod notandum, & ſuperiorem iudicem ad
E quem appellatum eſt, etiamſi apud eum nondum lis cõteſta-
ta ſit, nondum lis introducta, ex cauſſa poſſe legitimũ tempus
anteuertere, vt puta, ſi agatur de confirmatione electionis cu-
iuſdam Epiſcopi, ne ſcilicet diutius, quod maxime cauendum
eſt, Eccleſia ſola maneat & vidua ſine paſtore, quæ cauſa eſt
iuſtiſſima anteuertendi iudicij rebus omnibus præfeſtinandí-
que, *cap. vlt. §. porrò. ꝫ. vt lit. non conteſt. cap. 5. ꝫ. de dolo & contum.*
Adhæc, ſi quæratur an & idem dici poſſit de appellatore, vt ei
quoque liceat diem legitimum anteuertere: dicam poſſe, ex
illo loco huius cap. qui apertiſſimus eſt, vbi terminum legi-
timum, ait poſſe reſtringi & ab appellatore, ſiue procuratore,
& à prouocante, & à iudice, à quo appellatum eſt. Ergo & à
iudice, ad quem appellatum eſt, ex cauſa, vt dixi paulò ſuprà

HHHHH & à

& à iudice à quo appellatum eſt, *vt cap.*45.ꝫ. Rurſus ad hæc A notandum, nos loqui de reſcripto poſt appellationem impetrato in hoc; vt maturius de cauſa appellationis iudicetur. Nam ſi nulla facta mentione appellationis interpoſitæ intra tempus exſequendæ eius legitimum, vel intra tempus ab aduerſario, aut iudice præſtitutum aliquod reſcriptum alterutra pars impetrauerit, quod ad cauſam eã dirimendam pertineat, id quaſi ſubreptitium nullius momenti eſſe cenſetur, *cap.* 44. *&* 50.ꝫ. Vnde & hoc quoque cap. euidens eſt loqui de variis reſcriptis à partibus impetratis poſt appellationem, in hoc ſolum, vt appellatio facta eius mentione, vel infirmetur, vel cõfirmetur: vt ſi qui in cauſa ſuperior fuit, qui cauſam tenuit, impetrauerit reſcriptum, quo certi iudices dentur, qui de appellatione rei ſuperati cognoſcant: ſuperatus autem reus poſtea, nulla mentione facta prioris reſcripti, priorîſque delegationis ſiue mandati, & aliud ipſe impetrauerit reſcriptum, quo alij iudices in eandem rem dentur. Quo caſu cenſet Pontifex, prius reſcriptum potius eſſe ſequendum, quam poſterius, quo prioris nulla facta mentio eſt, vt oportuit.

Ad cap. Per tuas. LVIII.

IN hoc cap. definitur, poſt ſententiam iudicis, vel poſt publicatas apud eum, & lectas depoſitiones teſtium, ſi qua pars ab eo appellauerit ad Romanum Pontificem, poſſe eam cauſam apud poſteriorem iudicem, quem Pontifex delegauerit, agi μονομερῶς, ſiue κατ' μίαν μοῖραν, vt loquuntur, id eſt, partium altera abſente per contumaciam, *vt cap. prox.* ꝫ. *l. vlt. ad Senatuſc. Trebel. l. vlt.* §. *illud. C. de temp. appellat.* etiamſi lis, quod notandum, coram eo conteſtata nondum fuerit, ſi modo conteſtata fuit apud priorem iudicem, à quo appellatum eſt, quia C & hoc caſu priori iudicio cauſa potuit agi μονομερῶς, *l. vlt. C. quom. & quand. ind.*

Ad cap. Vt debitus. LIX.

IN hoc cap. definitur, ne cuiquam temerè appellare liceat ante ſententiam definitiuam, niſi à grauamine, vt loquuntur, præſenti, præterito, vel futuro, vt dicitur *cap. 9. eod. tit. collectione tertia*: & vt non audiatur, qui cauſam agere fruſtratur hoc prætextu, quod ſe libellum Principi, vel Summo Pontifici (qui & ipſe ſe Principem dicit Eccleſiæ: imò & Cardinales Principes Eccleſiæ illuſtriſſimos) dediſſe dicat, & factum reſcriptum exſpectare, quæ pars huius cap. eſt *ex l. 4. de appell. recip.* Poſtremo in hoc ca. additur, vt ſi iuſta & probabilis fuerit appellationis cauſa, eam iudici, à quo appellat, exponat, D probet apud alios. Nam ei à quo appellat, vix probabit vnquam, quod traditum eſt etiam, *cap.* 41.ꝫ. Temerè autem appellantem, id eſt, ſine iuſta, & probabili cauſa, vt remittat ad priorem iudicem, qui nec appellatione huiuſmodi iudex eſſe deſiit, quæ habetur pro infecta, & vt remittat eum temerè appellantem damnatum alteri parti expẽſarum nomine. Et hoc eſt, quod continetur in hoc cap. Nec verò quem perturbet, quod in id pauca contulerim. Fateor Interpretes & Scholiaſten ipſum multa capita huius tituli hic cõſarcinaſſe, ſed quæ ego malui, vt debui, diſtinctim & ſeparatim explicare.

Ad cap. Cum ceſſante. LX.

DOcet in hoc cap. comminationem iudicis auctoritatem E rei iudicatæ non habere, vt eſt conſtitutum *in tit. C. commin. epiſt. auct. rei iudic.* & vt Symmachus ait in epiſtolis, effectu & exſecutione comminationes iudicum vacare. Ex quo ſequitur, quæ eſt ſententia huius cap. fruſtra etiam ab eis appellari, maximè, vt fit, ſi quod comminatus eſt iudex exſecutus non fuerit, ſi non vt comminatus fuerat, onerauerit eum, cui minas intentarat, quia ceſſante cauſa, puta ceſſante grauamine, ceſſat effectus appellationis. Vnde ſumpſerunt illud vulgatum verbum, & vnde illam regulam, ceſſante cauſa ceſſat effectus de qua fuit Senator quidam adeo otio abundans & temporis, cuius impenſa nulla eſt maior, vt librum ſcripſerit de illa vulgari regula: Ceſſante cauſa ceſſat effectus.

Ad Cap. Cum ſpeciali. LXI.

AD hoc cap. notandum eſt, Concilium Lateranẽſe, quod habitum eſt ſub Innocentio III. improbare excommunicationem inflictam nulla ante facta monitione congrua, & competenti, teſtibus præſentibus puta de repentè excommunicato aliquo, nec ante admonito ſui officij, *cap.* 48.ꝫ. *de ſent. excom.* Quod cum hac conſtitutione huius cap. coniungendum eſſe indicat, quod ait in fine, *duæ conſtitutiones*, hanc enim intelligit & illam Idem Concilium, ſi is, qui denunciatus & admonitus eſt, puta, vt reſipiſceret, ſtatim à monitore ſuo appellauerit, vel ſi eum recuſauerit, iubet cauſam appellationis, ſiue recuſationis monitori, & iudici ipſi protinus exponi per libellum, vt dictum eſt, *cap.* 41. *&* 59. Ac deinde probari arbitris ſumptis ex conſenſu aduerſarij, vel iudicis, ſi forB tè nullus exſiſtat aduerſarius, ſi nulla ſit controuerſia: Ex conſenſu, inquam, iudicis ſui vltro admonentis: aut ſi in ſumendis arbitris conuenire non poſſit appellator ſcilicet, & aduerſarius eius, vel iudex, vt ipſe quidem appellator vnum arbitrum eligat, aduerſarius vel iudex alterum, ea lege, vt ſi hi duo arbitri diſſentiant, tertium aſſumere poſſint, *vt l. item ſi vnus.* §. *ſi in duos, de recep. arb.* & apud hoſce arbitros cauſa appellationis vel recuſationis reprobata, idem iudex maneat inter eos qui fuit ante: cauſa verò probata, vt is iudex, qui recuſatur, vel à quo appellatur, ex conſenſu partium negotium omne tranſmittat ad alium, quem elegerit, vel ex ordine iuris ad iudicem ſuperiorem, præſtituto tempore certo appellatori, intra quod perſequatur appellationem: quod ſi præterlabi ſinat illud tempus, vt ſententia iudicis, à quo appellauit, rata vel iuriſdictio integra maneat, *vt cap.* 33. 44. 45.ꝫ. Eodem Concilio C cauetur, vt non recipiatur appellatio reorum, qui confeſſi, & ἐπ' αὐτοφώρῳ, ſiue ἐν ἔργῳ manifeſto deprehenſi, & compreſſi ſunt, *vt cap.* 5. §. *vlt. cap.* 13. *&* 14.ꝫ. Et hoc eſt, quod dicitur, in notoriis non admitti appellationem, appellationem non ad criminis manifeſti defenſionem, ſed ad innocentiæ præſidium comparatam eſſe. Hoc quoque cauetur Concilio eodem, vel eiuſdem Concilij parte iſta, qua conſtat hoc cap. vt non recipiatur appellatio, vel recuſatio monachorum, Abbate vel Epiſcopo operam dante emendationi & caſtigationi eorum ſecundùm regulam & inſtitutionem Ordinis, *vt cap.* 3. *&* 26. ꝫ. & vt neceſſe nõ ſit in eorum correctione iuris ordinem obſeruare. Et hoc eſt, quod in hac parte concilij continetur, quorum nihil eſt, quod non ſit repetitum ex anterioribus conſtitutionibus. Sæpenumero concilia quæ habentur, habentur tantùm in hoc, vt præteritæ conſtitutiones renouenD tur, ſiue reſtaurentur, & inculcentur.

Ad cap. Cum cauſam. LXII.

SCiendum eſt exceptionẽ dilatoriam, veluti exceptionem procuratoriam, vel exceptionem ſiue reiectionem iudicis quaſi ſuſpecti, vel exceptionem fori, eſſe opponẽdam ante litem conteſtatam, vel in ipſo limine litis conteſtatæ, *vt ca.* 20. ꝫ. *tit. prox. l. exceptionem. C. de probat. l. penul. & vlt. C. de except.* Item ſciendum eſt, ante litem conteſtatam, quo genere iudex ſuſcipit cognitionem rei, qua de agitur, non poſſe etiam iudicem procedere ad teſtium receptionem & examinationem, quia nondum ſuſcepit huius rei cognitionem, quod eſt conſtitutum proprio titulo, ꝫ. *vt lit. non conteſt.* Et his cognitis, aduertendum eſt in ſpecie huius cap. quæ eſt ſatis difficilis, Lucium Titium, verbi gratia, qui petiit ſibi inducias, ſiue dilationem dari ad exceptiones dilatorias proponendas, quas ſe habere dicebat, id quidem periiſſe ante litem conteſtatam, in tempore petiiſſe, id eſt, tempeſtiuè, ſed Aduocatum eius per errorem poſtea litem conteſtatum fuiſſe aduerſario ſuo petitionem ſuam in iudicio proponente, reſpondendo oppoſita ei præſcriptione 40. annorum, quo ſpatio temporis dicebat Lucium Titium poſſediſſe eam rem, de qua controuerſia erat, poſſediſſe ſine vitio, ſiue interpellatione. Quamobrem & iudices delegati hac in cauſa, quaſi lite conteſtata teſtes ab altera parte productos receperũt. Quod Lucius Titius contendit non iure factum eſſe, quia ritè lis nondum conteſtata

conteſtata erat, quandoquidem per errorem Aduocatus reſponderat aduerſarijs ſuo, ac præterea ipſe Lucius Titius eodem die Aduocati ſui errorem reuocauerat, nec debere igitur ſibi Aduocati ſui errorem officere, *vt l.vlt.C.de error. Aduocat.* Ac ſi quidem ita ſe res habeat, Pōtifex, ad quem ex hac cauſa Lucius Titius appellauerat, pronunciat litem non fuiſſe conteſtatam, ac conſequenter teſtes non iure eſſe receptos ante litem conteſtatam. Notat & aliud vitium fuiſſe in ea receptione teſtium, quod eos teſtes recepiſſent iudices ſubdelegati à iudicibus ſubdelegatis à primis iudicibus in hac controuerſia delegatis à Romano Pontifice, eo quod primi quidem iudices, qui dati ſunt à Romano Pontifice, ſubdelegare alios potuerint, vt delegati à Principe. *l.5.C.de iudic.* Iudex verò datus non poteſt alium iudicem dare, niſi datus ſit à Principe. Idémque exſtat *in cap.27.ſ.de off.iud.deleg. cap.7 eod. tit. in prima collectione.* Primi ergo iudices, qui dati ſunt à Principe Eccleſiæ ſubdelegare alios potuerunt, verum ſubdelegati ab iis non potuerunt alios ſubdelegare, & conſequenter à poſterioribus ſubdelegatis conſtat, teſtes quaſi ab incongruis iudicibus nō potuiſſe recipi, atque adeo nec primos iudices, quos dederat Romanus Pontifex, debuiſſe teſtium receptionē coram ſubdelegatis ſubdelegatorum factam approbare, maxime poſt appellationem Lucij Titij. Quæ eſt ſententia huius cap. ſanè elegantiſſima & notatu digniſſima.

Ad cap. Dilecto LXIII.

Romanus Pontifex quendam presbyterum fecerat Canonicum Salmaticenſis Eccleſiæ (ſic vocanda eſt) in Hiſpania, mandaueratque Archidiacono Ciuitatenſi, qui eſt etiam in Hiſpania, & alijs quibuſdam, vt beneficentiam ſuam erga presbyterum exſequerentur, puta, vt eum cooptarent in numerum Canonicorum Salmaticenſium. Coram quibus quidem exſecutoribus procuratores Epiſcopi & Capituli Salmaticenſis, nolentes presbyterum illum recipere, oppoſuerunt, eum factum Canonicum vltra numerum, ſupra quem iamdiu iurauerant ſe neminem recepturos. Certus in ea Eccleſia erat numerus Canonicorum, quem excedere non licebat Canonicis legitimis, quod etiam ſe non facturos iureiurando confirmauerant. De eo verò certo numero Canonicorum presbyter ille, cùm à Romano Pontifice ſe in eorum numerum conſcribi poſtularet, nullam mentionem fecerat, atque ita facilè ab eo impetrauerat beneficium illud, vt ſupernumerarius Canonicus eſſet, nō tamen facta mentione numeri, *vt dixi.* Hanc autem exceptionem de certo numero Canonicorum, ſi exſecutores non admitterent, procuratores Epiſcopi profeſſi ſunt ſe appellare ad Romanum Pōtificem. Verum hac appellatione contempta exſecutores in Epiſcopum & Capitulum Salmaticenſe, quaſi contumacem Epiſcopum, vel quaſi ob contumaciam Capituli, cùm tamē appellatio neminem vnquam faciat contumacem, excommunicationis ſententiam protulerunt, vt eſt in antiqua Decretali quintæ collectionis, quæ nōdum edita eſt, quam tamen Panormitanū legiſſe, caſus, quem ponit in hoc cap. in quo facit eius excōmmunicationis mentionem, ſatis infert. Eam verò excommunicationem eſſe ipſo iure nullam, cùm facta ſit poſt appellationem, notiſſimi iuris eſt, *ca.54.ſ. & alijs pleriſque locis.* Et iuſtam quoque eſſe appellationis Epiſcopi & Capituli cauſam Pontifex declarat in hoc cap. ſi conſtiterit eam fuiſſe interpoſitam ob non admiſſam ab exſecutoribus ſupra dictam exceptionem, vel quam aliam exceptionem legitimam. Dices, an ergo ab exſecutoribus appellari poteſt, contra quam definitur *in cap. 43. ſ. & l. ab exſecutore, eodem?* Dicam poſſe appellari, ſi modum exſecutionis excedant, *vt cap.15.ſ. tit.prox.* quod & ij fecerunt, qui Capituli & Epiſcopi exceptionem debuerant remittere ad Romanum Pontificem, non reijcere, *vt cap.5.ſ. tit.prox.*

Ad cap. Nicolao. LXIIII.

Hoc cap. pertinet ad Scotiæ regnum, nam in inſcriptione legendum eſt, Canonico Dunqueteriſi, quæ ciuitas eſt in Scotia, & in diœceſi Candidæ caſæ, vt indicat antiquā De-

Iacob. Cuiac. Decret.

A cretalis. Porrò in hoc cap. oſtenditur eo, qui appellauit ad Romanum Pontificem, ceſſante, nec perſequente appellationem per ſe, vel per procuratorem idoneum, eo verò, contra quem appellatum, veniente ad diem condictum, & per ſe agente cauſam appellationis, priuſquam de ea diſceptetur ἐρήμην, vt fieri ſolet, appellatorē, tanquam contumacem eſſe damnandum, vt exarciat & reddat impenſas legitimas omniaque alia diſpendia, quæ fecit à tempore appellationis interpoſitæ. Et idoneum procuratorem eſſe eum, cui tota ea cauſa agēda & defendenda commiſſa eſt, non etiam qui procurator tantum conſtitutus eſt ad impetrandum, vel contradicendum. Is enim potius eſt procurator ad negotium gerendum, quàm ad agendum. Ad impetrādum ſcilicet reſcriptum aliquod à Romano Pontifice, & contradicendum iis, qui aliquid in contrarium impetrare tentarent. Quod ſeruatur etiam eo ſolo ceſſante, cōtra quem appellatum eſt, qui vtique ceſſare videtur, B etiamſi miſerit procuratorē ad impetrandum tantum & contradicendum, *cap.veniens.ſ.de renunc.c.p.1.de appellat.lib.6.* At ſciendum eſt, huic conſtitutioni ita locum eſſe, ſi, vt ſpecies etiam hoc loco ponenda eſt, appellatio fuerit recepta à iudice, vel approbata ab aduerſario, quia hoc caſu ad eam perſequendam procuratore idoneo opus eſt, nec ſufficit procurator ſpecialis ad impetrandum & contradicendum. At ſi nec recepta à iudice, nec approbata ab aduerſario appellatio fuerit, ſatis idoneus cenſetur eſſe procurator ad eam appellationem perſequendam, qui tantummodo conſtitutus eſt, ad impetrandum & contradicendum, *cap.70.§.1.ỹ.* Quod maxime notandum eſt. Contigit mihi aliquando interrogare Doctorem iuris Canonici, quis diceretur procurator ad impetrandum & contradicendum, ille obmutuit non meminens huius C cap. *& cap.70.ỹ.*

Ad cap. Sua nobis. LXV.

Ex hoc cap. intelligimus, trino iudicio ſuperatū non poſſe amplius appellare, quod eſt ex *l.vnica.C.ne lic. in vna eadē.* Quod ſi damnatos ab ordinario iudice, velut ab Epiſcopo ſuo, appellauerit ad Romanum Pontificem, & datis a Romano Pontifice iudicibus, qui de appellatione cognoſcerent, ſi ab iis quoque damnatus ſit, confirmata ſententia iudicis ordinarij, ac rurſus ab iis appellauerit ad Romanum Pontificem, & acceperit ab eo alios iudices, qui de appellatione cognoſcerent, ſi ab eis quoque damnatus fuerit, non licebit ei tertio appellare. Et ideo ſi fortè à Romano Pontifice impetrauerit per obreptionem, vel alio modo, vt ſibi tertium darentur alij iudices: nihil datio eorum iudicum valebit. Denique bis tanD tum licet appellare, verum non ſolum à diuerſis iudicibus, ab vno ſemel, & ab altero iterum, ſed etiam ab vno eodémque iudice in vna eadémque cauſa, in vno eodémque articulo litis, *vt cap.39.ſ.*

Ad cap. Dilecti. LXVI.

Ex hoc cap. notandum eſt, à iudice, quem dedit Epiſcopus, appellandum eſſe ad ipſum Epiſcopum, qui iudicem dedit, non omiſſo Epiſcopo, ad Metropolitanum. Et ideo, quæ eſt ſpecies huius cap. eum, qui à iudice, quem dederat Epiſcopus Lemouicenſis, præterito Epiſcopo appellauit ad Archiepiſcopum Bituricenſem, non iure appellaſſe. Ad Romanum Pontificem præteritis medijs iudicibus fortitan iure appellaſE ſe, *vt cap.ſ.* Quod tamē Interpretes non admittunt extra territorium Romanæ Eccleſiæ. Cæterum ad Metropolitanum præterito Epiſcopo non iure appellaſſe. Quam exceptionem apud Officialē Metropolitani oppoſitam, quæ eſt ſanè legitima, ſi Officialis nō admiſerit, merito ait appellari ab eo poſſe ad Rom. Pontificem, & quicquid in ea cauſa poſt appellationem geſſit Officialis Archiepiſcopi Bituricēſis irritum & inane eſſe: vt ſi, quod eſt in antiqua Decretali, interdicti vel ſuſpenſionis in appellatorē ſententiam tulerit. Neque verò huic cap. obſtat, quod refertur in *cap.reſeritum. ỹ.de praebend.* omiſſo Epiſcopo appellari ad Archiepiſcopum, quia id refertur tantum, cùm vſu ita euenilſet, vt loquitur, *l.ſi pignore § vltim. & penultim. de pignor. actio.* nec vllus oppoſuiſſet ſupra dictam

exceptionem,non etiam probatur.Et ſic, quod ex facto refer-
tur in c.18.ſ.*tit.prox.*à iudicibus datis ab Archiepiſcopo,alios
vice ſua iudices ſubdelegatos, quod iis tantùm licet, qui dati
ſunt à Principe vel Summo Pontifice, vt dictum eſt, *cap.* 62.
ex eo,inquam,non dicemus,& id iure quoque factum videri,
quia non omnia, quæ in conſtitutionibus referuntur eſſe fa-
cta,iuſta & legitima facta ſunt,niſi id expreſſum ſit apertè.

Ad cap. Ex parte LXVII.

ALia in hoc cap. proponitur ſpecies ſuperiori ſimilis, in
qua ſcilicet merito appellatur à iudice,qui rei exceptio-
nem legitimam non admiſit, vt puta, hæc eſt ſpecies huius
cap.ſi matre agente rei vindicatione contra aliquem,filiorum
ſuorum impuberum nomine,reus excipiat hoc modo: ſi non
filiorum tuorum tutrix eſſe deſiiſti tranſeundo ad ſecundas
nuptias.Quam exceptionem eſſe legitimam conſtat,*ex l.2.C.
quand.mul.tut.offic.*

Ad cap. Intimaſti. LXVIII.

EX legibus etiam eſt, quod habetur de relationibus in hoc
cap.iudicem, qui promittit litigatoribus ſe relaturum ea
de re,qua de agitur inter eos, quod ſibi nimium dubia videa-
tur,ad Principem vel Summum Pontificem, debere litigato-
ribus, apud acta edere exemplum relationis & conſultationis
ſuæ,vt ſi velint ei adiungant refutationes ſuas,ſiue preces re-
futatorias,vt vocant *ex l.vlt.quand.appellat.ſit.l.penult.de appell.
recip.l.1.& 2.C.de relat.*

Ad cap. Significante LXIX.

MAgdunum oppidum eſt in Gallia. Tria ſunt eius nomi-
nis oppida in Gallia:Magdunum quod ſitum eſt ad Li-
gerim propè Genabum Aurelianorum, quod vulgo dicitur,
Meun ſur Loyre, de quo agitur in hoc cap. Aliud eſt Magdu-
num in hac Bituricenſi prouincia, *qui s'appelle Meun ſur Yeur:*.
Aliud Magdunum in agro Turonenſi, *qui s'appelle Meun ſur
Yndre.*Magdunum autem dicitur,quaſi Mathildis dunum, cu-
ius mulieris ſepultura viſitur etiam hodie in Magduno pro-
uinciæ Bituricẽſis. Mathildis fuit vxor Roberti *du Duc d'Ar-
thois.* Dunum autem eſt oppidum veteri lingua Gallica, vt
Vxellodunum,Nouiodunum,& innumera ſimilia. Verum ad
rem.Magduni eſt certum collegium Canonicorum, qui cùm
hoc iuris ſe dicerent in eo oppido habere, vt in ſuis tantum
ſtationib.menſiſve laniouiis lanij,quos hic barbarè carnifices
vocat,carnes venditarẽt certa ſibi mercede præſtita,*qu'on di-
roit en François, qui pretendoyent que leurs boucheries eſtoyent ban-
nieres,& qu'on n'y oſoit vẽdre en autre lieu chair que là.* Vnde ple-
rique ſumunt exemplum, qui furnum habent ſiue fornacem
eiuſdem conditionis, ſiue molendinum, *moulin bannier*, imò
& equum banniſſarium.Cùm verò hoc intenderent Canoni-
ci,& contradiceret Epiſcopus Aurelianenſis,qui & iura quæ-
dam in eo oppido, & laniaria habuit: ſumptis iudicibus ex
conſenſu vtriuſque partis, & die præſtituto ad litigandum, ad
litem conteſtandam coram eis iudicibus,ante diem & ante li-
tem conteſtatam. Epiſcopus Aurelianẽſis carnes Magduni in
aliis quam Capituli officinis diuendi fecit. Qua de re querela
à Canonicis perlata ad iudices illos ante diem, deſideranti-
bus in priſtinum ſtatũ omnia reſtitui clusis officinis Epiſco-
pi:contra Epiſcopo aſſerente rectiſſimè, non poſſe iudices il-
los ante diem conſtitutum ex conſenſu vtriuſque partis, &
ante litem conteſtatam ea de re cognoſcere, quia nondum
erant iudices. Non.eſt iudex, qui nondum ſuſcepit cognitio-
nem, quam vtique non ſuſcipit, antequam ſit lis apud eum
conteſtata,quia eum recuſare integrum eſt ante litem conte-
ſtatam. Nec igitur ante diem omnino iudex eſt. Et hoc qui-
dem allegante apud eos iudices, dicitur merito Epiſcopus in
hoc cap.ab eis appellaſſe ad Romanum Pontificem, quaſi nõ
admiſſa exceptione legitima,quam ſæpiſſimè dictum eſt, eſſe
iuſtiſſimam appellandi cauſam; ac præterea Epiſcopum ap-

A pellationem perſequi poſſe, etiam poſt annum lege præſtitu-
tum exequendæ appellationi, *Nou.49.& ca.5.ſ* quia quan-
tum in eo fuit,vt hic ponitur, intra annum appellationẽ per-
ſecutus èſt, quatenus intra annum miſit procuratorem ido-
neum, qui eam exſequeretur, qui tamen contra mandatum
Epiſcopi in eo negotio verſatus eſt, petendo ſibi iudices dati,
qui ſuſpecti erant Epiſcopo domino ſuo. Igitur merito Epi-
ſcopus poſt annum admittitur ad perſequendam appellatio-
nem,cuius executio,vt eadem Nouel.cauetur, ex iuſta cauſa,
qualis fuit in hac ſpecie,proferri poteſt in alterum annum.

Ad Cap. Interpoſita. LXX.

CErtum eſt, eum,qui appellat, cauſam appellationis red-
B dere debere vel ei à quo, vel ei ad quem appellat, non
tantum ſi appellet à ſententia interlocutòria, ſed etiam ſi ap-
pellet à ſententia definitiua,*il faut qu'il propoſe ſes griefs. l. 4. §.
vlt.eod.tit.& titulo an per al,cauſ.appel.red.poſſ.& l.6.C.de iis,qui-
bus vt indign.*& *Pauls lib.5.Sentent.*titulo in hanc rem ſpeciali,
de reddendis cauſis appellationum: quæ cauſæ etiam merita di-
cuntur,merita appellationum. Idem oſtenditur *in cap.* 46. &
59.& *cap.61.§.porro.ſ.& cap.1.eod.tit.in* 6. At quæritur an cau-
ſam appellationis etiam probari oporteat huic, vel illi iudici?
Certè ex initio huius cap. non malè colligitur probari cau-
ſam appellationis debere iudici à quo appellatur, quod ius
pleriſque nouum eſſe videtur. quaſi aliud obtinuerit olim,&
vt in ſuperioribus memini me docuiſſe, non tantùm probari
probabilem eam cauſam eſſe,ſed etiam veram. Qui tamẽ iu-
dex à quo appellatur, ſi appellationẽ non recipiat:atque adeo
C nec oblatas probationes cauſæ appellationis apud ſe in me-
dium prolatæ recipere velit:conſtituitur, vt eo ſolo cauſa ap-
pellationis,quæ non ideo minus valet, quod ipſe eam non re-
ceperit, pro iuſta habeatur & legitima, nec neceſſe ſit de ea
appellantem docere aliquid iudicem,ad quem appellauit.Igi-
tur ex diuerſo, ſi iudex appellationem facilè receperit & ad-
miſerit,tum demum dicam cauſam appellationis eſſe probã-
dam iudici ad quem appellauit,*cap.61.§.vlt.ſ.* Et hæc de ap-
pellatione. Nam quod de probanda cauſa apud arbitros aſ-
ſumptos ex conſenſu partium,eſt *in cap.41.& 61.§.1.ſ.& ca.
2.eod.tit.in 6.& cap.licet,in fine,de foro compet.*id propriè eſt de
recuſatione iudicis, non de appellatione. Quod ſequitur in
§.1.huius cap. id iam expoſui *in cap.* 64. Illud tantùm obſer-
uandum, verba illa, §. 1. *eidem quoque permittitur ſi non reci-
piatur appellatio,&c.*aut illud quoque ſatis indicare, & initium
D huius cap.accipi debere de eo,cuius appellatio non recipitur,
cui ſatis eſt obtuliſſe iudici à quo appellat probationes cauſæ
appellationis,quam allegauit,vel ſi & has probationes iudex
non receperit, vt iuſtas præſumatur habuiſſe appellandi cau-
ſas,nec alias huius rei probationes offerre opus ſit apud iudi-
cem appellationis. Poſt hæc in §. *ille denique*: oſtẽditur, eum,
qui appellauit, ante ſuſceptam vel delegatã cognitionem ab
eo,ad quem appellauit, audiendum eſſe etiam inuito & teni-
tente aduerſario, ſi mutato conſilio renunciauerit appella-
tioni,& poſtulauerit ſe remitti ad iudicem à quo appellauit.
De qua re dictum eſt ſatis *in cap.35.& 39.ſ.* ſi modo, quod
omnino requiritur,aduerſario reddat ſumptus legitimos,quos
dum eum ſequitur in aliud forum impendit. Additur in §. *vlt.*
eo,contra quem appellatum eſt, non veniente ad diem con-
E dictum & abſente per contumaciam; ſi is qui appellauit pa-
ratus ſit probare cauſam appellationis & agere, audiendum
eum eſſe etiam aduerſario abſente. Deniq; cauſam rectè per-
agi μονομερῶς coram iudice ad quem appellatum eſt, etiã ſi lis
coram eo conteſtata non ſit.Quod & ante ſæpe traditum eſt,
& maxime in *cap.* 58. Et nota quod ait in fine huius cap. vbi
agitur principaliter de corrigenda iniquitate iudicis, non eſſe
ſeruandum ordinem ſtrictum,ſiue rigorem iuris.

Ad Cap. Inquiſitioni. LXXI.

HOc cap.eſt de clauſula, *remota appellatione*,quæ apponi-
tur in reſcripto aliquo Romani Pontificis, non extremo
loco,

loco, vt fit plerunque, ſed medio, vtrum referenda ea clauſula ſit, quæ in medio poſita eſt, ad ſpecies eas tantum, quæ præcedunt, an etiam ad ſpecies quæ ſequuntur. Et ait, eam clauſulam referri tantùm ad præcedentia, niſi & in extremo reſcripti repetita ſit. Et ita quoque debet referri tantùm ad præcedentia ſi ſpecies, de quibus reſcriptum cõditum eſt, quæ præcedunt illam clauſulam aptæ inter ſe & connexæ non ſint. Si, inquam, omnes ſpecies quæ præcedunt quæque ſequuntur (addendum hoc eſt) aptæ inter ſe, & connexæ non ſint. Alioquin ea clauſula pertinet ad omnes, quod memini me docere etiam ĩ. cap 41. In extremo certè reſcripti appoſita ea clauſula refertur ad omnes ſpecies exemplo ſtipulationis vltimo loco ſubiectæ poſt plures conuentiones *l. Titia. §. vlt. de ver. oblig.* De effectu huius clauſulæ, vide ĩ. *cap.* 53.

B

Ad cap. penult.

HOc cap. eſt ex *l. ſi quis ſeparatim. §. vlt. eod. tit. & l.* 1. *&* 2. *C. ſi vn. ex plur. appellat.* vt ſi ex pluribus reis priore iudicio damnatis, in vna eadémque cauſa, in negotio communi, vnus appellauerit, victoria eius proficiat cæteris, qui non appellauerunt, videlicet ſi infirmata prioris iudicis condemnatio fuerit. Quod tamen aliquando Senatum Pariſienſem improbaſſe Papo refert, cui tamen non niſi intra modum eſt adhibenda fides. Nam & expers eſt omnino iuris noſtri, & mancus aut falſus ſæpenumero in Senatuſconſultis referendis: nec aberrauerim, ſi dixerim, pernicioſiſſimum eius eſſe librum, quo collegit Senatuſconſulta Summi ſenatus, quod ex hoc plerique libro ſumant anſam litigandi. Lucius quæ collegit Senatuſconſulta, veriora & certiora ſunt.

C

Ad cap. vltim.

HVius cap. fons & origo eſt *l.* 7. *eod. & l.* 2. *C. de his, qui propter met. iudic. non appel.* vt qui iuſto metu, aut vi maiore perterritus non appellat, hic intra dies, quibus appellare licet, id eſt, intra decem dies publicè conteſtetur, expreſſis cauſis appellationis, & ea conteſtatio pro appellatione cedat. Cõteſtatio pro petitione & litis conteſtatione eſt, *l.* 2. *de naut. fœn.* atque adeò etiam pro interruptione præſcriptionis, *l.* 2. *C. de annal. except.* Non mirum igitur, ſi & pro appellatione in hac cauſa.

AD TITVLVM XXIX.

De Clericis peregrinantibus.

Ad cap. vnicum.

IN hoc titulo eſt vna tantùm conſtitutio, eáque facillima. Vicinitas tituli ſuperioris ſuadet, vt & conſtitutio huius tituli accipiatur de clericis Romam profectis aut proficiſcentibus appellationis exſequendæ cauſa, vt bona eorum, quæ in patria reliquerũt, ipſo iure, etiamſi tuitionem ipſi nullam petierint à Romano Pontifice, conſtituantur interim, & ſint ſub tuitione & protectione Romani Pontificis, ne inuadantur aut diripiantur. Formulam petitæ tuitionis inuenies apud Caſſiodorum, 7. Variar. *qu'on appelle ſauuegarde.*

D

AD TITVLVM XXX.

De Confirmatione vtili vel inutili.

Ad cap. I. & II.

TITVLVS vltimus huius libri ſecundi, eſt de confirmatione vtili vel inutili. Confirmatio ſententiæ prioris iudicis, quam poſterior iudex, ad quem appellatũ eſt, nonnunquam facit, vt titulo de appellationibus hic ſubiiceretur titulus, fecit, qui tamen eſt generalis de confirmatione vtili vel inutili, in quo & de ſententiæ confirmatione, *cap.* 3. *&* 7. alia vero

E

A ce. ſunt vel de confirmatione poſſeſſionis, vel confirmatione priuilegiorum, officiorúmve, aut tranſactionum. De confirmatione poſſeſſionis in cap. 1. hæc diſtinctio proponitur: aut res, quam quis poſſidet, controuerſa, aut litigioſa eſt, aut non. Si litigioſa eſt, id eſt, ſi de ea inter aliquos lis conteſtata eſt in iudicio, & alterutram partem Romanus Pontifex confirmauerit in poſſeſſione eius rei pendente lite, ea confirmatio inefficax eſt & inutilis, iuxta titulum, vt pendente lite nihil innouetur. Si litigioſa non eſt, confirmatio Romani Pontificis efficax & vtilis eſt, hoc enim præſtat, vt non poſſit ea de re iudicari, & moueri controuerſia inconſulto Pontifice, videlicet ſi ea confirmatio ſubreptitia, reſcriptúmve confirmationis ſubreptitium non fuerit, vt ca. 2. hoc tit. quod coniungendum eſt cum *cap.* 11. ĩ. *de accuſat.*

B

Ad cap. Bona III.

DE confirmatione ſententiæ eſt hoc cap. 3. quam confirmationem ſententiæ, qui cauſam obtinuerat per obreptionem, impetrauerat à Romano Pontifice, nulla facta mentione appellationis ab aduerſario interpoſitæ, antequam aduerſarius, quem vicerat, de eadem ſententia infirmãda reſcriptum ab eodem Pontifice impetraſſet, datis ſcilicet iudicibus, qui cauſa cognita ſententiam infirmarent. Quo caſu Põtifex decreuit, poſterius reſcriptum, quod aduerſarius impetrauit, potius eſſe ſequẽdum, aliter quam in ſpecie, *ca.* 57. ĩ. *de appell.* in qua prius reſcriptum potentius eſſe dicitur, eadem ratione, quia poſterius ab aduerſario per obreptionem impetratum erat, *vt cap.* 2. ĩ. *de dol. & contum.* At in ſpecie huius cap. poſterius reſcriptum, quod impetrauit is, qui victus erat, & appellauerat, de infirmanda ſententia prioris iudicis, potentius eſt C priore, quod obreptitium eſt, quia qui id impetrauit dolo malo, reticuit, aduerſarium interpoſuiſſe appellationem. Et hoc ita maxime procedit, ſi in poſteriori reſcripto meminerit reſcripti confirmationis, non etiam ſi generaliter & defunctorie his verbis vſus ſit: *nullis aliis reſcriptis veritati & iuſtitiæ præiudicantibus*, vel aliis verbis ſenſus eiuſdem, quo caſu antequam conſtiterit de iniquitate ſententiæ priori reſcripto ſtandum eſſe ait.

Ad cap. Cum dilecta. IIII.

DE confirmatione & reformatione priuilegiorum eſt hoc *cap.* 4. Vetuſtate exoleſcentibus literis priuilegiorum D monaſterij cuiuſdam puellarum diœceſeos Hildeshemenſis in Saxonia, cum ea priuilegia recentari puellæ, & quę eis præerat domina poſtularẽt, quibus ſcilicet hoc monaſterium eximebatur ditione & poteſtate Epiſcopi Hildeshemenſis, cum tamen iure communi omnia monaſteria in Epiſcopi poteſtate ſint, cuius in diœceſi ſita ſunt, *can. monaſteria,* 1. 18. *quæſt.* 2. & Epiſcopus ille contenderet, monaſteriũ illud eſſe ſubiectũ Eccleſiæ ſuę iuxta ius commune, & allegaret huius iuris Eccleſiam ſuam in quaſi poſſeſſione fuiſſe, ampliore quam centum annorum ſpatio ſine interpellatione vel interruptione vlla, in poſſeſſione libera & continua: & in eam rem iudices dediſſet Romanus Pontifex, ab eis certis ex cauſis Epiſcopus appellauit ad Romanum Pontificem. Pontifex verò motus exemplo teſtium, quibus veritas pateſieri poteſt, quos conſtat E etiam ante litem conteſtatam audiri & recipi poſſe, ſi ſeniò confecti ac valetudinarij ſint, ac proinde periculum ſit, ne interim homines eſſe deſinant, *cap. vlt.* ĩ. *vt lit. nõ conteſt. c.* 34. 41. ĩ. *de teſtib. l. in lege, ad l. Aquil. l. quidã, de furt. l.* 3. *§. duæ, de Carb. edict.* Ex quibus locis intelligitur verum eſſe quod ait in hoc cap. iure ciuili ſtatutum eſſe, *vt quando periculum teſtium formidatur, &c.* Et eodem, inquam, exemplo Pontifex inſtrumenta priuilegiorum, quę iam ſentiebant ſitum & cariem, ne oboleſcerent, renouari, id eſt, recentari, ſiue denuo in literas referri & obſignari permittit, non quidem eo animo, vt ipſemet teſtatur, vt ius nouum tribuat, ſed vt antiquum ſi quod ſit monaſterio conſeruet. Huius controuerſiæ cognitionem delegauit Decano Padebornenſi, ſic legendum eſt in inſcriptione,

quæ diœceſis etiam eſt in Saxonia, ita vt ſi potiorem eſſe cognouerit cauſam Epiſcopi Hildeshemenſis, priuilegia, quæ interim Pontifex renouari permiſit, aboleri iubeat. Cùm verò id monaſterium rectà ad ius & proprietatem Romanę Eccleſiæ ſanctimoniales illæ dicerent pertinere *nullo medio*, vt loquuntur, *cap. 2. de in integr. reſtit.* Liber fiſcalis in recenſione ordinum mendosè: *Ordo Camaldunenſis ad Romanam Eccleſiam nullo modo pertinens.* Et infrà: *Priuilegia monaſterij conuentus de Santigam in Anglia ad Romanam Eccleſiam nullo modo pertinentis.* Et infrà: *Abbas & conuentus monaſterij ſancti Spiritus ad Romanam Eccleſiam nullo modo pertinens.* Semper *nullo modo*, quod mendoſiſſimum eſt, & tamen Rebuffus non admodum callidus vir ea omnia menda ſequitur, cùm ſit legendum, *nullo medio*, id eſt, immediatè, vt loquuntur etiam. Cùm igitur moniales illæ ſiue nònæ dicerent monaſterium ſuum ad Romanam Eccleſiam pertinere: ob id Pontifex Romanus dominam monaſterij, ſiue Abbatiſſam ſupradictam ad defendendũ Romanæ eccleſiæ ius & agendum, denique tam ſuo quam Romanæ Eccleſiæ nomine procuratricem facit. Mulier procuratria vel defenſtrix, quo verbo vſus eſt Cicero, in iudicio eſſe non poteſt in rem alienam, *vt l. 2. de regul. iur. l. 4. C. de procurat.* Hoc eſt generaliter verum. Abbatiſſa poteſt, maximè in rem Summi Pontificis, aut in rem ſibi communem cum Summo Pontifice. Et ſimiliter mulier non poteſt regulariter iudex eſſe ex arbitrio vel compromiſſo: at illuſtriſſima domina poteſt, vt docet Obſeru. 13 cap. 23. Non omittam, quod obiter ait in hoc cap. cùm de iure, quod Romanæ Eccleſiæ in eo monaſterio dicebatur competere agitur, non niſi centum annorum præſcriptione poſſeſſiones & iura Romanæ Eccleſiæ perire poſſe, *vt cap. 13. & 14. & 17. in fine, ꝫ. de præſcrip. ca. 2. eod. tit. in 6. can. vlt. 16 quæſt. 4* Et hæc quidem ſufficiunt ad hoc cap. 4. Verùm iis non inutiliter adiecero de confirmationibus priuilegiorum & officiorum, quæ à nouo Rege aut Principe peti aut concedi ſolent, vetuſtiſſimum hunc morem eſſe, & ex inſtituto Tiberij, auctore Suetonio in Tito Veſpaſiano, cap. 8. *Cum*, inquit, *ex inſtituto Tiberij omnes dehinc Cæſares beneficia à ſuperioribus conceſſa Principibus aliter rata non haberent, quam ſi eadem iiſdem & ipſi dediſſent: primus præterita omnia confirmauit vno edicto, nec a ſe peti paſſus eſt.* Aurelius Victor in eodẽ Tito: *Cum donata conceſſave à Principibus prioribus firmare inſequentes ſolerent, ſimul vt imperium cepit, ſalua poſſidentibus edicto ſponte cauit vel conceſſit.* Dio in eodem Tito: καὶ γὰρ χάρισμα ἐξέθηκε βεβαιῶν πάντα τὰ ὑπὸ τῶν προτέρων αὐτοκρατόρων δεδομένα τισὶ καὶ μὴ καθ' ἑκάστους, παρ' αὐτοῦ αἰτοῦντας αὐτὰ πράγματα ἔχειν, id eſt, Edictum propoſuit, quo firmauit omnia beneficia, quæ à prioribus Principibus firmata erant, vt ne ſinguli ea petere à Principibus cogerentur. Huic verò Titi Edicto exſtat ſimile Neruæ Imperatoris apud Plinium 10. Epiſtolarum cum eleganti obteſtatione eiuſmodi: *Nolo exiſtimet quiſquam, quæ alio Principe vel priuatim vel publicè conſecutus eſt, ideo ſaltē à me reſcindi, vt mihi potius debeat, ſi illa grata & certa fecero, nec gratulatio vllius inſtauratis eget precibus.* Quinetiam in legibus noſtris exſtat memoria moris huius, quod Interpretes non animaduerterunt, *l. 6. de excuſ. tut. illo loco, eſt enim Modeſtini Græca lex*, τοῖς ἅπασιν ὁ θειότατος πατήρ μου παρελθὼν εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, διατάγματι τὰς ὑπαρχούσας τιμὰς καὶ ἀτελείας ἐβεβαίωσεν. *Princeps*, inquit, *omnibus iis*, (puta Philoſophis, Rhetoribus, Medicis, Grammaticis) *ſtatim atque iniit principatum*, id eſt, tutelam humani generis, hæc eſt enim propria definitio Principatus, *ſua priuilegia & immunitates confirmauit.* Qui mos & in hoc regno Franciæ perquam religiosè ſeruatur.

Ad cap. Ad noſtram. V. & cap. Porrecta VI.

CAp. 5. & 6. vna eademq; ſententia eſt: Qui in Eccleſiis Epiſcopalibus, vel aliis non Epiſcopalibus ſunt Canonici, hi plurimi erant olim, & quidam hodie quoque ſunt regulares, puta monachi obſtricti certis votis certæq; diſciplinæ. Canonici non regulares iiſdem non ſunt obſtricti votis. Et Canonicorum quidem regularium nullus, qui præeſſet eis conſtituebatur Abbas, ſed prior, vt in Eccleſia Cantuarienſi prior, qui eis præeſſet poſt Archiepiſcopum, *cap. 52. ꝫ. de appellat.* Conſtituebantur & alij plerique officiales rerum & negotiorũ Eccleſiæ adminiſtrandorum cauſa, verum ad tempus, non in perpetuum. Quinimo ſi fortè, qui in eo officio ad tempus conſtituti ſunt confirmarentur in eo à Romano Pontifice, vt eo officio nimirum quandiu viuerent perfungerentur, per obreptionem impetratis literis, eo ſcilicet ſuppreſſo, quod regulares eſſent, huiuſmodi confirmationes quaſi ſubreptitias in hoc cap. 5. & 6. definitur eſſe inutiles & inanes. Plus dixit in cap. 6. quod ſcriptum eſt Abbati Immolenſi, ſic reſtituenda eſt inſcriptio, inutiles quoque eas confirmationes eſſe quaſi falſas, etſi non ſuppreſſerint ſe eſſe regulares: quia non conſueuit Romanus Pontifex in fraudem Eccleſiarum, quas dilapidant ſæpe numero, qui non ſunt perpetui adminiſtratores, eos facere perpetuos. Itaque literæ præſumuntur eſſe falſæ.

Ad cap. Examinata. VII.

IN hoc cap. 7. agitur de confirmatione ſententiæ iudicis compromiſſarij. Quæ quidem confirmatio dicitur eſſe inutilis ſi ſententia lata fuerit contra formam iuris & compromiſſi, maxime ſi cõfirmatio non fuerit pura, ſed ſub hac clauſula ſuſcepta, quæ clauſula vulgaris eſt cap. 8. ſeq. ſub hac, inquam, clauſula, *ſicut ſententia prouidè lata eſt, & ab vtraque parte recepta, confirmamus & probamus.* Quæ quidem formula plerumque conditionem facit, vt notat Ioannes hoc loco & cap. ſeq. Speciem verò huius cap. memini me exponere ad cap. 15. ꝫ. de iudic. quod cum iſto omnino coniungendum eſt.

Ad Cap. penult.

CAp. penult. eſt de confirmatione tranſactionis, de lite quadam incerta decimarum & poſſeſſionum quarũdam nomine facta inter Epiſcopos Cypri ac Regē & nobiles eiuſdem inſulæ, interueniente legato Romani Pontificis, ea tamen lege, vt & à Romano Pontifice ea tranſactio confirmaretur, & poſt confirmationem Romani Pontificis ſtatim vtraque pars eã tranſactionē exſequeretur & adimpleret. Quod tamen ſecuta confirmatione Romani Pontificis, cùm Rex & nobiles Cypri fieri non paterentur, cùm pro ſua parte nõ exſequerentur tranſactionem, rationibus quibuſdam nixi infirmioribus & ineptis, vel friuolis, vt ipſe Põtifex ait: iubet Pontifex tranſactioni omnimodo acquieſcere & eam adimplere, & omnino admittere. Ineptæ illæ rationes, quibus nitebantur, hæ erant: quod in confirmatione Romani Pontificis, cui erat inſertus tranſactionis tenor, quod notandum, verbum *confirmamus*, præcederet tenorem tranſactionis, hoc modo: *Confirmamus tranſactionem inter illos & illos habitam, cuius tenor ſequitur.* Quæ ratio planè inepta eſt, cùm hic ſit ſtylus curiæ Romanæ, nimirum, vt confirmatio præcedat, tenor ſequatur, vel inſtrumenti exemplum, quod confirmatur. Qui ſtylus, ſi non fuiſſet obſeruatus, merito confirmatio falſi coargui potuiſſet, *cap. 6. in fine, ꝫ. de crim. falſ.* Stylus conſiſtit in verbis, quibus vti conſueuit, verbis conceptis curiæ Romanæ. à quo *ſtyliarium*, præmium ſtyli apud Senecam *epiſt. 98 alias 97.* vbi tamen perperam vulgo *Salarij* pro *Styliarij*, quod noui concinnatores Senecæ non animaduerterunt. Fuit autem hæc altera ratio eorundem, quod non fuerit confirmatio ſimplex & pura, vt oportet, nimirum quia ei inſerta erat hæc clauſula vulgaris, de qua iam dictum eſt, *cap. ſuperiori, ſicut ſine prauitate prouide facta tranſactio eſt.* Hæc etiam ratio improbatur, quia illa clauſula non apponitur confirmationi tranſactionis, quæ in manus & ſub oculos Pontificis venit, quæque confirmationi ipſi ſubiicitur, ſanè tunc conditionem non facit, ſed cauſam exprimit confirmationis, quaſi diceret, quia ſine prauitate prouide facta tranſactio eſt, quam ſcilicet nos inſpeximus, & inſeri confirmationi iuſſimus. Et breuiter, vt Doctorũ verbis vtar, aut confirmatio fit ex certa ſcientia Pontificis, & tũc illa clauſula pro cauſa habetur, aut fit in forma communi, & tunc habetur pro conditione, *vt cap. prox. ꝫ.*

Ad

Ad Cap. Vltim.

CAp. vltim. ſcriptum eſt vniuerſis Abbatibus & Prælatis ac conuentibus & clericis in Conſtantinopolitana & Chalcedonenſi diœceſi conſtitutis. Scilicet Patriarchæ Conſtantinopolitano obtemperate nolebant, quaſi exempti ſolutiq; ditione & proteſtatione eius, eo quod Romaui Pōtificis legatus quibuſdam eccleſiis & clericis monaſteria ſua contuliſſet, id eſt, monaſteriorum ſuorum, in quibus cooſtituti erāt, correctionem & adminiſtrationem eis permiſiſſet, eamque collationem Rom. Pontifex confirmaſſet. Quod argumētum declarat, Pontifex non eſſe idoneum ad probādam exemptionem, vt *cap. 2.* ʒ. *de relig. domib.* nec enim huiuſmodi collatione derogatum videri iuri debito diœceſanis Archiepiſcopis, vel

A Epiſcopis, ſpeciali derogatione opus eſſe, ſpeciali exemptione *capit. 15.* ʒ. *de offic. iud. deleg. cap. dudum, in fine,* ʒ. *de decim. capit. 15. & 18.* ʒ. *de praſcriptiō. cap. 1. de priuileg. lib. 6.* Ad hæc poſtremo monendi eſtis, quod pauci animaduertunt, vbi Pontifices Romani mentionem faciunt Patriarchæ, Archiepiſcopi, vel Epiſcopi Conſtantinopolitani, *vt in hoc cap. & in capit. inter.* ʒ. *de maior. & obed. & capit. quanto.* ʒ. *de conſuetud.* de eo tantū Patriarcha vel Archiepiſcopo Pontifices loqui, & ſentire, qui eo tempore fuit, quo Franci tenuerunt Conſtantinopolim, fugatis Imperatoribus Græcis, quam vtique tenuerunt per annos LVIII. Romaoum Pontificem tanquam Optimum Maximum Pontificem agnoſcentes, à quo Græci ſemper alieniores fuerunt. Et hic eſt finis libri ſecundi Decretalium, quem dedit Deus, cui ſoli ſit laus & gloria.

IACOBI CVIACII I.C.

AD LIBRVM TERTIVM DECRETALIVM.

Recitationes ſolemnes.

AD TITVLVM I.

De vita & honeſtate clericorum.

Ad Cap. I.

PRIMVS titulus, quoniam eſt de vita & honeſtate clericorum, præfabor aliquid, de hac appellatione clericorum. Clericorum nomen, quod commune eſt omnium Chriſtianorum, vſus & auctoritas Eccleſiæ proprium fecit eorum, vt eſt *in l. 2. C. Theod. de epiſ. & cleric.* qui diuino cultui miniſteria religionis impendunt, qui io Eccleſiaſticis miniſteriis gradibus coordinati ſūt, *vt Auguſtinus ait in Pſal. 57.* Sicut Paparum nomen quod proculdubio commune erat omnium clericorum, qui miniſterium Eccleſiaſticum peragunt, etiam iuniorum & inferiorum, quales ſunt *ἀκόλυτοι*, qui plerumque funales cereos præferūt cæteris, & ad omne reliquum Eccleſiæ ſeruitium parati, & in Eccleſia veluti medialtini ſerui in domo patrisfamilias, qui & Triſinni, Piſinni, Papæ, vel quod idem eſt Græcè *λυτοὶ*, *Lyti Papa*, dicuntur in Nou. *Leſaici Cornelij Imperatoris de ſportulis, quæ Epiſcopis debentur pro ordinatione cleric.* Id inquam Paparum nomen vſus & auctoritas Eccleſiæ fecit proprium ſommi Pontificis, Et ſecundum illam quoque ſpecialem clericorum ſignificationem Cyprianus ſæpe dixit *clericam ordinationem, clericam epiſtolam*, quam vulgo clericalem, clericum miniſterium *in can. Cyprianus 21. qu. 3.* Eſt enim illo loco legendum *in clerico miniſterio*, vt ex apographo Cypriani patet, non *in clericorum miniſterio.* Inuenio etiam, Vlpianum Rhetorem io orat. Demoſthenis contra Midiam dixiſſe, *κληρικὰς δίκας, clericas lites*, vel *cauſas clericorū*, dū aut *πάρεδροι*, id eſt, *aſſeſſores iuris peritos dari præſidib. ætate minoribus, ne quid in diſceptandis litibus ſæcularibus, aut clericis, per ignorantiam iuris peccent.* Initio naſcentis Eccleſiæ etiam de clericorum controuerſiis præſides cognoſcebant extra ordinem. Et præter illum locum, ad quem nondum quiſquam animaduertit. Vlpianum illum fuiſſe Chriſtianum, ſatis liquet ex initio interpretationis ad ſecundam Olyothiacam, vbi vtitur auctoritate Gregor. Nazianzeni ad Baſilium Magnum. Porro de cultu, conuictu, moribus, quibus clericos imbutos & inſtructos eſſe oportet, qui in eccleſia Dei propriè ſelecti ſunt, vt ſint in eius miniſterio, eſt primus, vt iam d. titulus huius libri, quo ſtatim initio proponitur, Concilij Turonenſis ſecundo dec. vt eum facta peraguntur, clericis ſociis altare Dei pſallētibus, fœminæ & laici non permiſceantur, & omnino intra cancellos, qui-

B bus clerici contineantur, & coerceantur à laicis, ne laici ſtent vel ſedeant, vtque adorationis (ſic in decreto Yuonis legitur recte,) vt communionis tātum cauſa pateat laicis & fœminis aditus, vt ait, ad Sancta Sanctorum, id eſt, ad altaria, *Sancta ſāctorum* more Hebræorum vocat loca maxima ſancta, vt *Cātica Canticorum* omnium, quæ fecit Salomon, præſtantiſſima Cantica: & *Sabbatum ſabbatorum*, præſtātiſſimum ſabbatorum quod Dominus celebrari iuſſerat quotannis 10. die menſis ſeptimi, vt eſt proditum, Leuit. 16. 17. Quod autē Accurſ. tentat *in l. 2. C. de ſacroſ. Eccleſ.* ad ſentētiam huius c. 1. accommodare huius legis verba, *Apoſtolorum vel Martyrum ſedem humanis corporibus non eſſe conceſſam*, omnino reiiciendum eſt, quia non de gradu & ordine, vel de dignitate clericorum ea lex loquitur, ſed de ſepulchris Apoſtolorum & Martyrum conditoriis, quæ ſunt in vrbe, vt in ea mortui non inferantur, ſed extra vrbem. Quamobrem & prodita ea *lex eſt in Cod. Theod. in tit. de*
C *ſepulchr. violat. vlt. loco.* Sedem igitur pro ſepulchro, ſiue loco referto ſepulchris Apoſtolorum, vel Martyrum accipe, vt in antiqois inſcriptionibus ſepulchrorum. Eodem ſēſu legimus *hanc ſedem ſibi diui poſuerunt.* Et valde ad eam legem pertinet Concilij Triburiens canon. 17.

Ad Cap. 2. Clerici.

SEquitur in *cap. 2. hoc tit.* ex cōcilio Pictauienſi clericos, qui eum telo ambulant, vel fœnus exercent, excommunicandos eſſe, quod eſt, abſtinendos *in can. ſi quis clericorum. 47. diſt.* quomodo & Cyprianus plerumque loqui ſolet elegāter *epiſt. 92.* Vt tutor, vel curator dicitur abſtinere pupillum, qui in iure declarat, pupillū bona delata agnoſcere & attingere nolle,
D *l. penultim. de auctor. tut.* & apud Pliniū 2. cap. vltim. *Paterfamilias incluſum abſtinet gallinaceum, cui alimēta non prebet*, vt Oribaſios; *ſanguiſugas adhiberi, ita vt abſtineatur die vna.* Yuo vero Epiſcopus, *abſtinere clericum vel laicum, qui eum non admittit ad communionem ſacram*, vno verbo, *qui eum excōmmunicat.* Neque vero cum hoc decreto huius capit. 2. pugnat, quod in alio ſcriptum eſt, fœneratorem clericum, qui monitus non reſipiſcat, ordine moueri, vel quod idem eſt, regradari. *cā. ſi quis 14. queſt. 4. & can. 1. & 2. 47. diſt.* Quoniam clericus ordine motus redigitur in numerum laicorum Et conſequenter, ſi in eodem ſtudio, veluti arte quadam fœnoris exercendi cauſa perſeueret, tanquam laicus excommunicandus eſt. Quo fit vt grauior ſit clerico regradatio, quam excōmunicatio ſola, quia regrada-

 tionem,

tionem, qua ordine mouetur, è veſtigio ſequitur venabulom excommunicatiouls, quod ea bae cauſa laicis fœneratoribus ſemper infligitur, *cap. 3. 5. 15.* ſi non reſipiſcant & Eccleſiæ obtemperent, & regradatus clericus, vt dixi, ſuo ordine motus, vtique laicus eſt, non clericus. Et ita ex *capit.* 8. *huius titul.* licet clerici, qui virginum deuotarum ſolitudines frequentant, ordine moueantur, laici communicētur, vt & in ſpecie. *cap.* 4. *ꝫ. de exceſſibus prælatorum*: tamen non minor, imo ſi qua maior eſt pœna, regradari clericum, qood eſt in laicos referri, quam excōmunicari, quoniam excummunicationis pœna, niſi reſipiſcant non poteſt non ſtatim regradationem ſequi. Diſtinguimr etiam excommunicatio ab anathemate, tanquam excommunicatio ſir minor, anathema maius.

Ad cap. III. Vt quiſque.

DEcernitur, Presbyterum, qui vici cuiuſdā, aut pægi plebem regit, qui plebanus volgo dicitur, maxime in Italia *Piombano*, clericum voum ſibi adiungere debere, tāquam adiutorem & *ὑμνῳδὸν*, qui concinat cum eo pſalmos, qui epiſtolam, & aliam quamcumque lectionem legat, quique pueros vnà ſecum doceat fidem Catholicam. Lectio, recitatio eſt & interpretatio vernacula lingua, vt veteres canones ſanciunt, certi loci ea ſcriptura ſacra, puta ea prophetis, vel epiſtolis Canonicis Apoſtolorum, vel ex ſcriptis Doctorum Eccleſiæ. Qua ea re etiam lectores in Eccleſia, quos Græci *ἀναγνώστας* vocāt, præcones & proclamatores dictos Iſidorus refert. Cautum aotem eſt. Laodicenæ Synodi, Can. 17. quod tamen certè non obſeroatur, tamen probe conſtitutum eſt, vt ſingulis pſalmis, qui cantantur in Eccleſia, ſubiiciatur *ἀνάγνωσις*, lectio, nec ſtatim fiat tranſitio ad alterum pſalmum, ne pſalmi pſalmis coaptentur, nulla lectione interiecta.

Ad Cap. IIII. Si quis ex clericis.

IN tertio cap. De vita & honeſtate Clericorum, quod eſt Gregorij primi, non Gregorij noni. Si quis, inquit, ex clericis comam relaxauerit, anathema ſit. Anathematiſmus maior eſt excommunicatione. Beoe ait, *laxauerit*, vt legitur in regeſto eioſdem Gregorij primi, quia laxa taotum & diffuſa, qualis eſt fœminarum, & promiſſa cæſaries, laxi crines, quales fuerunt olim Regum Franciæ, prohibentur. Crines inquam laxi prohibentur, quia & maribus natura indecoram eſſe promiſſam cæſariem Apoſtolus ait. Non igitur quælibet coma prohibetur. Nam & aurium fine eam clericus nutrire poteſt. *Can. penultim. 23. diſtinct.* axe tantum cerebri, ſeo vertice capitis paulum attonſo orbiculatim. vt Anicetus conſtituit *in can. prohibere. ead. diſt.* Quod & Marianus Scotus, & Martinus Polonus in Chronicis teſtantur. At Marianus comæ tantum interdictæ meminit, & ait Anicetus *in d. cā. prohibere. & Innocent. 3. epiſt. a. ad Taruiſium Epiſcopum.* Martinus etiā comæ adiicit barbam. Idemqoe Martinus Aniceto quoque eandem conſtitutionem tribuit de coma & barba non alenda, quæ tribuitur etiā Concilij Carthagin. 4. *in cap.* 5. Huius tituli alij canones de comæ tantum loquuntur, & intelligūtur de coma, quæ imitatur comam muliebrem: quam etiam inuitis & renitentibus clericis eſſe reſcindendam comam, ſcilicet auctoritate Archidiaconi, ad quem omnis diſciplina clericorum poſt Epiſcopū ſpectat, potiſſimum definitur *in cap. 7. hoc titul. & can. clericis 23. diſtin. & in cōſtit. Caroli Magni lib. 7. cap.* 165. Et hoc qoidem muliebri more comatū clericū etiā definitur, *in cap. 4. ꝫ. de ſentēt. excommunicationis*, impune pulſari citra metū excommunicationis, non modice comatum fine aurium, vt conſtitutū eſt, & attonſum per pectinem De attonſo ſtricte id tantum legi, quod Dominus vetat Ezechielis 44. Ne quis qoorūdam Lyſiacorum vel aliorum prophanorum ſacerdotum ritu raſitet caput ſuū. Et quod in Leuit. 19. & 21. & Deuteron. 14. ne quis funeris ergô, luctus ergô, aliquo defuncto comam radat, aut barbam, aut ſtigmata inurat corpori, quod ex paganis plerique factitabāt. De barba autem, ne clericus eam nutriat, hoc iure proditum tantum inoeni in hoc cap. 5.

Ad cap. V. Clericus.

QVod eſt ex Concilio Carthaginēſi. Clericus, inquit, neque comam nutriat, neque barbam alat, quæ tamē ſcriptura non eſt admodum certa. Legebatur enim io ipſo capit. & in cōcilio ipſo Carthaginēſi, & legitur etiam hodie io manu exaratis pleriſque exemplaribus Concilij Carthaginenſis; clericus neque comam nutriat, neque barbam radat: quam ſcripturam vt eluderet Monachus quidam, in quem aliquando incidi, hunc canonem ita diſtinguēdum eſſe aiebat, vt poſt vocem, *barbam*, punctum adfigeretur, & per ſe ſolum cū impetu quodam efferretur verbum *radat*. Similis huic eſt ille, quem Seruius doctiſſimus Virgilij interpres deridet, qui illo verſu: *Lac mihi non æſtate nouum, non frigore deſit*: poſt vocem *nouum*, ponctum affigebat, vt ſupereſſet, quod ſolum pronuntiaretur, vltimum verbum *deſit*. Cui adiungi poteſt etiam literator quidam huiuſce temporis, qui illo verſu. *Vrbem, quam ſtatuo, veſtra eſt*, poſt verbum *ſtatuo*, cenſet affigendam eſſe notam interrogationis. Verum vt ad rem redeam, conſtitutionibus Apoſtolorum fertur, & Epiphanius & Clemens Rom teſtes ſunt, nō licere clericis aut monachis abſcindere barbam, *μὴ τέμνειν τρίχας δυσὶν* ne fœminis ſimiles videātur, & batali. Sic enim eos propudioſo nomine Clemens Alexandrinus deſignat, *Pædagog. 2. cap. 3.*

Ad cap. VI. Clericus.

SCiēdum eſt ex Clericis alios eſſe maioribus gradibus cōſtitutos: &, vt dicitur, in ſacris ordinibus, *vt cap. a multis. ꝫ. de ætate & qualit.* Veluti Presbyteros, diaconos, hypodiaconos, qui ſoli ſunt in ſacris ordinibus, in maioribus ordinibus, iidēque ſoli vxores ducere non poſſunt, ne ſaciant contra votum, quod faciunt initio dum in maioribus ordinibus collocantur: alios eſſe in minoribus gradibus, velut Acolytos, lectores, hoſtiarios, exorciſtas, cantores ſiue pſaltas, quos pſalmicines Sydonius Apollinaris, lopiatas ſiue foſſarios, qui in ſacris ordinibus conſtituti non ſunt, & vxores ducere non prohibentur. Cæterum illi propriè dicuntur non eſſe in gradu vel ſacris ordinibus, qui ſunt vel non ſunt in maiore gradu, & exceptis quidem acolytis, quibus radi totū caput ſolet vſq; ad viuam cutē, cæteris clericis modicè abraditur axis cerebri, vt ꝫ. dixi, quæ tonſura dicitur, & prima tonſura, *cap. penultim. ꝫ. de cleric. coniug.* Coma enim rotundatur aurium fine, quæ corona dicitur, *cap. penultim. ꝫ. hoc titul. instruct. de cleric. coniug. can. duo ſunt. 12. quæſt. 1.* Et hanc differētiā notat ſatis apertè Iſidorus. 2. *de offic. eccleſiaſt.* dum ait, detonderi clericis caput ſuperius, inferius coronam relinqui. Et inde. vt ſuſpicor, cum alia non pateat cauſa, Hieronymus ad Auguſtinū epiſtola 82. tomi 2. ita Auguſtinum obteſtatur, precor coronam tuam. Sententia autem huius cap. 6. vti perſcriptum eſt, valde eſt obſcura. Nec mirum, cum & ſcriptura eius ſit varia & incerta, quandoquidem in fine huius capitis, apud Yuonem & Burcardum & in 1. collect. Decretal. 1. de Apoſtatis rectius legitur, *nec in vita ſua tonſuram dimittere vel negligere audeat*, cum vulgo legatur, *vxorem*, non *tonſuram*. Senſus autem hic eſt, vt ea minorum gentium clericis, ſi quis dimiſſa tonſura, quaſi tōſura maximè aliena eſſet à nuptiis, vxorem duxerit, quam parentes iam Eccleſiæ obtulerunt, & addixerunt monaſterio parentum eſt liberos offerre monaſterio, ſicut offerre curiæ: ſi quis inquam vxorem duxerit, vxorem quidem eum retinere poſſe & vero debere, ſed reſumere etiam tonſuram debere, quam dimiſit, neque vnquam poſtea ſchema illud clericū deponere. Quod tameo de illo ſolo clerico accipiendum eſt, qui iam ſtipendia meret in clero, qui officio aut beneficio aliquo Eccleſiaſtico potitur, *can. quid tua. 12. q. c. 7. ꝫ. de cler. coniug.* Cap. 7. & 8. iam expoſui, itaque veniam ſua die ad cap. 9.

Ad cap. IX. Quoniam.

VEnio ad cap. 9. In hoc cap. Gregorius 8. vniuerſis Epiſcopis ſcribens ſtatuit, vt ineant rationem, vt curēt rationē bonorum

bonorum,quæ ſuarum Eccleſiarũ propria ſunt:ſimul & onerum,quæ ſuæ Eccleſiæ ſuſtinent,vt pro modo eius, quod deductis oneribus ſupereſt, ſingulis Eccleſiis conſtituant certum numerum clericorum, qui ex bonis Eccleſiæ alantur,& viuant in communione ſub eodem tecto & conclaui, bonis propriis in commune collatis,vt *can.ſcimus,& can. qui tua. & can.neceſſaria* 12.q.1.Qui ita viuunt clerici,(nec enim hoc ſtatuitur de omnibus clericis)ſed vt cœpi dicere, qui ita viuunt, hi ſunt,qui Canonici regulares appellantur.Et olim, ſi Franciſco Turiano credimus in conſtitutionum Apoſtolicarum lectarum à Clemente Romano libro 2. olim dicebãtur κοινωνικοὶ:appellantur & Canonici Auguſtiniani,& clerici religioſi,clerici clauſtrales.Ex his ſi qui regulam migrauerint, ſi qui ferantur ſurſum,neglecta regula,caſtigantur arbitrio Epiſcopi,vt in hoc cap.definitur.Item ex hoc genere Canonicorum, ſi qui iniurioſè inuicem ſibi manus intulerint, atque ideo ordine moti,& abſtenti fuerint,niſi atrox fuerit iniuria,quę maiorem iudicem deſideret,vt ad Epiſcopum peracta pœnitentia,quæ iniuncta fuerit,ordini & ſocietati reddi & reconciliari poſſe, nec ſit neceſſe eam ob rem adire ſummum Pontificem,vt *c.2.22.& 32.& 50.*ℨ.*de ſentent.excommun.* ſi atrox ſit iniuria,quæ grauiorem animaduerſionem deſideret, reiiciẽda res eſt ad ſummum Pontificem,exemplo iuris ciuilis,ſicut nimirum ſolet legatus,quoties id atrocitas facti exigit, rem remittere ad proconſulem,*l.ſi quid erit.de off.c.procur.*Prætor vel præfectus vigilum,vel curatores regionũ,aut viarum ad præfectũ vrbi,*l.2.3.§.1.& l.4.de offic.præf.vigil.l.1.§.vlt. de ſuſpect. tut.*& apud Iulium Capitolinum in Marco Philoſopho.

Ad cap. X. Cum ab omni.

IN hoc capite conſtituitur,clericos iudices,ſpecialiter datos à Roman.Pontifice,diſceptãdi certi negotij cauſa, iudicãdi officio liberaliter,vt ingenuos homines decet, & gratis fungi debere,nulla cum litigatoribus habita cõuentione ſalarij, vel δικαστικῆς vel decimæ,vt in Nouella vocatur de Decimis, 12. vel qua alia parte litis,quod plerumque etiam ſub pignore in Lombardia tunc temporis turpiter depaciſci ſolebant.Et vſq; adeo omnis exactio talis, & turpitudo,ſiue ſordities prohibetur in hoc capite,vt nec prætextu quidem aut nomine aſſeſſorum *aux du conſeil*, quos plerumque nec vllos adhibent, vlla talis exactio permittatur, ne ſint venales iudicum ſententiæ, vt ait,*l.venales.Cod.quãdo prouocare non eſt neceſſe,& l.4.ad l. Iuliam repet.* Hoc tantum videtur iudicibus delegatis permitti hoc loco præter expenſas victuales,vt à litigatoribus accipiãt tantum,quãtum victui eorum ſufficit pro tempore,quo commiſſioni operam dant, vel, vt loquuntur, vt ſumant ſpecies. Quo nomine ea tantum ſignificãtur, & ſignificabantur olim in hac Republica,quę ad parcum & frugalem victum faciũt. Et malè,vt opinor,illa verba(præter expẽſas victuales) ab interprete reſtringuntur ad expenſas itineris, quotiens iudices accerſuntur ex longinquo,cum & teſtibus lõgè petitis,citatis &euocatis,quorum exemplo vtitur,non tantum ſumptus itineris,ſed etiam ſi detineantur, victus impendia præberi conueniat,*l.3.§.Gabinio de teſtibus,l.10.Cod.eod.l.vltim.Cod.Theod.de abolit.* Quod iniquum ſit, vt eſt in comœdia quadam Plauti, tua teſtem vel iudicem gratia & operam dare tibi, & ad eam operam facere ſumptum de ſuo.Inuenio,& in l.Titio,ad municipalẽ eadem ratione viatici nomine nõ tãtum τῆς ὁδοῦ δαπάνημα,ſumptum itinerariũ, ſed τῆς ὁδοῦ μνήστρον,vt ibi Baſilica habent,id eſt,ſuſcepti pro republ.ſua itineris præmium: quo vtique continetur is ſumptus, quem fecit legatus, quamdiu Romæ moratur,& agit negotia Reip. ſuæ.

Ad Cap. X I. Dem qui,&c.

HOc cap.11.continetur, vt Monachi & Canonici regulares,ſiue Auguſtiniani,vel religioſi, quicunque aliam diſtrictiorem regulam ſequuntur eorum vt eodem,non diuerſo habitu induti,amicti incedant,& ratione viuendi ac regula vtantur eadem.Hęc inquam conſtitutio non eſt generalis,quia

A pertinet tantum ad Liuoniam terram, quæ nõ ita dudum abiecto paganiſmo, Chriſtianiſſimũ receperat,propterea quod plerique in ea noui,vel,vt ſcriptura loquitur,νεόφυτοι offendebantur,diuerſa diuerſitate habituum, vt & regularũ, ſiue inſtitutorum,quibus noſtrates clerici vel Monachi, eo religionis ſtabiliendæ cauſa profecti, vtebantur.Vbi eſt,inquibant, Vnum Euangelium, vnus Deus, pater omnium vnus, Deus vnus,Spiritus vnus,vna fides,vnum baptiſma, vnus animus, cur non eſt etiam amictus vnus,iſque concolor?Cur non vna eademque viuendi ratio ſit? Huius conſtitutionis aliæ *in cap. vltim.*ℨ.*de diuort.& cap.8.de pœnit.& remiſſ.*Quibus & alia quędam teneris Aſiæ & mollioris Liuonię populis ſpecialiter indulgentur, ne in ipſo initio amplectendæ religionis Chriſtianæ offenſi varietate iſta regularum & veſtium aut viuendi

B conditione duriori, vel quo alio more noſtro.in fide vacillẽt, vel penitus ab ea deſciſcant.Liuonia regio eſt ſeptentrionalis ad mare Balticum,vt omnes ſciunt,quæ Chriſtum dominum noſtrum profeſſa eſt ſub Innocentio III.auctore Senatuſconſulti, cuius maximè tempore examina regularum extiterunt multa, amictuſque regularum diſcolores & varij. Eſt igitur hæc conſtitutio τοπική,id eſt,localis & temporalis,non generalis,vel perpetua.Generalis tamen poſtea vna ſecuta eſt ſub Innocentio III. ne quis deinceps nouam vllam regulam inſtitueret aut fũdaret,*cap.vltim.hoc tit.*ℨ.*de relig.domibus.* Quod ideo non ſeruatur, quia ex priſcis deprauantur quotidie aut inueteraſcunt quamplurimæ, quarum loco non ſit impar alia ſuccedere.

C

Ad Cap. X I I. Cum decorem.

EXplicui iam 11.cap.Venio igitur ad 12.In quo damnãtur ludicra ſpectacula,quæ, vt eſt in antiqua & integra Decret. quibuſdam locis moris erat 3. diebus poſt feſtũ Natiuitatis Domini continuis clericos perſonatos populo dare,vt in hac Eccleſia equidem aliquando factitatum ſcio,ac poſtea repreſſum ab Archidiacono, nec conceſſum. Summa vero eſt huius conſtitutionis ratio,cum nec clericis liceat ſpectaculis, quæ eduntur ab aliis,intereſſe. *can. non oportet, de conſe. diſt.5.* Imo nec filiis eorum,quos fortè ſuſceperant ante clericatum, vt eſt ſcriptum,*Conc.Carthag.3.cap.11.*Merito igitur hoc loco ille mos,illa cõſuetudo damnatur.*Cõſuetudo*,inquit, *vel potius corruptela.* Quod genus loquendi libenter & frequenter Pon-

D tifices vſurpant, cum de praua aliqua conſuetudine loquuntur.Conſuetudo,inquit,paſſim vel potius corruptela.*cap.5.de conſang.& adfin.c.11.de exceſſ.prælator.c.vlt.de conſuet.* & multis aliis locis:in quo tamen nullum cerno ſchema,nullum ornatũ,nullam elegantiam,qua aut ſimilitudine vocum, aut paritate,aut contrarietate vertat in ſe aures, & titillet animos.Ac ſane puto, etiam eos nullum in eo affectaſſe lumen orationis, ſed id ſumpſiſſe ex illo Synodi Sardicenſis loco, quo dicitur, radicitus extirpanda eſſe conſuetudo quædam, de qua ibi agitur,non tam praua inquam, quam pernicioſa rerum corruptela, μήπως τὴν βλαβερὰν συνήθειαν, τόσον συνήθεια βλαβερωτάτη τῶν πραγμάτων διαφθορά,initio Sardicenſis Synodi.

Ad cap. X I I I. Vt clericum.

E IN quo damnantur & puniuntur clerici incontinẽtes & impuri,morbo venereo correpti,quos vocat filios diffidentię, υἱὸς ἀδικίας,vt in *cap.4.diſtinct.11.de exceſſ.prælat. Ex epiſtola ad Epheſ.cap.4.& 5.*id eſt, deſperatos homines,qui ſe tam fœda libidine turpificant. Eadem forma, qua filios perditionis perditos & comploratos. Phraſis eſt Hebraica. Et ne impunitate alatur tam effrenatus furor, non tantum clerici puniuntur literis Epiſcoporum,ſed etiã ipſi Epiſcopi à Metropolitanis, ſi quid tale admitrãt, vel ſi ad clericorum ſuorum flagitiis conniueant.Et quod obſeruatu dignum eſt, cæteris clericis grauius puniuntur.Ob hanc cauſam, qui vxores habent, veluti clerici inferioris ordinis, quib. vxores habere permiſſum eſt, *Apoſtolorum cano.* 16.vel etiam clerici maioris ordinis,quibus iuxta veteres canones,vxorem retinere, & liberos ex ea procreare

creare licere, idem canon decernit, quam ſolum duxerint, antequam coaptarentur in clerum. (Nam poſt coaptationem in clerum, non ducũt vxorem.) dum ita foueãt, dum coaptantur in clerum ſe non nupturos. Cæterum ante contractum matrimonium clericatus nõ ſoluitur, neque clericatus ſpem adimit, *l. cum qui etiam, Cod. de epiſcop. & cler. nou. 122. & 123. can. Nicen. can. quoniam 21. diſtinct. can. ſi quis eorum 32. dist.* Quod Græci ita ſemper obſeruarunt, *cap. 6. ꝑ. de cler. coniug. cap. 7. vt pænit. & remiſ.* ad quos quidem Græcos reſpicit extrema clauſula huius cap. Qui autem ſecundum regionis ſuæ morem nõ dicarunt copulam coniugalem, id eſt, Græci, idem & Latini olim. *can. miniſtri. 81. diſtinct. can. sex. 37. diſt. cap. 2. ꝑ. de cleric. coniug. & Concil. Eleniſ. cap. 9.*

Ad cap. 14. A crapula.

IN hoc cap. damnãtur clericorum cõmeſſationes & ebrietates, neque ſe vino, neque ſibi vinum temperantes, vt ait eleganter. Damnantur propinationes, quæ fiunt & incitationes coactę ad bibendum, quæ fiunt paribus poculis, vt *canon. nullus 44. diſtinct.* ſpecialiter & nominatim hæ, quæ fiũt in bibendo obteſtationes pro ſalute animæ ſuæ, pro incolumitate amici noſtri communis, pro amore ſiſtorum, terrior illa Ioãnis 10. animalis in omnia flagitioſa exempla geniti, pro amore Diaboli, *C'eſt vn qui beuuoit pour l'amour du diable*, de quo libro Dicincnſis *de rebus per Europam geſtis lib. 10.* Qui quidem Ioãnes, qui turpiter etiam ſede depulſus fuit, in ludo aleæ ſolebat Diabolum, Iouium & Venerem inuocare, & in agenda miſſa non communicare, & clericos ordinare, paſſim & poſtquam ordinaſſet in ſtabulo equorũ, & alia pleraque neſcia feciſſe, Verum ad rem, hanc ſententiam huius cap. quod attinet, placet valde, ſoleóque frequenter hoc teſtimonio vti aduerſus combibones illos, quod Perſarũ Rex Artaxerxes parato lautiſſimo conuiuio dixit, *ne cui propinaretur inuito, neque quis cogeretur educere plura, quam vellet, pocula, vt eſt proditum Eſther, cap. 1.* & Caroli Magni etiam conſtitutione continetur, *lib. 1. cap. 44.* & ab eodem hoc maximè prohibetur in exercitu, *li. 5. cap. 27. 72.* Multa quinque alia damnãtur in clericis *cap. penul. hoc t. t.* veporta negotiationes & mercaturæ, vt *cap. vltim. hoc titul. & can. 14. quæſt. 4.* Itemque ſcurriles & muſici ioci, & popinarum ingreſſus, vt *can. nõ oportet clericos. & ſeqq. aliquot. 44. diſt.* Et Apoſtolorum Canone 54. itemque alearum, talorum, teſſerarum luſiones, vt *canon. 1. 35. diſt.* Item ſæculares habitus & laicales, aut militares, veluti ſagum, lacerna, clauus & fibula ſange chlamidi. & ſago fibulam, qua ex vna tantũ parte chlamis vel ſagus induitur, vt rectè Iſidorus notat, eaq; pars fibula aut fibulis infrenatur. Quamobrẽ & chlamidi iungitur fibula, *l. vnica, Cod. nulli docere. in fin. libr. 10. 12.* Et Suetonius in Tyberio, & Apolliõ, in Gabieno, & Cornelius Tacitus de morib. Germanorum, ſagum fibula conſerit, vel ſi deſit ſpina in Synodo Frãcica, quæ extat, laicos ſagis, caſulis clericos vti, quia ſua cuique ordini ſunt propria indumenta. His adduntur in hoc capitulo penult. & alia quædam, quæ pertinent ad ornatum cultúmque corporis, & ſumpta ex his pleraque ſunt ex Gregor. 18. *cap. 9. eod. titul. in princip. collect. Bernard. Papienſis.* Etiam hoc capite clericis vſus annoli interdicitur cũ hac exceptione, niſi quibus competit ex officio dignitatis, quod recte Panormitanus ex libro Pontificali refert, ad Epiſcopos & Abbates quoſdam porrigi, qui ius habent aurei annuli. Quod autem initio huius cap. penult. cauetur, ne clerici negotientur aut negotiatores, ne clericorum munere fungantur, id etiam confirmatur, *cap. vltim. hoc titul.* Quod dirigitur ad Amplanẽſem Epiſcopum, cuius in diœceſi eſt Comitatus Pontieuri & Monſtrionis, *Dont la ville s'appelle Montruel*, in quo plerique erant clerici negotiatores, vt in *hoc cap. vltim* Honorius Põtifex ex literis accepiſſe refert *Comitis Pontieuri*, ſic legẽdum Et quod additur in antiqua Decretali, Mõſtrionis, quæ ciuitas & in Chronicis Roaldi Minaſterium dicitur. & in *can. mult. 33. quæſt. 6.* Et quòd hic Hoſtienſis ſcribit, proximum eſſe eũ comitatum comitatui de Guines, qui eſt Albericis Zoins, *Deux ſont en Artois, comme auſſi de Boulogne & de ſainct Paul.* Quoniã autem in eo comitatu clerici negotiabantur, freti priuilegio A clericali, nolebãt vectigalia, vel portoria, vel quæ alia publica vectigalia perſoluere, & modo pro commodo ſuo agebant ſe pro clericis, modo pro laicis, quod Honorius in hoc cap. vehementer improbat, generaliter conſtituens, ob negotiationis cauſam amittere clericum, vt ait, priuilegium cum facto, id eſt, ipſo actu, ipſo facto, etiam citra ſententiam iudicis, ſi poſt trinam monitionem Epiſcopi non deſinant facere mercaturam. Ipſo facto, ſæpiſſime in his libris, id eſt, ſine iudice, id eſt, ſine ſententia iudicis, vel nõ adito iudice, vt ipſo ingreſſu monaſterij, ipſa deuotione ſe & ſua homines dedicarẽt monaſterio citra alium actum ſolemnẽ, ad differentiam eorum, quæ ſine iudicis ſententia explicari non poſſunt, *vt in l. eius de iure fiſci.* Dicitur, non ipſo facto, quem pro conuicto haben, ſed ſecuta demum condemnatione iudicis. Id verò genus loquendi ipſo facto, ipſo actu ſumpſere Pontifices ex *l. penult. §. vltim. de* B *ritu nupt. l. vlt. C. quibus ex cauſis ſeruit.*

AD TITVLVM II.

LIBRI TERTII.

De cohabitatione Clericorum & mulierum.

Ad Cap. I. Inhibendum eſt.

TItuli 2. lib. 3. Decretalium de cohabitatione clericorum, & mulierum, idem eſt ſenſus, qui tit. de ſingularitate clericorum apud Cyprianum, vel C Origenem, περὶ μονώσεως τῶν κληρικῶν, nimirũ vt ne aliquam clerici domi ſuæ mulierem habeant vel recipiãt, quam ſi ea ſit, quæ honeſte cum eis habitare poſſit, veluti mater, aut amita, aut matertera, vel filia, aut ſoror, vel filia matris, vel ſororis, *vt l. cũ, qui de Epiſc. & cler.* et Nicena Synodo *can. interdixit 32. (22.) diſtinct.* Gregorius Thur. hiſtoriæ ſuæ 8. Clericos, inquit, canonũ ſtatuta extranearũ mulierũ conſortio non potiri voluit, præter eas, de quibus crimẽ non poteſt exiſtimari. Arnobius ad Fauſtum, *Nullus extraneas ſecum habeat mulieres, præter perſonas canonibus deſignatas.* Extraneas mulieres vocant, vt & d. l. cũ, qui quas Antiocheni, συνεισάκτους, appellauerunt, teſte Euſebio *Hiſtoriæ Eccleſiaſt. cap. 7. cap. 30.* & mox cæteri Græci dixere συνεισάκτους, Anchillanę Synodus, *can. 18.* συναπομίκτας. At ex cõcilio aliquo veteri, Africanã D fuiſſe puto, cuius ſẽtẽtia proponitur in *c. 1. h. t.* omnes mulieres extraneæ & aduentitiæ ſũt clericis, nec vllæ omnino excipiuntur, non mater, non amita, non filia, non ſoror. quod adeo probauit Carolus Magnus, vt hæc verba huius cap. retulerit in librum 7. legum ſuarum. cap. 291. Ratio autẽ, quæ redditur in hoc cap. optima & veriſſima eſt, quia & his mulieribus, quæ nobis neceſſitudine coniunctiſſimæ ſunt, vel ancillis, aut comitibus earum, inſtinctu praui dæmonis, & occaſione aut cõſuetudine concinnante rem fieri poteſt, vt commiſceantur. Qua ratione & Auguſtinum optimum illum Epiſcopum nullas habuiſſe ſecum mulieres, Poſſidonius in eius vita refert, quia perſonæ illæ, quæ can. exceptæ ſunt, ſine aliis neceſſariis, & ſecum cõmorantibus mulieribus eſſe non poſſunt, & recipere quoque aliquando poſſint amicas & familiares, inuiſentes domum. Vnde naſci poteſt ſuſpicio nõ mediocris, qui vacare clericum oportet, nedum culpa naſci & offendiculum E non leue in Eccleſia. Quæ ratio etiam, vt puto, efficit, vt ſubiiciatur in hoc cap. 1. nec mulierem vllã poſſe in Eccleſia intra conceptum altaris conſiſtere, vel altari ſeruire, presbytero faciẽte ſacra. Et hæc quidem poſterior pars huius capitis abrogata non eſt, poſterior videtur abrogata ab Innocentio III. *in c. pen. h. tit.* Cui coniũgi velim cap. 23. *ꝑ. de decimis.* In eo reſtituitur ius vetuſtiſſim. canonum, & excipiuntur fœminæ, vt ait, in quibus naturale fœdus nihil permittit fœdi criminis exiſtimari: ſcribendum ſcæui, id eſt, nihil ſiniſtri, quæ verba ſumpſit ex *d. l. eum, qui probat.* Excepta igitur matre & cæteris, quæ excipiuntur Concilio Niceno, de quibus, vt eſt in Agatenſi Concilio *can. 10.* nefas eſt, aliud, quam natura conſtituit, ſuſpicari. Quid ergo? an dicemus, c. 1. abrogatũ c. pẽ. Hoc forte

recte

recte dicitur, c. 1. loqui tãtum de ſacerdote, quo nomine propriè ſignificantur tantum Epiſcopi & Presbyteri.

Presbyteri quoque nomine, quod etiam cap. 1. vſurpat, modo dicit ſacerdotem, modo presbyterum: clericos non dicit generaliter, ſed ſacerdotes presbyteros. Vtroq; nomine ſacerdotis & presbyteri ſignificabatur Epiſcopus olim, *cã. olim 95. diſt. c. leg. 92. diſtinct.* quod Apoſtolus etiam in Epiſtolis oſtendit perquam apertè, & adi etiã, ſi libet, vt hoc verum eſſe cognoſcas Iſidori *2. libr. de offic. Eccleſ.* capit. de prohib. In cap. 1. igitur, Sacerdos eſt Epiſcopus. De cæteris clericis in eo non agit, quaſi reiiciens ad caput vltimum, quod loquitur de cæteris clericis extra Epiſcopos, quaſi maior epiſcopis continẽtia ineſſe debeat, in ſumma, in ea conſtit. indiſtincte ex *can. ſed ſi fortè. 81. diſtin.* in habendo fœminarum delectu, quę cum clericis honeſtè viuere poſſint ſumma cautione, cura & ſolicitudine opus eſſe, vt ait. Porrò, quod prætermiſi, excipiẽda eſt inter cæteras mulieres, & præcipuè quidem vxor, quã clericus, duxit, antequã fieret clericus, vel poſtquam factus eſt clericus minorum gentium, vt *d. l. eum, qui, & can. voluit. 81. diſt.* Sed de his ſatis priuſquam ad alia tranſeam, quæ decernuntur in hoc c. dicam generaliter de inſcriptione huius c. 1. & ſimul de omnium priorum capitulo huius titul. quæ ſcilicet præ ſe ferant, ſumpta eſſe cap. ex conciliis, & vtique cum primo loco ponantur, veriſimile eſt, ea eſſe ex vetuſtioribus conciliis. Verum appellatio, quæ iis cõciliis attribuitur, plerumque varia, incerta, deprauata eſt, vt in *cap. 1. ſupr. titul. proxim.* Alij habent ex Concilio Turonenſi, alij ex Concilio Magorienſi, alij ex Concilio Africano, in *cap. 1. hoc titul.* Alij Mãciſcenſi, alij Maguntino, cui ſcripturæ ſtabitur? Facile autem mihi perſuadeo, vtrumque *capit. 1. & 2. huius tituli*, eſſe ex eodem aliquo Concilio Africano, quod Auguſtinus Africanus planè vixerit, vt dixi, ſecundum huius capit. decretum nulla omnino muliere in domum ſuam admiſſa, tum etiam, quod idem in poſteriori parte huius capitis primi, ne mulieres ingrediãtur ſepta altarium, ſit cautum in *cap. 1. ſupr. titul. proxim.* Multa ſunt & præclara & vetuſta Concilia Africana, quorum appellatio latet pleróſque omnes, vt patet ex Fulgentij Ferrandi Carthaginẽſis Diaconi breuiario, quod nuper exiit in lucem. veluti Concilium Vellenſe, Inſienſe, Yponienſẽ, Penitanum, Tusburitanũ, Mazaranenſe, vel Mazarinanenſe, vel Marazenſe, vel Maſitamenſe, & Concilium Septimicenſe & Concilium Macrianenſe, aut ſicubi horum Conciliorum fit mentio, eorum appellatio ſane valde corrupta eſt. Nomina illa exotica facile deprauantur, vt in *canon. ſacrorum. 63. diſtinct.* Vbi fit mentio eiuſdem breuiarij Fulgentij Diaconi Carthaginen. illo loco, *ſicut in abbreuiatione Canonum Fulgẽtij Diaconi Eccleſiæ Carthaginenſis inuenitur in ſeptimo Niceno.* Et in Gangrenſi Concilio ſtatutum, dubio procul legendum eſt, *in ſeptimo Senſi.* non in ſeptimo viceno Macrauenſi, & in Magotienſi Concilio. Nunc vt reliqua perſequamur, quæ ſequuntur in hoc capit. Decernitur etiam in hoc capite, ne clerici concubinas, vel focarias in contubernio ſuo habeant, focariam nec ſuperioris, nec inferioris ordinis clerici, *capitulo ſexto, hoc titulo.* Concubinã forte ſuperioris tãrum ordinis clerici, puta Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, hypodiaconi. Cum focaria ſtuprum, cum concubina ſtuprum non committitur, ſi mos vetus habendæ concubinæ ſpectatur, qui legitimus fit & viget etiam hodie in quibuſdam locis in Pireneo. Erat enim concubinatus legitima coniunctio, *l. 3. de concubin. l. ſtuprum. ad l. Iulian. de adulter.* Et honeſtum concubinæ nomen. At hodie turpe eſt. Concubina, inquam, iuſtam vxorem imitabatur, vt eleganter ait Iulianus anteceſſor in *Nouell. 18.* & confirmat. *canon. is qui, & canõ. Chriſtiano. 34. diſtinct.* Pœna autem clerici poſt trinam admonitionem ſiue denuntiationem Metropolitani primatis, vel Epiſcopi domo non iubentis faceſſere concubinam vel focariam, quam habẽt, extrema pœna hæc eſt, vt ab officio & beneficio Eccleſiaſtico remoueantur & excommunicentur. Fœmina vero alia pœna legitima ſiue canonica fœminæ congruenti adſiciatur, vt habes in *capit. ſecundo hoc titul.* Quod extat in *canon. ſeptimo. 81. diſtinct.* Et vtroque loco, ſed mendoſe, legitur, *ſi quiſquam ſacerdotum, id eſt, Presbyter, Diaconus, Hypodiaconus,* ſed caſtiores ſiue emendatiores codices habẽt, *ſi quiſquam Sacerdotum, Presbyterorum, Diaconorum & Subdiaconorum.* Rectiſſimè ſacerdotes ſunt propriè Epiſcopi, Presbyteri ſecundum à ſacerdotibus hodie ſiue ab Epiſcopis obtinent gradum. Poſſidonius in vita Auguſtini locum Presbyterij appropinquare Epiſcopatui, vt Epiſcopi paſſim dicuntur, ſacerdotes per eminentiam, κατ' ἐξοχὴν, quia ſunt ſummi ſacerdotes in ſua quiſque Eccleſia, *canone ſi Epiſcopus 18. diſtinctione. canone 1122 ſupra 59. diſtinct. canone accuſatio ſecunda quæſtione 57. canone infames. 641. canone 1. 2. quæſtione vltima. canone miſerum 61. diſtinctione. canone magnus. de conſecr. diſtinctione quinta.* Nimirum his locis ſummi ſacerdotes, id eſt, Epiſcopi, ſummum ſacerdotium, id eſt, Epiſcopatus. Tertull. *lib. ſingulari de Baptiſmo*, *Dandi*, inquit, *baptiſmi ius habet ſummus ſacerdos, qui eſt Epiſcopus, deinde Presbyteri & diaconi, non tamen ſine auctoritate Epiſcopi propter Eccleſiæ honorem.* Porrò quod trina denuntiatio exigitur in *cap. 2 & 6. hoc titul.* id iure Canonico recéptum eſt, exemplo iuris ciuilis, quod quibus in cauſis denuntiatio eſt neceſſaria, plerumque trina denuntiatio exigatur, *l. 4. de pignor. action. l. contumacia. de re iud. l. 8. & 9. Codic. quomodo & quando l. vltim. Cod. Theod. ad Senatuſconſult. Claud. Nouell. 117. §. penultim.* Quamobrem & quæ trina vice fit denuntiatio, & legitima dicitur & canonica, quaſi vtroque iure probata conuentio, monitio, vt *cap. vltim. ſup. titul. proxim. cap. contingit. 2. infr. de ſenten. excommũ.* Denuntiatur autem tẽr clerico, vt abſtineat concubina vel focaria, non etiam vt iuret ſe eam ædibus exacturum, ſe eam dimiſſurum, *cap. 3. hoc tit. ne, quod ſimel ex l. 2. Cod. de indict. vidu. tol.* Canones, qui periuria puniunt, viam periuriis aperiunt, & tamen in vxore dimittenda, quæ non iure ducta eſt, iuſiurandum huiuſmodi recipitur, *cap. 2. ȷ. qui cler. vel vou. mat. contrah. poſſ.* Iuſiurandum inquam ita conceptum, vt habetur in *can. Ab iſto die 35. qu. 6.*

Ad Cap. VII. Veſtra.

PRæter ea, quæ diximus nudius tertius, *in tit. de cohabit. cleric.* definitur hæc quæſtio, an rite poſſit quis, & impune ſine fraude intereſſe ſacris, quæ facit is, qui concubinam habet, vel focariam, qui inquam quo in alio flagitio & dedecore volutetur, vel etiam an de manu eius rite & legitimè ſacramenta ſumere poſſit? Qua in re canones inuicem pugnare videntur. Alij enim vetant, ſcientem intereſſe ſacris, quæ ille homo ſacratus tractare audet, *can. nullus, 32. diſtinct. can. ſi qui ſunt 81. diſtinct. c. 2. eod. tit. in 1. coll.* Alij vero canones intereſſe permittunt, nec probrum quidquam clerici nocere aiũt, aut infuſcare fidem Chriſtianam eius, qui ad eum accedit, *can. vltim. 15. quæſt. vltim.* quam pugnam Lucius 3. *in cap. 7. hoc titul.* in tranquillum confert, ſcribens magiſtro & fratribus militiæ ſancti Iacobi de Spada, (ſic reſtituẽda eſt inſcriptio cap. 7.) qui ordo eſt in Hiſpania. Adhibet autem ſedandi huius diſſidij cauſa diſtinctionem huiuſmodi, aut notorium eſt crimen clerici aut occultum. Si notorium, vtputa ſi huius criminis peractus ſit reus, vel ſi de eo crimine in iure confeſſus, vel ſi res adeo manifeſta eſt, vt neque accuſatorem requirat, neque teſtem, vel iudicem, vt *cap. 8. & cap. vltim. hoc titul. cap. 3. de teſtamen. cogn. cap. 21. ȷ. de iureiur. ind. cap. 9. ȷ. de accuſ. ȷ. cap. 3. de eo, qui cogn. conſanguin. can. manifeſta. & can. ſequent. 2. quæſt. 1.* Hoc vero caſu, neque miniſteriis clerici intereſſe oportet, neque ſacramenta ab eo percipere ſciẽter, niſi forte baptiſmi in vltima neceſſitate: cum & ſalutarem aquam rectè conferat hæreticus, & ſchiſmaticus, modo id faciat ritu & more eccleſiæ vniuerſæ, vt ait Põtifex *can. præter hæc. §. pen. 32. diſtinct.* Ergo & Arrianus ritè dat baptiſmum, ſi modo id faciat, vt faciebat quoque, more eccleſiaſtico, puta in nomine Trinitatis, in nomine Patris, Filij & Spiritus ſancti: licet non idem ſentiret de eſſentia Patris & Filij, *can. de Arrianis. de conſecrat. diſtin. 4. & conc. Arelatenſis 2. can. 17.* non ſi alia intingendo formula, quæ alij hæretici putãtur, vt Pauliniſtæ & Cataphryges, qui non tingebant in Trinitate, *can. ſi quis confugeret. 1. quæſt. 1. can. ſi vero. de conſecr. diſt. 4.* Vbi tamen, qui Cataphrygibus iungũtur Bonoſiaci, à Bonoſo Epiſcopo dicti, non rectè iungi videntur, quia Bonoſiaci baptizabant in Trinitate, ac ſanè pro Bonoſiaci

noſiaci eſſe legendum Bauſianiſtæ, *vt in J. de canō.* Nam ſicut A Arriani, ita Bonoſiaci baptizabant in Trinitate, vt patet ex *cā.* 17. Arelatenſis 2. Synodi. Sed de his ſatis. Hoc tantum addam non eſſe ſeruandam ſcrupuloſam, & certè inanem illam diffe-rentiam, quam interpretes faciunt, cum de iis, quæ notoria di-cũtur, tractāt inter manifeſtum & notorium. Hæc enim qua-tuor, publicum, manifeſtum, euidens, notorium *εἰς ταυτὸν* *ſi-militer*, idem poſſunt, *cap. 3. de conſanguin. & aff. n. cap. 1. qui mat. accuſ. cap. 4. de diuort.* At, vt ad alteram partem Lucianæ diſtin-ctionis veniamus, ſi probrum clerici fuerit occultũ, quod eſt occultum, putà quòd Eccleſia vel accuſator nemo publicè co-arguit, & condemnauit, pro occulto & incognito haberi de-bet, quamuis de eo publice nonnulla increbuerit fama. Nec enim famæ aut rumori temerè credendũ eſt, *cap. 2. hoc tit. cap. 3. de eo, qui cogn. cap. ſup. de fide inſtr.* alioquin inquit Fabius, frau-de inimicorũ falſa vulgantium ſæpe fama noceret etiã inno-B cẽtibus. Famæ ſæpenumero malignitas initium, credulitas in-crementum dat. Qua de re etiam multa Æſchines contra Ti-moc. Fama igitur notorium non facit, ſed vt cautius ſcriptum eſt, *in cap. 33. J. de ſim. ur.* aliud eſt notorium, aliud lōgè, quaſi notorium. Illo articulo quaſi in vtroque iure dici non poteſt, quam multæ ſoluantur quæſtiones, & difficultates. Pertinet vero etiam ad hoc, quod de fama dicimus, quod aut *in cap. 8. hoc tit.* non teſtimoniis, quæ rumor ſpargit atque circumfert, etiamſi dicantur eſſe quorundam bonæ exiſtimationis homi-nom, ſed teſtibus tantum in iudicium productis eſſe creden-dũ *in l. 3. §. idem domitian. de teſtibus cap. 2. J. qui matrim. recuſ.* M. Tullius pro Poſthumo *iiſdem teſtibus inquam & quidem non productis, ſed dictis teſtimonium r. eitatis, quaſi præiudicata res ad his cauſas deferatur,* quaſi dicat, minimè vero. Corn. Tacitus libro C de oratoribus. *Teſtimonium in iudiciis publicis nō abſentes, nec per tabellam dare, ſed coram & præſentes.* Poteſt tamen Epiſcopus, vt decernitur in hoc ca. 8. ſi quem premit fama nimis, atque de-ferat domi habere ſcortillum, & concubinam: poteſt inquam, hoc caſu Epiſcopus, neganti ſe habere, indicere purgationem Canonicam exacto iureiurādo, tam ab eo, quam ab aliis quos dixerit innocentiæ ſuæ teſtes, qui vulgo ſacramentales dicũ-tur, qui iurati dicant ſe credere ita eſſe, vt ille iurauit, nullam ſe domi alere concubinam vel focariã, *vt cap. 5. & 15. de purg. canon.* nolentem vero præſtare purgationis iuſiurandum po-teſt Epiſcopus quaſi confeſſum & conuictum ab omni officio & beneficio remouere, *dict. cap. 8 hoc tit. cap. 7. de purgat. can.* Et perinde igitur eſſe, atque ſi notiſſimum & compertiſſimum eſſet, eum habere concubinam, & focariam, & tertio admoni-tus eam domo exigere non exegiſſet. Huius vero iuriſiurandi, D quod purgationis iuſiurandum, origo & exemplum ſumptum eſt ex iure ciuili *l. 4. §. ſed etſi ſeruus. de edendo l. 3. §. ſicubi. de iis, qui ad Eccl. confug. l. vlt. in fi. C. de bon. auct. iud. poſſ.*

AD TITVLVM III. LIBRI TERTII.

De Clericis coniugatis.

Tituli 3. lib. 3. Decretalium eſt de Clericis coniu-garis, cuius decreta corroborant diſtinctionem, quam veteres canones faciunt inter clericos in ſacris ordinibus conſtitutos, & clericos inferio-res in cauſa contrahendi matrimonij, quam di-ſtinctionem expoſuimus ſatis ampliter *in c. 1 x. tit. 2. hoc lib.* Etſi E vero decret. huius tit. indiſtinctè cuiuſcunque gradus clerico poſt clericatum vxorem ducenti auferant quoduis officium aut beneficium Eccleſiaſticum, adminiſtrationem quoque & dignitatem Eccleſiaſticam, & omne priuilegium clericale, ta-men inferioris gradus clericum, velut cantorem, aut lecto-rem, vxorem, quam duxit, retinere iubet, *c. 4 in 1. coll. eod. tit.* Su-perioris autem gradus clericum iubēt vxorem dimittere, quã duxit poſt clericatũ *cap. 1. h. t.* quod pars eſt *d. c. 4. c. x. eod. tit. de cler. coniug. in 5. coll. nondum edita.* Iubēt inquam vxorem dimit-A tere, ſimul & officio, vt ante dictum, priuant & beneficio ac dignitate Eccleſiaſtica, quo ad ſcilicet poſt longam pœniten-tiam longáve ieiunia tormentáque corporis ex indulgentia Epiſcopi officio & beneficio ſuo reſtituti fuerint. Sufficit in-dulgentia Epiſcopi, nec neceſſaria eſt etiam indulgentia ſum-mi Pōtificis *cap. 4. hoc tit. cap. 1. J. qui cler. vel vou. c. 4. §. vltim. de iud. 3. can. ſi qui virgo. 21. 27. qu. 1.* Ad hæc notandum, etiã infe-rioris gradus clericum, ſi vxorem duxerit, non ſolum eam re-tinere poſſe, vt debet, ſed etiam conniuente Epiſcopo, benefi-cium Eccleſiaſticũ, quod modo ſimplex fuerit, id eſt, ſine cu-ra animarum, *cap. 21. 7. & vlt. eod. tit. in 1. coll.* Quod & Hoſtienſis probat *in c. 8. hoc tit.* contra Bernardi ſcholia. Et de hoc genere beneficij ſimplicis ſcilicet, cui non cohæreat curatio anima-rum accipe *c. 7. hoc tit. beneficium cui coharet cura animarum, non poſſe retinere.* Cæterum ablata cura animarũ quaſi indignis, vt ait cap. 3. ne, vt fit, per eum minuantur Eccleſiæ facultates, & B augeatur res familiaris vxoris & liberorum gratia, vt ait c. 5. in quos homines propenſiores ſunt, atque ita paulatim fiant be-neficia hæreditaria, vt olim erāt inter ſacriculos vanę ſuper-ſtitionis paganorum. Ablato inquit iis, qui in clericatu infe-riori vxorem duxerint, beneficio habēte curam animarum, ſi qua bona propria forte antequam matrimonióque coniuge-rentur, Eccleſię, cuius curam agebant continuo eorum domi-nium ipſo iure recipiunt, ex ſententia c. 3. quæ ſingularis ad-modum eſt: auferri tamē eis beneficium per cauſam matrimo-nij, quo abſtinere non potuerint, quibus antequam vxorem ducerēt, amicti & honeſtati ſunt, vel etiam quibus poſtea ab Epiſcopo ignorante, poſtea eos, vxorem duxiſſe: imo & quæ ſciēs Epiſcopus beneficia eis donauit, quo tamē caſu Epiſco-pus ipſe qui quaſi ſciens, eos vxores habere, ea beneficia, do-C nauit, non aufert, ne reuocet quòd indulſit, ſed ea aufert Me-tropolitanus *c. 5. h. ti.* in quo c. 5. quod ait, *ideo clerico vxorem du-centi beneficium Eccleſiaſticũ auferri, quia diuiſus eſt, quod eſt quia ſi & vxorem & beneficium retineat, huc illuc cura diſtrahitur, vxoris & Eccleſiæ.* Qua ratione vtitur etiam Alex. *in c. 2. eod. tit. in 1. coll.* Id vero ducit ex cap. 7. ad Corinth. vulgatis tranſlationis. Cæterum alia eſt Tertulliani trãſlatio *in lib. de virg. veland.* ni-mirum hæc, *diuiſa eſt mulier, & virgo,* quod eſt, longe aliter eſſe mulierem, id eſt, nuptam atque virginem: Virginem cogitare, quæ Dei ſunt, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu, mulierem, quæ ſunt huius ſæculi, ſatagere, cogitare, curare puta, vt pla-ceat viro, vt liberos procreet, vt tueatur rem familiarem. Et congruit ſanè magis hæc lectio contextui Græco, quam vul-garis. Nihil refert modo hanc, modo illam ſequamur. Nobis igitur & hoc ſcilicet *ἀδιάφορον.* Et vt cætera, quæ ſunt in hoc D titulo, expediā in *capit. 2. & cap. 7.* quod pars eſt, *c. p. 12. tit. 1.* definitur, eos, qui vxorem habent, non poſſe admitti in clero, non poſſe admitti ad officia, adminiſtrationes, dignitates be-neficia Eccleſiaſtica, & ſi quæ forte clerici facti per obreptio-nem impetrarint, quam primum eis adimenda eſſe. Quod ta-men Græci nunquam obſeruarunt, atque ideo nec filios pro-creatos ex legitimo clericorum matrimonio, nũquam à clero remouent, *d. cap. 12. in fin. ſup. tit. 1. & cap. 6 hoc tit.* Quod quidē cap. 6 vt obſeruatu dignum eſt, ſcriptum eſt ad Acherontinũ Archiepiſcopum, qui eſt in magna Græcia, id eſt, in Apulia, vel Calabria, & ſub eo Aglionenſis Epiſcopus, & Tricarienſis. Sic legendum in illo cap. 6. & in libro fiſcali Romani Pontifi-cis. Refert autem in illo cap. 6. per quam apertè Innocentius, orientalem Eccleſiam, id eſt, Græcos votum continentiæ non E admittere. Quoniam, inquit, orientales in minoribus ordini-bus conſtituti matrimonia contrahunt, & conſtituti in maio-ribus vtuntur matrimonio iam contracto, antequam conſcri-berentur in librum. Nec abſurdum eſſe exiſtimār, ſi in eadem ſede morentur, eodémve homine matrimoniũ & clericatus, quod habet votum matrimonij, quod eſt prius, & firmius. Igitur ſtatuamus, non cledi ſequenti voto clericali. Et hoc ſanè, vt docui in iſto cap. 12. congruit omnino cum antiquis canonibus. Et conſequens igitur eſt, filios ex his clericū pro-creatos, qui ſunt in magna Græcia, Epiſcopos nonari & eli-gi rite, rectéque de ſententia canonicorum, cuiuſque cathe-dralis Eccleſiæ, niſi, vt ait in capit. 6. aliud ſuadeat contraria conſuetudo, quæ inualuerit & obtinuerit in Græcis verſanti-bus

bus inter Latinos. Nã etſi Apulia & Calabria dicatur magna A Græcia, & exotica Græcia apud Plautum, tamẽ eſt in Italia, in Latio, in occidente, non in oriente. Quamuis autem in ipſa Græcia orientali & transmarina mos ille conſentiens cum antiquis canonibus, iuſque illud antiquum approbetur a Rom. Pontificib. *d. cap. 12. & d. cap. 6. hoc tit.* tamen in occidentali & latiali Eccleſia, idem Romani Pontifices nõ probauerũt. Imò & maritos maioribus ordinib. indignos eſſe exiſtimauerunt, vt patet ex antiqua Decret. *ca. 2. hoc tit.* nec vllos omnino clericos vxores habere voluerunt. Proinde illos tantum clericos ordine clericali dignos eſſe cenſuerũt, qui cœlibes ſemper fuiſſent, vel qui vnam tantum, eamque virginem, nõ viduam vxorem habuiſſent, & ante clericatum habere deſiiſſent, *d. c. 2. hoc tit.* Nam qui duxit viduam, pro bigamo habetur. Bigamus, vt vidua bigamum facit. Et bigami nunquã recipiuntur in clerum. Ius verò illud occidẽtale non admittendi maritos in clerum, B niſi ab vxorib. diuerterint, in Italia fertur introduxiſſe Gregorius 7. Idque Lambertus Schafnaburgẽſis Monachus Hetueldenſis *in libro de rebus geſt. Germanorum* ſcribit, Gregorium 7. feciſſe ſecundum inſtituta antiquorum canonum, quod non eſt verum. Galliam autem & Germaniam ius illud non recepiſſe, aut certè tardius aut perquam ægre recepiſſe, vt conſtat ex Epiſtola ad Nicolaum 3. Vdalrici Epiſcopi Auguſtani de cœlibatu cleri. Et ex eo etiam, quod de S. Hilarij & Epiſcoporum Gallorum matrimonio Baptiſta Mantuanus, alter Mantuanus Poëta, cecinit in hunc modum:

Non nocuit tibi progenies, non obſtitit vxor
Legitimo coniuncta thoro, non horruit illa
Templa Dei, thalamos, cunabula, thedas.
Sola erat in pretio, quæ nunc incognita virtus
Sordet, &c.

C Verſus elegãtiſſimi. Calixtus verò ſecundus tandem fecit atque perfecit, vt & Gallia nõ reciperet vel retineret maritos in clerum, denique nec ſiuit clericos vllos ſibi vxores adſumere. Quamobrem & in illum, vt credo vos audiiſſe, feruntur hi verſus Leonini:

O bone Calixte nunc omnis clerus odit te,
Hoc deſtruxiſti, tu quando Papa fuiſti,
Olim Presbyteri poterant vxoribus vti.
Ergo tuum feſtum nunquam celebratur honeſtum.

In Gregorium ſeptimum etiam fertur hoc diſtichon,

Nudipes Antiſtes, non curat clerus vbi ſtes
Dum non incedis, ſtes vbicunque velis.

Et de his ſatis. Quod dixi ſupra obiter, clericũ ducta vxore priuilegio clerico excidere, vtique verum eſt, etiamſi, quod plerunque faciunt quidam in fraudem fiſci, ne ſoluant porto- D ria, vel ſubeant munera publica, quandoque habitu clericali procedant. Id habetur in *cap. 7. & cap. pen. hoc tit.* & cum cap. pen. quod eſt ſcriptum ad Berengariam, quondam Reginam Angliæ, cuius & fit mentio *ca. 15. ſ. de for. comp.* Coniungẽdum eſt, quod & ad eandem Reginam ſcriptum eſt, *cap. 27. ĩ. de priuil.* Nupſerat illa Riccardo primo Regi Anglorum, quo defuncto cum illa ſe contuliſſet in agrum Cœnomanenſem, vt eſt in antiqua decretali *d. cap. 7. & pen. col. 5.* In eo agro ſiue territorio Cœno clerici quidam, quos in hoc *ca. 7. literatos* vocat (vt Idiotæ noſtrates vocant) vxorem habentes. Ceterum prædiis, quæ ad iuriſdictionem eius pertinebant, iuriſdictionis eius euitandæ & onerum publicorum euitandorum cauſſa, ſe quandoque agerent pro clericis, modo inſigniti ſchemate & habitu clerico, modo comati laicorum more, vt ex vſu eorum E erat. Generaliter definit Pontif. *in hoc c. pen.* nõ poſſe clericos, qui vxores duxerũt, vti priuilegiis clericalibus, & non coguntur quidem Clerici huius generis incedere habitu clericali, vel attonſi vel & ancraſi clericorum more, vt eſt conſtitutum *cap. 7. ſ. hoc tit. & cap. vlt.* Quod Scriptum eſt Epiſcopo Lincolienſi. Sed hoc tamen Cœnomani illi homines aſtuti, & ad rem ſuam attenti vltro vſurparunt, aſſumpto ſcilicet ſchemate & habitu clericali in fraudem iuris fiſcalis, quod Pontifices improbant.

***

AD TITVL. IV. LIB. III.

De clericis non reſidentibus in Eccleſia vel præbenda.

TITVLVS 4. *eſt de cleri. non reſidentib. in Eccleſiis, vel præbend.* Et in eo ſcil. agitur de clericis, qui emanent & euagantur, vel deſerunt Eccleſias, in quib. ſummum ſacerdotium obtinent, vel qui deſerunt miniſterium Eccleſiæ, cuius gratia ex diuiſione, quæ fit inter clericos, partem & annonam, & iuſta ac ſufficientia præbita, quotannis ferunt, panéſve præbendarios, vt loquitur, antiquus interpres Iuuenalis. Et ſub nomine Eccleſiæ in h. t. ſignificatur epiſcopatus, ſub nomine præbendæ miniſterium. Ait beneficium Eccleſiaſticum miniſterium dicitur *in c. 3.* & beneficium *in c. 4.* Vtrumque nomen idem poteſt. Ac primum quidẽ in h. t. agitur de parte prima, de Epiſcopis, ne ex vna Eccleſia temerè migrẽt in aliam lucri & emolumenti gratia, vtpotè ex minore ad maiorem. Vix. n. vlli, vt ait, ſunt, qui ex maiori ad minorem tranſeant. Epiſcopi plerique nihil niſi lucrum ſpectant. Quo lucri verbo & in cauſſa ſacerdotiorum Hieronymus vtitur *can. 20. ĩ. 83. diſtin.* Eſt enim ibi legendum hoc modo abſque dubio, vt conſtat ex autographo Hieronymi, *ſi ex Diacono ordinatur Presbyter, nouerit ſe lucris minorem, ſacerdotio autem eſſe maiorem.* Et de Paulo Samoſateno, à quo dicti ſunt *Paulianiſtæ*, vel Pauliani hæretici apud Euſebium *7. hiſtor. Eccl. cap.* 30. etiam legimus eum, quod & de pleriſque aliis hoc maximè exulcerato tempore dici poſſit, cum inquam, accepiſſe cultum Dei pro reditu, & veluti obuẽtione quadam pecuniaria. Eſt autem hoc cap. 1. ex Synodo Sardicenſi. Idem tamen cauetur etiam Antiochena, *can. ſi quis Presbyter & cum ſeq. 7 q. 1.* Et Nicena, ſed non de Epiſcopis tantũ ſiuit, & de reliquis clericis, veluti de Presbyteris & Diaconis. Imò & de Monachis, *can. vlt. 20. qu. 4.* ne de ciuitate in ciuitatem tranſeant tantum, niſi vrgente neceſſitate aliqua, aut iuſta & probabili cauſſa. Huius exempla quædam proponentur in ſequentibus ca. ne, inquam, à minore ciuitate transfugiant & ad minorem aliam deuolent. Idem quoque cauetur Synodo Calcedonenſi, *can. clericos 71. diſt.* Et ratio hæc eſt, quia nõ poteſt quiſquam clericus ordinari ſimpliciter, & abſolutè, *ἀπολελυμένως*, vt Paulus loquitur, quin adſcribatur, & vt loquitur, *capite tertio ſupra hoc titulo, & canone Sanctorum 70. diſtinct.* quin intituletur Eccleſiæ certæ, ex cuius reditu alatur, vel Martyrio, vel monaſterio. Quo verò in loco ſacro ſemel dederint nomen, quo adſcriptus, vocatus, titularis fuerit, perpetuo in eo perſeuerare debet, nec poteſt, vt deſertor, vel emanſor, vel transfuga leuiſſimus ab vno loco ad alium emigrare. Verum huic decreto Patrum Synodus Sardicenſis addit hanc exceptionem grauiſſimam, vt qui ita transfugerit, deſeruerítve militiam Eccleſiaſticam, ordine ſiue Epiſcopatu moueatur. Vt ordine moueatur Epiſcopus, qui ex vna Eccleſia tranſit ad aliam, & excommunicetur, adeò vt nec cum laicis fidelibus communicare poſſit, quod tamen aliis clericis deſultoribus permittit *canon. Apoſtolorum, decimoquarto.* Puto & ex ſententia Synodi Sardicenſis, nec talem Epiſcopum cum laicis communia agitare poſſe, *vt canon. Sed conſtituimus, decimoquarto, decimoſeptimo, queſt. quarta, canon. de his, de pœnit. quinta diſtinct.* Quoniam interpretes Græci huius canonis Sardicenſis talem Epiſcopum excludunt & abiecent omni conuentu vt loquitur, *ἱκόνωμοι* fidelium, vel. Eandem verò ob cauſſam *in c. 2. h. tit.* refertur ex geſtis Roman. Pontificum in Synodo Romana, quam habuit Leo quartus Concilio, vt ait, Lotharij & Ludouici Imperatoris, Anaſtaſium quendam Cardinalem presbyterum ordine motum fuiſſe, quod ſua Parochia longè abeſſet, & per quinquennium abfuiſſet, vbi parochia ſiue paroecia, vt multis in locis, propriè dicitur quæ hodie vulgo *dioeceſis*. Eſt enim propriè parochia Epiſcopatus, vni ciuitati

IIIII attribu

attributus. Diœceſis verò plures confert Epiſcopatus, cui vni reſpondent primates, Patriarchæ vel Archiepiſcopi. Scribendum autem eſſe in hoc *cap. 2. Leo 4.* non, vt vulgo, *Leo 3.* Quod Ant. Auguſtinus aduotauit. Veriſſimum eſſe comprobat inſcriptio *can. relatum. & can. inter nos. 63. diſt.* Et Lotharius quidem ac Ludouicus, quorum conſilio dicitur Leo 4. hanc Romæ Synodum congregaſſe, eſt Lotharius filius Ludouici Pij, & Ludouicus nepos eiuſdem Ludouici Pij ex Lothario, vt fideliter expoſuit Ludolphus in libris de iur. Imp. Rom. Conſilio igitur Lotharij & Ludouici, id eſt, *conſilio patris & filij.* Iis verò, quæ decernuntur in *hoc c. 2. h. tit.* cõſequens eſt, & neceſſario conſequens, quia duobus in locis nemo vnus conſiſtere poteſt nec duabus rebus neceſſariis ſufficere, vt ait, *l. vlt. C. de aſſeſſorib.* his, inquam cõſequens eſt, quod proponitur es Concilio Lateranenſi *cap. 3. h. t. & c. 2. de Inſtit. in 3. col.* Concilium Lateranenſe intelligo, quod habitum eſt ſub Alex. III. & ſemper, vbi vides Concilium Lateranenſe in vſu can. intellige id Concilium, quod Romæ habitum eſt in Baſilica Lateranenſi ſub Alexandro III. Cum verò leges *ex Concilio generali*, intelligas Concilium aliud Lateranẽſe, quod habitum eſt, ſub Innocentio III. Proponitur igitur in *c. 3. h. tit.* es Concilio Lateranenſi habito ſub Alexand. III. neminem duabus aut plurib. parochiis præeſſe poſſe, aut plures dignitates Eccleſiaſticas in vna Eccleſia, vel diuerſis Eccleſiis, obtinere. & non tantum ei, qui obtinet, auferri poſteriorem parochiam, vel dignitatem, vel etiam, ſi retinere tentauerit, vtramque, ſed etiam ei, qui contulerit poſteriorem, auferri poteſtatem, amplius dignitates aut beneficia conferendi. Quod confirmat Concilium Lateranẽſe generale, habitum ſub Innocentio 3. *c. 1. de mult. ꝫ. tit. prox. cap. dudum. 2. ꝫ. de elect. c. literas. de conceſſ. præbend. & in c. vp. 1. de offic. vica.* Et verum ſanè hoc eſt in dignitatibus, etiãſi eis nullãſit annexa cura animarũ, & generaliter, *vt habetur in c. 1. & 2. 21. q. 1.* Nullus clericus duplici titulo duarum Eccleſiarũ fungi poteſt, id eſt, in duarum ciuitatum Eccleſiis miniſteria religionis impendere non poteſt. Negotiationis enim ſi. e. vt ibi dicitur, & *αἰσχροκερδίας*, turpis lucri eſt proprium, & à Chriſtiana religione alienum, & omnino auaritiæ certiſſimum argumentum, ſi quis affectet plures, plura beneficia, miniſteria, dignitates, Epiſcopatúſve plures: quinimo nemo duob. monaſteriis, vt Abbas præeſſe poteſt, *c. vnum 21. diſt. q. 1.* Vſurpare id licet, vocem illam de via collecta Græcorum. *ἐν πόλει ἕν*, vna Eccleſia vnius ſacerdotis, vt eſt ſcriptũ eſt *in cap. 15. ꝫ. ti. prox.* Quod præterea ex Concilio Lateranenſi definitur *in cap. 3.* conuenienter iis quæ præcedunt, his verbis, *vbi miniſterium beneficiumve Eccleſiaſticum ei committatur, qui in loco reſidere poſſit* malim *permanere & perſeuerare in miniſterio ſuo.* Nam reſidere eſt deſidis & ignaui hominis. *quique poſſit & per ſeipſum eius loci curam agere, nec indigeat vicaria alterius opera.* Idem inquam repetit Alex. 3. *in cap. 4.* vt addam ea verba, *qui poſſit reſidere per ſeipſum*, ea verba eſſe accipienda cum effectu, vt auctores iuris ciuilis monent ſæpe, verba edictorum, vel verba legum eſſe accipienda cum effectu. *l. 1. §. vlt. quod quiſque iuris. l. vlt. §. pen. ne quis eum, qui in ius voc.* Verba itaque concilij ſuperioris, id eſt, ſynodi eſſe accipienda cum effectu, nempè, vt talis cõſtituatur in Eccleſia miniſter, nõ qui poſſit reſidere ſimpliciter, ſi velit, ſed & qui reſideat. Eum itaque, qui non reſidet, vel qui non decreuit reſidere in Eccleſia, vel præbenda ſibi conceſſa, ab ea repellendum & remouendum. Repellendum, niſi Epiſcopo exhibitus fuerit: remouendum ſi in ea inſtitutus fuerit, niſi permiſſu Epiſcopi vel Metropolitani ſtudiorũ cauſſa, vel qua alia ex cauſſa honeſta abſit ad tempus, *vt cap. primo, eodem tit. ſecunda colla. cap. vndecimo, infra hoc titulo, cap. tertio, eodem titulo, 5. collat.* Studiorum cauſa iuſtiſſima eſt abſentiæ cauſſa. Imò præſens potius, quam abſens videtur eſſe, qui quo alio profectus eſt ſtudiorum cauſſa. nec eſt fraudandus diuiſione ſiue erogatione eccleſiaſtica, aliíſve emolumentis interim, dum agit alibi ſtudiorum cauſſa, & eum non haberi pro abſente etiam leges noſtræ confirmant. *l. quæſitum de leg. 3. & l. Seia. §. Pamphila, de vſufructu vel inſtit. leg.*

* * *

Ad Cap. V. Fraternitati.

IN capit. quinto, Pontifex reſcribit Eboracenſi Archiepiſcopo, (ſic eſt reſtituenda inſcriptio) clericum Eccleſiæ, in quam electus & conſcriptus eſt, diſcedere & in aliam ſe conferre, ibique miniſterio Eccleſiaſtico non poſſe fungi ſine commendatitiis literis ſui Epiſcopi, vel Metropolitani, vel Patriarchæ, vel mandatu ſummi Pontificis. Quæ conſtitutio patrum vetuſtiſſima eſt, à quibus commendatitiæ illæ epiſtolæ *ex 2. ad Corinth. cap. 3.* dicuntur Syſtaticæ epiſtolæ, *vt Inſtin. Nouel. 6 & Apoſtolorum 12. cap. 33. & Saldenſis Synodi cap. 9. & cap. 3. ſupr. de cleric. peregrin. canon. duæ ſunt. 19. quæſt. 2.* His etiam addi velim Calcedonenſis Synodi Canonem 13. in quo tamen, quod reſidet mendum, non potuit inoleſcere. Vulgo ita legitur, *ξένους κληρικοὺς καὶ ἀναγνώστας*, id eſt, *peregrinos clericos & lectores extra ciuitatem ſuam ſine commendatitiis literis proprij Epiſcopi, miniſterio Eccleſiaſtico fungi non poſſe.* Cur lectores potius dicit, quam pſaltas vel *ἀκολούθους*, vel alios clericos? Et cur lectores ſeparat à clericis, ac ſi lectores non ſint clerici? Zonaras rectius perſpicuè *ἀγνώστους*, non *ἀναγνώστας*, peregrinos clericos & ignotos ſine cõmendatitiis literis, &c. Inde verò factum eſt ex delicto illo, vt in tranſlatione latina *canon. extraneo 71. 75. diſtinct.* legatur, *extraneo clerico & lectori*, cùm ſit legendum *extraneo clerico, & ignoto.* Et quidem mendum etiam ipſum Zonaram inuaſit interpretatione Apoſtolorum *canon. 12.* Porrò commendatitias ſiue *συστατικὰς* Epiſtolas, etiam Canonicas vocat, quæ tamen appellatio generalis eſt, vt Laodicenæ ſynodi *canon. 75.* & Antiochenæ *canon. 7. & canon. 36.* Ex eadem Antiochena *de conſecrat. diſtinct. 5.* Quem locum excutiam breuiter. *Non oportet*, inquit, *miniſtros altaris*, id eſt, *ſacerdotes*, vt Yuo rectè interpretatur, *parte 6. ſui decret. Non oportet igitur clericos ſine literis Epiſcopi ſui iter facere ſiue peregre proficiſci.* Vbi vulgo additur, idem & laicos ſeruare debere. Quam ſcripturam etiam Ferrandus ſequitur. Diaconus Carthaginenſis. Caret tamẽ & auctoritate & ratione, vt laici non poſſint peregre proficiſci ſine commeatu Epiſcopi. Nec iuuatur *canon. 12. Apoſtolorum*, qui loquitur tantum de excommunicatis, vel non receptis in Eccleſiam, quorum commendatitias literas vocat *εἰρηνικάς*, id eſt, *ſequeſtres pacis*, quæ pacem adferunt & conciliant, *dict. canon. ſeptimo.* Et canon. 18. Synodi Antiochenæ vocat & dimiſſorias ſiue *ἀπολυτικὰς*, *can. ſeptuageſimaſecunda diſtinct.* & Conſtantinopolitanæ Synodi habitæ in Trullo, quod erat palatium Imperatoris, canone *decimoſeptimo.* Vocant & formatas, plurimum ac ſæpiſſimè formatas epiſtolas. Etiam Sidonius Apollinaris, *ſexta epiſtola. Proficiſcentem*, inquit, *cum me epiſtolam clerico debuiſſe formatam.* Et formula quoque formatæ eſtat *73. diſtinct.* Ductum autem eſt illud formatæ nomen ex eo, quod verbis certis & ſolemnibus formata conciperetur, adhibitis notis & ſignis quibuſdam, ſiue permixtis. Et inuenio eo quoque nomine Græcos vti, vt Carthaginenſis Synodi *capitul. vigeſimotertio*, in quo commendatitiam Epiſtolam patres vocant *τετυπωμένην*, id eſt, formatam, hoc addito, *τὴν παρέμβασιν*, id eſt, *interceſſionem.* Quo exemplo fretus rectè diceres, ſine interceſſione ſui Epiſcopi clericum, ſua Eccleſia deſerta, non poſſe adſpirare ad aliam, non poſſe recipi ad aliam. Non eſt omittendum, quod Chalcedonenſis Synodi proditum eſt *capitul. 11.* à commendatitiis literis ſiue ſyſtaticis. *Εἰρηνικὰς* ſeparari modico interuallo, quaſi hæ dentur humilioribus illæ honeſtioribus, *τοῖς οὖσιν ἐν ὑπολήψει, qui ſont en reputation.* Quod autem Gratianus ſeparat *in canon. Eccleſiæ 60. diſtinct.* formata à commendatitiis & pacificis literis, quaſi ſcilicet hæ dentur etiam à Chorepiſcopis, illæ non niſi ab Epiſcopis, id tamen quæſo fuge credere, cum & ipſemet Gratianus *diſt. 75.* confundat has omnes appellationes, & apertè ſcriptũ ſit, *can. vlt. 71. diſt.* ex Synodo Antiochena, *nullum abſque formata, quã εἰρηνικὴν vocat, peregrinorum clericorum ſuſcipi.* Opportunè ab Eccleſia, vulgo legitur, fateor, *Epiſtolam* ſed ineptè quam Græci Epiſtolã vocãt pro *εἰρηνικὴν*, vt eſt in ipſa ſynodo. Non eſt etiam verum, formatas dari ab

Epiſco

Epiſcopis & commendatitias vel pacificas dari à Choreplſcopis. Quod Gratianus detorſit praué ex Antiochenæ Synodi can.octauo,qoo cauetur, *Presbyteros,qui ſecundi ſunt ab Epiſcopis,non dare Canonicas,vel ſyſtaticas,Chorepiſcopos tamẽ dare eigniuas,ſimilioribus,ſcilicet.* Chorepiſcopus,id eſt,Vicarius Epiſcoporum,vt Ferrandus & Creſconius interpretantur. Interpretatione verò Sigeberti Atchidiaconus.Sed de his ſatis. Tranſeo ad cap. 6.

Ad Cap. VI. Conquerente.

QVod ſcriptum eſt ad Lygonieſem Epiſcopum in Anglia, & omnino congruit cum Concilio Lateranenſi quod iam ſupra propoſitum eſt *cap. 3. & 4.* Hoc etiam dicit *l. vlt.* vt clericus,qui vna in Eccleſia idoneũ beneficium adeptus eſt, quo vitam tolerare poſſit,nõ ambiat aliud, alia in Eccleſia teneat,cui non dat operam,cui non ſeruiat. Dico idoneum beneficium,quo tueri ſe & alere poſſit,nõ quod ſi quo primum donatus eſt,vitæ non ſufficiat, aliud ei optare & obtinere liceat. Quod ſanè nõ licet vni Eccleſiæ ſemel adſcripto, quia ſi quid ſibi deſit,id potius parare ſibi debet ſua induſtria & ſudore *can.cler. 91. diſt. 8.* vt ſit imitator Apoſtolorum & Doctoris noſtri,& comitum eius,qui ſuis ſibi manib.parabant, quæ ſuppeterent ad cultum & ad victum.

Ad cap. VII.

ADnotandum moltas eſſe cauſſas vel neceſſarias. Veluti cauſſa aduerſæ valetudinis,vel iuſtas & honeſtas,quibus excuſari abſentia clericorum poteſt, ne ſportulas & fructus beneficiorum amittant, vt didicimus ſ. *ex cap.* 4. Et conſtat etiam *ex c. vlt. de magiſtris cler.* ſi modo clerici, qui alibi degunt ſtudiorũ cauſſa ſtudiis ſerio inuigilant, & in ſchola & vniuerſitate aliqua celebri,non ſi dolo malo per ſpeciem ſtudiorum in villis,aut caſtris morentur,indulgentes genio, vbi nulla vigeant aut exerceantur ſtudia literarum. Quæ eſt ſententia ca. duodecimi. Vbi vſurpatur, quod eſt tritum in iure ciuili, nemini dolum ſuum patrocinari poſſe. Eſt & hæc abſentiæ iuſta cauſſa, ſi vnus, vel ad ſummum duo clerici, (nec enim ſupra duos excuſari tertius poteſt) ſi inquam vnus vel duo clerici ſunt in obſequio Epiſcopi ſui occupati, & multo magis ſi in obſequio maximi Põtificis *c. 14. 15. hoc tit.* vt qui ſemper agũt circa latus maximi Põtificis. Epiſcopi 6. Hoſtienſis, Portuenſis, Saginenſis, Albanus, Prænestinus, Tuſculanus. His, qui ſunt in obſequio ſui Epiſcopi, ſimulque cum Epiſcopo dant operam his rebus,quę Eccleſiæ vniuerſæ vtilitatem reſpiciũt, & multo magis iis, qui ſunt in obſequio Maximi Pontificis, quaſi præſentibus ſeruandi ſunt fructus omnes, & diſtributiones omnes,nummariæ διανομαὶ,ſiue quæ fiunt in vires diuiſiones quotidianæ. Sic vocantur in iure ciuili, *l. ſi quid relictum. l. cimtatibus. de leg. primo, l. cum quidã, de annuis legatis*, & à quibuſdam etiam manualia. *cap. 1. de cleric. non reſid. in ſexto.* Ab his diuerſa ſunt victualia, vt ait *in hoc capit. 7.* vt ſunt panes præbendarij: hi non reſeruantur,ne his quoqoe, qui ſunt in obſequio ſuperiorum. Et ea fortè intelligit Pontifex *in cap. licet. ſ. tit. proxim.* Eſt & alia iuſta cauſſa *in ca. 13. hoc tit.* quod ſcriptum eſt Præpoſito de Valetie (de Valieis, qui reſidet in Eccleſia Turonenſi S.Martini) ſi is Præpoſitus, de quo ſpecialiter in hoc cap. 13. Eccleſiæ Turonenſi abeſſe cogatur, iurium præpoſituræ competentium conſeruandorum & perſequendorum gratia, nec dolo malo huic abſentiæ ſuæ colorem quæſiuerit. Atque ita cum cap. 7. expoſui cap. 13. 14. 15.

Ad Cap. VIII. Ex parte.

IN hoc capite propoñitur,quod eſt ſcriptum capitulo Magdeburgenſi: Archidiaconus quidam Cenomanenſis Eccleſiæ in Gallia, erat etiam Diaconus Eccleſiæ Magdeburgenſis

Iacob.Cuiac.Decret.

A in Germania,morabatur autem in Gallia,& per ſe in Eccleſia Cenomanonenſi Archidiaconi miniſterio fungebatur, Decanatu verò in Germania fortè per Vicariũ φ & tãdem ei etiam indulſit Innocentius III. Epiſtola incip. *Sacroſancta, libro 2.* com Cœleſtino III. ſucceſſiſſet auctori huius cap. 8. Cum verò Cœleſtini tempore ille clericus iam ita ſe geſſiſſet per decennium,ſoli Archidiaconatui dans operam, neglecto Decanatus miniſterio,non emolumento,Capitulum, ſiue Vniuerſitas Eccleſiæ Magdeburgenſis de ſui Decani negligentia cõqueſta apud Cœleſtinum, alium ſibi eligi poſtulauit. (Capituli eſt eligere Decanum,non Epiſcopi.) Et hoc impetrauit à Cœleſtino facile,ſub hac exceptione tamen, niſi monitus ille ſemel & iterum ac tertio Decani officium per ſe ipſum expleret, contentuſque eſſet alterutra dignitate, quia nec vtraque

B fungi,vel vtraque in Eccleſia conſidere poteſt. Decani officium eſt,vt ait hoc loco, præeſſe & prodeſſe. Præeſſe ſcilicet Presbyteris,quia Decanus & Archipresbyter idem eſt: *canon. in cap. 50. diſtinct. cap. 7. ſupra de of. c. Archidiacon.* Et quãquam poſſit videri in clero tanto maior eſſe Archipresbyter Archidiacono,quanto maior eſt Presbyter Diacono, tamen Archidiaconus Archipresbytero præponitur, *cap. 1. ſ. de of. c. Archipresbyter. & canon. 1. 25. diſtinct.* Et Amulphus Epiſcupos Lexouienſis in Epiſtolis etiam ſcribit, Archipresbyterum ab Archidiacono eligi & confirmari ab Epiſcopo. Ex quo ſequitur, Archidiaconum eſſe Presbytero maiorem, niſi dicas, vt Hieronymus dicit,de Presbytero & Diacono, *in canon. legimus. in fin. 93. diſtinct.* Archipresbyterum eſſe ſacerdotio maiorem,lucro minorem & emolumento. Prodeſſe etiam Archipresby-

C terum Eccleſiæ dicitur hoc loco, puto, quia ei non minus, quam Archidiacono cura animarum incumbit. *capit. 7. §. inferiora, ſupra de elect.* vt in vita S. Amandi legi, curam paſtoralem agere vice Epiſcopi. Quod autem ponit in hoc capitul. Decanum abfuiſſe per decennium id ponit, quia ſic euenerat, non quod tot annorum abſentia requiratur, priuſquam poſſit Capitulum alium eligere, & in abſentis locum ſubſtituere. Cum idem in cap. ſeq. permittit Pontifex Vniuerſitati Raguſinæ, *cap. Raguſina.* ſi eorum Archiepiſcopus vel vltra quadrienniũ adfuerit,& Synodus Romana, ſi per quinquennium, *cap. 2. ſ. hoc titul.* Et Innocentius III. *lib. 1. Epiſtolarum*; ſcribens Cyſtertiis & Tulleis Abbatib. de Theſaurario Eccleſiæ Byſantiæ,ſi per biennium adfuerit. Ac præterea *cap. 10. ſ. hoc titul.* non circumſcribitur abſentiæ certum tempus, ſed generaliter hoc tantum dicitur,congruo medio tempore

D exſpectatum clericum,ſi non reuertator, Eccleſia ſua poſt admonitionem,ait priuandum beneficio eſſe. Quod de clericis ibi conſtituitur in illo cap. 10. qui exceſſerant vrbe Conſtantinopolitana,deſertis ſuis Eccleſiis eo tempore, quo vrbe expulſis Alexio & Iſacio,qui de imperio inter ſe certabãt,capta eſt à Francis & Venetis, duce Balduino comite Flandriæ. Quem vrbis caſum in antiqua decretali ſignificãt hæc verba, *Qui Eccleſias vel prabendas in hac deſerunt nouitate, & in cap. inter ſ. de maiorit. & obed.* Quod eſt coniungendum cum hoc cap. Vtrumque eſt ſcriptum ad Patriarcham Conſtantinopolis. In cap. inter hæc verba, priuſquam Conſtantinopolis Ciuitas caperetur,à Francis ſcil. & Venetis. Fuit autem is Patriarcha Thomas Maurocenus Venetus, confirmatus à Roman. Pontifice, cui etiam is Patriarcha ſe ſubiecit, eum qui ante eom fuerunt Patriarchæ Romano Pontifici nũquam ſe ſubii-

E cere voluerint,imperantibus Græcis. At vrbe capta is electus Patriarcha & confirmatus à Roman. Pontifice ſe ei ſubiecit, quem & Roman. Pontifex *in cap. 5. ſ. de Inſtit.* reprehendit pro imperio ſuo, quod Venetos tantum ſuæ nationis homines in Eccleſiis Conſtantinopolitanis conſtitueret, inde eſt, quod promiſerat, vt Venetus conſtitueretur. Ab eo tempore cœperunt Conſtantinopolitani,vel Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ omnes Romanum Pontificem agnoſcere, quem antea non agnoſcebant,ſibi arrogantes primam ſedem orbis Chriſtiani. Qua de cauſſa & in *dict. cap. inter*, dicitur Conſtantinopolis fuiſſe inobediens & rebellis Eccleſiæ Romanæ, ſcilic. quia omnia noſſe plurimum intereſt. Porrò, quod ait *in dict. cap.* 8. non eſſe in locum deſertoris Eccleſiæ ſuæ, vel emanſoris, alium ſubſtituendum aliter,quam ſi admonitus ille prius, ve

reuerteretur, dicto audiens non fuerit, idem confirmat *c. vlt. & pen. hoc tit.* Et trina monitione vel edictione, trino programmate opus eſſe, etiam eſt expreſſum *in c. 11. hoc tit.* Vt plerũque non cenſetur eſſe legitima monitio, vel legitimum edictum quidquam, niſi quod iterum vel iterum factum vel propoſitũ ſit, vt diximus, *ſ. c. 2.* Et origo huius moris eſt in Apoſtolorum can. 35. Poſt trinam verò denuntiationem & edictionẽ etiam dario menſes ad reuertendum, ſolemne eſt, vt oſtenditur *c. 11. hoc tit. & can. placuit. 60. quæſt. 3. & cap. vlt. §. Quod ſi fortunã, ſ. vt lite non conteſt. & Concilÿ Mileuitani can. 25.* Et ad extremum conſtituit *in d. c. 11.* non reuertentem Epiſcopum, non tantum ſua Eccleſia priuari, ſuſpendi & excommunicari poſſe, ſed etiã penitus ab ſpiritualium adminiſtratione remouendum eſſe, non etiam diſcingendum omnino, id eſt, regradandum, non mouendum omnino ordine Eccleſiaſtico, vel clericali.

Ad Cap. IX. Inter quatuor.

HOc caput pertinet propriè ad clericos abſentes Antiochenæ Eccleſiæ, & vt ait, ad adſitios eiuſdem Eccleſiæ. Hi ſunt qui in aliis vicarij, in aliis Capellani dicuntur. In prouincia etiam hodie dicũtur & adſitij, vt Hoſtienſis ſcribit, Hi ſunt in ſeruitio perpetuo Eccleſiæ in perpetuo actu libetiores illis multo canonici. Bernardus exiſtimat eos etiam manſionarios appellari, quod non eſt verum. Hi ſunt manſionarij, qui Paramonarij dicuntur *in l. 44. C. de Epiſcop. & cleric. & cano. 2. Chalced. Synod.* Cuius latina interpretatio eſt *in can. 81. quæſt. 1.* Villicorum genus ſiue adminiſtratorum rerum Eccleſiæ, non clericorum. Reuocari inquam abſentes clericos Antiochenæ, & reſcindi indulgentias, quibuſdam eorum conceſſas à Rom. Pontifice, vel à Patriarcha Antiocheno. Nimirũ, vt eis abeſſe Antiochia ſine fraude liceret, propter Sarracenorum Antiochiæ quotidie inſidiantium incurſus, inſidiationes, impreſſiones, qui tãdem ad extremum Antiochiam Chriſtianis eripuerunt. Et reſcindi illas indulgentias ait, propter penuriam clericorum, quæ tunc Antiochiæ erat non modica, *vt in l. vt gradatim. §. 1. de mun. & hon.* Dicitur, quoties penuria eſt, vt ait eorum, qui magiſtratũ ſuſcipiũt, immunitates ad aliquid infringi, *vt Ariſtot. 3. Politicorum Spurios ciuitate donari, & l. 3. §. Spurios de Decurion. Spurios decuriones creari propter penuriam*, Plutarchus quodam loco, *διὰ ἐρημίαν ἀνδρῶν* [illegible].

AD TITVL. V. LIB. III.

De præbendis & dignitatibus.

VEnio ad interpretationem Tit. 5. *de præbendis & in dignitatib.* qui titulus in commendatione. famaque multa eſt. Priuſquam verò, vt decreui, ſingula huius tituli capita, ex quib. tantum ordine 4. explananda ſuſcipiam, hæc præcipienda videntur. Beneficia Eccleſiaſtica modo appellari pręebendas, *vt Gulielmus Tyrius ſcribit lib. 10. de reb. geſtis in oriente.* Latinorum modo ordinationes, *vt can. ex multis 1. q. 3.* modo Canonicas vel Canonias, ſic appellãtur variè, vel Canonicatus, quod Canonicis dentur & debeantur. Nec enim ſẽper ſtatim, atque quis inſtitutus Canonicus eſt, ei præbenda datur, ſed poſtea, cum ſe facultas offert, & vacat aliqua præbẽda. Neque enim præbẽdæ beneficio Canonicus fraudãdus eſt, & interim; dum exſpectatur occaſio ſiue facultas dandæ alicuius præbendæ Canonico, vſus eſt communis cũ ceteris Canonicis in choro, & latibulo, & in participatione diuinorum, & in recitatione lectionũ & Euãgeliis, & in diuiſionib. quotidianis, *c. 9. & 19. h. t.* Non omnes igitur Canonici cõtinuo & Canonici præbendarij ſunt, non omnes Canoniæ & continuo Canoniæ præbẽdæ, vt ex contrario, nõ omnes præbẽdæ ſunt etiam Canonicatus, *ca. pen. ſ. de magiſt. c. 25. de præbend. in 6.* Et ad differentiã quoque earum Canoniarum, quæ nondum prębẽdis auctæ & locupletatæ ſunt, proculdubio dicitur Canonię præbendæ, *c. pen. in 1. col.* & canonici præben-

A datij *can. ſanctorum 60. diſt.* Canonici, qui percipiunt fructus præbẽdarum, *can. 14. & 15. ſ. tit. prox.* Sicut panes, qui Canonicis præbendariis pleriſque in locis plerunque prębẽtur panes præbendarij, ſumpto alio exemplo à Cornuto, vel neſcio quo alio veteri Iuuenali interprete, *qui panes prebẽdarios* vocat panes, qui in dies ſeruis erogantur, quæ ſufficiẽtia præbita dixit Vlpianus 8. de offic. proconſulis. Apud Lucium Ruffinũ iuſta præbita *Columella 1. cap. 8.* Yuo Carnotẽſis Epiſt. 75. *Canonicis, inquit, dedit dimidiam præpoſituram, vt unde facerent panes quotidianos, qui eis erogarẽtur.* Idem Yuo epiſt. 95. *Canonicos appellari, quod Canonicas regulas ſe obſeruare ceteris arctius denoueant.* Nec tamen adeo omnes Canonici regolares dicũtur, ſed alij ſeculares, qui ſeorſum & liberius viuunt, alij regulares, qui communem vitam agunt. *c. 5. ſ. de relig. domib. c. 9. ſ. tit. 1. h. lib.* Nec multum illi, qui regulares dicuntur, diſtant à Monachis, *can.*
B *præſens 20. q. 3. cã. victũ. 87. diſt. cap. 3 de appel. 2. col. c. a. vlt. de filiis presbyt. in 1.* Et quamuis hæc duo, Canonici & regulares idem ſignificent, & hoc tantum interſit, quod vna Gręca, altera Latina appellatio ſit, tamen, quia ita loquẽdi mos eſt, ita loquor, vel diſcretionis gratia, vt ſcil. diſcernãtur à ſecularib. Quemadmodum ſcriptura ſacra cõſimiliter ait, *Abba pater*, quorum vnum Syriacum, alterum Gręcum. Vtrumque idem poteſt. Et vulgus quoq; Pharmacopolarum viticem arbuſculam Gręco ſimul & Latino nomine *ἄγνον caſtum*. Porrò à præbẽdis in hac rubrica in *cap. 8. & 18. & c. a. vlt. & c. pen.* ſeparãtur dignitates, quales ſunt Archidiaconi & Decani, & Præpoſiti, & præcentores, & Theſaurarij, non quod hiſce dignitatibus non ſint adiuncta etiam ſua præbita, ſuæ præbendæ, & quidem longè ampliores, quam ceteris ſuæ diuiſiones, annonæ, ſportula, ſic
C vocantur à Cypriano ſtipẽdia militiæ clericalis, ſed quod pręcellant & prædominentur ceteris præbendis, quod pręcelſiores ſint ceteris præbẽdis. Vt Rex, quatenus rex eſt, ſeparatur à magiſtratib. quod celſior magiſtratu ſit, quem ipſe creat. Et in Repub. primus Viberius apud Cornel. Tacitum 3. annal. *non ædilis aut prætoris, aut Conſulis partes ſuſtineo.* Maius aliquid & excelſius à Principe poſtulatur. Parique ratione dignitates ſeparantur à perſonatibus in *ca. 13. & c. 23. h. t. c. 28. h. t.* Nõ quod & ipſæ dignitates perſonatus non ſint Eccleſiarum. Sũt enim & ipſæ, dicunturque perſonatus, *vt cap. 8. de reſcript. & c. dudũ. 2. de elect.* & Maſeouius *lib. 5. de Epiſcop. vrbis.* Exſtat reſcriptũ Martini 2. quo is Pontifex refert, ſe in Eccleſia Turonẽſi olim ſuſcepiſſe Canonicatum præbendarum, ac nobilem perſonatum Theſaurarij. Verum ideò dignitates à perſonatibus ſeparantur, quod certiores ſint, & præſtantiores, illuſtrioreſve
D ceteris perſonatibus, qui ſunt ſine dignitate, quibuſque funguntur, non ceteri omnes clerici, non Diaconus, non hypodiaconus, ſi nullum aliud ei munus certa in Eccleſia mãdatum ſit. *cap. 3. qui cleric. vel 1. col.* ſed præſertim quib. Eccleſiæ alicuius præcipua cura iniuncta eſt, *vt can. quæſitum. 1. q. 3. c. 10. ſ. de off. vicarij.* Certè qui in *cap. 4. de filiis presbyt.* perſonatus dicitur, presbyteratus nuncupatur in antiqua decretali eadem. Inde tamen non efficies eſſe perſonatum, aliam ve adiũctam habere curam animarum, cum & quidã perſonatus, vt & dignitates quædam ſint citra curam animarum. *cap. vlt. eod. tit. in 1. col. & c. 6. eo. tit. lib. 6. & c. dudum. 20. ſ. de elect.* Quo oſtẽditur, aliquando Archidiaconatui nõ eſſe annexam curam animarum ac tum perſonatum eſſe potius, quam Archidiaconatum. Nõ omittam, perſonatus vocabulũ exſtirpaſſe tãtum ab Alex. 3. nouiſſimos Pontifices & ſumpſiſſe à Gallis, vt colligere licet
E ex *c. quæſitum. 1. q. 3.* quo veteres nũquam vſi ſint, ac ne Carolus quidem Magnus in ſuis conſtit. Eccleſiaſt. an quod nouiſſimè clerici huiuſmodi perſonæ tantum ſunt, non homines. His cognitis, quæ non reperiuntur ita diſtincta alibi, & enucleata, iam tempus, vt ad ſingulorum capitum interpretationem accedamus.

Ad Cap. I. Vt nullus.

IN cap. 1. definitur, quod exſtat & aliis pleriſque locis, bona Eccleſiaſtica nõ poſſe defũctis clericis, qui ea poſſidẽt, iure ſtirpis vel ſanguinis, veluti ab inteſtato trãſmitti ad filios vel

cognatos

cognatos defunctorum, nõ poſſe filium vel clericum, vel laicum patri in beneficiis & bonis Eccleſiæ ſuccedere non poſſe clericos beneficiatos in ſtirpe ſe ſua cernere, *c. 3. de filiis presb. coniunct. c. 4. de cler. coniug. 1. coll. c. perſonas. de app. 1. coll.* non poſſe etiã bona Eccleſiæ teſtamenti iure ad alios transferre. Hoc eſt certiſſimum. *c. quia nos. ỹ. de teſtam.* Ratio hęc eſt, quia bona Eccleſiaſtica clerici poſſident vſusfr. nõ proprietatis iure. Deniq; beneficia ipſa cohærent perſonis, & cũ perſonis intereunt. *ca. 25. h. tit. ca. vlt. ỹ. de pecul. cler.* Et quo iure vtimur in hoc regno, fructus tantũ perceptos, & ſolo ſeparatos exemplo fructuarij ad heredes ſuos tranſmittunt, non fructus pendentes. Sequitur *cap. 2.* cum quo explicabitur quartum.

Ad Cap. II. Non liceat. & 4. Epiſcopus.

SVmptum eſt ex Iuſtiniani Nou. 3. quod inſcriptio tamen eius attribuit corpori canonum, nec male, cum ea pars nouellæ Iuſtiniani inſerta ſit corpori canonum, cõdito auctoritate Adriani Papæ, & dedicato Carolo Magno, quod Moguntiæ formulis expreſſum eſt. Et eum librũ ſignificat inſcriptio c. 2. dum ait, ex corpore can. Hoc autem in hoc c. decernitur, Clericum inopem victus, qui nulla à parentibus bona habet, quibus vitam tolerare poſſit, non poſſe, aut non debere Epiſcopum ordinare aliter, quam ſi ei ſimul adſignet certum quid, vnde vitæ naturalia ſumat, aut miniſtriũ eum conſtituat in Eccleſia aliqua, ex cuius redditib. alatur, exhibeatur, & titulo, vt vocant, ſiue beneficio donet aliquo, vt *ca. 70. diſt.* Alioquin Epiſcopũ, qui eum ordinauit, eum alere ſuis ſumptib. & tueri oportere, donec, vt ait, *ca. 4. & c. 16. h. tit. & c. 37. eo. in 6.* in Eccleſia aliqua conuenientia ei ſtipẽdia, id eſt, iuſta præbita cõſtituat. Nam ex Concilio Chalced. ordinatio clerici facta abſolutè ſine titulo, erat ipſo iure nulla, *can. 1. 70. diſt.* Verum hoc Inno. III. abrogauit c. 16. ỹ. quod benignus ſit manente ordinatione clerici, Epiſcopũ, qui clericum ordinauit ſine titulo, ei de ſuo alimenta præbere, quoad eum ſtipendio aliquo clericali adfecerit. Et obſerua, interim Pontificẽ Rom. derogare Concilio generali, Concilio Oecumenico, id eſt, generali, quale fuit Concilium Chalcedonenſe. Quamuis autem in hoc c. 2. dicat generaliter, *clericos non liceat vlli Epiſcopo ordinare, eſſe hoc decretum,* tamen non pertinet ad inferioris ordinis clericos, veluti lectorem, pſaltam, acolytum, ſed ad ſuperioris, presbyterum & diaconum, *cap. 4.* Poſſis addere etiam hypodiaconum ex *c. 25. ỹ.* Nam & hypodiaconus hodie in ſacris ordinib. conſtitutus eſſe intelligitur. Quod non erat in primitiua Eccleſia, *cap. à multis, ỹ. de ætate & qualit. c. pen. de ſerũ. non ordin.* Ergo inferioris gradus clerici ordinari poſſunt ſine titulo.

Ad Cap. III. Ratio nulla. & 4. Epiſcopus ſe.

QVod eſt in *c. 3. h. tit.* ratio nulla permittit, vt quod pro cõmuni vtilitate datũ eſſe cognoſcitur, propriis vſibus applicetur. Eſt veluti regula quædam huius iuris. Ita rectè accommodatur ad hunc tit. vt quod commune eſt Eccleſiæ, veluti reditus, quæ ſunt Eccleſiæ communes, nulla ratione poſſit quiſque ſibi vindicare, & *id eſt,* nulla ratione poſſit quis vſum ſuum facere, *vt c. 3. eo. tit. in 1. col.*

Ad Cap. V. Quia in tantum.

CAput *de præbend. & dignit.* eſt de pluralitate, vt loquitur, beneficiorũ inhibenda, i. e. ne in vnam perſonã concurrant duo vel plura beneficia, vel duo perſonatus, veluti duo presbyteratus, ſiue curæ Eccleſ. duarũ, vel duæ dignitates, veluti Archidi. & Diaconatus, *cap. 8. h. t. prox. c. 7. de teſt. in 1. col.* vel duo Archid. *c. 14. h. t.* Quo iure tamen Gallia diu vſa non eſt. In Gallia. n. vt nominatim refert Alex. III. in *c. 1. eo. t. de præb. 2. col.* hæc inualuerat cõſuetudo contra ſacrorũ canonum inſtituta, vnũ hominem admittendi ad plura beneficia, quã tamẽ conſuetudinẽ ipſe Alex. improbat, & improbauit quoq; Conciliũ Lateranenſe, quod auctore eodem Alexandro & præſide habitũ eſt Romę, *c. 3. ỹ. tit. prox. & hoc c. 5.* Pariſiis quoque poſt multas diſputationes & cõtrouerſias refert Vvernerus in faſciculo temporum, referunt & alij plerique, vix tandem decretum & definitum fuiſſe, ne in hoc quidem regno, ne vnum quidẽ duo aut plura beneficia retinere poſſe citra periculũ animę, vt eſt etiam ſcriptum *in hoc c. 5.* id eſt, citra noxam lethalem. Quin & Gulielmum Epiſcopum, quo auctore id Pariſiis definitum & conſtitutum eſt, Coſmas interpres Pragmaticæ ſanctionis ait, hoc in more fuiſſe, ſed abſit, vt habeam cum ſponſa concubinam. Prouiſum enim id fuit & inſtitutum etiam vetuſtiſſimis canonibus, vt Synodo Chalcedonenſi, qua decernitur, non licere clerico in duarum ciuitatũ Eccleſiis καταλέγεσθαι, conſcribi, *can. 20. 21. q. 1. In duarum ciuitatum Eccleſiis,* inquit, adde, vel etiam in vna eadẽmque Eccleſia nemini duo beneficia obtinere licere ex *ca. 13. & 28. h. t.* Item Synodo relata Carolo Magno *lib. 6. ſui capitularis. cap. 73. ne presbyterorum quiſquã amplius quam vnam Eccleſiam ſibi vendicet* Et Synodo Toletana *canon. vnic. 10. q. 3.* Quibus addi poſſunt ea, quæ hac de re diximus in *cap. 3. tit. prox.* Id verò, cum vel permitteretur, vel paſſim non obſeruaretur, reduci & reſtitui neceſſe fuit, vtraque Synodo Lateranenſi ſub Alexandro III. & Innoc. III. Et his verò omnibus conſtitutionibus conſequens eſt, quod idem Alexander ſcribit Lingatienſi Epiſcopo, *cap. 5. h. t.* ſi fortè ei Pontifex mãdet, vt certo homini beneficium aliquod conferat, ignorans hominem illum eſſe iam idoneo beneficio præditum, ne Epiſcopus mandatum exſequatur. Imò etſi ſciens idem mandet Romanus Pontifex, venia quadam & indulgentia ſingulari, quam *diſpenſationem* vocant, & Græci, quod miror, vertunt οἰκονομίαν Sicut diſpenſationis nomine ſignificatur diſpẽſatio rei familiaris, & venia ſingularis. Ita etiam οἰκονομίας vocabulũ Græci vſurpant in vtraque ſignificatione. Si, inquam, ſciens Pontifex aliquem iuſto beneficio in Eccleſia donatum eſſe, mandet Epiſcopo, vt ei adiungat aliud beneficium, quod iure ſingulari ſummum Pontificem ſtatuere poſſe definitur, vbi & hoc fuſius explicabitur in *c. 28. ỹ.* Hoc verò mandatum etiam non debere Epiſcopum exſequi, ſi quod inde ſentiat offendiculum, ſiue ſcandalũ in Eccleſia gliſcere & oboriri poſſe. Qua ratione etiam, id eſt, vitandi offendiculi cauſa electio infringi poteſt, quæ facta eſt etiam de eo, qui iam alio beneficio fruebatur, *c. 15. 25. h. tit.* Conſequens etiam iiſdem conſtitutionib. eſt, quod idem Aleſander ſcribit *cap. 7. hoc tit.*

Ad Cap. VII. Referente.

EVm, qui duabus Eccleſiis præeſt iuſſu Archidiaconi, alterutra ſe abdicare, quam elegerit debere. Quam elegerit inquam, vt *cap. 4. ỹ. de ætate & qualit. cap. 14. hoc tit.* Quam tamen electionem Concilium generale adimit, quod factum eſt poſtea *ca. 8. hoc tit.* cum decernit, eum, qui aliud beneficium affectauit & obtinuit, priori excidere ipſo iure. Ergo non elegit, quod mali retinere. Inuitus enim amittit id, quo non contentus tranſiuit ad aliud. Verum ante concilium illud, qui duo obtinebat beneficia, in eius poteſtate erat alterutrum, quodcũque vellet, retinere, & altero ſe abdicare, alterum peierare. Et quo ſe abdicauerit, ait hoc capit. 7. id eundem Archidiaconum alij conferre poſſe, honeſto & idoneo, nec habenti aliud beneficium Eccleſiaſticum. Hæc eſt ſumma conſtitutio cap. 7. Ceterum ſunt alia quædam, quæ in hoc ca. ſeruari velim. Primum obſerua, quanta ſit poteſtas Archidiaconi condendi & conferendi beneficia, vel auferẽdi ius ei ſit, poteſtáſque Quod tamen ſic accipi velim, ſi abſit Epiſcopus: quia Archidiaconus vicarius eſt Epiſcopi, *cap. 1. ỹ. de officio Archid.* Imò & præſente Epiſcopo Archipresbyteratus, non cuiuſcunque beneficij collatio, ad eum ſpectat: quin & electio adhibito conſenſu Capituli aut populi, vt fiebat olim, vt eſt ſcriptum in *canon. ſi in plurib. 63. diſtinct.* Et hoc quidem de Archipresbytero eligendo iudicio Archidiaconi confirmatur ex epiſtolis Arnulphi Epiſcopi Lexouienſis in *cap. 8. ỹ. tit. proxim.* Etiam illud obſerua ex hoc capit. ab Archidiacono non appellari, ſi quam ſententiam dixerit coram partibus apud eum litigantibus, non appellari Epiſcopum, ſed Archiepiſcopum ab Archidiacono. Verum adde & ab officiali Archidiaconi, vt

Lutetiæ in maiori Eccleſia Archidiaconi habent ſuos officia- A
les: quo fit, vt in Eccleſia ſint tres officiales diuerſorum, quod
comprobat etiam, *cap. pen. de nouis operis nuntiat.* Sic igitur, ſta-
tue, ab Archidiacono vel officiali Archidiaconi, non appellari
Epiſcopum, ſed Archiepiſcopum. In cauſſa hoc eſt, quia ſi
Epiſcopos appellaretur, idem à ſe ipſo appellari videretur,
quia Archidiaconus, vicarius eſt Epiſcopi. Qua ratione etiam
iure ciuili proditum eſt, ab eo, cui prætor mandauit ſuam iu-
riſdictionem, non appellari prætorem, ſed ad præfectum vr-
bis, vel præfectum prætorio, *l. 5. §. vlt. quis & à quo.* quia is, cui
prætor mandauit iuriſdictionem, vice prætoris fungitor, non
ſua. *l. ſolet. de iuriſdict.* Neque verò huic obſeruationi & ſenten-
tiæ, quæ omnino cum iure & ratione congruit, obiici poteſt,
c. dilectis. 3. ȷ. de appel. quia non loquitur de Archidiacono, vel
officiali Archidiaconi, qui vicarij ſunt Epiſcopi, ſed, vt indicat B
antiqua Decretalis, de iudice dato ab Epiſcopo. Et eodem iu-
re ciuili proditum eſt à iudice dato appellari eum, qui dedit,
quoniam iudex datus non eſt vicarius dantis, cum iuriſdictio-
nem non habeat, ſed cognomen tantum, cum item non ha-
beat excuſationem ſententiæ ſuæ, *l. à D. Pio. de re iudic. l. 1. §.*
vlt. & l. 3. quis & à quo appel. Fortius tamen obſtat *cap. Rom. §. 1.*
de appel. lib. 6. quo aperte conſtituitur, ab Archidiacono, non
poſſe appellari ad Archiepiſcopum, omiſſo Epiſcopo, verum
ius illud ius nouum eſt introductum ab Innoc. 4. neſcio qua
ratione, fortè imperitia iuris. Innocentius III. fuit iuris peri-
tiſſimus, non Innocent. IIII. Neſcio, inquam, qua ratione ſe-
parentur Archidiaconi ab officialibus, cum eius vice Epiſcopi
ius dicant, & ille velit ab officialib. appellari ad Epiſcopum,
nolit autem ab Archidiacono appellari Epiſcopum, aut con- C
tra in *cap. Rom. §. 1 de appel. lib. 6.* Obſeruari etiam hoc velim,
maxime ex cap. 7. eundem appellari Metropolitanum & Ar-
chiepiſcopum illo loco, *ad Metropolitanum.* videl. Rhemen-
ſem Archiepiſcopum appellauit, quamuis olim & ætate quo-
que ipſa Alexandri III. hæ appellationes diſtinctæ fuerint.
Nec enim idem erat. Metropolitanus & Archiepiſcopus, ſed
Archiepiſcopus ſuperior erat Metropolitano, vt conſtat ex
Iuſtin. *Nou. 6. de Epiſc. & cler.* Et hoc quoque caput in anti-
qua decretali non eſt ita ſcriptum ad Metropolitanum, videl.
Archiepiſcopum Rhemenſem. ſed ad fratrem noſtrum cariſ-
ſimum Archiepiſcopum Rhemenſem. Metropolitanus enim
eſt inferior Archiepiſcopo. Et eadem ratione in *can. 1. in fin. 99*
diſtinct. dico etiam Anacletum ſcripſiſſe, eos, qui non ſint pri-
mates, aut Metropolitanorum, aut Epiſcoporum nomine frui,
non Archiepiſcoporum. Reſtant alia quædam de pluralitate D
beneficiorum, quæ reſeruantur alibi.

Ad Cap. 8. Maioribus Eccleſiæ.

HOc caput eſt de ſectione aut diuiſione prohibita vnius
præbendæ, vel vnius parochiæ, *vt eſt in cap.* 10. vel vnius
beneficij cuiuſcunque emolumenti, quia, vt eſt ſcriptum *in*
can. vltim 21. q. 2. ſicut in vna quaque Eccleſia vnus presbyter
eſſe debet, vnus ad vnam, iuxta prouerbium. Ita, vt ait ipſa
Eccleſia, quæ ſponſa presbyteri dicitur, non poteſt diuidi in-
ter duos, non poteſt duntum eſſe communis pro diuiſo. Et
hoc primum fuiſſe conſtitutum Concilio Turonenſi præter
hoc cap. 8. quod pars eſt illius concilij, etiam teſtatur, *c. 20. 25.*
h. t. & cap. 5. eod. tit. 2. coll. ȷ. & cap. 5. ȷ. de rerũ permut. Et exſtant E
huius Concilij partes ſiue capita omnia Gulielmi Neubrecẽ-
ſis libro rerũ Anglicarum: in tomis 5. Conciliorum, quod mi-
ror, deſiderantur. Et hac vero ratione fit, vt etſi Epiſcopo
mandauerit Pontifex Rom. Canonico, quem donauit dimidia
præbenda, vt ſuppleat, non ob eam rem ſcindere Epiſcopus
poſſit aliam præbendam, non deplere vnam, vt repleat alterã,
cap. 36. h. t. Sed cum primum vacauerit aliqua, quæ præbẽdam
illam dimidiam impleat, tunc demum, vt Canonico ſatisfiat
non habenti iuſtam præbendam, vt *c. 26. h. t.* Ex quo capite in-
telligis, tamen aliquando ex iuſta cauſſa vnam præbendam
poſſe ſcindi in duas, ſi adeo ſit pinguis & loculenta, vt duob.
Canonicis ſufficere poſſit ad præbenda vitæ neceſſaria. Et ita
vbicunque legimus datam dimidiam præbendam: datam in-
telligere debes ex iuſta cauſſa & Eccleſiæ vtili, vt *c. 27. eo. tit. li.*
6. At vbi pars præbendæ non ſufficit tuendo & exhibendo
clerico, quæſo quid eſt, quod dicitur in *c. 20. & 25. h. tit.* colla-
tionem præbendæ huiuſmodi factã duob. æquis portionibus
reſcindi oportere, cum, vt ante dictum eſt, ſupplenda potius
cuique ſit ſua portio, ita vt vnoſquiſque plenã & iuſtam præ-
bendam habeat. Dico hæc non eſſe contraria. Nam ſectio hæc
præbendæ ſiue partitio & collatio, ita demum reſcindẽda eſt,
ſi quod cuique parti deeſt, non ſuppleatur, ita vt infractam
quiſque clericus & iuſtam præbendã habeat: ſicut inofficio-
ſum teſtamentum reſcindi conſtat, ſi filio minus relictum ſit,
quã efficiat portio legitima, niſi quod eſt legitimæ, repleatur
arbitrio boni viri, *iuxta l. omnino. C. de inofficioſo.* Quod additur
in hoc cap. 8.

Ad Cap. 20. 25. & 26.

NEe dignitatum Eccleſiaſticarum permutationẽ fieri poſ-
ſe, puta vt ex Archidiacono, quis fiat Decanus, vel cõtra
ex Decano Archidiac. conuentione ſcilicet habita inter duos:
trahitur etiam ad præbendas, *c. 1. de rer. permut.* quia huiuſmodi
conuentiones, ſiue pactiones vix vnquam fuerũt inter aliquos
ſine commercio, & conditione aliqua illicita. Itaque dignita-
tum & præbendarũ permutationes nõ ſunt legitimæ & cano-
nicæ, niſi fiãt cauſſa cognita. & probata decreto Epiſcopi, *d. c.*
5. Atque ita rectè dixeris, vt *c. 9. eo. t.* eas permutationes per ſe
illicitas non eſſe, ſed per accidens. Coniunxit cum hoc *c. 8. h. t.*
etiam *c. 20. & 25. & 26.* Nec omiſi quicquã eorum, quæ in eis
continentur, præterquam vnum hoc, quod reſidet in c. 20. ex
Concilio Lateranẽſi, ne cui Epiſcopus ſe collaturum pollicea-
tur vel promittat beneficia vlla, antequam ea vacare contige-
rit, *c. 10. & 23. & c. vlt. ȷ. de conceſſ. præbẽd.* Optima ratione, quia
ea ratione inducit votum captandæ mortis alienæ, quod iura
ciuilia, bonique mores abhorrent maximè, *l. 11. de tranſact. l. vl.*
de pact. Ait autem *in d. cap.* 20. ſub exſpectatione præbendam
nulli poſſe dari, ſpem præbendæ nulli Epiſcopum facere poſſe,
nefariam eſſe hanc ſpem, ſicut Seneca pactum futuræ ſucceſ-
ſionis vocat, nefariæ ſpei pactum. Sub exſpectatione, inquit,
vnde appellatæ ſunt *Gratiæ exſpectatiuæ*, quæ à Romanis Ponti-
ficibus quandoque confirmantur, à noſtratibus nunquam re-
cipiuntur, & ſunt reprobatæ Concilio Baſilieñ ſeſſ. 3. His verò
obiiciat fortè aliquis c. 9. vbi Canonico, quem in Eccleſia in-
ſtitui Epiſcopus, nulla ei adſignata præbenda, ſi is promiſerit,
ſe poſtea præbendam collaturum, quæ primo vacaret, dicitur
promiſſionem ratam & implendam eſſe. Breuiter, me auctore
reſpondeat, promiſſionem illam per ſe hoc efficere, vt im-
pleatur Canonico poſtea collata præbenda: ſed magis neceſ-
ſitatem offerri, quod Epiſcopo incumbit etiam citra promiſ-
ſionem vllam, nimirum vt neminem inſtituat Canonicum,
quem vel ſtatim, vel paulò poſt quanto citius fieri poteſt non
afficiat, & muneretur iuſta præbenda, iuſtis præmiis. Quod
mihi debes ipſo iure naturali & ciuili poſſeſſ. etiam debeo ex
ſtipulatione vel pollicitatione. Quibus caſibus pollicitatio
obligationem parit. At quod nullo iure mihi debes, ſi nec id
potes conuenienter bonis moribus debere mihi, nec ſi id pro-
miſeris igitur, vel mihi obligari, & vel tu ipſe probe feceris.
Denique promiſſio facta contra leges, aut bonos mores, &
ſine iuſta cauſſa, non valet. Promiſſio, cuius neceſſaria & iuſta
cauſſa eſt, valet. Diſtinctio eſt perſpicua.

Ad Cap. X. Auaritia.

EXplicabimus etiam cap. 10. quo hoc tantum cauetur, non
eſſe in poteſtate Epiſcoporum vel Abbatum, vt clerico-
rum, qui in Eccleſiis, quibus ipſi præſunt, deſtinati & deputati
ſunt, minuant reditus aut portiones, vt quod reciderint ſcilic.
conuertant in rem ſuam, ſine conſilio & conſenſu Archidia-
coni. qui iuſta aliqua cauſſa moueatur ad minuenda cõmoda
clericorum, & augenda Epiſcopo, vel Abbati. *cap. item prohibe-*
mus. ȷ. de cenſibus. Auctis tamen facultatibus Eccleſiæ, fateor
augmentum cedere Eccleſiæ, vel Epiſcopo potius quam cleri-
cis, ſi

eis, ſi clericorum reditus tempore minores facti non ſint, *cap. vlt. in fi. de verbo. ſignif.* Et quoniam vitium illud, quo ſe implicant Epiſcopi, vel Abbates, qui minuunt reditus & obuentiones, ſiue ſtipendia clericorũ, vt augeant ſua, quia, inquam, vitium illud oritur ex auaritia, ideo huic vitio remedium adhibiturus ſummus Pontifex in hoc cap. ſic incipit, *Auaritia, quæ eſt idolorum ſeruitus*, ex epiſt. ad Coloſſ. cap. 5. *τὴν πλεονεξίαν ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία.* Similiter ad Epheſios 5. *πλεονέκτης ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης.* Quod non alia ratione amplius, quam ad omnem vitę ſuę ſpem ponat auarus in ſuis opibus, & eas potius colat, quam Dominum, qui dat vitã omnibus, qui panis vitæ eſt, qui vita & reſurrectio eſt, quódve, vt etiam Dominus ait, *Vbi theſaurus auari eſt, ibi ſit & totum cor eius.* Ad quem locum eleganter facit illud Æſopi de auaro defodiente aurũ, ſimul defodere etiam *τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν*, cum theſauro defodere animum, mẽtémque ſuam. Quamobrem ſatis patet, cur auarus dicatur idololatra, auaritia idololatria. Poſſent, ſi meæ eſſent partes, ex nouo Teſtamento multa proferri præclara, inaudita. B

Ad Cap. XI. Significatum.

CApur 11. eſt de præbenda cuidam presbytero collata à Præpoſito & Capitulo Inſulanienſis Eccleſiæ in Belgico, ea lege modoque, vt quotidie, quod ſuum eſt onus, in ea Eccleſia Beatæ Marię virginis, matriſque magnæ perageret Miſſam, id eſt, in honorem & memoriam virginis, vt ſacrum ageret miniſterium ſacræ Cœnæ, qualem impoſitam præbendæ cõditionem legi etiam 2. Epiſt. Innocentij 3. epiſtola incipiente: *Cum veniſſet ad ſedem Apoſtolicam* Et probatur etiam ea cõditio, ſiue modus à Rom. Pontifice, qui & vim eius hanc eſſe C declarat in hoc cap. vt non poſſit clericus, quam ſemel ſub eo onere præbendam acceperit, dimittere, vel onere illo functioneque præbendæ anniuerſaria defungi per annum, quod & in præbendis ceteris locum habet, quæ ſine onere aliquo ſpeciali collatæ ſunt. Nec enim, qui ſemel Eccleſiæ alicui nomẽ dedit, eam deſerere poteſt ſine auctoritate eius, qui concedendi ius & poteſtatem habet, *c. 4. de renu. 3. can. ſanctorũ. 70. diſt.* Neque item per vicarium eius præbendæ miniſterium exſequi, exceptis certis caſibus, *cap. 8 3. c. 30. §. quia vero.* ℑ. Onus autem præbendæ iunctum vocat in hoc c. anniuerſarium, quia non opus eſt multis verbis, quæ oſtendit tamen multum interpretes in hunc locum, vt Poeta quidam ait, *Redit labor actus in annum.* Miſſæ autem verbum, quo vtitur, quodq; receptum vulgo eſt, noli putare, vt pleríque, & eruditiſſimi tamen, eſſe id Hebraicum vel Syriacum. Eſt enim verè Latinũ & antiquum. D Promiſcuè enim dicitur *miſſa* & *miſſio*, *remiſſio* & *remiſſa*, *promiſſa & promiſſio.* Et eſt miſſa igitur, quæ Græcis dicitur *ἄφεσις*, *miſſio populi*, quam peracto ſacro Diaconus pronũtiat, hoc vel ſermone, vel ſenſu illo, *ve licet*, vel *ite miſſio eſt*, id eſt, ius abeundi *λαοῖς ἄφεσις*, Græcis *res peracta eſt.* Idque patet ſatis ex Laodicenæ Synod. cap. 19. quod oſtenditur, *res in Eccleſia peragi ſolitas olim miſſione auditorum, qui & catechumeni dicuntur, miſſionem pœnitentium, & ad extremum miſſionem ſiue miſſam fidelium.* Miſſam & remiſſam hoc ſenſu dixerunt Ambroſius, Tertullianus & ceteri, quin imò & Cicero, in oration. *Brachij porrectione in contentionibus, contractione in remiſſis, id eſt, in remiſſionibus opus eſſe.* Promiſſam verò ſecundum Florent. ſcripturam apertè, *l. 9. de præſcript. verbis.* Promiſſa, inquit, præſtabitur, id eſt, promiſſio Hinc factum eſt, vt & in legibus Caroli Magni, E & in nouis hiſtoriographis, & in idiotiſmo Germanico etiam dicatur, *Miſſa S. Ioannis, miſſa S. Andreæ*, non promercatus ſuis nundinis, vt quidam putant, quod in eos dies feſtos nundinæ incidant, ſed pro ipſis diebus feſtis, quòd feſtis potiſſimùm diebus peragantur miniſteria dominici ſanguinis & corporis.

Ad Cap. XI. De monachis.

SVnt monaſteria quædam, quibus competit in Parochiis ius patronatus, id eſt, ius nominandi Epiſcopos, commendandi & offerendi vicarios perpetuos, quorum cura & prouidentia Parochiæ regantur, quos vtique Epiſcopus inſtituere neceſſe habet, niſi perſpicue incapaces ſint ex patronorum voluntate *cap. 10. 3. cap. 1. eo. tit. in 6.* Vbi & ipſa huius ca. verba referuntur, *cap. 3. de priuileg. cap. 7. de reru.* ℑ. Quod ius tamen Monachi exſequi & ad effectum producere non poſſunt, *vt hoc titul. definitur, & in d. cap. 1.* Etiamſi ſint exempti poteſtate Epiſcopi ordinaria, aliter, quam ſi vicario, quam nominant, portionem conſtituant congruam, *vt cap. 30. §. quia vero. & cap. 33. hoc tit. cap. poſtulaſti. de reſcind. cap. 3. de offic. vicarij. cap. 28. de appellat.* Congruam ſcilicet portionem ex reditibus Eccleſiæ, cui vicarius præficitur. vnde ſe alere, & egenos tranſeuntes hoſpites benignè excipere poſſit. Nam & vicarium hoſpitalem eſſe oportet, & clericum omnem beneficiarium, *ca. 2.* ℑ. *de ſupplen. negl. prel. canone vlt. 16. quæſt. 7. & 42. diſtinct.* Hoſpitalem ſacerdotem eſſe oportet, &c. Bona Eccleſiæ ſunt patrimonia pauperum, decimæ, tributa pauperum, *dict. can. vlt. cap. 2. 3. de præſcript. cap. 26. de decim.* Præterea congruam portionem, vt & inde poſſit iura Epiſcopalia perſoluere, exempli gratia, Synodicatum quotannis dum agitur Synodus prouincialis ærario Epiſcopi infertur, *pour le ſene.* Et præterea cathedraticum ſiue anthronitticum, quod ſoluitur in honorem throni ſiue cathedræ Epiſcopalis officij ergò. *cap. conquerente. de offic. iud. ord. cap. Eccleſia.* ℑ. *de cenſib. cap. 7. de don. can. 1. quæſt. 3. & Iuſtin. Nouel. 123.*

De capitulis duobus 13. 14. 15. diximus ſatis in ca. 7. tractantes de prohibita pluralitate beneficiorum.

De 16. autem cap. diximus etiam ſatis in c. 2. Venio ad 17.

Ad Cap. XVII. Inter cetera.

DVo Canonici Golielmus & Hugo, Vnus Lauonenſis, de Laon, alter Cyclinenſis Eccleſiæ, cuius Eccleſiæ etiã fit mentio in cap. ſeq. Cum hoc agerẽt apud Cœleſtinum Roman. Pontificem Anteceſſorem Innocentij 3. auctoris huius capituli, vt Cæleſtino auctore, nec enim aliter poterant, niſi vel Epiſcopo ſuo, vel ſummo Epiſcopo auctore, præbendas & beneficia inter ſe cõmunicare, ea, vt oportet expoſito deſiderio ſuo pure reſignauerunt, & ceſſerũt in manibus Cœleſtini, qui mox ſecutus eorum voluntatem, mandauit Decano Rhemenſis Eccleſiæ, vt beneficium Gulielmi largiretur Hugoni, & viciſſim Hugonis Guilielmo, quod priuſquam Decanus adimpleret, Epiſcopus Laodinenſis non ignarus eorum, quæ geſta erant apud Cœleſtinum, atque ideo ſciens, ſe nihil agere iure legitimo, præbendam Gulielmi Canonici ſuæ Eccleſiæ, quaſi vacantem per ceſſionem Gulielmi contulit Petro cuidam ſimplici homini, & neſcio fraudis huiuſce. Inductus cum ceteris Canonicis conſedit in choro & capitulo: mox vero Epiſcopi fraude cognita, Cęleſtinus collationem rètro factam irritam fecit, quaſi factam contra voluntatem & deſtinationem miniſtri, contra voluntatem ſummi Pontificis, qui eam præbendam Hugoni ſeruari & adſignari iuſſerat, qui præbenda ſibi collata deiectus eſt, ac denique qui ſe ab Epiſcopo illuſum & ludibrio habitum ſentit, conqueritur. Eſt elegans ſpecies. Et ait Innocentius Epiſcopus aliud beneficium præbendale, ſtipendium præbendale. *vt in c. re.* ℑ. conferre debet quod ſcil. primum vacare contigerit. Nec intereſt antequam Petro ſatisfactum ſit, nec vlli alij, antequam vacarit, conferri poſſe, ne quod indignum eſt Epiſcopo clericum decepiſſe & deluſiſſe videatur. Exſtat vero integra & ſatis prolixa conſtitutio eiuſdem Innocẽtij 3. epiſtolarum, epiſt. incipiente *inter cetera, quibus ad gubernationem*, ex qua poſſunt repleri, quę deſiderantur in hac parte. Et miror neminem adnotaſſe hunc locum epiſtolarum.

Ad Cap. 8. cum iamdudum.

HVius cap. ſpecies partim ex hiſtoria repetenda eſt. Eſt enim de Præpoſito Cyclinenſis eccleſiæ, cuius mentio facta eſt in cap. prox. & huic Capitulo largam lucem adferũt duæ Epiſtolæ Innocentij 3. quæ ſunt in *lib. 1. Dec. epiſt.* Vna incipit, *Sane officij noſtri*, & ſcripta eſt ad Rhemenſem Archiepiſcopum

eopum, altera, quæ totam cauſſam ſpeciémve cõtinet origi- A némve eius, eſt ſcripta ad Epiſcopos Atrebatenſem, Tornacenſem de Therouane & Morinenſem, incipit ab his verbis: *Cum illius vicem, &c.* Eiuſq; epiſtolæ magna pars exſtat in *ca. 1. de ſent. & re iud. 3. coll.* ad quod caput etiam nos remittit Bertard. hoc loco. Inde vero inter cetera patet, Cyclinum fuiſſe oppidum Flandriæ, prope Tornacum, & in Eccleſia eius oppidi, quæ eſt dignitas præpoſituræ, eius electionem plenam pertinere ad Comites Flãdriæ, quo iure Mathillis filia Alphõſi. 1. Regis Portug. præmortuo marito in Syria, Philippo 1. comite Flandriæ, cum ve vellet, illa, inquam Mathillis, *que nous diſons en François Mahant.* Cyclimenſi ſcil. territorio, morte Philippi dotalitij nomine ſibi quæſito, mortuo Præpoſito illius Eccleſiæ, elegit in eius locum procuratorem, & clericum quendam ſuum, quam electionem Canonicis Eccleſiæ Cyclimenſis reſpuentibus, omnino Mathillis appellauit ad Romanum Pontificem, & quamuis pendente appellatione ius hoc ſit certum, nec moueatur, tamen ex ſupra dictis Canonicis, abſentib. & inuocatis ceteris, auſi ſunt eligere Ioannem de Bythinia, *Ian de Betune.* & in poſſeſſionem quoque Præpoſituræ eum inducere, vel intrudere potius, quia tire facta non ſit electio, inuocatis collegis. Et intruſus dicitur, qui non recte electus, vel inſtitutus eſt, vel qui per ſe venit in poſſeſſionem, *capitul. 3. de exceſſ. prælat. cap. 5. de conceſſ. prabẽd.* Et intruſi pœna hæc, vt detrudatur. Eam vero ob rem Mathillis appellauit iterum ad Romanum Pontificem, & poſt multa variaque Pontificis reſcripta ſuper ea re, poſt multas dilationes, delegationes, diſceptationes diuerſorum iudicum à Pontifice delegatorum, quarum magna pars auctoritate Pontificis poſtea reſciſſa eſt tandem, cum obiiceretur Ioanni de Bithynia plura beneficia C poſſidere, Prælaturas plores, nimirum 7. vt eſt ſcriptum in illa Innocentij epiſtola, plures præbendas, & ad Præpoſituram Sublimenſem fuiſſe electum malo more, corruptis 5. Electorib. Ac præterea ante confirmationem electionis ſe immiſcuiſſet adminiſtrationi Præpoſituræ, quod iure prohibitum eſt, *cap. 17. ǯ. de elect.* atque etiam ſecuta confirmatione, qualis qualis electionis, poſt reſciſſionem eius confirmationis, in ea adminiſtratione pertinaciter perſeuerauit, eaque omnia liquido probarentur. Pontifex Romanus eum de Præpoſitura depellendum videri pronontiauit. Ex tribus, vel quatuor, quæ Ioanni obiiciebantur, vel vnum ſufficiebat ad eum repellendum, pluralitas beneficiorum, aut ambitioſæ ſordes, aut præpropera adminiſtratio. Nec quod poſſit quis opponere Romano Pontifici in pleriſque aliis vitia tolerari, propter quæ Ioannes paſſim detruſus eſſet, maximè vt obtineant plura beneficia, id D Pontificem non mouit. quia, inquit, per patientiam multa tolerantur. quæ ſi deducta fuerint in iudicium, exigente iuſtitia, non debent tolerari, quæ patientia tamen vel indulgentia, vel conniuentia, pro diſpenſatione non eſt, *cap. 3. de cog. ſpir.* vel nõ diſpenſatio mera, ſed quaſi diſpenſatio, vt *cap. 1. qui mat. accuſ. poſſ. 3. coll* Dicitur, Eccleſiam quodammodo diſpenſando diſſimulare, & diſſimulando diſpenſare quodammodo, & plerumque. Trinum pater bis, qui habeat plura beneficia, & retinere cupiunt, vel diſpenſatio, vel diſſimulatio illa Rom. Pontificis, qui neminem deſtituit indicta cauſſa, vel etiam is color, qui tamen non eſt idoneus quod beneficia, quæ obtinent, nõ ſufficiant ſibi, familiæve ſuæ. Qua de re plenius tractabitur in *cap. de mulcta, ǯ.*

Ad Cap. XIX. Dilectus filius.

CVM Epiſcopus Lingonenſis *de Langres*, ex mandatu Romani Pontificis Panereto cuidam adſignaſſet canoniam E præbendariam in Eccleſia Lingonenſi, idque Pontifex confirmaſſet, Capitulum Lingonenſe tamen nullo modo ad eam præbendam, nec poſt multas interpellationes recipere vellet, contumacia eius capituli permotus Roma. Pontifex ei interdixit ſacris, & cõmodis omnibus Eccleſiaſticis; quæ res effecit tamen interueniente Rhenienſi Archiepiſcopo, vt illa inter ſe tranſigerent, auctore Archiepiſcopo, (alioquin non poſſent,) Pãcretus & capitulum Canonici Lingonenſis Eccleſiæ, A Paneretum reciperent, vt canonicum & fratrem, eique darent locum in capitulo, & ſtallum in choro, vt qui ſolet, ſtallum accipientes pro ſtatione ſiue ſtabulo; cum & ſtalla quoque eodem ſenſu dicantur equorum in epiſtolis Petri de Vineis Cãcellarijs Friderici Imperatoris. Vnde etiam inſtallandi verbum fecere, quo ſignificatur inductio in poſſeſſionem: ac poſtea eundem Pancretum participem facerent diuinorum officiorum, ſed non etiam fructuum præbendæ, niſi quæ vacaret primo loco, quam poſtremam tranſactionis formulam, id eſt, exceptionem fructuum præbendę, quoad vacaret alia, Pontifex improbat in hoc capitulo, quaſi contrariam Concilio Lateranenſi, quo cauetur, ne cui fiat ſpes vlla præbendæ nõdum vacantis *cap. 2. de conc. prabend. cap. 2c.* Et quia valde etiam nouum & incongruum hoc eſt, vt quis ſit canonicus ſine præbenda, *cap. 9. ſupra hoc tit. cap. 8. de conceſſ. prebend.* Quapropter B Pontifex emendandi huius erroris & purgandi cauſſa ipſemet iubet, non quidem, vt quæ prima vacauerit præbenda, Pãcreto adſignetur, quod eſſet contra Concilium Lateranenſe, quod etiam ipſum Pontificem tenet, vt Concilio Baſilienſ. conſtitutum eſt. Verum iubet Pontifex, cùm ſe facultas obtulerit, vt Epiſcopus & Capitulum Lingonenſis Eccleſiæ I ancreto adſignent præbendam certam, & interim, vt faciant eum participem diuiſionum quotidianarum. Qui dicit, cùm ſe facultas obtulerit, non hoc vult, vt protinus, cum vacauerit præbenda aliqua, ea conferatur. ſed cum commodum erit, vt conferatur aliqua. ſimile iuſſum, cum ſe facultas obtulerit, habes in *ca. 6. de conceſſ. prabend.* vel cum poterit Epiſcopus vel capitulum, *cap. 14. eod. ti.* Quod ibi etiam apertè multum diſtare ait ab illo iuſſu, cum primum vacauerit. Obſeruanda eſt C maxime hæc differentia, multum intereſſe, dicas, cum primum vacauerit, præbendam illi dato, vel cum poteris, vel cum facultas ſe obtulerit, vel cum commodum erit, & ad eandem rem plurimum pertinet *l. nepos. de verbor. ſignif. & l. 8. §. vltim. de teſt. tut. l. rogo. quando dies leg. ced. vlti. qui ſine manum. ad libert. peruen.* Quibus in locis ſimiles formulæ proponuntur. Poſſunt vero hæc, quæ hactenus dixi, accommodari ad cap. 20. quod ſequitur, de quo tamen ſatis iam abunde dixi in *cap. 8. ǯ.* Itaque tranſeo ad cap. 21.

Ad Cap. XXI. Niſi eſſem.

COnſtitutio huius c. eſt valde ſingularis, & merito commendatur hoc loco à Panormitano, cum de eligendo priore cuiuſdam Eccleſiæ tractaretur in Capitulo, Canonicis D in vnum non conſentientibus, ſed aliis hunc, aliis illum eligentibus, tamen delegatis iudicibus huius controuerſiæ dirimendæ cauſſa, & vtraq; parte in eos iudices compromittente, q; fieri iure poteſt, *c. 7. & 12. ǯ. de arb. & c. 14. de praſumpt.* nẽpe vt iidẽ ſint iudices delegati, & iudices ſiue arbitri cõpromiſſarij. Placuit iiſdem, vt vnus ex electis frueretur Prioratu, alter verò partem ex reditibus Capituli, partẽ ex reditib. Prioratus, perciperet quotannis certã ſummã, iidẽ iudices erant delegati, qui & compromiſſarij qui vt iudices quidem delegati rectè Prioratũ vni adiudicauerunt: Sed quæritur, an etiam rectè, vt iudices compromiſſarij, ex bono & æquo pronuntiauerint, alteri ſummam præſtari ex reditibus Prioratus & Capituli. Et Pontifex quoque hac in parte ratam eorum iudicum ſententiam eſſe oportere, ita tamen, vt penſio illa nummaria ſit perE ſonalis, non realis, id eſt. vt eam debeat Prior, non Prioratus. Itaque præmortuo priore, conſequens eſt, penſionem illam exſtingui. Rata, inquam, illa penſio eſt pacis & concordiæ conciliandæ cauſſa inter duas partes. Sententia, inquam, iudicũ non ex contentione partium: alioquin reſiperet Simoniã.

Ad Cap. XXII. Pro illorum prouiſione.

SEquitur de præbend. & dignit. c. 22. Cum mandaſſet Rom. Pontifex Archiepiſcopo Burdegalenſi, vt L. Titio, verbi gratia, curaret in aliqua Eccleſiarum ſuarum diœceſeos ſuæ, præbendam ſiue canoniã præbẽdariam dari, Decano & Capitulo Xantonenſis Eccleſiæ, quæ eſt ſub diœceſi Archiepiſcopatus

Parus Burdegalenſis, ſcripſit, vt L. Titium in Canonicum recipetent, A & fratrem in ſuum numerum quod Canonici Xantonenſis Eccleſiæ, exſequi detrectabant, per cauſam indulgentiæ eis conceſſæ à Rom. Pontifice, quæ ſanè exſtat etiam apud eundem Innocentium *3. epiſt.* 2. & incipit Conſtitutionibus, &c. Indulgentiæ, in quam ne tranſcēderent, nimirum 40. Canonicorum, qua de indulgentia etiam fit mentio *in cap. vlt. de verbo. ſignif.* & eiuſdem Innocentij epiſt. 1. *epiſtola incipiente, cum ſcimus omnib.* cum tamen tunc temporis plures eſſent canonici, quam 40. Quo cognito Archiepiſcopus Burdegalēſis, adhibito conſilio & conſenſu Epiſcopi Xantonenſis L. Titium in eadem Eccleſia, præbenda vna inueſtiuit, vt loquitur, per ſuum annulum, vt fit, *cap.* 12. *de ſent. & re iud.* & contradicentes Canonicos inueſtituræ excommunicauit. Hoc vero factum Archiepiſcopi Innocentius laudat, & approbat in hoc cap. hac ratione, quia etſi indulgentia de certo numero Cano- B nicorum conceſſa ſit Canonicis ſupra dictis, tameo eam ipſimet infregerunt aliis ſoa auctoritate in ſuum collegiū adſcitis Canonicis, ſupra numerum, nec par, conueniénſve ſit, legem eos dicere Romano Pontifici, quam ipſi non ſeruant. Ac præterea, (quod maximi momenti eſt) in eadem indulgētia, cuius ſupra locum indicaui in epiſtolis eiuſdem Pontificis, adiuncta fuit hæc claoſula, *Salva Apoſtolica ſedis auctoritate, ſaluo Apoſtolicæ ſedis mandato*, vt & idem Innocentius refert in epiſtolis, in epiſtola, cuius initium *conſtitutus in præſentia lib.* 1. Vbi etiam adiicit eam clauſulam, ſi fortè omiſſa ſit, ſemper ſubintelligi. Hinc verò notādum eſt, capitulum poſſe augere numerū præbendarum, etiam ſi certus earum numerus indulgētia ſpeciali determinatus ſit. Quod ita tamen intelligi velim, vt explicatur ab eodem Pontifice in *cap.* 25. ꝭ. Item non labefactari propterea indulgentiam conceſſam Capitulo Xantonenſi, quod C Capitulum adiunxerit ſibi alios Canonicos ſupra numerum, id eſt, non ideò non poſſe eos quandoque poſtea vti beneficio indulgentiæ, & cuſtodire diſtinctè numerum, ſicut *l. 2. de priui. vet. & l. voluntaria. C. de excuſ. tut.* dicitur, non labefactari immunitatem vel excuſationem, quam quis habet, vel priuilegiū ſi quandoque eo vti voluerit. Item notandum, Canonicorum exemplo, imò & ſine exemplo ſummum Pōtificem numerum Canonicorum, etiamſi ab initio certus conſtitutus ſit, augere poſſe, Epiſcopum non poſſe, id eſt, ſummum Pontificem poſſe propter illam clauſulam, *Saluo Apoſtolicæ ſedis mādato.* Minuere autem numerum præbendarum integris facultatibus, & reditibus Eccleſiæ Capitulum non poſſe ex *cap. 3. hoc. tit.* Sed de conſtitutionibus etiam notandum aliud, quod in hoc capitul. Bernardus obſeruat, non eſſe idem inueſtituram & inductionem in poſſeſſionem corporalem, vt loquuntur etiam noſtri D auctores iuris Ciuilis. Inueſtitura ius tribuit, ius cedit beneficij, non poſſeſſionem, & cum iure poſſeſſio nihil habet commune, inueſtituram non facere poſſeſſorem etiam oſtendit, *cap. 5. ꝭ. de donat. & canone viſis* 16. *quæſt.* 2. *& feudorum. lib. 4. vt nos diſtribuimus. cap.* 15. Scribito autem hoc loco, & in omnibus aliis *Santonenſis* cum S, non cum X, cuius Parochiæ ciuitas Mediolanum Xantonon, (*Sainctes*) & in inſcriptione huius cap. ita legitur, *Idem Xantonenſi Epiſcopo & Abbati Blanſiaco*, qui hodie retinet nomen Blanſac. Sequitur in cap. 23.

Ad Cap. XXIII. Tuis queſtionibus.

CLericos minorum ordinum poſſe promoueri ad ſacros & maiores ordines, puta ad Diaconatum vel Presbyteratum, ſi idonei facultatibus & moribus fuerint. Poſſunt E quidem fieri clerici minorum gentium, qui egeni ſunt, & propemodum inopes victus, quales etiam fiunt quotidie. Maiorum verò gentium non niſi mediocres & diuites opes pro titulo ſunt, *capitul. 4. ſupra.* Nec poteſt quiſquam maioris gradus clericus fieri ſine titulo. Titulus autem eſt beneficium, aut patrimonium, quo donari eum oportet. Quæ conſtitutio vtinam obſeruaretur.

***

Ad Cap. XXIV. Accedens.

CAput 24. ſcriptum eſt Zamorenſi Epiſcopo, vt & *cap.* 16. ꝭ. qui eſt Epiſcopatus in Hiſpania. & eſt pars Aſturienſis, quam appellant, (*les Aſtorses*) diœceſeos Vnde quidam putant appellari piſces illos delicatiſſimos Aſturiones, cum ſint Siluſtri, non Aſturiones, Zamorenſem eſſe partem diœceſeos Aſturicenſis. Idem Innocentius ſcribit epiſtola *cum ſcimus in ſede, ſecunda epiſtola.* Hoc autem definitur in hoc cap. 24. abſētem & ignorantem beneficio Eccleſiaſtico donari poſſe, & de eo quoque inueſtiri poſſe per alium, per interpoſitam perſonam. Vt donatio per interpoſitam perſonam conſummari poteſt, *l. 4. de donat.* ita & inueſtitura beneficij, imò & poſſeſſio beneficij per alium acquiritur, *l. princ. §. per procuratorem l. poſſeſſio. §. vlt. de acquir. poſſeſſ.* Nihil verò refert, dicas, poſſe abſentem inueſtiri de beneficio per procuratorem, vel nuntium aliū pro ipſo, quod puto. Et in hoc cap. ſignificari, non etiam hæc duo ſeparari, ſed coniungi quaſi eadem, ſicut nihil refert, dicas, per procuratorem cauſſam agere vel appellare pro alio poſſe, vt *l. ſerui de appellat.* an alium vel appellare poſſe per procuratorem. Rurſus nihil intereſt dicas, procuratorem acquirere poſſe poſſeſſionem pro alio, vel alium per procuratorem. Explicabimus etiam cap. 25.

Ad Cap. XXV. Dilecto filio.

L. Titius in manibus, vt loquitur, Rhemenſis Archiepiſcopi, & legati ſummi Pontificis liberè & purè reſignauit præbendam, quam habebat in Eccleſia Ericenſi vel Zicacina, vt Archiepiſcopus eam conferret nepoti ſuo filio fratris Archiepiſcopi, quē idem Archiepiſcopus in illa Eccleſia cupiebat præbendam obtinere. Et hoc ſentiens L. Titius, vt ei gratificaretur, ſua præbenda benignè & libenter ceſſit. Archiepiſcopus verò gratiæ referēdæ cauſſa, vtrique eam præbendam dedit fruendam, nepoti ſuo ſcil. & L. Titio, vt communiter fructus inter ſe diuiderent & partirentur, idque fecit conſentiente Capitulo Trecenſi, & præſente Archiepiſcopo Senonenſi, & ratum habente procuratore generali Trecenſis Epiſcopi. Quæ tamen ratihabitio nihil, aut parum adiecit, quia ſine ſpeciali mandato non poſſit hoc ratum facere. Sic verò L. Titius per biennium in ea Eccleſia functus eſt officio Canonici recitādo ſua vice publicè Euāgelium, dum ſacra peragūtur, atque lectione atque ſuffragio ferendo in Cap. & deoſculādo, Epiſcōpi Trecenſis honoris cauſſa, & alia exſequendo, quæ propriè cōpetunt Canonicis, ac præterea emolumēta præbendæ pro ſua parte percepit. Imò & à Capitulo impetrauit domū quæ nō ſolet niſi Canonicis attribui. Capituli eſt dare habitationem, vt ex hoc loco patet. Et quamuis hæc ita omnia tranſacta fuerint, tamē hoc ca. definiuit, eam inſtitutionem L. Titij vitioſam & nullam eſſe, quaſi factam vel contra Turonenſe Concilium, quia non poſſit illa præbenda ſcindi in duo, vel contra Lateranenſe Concilium, quia non poſſit vni tota adſignari, & promitti alteri proximè vacatura, *cap. 8. & 20. ꝭ.* Qua de re etiam epiſtola Innocētij lib. 1. quæ incipit, *cum in Turonenſi Concilio.* Item quia in Eccleſia Trecēſi erat certus numerus præbendarum à Canonicis iureiurādo confirmatus, ne vnquam eorum numerum excederent, & admiſſo L. Titio. nunquam fuit capitulo animus, vt is numerus augeretur. Itaque re diſceptata inter Epiſcopum Trecenſem & L. Titium merito præbenda illa pulſus eſt, quia & initio tota eeſſerat in manibus Archiepiſcopi, quæ res tamen non præiudicat nepoti Archiepiſcopi iuxta regulam iuris, rem inter alios iudicatā aliis non nocere. *l. pen. de re iud. l. 10. de except.*

Ad Cap. XXVI. Vacante.

PErtinet ad Concilij Turonēſis caput, quod exſtat *in c. 8. ꝭ.* & cuius mentio frequens in hoc iure, de nō ſcindēda vna prębenda in duas. Quod & *in d. c.* 8. ex hoc loco ſatis oſtenditur, ita excipiendum eſſe, niſi quę vacat prębēda, adeo ſit opima, vt

ma,vt poſſit ſufficere duobus: alioquin ſcindentem Epiſcopũ A
vnam præbendam in duas,etiamſi hoc faciat de conſenſu ca-
pituli,eamque aut eius emolumenta diuidentem inter duos,
vtrique ſuam partem replere debere ad finem modúmque iu-
ſtæ præbendæ.

Ad cap. XXVII. Dilectus.

AGitur in hoc capitulo , de mandato Romani Pontificis
ad Nouarienſe Capitulum , *de Nauarrei en Lombardie*,
quo rogabatur Capitulum , vt ſi qua præbenda vacaret , eam
L. Titio conferret,quod Pontificis iuſſum mandatúmve Ca-
pitulum implere recuſabat , & quod plus eſt , vacantem præ-
bendam Capitulum alij contulit,quam L.Titio,cui Romanus
Pontifex eam conferri iuſſerat,eam, inquam,alij contulit,non B
commendato homini à Pontifice Romano,vt refertur in an-
tiqua Decret. hoc colore vel prætextu , quòd tempore impe-
trati mandati ille ſubieciſſet , vacare præbendam in Eccleſia
Nouarienſi , quæ tunc nulla vacabat, & mendacem perlato-
rem impetratis carere debere,*l.pen.ſi contra ius vel vtilit.* Quod
& D.Auguſtinus in Euangelio Ioannis ex iure forenſi eſſe ait.
Iuris enim forenſis eſt,vt qui in precibus mentitus fuerit, non
ei proſit,quod impetrauit. Verum hanc rationem parum aut
nihil opitulari Pontifex reſpondit , ſi modo tempore oblati
Capitulo mandati canonia ſiue præbenda aliqua vacauerit.
Itaque collationem quidem præbendæ tunc vacantis factam
alij a Capitulo Pontifex non reſcindit , ſed iubet etiam L. Ti-
tium recipi in Canonicum,& ali de reditibus Capituli, quoad
ſe aliqua obtulerit occaſio , ei quoque L. Titio conferendæ
iuſtæ præbendæ. Hinc duo colliguntur ſingularia , vt menda- C
cium non officiat ei,qui mandatum extorſit à Romano Pon-
tifice,ſi id mẽdacium purgatum deprehendatur oblati Capi-
tulo mandati tempore,id eſt,ſi eo tempore vacauerit præben-
da quædam,vt item collatio beneficij facta alij,præterito eo,
quem ſummus Pontifex commendauit,nõ reſcindatur. Quod
ita Bernardus excipit , ſi mandatu non fuerit ſubiecta clauſula
prohibitionis,de qua in *ca.27.* ꝫ.Si qui Canonici contra man-
datum fecerint,id inane irritumque eſto. Quam tamen Ber-
nardus exceptionem non probat , quia hæc clauſula ſemper
inuenitur,& comminatio eſt potius quam decretum reſciſſo-
rium.Et caſum huius capituli eſſe ſingularem, quod iuſta aut
probabilis ratio fuerit Capitulo reiiciendi eius , qui in ipſa
impetratione mandati mentitus fuerat.Verum tamen nõ ideò
culpæ aut mulctæ Capitulum eſſe,quod quidem Capitulum
contempſit mandatum ſummi Pontificis, & in abuſionem, vt D
ait,eius mandati alij clerico contulit vacantem præbendam.
Namque ita mulctatur capitulum,vt eum,quem cõmendauit
ſummus Pontifex,alat de reditib.Eccleſiæ , donec præbenda
affecerit aliqua : alioquin inclusione huius mandati factam
collationem reſcindi oportere conſtat ex eiuſdem Innocentij
Epiſtola 185.a *epiſtol.* Nunc veniam ad celeberrimum illud,
cap. 28. de mulcta.

Ad Cap. XXVIII. De mulcta.

ETſi iam multa diximus de pluralitate beneficiorum in-
hibita Concilio Lateranenſi in *ca.3.* ꝫ.*tit.prox.& c.5.* ꝫ.*h.t.*
adhuc tamẽ & alia ſuperſũt quæ reſeruauimus in hoc caput,
quo pleraque alia noua conſtituta proponũtur alio Concilio E
Lateranenſi.Sic appellatur vtrumque,quod habitum vtrum-
que ſit Romæ in Baſilica Lateranenſi , quæ Conſtantiniana
dicta eſt,& fuit olim Lateranorum nobilium ciuium Roma-
norum Palatium,de quo Iuuenalis Satyra,*& egregias Laterano
rum obſidet ædes*.Et initio quidem huius capitis propoſitis ver-
bis ipſis Conſilij Lateranenſis,quæ ſunt in *d.c.* 3. cui præſedit
Alexander 3.ex ſeq.Concilio Lateranenſi cui præſedit Inno-
centius 3.In hoc capitulo definitur, beneficiatum clericum,
cui incumbebat cura animarum,ſi aliud beneficiũ ambierit&
obtinuerit vt priore ipſo iure cadat,ac ſi fortè id cõtumaciter
retinere conetur , vt cadat etiam poſteriore ipſo iure , ipſo
facto,quod nouum eſt,quoniã olim in eius arbitrio erat , hoc

vel illud,quod mallet retinere,& aliud derelinquere,*cap.7. &
14 h.t.c.4.de ætate & qualit.& Innocent.3.epiſt.82.ad Auxitanũ
Archiepiſcopum lib.1.* Hoc verò Concilio hæc ei optio aufer-
tur , & ipſo iure definitur , vacare beneficium , quod habuit,
priuſquam captaret & nanciſceretur aliud.*vt cap.dudum.* 2. ꝫ.
*de elect.*Atque ideo cum,cui ius eſt conferendi beneficij vacã-
tis , ſiue ſit Epiſcopus ſiue Capitulum , prius illud beneficium
quaſi vacans,aut vacuum alij conferre poſſe, vel ſi id alij Epi-
ſcopus non contulerit intra 6.menſes ex eo die computãdos,
quo ſciuerit,aut ſcire potuerit,id beneficium vacare, præfini-
tos Concilio Lateranenſi,habito ſub Alexandro III. collatio-
nem eius deuolui ad Capitulum,& contra,cui ius conferendi
competit Capitulo , id non conferente Capitulo , intra 6.
menſes deuolui ad Epiſcopum vel Archiepiſcopum , & vtro-
que ceſſante , ad Archiepiſcopum , & rurſus Archiepiſcopo
ceſſante,ad Romanum Pontificem,*cap.2.& 5.de conceſſ.ca.3.de
neg.prob.cap.30.de teſtibus.cap.vnico.vt Eccleſ.beneſic. ſine dimin.
confer. & Innocentius III.epiſt.* 120.*lib.* 1. Cuius conſtitutionis
cauſa triplex,vt plectatur incuria & deſidia collatorum,& vt
eorum cupiditati occurratur,ne fortè vacantia beneficia, quæ
aliis conferre debent,ſibi habeant,& in rem ſuam conuertãt,
vt Innocentius ſcribit epiſtola 458.*lib.*1.Ac poſtremo, ne diutius
Eccleſiæ ſint ſine paſtore,vel miniſtro, aut miniſtris propriis.
Præterea decernitur in hoc cap.vt à die vacationis prioris be-
neficij,id eſt,a die indepti vel adepti poſterioris beneficij , qui
appetiit &adquiſiuit poſterius,nec ſiui priore deſtitit,fructus,
quos percepit,reſtituat Eccleſiæ,ex qua beneficium illud de-
ſcendit,&generaliter,neque in vna eadémque Eccleſia plures
dignitates,aut perſonatus habeat,vt *cap.13.hoc tit.& c.6.de in-
re pat onatus.in* 1.*collat.*Etiamſi,vt adiicit,quod nouum eſt, cu-
C ra animarum nõ ſit ei adiuncta,quod in *dict.cap. dudum.* ſi-
gnificatur articulo adiecto,præſertim in tot beneficiis,inquit,
*præſertim habentibus curam animarum.*Nouum eſt etiam , quod
poſtremo loco ſubiicitur , ſedi Apoſtolicæ licere ſublimibus
& literatis perſonis facere veniam,hoc eſt,diſpenſare eos , vt
plura beneficia in vna,vel diuerſis Eccleſiis obtineant : cuius
rei exemplum eſt apud *Gulielmum Tyrium* 10.*Belli ſacri de Bal-
duino* 2.*Rege Hieroſolymitano*,quẽ ait,in ſua adoleſcẽtia libera-
libus diſciplinis imbutum , & clericum factum in Rhemenſi
& Cameracenſi & Leodienſi Eccleſiis præbendas obtinuiſſe,
generoſitatis gratia , quæ in eo præcellebat. Nouum etiam
hoc eſſe dico , non quatenus diſpenſationem exceptis perſo-
nis Concilium pollicetur , ſed quatenus dandæ diſpenſationis
facultatem videtur tribuere , & conſeruare ſedi Apoſtolicæ,
cùm eadem olim Epiſcoporum fuerit poteſtas, *c. can. Sanctio-*
D *rum* 70 *diſt.* Per diſpenſationem autem huiuſmodi non omni-
no tuale Vvernerus in faſciculo temporum, maximè hortatur
clericos,ne ſe excuſari putent,& Prouinciale Concilium Co-
lonienſe 1.*partis.cap.*32. Videant, inquam, vt cauſſam diſpen-
ſationis obtentæ Deo comprobent,& Ioãnes 22. quoque eas
diſpenſationes pollicitus Cardinalibus & filiis Regum.*cap.* 4.
*de præbend. in extrau.*Vndè ſi diſpenſatio ægrè,vel non admo-
dum probata,nec ex diſſimulatione quoque Roman. Pontifi-
cis,iuſta excuſatio ſumitur præſumptione tacitæ diſpenſatio-
nis.Qua de re memini me dicere in cap.18 ſup.non eſt etiam
illa cauſatio probabilis, ſi quis dicat,beneficium,quod habuit
eſſe anguſtum & tenue,nec ſufficere tolerandæ vitæ , cù hoc
caſu , quod deeſt beneficio, veteres canones velint clericum
ſibi parare ſuo labore & induſtria, *can. clericus* 91. *diſtinctione.*
canone 1 a 1.*quæſtione prima.*Nec illa etiã eſt probabilis, quæ ſu-
E mitur ex decreto Leonis in *canõ.qui plures.*a 1.*quæſt.*1.Vt poſſit
quis vnum beneficium habere,vt proprium titulum, alterum
verò,vt commendatum ſibi aut cuſtodiæ ſuæ permiſſum,cum
in conſtitutionibus Angliæ & Archiepiſcoporum Cantua-
renſium legamus,nec quenquam conſequi poſſe vnum bene-
ficium titulo inſtitutionis , & alium titulo commendæ , vel
cuſtodiæ : quæ duo verbis quidem ſunt diuerſa , re certè ſunt
eadem,ſi vſum & fructum beneficij ſpectes.Quamobrem
& in conſtitutionibus Bonifacij *cap.a.de præbend.
in extrau.* generaliter huiuſmodi con-
mendæ improbantur.

***

Ad

Ad cap. XXIX. Graue nimis eſt.

POſt cap.28.*de prabend.& dign.* quod eſt ex Concilio Lateranenſi babito ſub Innocentio tertio, quodque poſtrema recitatione ſuperioris anni iam ſatis expoſui. Dantur ex eodum Concilio duo capita, quæ ſequuntur, 29.30.& 31.& eſt 29. de Epiſcopis ſiue præſulibus quibuſcunque, & de capitulis,qui quæve indignis beneficia Eccleſiaſtica conferunt, veluti illiteratis ac male moratis hominibus, vt poſt primam & ſecundam correptionem,ſic legẽdum eſt, & ſic legit etiam Gallicus interpres de cætero,id eſt,poſt primam & ſecundam admonitionem in eodem vitio perſeuerantes, id eſt, indignis beneficium conferre contempta admonitione perſeuerauerint, Concilium prouinciale, quod ſingulis annis ſemel aut B bis Epiſcopus Metropolitanus cogere debet,conuocatis Epiſcopis totius diœceſeos, vt ſuſpendat eos a iure conferendi beneficia in eorum locum,alio collatore ſubſtituto. Quod ſi Metropolitanus ipſe, id eſt, Epiſcopus ciuitatis, qui totius prouinciæ tenet principatum, quibus verbis Metropolis ſignificatur,*l.3.Codic.de natur.liberis.* Quæ & his verbis ciuitas prouinciæ,*l.12.ff.de publicis iudi.* Si, inquam, Metropolitanus ipſe in eodem vitio beneficia indignis conferre deprehenſus fuerit, vt id conſilium denuntiet Archiepiſcopo. Archiepiſcopus olim erat ſupra Metropolitanum, *vt patet ex Iuſtiniani nouella 6.* Item vt ſuſpenſionis ſententiam, quam Concilium prouinciale dixerit in aliquem vel aliquos ob culpam ſupra dictam, ſolus Romanus Pontifex, vel proprius Patriarcha remittere poſſit, quæ eſt ſententia huius capituli. Et Patriarcha,id eſt,non Archiepiſcopus quilibet, vt olim, C ſed vnus ex quatuor, Conſtantinopolitanus, vel Antiochenus, vel Alexandrinus,vel Hieroſolymitanus. Dixi, vnus ex quatuor. Addo, velut olim, vnus ex quinque. Nam & Romanus Patriarchis adnumerabatur, vt patet ex Iuſtiniani *Nouel.*123.*& cap.penultim.& vltim.22.diſtinct.* Hodie Romanus celſior eſt omnibus Patriarchis,id eſt, plus quam Patriarcha.*cap.23.ꝫ.de priuileg.* Hodie autem illis quatuor ſunt additi alij Patriarchæ complures, in Anglia Cantuatenſis, in Iſtria Aquileienſis, in prouincia Narbonenſi,Narbonenſis,in Aquitania Bituricenſis aut Burdegalenſis. Nam hi duo de primatu ſiue Patriarchatu certant,ſicut Gangrenſis & Aquileienſis, itemque Cantuarienſis & Eboracenſis. His etiam in Hiſpania coniungitur Toletanus, & in Oriente Cæſarienſia, Epheſinus, Corinthius, Theſſalonicenſis, auctore Zonara, Viennẽſis etiam Allobrogum Epiſcopus proſcribit ſe primatem primatum, quia ſub ſe habet primatem Aquitaniæ, & D primatem Narbonenſem,ſub quo Primate Narbon. eſt Bottia. Sic enim Narbonenſis prouincia vocatur in libro fiſcali ſummi Pontificis,& in teſtamento Caroli Magni, & in Decreto Yuonis parte 3. *canon. Ioannes.* Et vocatur etiam Gallia Bottica in *canon. cum longè 63.diſtinct.* vt Stephanus de Garybari ibi legit, hiſtoriæ totius Hiſpaniæ, quam ſcripſit Hiſpanica lingua accuratiſſimè *libro primo, capit.* 19. cum vulgo legeretur in eo canone,*Hiſpaniæ & Galliciæ*, ipſe legit pro *Galliciæ. Galliæ Gothicæ*, quæ tota reſpondebat in Hiſpania Primati Toletano, idque mendum in his locis vocat non ineleganter ſua lingua *dignon de pluma*, *vne faute de la plume.* Malim autem illo loco legere Galliæ, & intelligere Gothicæ, vt *in dicto Canone Ioannes.* Vocatur etiam hodie ea prouincia, quoniam diu poſſeſſa fuit à Gotis *langot,pais de bot*, vulgo E corruptè *Languedoc.* Porrò, quod de Prouinciali Concilio in hoc capitulo dicitur, ineundo quotannis bis, aut ſemel Metropolitani iuſſa, vetus eſt conſtitutio Eccleſiæ, vt patet ex *canone,habeatur,& canone propter, canone quoniam* 18.*diſtinctione, & ex Iuſtiniani Nouel.*123.& quæ in eius generis Concilio de hæreticis, de diſciplina Eccleſiæ & moribus clericorum rata ſunt omnia, ſi modo acceſſerit confirmatio ſummi Pontificis, *capit. tertio, ſupra de re iudic.* Et de Concilio ſiue Synodo prouinciali. Aliud eſt Concilium, quod eſt coactum a Metropolitano, aliud Concilium quod dicitur Epiſcopale vel Synodus Epiſcopalis, *nous diſons le ſene*, quam Synodum & quotannis indicit Epiſcopus Presbyteris parochianis, qui A in ſuo Epiſcopatu ſunt,*vt capit.25.infra de accuſationibus.* Metropolitanum hodie non habetur quotannis,nec niſi perraro & iuſſu ſummi Pontificis. Epiſcopale verò bis habetur ſemper per annos ſingulos. Cur in hoc habendo ſint diligentiores, quam in alio, quia in Epiſcopali Presbyteri in ærarium Epiſcopi inferunt ſtipem certam,quod Synodeticon appellatur *in capit.conquerente de offic.iudic.ordin.* Et hæc ſufficiant ad cap.29.Cetera erunt breuiora.

Ad cap. XXX. Exſtirpandæ conſuetudinis.

IN capit.30.definitur.vt Epiſcopi vel patroni Eccleſiarum, qui ius habent nominandi Presbyteros, cui parochia aliqua paſtore vidua regenda & paſcenda committitur, vt, in- B quam,Presbyteris ſingulatum Parochiarum conſtituant congruam,portionem,ſine ſufficientia præbita, vnde ſe & ſuos exhibere & alere poſſint,improbata conſuetudine, qua Epiſcopi quidam vel patroni modica parte redituum Eccleſiæ Presbyteris relicta,veluti decimatum parte 16. veluti ſemuncia & ſicilico reliquum omne ſibi vindicant. Et in hanc rem vtitur teſtimonio legis diuinæ Deuteron.25. *Non obligabis os bouis triturantis*, & Apoſtoli 1.ad Corinth.cap. 9. Quem tamen locum eſſet aliter, quam ab Apoſtolo ſubſcriptus ſit, nimirum hoc modo,*qui altari ſeruit, de altari viuere debet.* cum Apoſtoli ſententia hæc ſit,qui altari aſſiduam operam impendit altaris particeps fiat.Idem conſtituitur in hoc capite *Presbyteri*, vel qui alij Rectores Eccleſiarum, vel qui alij per ſe ipſos miniſterium religionis exhibeant, non per vicarium, *vt cap.3.de cler.non reſid.* ꝫ. niſi ſcilicet præbendæ vel dignitati C Eccleſiaſticæ ſit annexa Parochia quædam, ſiue Parochiæ cuiuſdam cura.Nam qui præbendam vel dignitatem habet in maiori Eccleſia, cui annexa ſit Parochia quædam, poteſt Parochiæ hoc caſu per Vicarium perpetuum,ſi idoneum elegerit,operam dare, congrua vicario portione attributa, *vt cap. poſtulaſti, de reſcript.cap.3.de offic.vic.cap.28.de appel.* Quod ſi nõ faciat,ipſo iure,Cõcilij huius auctoritate Parochia priuatur, eaque confertur alteri. In extremo huius cap. conſtituitur, ne Epiſcopus cuiquam de reditib. cuiuſquam, de beneficio conſtituat ex reditibus Parochiæ penſionem certam, veloti pro beneficio,hoc eſt ne diſpartiatur & diſſipet Parochiarum reditus,*vt cap.*10.ꝫ.

Ad Capit. XXXI. In Lateranenſi Concilio.

D IN cap. 31 confirmatur,quod cauetur concilij Lateranenſis habiti ſub Alexãdro 3.*cap.*9.quod exſtat *in cap. 3.de priuileg.* ne quis ſcilicet Monachus, vel Abbas, Canonicus regularis à laicis quaſi patronis, ſine conſenſu Epiſcopi recipiat Eccleſias vel decimas,*vt c.1.de iure patr.2.col.* quod eſt de Rege Scotorum,ne quis ab eo prætextu iuris patronatus accipiat Eccleſiam,aut decimas ſine conſenſu Epiſcopi Patroni nominationem habent & collationem. Nominatio pro collatione eſt, non inſtitutione Iuſtitutio reſeruatur Epiſcopo.Collationem habere dicuntur *in cap.4.de teſtib.c.vlt.de conceſſ.prabẽd.ca.3.de decret.4.col.* Ius igitur nominãdi & conferẽdi habent patroni, ius inſtituendi nõ habent. Ius enim deſtituendi ſiue remouẽdi ſemel ab Epiſcopo approbatos & inſtitutos nõ habent. Ad hæc animaduertendum,ad Monachos vel regulares Canoni- E cos interdum Eccleſias pleno iure pertinere: Ad patronos, id eſt,ita,vt habeant ius in ſpiritualibus,& temporalibus,& hoc caſu inſtituere,etiam & deſtituere poſſunt non conſulto Epiſcopo. At in hoc cap.agitur de his, ad quos Eccleſiæ pleno iure non pertineant,& qui ab eis,iure patronatus nominãtur Presbyteri,à ſolis Epiſcopis inſtitui & deſtitui poſſunt, non à patronis,vt cauetur in hoc capitulo, ex concilio Alexandri. Alioquin ſi Eccleſiæ ad eum pleno iure pertineãt,id eſt, ſi Eccleſiæ exemptæ ſint à iuriſdictione Epiſcopi,vt *cap. quoniã* ꝫ. *de priuil.* etiam neglecto Epiſcopo, arbitratu ſuo Presbyteros inſtituere & deſtituere poſſunt. Etiam hoc additur in hoc ca. ex eodem Concil.Lateran. habito ſub Alex.3. cap.9. nec excommu

communicatus, vel nominatim Eccleſia interdictus, admitta- A tur ad ſacramenta diuina, vel etiam ad ſepulturam, *vt additur in dict. cap. 9.*

Ad Cap. XXXI. in Late.

QVæ reſtant in tit. *de prebend. & dignit.* hodie abſoluam, ſi prius repetiero paucis ſenſum capitis tertij. In eo capit. confirmatur cap. 9. Concilij Lateranenſis habiti ſub Alexandro tertio, quod exſtat in *cap. 3. de priuileg.* ſcilicet, ne qui regulares Canonici, vel Monachi, vel religioſi à laicis quaſi patronis ſine conſenſu Epiſcopi accipiant beneficia vel decimas, *vt cap. 1. de iure patronatus, ſecunda col.* Patronos collationem habere & præſentationem, *cap. 3 de Capell. Monach. 1. collat.* quæ præſentatio pro collatione habetur; inſtitutionem vel deſtitutionem non habent, hoc eſt, non patrocinium, videlicet, ſi ad patronos, Eccleſiæ pleno iure non pertineant, id eſt, ſi exemptæ Eccleſiæ non ſint à iure & ditione Epiſcopali. Nam ſi pleno iure ad eos pertineant, & inſtituere ipſi Presbyteros in Eccleſiis ſine Epiſcopo, & quos inſtituerint, remouere ex cauſſa poſſint, & cura eis omnis incumbit, cum ſpiritualium, tum temporalium rerum, alioquin temporalium duntaxat ad Epiſcopum ſpiritualem: Nunc veniamus ad caput 32.

Ad Cap. XXXII. Licet.

IN quo decernitur, clericos beneficiarios, qui ſtudiorum C cauſſa peregre abſunt, fructus beneficiorum non amittere, ſed diaria tantum, ſiue panes præbendarios, qui erogari his tantum ſolent, qui interſunt horis Canonicis, *vt cap. 7. ſ̄. titul. proxim.* & mandato Pontificis, qui iubet, prouentus Eccleſiarum miniſtrari in aſſem abſentibus ſtudiorum cauſſa, diaria non contineri, quod Pontifex ſcribit Abbati & Priori Sanctæ Genouefæ Lutetiam, quos hac in cauſſa dat exſecutores, & ſcribit hoc de Archidiacono Ebrocenſi Lutetiam profecto ſtudiorum cauſſa. Legend. vt quibuſdam libris, *Ebroicenſi*, non *Eboracenſis.* Eboracum in Anglia, Eburonicum in Normania.

Ad Cap. XXXIII. Expoſuiſti nobis.

SCriptum eſt Epiſcopo Veſprimenſi in Vngaria, vt Cano- D nicis ſuæ Eccleſiæ, quib. poſt Concilium Lateranēſe habitum ſub Innocentio 3. quæ olim cedi ſolebant, capellæ ſiue Parochiæ nullæ cedebantur, quia contra decreta illius concilij plura, quiſquam in eadem Eccleſia beneficia obtinere nō poteſt, *cap. de multo. ſ̄.* Quibus inquam omnibus non ſufficiebat ad vitam tolerandam, quod percipiebant ex reliquis commodis præbendarum ſuarum, vt, inquam, ex hac cauſſa Canonici illius Eccleſiæ poſſint annecti capellis, quędam in perpetuū, ſeruata Presbyteris capellarum, id eſt, vicariis portione congrua, vt *cap. 30. ſ̄.* Quod quidem capitulum adnexas iam cap. præbendis parochias confirmat, *& cap. 6. de preb. lib. 6.* Non etiam generaliter ſtatuit, vt & deinceps prębendis capellę vel Parochiæ annecti poſſint. quod etiam fieri nequit ſine ſpeciali mandato aut permiſſu ſummi Pontificis.

Ad Cap. XXXIV. Dilectus filius. E

CApit 34. Scriptum eſt Epiſcopo, & Priori, & Archidiacono Maclouienſi. Sic eſt reſtituenda inſcriptio, & ita malo legere. De mandato Rom. Pontificis, quo Pontifex Decanum & Capitulum Eccleſiæ B. Mauritij Andeganenſis rogat ſimul, & ei præcipit, vt clericum quendam, quamprimum ſe facultas obtulerit (qua de formula diximus ſatis in *c.* 19. ſ̄.) in Canonicum reciperet & fratrem. Hoc eſt mādatum, de quo hic agitur, quo, vt ait, Pontifex direxit preces, & præcepta ad Decanum Eccleſiæ Andegauēſis. Solet ſemper Pontifex precibus adiungere præcepta, mandato adiungere præceptum,

A *cap. de auctoritate, ſ̄. de reſcr.* Mandatum eſt precarium, & ob id mandato etiam adiicit præceptum. Et huius mādati exſequēdi cauſa idem Pontifex exſecutores dedit ſ̄. dictū Epiſcopum Mauricenſem, & ceteris Priorem & Archidiaconum. Definitur in hoc ca. mandatum illud non minus exſequendum eſſe, quod in eo non ſit expreſſum, præbendarum eiuſdem Eccleſiæ collationem pertinere ad Decanum ex donatione Regis, cui olim earum præbendarum collatio competebat, vt etiam in pleriſque Eccleſiis. Hodie Rex præbendarum plenā collationem habet, vt in capella huius ciuitatis, quæ dicitur ſancta Capella.

Ad Cap. XXXV.

B IN c. 35. definitur, impuberes non eſſe idoneos ad obtinēda Eccleſiaſtica miniſteria, quia Eccleſiæ & curæ animarum operā præbere non poſſunt. Eademq́ue ratione nec beneficiatos puberes, i. eos, qui iam in Eccleſia obtinent beneficia, non poſſe aliud obtinere, ne ſub tutela quidem vicariæ. *vt cap. 1. & 2. ſ̄. de offic. vic.* Quia duob. miniſteriis & duabus curis Eccleſię ſupereſſe non poſſunt. Et iam dictum eſt ſ̄. *cap. 30. §. vlt. ſ̄.* vicarium idoneum eſſe oportere. Quis non ſit idoneus, hic definitur. Impuberem non eſſe idoneum ad capeſſendum curam animarum, nec puberem, inquam, qui iam alio beneficio, aliáve curatione Eccleſiaſtica donatus eſt.

Ad cap. XXXVI. Cum cauſſam.

C IN cap. 36. conſtituitur, non poſſe ſcindi præbendam alterius, non iuſtæ & integræ præbendæ ſupplēdæ cauſſa. Qua de re dictum eſt ſatis *cap. 8. ſ̄.*

Ad cap. XXXVII.

IN quo proponitur, Legatum Romani Pontificis in Argentinenſi Eccleſia vacantem iamdiu præbendam, quaſi eius conferendæ poteſtas deuoluta eſſet ad Rom. Pontificem, contuliſſe cuidam clerico, cui cum obiiceret Capitulum Argentinenſe, non eſſe eum nobilem, non eſſe eum ingenuum, vt in iure ciuili liber, id eſt, ingenuus, non libertus. Cum, inquam, obiiceret Capitulum Argentinenſe, nō eſſe nobilem, & negaret, in illa Eccleſia illam conſuetudinem ſemper obſeruatam D fuiſſe, quod & pleraque alia capitula multis in locis ſibi adrogant, ne quis niſi nobilis recipiatur in Canonicum. Pontifex non habita ratione huiuſce moris & conſuetudinis confirmat collationem ſui legati hac ratione, quod non generis aut claritatis maiorum, ſed virtutis nobilitas, vitæque honeſtas Deo gratum & idoneum miniſterium faciat, *vt can. nos, qui 40. diſt.* quodque apud Deum nō ſit exceptio perſonarū, recte Poëta:

—non cenſus nec carum nomen auorum,
Sed probitas magnum ingenuúmque facit:

Et Euripides ἶσον ἀγεννῆ εὐγένειαν εἶναι. Quam in rem & multa alia ex auctoribus proferri poſſunt.

Ad cap. Vltim.

E DEfinitur ex mandato Rom. Pontificis, quo iubet alicui in Eccleſia aliqua prouideri de beneficio, quod vni debetur, mandatum de prouidendo ac ſimplici beneficio accipiendum eſſe, puta, quod eſt ſine dignitate & ſine cura animarum, hoc eſt, ſimplex beneficium, *vt ca. 2. de cler. coniugatis 1. col.* Mādatum igitur hoc de ſimplici beneficio accipiendum eſt, non de dignitate Eccleſiaſtica, non de beneficio, cui ſit adiuncta cura animarum, cura regendæ plebis, regendæ Parochiæ certa. Mandato huiuſmodi quorum inuentor fuiſſe dicitur Alex. 3. Nam veteres Pontifices ordinariis collatorib. beneficiorum, puta Epiſcopis vel capitulis, nō ſolebant præripere ius ſuum, & eam ob rem mandata illa reſtrictius accipiuntur ſemper quaſi odioſa, & noua, quod variis exemplis propoſitis oſtenditur, *in cap. 16. de prebend. lib. 6.*

AD

AD TITVLVM VI. LIBRI TERTII.

De clerico ægrotante, vel debilitato.

Ad cap. 1. & 2. Cùm percuſſio corporalis.

POST titulum de præbend. & dignit. datur titulus de clerico ægrotante, vel debilitato, in quo oſtenditur, aduerſam valetudinem clericum excuſare à miniſterio, & aſſiduitate, quam debet Eccleſiæ: quia miniſterio debito fungi intelligitur, qui ægrotat. Et ideo nec diaria, ſalaria, & commoda ſolemnia redituum Eccleſiæ ei deneganda, minuenda, vel intercipienda ſunt, *cap. 1. hoc titu. cap. penult. 3. de cler. non reſid. cap. 11. 3. titu. prox. cap. 1. de cler. non reſidentibus, in 6.* Et in hanc rem facit etiam *l. 7. de vſufruct. leg. & l. 4. §. Stychus, de ſtatuliberis.* Debilitatem autem, id eſt, membrorum damnum, vt Iuuenalis loquitur, vt ſi cui clerico à prædone, non à ſeipſo abſciſſa ſit pars manus, quam & deformitatem vocat, *cap. 2. vt leg. 2. C. Theod. de Thyron. & cap. vlt.* Sed à corpore vitiatis debilitatem excuſare, imò repellere ab altaris functione ſacra, non etiam à cæteris muneribus Eccleſiaſticis, *cap. 2. hoc titu.* Quod poſt Concilium Lateranenſe parte ſecunda dirigitur ad Saruenſem Epiſcopum in Flaminia prouincia Italiæ.

Ad cap. 3. 4. & vlt.

TErtium caput, quod ſequitur, & vt huius quoque inſcriptionem emendem, ſcriptum eſt ad Epiſcopum Lyneonienſem in Anglia. Eſt etiam caput quartum. Vtrumque eſt de rectore Eccleſiæ poſt ordinationem, rheda, vitiligine, ſiue lepra correpto, vt ei iungatur adiutor, adſignata portione congrua, qua ſe tueatur & alat adiutor, qui vice eius fungatur in omnibus, optio accenſus, non etiam rector conſtituatur, & ille remoueatur, & vt ſimiliter ei quoque Archidiacono, cui lingua ſyderata fuerit, γλῶσσα παρέσεται, vt Græci loquuntur, id eſt, qui motum & ſenſum linguæ amiſerit, quam παραλύσιν vocant, vt inquam ei adiutor detur, per quem obeat munera Eccleſiaſtica.

Eodémque modo, ſi cuius alterius morbi perpetua & ſontica cauſa fuerit, Epiſcopo vel clerico adiutor dandus eſt, vt infirmis ſæpe tutoribus adiutores dantur, *l. ſordes, de tut.* Et ita in *cap. vltimo hoc titulo*, Summus Pontifex reſcribit. Quod de παραλύσεως dixi, eſt in *cap. vlt. § nunc.*

Ad cap. penult.

IN hoc cap. penult. reſcribit Summus Pontifex Epiſcopo Araoſicenſi, qui & ei ſubeſt, vt & Maſſilienſis & Tolonenſis, qui quidem Epiſcopus Araoſicenſis, morbo ſontico, quo detinebatur, detentúſque iamdiu fuerat, erat impedimentu, ne officio ſuo fungeretur, dandum ei eſſe adiutorem, non alium ſubdendum Epiſcopum. Quod conſtituit ex ſuggeſtione Principis Araoſicenſis & ciuium, qui principatus etiam hodie manet, & vulgo dicitur *le Prince d'Orange*, & ciuitas Araoſium duos annorum. Porrò Arelatenſis Archiepiſcopus, qui dicitur in inſcriptione huius capitis penultimi Metropolitanus appellatur in contextu. Ex quo apparet huius Summi Pontificis ætate eundem fuiſſe Archiepiſcopum & Metropolitanum, *vt cap. 75. in titu. prox. olim.* Archiepiſcopus maior fuit Metropolitano.

AD TITVLVM VII.

De Inſtitutionibus.

Ad cap. 1. & 2. Non.

INſtituere eſt facere poſſeſſorem beneficij eum, in quem collatum, id eſt, & eum ſcilicet collocare in Eccleſia, cui deuotus & deſtinatus eſt. Inſtitutio eſt inductio in poſſeſſionem corporalem beneficij in aliquem collati. Malè hic Hoſtienſis inueſtituram & inſtitutionem confundit, quia inueſtitura ius tribuit, non poſſeſſionem, vt docui *in cap. 22. de præbend.* Ius nihil habet commune cum poſſeſſione. Fit autem inſtitutio ab Epiſcopo aut Vicario eius, vel à patrono regulari, ad quem Eccleſia pleno iure pertinet, *cap. 39. 3. de praben.* vel ſede vacante, à Capitulo, ſi quem idoneum offerat Patronus Eccleſiæ, *cap. 1. de inſtit. in 6.* vel etiam ad Archidiaconum ex conſenſu Epiſcopi, ſiue hoc ius ceſſerit perſonæ eius Epiſcopus, quamdiu vixerit ſine Archidiaconatu, non perſonæ, perpetuo ſcilicet, vt Archidiaconis, quicunque futuri eſſent, ius eſſet inſtituendi clericos, & deſtituendi. Inſtitutio non fit à laico, non fit etiam à ſeipſo: non poteſt quis ſeipſum inſtituere in beneficio aliquo, non poteſt beneficium ſibiipſi conferre, in eóque ſeipſum inſtituere, *cap. vlt. hoc titulo*, quod eſt de Eccleſia Peronenſi. Sic eſt legendum in inſcriptione & in contextu, quæ Eccleſia eſt in Picardia. Et quod de Archidiacono dixi, eſt in *cap. penult.* non poteſt quis ſeipſum inſtituere, quoniam, vt ait, inter dantem & accipientem debet eſſe diſtinctio perſonalis. Nemo poteſt ſibiipſi dare, ſeipſum inſtituere, patronus item non poteſt ſeipſum offerre patronum, cui ius eſt offerendi alium. Epiſcopo, qui Eccleſiæ vacanti præeſt, non eſt ius offerendi ſeipſum, eſt exhibendus, *cap. per noſtras, de iure patron.* Quamuis in curiis & collegiis, cùm de aliquo eligendo agitur, receptum ſit, poſſe quemque ex eo corpore ſeipſum eligere. Et ita ſeruatur, *cap. cum in iure, de electio. l. 4. quod cuiuſque vniuerſit. nomin.* Qui verò clericus Eccleſiæ aut beneficio incubat, quod eſt proprium verbum malæ fidei poſſeſſoris ſine inſtitutione Canonica, qui non eſt inſtitutus in ea Eccleſia, vel beneficio ab Epiſcopo, vel ab officialibus eius, vt ait *in cap. 3.* vbi officiales accipere oportet pro vicariis, quoniam Capit. illud pertinet ad Angliam, in qua vicarij Epiſcoporum vacantur officiales, vt Alanus vocat in hoc cap. qui fuit Anglus. Nobis officiales non ſunt Vicarij, ſed qui vice Epiſcopi ius reddunt. Et illud cap. 3. pertinere ad Angliam, manifeſto patet ex eo, quod Alexander III. id dirigit ad Thomam Archiepiſcopum Cantuarienſem, quem Henricus Rex neci dedit, & idem Alexander poſtea in Sanctorum numerum retulit, quam hiſtoriam explicat latè Antoninus Archiepiſcopus *Florent. hiſtor. titul. 17. cap. 1. & 3.* Porrò de clericorum aut monachorum inſtituendorum numero & modo, hoc primum conſtituitur in hoc titulo, cap. 1. & 4. ne plures inſtituantur inuito ordine vniuerſo clericorum cuiuſque Eccleſiæ, ne plures admittantur, quam facultates Eccleſiæ tueri & ferre poſſint. Qua de re & exſtant pleraque alia teſtimonia in hoc iure, & in *cap. 2. ne ſupra numerum* inſtituantur, ſupra numerum ab initio ſcilicet conuentum, puta inter Canonicos, & conſtitutum, vt pleriſque in Eccleſiis de conſenſu Capituli conſtituitur certus numerus Canonicorum, quem excedere nõ liceat, vt intelligere licet *in cap. 22. de præbend.* vt hic in Eccleſia Bituricenſi idem eſt receptum, vt certum numerum inito aliquo, non poſſit Capitulum excedere. Et præterea in hoc ca. 2. diſtrictè prohibetur, ne in eum numerum, qui certus conſtitutus eſt, laici conſtituantur, vel computentur, Canonicos eſſe eligendos ex clericorum numero, non ex populo. Poſtremo his addendum eſt, quod cauetur in cap. 5 de quo memini me dicere in *cap. 10. 3. de præbend.* non eſſe inſpiciendum, cuius nationis ſit is, qui inſtituitur, ſicut nec, cuius ſit generis & ſtirpis, modo ſi legitime conceptus fuerit, *vt cap. penult. 3. de præb.* ſed quibus moribus præditus ſit, & quibus literis imbutus ſit.

AD TITVLVM VIII.

De conceſſione præbendæ.

Ad cap. initium 2. 3. 13. & vlt.

ALIA quæſtio de conceſſione præbendæ vel Eccle-
ſiæ vacantis, vt in cap. 2. Beneficia, vel Eccleſię pręe-
bendæ ſunt, quæ beneficia ſeu miniſteria dicuntur.
Eccleſiarum autem nomina ſignificantur curationes, & admi-
niſtrationes certarum Eccleſiarum. Non vacare autem dicun-
tur ea beneficia, eæve Eccleſiæ, quarum poſſeſſor certus ex-
ſtat & viuit. Vacare verò dicuntur, quarum poſſeſſor interiit
aut poſſeſſione ceſſit vitio ſuo, vel ſua ſponte. Et proponun-
tur quidem ſub hoc titulo duo potiſſimùm decreta ex Conci-
B lio Lateranenſi: Primum, de quo tantùm hodie dicemus, eſt
prohibitorium, ne ſcilicet cuiquam concedatur, vel confera-
tur, vel promittatur præbenda, vel Eccleſia non vacans. Alte-
rum, de quo dicemus die craſtino, eſt de iure conferendi be-
neficij vacantis ob negligentiam eius, cui illud ius primum
competit, poſt certum tempus deuoluendo ad ſuperiorem
collatorem, veluti à capitulo ad Epiſcopum. Et quod ad pri-
mum caput attinet, ex hoc cap. 1. hoc titu. intelligimus eum,
qui viui ſacerdotis beneficiũ appetierit & impetrauerit, pelli
Eccleſiaſtica communione. Qui, inquit, in viuorum ſacerdo-
tum locum ponuntur, id eſt, Epiſcoporum, ſacerdotes propriè
ſunt Epiſcopi, qui ponuntur in locum igitur Epiſcoporum,
qui non deſierint hominem viuere, vt in Aureuenienſi Con-
cilio V. *cap. 12. & can. Epiſcopo, 8. quæſt. 1.* Et Epiſcopi quidem,
nec ſi velint, ſe ſacerdotio abdicare poſſunt, & quaſi diuerte-
C re ab Eccleſia ſua. Quod tamen in Aurelio Auguſtino obſer-
uatum non eſt, qui volens nolens, viuo Epiſcopo Hipponenſi
Valerio, in locum vicémque eius factus eſt Epiſcopus, vt Poſ-
ſidonius ſcribit in vita Auguſtini: Non fuit etiam ſeruatum in
Cæleſtino V. Romano Pontifice, quo viuo, & ſe ſua ſponte
eximente Summo Pontificio, Benedictus Caietanus in locum
eius ſuffectus eſt, & appellatus Bonifacins VIII. Qua de re
Dantes & Petrarcha, & plerique, & latius Antoninus *hiſtoriæ
par. 3. tit. 20. cap. 1. & 2.* At cùm vellet Bonifacius, alter Archi-
epiſcopus Germanus, deponere Archiepiſcopatum, & alium
loco ſuo ſubſtitui deſideraret, Zacharias Pontifex reſpondit
hoc modo, vt eſt in tomis Conciliorum: *Nimis reprehenſibile
eſt, vt te viuente, alium tibi ſubſtituamus. Hoc enim eſt contra om-
nem regulam Eccleſiaſticam, & inſtituta Patrum.* Quod verò de
Epiſcopis dicitur ex hoc cap. 1. trahitur etiam ad omnes cleri-
cos Concilio Lateranenſi, cuius verba proponuntur *in cap.*
D *2. hoc titulo,* generaliter, ne cuiuſquam viuentis Eccleſia aut
beneficium alij concedatur, donetur, tribuatur, conferatur vel
promittatur, ita vt poſtquam exceſſerit ex rebus humanis, qui
Eccleſiam aut beneficium poſſidet, alius in ſuo beneficio ſuc-
cedat, vel nullius poſſeſſoris, excepta perſona certa, vt ſi quod-
cunque beneficium vacare contigerit, id Lucio Titio conce-
datur. Hoc fit, inquam, quandoquidem ea res inducit votum
captandæ mortis alienæ. Qua ratione ſubiicitur etiam in hoc
cap. iure ciuili improbari pacta futuræ ſucceſſionis, pacta ne-
fariæ ſpei, vt Seneca inquitur, *l. 11. C. de tranſact. leg. vlt. Cod. de
pact.* Et quamuis olim quidem non poterat propalam promit-
ti beneficium nondum vacans, quod quandoque vacauerit,
tamen poterit vero promitti, flexioribus verbis, vtputa his
verbis, *cum facultas ſe obtulerit, polliceor me tibi collaturum in Ec-
cleſia tali, cum potuero, cum commodum erit, cap. 14. hoc tit.* iuxta
id, quod dicitur in *l. ſi quis Sempronium, de hered. inſtit.* Quæ-
dam ſi exprimantur, nullum effectum habent: quæ ſi verbis
tegantur, momentum aliquod habent. Vnde orta illa regula
iuris; *Expreſſa nocent, non expreſſa non nocent.* Bonifacius tamen
hoc correxit *in cap. 2. eod. titu. in 6. emendatio, d. cap. huius titu.* 14.
quoniam decreuit, ne hoc quidem modo promitti viuentium
beneficia poſſe, puta his verbis, *cum potero, cum commodum erit.*
tam nocere non expreſſa, quam expreſſa. Hac in cauſa etiam
de patronis Eccleſiarum, qui laici eſſe poſſunt, & Principes
quoque cuiuſcunque ſexus, fœminę poſſunt eſſe patronæ Ec-
cleſiarum, de patronis inquam hoc cauetur *in cap. vlt. hoc tit.*
A non poſſe eos patronos, eáſve patronas nominare quenquam
ad Eccleſiarum, in quibus ius patronatus habent adminiſtra-
tionem, eámque vel promittere, vel cedere, antequam Eccle-
ſiæ vacauerint præmaturæ. Quod in dicto capite conſtitui-
tur de Ioanna Comitiſſa Flandriæ, meminit Comitiſſæ Flan-
driæ, Ioannæ nomen omittit, quod tamen exſtat in hac col-
lectione, qua continentur Conſtitutiones Honorij III. De
Ioanna igitur Comitiſſa Flandriæ filia Balduini VIII. Cuius
prior maritus Ferrandus filius Regis Portugalliæ, quem bello
captum Philippus Auguſtus per decennium detinuit in car-
cere. Poſterior autem maritus fuit Thomas filius Ducis Sa-
baudiæ. Hæc verò Ioanna, Eccleſiis, in quibus ius obtine-
bat patronatus, ſolebat præpropere, nondum vacantibus
præficere rectores, aut deſtinare, quod improbatur *in dicto
capite vltimo* ne illa ſibi id adrogare poſſit, ſicut nec alius quiſ-
B quam, *capite 13. hoc titulo, capite 19. de appellatio. 1. collectione.*
Solus Romanus Pontifex hoc ſibi tribuit, veluti pro impeno
quodam extraordinario, vt viuentium beneficia polliceri &
conferre poſſit, quibus ſcilicet fruantur is, cui collata fuerint
poſt mortem iuſti poſſeſſoris *in capitulo quarto.* Secundum
plenitudinem poteſtatis de iure poſſumus diſpenſare, quod
multum eſt. Igitur excepto Romano Pontifice, ſi quis alius
contra Concilium Lateranenſe promiſerit alicui Eccleſiam,
aut beneficium, prius quam vacaret: quod poſtea vacauerit,
ea Eccleſia, vel beneficium quodlibet alij protinus, quamuis
ei promiſſum non fuerit, conferendum eſt ſine metu appella-
tionis ab eo interpoſitæ, cui promiſſum fuerit, *cap. 3. hoc tit.*

Ad cap. 4. Propoſuit, cap. 2. in fine, cap. 5. & penult.

C AD hoc etiam caput Concilij Lateranenſis pertinet ca-
put quartum, huius tituli, Cæleſtinus Romanus Ponti-
fex, qui præfuit Eccleſiæ ante Innocentium tertium aucto-
rem huius capitis, mandauit collegio ſiue Capitulo Camera-
cenſi, vt præbendam proxime vacaturam conferret Lucio
Titio, & Decanus Cameracenſis Eccleſiæ, eius mandati ex-
ſecutor conſtitutus, eum quoque Lucium Titium inueſtiuit
de præbenda proximè vacatura quod fecit nimis propere &
ſatis illicitè, puta contra Concilium Lateranenſe: Decano
mortuo contigit paulo poſt, vt vacaret præbenda quædam,
quam Capit. Cameracenſe alij contulit, quàm Lucio Titio.
Cæleſtinus autem contulit Lucio Titio, improbata inueſti-
tura Decani, quaſi facta contra Concilium Lateranenſe, de
præbenda vacatura, non de vacante. Cæleſtinus verò contu-
lit iam vacantem, & de ea Luciũ Titium per annulũ inueſti-
D tuit vt fieri ſolet. *cap. 13. de re iudic.* Vacantis beneficij inueſti-
tura recta eſt, & ideo potior erit Lucius Titius illo, in quem
Capitulum præbendam vacantem contulerit. Alterum caput
Concilij Lateranenſis, quod proponitur in poſteriore parte
capitis ſecundi de conceſſione præbendæ & Eccleſ. vacan. eſt de be-
neficiis vacantibus, vt ne diu Eccleſiæ ſint ſine rectore aut
miniſtris, quam primum clericis idoneis conferantur, ſaltem
intra ſex menſes, vel ſi forte Capitulum, quod conferendi ius
poteſtatémque habuit, ſemeſtri integro ceſſauit in beneficio
vel officio vacante alij conſeruando, vt à Capitulo poteſtas
conferendi deuoluatur ad Epiſcopum, ac retro. ſi Epiſcopus,
ad quem poſteriore loco conferendi ius pertinet, tanto tem-
pore ceſſauerit, vt ab eo deuoluatur ad Capitulum. Vtroque
verò ceſſante, ad Metropolitanum ſiue Archiepiſcopum, &
totius Metropolitano, ſiue Archiepiſcopo ceſſante, ad Sum-
E mum Pontificem, *capite ſexto, hoc titulo.* Quod ſi collatio va-
cantis beneficij pertineat ad Capitulum ſimul & Epiſcopum,
vel Archiepiſcopum. & is intra ſex menſes beneficium va-
cans in alium non contulerit, etiam ad Metropolitanum vel
Romanum Pontificem ius conferendi deuoluitur à Capitulo
& Epiſcopo, quibus initio ius conferendi ſimul competebat.
Non igitur conferendi ius competit ſoli Epiſcopo, quoniam
à iure conferendi excluſus eſt ſimul cum Capitulo præſcri-
ptione temporis ſex menſium. Verum eſt elegans, quæ ad-
ditur exceptio, niſi Epiſcopus, non vt Epiſcopus. ſed vt Ca-
nonicus, ius habeat vna cum Capitulo conferendi vacan-
tia beneficia, vt Canonicus, non vt Epiſcopus. Nam hoc
caſu

caſu ius conferendi ad eam, poſt ſex menſes, vt Epiſcopum, deuoluitur, ſi modo dolo malo non fecerit, vt re infecta tempus id exiret: quia nemini dolus ſuus patrocinari debet. Quæ eſt ſententia cap. penult. huius tit. Vnde & præterea intelligimus, non eſſe nouum, vt idem ſit in eadem Eccleſia Epiſcopus & Canonicus: quoniam pleriſque in Eccleſiis hic mos increbuit, vt ſtatim atque electus quis Epiſcopus eſt, conferatur ei Canonicatus, vel, *vt in cap. 6. huius tit.* præpoſitura fortè, ſi anguſtus ſit Epiſcopatus. Atque ita fit, vt idem ſit eiuſdem Eccleſiæ Epiſcopus & Præpoſitus. Ad hæc notadum eſt, hanc conſtitutionem Lateranenſis Concilij, habiti ſcilicet ſub Alexandro III. initio pertinuiſſe tantùm ad inferiora beneficia, ad inferioris ac minoris emolumenti, aut maioris quidem, ſed inferioris dignitatis beneficia, non ad Epiſcopatus. Nam ſi defuncto Epiſcopo, Capitulum intra ſex menſes aliũ Epiſcopum non elegiſſet, non transferebatur ius eligendi ad Metropolitanum, *cap.* 12. *ꝭ. hoc tit.* Non ergo à Capitulo Gerontinenſi (ſic eſt reſtituenda inſcriptio huius capit.) quod Capitulum ſiue collegium eſt in Calabria, non transferebatur inquam ad Archiepiſcopum S. Seuerinæ, ſub quo ille Epiſcopatus eſt. Hodie tamen ex altero Concilio Lateranenſi, habito ſub Innocentio III. electio Epiſcopi vel Abbatis, ceſſante Capitulo, deuoluitur ad Archiepiſcopum, vel ad Romanum Pontificem, non quidem poſt ſex menſes, vt collatio aliorum beneficiorum, ſed maturius: quod Eccleſiæ magis indigeant paſtore, quam alio miniſtro, non poſt tres menſes, *cap.* 41. *ꝭ. de elect.* Qua ex re intelligitur cap. illud 41. abrogare cap. 12. hoc titulo. Concilium ſcilicet aliud ab alio abrogari vel derogari, prius à poſteriore. Notandum etiam eſt hac in quæſtione, ſex illos menſes computari ex eo die, quo primum ſciuerit, aut ſcire potuerit beneficium vacans, id ad quem eius collatio pertinet, vt definitur in cap. 5. hoc titulo, ſcientibus, vt iure præſcripta tempora vtilia cedunt, non ignorantibus nocere, *l. 2. quis ordo in bonor. poſſeſ. ſeru. l. 7. §. vlt. de bonor. poſſeſſ. l.* 1. *§. vlt. C. de annali except. l. in rebus. C. de iure dot.* Vnde veteres formulæ iuris, *in diebus tot, quibus ſcieris, poteriſve, quibus ſcieris, poteriſve*, qui dies vtiles dicuntur, aduerſi continuis omnino. Nam continui etiam ignorantibus cedunt, *l. genero. de his, qui not. infam.* Ac præterea in hac cauſa tempora ſex menſium his tantum cedunt, quibus nihil impedimento eſt, quominus vacantia beneficia conferant. Non etiam iis, qui obſtante cauſa aliqua nondum conferre poſſunt beneficia, quæ vacant. At, vt integram ſententiam huius cap. 5. abſoluam. quæ fit in eo mentio Archiepiſcopi Eboracenſis, ſuſpenſi poteſtate & dignitate ſua ex *epiſt. 54. & 56. lib. 2. epiſt. Innocentij III.* & ex hiſtoria Anglica Matthæi Paridis conſtat, eam eſſe de Ganfrido Archiepiſcopo Eboracenſi, quem Ricardus primus Rex Angliæ ſuſpẽdit adminiſtratione & miniſterio Eccleſiæ ſuæ, atque aliquandiu exſulare coëgit. Hic verò Archiepiſcopus antequam reſtitueretur, atque etiam aliquandiu poſt reſtitutionem & reconciliationem Regis, quæ vacabãt beneficia in diœceſi eius, & dignitates ad eius collationem pertinentes plerique per ſe occupauerant, quos iubet Pontifex poſt Canonicam admonitionem ea omnia beneficia dimittere ſub pœna excommunicationis & ſubtractionis aliorum beneficiorum ſi fortè plura ex indulgentia Summi Pontificis, vel ex alia legitima cauſa obtinuerit beneficia, etiamſi eis beneficia illa, quæ malo more permaſerunt, confirmata fuerint reſcripto Summi Pontificis, emiſſo, vt ait, ſub forma communi, id eſt, adiecta clauſula huiuſmodi, *beneficia vti iure, & ſine controuerſia poſſiderentur, confirmamus.* Quæ confirmatio nullius & parui momenti eſt, & incerto ſeparatur à ſpeciali mandato Summi Pontificis, quo caſu quaſi iure ſingulari, non iure poſſeſſa beneficia nominatim poſſeſſori confirmantur, & fit hoc modo iuſta poſſeſſio, cuius initium fuit iniuſtum atque vitioſum. Archiepiſcopo autem Eboracenſi, de quo agitur in hoc ca. 5. reſtituto in integrum, reſciſſa ſuſpenſione, beneficia, quæ vacantia repererit, eorum collatio etiam præteritis iam ſex pluribuſve menſibus, ad eum pertinet, vt hic definitur: quia tempus ſuſpenſionis, quo ea conferre non poſſit, non cedit aut computatur: vel eo maxime, quod præſcriptio illa temporis,

A vt præſcriptiones pleræque omnes, *l. vlt. C. de annali except.* comparatæ ſunt pœnæ cauſa, vel mulctandæ negligẽtiæ cauſa, aduerſus deſides & iuris ſui contemptores, non aduerſus eos, per quos non ſtat, quominus iure ſuo vtantur, & multo magis aduerſus eos, qui hoc omni conatu agunt, vt ius ſuum recipiant, qui non ceſſant agere de iure ſuo, *l. contra, C. de inoffic. teſtam.* Quamobrem *in d. l. vlt.* præſcriptiones odioſæ eſſe dicuntur, id eſt, compoſitæ in odium negligentiæ. Et inde ſequitur, quod etiam in hoc *cap.* 5. eſt expreſſum, ſuſpenſionem Epiſcopi, non eſſe iuſtam cauſam deuoluendæ ad Capitulum collationis vacantium beneficiorum, & exſpectandum eſſe, quoad Epiſcopus in integrum reſtitutus fuerit, ſuſpenſo Epiſcopo etiam ſuſpendi collationem beneficiorum interim vacantium: quia vt ait, tempore ſuſpenſionis Epiſcopi vel Archiepiſcopi, etiamſi culpa ſua in eam inciderit, ad eundem
B ipſum pertinet collatio beneficiorum, non quidem ſtatim, vt eam exſequatur, atque peragat, ſed cum primũ reſtitutus fuerit. Ad eundem ipſum inquam pertinet collatio beneficiorũ, qui præter deſidiam & negligentiam ſuam poterat præbendas donare, præter, id eſt, citra, *vt in canone, cum ſocietas, 27. quæſt. 7.* Cum ſocietas, inquit, nuptiarum ita ab initio ſit inſtituta, vt præter commiſtionem ſexuum, id eſt, citra, non habeant in ſe nuptiæ coniunctiones Chriſti & Sacramentorum Eccleſiæ.

Ad cap. 6. Cum noſtris.

AD cap. 6. quod ſequitur, hæc pauca adnotare ſatis erit. Præpoſitura Lauſanienſi, Lauſanæ vacante, Præpoſito
C electo in Epiſcopum cõcordi ſuffragio Capituli, idem Capitulum poſtea etiam Epiſcopatui adiunxit præpoſituram, quam olim obtinebat. Vacabat ipſo iure Præpoſitura, per electionem. Qui Epiſcopus eſt electus & cõſecratus, eius beneficia omnia, quæ ante electionem habuit, vacant ipſo iure, *cap. cum in cunctis, ꝭ. de elect.* ſicut dicitur *in titul. ad municipalem*, quo exemplo vtuntur, municipem deſinere eſſe eum, qui ſenatoriam dignitatem adipiſcitur, & ſic etiam Canonicum eſſe deſinere eum, qui Epiſcopatus dignitatem adipiſcitur.

Vacabat igitur Præpoſitura ipſo iure. At non vacabat re ipſa, facto ipſo: quia ſtatim, aut paulo poſt, præpoſituræ poſſeſſionem, quæ res eſt facti potius, quam iuris, *vt leg. poſſeſſio quoque de acquir. poſſeſ.* Capitulum reſtituerat eidem. Itaque non debet præpoſituræ poſſeſſor, & hac ratione, quaſi ad Romanum Pontificem deuoluta poteſtate conferendæ præpoſi-
D turæ, ceſſantibus Canonicis & Epiſcopo. Definitur in hoc capite, non iure eſſe delatam præpoſituram Theſaurario eiuſdem Eccleſiæ, ex mandatu Summi Pontificis, quia non ceſſauerat vtique Capitulum eidem Epiſcopo præpoſituram reſtituere. Verum hæc ita procedit definitio, ſi mos hic fuerit Eccleſiæ, vt Epiſcopatui iungeretur Præpoſitura, vel ſi hæc fuerit indulgentia ſpecialis Summi Pontificis, vel ſi id neceſſitas aut vtilitas Eccleſiæ, vel quæ alia iuſta cauſa exigebat: Alioquin parendum eſt mandato Pontificis, vt ſcilicet in obtinenda Præpoſitura potior ſit Theſaurarius Eccleſiæ Lauſanenſis.

Ad cap. 7. Poſt electionem.

E QVod diximus heri in ſexto capite, beneficium vacare, quod habuit is, qui ante Epiſcopus electus & conſecratus eſt, qui perdit omnia beneficia quæ habet, id ſeruatum initio huius cap. 7. fuiſſe, oſtenditur in Anglia, Archidiacono Richemondiæ facto Epiſcopo Ebroicenſi, ob eam nempe cauſam Gofridus Archiepiſcopus Eboracenſium, ad quem eius dignitatis collatio pertinebat, quoniam eius Archidiaconatus ſedes erat in Eccleſia Eboracenſi, eam dignitatem, id eſt, Archidiaconatum Richemondiæ Honorio cuidam contuliſſe & mandaſſe Capitulo Eboracenſi, vt eum reciperent, quod tamen Capitulum Eboracenſe exſequi noluit, priuilegio fretus, à

Cæleſtino Papa conceſſo, de nemine recipiendo in ſuum nu- A
merum, niſi quem Decano & Epiſcopo Archiepiſcopus Ebo-
racenſis obtuliſſet & commendaſſet. Honorium autem Ar-
chiepiſcopus Capitulo tantùm commendauerat, non Deca-
no, ad quem præcipuè Archidiaconi inueſtitura pertinebat,
atque adeo collatione Epiſcopi quaſi habita pro infecta &
tranſactis iam ſex menſibus, quaſi ad ſe deuoluto iure confe-
rendi Archidiaconatus, Capitulum Rogerio cuidam eam di-
gnitatem contuliſſe. Verum reiecta ea ratione, qua nitebatur
Capitulum, propterea quod oblatus & commendatus Capi-
tulo, etiam oblatus & commendatus eſſe Decano cenſetur,
cùm in Capitulo etiam contineatur Decanus, ſicut pars in to-
to, ſicut præſes in ordine Decurionum, *l. 4 §. ſed etſi præſes,*
quando appell. ſit. Sicut Princeps in ordine ampliſſimo ſenato-
rum, *l. quiſquis. C. ad leg. Iul. Maieſtat.* Ideò definitur in hoc ca-
pitulo, potiorem eſſe cauſam Honorij in Archidiaconatu, ſu- B
pra dicto, quia non poſſit ea dignitas iam Honorio iure legi-
timo collata, eo viuente, Rogerio conferri. Ac præterea Ho-
norio nihil officere quod dicebatur, Honorium ſe abdicaſſe
& renunciaſſe Archidiaconatui, eùmque tum deinde etiam
Archiepiſcopum, ſupra dicto contuliſſe Rogerio. Nihil in-
quam, hoc Honorio officere: quia, vt quidam aiunt, id non
probatur, ſe abdicaſſe Honorium Archidiaconatu, ſicut in ca-
pite octauo quod ſequitur, fruſtra obiicitur, receptum in Cano-
nicum, fuiſſe eum receptum contra decreta Lateranenſis Cō-
cilij, ſi id non probatur: quamuis Canonici, quaſi ſuæ famæ
prodigi, & malè ſani, non erubeſcant dicere, ſe eum recepiſſe
contra decreta Lateranenſis Concilij, ſe improbè feciſſe, vt
vulgò iactatur illud, non audiri eum, qui dum litigat, tuetur
ſe allegatione vitij, improbitatis vel turpitudinis ſuæ. Quo-
circa rectè in capite octauo definitur, ſi Prior ille, quo de agi- C
tur, receptus & inſtitutus fuerit in Canonicum, ei quoque
Priori præbendam, ſi qua vacauerit, eſſe conferendam, ne ſit
Canonicus ſine præbenda: quia Canonicatus ſine præbenda
nihil eſt, *in cap. 9. & 19. ʒ. de præbend.* Vel igitur, vt cœpi dice-
re, ideo non habetur in hoc capite ſeptimo, denunciationis
ratio factæ ab Honorio, quod liquido non probaretur eam
feciſſe Honorium: Vel potius, quia Rogerius, non tam ſecun-
da illa collatione, quam fecit Archiepiſcopus poſt denuncia-
tionem Honorij in gratiam Rogerij, non tam illa Rogerius
nitebatur, quam prima collatione, quam fecerat Capitulum
Eboracenſe. Quod ſubindicat extrema clauſula huius capit.
dum remittit ad vſum ordinarium eum, qui de renunciatione
Honorij certare velit, aut ſe præmunire. Ad hanc verò ſpem
& dignitatem Archidiaconatus Richemondiæ, quæ fuit ſum-
ma in Anglia, etiam pertinet *cap. penult. ʒ. tit. prox. & cap. 30. ʒ.* D
de teſt. & cap. 3. ʒ. de ſuppl. neglig. prælat.

Ad cap. 9. Literas.

SEquitur cap. 9. in hoc capite oſtenditur, ſi quis de vna
præbenda minoris Eccleſiæ vocetur & eligatur ad aliam
præbendam maioris Eccleſiæ, priorem præbendam ſtatim,
quamuis ei ſimpliciter confirmata fuerit ab Archiepiſcopo in
plena Synodo, vt eſt in antiqua Decretali, ipſo iure vacare, *vt*
eſt in Concilio Lateranenſi, cap. de multa. ʒ. de præbend. cap. dudum.
2. ʒ. de elect. atque adeò recidere à priori illa præbenda ipſum
debere, quæ ipſo iure vacat, id eſt, diſcedere à poſſeſſione eius, E.
vt quæ vacat ipſo iure, vacet etiam ipſo facto, ac proinde alij
conferatur, *vt cap. 6. ʒ. hoc titu.* Ex quo ſimul & ex hoc capite,
notanda ſunt illa vacantium beneficiorum genera, quaſi alia
vacent de iure, alia de facto, alia de iure, & reapſe. Notandum
etiam ex hoc cap. non valere confirmationem Archiepiſcopi,
vel Epiſcopi, factam contra decreta Concilij generalis, ſiue
Oecumenici, nec conſuetudinem quoque, puta, non valere
conſuetudinem, puta, ſi qua in Eccleſia aliqua inualuerit, vt
vnus in ea plures præbendas habere poſſit: quia pugnat hæc
conſuetudo omnino cum Concilio Oecumenico. Et hoc ſa-
tis eſt adnotatum ad cap. 9.

Ad cap. 10. Ex parte.

IN cap. 10. oſtenditur, quod ſummè notandum, capiti Late-
ranenſis Concilij de præſcriptione ſex menſium, locum eſ-
ſe non in omnibus Eccleſiis, ſed in Eccleſiis, in quibus certus
& definitus eſt præbendarum numerus, quem excedere non
liceat. Nam ſi qua præbenda in iis Eccleſiis vacet, eam niſi is
ad quem eius collatio pertinet, intra ſex menſes alij contule-
rit, collatio deuoluitur ad alium propter negligentiam prioris
collatoris. Verùm hæc præſcriptio ſex menſium in iis Eccle-
ſiis, in quibus varius & incertus eſt numerus præbendarum
locum non habet, quandoquidem in iis Eccleſiis ſubinde, &
quādocunque alij clerici præbendarij inſtitui poſſint ex con-
ſenſu totius Capituli, vel maioris & ſanioris partis, ſi modo
B omnibus Canonicis tuendis & exhibendis ſufficiant Eccleſiæ
facultates. Citra Capituli conſenſum, nec in iis Eccleſiis au-
geri poſſe numerum præbendarum, vt *cap. 22. ʒ. de præbend.* ne
prætextu quodā collationis deuolutæ ad Epiſcopum vel Ar-
chiepiſcopum, vt in ſpecie huius cap. 10. qua proponebatur,
quadriennio integro vacaſſe præbendam, atque adeò etiam
præſcriptione temporis Epiſcopum & Archiepiſcopum ex-
cluſus iure conferendi, & omne huius rei Pontificium tran-
ſiſſe ad ſummum Pontificem. Itaque præbendas illas non iam
conferri, vt vacantes, quia nec vacāt, ſed nec primum inſtitui
intelliguntur, aucto numero præbendarum in Eccleſia. Deni-
que, in qua non eſt certus numerus Canonicorum, mortuo
vno Canonico, non vacat illius Canonicatus, quia non eſt
conſtitutus certus numerus præbēdarum. Præſcriptio illa ſex
menſium pertinet tantùm ad vacantia illa beneficia. Quam-
obrem ſi quis poſtea Canonicus inſtituitur, non in locum de-
C functi conſtituitur, ſed alius homo eſt, qui conſtituitur in nu-
merum cæterorum, quem augere licet, de conſenſu Capituli,
pro modo Eccleſiæ facultatum.

Ad cap. 11. Conſtitutum.

IN cap. 11. definitur, quod etiam maxime notandum, poſſe
Epiſcopum vni ex Canonicis ſuæ Eccleſiæ, dare vel dele-
gare poteſtatem, cui voluerit, conferendæ præbendæ ſacerdo-
talis generaliter, quamcunque vacare quandoque contigerit.
Denique ius conferendi poſſe vni delegari Canonico, *vt cap.*
penult. ʒ. tit. prox. Præbendæ, inquit, ſacerdotalis, quoniā aliæ,
inquit, ſunt præbendæ ſacerdotales, quas ſoli ſacerdotes ob-
tinere poſſunt, aliæ non ſacerdotales, *cap. 27. de præbend. lib. 6.*
D Et ratam igitur eſſe ab eo factam collationem præbendę, quę
poſtea vacauerit, cui ius conferendi delegauit Epiſcopus, quo
genere adimit ſibi ius conferendi eius præbendæ, dum id de-
legat alij, præcipit ſibi Verum ab eo Canonico factam polli-
citationem vel conceſſionem præbendæ proximè vacaturæ,
obtentu huius priuilegij perſonalis, quod perſonæ eius lega-
uit Epiſcopus, non valere, quoniam Concilium Lateranenſe
hoc improbat, ne conferatur beneficium, aut promittatur, an-
tequam vacet. Ait hoc loco in hoc cap. quod ſcriptum eſt
Capitulo & Epiſcopo Laudinenſi, *de Laon: Vobis filij Capituli.*
Quæ formula loquendi eſt obſeruanda. Nam Epiſcopo ſic
loquitur, *tu frater Epiſcope:* Capitulo autem his verbis, *filij Ca-*
pituli, filij, quibus conſtat Capitulum. Et ſic loquitur *in cap. 3. de*
teſtam. 3. collect.

DE cap. 12. iam dixi ʒ. Illo adnotatur, abrogatum id eſſe
poſteriori Concilio Lateranenſe, cap. 13.

Ad cap. 13. Ex tenore, & reliqua.

PErtinet ad priorem partem, cap. 2. de non promittendis
beneficiis cuiquam, antequam ea vacare contigerit. Qua
de re abundè diximus ſuprà.

Expoſuimus etiam ʒ. *cap. 14. & cap. penult. & cap. vlt.*

AD

AD TITVLVM XI.

Ne ſede vacante aliquid innouetur.

Ad cap. 1. Nouit.

VEnio ad titu. 9. *ne ſede vacante aliquid innouetur.* Cuius conſtitutionis ſiue regulæ, ne ſede Epiſcopali vacante aliquid innouetur, tria exépla proponuntur in hoc titulo. Primum in cap. 1.de Cœnobio Glaſconiẽſi ampliſſimo in Vallia oppido Angliæ, quod Cęleſtinus Papa erexit in Eccleſiam Cathedralem, Abbatiam denique eius cœnobij in Epiſcopatum, eumq; Epiſcopatum coordinauit Epiſcopatui Baſtoniẽſi. Qua ratione Matthæus Veſtiomonaſterienſis Hiſtoriographus Anglus, & Polydius Virgilius etiam coniungit ſemper Baſtonienſem & Vallenſem Epiſcopatũ, nimirũ quia vtriuſque Epiſcopatus facta eſt vnitio, ſicut in Delphinatu Epiſcopatus Valentinię & Dienſis, & in regno Neapolitano Epiſcopatus Pulmani & Muſenatis, *can. & temporis*, 16.*qu.*1. At quia per cauſam coordinationis, ſiue vnionis illius cœnobij Glaſconienſis, ſiti in diœceſi Vallenſi, cum Epiſcopatu Baſtoniẽſi, eueniebat: eueneratque, vt ceſſarent, quæ in eo cœnobio fieri ſolebant, pauperibus piæ erogationes, & quæ domus ante apertiſſima omnibus, & perhoſpitalis erat, ea ſola pateret Epiſcopo. Denique exorta inde confuſione & perturbatione ordinis, & pietatis antiquæ, cũ eis rationibus moti eius cœnobij monachi deſiderarent ab Innocentio III. Cæleſtini ſucceſſore, ſe in antiquum ſtatum reſtitui, & aduerſante Sanarico Epiſcopo Baſtonienſi, vt eſt in antiqua Decretali, cuius Sanarici etiam mentionem facit Scholiaſtes illo loco, Baſtonienſis Epiſcopus, & Matthæus quoque Veſtimonaſterienſis *annal.* 1192. *&* 1205. Id verò monachi ab Innocentio nõ impetrauerunt, viuente Sanarico. Neq; enim Innocentius vnionem à Cæleſtino factam omnino reſcindere voluit, ſed pro Abbate monachis Priorem conſtituit, & Epiſcopo ex reditu eius cœnobij aſperſit aliquid. At poſtea defuncto Sanarico Epiſcopo Baſtonienſi, quaſi omni impedimento ſublato, inſtabant iterum monachi, poſtulantes plenam reſtitutionem ſui cœnobij, & reſciſſionem vnionis ſupradictæ, adhibito pari Poſtulatu Eccleſiæ Baſtonienſis, & Ricardi Regis Angliæ, quos omnes cenſet Innocentius non eſſe audiendos; duplici ratione: quia vacante ſede, deſtituto, & legitimo defenſore mortuo, nimirum Sanarico, nihil innouandum eſt, quod attingat cauſam & ius Epiſcopale. *Cyprianus epiſt.* 31. *Ante conſtitutionem Epiſcopi nihil innouandum putamus, ſed Lapſorum mediocriter culpam temperandam eſſe credidimus, vt interim, dum Epiſcopus dari a Deo nobis ſuſtinetur, in ſuſpenſo cauſa teneatur.* Itaque ius hoc vetus eſt, vt ſede vacante nihil innouetur. Motus præterea Pontifex eſt Innocentius altera ratione: quia ſi defuncto Sanarico id cœnobio concederet, quod eo viuo plenè concedere noluit, videretur tunc temporis, contra quam deceat, plus fauiſſe Sanarico, quam Eccleſiæ puta ſi Eccleſiæ faueret poſt mortem demum Sanarici. Itaque hac de re omni definit, ſe nihil ſtatuere poſſe, antequam nouus aliquis Epiſcopus Baſtonienſis exſiſtat, qui monachis contradicat, ſi velit, & aduerſus eos tueatur ius Epiſcopatus, deſiderantes vnionem ſupra dictam infringi. Et ita explicanda eſt ſpecies ſiue hiſtoria, capitis primi.

Ad cap. 2. Illa.

ALterum exemplum huius regulę eſt *in cap.* a.de præben. vacantibus poſt mortem Epiſcopi ante electionem, & conſecrationem noui Epiſcopi, de beneficiis inquam vacantibus, quorum ſi ſedes non vacaret, collatio pertinet ad Epiſcopum, vt Capitulum ſcilicet vice Epiſcopi eas conferre non poſſit, nec quidquam ei, cui eas Capitulum contulerit, collatio proſit, etiamſi confirmata fuerit reſcripto Summi Pontificis, impetrato in forma communi, *in cap.* 5. *ẽ tit. prox.* Quod parui aut nullius momenti reſcriptum eſt, ac nec quaſi iure conferendi ad ſe deuoluto, ſuã collationem, Capitulum quam fecit, ſede vacante, tueri poſſit: Quum vbi ſedes Epiſcopalis vacat, nullus ſit Epiſcopus, a quo, propter eius negligentiam, ius conferendi ad Capitulum deuolui poſſit, non fit deuolutio ſcilicet niſi ſit, à quo fiat, & ad quem. Nec obſtat huic cap. a. *cap. cum olim, ẽ de maioritate & obedientia.* Quia, vt breue faciam, non collatio præbendarum ibi ſede vacante Capitulo permittitur, ſed confirmatio tantùm Abbatis electi à monachis quibuſdam. Quæ res non pertinet ad ius Epiſcopale, nihilve præripit futuro Epiſcopo. In inſcriptione capituli nihil eſt innouandum. Sunt variæ lectiones, ſed vulgaris eſt certiſſima.

Ad cap. 3. Conſtitutis.

TErtium verò exemplum eſt in *cap.* 3. *hoc tit.* Et tertiũ quidem, hoc eſt de interdicto reſtituendæ poſſeſſionis quod & actio momenti dicitur, quo interdicto agebat Eccleſia quędam dicens, ſe ab Epiſcopo Burgenſi in Hiſpania ſpoliatã iure eligendi, ſibi prælatum Epiſcopo ius in ea Eccleſia eligẽdi & cõſtituendi Prælati, Prioris puta vel Abbatis ſibi adrogante, & ſe quoque ab eodem Epiſcopo exſpoliatam aliis pleriſque rebus. Quam in rem Eccleſia producebat teſtes. Sed poſt mortem Epiſcopi Burgenſis defuncti, lite pẽdente, quam productionem & receptionem teſtium factam, ſede vacãte, Pontifex improbat in hoc cap. 3. quaſi factam *μονομερῶς*. Debent enim produci & recipi teſtes, vtraque parte præſente.

AD TITVLVM X.

De his, quæ fiunt à Prælatis ſine conſenſu Capituli.

Ad cap. 1.2.3.4.*&* 5.

DIcam aliquid etiam de titu. 10. qui ſequitur, *de his quæ, &c.* Summa regula huius tit. hæc eſt, irritam eſſe donationem, venditionem, permutationem rei Eccleſiaſticæ, factam à Prælatis, puta Epiſcopo aut Archiepiſcopo, aut Patriarcha, vel Abbate ſine conſenſu Capituli, aut ratihabitione, vt eſt expreſſum in *cap.* 3. *hoc tit.* Ratihabitio retrotrahitur, & conſenſui comparatur. Et hoc generaliter definitum exſtat in cap. 1. Quod repetitur etiam *in can. ſine except.* 12.*qu.*2. Et ad hæc etiam notandum, non modo ratihabitionem pro conſenſu haberi, ſed etiam taciturnitatem, puta, ſi quid Epiſcopus conceſſerit de rebus Eccleſiaſt. tacente & non contradicente Capitulo, *vt in cap.* 1. quo hoc cauetur ſpecialiter, conceſſionem, donationem ſiue remiſſionem decimæ alieni factam, valere, ſi facta ſit à Prælato, tacente & non contradicente Capitulo, & prior fuerit tempore is, cui conceſſa decima eſt: ſed ſi facta ſit contradicente Capitulo, vel ignorãte, potior eſt conceſſio ſiue donatio decimæ, quæ poſtea alij facta eſt non contradicente Capitulo. Species hæc eſt, vt patet ex conſtitutione integra, quæ exſtat poſt Concilium Lateranenſe Alexandri tertij, *par.* 47. *cap.* 5. Abbas decimam quandam Eccleſiæ ſuæ, monaſterij ſui nimirum, contulit atq; conceſſit certa ex cauſa, quam nimirum ſibi haberet & perciperet. Cæterum eam conceſſit contradicente Capitulo. Poſt deinde idem Abbas eandem decimam conceſſit Huberto de conſenſu Capituli. Sanè poſterior conceſſio potior eſt priore, quæ non habuit conſenſum Capituli. Et ex integra illa conſtitutione legendum in hoc cap. *ſi ignorante conuentu, aut contradicente, decimam prius prædicto nimirum*, vulgo malè. *Honor*, & legendum in fine ex eadem conſtitutione integra. Quam ſententiam apertè confirmat: *de aſſenſu conuentus, eandem decimam dedit*, Huberto. Et ſic omnia erunt plana. Præterea non poteſt Epiſcopus, vel

vel Archiepiſcopus Abbatẽ, vel alias Eccleſiaſticas perſonas inſtituere, aut deſtituere, priuilegia, aut confirmationes vllas cuiquam concedere. Et generaliter non poteſt negotia ſuæ Eccleſiæ adminiſtrare ſine conſenſu fratrum, id eſt, ſine conſenſu Capituli totius, aut maioris partis. Quod de Patriarcha Hieroſolymitano, *in cap. 4. & 5. huius titu.* non poſſe Patriarcham Hieroſolymitanum, ſine conſenſu Prioris & fratrũ Canonicorum ſancti Sepulchri, quicquã eorum, quæ ante dicta ſunt, agere: nec ſatis eſſe, ſi quid agat eorum, adhibitis aliis quibuſdam clericis vel laicis, quia ij non ſint è corpore Eccleſiæ: quia ij non ſint iuſti adſeſſores Patriarchæ, vel Epiſcopi, ſed fratres tantùm Canonici. Id tamen ille Patriarcha ſibi adrogabat, vt inſtitueret & deſtitueret perſonas Eccleſiaſticas, inconſulto Capitulo. Idem etiam Patriarcha, quod eſt peius, ſuis priuilegiis, quæ aliis concedebat, ſolebat falſo adſcribere nomen abſentium Canonicorum, quaſi præſentium, atque ita contrahebat crimen falſi, *l. 13. C. ad leg. Cornel. de falſis.* Cuius etiam Cicero in epiſt. arguit Cæſarem, quod actis quibuſdam ſuis adſcriberet quaſi præſentes Senatores quoſdam, qui abſentes erant. Hoc valde improbatur in hoc cap. 5. Quod optime coaptabis, *d. l. 13. C. ad leg. Cornel. de falſis.* Hæc ſunt, quæ continentur in quinque prioribus capitulis. Reliqua die craſtina perſequemur.

Ad cap. 6. Ex noſcitur.

IN cap. 6. oſtenditur, quoties ius patronatus quarundã Eccleſiarum aut præbẽdarum pertinet ad Monaſterium, Abbatem non habere ius offerendi, vel, vt loquuntur, præſentandi Epiſcopo cuiuſquam clerici quem in præbẽda vacante inſtituat Epiſcopus, vel præficiat Eccleſiæ vacanti ſine conſenſu Capituli, collegij aut maioris & ſanioris partis. Et ſi quẽ prætermiſſo collegio ſuo obtulerit, & Epiſcopus ſecutus iudicium eius inſtituerit, quamuis, licet idoneum, neque oblationẽ valere, neque inſtitutionem. Verum adduntur duæ exceptiones, quæ aptari poſſunt etiã ad omnia capitula huius tit. niſi Abbas probauerit, hanc eſſe diuturnam & inueteratam conſuetudinem ſui monaſterij, vt Abbas in collatione beneficiorum vel Eccleſiarum nõ requirat collegij ſui voluntatem, vel ſententiam. Item, niſi docuerit, hoc ſibi priuilegium, & hanc ſibi libertatem eſſe conceſſam, vt in collationibus beneficiorum, vel Eccleſiarum, non conſulat Capitulũ, vt id faciat ſine Capituli ſui, ſiue collegij ſibi commiſſi cõſenſu. Duæ igitur ſunt exceptiones ad hunc titu. niſi alia ſit conſuetudo, & niſi Prælatus donatus ſit hoc priuilegio ſpeciali, vt non teneatur conſulere ſuum Capitulum in ea re, qua de agitur, id eſt, vt eam ſolus peragere poſſit ſua auctoritate. Oblationem, quam præſentationem vocant, in hoc cap. vocat collationem. Conferre enim videtur patronus, qui quem exhibet Epiſcopo clericũ, vt eum faciat poſſeſſorem beneficij, vel Eccleſiæ vacantis, *cap. vlt. ẽ de conceſſ. prebend. cap. 4. ẽ de teſtib.* Confert, qui nominat & exhibet idoneum: quia non poteſt non Epiſcopus ſequi iudicium eius, quem Epiſcopus inſtituit.

Ad cap. 7. Cum Apoſtolica.

SEquitur cap. 7. quod pertinet ad hanc ciuitatem Bituricenſem. Controuerſia erat inter Capitulum ſancti Stephani & Monachos de Pratea, de quadam decima, quam ſibi donatam à laico quodam, puta feudi iure ab Eccleſia eam poſſidente: alioquin laicus non poſſet poſſidere decimas, niſi id iuris haberet ab Eccleſia. Et ita in *cap. 2. hoc tit.* cùm agitur de Abbate, qui decimam laico conceſſerat modo N. modo H. vt expoſuimus heri. ſic pone conceſſiſſe, vt eam non haberet pleno iure, vel proprietatis iure, ſed feudi iure, tanquam vaſſallus Eccleſiæ. Verùm, vt ad rem redeam, Monachi illi contendebant, decimã illam ſibi fuiſſe donatam à laico feudi iure, ab Eccleſia quadam eam poſſidente, & confirmatam quoque eam donationem fuiſſe conſenſu Bituricenſis Archiepiſcopi: atque adeò ad ſe iure optimo pertinere, ex *can. vlt. 16. quæſt.* 1. quem ſignificat hoc loco ſub Hieronymi nomine.

A Contra Capitulum ſancti Stephani, dicebat, conſenſum Archiepiſcopi nihil valere, cùm adhibitus fuerit ſine conſenſu Capituli, & contendebat Capitulum, ad ſe potius eam decimam rediiſſe, quoniam à ſe profecta erat & data in feudum ſupra dicto laico, non enim ſine conſenſu Capituli, transferri eam debuiſſe ad illud monaſterium. Denique non poſſe Epiſcopum confirmare donationem, ſiue ceſſionem factam decimæ, factam à laico, qui eam in feudum poſſidebat à Capitulo ſancti Stephani ſine eiuſdem Capituli conſenſu. Idque comprobabant ex *can. ſine except. 12. quæſt.* 2. Quod notatur hoc loco ſub nomine Leonis. Nam eſt Leonis Papæ. Vtraque pars nitebatur ſuo canone. Conflictus hic erat inter duos canones. De hac verò controuerſia vtraque pars compromiſit in Archiepiſcopum & magiſtrum ſcholarum, & in Petrum de Vico, Canonicum S. Auſtregiſili Bituricenſis. Sic eſt emendanda
B inſcriptio, quæ vulgo deprauata, maxime in 3. collect. Et magiſter ſcholarum dicitur, qui nunc Cancellarius, qui in Eccleſia Aurelianenſi Scholaſticus. Et hi quidem arbitri compromiſſarij, priuſquam hanc controuerſiam dirimerent, conſuluerunt Romanum Pontificem, rogantes, an laico cedente decimam, quam iure feudi poſſidet, alij Eccleſiæ, quam ei, à qua eam poſſidet vel habet, veluti Monaſterio de Pratea, non Capitulo ſancti Stephani, à quo eã habet, an ſufficiat ad eam conceſſionem, ſiue donationem cõfirmandam ſolius Epiſcopi conſenſus ſine Capitulo? Pontifex reſpondit ſufficere ſolius Epiſcopi conſenſum, cùm de monaſterij vtilitate agitur. Nec obſtare huic reſpõſo, *d. can. ſine ceſſione*: quoniam ille can. loquitur de alienatione rei Eccleſiaſticæ, quæ iure non fit ab Epiſcopo ſine conſenſu Capituli. Species autẽ propoſita hoc
C loco, & *in d. can. vlt. 16. quæſt.* 1. eſt de reuocando iure Eccleſiaſtico, quod laicus poſſidet, ad vſum Eccleſiaſticum donante laico, quod fit rectè adhibito ſolius Epiſcopi conſenſu, vt ex Concilio Lateranenſi confirmat, quod exſtat in *cap. 7. de priuil. & in cap. 31. de prebend.* Ducto inde argumento à contrario ſenſu. Itaque concludit Pontifex, propoſitiones eorum can. quæ inuicem pugnare videntur, diuerſas eſſe, non contrarias vel aduerſas. Separant Dialectici aduerſas propoſitiones à diuerſis. Separant & ſæpe iuris auctores, *vt l. 3. ff. vt legat. nom.* diuerſas conditiones à contrariis.

Ad cap. 8. Tua.

EX eodem can. *ſine exceptione, 12. quæſt.* 2. cuius auctoritate Pontifex vſus eſt *in cap. 7.* Idem Pontifex in hoc
D cap. 8. ſtatuit, non poſſe Epiſcopum, non adhibito Archidiacono, ſi ſolum eum adhibuerit ſine Capitulo vniuerſo, non poſſe inquam conferre perpetuo iure vacantem Eccleſiã Baptiſmalem, in qua ſolent recentes nati pueri tingi vnda ſalutari, Eccleſiam parochialem, non poſſe, inquam, eam conferre ſine conſenſu Capituli. Et maxime ait, maxime nõ poſſe eam conferre monaſterio habenti ius patronatus in ea Eccleſia: quia collocatio illa, quæ fit monaſterio vel conuentui certo, perpetua eſt: quoniam monaſteriũ nunquam eſt interiturum. Et collatio perpetua Eccleſiæ ſanè pro alienatione habetur. & omnium ſanè maxime collatio eſt inhibenda, quæ fit monaſterio ſine conſenſu Capituli.

Ad cap. 9. Paſtoralis.

E IN cap. penult oſtenditur, Epiſcopum etiam ſine conſenſu Capituli, vel ſine auctoritate Romani Pontificis, non poſſe vnius parochiæ vel parochialis Eccleſiæ reditus, vel obuentiones in totum, vel pro parte, nec conſentiente patrono Eccleſiæ, piis & religioſis locis conferre, conſtitutio nimirum in ea Eccleſia vicario perpetuo eique reſeruata, vt oportet, portione congrua, vt ſe alat & tueatur, videlicet ſi idem antea religioſi in ea Eccleſia non obtinuerit: quia noua onera parochiis imponi, vel impoſita iam olim augere Concilium Lateranenſe non patitur, *cap. prohibemus. ẽ de cenſibus.* Et diuiſio parochiarum religioſè obſeruanda eſt: diuiſio vetus iuxta decretum Dionyſij Papæ, id eſt, iuxta *can. Pium. 13. quæſt. 1.* Hoc tantùm monaſteriis datum eſt, ſed iure antiquo, non nouo, &

nihil

nihil Eccleſiis, quas conſtituit Epiſcopus in parochia ſua, vt A ſi Monaſterium conſtituat, in id tranſcribat, & tranſcribere etiam ſine cõſenſu Capituli poſſit, quinquageſimam partem redituum ſuæ Eccleſiæ, vt ſignificat ſatis apertè, cap.penult. vel ſi conſtituat aliam Eccleſiam, vt poſſit in eam transferre centeſimam partem redituum ſuæ Eccleſiæ, *cap.pen.& quaſt. 2.& cap.penult.* ꝫ. *de donat.* Cum hoc vero cap. etiam coniungi velim *cap.7.* ꝫ *.de donat.* quod eſt eiuſdem Pontificis, & eãdem ſententiam exprimit.

Ad cap. vlt. Etſi membra.

CAp. vltimum hoc titul. eſt Honorij 3. Sic eſt corrigenda inſcriptio hoc titul. & exſtat in 5. coll. vt non poſſit Archiepiſcopus habere Concilium prouinciale, de quo diximus B ſatis in *cap 29.* ꝫ *.de prebend.* non vocatis, vel non admiſſis in tractatu negotiorum, quæ in eo Concilio agitantur, Capitolis diœceſeos ſuæ Epiſcopis ſuffraganeis, qui eis ſubiacent, & capitulis eorum ſiue collegiis: maxime ſi negotia, quibus de tractatur, contingãt capitula, quoniam durum eſt & iniquum non intereſſe capitula tractatui, qui ad ſe reſpicit. Sententia breuiter hæc eſt. Cum habetur Concilium prouinciale ſiue Metropolitanum, ab Epiſcopo ſcilicet nõ tãtum omnes Epiſcopi ſuæ diœceſeos vocandos eſſe, ſeu admittendos in Concilio, ſed etiam fratres Canonicos eorundem.

AD TITVLVM XI.

De iis, quæ fiunt à maior. parte capit. C

Ad cap. I. Cum in cunctis.

SEquitur titul. 11. De iis, quę fiunt à maiori parte Capituli, vt ſcilicet quod maior & ſanior pars Concilij, Collegij, Capituli ſtatuerit, id ius ratúmque ſit. Lex hęc eſt curię & iudiciorũ & cõciliorũ omniũ corporũ ſiue Collegiorum, vt quod maior pars ſtatuit, id omnes ſtatuiſſe intelligãtur, *l. quod ma. ad munic. l. 160. §. 1. de reg. iur. l. in fi. Cod. de legat. lib. 10. Lex eſt curiæ* inquit Symmachus, *vt maioris apud me numeri antiſtet auctoritas.* τῆρον τὴν δόξαν τῆς πολλῆς, inquiunt Græci, & Ariſtoteles κρεῖττον τὸ πλεῖον. Lex iudiciaria aut caput, vim legis iudicariæ in epiſtolis Cœlij ad Ciceronem, *Quod iudicũ maior pars iudicaſſet, id ius ratũ eſto.* Quod igitur maiori parti Capituli placitũ D eſt, ſi rationi congruat, hoc ſemper intelligitur, & vtilitati Eccleſiæ, id minor pars impedire nõ poteſt, quo minus obtineat, etiamſi conſuetudinem aliquam oſtendat, quam ſe obſeruaturum, dum in collegium reciperetur, iurauerit, quia non deiurium, ſed iniurium eſt, quod à ratione & vtilitate Eccleſiæ alienum eſt. Non omne iuſiurandum eſt ſeruandum. Imo & qui id iurauerit ſe ſeruaturum, quod in more eſt contra vtilitatem Eccleſiæ, arcetur communione in cap. 1. donec pœnitentiam egerit, quaſi periurij. Iuſiurãdum pro periurio haberent, quod eſt, παράδοξον.

Ad Cap. II. Quaſiuit.

E

SEquitur in cap. 2. quod eſt ſcriptum Gilberto Claremontano Epiſcopo; Interdicere ſacris in eccleſia aliqua quoſdã ex canonicis capitulum non poſſe ſine conſenſu Epiſcopi, & totius, ſiue maioris partis. Capituli. Quod tamen plerique canonici audebãt, rapta occaſione, vel ex penſione nõ ſoluta, quæ dabatur Eccleſiæ, vel ex delicto, quod admiſiſſet clericus aut Parochianus laicus aliquis. Verum ſi quis quid deliquerit aduerſus Eccleſiam, is ſolus Eccleſiaſtico more coercendus eſt, non interdicenda vniuerſa Eccleſia: quia, vt ait, quod ſumit ex *l. ſancimus. de pœn. peccata ſuos tantum auctores tenere debent, nec pœna vincere noxiam.* Seneca in Hercule Oetheo, culpa par odium exigit, cur ſæua modicis ſtatuis. Res eſt aperta.

Ad cap. III. Ex ore ſedentis.

SEquitur, *cap. 3. & penult. ex ore ſedentis, &c.* Quod deeſt, ſuppleri oportet ex 1. Epiſt. Innocẽt. epiſt. 289. & quod ſequitur, ita legendum hoc loco. *Accedentibus ad præſentiam noſtram T.* Scribit autem ad Sipriſſum & Prępoſitum Auguſtanum, & Bernardum. Vulgo male, T. & B. ac ſi ſcripſiſſet Tancredo & Bernardo. Species eſt de Præpoſito Auguſtanæ Eccleſiæ, qui electus in Epiſcopum Brixienſem, deſierat eſſe Præpoſitus, *vt c. 6. & de conc. præb. c. cũ in cunctis* ꝫ *. de elect.* Nec tamen ſibi Capitulum alium Præpoſitum elegerat, quod fidẽ electo in Epiſcopũ Brixienſem dediſſet, ſe alium non electurum Præpoſitũ in locũ ſuum, antequam Rom. Pontifex eum inauguraſſet & cõfirmaſſet in Brixienſi Epiſcopatu. Verum ante confirmationem Pontificis Cœleſtinus Papa, anteceſſor Innocẽtij III. auctoris huius cap. mandat Capitulo Auguſtano, vt Bernardum in Præpoſiti locum eligerent, cui Bernardo etiam tranſmiſit annulum aureum pro ſymbolo inueſtituræ, vt *capit. 4. ſupr. de conc. præbend. cap. 12. de ſenten. & re iud.* Annulus aureus & ſcipio eſt ſymbolum inueſtituræ. Inueſtitura dignitatis Eccleſiaſticæ, inueſtitura feudi cuiuſcumque fit per annulum & virgam, per ſcipionem, Pontifex, inquam, pro ſymbolo inueſtituræ Bernardo miſit annulum. Qua ex re tamen, id eſt, ex ſola miſſione annuli, per quã inueſtiretur, ſanè inueſtitus fuiſſe non intelligitur. Miſſio annuli non inueſtit, ſed datio, traditio. Vnde poſteà confirmatione ſequuta electi Epiſcopi Brixienſis, ritè videtur Capitulum, neglecto mandato Cœleſtini, proceſſiſſe ad electionem Præpoſiti, & elegiſſe H. Decanum ſuæ Eccleſiæ, & confeſtim defuncto H. Siphardum de cõſenſu maioris partis, inquam, maioris tum numero, & auctoritate, ſicut in *l. maiorem Dig. de pactis* dicitur, maiorẽ partem creditorum æſtimari, non tantum ex numero, ſed etiam ex dignitate perſonarum. In electionibus, quod ſtatuerit maior & dignior pars, eſſe ſequẽdum. Rite igitur & legitime eſſe electũ, & mox H Sipriſſum, quia & B. ille, qui nitebatur mãdato Cœleſtini H. quaſi adhuc viuente Honorio, adhuc quaſi Præpoſito exhibendo tacito iuri ſuo renũtiare videbatur. Et quia erat etiam B. in minoribus ordinibus inſtitutus, nondum erat in ſacris, nondum peruenerat ad ſacros ordines, puta ſubdiaconatum, diaconatum, ideoque nõ poterat promoueri ad dignitatem Eccleſiaſticam, *c. 5.* ꝫ *. de ætate & qualitate.*

Ad cap. Vltim. Ex parte.

CAp. vltimum ſcriptum eſt ad Archiepiſcopũ & Capitulum Rhotomagenſe, vt cum agitur de reſtauranda Eccleſia, de ſartis tectis Eccleſiæ, cum Archiepiſcopo ad eam rẽ contribuat quiſque Canonicus, quiſque beneficiarios, *vt cap. 1.* ꝫ *. de Eccleſ. ædif.* & vt contribuat, quod Capituli maior & ſanior pars decreuit. Et hoc quoque apertũ. Et exſtat integrior & emendatior hæc conſtitutio *5. epiſt. Innocentij epiſt.* 258.

AD TITVLVM XII.

Vt Eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur.

SEquitur vt exponam tit. 12. ſimul & tit. 13. Nam & tit. 12. vnam tantum conſtitutionem habet Innocentij III. quæ exſtat integrior in epiſtolis eiuſdem lib. 1. & epiſt. 365. Præcipua autem eius definitio hæc eſt, vt is, qui confert beneficium Eccleſiaſticum, vel Eccleſiam alteri adminiſtrandam, id beneficium officiúmve cõferat integrum pleno iure, ſine vlla deminutione, non retento ſibi reditu, exempli gratia, anni, biennij aut triennij, aut quotannis reditus parte certa. Hęc retentio recipit Simoniam. Et ita eſt decretum Concilio Lateranenſi, *can. prehibẽ.* ꝫ *. de cenſibus can. penultim. 1. quæſt. 3.* Diſtinctio tamen huiuſmodi adhibenda eſt: aut Epiſcopus ante col-

lationem beneficij vacătis fructus certo tempore percepit ex A certa cauſa, veluti diſſoluendi æris alieni cauſa, quod defunctus contraxerat, *vt cap. penultim. ꝫ. de verb. ſign.* & poſt Concil. Lateran. Alexandri III. *parte 29. cap. 6* Aut fructus percepit ex conuentione, ex compacto habito cum eo, cui poſtea contulit beneficium, vel habito cum interprete, & parato eius, *Le truchemẽt, la perſoncte.* Hoc poſtremum illicitum eſt, prius illud licitum. Aut poſt collationem beneficij Epiſcopus eius beneficij fructus percepit etiam ex cõuentione habita cum, eo cui contulit beneficium. Et hoc quoque illicitum, imo & multo magis illicitum, id eſt ſimoniacum eſt. Agitur in hoc capit, de Cancellaria Mediolanenſis Eccleſiæ, quòd officium ſiue beneficium Pontifex plane cenſet eſſe ſpirituale, qui eo conferendo ſimoniam cõtrahi dicit, ſi fructus collatos ſibi retineat & nodum officium conferat: & quia multa ad Cancellarij officium pertinent, quæ ſpiritualia ſunt. Qui vero in Eccleſia aliqua officium exercet, is etiam inter cætera præeſt Bibliothecæ Eccleſiæ, qua de cauſa & Bibliothecarius dicitur, & eo quoque officio per librum inueſtiri ſolet, vt eſt in integriore epiſtola Innocentij II. Dicitur & Cancellarius, quia ſigillum tenet Eccleſiæ, idque appendit literis Eccleſiæ, eòve obſignat literas, quæ concipiuntur Eccleſiæ nomine. Et merito dicitur ſigillum Eccleſiæ, non ſigillum Epiſcopi, quod aliud eſt. Sigillum Epiſcopi mutatur morte Epiſcopi, ſigillum Eccleſiæ non mutatur morte Epiſcopi. Sigillum & bulla dicitur in eadem epiſt. *in 3. coll. & in 3. coll. Dec.* Vt Harmenopulus quoque, *βαλλωτήριον*, & in Conſtitutionibus Imperatorum Conſtantinopoleos *χρυσόβουλλον*, & *μολυβδίνη βούλλα*, plũbea bulla in libro officiorum palatij Conſtantinopolitani nuper edito. Et non hac ratione tantum improbatur collatio Cãcellariæ facta ab Archiepiſcopo Mediolanenſi, quod is ſibi Cãcellariæ fructus retinuiſſet, ſed quod etiam eam collationem feciſſet. Nam & obſcore, & modo negant, ſe eam collationem feciſſe inconſtanter, quando affirmant ſe feciſſe eam, ſuppreſſiſſe per annum integrum, atque ita in errorem induxiſſe Roman. Pontificem, exiſtimandi ius conferendæ Cancellariæ ad ſe deuolutum. Ac poſtremo quod maius, idoneo quoque homini illud beneficium contuliſſe. Plenior, vt iam demonſtraui, huius cõſtitutionis ſpecies exſtat in illa epiſtola.

AD TITVLVM XIII.

De rebus Eccleſiæ alienandis, vel non.

Titulus 13. quem etiam abſoluã, eſt, *de rebus Eccleſ. non aliẽ.* Regula hæc eſt vtriuſque iuris, quæ proponitur in hoc tit. exemplo prædiorum, quę ad minores quam 25. annorum natu pertinent, quorum iure Eccleſia cenſetur, *vt ait cap. vltim. eiuſdem tit. in 1. coll.* Nemini licere prædium Eccleſię ruſticum vel vrbanum, aut mancipium ruſticum, quod vt Iulianus antecesſor, ait in *Nou. 7.* veluti membrum eſt prædij ruſtici; nemini inquam id licere alienare, vel ſpecialiter pignori obligare, vt *d. Nou 7. & l. iubemus. 2. Cod. de SS. Eccleſ. & cap. 5. hoc tit.* Nec quidquam intereſt, prędium illud ſit propriè deſtinatum menſæ Epiſcopi, vel Capituli, an in alios vſos Eccleſiæ, *cap. 8. & 10. hoc tit.* Nihil etiam intereſt prædia ſint Eccleſiaſtica, an decimæ, vel iura regalia Eccleſiis munificentia Regum collata, *cap. 8. hoc tit.* De quibus regalibus etiam Epiſcopũ inueſtiri moris eſt nominatim, *cap. 1. de iis, quæ fiũt à maiori parte capituli. 3. coll.* E Nam & regalia, quæ à Regibus collata ſũt Eccleſiis, vel decimę non poſſunt alienari: dari tamen poſſe in feudum, iam ſupra diximus ſuperioribus titulis, & repetemus paulo ꝫ. Ait in cap. 5. nulli liceat alienare rem immobilem Eccleſiæ, nulli, nec Epiſcopo igitur, vel Abbati, nec Presbytero vel Diacono, vel defẽſori Eccleſiæ. Hoc dico, Eccleſiæ vel etiam Regi. Qui res Eccleſiæ à Rege accipit, excõmunicatur, *cap. 2. hoc tit.* niſi, vt fit, interuenerit cõſenſus ſommi Põtificis. Excommunicatur etiã Presbyter vel Diaconus, vel Endicus, vel etiam Syndicus Eccleſiæ, quia alienanti rem mobilem Eccleſiæ ſubſcri-

A bit, *cap. 6. hoc tit.* Porrò alienationis verbo ait, in *cap. 5.* cõtineri venditionem, donationem, permutationẽ, & emphyteuſim, ſiue locationem perpetuam, non temporariam, quod ſumitur ad verbum ex dicta Nouel. 7. & Iuliani ad eam interpretationem. Et vſurpantur in hanc rem eandem verba in Capitulis Caroli Magni additione 3. Vnde patet, in hoc cap. 5. expungendam eſſe vocem *cõdictionem.* Alienationis autem verbum cõtinet condictionem. Faceſſat illud *condictionem.* Hoc enim non eſt in ſupra dictis locis. Nam quis vnquam audiuit cõdictionẽ eſſe alienationis genus. Ex hoc vero prohibetur alienatio rerum Eccleſiæ. Apparet etiam manumiſſionem ſeruorum Eccleſię prohiberi, *vt l. obligari. de auct. tut. l. alien. 1. §. qui ſi. deicommiſſaria. de fideicomm. libert. l. vlt. Cod. de reb. alien. nõ alien.* At ex *cap. 3. & 4. hoc tit.* adhibenda huiuſmodi diſtinctio eſt, vt ſi Epiſcopus de ſuis bonis, Eccleſiæ nihil cõtulerit, ſeruos Eccleſiæ manumittere non poſſit. Si quid vero de ſuo Eccleſiæ B donauerit, vel alio modo auxerit facultates Eccleſiæ pro modo eius, vt in Canonibus definitur, vt ſeruos quoſdam Eccleſiæ manumittere poſſit, iure tamen patronatus Eccleſiæ conſeruato. Adhæc notãdum, poſſe etiam Epiſcopum vel Abbatẽ ſub quo plures ſint Eccleſiæ, ex vna Eccleſia ſumptuũ poſſeſſionem applicare alteri, vel vnius Eccleſiæ poſſeſſionem cõmutare cum poſſeſſione alterius Eccleſiæ, non quidem temere, & pro libidine, ſed ex conſenſu vtriuſque Eccleſiæ, *cap. 1. hoc tit.* Itemque aliam quamcumque poſſeſſionem Eccleſię ex iuſta cauſa Epiſcopum alienare poſſe, de conſenſu Capituli nimirum, vt ex eius pretio reparet meliorem & fructuoſiorẽ poſſeſſionem, *cap. 1. & 8. ꝫ. de his, quæ fiunt à prælatis, ſine conſ. cap. 8. §. vlt. hoc tit.* Ac præterea ſi quis ex ſylua ad Eccleſiam pertinente nouale fecerit, ſi ſylua cæſa illic ſationes fecerit ei, qui agrum meliorem fecit: hoc modo noualia perpetuo iure ſub annuo canone, annuo vectigali vel cenſu, annua penſione C concedi poſſunt iure emphyteuſeos, *cap. 7. hoc tit.* Emphyteuſis eſt contractus, quo dominus fundi deſerti & ſqualidi, non admodum fructuoſi vſum & fructum alteri concedit, quem ſua induſtria percipere poterit, inſerendo, plantando, arando, poliendo ea lege, vt pro eo pendat domino vectigal certum quotannis. Et ſic empyteoſis eſt contractus, quo fructus fũdi, quem quis colit, ei conceduntur à domino, ea lege, vt ſi eum nondum excoluit, excolat, præſtito quotannis certo canone. Eodem vero modo, ſi iuſta interuenerit cauſa, & id vſus Eccleſiæ poſtulet, etiam poteſt prædium Eccleſiaſticum in feudum dari, *cap. 10. hoc titul.* Prædium, inquã, vel decima, vt *cap. 8. hoc tit. & cap. 2. & 7. ꝫ. de his, quæ fiunt à prælatis, cap. 7. ꝫ. de conſtitut.* Attigi ferè omnia capitula huius tit. ex quibus neceſſario conſequitur, quod tamen nondum attigi, quodque eſt in *cap. vltim. hoc tit.* Et multo minus laicos religioſos (ſunt quidẽ D laici religioſi *auec les freres cõuers*) in *cã. laicos. 16. q. vlt. & cã. 1. 66. diſt. & cap. 10. ꝫ. de conſtit. 100.* Laicos, inquam, quamuis ſint religioſi, multo minus poſſe vendere feuda, aut prædia Eccleſiæ, vel vſurpare iuriſdictionẽ Eccleſiæ, vel mortuaria, inquit, id eſt, commoda, quæ ad Eccleſiam redeũt morte alicuius, vel iure legati, ſi quis defunctus Eccleſiæ legauerit, vel iure oblationum, quæ nomine defunctorum offeruntur, & ſunt quæ mortuaria dicuntur hoc loco, & *capit. congruente. ſupra. de offic. iud. extraordin.*

AD TITVLVM XIIII.

De Precariis.

Titulus 14. eſt de Precariis. Precariæ autem ſunt conuentiones, ſiue contractus, quibus hoc agitur, precario rogante eo, qui prædiorum ſuorum quorundam proprietatem cedit Eccleſiæ, voluti remunerationis & beneficij cauſa, vt ea prædia, vel ſola, vel adiunctis aliis prædiis eiuſdem Eccleſiæ, poſſideat naturaliter, & fructus percipiat, ſub onere certo, ad tempus certum, vel in perpetuum, ita ſcilicet, vt etſi non poſſit eas conuentiones ad ius ſuum quandocunque Eccleſia reuocare,

uocare, vel Epiſcopus, aut Rector Eccleſiæ, tenouētur eędem hæ prouentiones ſiue precariæ quinto quoque anno, vt caue-tur *cap. 1. hoc tit.* Et poſſunt quidem precarię huiuſmodi etiam vinculo pœnæ conſtringi, quam incurrat Epiſcopus, vel Rector Eccleſiæ, qui eas fecit, vel ſucceſſor eius, ſi eas precarias ſoluerit, ſi non ſeruauerit, maximè, ſi iuſta & probabilis earum faciēdarum cauſa fuerit. Nam ſi nulla fuerit cauſa iuſta, nulla ratio, reuocari quandocunque poſſunt. Quę eſt ſententia cap. 2. Succeſſor, inquit, anteceſſoris ſui pœna non obligatur, vbi *anteceſſorem, pro deceſſore*, accipit, vt Tertullianus aliquando. Hoc autem diſtare precarias *in cap. 3.* quod eſt vlt. *hoc tit.* oſtēditur, ab eo negotio, quod precarium dicitur in iure ciuili, quòd precariæ, vt dixi, temere non reuocentur, ſi earum origo & cauſa rationabilis, & Eccleſiæ vtilis fuerit. Precariū ſoluitur & reuocatur, quandocunque ei, qui id conceſſit, libuerit, B *l. 1. Digeſt. de precario*, ſtatim atque id conceſſit, ſi ſtatim mutauerit voluntatem, ſicut depoſiti quoque reuocatur, quandocunque depoſitori placuerit etiam ſtatim, *l. 1. §. eſt autem. depoſiti. & cap. 2. J. de depoſito*. Precarium etiam morte eius, cui cōceſſum eſt, ſoluitur, quia perſonæ tantum conceſſum videtur, *l. 12. §. vltim de precario*. Soluitur etiam alienatione rei precario conceſſæ, facta ab eo, qui id conceſſit, niſi acceſſerit voluntas & confirmatio emptoris, *l. 8. §. illud eodem titul. & in hoc capit. 3.* Quod totum ſumptum eſt, ex iure ciuili. Præterea precarium eſt gratuitum, precariæ pluratiuo numero non item: quia cōceduntur ſub onere certo. Vtrūque tamen precariæ & precarium beneficium eſt, & liberalitatis ſpecies quædam, vt Tertullianus ait aduerſus Hermogenem: *Tribus modis aliena ſumi, iure, beneficio, impetu* id eſt, *vt ipſemet interpretatur, dominio, precario, vi.* Neuter quoque tit. poſſeſſionis, vel precariæ, vel preca- C rij, etſi iuſtus ſit *l. 7. §. inter. communi diuid. l. quæcunque. §. de Public. in rem act.* Neuter inquam per diuturnam poſſeſſionem Eccleſiæ præiudicat. *can. ſæpe ſit 12. quæſt. 2. can. clerici. 16. q. 3.*

AD TITVLVM XV.

De commodato.

Ad cap. Vnicum.

Titulus 15. eſt de Commodato. Commodatur etiam precibus, impetratur precibus adhibitis, cōtrahitur, cum quis à domino rem vtēdam rogat. & inde cōmodatarius precarius poſſeſſor à Sal- D uiano Epiſcopo *1. lib. ad Eccleſ. Catholic.* Verū diſtat commodatum à precariis, quia reuocatur & repetitur à domino, & à precario quia nō reuocatur, quandocunq; libuerit commodatori, ſed vſu demum expleto, in quem res commodata eſt. Nec enim intempeſtine & importunè reuocari commoduni poteſt, vt eſt expreſſum *in cap. hoc tit.* quod vnicū eſt ex iure ciuili, puta *ex l. ſi in commodato. §. ſicut cōmodat.* Adiicitur etiam in hoc cap. vnico ex iure ciuili, quia plerunque id commodatum fit gratia commodatarij. Qui re commodantis opus habet in re commodata præſtat omnem culpam, id eſt, exactiſſimam diligentiam in eam ſeruandam & etiam leuiſſimam, non etiam caſum fortuitum, ſiue damnum fatale, niſi poſt moram, vel niſi & caſum fortuitum in ſe receperit, *l. contractus. de Reg. iur. l. ſi certo. §. commodatum. ff. commodati.* E

AD TITVLVM XVI.

De Depoſito.

Ad cap. I. Grauis.

Sequitur titul. 16. *De Depoſito.* Cum Canonico, qui pecuniæ apud ſe depoſitæ furtum facit, eſt actio, nō cum Eccleſia vniuerſa, ſi in Eccleſiæ vtilitatem pecunia verſa non ſit: quia perſonæ commendata eſt, non Eccleſiæ. Ergo cum Eccleſia non eſt actio depoſiti vel

A furti. Ac præterea *in cap. 1. hoc titul.* cenſet Pontifex, Canonicum illum, penes quem Epiſcopus pecuniam ſuam depoſuit, vinculis & tormentis coercendum eſſe à iudicibus Eccleſiaſticis. Quod maximè notandum eſt, vt poſſint Eccleſiaſtici iudices, puta Epiſcopi hac coercitione vti, donec ſatisfecerit & confeſſus fuerit, reddideritque depoſitum. Plerunque depoſita ſecreta ſunt citra probationem. Qua de cauſa ex 14. *tab.* etiam depoſiti actio irrogabat infamiam. Sin vero ea pecunia conuerſa fuerit in rem Eccleſiæ, tum fateor cum Eccleſia eſſe actionem in factum hoc iure, vt eam pecuniam reddat & reficiat, ex reditibus Eccleſiæ *vt ait in fin. cap. 1*, aut debet Eccleſia pro ea pecunia, cum Epiſcopo certa parte reditum decidere, tranſigere.

B

Ad cap. II. Bona fides.

IN cap. 2. oſtenditur, à depoſitario in ſeruanda re depoſita præſtari dolum malum duntaxat: quia non fit depoſitum gratia depoſitarij, ſed deponentis. Proinde ſatis eſt, depoſitarium præſtare dolum malum. Quod & in eo, qui precario rogauit, obſeruatur, quod precarium ſit negotium, inſtabile & infirmum, ſicut & depoſitum, cum vtrunque poſſit reuocari conceptum. Dolum malum, inquam, & latam culpam, vtputa ſi minus diligens fuerit in rebus depoſitis, vel precario conceſſis, quam in ſuis, *l. quod Nerua. depoſiti l. 8 §. cum quoque. & generaliter, de precario.* Culpam autem depoſitarius non præſtat, niſi poſt moram, niſi in mora fuerit reddendi depoſitum, poſt moram præſtat & omnem culpam, & caſum fortuitum, vel niſi vltro ſe depoſito obtulerit, vel, niſi mercedem pro cu- C ſtodia acceperit. Quo genere depoſitum fit vtriuſque gratia: vel, niſi id actum ſit, pacto conuento, vt omnem culpam & omne periculum præſtaret, *l. ſi vt certo. §. nunc videndum. depoſiti. l. 1. § ſæpè depoſiti.* Quæ omnia ſumpſit ex iure ciuili. Suaue fuit Gregorio IX. ea decerpere ex iure ciuili. Additur in cap. 2. quod eſt certiſſimum, repoſcenti depoſitum. non poſſe obiici compenſationem vel deductionem debiti, vice verſa & vice mutata, *l. vltim. Cod. de compenſ.* Et inde Paulus 2. *ſent. tit. de depoſito.* in actione depoſiti compenſationi locum non eſſe, compenſationem non poſſe remorari, reſtitutionem rei vel pecuniæ depoſitæ.

AD TITVLVM XVII.

D

De Emptione & venditione.

Ad cap. 1. Placuit.

Sequitur *titul. 17. de emptione & venditione*, quem duæ recitationes facile vobis abſolutum reddent. In capit. 1. hoc conſtituitur, vt Presbyteri plebes ſuas admoneant, vt hoſpitales & benignæ ſint, nec tranſeuntibus carius vendant panes, & cæteras res venales, quæ ad victum quotidianum vſui ſint, quam veneant in foro rerum venalium, ne olera carius habeantur, quam in foro olitorio, ne vina pluris, quam in foro vinario, *vt l. 2. Cod. Theod. de pub. comp.* vt ſpecies diſtrahãtur preciis, quæ in foro rerum venalium, *inquit*, habeantur, *& l. vl-* E *tim. Cod. vt nemini liceat in coempt. ſpecier lib.* 10. Quæ eſt Græca conſtitutio, vt præbeant, inquam, iuxta id, quod ſeruatur in foro rerum venalium. Et in Pragmatica ſanctione Iuſtiniani Imperatoris, quam fecit ad petitionem Vigilij Papę. *Pretiis*, in quit, *pro ſpecierum venalitate, quæ tunc temporis in foro rerū venalium obtinere noſcūtur.* Et Caſſiodor. 12. veniat. *quoniam in Iſtria vinum abunde natum eſt, exinde quãtum de ciuitatibus illis ſperatur, poſtulate, ſicut in foro rerum venaliū reperitur, quatenus nec ipſi lædi poſſint, cùm eis pretia iuſta ſeruãtur.* In hoc cap. ait, *ne carius vendant, quam in mercatu vendere poſſint*, id eſt, in foro rerum venalium. dixit, *Admoneant*, Verum mox addit, *& compellant iure poteſtatis ſuæ, & cenſura Eccleſiaſtica, modo iuſto & præſenti pretio vēdere.* Huius rei curam ad Presbyteros pertinere. Quod

valde

valde notandũ, ne pluris quidquam veneat extra forum (ſeorſum à foro.) quam in foro venire ſoleat. In ponẽdo iuſto pretio ſpectatur forum. lex & vſus. Presbyteros autem Scholaſtices rectè Epiſcopos interpretatur, vt probaui in *cap. 1. ſup. de cohab cler. & mul.* Certe, qui in Actis Apoſtolorũ cap. 20. initio Presbyteri, paulo poſt Epiſcopi vocantur, ſed poſtea ſeparati ſunt Epiſcopi à Presbyteris, & cœperunt Presbyteri eſſe ſecundi ab Epiſcopis, tertij Diaconi, quarto ſubdiaconi, ſi ſoli in ſacris conſtituti eſſe dicuntur, non qui minorum gentium ſint clerici.

Ad cap. Vt menſura.

IN cap. 2. hoc tit. indicitur certa pœna ſeu pœnitentia iis, qui falſam menſurã & pondera publica habent. Iure ciuili huius rei pœna eſt, relegatio in inſulam *l. annonam, de extraord. crim.* Eum qui habuit falſas menſuras, in inſulam relegant, & in duplum actio, quæ datur ei, qui falſa pondera vel mẽſuras, quive, (vt Solomon loquitur) habent pondus & pondus, mẽſuram, & menſuram, id eſt, menſuram paruam & magnam, vt modo hac, modo illa pro libidine vtantur in rem ſuam & perniciem emptorum.

Ad cap. III. Cum dilect. & penult.

QVod habetur *in cap. 3. & penult. hoc tit.* vtrũque ſimul explicabimus. Congruit omnino cum *l. 2. C. de reſci. vẽd.* vt venditore poſtulante poſſit reſcindi venditio rei immobilis, ſi pretium, quod venditori numeratum ſit, minus ſit dimidia parte veri & iuſti pretij. Venditore poſtulãte, inquam, & emptore quoque non abnuente, rem reſtituere, & pretium, quod dedit, recipere. Nam ſi emptor omnino venditionem reſcindi nolit, ſanè non reſcinditur, ſi modo paratus ſit ſupplere, quod iuſto pretio deeſt, ſi paratus ſit integrare iuſtũ pretium. Quod confirmat etiã *l. 8. C. eod. tit. & l. 1. Cod. ſi maior fact. alien. fact. rat. hab.* & Romani Senioris nouella quædam Græca. Sed hęc iura omnia de venditore fraudato loquuntur, non de emptore. Hoc ius interpretes porrexere ad emptorem. Quod iam diu multis in locis refutaui, & euici etiam, & ſubſecuta ſunt pleraque Senatuſconſulta, quæ hoc iuris ſtatuunt habere tantum locum in venditore, quem inſania aut neceſſitas eò perduxit, vt minoris rem ſuam venderet, & adeo minoris, vt nec pretij nomine ferret dimidiam iuſti pretij. Cùm verò, vt dixi, in arbitrio ſit emptoris, agente venditore de reſcindenda venditione ex ſupra dict. cauſa, vel adſentire, vel diſſentire reſcitioni. integrato iuſto pretio, inde apparet, venditionem ex hac cauſa ipſo iure non reſcindi, vẽditionem non omnino reſcindi, vt *l. 1. §. ſi quid in fraudem. & § ſequ. ſi quid in fraud. patroni.* Quamobrem in ſpecie huius capit. male iudicarunt delegati iudices à Romano Pontifice, qui venditionem nullã eſſe pronuntiarunt, ob id, quod minoris res veniſſet, quam quod efficeret dimidiam partem iuſti pretij. Quoniam venditio ſanè valet, nec reſcinditur ipſo iure, nec facto quoque ipſo, niſi ex voluntate emptoris. Species hæc eſt: Capitulum Bellouacẽſis Eccleſiæ conquerebatur de venditione cuiuſdam ſyluæ, nuncupatæ nigra vallis. *Noirual en Beauuaiſis*, quẽ quidem Canonici ſuæ Eccleſiæ, cæteris Canonicis ignorantibus, & inconſulto Capitulo, dicebãtur, feciſſe decem libris Abbati Caroli loci. Sic vocatur illud Monaſterium in libro Fiſcali Romani Pontificis, in quo etiam ponitur Monaſteriũ illud in diœceſi Syluanectenſi *Senlis.* Sic legẽdum etiam in inſcriptione capit. 10. ſupra. Vulgo dicimus *l'Abbaye de Charlieu.* Quidam, inquam, Canonici inconſulto & inuocato capitulo ſyluam Abbati Caroli loci decem libris vendidere, quæ tunc temporis erat digna 40. marcis. Quamobrem quaſi ſylua dimidio minoris vendita, capitulum agebat de venditione reſcindenda. & Iudices in hanc rem dati à Romano Pontifice, Epiſcopus ſcilicet Neorinenſis, *Qui eſt de Teremmie, qui n'eſt plus*, & Decanus Rheſienſis teſtibus quibuſdam fidem habentes, qui dicebant, eam ſyluam veniſſe dimidio minori, pronuntiauerunt venditionem non valere. malè. Si ita Capitulum egiſſet, quòd non adhibito conſenſu ſuo facta vẽditio *ſine conſenſu ſuo* fuiſſet: rectè iudices pronuntiaſſent, venditionem non valere. *cap. 2. de his, quæ fiunt. &c.* Quia Capitulum egit hoc modo & perperam, quòd dimidio minoris ſylua veniſſet, male pronuntiauerunt, venditionem non valere. quia eripuerũt emptori venditionem & facultatem ſupplendi iuſti pretij, atque ita conſeruandæ venditionis emptionis. Et vero etiam, quod teſtes dicebant, pretium, quod Abbas numerauit (numerauit autem 10. libras) non efficere dimidiam partem iuſti pretij, id, bene ſubducta ratione, reperiſſent iudices, non eſſe verum. Nam ſi, vt vulgo exiſtimatur, Marca ſemilibram efficit, *demie liure,* conſequens eſt *40.* marcas, quanti digna fuit ſylua, vt hic proponitur, 20. libras efficere. Et Abbatem igitur, qui pro pretio numerauerat decem libras, non minus dimidia iuſti pretij numeraſſe, ſed dimidiam ipſam. Quamobrem & in fine huius capitis ait, Capitulum Bellouacenſe in diſceptationem deducere poſſe, num pretium, quod numeratum eſt, minus fuerit dimidia parte iuſti pretij. Itẽmque in iudicium deducere poſſe Capitulum, quod omiſerat, de non adhibita in venditione exploratáque voluntate ſua. Quo genere actionis planè reſcinderet venditionem totam. Dices, Eccleſia iura minorum conſequitur, *cap. vltim. de rebus Eccleſ. non alien. in 1. collect.* quod omnes probant, Eccleſiam comparari minoribus 25. annis qui in minoribus vendentibus res ſuas immobiles cũ decreto vti oportet, non ſeruatur finis pretij, qui definitur *dict. l. Cod. de reſcind. vend.* vt ſcilicet ad eum finem vſque poſſint carere ipſa citra dolum malum tamen. Nam ſemper excipitur dolus malus: etiam vendentibus maioribus circumueniri reapſe venditor poteſt. Nam & vbi magna eſt fraus, licet non ſuperet dimidiam iuſti pretij, ætatis beneficio reſcindi vẽditio poteſt, non penitus, ſed ad finem iuſti pretij, id eſt, ita, vt iuſtum pretium minor conſequatur, *l. quiſquis. C. de reſcind. vẽd. l. ſi quidem. C. de prædiis min.* Reſcindi etiam è minoribus poteſt beneficio reſtitutionis in integrum omnimodo. Et ad idem exẽplum videtur dicendum, etiam ab Eccleſia factam venditionem, etiamſi fraus minor ſit fraude, propter quã, ſi eam paſſi ſunt maiores, qui rem ſoli vendiderũt, vti poſſunt beneficio, *d. l. 2. C. de reſcind. vend.* Dicere inquam, poſſumus, idem eſſe in Eccleſia, vt Eccleſia, ſi vendiderit rem ſoli, vel vtatur beneficio *dictæ l. 2.* vel, quaſi minor penitus reſcindat venditionem beneficio prætoris. Et ita hoc in Eccleſia admittendum eſſe, ſicut in minore 25. annis definit Panormitanus hoc loco. Si malunt vti Eccleſiæ extraordinario, quam ordinario remedio *l. 2.* Quæ Panormitani definitio ſumme notanda eſt.

Ad cap. IIII. Peruenit.

CApituli 4. de emptione & vẽditione definitio hæc eſt. Si vir vxori domum quandam donauerit, propter nuptias, dotis viciſſim ab ea datæ, repenſandæ gratia, & idẽ vir poſtea cum haberet ſatis in bonis, vnde ſatisfaceret vxori, cõſentiẽte vxore, eandem domum extraneo vendiderit, & pretium in vſus vtriuſque viri & vxoris conuerſum fuerit, ac deinde emptor. manente inter eos matrimonio, eam domum ſine controuerſia per annos 30. poſſederit, *vt in hoc cap. definitur.* prædmortuo marito, nulla ſupereſt mulieri cauſa reſcindendæ venditionis, nulla ratio iure donationis propter nuptias domus ſibi vindicandæ, quaſi lucri nuptialis ſibi obuenientis morte mariti ex donatione propter nuptias. Regulariter, vt prædij dotalis, ita prædij deſtinati in cauſam donationis propter nuptias alienatio non valet, etiam ſi alienationi conſenſerit mulier *Nou. 61.* Valet tamen in ſpecie propoſita, in qua pręter conſenſum mulieris, cui donata eſt domus propter nuptias, in vicem aut penſationem dotis, multa alia concurrunt, quæ alienationem corroborant, quod pretium domus in rem communem verſum ſit viri & vxoris: quod tẽpore alienationis maritus ſatisfacere vxori par & idoneus fuerit: quod tricennio emptor domum alienatam ſine controuerſia poſſederit, conſtante matrimonio, & vtroque facile ferente, emptorem poſſidere rem ab hærede ei venditam. Quæ ſingulæ rationes etſi videantur exiguæ per ſe, multum tamen coaceruatæ & connexæ proficiunt emptori, *et.imſi non, vt fulmine*, vt

Quinti

Quintilianus loquitur, *tamen vt grandine*, iuxta illud Ouidij:
Et quæ non proſint ſingula, multa iuuant. l. inſtrumenta. Codic. de probat.

Ad Cap. V. Ad noſtrum.

SEquitur cap. 5. Quidam fœnerator, crediturus L. Titio pecuniam ſub vſuris, cum id non auderet palam committere metu pœnæ, Concilio Lateranenſi fœneratoribus manifeſto irrogatæ, *cap. 3. de vſu.* quæſito titulo commentitio emptionis venditionis, à L. Titio emit & accepit domos quaſdam & oliuarum certum modum in Sicilia, conſtituto pretio certo, & hac lege, vt venditori puta L. Titio offerenti pretium 40. vnciarum tarenorum, non quandocunque vellet, ſed offerenti poſt annos 7. & intra annos 9. vt inquam & L. Titio liceret domos redimere & repetere, ſimul & oliuas. Quo genere ita agebatur, ne venditor pretium offerre illud poſſet, & domos atque oliuas reciperet intra annos 7. vt ſcilicet fœnerator fructus medij temporis lucraretur in vicem vſurarum. Quę conuentio, quia reſipit vſuram, quia color eſt vſuræ, improbatur & iubetur emptor ille fœnerator venditori domus & oliuas quandoque reſtituere, &c. offerenti pretium, quod ab eo acceperit, quaſi ex pacto de redimenda re vendita, quòd iuſtum & ratum eſt, *l. 2. Cod. de pact. inter empt.* Fit hoc loco tarenorum mentio, quorum vſus eſt, in Sicilia, vt Albericus ſcribit in Dictionario ſuo, & acta res eſt, qua de agitur hoc loco, in tractatu illo Sicilienſi. Quod & integra Decret. indicat, quæ fœneratorem illum ait fuiſſe ex diœceſi Tranẽſi, in qua eſt Epiſcopus Pennenſis, ad quem hæc Epiſtola ſcribitur. Sic enim eſt legendum in inſcriptione, Epiſcopo Pennenſi, quod liber Fiſcalis probat Romani Pontificis. Inde patet, qui ſint Tareni. Talerij ſunt alterius gẽtis, nimirum Germanicæ ſi dicti, quod cudãtur in valle Diui Ioachimi. Et ideo dicebantur olim *Ioachimſtal*, vel tale, nouiſſime appellati ſunt *Taler*. Nam Germanis *Tal* eſt vallis. Tal dicunt pro Val.

Ad cap. penult.

CVm cap. penultim. hoc tit. eſt coniungendum cap. 40. de teſtam. Sententia autem eius iam expoſita eſt *in cap. 3.* 5. Reſtat tantum cap. vltim.

Ad cap. vltim.

IN quo ex iure ciuili ponuntur tres caſus, quibus re euicta emptori aduerſus vẽditorem nõ competit ex empto actio, vel ex ſtipulatu, quibus igitur re euicta, emptor non habet regreſſum aduerſus ſuum auctorem, id eſt, venditorem, quem vocant *ἀναφορὰν*, regreſſum: non habent *ἀναφορὰν*, aduerſus vẽditorem. Primus caſus hic eſt, ſi lite mota emptori, confeſtim emptor non laudauerit auctorem, *S'il n'a ſommé ſon garent*, vt liti ſubſiſteret, *l. 8. Cod. de euict. l. 1. Cod. de peric. & commodo rei vẽd.* Illaudatus auctor non tenetur de euictione, *Si vous ne l'auez ſommé vous, qui eſtes acheteur.* Secundus caſus hic eſt, ſi ideo contra emptorem iudicatum ſit, ſi ideo res iure iudicioque euicta ſit emptori, quod iudicio contumaciter abfuerit, vt *l. ſi ideo de euict.* Tertius caſus ſi per imperitiam iudicis emptori res euicta ſit, *l. ſi per imprudentiam. Dig. eodem tit. dict. l. 8. Cod. eodem.* Vix potero ſequentibus diebus vobis operam dare. Par enim eſt, vt ea agamus, quæ reſpiciunt conſciẽtiam & ſalutem noſtram, nec niſi poſt ferias, quo tempore reuertar ad reſponſa Scæuolæ, & nihilominus ſuis diebus perſequar reliquos titulos huius libri.

AD TITVLVM XVIII.

LIBRI III. DECRET.

De locato & conducto.

Ad cap. II. Ex reſcripto.

TIt. 18. lib. 3. Decret. eſt de locato & conducto. Et, quod in eo eſt, ea. 1. pertinet ad Vniuerſitatem Bononiẽſem, quæ
A ſemper fuit celeberrima, & dirigitur etiã ad Epiſcopum Bononiẽſem, vt ex profeſſoribus, vel ex iis, qui in ea Vniuerſitate, iuri, vel aliis diſciplinis operam dant, nemo oblata maiori mercede, hoſpitia vel cœnacula, quæ alij ſtudioſi conduxerũt, conducat in annum proximum, ſine priorum conductorum conſenſu, & antequam tempus prioris conductionis exierit, propterea quòd ex ea re ſępe oriebantur rixæ inter ſtudioſos. Quę conſtitutio cum ſit, vt apparet, relata in corpus iuris Pontificij, ideo plerique exiſtimant, porrigendam eam eſſe etiam ad cæteras Vniuerſitates. Cæterum quod notandum, alij quã ſtudioſi non prohibentur conducere hoſpitia in annum ſequentem, quæ in hunc annum aliis locata ſunt, etiam ſine cõſenſu priorum inquilinorum & cœnaculariorum, & ante expletum prioris conductionis tempus. Conſtitutio huius cap. hoc ſatis indicat ex contrario ſenſu.

B

Ad cap. II. Veſtra.

CApituli 2. inſcriptio ſic reſtituenda eſt, Honorius III. *Abbati & Cõuentui S. Petri de Pratellis Lexouienſis diœceſeos*, non Londonẽſis, quæ Abbatia hodie vocatur, *Des Preaux en Normandie.* In eo autem c. conſtituitur, vt fructus decimarũ poſſint Eccleſiæ vel Monaſteria, etiã inuitis Epiſcopis, locare, *Bailler a ferme*, quibuſcunque, qui modo conditionem Eccleſiarum faciant, non etiam vẽdere iure perpetuo, vel in feudum dare inconſultis & vetante Epiſcopo & Capitulo, *vt cap. 2. & 7. in fin. 5. de his, quæ fiunt à prælatis ſine conſenſu Capituli.* Dare ad firmam dicit hoc loco idioticos, pro locare ſub mercede, ſiue penſione certa & firma vectigali fixo, quod etiam dixere fictum promiſcuè, vt infixum & infictum. Fridericus I.
C *in conſt. de pace Conſt.* Fictum pro fixum vectigal, ſcilicet fixãve merces locationis in antiqua inſcriptione, ſic loquitur: *Senatus populuſq; Rom. vrbem Meſſalinam a prouinciæ tributis cuiuſlibet vectigalis fixi mobiliſq; penaere liberauit.*

Ad cap. penultim. Propter ſterilit. & vlt. Potuit.

QVæ ſequuntur capitula duo in hoc titulo, ſumpta ſunt omnino omni ex parte ex iure ciuili. Ac primum, quod eſt in priori parte cap. 3. & penultim. vt remiſſionem leuationem, exonerationem mercedis pro rata tẽporis Eccleſia, vel alius quilibet dominus colono dare teneatur, ſi vi diuina, ſiue alio caſu fortuito, cui reſiſti non potuerit, ſi vi tempeſtatis, ſi damno fatali fundi conducti ſterilitas contigerit. quæ magno incommodo colonum & Emphyteuticarium (nam & in em-
D phyteuticario idem ſeruatur) adficiat. Vel ſi ſterilitas contigerit, vt ait, ſine culpa coloni, niſi ſterilitatem eius anni repenſet vbertas ſuperioris vel ſequentis anni. Id vero ſane ex *l. ex conducto. § 1. & 2. & § Papinianus, locati.* Quamobrem eleganter Plinius 10. Epiſtolarum, *continuis ſterilitatibus ſe cogi ad cogitãdum de remiſſionibus. Des rabais.* Et quod ait in cap. pen. *magno incommodo*, ſic accipiendum, vt ſi fructus lęſi fuerint plus, quã ſit tolerandum ex *l. ſi merces. §. vis maior. eod. tit.* Quod autẽ ait, vitio rei ſine culpa coloni, id videtur adieciſſe, quoniã ſi culpa coloni vitium ex re ipſa oriatur, damnum eſt coloni: nec colonus ex ea re remiſſionem petere poteſt, damnum non eſt domini, *d. l. ex conducto. §. ſi quæ tamen.* Aut ſane Gregorius auctor huius cap. ſcribere debuit, vt eſt ſcriptum in *l. 8. C. eod. vitio cœli*, non *vitio rei*. Vitio, inquit, cœli, non culpa coloni. Vtrũ-
E que idem eſt, quoniam vitium cœli non contingit culpa noſtra, ſed ira diuina, indignatione diuina, vt Græci etiam vocãt *Διὸς μανίαν.* Scribere inquam debuit vitio cœli, ſine culpa coloni ſeu caſu fortuito, & ſine caſu fortunæ, ſeu alio caſu fortuito, qui contigerit citra vitium cœli, vt ſi vi hoſtium, ſi vi prædonum, vi fulminis, ſi ſturnorum, vel Graculorũ, vel murium, vt fit nonnunquam, vel locuſtarum pernicie irruente vaſtatæ ſint fruges. Et, quod ait de compenſatione ſterilitatis, cum vbertate aliorum annorum, idem lego 6. Hexamerõ Ambroſij, *Terra*, inquit, *fidelis eſt, & ſi quando non ſoluerit, alio anno ſuperioris anni damna compenſat.* Quod autem eſt in poſteriore parte dict. cap. pen. vt locator poſſit expellere cõductionem ante impletum

impletum tempus cõductionis tribus ſi domus locata, vſibus A locatoris quæ non erat neceſſaria tempore locationis, hodie ſit valde neceſſaria, ſi in prædio locato conductor male verſetur, ſi, vt eſt in epiſt. Symmachi, prædio conducto abutatur, ſi prædio labem conſultò inſtruiſſe dicatur. Qui duo caſus ſunt, *ex l. 3. Cod. eod. tit.* Tertius caſus hic eſt, ſi biennij continui penſionem cõductor non ſoluerit, qui eſt *ex l. cum domini & l. quæro. § inter. Dig. eod. tit.* nec poſt biennium emenſum ſcilicet, moram purgauerit ſtatim oblatis debitis penſionibus. Moram enim emendare licet, modo quamprimum emendetur, re integra, nondum læſo domino ob tardiorem ſolutionem. Et hoc quidem de ceſſatione conductoris, ceſſatione biennij cõtinui etiam ſeruatur, nõ in emphyteuticario paganico, emphyteuticario priuato, ſed in emphyteuticario Eccleſiaſtico, vt ſi biẽnij continui canonem ſiue mercedem non ſoluerit domino, B emphyteuticarius cadat iure emphyteutico, & expelli poſſit. In priuato emphyteuticario exigitur ceſſatio triennij, in Eccleſiaſtico biennij, ſufficit biennium etiam ſeruari in emphyteuticario Eccleſiaſtico, conſtat *cap. vl. hoc tit.* quod eſt ſumptum ex *Nou.* 120. Et verum hoc eſt omnino, etiamſi interpellatus non fuerit conductor, vel emphyteuticarius Eccleſiaſticus, ſi interpellatus non fuerit a domino, vt mercedem ſiue Canonem ſolueret: quia, vt ait, dies ſolutioni dictus interpellat pro domino ex *l. 2. de iure emphyt. & l. magnum. Cod. de contrahe. ſtipul.* Græci dicunt, *ὁ ὑπὸ ἡμέραν ὀφείλων ἑαυτὸν* [illegible] *ὀφείλει*, *apud Harmenop. 3. Epito. Qui debet ad diem, ſeſe in appellare & commonefacere debet, nec exſpectare interpellationem creditoris.*

Ad §. Emphyteutica. cap. vltim.

QVod præterea eſt in cap. vltim. hoc tit. vt extraneo emphyteuticarius vendere poſſit meliorationes, quas in prædio emphyteutico fecerit. Græci vocãt *βελτιώσεις & ἐμπονήματα & καλλιεργήματα*, meliorationes, vt extraneo emphyteuticarius vendere poſſit meliorationes, vel ius ipſum emphyteuſeos, quòd habet conſentiente domino, eodémque, quod denuntiatio ante venditionem factam extraneo denuntiato, vt ipſe, ſi velit, emat. Habet enim ius protimiſeos, ius prælationis, & præfertur extraneo, ſi tanti emere paratus ſit ius emphyteuticon, & meliorationes, quanti extraneus. Vt cui igitur extraneo poſſit emphyteuticarius ius ſuum vendere, vel meliorationes, denuntiato domino, vel etiam poſt denuntiationem, ſi intra duos menſes non accedat dominus ad emptionem, poſſit cuilibet emphyteuticarius, etiam inuito domino D diſtrahere ius ſuum vel meliorationem. Cuilibet, inquam, qui modo in contractu emphyteuſeos non ſit exceptus & prohibitus ad emptionẽ eius iuris accedere, quique ſit par & idoneus ſoluẽdo canoni emphyteotico: id omne, quod ita habetur ſcriptũ. *in cap. vlt. eſt in l. vlt. C. de iure emphyt.* ſimul & hoc, vt expelli poſſit tam emphyteuticarius, quam is, qui omiſſa denuntiatione, & inexplorata voluntate domini emit ab eo meliorationes, vel ius emphyteuticon.

AD TITVLVM XIX.

De rerum permutatione.

Ad Cap. I. Si princeps.

QVod dixi heri in inſcriptione *cap. 2. de locato & conducto.* pro *Londonenſ. diœceſ.* eſſe legendum *Lexouienſ. diœc.* veriſſimum eſſe, ſed omiſi etiam in nomine Pontificis erratum eſſe. Nam in eadem inſcriptione legendum, *Honor. 3.* pro *Innocentius 3.* Quoniam ea cõſtitutio eſt *ex 5. coll.* quæ tota eſt Honorij 3. nec vſquam inuenitur in Decret. Innocentij 3.

Ad cap. I.

NVnc venio ad tit. *de rerum permutat.* quem hodie totũ in pauca perſtringam. Cap. 1. eſt ex Concilio Syluanectẽſi A *De Senlis*, habito ſub Ludouico Pio Francorum Rege, & ex Iuſtiniani Nouel. 7. Sunt ſanè eius cap. 1. verba, verba ipſa Iuliani anteceſſoris, qui eam nouellam & cęteras Iuſtiniani Nouellas in Epitomẽ Latinam redegit, & hoc vult, vt Imperatori liceat poſſeſſiones ſuas, vbi id vſus Reipub. exegit, quæ modo ſunt eiuſdem, vel maioris pretij, permutare cum poſſeſſionibus Eccleſiæ, promulgata hac de re Pragmatica ſanctione, id eſt, ſolemni & conſulta iuſſione & inſtrumento Imperatoris, quod permutatio in huiuſmodi tribuat auctoritatem.

Ad cap. II. III. & IIII.

MOx ſequitur in cap. 2. permutationes rerũ Eccleſiaſticarum temerè & inconſultò factas ab anteceſſore, ſucceſſorem, Epiſcopum, vel Rectorẽ Eccleſiæ infringere & reB uocare poſſe, *cap. 2. ſup. de precariis, & in cap. 3. & 4. hoc t.* Quod *quartum exſtat* etiam *in can. iuſtum. 12. quæſt. 2.* & eſt ex Concilio aliquo apud Cariſiacum, quæ fuit villa quondam Regum Franciæ, cuius fit frequens mentio in Hiſtoriis eorũdem Regum, maximè in Carolo Magno & Ludouico Pio, vt ſcilicet ſerui Eccleſiaſtici non commutentur cum ſeruis priuatorum, niſi libertatis cauſa, nempe, vt protinus manumittantur à priuatis, qui vice eorum alia mancipia Eccleſiæ tradiderint. Verum additur in cap. 4. fugitiuos tamen ſeruos Eccleſ. rectè diſtrahi. Quod non eſt accipiẽdum de iis, qui in fuga ſunt, quoniam l. Fabia de Plagiariis, quam non abrogauit ius Canonicum, fugam ſeruorum diſtrahi vetat, *l. 2. ad l. Fabiam. l. 6 C. eod. tit.* Sed de his ſeruis, quibus hoc eſt in more poſitum, vt ſubinde dominum relinquant, *vt canon. ſi tibi. 12. quæſt. 2.* Tales ſeruos, veteres non ſeruos nuncupabant, ſed ceruos, quorum, ſi C manſuefacti fuerint, hæc natura eſt, vt ſubinde in ſyluas eant & redeant. Et huius rei teſtis eſt Feſtus, cum de ſeruorum feſtis ſcribit.

Ad cap. 5. 6. 7. 8. & cap. vltim.

CApit. 5. hoc tit. cauetur, vt & *cap. penult. hoc tit. & cap. 8. ſupra de prebend. & dign.* nec dignitatis, nec præbendarum ſiue beneficiorũ inter clericos permutationem fieri poſſe, & factam reſcindi, vtroque exſpoliato ſuo beneficio, *vt cap. 7. hoc titul.* Ratio huius iuris hæc eſt, quia vix vnquam fiunt vllę inter eos permutationes, quin interueniãt nummi, quod reſipit Simoniam. Quin & permutatio omnis proxima eſt, & affinis emptioni & venditioni *l. 2. Cod. eodem titul. Reſipiunt,* inquit, *euiuſmodi permutationes, & ſubolent Simoniam.* Permutationes D quæ fiunt, vt ait *in hoc capit.* 5. circa ſpiritualia, vel connexa ſpiritualibus: circa ſpiritualia, veluti præbendas, dignitates, Eccleſias, vel etiam decimas *vt capit. vltim. hoc titul.* Vt ſi fiant permutationes decimarum cum pecuniæ certa ſumma, *dicta c. vltim. hoc titul. & cap. 5. de Decim. in 1. coll. quod incipit intelleximus.* Quodq; Bernardus Gloſſographus ſignificat planè in ipſo extremo ſuarũ gloſſarum, dum ait: *Hoc idem habemus in antiqua compilatione,* id eſt, prima, *de Decimis. Intelleximus,* id eſt, *in tit. de Decimis cap. intelleximus,* quæ non debuit inſeri in hũc librum. Connexa autem ſpiritualibus ſunt veluti iura patronatus, *cap. 3. & de iud. cap. de iure & de Decim.* Dixi inter clericos ipſos, ſcilicet per ſe, vt cautè loquitur *in cap. ſequ. c. 6. & in c. pẽ. hoc ti.* inter clericos per ſe permutationem ſpiritualium rerũ, vel earum, quæ ſpiritualibus connexæ ſunt, per ſe fieri non E poſſe, non adhibito & conſulto Epiſcopo, qui cauſam probet & examinet, cõditionémque permutationis, nec pecuniã vllam interuenire patiatur. Dixi itẽ, quoties agitur de ſpiritualibus, vel de his, quæ ſpiritualibus cõnexa ſint (ſpiritualia dicamus ſemper, non vt delicatiores, ſpirituália, cum & ritualia dicamus.) Quoties inquam de his agitur, permutationes non admitti, niſi probatis caſibus, & non interueniente pecunia. Eccleſiæ, aut beneficia Eccleſiaſtica non poſſunt permutari, interueniente pecunia, vt poſſeſſiones, prædia Eccleſiarũ inuicem permutari poſſunt: quia temporalia bona hæc ſunt, nõ ſpiritualia. Permutari inquam poſſunt, etiam interueniẽte pecunia, quæ permutationem redigat ad æquitatem & æqualitatem, quæ vis eſt pecuniæ propria, quoniam, vt ait Ariſtoteles,

les, *πάντα ποιεῖ σύμμετρα*, omnia redigit ad æqualitatem, maximè in contrahendis permutationibus, in diuiſionibus rerum communium. Et ex ſententia cap. 6. ſummè notanda, in quo cap. tamen illo loco omnino legendum: *Reſpõdemus, quod cum de dictis parochiarum Eccleſiis per ſe nequeat commutatio celebrari*. Perperam, *queat*, pro *nequeat*. Et paulò, ✝. 1. *ſi altera ratione poſſeſſionem alteri præpedierit*. Delendum illud, *ratione*, & vt ſit, *ſi altera poſſeſſionem alteri præpedierit*. Quod confirmat epitome antiqua *d. cap. 6.* quæ ſic habet. *Eccleſia*, inquit, *commutatur cum Eccleſia ſine aliqua refuſione pecuniæ. Poſſeſſionis verò vniùs cum poſſeſſionibus alterius refuſa quantitate pecuniæ, ſi aliæ ſint, videlicet digniores cæteris. Et ſeparatim*, inquit, *fiunt iſtæ commutationes, non commiſtim*, ſeparatim ſcilicet Eccleſia commutatur cum Eccleſia ſine pecunia: Et ſeparatim poſſeſſio cum poſſeſſione, etiam interueniente pecunia. Quod igitur in hoc *cap. 6. & cap. penult.* Gloſſographus notat, ſpirituale cum ſpirituali commutari poſſe, longiſſimè aberrat à vero, vel à ratione iuris vera. Ad hæc non eſt omittendum, quamuis clerici non poſſint ipſi per ſe beneficia Eccleſiaſtica commutare, tamen placito commutationis inter aliquos factæ, verbi gratia, inter Titium & Gaium clericos, & ex parte Titij impleta permutatione, beneficium pura, quod obtinuit, eo facile ferente, Gaio adſignari, *ſe deſpouillãt de ſon benefice le premier*, ſi poſtea Gaius ex ſua parte nolit implere permutationem, æquum eſt, Titio, cui impoſuit Gaius, reſtitui beneficium ſuum: quia deceptis, vt ait, non decipientibus ſubueniendum eſt, *vt l. 2 ad Senatuſc. Velleianum*. Quia nemo ex dolo ſuo lucrari debet, *l. ex dolo, de dolo*. Et hæc eſt ſententia cap. penult. Ergo Titius non priuatur beneficio ſuo, vt tentari poſſet ex *c. prox. 7.* ✝. Vtrumque eſſe priuandum ſuo beneficio, quod de permutatione beneficij mutua inter ſe conuenerint. At ſanè Titius in hac ſpecie non priuabitur ſuo beneficio, ſed beneficium ei reſtituitur ex indulgentia Pontificis, ex miſeratione quadam & venia, tributa ſimplicitati eius.

AD TITVLVM XX.

De feudis.

Ad cap. 1. Inſinuatione.

Titulus vigeſimus eſt de feudis, & continet tantùm duo capita. Ad prius, ſciendum eſt fructus, quos creditor percipit ex fundo pignori dato, imputari in ſortem, minuere ſortem, *vt l. 1. & 2. l. vlt. C. de pign. act. l. 1. C. de diſt. pign. ca. 6. tit. ſeq.* Et ideò ſi fructus, quos percepit creditor, æquauerint ſortem, debitorem liberari, niſi nominatim ea lege contractũ & traditum ſit pignus, vt fructus creditoris lucro cederent in vicem vſurarum, nec imputarentur in ſortem, quæ lex ſiue pactio in iure dicitur *ἀντίχρησις in l. ſi penum, ff. de pign. act. l. ſi is, qui nona. §. 1. de pign. l. 14. & 17. C. de vſur.* Quæ tamen pactio iure Pontificio improbata eſt, tanquam vſuraria, quod ea id agatur, vt fructus creditori cedant vſurarum vice, quæ omnino ſunt prohibitæ iure Pontificio, videlicet quæ infliguntur propter lucrũ, non quæ infliguntur propter moram, ratione eius, quod intereſt. Improbatur *ἀντίχρησις in cap. 7.* ✝. *de iureiur. cap. 2. 7. 8.* ✝. *de vſur.* Duo ſunt caſus tamen, quibus non improbatur, ne iure quidem Pontificio: Vnus caſus proponitur *in cap. 1. hoc tit. & in cap. 8.* ✝. *de vſur.* Si vaſallus ſiue beneficiarius fundum, quem iure feudi poſſidet, domino feudi pignorauerat ea lege, vt fructus non imputaret in ſortem, quæ eſt lex antichriſeos: cui & hæc lex tacitè ineſt, vt fructibus contentus ſit dominus, idémque creditor. Nec enim interim, dum fructus percipit, deſideret ſibi à vaſallo, eodémq; debitore ſeruitium exhiberi, quod ratione feudi debet. Nec enim æquum eſt, vt & ſeruitium domino conſuetum exhibeant, & præterea dominus fructus feudi lucriſaciat. Denique fructus in hac ſpecie, non ſunt loco vſurarum, ſed vice ſeruitij. Ideò hæc lex hoc caſu modo improbatur. Alter caſus proponitur *in cap. 16.* ✝. *de vſur.* Si ſocer genero pro dote numeranda: Sic eſt legendum

A in illo cap. non, *pro dote numerata*. Nam dos numerata non deſiderat pignus. Si inquam ſocer genero pro dote numeranda pignori obligauerit prædia quædam ea lege, vt fructus gener ſibi habeat, nec computet in ſortem, in pecuniam dotalem, quæ ei debetur: quia & in hac ſpecie ij fructus non ſunt vice vſurarum dotis, ſed vice repenſationis onerum matrimonij, quæ interim gener ſuſtinet.

Ad cap. 2. Ex parte tua.

Sequitur in *cap. 2. huius tit.* Vaſſallo Eccleſia defuncto, feudóque reuerſo ad Eccleſiam morte vaſalli, ſiue feudatarij, vel quia vaſallus ſine herede obiit, vel quia id tantùm acceperat in tempus vitæ ſuæ, *vt lib. 1. feud. tit. 1. §. 1.* B Epiſcopum hoc caſu vel Archiepiſcopum poſſe idem feudum alij concedere, quod morte vaſalli redit ad Eccleſiam, quamuis iurauerit, ſe inconſulto Romano Pontifice nouum feudum in Eccleſia nõ introducturum. Quod & iuris eſt, vt Epiſcopus noua feuda in Eccleſia introducere non poſſit, *cap. 2.* ✝. *de loc. cap. 5. de donat.* Quid ergo? pignorauitne is Epiſcopus? Minime, quia, vt poſuimus ſpeciem, nouum feudum non conſtituit, ſed quod iam erat feudum, id ad ſe reuerſum mortuo vaſallo, continuat & confert in alium. Eadémque ratione non habita ratione ſupra dicti iuriſiurandi, quod de nouo tantùm feudo eſt, conſtituitur in hoc cap. vt feudum alienatum à vaſallo ſine conſenſu domini, atque ideo reuerſum ad dominum, *vt lib. 2. feud. tit. 9. & lib. 3. tit. 2.* vt ergo libros illos titulis diſtinxi, *& li. 4. tit. 44.* C *& 57.* Vt inquam Epiſcopus poſſit feudum vaſalli, qui feudum alienauit inſcio domino, vel fratrem eiuſdem feudi conſortem ſiue ſocium, inueſtire conſortem vtique eiuſdem feudi, præferre debet cæteris. Imò poteſt etiam ad ſe reuerſum feudum, quod id vaſallus ſe inuito vel ignorante vendiderit, concedere potentiori cuidam viro, per quem ab emptore feudum Eccleſiæ reuocetur, ſi fortè Epiſcopo id reuocare per quã difficile ſit: quia & his caſibus Epiſcopus nihil facit cõtra ius, neque contra iuſiurandum. Nec enim nouum feudum inſtituit, ſed quod iam inſtitutum erat, feudum ex rebus Eccleſiæ, de eo inueſtit alium, cùm ad ſe feudum rediit. Eadem ratione idem erit in ſpecie *d. cap. 8.* ſi feudum, quod Epiſcopus conceſſit auctoritate Romani Pontificis, vti oportet dicto certo modo agri dati in feudum nunc primum: ſi inquam, inuento minore modo agri, quam dixerit Epiſcopus, eum modum im- D plere Epiſcopus velit, inconſulto Romano Pontifice. Hoc enim poteſt per ſe: quia hoc faciendo non nouum feudum inſtituit, ſed inſtitutum integrat, abſoluit & implet.

AD TITVLVM XXI.

De pignoribus & aliis cautionibus.

Ad cap. 1. Nullus. & cap. 3. Ex præſentium.

Ex tit. ſeq. hoc tantùm notandum, qui eſt *de pignor. & aliis cautiõn.* veluti de ſatiſdatione, aut repromiſſione, *vt cap. vlt. hoc tit.* Plura ſunt cautionum genera. Pignus eſt cautio, *ἀσφάλεια* & ſecuritas. Satiſdatio eſt cautio, repromiſſio, id E eſt, nuda promiſſio eſt cautio. Primum autem, vt cœpi dicere, ex cap. 1. & 3. intelligimus, non poſſe vaſa ſacra, quæ deſtinata ſunt ſacris miniſteriis, quæ ſacrificuli obeunt, nec veſtimenta ſacra, aut libros Eccleſiaſticos pignori dari, niſi maxima neceſſitate Eccleſiæ, veluti redimendorum captiuorum cauſa, *l. ſancimus, 1. C. de ſanct. Eccleſ.* Ambroſ. 2. offic. *Nos aliquando*, inquit, *in inuidiam incidimus, quod confregerimus vaſa myſtica, vt captiuos redimeremus.* Et paulo infrà: *Ornatus Sacramentorum*, inquit, *ſacrorumve vaſorum redemptio captiuorum eſt. Et verè ſunt vaſa illa pretioſa, quæ redimunt animas à morte.* Eſt etiam elegans hac de re locus apud Socratem *hiſtor. Eccleſiaſticæ 7. cap. 23.* Additur præterea, vt ſi quis rectè Eccleſiaſtica vaſa aliqua aut veſtimenta, aut ſcripta ſacra oppignorauerit,

heres aut ſucceſſor eius, qui in patrimonium eius ſuccedit, (nec enim in rebus Eccleſiæ ſucceſſorem habere poteſt) cogatur ea luere & repignorare ex ſuo, *cap. 3.*

Ad cap. 2. Lator præſentium.

His addamus etiam ex cap. 1. liberum quoque hominem puta debitorem ipſum, vel debitoris filium ob æs alienum pignori dari non poſſe, quamuis non ſint debitori alia bona, quæ pignori opponat. Et hoc ita reſcripſit ex iure ciuili Gregorius primus. Scripſit, inquam, Fauſtino defenſori. Sic eſt emendanda inſcriptio cap. 2. quod etiam exſtat inter epiſtolas eiuſdem Gregorij primi integrum lib. 3. Regiſtri, vt vocatur, Gregor. 1. epiſt. 43. at lex habet, vt homo liber pro debito non teneatur, pro debito, id eſt, ob pecuniam creditam. B Nam ob redemptionis pretium, quod pro captiuo quis dedit, eum ſanè pignoris iure redemptor retinere poteſt, *l. 1. de capt. & poſtli. reuer. C.* Quod pignus naturale dicitur *in eod. tit. l. 2. vel 3.* & ait *l. ſed intelligimus. l. etiam æs alien. C. de oblig. & act.*

Ad cap. 4. Illo.

Expoſui tit. de pignorib. cap. 1. 2. & 3. ſequitur 4. cuius ſpecies explicatu ſatis difficilis eſt, quod non admodum Latinè ſit expreſſa, quæ mihi tamen ita facilè poni poſſe videtur. Lis erat inter debitorem & fœneratorem de feudo certu, quem debitor dicebat, ſe fœneratori pignoraſſe pro ſorte viginti & ſex librarum, quas à fœneratore mutuo acceperat. Creditor verò dicebat, ſe eum fundum à debitore tanti emiſ- C ſe, 20. & 6. libris emiſſe, non pignori accepiſſe, & proferebat inſtrumentum emptionis venditionis. Quo conſtituebatur, ea lege venditum eum fundum fœneratori 26. libris, vt ſi intra triennium diſpliceret fœneratori, emptio reſcinderetur. Qua lege facta emptio, venditio ſanè pura eſt ab initio, ſed reſoluitur ſub conditione, ſi diſplicuerit emptori intra biennium, vt *l. 6. de reſcind. vend.* Quæ conditio ſi fortè exſtitiſſet, putà ſi diſplicuiſſet emptio fœneratori intra biennium, conuenit, vt ipſe redderet fundum debitori: debitor verò perſolueret fœneratori 40. libras, id eſt, 24. libras ſupra ſortem, fructibus tamen interim à fœneratore perceptis, computatis in ſortem. Quæ conuentio quamuis & inſtrumento prætexatur nomine emptionis venditionis, maximè aliena eſt à contractu emptionis venditionis, quo certum pretium conſtituitur, nec quidquam amplius pretio conuento adijcitur, vt conuen- D tione huiuſmodi actum eſt. Et quo etiam contractu emptionis venditionis, licèt reſoluatur ſub conditione ſupra dicta non id agitur, vt fructus interim percepti remaneant apud emptorem, cui diſplicet emptio, ſicut nec remanet apud emptorem, agentem redhibitoria actione, *l. cùm autem. §. penult. de ædil. edicto.* Itaque Pontifex hoc genere contractus, maxime cùm habitus ſit cum eo, qui fœnerari ſolebat, cenſet quæſitum vſuræ colorem & fucum. Et improbandam igitur huiuſmodi emptionem eſſe, *vt cap. 5. ē. de empt. & vend.* Denique quaſi contracto pignore potius huius rei præſumptionem nominis, quod cautum eſt inſtrumento de fructibus in ſortem computandis. quod conuenit tantùm naturæ pignoris, *cap. 1. ē. tit. prox.* Ideò compelli fœneratorem, fructibus computatis in ſortem, & oblato, ſi quod ſit, reſiduo 26. librarum reſtituere E fundum debitori, vel ſi plus perceperit ex fructibus, quam ſit in ſorte, compelli reſtituere fundum, & quod ex fructibus amplius ſorte percepit. Et hæc eſt ſententia cap. 4.

Ad cap. 5. Ex literis.

Cap. 5. eſt de tacito pignore, ſiue tacita hypotheca, quam mulier habet in bonis mariti dotis nomine *ex l. vnica. C. de rei vxor. act.* Cuius hypothecæ iure bonis mariti fiſco vindicatis, damnati quaſi obſeſſoris viarum & graſſatoris, quod in itinere mercatorem adortus vulneraſſet & ſpoliaſſet pecu-

A nia, reque omni ſua. Cuius conditionis homines, vt hodie vulgo, ita etiam olim Volerones dicebantur, quod inuolarent aliena. Liuius lib. 2. *à Centurionibus*, inquit, *corruptum exercitum dicere Tribunum plebis cauſſans, interdum & volerones vocare.* Bonis inquam mariti fiſco vindicatis, vi ta citæ hypothecæ, poteſt mulier cum quolibet poſſeſſore bonorum mariti, vel cum fiſco, vel cum leuiro, id eſt, fratre mariti, de quo agitur in hac ſpecie, ſi quid leuir poſſideat ex eis bonis. Frater mariti leuir dicitur, non vt eſt in antiqua Decretali, ſororius. Sororius eſt ſororis maritus, non frater mariti. Poteſt inquam mulier cum quolibet poſſeſſore agere hypothecaria actione, & poſſeſſionem auocare dotis ſeruandæ cauſa, cùm rem dediſſe conſtiterit. Namque plecti mulierem dote propter crudelitatem viri iniquiſſimum eſt, *l. quiſquis. §. vxores. Cod. ad leg. Iulia maieſt. l. penult. C. de bon. proſcr.* Et vt ait non ineleganter, B fauor multus in recuperandis dotibus debetur, *iuxta l. 1. ſolut. matrimon.*

Ad cap. 6. Cùm contra.

In cap. 6. conſtituitur apertè, quod iam ſæpe diximus, fructus pignoris creditorem imputare in ſortem, ac proinde ſi fructus ſortem æquauerint, quos perceperit creditor, abſumi æs alienum, debitorem liberari. Et conſequenter, quaſi ſoluta omni pecunia, agere poſſe te de recuperando pignore. Ponitur in hoc cap. creditor, quod pignus acceperat, alij creditori ſuo pignori obligaſſe, quod iure fit: ſed extincto priore pignore, extinguitur etiam poſterius, *l. 1. C. ſi pignus, pign. datum ſit.*

Ad cap. penult. Significante.

Ex cap. penult. intelligimus, pactionem ſiue legem commiſſoriam, quæ probatur in venditione, nō probari etiam in pignoribus, vt ſi conuenerit, vt ad diem ſorte non ſoluta, creditor ſibi habeat pignus, ſiue, vt creditori pignus committatur iure dominij. Quæ conuentio fiducia olim dicebatur, & erat recepta, poſt à Conſtantino Imp. improbata eſt, *l. vlt. de pact. pign.* Quia ſæpenumero huic pactioni ſæpe eſt fraus intolerabilis, maxime, vt fit, pro ære modico pignorata re immenſi pretij. Itaque non habita ratione pactionis huius vel iuriſiurandi, quo obfirmata eſt, cenſet Romanus Pontifex, quandocunque oblata debitori pecunia, etiam longè poſt diem ſo- D lutioni dictum, & fructibus pignoris à creditore perceptis imputatis in ſortem, debitori eſſe reſtituenda prædia pignorata.

Ad cap. vlt. Cùm conſtet.

Cap. vlt. non eſt planè de pignoribus & hypotheca, ſed de cautione idonea, quam fructuarius proprietario cauere debet, vſurū ſe prædiis, vel etiam aliis rebus mobilibus, *vt eſt in l. 1. ff. vſufruct. quemad. cau.* quæ nudo vſu non conſumantur, quæ non ſint in abuſu, vſurum ſe iis rebus boni viri arbitratu, vt & vſusfructus ad eum pertinere deſierit, reſtituturum quod inde exſtabit, τὸ ἀπομένον, *d. l. cùm quis. §. vlt.* E *de iureiur.* quæ cautio, ſiue ſtipulatio fructuaria dicitur, *l. 4. §. vlt. de verb. oblig.* Pecuniam verò numeratam tantundem, non eandem ipſam, ſed quantitatē: eandem pecuniam non poteſt, tantùm ex ea pecunia, ſed parem quantitatem pecuniæ finito vſufructu ſe proprietario reſtiturum, quæ cautio Senatuſc. dicitur *l. vlt. vſufruct. quemad. cau.* Pecuniam, inquam, vel etiam aliam rem ſimilem, quæ vſu conſumatur, veluti, vini, olei, frumenti, cuius vſusfructus ei relictus eſt, parem quantitatem. Cæterùm hæ duæ cautiones, ſatiſdationes ſunt, non nudæ repromiſſiones, *l. 4. C. de vſufruct. §. conſtit. Inſtit. eod. tit.* Satiſdationes, id eſt, dationes fideiuſſorum, vt non malè huic cap. ſubijciatur *tit. de fideiuſſorib.* Satiſdare eſt cauere fideiuſſoribus datis, vel etiam cauere pignoribus.

AD

AD TITVLVM XXII.

De fideiuſſoribus.

Ad cap. 1. 2. 3. *& vlt.*

QVOD eſt in cap. 1. huius tit. quia primum fluxit ex Apoſtolorum can. 20. par eſt, vt etiam reſtituta inſcriptione, ei acceptum reſtituatur. Et ſunt eius canonis verba hæc: *κληρικὸς ἐγγυήας διδοὺς καθαιρείσθω.* Quibus verbis hoc non ſignificatur, clericus dans fideiuſſorem. Quid enim? clericus in ſua cauſa, & ſuæ rei cauſa non dabit creditoribus fideiuſſores, à quibus creditas pecunias accepit, vel aliis, cum quibus contraxit quocunque genere? Ergo non prohibetur dare fideiuſſores, ſed prohibetur dare fideiuſſiones, id eſt, ſpondere fideiubere pro aliis, *κληρικὸς ἐγγυήας διδοὺς*, vertunt, clericus ſeruiens fideiuſſioni, vnum verbum ſufficit, clericus fideiubens. *καθαιρείσθω*, inquit, videtur potius *καταῤῥιπτέσθω*, quod eſt, abiciẽs, vertunt, abiciatur, rectius *ἀφιέσθω*, ordine clericali moueatur, *καθαίρεσις*, quæ & depoſitio dicitur, eſt pœna clericorum propria. Denique ſententia cap. huius eſt, clericum fideiubentem pro aliis, ſe immiſcentem hac ratione negotiis ſecularibus, eſſe depellendum ordine. Id verò Zonaras & Ariſtenus Græci interpretes canonum Apoſtolorum, ſic interpretantur, vt non debeat clericus pro publicano fideiubere, qui conduxit vectigalia publica, vel pro conductore alienarum poſſeſſionum, vel pro procuratore rei alienæ, ſiue litis, laico, aut clerico. Pro reo verò, aut debitore, laico vel clerico nihil refert, fortè egeno, & ob æs alienum detento in carcere, pietatis officio functus, ſi fideiubeat, vel pro alio pecuniam ſoluat, vel iudicio ſiſti, laudandum magis, quam accuſandum eſſe, vt proponitur in *cap. 2. hoc tit.* Conuentum clericum ex ſtipulatu, quod fideiuſſerit, pietate ductus, pro inope, ſi ſoluerit creditori, rectè agere mandati aduerſus eum, pro quo fideiuſſit, quanti ſua intereſt: & principali debitore non ſoluente, rectè mitti in poſſeſſionem prædiorum eius, ſi quæ habeat, vt ex fructibus ferat, quod ſibi debetur. Et cum hoc cap. 2. coniungendum, *cap. 5. ꝫ. de iu. iur. calum.* ex cuius inſcriptione legendum in inſcriptione cap. 2. *Archidiacono Orbicenſi*, non *Archiepiſcopo*, in quo cap. 2. & illis verbis *fidei & iuramento*, non omittam ſignificari duo genera cautionum, nudam cautionem, quæ repromiſſio dicitur, & cautionem iuratoriam, *vt cap. 2. de iureiur. & ca. 3. ꝫ. de his, qui vi metuſq; cauſa.* In cap. 3. proponitur vnus caſus, quo fideiuſſor, antequam ſoluerit, imò & antequam cum eo agat creditor, apud quem fideiuſſit, poteſt cum debitore principali agere mandati, vt liberetur, putà ſi à creditore multas moleſtias perpetiatur aſſidua conuentione, & ſi debitum creſcat in dies ex mora, ſi creſcat nimis vſurarũ acceſſio, vſurarum ſcilicet licitarum, puta, quæ propter moram infliguntur. Nam quæ infliguntur propter lucrum, vetitæ ſunt hoc iure, etſi debitum ſit liquidum & certum. Quamobrem vt liqueat, nempe de debito, ait *in hoc cap. 3.* ab vtraque parte exigi poſſe iuſiurandum calumniæ, *vt d. l. 5. de iuram. calum.* quódque pars eſt, vt dixi, cap. 2. quæ repetitur iiſdem verbis in *hoc cap. 3.* Iuſiurandum calumniæ defertur vtrique parti ad eliciendam veritatem, ſi ſit in obſcuro, *cap. 32. ꝫ. de iureiur. cap. dudum, 2. §. partib. de elect.* Hic verò caſus, qui proponitur in hoc cap. quo fideiuſſor, antequam conueniatur, appelletur, aut ſoluat, agit cum reo principali, vt liberetur: hic inquam caſus non eſt alius, quam qui proponitur in *cap. vlt. hoc tit. ex l. Lucius. ff. mand.* ſi diu in ſolutione debitor ceſſauerit. Ex qua *l. Lucius*, & alij duo ſubiiciuntur in *cap. vltim. hoc tit.* ſi bona ſua debitor diſſipare incipiat & prodigere. Item ſi fideiuſſor condemnatus ſit, ſi fortè renunciauit beneficio excuſſionis, vt vocant, à Iuſtiniano conceſſo, quamuis nondum ſit exactus, nondum ſit actum iudicati, *vt l. 10. C. mandati.*

Ad cap. penult.

HActenus dictum eſt de clericis. Sequitur de monachis *cap. penult.* prohibitio amplior ex Concilio Lateranenſi, Iacob. Cuiac. Decret.

A ne pro vllo vlla ex cauſa monachi fideiubeant ſine conſenſu Abbatis & Capituli, ac non etiam ſine eorum conſenſu pecuniam mutuam accipiant, niſi eatenus, quatenus id Capitulum eis mandauerit nomine Capituli, vt tot puta nummos acciperent. Alioquin vt ex mutui cauſa & fideiuſſionis, neque ipſi obligentur, nec monaſteria, niſi pecunia, quam mutuam acceperunt, verſa ſit in rem monaſterij. Clerici fideiubentes etiam, quo caſu fideiubere vetantur, puta, pro publicanis aut conductoribus alienorum prædiorum, ſanè obligantur. Et imperfectus eſt ille canon, qui vetat fideiubere, & fideiubentem tamen non abſolui.

AD TITVLVM XXIII.

B

De ſolutionibus.

Ad cap. 1. 2. *& 3.*

COmparat hoc cap. 1. filium, qui ſucceſſit patri iure hereditario, prælato Eccleſiæ: filius tenetur ex contractu patris. Prælatus enim tenetur ex contractu anteceſſoris ſui, non ex omni contractu, non ex eo, quod habuit ſui commodi cauſa, priuatæve rei cauſa, ſed ex contractu, quem miſcuit cum alio, vrgente inopia & neceſſitate Eccleſiæ. Vterq; obligatur iure ſucceſſionis, & hac ratione, quod deceſſor ſe obligauit vel Eccleſiæ cauſa, vel etiã rei familiaris cauſa, in quam ſucceſſit filius patri. Additur *in cap. 2.* ſi quæ debita contraxerit Prælatus, puta, Epiſcopus vel Abbas, extra rem & cauſam Eccleſiæ, pro eius Eccleſia non teneri facto Prælati, pro aliis Eccleſiam obligari non poſſe, & Prælatum, qui hoc egerit, C ſuſpendi, quaſi prauum adminiſtratorem, ab adminiſtratione temporali & ſpirituali. Prælati officium eſt, non vt obligetur, ſed vt liberet & alleuet. Res eſt aperta. Conſtitutio *cap. 3.* quodammodo tracta eſt ex iure ciuili, quæ hoc vult, vt debitor, qui lapſus eſt facultatibus caſu quodam, vel qui debitum agnoſcens bona fide, quod exigit, *l. penult. ff. de ceſſ. bon.* vltro creditoribus ſuis bonis ceſſit, vt hic inquam (quam in rem cap. 3. vulgo adiicitur cap. *Andoaldus*) vt hic inquam, non poſſit ob non ſolutum debitum excommunicari, vel vt excommunicatus protinus abſoluatur: quia nec conueniri poteſt cum effectu, qui ceſſit bonis, aliter, quam ſi poſtea aliquid acquiſierit, vnde creditoribus ſatisfacere poſſit, *vt §. vlt. Inſtit. de action. l. 4. & l. 7. de ceſſ. bon.* Qua de re etiam ab eo debitore idonea cautio exigi poteſt, puta, vt datis fideiuſſoribus vel pignoribus caueat, ſe ſoluturum pecuniam debitam, cum pri- D mum ampliatæ ſuæ facultates fuerint.

Ad cap. 4. Is, qui conqueritur.

CAp. 4. tractum eſt ex *l. cum de indebito, de probat.* Eum, qui dicit, ſe indebitam pecuniam ſoluiſſe per errorem, & agit condictione indebiti, probare debet indebitam pecuniam fuiſſe. Eum quoque, qui dicit ſe ſoluiſſe ſimpliciter, probare debere ſolutionem, etiamſi reus ſit, qui conuentus dicat, ſe ſoluiſſe, *vt l. in exceptionibus, de probat.* videlicet, ſi contra negetur ſoluiſſe, ſi contra actor neget, eum ſoluiſſe. Ille verò affirmet ſe ſoluiſſe. Quod ſi impleuit, id eſt, ſi probauerit ſe ſoluiſſe, & conuicerit actorem, id eſt, creditorem, tunc onus probandi confertur in creditorem, nimirum vt probet, ſe accepiſſe debitam pecuniam. Hoc caſu rei partes non ſunt, E probare indebitum. Imo actoris hæ ſunt partes, vt probet debitum, & ſic agat, non ſoluiſti, aut ſi ſoluiſti, aut docueris te ſoluiſſe, me exiſtimante te non ſoluiſſe, paratus ſum probere te ſoluiſſe pecuniam debitam.

AD TITVLVM XXIIII.

De donationibus.

Ad cap. 1. Prudentes.

AVctor huius collectionis Decret. epiſtolarum, ſiue compilationis, vt principes inuitaret ad donandũ Eccleſiæ,

ad

ad augendas facultates Eccleſiarum, initio huius tituli propo-
fuit ſtatim illud Gregor. quod is 12. Epiſtularum retulit ad
Francorum Regem: *Nobilibus hoc eſſe proprium, innatum, inge-
nitum, vt facile donent & largiantur aliis*, vt *in l. filiusfamil. §. 1. de
donat.* ſignificatur, ſenatorium eſſe donare. Ac præterea nobi-
lium hoc eſſe proprium, vt exiſtimēt ſe debere, quod largian-
tur vltro, quodque donarunt deperiiſſe, niſi aliis atque aliis
ſubinde beneficiis cumulauerint. Qui mos etiam, ſed hic pla-
nè ignobilis & illiberalis eorum ferè omnium, qui beneficia
acceperunt, vt nihil ſe accepiſſe putent, niſi veteribus benefi-
ciis continenter adiiciantur noua. Nam Plinius ait 3. epiſtul.
Quemlibet ſępe obligatum, ſi id vnum neges, hoc ſolum me-
miniſſe, quod negatum eſt.

Ad cap. 2. Fraternitatem, & cap. 3. Cæterum.

SEquitur in cap. 2. Si quis Epiſcopus vel Abbas de rebus
Eccleſiæ ſuæ, inconſulto Capitulo, donauerit, nullam eſſe
donationem, & à ſucceſſore eius reuocandam eſſe, vt *cap. 2. ē.
de precar. cap. 2. ē. de rerum permut.* Et omnino procuratoris
exemplo, *vt l. ignorantis. ff. de procur.* Epiſcopum vel Abbatem
Eccleſiæ meliorem conditionem facere poſſe, *vt cap. 2. ē. de
locato.* Non deteriorem, *vt cap. 1. de in integr. reſtit.* Nam & Epi-
ſcopus vel Abbas veluti procurator quidam eſt rerum Eccle-
ſiaſticarum, non dominus, *can. vlt. 12. q. 1.* Nec tamē ei prorſus
interdicenda donatio eſt. Nam vt oſtenditur in cap. 3. ſi ea ſit
conſuetudo loci, quę Epiſcopum quædam erogare permittat,
cauſa cognita, erogatio illa, quæ ſuffulta eſt conſuetudine lo-
ci, & iuſta cauſa, nec Eccleſiæ onerosa, confirmatur, etiamſi
prælatus non adhibuerit ea in re conſenſum Capituli. Quod
tamen etiam in *hoc cap. 3.* indicatur, ita excipiendum eſſe, ſi
rei donatæ parua quantitas ſit. Neque enim, vt & interpretes
omnes adnotant, rem ſoli, aut quæ ei ſemper in iure compa-
ratur, rem mobilem magni pretij, vaſave Eccleſiæ pretioſa
Epiſcopo donare licet. Rei immobili comparari rem mobi-
lem nobiliſſimam, veluti monile, vel mobilia magni pretij. Et
meritò, nam celeberrima illa, *l. 2. C. de reſcind. vend.* cùm ven-
ditor circumſcriptus & deceptus vltra dimidiam iuſti pretij
tranſit etiam ad rem immobilem, ſine pretio pretioſam, quia
comparatur immobili in omnibus iuris articulis.

Ad cap. 4. Conſultationibus.

TRanſeo ad cap. 4. In quo hoc definitur: Beneficiū viuētis
poſſeſſoris, non poſſe Epiſcopū priuatis, id eſt, laicis (quā
legi ſæpe laicos ſignificari in Decreto priuatorū nomine, ſiue
appellatione) donare vel conferre vllo modo monachis, aut
ſuis religioſis, ſiue Canonicis, ſi Epiſcopus conceſſerit viuētis
beneficium: eo beneficio frui, id eſt, fruiſci illos non poſſe,
quamdiu poſſeſſor fuerit in rebus humanis: poſt mortem eius,
eo perfrui poſſe, vt *cap. 9. ē. de reſtit. ſpol.* Quoniam & priuato,
ſi beneficium viuentis contulerit Romanus Pontifex, quod
ei ſoli licet: ineſt huic collationi ſiue donationi ſemper hæc
lex, vt eo donatarius non niſi poſt mortem iuſti poſſeſſoris
perfruatur, *cap. 4. ē. de conceſſ. prebend.* Scriptum autem eſt hoc
cap. 4. Abbati ſancti Albani, qui eſt in Anglia.

Ad cap. 5. Per tuas.

ORto diſſidio, vt frequenter, olim eueniebat inter ciues
Florentinos, aliis fauentibus Romano Pontifici, qui
Guelfi vocabantur, aliis Imperatori Friderico I. Pontifici
Maxi. & Pontificum ſummo aduerſario, qui Gibellini: no-
biles quidam Florentini eo tempore Epiſcopum Florentinum
domi ſuæ occuluerunt & celauerunt, ne interciperetur, vel
compelleretur à Gibellinis, qui partes tuebantur Imp. Com-
poſito vero, & poſtea ſedato omni diſſidio, Epiſcopus Flo-
A rent. auctoritate Alexandri tertij, vt nobilibus illis referret
gratiam, feudi nomine donauit nobilibus illis quatuor mo-
dios, quatuor actus quadratos agri cuiuſdam. Auctoritate
opus fuit Romani Pontificis in conſtituendo feudo nouo ex
bonis Eccleſiæ. Ac præterea conſenſu Capituli totius vel ma-
ioris partis *vt ca. 2. ē. de feud.* Quo quidem Epiſcopo mox de-
functo, ſucceſſor eius, vt debuit, de recto feudo, nobiles il-
los inueſtiuit. Legendum ſane in hoc cap. *de recto feudo*, non
de certo feudo. Et ita ſanè legitur in 5. collect. Rectum feudum
eſt, cuius origo ſanc & cauſa iuſtiſſima eſt, *vt feud. lib. 2. tit. 4.
& lib. 4. tit. 46. & 91.* Incidebat grauis error de certo feudo,
ſed ſi minor agri in feudum conceſſi illis nobilibus Florenti-
nis, numerus inueniatur, vt ſi inueniantur duo tantùm mo-
dij. cùm dixiſſet, ſe concedere quatuor, etiam ſucceſſor ſup-
plere debet, quod deeſt modo, quem anteceſſor ſuus dixit, ne
B videatur Eccleſia, aut Epiſcopus Eccleſiæ nomine quidquam
egiſſe per fraudem dolo malo. Qua de re tamen ſucceſſor ille
conſuluit Romanum Pontificem. An ſcilicet modium agri
ſupplere ſibi liceret eo, quod etſi nobiles illos inueſtiſſet de
recto feodo, ſecutus donationem anteceſſoris ſui, tamen eos
nondum induxerit in poſſeſſionem. Ex quo apparet inueſti-
turam ius tribuere tantùm, non poſſeſſionem, *vt ex cap. 22. ē.
de prebend. & can. viſis 16. q. 2. & feud. li. 4. tit. 15.* Inueſtitura ius
tribuit, ergo non poſſeſſionem, quia poſſeſſio facti eſt potius,
quam iuris. Itaque verebatur poſſeſſor ille, ne videretur in-
ducendo illos in poſſeſſionem (ſicuti deſiderabant, conſtitue-
re nouum feudum ex bonis Eccleſiæ. Quod certè non licet
inconſulto Romano Pontifice. Quare tamen, ait Romanus
Pontifex, moueri eum non debuiſſe, quia non conſtituit no-
uum feudum, qui quod iam rectè conſtitutum eſt, ab ante-
C ceſſore ſuo, aut conceſſum auctoritate Summi Pontificis, ad
emolumentum & effectum perducit bona fide.

Ad cap. 6. Cum dilecti.

EXplicabo etiam ſextum quod pertinet ad monaſteriū de
Melios, quod eſt in Scotia in diœceſi Glaſdenſi, vt didici
ex libro ſic. Pontificis Rom. cui monaſterio nobilis quidam,
ea de re conſcripto inſtrumento, purè donauerat poſſeſſio-
nes quaſdam, & alias poſſeſſiones eodem inſtrumento, ſub
hac conditione modóque, vt monaſterium filio ſuo quotan-
nis præſtaret penſionem certam, vel ceſſante monaſterio in
præſtatione penſionis, vel filius eas poſſeſſiones ad ſe reuoca-
D ret, & ex eis faceret ſyluam, & ſereret ſyluam, quæ hoc cap.
foreſta vocatur. Quod verò ceſſaret monaſterium in præſta-
tione penſionis, filius vtramque donationem reſcindere &
reuocare nitebatur, qui meritò repellitur: quia conditio illa,
ſiue modus non ad priorem donationem reſpicit, quæ pura
fuit & libera, vt ait, ſed ad poſteriorem tantùm, & in contra-
ctibus vt ſubiicit, (quæ ſententia vulgo iactatur ab omnibus)
plena interpretatio eſt: in teſtamentis plenior, vt ait *ex l. in teſt.
de reg. iur. Et plenior*, ſic accipit: plenior, quam in contractibus.
In beneficiis autem & in liberalitatibus pleniſſima interpre-
tatio facienda eſt, *cap. quia circa, de priuil. l. penult. ff. de conſtit.
princ.* Quod in beneficiis principum facilè concedo, pleniſſi-
mam interpretationem eſſe faciendam: in donationibus alio-
rum, nunquam id concedam, tametſi id ſcribat Pontifex, in
gratiam ſcilicet Eccleſiarum. Nam eas tantùm donationes
E vult accipi pleniſſimè, quæ fiunt Eccleſiis ſcilicet quibuſcun-
que fiant. Dico eas ſemper eſſe accipiendas ſtrictiùs, ſi ius &
verum ſequamur, ſi rationem iuris. Idque patet ex *l. cùm de
modo donatio. & l. eum, qui, de donat.* Sunt fatui, vt vulgò dicit,
qui ſuis prætermiſſis, ſua exteris donant. Et inuenio etiam le-
giſlatores reſtrictius donationes accepiſſe. Primum lex Cyn-
tia eis modum impoſuit, ne liceret in immenſum donare.
Conſtitutiones enim nolunt donationes valere ſine inſinua-
tione, quæ fiat apud acta, & vt legere eſt *in Codic. Theodoſ.*
etiam olim donationes omnium bonorum non valebant,
niſi ſingulis rebus nominatim enumeratis, quæ conſtitu-
tio, valde placet. Nam plerique ſtulti bona ſua donabant,
neſcientes

neſcientes quid habeant in bonis. Itaque nolebant donationes omnium bonorum valere, niſi ſi ſingulę ſpecies bonorum omniũ nominatim deſignatæ eſſent. Vnde ſanè apparet, ſtrictius donationes accipi ſemper, & vt ait, *d.l.enim qui*, non adnumerari eas bonæ fidei contractibus.

Ad cap.7. Paſtoralis.

IN cap. 7. *de donat.* quæritur, quid videatur donaſſe Epiſcopus qui Eccleſiam aliquam ſuæ parochiæ, permiſſu maximi Pontificis, & conſentiente ſuo Capitulo vti oportet, *cap. penult. ṡ. de iis quæ fiunt a prælat. ſine conſenſu*: quod eſt coniungendum cum hoc *cap.7.* & conſentiente etiam patrono eiuſdem, Eccleſiam religioſis quibuſdam donauit his verbis: *Concedimus vobis Eccleſiam illam.* Quæritur, inquam, quid donaſſe videatur? Concedendi verbo donatio plena & directa ſignificatur, *vt l. donari videtur, & l. vlt. in princ. ff. de donat.* Non donatur tamen pleno iure omne, quodcunque conceditur, vt quod in nudum vſum, *vt l. penult. in princ. de lega.* 2. vel in peculio, vel quod precario conceditur. Omnis donatio conceſſio, ſed non retro, omnis cõceſſio donatio eſt. Illis autem verbis, quæ propoſui, Pontifex in hoc cap. definit ius patronatus, quod habuit, religioſis illis contuliſſe patronum videri. Epiſcopum verò portionem fructuum, ſi quam ex ea Eccleſia ferre ſolebat, non etiam videri donaſſe cathedraticũ: quia, quandocunque generaliter Epiſcopus Eccleſiam det, intelligitur ſemper ſibi correctionem retinere, *vt can. viſis 16. q. 2.* & procurationem & viſitationem, *cap. venerabilis, de cenſib.* & cathedraticum, *vt in hoc cap.7.* Cathedraticum autem eſt, quod clerici ſuo Epiſcopo quotannis honoris cathedralis cauſa pendunt, id eſt, duos ſolidos, quos Epiſcopo debent ſingulæ Eccleſiæ. Quod vertitur in Eccleſiæ reparationem, non honorem throni & cathedræ ſuæ, *vt cap. conquerente, de off. c. iud. ord. & cap. Eccleſ. ṡ. de cenſib. & can. 1. 10. q. 3. & Nouel. Iuſtin. 123.* Nihil eſt amplius in cap.7.

Ad cap.8. Inter.

TRanſeo igitur ad octauum. In ciuitate Luca, ciuitate Hetruriæ, *Luques en Toſcane*, eſt hoſpitale S. Allucij, de cuius poſſeſſione hoſpitalarij ſancti Sepulchri Piſis conſiſtentes, quæ propius abeſt Luca, qui & hoſpitalarij dicuntur ſancti Ioannis Hieroſolymitani, cùm egiſſent ſemel interdicto quorum bonorum, & iterum interdicto vti poſſidetis, & neutro iudicio obtinuiſſent, poſtea egerunt ex cauſis diſſimilibus aduerſus magiſtrum, ſiue rectorem, & fratres ac patronos hoſpitalis ſancti Allucij petitorio iudicio, & obtinuerunt. Sæpe euenit, vt qui vincitur in poſſeſſorio iudicio, vincat in petitorio, *vt cap. 3. de cauſ. poſſ. & propriet.* Obtinuerunt autem in petitorio iudicio, quia probarunt liquido, id ſibi hoſpitale fuiſſe purè & ſimpliciter donatum à rectore, ſiue magiſtro ac fratribus, ſiue patronis eiuſdem hoſpitalis vel Xenodochij S. Allucij, nec habita eſt ratio eorum quæ allegabant, donationis infirmãdæ cauſa, fratres illi S. Allucij, dicentes nimirum ſe, quo tempore huic rei aſſenſum præbuiſſent, fuiſſe excommunicatos, & id agendo in periurium incidiſſe. Denique ſe eſſe periurij reos, itémque donationem ſe feciſſe dolo malo in fraudem Plebani, *que vent autant à dire, qui cure*, Plebani de Piſia oppido Lucę vicino. Qui quidem Plebanus in eo hoſpitali aliquid iuris habet, vt liquet etiam ex *cap. 9 ṡ. de arb.* in quo & eiuſdem Plebani de Piſia & hoſpitalis eiuſdẽ fit mentio. Ideò autem nulla earũ allegationum à iudice habita eſt ratio: quia qui ſuam contumeliam, ſuámque iniuriam allegant, non ſunt audiendi, *l. ſi ſeruus plures. §. 1. illo loco*: nec enim tam improbè cauſari poteſt, *de leg. 1. l. ſeruo, de ſerua pignor. dat. manum. l. 4. C. de reuoc. donat. l. 3. C. de trãſact. ca. 8. ṡ. de conceſſ. præbend.* Nõ audiuntur etiã, qui quod fecerunt, mutare & reſcindere conantur temerè, qui veniunt contra factum ſuum, *l. poſt mortem de adopt. l. vindican. de euict.* Quamobrem donationis iure hoſpitale illud S. Allucij Pontifex rectè addixit hoſpitalariis ſancti Sepulchri ſaluo tamen iure Plebani de Piſia, atque etiam Epiſcopi Diœceſani: quia, vt eſt in regulis iuris, quã vſurpat hoc loco: Res inter alios iudicata, aliis præiudicare non poteſt.

Iac. Cuiac. Decret.

Ad cap. penult. Apoſtolicæ.

SCiendum eſt, Epiſcopum ad exſtructionem monaſterij donare poſſe quinquageſimam partem bonorum, ſiue redituum Eccleſiæ ſuæ & ad amplificationem cuiuſdam Eccleſiæ, quæ ſita ſit in parochia ſua, centeſimam partem, puta ſi in ea Eccleſia ſe velit ſepeliri, vel ſi eam monaſticis Regulis informari. Sic enim cautum eſt Concilio Toletano, quod exſtat in *can. penult. quæſt. 2.* cuius canonis verba aliquatenus immutata hoc loco referuntur. Neque verò in eo canone exigitur conſenſus Capituli. Imò indiſtinctè in eo permittitur; ex ea cauſa, quam dixi, donatio Epiſcopo centeſimæ, vel quinquageſimæ. Quod confirmatur etiam *cap. penult. ṡ. de iis, quæ fiunt a prælatis, & hoc cap. noſtro.* Quo etiam ex verbis ipſius cano. additur hæc canonis interpretatio, vt nec quinquageſimã, vel centeſimã donare in rem ſupra decem Epiſcopus poſſit. Imò nec quinquageſimã, vel centeſimã, ſi quod ex ea graue damnum ſentiat Eccleſia: vel ſi ſecus fecerit in detrimentum Eccleſiæ, ſi quid vel minimum donauerit in detrimentum Eccleſiæ, id ſucceſſor eius reuocare poteſt cum effectu, niſi præſcriptione temporis communita ſit Eccleſia, qua cùm ſucceſſor agit reſcindendæ donationis cauſa, vel qua alia exceptione iuſta. Plus verò quam quinquageſimam, vel centeſimam. (Sed eſt diſtinctio illius can. in illam rem) quamuis non ſit ea donatio Eccleſiæ detrimentoſa, etiam Epiſcopus donare non poteſt: neglecto modo, quem donationi Concilium Toletanum impoſuit, ſine auctoritate & permiſſu ſuperioris. Quod ait in *ṡ. d. can.* vnam tantummodo, quæ placuerit, Epiſcopum poſſe ex his duabus remunerationem adſumere, quod nõ explicat, & obſcurũ eſt tamen, & planè deſiderat explicationem aliquam, hoc eſt, meo iudicio, nõ poſſe Epiſcopum numerare & largiri vtramque partem, quinquageſimã, & centeſimã, ſed alterutram tantùm. Et notandum eſt etiam, nõ poſſe eum vel quinquageſimã, vel centeſimam ita ſcindere in partes vt quæ particulatim donauit, non coaceruentur & coarceantur ad modum finémque vel quinquageſimæ, vel centeſimæ. Denique nec particulatim ex ſupra dicta cauſa factam donationẽ quinquageſimæ, vel centeſimæ excedere poſſe modum Concilio Toletano præſtitum.

Ad cap. vlt. Propter.

CApituli vltimi auctor eſt Gregorius nonus, qui, vt ſolet, id mutuatus eſt ex iure ciuili, ex cauſa ingratitudinis donationem actione ingrati à donatore reuocari poſſe, puta, ſi donatarius in donatorem manus intulerit, ſi atrocem ei iniuriam fecerit, ſi damnum rebus eius intulerit graue, ſi vitæ eius inſidiatus fuerit, ſi capitis eum accuſauerit, nec obtinuerit, *vt l. vlt. in fin. C. de reuoc. donat.* Quæ tamen actio ex eadem *l. vlt.* heredi donatoris non competit, ſed ſoli donatori competit, non heredi eius, ex offenſa, quam ſuſtinuit defunctus, quia actio ingrati, vindictæ potius, quam pecuniæ perſecutionem habet, *vt l. 7. C. eod. tit. de reuoc. donat.* vbi vindicationis, id eſt, vindictæ.

AD TITVLVM XXV.

De peculio clericorum.

Ad cap. 1. Inueſtigandum.

PEculium clericorum aliud dicitur eſſe quaſi caſtrenſe, quia & clerici militant, & ſtipendia merent, puta, quod per occaſionem clericatus acquirunt, quod à collegis, ſiue clericis, vel à parentibus vel cognatis eis in clero agentibus donatur inter viuos, vel relinquitur teſtamento, aut ab inteſtato, de quibus rebus omnibus etiamſi ſint in poteſtate patris vel aui. (Clericatus non ſoluit patriam poteſtatem, imò nec Epiſcopatus, niſi ex Nouella 81.) De iis inquam rebus omnibus liberè teſtari poſſunt, ſicut & de rebus quas habuerunt proprias ante clericatum, qui erant ante clericatum ſui iuris, ſuæ ſpontis, *l. ſacroſanctæ. l. cum lege. C. de Epiſcopis & clericis, & Nouella 123. & 121. & canon. Epiſcopi, canon. ſint manifeſtæ.* 12. q. 2. Aliud eſt peculium, quod ſibi palam clerici ex reditib.

 Eccleſiæ

Eccleſiæ paraſſe præſumuntur, *in cap.penult.*ex Concilio Rhe-
menſi proponitur eum, qui egenus & inops venit in clero, ſi
quid poſtea emeric ſuo nomine, id eum iuſta præſumptione
videri ex reditibus Eccleſiæ acquiſiiſſe,& Eccleſiæ relinquere
debere,non vel ex teſtamento, vel quo alio modo id alienare
& transferre in alium.Res denique ex pecunia Eccleſiæ com-
paratas à clerico,Eccleſiaſticas eſſe videri,ſicut res,quę dotali
pecunia comparatæ ſunt,dicuntur eſſe dotales, *l. res. ff. de iure
dot.l.vlt.C.de ſeruo pign.dato manum.*Res item,quæ ex caſtrenſi
peculio comparatæ ſunt,caſtrẽſes eſſe videntur, ſiue caſtren-
ſi peculio connumerantur,*l.1.C.de caſt.pec.mil.lib.*12. Ait verò
in hoc cap.1. ſi quis pauper in clerum cooptatus fuerit, quod
poſt clericatum emerit, ad Eccleſiam, in quam adſcriptus &
conſcriptus eſt,pertinere iuxta canonicam auctoritatem, ita
ta *can. 32.Carthag.Concilij*:in quo tamen ait.id ſubiacere pote-
ſtati Epiſcoporum. Creſconius cap. 251. ſubiacere poteſtati
Eccleſiæ. Vtrumque idem poteſt.Nam & Epiſcopi vicem ſu-
ſtinent Eccleſiarum.Qui Epiſcopum dicit,& Eccleſiam dicit,
& contra.Verum obiicitur eidem canoni 32. aliud, quod La-
tinè expreſſum exſtat,*in can.1. 12.quæſt.3* poſſe quidẽ Epiſco-
pos & clericos teſtari de iis, quæ donationis iure, vel ſucceſ-
ſionis legitimæ aut honorariæ adepti fuerint, non etiam ſi ni-
hil habentes in bonis,in clerum venerint, de his ſcilicet,quæ
poſt Epiſcopatum vel clericatum emerint, quæ omnino Ec-
cleſiæ conſeruare debent:alioquin pro inuaſoribus habentur,
& ſacrilegis,*vt cap.penult.hoc tit. & can.ſacrilegum.17. q.4.can.
gloria Canonico.12.q.2.*In can.illo 32.Carthag. Concilij perpe-
ram legitur, *ὡς ἐφόδου ποιησαμένους ἀνέχεσθαι*, & legendum omni-
no *ἐφόδου*,id eſt,impreſſionem,inuaſionem,*vt d.can.12.q.3.Te-
nentur*, inquit, *vt qui fecerint impreſſionem, qui quid peruaſerint
& rapuerint.*

Ad cap.3. Vt vnuſquiſque.

ET ex hoc capite Concilij Carthaginenſis etiam eſt, *cap.3.
hoc titu.* vt vnuſquiſque preſbyter,id eſt, Epiſcopus, qui
propriè dicitur,conſecrari, clericus ordinari, non conſecrari:
vt igitur, &c. res quas poſt diem conſecrationis, acquiſiuit,
propriæ Eccleſiæ relinquat, vt ergo de his rebus teſtari non
poſſit,*cap.9.tit.ſeq.*

Ad cap. 2.Preſbyter.

HIs addamus ex cap. 2. hoc titu. quod repetitur etiam *in
can.vlt.12.quæſt.4.*ex Concilio Agathenſi, vt preſbyter
diœceſanus,qui eſt Epiſcopus, ſi quid emat,id niſi velit pelli
Epiſcopatu,emat Eccleſię ſuę nomine, videlicet vt Gratianus
indicat apertè paulò antè d.can.vlt.ſi id emat ex reditibus Ec-
A cleſiæ,& ſubdiſtingue in hoc cap 2.*τὰ ſuperemeris,ſunt vnæ vir-
gulæ apres*,& poſt hanc ſubdiſtinctionem continenter legito,
ad ipſius Eccleſiæ nomen ſcriptur.im faciat, id eſt, emat ad ipſius
Eccleſiæ nomen,ad Eccleſiæ nomen emere, in Eccleſiæ no-
men emere, *vt in l.2.ff.quando ex fact.tut.*in nomen ſuum eme-
re.Confirmantur etiam hæc omnia,*cap.penult.hoc tit.*

Ad cap.penult. Inquirendum eſt.

CVius ſententia hæc eſt, quod emerit preſbyter ex redi-
bus Eccleſiæ,vel ex oblationibus & votis fidelium,alie-
no vel ſuo nomine, ſupereſſe nomine Eccleſiæ, in fraudem
Eccleſiæ reuocari,& mutari factum quaſi ſacrilegium, ſiue
peruaſionem aut deprædationem,quod ante dictum eſt,quaſi
B crimen ſimile illi,quod Iudas ille Iſcariotes, proditor Domi-
ni admiſit,qui,vt habetur Ioan.12.fur erat, & quæ inferebãn-
tur in feudum communem,*en la bourſe*, aſportabat & furaba-
tur.Denique ſicut preſbyter nec ſuo, nec alieno nomine, fœ-
nus exercere poteſt,*vt can.vlt.46.diſtinct.*ita nec ſuo,nec alie-
no nomine, ſed Eccleſiæ tantùm nomine de facultatibus Ec-
cleſiæ quidquam emere.

Ad cap.vlt. Si quis.

IN cap.vlt.oſtenditur,etiam in ſolo Eccleſiæ, ſi clericus no-
uale fecerit, vel vineam ſubſtituerit, atque ita meliorem
agrum Eccleſiaſticum fecerit, id Eccleſiæ cedere proprietatis
iure,vel iuxta regulam iuris & ciuilis & naturalis, ſuperficies
C cedit ſolo.Poſſe quidem nouali aut vinea,quam fecit aut con-
fecit,clericum vti frui, quamdiu vixerit, pro cultura & cura,
ſed poſt mortem eius ad Eccleſiam redire,quod ſolo Eccleſiæ
immolitus eſt,& ſuperpoſuit,nec poſſe ab eo clerico, nec te-
ſtamento,nec codicillis,ad heredes aut proheredes ſuos tranſ-
mitti. Proheredes vocat veluti bonorum propoſſeſſores & fi-
deicõmiſſarios Trebellianos,vt Romanæ Synodi,*can.3.Hanc*,
inquit,*pœnam placuit heredes proheredéſve reſpicere.* Et in forma
manumiſſionis apud Yuonem *par.6.cap.131.Nulli*,inquit,*he-
redum meorum ac proheredum, nec cuiquam perſonæ alij quidquam
debeat ſeruitutis*:& in titul.Eccleſ.quos aliàs legi, Eccleſiarum
ſancti Irenei & Iuſti Lugduni, *ſi quis de heredibus aut prohere-
dibus noſtris contra hanc donationem vel venditionem noſtram feće-
rit.*Ait in hoc cap.*ſi quis ſanè clericorum agella vel vineolas*, cor-
rige,*ſi quis ſanè clericorum agellos*, aut vineolas,*vt l.prædia.§.li-
D bertos,de inſtrum.vel inſtr.legato*, agri agelli. Corrige etiam in
exceptione,quæ in extremo clauſulæ huius cap. *niſi forſan,qui
Epiſcopus pro ſeruitiis ac pro tributione*, ſic legi in vetuſtiſſima
compilatione omnium decretorum, *& pro tributione Eccleſiæ,*
non præſtatione,*largiri voluerit.*

IACO

IACOBI CVIACII I.C.

AD LIB. IIII. DECRETALIVM GREGORII IX.

Recitationes ſolemnes.

AD TITVLVM I.

De ſponſalibus & matrimoniis.

A LIBRI quarti titulus primus eſt de ſponſalibus & matrimoniis. Quid ſit matrimonium, quid ſponſalia, quia prope notius eſt, quam vt inculcandum ſit, idcirco de ea re nihil dicendum exiſtimo: ſatis habebo initio huius tituli illorum opinionem amoliri, qui Pontifices his vocabulis promiſcuè & indifferenter vti arbitrantur. Nam etſi verba ſponſalium collata ſint in præſens tempus, iure Pontificio ſponſa nõdum vxor, ſponſus nondum maritus eſt. Non poteſt quidem illa alij nubere, vel hic aliam vxorem ducere: nondum tamen vel illa vxor, vel hic maritus eſt etiamſi præſentia ſint ſponſalia, B non collata in futurum tempus, antequam inuocatum nomen Dei & ſecuta *ἱερολογία* fuerit, quæ dicitur benedictio vulgo, *can.* 130. *queſt.* 5. & Leonis Philoſophi *Nou.* 74 Tertullianus in fine libri ſecundi ad vxorem: *Eccleſia*, inquit, *conciliat matrimonium & confirmat oblatio, & obſignatum Angeli enuntiãt pater ſcilicet cœleſtis ratum habet.* Non conciliatur ergo matrimonium ſine eccleſiæ adſenſu & auctoritate. Vnde *in cap.* 13. *ſupr. de præſumpt.* Etſi ſponſalia pura & præſentia fuerint, tamen ſponſa nondum habetur pro vxore. Et ſicubi in iure Põtificio ſponſi dicuntur coniuges, vel ſponſę vxores, rectè Gratianus dixit *in can. ſic quippe*, 22. *qu.* 2. vxores eas eſſe, vt ſic dicam, *κατ' ἐλπίδα*, vxores ſperatas, non iuſtas vxores. Et quod in idiotiſmo noſtro dicimus, ſpõſalia feciſſe eos, qui inter ſe nuptias contraxerunt, *Qu'ils ont eſponſez*, id eſt, perfeciſſe potius ſponſalia & impleſſe, quam feciſſe. Nuptiæ ſiue matrimoniũ C ſponſalium perfectio eſt: ſponſalia incoatum & imperfectum eſt matrimonium, aut linea ad matrimoniũ. Nec moueor etiã *can. ſufficiat* 27. *q.* 2. quo præcipuè mouetur, aut quo præcipuè eſt, vt moueatur Petrus Lombardus, qui in illa opinione fuit, vbi dicitur, in nuptiis contrahendis ſolus conſenſus ſufficere ſecundũ leges, vt ait, conſenſus ſcilicet præſentis tẽporis, non qui ex tẽpore futuro dilationẽ capiat, *vt in c. vlt.* ┐ *de ſpõſ. duor.* Quod congruit omnino cum illo *can. ſufficiat.* Id vero dicitur excludendi cõcubitus gratia, vt illorum locorum integer contextus conuincit. Solus conſenſus ſufficit, id eſt, nõ eſt neceſſarius concubitus. Id enim eſt, quod leges volunt, concubitus non facit matrimonium ſine conſenſu, & conſenſus tamẽ facit matrimonium ſine concubitu. At non nego tamen, ſpõſalia, ſi modo ſint legitima, ſi modo, quod quidam ea contraxerint temere, legi non obuient, quibuſcunque verbis concepta fuerint, loco nuptiarum haberi in quibuſdam cauſis, vt in de- D creto Synodali legimus facto Conſtantinopoli ſub Ioanne Xiphilino Patriarcha. Nam, vt ex iis cauſis, quædam recenſeantur, & patris & filij naturalis, vel adoptiui ſponſam, nec poſt mortem filij, qui exceſſit ante nuptias cõtractas, vxorem ducere poſſum, quod ſit mihi loco nurus, licet nurus vere nõ ſit nuptiis non ſecutis, *l.* 12. §. 1. *de rit. nupt.* Et qui ſponſa ante nuptias mortua cum alia nuptias contraxit, quive alij deſpõſatam duxit vxorem, pro bigamo habetur, ita vt nec Presbyter, nec Diaconus, nec Subdiaconus fieri poſſit ex ſupradicto Decreto, quod tamen hac in re in Occidente obtinuiſſe non videtur, *cap. debitũ, ſup. de bigamis, can. vltim.* 39. *diſtinct.* Ac præterea qua ex cauſa ſunt illicitæ aut nefariæ nuptiæ, ex eadem A etiam illicita ſponſalia, *l. tutor. l. oratio, de ſponſ.* Et in ſponſa nõ minus quam in vxore adulteriũ committitur, *l. ſi vxor.* §. *Diui ad l. Iul. de adult. & can.* 98. *ſextæ ſynodi Conſtantinopolitanæ*, adeo vt & iure mariti, quanquam nondum ſit maritus, ſpõſus eam accuſare poſſit, vt docui *Obſeruat.* 6. *cap.* 16. Ac poſtremo, ſiue vxori, ſiue ſponſæ fiat iniuria, viro competit iniuriarum actio *l. item apud Labeonem.* §. *Sponſum, de iniur.* Sed de his ſatis.

Ad cap. I.

HOc cap. notatur eſſe ex Concilio Triburienſi, quo ſub Arnulpho Imperatore decreta ſunt multa ad communem vtilitatem eccleſiæ. Habitum id & celebratũ eſt Triburi, quæ fuit villa Regia, ſiue Imperatoria, vt legimus in præfatione B einſdem Concilij, villa Imperatoria in Francia Germanica, quæ continet Thuringiam & Franconiam, non procul à Moguntia. Vnde & in hoc cap. 1. Francia eſt accipienda pro Francia Germanica, quæ Saxoniæ finitima eſt, non pro Francia Gallica; pro Francia Orientali, non pro hac noſtra, quæ eſt Occidentalis. Id vero concilium Triburienſe inter cætera nobis conſeruauit elegans illud dictum Bonifacij Epiſcopi & Martyris, quod exſtat *in can. vaſa. de conſecra. diſtinct.* 1. quõdam ſacerdotes aureos ligneis calicibus vſos, & nunc vice mutata ſacerdotes ligneos aureis calicibus vti. In hoc autẽ cap. definit ſancta illa ſynodus, eum, qui exteræ nationis vxorem duxit, non legibus & moribus patriæ ſuæ, ſed patriæ ſuæ vxoris, ſi ideo ab illa diuerterit & duxerit aliam, improbe feciſſe, & ad priorem reuerti debere, quæ ſola ei vxor eſt legitima. Species hæc eſt: Nobilis quidam natione Frãcus, in Saxonia, quæ Frãciæ finitima eſt, duxit vxorem æque nobilem, non fuit impar C matrimonium, è Saxonia oriundam, & duxit eam legibus Saxoniæ, non legibus Franciæ, id eſt, vt plenius eſt ſcriptum in Breuiario Bernardi Papienſis Præpoſiti, eam deſponſauit, accepit, & dotauit legibus Saxoniæ, nõ legibus patriæ ſuę. Quid eſt quod ait, *dotauit?* an, qui mos fuit olim Germanorum, vt Cornelius Tacitus ſcribit, dotem maritus obtulit vxori, non vxor marito? Dotem offert vxor marito, non contra, ſed quaſi vice dotis, vnde & nomẽ *ἀντίφερνον*, aut vice donationis propter nuptias maritus vxori offert, quod dicitur dotalitium, *cap. ex parte, de foro compet. cap. plerunque, de donat. inter vir. & vxor.* quod quidem dotalitium poſt mortem mariti ſuperſtes mulier capiat ex mariti bonis. Id pro conſuetudine regionum, vel amplius vel exiguus eſt, niſi aliud conuenerit inter coniuges. Conſuetudo hac in re vel conuentio partium omnia poteſt, quæ & in cõſtituenda dote omnia poteſt. Cum autem alia eſſet apud Saxones conſuetudo in conſtituendo dotalitio, alia D apud Francos, vir qui natione erat Francus, conſuetudine patriæ ſuæ neglecta, in eo conſtituendo ſeruauit formam, quę in Saxonia vxoris ſuę patria inoleuerat: an ideo ſi eum pœnituerit facti, ac ſic quaſi à non iuſta vxore diuerterit, & aliam duxerit, incidit in crimen, quaſi reus violatæ legis diuinæ, violati cõnubij? Quod videtur, & ita definitur in hac ſynodo, ac præterea, expiandum eſſe ei hoc crimen priori vxore reducta & acta pœnitẽtia, vel eo maximè, vt gloſſa notat rectè, quod diuerterit inconſulta eccleſia, quam vtique, etiamſi diuortij iuſtam cauſam habuerit, ſemper conſulere debet is, cui animus diuertendi eſt. Augetur crimen eo quod proponitur in Breuiario Bernardi, & apud Burchardũ *lib.* 9. diu eum cum priore

vxore fuiſſe, & ex ea liberos ſuſcepiſſe. Sed etſi hæc, nō interuenerint, idem eſſe dicendum; omiſſio harum circumſtantiarum in hoc c. 1. ſatis indicat. Ratio autem huius definitionis ſiue canonis eſt elegans, quia vt ſine dote matrimonium eſſe poteſt, *l. vlt. C. de donat. ante nupt. l. vlt. C. de repud. & Nou. Iuſtin.* 18. & 24. Ita & ſine dotalitio. Quidni? quod nec eſſe poteſt, niſi ſit dos cui reſpondeat. Subſtantia igitur matrimonij non conſiſtit ex dote vel dotalitio, & conſequēter nihil refert, quibus legibus conſtituatur, cum & non conſtitui poſſit. Verum quod dixi matrimonium, & ſine dote conſiſtere, id pugnat cū *can. nullum. 30. q. 5. nullum*, inquit, *ſine dote fiat coniugium*, quod ibi tamen gloſſa conſilium eſſe ait, ego libenter preceptū eſſe affirmauero Arelatenſis Concilij, cui ille canon adſcribitur, nam illa verba ſunt directa, nullum ſine dote fiat coniugium. Et ſimiliter inuenio legitimum matrimonium non eſſe, niſi fœmina legibus docetur *in canon* 1. eadem cauſa & quæſtione, niſi interueniat dotalis titulus *cap. conſanguineorum, 3. quæſt.* 4. & in Nouell. Maioriani Imperator. *de ſanctimon. & viduis*, matrimonium non eſſe ſine dote diſerte & abſciſe, imo nec iuſtos liberos, qui ex eo matrimonio naſcūtur, nec iuſtam igitur vxorem eam, quę indotata eſt, quæ dote caſſa. Nec negare certè poſſumus, quin varia hac de re Patrum & Principum conſtituta fuerint. Cæterum iis, qui ſine dote noluerunt rata matrimonia eſſe, eadem fuit ratio, quæ exigentibus *εὐλογίαν*, ſiue benedictionem, eadem quæ exigentibus conſenſum parentum, quorum in poteſtate ſunt qui coeunt, nempe vt obuiam eatur fraudibus innumeris, vt nuptię propalam innoteſcant omnibus, & hoc genere furtiuæ & clandeſtinæ coerceātur, & ne cui præbeatur occaſio ſuſpicandi concubinatum id eſſe potius, quam matrimonium non interueniente dote, iuxta illud Plauti in Trinummo. *Me germanam meam ſororem in concubinatum tibi ſine dote dediſſe magis quam in matrimonium.* Verum obtinuit, & ſine dote iuſtum matrimonium eſſe, non etiam ſine benedictione. Nam ſi in quærendis liberis legitimis per adoptionem neceſſaria eſt benedictio & adoratio diuini numinis ex Nouella Leonis 24. par. & conſequens eſt, vt matrimonio, quod liberorum naturalium quærendorum cauſa contrahitur, nempe vt vir fiat pater, mulier vero mater, a qua & matrimonio nomen, quod ſemper patre ſit certior, eadem benedictio adhibeatur. Non etiam ſine conſenſu parentum, quod ſuo loco pluribus explicabitur.

Ad cap. II.

EX hoc ca. 2. intelligimus, ſponſalia diſcuti, diſſolui cōtrario conſenſu, id eſt, mutuo diſſenſu. Sponſalia ſcilicet collata in futurum tempus, non ſponſalia præſentis temporis, quia hæc propius ad matrimonium accedunt. Et mutuo conſenſu puberum, non impuberū, qui quid agāt neſciūt, quidve egerint ante, *cap. 7. & 8. tit. ſeq.* Vtitur autem Pōtifex in hoc ca. exemplo ſocietatis, quæ mutuo diſſenſu diſſoluitur, *l. actione. §. diximus, pro ſoc.* & ſponſalia futuræ ſocietatis repromiſſiones ſunt aut ſocietatis initia quædam. Rurſus ſponſalia huiuſmodi ſolui diſſenſu, etiamſi pure & ſine omni conditione, vt ait, contracta fuerint: quo tamen caſu omnimodo videiētur adimplenda eſſe. quia firmiora ſunt ſponſalia pura, quam conditionalia, non quia, vt gloſſa Bernardi Compoſtellani ait, quæ pure debentur, pure ſoluuntur, id eſt, pure exſolui & præſtari debent. Sic eſt gloſſa accipienda, quandoquidem etiamſi verum ſit, inuito creditori quod pure debetur ſub conditione rectè non ſolui, nihil tamen vetat, quin mutuo conſenſu ſolutio, vel quo alio genere diſſolutio obligationis fiat ſub conditione, veluti pacto conuento. Si quid mihi debeas pure, quid vetat quo minus pacto conuento te liberem ſub conditione? Pacto, inquam, conuento. Nam acceptilatio ſub conditione fieri non poteſt, *l. 4. de acceptilation. l. actus, de regulis iuris.* Quod autem ait in hoc cap. ſponſos fidem dediſſe de contrahendo quandoque matrimonio, id eſt, fidem nudam; ex breuiario Bernardi Papienſis, in quo idem Innocentij reſcriptum extat, intelligimus, idem eſſe dicendum, ſi fidem iureiurando firmauerint, nempe quæ eſt ſententia huius capitis

A ſponſos monendos, & ſi fieri poteſt, perſuadendos eſſe, vt verba ſanciant reipſa & fidem ſuam liberent, ac, ſi parere detrectent, vt mutuo conſenſo ſe abſoluere & vinculo, quo tenentur, liberare poſſint, hanc ſcilicet mutuam incōſtantiam eccleſiam boni conſulere & tolerare, ne quid forte inde, inquit, deterius contingat, videlicet ſi volentes nolentes cogantur fidem implere. Qua ratione etiam, quod plus eſt, *in ca. req. iſuit. infra hoc titulo*, cauetur, vnius voluntate, vnius renūtiatione diſſolui ſponſalia poſſe in futurum concepta, & ad ea exſequenda monendum quemque, non cogēdum eſſe (monitionem non ſemper ſequitur cenſura aut diſtrictio eccleſiaſtica: at cenſuram ſiue deſtrictionem eccleſiaſticam ſemper præcedit monitio) quia, inquit, coactiones ſolent difficiles exitus frequenter habere. Nec huic ſententiæ quicquam obloquitur, *capit. ex literis, infra hoc titul.* quod gloſſographum in
B aliam ſententiam tranſduxit, quia ibi non cogendum eſſe ait, ſponſum vel ſponſam ad ſponſalium fidem implendam, ſed nolentem ſtare ſponſalibus cogendum eſſe, pactorum conuentorum verba ſequi, ſeruare, & accipere, iuxta loquendi vſum & conſuetudinem, quæ in omni ſermone dominatur, non iuxta captum, ſenſūmve ſuum. Quod nihil pugnat cum ſuperiori ſententia. Quod dixi de iureiurando, non plus tribuens iuriiurando, quam fidei nudæ, etiam gloſſa hic approbat in verbo *interpoſitione*, quæ & ex *canon. iuramenti, 22. quæſt.* 5. nihil intereſſe putat. ſponſio fiat ſine iureiurando, an cum iureiurando. Quod etiam congruit cum iure ciuili, adeo vt ſicut ex pacto, ita ex iureiurando non naſcatur vel tollatur obligatio, *l. Stychum, §. naturalis, de ſolution.* Notandum, Peliam lanare, qui iure Pontificio ex vtroque puta naſci actionem, ex pacto & ex iureiurando. Quo argumento quæſo. nempe
C quia *in capit. 1. ſupra de pact.* ait pacta cuſtodiantur, pax ſeruetur. Idem prætor ait in edicto, pacta ſeruabo, & tamen conſtat prætorem ex pactis non dare actionem, exceptionem dare tamen, denique ea ſeruare datis exceptionibus, non datis actionibus. Cætera argumenta quibus vtuntur ſolo ſilentio & contemptu digna ſunt. Iidem etiam illi *ex ca. debitores, ſupra de iureiur.* ſtatuunt ſtatim differentiam inter ſimplicem & iuratam promiſſionem, quaſi debitor qui iurato promiſit vſuras dare, eas perſoluere cogatur: non item, qui ſimpliciter: male. Neque enim eſt hæc ſententia illius *cap. debitores*, neque quæ vera illius ſententia, admodum recta. Vult enim eum, qui ſe iureiurādo obſtrinxit, vt Deo ſatisfaciat, ſoluere vſuras creditori, quas iurato promiſit, ſed mox eas creditorem illi reddere quod luſorium & perridiculum eſt. Inter Chriſtianos, quos cum dico, bonos viros dico, nō plus virium habere debet ius-
D iurandum, quam nuda pactio. Laudat Iſocrates Euagoram optimum virum, quod ſeruaret, *ὁμοίως τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ ἐν τοῖς ὅρκοις.* Fateor tamen, Leonem Philoſophum pactum iureiurādo firmatum feciſſe legitimum, vt ea eo naſceretur actio. Nou. 72. alioqui, vt eadem Nouell. demonſtrat, non magis legitimum id erat, quam quod iureiurando deſtituebatur. Sane decreta Pontificalia nullum faciunt diſcrimen inter fidem, & iuſiurādum, *c. peruenit, in fine, de fideiuſ.* illo loco *fidei & iuramenti. & ſimiliter in cap. 3. de iureiurando. & in cap. 3. de iis, quæ vi met. cauſa fiunt.* Et hæc quidem ad explicationem huius cap. ſufficiant. Sed non omittendum vitium, quod in illius inſcriptione hæret. *Innocentius tertius.* ſic vulgo legitur, *Exonienſi Epiſcopo*, legendum *Innocentius ſecundus*, vt legi in veteri Gregoriano Antonius Auguſtinus refert, & vt legi ego in Gallica tranſlatione Decretalium, quam habeo, *Innocent le ſe-*
E *cond.* Et hoc quoque peruincit ordo Pontificum, qui ſemper ſeruatur in his libris. ſicut in Codice Iuſtiniano Imperatorū. Cap. 3. eſt Eugenij Tertij, & capitul. 4. Alexandri tertij. Ergo neceſſe eſt, vt hoc cap. 2. ſit Innocentij ſecundi, non Innocentij tertij, qui fuit poſt Eugenium & Alexandrum illum. Ac præterea Innocentij tertij conſtitutiones in vnum corpus redactæ extant, in quo cum hæc deficiat, conſequens eſt, eam non eſſe Innocentij tertij. Scripta autem eſt Exonienſi Epiſcopo. Exonia eſt Angliæ ciuitas in Comitatu Deuonio, quæ alluitur flumine Exi, à quo nomen trahit, vt Polydorus Virgilius ſcribit, *lib. 5.* neque vero exiſtimes, eandem illam eſſe cum Oxonia, in qua Angliæ Vniuerſitas eſt.

Ad cap. Iuuenis III.

HVius c. inſcriptio variè legitur, & verius quidē hoc modo, *Eugenius tertius presbytero Oſculano.* Oſculū in Thuſcia. Vnde prouerbium, Oſculana pugna. Et presbyter in hac inſcriptione videtur accipi pro Epiſcopo, ſicut D. Paulo & Petro & Lucæ idem eſt presbyter, & Epiſcopus. Nam & quidā codices habent, Epiſcopo, non presbytero, & quòd iubet in hoc cap. Eugenius, vt ab eo matrimonium, de quo hic agitur, dirimatur, id argumento eſt, fuiſſe eum Epiſcopum, non presbyterum. Hæ enim partes ſunt Epiſcopi, non presbyteri, qui Epiſcopus non eſt. Species autem, de qua hic agitur hæc eſt: Iuuenis quidam puellam immaturam, id eſt, minorem quam ſeptem annorum vxorem duxit domum, neque eſt vxor, neque eſt ſponſa legitima, *l. 14. de ſponſal. cap. 4. & 5. & penult. tit. ſeq. & Leonis Nou.* 109. Sponſa legitima non eſt, niſi quæ exceſſit infantiā: at quæ nondū ſeptuennis eſt, nondū exceſſit infantiam, nondum ei omnes dentes primuli decidêre, quod eſt argumentum impletæ infantiæ. Porrò cum iuuenis ille puellam nondum ſeptuennem quaſi vxorem duxiſſet domum, & dubitaretur num quid eam deintegraſſet vel tentaſſet deintegrare, atque adeo an puella defūcta in ea ætate, conſobrinam eius vxorem ducere poſſet; conſultius eſſe Eugenius cenſet, ne cōſobrinam eius ducat vxorem, vel, ſi iam duxerit, vt protinus eam dimittat, duplici ratione, quia, inquit, defuncta eius vxor fuiſſe dicebatur, & vxoris, ſcilicet quondam meæ ducere conſobrinam non poſſum, quæ hoc iure mihi coniuncta eſt tertio affinitatis gradu. Quæ ratio, quod debilis eſſet admodum & infirma, quia etſi vxor eius fuiſſe diceretur, vel æſtimaretur, cum tamen nec vxor nec ſponſa fuerit, non eſt cur propter illū rumorem à conſobrinæ illius nuptiis abſtineret, vel ab ea iam ducta in matrimonium diſiūgi debeat, *cap. 6. ǰ. de eo, qui cogn. cōſan. vxor.* Ideo addit rationem aliam, quia prior non erat ſatis idonea, poſterior eſt idonea, quia de re ipſa dubitabatur, tētaſſetne iuuenis, aut patraſſet aliquid, & in dubiis vt ait, tenere debemus, quod certius exiſtimatur, quod certius & modeſtius, *vt ait l. 14. §. ſeruiles, in fin. de rit. nupt.* Et quod igitur in hac ſpecie iuuenilis ætas vero ſimilius facit, ideo honeſtius & modeſtius eſſe Pontifex ait, ne defunctæ conſobrinā in matrimonio habeat, quia & cum cōſobrina eius, quā ſtupro cognouit, vetitæ ſunt nuptiæ, licet cōgreſſus ille citra ius vxorem vel ſponſam non fecerit, *can. nec eam. 35. q. 2. cap. 7. ǰ. de eo, qui cogn. conſāg.* Et hoc eſt, quod dicitur, etiam ex ſtupro affinitatem coniungi inſpecta publica honeſtate, quæ vtique ſemper in nuptiis ſpectanda. Vnde & in hoc cap. *propter honeſtatē,* inquit, *eccleſiæ.* Qua ratione ſæpe Pontifices vtuntur in nuptiis prohibendis, *cap. 7. tit. ſeq. cap. 6. & penult. de eo, qui cogn. conſang. vxor.* & congruit cum iure ciuili, quo proditum eſt, in nuptiis, non publicum ius, ſed publicam honeſtatem ſpectari, non ius ciuile, ſed ius naturale, & pudorem, *vt ait l. 14. §. ſeruiles, de rit. nupt. pudorem,* inquam, *& verecundiam, quæ libidinis moderatrix eſt.* Male autem huic cap. opponitur, *cap. vltim. huius tituli* quo dicitur, eum, qui ſponſæ, quam ſibi deſignauerat in futurum tempus, zonam, vt loquuntur, ſæpius tentauit, nec quicquam peregit, ſi poſtea verbis conceptis, in præſens tempus aliam deſpondeat, huic adhærere debere, qui tamen ſi cum priore rem peregiſſet, priori potius adhæreret, & hoc eſſe diſcrimen inter tentare ſiue conari, & perficere, conatum ſine effectu, vt dicitur *in illo capit. vltim.* non impedire, quo minus ſponſalia futuri temporis per ſponſalia præſentis temporis, quæ ſubſecuta ſunt, ſoluantur, neque igitur illius conatus vllam rationem haberi, factum cenſeri, non voluntatem nudam & inanem: & conatum tamē in ſpecie huius cap. 3. efficere, ne quis conſobrinam eius, cuius zonam fruſtrà tētauit vxorem ducere poſſit, conatus igitur haberi rationem. Verùm negandum hoc rectè inferri ex hoc cap quia dubitanter ait, forſan tentauit, quod complere non potuit. Ergo ſubintelligitur, forſan & rem peregit. Quot enim adeo ſunt indomitæ & infrenatæ libidines, vt etiam in nondum viripotētes graſſentur? in quos & pœnę conſtitutæ, ſi quis nondum viripotentem corruperit, *l. ſi quis aliquid. §. qui nondum, de pœn. l. ſi, ſupram, de iniur.* Dubia res erat in hac ſpecie, non quæ certo citra effectum ſubſediſ-

A ſet, & quia dubia res erat, ideo cum cōſobrina defunctæ prohibentur nuptiæ, non quia conatus habeatur ratio. Malè etiā huic cap. opponitur, *can. extraordinaria, 35. qu. 2.* qui extraordinariam coniunctionem ſiue congreſſionem aſſerit non eſſe impedimento nuptiis. Id enim ſic accipi oportet, non eſſe impedimento nuptiis cum ceteris contrahendis, inceſtum inceſtámve coniunctionem eſſe quidem impedimento, quo minus, qui in hoc ſcelus incidit, ſe matrimonio cuiquam vnquā iungere poſſit; extraordinariam autem coniunctionem, veluti præmaturam, vt Panormitanus interpretatur rectè, eſſe quidē impedimento nuptiis contrahendis cum cognatis puellæ, quę prȩmaturè deuirginata eſt, *vt in hoc c. & c. 7. ǰ. de eo, qui cogn. cōſobr. vxor.* ſed non etiam nuptiis cum ceteris contrahendis, vt *d. can. extraordinaria.* Alij interpretes in extraordinariæ coitionis definitione, neſcio quid cogitant infandum & turpe, quod nec vnquam auctoribus canonum venit in mentem. Rectè B Panormitanus, extraordinariam coitionem eſſe intempeſtiuum, importunum congreſſum, qui non ſeruat tempus naturæ, quod quam fieri poteſt conuenienter leges definierūt. Ad hæc, quod ea gloſſa Bernardi colligitur, cum infāte puella rectè contrahi ſponſalia ſi malitia ſuppleat ætatem, vt loquitur, *l. 3. C. ſi min. maior. ſe dix. τῆς κακίας ἀναπληρούσης τὸ ὑστέρημα τῆς ἡλικίας;* id verū eſſe poſſet, modo illa proxima fuerit ætati legitimæ, id eſt, ſeptennio, exemplo matrimonij, quod rectè cōtrahitur, cum ea, quæ eſt proxima pubertati, *c. 9. tit. ſeq.* Et ita etiam idem Bernardus definit, *in c. ſponſ. huius tit.* & Aquinas, probat, quia, *vt Ariſtot. ait.* quod parum abeſt, de eo ſentimus, ac ſi nullo modo abeſſet, *τὸ γὰρ μικρὸν ὥσπερ οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ.* Parum abeſt ab ętate legitima. Ergo ſi intelligat quid agatur, ſi intelligētia ſuppleat ætatem, nihil ea res officere debet, vel ſponſalibus, vel nuptiis contrahendis.

C

Ad cap. Ad audientiam IIII.

INſcriptio huius capit. ſic corrigenda eſt; Alexander tertius Ioanni Papienſi electo, electo ſcilicet ad Epiſcopatum, nōdum inſtituto vel confirmato, cui tamen quaſi confirmato Pontifex poteſt mādare ea, quæ propriè ſpectant ad officium Epiſcopi, quod & Alexander facit in *hoc cap.* cuius ſpecies hęc eſt. Hugo quidam cum in animo haberet filiam ſuam Caio filio Lucij Titij vxorem dare, iurauit ſi quo caſu eueniret, ne id poſſet efficere, veluti obſtante neceſſitudinis iure, quod intercedebat inter Caium Lucij Titij filium & filiam ſuam, ſe eam daturum alteri filio eiuſdem Lucij Titij ex alia vxore ſuſcepto, quo cum filia ſua cognationem vel neceſſitudinem nullam habuit. Et contraxere quidem illi ſpōſalia inter ſe verbis præſentibus auctoritate patrum. Sed detecta poſtea & teſtibus D iuratis probata cognatione, qua inter ſe cōiuncti ſunt, matrimonium ſponſalia ſubſequi non poteſt. Denique ſpōſalia irrita facta ſunt, vel potius pronūtiatum eſt, irrita & nulla ſpōſalia eſſe ratione cognationis, qua ratione & nullum eſt matrimonium, nullúmve matrimonium inde ſequi poteſt. Quæritur an, vt iurauit, ita rectè poſſit Hugo, quando non poteſt Caio, vt præoptauit, alteri filio Lucij Titij filiā ſuam nuptum collocare? Quod Pontifex negat, quia, vt ait, Lex Dei vetat ſponſam fratris ducere vxorem. Imo nū ſponſam, ſed vxorem fratris, *vt conſtat Leuitici* 20. Id eſt, eā quæ fuit vxor fratris defuncti. Cuius legis aſſertio Ioanni Baptiſtæ cauſa necis fuit, & noſtra memoria Thomæ Moro eandem aſſerenti apud Hēricum VIII. Regem Anglorum. Ab ea vero lege hic tantum E caſus excipiebatur, ſi frater ſine liberis vita deceſſiſſet. Deut. 25. quā tamen exceptionē, *nec l. penult. C. de inceſt. nupt.* admittit, quæ & morem illum ducendi vxorem fratris, qui exceſſit ſine liberis, morem Ægyptiorum vocat, Ægyptios accipiens pro Iudæis. An igitur Alexāder, dum ait legem Dei vetare, ne quis ſponſam fratris ducat vxorem, cum lex Dei de vxore loquatur, non de ſponſa, accepit ſponſam pro vxore more Hebræorum? Sic videtur, ac præterea hanc ſponſam fratris quamuis nec iure fuerit ſpōſa, propter cognationis neceſſitudinem, qua inuicem coniuncti erant Caius filius Lucij Titij, & filia Hugonis, Alexander videtur habuiſſe pro vxore, quia, vt poſui, deſponſa fuerat verbis præſentibus. Et hoc colore

ſimiliter

ſimiliter videtur Alexander legem Dei, quæ erat de vxore tã-tum traxiſſe etiã ad ſponſam talem. Vnde & in Breuiario Bernardi, vbi hæc cõſtitutio exſtat integra, quæ hic decurtata eſt hoc quod dicimus de ſponſa fratris, non tam legi diuinæ tribuitur, quã canonicæ rationi, cum, inquit, ſuum implere propoſitum, quod canonicæ rationi obuiat, non permittant. Propoſitum autem eius, nempe Hugonis, erat, filiam ſuam fratri germano ſponſi vita defuncti nuptum collocare, quod ait obuiare canonicæ rationi. Non ergo directò legi diuinæ, quæ de vxore eſt non de ſponſa. Et bellè poterat ſe hac ratione meri Henricus ille V I I I. quia directò non faciebat contra legem Dei, ſed contra canonicam rationem. Nec enim vxorem, ſed ſponſam fratris ducebat vxorem Ergo ſententia huius cõſtitutionis, neque ſponſalia vel matrimonium conſiſtere poteſt cum Caio filio Lucij Titij, propter cauſã cognationis, qua filiæ Hugonis coniunctus eſt, ſed neque poteſt idem Hugo ex iureiurando filiam ſuam deſpõdere alteri filio, quia fuit ſpõſa fratris eius germani. Verum addit Alexander, iuriſiurandi ab Hugone temere dati nec ſatisfacti, quia nec iure ei ſatisfieri potuit, Hugoni venia opus eſſe & pœnitẽtia, & ad eam compelli debere per cenſurã, & deſtrictionem eccleſiaſticam, monitione ſcilicet præmiſſa. Monitio, *vt & ꝭ ad cap. 3.* dicebam, cenſuram ſemper præcedere debet, ſed nõ contra cenſura ſemper monitionem ſequi, *cap. requiſiuit, hoc tit.* Illud præcipuè ex hac conſtitutione notãdum. quod & probatur apertè *in cap. 1. eodem tit. lib. 6.* Sunt Decretalium octo libri, quinque qui cõtinent varia variorum Pontificum decreta. Sextus, qui decreta Bonifacij ſolius liber, nunquam fuit receptus in Galliis, propter inimicitias capitales, quæ interceſſerũt inter Reges Galliæ & Bonifacium illum. Septimus continet Clementis decreta. Octauus decreta Ioannis. Non tantum libri quinque dicũtur eſſe extra, & ita adduci ſolent, *vt cap. 1. extra de ſpõſ. c. 1. extra de elect.* ſed etiam reliqui libri tres, ſextus qui continet Bonifacij conſtitutiones, ſeptimus qui Clementinas, octauus qui Ioãninas, dicuntur eſſe etiam extra, id eſt extra corpus Canonum, quod primo loco compoſitum fuit. id eſt, dicuntur eſſe extrauagãtes conſtitutiones. Verum ad rem, in illo c. 1. *de ſpõſal. lib. 6.* oſtenditur quod & in *hoc cap. 4.* etiam ex ſponſalibus, quę iure non valent affinitatem coniungi, videlicet ſi conſenſum habeant vtriuſque partis; puta ſi inter puberes & ſanos habita fuerint, non ſi inter impuberes vel inſanos, qui nec ſẽtire nec conſentire intelliguntur, *c. 7. & 8. tit. ſeq.* item ſi pura, non conditionalia fuerint, *vt d. c. 1.* vbi & hoc dicitur, iuſtitiam publicæ honeſtatis ſiue τὸ εὐπρεπὲς exigere, quę ſẽper in hiſce conuentionibus obſeruatur, hoc, inquam, exigere, vt non ducat frater ſponſam fratris ſui, licet iuſta ſponſa nõ fuerit, modo pura & mutuo conſenſu perfecta ſponſalia fuerint.

Ad cap. De illis V.

DVo inter ſe ſpõſalia cõtraxerunt, mas fide data vxorem ſibi illam, fœmina maritum ſibi illum fore, & vterque cum iureiurando. At culpa mulieris, vel qua alia ex cauſa vir mutauit animum ſimul ac zelum, & aliò ſe contulit conſulta opera, ne mulieri coniungeretur, an poſſit mulier alij nubere, confeſtim ſcilicet, non exſpectato biennio, aut triennio, qua de re hic Doctores importune tractant. Quæſtio enim eſt, an illa ſtatim poſſit nubere? Et reſpõdet Alexãder, poſſe maximè re integra, ſi vir illi non immiſcuerit: iniungẽdam tamen mulieri eſſe periurij pœnitentiam, ſi per eam mota, vel cauſa fuerit, quo minus matrimonium ſequeretur. Quæ & pari ratione viro iniungitur, ſi ipſe auctor fuit diſſidij *cap. ſicut. ꝭ. hoc tit.* Et coniungendum cum hoc cap. *c. 3. ꝭ. de condit. appoſ.* quo idem Alexander ad eũdem reſcribẽs addit, poſſe tamen virum, qui in hæc verba iurauerat ſub conditione, *ego te in vxorem accipiã ſi mihi centum dederis*, eam repudiare ſine periculo periurij, ſi per eam ſteterit, quo minus cẽtum daret, cum hac exceptione tamen, niſi poſtea res confirmata fuerit cõcubitu, vel præſentaneo cõſenſu, quia his duobus caſibus, etiam conditione non impleta, vir cogitur fidem implere quam dedit, & ſolemnia matrimonij exſequi, iam incoati ac fere perfecti ſecuto concubitu vel præſentaneo conſenſu. Et in hanc rem etiam Vrbanus, qui poſt Alexãdrum ſolium Romanũ tenuit, ipſius Alexandri auctoritate vtitur *in c. 5. ꝭ. de cõd. appoſ.* Illud nõ eſt omittẽdum, ſpeciem quidem in hoc c. poni de fide iurata, ſed idem eſſe dicẽdum de iniurata. Siue enim fides nuda interueniert ſiue iuſiurandum, frangenti fidem iniungenda pœnitentia eſt, neque quicquam huic negotio iuſiurandum addit, vt expoſui ꝭ. in *c. 2.* Et ita nominatim Vrbanus Põtifex poſt concilium Lateranenſe partis ſextæ c. 22. *mulier*, inquit, *ab impetitione prioris viri debet abſolui iniunctã pœnitẽtia de læſione fidei, vel violatione iuriſiurandi, ſi dedit fidem vel præſtitit iuramentum.* Nõ facit differentiam inter fidem & iuramentum.

Ad cap. De muliere VI.

COnſuluerat Alexandrum Pontificem Eberardus Paduanus Epiſcopus, ſic eſt reſtituenda inſcriptio, de muliere quæ inuita ad virũ perducta erat, quæque inuita a viro quaſi vxor retinebatur. Ad quam conſultationem Pontifex negat ſe liquido reſpondere poſſe, quod obſcurius vel inexplicatius propoſita eſſet. Neque enim Eberardus expoſuit quo modo, quove genere vis mulieri fuiſſet illata. Et, vt ait, inter vim & vim differentia eſt, non quælibet vis eſt eiuſdem generis, aut ponderis, aut momenti. Non expoſuit etiam, conſenſus mulieris poſtea fuiſſet ſubſecutus necne, quæ neceſſariò diſtinguenda erant. Nam & vis leuiſſima & plerunque gratiſſima puellis, iuxta illud Ouidij:

Vim licet appelles, grata eſt vis iſta puellis.
Quod iuuat, inuita ſæpe dediſſe volunt.
Vim paſſa eſt Phœbe, vis eſt illata ſorori,
Et gratus raptis raptor vterque fuit.

Hæc vero vis non eſt cuius vlla habeatur ratio. Vis quæ potuit conſtãti viro terrorem incutere, vis eſt magna & nuptiarum, quæ ita per vim extortæ ſunt, exceptio iuſtiſſima, *vt c. 15. & 28. ꝭ. hoc tit.* Item etiamſi maiore vi illata in domũ viri mulier pertracta fuerit, tamen ratihabitio eius ſiue conſenſus vitium illud ſi quod interuenit emendaſſe intelligitur, *c. 21. ꝭ. hoc tit. c. inſuper. ꝭ. qui matrim. accuſ. poſſ.* Coniungendum autem cum hoc ca. eſt *ca. 3. ꝭ. de cond. appoſ.* vt coniunctim legitur in Breuiario Bernardi. Nec quicquam eſt præterea quod ad ſententiam huius cap. pertineat. Cæterum ex eo liquet, etiamſi aliquando conſulentibus Pontifices reſpondeant diſtinguendo, quod & Iureconſulti faciunt ſæpe, vt gloſſa hic notat ex duobus, *ec. huius tit. & ex cap. 1. ꝭ. de ordinatis ab Epiſ. qui renun. Epiſ.* iuſtè tamen eos poſſe reiicere conſultationem propoſitam ἀορίστως & indefinitè.

Ad cap. Ex literis VII.

DE huius c. ſententia iã memini me dicere aliquid in *c. 1.* ꝭ. Sponſalia verbotenus cõtraxerunt, qui ſciebãt, quod agerẽt ætate legitima, nec dubium erat, quin eſſet eis animus perueniendi ad matrimonium: at quia fortè non eiuſdem linguæ ſocietate coniuncti erant, vel qua alia ex occaſione ſeu cauſa, alter adſerit ſe pactorum & conuẽtorum verba quędã non bene percepiſſe, aut longè aliter accepiſſe, quam pars aduerſa faciat, nec tamen propterea à ſponſaliũ fide ſe abducit, ſed vt dixi, de pactorum tantum ſenſu controuerſiam facit. Et Pontifex in interpretatione verborum ait, non ſenſum vel opinionem alterius ex cõtrahentibus, ſed communem vſum loquẽdi, qui in omni ſermone dominatur, ſpectandum & ſequẽdum eſſe. Rectius hoc c. poſitum fuiſſet ſub titulo de verborum ſignificatione, ſicut poſt concilium Lateranenſe ponitur etiam hoc ipſum cap. ſub titulo de interpretatione verborum. Eleganter vero in hanc rem, *l. Labeo de ſupell. leg.* quam & hic gloſſæ non omittunt, non ex ſingulorum opinionibus, ſed ex communi vſu nomina exaudiri oportere, & *l. anniculus de verb. ſign.* in interpretatione verborum conſuetudinem loquendi eſſe ſequendam, quæ cum omnium rerum, tum maximè verborũ domina eſt. Quintilianus lib. 10. *verba intercidere, inualeſcereq́, temporibus, vt quarum*, inquit, *certiſſima regula ſit in*

conſuetu

conſuetudine. Hoc vero annotare ad hanc conſtitutionem ſatis eſt.

Ad cap. Sponſam. VIII.

SCriptum eſt hoc c. ad Epiſcopum Vigilieſem, qui Epiſcopatus eſt in Apulia, & hæc ſententia eius: ex ſponſalibus coniugi affinitatis ſpeciem, & cauſam, ex ſpōſalibus acquiri & propagari affinitatem inter vxorem & cognatos ſponſi, & retro inter maritum & cognatos ſponſæ. Quod quidem eſt certiſſimum ſi ſponſaliū verba præſentia fuerint, quia huiuſmodi ſponſalia matrimonium initiātum, & plane matrimoniū ſunt ſi intereeſſerit *εὐλογία* ſiue benedictio. An idem vero dicendum, ſi verba ſponſalium fuerint futuri temporis? Sic ſanè inſpecto iure ciuili, quo proditum eſt, ex ſponſalibus affinitatem acquiri, *l. Seruius. de grad. & aff. in.* Ergo ex ſponſalibus cōceptis in tempus futurum, quia ius ciuile non nouit ſponſalia concepta in præſens tempus. Idemque iure Pōtificio obtinere omnes exiſtimant ex hoc c. 8. quo cauetur ſpōſam alterius neminem ex cognatis eius vxorē ducere poſſe, neminem ex cognatis eius, qui ſcilicet ſi intra quartum affinitatis gradum, Nam hoc iure vltra quartum gradum prohibitio ceſſat, *c. non debet. t. de conſang. & aff. in. Sponſam,* inquit, *alterius, maximè ſi ſit nubili ætati proxima,* id eſt, ſi cum ea ſpōſus matrimonium contrahere potuerit. Nam infantem aut paulo maiorem infante nedum tamen proximam pubertati, quæ nubilis ætas eſt, cognati vxorem ducere non prohibentur, modo non ſit à ſponſo d. integrata, ac præterea ſi de integritate eius nulla ſuſpicio ſubſit, vt c. 3. 7. Ea tātum ſponſalia gignūt affinitatis ſpeciem, quæ cum ea contracta ſunt, quæ vxor eſſe potuit, non quæ cum ea, quæ per ætatem nondum vxor eſſe & virum pati potuit, niſi forte ſponſus ſtultus & intemperās cum ea immaturè rem habuerit. Nam vel ex ſola coitione inducendæ & propagandæ quaſi affinitatis cauſa ſit, vt docui *d. cap. 5.* Illud *Maximè,* quod eſt in hoc *cap. maximè ſi ſit nubili ætati proxima,* abūdat planè, & abeſt quoque ab authentico, ſiue originali, & obrepſit ex gloſſa Alani antiqui Interpretis Decretaliū. Nec omittendum, quod eſt in *cap. 6. in fin. tit. ſeq.* non licere cognato ſponſi eam ducere, quæ illi deſponſa eſt infra nubilē ætatem non aduerſari ſententiæ huius cap. quia id accipiēdum eſt de ea, quę deſponſa eſt infra nubilem ætatem, ſed non longe, immo proxima nubili ætati, id eſt, quæ erat pubertati proxima, quod etiam expreſſim additur in authētico, & in illo ca. 6. repetēdum eſt *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ,* id eſt, ex proximè ſuperiori clauſula.

Ad cap. Ex parte. IX.

INſcriptio huius c. ſic eſt emendanda, vt legatur, Abbatibus Sancti Eadmundi & de Rameſeia, quæ cœnobia in Anglia. Et Sancti Eadmundi Regis ſcilicet & martyris. Rameſeia autem dicitur apud Matthæum Paridem Angliæ hiſtoriographum & *in cap. vlt. de inſtitut. in ſecunda collectione Decretalium.* Ramiſia Polydoro Vergilio, qui pleraque verba ſuo arbitrio temerè commutauit. Sententia autem huius cap. hæc eſt: ſi vir iurauit ſe ab eo tempore mulierem aliquam habiturum pro coniuge, & tanquam vxori ſuę fidem ſeruaturum, & viciſſim illa ſe ab eo tempore illum habituram pro marito, & quaſi marito ſuo fideliſſimam futuram, eamque vir deduxerit in domū ſuam quod domicilium eſt matrimonij, vt eleganter ait *l. 5. de ritu nupt.* & hæc ſpecies etiam exſtat *in §. vlt. Nou. Iuſtin. 74.* hoc vero genere inter ſe matrimonio coiiſſe videntur, quia & hęc verba ſunt præſentis temporis, *ab eo tempore,* id eſt, ex præſenti tempore, quę confirmitatem & conſtantiam pollicentur in omne tempus, & ſtatim deductio ſecuta eſt in domū mariti, quod, vt dixi, domicilium eſt matrimonij. Et hoc dicendum eſt multo magis, ſi ſecutus fuerit concubitus, ſi nati fuerint liberi, vt etiam proponitur in integriori conſtitutione quæ exſtat in breuiario Bernardi Papienſis. Idemque, quod & ibidem proponitur, ſi fidem hanc ſibi mutuam dederint inuicem, iurati vel iniurati, nihil refert, præſente ſacerdote & aliis pleriſque tam clericis quam laicis conuocatis, id eſt, rogatis adſciſque, *vt in l. Diuus. de milit. teſtament.* in hoc ſcilicet vt nego-

A tio huic peragendo intereſſent aut præeſſēt. Rogatis inquam, ex abundanti, cum & irrogati fidem faciant, *l. ad fidem de teſtibus,* etiam in cauſa matrimonij, vt & ibi Alanus notat, & ex eo hic refert Ioannes Andreæ. Quod equidem tamen non admodum probo, qui didici ex Nou. Iuſtiniani 90. *ἐπὶ τῆς συμφωνίας,* in conuenientibus adhibendos eſſe teſtes rogatos, nec irrogatos fidem facere, niſi *ἐπὶ τῶν συμβαινόντων καὶ ἀπροσδοκήτων,* vt ſi in tranſitu animaduerterim aliquem alteri facientem iniuriam, hæc res rectè probatur per teſtes fortuitos: at cum conuentiones fiunt, cum ſolutiones pecuniarum, cum commiſcentur contractus, cum teſtamenta fiunt, ſanè teſtes rogare oportet. Verum ad rem, quia Raymundus, qui eſt compilator harum Decretalium & pœnitentiarius Gregorij Noni, in hoc cap ſuperiores illas omnes circumſtantias omiſit de concubitu ſubſecuto, natiſque liberis, de præſentia ſacerdotis &
B plurium in hanc rem conrogatorum, quas habet integra conſtitutio Alexandri, id ſatis idoneum argumentum præbet, etiamſi illæ circumſtantiæ non interuenerint, idem eſſe dicēdum. Vnde in hac ipſa ſpecie, ſi vir ille hac vxore dimiſſa aliā duxerit ſiue ſuperduxerit, rectè definit Pontifex vt ſeparetur à poſteriore & redeat ad priorem quæ iuſta vxor eſt, fretus auctoritate verbi diuini, quo vetatur maritus vxorem ſuam dimittere, præterquā ſi adulterij rea peracta fuerit, quod in hac ſpecie non proponitur. Et addit, quod notandum, virum aut reducere debere dimiſſam ex cauſa adulterij, aut quaſi cœlibem in poſterum vitam agere, & cōſequenter ipſam quoque quaſi viduam manere oportere, id eſt, nulli viro cōiungi. Neque enim propriè aut ille cœlebs eſt dimiſſa vxore propter adulterium, aut vidua hæc muliere adultera, quam domo maritus exegit foras, quia dum viuit mulier, ille maritus manet,
C & dum viuit maritus hæc non ideo deſinit eius eſſe vxor, alioquin impune poſſet alij nubere. Et in hac ſententia fuit D. Auguſtinus, quem & plerique alij magni viri certatim ſequūtur. Contra D. Ambroſius hac in re diſtinguit mulierem à viro, mulierem, ſi à viro diſceſſerit luxurioſo, ob cauſam adulterij, alij nubere non poſſe: virum, ſi ob eandem cauſam vxorem dimiſerit aliam vxorem ducere poſſe, quia, inquit, non ita lege conſtringitur ſicut mulier qui eſt caput mulieris. Sic aperte ſcribit D. Ambroſius 1. ad Corinth. cap 7. cuius verba tamē audet Gratianus modo falſitatis arguere Ambroſio impoſitę, modo cauillari *in ca. quod propoſuit. 32. qu. 7.* Et inuenio in eadem cauſa & quæſtione *can. ſi vero,* recepta D. Auguſtini ſententia, quæ etiam inualuit, aliam differentiam ſupereſſe inter virum & vxorem, nempe quod dimiſſa vxore ex cauſa adulterij poſſit vir vxore defuncta aliam ducere in matrimonium,
D non etiam mulier viro defuncto alij nubere: eadem ratione, quia lex adſtringit & coarctat magis fœminam quam marem, vt in aliis pleriſque cauſis deterior eſt conditio fœminarum quam maſculorum, *l. in multis. de ſtat. hom.* Qui & hanc quidam ſtatuunt differentiam inter marem & fœminam non tam veraciter, quam probabiliter, quod Dominus in Euangelio loquebatur de viro, non de muliere, cum ex cauſa adulterij diſcidium permitteret, quaſi ſcilicet ex eadem cauſa idē mulieri non liceat. Quod tamen Eccleſia non probat, *c. non Apoſtol. 32. qu. 7. can. præcepit. 32. qu. 6* Et ſimiliter, quæ eſt alia differentia, adulterij accuſationem viris permitti aduerſus vxores, nō fœminis aduerſus viros, *l. 1. Cod. ad leg. Iul. de adult.* quæ eſt in hanc rem apertiſſima. Quam differentiam eccleſia vix admittit, *can. vltim. 32. quæſt. 5.* ſeruanda enim fides ab vtroque alteri eſt. Verus etiam, immo vetuſtiſſima illa differentia
E eſt, vt poſſit vir etiam citra cauſam adulterij vxorem dimittere miſſo libello repudij. Quod obtinuit olim inter eos, quibus Euangelium erat incognitum: nec tamen apud eos poterat vxor virum temerè dimittere quacunque ex cauſa. Et hanc differentiam D. Auguſtinus in quæſtionibus vtriuſque Teſtamenti refert obtinuiſſe ante Iuliani edictum, quo idem datum eſt fœminæ quod mari. Et locus ille de edicto Iuliani eſt ſingularis.

Ad cap. Ex literis X.

EX hoc cap. intelligimus, ſpōſalia collata in futurum tempus, &c. exempli gratia, facta inter filium Caij & filiā Mæuij,

uij, auctoritate parentis vtriuſque, & iuriſiurãdi religione interpoſita tam à patribus, quam à filiis, imminente & vrgeute Epiſcopo adimplenda eſſe. Poſſe quidem ea diſſolui vno ex ſponſis vel ſponſalia pręſentis temporis vel matrimoniũ cum alio aliáve contrahẽte, *vt cap. vltim.* ⁊ *hoc tit.* ſed quo minus id fiat, Epiſcopum videre & interuenire debere. Ponit ſponſalia facta, ſic loquitur, inter duos impubeſcentes, id eſt, inoleſcentes & prope puberes, *molli iam* incipientes *pubeſcere veſte*, vt Lucretius loquitur. hi ſunt quorum vox *gallulaſcit*, vt Nonius loquitur, quorum iam ramus roboraſcit. Sponſalia igitur omnimodo valere quaſi facta inter eos, qui proximè iã accedebant ad pubertatem. Ponit etiam cum id Epiſcopus Santonenſia, cuius in diœceſi erant ij, de quorum coniunctione agebatur, quæ ciuitas appellatur Mediolanum Santonũ, ſatageret, ne filius Caij aliam caperet vxorem, intentata cenſura eccleſiaſtica: ob eam rem filiũ Caij ab eo Epiſcopo appellauiſſe ad ſedem Romanam. Et huius quidem rei ſine cauſæ Põtifex Romanus cognitionem non ſuſcipit, ſed omnem cauſam remittit, nõ ad Epiſcopum Santonenſem. Nam ad eum à quo appellatum eſt nunquam is qui appellatus eſt cauſã remittit, *cap. accepta.* ⁊ *de appellat. l. 6. C. eod.* & poſt conciliũ Lateranenſe *partis ſexta cap.* 20. ſed cauſam remittit ad Epiſcopũ Pictauienſem, cui dat in mandatis, vt omnimodo filium Caij, qui reluctatur & ſe abducit à fide & religione, cõpellat ad fidem implendam irrogata excommunicatione, quod rectè dixeris eſſe fulmen Epiſcoporum & Eccleſiæ, eodem exemplo, quo Quintilianus exhæredationem vocat fulmen patrum. Si filius ille Gaij alij conuenisſet in matrimonium, aliámve deſponſaſſet verbis præſentibus, quæ deſpõſatio matrimonium imitatur, non adigeretur ad fidem priori præſtandam, quia res non eſſet integra, ſed iniungeretur tantum ei pœnitẽtia iuriſiurandi aut fidei violatæ, *vt c. 4. & 5. hoc tit. c. 1.* ⁊ *de ſponſa duor.* nõ etiã ei irrogaretur excõmunicatio, qua qui iniuſtus eſt, exſulat ab eccleſia. Item ſi qua iuſta ſubeſſet cauſa renuntiandi ſpõſalibus, vel renuntiationis etiam admittẽdæ, quæ ſine cauſa facta eſſent, tum ille qui reluctatur monẽdus eſſet, non cogendus, *vt ait in cap. 17.* ⁊ *hoc tit.* ꝙ & in hoc cap. ſignificatur his verbis, *niſi rationabilis cauſa obſtiterit.* Et, exempli gratia, rationabilis cauſa eſt, ſi illo coacto ad peragendas nuptias proſpiciatur periculum aliquod grãde diſcordiæ & odij acerbioris. Quam cauſam etiã attingit Pontifex *in d. c. 17.* dum ait, ſæpenumero difficiles & incertos eſſe exitus inuitarum nuptiarum.

Ad cap. Non eſt vobis XI.

CAuſam huic conſtitutioni dedit Henricus II. Rex Anglorum, à quo cum deſciuiſſet filius maior natu Henricus III. Rex & ipſe Anglorum viuo patre appellatus, & arma aduerſus patrem ſumpſiſſet, & transfugiſſet, ad Ludouicum VII. qui iunior appellatus eſt Francorum Regem, ſocerum ſuum, vt ab eo ſuppetias ferret. Cuius impietatis nomine ſatis vehementer arguitur à duobus Archiepiſcopis, ab Archiepiſcopo Rothomagenſi & Archiepiſcopo Cãtuarienſi apud Petrũ Bleſenſem *epiſt. 33. & 47.* Cum vero etiã fratres duo eum ſecuti fuiſſent Richardus Dux Aquitaniæ, & Gofredus Comes Britanniæ. quibus falſo Hoſtienſis adiungit etiam Ioannem tertium fratrẽ, quem Gulielmus Neoburgẽſis, Matthæus Paris, Polydorus Vergilius, & alij qui hãc hiſtoriam ſcripſerunt, omittunt: tum Henricus II. pater vxores filiorum, qui rebellionem faciebãt, nurus ſuas retinebat inuitas & agentibus filiis de eis exhibendis & deducendis (quam in rem nemo ignorat, iure ciuili in patrem proditam eſſe actionem, *l. 8. de liber. exhib. l. vlt. C. eo l. 11. Cod. de nupt.*) Henricus II. dicto audiens non erat, nec filiis ſuis ante confectum bellum vnquam voluit vxores reddere. Quamobrem rogatu Ludouici regis Francorum & generi ſui Henrici III. cui Margaretha filia Ludouici nupſerat, Henrico II. Alexander diem certam præfiniuit, intra quam filiis vxores ſuas exhiberet & redderet comminatus ni id faceret, ni fieret ſibi obſequens, ſacrorum omnium diuinorúmque officiorum interdictionem in ea prouincia, in qua nurus ſuæ tenerentur vel in quam transferrentur. Sacrorum, inquam, & diuinorum omnium officiorum in-

A terdictionem, excepto, vt ait, baptiſmate paruulorũ, & pœnitentia morientium. Hæc exceptio cuilibet ſacrorum interdictioni apponi ſolet, *vt cap. reſponſo.* ⁊ *de ſent. excomm.* & poſt cõcilium Lateranẽſe *partis ſexta cap. 26. in fin.* quod pars eſt cap. proximi ⁊. Matthæus Paris in Ioanne Rege Angliæ, *Ceſſarūt*, inquit, *in Anglia omnia eccleſiaſtica Sacramenta præter confeſſionem & viaticum in vltima neceſſitate, & baptiſma paruulorum*, Ait, *confeſſionem & viaticum.* Plus dicit quàm Alexander hoc loco qui pœnitentiam tantum dicit, quę vt detur accipiatúrq; declarat *can. pœnitẽtes. 50. diſtinct.* & repulſis quidem eiectiſque communione fidelium vel interdictis primum licebat cum mortem obibant pœnitentiam delictorum accipere, poſtea datum eſt, vt & ſimul cum pœnitentia poſſent viaticum accipere, *c. quod in te.* ⁊ *de pœnitẽt. & remiſ.* Viaticum, id eſt, *εὐχαριστία*, ſic in moribundis appellatur, quod abeuntibus ex hac vita, & ad Deum cogitantibus, ac veluti iter inſtituentibus, ea

B detur veluti pro ſubſidio viæ, *can. qui recedunt. 26. qu. 6.* in aliis *εὐχαριστία*, tantum dicitur, nõ viaticum. Ea exhibetur in pane non fermentato. Alia erat ratio panis fermentati, hic benedicebatur, ille conſecrabatur. Et de ratione huiuſce fermẽti cõſole Innocentium I. *Epiſtola. c. 5.* & Nicolaum de Cuſſa *Epiſtola 7.* de amplectenda vnitate eccleſiæ. Quod autem Alexãder hoc loco etiam excipit baptiſma paruulorum, id eſt, ſecũdum determinatam totius Eccleſiæ ſententiam, in paruulis non aboleri peccatum originale per fidem & votum parentum, *can. firmiſſime. de conſecratione diſt. 4.* à qua tamen ſeorſum ſẽſit Caietanus & alij quidam. At communi huic iudiciũ cõſequẽs eſt, vt baptiſma paruulorũ neque omittatur neque differatur vlla ex cauſa, vllove tempore. Nec enim ex voto proprio poſſunt paruuli tincti aut baptizati videri, qui nullum votum,

C nullam intelligentiam habent: adoleſcentum, qui fidei & ſenſus capaces ſunt, alia conditio eſt, iis fides & votum ſufficit ad baptiſma vrgente neceſſitate, ſi deſit aqua, ſi ſacerdos fuſor aquæ, & orationis, carminiſque legitimi miniſter. Scripta autem hæc conſtitutio eſt *Archiepiſcopis*, ſic reſtituenda inſcriptio, *Epiſcopis, Abbatibus & aliis eccleſiæ Prælatis & vniuerſo clero per Angliam & Ciſmarinã terram illuſtris Regis Anglorum conſtitutis.* Et Ciſmarinam terram vocat Aquitaniam, Normaniam, Britanniam, quæ tum in ditione Anglorum regis erant.

Ad cap. Præterea XII.

SCriptum eſt hoc cap. Epiſcopo Sanctæ Agathæ, videlicet in regno Neapolitano, & quod ad eius ſententiam attinet

D iam diximus ⁊. *cap. 3.* affinitatem coniugi etiam ex ſcortatione & vulgiuaga Venere. Vnde ſi cum ea muliere ſe fuiſſe, cognatus tuus clam tibi denuntiauerit, cum qua feceras ſponſalia, nuptiis dilatis in aliud tempus, debes ab eius nuptiis abſtinere, niſi ſponſalia, vt ait, iureiurando cõfirmata fuerint. Quæ exceptio iureiurando plus tribuere videtur, quàm fidei nudæ, quod equidem ſemper negaui eſſe admittendum. Verùm hoc emplaſtro Põtifex vtitur, non quod in illis cauſis maior ſit vis iuriſiurandi, quã fidei nudæ, quæ ſemper quaſi Deo præſente dari videtur inter ſponſos, res ſacra ſcil. inter eos peragi Deo cum teſte, tum arbitro: ſed quod matrimonio perficiũdo ſtuderet magis, vel eo maxime, quod nec illius cognati inuerecunda profeſſio audienda fuit vel palam, vel ſecreto, *iuxta l. mercalem. C. de condict. ob turp. cauſ.* nõ eſt audiendus, qui allegat

E probrum ſuum, turpitudinémve ſuam. Accedit, quod nec eã profeſſionem cognatus ille propoſuit in publicu propter metum, inquit, & potentiam, & opes violentas mulieris, quæ in eum verti potuiſſent, ſi mulierem publice traduxiſſet. Adde, quod nec teſtibus ea res comprobata eſt. Itaq; nec admodum iuſta ea cauſa eſt, nempe delatio ſola cognati, ſiue profeſſio turpitudinis ſuæ, non admodum, inquam, ea cauſa iuſta eſt inhibẽdi matrimonij, *vt cap. 3.* ⁊ *de eo qui cognou. conſang. uxor.* Inhibetur tamen hoc loco matrimonium, extra quam ſi iuſiurandum interuenerit. Quare inhibetur? Nõ ſine ratione magna. Ratio hęc eſt: quia, quod etiam nõ fruſtra Alexander proponit, quominus rem cognatus notam faceret in vulgus, & teſtibus apptobaret, metus obſtitit, & pœnitentia mulieri, à qua vim

timebat

timebat & iniuriam, alioqui id palã diuulgaturus erat. Et pro eo igitur eſſe debet, ac ſi diuulgaſſet, qui voluit quidem, ſed non potuit ſine periculo. Et interueniente quidem iureiurãdo ſanè nuptiæ non inhibebuntur, vt illa verba ferunt, *niſi iuramentum interueniſſet*, quæ tamen Hoſtienſis ſic accipit, rectiſſimè, meo quidem iudicio, *maximè ſi iuſiurandum non interuenerit*. Suppletur ſæpe in legib. & conſtitutionibus hic articulus *maximè*. maximè, inquit, ſi iuſiurandum non interuenerit, vt *niſi*, ſit εἰ μὴ, id eſt, ſi non. Et hic ſenſus, idem eſſe dicendum ſi iuſiurandum interuenerit, nempè vel interueniente, vel non interueniente iureiurando, tutiùs & honeſtiùs eſſe non implere ſponſalia, & cognato credere, qui bona fide rem detulit non compoſito dolo, vt ſponſum à propoſito deflecteret. Quod & ratio, qua vtitur Alexander hoc loco indicat, & euincit, *ne inquit, deterius inde contingat*. verba illa mutuatus eſt ex Euangelio, putà ne inceſtum committat, nempè cum ea quæ iam pridem fuit cum cognato ſuo, & per hãc cauſſam ne ſe tã hiſce, quam aliis nuptiis omnino faciat indignum, vt in inceſtis ſeruari ſolet, *can. nec eam. 35. q. 2. c. ex literis. ȷ. de eo q'ui conſang. ux.* Ac præterea, ne ad eã ſe applicet, quæ ei grata eſſe deſiit poſt delationem cognati, vt cap. a. ȝ. Fuit quidẽ ei grata ab initio, quia, vt ponit initio huius ca. eam appetebat vel impetebat, vt ait, quod eſt, petebat in matrimoniũ appellans eius fidem. Impetere eſt inquietare, interpellare, *c. tenor. ȝ. de ſent. & re iudic.* at poſtea diſſuaſus à cognato depoſuit animum ducendæ eius. Hæc verò ratio non minus valet omiſſo in ſponſalibus quam adiecto iureiurando, itaque iuſiurandum nihil adiicere, vt rectè Hoſtienſis ſentit.

Ad Cap. Veniens. XIII.

SCripta eſt conſtitutio huius cap. ad Procuratorem & Canonicos Soranos. Sora eſt Italiæ ciuitas Epiſcopalis in regione Volſcorum & principatus olim, Soræ & Serogalliæ, princeps apud Raphaelem Volaterranum. Notandum autem ex hac inſcriptione, eum qui præeſt Capitulo Sorano, id eſt, principem eius Capituli ſiue collegij appellari Procuratorem, qui alibi dicitur Decanus, vel Primicerius, vel Præcentor, vel Prior. Proponitur autem hoc loco, puellam quandam inſciis parentib. ſuis iurato coram tribus teſtibus fidem dediſſe Caio Seio, quem diligebat, de contrahendo matrimonio. *Parentibus*, inquit, *inſciis vel ignorantibus*, qua appellatione hoc loco ſignificantur non genitores, ſed cognati, vt & in aliis auctoribus, militari & vulgari vſu, vel D. Hieronymo teſte aduerſus Ruffinum. Nec enim potuiſſet aut debuiſſet puella hanc fidem dare abſq; conſenſu & auctoritate patris. Et eam quoque fuiſſe ſui iuris argumento eſt, quod ſuæ cauſſæ agendæ gratia ipſamet Romam profecta ſit, quod vtique non feciſſet vel potuiſſet ſi ſui iuris non fuiſſet. Cum autem, vt dixi initio, vltrò fidem contrahendi matrimonij Caio Seio ſpopondiſſet, parentes ſiue propinqui huiuſce rei ignari, poſtea inuitam eam & reclamãtẽ Lucio Titio nuptum collocauerũt, quẽ illa abhorruit ſemper, nec vnquam ei ſe præbuit morigeram, dictitans palam, ſe iamdiu Caio Seio non tantũ fidem dediſſe, ſed etiam benigne feciſſe. Cum verò hac de re omni diſceptaretur apud Epiſcopum Soranũ, Epiſcopus deprehendit nõ poſſe eam Caio Seio coniungi propter vinculum propinquitatis quo inuicem conſtricti fuerant: ideóque cenſuit, ſponſalia inter eos habita nullius eſſe momenti. Et quod ad Lucium Titium attinet, nondũ finita quæſtione Lucius Titius, quia nec illa potiri poterat, aliam duxit vxorem, & illa pariter Ptolemæo cuidam nupſit ſolemniter & publicè in conſpectu eccleſiæ, in facie eccleſiæ, vt loqui ſolent. & ex eo filium procreauit, ac paulò pòſt mortuus eſt Lucius Titius: hoc c. definitur, Ptolemæum ei iuſtum maritum eſſe, non Caium Seium, qui ei erat propinquitate coniunctus, nõ Lucium Titium, cui nupſerat inuita, nec conſenſerat vnquam. Igitur nihil officere, quod eo tempore, quo Ptolemæo nupſit, iam fuiſſet à parentib. Lucio Titio nuptum collocata, quia, vt dixi, inuita illa & reluctãte factum id eſt, & poſtea quoq; Lucius Titius fungi hominem deſiit ſuperſtite Ptolemæo iuſto marito. Quamobrem mandat Pontifex Capi-

A tulo Sorano, quòd tunc fortè vacaret ſedes Epiſcopalis, vel Epiſcopus Soranus hoſtium potiretur, vt ad illam recipiendã tanquam iuſtam vxorem compellat Ptolemæum, cuius pater illam domo exegerat, alioqui vt pronuntiet in eum & in patrẽ & in aliã mulierem, ſi quam forte ſuperduxerit, ſententiam excommunicationis. Capitulum ſede vacante ius habet ligandi & ſoluendi, *cap. his quæ. & c. cum olim. ȝ. de maiorit. & obedien. & eo. tit. ȷ. lib. 6. c. vnic.* Ponit autem initio huius c. eam cum Caio Seio ſponſalia feciſſe ſub trium perſonarum teſtimonio, quia, vt arbitror, ad ſponſaliũ fidem faciẽdam ſufficiunt tres teſtes. Vnde & in obiurgatione D. Hieronymi in Suſannã illo loco: *ſi tredecim teſtib. ſponſalibus conſummatis quæuis fœmina viro coniuncta*, &c. pro *tredecim* ſcribendum autumo *tribus* per notas. Notandum etiam ex hoc c. non ideò matrimonio vllum vitiũ B ineſſe, quod id aliquis contraxerit eo tempore quo de altera cõditione in iure vel iudicio litigabat ſi modo in ea lite poſtea ſuperior euaſerit, *vt cap 18. ȷ. hoc tit. & c. 2 ȷ. de matr. contract. contr. inter. eccl.* quod & hic Bernardus annotauit rectè. Ptolemæum autem dixi pro Tolemæo, vt alij plerique auctores, & Ptolemaida pro Tolemaida, quę eſt Phœniciæ ciuitas alio nomine appellata Acon. Gulielmus Neoburgenſis & alij pleriq; putant eam eſſe quæ vulgo appellatur Acra, falſo. Acra enim quæ & Accaron dicitur vetera ſunt propria nomina alterius vrbis, vt conſtat ex Ioſepho. Acõ autem hodie eſt, quæ Ptolemais olim. Conſule Euſebij librum de locis Hebraicis.

Ad Cap. Cum locum. XIV.

C IVbet in hoc cap. Pontifex, puellam ἀμφίδικον (ſic Græci vno verbo vocant eam, de cuius nuptiis duo vel plures controuerſantur) vt liberius exponat animi ſui ſententiam abduci à ſuis, vel ab iis, à quib detinetur, qui vi fortè, aut metu maioris mali eam adigunt & vrgent ad optãdas nuptias hominis animo ſuo ingratiſſimi. Iubet, inquam, eam donec res iudicetur, *vt l. 3. §. vlt. de liber. exhib.* interim veluti ſequeſtro deponi apud patrem, matrémve familias aliquam, vbi ſoluta ei ſit eligendi mariti optio. Matrimonium ſolo conſenſu cõtrahitur. & conſenſu ſoluto atque libero, *c. 5. ȷ. de condit. appoſ.* nihil autem eſt conſenſui contrarium magis, quam vis aut metus, ac præterea inuitæ nuptię ſæpe difficiles & periculoſos exitus habẽt, *c. 17. ȷ. & ſequatur*, inquit, *exitus qui de inuitis ſolet nuptiis prouenire.* Quæ verba detorſit ex hiſce Ambroſij l. ad Corin. *inuitæ nuptiæ*, inquit, D. Ambroſius, *ſolent malos prouẽtus habere.* Eadẽ verò ratio ſeruatur cum de procuratore à puella conſtituendo agitur. Nam & hac in re cõſenſu expedito, ſoluto, libero opus eſt, *cap. accedens. ȝ. de procurator.*

Ad Cap. Veniens ad nos. XV.

EX hoc c. intelligimus, ſponſalia collata in futurum tempus diſſolui per ſponſalia collata in præſens tempus, quæ vir poſtea fecerit cum alia, etiam ſi à patre cum ea deprehẽſus ἐπ' αὐτοφώρῳ, in mediis amplexib. eodémque cubili compulſus fuerit, eam capere ſponſam verbis præſentibus citra vim maiorem tamen, *citra magiſterialem timorem*, vt Fulgentius loquitur. Et hæc quidem ſententia huius cap. vera eſt, etiamſi E priorẽ ſponſam iam deduxerit domum, & ex ea liberos ſuſceperit, ante ſponſalia tamen. Deductio in domum ſola matrimonium non facit. Quin enim ſi, quod etiam hic ponitur, vt concubinam deduxerit, non vt vxorem? Liberorum item procreatio per ſe ſola matrimonium non facit. At vt ſententiæ huius c. ſit locus, neceſſe eſt vt poſt ſponſalia eam non attigerit. Nam ſi eam attigerit poſt ſpõſalia, ſi cognouerit, ei adhærere cogitur potius quam poſteriori, tametſi poſteriorem in conſpectu eccleſiæ vxorem duxerit palam, eandémque poſtea cognouerit. Priorem coniunctionem matrimonium eſſe præſumptũ: poſteriorẽ vero matrimonium nullum eſſe, *vt c. 30. & c. vlt. hoc tit.* Vnde valde notandum, commixtionẽ quæ præceſſit ſponſalia collata in futurum tempus, non eſſe impedimento, quo minus vir cum alia matrimonium vel ſponſalia

præſentsnea contrahat, etiamſi es ea commixtione, quæ præceilit ſponſalia, nati ſint liberi: ſed commixtioné tantum eam, quæ ſponſalia ſecuta eſt, hominem arcere ab alterius nuptiis Hanc commiſtionem, quæ ſequitur ſponſalia inducere præſumptionem contracti matrimonij, non illam: & præſūptioné iuſtam, id eſt iure receptam, ita vt nec aduerſus eam teſtimonia, vel aliæ probationes admittantur. *vt c. 31. ℨ. hoc tit. & c. 6. ℨ. de condit. appoſ.* Et hinc ſatis liquet quid ſit matrimonium præſumptum.

Ad Cap. Commiſſum. XVI.

HVius ca. ſententia hæc eſt: qui ſponſalia contulit in futurum tempus, etiamſi iurato promiſerit, ſe intra triéniū ſponſum ducturum in matrimonium, is prætulit matrimonio monachiſmum, ductus lege priuata, vt ait, id eſt, conſcientia propria quaſi diuinitus eum compellēte ad arctiorem, duriorem vitam. Lege priuata, id eſt afflatu, inſtinctu diuino. Quāobrem lex priuata dicitur eſſe dignior lege publica, *can. duæ ſunt, 19. quæſt. 2.* Lex priuata præiudicare publicę, *c. licet. ℨ. de regular.* Legem publicam vocat ius canonicum; legem priuatam, ſanctitatem cuiuſque & conſcientiam rectam, quæ quid ſequendum ſit præſcribit & ſuadet, quidue fugiendū. Lex publica eſt, vt quo quis ſe voto religionis obſtrinxit in eo permaneat. Lex priuata, vt ab illo voto tranſire poſſit ad votū reſtrictius. Hæc illi præiudicat. Rurſus lex publica eſt, vt fides ſeruetur ſponſæ. Lex priuata, vt illa deſerta liceat tranſire ad monachiſmum. Hæc illi præiudicat, ſi quidē ei ſponſa illa incognita fuerit vel intacta. Igitur in hac ſpecie quia hac lege priuata inductus fidem fregit ſponſaliū, nec iuriiurando ſatisfecit, & tranſiuit, vt ait, ad frugē melioris vitæ, qualis fuit olim vita monachorū, de qua etiam gloriabantur, vt noui quiq; religionis aut ſectæ auctores & profeſſores gloriantur ſe melius quoddam vitæ genus introducere. Hic vero ſponſus, quē lex illa priuata diuinitus ſcilicet inſpirata trāſuerſum agit, non tā cogitur ſponſalia implere quā iuriiurando ſatisfacere. Quod faciet auctore Pontifice in hoc. ca. eadem cautione adhibita, quam adhibendā cenſuit in ſpecie *ca. debitores. ℨ. de iureiur.* nēpe ſi cōtraxerit matrimonium cū ſponſa, ſatisfaciendi tantum iuriſiurandi gratia, mox transfugerit ad monachiſmum. Monachiſmo ſolui matrimonium, nempe quia monachiſmus morti comparatur. Monachiſmo, inquā, ſolui matrimonium, vel vtroq; coniuge ſe deuouente; vel altero tantum conſenſu alterius, *vt l. vlt. §. nā & maritus. C. de Epiſc. & cler. Nou. 5. & 22.* vel vt in hac ſpecie, dicis tantum gratia contracto matrimonio, non animo perſeuerandi & indiuiduam vitam agendi ſimul, Dicis, *inquam*, cauſſa, puta vt Deo ſatisfaciat per quem iurauit, vt, inquam, Deo ſatisfaciat qualiquali connubio, quæ eſt cautio huius *ca.* cui ſimilis illa *c. debitores. ℨ. de iureiur.* ſi iurauerìs te creditori ſoluturū vſuras, quæ iure Pontificio improbatę ſunt, vt ſoluas quidem eas iuriſiurandi ſatisfaciendi gratia creditori, quas tamen mox reddat creditor tibi. Quæ cautiones mihi non admodū validæ vidētur, imo potius iniurioſæ eſſe, & aduerſus maieſtatis prouidentiam. Addit vero ita demum in hac ſpecie hac cautione virum vti poſſe, ſi res ſit integra, id eſt, ſi cum vxore vel cum ſponſa rem non habuerit, *vt ca. 5. ℨ. de conuerſ. coniug. et.* alioqui non eſt ei facilis tranſitio ad monachiſmum citra vxoris conſenſum; vel eius ad monachiſmum inflammationem animi parem, qua de re amplius *in ca. 21. ℨ.*

Ad cap. Requiſiuit. XVII.

SCRIPTA eſt hæc conſtitutio Rapalēſi Epiſcopo, qui Epiſcopatus eſt in Apulia, & hoc vult, matrimonia libera eſſe debere non coacta, & ideo monendā quidē ſponſam eſſe, quæ ſponſum ſibi maritum forte iurato promiſit, vt ſtet iuriiurando, ſed non etiam cogendam eſſe ad matrimonium cōtrahendum. Quod maxime ita procedit, ſi qua iuſta cauſſa ei fuerit renuntiandi id matrimonium, vel ſi qua forte alia affectio eam effrenatius inuaſerit, cui non dare locum periculoſiſſimum ſit, vt diximus *in c. 1. 2. & 10. ℨ.* Vnius igitur renūtiatio-

A ne ſolui ſponſalia concepta in futurum tempus ſi res ſit integra, & multo magis ſponſalia in futurum concepta diſſolui mutuo diſſenſu. Neque vero huic c. quicquam officit, quod Bernardus, ait nō ideo minus fore liberum matrimonium in hac ſpecie, ſi id mulier cōtrahere cogatur, quia prior ipſa ſua ſpōte ad hoc ſe aſtrinxit, quæ vltro promiſit & iurauit ſe illi nupturam: quoniam, vt reſpōdeam, ſi inuita & clamitans ad nubere cogatur ſolemniter, non video qua ratione dici poſſit libera fronte nupſiſſe. Nec id quoque loci à Bernardo adducti vllo modo efficiunt. ſed hoc tantum, eos, qui commodum aliquod ab Eccleſia perceperūt ſub fide remunerationis vel ſub ſpe perpetui ſeruitij, perpetuæ deuotionis, fidē implere compelli, quod ipſum nec admodum rectè illi loci efficiunt ſi penitus inſpiciātur. At in hac ſpecie puella à ſponſo nihil commodi percepit aut percepiſſe proponitur, vnde nec inuito animo ſuo eum faciet virum aut maritum ſibi.

B

Ad Cap. Cum in Apoſtolica. XVIII.

INSCRIPTIO ita reſtituenda eſt, Vrbanus tertius Cenomanenſi Epiſcopo, & coniungendum eſt, *ca. 5. ℨ. de condit. appoſit.* Litigabat Villicus, vt puto: proprium eſt nomen viri, *vt in l. Iulianus. § per contrarium. de actio. empt. l. cum duob. §. item ſi ex facto. pro ſoc.* litigabat, inquam, Villicus ſiue Vellicus cum vxore ſua, forte negans ſibi eam vxorem iuſtā eſſe, eaq; lis eū de domo ſua traxerat ad Cenomanenſem Epiſcopum, vbi cum aliquandiu fuiſſet, lite nondum finita, nondūmq; publicatis dictis teſtium, & patefactis vtrique parti, vt fieri ſolet in iudiciis, quos ſcilicet ipſe produxerat, vt per eos Epiſcopo probaret, inter ſe & mulierem illam matrimonium conſiſtere

C non poſſe, fortè propter cognationem propinquam, quæ ſibi cum illa erat, cuius ignarus fuerat initio contrahendi matrimonij. Lite igitur nōdum finita domum reuerſus falſo vulgauit, ſe iudicio Epiſcopi, iudicio eccleſiæ ab vxore ſeparatum eſſe, quam forte apud Cenomanos reliquerat litem ſuam perſequētem. Idque perſuaſit omnibus, adeo vt & alij mulieri ignoranti impoſuerit, eamque domum duxerit ſolemniter, quaſi cum priore diuortio facto ex ſententia Cenomanenſis Epiſcopi, quæ nondum lata erat, quæ tamē poſtea ſecuta eſt à Roman. Pontifice huius cauſſæ cognitione demandata quibuſdam delegatis iudicibus, fortè cum appellatum eſſet à ſētentia quadam Epiſcopi interlocutoria, vel ipſe Epiſcopus ſuſpectus poſtulatus. Ex ſentētia igitur iudicū delegatorū poſtea ſecutum eſt diuortium, itaq; ex facto apparuit, cum poſteriore contractas nuptias iuſtas & legitimas eſſe. Neque

D enim quod prioris matrimonij lite pendente, & falſa perſuaſione decepta poſteriore muliere vir ad alias nuptias properauit, ideo nuptiæ iniuſtæ aut vitioſæ ſunt, vt *ca. 13. ℨ.* iniungenda tamen ei pœnitentia eſt audaciæ & præfeſtinationis huius, & donec pœnitentiæ tempus expleuerit interdicenda cōſuetudo poſterioris. Ponit, eum poſteriorem duxiſſe fraudis ignaram, litis ignaram. Vide ſi ſcientem, litem ei eſſe cum alia, necdum finitam, vxorem duxerit, forſitan nec cum ea iuſtæ nuptiæ eſſe intelliguntur, ſicut nec ſi viua iniuſta vxore aliam ſcientem duxerit tanquam vxorem, nec mortua priore, quæ iuſta vxor fuit, cum poſteriore conualeſcit matrimonium, *cap. 1. & 7. ℨ. de eo qui dux. in matr.* Huic vero c. cuius ſentētia iā ſatis explicata eſt, quod Bernardus obiicit cap. 4. ℨ. hoc tit. nihil eſt. hoc enim vult, ſponſalia, etiam ſi poſtea apparuerit

E ea non fuiſſe legitima, impedire ne ſponſa nubat fratri ſpōſi propter publicam honeſtatem, quia non etiam hoc vult, ne nubat alij, ſicut & hic prior vxor, quam apparuit nō eſſe legitimam, non prohibetur alij nubere. Nihil etiam huic ca. officit ca. nuper de bigam. quo cauetur, non ideo minus bigamum aut digamum (ſicut *δεύτερον* dicimus & *bis* ...*ce*) eſſe eum, qui mortua priore vxore aliam duxit, quod poſterior iuſta vxor non fuerit. Nam etſi econuerſo idem dici poſſit, ſi prior iniuſta, poſterior iuſta vxor fuerit: tamen & clericus, quia adſpirat ad maiores ordines eccleſiæ, ob eam rem culpatur & ſubmouetur ab ordinibus: ita & in hac ſpecie culpatur & punitur inflicta pœnitentia vice pœnæ is, qui aliā duxit cum de priore cœpta lis nōdū terminata eſſet, licet

poſtea

poſtea apparuerit,cum priore nullũ et fuiſſe connubium,ceterum matrimonium ſecũdum neq; culpatur neque infirmatur. Non eſt etiam q; ſentẽtiæ huius c.obiicias *c.conſiderauimus.* ꝫ. *de elect.* Quod ſcilicet ibi & primam & ſecundam electionem Pontifex reſcindat,quaſi ad idẽ exẽplum in hac ſpecie impediri debeat & primum & ſecundũ matrimonium. Nam in ſpecie *c. conſiderauimus*, Pontifex & primam & ſecundã electionem reſcindit manente *Boliquia* eorum, qui electi ſunt, ſalua exiſtimatione,quia vtraque electio vitio laborabat:in hac autem ſpecie ſecundum matrimonium ex euentu apparuit eſſe ſine vitio,quia feſtinatio ſecundi voti nullum vitium affert.

Ad Cap. In præſentia. XIX.

EX hoc c.intelligimus,marito capto & detento ab hoſtib. vel etiã peregrinante,tametſi iam ſeptennio vel longiore tempore abſuerit, non poſſe vxorem eius, quæ domi remanſit, alij nubere,antequã de morte eius certum nuntium acceperit. Quod congruit cum nouiſſimis Imperatorum conſtitutionib. cũ Iuſtiniani Nou.117.cum Leonis Philoſophi Nou.33. olim ſatis erat captiuum exſpectati quinquennio.militẽ qui Reip. cauſſa abeſſet quadriennio primũ, deinde decennio, *l.vxor. C. de repud.& Nouel.*22.Cuius quidem Nouellæ ſententia etiam priuſquã promulgata eſſet à Iuſtiniano expreſſa eſt ſub nomine Iuliani *in l.vxores.6.de diuort.* vt iam olim me docere memini in Nou.22.*fol.*374.Hodie igitur ſi mulier antequã de morte viri abſentis certũ nuntium acceperit,alij nupſerit,non iure nupſiſſe intelligitur,& maritus,vbi redierit,poteſt eã, ſi velit, adultero,id eſt,poſteriori viro amouere & abducere,*ca.2.* ꝫ. *de ſecunda.nupt.* Nulla quantumlibet diuturna viri abſentia mulieris fidem abſoluit,nec ex abſentiæ prolixitate ſola ſumitur præſumptio iuſta mortis,certo nũtio opus eſt,vt ait,vel,quod addere licet *ex cap.vlt.* §.*ſi autem.* ꝫ.*vt lit.non conteſt. non proced. veriſimili præſumptione mortis mariti.*

Ad Cap. Inter opera. XX.

IN hoc c.laudat eum,qui ex fornice educit meretricem fortè cupidam recipiendi ſe ad bonã frugem,vt eam ſibi adiũgat vxorem,quia hac ratione,vt ſignificat, ſeruat animã mulieris & ſuæ bene conſulit,qui ex ea re caritatem conſequitur quomodo & qui dimiſſam vxorẽ ex cauſſa adulterij reducit, laudem in eccleſia & caritatẽ conſequitur. Dimiſſam,inquam, & conuictam adulterij, necdum damnatã tamen. Nam qui damnatã reducit in matrimoniũ,iure ciuili lenocinij reus eſt, *l. caſtitati.Cod.ad leg.Iul.de adult.* Et ex hac cauſſa legimus apud Suetonium,Domitianum Imperatorem Equitem Romanum aliquem,cum iudicia erãt apud equeſtrem ordinem, iudicum albo eraſiſſe ob reductam in matrimoniũ vxorem,cui dimiſſæ adulterij crimen intentarat. Iure Pontificio etiam damnatam adulterij reducere poteſt,quia non tam reducit eam in matrimonium,quam reconciliat & reſtituit in gratiam. Vxor enim manet,vt docui in c.9. ꝫ. Iure ciuili vxor eſſe deſinit, quæ domo mariti propter adulterium exturbata eſt. Vobis licet ex his prælectionibus paulatim vel paſſim colligere differentias inter ius Pontificium & ciuile.

Ad Cap. Ad id quod. XXI.

SPecies hæc eſt: Vitricus priuignam ſuam proximã pubertati,quæ ſcil. iam attigerat annum vndecimum, vt ponit, inuitam & reluctãtem cuidam nuptum collocauit: nullæ ſunt nuptiæ,quia puellæ conſenſus deficit, ſed conualeſcunt nouo puellæ conſenſu,& vel tacito,cuius quidem idoneũ argumẽrum eſt conſuetudo, concubitus & cohabitatio, vt ait, anni vnios integri & dimidiati alterius,quo cum eo vixit & concubuit ſine querela,ſine vlla animi læſura,vt veteres inſeri tiones loquuntur,nec igitur ab eo diſcedere poteſt, quod initio non conſenſerit: immò ſi hoc prætextu diſceſſerit ab eo, co-

A gitur ad eum reuerti,nec auditur ſi velit teſtes producere,qui eam non conſenſiſſe,immò reclamaſſe ſemper affirment.quia quæ tamdiu cum eo placidè vixit, præſumitur omnimodo in eum cõſenſiſſe.& huius præſumptionis tanta vis eſt,vt aduerſus eam probatio non admittatur in contrarium,*c.30.* ꝫ.*hoc ti. c.6.* ꝫ.*de condit.appoſ.c.inſuper.qui matr.accuſ. poſſ.* Ac ſi interim forte in illo friuuſculo,vt loquũtur Iureconſulti. in illa friuonaria diſſenſione,friuonario iurgio vterque plus ſibi permiſerit quam fides & ſanctitas matrimonij pateretur, eo nomine vtrique infligenda eſt pœnitentia,nec poteſt alter alterum arguere adulterij interim admiſſi,quia paria delicta mutua cõpenſatione tolluntur,*l.viro ſolut.matr.ca.pen. & vlt.* ꝫ.*de adult.* Soluitur tamẽ inter eos matrimonium, ſi vterque lege priuata,vt loquũtur,& quaſi inſtinctu diuino cõmotus præoptauerit vitam ſolitariam,vitam monaſticam,*c.1.* & *4.* ꝫ.*de conuerſ. coniugat.* Quod penè eſt,ſi ante mortem acceſſiuerit, vel conſciuerit ſibi mortem, aut mortis imaginem.

B

Ad Cap. Sicut ex literis. XXII.

HOc c. eſt Innocentij III. ad Ferentinatem Epiſcopum Ferentinates in Italia inter Hernicos.Et, quod iam ſæpe dictum eſt,ſponſalia collata in futurum tempus,etiam ſi iureiurãdo confirmata ſint,diſſolui per ſponſalia. quæ poſtea cum alia contrahuntur verbis præſentib.ſi modo prioris ſponſæ res mãſerit integra poſt ſponſalia. Res,quod Latinis eſt fœminal, aut virginal,aut ſpuriũ,idque iam habuimus, ꝫ. *c.15.* & habetur *in c.pen.& vlt.* ꝫ. Quod tamen ita non obtinet ex diuerſo.

C Nam ſponſalia præſentia non diſſoluuntur per alia ſponſalia, quæ ſubſequuntur & conferuntur in futurum tempus. At, vt dixi,ſponſalia de futuro,vt loquuntur, diſſoluuntur per ſponſalia de præſenti ſi prioris ſponſæ res,quia mulier eſt, integra manſerit. Idem verò ex hac conſtitutione liquet, hac lege & conditione tamen addita,vt ſi per virum, qui poſteriora ſponſalia cum alia contraxit verbis præſentis tẽporis, mora fuerit quo minus impleret priora ſponſalia, quæ ſpem tantũ fecerãt futurarum nuptiarum, infligatur ei pœnitẽtia periurij prioris, non etiam ſi per mulierem ſteterit: vt,ſi, quo exemplo vtitur, cum eſſet finitus dies, intra quem nuptiæ fierent, illa impedimento fuerit quod minus fierent, tem fortè dum differt ex die in diẽ. Hoc enim caſu maritus culpa vacat,ſi aliã ſibi optauerit ſponſam verbis præſentibus:itaque nulla pœnitentia opus

D eſt. Quod hic Bernardus notat, poſt diem condictum contrahendo matrimonio maritum fide,quã dedit, abſoluit, ſi per mulierem, non ipſum,mora fuerit,quo minus matrimonium contraheretur aut conſummaretur: id nullo modo poſſum approbare. Dies non ſoluit fidem.ſed fides poſterior priorem abſoluit, vbi prior tantum collata eſt in futurum tempus, poſterior in præſens. Dies per ſe ſola non liberat fidem, dies nõ eſt idonea ratio aut legitima ſoluendæ obligationis. Dies, inquam ſemel natam obligationem tollere non poteſt, *l. obligationum fere.*§.*placet.de oblig.& act.* Et ex ſponſalibus naſci obligationem ſtatim,licet dies eorum conferatur in futurum tempus,negari non poteſt. ſicut ſi ſtipulanti promittam, me cum ei commodum erit,daturum centum,dies ſtipulationis cõfertur in futurum tempus, & tamen ex præſenti tempore ſtatim naſcitur obligatio & vires accipit,etiamſi fuerit ſub conditio-

E ne contracta,*l.vſusfructus.de ſtipul.ſeru.* Ac præterea,cur ego,ſi me certa die certam pecuniam daturum promiſerim, poſt eã diem obligatione non abſoluor? *l.Celſus.*§.*vlt.de recept.qui arb. rec.cap.cum dilecti.* ꝫ.*de dol.& contumac.* & tamen die condicta nuptiis poſt eam diẽ fide mea abſoluor? quod etiam non eſt verum,me ex diei lapſu abſolui à ſponſalium fide. Proinde, vt initio dixi, non dies me abſoluit fide priorum ſponſalium,ſed fides poſterior, quæ maioris momenti eſt,fides maior & vberior,quam alij dedi per verba præſentis temporis. At, vt & in hac conſtitutione proponitur,ſi vtraque ſponſalia collata ſint in futurum tempus,potiora ſunt ea,quæ tempore priora ſunt, in pari cauſſa potiora ſunt & potentiora, quæ & priora ſunt, & mentitæ tantum fidei poſterioris irroganda pœnitentia eſt, *vt cap. pen.* ꝫ. *hoc tit.*

Ad Cap. Cum apud ſedem. XXIII.

QVod eſt in hoc c. partim eſt *ex l. mutus. de iur. dot.* quę mutum, ſurdum, cęcū ait nuptias contrahere poſſe, partim *ex l. mutus. §. 1. de procurat.* vbi quod dicitur de mandato, mutū, ſurdū procuratorē dare, quod eſt mādatū dare poſſe, quia edictū de procuratorib. eſt prohibitorium, & edicto mutus, vel ſurdus non prohibetur procuratorem dare: id in hoc c. Pontifex accommodat ad matrimonium. Nam & ii tantum contrahere matrimonium non poſſunt, qui nominatim legib. aut canonibus prohibentur. Et, vt mandatum ſolo conſenſu contrahitur expreſſo vel tacito, nec vllam verborum proprietatem aut ſolemnitatē deſiderat, *l. 38. l. 52. §. vl. de oblig. & act.* ita & matrimonium: hoc tantum exigimus, vt qui contrahunt intelligāt quid agant & animi ſui ſenſum exprimant aut verbis, aut nutu, vel geſtu, relato vel reiecto capite, vel alio quocunq; ſigno indubitabili, quod penè nihil à ſermone diſtet, *vt cap. 25. ȷ.*

Ad Cap. Dilectus filius. XXIV.

IN hoc c. quod cauetur, natura manifeſtiſſimum eſt, nullum eſſe matrimonium cū furioſo vel furioſa contractum, quia ſcilicet conſenſu opus eſt, cōſenſus perficit rem omnē, & quidem ſolus, & furioſus neque ſentire, neque conſentire intelligitur, *l. 8. §. pen. de option. leg.* Non videtur etiā coniugum alter, qui ſanæ mentis eſt conſenſiſſe in furioſum, quē putabat eſſe ſanæ mentis, quia errātis nullus eſt conſenſus, & vt conſenſerit, tamē nihil actū intelligitur, quia vtriuſque partis conſenſum interuenire oportet, *c. 26. ȷ.* Sæpe autē fit vt puellæ nubāt furioſis, dum illis conſtituit in conſpectu inumbratæ quietis, vt elegāter ait, *l. quod meo. §. ſi furioſo. de acqu. poſſ.* exiſtimāt illos eſſe ſana mente præditos, quæ ita ſi falſæ ſint ſanè non intelliguntur conſenſiſſe, nec matrimonium conſiſtit. Verum vt omnino nullum ſit matrimonium cum furioſis contractum, duo exigimus, vt furor ſit perpetuus, vel, vt hic loquitur, cōtinuus, nam ſi interuallatus ſit, nullum matrimoniū non eſt. Item exigimus vt furor ille continuus ab initio cōtractus tenuerit hominem, furor enim poſtea ſuperueniens non infirmat matrimonium, *l. patre de his qui ſunt ſui aut ali. iur. l. oratione. §. furor. de rit. nupt. l. furor. de ſponſal.* Quod tamen poſtremū Leo Philoſophus aliquantulū immutauit Nou. 111. & 112. ita diſtinguens, vt non quandocunque ſuperuenerit furor alterutri poſt contractum matrimoniū infirmetur matrimonium, ſed ſi mulieri intra triennium, viro intra quinquennium à die contracti matrimonij. Eſt autem in inſcriptione huius cōſtitutionis omnimodo legendum, *Epiſcopo Vercellenſi.* Nam vt plenius ſcriptum eſt in tertia collectione Decretaliū, quæ à Petro Beneuentano prima confecta eſt publica auctoritate, ſcripta hæc cōſtitutio eſt ad poſtulationē Roberti militis Alexandrini. Et Vercellis nemo neſcit, qui modo attigerit fauces Italiæ finitimam eſſe Alexandriam, cui nomen ab Alexand. III. Pontifice, qua is ſe communiuit impoſito præſidio, & inde milites Alexandrini, aduerſus vim & iniurias Friderici Imperatoris.

Ad Cap. Tuæ fraternitati. XXV.

BReuiter ex hoc c. intelligimus, verbis, aut re, aut literis nō contrahi matrimonium, ſed conſenſu ſolo, & quod verba dicantur eſſe neceſſaria, quæ præſentem conſenſum exprimant, hoc ad eccleſiam tantum reſpicere, id eſt, ad ritum & morem eccleſiæ, cuius ratio hæc ſola, vt facilius probari poſſit matrimonium eſſe contractū, & ſine iis tamen verbis valere matrimonium ſi habeat probationem, *vt l. 4. de fide inſtr. l. 4. de pigno.* Ex verbis igitur non conſiſtere matrimonium, ſed ex cōſenſu ſolo. Idque ex eo maximè apparere, vt ait, quod mutus iure contrahit matrimoniū, vt dictum eſt *c. ſuperiore, proximo,* pupillus autē non iure contrahat matrimonium, hic, quia cōſentire non poteſt: ille autem iure contrahat matrimoniū, quia verbis opus non eſt. Denique qui fari non poteſt, rectè contrahit matrimonium: qui conſentire non poteſt, non rectè. Conſenſu ergo opus eſt, non fabella, non oratione. Et ita hæc conſtitutio explananda eſt.

Ad Cap. Tua nos. XXVI.

VAlde notanda eſt ſententia huius ca. quæ eſt huiuſmodi: nō omnia verba præſentis temporis matrimoniū facere, aut quæ vocant ſponſalia de præſenti. Nam ſi quis nomine proprio ſuppreſſo & alio cōficto & adſumpto, veluti nomine Ioannis, quod non ſit eius nomen propriū, callide, dum magis optat congreſſum illicitum quam licitum, ita dixerit ſubmota teſtatione & ſolemnitate omni, Ioannes te deſponſat, fortè & in digitum arrhæ nomine immiſſo annulo, verba quidem ſunt præſentis temporis, Ioan. te deſponſat: ſponſalia tamen iuſta vel iuſtæ nuptiæ non ſunt, quia viri conſenſus abeſt, & in nuptiis ſolus nouæ nuptæ conſenſus non ſufficit. Et hoc vtique verum eſt, etiamſi hac arte ab ea muliere extorſerit rē, libidinem expleuerit ſuam. Sponſalia qualiacunque mutuo cōſenſu cōtracta commixtione corporū ſubſecuta matrimonium diximus eſſe præſumptum, quod nec infirmari poſſit vllo modo, *ca. 15. ȷ. c. 30. & vlt. ȷ.* At in hac ſpecie nulla ſpōſalia præceſſerūt. Neq; enim ſimulata ſponſalia, aut ſimulatæ nuptiæ ſponſalia vel nuptiæ ſunt, *l. ſimulata. de rit. nupt. ad eſt,* ſi vel ab vno ex contrahentib. ſimulatę ſint, vt in hac ſpecie ponitur maſculus ſimulaſſe ſponſalia ſiue nuptias dolo malo, fœmina bona fide cōſumpſiſſe. Itaque deficit ſubſtantia matrimonij quæ ex vtriuſque conſenſu conſiſtit. Deficit etiā forma, quia, vt initio diximus & hic proponitur, nec teſtes huic negotio perficiundo interfuerunt, nec ſolemnia adhibita ſunt, quæ adhiberi moris eſt in huiuſmodi ſponſalib. contrahendis. Quin verò nebulo ille puniendus ſit, qui ita deluſit mulierem, & grauiſſimè etiā puniendus quis negabit? Ceterum verus ſenſus huius cap. is eſt quem expoſui.

Ad Cap. Cum in tua. XXVII.

QVi mos eſt in eccleſia, vt trinis denuntiationib. vel edictis presbyter plebē, cui præeſt, futuri inter aliquot matrimonij certiorē faciat, vt ſi quis ex plebe ſua aliquid habeat quod obiiciat ne matrimonium contrahatur, id proponat intra certum diem. Quo genere valde cohibentur clandeſtina connubia. Et generaliter ita conſtituitur in cōcilio Lateranenſi habito ſub Innocentio III. *ca. 51. & c. vlt. ȷ. de clandeſt. deſp. & c. vlt. ȷ. qui matr. accuſ. poſſ.* quod quidem coniungēdum eſt cum hoc c. & ex hoc illius inſcriptio reſtituenda. Eum, inquā, morem eámque conſtitutionem originem duxiſſe ex Gallicana eccleſia ex c. iſto integro conſtat, quod exſtat in quarta collectione Decretalium, vbi Innocētius III. ſcribens ad Beluacenſem Epiſcopum, quem conſtat eſſe Epiſcopum Galliæ, & Beluacum ciuitatem quæ olim Cæſaromanum, *bannis, inquit, vt tuis verbis vtamur* (verbis ſcilicet Gallicis) *in eccleſiis ſecundum conſuetudinem Gallicanæ eccleſiæ editis.* Galli vulgo denuntiationes vel edicta quæcunq; vocabant bāna. Quo ſenſu & in hoc titure bannum Imperiale, & bannum Epiſcopale dicitur, pro edicto, proſcriptione, programmate Imperatoris vel Epiſcopi. Et in bannum bona miſſa, id eſt, publicata atque proſcripta. Et bānitus, proſcriptus, exſul ſine capitis deminutione tamen. qui & forbannitus quaſi foras exactus, qui, vt dixi, exſulat tamen ſine capitis diminutione, id eſt, relegatus eſt, non deportatus. Deportatio, quæ capitis diminutio eſt, nō eſt in vſu. Species autem huius ca. hæc eſt: Poſt banna propoſita in eccleſia de futuro quodam matrimonio nullus contradictorum exſtitit: communis tamen fama defert, eos qui in matrimonio coituri ſunt, eſſe propinqua cognatione coniunctos. Contra ex ea cognatione qui ſunt ætate prouecti id negāt prorſus, & maioris fidei cauſſa etiam offerunt id ſe deieraturos, nempè illos non eſſe ex gente vel genere ſuo, ex quo tamen eos eſſe communis fama defert. Pontifex mandat Epiſcopo Beluacenſi, vt ſi quis notæ auctoritatis, grauitatis & fidei homo ei denuntiauerit, cognatione propinqua illos, quorum de matrimonio agitur, eſſe coniunctos, ſimul & docuerit probaueritque. Nam illius ſola denuntiatio non ſufficeret. Si ſimul ergo docuerit, probauerit hoc eſſe in ore omnium, qui matrimonio contracto ex eo offenſionem accepturi ſint, id eſt, ſcan-

dalum:

dalũ: vel etiamſi ipſe Epiſcopus diligẽtius omnia perſcrutatus ita eſſe deprehenderit: vt omnimodo impediat matrimoniũ, non habita ratione iuriſiurãdi in contrariũ oblati ab iis, qui in eadẽ cognatione grandiores ætate ſint: vel, ſi hoc potius Epiſcopo Beluacenſi conſultius eſſe videatur, (ei enim huiuſce rei arbitrium relinquitur) præſertim in re obſcura, vt admittas iuſiurandũ eorum, qui ex ea cognatione æuo grandiores ſunt, & negant eos eſſe, quorũ de coniunctione agitur, ex gẽte aut genere ſuo: vt, inquã, eorũ iuſiurandum admittat, & ſequatur contra famã communẽ. Contra rumorẽ & famam populi admittis probationem, & rectè, quia nec fama inconſtantius vel incertius quicquam, quæ, vt Poeta ait, eſt:

Tam ficti praviq; tenax quam nuntia veri.

Alioqui eorum iureiurando non recepto, nec vllo viro fidei probæ quicquã renuntiante de cognationis obice, obſtaculo, rumoris non eſſe tantã vim, maximè inconſtantis & incerti, vt poſſit impedire matrimonium: ſed hoc ſolummodo propter rumorem qui famã de cognatione defert, Epiſcopo obſeruandum eſſe, vt ſponſos cõmonefaciat, non etiã compellat nuptiis abſtinere. Non omnẽ monitionem Epiſcopi ſemper ſequitur compulſio, id eſt, cẽſura eccleſiaſtica, c. 17. ꝫ. Priori caſu, cum interuenit hominis idonei & fide digni denũtiatio, & rumoris offenſioniſque inde naſcitur certa fides, vel cũ ipſe per ſe Epiſcopus deprehendit inter eos connubium eſſe non poſſe: tum non tantũ monendi, ſed etiam cõpellendi ſunt vt nuptiis abſtineant. Fama quidẽ communis videtur eſſe cõſenſus ciuitatis & velut publicũ teſtimoniũ, vt Quint. ait *lib. 5. Inſt.* & in iudicio valde confirmat eius rei de qua quæritur fidem, *l. 3. §. eiuſdem de teſtib.* fama conſentiens, non inconſtans, fama conſentiens, vt ibi ſcriptum eſt *& in c. præterea ꝫ. de teſtib.* At cõtra eam tamen probatio & purgatio admittenda eſt, vt ex hoc ca. intelligitur, *& ex c. inquiſitionis. §. vlt. de accuſ. & c. cum literis. ꝫ. de teſtibus.* alioqui fraude inimicorum falſa vulgantium ſæpe fama nocere etiã innocentiſſimis, cui etiam plerũque malignitas initiũ dat, & credulitas incrementum. Nota, in hoc c. quod & ante notaui *in c. 13.* parẽtes accipi pro quibuſlibet cognatis vt in idiotiſmo noſtro, illo ſcilicet loco, *non ſolũ debes iuramenta parentum ſponte oblata*, parẽtum, id eſt, maiorum natu, qui ex ea cognatione ſunt, cognatorum grandæuorum. Eodémque modo etiam Tertullianus aliquando loquitur.

Ad Cap. Conſultationi. XXVIII.

MOris eſt vt ſolemni pompa ducantur ſponſi in eccleſiam benedictionis ſiue ἱερολογίας, vt vocant accipiendæ cauſſa, ſine qua matrimonium non intelligitur eſſe perfectum. Et ita in ſpecie huius ca. ponitur, ſponſam, quæ ſolemni pompa ducebatur in eccleſiam, in ipſo limine eccleſiæ in ipſo articulo exſequendæ rei, neſcio quo impetu ductam perturbaſſe omnia, & negaſſe in eum hominẽ, cum quo deducebatur, ſe vnquam conſenſiſſe, ac proinde nõ intromiſſam in eccleſiam, non benedictam, re infecta domum miſſam. Sponſum autem negationem eius refellere productis perquã idoneis teſtibus & omni exceptione maioribus, qui mulierem conſenſiſſe conſtanter affirmant. Quorũ teſtimonia plus poſſe Honorius III. in hoc ca. definit quam ſimplicem adſertionem aut negationẽ mulieris, quã nec probare poſſet, quia negantis nulla eſt probatio, *l. actor. C. de probat.* M. Tullius in Partition. *Nemo eius quod negat factum rationẽ aut poteſt, aut debet, aut ſolet, reddere.* Igitur nec mulierem illam, quæ eluſit pompã omnem nuptialem, talibus teſtib. coniunctam vllo modo audiendam eſſe. Verum aliud eſſe dicendum, ſi, quæ eſt ſecunda ſpecies huius c. poſt benedictionẽ eccleſiæ, poſt ἱερολογίαν neſcio quo ἀζήλῳ concita mulier aufugerit à viro, nec vnquam illi ſe morigeram præbere voluerit, cauſſata ſe in eum quidem conſenſiſſe, ſed metu coactam, metu maiore quodam, quo terreri potuiſſet etiam, conſtantiſſimus vir. Hoc enim caſu auditur mulier & ad probationẽ metus illati admittitur. Metus probatur ex atrocitate facti, *l. 9. C. de his quæ vi metúſve cauſ.* vt ſi intentã ſibi mortem, ſi cruciatum corporis probauerit niſi nuptiis cõſentiret, *l. ſi voluntate. C. de reſcind. vend. l. interpoſitas. C. de trãſact.*

Iac. Cuiac. Decretal.

A atque ita metu illato dicat ſe lingua conſenſiſſe, vt ait hoc loco, animo diſſenſiſſe, ſe iuraſſe lingua, mentem iniuratam geſſiſſe. Quod ſi probauerit, proculdubio impeditur matrimonium, quod liberum cõſenſum non habuit mulieris, *vt c. 6. & 15. ꝫ.* Scripta autẽ hæc cõſtitutio eſt, vt in quinta Decretaliũ collectione legi, quę nondum edita eſt, quęq; continet ſolius Honorij III. decreta, ſcripta, inquã eſt, Epiſcopo Vvlesbycenſi, cum duplici V. inuicem nexo. Vvlesbicum, olim colonia Saxonum quę alio nomine Eideuum, vt Helmodius ſcribit *in hiſtoria Slauorum lib. 1. cap. vlt.* Beſguenſis aut Berguenſis, quem adſtruunt vulgò, nuſquam eſt.

Ad Cap. Gemma. XXIX.

B

SVmma ſententiæ huius c. ſumpta eſt, *ex l. 2. C. de inut. ſtip. l. Titia. de verb. oblig.* libera ſponſalia & matrimonia eſſe debere non tantũ à vi & metu, *vt ꝫ. c. 17.* ſed etiam à pœnæ vinculo, id eſt, à ſtipulatione pœnali, cui ſe ſubiecerit vterque ſiquidẽ falleret fidem. Ideoq; ſponſalia contracta inter infantes parẽtum interuentu & auctoritate, ſubdita pœna ſi quis eorũ parentum nuptiis impedimento eſſet, nullius eſſe momenti ſponſalia, quaſi facta inter infantes, quia vtriuſque partis conſenſus abeſt, ac pręterea aduerſus parentem, qui puellam iam puberem alij nuptum collocauit, pœnalem ſtipulationem non committi. Hæc eſt ſententia, huius c. quæ tamen non probatur Leoni Philoſopho in Nou. 18. Iure & more antiquo, quo ſolebant ſtipulari ſibi vxores futuras, quóve ſolebãt à parentibus deſpõderi vxores futuræ, fide rupta erat actio ex ſtipulatu in

C id ꝙ intereſt, vt ex Seruio Gellius refert, *lib. 4. c. 4.* ſed nunc etiã ex ſtipulatione pœnali, ſi qua ſponſalib. ſubiecta fuiſſet, *l. 2. C. de inutil. ſtipul.* libera matrimonia eſſe antiquitus (ſerua illud, antiquitus) placuit, ꝙ ibi eſt libere contrahi, & liberè diſtrahi abſque metu pœnę in ſtipulationem deductæ. At rectè Leo *in d. Nou. 18.* & gloſſa, hoc quoque loco differentiam facit inter pœnam & arrhã ſponſalitiã. Arrha eſt tantũ pignus & argumentum contractorum ſponſalium, qua cadit vir, qui eam dedit, ſi per eum mora fuerit, quo minus matrimonium cõtraheretur: vel ſi mora fuerit per mulierẽ, quæ arrham accepit, eo nomine duplo tenus obligatur, *l. 3. & l. vltim. C. de ſponſal.* Non omittendum ꝙ initio huius ca. ſingularem literam eſſe debere G. vt ſic incipiat. *G. mulier,* non, *Gemma mulier.* atque ita etiam legit Interpres Gallicus. Poteſt autem illa litera ſingularis variam interpretationem recipere. Sunt enim varia nomina fœ-

D minarum, quæ incipiunt à litera G. nec Gemmæ muliebre nomen mihi notum.

Ad Cap. Is qui fidem. XXX. & Cap. Vlt.

EX hoc c. intelligimus, quod & iam ſupra docuimus ca. 15. præſumptũ matrimonium eſſe ſi qualiacunque ſponſalia, legitima tamen, de futuro vel de præſenti ſubſequatur commixtio corporum, & ita matrimonium præſumptũ nullo modo rumpi, vel infirmari poſſe poſteriore matrimonio ſolemniter reapſe cum alia cõtracto, præſumptum matrimonium eſſe potentius vero, nec huic præſumptioni opponi poſſe contrarias probationes, quia iuſta præſumptio eſt, ducta nimirũ ex medio iure, ſiue recepta iure publico, contra iuſtam autem

E præſumptionem & legitimam iuris præſumptionem non admittitur probatio, *vt c. 21. ꝫ. & c. 6. de condit. appoſ. ꝫ.* Vt autem matrimonium ſit præſumptum, commixtionem interueniſſe neceſſe eſt naturalem, conatus enim ſolus ſine effectu matrimonium præſumptum non facit, *c. vlt. hoc. tit.* Ideóq; ſponſalia, quæ rem principalem differunt in futurum tempus, quæ dicuntur nudis & ſimplicib. verbis fieri *in can. lex 27. q. 2.* etiãſi conatus quidam irritus ſubſecutus ſit, non ideò minus diſſoluuntur per ſponſalia habita cum alia verbis præſentis temporis, id eſt, verbis efficacibus, quia cum priore ſponſa, neque verum fuit, neque præſumptum matrimonium, quæ eſt ſententia *d. c. vlt. à me iam expoſita ꝫ. c. 3.*

Ad Cap. Penultim.

QVod eſt in hoc cap. id iam habuimus *in c.22.* ꝫ. ſpõſalia, quæ rem princip. ſtatim confecerũt mutuo & præſenti conſenſu non diſſolui per matrimonium, quod poſtea ſponſus cum alia contraxerit, etiamſi cum ea rem habuerit, rem autem non habuerit cum priore ſponſa, quia priora ſponſalia matrimonium perfeciſſe intelliguntur, ergo quod ſequitur matrimonium adulterium, ſiue ſtuprum potius eſt, quam matrimonium. Et hoc indiſtinctè locum habet ſiue priora ſponſalia iurata fuerint ſiue non. At, vt ſubiicit in hoc cap. ſponſalia in futurum collata facilè rumpuntur per alia ſpõſalia de præſenti, licet priora ſponſalia iureiurando confirmata fuerint, periurij aut fidei violatæ pœnitentia ſcilicet irrogata ei, qui ad alia ſponſalia iuit. Spõſalium autem de præſenti hic etiam oſtenditur hæc eſſe ſolemnia verba: *Ego te accipio in vxorem & conſortem meam. Ego te accipio in maritum & dominum meum, vt ca. 3.* ꝫ. *de ſponſal. duorum.* non quod hæc ſint verba formalia & typica, ita vt aliis idem ſignificantibus ſponſalia de præſenti nõ ritè contracta intelligantur, cum, vt ait, & alia verba ſufficiant, quæ modo conſenſum præſentem exprimant, *vt ca. 9.* ꝫ. *ab hoc die*, id eſt, ex præſenti die *tu eris mihi maritus, tu eris mihi vxor.* Huiuſmodi tamen non cenſentur eſſe hæc verba: *Vis me? Volo*, quia ſunt ambigua, non aperta, & multiplicem ſenſum admittunt. Quinimo his verbis: *Vis me? Volo*, nihil actum intelligitur, neque de præſenti neque de futuro, vt etiam rectè Aquinas & Lombardus ſentiunt.

De cap. vltimo iam ſatis dixi ꝫ. in c. 3. & cap. 22.

AD TITVLVM II.

De deſponſatione impuberum. Ad Cap. Puberes. III & Cap. II.

QVOD eſt in cap. 3. huius tit. ex Iſidori Hiſpalenſis Epiſcopi lib. 11. Etymologiarum, non libro quinto, aut non debuit inſeri huic titulo, quia decretum ſummi Pontificis vel Synodi Oecumenicæ, aut prouincialis non eſt, aut quia ad interpretationem tituli pertinet, priore loco proponi ſtatim debuit. Id verò etiam deprauatum eſt, *Puberes*, inquit, *à pube*, id eſt, *à pudentia corporis*: legendum, *à pudendis corporis*, & paulò pòſt, *quidam tamen ex annis pubertatem exiſtimant*: legendum, *æſtimant*. Et ex annis quidem æſtimabant pubertatem Proculiani quãuis nondum pubetale pubuiſſet, quorum ſententiam etiam Imperatores probauere, *l. 4. C. qui teſtam. fac. poſſ. l. vlt. C. quand. tut. vel cur. eſſe deſ.* id eſt, in fœminis ex annis duodecim impletis, & incoato decimotertio, in maribus ex annis quatuordecim completis, & incoato decimoquintu. Citius enim pubeſcit fœmina, citius feſtinat ad vota, quod non tam nimij caloris, quam naturæ infirmioris eſt, vt exilia poma celerius matureſcunt, robuſta ſerius. Caſſiani autem ſiue Sabiniani puberem eum eſſe dicebant, qui ex habitu corporis pubes appareret, id eſt, qui generare poſſet, vt Vlpianus refert, *libro ſingulari regularum tit. 11.* quos ſequi videtur Iſidorus in hoc cap. cum ait: *Certum autem eſt eum eſſe puberem, qui ex habitu corporis pubertatem oſtendit & generare iam poteſt.* Itemque Gregorius VII. in Breuiario Bernardi Papienſis cap. 3. eod. tit. & poſt Concilium Lateranenſe partis 6. cap. 6. *manifeſtum eſt*, inquit, *eum puberem eſſe, qui geſticulatione ſui corporis talis eſt, vt procreare poſſit, licet ad metas legibus definitas nõ peruenerit.* Vnus tantum ex Iureconſultis fuit mediæ ſententiæ auctor Priſcus Iauolenus, qui puberem eum eſſe dicebat, in quo vtrumque concurreret, habitus corporis & numerus annorum. At honeſtius ſanè & melius eſt, quod etiam obtinuit, non inſpecta habitudine corporis nudi, pubertatem æſtimare ex annis, pubertatem tantum in annis decernere, non in vigore naturali

A prorſus, quamquam Iſidoro, & Gregorio fortè, qui ex habitu
corporis pubertatem æſtimabant, hæc mens fuit quæ Caſſianis, nempe, vt huius rei explorandæ cauſſa nudaretur corpora, & puberale ſiue ἐπίβαιον, pars qua mares, qua fœminæ sũt, inſpiceretur: cum & inſpectionem puellarum, de quarum virginitate ambigitur, quę fit ab obſtetricibus, canones probent, *can. nec aliqua, & can. ſeq. 27. q. 1. ca. pen.* ꝫ. *de probat.* Ex iis verò, per contrarium intelligitur, impuberem eſſe fœminam, quæ nõdum expleuit annum duodecimum, marem verò eum qui nondum expleuit annum decimumquartum. Nec iam impuberem dici, quod frequens eſt auctoribus inueſtem, propterea ſi habitus corporis non ſpectetur. Inueſtis olim dicebatur, qui nondum in pubem cœperat molli pubeſcere veſte, qui nondum molli veſtierat lanugine malas, vt Lucretius loquitur. Et ita *in can. eos, quos. §. vlt. de conſecrat. diſtinct. 4.* legendum eſſe cõſtat partim ex decretis Felicis tertij *cap. 4.* partim ex eodem
B Iſidori lib. 11. ca. 2. *Pueris autem, quibus, quod inueſtes ſunt, à puritate vocabulum eſt.* Vulgò legitur, *pueris autem quibus, quod impuberes ſunt à pubertate vocabulum eſt*, perquam ineptè. Contra, qui pubes eſt, cuius puberale iam veſtẽ cepit, veſticeps dicebatur. Notum eſt illud A. Gellij: *arrogari non poteſt, niſi iam veſticeps.* qui ante cõſtitutionem Antonini impubes arrogari non poterat. Et illud Auſonij:

Idem veſticipes motu iam puberis aui.

Non placuit autem opinio gloſſæ exiſtimantis in matrimonio contrahendo pubertatem non æſtimari ex annis, ſed ex habitudine corporis & potentia procreandi liberos, ex vigore naturali. Quam opinionem etiam improbat Ioannes Andreę filius & Panormitanus, quorum etiam ſententia obtinuit. Ij ſufficere arbitrantur annorum numerum, licet virgultis nõdum
C vlla veſtigia emerſerint, ſicut in ordinando teſtamento, quod negotium non minoris momenti eſt, quam matrimonium, *l. 4. C. qui teſtam. fac. poſſ.* Obiicies, imò non obſeruari numerum annorum, quia etiam impubes, ſi modò ſit proximus pubertati, in matrimoniũ coire poteſt, *cap. 7. cap. 9. & vlt. hoc tit. c. 10. & 21.* ꝫ. *tit. proxim.* quod pleríque ante annos pubeſcant, quæ res facit, vt Iſidorus & Gregorius pubem ſpectarent, non annos. At ego contra obiicio, proximum, proximámve pubertati, pro pubere haberi, maximè ſi quis vigor in eo eáve cernatur, quod memini me docuiſſe *in cap. 3.* ꝫ. *tit. proxim.* Eum verò eáve, qui quæve expleuit pubertatis annos (quæ ætas legitima dicitur, *cap. 7.* ꝫ. *l. 2. C. ſi mater indem. promiſ.* frequentius legitima ætas non dicitur ante vigeſimum quintum annum) dicam pro impubere non haberi, etiamſi nondũ veſtitus veſtitáve ſit puberale. Quod tamen gloſſa non admittit, quæ
D impuberem dici exiſtimat, cum agitur de matrimonio contrahẽdo, quoad pubuerit, etiam ſi peruenerit ad duodecimum aut decimumquartum annum. Proinde dicam, facilius permitti nuptias infra ætatem legitimam, quam prohiberi poſt ætatem legitimam prætextu tardioris pubis, quod confirmat etiam *cap. in ſuper.* ꝫ. *qui matrimon. accuſ. poſſ. & cap. 6. & 10.* ꝫ. *hoc tit.* & maximè *cap. 2. huius tit.* quod nunc ſimul explicabo. Eo planè definitur, inter impuberes duos, vel inter puberem & impuberem nuptias non conſiſtere, quia nuptiæ de affectu & animo fiunt, qui nullus in impubere eſſe intelligitur: & pubertatem æſtimat ex annis, & docet apertè, in annorum definitione, innubilis ætatis definitione canones legibus concinere, *Diſtrictius*, inquit, *inhibemus ne aliqui, quorum vterque, vel alter ad ætatem legib. vel canonibus determin. atam non peruenerit,*
E *coniungantur.* Verum additur in hoc cap. 2. exceptio vna, *niſi fortè*, inquit, *aliqua vrgentiſſima neceſſitate interueniente, vtpote pro bono pacis, talis coniunctio toleretur.* Hoc vult, pro bono pacis etiã inter impuberes conſiſtere, aut tolerari potius debere matrimonia, pro bono pacis inter Principes, vt fit, vel inter familias illuſtres componendæ, aut tuendæ, vt in prima collectione Decretalium *eod. tit. cap. 6. in fine* ait, *tolerari matrimonium, quod alias erat illicitum, ne diſcordia inter vtriuſque conſanguineos olim exorta, nunc autem ſopita denuo ſuſcitetur.* hoc eſt, pro bono pacis. Quæ autem deſunt initio huius *cap. 2. Vbi non eſt conſenſus, & infra.* repleri poſſunt ex can. 1. 30. qu. 2. *Vbi non eſt conſenſus Vtriuſque, ibi non eſt coniugium*, & cetera, quæ habentur in illo can. 1. qui coniungendus cum hoc cap. 2. Ad hæc quia in *Inſtitutionibus*,

Digitized by Google

*tutionibus,tit.de nupt.*ſcriptum eſt , iuſtas nuptias inter ſe ciues Romanos contrahere , maſculos quidem puberes , fœminas autem viripotentes , quæri poteſt cur Imperator malit fœminas dicere viripotentes,quam puberes,cur nō dicat maſculos & fœminas puberes. Nam quæ viripotentes ſunt,aliter viripotentes,quæ virum pati poſſunt , *vt l. pen.quand dies leg.ced.*vtique puberes ſunt. Idemque quæri poteſt.*in l. 1.§. impube . de Senatuſconſult.Syllan.* vbi maſculos impuberes dicit,& fœminas nondum viripotentes.Hoc expediam vno verbo. Dico in fœmina auctores vti proprio nomine : in mare quia deficit proprium nomen,vti communi. Non eſt autem prætermittēdum,falſum eſſe,quod in *cap. 3.*in fine ex Iſodoro proponitur puerperas eſſe eas, quæ in annis puerilibus patiunt , quia & quæ quacunque ætate recenter pepererunt, puerperæ dicuntur,quod pueros pepererint,quorum appellatione continentur tam mares,quam fœminæ. Denique puerperæ ſunt *νεολέχοι*,id eſt,recentes ex partu,non *πρωτοτόκοι*,quæ nunc primum pepererunt,*l.163.de verb.ſign.*

Ad Cap. I.

EXſtat hoc cap.1.etiam *in can.2.31.quæſt.2.*cum eadem inſcriptione,*Hormiſda Euſebio Epiſcopo* , ſic eſt reſtituenda, adiecto tamen titulo Paleæ , quo nomine quidam ſignificari putāt,quod caſſum eſt & irritum,vt caſſa palearum dixit Solinus in India. Itaque Paleam dici per contentum canonem nullius fidei,vel auctoritatis,vt apud Ioannē Cremonenſem ab Abbatem Vrſpergenſem Imperator Fridericus,qui Alexādro III. valde infenſus erat poſt Alexandriam conditam in Liguria de nomine Alexandri III.eam Paleam vocat , quaſi factam ex caſſis palearum,ex ſtramine.Equidem verius puto, hoc nomen præponi antiquiorib.canonib. & decretis,& ſcribi debere cum diphthongo palęa,quia & in Baſilicis ſæpe video *παλαιὸν* nominari ſimpliciter antiquum Interpretem , & ita hanc conſtitutionem cum ſit Hormiſdę,qui ex antiquioribus Pontificibus eſt,rectè palæam appellari.Sententia autem eius hæc eſt.Multum intereſt vtrum puberem an impuberem filium pater deſpondeat in matrimonium. Nam ſi puberem, qui velle iam , & nolle poteſt , filij conſenſus neceſſarius eſt, alioqui nuptiæ non valent , *l.2.de rit.nupt.l.12.C.de nupt.* Sin autem impuberem deſpondeat in matrimonium , cuius nulla eſt voluntas,nulla ſcientia , nulla intelligentia,cuius ſtatus & habitus non multum abhorrere dicitur à conditione furioſi *in l.7.§.plane.quibus ex cauſ.in poſſ.eat.l.prim.§.pen.& l. furioſus. de oblig.& act.l.prim.§.hoc edicto.ne vis fiat ei , qui in poſſeſſ. miſſ.* ſi igitur deſponderit in matrimonium filium impuberem, filius hic iam pubes factus non poteſt mutare, aut reſcindere quod pater fecit.Quod mirum videbitur , niſi reddatur ratio. Rationem hanc eſſe opinor,quia vt iudicium impuberis dicitur ſuppleri auctoritate tutoris,*l.quamuis.§.penultim.de acquir.poſſ.* ita rectè dici poſſit,iudicium,voluntatem,conſenſum , qui in impubere nullus eſt, nullus ve erat, in hac ſpecie patrem ſuppleuiſſe,& perinde atque ſi conſenſus ipſius filij interueniſſet ratum & firmum eſſe,quod fecit pater. In pubere cum agitur de nuptiis vel ſponſalibus contrahendis ex præſenti tempore nihil poteſt ſola patris auctoritas : in impubere omnia poteſt, & poſt pubertatem cogitur filius implere,*omnino* , vt hic ait, quod neceſſitatem imponit, non honeſtatem,vt gloſſa notat, quod pater fecit.Poſſet opponi huic cap.*l.ſi patre cogente.de rit. nupt.*quæ valere matrimonium ait, ſi filiusfamilias patre cogente inuito animo ſuo vxorē aliquam duxerit.quia maluiſſe hoc videtur,inquit. Verum,quod in hoc cap.dicitur non conſiſtere matrimonium.quo pater filium puberem obſtrinxit ſine filij voluntate,id mox ita rectè interpretatur,ſi aliquo modo non conſenſit filius.Ergo ſi aliquo modo conſenſit , qualiſcunque conſenſus ſufficit , ſi coactus quidem fuit ab initio, ſed conſenſit tandem,& ſe vinci paſſus eſt,coactus conſenſus,coacta,vel remiſſa, vel tacita voluntas ſufficit. Ac ſi reſiſtit ſemper,ſi reclamauit,ſanè nullum matrimonium eſt Et hac de re conſule Obſeru. 16 c.vlt.

A

Ad Cap. Literas. IV. & Cap. Acceſſit. V.

CVm cap.4.ſimul explicabimus & quintū. Docet in c. 4. poſt ſponſalia contracta cum puella infante , id eſt, minore ſeptennio, ſi vir, antequam puella excederet infantiam, matrē eius duxerit in matrimonium,iure matrimonium contractum videri , quia ſponſalia illa pro infectis habentur , vt oſtenditur etiā in *cap.5.& ca.pen.*~~ꝯ~~ *hoc tit.c.ex parte ſup.de reſt. ſpol.l.14.de ſponſal.* ſponſalia,inquam,facta,inter infantes, vel cum infante pro infectis habentur , quia nullum conſenſum habēt vtriuſque partis.Et longè alia eſt ratio ſpōſalium, quæ merum & purū conſenſum habent vtriuſque partis,licet alias iure non valeant , quia non ideo minus ex eis affinitas coniungitur , *vt capit. 4. ſup.tit.prox.cap.prim.de ſponſal. lib. 6.* B Item matrimonium contractum cum matre puellæ,iniuſtum eſſe placet,ſi puella,poſtquam exceſſit infantiam,illa ſponſalia approbarit , vel potiùs , ſi poſt infantiam refecerit ſponſalia,nouo adhibito conſenſu,qui aliquis eſt in maiore infante & ſatis idoneus ad ſponſalia concilianda, in infante nullus eſt omnino conſenſus. Vnde ſi poſt infantiam ſponſalia illi placuerint,ſi poſt infantiam conſenſus nouus acceſſerit,ſi repetierit,refecerit ſponſalia,etiamſi nondum fuerit pubes , eodémque tempore , vir matrem eius duxerit vxorem , & rem cum ea mariti egerit,iuſtum matrimonium nō eſt,quod cum matre eius contraxit : imò nec eam puellam matrimonio ſibi iungere poteſt , ſaluo pudore , qui rem habuit cum matre eius. Nam & ex ſtupro affinitas coniungitur , vt diximus *in cap.3.*~~ꝯ~~ *tit.prox.* Additur in cap.5. quod ſequitur, poſt ſponſalia contracta cum puella maiore infante , in quæ ipſa iam C pubes facta pubertative proxima non cōſenſit,vt rectè interpretatur Ioannes Andreæ filius.quamuis ipſo iure vir abſolutus ſit fide quam dedit.quia per eum nō ſtat, quo minus fidē præſtet,honeſtius tamen eum & iure facturum, ſi abſtinuerit nuptiis matris puellæ ſibi deſponſatæ. quia fuiſſe eum filiæ ſponſum verum eſt,& filiam fortè etiam ex ipſius matris ſententia ei deſpōſatam fuiſſe.Quod ait ipſo iure virum abſolui, non conſentiente puella poſt pubertatem,vel propè pubertatem , non pugnat cum eo, quod dixit ante, *& per te abſolutus fueris*; quia non eſt nouum,vt ſententia iudicis abſoluatur,qui iam ſatis ipſo iure abſolutus eſt. Neque enim tam abſoluitur à iudice,quam abſolutus declaratur. Vnde *in ca.2.*~~ꝯ~~ *.de iureiurand.*non male gloſſa *abſoluimus*, ſic interpretatur abſolutum declaramus Et in *l.ſicut.§.ſed ſi quæritur.ſi ſeru.vind.*per ſententiam D iudicis ſeruitutem non conſtitui,ſed eam quæ eſt,declarari.Scriptum autem eſt *cap.4.* ad Herefordienſem Epiſcopū *& cap.5.*ad Eboracenſem Epiſcopum,vterque Epiſcopatus in Anglia. Vnde & Regis Angliæ mentio in integriore ca. quod exſtat in breuiario Bernardi Papienſis.Regis ſcilicet Henrici II. qui fuit tempore Alexandri III. auctoris harum conſtitutionum : cuius quidem Regis interuentu ille, de quo agitur, duxerat matrem puellæ deſponſatæ ſibi in cunabulis. Sic loquūtur ſemper,in cunabulis,in cunis,cum de infante deſpōſata agunt. Cunabula enim ſunt infantiæ panni , quos ſolos mortui ſecum auferunt, quaſi retroacti ad diem natalem , ad ineuntem ætatem , vt apud Ioannem Conſtantinopolitanum Epiſcopum,Lazarum in monumento cunabulis inuolutum, Pro quo in Euāgelio eſt *κειρίαις*,Hieronymus & vetus Interpres,inſtitis. Arnobius elegāter *primo contra gentes*, pollinctorum voluminibus. Arato cunæ vel cunabula ſunt *λίκνα*, cum E ait Mercuriū fabricaſſe lyram,cum eſſet in cunis, *παρὰ λίκνῳ*.

Ad Cap. Continebatur. VI.

PVella impubes,maior tamen infante, nupſit Lucio Titio ex parentum,id eſt , cognatorum ſententia,& affirmantibus iiſdem eam eſſe puberem,atque ita benedicta eſt in cōſpectu eccleſiæ, & in domum mariti tanquam vxor deducta atque etiam compreſſa.Pubes autem facta negat ſe fuiſſe puberem,negat ſe in Lucium Titium conſenſiſſe , negat ſe cum eo nuptias peregiſſe. Contra, Lucius Titius dicit, eam fuiſſe

A pubertati proximam , & conſenſiſſe in matrimonium, quod
eum pubertati proxima iure contrahitur,*cap.9.* ȷ̃ *.hoc ti.*& dixi
*in ca.3.ſub tit.proxim.*ac Lucius Vitius conſenſus argumentum
ducit ex concubitu & patientia puellæ. Et Pontifex quidem,
viro allegante concubitum atque congreſſum, muliere negá-
te,viro potius,qui modo id iureiurando firmauerit , credendũ
eſſe ait,quam mulieri,*iuxta can.ſi quis accepit.33.quæſt.*1.&quia
puella proxima erat pubertati, quo tẽpore deducta eſt in do-
mum mariti,iuſtum matrimonium eſſe definit,& conſequen-
ter propter affinitatem,quæ intercedit inter virum & cogna-
tos vxoris,& inter vxorem & cognatos viri , nec virum poſſe
vnquam,ne mortua quidem vxore,aliam ducere ex cognatio-
ne vxoris,nec mulierem alij nubere ex cognatione viri. Et vt
docui *in cap.8.* ſ̃ *.tit.proxim.*hæc poſtrema pars huius capit. eſt
B etiam accipienda de proxima pubertati , atque ita conſentit
eum *dict.cap.8.& cũ cap.*11.*in prima collectione Decretalium , de
deſponſat.impuber.*Nam ſi infans mihi deſponſata fuerit, ſpon-
ſalia nullius momenti ſunt,nõ prohibeor ea mortua, vel poſt
infantiam non contrahente denuo alia ſponſalia , alij coniugi
ex cognatione eadem.Quod & in extremo eius cap. in veteri
libro,quo continentur decreta Synodi Lateranenſis primæ,
ita ſcriptum legitur ; *Porrò in cunis*, inquit , *vel infra ſeptimum
annum,ſi fuerit deſponſata alicui,ſi poſtea aliquem de conſanguini-
tate ipſius viri in virum accepit , ab eo non ſeparetur.* Nec obſtat
huic ſententiæ can.*lex 27.quæſt.*2. quia ibi filiam deſpõdit pa-
ter abſentem,promiſitque ſe daturum vxorem: ipſa autem nõ
contraxit ſponſalia , quæ res affinitatem nullam parit. Et ita
etiam ibi gloſſa rectiſſimè.Præterea notandum ex hoc cap. ex
C illo loco,*ſi fuerit ætati proxima,vt in vndecimo, vel circa duodeci-
mum annum*,eam eſſe proximã pubertati,quę agit vel expleuit
annum vndecimum,*vt ca.21.* ſ̃ *.tit.proxim.*vt Seruio interpreti
Virgilij eruditiſſimo is dicitur vicinus pubertati,Græcè μελλέ-
φηβος, qui gerit annum decimumtertium,& multo magis,cui
ſuperſunt ad pubertatem ſex menſes tantum,*vt l.non tantum.
in princ. de excuſat.tut.l.properandum.§.& ſi quidem.C.de iudic.&
cap.10.* ȷ̃ .Notandum etiam,legitimam ætatem hoc loco acci-
pi pro pubertate,*vt cap.7.& 8.& 10.* ȷ̃ *.& l.2.C.ſi mat.indemn.
promiſ.* & apud Arnobium in Pſalmum VIII.*Non tantum*, in-
quit,*ætates legitimas,ſed etiam infantes & lactantes ad laudem Dei
erumpere.*

Ad Cap. De illis. VII. & Cap. A nobis VIII.

D Coniũgam cap.7.& 8.Iam didicimus *ex cap.2.* ſ̃ *. hoc titul.*
inter impuberes nondum proximos pubertati, vel inter
puberem,& impuberem nondũ proximum pubertati nuptias
conſiſtere non poſſe,vel ſponſalia præſentanea , quæ nuptias
imitantur,contracta ſcilicet poſt annos infantiæ, & quamdiu
quidem ſunt impuberes,vel quamdiu aliquis eorum impubes
eſt,vtroque vel altero,qui impubes eſt, diſſentiente ſponſalia
diſſolui ritè non poſſe,quia(non eſt alia ratio)impuberes ne-
que conſentire,neque diſſentire,nec quicquam ante puberta-
tem,ſcire vel intelligere exiſtimantur,*vt cap.8.l. vlt. de iur. &
fact. ignor.a.l.1.C.de falſ. mon.* exſpectãdam igitur eſſe puberta-
tem,vt tum vel conſentiant,vel diſſentiãt,id eſt, vt tum geſta
ante pubertatem probent , vel improbent: poſt pubertatem
diſſenſu mutuo,vel eius renuntiatione,qui impubes erat ſpõ-
E ſalium tempore,ritè ea diſſolui,adhibito ſcilicet,vt ait,iudicio
eccleſiæ, quæ vna eſt arbitra matrimoniorum,vel ſponſalium
contrahendorum aut diſſoluendorum,*cap.18.* ſ̃ *.tit.proxim.ca.
7.* ſ̃ *.de ſentent.& re iud.*Contra,conſenſu puberis nuptiis pera-
ctis , etiamſi alter adhuc ſit impubes,non eſſe puberi integrũ
diſſentire , qui pubes cum eſſet ſemel conſenſit , ex conſenſu
proprio obligatur adeò , vt nec vlla ratione ea obligatione
poſſit abſolui , niſi cauſam diſſidio præbuerit alterius coniu-
gis iam facti factæve puberis diſſenſus. At quod ait in hoc ca.
7.& 8. ante pubertatem non audiri eos,qui cum adhuc eſſent
impuberes,maiores tamen infantibus,vel qui cum impubere:
maiore tamen infante , nuptias vel ſponſalia contraxerint , ſi
diſſentiant,& ea diſſolui deſiderent ; id pugnare videtur cum
cap.4.& 5. ſ̃ .ex quibus paulò antè intelleximus,ſpõſalia inter

A ſeptuennes,vel cum ſeptuenni facta pręmaturè contra defini-
tionem legum & canonum , qui in ſponſalibus contrahendis
omnino deſiderant annos ſeptem, poſt ſeptimum annum , id
eſt,ſtatim poſt infantiam ſubſequatur impuberum conſenſus,
denique ſi inter infantes ſint contracta ſponſalia, vel cum in-
fante , & poſt infantiam conſenſerint , ſponſalia antefacta in
infantia quodammodo conualeſcere. Verum , vt reſpondea-
mus,non tam conualeſcunt , quæ ab initio nulla erant, id eſt,
quæ in infantia contracta fuerant, quam redintegrantur , re-
nouãtur,reficiuntur , poſt infantiam qualiquali impuberũ ac-
cedente conſenſu,quia hac in re qualiſcunque cõſenſus qua-
liſcunque voluntas ſufficit,*cap.2.* ſ̃ *. hoc tit.* vt igitur ſponſalia
contracta poſt infãtiam, nullis ante factis immaturè ſponſa-
libus valent quamuis impuberum propriè nullus ſit cõſenſus:
B ita factis in infantia ſponſalib.deinde poſt infantiam aliis de-
nuo ſponſalibus contractis,hæc poſteriora , quaſi noua ſpon-
ſalia valent,quæ nihil habent commune , vel coniunctum cũ
prioribus factis in infantia.Et ita res procedit *in d.cap.4. & 5.*
qualiſcunque conſenſus,ergo & impuberum cõſenſus qualiſ-
qualis conciliat ſponſalia.At in hoc cap.7.& 8. non proponi-
tur infantes deſponſatos,ſed impuberes, poſt infantiam ſcili-
cet,poſt primam ætatem : quæ quidem ſponſalia ante puber-
tatem diſſenſu diſſolui non placet.Rectè autem coniunximus
hæc duo ce.7. & 8. quia ad eundem Epiſcopum ſcripta ſunt,
ad Epiſcopum Bartonienſem,qui Epiſcopus etiam in Anglia.
Et ſanè conſtitutiones,quę ad Angliam pertinent,multo ſunt
plures,quam quæ ad alia regna pertinent.Nam& olim Reges
Angliæ Romanis pontificibus tributarij fuerunt ab Henrico
II. Et qui non reges olim ? Nam Rex Franciæ , qui creditur
C ſemper fuiſſe immunis,Rex Carolus quidã dicitur pro regno
Franciæ Pontifici cenſum dediſſe ab Alberico *in l.litem illa. de
conſtit. pecun.* Ac præterea in fine cap.8. vt legitur in prima
collectione Decretalium, ſiue in breuiario Bernardi Papien-
ſis, quod idem eſt , ex *cap.7.*hæc verba , *ſi verò alteruter illo-
rum*,&c.reperiuntur in hoc cap.8.Quod amplius eſt in cap.8.
eſt exceptio ad id,quod dixit,inter impuberes,vel cum impu-
bere non cõſiſtere nuptias,nempè exceptio hæc , niſi malitia
ſupplente ætatem, ſiue prudentia,vt ait *cap. vlt.* & pubertate
anteuertẽte annos pubertatis,ſexuum commixtio ante annos
pubertatis interceſſerit,quia συνουσιασμὸς ſiue cõgreſſus nup-
tias irroborat atque conſummat.

Ad Cap. De illis. IX.

D IN ſpecie huius cap.qui impuberes,pubertati tamen proxi-
mi,matrimonium coierant,vt ſibi liceat diuertere diſſolue-
re matrimonium,eccleſiam rogant, duabus freti rationibus,
quod impuberes coiiſſent in matrimonium, & quod vi illata à
parentibus ad matrimoniũ contrahendum adacti fuerint. Et
Pontifex priorem rationem non admittit , ſi fuerint pubertati
proximi, quia ij pro puberibus habentur , & iure contrahunt
matrimonium,vt docuimus ſuprà variis in locis : poſteriorem
tamen rationem admittit , ſi modo vim illatam probent , nec
poſt eam vim nouum acceſſiſſe conſenſum, noua enim volũ-
tas,vel ratihabitio conciliat nuptias,*vt cap.6.& 21.* ſ̃ *.ti.prox.c.
inſuper.* ȷ̃ *.qui matr. accuſ. poſſ.* Coniungendũ autem eſt hoc ca.
cum *cap.4.* ȷ̃ *.de ſponſ.duor.*vtrunque eſt Vrbani III.ad Ianuen-
E ſem Archiepiſcopum,& coniũctum vtrumque atque vno te-
nore,& contextu vno conſcriptum etiam legimus poſt Con-
cilium Lateranenſe *partis 50.cap.41.* Ianuenſem poſteriores
dixerunt pro Genuenſi,vel Genuate,Ianuenſes pro Genuenſi-
bus vel Genuatibus,in veteri quadam inſcriptione de finibus
Genuatium.

Ad Cap. Atteſtationes X.

HVius cap.ſpecies hæc eſt : impubes puberem duxit vxo-
rem,cum qua fruſtrà tentauit,quod erat viri, ſicut vter-
que confitetur,qua ex re ſola,ex conatu ſolo matrimoniũ nõ
confirmatur,aut nõ præſumitur eſſe contractum,*cap.vlt.* ſ̃ *.tit.
prox.*

prox. quod & docuimus affatim *in cap. 5. eod. tit.* Idem verò impubes antequam perueniſſet ad pubertatem, eam mulierem dimiſit, nec poſt pubertatem, vel poſt ętatem pubertati proximam in eam vllo modo conſenſit: idcirco nec inter eos iuſtũ matrimonium fuiſſe intelligitur, & liberum eſt vtrique tranſire ad alium matrimonium, quia à priori conſenſus abeſt liber & ſolutus, merus & purus. Ponit non potuiſſe mulierem probare conſenſum viri, quem allegabat, per teſtes idoneos, alioqui matrimonium tenere, ſi id probaſſet teſtib. idoneis. Inde verò obſerua, etiam poſt publicata dicta teſtium, vt cõtigerat in hac ſpecie, cum ponat atteſtationes, ſiue depoſitiones teſtiũ fuiſſe ab Epiſcopo Cenomanenſi tranſmiſſas ad Romanum Pontificem, admitti nouam productionem teſtium, quod regulariter tamen non fit. Verum ſi fiat in hac ſpecie, mirum videri non debet, quia alia res eſt, cuius probandæ cauſſa noui teſtes producuntur, puta conſenſus maris, quem mulier allegat: alia verò res eſt propter quam initio litis teſtes producti & teſtimonia publicata ſunt, vt minoris & illegitimæ ætatis, & repudij miſſi ante legitimam ętatem probandi cauſſa. quod gloſſa notat rectiſſimè *ex ca fraternitatis. & c. ad cauſſam, quæ vertitur, & cap. ex tenore. ꝫ. de teſtib.* Poſt publicationem igitur teſtium vel teſtimoniorum de eadem re, non admittitur noua productio teſtium, de alia re admittitur. Etiam illud obſerua, in hac ſpecie, actore non probante, puta muliere non probãte conſenſum viri, quæ, vt ait, ſibi virum adſerebat, & reddi deſiderabat, quo nomine comparatum eſt. Interdictum tam vindicandi vxorem, quam maritum, atque ita actore non probante, reum, id eſt, virum non abſolui, niſi dato iureiurando iurauerit, ſe in eam poſt pubertatem, vel propè pubertatem nõ conſenſiſſe, cum tamen dicatur *in l. qui accuſare. C. de edend.* actore nõ probante reum, etiamſi nihil pro ſua parte præſtat, abſolui, ergo etiam ſi non præſtat iuſiurandum, ſi non probat exceptionem, quam cõteſtatus eſt, *vt l. ſi quidem. C. de except.* Et *in can. Chriſtiani. 32. quæſt. 5.* probatione ceſſante, vindictæ rationem cõquieſcere. Vnde & Caſſiodorus non inelegãter 7. Variarum; *Reus qui dicitur & probetur.* Et Apuleius in 1. Apologia, *Omnes homines,* inquit, *rei conſtituentur, ſi ei, qui nomen cuiuſpiam detulerit, nulla ſit probandi neceſſitas, omnis contrà facultas percunctandi.* At, vt reſpõdeamus, in dubiis cauſſis ex diuerſo dicitur rectè iuſiurandum deferri deficientib. probationib. *l. admonẽdi de iureiur.* & hic quoq; dubiã fuiſſe cauſſam neceſſario ponendum eſt, propter præſumptionum fortè ex vtraque parte conflictum, ideóque etiam actore non probante rectè Pontificem à reo iuſiurandum deſiderare, rectè reo iuſiurandum deferri.

Ad Cap. Ex literis.

SPecies eſt de puella proxima pubertati, puta agẽte annum vndecimum, quæ deſponſata eſt impuberi agenti annum nonũ, vel decimum, ergo impuberi nondũ proximo pubertati. *Deſponſata,* inquit, *& iurata, vt in c. 13. ꝫ. tit. prox.* vbi quidã perperam legunt, *violata,* pro, *iurata,* quos iſtud c. refellit, cum illo collatum in eo, quod in vtroque dicitur, iurata & deſponſata. Eadem quoque puella perducta eſt in domum patris ſponſi, quaſi ſoceri ſui, non quidẽ ſua, ſed parentum voluntate, id eſt, voluntate matris & fratrum, vt legitur in authentico, id eſt, in prima collectione Decretalium, ſicut apud Tertullianũ libro de carne Chriſti, ſcribentem de matre, & fratribus, quos quodammodo Dominus abnegauit, cum eorũ nomine compelleretur agens ea, quæ erant patris Dei omnipotẽtis: *Cum,* inquit, *indignatio parentes, id eſt, matrem & fratrẽ, non neget, ſed abiurget.* Et infra, *negauit parentes, quos modo docuit eſſe negandos pro Dei opere. negandi ſunt cognati pro Dei opere.* Eadem vero puella in domo patris ſponſi inuito animo ſuo, vt hic proponitur, plus quam annum fuit perſuaſionib. & minis eorundem parẽtum impulſa. Poſt, maiorem nacta libertatem, vel maiorem adſumens animum, rediit in domum propriã. Quæritur an ſit ei liberum alij nubere, nõ exſpectata ſponſi pubertate? Et ait, monendã quidẽ eam eſſe ab Epiſcopo ſcilicet eccleſiæ, vt exſpectet ſponſi pubertatem, quaſi ſponſus liquido poſſit exprompere animi ſui ſententiam, & ius tueri ſuum, certum non eſſe co-

A gendã, & poſſe igitur admonitionib. Epiſcopi nõ dare locum, & alij nubere ſtatim, quia rata non ſunt ſponſalia, cum impubere contracta nondum proximo pubertati, & quia ipſa quoque adſerit, ſe nunquam in eum conſenſiſſe, nec vnquam ſe ei præbuiſſe morigeram: quæ res pro conſenſu eſſet. Concubitus pro conſenſu eſt, cũ ſponſalia præceſſerũt, qualiaqualia. Valde autem, hoc c. moderatur, & temperat, quod ante cauetur *c. 7. & 8.* de exſpectanda impuberis pubertate, antequã pubes ad alias nuptias adſpiret, monendus enim tantum eſt, vt interim aliis nuptiis abſtineat, nõ cogendus vel cogenda. Et quod Bernardus ait, hoc loco, *in d. c. 7. & 8.* ſponſalia renuiſſe, profectò non eſt verum, quia vt in hoc, ita & in illis minor ætas ſponſalibus obſtitit.

Ad Cap. Duo pueri. XII.

B PRoponitur in hoc c. ſpecies huiuſmodi: Nuptiæ cõtractæ ſunt, vel ſponſalia de præſenti inter infantes, vno agente ſextum, altero ſeptimum annum. & poſt infantiã, vna vixerũt per triennium in eadem domo mutuo conſenſu & affectione maritali, ſine querela & ſine offenſa. At triennio exacto pater puellæ eam ſponſo abduxit, & collocauit Martino; cum quo vixit ſeptennium. Deinde Martinus eam repudiauit, cũ exiſtimaret eam ſibi iuſtam ſponſam, iuſtámve vxorẽ non eſſe propter ſponſalia ante cum alio contracta, cũ quo & diu morata erat nõ ingratis. Prior autẽ ſponſus iam pubes factus, abducta ſibi ſponſa à patre, impetrata ab Epiſcopo ſuo venia cum alia contrahendi, duxit in matrimonium conſobrinã prioris ſponſæ. Non erat ei data venia contrahendi cũ conſobrina prioris ſponſæ, ſed cum alia: verum ipſe hac impetrata venia duxit
C conſobrinam prioris ſponſæ, nec tamen, vt ipſe affirmat, eam ſubegit, cognouit, cui, illa affirmante contrarium, iam didicimus *ex cap. 6. ꝫ. hoc tit.* potius fidem habẽdam eſſe, quia, vt ait, hoc loco, & notãda eſt hæc ratio, ex D. Paulo, vir caput eſt mulieris, hoc ſcilicet tribuitur præſtantiæ viri, vt ei potius credatur, quã mulieri, non inepta ratio. Cum autem pater, qui eam Martino nuptum collocauerat, videret eam eſſe repulſam à Martino, id egit totis virib. cum priore ſponſo vi, vel clam, vel precario qui duxerat conſobrinã filiæ neptem ſuam, vt loquitur, vt eam dimitteret, & ad filiã ſuam rediret. Quod & fecit, & cum ea poſt reductionẽ tranquille vixit per biẽnium, & *cohabitauit,* inquit, quod eſt, rem peregit. Ad hæc Clemens III. hoc loco reſpondit, nullum fuiſſe matrimoniũ inter infantes, nulla ſpõſalia, quod & ante dictũ eſt. Et illa nubente alij ætate legitima & congrua, licuiſſe viro etiam iam facto puberi, quaſi
D abſoluto ipſo iure fide priore, aliam ducere, quod etiã Epiſcopus, cui ſuberat, ei permiſerat, vt aliã duceret, non conſobrinam tamen, vel cognatam prioris ſponſæ vſque ad quartum gradum. Ceterum neque cum conſobrina prioris ſponſæ ei fuiſſe connubium, propter publicã honeſtatem, quia ſponſalia cũ priore præmaturiùs contracta, poſt infantiã nouo conſenſu redintegrata erãt, *c. ſponſam. ꝫ. tit. prox.* Non eſſe etiam ei connubiũ cũ priore ſpõſa, quæ alij, puta Martino, legitimè nupta erat, duos maritos habere non licere. Itaque, ſi prior ſponſus prioris ſponſæ conſobrinã non cognouit, vtrique licere aliud matrimoniũ contrahere, ſub hac lege tamen, vt vterque agat pœnitentiã, quæ irrogabitur ad tempus eo nomine, quod cõtra canones coierint in matrimonium. Sed ſi conſobrinã illam prioris ſponſæ cognouit, quamdiu, quæ eſt conſtitutio noua
E huius capit. alter eorum viuit, neuter poteſt alij matrimonio coniungi. Hæc eſt pœna illiciti & inhoneſti congreſſus, eadẽque adulterij, vt docui *c. 9. ꝫ. tit. prox.* & in hanc rem hic locus, vt dixi ſingularis eſt. Nihil autem refert, ante, an poſt matrimonium contractum cum ea, cognouerit eam, quia vtut eam rem geſſerit, ſemper ſtat hæc ſententia, Nullum eſſe matrimonium cum conſobrina ſponſæ contractũ & cum ſponſa quoque illã nullũ matrimonium conſiſtere poſſe, cui poſteà Martinus maritus legitimus eſſe cœpit, & cui ideò etiã ipſa reſtituenda eſt, iniuncta Martino pœnitẽtia temporali, quod abſq; iudicio eccleſiæ temerè eam dimiſerit. Nam eccleſiam prius cõſulere debuit, *cap. 1. ꝫ. tit. prox. iuncta gloſſ. c. porro. ꝫ. de diuort.* Iniungenda quoque videtur eſſe mulieri pœnitẽtia adulterij.

ſi rem,

ſi rem habuerit cum priore ſponſo, niſi excuſata eſt ignorãtia
errom, quæ in ea erat, & patris auctoritate, qui hoc negotium
omne conturbauit. Obſerua autem, hoc loco neptē dici filiā
fratris vel ſororis, vt nepotem. *c.7. de cōſang. & affin.* Sic poſte-
riores locuti ſunt, imò & priores, cum adiuncto tamen, veluti
nepotem neptémve ex fratre vel ex ſorore, Spartianus nepotē
neptémve per fratrē, vel per ſororem, vel nepotem neptemve
fratris aut ſororis. Eutropius *lib.* 7. Octauianū Auguſtū vocat
Iulij Cæſaris nepotē, qui filius erat Acciæ ſororis Iulij Cæſa-
ris. Liuius *in Epitome* 116. nepotem ſororis Octauianum vocat.

Ad Cap. Penultim.

QVod iam ſæpe diximus, nec maiori probatione indiget,
cum puella infante nec matrimonium, neque ſponſalia
eſſe, id in hoc ca. pen. adeò verum eſſe oſtenditur, vt nec ſi ar-
guatus cognatio propinqua inter eam & ſpõſum, talis ſit ad-
mittenda criminatio, quia matrimoniū, quod non eſt, legitimè
accuſari non poteſt. Subeſſe enim in omni accuſatione rem
oportet, quæ accuſetur. Proinde id tantum matrimoniū accu-
ſari poteſt, q habet conſenſum vtriuſque partis, per cauſſam
proximitatis, quæ inter maritos ſit, vel quā aliam cauſſā legi-
timam, non etiam matrimonium, quod conſenſum non habet
vtriuſque, nō ſponſalia, quæ conſenſum nō habēt vtriuſque,
puta, quæ cum minore ſeptenno contracta ſunt, quæ conſtat
eſſe ipſo iure nulla, & omnino non eſſe igitur, vel matrimoniū
vel deſponſationem cum infante. Facit autem hoc loco diffe-
rentiam inter denuntiationem & accuſationē, & accuſari qui-
dem fruſtra per cauſſam proximitatis matrimoniū, quod non C
eſt: ſed non fruſtra tamē denuntiari vtrique, ne facti puberes
matrimonium contrahant, vel ne poſt infantiam ſpõſalia re-
dintegrent. Accuſamus matrimonium, q factum eſt, vt reſcin-
datur: denuntiamus autem propinquitatem, vel aliud impe-
dimentum, antequam factum ſit matrimonium, ne fiat. Sicut
denuntiamus nouum opus, ne, quod molitur vicinus, nōdum
fecit, faciat: agimus interdicto, quod vi aut clam, vt id, quod
iam fecit tollat, vel reponat, quod ſuſtulit, *l. prim. §. prim. de nou.*
oper. nuntiat. Et, vt denuntiatio noui operis ſiſtit & inhibet
opus: ita & denũtiatio propinquitatis inhibet matrimonium,
donec denuntiatio probata, aut remiſſa fuerit, diſcuſſis ſcilicet
exceptionib. aduerſæ partis, quæ fortè allegat, denuntiationē
non fieri legitimo modo, vel fieri incongruo tempore, vel fie-
ri ab iis, quorū fides merito debeat eſſe ſuſpecta. In hac ſpecie
agebant fratres puellæ Conradus & Petrus *Marbarence*, quæ
familia in hac prouincia eſt, de diſſoluēda coniunctione puel- D
læ; partim infantiam puellæ allegantes, partim proximitatem
accuſantes & denuntiantes, quorum accuſatio non recipitur,
denuntiatio recipitur.

Ad Cap. Vltim.

PRoponebatur quidam filiam ſuam proximam pubertati
deſpondiſſe Lucio Titio, qui & mox eā ſubarrhauerat, ac-
cedente mutuo & præſenti conſenſu. quæ res ſi ita geſta ſit,
conſtat iuſtū matrimonium eſſe, etiamſi nondum, vt ait, con-
cubitus interuenerit, matrimoniū conſenſum facere, non con-
cubitum, vt vulgo dicitur, iuſtum matrimoniū facere ſolam
mentem matrimonij contrahendi. At ſi puella nondum erat
proxima pubertati, nondum doli & prudentiæ potens, inter E
eos non matrimoniū, ſed ſponſalia contracta videri, tametſi à
viro fuerit ſubarrhata, modo quod ſemper excipitur, & ſatura-
ta nō fuerit, arrham non eſſe argumentū nuptiarū, ſed ſpon-
ſalium cõtractorum. Et rurſus, quod eſt valde ſingulare, ſpon-
ſalia de futuro videri contracta, *vt ca. vnic. §. 1. lib. 6. eod. tit.* licet
verba collata fuerint in præſens tempus, atque ita licet quo-
dammodo matrimonium contractum videatur, quia nec
matrimonium conſiſtere cum illa potuit, in qua prudentia
non ſupplebat ætatem. Valde hoc ſingolare eſt, vt ſponſalia
de præſenti accipiamus pro ſponſalibus de futuro cum ætas
minor nuptiis, vel quaſi nuptiis impedimento eſt. Ita-
que hoc caſu, iam pubere cum alio matrimonium con-

A trahente, qui non ſit ex cognitione ſponſi in tra quar-
tum gradum, ſponſalia ſupradicta, quæ intelliguntur de fu-
turo tantum eſſe, diſcuti & diſſolui, quaſi ſponſalia in futurum
collata, licet verba præſentia fuerint. Subarrhari etiam legunt
quidam apud Solinum, c. 16. illo loco: *nuptura quæ præ aliis ſpe-*
cie valent ſubarrhari volunt, & licentia taxationis admiſſa, non mo-
ribus nubunt, ſed præmiis. vbi tamen verius eſt *ſublaſtari* eſſe le-
gendum, non, *ſubarrhari*. Iidem etiam ex illo loco Solini, in
ca. 1. § tit. prox. perperā legunt, *donauerat*, pro *dotauerat*. Ple-
runque autem ſponſæ annulo pronubo ſubarrhantur, *vt can.*
noſtrates, & can. fœminæ, 30. q. 5. l. 36. §. 1. de donat. int. vir. & vx. &
in legib. Longobardorum tit. 22. & in libro Aldhelmi, qui eſt liber
erudituſſimus, & ſcriptus ferè totus lingua priſca, de laudib. vir-
ginitatis: *ſimula*, inquit, *matrimonij commercia inuitus annulo*
ſubarrhatam ſortitur virguncialam. Eum autem annulum, vt ſit
etiam hodie, non habuiſſe ... id eſt, fundum vel palā, *ce*
B *que nous appellons chaton*, Plutarchus ſcribit in Problematis.
Subarrhantur etiam ſponſæ monilib. muneri miſſis, ſiue mo-
nolijs. Monalia & monilia idem eſt, vt apud Iulium Capitoli-
num in Maximo Iuniore, *arrhæ*, inquit, *tales erant: monolium de*
albis nouem, (id eſt margaritis,) *reticulum de praſinis vndecim,* (id
eſt, ſmaragdis,) *dextrocherium cum coſtula de hyacinthis, quatuor,*
præter veſtes auratas omnéſque regias, ceteráque inſignia ſponſaliorum
Vnde & Heſychius ... & ... interpretatur eſſe *deſſ-*
paſa aſſaborriaca. Scripta autē eſt hæc cõſtitutio *Epiſcopo Hal-*
berſtadenſi, ſic eſt legendum, qui Epiſcopatus eſt in Germania
ſub Archiepiſcopo Moguntino.

C

AD TITVLVM III.

De Clandeſtina deſponſatione.

TAncratus vetus interpres Decretaliū *in*
c. 2. huius tit. notat, clandeſtinam deſponſationē,
vel clandeſtinum matrimonium dici tribus mo-
dis, quod factum eſt nullis teſtib. præſentib. vt
c. 2. hoc tit. vel quod teſtib. præſentib. & in eccle-
ſia, ſed in eccleſia, vel diœceſi aliena, non ſua, *vt c. 1. de clandeſt.*
deſponſat. in ſecunda collectione Decretalium, & cui non eſt
adhibita *ἱερολογία*, ſiue benedictio, quod eccleſia ſcilicet non
cõciliauit, quod item non conciliauit conſenſus parentum, in
quorum poteſtate ſunt qui coeunt, & cum non eſt præmiſſa
bannorū, vt vocāt, præmonitio, *vt can. 1. 30. q. 5. c. 3. hoc tit.* Exi-
D gebatur etiam olim dos, & donatio propter nuptias, & para-
nymphorum cuſtodia, deductio, oblatio, quam faciebāt ſacer-
dotes, *vt d. can. 1. & can. qualis. & can. ſponſus. eadem cauſſa, & qu.*
qui loci melius declarant, qui ſint paranymphi, quã vlli Grã-
matici. Paranymphi ſunt, qui adſidēt nouæ nuptæ, donec eam
ſacerdoti benedicendam obtulerint, & deduxerint in domum
viri. Quæ tamen omnia, ſi non interuenerint, non ideò matri-
monium vllum vitium incurrit. Exigebatur etiā in puella cō-
ſenſus cognatorum, *d. can. 1. & c. 1. de deſponſ. impub. collect. 3.* vbi
nominatim ait, adſeſſum cognatorum in puella nuptum col-
locanda præcipuè requiri. Verum, id etiam hodie non eſt ne-
ceſſe, *iuxta l. in copulandis. C. de nupt.* Exigebatur etiam *ex d. can.*
1. omnib. ſolemnib. expletis continentia bidui vel tridui, quod
noui nupti, quidam male ſani longius producunt, non tam ſua
E ſponte, quam faſcino, aut neſcio qua mentis ſtupiditate cor-
repti: alij ne momento quidem abſtinent.

Ad Cap. 1.

DE nuptiis vel ſponſalib. quæ furtim & clandeſtina ſiunt,
vnde furtiuæ nuptiæ, *l. 7. C. de repu. in c. 1. huius t.* hoc pro-
ponitur ex concilio Arelatenſi ſi quis clam deſponſauerit ali-
quam, & mulier negauerit, ſe fuiſſe deſpõſatam (facile & per-
quam procliue eſt negare, q clanculo geſtum eſt) viri autem
adfirmet eam ſibi deſpõſatam eſſe? viro incumbere probatio-
nem. Quod non tam hac ratione fit, vt gloſſa tenuit, quod vir
caput ſi mulieris, quod vir ſit auctor mulieris, vt B. Ambroſius
loquitur

Digitized by Google

loquitur *in Epiſt. S. Pauli ad Epheſeos c.5.* quam quod, vt eſt *in l. 2. de probation.* ei incombat probatio, qui dicit, non qui negat Recte Tancretus hoc loco legit, *ſi quis clam deſpõſauerit aliquã, & mulier negat huiuſmodi deſponſationẽ.* Male vulgò, *Et mulier vel vir.* Nam ſi vir negat, tum mulieri, non viro, vt ſubiicit, incumbit probatio, quod & gloſſa tradit hoc loco.

Ad Cap. II.

OStenditur in hoc c. clãdeſtinum, & occultum matrimonium, quod factũ eſt remotis arbitris, & nullis ſuperſtitibus præſentib. & extra conſpectum & faciem eccleſiæ, ita demum valere, ſi poſtea res omnis palam eccleſiæ denuntiata fuerit, & eccleſia quod clam geſtum eſt ratũ habuerit, *vt can. 1. in fin. & can. nec illud. 30. q. 5.* Et proculdubio, quod geſtum eſt eccleſia approbatura eſt, coniugib. erratũ agnoſcẽtibus, & denuntiantib. eccleſiẹ bona fide vti res inter eos initio geſta fuit, niſi ſcilicet aliud impedimentum ſubſit. Ac præterea liberos ex eo matrimonio procreatos poſt ratihabitionem, & approbationem eccleſiæ eſſe legitimos, *vt c. 9. ꝗ qui filij ſint leg.* quod cum iſto omnimodo coniungendum eſt. Ex legitimo matrimonio legitimos naſci, *cap. 5. ẽ. tit. prox.* ex illegitimo illegitimos, *can. ſi quis viduam. 34. diſt.* & clandeſtinum matrimonium non eſt legitimum ante ratihabitionem eccleſiæ, ergo natos ante ratihabitionem eccleſiæ non eſſe legitimos, etiamſi cũ ſuberat aliquod impedimẽtum, id coniuges ignorauerint, quia excuſata eorum ignorantia non eſt, qui clam rem gerunt, *c. 3. ꝗ.* Cur enim clam? Quia ſentiunt ſubeſſe periculum, aut impedimentum aliquod. Nihil ergo prætextus ignorantiæ eis prodeſt, quæ non eſt probabilis, quæ affectata potius, *d. cap. 3.* At ſi factum eſt matrimonium palam in conſpectu totius eccleſiæ, etiãſi poſtea emergente, & patefacto impedimẽto aliquo diuortium interceſſerit ex ſententia eccleſiẹ, interim ex eo concepti, non tantum nati, ſed etiam concepti liberi non ſunt illegitimi, *c. 2. ꝗ. qui filij ſint leg.* In iis, qui palam rem geſſerunt ignorantia excuſatur: ſcientes autem non excuſantur, etiamſi palam coierint in matrimoniũ, *d. c. 3.* Multũ intereſt, quid fiat clam, an in propatulo: qui quid faciũt palam, etiamſi quod faciunt non ſit legitimum, tanquam errãtes excuſantur, aut mitius puniuntur: qui clam tanquam cõtumaces grauius coercentur *l. vltim. de rit. nupt.* vbi differentiam facit inter eos, qui ſciẽtes & eos, qui ignorantes in inceſti crimen incidunt. Ac præterea certum eſt, palã ambire magiſtratum licere, non clam, ex lege Iulia de ambitu. Palam tutori rẽ pupilli emere licere, non clam, *l. 2. § tutor. pro empt.* Quintilianus in c. 10. *dicã bona mẽte factum, ideóque palam, mala, ideóque ex inſidiis, noctu, in ſolitudine.* Et hinc etiam in iure differentia inter fures nocturnos, & diarios. Seneca *lib. 15. Epiſtolarum,* loquẽs de gladiatoribus: *quæ clam commiſſa, inquit, capite luerent, tamen quia palam fiere, laudamus.* Nõ omittã in hoc c. 2. pro *compellendi,* rectius legi, *repellendi,* poſt Concilium Lateranenſe, quod factum eſt ſub Alexandro III. partis 50. cap. 17.

Ad Cap. Vltim.

IVre veteri inter cognatos ex tranſuerſali linea (nam inter parẽtes in recta linea, & liberos in infinitum nuptiæ prohibitæ ſunt) vel inter affines prohibitũ erat matrimoniũ vſque ad ſeptimum gradum, *can. 1. & can. nullum. & can. progeniem. & eã. de conſanguinitate, & can. nulli. 35. q. 2.* Hodie, vt ait, hoc loco in vltimis tribus gradib. id eſt, quinto, ſexto, ſeptimo, inter cognatos matrimonium permittitur, nec prohibitio excedit quartum gradum ex concilio Lateranenſi habito ſub Innoc. III. *c. pen. ꝗ. de conſang. & affin.* cuius etiamſi articuli fit mentio initio huius cap. quo proponitur alius articulus eiuſdem concilij. Verum intra quartum gradum, vt ait, hoc loco, diſtrictè decretum concilij Lateranẽſis obſeruandum eſt, incluſo etiã ipſo gradu quarto. Et præterea, ne quid fiat furtim contra cõcilij ſententiam, ne quid clam cõtradecretum Patrum admittatur, ideò, vt hic proponitur, plebem à miniſtro eccleſiæ certiorari oportet de futuro matrimonio edictis ſiue bannis pu-

A blicè propoſitis, quod expoſuimus *in c. 27. ẽ. de ſponſal.* deniqꝫ plebs commonefacienda eſt à miniſtro eccleſiæ cuiuſque de nuptiis, quæ inter aliquos contrahendæ ſunt, vt cuilibet contradicendi & obiiciendi cognationem, vel quã aliam cauſſam legitimam, quæ nuptias impediat, intra diem certum, quem miniſter præſcripſerit, ſit copia & facultas. Hic fuit olim, vt ait hoc loco, mos quorundam locorum, veluti eccleſiæ Gallicanæ, *d. c. 27.* & eccleſiæ Papienſis, *c. 8. de teſtib. in 1. coll. & ca. vlt. qui matr. accuſ. poſſ. in eadem collectione.* Et hic mos hac conſtitutione, ſiue hoc decreto ſynodi Lateranenſis generaliter porrigitur in vniuerſum orbẽ Chriſtianum vt ne fiãt nuptiæ, antequam banna, quæ vocãt, palam in eccleſia populo expoſita fuerint, vt cuilibet ſit facultas contradicẽdi futuro matrimonio, poſt banna ſcilicet vel interim. In librũ Conſtitutio- B num Archiepiſcoporum Cantuarienſium huius cap. vlt. mẽtionem facit Simon Mepham Archiepiſcopus Cantuarienſis his verbis: *quia ex contractib. matrimonialibus abſque bannorum editione prahabita inius nonnulla pericula euenerunt, & manifeſtũ eſt indies prouenire, omnibus & ſingulis,* inquit, *ſuffraganeis noſtris præcipimus ſtatuendo, quod decretalem cum inhibitione,* (id eſt, hoc cap. 3.) *qua prohibetur, ne qui matrimonium contrahant bannis nõ præmiſſis, & c. exponi faciãt vernacula lingua.* Patet etiã cuique idoneo aditus poſt banna eccleſiæ ad obiicienda ea omnia, quæcũque matrimonio contrahendo impedimẽto ſunt, bona fide, non malitioſè, vt ait, in fine huius cap. Ac proinde popularis hæc obiectio, contradictio, vel denuntiatio eſt, ita tamen, vt ſi plures ſint contradictores, conſtituatur, quaſi diuinationis iudicium, & præferantur, hi qui ſunt alterutri parti C ſanguine cõiuncti, quod gloſſa notat rectè ex Tancreto: vel iis deficientibus, eccleſia æſtimabit ex fide, dignitate, ætate, quis eorum magis idoneus ſit in omnibus popularibus, *l. ſi plures. de accuſ.* Adiicit Tancretus, nullo præmiſſo banno, cuius rei etiã ex cauſſa eccleſia veniam facere ſolet, poſt matrimoniũ contractum eos, qui tum temporis non erant ignari impedimenti, & tacuerunt tamen, non admitti ad matrimonij accuſationem, quod etiam dicẽdum opinor, ſi edicta illa ſiue banna præceſſerint, & qui ſciebant impedimentum, intra diem præſcriptum non prodierint in publicum, idque eccleſiæ renuntiauerint. Neque enim poſt contractum matrimoniũ audiendi ſunt, quia incongruo tempore, & ſerius proſiliunt ad accuſationẽ, ac merito ſuſpecti ſint, *c. 8. de teſtib. in prima collectione, c. vlt. ꝗ. qui filij ſint legit.* Ceterũ ſi ſint extra omnẽ ſuſpicionem, non admittendi ſunt etiam poſt contractum matri- D monium, *d. c. 8. & c. 4. ẽ. de ſponſal.* quod cum illo coniungendũ eſt. Sequitur autem in hac conſtitutione, liberos ex clandeſtino matrimonio procreatos, quod fecerant, qui erant ſanguine iuncti intra quartum gradum, eſſe iniuſtos & illegitimos, nec excuſari propter ignorantiam parentum, puta quod parentes ignorauerint ſanguine coniunctos ſe eſſe in tertio, vel quarto gradu, quia clam coeundo in matrimonium, planè iudicarent ſe nonnihil ſciſſe de vitio, quod ſuberat, de impedimento, de cognatione, vel ſaltem, vt ait, hanc ignorantiam affectaſſe videntur, affectata ignorantia non excuſat, *c. 2. de tempor. ordin. lib 6. l. 4. C. de inceſt. nupt.* At contra, ſi clandeſtinum matrimonium non fuerit, liberos ex eo procreatos excuſat ignorantia parentum, quo minus iniuſti & illegitimi iudicentur, etiamſi parentes inceſtum per illiciti matrimonij coniunctionem errantes admiſerint. Non conſeruatur quidem matrimonium, E quod inceſtui commixtum eſt, ſed conſeruatur ſtatus liberorum, *vt l. 38. §. Iidem Pollioni. ad leg. Iuliam de adulter. l. qui in prouincia. §. vl. de rit. nupt. cap. 2. ꝗ. qui filij ſint legit.* Et gloſſa rectè, vel vnius ex parentibus ignorantiã conſeruare ſtatũ liberorum vt in *d. l. qui in prouincia.* Vbi tamen exigitur, vt concurrant quatuor, ne filij pro iniuſtis habeantur, & diuturnitas temporis, quo mulier in matrimonio auunculi fuerit, & iuris ignorantia, puta, ſi exiſtimauerit mulier, in auunculi matrimonio eſſe licere, ſicut & in patrui. Nã ante conſtitutiones Chriſtianorum Imperatorum fratris filiam ducere licuit, non filiam ſororis. Et ideò in Digeſtis perpetua mentio matrimonij contracti ab auunculo, cum filia ſororis, nuſquam matrimonij contracti a patruo cum filia fratris. Quod memini me docuiſſe in Obſeruatione quadam, & probare perquam euidenter.

denter. Sic illa, vt ibi proponitur, cum videret cum patruo eſſe connubiũ, exiſtimauit & cum auunculo eſſe connubiũ, quem errorẽ auxit, quod ab auia ſua collocata eſſet auúculo, quæ eſt tertia circumſtantia *d. l. qui in prouincia*. Quarta & vltima hæc fuit, ꝙ ex ea cõiunctione exſtarẽt plurimi liberi. Mouit Imperatores in hac l. numerus liberorum, ne tot liberi cenſerentur eſſe iniuſti. Mouerunt igitur Imperatores quatuor circumſtantiæ, quas etiam omnes volunt concurrere, vt conſeruetur ſtatus liberorũ, matrimonium autem proculdubio diſſoluendum eſt. Ponit ignoraſſe mulierem iuris impedimẽtum, virum autem ſciſſe. Ex quo patet, ſcientiam vnius non officere liberis, ſed ſcientiam vtriuſque. Quod hoc loco ſatis apertè proditum eſt, ſi ambo, inquit, partes ſcierint iuſtum non eſſe matrimonium propter proximitatis neceſſitudinem, quod palam cõtraxerunt in conſpectu eccleſiæ, ex eo iuſtus liberos non naſci, naſci ergo iuſtos, ſi vel vnus ignorauit. Fauemus liberis, potius, cum vnus ignorauit, quam cum vnus ſciuit. In extremo huius cap. ponitur ſanctio aduerſus ſacerdotes non parochiales, vt eſt in ſupradicta cõſtitutione Simonis Mepham, & aduerſos regulares, qui ſcilicet ſunt Canonici, vel monachi, qui ſcilicet interfuerint clandeſtinis matrimoniis contrahendis. Neque enim, quod eorum aliquis interfuerit, ideo minus eſt clandeſtinum matrimonium, quod factum fuit extra conſpectum eccleſiæ, ſi in aliena diœceſi ſine licẽtia ſui Epiſcopi, ſi in villa ſine teſtibus, ſi non expoſita palam populo futuri matrimonij profeſſione, vel deliberatione. Hæc autem pœna irrogatur ſacerdotibus non parochialibus, vel regularibus, qui interfuerũt clandeſtino matrimonio contrahendo, vt ab officio quod gerũt in eccleſia per triennium ſuſpendãtur. Eademque eſt pœna ſacerdotis parochialis, qui negligens fuit in clandeſtinis, vel interdictis matrimoniis inueſtigandis, coercendis, vindicandis. Sacerdos aut eſt parochialis, id eſt rector & miniſter eccleſiæ, qui ſæpe in his libris dicitur plebanus, & ſic vulgo in Italia: aut eſt non parochialis, vt quilibet alios, cui nondum vlla eccleſia concredita eſt. Quin etiam ſacerdotis appellatio horum non eſt propria, ſed pontificum. Ambroſius, *in prima ad Corinthios cap. 4. Iuriſconſulti*, inquit, *ſiue pontifices, quos vocant ſacerdotes, certos dies quib. ius dicatur, decreuerunt.* Alij ergo clerici impropriè dicuntur ſacerdotes, & *καταχρηστικῶς, vt in ca. 2. ẽ. de cohab. cleri. & mul.* Quorum alia etiam diuiſio proponitur in ſupradicta conſtitutione Simonis, nempè, alios eſſe ſeculares, alios regulares. Seculares, qui monachi aut proximi monachis Canonici non ſunt. Vnde & beneficia alia dicuntur eſſe ſecularia, quæ clericis ſecularibus deferẽda ſunt, alia regularia, quæ regularibus. Non eſt omittendum, quod poſtremo ait, irrogandam eſſe pœnitentiam eis, qui clam matrimonium contraxerunt, etiamſi alioqui licitum id fuerit, nempè quia contempſerunt formam, & ordinem iure publico præſcriptum. Et pœnæ etiam canonicæ, vt ait, pro arbitrio iudicis ſubiiciendos eſſe eos, qui calumnioſè matrimonium accuſauerunt, qui malitioſè impedimentum aliquod denuntiarunt, cum ſciuerint rem ſe non ita habere.

AD TITVLVM IV.

De ſponſa duorum. Ad Cap. I.

QVod attinet ad hoc caput prim. id in Gallica tranſlatione præcedit hic titulus, DE FIDE PACTIONIS ET CONSENSVS. *Le titre y eſt ainſi. De la foy de conuence & conſentement.* Ex ſub eo titulo ponitur ex Auguſtino, quod eſt in c. t. & extat etiam *in can. vlt. 27. quæſt. 2.* duobus modis dici fidem, quæ ſcilicet datur alteri, fidem pactionis, & fidem conſenſus, quod tamen in Auguſtini operib. quæ exſtant, non legitur. Sequitur deinde in eadem tranſlatione, TITVLVS V. DE SPONSA DVORVM, ET SPONSO DVARVM, vt legitur in prima collectione Decretalium. Itaque ſecundum Gallicam verſionem titulus quartus, conſtat vno cap. tantum. titulus quintus quatuor. & placet ea diuiſio ſatis. Quod autem iam ſæpe diximus, alia eſſe ſponſalia de præſenti, alia de futuro. illa matrimonium imitari: hæc mera ſponſalia eſſe. Ex hæc ſi præceſſerint, id eſt, ſponſalia de futuro, per illa tolli, quæ poſtea fiunt, cum alio, vel alia in præſentiarum, ſed violatæ prioris fidei ei, qui ad illa ſponſalia migrauit pœnitentiam irrogari debere, *vt cap. 4. & 5. & 10. & 22. & pen. ẽ. de ſponſal. & ca. 6. de ſponſ. duorum, in prima collection. Decretalium*: ex diuerſo illa, ſi præceſſerint, quæ contrahuntur in præſentiarum, non tolli per hæc, quæ de futuro ſequenti loco fiunt, quæ in futurum re dilata ſequenti loco fiunt, vt *dicto cap. 22. & penultim. ſupra, de ſponſalibus.* Id verò etiam proponitur, hoc loco, ſed aliis verbis, ſenſus eſt idem, ſermo non idem. Fidem enim pactionis vocat eam, quæ datur in ſponſalibus de futuro: fidem conſenſus eam, quæ datur in ſponſalibus, quæ præſentem conſenſum, & matrimonij certam ſpeciem & cauſſam habent. *Eſt*, inquit, *fides pactionis, quando aliquis promittit alicui fidem, quod eam ducet, ſi permiſerit eum rem ſecum habere, vel etiam pro conſenſu*: quæ conditio non videtur eſſe honeſta, & honeſta tamen eſt, quia hęc verba, ita accipienda ſunt, ſi permiſerit eum rem ſecum habere, vel etiam pro conſenſu, id eſt, vel in hoc, vt, qui poſt ſponſalia ſequitur concubitus atque congreſſus, etiam ſit pro fide conſenſus, ſiue pro matrimonio præſumpto, *vt ca. 30. ẽ. de ſponſal* pro conſenſu nuptiali, pro cõſenſu obſequente rationi, non libidini.

Ad Cap. II.

IN hoc c. ex Burchardi Epiſcopi Vvormatienſis *libro 19. c. de fornicatione* proponitur, eum, qui ſciens in matrimoniũ duxit eam, quę deſponſa alij erat per verba præſentis temporis, quę deſponſatio pro matrimonio eſt, ita puniri diſſoluta hac poſteriori coniunctione, vt huiuſce reatus expiandi cauſſa pœnitentiam agat ſeptennio, ita vt præter ſolemne ieiunium Quadragesimæ ſingulis annis per quadraginta dies colere vitam pane ſolo & aqua, vel, vt Tertullianus loquitur in lib. de pœnitentia, vt paſtum vel potũ purè noſcat non ventris, ſed animæ cauſſa, quod genus pœnitentiæ hoc loco traditur Carenam vocari. Et vocantur ſanè ita frequenter in Canonib. à numero dierum eſurialium, *vt cap 8. ẽ. de accuſat.* & ſępiſſimè in eodem Burchardi libro, vbi & Teutonicum ſiue Germanicum id eſſe vocabulum dicit pro ieiunio quadraginta dierum, *c. 5. §. occidiſti. ſupradicto lib. 19. Burchardi.* & vſurpatur etiam idem vocabulum in Salegunſtadienſis concilij *can. 15. 17 & 19.* Vnde & proculdubio vulgare Carenæ nomẽ origine Teutonicum eſt, detortum tamen fortè ex voce Latina Quadragenæ vel Quadrageſimæ, vt non malè quidam etiam Carenam quaſi Quarantenam, *la Quarantaine.*

Ad Cap. Licet. III.

IN hoc cap. eo remoto quod de Catena dixit in ca. 2. eadem ſententia proponitur, quæ in illo, ſpõſalia ſcilicet præſentis temporis, quæ pro matrimonio haberi conſtat, licet iureiurãdo aut concubitu corroborata, aut perducta ad effectum non fuerint, eſſe potiora matrimonio poſtea cum alio vel alia cõtracto & conſummato per concubitũ, *vt c. pen. ẽ. de ſponſ.* Duos maritos vnã vel duas vxores vnus habere nõ poteſt, ne Iudęus quidem, iure ciuili. nec Chriſtianus igitur, *l. 2. C. de inceſt. nupt. l. eum qui. C. ad leg. Iul. de adult. l. nemo. C. de Iudæis.* immò nec ſpõſam vnã & vxorem alterã, *l. 5. C. de donat. ant. nupt.* quæ eſt coniungenda cum *d. l. eum qui.* vel vxorem vnam & concubinam alteram, *l. vnic. C. de concubin.* Auguſtinus libro de bono coniugali: *Noſtris*, inquit, *temporibus ac more Romano vxorem ſuperducere non licet, vt amplius habeat quam vnam viuam.* Nulla non monſtra hæc peperit ætas: exiſtit Bernardinus Ochinus qui impudenter tamen adſeruit polygamiam. liber eſt editus ſua & materna lingua, & quod impudentius eſt, pernicioſiſſimum illum librum tamen Sebaſtianus. Caſtalio tranſtulit in

ſermonem

ſermonem Latinum. Sed de polygamia alio loco fuſius. Sententia igitur huius ca. 3. eſt aperta ſatis. Sed non eſt omittendum, quod & in fine cap. ptoponitur, aliquando tamen cõtra ſententism huius cap. quoſdam Pontifices exiſtimaſſe, potètius eſſe poſterius matrimonium quod conſummaſſet commixtio ſexuum, quàm prius quod fuiſſet ſine te: quo iure etiã ita vſi ſunt in Italia diu Mutinenſes & Bononienſes, auctore Tancreto, & de Mutinenſibus *eſt cap. vlt. huius tit.* Illum etiam adnotandum extremo huius cap. 3. integrum cap. quod exſtat in prima collectione Decretalium, oſtendere eſſe coniungendum, *cap. 2. ꝫ. de conuerſat. cõiugat.* Illo loco huius cap. 3. *ita quidem, quod vnus alterum in ſuo mutuo, &c.* rectius illi codiees habent, *quod vnus alteri in ſuum, ſiue ſuam mutuo, &c.* quod & formula ſolemnis quæ hic ponitur confirmat: *Ego te accipio in meum, vel in meam, vt cap. pen. ꝫ. de ſponſal. & cap. 6. de ſpõſ. duor. in prima collectione.*

Ad cap. penult.

OStenditur in boc ca. poſt cõtracta ſponſalia verbis præſentibus *accipio, vel recipio*, ſi de hiſce ſponſalibus quaſi non legitimè factis inter ſponſos oriatur & moueatur cõtrouerſia, ſiue quæſtio apud Epiſcopum diœceſanum, & ea quæſtione nondum finita, nondúmve cauſa plenè cognita, vir aliqua ex cauſa ad ſedem Romanam appellauerit, & pendente appellatione aliam duxerit vxorem: valere quidem matrimonium poſterius, ſi prius iniuſtum pronuntietur, licet pendète lite, nec ex ordine factum ſit, *vt ca. 13. & ca. 18. ꝫ. de ſpõſal.* Sed addamus bane exceptionem, niſi ſi priuſquam poſterius matrimonium contraheret, ei fuerit ab Epiſcopo, à quo appellauit, publicè in Eccleſia interdictum, ne interim ſuſpenſa cognitione, pendente cauſa appellationis ad aliud tranſitet matrimonium, & nihilominus contempta auctoritate Eccleſiæ tranſierit ad aliud. Hoc enim caſu poſterius matrimoniũ non valet: & hæc eſt cauſa cautionis in hoc cap. propoſitæ, vt Epiſcopus, apud quẽ de priori matrimonio litigatur, ſi ab eo appelletur ad Pontificem Romanum, admittat quidem appellationem, deferat appellationi, vt loquuntur, ſed diſtrictè inhibeat, quamdiu ea de re diſceprabitur, ne quiſquã litigatorum de alio matrimonio cogitare: vel ad aliud matrimonium contendere audeat. Hoc enim caſu contra interdictum Eccleſiæ publicè factum ab Epiſcopo, quod contractum eſt matrimonium pro nullo, pro infecto habetur, alioqui inane & luſoriũ eſſet interdictum Eccleſiæ. Denique quod etiam apertè proponitur *in cap. 1. de matrim. contract. contra interd. Eccle. in prima collectione*, matrimonium contractum contra interdictum Eccleſiæ irritum eſt, & generaliter quodcunque fit contra interdictum Eccleſiæ, *vt cap. penult. in fine, ꝫ. ne deſponſ. impub.* Valde tamen huic definitioni obſtare videntur conſtitutiones tres, quæ ſunt ꝫ. *ſub titul. de matrim. contract. cont. interd. Eccle.* Verum cap. 3. eius titu. vult etiam, matrimonium contractum contra interdictum Eccleſiæ diſſolui, ſiue ad irritum deduci, donee conſtiterit, matrimonium inter eos conſiſtere poſſit, nécne, quod vbi conſtiterit, aut diſſoluetur in perpetuum, aut quaſi quodammodo iudicio Eccleſiæ reſtaurabitur & renouabitur. Et ſimiliter *in cap. 1. eod. tit.* donec egerit pœnitentiam, quam indixerit Eeclesia, qui iuſſum Eccleſiæ cõtempſit, diſſolui matrimonium. Dico donec egerit pœnitentiam, & donec iteratum, aut legitimè redintegratum matrimonium fuerit, diſſoluitur quod non ritè factum eſt, & interueniente tamen Eccleſia inter eaſdem perſonas rectè redintegratur. Eodémque modo accipiendum quod dicitur *in cap. 2. eiuſdem titu.* licet contra interdictum Eccleſiæ mulier nubere non debuerit, ob id ſolum quod contempſerit iuſſum Eccleſiæ, niſi alia cauſa concurrat, nõ eſſe prorſus abſque ſpe redintegrationis diſſoluendum matrimonium, ſi modo pœnitentiam ſibi impoſitam ob contumaciàm aut ſuperbiam, quæ auſa eſt ſe extollere contra Eccleſiam peregerit.

Ad cap. vltim.

ABrogatur in hoc cap. nominatim conſuetudo ciuitatis Mutinenſis, vt ſi quis duxerit vxorem, vel deſpõſauerit, quod idem eſt, per verba præſentis temporis, necdum cognouerit, ac deinde duxerit aliam, & cognouerit, cognita ſit ei iuſta vxor, non incognita: hæc fuit conſuetudo Mutinenſium. At verius eſt, priorem iuſtam eſſe vxorem, vt dictum eſt ſupra non poſteriorem: perficiundo enim matrimonio ſufficit ſolus conſenſus, id eſt, non deſideratur etiam concubitus, *can. ſufficiat, 27. q. 2.* cuius canonis verba Innocentius auctor huius ca. vſurpat: contra verò, concubitus ſolus, vt & Quintilianus ait *declamatione* 247. citra ius non efficit vxorem, non efficit nuptias. Initio autem huius cap. eſt erratum, vbi ita ſcriptum eſt: *vt ſi quis iuraret ſe aliquam ducturum, & citra carnis copulam deſponſaſſet*: quod eſt ſi deſpõſaſſet verbis collatis in futurum, ſi iuraſſet ſe ducturum, inquit, non, ſi duxiſſet, ſed ſi promiſiſſet ſe ducturum: & tamen ſequentia huius cap. oſtendunt, eum illam deſponſaſſe verbis præſentibus, & veteres etiam libri hoc loco correctius habent: *vt ſi quis iuraſſet aliquam, & citra carnis copulam deſponſaſſet*: & ita etiam legit interpres Gallicus, *ſi aucun iuraſt, & l'eſponſaſt, & ne la touchaſt.*

Iacob. Cuiac. Decret.

AD TITVLVM V.

De conditionibus appoſitis.

Ad cap. I. & III.

QVOD ex Concilio quodam Africano proponitur *in cap.* 1. cum quo ſimul explicabitur *cap.* 3. & exſtat etiam in *can. quicunque, 27. q. 2.* id eſt, de deſponſatione facta verbis præſentibus, & ſub conditione tamen, exempli gratia, *accipio te vxorem*, (ſunt verba præſentia) *ſi anno ſequenti Titius Conſul factus fuerit*: quæ conditio circumſcribitur, quia deſponſatio huiuſmodi, *accipio te vxorem*, cùm pro matrimonio habeantur, non recipit conditionem. Itaque circumſcripta conditione, matrimonium manet, nec vlla ratione reuocari, reſcindi, reuelli, aut reſolui poteſt. Nec diſtinguo inter turpem & honeſtam conditionem: nam & honeſta conditio, qua ſcilicet id agitur, vt matrimonium reſoluatur, circumſcribitur & pro non adiecta habetur. Hoc tamen deſidero, ne conditio quæ adiicitur, ſit contra naturam ſiue ſubſtãtiam matrimonij, alioqui nec matrimonium valet, *cap. vlt. ꝫ. hoc tit.* Item hoc deſidero, ne talis ſit conditio, quæ negotium omne conferat in arbitrium parentum, quia hæc conditio non circumſcribitur, *ca. 5. ꝫ. hoc ti.* qua ratione fiat, inferius explicabitur. Confirmat autem valde ſententiam huius cap. 3. ex quo intelligimus, deſponſationi collatæ in futurum, nõ deſponſationi collatæ in præſens tempus, deſponſationi, inquam, in futurum tempus collatæ, rectè adiici conditionem honeſtam, & conditione deficiente deficere etiam & exſtingui deſponſationem, *vt cap. 5. hoc tit. c. 1. §. vlt. lib. 9. de ſponſal. & matrim.* cum hac exceptione tamen, quæ proponitur etiam in cap. 3. niſi cõſenſus de præſenti cõiugio, aut commixtio corporalis, quæ pro conſenſu præſenti, habeatur, ſubſecuta fuerit. Cuius exceptionis quę alia ratio, niſi quia conſenſus præſens non recipit conditionẽ? Immò ſi quæ conditio adiecta fuerit ſpõſalibus ante conceptis per verba futuri temporis, conſenſus ille præſens arguit, ab ea conditione contrahentes receſſiſſe, *cap. pen. hoc tit.* Conſenſus autem præſens non recipit conditionem, eam ſcilicet, qua id agitur, vt reſoluatus matrimonij conuentio, aliam enim conditionẽ recipit: vtputa eam, quæ legem certam conuentioni iniicit, vt apud Feſtum Pompeium Fabius inductus magnitudine diuitiarum vxorem duxit Otacilij Maleuentani plebeij hominis filiam ea conditione, quæ conditio hodie frequenter adiicitur, vt qui primus natus eſſet prænomine aui materni, Numerius appellaretur: quæ conditio legem, modumq́; dixit, & impoſuit contractui, ita vt compelli quidem potuerit Fabius eam implere, ſed non etiam ob eam non impletam potuerit reſolui matrimonium. Itaque Vincentius rectiſſimè hoc cap. 1 accepit de conditione reſolutoria contractus matrimonij, ſiue de puro matrimonij reſoluendo ſub conditione, quod fieri nequit. His adde ſi libet de cap. 3 quod notaui *ad cap. 5. ꝫ. de ſponſal.*

Ad cap. II. & cap. Verum IIII.

CVm hoc cap 5. coniungam cap. 4. vt vtrumque ſimul explicem. Hic titulus non eſt tantùm de conditionibus appoſitis in contrahendis ſponſalibus, ſed etiam de appoſitis in alijs contractibus, vt in manumiſſione ſeruorum, hoc cap. 2. & in donatione, cap. 4. Donatio contractus eſt, ſi fiat ſub conditione reſolutoria, quia donatarium obligat ad implendam conditionem, *l. Aristo. de donat.* vel ſi id actum ſit, ad redhibendam rem donatam, *d. cap. 4.* quod coniungendum eſt cum *cap. 4. ẽ. de donat.* vt conſtat *ex cap. 2. de conſuetudin. in prima collectione*, ex quibus locis ſimul & ex cap. 3. tit. ſeq. reſtituẽda eſt inſcriptio huius cap. 4. hoc modo: *Idem Alexander III. Virgonienſi Epiſcopo*, qui Epiſcopatus in Anglia. Manumiſſio quoque contractus eſt, ſi fiat ſub conditione reſolutoria, quia hæc conditio manumiſſioni negotium immiſcet, quod contractus B eſt & obligationem parit. Manumiſſio directa, id eſt, quæ fit purè & ſimpliciter, obligationem non parit, nec contractus eſt, vt in Concilij Toletani quarti *can.* 71. at quæ fit ſub conditione reſolutoria contractus eſt. In ſpecie autem cap. 2. Diaconus quidam duos ſeruus ſuos manumiſit ſub conditione, vt monachi fierent in monaſterio, in quo ipſe Diaconus fuerat, tanquã hoſpes ſcilicet, aut miniſter oratorij, non tanquam monachus. (Monachus ſeruos proprios aut quicquam proprium habere nõ poteſt) & adiecit, vt ſi ſerui manumiſſi conditioni adſcriptæ nõ obtemperarent, in priſtinam ſeruitutem redigerentur. Conditio eſt reſolutoria, quæ fortè in manumiſſionibus circumſcribenda & pro non adiecta habenda eſt, *vt l. mortis, de manumiſſ. l. 33.* vbi dicitur, libertatẽ ad tempus dari non poſſe, *l. 44. & 51. de manumiſſ. teſtam.* Sed ſi manumiſſi iam conditionem impleuerint, id eſt, ſi deuouerint ſe monaſterio, C & inde poſtea exierint, & ſe clericis adiunxerint, cogentur ad monaſterium redire. Quod ita hic conſtituitur, cùm iam eſſent facti monachi, adiunxerunt ſe clericis, quia monachi nõ erant clerici, *l. generaliter. C. de Epiſc. & cler.* ſeruus poteſt fieri monachus, non clericus, *l. iubemus. §. ſeruos, & l. ſeruus. C. eo.* Nullus monachus vxorem habere poteſt. *Nou. 5.* quidam clerici, puta clerici inferioris ordinis vxores habere poſſunt, vt dicemus *in titu. ſeq.* Clerici deputantur certæ Eccleſiæ, in qua diuino cultui miniſteria religionis impendant: monachi non habent, aut non habebant ſanè olim Eccleſiam, ſed Oratoria, vt conſtat *ex regula Benedicti, & Nouel. 123. & cap. 6. ẽ. de ſtat. monach.* Et in conſtitutionibus Iuſtiniani quod ſæpe legitur ſeparari Eccleſias ab oratorijs, ita accipi oportet, vt Eccleſiæ referantur ad clericos, Oratoria ad monachos. Et eſt differentia in pœnis clericorum & monachorum. Clericorum eſt *καθαίρεσις*, id eſt, regradatio, ſiue ordine motio monachorum D ſicut & laicorum eſt *ἀφορισμὸς*, id eſt, ſegregatio à communione Eccleſiæ. Item legimus *in cap. 5. de conuerſ. coniugat. in prima collectione*, cœtum clericorum longè præeminere cœtui monachorum. Scripta autem hæc ſecunda conſtitutio eſt à Gregorio I. optimo Pontifice & doctiſſimo ad Chryſanthum Epiſcopum Spoletanum. Spoletum autem hodie ſiue Ducatus Spoletanus, quem ſolũ in Italia Longobardi retinuerunt, eſt, quæ olim Vmbria dicebatur, & ſcripta eſt hæc conſtitutio ad expoſtulationẽ Valentini presbyteri illius monaſterij, de quo agitur hoc loco, & exſtat integra conſtitutio in regiſtro eiuſdem Gregorij *lib. 7. cap. 36.* vnde & in hoc cap. 2. pro his literis, *A. presbyter*, legendum eſt, *V. presbyter*, id eſt, Valentinus preſbyter: & coniungendum etiam ei eſt, *cap. 1. de ſenten. & excommunic. in prima collectione.* E

Ad cap. Super V. & cap. penult.

HVic cap. 5. adiungam *cap. penult.* Fac, his verbis contracta ſponſalia, *accipio te vxorem, accipio te maritum, ſi pater meus conſenſerit*: hæc conditio non circumſcribitur, quia nec ea id agitur, vt reſoluatur matrimonium, ſed ne initium ſumat, ne fiat antequam conſenſerit pater, ne ſit antequam conſenſerit pater. Itaque matrimonium ſupradictis verbis non ante intelligitur eſſe contractum, quàm conſenſerit pater, in cuius voluntatem totum negotium collatum eſt, & initium ſcilicet negotij, & exitus. Nam etſi verba ſint præſentis temporis, *accipio* A *te in meam, accipio te in meum*: tamen quoad conſentit pater, per ea verba intelliguntur tantum eſſe contracta ſponſalia de futuro coniugio ſub hac conditione, ſi cõſenſerit pater. Sponſalibus de futuro coniugio rectè adſcribitur conditio honeſta & legitima, *c. 3. ẽ.* Nouum autem non eſt, vt ſponſalia eſſe intelligantur de futuro coniugio, tametſi eorum verba ſint præſentia, nec eorum figura rem differat in futurum tempus, videlicet ſi vel matrimonium propter ætatem inter eas perſonas nondum conſiſtere poſſit, *vt ca. vlt. ẽ. de deſponſat. impub. c. vnic. §. 1. eod. tit. lib. 6.* vel ſi qua ſit verbis præſentibus propoſita conditio quæ antequam exſtiterit, matrimonium conſiſtere non permittat, vt in hac ſpecie ſi conditio appoſita deſponſationi conceptæ verbis præſentibus rem omnem conferat in arbitrium patris, neque enim dum conſenſus præſens eſſe intelligitur, licet verba aliud ſonent: nondum, inquam, præſens conſenſus eſſe intelligitur, ille ſcilicet, qui confertur in conB ſenſum patris nondum præſentem. Itaque cùm dico, *conſentio, vel accipio, vel duco te in vxorem, ſi pater conſenſerit*: primum verbum, quod eſt præſentis temporis, trahitur ad ſecũdum quod eſt futuri temporis, & ſignificationem aſſumit futuri temporis ex verbo poſteriori. Et ita ſubtiliter in hoc cap. reſpondet Vrbanus III. Epiſcopo Cenomanenſi. Ad hæc quærit Bernardus, quid ſit dicendum, ſi antequam conſentiat pater, id eſt, ſi pendente conditione alteruter ſponſorum mutauerit voluntatem, & poſtea conſenſerit pater, antequam ſciret eum mutaſſe voluntatem, an cõſenſus patris conciliat nuptias? Quod verius eſt, nihil enim agit is quem pœnitet conuentionis inito altero: ſicut nec quicquã agit qui quid promiſit ſub conditione ſi pendente conditione mutauerit voluntatem. Et ita quoque Bernardus ſentit, ſed probat malè ſuam ſententiam C *ex l. ſi mandaſſem, mandat. & ex cap mandato. ẽ. de procurat. ex ca. 33. ẽ. de reſcrip.* quia de mandato in illis locis agitur cuius longè alia eſt ratio quam ſponſionis. Mandatum enim reuocari poteſt re integra: ſponſio reuocari non poteſt, nec reuocantur etiam ſponſalia de futuro, coniugio ſcilicet, nuda voluntate alterutrius, ſed nuptiis tantùm, vel de præſenti coniugio ſponſalibus eum alia vel alio contractis, *cap. pen. ẽ. de ſponſal.* Vnde etſi mandataria ſiue procurator, qui ignorans mandatorem mutaſſe voluntatem, expleuit mandatum, id iure feciſſe non videtur, quia reuocatum erat mandatum, quod tamẽ ita bona fide geſſit, ſuſtinetur ex æquo & bono, vt patet ex ſupradictis locis, *& l. penult. de reb. cred.* ne ſcilicet mandatarius damno afficiatur: pater tamen, in cuius arbitrium per cõditionem appoſitam ſponſalibus nuptiæ collatæ ſunt, ſi ignorans filium vel filiam mutaſſe voluntatem, eam ſibi coniunctionem placere declarauerit, non poteſt non videri id rectè feciſſe, quia D ſponſio filij vel filiæ interim reuocari non potuit. Adhæc notandum. definitioni huius conſtitutionis 5. addendam eſſe exceptionem ex conſtitutione ſeq. quæ ſcripta eſt *ad Marſicanum Epiſcopum*, ſic legendum, qui Marſorum eſt Epiſcopus in Aprutio, parte Italiæ. Res ita geſta eſt; Accipio te vxorem, ſi pater meus & patruus conſenſerint, ſi rem comprobauerint: nondum verò patris & patrui explorata & cognita voluntate interim ſponſi tam ſummam peregerũt congreſſu & cõſenſu mutuo: ac deinde ſecuta eſt diſſenſio & contradictio patris & patrui: poſtquam nec deſtiterunt ſe mutuo congreſſu cõplecti. Quæritur an quaſi defecta conditione nullæ ſint nuptiæ, vt cap. 5. definitum eſt. Et rectè à definitione cap. 5. hic caſus excipitur, definitúrque, iuſtas nuptias eſſe, etiamſi contradixerint pater & patruus. Denique cap. 6. additur hæc exceptio ad c. 5. E niſi pendente ſupradicta conditione ſecuta fuerit commixtio ſexuum, nempe quia ea commixtio inducit matrimoniũ præſumptum, cuius non minor vis quàm veri, *cap. 30. ẽ. de ſponſal. & c. 3 hoc tit.* Si contradictio patris & patrui præceſſiſſet commixtionem, atque ita infirmaſſet deſponſationẽ ſupradictam, ſola commixtio non induceret præſumptionem matrimonij, *ca. 15. ẽ. de ſponſal.* Mitto quæſtiones quas Bernardus facit hoc loco, quo etiam honore quæſtionum minime dignæ ſunt.

Ad cap. vltim.

CErtum eſt conditionem vel pactionem adiectam cõtractui contra ipſius contractus naturam, vitiare contractum:

ctum:vt precarium, cuius natura hæc eſt,vt tamdiu vtendum concedatur,quamdiu dominus,qui conceſſit,patitur,vt reuocetur quandocunque domino, qui id conceſſit, libuerit:nullum eſt precarium,ſi ei adiiciatur hæc pactio, vt domino id reuocare non liceat ante certum tempus,quia hæc pactio decerrata à precarij natura, *l.cum precario,de precar.* Item pignus, cuius natura hæc eſt, vt conſtituatur crediti ſeruandi cauſa,ex diſtractione pignoris ſcilicet redacta pecunia credita: inutile & nullum eſt,ſi pactio ei adiecta,ne vnquam diſtrahatur,omnimodo ſeruanda eſt, *l.4. de pignor.action.* Eodémque modo Q. Mutius dicebat,pactionem factam contra naturam ſocietatis,non eſſe ratam habendam, *§.de illa.Inſtit.de ſociet.* Et ita in hoc cap.vlt.oſtenditur, in contrahendo matrimonio inſertam conditionem,contra ſubſtātiam matrimonij, vitiare matrimonium: vt ſi res ita geſta ſit, *accipio te in vxorem, ſi nullos mihi liberos procreaueris*, vel, ſi id egeris, ne vllos mihi liberos procrees,quia matrimonium ſui natura non ſit rectè, aut iure niſi liberorum procreandorum cauſa *l.liberorum,de verb.ſignif.* quod & nominatim tabulis nuptialibus inſeri ſolebat, Corn. Tacitus II. Annal. *Adhibitis*, inquit, *qui obſignarent, veluti ſuſcipiendorum liberorum cauſa conueniſſe*, Auguſtinus tertio contra Iulianum: *Pudicitia coniugalis facit, quod præſcribunt tabulæ matrimoniales,ne vltra quàm generandis filiis ſatis eſt coniugis corpus attrectet.*Et ſermone 244. *Tabulæ*, inquit,*matrimoniales hoc continent,liberorum procreandorum cauſa.* Et lib.1.de nuptiis ad Valerium Comitem:*Vt ſecundùm tabulas matrimoniales*,inquit, *non niſi liberorum procreandorum cauſa concumbant.* Et 14.de ciuitate Dei:*Coniugalis concubitus ſecundū matrimonialium præſcripta tabularum procreandorum liberorum cauſa fit.* Et inde etiam vulgaris illa fœminæ teſtatio optantis maritum, de quo fiat mater:*Volo eſſe mater & filios procreare,can.requiſiſti,33.q.1.*Itaq; illa conditio appoſita matrimonio,*ſi mihi liberos non procreaueris*, vitiat matrimonium, quia repugnat naturæ matrimonij. Item,quo etiam exemplo vtitur Pontifex in hoc cap. contra naturam matrimonij fit,quod ita geritur: *eſto mihi vxor quoad aliam inuenero digniorem honoribus & facultatibus meis, vt can. ſolet,in fin.32.q.2.*Hæc enim natura eſt matrimonij, vt indiuiduam quod eſt in definitione matrimonij propoſita in Inſtit. vitæ conſuetudinem contineat,vt indiuiduum ſit atque perpetuum,*l.1.de iur.dot.*illo autem genere matrimonium ſit ad tempus.Item,quod eſt tertium exemplum huius cap.ſi ita matrimonium ineatur, *ſi palàm corpore quæſtum feceris*, ſi corpus tuum,meúmque alueris,exhibueris tuo corpore: qua conditione nihil fœdius,nihil turpius, nihilque alienius à ſanctitate & natura matrimonij,& matrimonium vitiat, non tam quòd ſit turpis conditio,quia turpes cōditiones per ſe ſolæ non vitiant matrimonium,quam quod ſit contra naturam,originem & cauſam matrimonij. Conditiones quæ ſunt cōtra naturam matrimonij,vitiant matrimonium. Cōditiones autem turpes, vel impoſſibiles, quæ non ſunt contra naturam matrimonij, nō vitiant matrimonium, ſed pro non adiectis habentur:qua in re matrimonium diſtat ab aliis contractibus.Nam alij contractus vitiantur per adiectionem turpis vel impoſſibilis conditionis,*l.impoſſibilis,l.veluti,de verbor.obligat.cap.vlt.§. de pact.* Quod cum iſto coniungendum videtur:matrimonium autem propterea non vitiatur, quod in hoc cap. Pontifex receptum eſſe ait fauore matrimonij:Vnde & quod poſt multas controuerſias obtinuit; impoſſibilem vel turpem conditionem non vitiare heredis inſtitutionem,vel legatum,*l.3.de condit. & demonſtr.l.1.& 9.& 14.de condit.inſtit.*id dici poteſt obtinuiſſe fauore vltimæ voluntatis,aut ſanè quod auctor teſtamenti, qui vnus eſt & ſolus,mendum in ea re admiſiſſe & deliquiſſe præſumatur facilius,quam duo vel plures, qui contractū inter ſe miſcent.Videtur etiam alia eſſe differentia inter contractus & legata hac in re: adiectio quæ eſt contra naturam contractus vitiat contractum,vitiat matrimonium:adiectio contra naturam legati non vitiat legatum,ſed pro non ſcripta habetur,& ita eſt proditum nominatim *in l.6.§.1. de pecul.leg.* Verum ita intelligendum eſt, vt adiectio contra naturam legati, id eſt, contra naturam rei legatæ,non vitiet legatum:vtputa ſi legetur peculium,non deducto ære alieno, hæc adiectio pro non ſcripta habetur,nec quicquam adiicit legato,non auget lega-

A tum.At adiectio contra naturam legatorum in genere, veluti lego tibi fundum ita vt ne eum delibes, decerpas, eximas ex vniuerſa hereditate mea,ſanè vitiat legatum, legatum eſt delibatio hereditatis.

AD TITVLVM VI.

Qui clerici vel vouentes matrimonium contrahere poſſunt.

DICAM primum de clericis, tum de vouentibus, quæ ſunt duæ partes huius tituli. Et quidē clerici qui poſt clericatum matrimonium contrahere B non poſſunt,ij ſunt Preſbyteri,Diaconi, Subdiaconi,ſiue Hypodiaconi, *cap.1. & 2.hoc tit.* & cur non poſſint,ratio hæc eſt non cognita omnibus,quia cum cœlibes in clerum cooptarentur,ſolemni ſe voto continentiæ obſtrinxerunt,quod vt facerēt nemo eos compellebat, nemo ad ſummos iſtos ordines, Preſbyteratum,Diaconatum, Subdiaconatum trahebat inuitos,*can.1 & can.quando,28.diſt.*Cæteri minorum ordinum clerici, veluti Cantores, aut Pſaltæ, Acoluthi,Iuuenes qui cerea deferūt,Exorciſtæ Lectores, Hoſtiarij,qui nec eodem ſe voto obſtringunt, matrimonium cōtrahere poſſunt, nec contracto matrimonio deſinunt manere in eodem ordine. Quod item illi, antequam Preſbyteri vel Diaconi,qui & Leuitæ dicuntur:vel Subdiaconi fierent, contraxerunt,vt olim obtinuit,clericatum non infirmabat, clericatum non diſſoluit,*l.eum qui,C.de epiſc.& cler.Illas*,inquit,*non* C *relinqui,caſtitatis hortatur affectio,quæ ante ſacerdotium maritorum, legitimum meruere coniugium,neque enim clericis competenter adiunctæ ſunt,quæ dignos ſacerdotio viros ſua conuerſatione fecerint*:eſt conſtitutio vetuſtiſſima. Sacerdotium igitur non ſeparat coniuges, & retro coniugium non excludit à clericatu. Idē etiam confirmatur Nouel.Iuſtiniani 22. & 123.*& Nou. Leonis 3. & can.Nicena,& can.quoniā,31.diſt.& can.ſi quis eorum, 32.d. & Apoſtolorum can.5.& 25.* Votū matrimonij prius & antiquius eſt:& potentius igitur,quam vt alio voto elidatur.Voto clericali non poteſt elidi vel excludi votum matrimoniale quod anteceſſit. Nec abſurdè in eodem ſubiecto morantur matrimonium & clericatus.Quin inuenio etiam Diaconos ex permiſſu Epiſcopi olim ea lege potuiſſe in ordinem Diaconorum conſcribi, vt tamen quandoque liceret ducere vxorem liberorum procreandorum cauſa.*can.Diaconi,28.diſt.*Quod tamē D Iuſtinianus probare non videtur Nouel 123. Vouētes autem in hoc titulo ſunt: qui continentiæ, caſtitatis, aut cœlibatus votum fecerunt. Ex iis aliis ſunt obſtricti voto ſolemni, vt clerici maiorum ordinum,maiorum gentium,id eſt,Preſbyteri,Diaconi,Subdiaconi:at non ij clerici tantùm,ſed etiam monachi,quos conſtat non eſſe clericos, monachi, inquam, qui bonis ſe propriis abdicauerūt, eaque vel in monaſterium cōtulerunt,vel in alios,antequam monachi fierent.Nam & ante monachiſmum teſtamentum facere poſſunt: poſt monachiſmum non item,ſicut clerici maiorum gentium, vt ante dixi, ante clericatum vxorem ducere poſſunt:poſt clericatum non item, id eſt,poſt votum ſolemne clericatus. Monachi igitur qui ſe bonis propriis abdicauerunt, & qui obedientiæ arctioriſque vitæ profeſſionem fecerunt in manu, vti oportet,Abbatis vel Epiſcopi,eóque nomine ab eo benedictionem acce- E perunt,videlicet poſt tempus probationis,*vt ait ca. veniens,de conuerſ.coniug.*puta poſt annum probationis,*vt eſt in regula Benedicti,cap.58.& in c.ex parte,de regular.*vel poſt biennium ſuis caſibus,*vt can.monaſteriis,19.q.3.* vel poſt triennium, *vt Iuſtiniani Nou.5.& ca.1.diſt.53.*vbi & id temporis, puta trienniū, Mauritium Imperatorem definiſſe refertur,ſubſecutum ſcilicet Nouellam Iuſtiniani 5. Et ij quidem qui ſolemne votum cœlibatus fecerunt,matrimoniū contrahere non poſſunt.Alij ſunt obſtricti voto ſimplici, vt qui ſe deuouerunt certæ religioni vel ſectæ,veluti Benedictinorū vel Auguſtinorum, nec tamen locum aut habitū mutauerunt, *vt cap.3.hoc tit.* vel etiā qui eius ſectæ habitū ſuſceperunt, nō tamen ingreſſi ſūt monaſteriū,vel ingreſſi nullam monachiſmi profeſſionē fecerūt.

Volgo dicitur, habitum nõ facere monachum, quod eſt ſumptum *ex cap. porrectum, & cap. ex parte.* ꝟ. *de regularib.* habitus, *inquit*, non facit monachum, ſed profeſſio regularis. Et ij qui nudo voto obſtricti ſunt, matrimonium contrahere poſſunt, *cap. 4. & ſeq. hoc tit.* Hæc eſt ſumma huius tituli. Nunc veniam ad ſingula capitula.

Ad cap. I. & II.

HOc cap. 1. Diaconus quidam vulnerauit alium Diaconũ Sabbato ſancto, vt ponit. (Dies auget delictum) qui dies & magnus dies dicitur in Euangelio ſancti Ioannis propter duplex feſtum Sabbati & Paſchæ. Sanctum Sabbatum dicitur & in aliis pleriſque canonibus, & ab Anaſtaſio Bibliothecario, & ſimiliter ab eodem dies qui præcedit Sabbatum Paraſceue ſancta. Ex hoc verò facto Diaconus, qui vulnus inflixit B alteri Diacono, factus eſt irregularis, id eſt, excidit regula ſui ordinis, & incurrit ſententiam excommunicationis, ſiue mortiferum ſit vulnus ſiue non: nec enim eſt diſtinguendum; nec amplius igitur officio Diaconi fungi poteſt. Idem verò Diaconus poſtea adiecit huic delicto aliud, duxit vxorẽ domum, vtriuſque delicti ſi pœnitentiam ſibi iniunctam peregerit, vt hic definitur, & mulierem illam foras exegerit, veniam impetrare poteſt à ſuo Epiſcopo, & Diaconatus adminiſtrationem ab eodem quoque, qua excidit, recipere poteſt: immò & à Diaconatu peruenire poteſt ad Preſbyteratum. Et quod dico à ſuo Epiſcopo eum abſolui poſſe, id confirmat etiam *ca. 4. ꝟ. de cler. coniuga. & cap. 4. §. vlt. de iudic. & can. ſi qua virgo. 27. q. 1.* & vt hic Bernardus Parmenſis auctor gloſſarum huius codicis, nõ Bernardus Compoſtellanus, qui apparatum ſcripſit in Decretales iſtas, vt Volaterranus refert, nõ gloſſas, vt inquam, C hic Bernardus Parmenſis gloſſographus annotauit, id liquet ex antiqua Decretali, id eſt, ex Bernardi Papienſis (hic eſt tertius Bernardus) *collectione prima, eod. tit.* quod tamen neſcio quo ore Zabarella ait eſſe falſum, cùm in ea Decretali antiqua ita ſit ſcriptum claris literis ad Archiepiſcopum Rhemẽſem, ad quem & hoc cap. *Si ad Eccleſiam redire voluerit*, hæc ſunt verba) *ipſum debes recipere & abſoluere à ſententia excommunicationis poſt peractã pœnitentiam, eidémque Diaconatus officium reddere.* Non eſt igitur ob eam rem adeundus Pontifex maximus, quia tranſigi ea res poteſt per Epiſcopũ aut Archiepiſcopum. In extremo huius cap. additur, Subdiaconum etiam matrimonium contrahere non poſſe, ſiue tota vita innocens fuerit, ſiue homicidio perpetrato irregularis factus fuerit, quia etiam miniſterio Eccleſiæ ceciderit, tamen laicus factus non eſt, & exſtat adhuc integrum ordinationis ſacramentum (Diaconatus D ſacramentum, ſic id vocat D. Auguſtinus) exſtat integra ordinatio. adminiſtratione cecidit, nõ ordinatione: quod adeo verum eſt, vt, ſi peracta pœnitentia reſtituatur priſtino miniſterio, non ſit iterum ordinandus vt recipiat quod amiſit. Nam & ſine ordinatione noua ex indulgentia Epiſcopi recipit adminiſtrationem ſiue miniſterium, quod amiſit ſuo vitio, *can. quod quidã, 1. q. 1.* Ex diuo Auguſtino porro de Subdiacono in cap. 2. huius tit. qui duxit vxorem hoc addit eum, vxore illa, vel quaſi vxore dimiſſa, ſi quidẽ in monaſterium tranſire voluerit, ex indulgentia Epiſcopi ad maiorem gradum conſcendere poſſe, puta Diaconum aut Preſbyterum fieri, videlicet peracta pœnitentia, vt eſt in antiqua Decretali, quæ vtique ſemper eſt plenior & integrior noua. Quod ſi noluerit tranſire ad monaſterium, etiam deiici gradu Subdiaconatus, & reE iici in gradum inferiorem, puta Lectoris, vel Cantoris: qua in re diſtat Subdiaconus à Diacono. Nã Diaconus priſtino gradui & miniſterio Diaconatus reſtituitur, *vt habuimus in c. 1. Subdiaconus, vt eſt in hoc cap. 2.* non reſtituitur miniſterio Subdiaconatus aliter, quã ſi cõiecerit ſe in monaſteriũ. Videamus quæ ſit differentiæ ratio. Aliquando dignitate eius, qui fecit, augetur crimen, *vt l. 2. de re milit.* aliquando verò minuitur, *vt l. 3. §. penult. de crimin. ſtellion. Nou. 123. §. reuerẽdiſſimus.* Et in hac cauſa dignitate, quæ maior eſt in Diacono, quam in Subdiacono, minuitur crimẽ: vel potius, quod eſt certius, argumento ducto ex *cap. 5. eo tit.* In prima collectione dicitur, grauius coërceri Subdiaconos, quam Diaconos, quia difficilius in officio cõtinebantur Diaconi, qui in maiori honore conſtituti A erant, qui ſplendidiores erant hoc honore contenti facilius in officio continebantur, quam Subdiaconi. Ait hoc loco: *Subdiaconus quandam ſibi in coniugium copulauit, quam eundẽ abiurare feciſti. Abiurare, vt gloſſa accipit rectè*, ſane hoc loco eſt renunciare vxori, quam non iure duxit, præſtito iureiurando de ea nunquam reducenda: hoc eſſe abiurare conſtat *ex ca. 3. ꝟ. de cohabit. cleric. & mul.* quod tamẽ iuſiurandũ, vt & ibi oſtenditur, non temere deferendũ eſt, ne via periurio aperiatur: attamen mulier illa omnimodo ab eo ſpernenda & ſegreganda eſt. Et hęc ſufficiant de coniugio clericorum, quo de re, ſi plura nec inutilia ſcire aues, legendus tibi eſt liber Vldarici Epiſcopi Auguſtani, qui exſtat inter auctores orthodoxographos in editione Baſilienſi: at in editione Lugdunenſi ille liber attribuitur Voluſiano Epiſcopo Carthaginenſi, & inſcribitur, *de cœlibatu cleri.*

Ad cap. Meminimus. III.

EXpoſui iam priorem partem huius noſtri tituli, *qui clerici vel vouentes, &c.* quæ eſt de coniugio clericorum, & ad quam pertinet tantum, *cap. 1. & 2.* cætera pertinent ad poſteriorem partem, quæ eſt de coniugio deuotorũ, vel deuotarum virginum, vel quaſi deuotarum, id eſt, de coniugio eorum, qui vel ſolemni vel ſimplici voto ſe obligauerunt. Et ex hoc cap. 3. intelligimus, Canonicos, qui mutato habitu, vt fieri ſolebat olim, profeſſionem regularem fecerunt, non poſſe matrimonium contrahere, nec quod contraxerint conſiſtere poſſe: at eos canonicos, vel quaſi canonicos, qui profeſſionem ſolemniter non fecerunt, & hoc amplius, qui habitum non mutarunt, licet ſe Eccleſiæ certæ coram Epiſcopo deuouerint, & mancipauerint, poſſe matrimonium contrahere. De iis, qui ſe Eccleſiæ deuouerunt, eſt hoc cap. non de iis, qui monaſterio, quia Eccleſia eſt clericorum, non monachorum, vt docuimus, *in cap. 2. ꝟ. tit. prox.* Non eſt etiam hoc cap. de clericis quibuſlibet, ſed de Canonicis tantùm, qui & ipſi non minus quã monachi veſtem mutabant & ſe profeſſionis vinculo obſtringebant. At multo magis fateor idem eſſe dicendum in monachis, & in eis, qui ſimplex monachiſmi votum fecerunt, de quibus vulgo accipiunt hoc cap. cùm tamen ſit de Canonicis regularibus, vt loquuntur, non de monachis, quorum ratio & conditio non per omnia eſt eadẽ. Scripta autem eſt hæc conſtitutio ad Vigornienſem Epiſcopum in Anglia.

Ad cap. Conſuluit IIII.

EX hoc cap. intelligimus, viduam, quæ ſumpſit habitum D nonalium ſiue nonæ, ſic vocantur, & monachi quoque nonni apud Arnobium in Pſalmis & apud Perſium. Quod anxie quærunt quid ſit nonaria, ſane nihil aliud eſt quam puella ſiue nona. Viduam, inquam, quæ ſumpſit habitum nonalium tantum, non etiam ingreſſa eſt monaſterium, nec vllam regularem profeſſionem fecerit nec bonis ſe propriis abdicauit, ſi poſtea contraxerit matrimoniũ, id ante mutatæ veſtis ratione diſſolui non poſſe. Nihil quidem ipſa vouit, ſed mutauit veſtem tantum, & licet cuique veſtem ſubinde mutare citra dolum malum tamen, *can. quod interrogaſti, 27. diſt.* Non eſt autem mirum, ſi quæ nihil vouit, ſed veſtem tantũ mutauit, poſſit contrahere matrimonium, cum, vt & hic oſtenditur, ſimplicis voti conceptio, quamuis ſit impedimento nuptiis, ne contrahantur, contractas tamen non diſſoluat. Facilius impediuntur aut prohibentur contrahendæ, quam contractæ dirimuntur. E Tertullian. 2. ad vxorem: *Dominus*, inquit, *magis ratum habet matrimonium cum gentili non contrahi, quam contractum ante conuerſionem disiungi.* Et ita Paul. 2. Sentent. tit. 19. *patriã quidem poteſtatem impedimento eſſe nuptiis contrahendis à filio familias vel filia familias ſine conſenſu patris, in cuius poteſtate eſt: attamen ſine patris voluntate contractas nuptias diſſolui non poſſe contemplatione publicæ vtilitatis, quæ priuatorum commodis præferri ſolet.* Quæ ratio etiam ſpectatur *in cap. vlt. ꝟ. qui filij ſint legit.* Eódemque modo occultæ & clandeſtinæ coniunctiones, id eſt, non prius apud Eccleſiam profeſſæ, vt eleganter Tertullianus interpretatur in libro de pudicitia, impediuntur, & prohibentur ne fiant, ſed factæ diſſolui non poſſunt,

can. nec illud. 30. q. 5. ca. 2. & ca. 3. ͞ẽ. de clandeſt. deſponſat. In hãc rem non ſatis aptè confirmandam etiam adducitur, *l. patre furioſo, qui ſui ſunt aut al. iur. & l. furor. de ſponſal.* quia non idem prorſus in iis proponitur quod in ſuperioribus caſibus, quibus fit vt præſentis impedimenti ratio non diſſoluat contractas nuptias: ibi autem longè aliter, nempe ſuperueniens impedimentum poſt nuptias non diſſoluere nuptias, vt ſuperueniẽtem furorem marito vel vxori vel vtrique non diſſoluere nuptias. Scripta autem hæc conſtitutio eſt ad Lucenſem Epiſcopum, non eum, qui Lucæ ſedem tenet in Italia, qui & Lucanenſis dicitur, non Lucenſis: ſed eum, qui in Luco ciuitate Hiſpaniæ.

Ad cap. Veniens. V.

IDem proponitur in hoc cap. 5. quod in cap. ſuperiore. Mulierem quandam emiſiſſe ſimplex votum continentiæ, neque tamẽ locum aut veſtem mutaſſe, aut profeſſionem regularem feciſſe vllam, huic eſſe liberum nubere cuicunq; volet acta pœnitentia vti Deo facti, (*fiunt omnia vota Deo*) nec impleti, & acta pœnitentia etiam, vt ait, fidei mentitæ, quia proponebatur, antequam votum illud faceret, fidem dediſſe abſenti cuidam per verba futuri temporis. Ponitur autem eam votum illud ſimplex feciſſe in manibus cuiuſdam Eremitæ ſiue Anachoretæ. qui propriè eſt monachus, nempe quia ſolitariam vitam agit: votum, inquam, illud ſimplex feciſſe in manibus Eremitæ cuiuſdam, *vt in cap. vlt. hoc tit.* in manibus monachi. Votum ſolemne non fit niſi in manibus Epiſcopi vel Abbatis. Notandum etiam hic eſt, fidem ſimplicem appellari ſponſalia de futuro coniugio illo loco: *poſt fidem, & votum ſimpliciter oblatum*, ſic legendum. Vox illa, *ſimpliciter*, refertur ad vtrumq;, & ad fidem, & ad votum, & ſic *can. lex 27. q. 2.* ſpõſalia ſimplicibus verbis concepta, id eſt, ſponſalia de futuro cõiugio, vt planè tibi ex contrario ſpõſalia præſentanea ſiue de præſenti coniugio appellare liceat, ſponſalia ſolemnia, vel, vt didicimus *tit. 4. ͞ẽ. hac*, fidem conſenſus: illa, fidem pactionis. Hinc etiam gloſſæ notant, ſponſalia rectè contrahi inter abſentes: nec mirum, cùm & matrimonia rectè contrahantur per procuratorem, *cap. vlt. de procurat. lib. 6.*

Ad cap. penult.

HOc ca. eſt de eo, qui cum Deo feciſſet ſimplex continentiæ votum, poſtea interpoſito iureiurando cum aliqua fecit ſponſalia de futuro coniugio: quem Pontifex cenſet ex voto ſimplici apud Deum obligari, non minus quam ex ſolemni, ſicut apud Deũ parem eſſe cauſam fidei nudæ & fidei iuratæ docuimus, *ca. 2. ͞ẽ. de ſponſa* Itaque acta pœnitentia periurij facti, votum, quod fecit, ab eo perſolui debere, re ſcilicet integra. Nam ſi quam iurauerat ſe ducturum vxorem, iam duxerit, matrimonium vel matrimonij votũ, quod ſolemne eſt, voto illo ſimplici fortius eſt. Et quod dixit *in cap. 4. ͞ẽ.* idem repetit in hoc cap. penult. ſimplex votum impedire matrimonium contrahendum, non tamen dirimere contractum, licet non iure contractum videatur.

Ad cap. vlt.

SCriptum eſt hoc cap. vlt. ad Olyſſipponenſem & Colybrienſem Epiſcopos in Luſitania, in Hiſpania: vnde & Regis Legionenſis mentio in eo, qui vnus tum erat ex Regibus Hiſpaniæ, nõdum confuſis omnibus Hiſpaniæ regnis in vnũ, regno Legionis, regno Caſtellæ, regno Nauarræ, regno Arragoniæ, regno Portugalliæ, regno Maioricæ & Minoricæ inſularum. Hoc autem vult Pontifex in hoc cap. vlt. mulierem, cuius nuptiæ ex reſcripto Regis Legionẽſium petebantur, contra quam conſtitutum ſit *in titulo Codicis, ſi nupt. ex reſcripto pet. & can. nullus, 36. q. 2.* vt hanc impreſſionem vitaret, ſi fecerit ſimplex votum continentiæ in monachi, vt hic proponitur, cuiuſdam S. Auguſtini manibus, nec tamen domo ſua migrauerit in monaſterium, aut bona propria abiecerit, ſed aſſumpſerit tantum habitum ordinis S. Auguſtini, idque fecerit partim metu Regis, ne cogeretur reſcripto Principis ad nuptias, quæ ſibi cordi non erant, partim ſuaſu & impulſu cognato-

Iacob. Cuiac. Decret.

A rum, & inuita igitur quodammodo eum habitum per biennium geſtauerit, & deinde illo abiecto etiam inuita nupſerit alij, & ex eo quatuor liberos procreauerit: compelli eam ad reſumendum habitum religionis, & votum perſoluendum. Quod cum his, quæ ſupra tradita ſunt de ſimplici voto, omnino pugnare videtur, niſi obſerues, ita decreuiſſe Pontificem permotum conſcientia, qua mentem ſuam impeditam & oppreſſam mulier habebat, cùm nuptias ſe poſt votum non iure feciſſe exiſtimaret, quas nec apud Deum iure fecerat, & nunc deſideraret, vt ait, ſalutem animæ ſuæ omnibus rebus anteferre. Eius igitur conſeruandæ cauſa Pontifex cenſet, eam ad priorem voti religionem reuerti debere. Denique quod ita Pontifex decreuit in hac ſpecie ſingulariter, id fit ex mulieris ipſius conſcientia, pœnitudine, voluntate, poſtulatione: tum etiam, quod matrimonium illud inuita contraxerat, vt diximus, votum autẽ confirmauerat perſeuerantia diuturni temporis, *vt cap. 21. ͞ẽ. de ſponſal. cap. ex parte, ͞ẽ. de regular.* quod maxime ad hunc locum pertinet, nec hic tamen annotatur: perſeuerantia ſcilicet biennij, quo geſtauit habitum religionis, qua ex perſeuerantia, quod initio fuit vis aut metus, apparuit iudicium animi fuiſſe, *l. 3 de diuort.*

AD TITVLVM VII.

De eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium.

Ad cap. I. VI. penult. & vlt.

VEtus eſt canonum definitio, eos inter ſe iungi matrimonio non poſſe, qui ante adulterio ſe contaminauerint, *can. 1. 31. q. 1.* qui Leoni I. tribuitur, *& Triburienſis Concilij, can. 40. & 51.* quod & canonibus Gregorij I. cauere Cæleſtinus ait, *in cap. 5. hoc tit.* Sanè & apud Auguſtinum *lib. 1. de nuptiis & concupiſcentia ad Valerium Comitem*, ita vulgo legitur: *Marito mortuo, cum quo verum connubium fuit, fieri verum connubium non poteſt, cum quo prius adulterium fuit.* Vbi tamen perperam Gratianus legit, *fieri verum connubium poteſt*, detracta negatione, *in can. denique, 31. q. 1.* Nam ſi quis, exempli gratia, cũ vxore aliena adulterium commiſerit, mortuo marito, in eius matrimonium conuenire non poteſt. Item, ſi quis cum vxorem legitimam haberet, pellicem ei adſciuerit, non ignaram legitimi matrimonij, vterque reus eſt adulterij, nec ſi fortè legitima vxor mortem obierit, claudente animam fortè dolore pellicatus, matrimonio inter ſe iungi poſſunt: ſed ſi id pellex ignorauit, quia ignorantia eam excuſat, & vir non debet ex dolo ſuo lucrari, *l. 15. de dol.* quem quidem maritum, non eſt dubium, ex ſua parte adulterium commiſiſſe, (pellicatus eſt adulterium) poſt mortem vxoris legitimæ, non poteſt pellicem inuitam dimittere, ſi eam ſibi ab initio adiunxerit ſub ſpecie matrimonij: hoc datur illius ignorantiæ & innocentiæ, *vt cap. penult. ͞ẽ. hoc tit. cap. 18. ͞ẽ. de ſponſal* Morte igitur legitimæ vxoris, & pellex, quæ fraudem viri ignorauit, quæ pellicem ſe eſſe ignorauit, quæ cum marito ſe verſari per errorem exiſtimauit, ſi velit, tanquam vxor legitima retinebitur. Et hæc eſt ſententia *cap. 1.* Quæ ſciens in pellicatum ſe dedit nunquam legitima vxor fieri poteſt adulteri, maxime, vt ait, his duobus caſibus, ſi viua vxore legitima fidem viro dederit, de matrimonio cum eo contrahendo poſt mortem illius: quæ fides eſt præmatura, & contra bonos mores, quia votum inducit captandæ mortis, *l. vlt. C. de pact.* item, qui eſt alter caſus, ſi facto pellicis legitima vxor interierit. Hi duo caſus proponuntur etiam *in c. 1. & 3. & 6. & pen. & vlt.* Verum, mea quidem ſententia, etiamſi horum caſuum nullus exſiſtat, dici poteſt eam, quæ ſciens præbuit ſe alieno marito, nunquã ei poſſe matrimonio coniungi, quia ita abſciſè ſcriptum eſt *in c. 2. & 4. hoc tit. & can. illud. 31. q. 1.* quod eſt ex Conc. Triburiẽſis *can. 51.* nec, quæ vulgo ei adſcribitur, inſcriptio eſt vera. Ideõq; hoc & in hoc c. 1. illa verba annuere videntur. *& illã maxime cui, &c.* idẽ enim eſt, ac ſi diceret, illis maxime duobus caſibus nõ poſſe inter eos eſſe connubiũ. ſed nec poſſe, ſi illi caſus deficiant, id eſt, etiãſi nihil pellex in necẽ

vxorit legitimæ machinata ſit, nec illa viuente, quaſi matri- A
monium cum marito illius aut ſponſalia fecerit, inter eos cō-
nubium eſſe non poſſe. Verum Gratianus, cuius ſententia in-
ualuit, non ita abſciſè veteres canones accipi vult, vt illius ad-
notatio demonſtrat ad finem *d. can. illud*. Igitur extra illos duos
caſus putat Gratianus adulterio cognitam ſoluto matrimonio
morte vxoris prioris in matrimoniū duci poſſe, purgato adul-
terio & expiato per pœnitentiam. Et hanc Gratiani ſententiā
confirmat apertè *cap. 6. & penult. hoc tit.* alioquin non multum
tribueremus Gratiano monacho. Fuit monachus ſancti Pro-
culi Bononiæ. Ergo vt ex concubina vxor fieri poteſt, potuit-
que ſemper, vt ex rapta quoque & vi compreſſa hodie vxor
fieri poteſt, accedente nouo conſenſu, *cap. vlt. ꝯ. de raptor.* quod
olim non obtinuit: ita & ex pellice hodie vxor fieri poteſt, ex-
ceptis ſupradictis duobus caſibus, quod tamē etiam olim non
obtinuit iure canonico. Et ſanè fuit, cur ſepararetur concubi- B
natus à raptu & pellicatu, ſiue adulterio. Eſt enim concubina-
tus coniunctio legitima *l. 1. de concubin. can. is qui, & can. ſeq. 14.*
diſt. Raptus & adulterium coniunctio eſt plus quam illegiti-
ma: nam & natura probroſa. Sed & iure nouiſſimo in Conci-
lio Tridentino, quod & ante Imperator Leo Philoſophus cō-
ſtituerat in Nouel. 91. concubinatus cœpit eſſe coniunctio il-
legitima, vel quia eius iuris auctores non intellexerunt, quid
eſſet concubinatus, qui matrimonium imitatur, vt eleganter
ait Iulianus *in Nouel. Iuſtin.* 18. vel quia matrimonij imitatio-
nē ferre non potuerunt, qui & matrimonium perquam ægrè
ferebant. Scriptum autem eſt hoc cap. 1. ad Abbatem ſancti
Albani, qui eſt in Anglia. Sanctus Albanus protomartyr An-
glorum.

Ad cap. II.

ANgliam etiam reſpicit hoc cap. 2. cùm ſit ſcriptum ad
Abbatem de Fōtibus, cuius monaſterij ortum explicuit
Gulielmus Neoburgēſis *lib. 1. rerum Anglicarum, cap.* 14. & in-
de etiam in antiqua Decretali, quæ exſtat integrior in prima
collectione Bernardi Papienſis, mentio Eboracenſis Archie-
piſcopi, qui eſt in Anglia, quanquam in ea, quod exſtat etiam
initio huius cap. 2. cauſam dediſſe huic conſtitutioni, propo-
natur Andegauenſis quidam, qui ſcilicet tum morabatur in
Anglia, & erat parochianus Archiepiſcopi Eboracenſis. Nam
& aliquandiu Andegauenſes paruerunt Regi Anglorum. Sē-
tentia autem huius cap. hæc eſt: eum, qui vi coactus maiore
interpoſito iureiurando fidem dedit Semproniæ futurarum
nuptiarum, nec tamen eam cognouit, cum alia quadam mu-
liere, quam poſtea vxorem duxit, manere debere, maximè de-
functa Sempronia, quia iuſtum fuit matrimonium, quod cum D
alia muliere contraxit, qui fidem dederat Semproniæ coactus,
quíque cum ea rem nunquam habuerat. At ſi ſponte ſua fi-
dem Semproniæ dederit, eamque cognouerit, quia ex re &
cum ea matrimonium contraxiſſe præſumitur, *ca. 21. ꝯ. de ſpō-
ſal.* nec poſt mortem Semproniæ poſſe eum manere cum po-
ſteriore, videlicet, vt gloſſæ ſupplent non male, ſi ſciens pru-
dénſque poſterior illum cum alia conſueſcere eidem nupſit,
quia hoc caſu vterque adulterij reus eſt, & canones vetant
eam duci vxorem, cum qua quis adulterium cōmiſit. Quam
rem etiam Seneca *lib. 1. de benef.* notare videtur his verbis: *In-
decentiſſimum* (quod dicit ironicῶs) *ſponſaliorum genus eſt adul-
terium, & in conſenſu vidui cælibatus, nemo vxorem duxit, niſi qui
abduxit.* Et maxime indigere videtur Apologia B. Ambroſij,
quæ exſtat, Dauid, qui duxit in matrimonium Bethſabeam, ex E
qua ſuſtulit Salomonem, quā antea polluerat per adulterium,
Vria marito Bethſabeæ etiam facto eiuſdem Dauidis è medio
ſublato, vt eſt proditum in lib. 2. *Regnorū ca.* 11. (libri illi à vete-
ribus omnibus dicuntur libri Regnorum, vt in Græco *βασι-
λειῶν*, non regum, non *βασιλέων*.) Non poteſt autem, *vt & in
hoc cap.* 2. ſcriptū eſt is, qui viuente vxore, cum qua ei fuit ma-
trimoniū præſumptum propter cōmixtionem ſexuum, quod
quidem non minorem vim habet quā verum matrimonium,
iuſtū atque ſolemne, ſe cōmiſcuit alteri, poſt mortem prioris
mulieris alteram ducere in matrimonium, aliam quamcūque
vxorem ducere poteſt, nec ei perpetua cōtinentia iniungitur,
ſi modo adulterij pœnitentiam peregerit, *vt in cap. 4. ꝯ. hoc tit.*

A
Ad cap. Super III.

SCriptum eſt hoc cap. Baionenſi Epiſcopo, *vt cap. 2. tit. ſeq.*
cuius hoc pars eſſe dicitur. id autem in hoc cap. 3. vult Pō-
tifex, matrimonium iure conſiſtere non poſſe, quod quis viua
vxore ſua cum alia contraxit, quæ poſtea iuſtæ vxori mortis
cauſa fuerit. Nullum enim ea matrimonium fuit ab initio, quia
non licet duas vxores habere, ſed nec confirmabitur ſi prior
vxor moriatur, cùm poſterior ei necem attulit, cum poſterior
fatum prioris properauit: quod gloſſa arbitratur eſſe verū, ſi eā
poſteriorem cognouerit viua priore, non etiam, ſi eam non
cognouerit. Dico veram eſſe ſententiam huius cap. etiamſi
nondum poſteriorem cognouerit, quia indigna eſt matrimo-
nio viri, quæ eius vxorem peremit, vt ſibi faceret locum. Et
gloſſa malè etiam opinionem ſuam confirmat ex *cap. vl. ꝯ. hoc
tit.* in quo non proponitur hic caſus, ſi poſterior priori mor- B
tis cauſam præbuerit, ſed alter caſus ſi fidem poſterior viua
priore dederit de futuro matrimonio, vel ſi eam vir vxoris
nomine acceperit viuente iuſta vxore, quæ res ſola cum illa
contractum matrimonium poſt mortem iuſtæ vxoris non di-
rimit, non diſſoluit, niſi & eam cognouerit viua iuſta vxore,
id eſt, niſi ſe cum illa adulterio polluerit; pœnitentia tamen
præfeſtinati voti aut fidei prœmaturè datæ vtrique, quia vter-
que conſcius fuit, indicenda. Et ita eſt explicandum hoc *cap.* 3.

Ad cap. Ex literarum IIII. & cap. cùm haberet V.

VT hoc cap. 4 intelligamus repetendum eſt memoria
quod iā expoſuimus *in cap. 9. ꝯ. de ſponſal.* ex cauſa adul-
terij dimiſſam vxorem non deſinere eſſe vxorem, etiāſi ſum-
pſerit nonalium habitum: nec item ſi ſolemni voto ſe & ſua
C monaſterio dedicauerit. Ex eo efficitur & conſequitur neceſ-
ſario, quod eſt in *hoc cap.* 4. eum, qui dimiſit vxorem ſuam ex
cauſa adulterij, non poſſe, ne mortua quidem illa, eam ducere
vxorem, ex qua interim liberos procreauerit, vel ex qua poſt
dimiſſam vxorem ſuſceperit liberos, ſi & ipſa non fuerit igna-
ra prioris coniugij, vt dictum eſt *cap.* 1. quia vterque in adulte-
rij reatum incidit eo quod adulterio dimiſſa vxor nō propter-
ea deſierat eſſe vxor. Verum mortua vxore, quam ex cauſa
adulterij dimiſit, aliam quamcunque mulierem ducere poteſt
peracta quam Epiſcopus indixerit pœnitentia adulterij, *vt ca.*
a. ꝯ. non ergo indicitur ei perpetua continētia. Nam etſi eam
non potuerit ducere quam adulterio polluit, poterit tamen
aliam quamlibet, ſi nullum interueniat iuris impedimentum,
id quod pugnare videtur cum *cap. 5. hoc ti.* quo explicato, cum
& cætera explicata ſint, erit finis huius tituli. In cap. 5. indici-
D tur perpetua continentia, vt ſint ſine ſpe coniugij ſemper, vt
cœlibem vitam agant vtrique, ſi poſt adulterium in nuptias
conuenerint. Species hæc eſt. Qui habebat vxorē legitimam,
pellicem ei adiunxit: quo nomine cùm fuiſſet à magiſtratu re-
prehenſus, abiecta pellice iurauit ſibi deinceps cum illa nul-
lam conſuetudinem, nullum conſortium fore: poſtea iuriſiu-
randi immemor eam reduxit quaſi in matrimonium, & diu-
tius cum ea fuit viuente vxore legitima, quin & mortua vxore
legitima decennium cum illa fuit, & ſuſcepit ex ea decem li-
beros. Hæc eſt ſpecies. Non mouetur Pontifex numero li-
berorum, non mouetur diuturnitate temporis quo ſimul vi-
xerunt, ſicut nec *in ca. 1. qui cler. vel vouent. in ſecunda collectione.*
His, *inquam*, Pontifex non mouetur ad confirmandum matri-
monium, quod diſſolui iubet etiam poſt diutinum illud tem-
pus, quæ res tamen mouit Imperatores, mouerétque etiam
E Pontificem ad confirmandum ſtatum liberorum, *vt in l. qui in
pro uncia. §. 1. de rit. nupt.* moueret numerus liberorum, moue-
ret diuturnitas temporis, ſi modo mulierem excuſaret igno-
rantia iuris, *vt in d. §. 1. proponitur, & expoſui ꝯ. in titulo de clan-
deſtina deſponſatione.* At in hac ſpecie vterque fuit conſcius &
particeps ſceleris, ideóque & perpetua continentia vtrique
indicitur, & ſtatus liberorum non confirmatur. Et perpetua
quidem continentia indicitur propter contumaciam, in qua
diutino tempore perſeuerauerunt tam viua quam mortua
vxore legitima non ſine magno ſcandalo Eccleſiæ, vt ait
diuturnitatem temporis, etiam detracta cauſa periurij, quæ
concurrebat in hac ſpecie, aut illius nulla habita ratione,
ſatis

ſatis per ſe augere crimen, augere contumaciam, *vt in cap. non* A *ſatis. ǂ. de ſim on.* Habuit etiam, vt ait, Pontifex rationem ætatis, qua penè iam confecti erant, vt iam tempus eſſet, continentiam illos amplecti potius quam liberis operam dare. Sed & hinc & ex *can. ſi quis viuente. 31. q. 1.* conſtitui poteſt, duobus illis caſibus, de quibus iam ſupra dictum eſt ſæpius, puta ſi viua vxore aut viuo marito cum alia vel alio matrimonium aut ſponſalia contraxerit, vel ſi poſterior conſpirauerit in necem prioris, perpetuam continentiam indicendam eſſe, non etiam citra hoc caſus ob id ſolum, quod cum alio vel alia adulteriũ commiſerit, *vt cap. 2. & 4. hoc titul.* Illud notandum eſt ex fine huius cap. 5. liberos ex adulterio procreatos eſſe alendos à parentibus pro modo facultatum, in quibus parentes ſunt, quod pugnat omnino cum Nouella Iuſtiniani 89. *§. vltim.* in qua generaliter ſtatuitur, ex damnato concubitu procreatis deneganda eſſe alimenta. Et hæc differentia poteſt adiungi cæteris B inter conſtitutiones Imperatorum & conſtitutiones Pontificum. Vnde *& in cap. per venerabilem. in ſin. qui filij ſint legit.* ait, alimenta negari ſpuriis vel ex damnato concubitu procreatis legibus ſæcularibus. ſerua illud, *ſæcularibus legibus.* non canonibus igitur. Qua in re canones ſuperant leges aut conſtitutiones ciuiles.

AD TITVLVM VIII.

De coniugio leproſorum.

Ad Cap. I. Pen. & vlt.

Sicut furor ſuperueniens alterutri ex coniugibus C vel vtrique, non dirimit coniugium, *l. patre. de his qui ſunt ſui aut alien. iur. l. oratione. §. vltim. de rit. nupt. can. hi qui. & can. ſeq. 32. quæſt. 7.* quod explicui etiam *in cap. 24. ſupr. de ſponſal.* ita lepra ſuperueniens vtrique, vel alterutri, coniugium non diſſoluit. Ergo etſi ſoleant leproſi à cæterorum conſuetudine procul amoueri & extra portas plerunq; collocari, qua ex cauſa *tranſportani* dicuntur à Caſſiodoro X. Variarum: non tamen qui matrimonio iuncti ſunt, ob hanc cauſam diiungi & ſeparari debent, vna tantum à Domino prodita eſt iuſta ſeparationis cauſa adulterium. Vſus ſum comparatione furoris qua tamen non licet vti paſſim, non certe in eo, quod furor nuptiis, vel ſponſalibus impedimento eſt ab initio, ne fiant, quandoquidem lepra ab initio nuptiis aut ſponſalibus impedimento non eſt, ſi quis fortè hoc vitio correptus inueniat mulierem aliquam, quæ ei nubere velit: vel contra, quæ eſt ſen- D tentia *capit. 2. huius tit.* vbi & quod de lepra ſuperueniente diximus, vt contractum matrimonium non infirmet, trahitur etiam ad quemlibet morbum ſonticum. Puto tamen & hanc fuiſſe differentiam inter furorem & lepram, quod furor ſuperueniens matrimonium iam conſenſu perfectum, etiamſi nondum conſummatum fuit, non dirimat, quia ſatis erat ab initio in nuptias rectè conſenſiſſe: lepra autem ſuperueniens matrimonium quidem iam conſummatum (conſummatur cõcubitu) non dirimere, at nondum conſummatum dirimere, etiamſi conſenſu perfectum eſſet, vtputa ſi ſponſalia de præſenti matrimonio interuenisſent, nondum concubitus ſecutus fuiſſet. Et hanc credo fuiſſe ſententiam antiquæ Decretalis, quæ extat in prima collectione ſed interpolatam à Ray- E mundo, huius poſtremæ collectionis auctore, *vt cap. 3. huius ti.* qui adiecit hæc verba, *de futuro*, quæ nõ erant in antiqua Decretali, *ſi poſt ſponſalia*, inquit, *de futuro, &c.* vt planè ſecundum Raymundi mentem, à qua etiam forte fuit Gregorius IX. cuius iuſſu Raymũdus hanc collectionem fecit hodie lepra non ſoluat ſponſalia de præſenti, ſed ſponſalia tantum de futuro, *vt ea, quæ ma*[illegible] *illo loco: non ſolum leproſis ſupr. de iureiurãd.* Qua in re etiam lepra differt à furore, quia furor ſuperueniens non infirmat ſponſalia de futuro, *l. furor. de ſponſal.* quæ ſola ius ciuile nouit facta ſponſalia de futuro matrimonio. Non eſt omittendum, lepram etiam clerico ſuperuenientem, eum non remouere à clericatus ordine, ſed à functione tãtum & adminiſtratione, *συνεργὸν*, ſiue adiutorem ei dari, qui in hoc vitium incidit, vt impleat eius vices, *cap. 3. & 4. ſupr. de cleric. ægrot.* Sed nec ab adminiſtratione & functione clericatus is remouetur, qui ſciens & ſentiens ſibi lepræ periculum imminere, ex cõſilio Medici exſecuit ſibi viril , & proles amputauit ambas, *cap. 5. ſupr. de corp. vitiat.* quam rem certiſſimũ eſt lepram propulſare: *vt Ætius ſcribit ex Antig. lib. 13.* [illegible] *ἀκρατευτῶσαι.* Ideoq Boetius *1. de diſciplina ſcholar.* Timothei cuiuſdam filium lepra incumbente caſtratum ait. Lepra Græcum eſt nomen, quid in Latine impetiginem dici putant, male. Nam, *vt liquet ex l. 6. §. 1. de Ædil. edict.* impetigo membrũ tantum aliquod occupat; lepra totum corpus. Eam Seneca 3. naturalium quæſtionum vocat vitiliginem, & fœdam, vt ſubiicit, ex albo varietatem. Et Arnobius quoque lib. 1. *aduerſus* B *gentes* cũ de leproſo à Dom. perſanato ita ſcribit; *Fœda vitiligines iuſſioni Domini obtemperauerunt, pulſæ ſtatim & concordiam color in commaculatis viſceribus relinquebant.* Et de eodem miraculo Procopius ſcribens ſecundo de bello Vandalico [illegible]. Nam & lepram Græci *λεύκην* vocant. *vt apud Herodotum lib. 1.* vbi demonſtrat, leproſos etiam apud Perſas amandari extra vrbem: quem morem etiam in Syria fuiſſe Biblia ſacra teſtantur. Imo fuit vbique gentium propter contagionem. At ex eo, quod de albore ſiue candore lepræ dixi, patet ſatis, quid propriè ſit lepræ, idque confirmat etiam Exodi *cap. 4.* & Num. *cap. 12* ille locus, *λευκὴ*, in tranſlatione 70 *ὡς χιών, leproſa vt nix.* Tamen quæ de lepra dicũtur illa candida ſeu nivea, trahi debent, ad quæcunque alia lepræ genera.

AD TITVLVM IX.

De Coniugio ſeruorum.

Ad cap. I. II. III. & Vlt.

Inregtior titulus eſt, de coniugio ſeruorum & diſpari conditione. Iure ciuili inter ſeruos, vel cum ſeruis matrimonium contrahi non poteſt, *l. ſi ancillæ, de cond. & demõſt. l. 3. Cod. de inceſt. nup.* Iure Pontificio poteſt etiam inuitis dominis, vt habetur *in cap. 1. hoc titul. & can. ſi quis liber & can. ſi fœmina. 26. 3. 2.* ſaluo tamen iure dominij. Et hoc ſi ſcientes quique conditionem ſuam, contraxerint matrimonium. Nam ſi quis per errorem duxerit vxorem ancillam, quam exiſtimabat eſſe D liberam, vel ſi qua per errorem nupſerit ſeruo, quẽ exiſtimauit eſſe liberum, cognito errore, cognito ſtatu coniugis, ab eo caue diuertere. & alij matrimonio coniũgi poteſt, quia errantis nullus eſt conſenſus, ſine quo nuptiæ non conſiſtunt. Verum ſi diuertit ob eam cauſam neceſſe eſt, vt omnia reſtituat integra, vt liberi, vt ancillæ, quam per errorem duxit quaſi liberam, reſtituat dotem, id eſt, quaſi dotem. Nec enim ibi propriè dos eſt, vbi matrimonium non eſt, & matrimonium non eſt inter errantes, vel cum errante, *capit. 2. hoc titul.* Verum huic ſententiæ addendus eſt modus, nempe, vt ita demum locum habeat, ſi quis, poſteaquam cognouit deteriorem conditionem, & ſeruilem ſtatum coniugis, nullum conſenſum non demõſtrarit, vel ſi vir, qui ſe iunxerat ancillæ per errorem, errore cõperto cum ea concumbere nõ deſtiterit; quæ res pro nouo E cõſenſu habetur, *c. ad 1. & 30. ǂ. de ſpõſ. c. 6. ǂ. de cõd. app. c. 2. ǂ. 4.* *h.* Et hæc eſt huius ſumma breuis. Cap. 1. ſcriptũ eſt Eberhardo Salesburgẽſi Epiſcopo, qui eſt in Anglia. Cap. autẽ 2. ſcriptũ eſt Præpoſito & Priori Mortarienſis, quæ eccleſia in Liguria, in Gallia Ciſalpina, in Lombardia, quia ex antiqua Decretali conſtat, negotium, de quo agitur in hoc cap. 2. fuiſſe tractatũ in Liguria, eiuſque cognitionem ab Epiſcopo Aſtenſi, qui eſt in Liguria tranſlatam ad ſupradictum Priorem. Caput verò 3. ſcriptum eſt ad Ariminenſem Epiſcopum, qui eſt in Gallia Ciſalpina, ſiue Lombardia, *Apud* [illegible] *lib. 28. & 38.* Ariminum & Gallia idem eſt, quia hæc Tranſalpinis prima occurrit ciuitas

ciuitas Galliæ Ciſalpinæ. Et inde legem prouinciæ in hoc cap. 3. recte Tancretus interpretatur legem Lombardiæ, quæ erat talis, vt qui ex diſparis conditionis parentibus naſceretur, patris conditionem ſequetur, non matris, vt eſt proditum legibus Longobardorum *titul.* 88. At in ſpecie eius cap. 3. is, quem vxor, quæ erat libera mulier, dicebat eſſe ſeruum cuiuſdã monaſterij, probauit patrem ſuum vſque in diem mortis, & ſe quoq; per decenniũ in poſſeſſione fuiſſe libertatis ſine cõtrouerſia vlla, ſine interpellatione. Quæ præſcriptio tuẽdæ libertatis, vt idonea eſſet, fauor libertatis extorſit, *l. ſi cum. §. Aristo. qui & à quibus manum.* præſcriptio ſcilicet decennij inter præſentes, & vicẽnij inter abſentes, *l. 2. Cod. de longi temp. præſcript. quæ probib. & non aduerſ. lib.* Itaque cum hoc vir probaſſet, excluſa eſt mulier, quæ dicebat eum eſſe ſeruum cuiuſdam monaſterij, & id ſe neſciuiſſe ab initio, poſt cognouiſſe, vt ab eo diuerteret. Inſcriptionem cap. vltim. quod eſt Innocentij III. ego reſtitui ex veteribus Decretalibus Innocentij III. quas habeo, in quibus perſpicuè ſcriptum eſt, hoc modo: *Innocẽtius tertius Raceſburgenſi Epiſcopo*, de cuius Epiſcopatus inſtauratione nominatim Helmodius Presbyter ſcribis, *lib. 1. historia Slauorum, capit. 78.* & qui eiuſdem Helmodij ſupplementum compoſuit Arnoldus Abbas Lubecenſis, id ſupplementum dedicat Philippo Epiſcopo Raceſburgẽſis. Itaque rectiſſima illa inſcriptio eſt.

AD TITVLVM X.

De natis ex libero ventre.

Ad Cap. Vnicum.

HIc titulus conſtat vno tantum c. & eſt Gregorij I. non Gregorij IX. ad Amphemium Subdiaconum, & extat integrum in Regiſtro eiuſdem, *lib. 1. cap. 35.* quod & Antonius Auguſtinus annotauit. Species hæc eſt: Quidã ſeruus eccleſiæ Romanæ matrimonio ſibi copulauit liberam mulierem non ita dudum à domina ſua manumiſſam per epiſtolã. Quæ manumiſſio valet, *l. qui abſens, de acquirend. poſſeſſ. §. multis. Inſtitut. de libertin.* & eam eſſe liberam, id eſt, libertinã, vtpote manumiſſam a domina ſua, homo ille Romanæ eccleſiæ probabat prolatis inſtrumẽtis manumiſſionis. Eccleſia autem vel actor eccleſiæ Romanæ, qui filios ex eo matrimonio procreatos tãquam ſeruos eccleſiæ vindicabat, nulla proferebat documenta, ſiue inſtrumenta in cõtrarium, quæ documentis huius obuiarent. *Documentis huius* legendum eſt, non *huiuſmodi*, id eſt, documentis huius hominis, vt in ſupradicto Regiſtro Gregorij, ex quo etiam initio legendum eſt, *Indecens eſſe credimus, vt progeniti ex libera filij ad ſeruitium retrahantur, &c.* Ergo ex ſententia huius cap. nati ex ſeruo, & libera matrem ſequuntur id eſt, liberi naſcuntur, & incongruum igitur erat, vt ait, indecẽſque vt eccleſia in hac ſpecie, quæ tueri debet libertates, eas infringere conaretur. Non eadem eſt ratio eorum, qui naſcuntur ex muliere libera, quam contra canones Epiſcopus, vel Presbyter, vel diaconus, vel Subdiaconus habuit vxoris vice, quia filij ex hac coniunctione progeniti ſerui fiunt eccleſiæ, nec accedunt matris conditioni, *can. cum multa, 15. quæſt. 8.* nimirum quia ex illicito coniugio nati ſunt. Inter ſeruum & liberam hoc iure non eſt illicitum coniugium, ſed iure ciuili tantum. Hæc tamen differentia inter ius ciuile & Pontificium videtur, hanc conuenientiam pepetiſſe, vt quia iure ciuili cõnubium nõ eſt inter ſeruum & liberam, liberi matrem ſequãtur *l. Seuerus, de decuriõ. l. 3. Cod. ſolut. matrim. l. partum, Cod. de rei vindicat. l. 16. Cod. de poſtlim. reuerſ. ab hoſt.* Contra vero, quia iure Pontificio hoc caſu connubium eſt inter ſeruum & liberam, æque vt liberi matrem ſequantur. Atque ita duæ contrariæ rationes idem ius efficiũt. Vnde tamen rurſus naſcitur altera differentia inter ius ciuile & ius pontificium; Iure ciuili nati ex legitimo matrimonio patrem ſequuntur: Iure Pontificio, vt patet ex hoc cap. matrem ſequuntur. Quod tamen ſtrictè accipiendum eſt, vt ſcilicet tantum locum habeat matri-

A monio contracto inter ſeruum & liberam, vt ex eo nati matrem ſequantur, non matrimonio contracto inter liberos homines, quo caſu liberi patris originem, patris dignitatem ſequuntur. Nam etiamſi ius Pontificium inter ſeruos, & cum ſeruis matrimonium fecerit legitimum contra ius ciuile non tamen & conſequentia, quæ ius ciuile conſequuntur, ſuſtulit, puta noluit, vt ex legitimo matrimonio inter liberos homines contracto, filij procreati matrem, non patrem ſequerentur. Hoc ius Pontificium noluit, nec in hoc igitur receſſit à iure ciuili, quod legitimo connubio interueniente, vult vt liberi ſemper patrem ſequantur in omnibus, *l. cum legitima, & l. lex de ſtat. homin. l. 1. Cod. Theo. de collegiat. lib. 12.* Vlpianus libro regularum, tit. 5. *Connubio*, inquit, *interueniente liberi ſemper patrẽ ſequuntur, non interueniente connubio ad matris conditionem accedunt.*

B

AD TITVLVM XI.

De cognatione ſpiritali.

COgnationem ſpiritalem non tantum Latini agnouerunt, ſed & Græci nam in can. 53. ſextæ ſynodi Conſtantinopolitanæ, quæ habita eſt in Palatio magno ſiue Baſilica, quæ vocabatur Trullus, hæc cognatio vocatur συγγένεια κατὰ τὸ πνεῦμα. Contrahitur vero cognatio ſpiritalis inter eum, qui aliquem ſuſcipit ex lauacri ſacramẽto, baptiſmo, & eum, qui ſuſcipitur C id eſt, inter ſuſceptorem, & ſuſceptum. Suſceptus enim ſuſceptáve ſuſceptori eſt filij filiæve loco, & retro ſuſceptor ſuſcepto patris loco, *can. 1. 30. quæſt. 3. l. ſi quis alumnam, in fin. Cod. de nupt.* quæ vnica lex eſt in iure ciuili de cognatione ſpiritali, quæ contrahitur inter ſuſceptorem & ſuſceptum. Eſt, vt dixi, ſuſceptus ſuſceptori filij loco, filij ſcilicet adoptiui loco, quem & εἰσποιητὸν παῖδα, id eſt, adoptiuum filiũ appellari inuenio apud Suidã in verbo [illegible]. Et ideo ſuſceptor, qui & ἀνάδοχος dicitur, & ſponſor, [illegible], ducere in matrimonium ſuſceptam non poteſt. Ex diuerſo quoque ſuſceptrix non poteſt nubere ſuſcepto. Nõ poteſt etiã ſuſceptor habere in matrimonium matrẽ ſuſcepti, vt cauetur *d. can. 53.* quin incurrat τῆς συντεκνίας ἔγκλημα, vt eſt relatũ apud Cedrinum in Nicephoro Phoca. Et ex diuerſo quoque ſuſceptrix non poteſt nubere patri ſuſcepti, *cap. 6. hoc titul.* Idem verò cenſent veteres D canones de ſuſcepto, & filia naturali ſuſceptoris, vel ſuſceptricis. & de ſuſcepta & filio naturali ſuſceptoris, vt non poſſint matrimonio coniungi, *cap. 1. & 3. & penult. im. hoc tit. cap. 1. eod. tit. in 6. cã. poſt ſuſceptum, 30. quæſt. 3.* quia, hæc eſt ratio prohibitionis, vt ait *can. non oportet, ead. cauſ. & quæſt.* diuina ſententia germani & fratres ſpiritales ſunt. Et diuina ſententia Cœleſtinus III. interpretatur, diuina lege *in cap. 3. de cognat. ſpir.* in ſecunda collectione, nuſquam tamen id reperies in diuina lege, reperies quidem in legibus Luitprãdi regis Longobardorum *titu. 24.* ne ſuſceptus audeat filiam ſuſceptoris vxorem ducere quia germani ſpiritales ſunt: verum in lege diuina idem non reperies, nec ſi eſſet ex lege diuina, id potuiſſet, vt fecit, Cõcilium Tridentinum prætermittere, quo cognatio ſpiritalis non contrahitur inter ſuſceptum ſuſceptámve, & filium filiámve ſuſceptoris. Et omnino ex eius Concilij ſententia, cognationis E ſpiritalis prætextu prohibentur tãtum nuptiæ inter perſonas quæ ſequũtur, Inter ſuſceptorem & ſuſceptricem, (ſi duo ſint in baptiſmo adhibiti ſuſceptores, mas & fœmina, quod fieri poteſt & ſolet *cap. 3. de cognat. ſpir. in 6. can. vltim. 30. qu. 4.* quod tamen olim non probarat Leo Pontifex optimus & doctiſſimus, qui vnum tantum adhiberi volebat ſuſceptorem, vel vnã ſuſceptricem, *can. non plures, de conſecrat. diſtinct. 4.* Nec abs re, quia ſæpe ea res inter marem & fœminam, qui alienum puerum è ſacro fonte ſuſcipiunt & ſuſtollunt, notitiam facit, quã deinde conſequitur nimia familiaritas. Inter ſuſceptorem vel ſuſceptricem, inquam, & ſuſceptum ſuſceptámve, inter ſuſceptricem & patrem ſuſcepti, vel ſuſceptæ, vt cap. 6. hoc titul & conſequẽter inter ſuſceptorem & matrẽ ſuſcepti ſuſceptæve.

Prohiben

Prohibentur etiam inter eom, qui baptiſmos lotus, tinctus, & recreatus eſt, & miniſtrum baptiſmi, ſiue mas ſit, ſiue fœmina quæ vrgẽte neceſſitate baptiſmum adminiſtrauerit ſolemnibus verbis, & aqua ſuperfuſa, vel vt fiebat olim, in aqus immerſu homine, *cã. ſuper 30. quæſt. 3. cã. mulier. de conſecrat. diſtin.* 4. & ſiue clericus, ſiue laicus ſit, quẽ & ad miniſterium neceſſitas admittit, *can. in neceſſitate, de conſecrat. dyſt.* 4. Tertullianus in libro de baptiſmo, *ſufficiat*, inquit, *in neceſſitatibus, vt vtaris laico, ſicubi aut loci, aut temporis, aut perſonæ conditio compellit, tūc enim*, inquit, *conſtantia ſuccurrentis accipitur, cum vrget circumſtantia periclitantis*. Hoc autem colore prohibentur nuptiæ inter miniſtrum miniſtrámve baptiſmi & baptizatum, quia & hic miniſtro filius filiáve ſpiritualis eſt, ſicut ſuſceptoris, *can. ad limina. in fine, can. ſequ. 30. quæſt.* 1. Prohibentur etiam eodẽ cõcilio, prætextu cognationis ſpiritualis nuptiæ inter miniſtrum baptiſmi, & matrem tincti, & ſimiliter inter miniſtrã baptiſmi & patrem baptizati, *vt cap. 1. de cogn. ſpir. in* 6. Et hæc quidẽ tantum perſonæ ex ſententia ſupradicti concilij cognationis ſpiritalis obtentu inter ſe nuptias contrahere prohibẽtur. Ergo inter alias quaſcunque perſonas nuptiæ permittũtur, quia edictum de nuptiis prohibitorium eſt, *cap. 23. ſupr. de ſponſal.* & ideo, quod prohibitum non eſt, nominatim permiſſum intelligitur. Proinde inter ſuſceptum ſuſceptámve, & filiũ filiámve naturalem ſuſceptoris hodie nuptiæ permittuntur, quæ tamẽ iure veteri prohibebantur, vt docui ſ. Et ſimili modo connubium, quod iure veteri non erat inter ſuſceptorem & filiam ſuſcepti, vt Harmenopulus refert 4. *Epitom. iurum. tit.* 6. vel inter ſuſceptricem & filiom ſuſcepti, hodie permittitur. Item quòd iure veteri connubium non erat inter filium filiámve miniſtri & inter baptizatũ baptizatámve, *cap. vltim. hoc tit.* hodie permittitur. Item quod vetitum erat inter ſuſceptoris vxorem, quæ eſſet vidua mortuo ſuſceptore, & patrem naturalem ſuſcepti, *c. 4. hoc tit.* hodie permittitur. Item quod æquè prohibitũ erat inter ſuſceptum & quondam vxorem ſuſceptoris ante ſuſceptionem ductam & cognitã, *cap. 1. de cognat. ſpir. in* 6. hodie permittitur. Item quod prohibitum erat inter filium naturalem ſuſceptoris, & matrem aut filiã ſuſcepti ſuſceptæve, vt Harmenopulus refert ſupradicto loco. & eſt proditũ *lib.* 28. Baſilikῶν, *titul.* 5. hodie permittitur. Valde igitur hodie reſtricta eſt cognatio ſpiritalis, vel quæ prætextu eius inualuerat nuptiarũ prohibitio. Et in ſumma hodie cognatio ſpiritalis, quæ nuptias impediat & diſſoluat, cõtrahitur tantũ inter ſuſceptores, ſi duo fuerint mas & fœmina, & ſuſceptum ſuſceptámve, & patrem vel matrem eius: Itemq; inter baptiſmi miniſtrum, miniſtrámve & baptizatum, baptizatámve: & patrem vel matrem eius, Itaque, vt dixi, valde coarctata eſt cognitio ſpiritalis, & tanto quidem, quanto dilatata olim fuerat, maxime in eccleſia Orientali quæ fuit phanatica, cerebroſa, contumax, ſuperba & infenſiſſima Occidentali ſemper, quam& tãquam hæreticam condemnabat, quę tamen condemnatio ad extremum recidit in ipſam. Creuerat autẽ & roborauerátque vſq; adeo in eccleſia Orientali hic prætextus inhibendarum nuptiarum, vt eodem fine concluderent cognationem ſpiritalẽ quo legibus & canonibus finita & concluſa eſt cognatio ſanguinis, ſynodo hac de re habita ſub Nicolao Patriarcha Conſtantinnpolitano, vt legitur in iure Orientali. Nitebantur illo ſolo verbo canonis 53. ſynodi ſextæ Conſtantinopolitanæ, *μείζονα εἶναι τὴν πνευματικὴν οἰκειότητα τῆς τῶν σωμάτων ζυναφείας*, maius eſſe vinculum cognationis ſpiritalis, quã corporalis. Quod tamen cum dictum ſit hyperbolikῶs, eo non eſt abutendum, ita cognationem ſpiritalem porrigamus ad modum, finémque eius, quem ius ſanguinis creat. Nã & canõ ille vetat tantum nuptias contrahi inter ſuſceptorem & matrem ſuſcepti. At nouiſſimum concilij Occidentalis decretum, quo huiuſmodi cognatio ficta & imaginaria coarctata eſt, longè melius ſanctiuſque. His cognitis tempus eſt, vt exponamus cætera, quæ continentur in conſtitutionibus huius tituli.

Ad cap. I. III. & Penult.

PRima & 3. & penult. conſtitutio pertinent ad hanc quæſtionem, an inter filios duorum compatrum nuptiæ cõſiA ſtere poſſint. Cõpatres ſunt pater ſpiritalis, id eſt, ſuſceptor, & pater matérve naturalis, *cap. 4. hoc titul.* & neceſſitudo, qua ob eam rem inuicem coniuncti ſunt ſpecialiter dicitur Compaternitas & cõfiliatio ſiue *συντέκνεια*, & vt arbitror, & in Theodori Balſamonis reſponſo 43. & 44. pro *ζυμπενθερία*, quod eſt conſocerãtus, omnino legendum eſt *ζυμπατερία*, vel *ζυμπατρία*, id eſt, compaternitas. Quæſtio igitur ad quam pertinet, *cap. 1. 3. & penultim.* hæc eſt an filius naturalis ſuſceptoris poſſit ducere in matrimonium filiam naturalem patris ſuſcepti, id eſt, ſororem ſuſcepti, & vtrũ interſit, filij nati ſint ſuſceptori vel patri naturali, ſuſcepti ante, an poſt compaternitatem contractam. Dubitandi ratio hæc eſt, quia confratres eſſe videntur, qui ſunt compatrũ filij: qua ratione vtitur etiã Demetrius Comadenus Archiepiſcopus, Bulgariæ in reſponſo de gradibus cognationum, quod exſtat in iure Oriẽtali. & mouit B etiã hæc ratio vetuſtiores adeo, vt inter filios cõpatrum ante vel poſt compaternitatem genito, nuptias prohiberent: at recentiores inter eos nuptias permiſerunt. Et recentioribus canonibus ſcilicet potius ſtandũ eſſe cenſet Pontifex in hoc ca. 1. ſicut elegãter Tertullianus libro de baptiſmo ait: *in omnibus poſteriora rem concludere, & ſequentia antecedentibus præualere.* Neque eſt, quod obiiciatur. *can. omnino 50. diſtinct. circa finem*, vbi dicitur, quoties diſcordia & diſſidium inter concilia eſſe videtur, ei concilio potius ſtandum eſſe, quod antiquius & potius eſt: quia hoc ſic intelligi debet, vt potior ſit ſemper ſynodus Oecumenica, ſiue vniuerſalis prouinciali, quamuis ſit poſterior, alioqui vbi par eſt poteſtas vtriuſque ſynodi, vtriuſque concilij, poſterior priori præualet. Ergo hodie inter filios compatrum nuptiæ permittuntur. Excipiuntur tantum duo caſus in hoc cap. 1. ſi conſuetudo certæ cuiuſdam eccleſię alia ſit, à qua ſine ſcãdalo vix recedi poſſit, *vt cap. 3. ẽ. hoc titul.* & ſi C ex his filiis, vel ſi vterque, vt dicitur in cap. 3. dederit cauſam compaternitati: vt ſi filium meum ex ſacro fonte ſuſceperis, hic filius meus non poterit ducere vxorem filiam tuam naturalem ſiue ego eam viciſſim baptiſmo exceperim, ſiue non. Qui autem ſint illi vetuſtiores, recentioreſve canones, quorum in hoc cap. Alexander mentionem facit, ipſe non aperit, conſentit quidem cum hoc cap. 1. *can. ſuper quibus, 30. quæſt.* 3. ſed non etiam, vt vulgus exiſtimat, ab hoc cap. 1. diſſentit qui ſequitur canonum *ſuper quibus, can. poſt ſuſceptum*, quia non inter filios quoſcunque compatrum nuptias prohibet, ſed inter ſuſceptom tantum, vel ſuſceptam & filium vel filiam naturalem compatris, id eſt, ſuſceptoris, vel commatris, id eſt. ſuſcepricis, etiamſi poſt ſuſceptum filium ſpiritalem prognatus prognatáve ſit, quę eſt exceptio addita *in hoc cap. 1. & in extremo dict. can. ſuper quibus.* quam mox ſubiectus can. *poſt ſuſceptũ* confirmat, cuius verior ſenſus hic eſt, quem & gloſſa notauit D *in dict. cap. poſt ſuſceptum*, ſed in eo non permanſit, vt plerunque homines, niſi natura ſint veritatis ſtudioſiſſimi & amantiſſimi, falſa arripiunt, potius quam vera. Confirmatur etiam hæc exceptio *cap. penult. ẽ. hoc titul.* quo breuiter hoc cauetur filium compatris mei natum ante compaternitatẽ matrimonio filiæ meæ, quam compater meus ex baptiſmo ſuſtulit, cõiungi nõ poſſe. *Cap. poſt ſuſceptum*, loquitur de nato poſt compaternitatem: *cap. penultim.* de nato ante compaternitatem, in vtroque idem iuris eſt, vt patet ex coniunctione *cap. pen. cum d. can. poſt ſuſceptum.*

Ad cap. II.

E DOcet in hoc cap. inter matrem ſuſcepti & ſuſceptorem, vel inter patrẽ ſuſcepti & ſuſceptricem, nec vetere nec nouo iure matrimonium cõſiſtere. At ſi pater vel mater ſciẽs vel ignorans filiom proprium in baptiſmo ſuſceperit, non ideo diſſoluitur matrimonium, quod iam ante compaternitatem legitimè contractum eſt. Alioqui ſcientibus & diuertere cupientibus hac via ad diuortium pateficret aditus: ignorantes autem excuſari æquiſſimum eſt. Et ſic in hac ſpecie non ideo minus matrimonium in ſuo ſtatu perdurat, quod in eam cauſam ceciderit à qua incipere non poteſt, quod & ita in aliis cauſis ſæpe fit, *l. 85. §. 1. de regul. iur.* Denique rite contractum matrimonium ex poſt facto non vitiatur, *l. 3. C. de interd. matr.*

Ad

Ad cap. Martinus IIII.

EX hoc cap. 4. intelligimus, cognationem ſpiritalem contrahi, non tantum inter ſuſceptorem vel ſuſceptricem, & patrem aut matrem naturalem ſuſcepti, ſed etiam inter vxorem ſuſceptoris, & patrem naturalem ſuſcepti, adeo, vt ſuſceptore defuncto, id eſt, defuncto compatre, pater naturalis ſuſcepti non poſſit viduam, quæ ſuſceptori ſuperuixit, vxorem ducere, quia & hæc patri naturali ſuſcepti videtur eſſe commater, quæ coadunata fuit & commixta compatri ſuo per connubium, vſque adeo, vt caro huius, illius cenſeatur eſſe caro, iuxta verbum Dei, *& erunt duo in carne vna.* Denique vxor compatris mei eſt mihi commater, & ego illi compater. Eademque ratione, quæ vxoris meæ commater effecta eſt, conſtante matrimonio, eſt etiam mihi commater, adeo vt mortua vxore mea, illam vxorem ducere non poſſim, *can. 1. 30. q. 4.* Sed hæc, vt dixi in præfatione, concilium Tridentinum abrogauit. Quæ, inquam, vxoris meæ commater effecta eſt adhuc inter me & vxorem meam conſtante matrimonio, non etiam quæ eius, quam poſtea vxorem duxi, ante matrimonium & conſummationem matrimonij commater effecta eſt, hæc nõ eſt cõmater mea, licet vxoris meæ ſit commater, *can. poſt vxoris, 30. quæ. 4.* Nam & compater vxoris meæ non eſt is, qui iam compater meus erat, antequam vxorem eam ducerem, *cã. qui ſpiritalem ead. cauſ. & quæſt.* Et ſecundum hanc diſtinctionem, quæ probatur ab omnibus, euenit, vt modo qui duas, quæ inter ſe cõmatres ſunt in matrimonium ducere poſſit, poſt obitum ſcilicet vnius alteram, modo nõ poſſit, Commatrem dicimus & compatrem, & cõfiliũ, vt Græci *συμπατέρα* & *συντέκνον*, & confratrem in hac materia, vt in iure ciuili reperire eſt paſſim compriuignum, congenerem, conſocerum, apud Plautum, commaritum.

Ad cap. Contractio V.

EX hoc cap. intelligere licet, cognationem ſpiritalem cõtrahi non tãtum per baptiſmum, ſed etiam per catechiſmum. Solebat olim alio tempore fieri catechiſmus, alio baptiſmus, & catechiſmus præcedere, baptiſmus ſequi, quod & hodie fit grandiore iam natu Iudæo, vel infideli aliquo complectente fidem Chriſtianam. Et catechumenis quidem aſtãte ſponſore aliquo, vt in baptiſmo, eumque tenente & offerente, exhibente, ſal in os immitti ſolet, quod typus & ſymbolum eſt ſapientiæ, *can. ex hinc. & can. ſeq. de conſecrat. diſtinct.* 4. & concilij Carthaginẽſis *tertij can.* 5. idque primum ſacrati ſalis pabulum dicitur *in hoc cap. 5. & in canon. 1. 30. quæſt.* 1. his vtique verbis, *à primo ſacrati ſalis pabulo*, catechiſmus ſignificatur. Hodie catechiſmi etiã ſpecies ſeruatur in paruulis recens natis, ſanguinolentis, qui tingendi eccleſiæ offerũtur, ori eorũ indito ſale. Neque enim, id eſt ex forma tinctionis ſiue baptiſmi, ſed ex forma catechiſmi, itemque ſaliua, qua tingendi nares & aures continguntur, & exorciſmus, & ſufflatio clerici, & vnctio pectoris atque ſcapularum. *can. dehinc, can. poſtea. can. ſi vt paruuli, can. deinde, de conſecrat. diſtinct.* 4. Hę omnes ceremoniæ ad catechiſmum pertinent, non ad baptiſmum, qui perficitur pauciſſimis verbis. Et ſic hodie in paruulis recens natis vno eodemque tempore catechiſmi & baptiſmi ſolemnia perficiuntur. At ſciendum eſt, propinquitatem ſiue cognationem, quæ venit a baptiſmo, hoc diſtare ab ea, quæ venit & oritur ex catechiſmo, quod prioris ratione non tantum prohibetur matrimonium ne fiat, ſed etiam, quod non habita illius cognationis ratione contractum iam eſt, dirimitur, *cap. 3. 6. penult. hoc titul. cap. 1. & 3. eodem tit. in* 6. poſterioris autem cognationis, quę ex catechiſmo deſcendit, non tanta vis eſt, vt & illius ratione neglecta contractum matrimonium dirimat. Et hoc eſt quod *in hoc ca.* 5. proponitur *in cap. 2. eodem titul. in* 6. & idem conſtat ſæpe in aliis cauſis euenire, nempe, vt quod fieri prohibetur, factum tamen non infirmetur, *cap. ad Apoſtolicã, ſupra de regular. cap. quemadmodum, ſupr. de iureiurand. ca. 4. & 6. ſupr. qui cler. vel vou.* vt ibid. docui.

Ad cap. Veniens. VI. & cap. Vltim.

SCriptum eſt hoc cap. ad Epiſcopum Linconienſem & Decanum de Vudedun, hi ſunt in Anglia, ad quam & ſequẽtia duo cc. reſpiciunt, cap. penultim. quod ſcriptum eſt Magiſtro Sancio de Melun canonico Hereforedienſi, in Anglia igitur, & cap. vltim. in quo nominatim fit mentio Officialis Cãtuarenſis Epiſcopi in Anglia. Officialis iudex eſt, qui ab Epiſcopo conſtituitur cauſarum ad Epiſcopi cognitionem pertinẽtium, diuerſus a Vicario Epiſcopi, nec enim idem eſt Officialis & Vicarius, *cap. 3. de tempor. ordin. in* 6. Sententia autem huius capit. 6. hæc eſt, inter ſuſceptricem & patrem ſuſcepti matrimonium conſiſtere non poſſe, quod & hodie obtinet, ſuſceptrix patris ſuſcepti eſt commater, pater ſuſcepti ſuſceptrici compater. Sed hac de re ſatis diximus ſupra vt & de ca. penult. & vltim.

AD TITVLVM XII.

De cognatione legali.

Ad cap. Vnicum.

IN hoc titulo eſt tantum vnicum reſcriptum Nicolai Pontificis ad conſulta Bulgarorum, atque ſũt eiuſdem Nicolai multa reſcripta in decreto Gratiani, & congruit omnino hoc reſcriptum cum iure ciuili; nemo poteſt ſibi fratrem aut ſororem facere per adoptionẽ, *l. nec apud, Cod. de hered. inſtitution.* quia nec natura ſibi quiſquam fratrem gignit, & adoptio naturam imitatur, aut ſi non imitatur, nulla eſt. Denique vt Demetrius Comadenus ſcribit *in τ ſponſo de ἀδελφοποιΐα*, *adoptio gra ubas cognationam*, *τῆ φύσει ἀνακόλουθ@ ἐστίν*, id eſt, adoptio in locum fratris non eſt conueniẽs naturæ. Fratres igitur adoptio non facit, ſed liberos tãtum, veluti filium, nepotem, pronepotem; is tamen, qui adoptatus eſt in locum filij vel filiæ, ſi filio vel filiæ naturali adoptatoris, qui in eius poteſtate eſt, frater eſt adoptiuus, vel ſoror adoptiua, *l. 12. §. vlt. de rit. nupt. l. qui in adoptionem, de adoption.* nec quandiu manet adoptio inter ſe matrimonium contrahere poſſunt, ac, ſi quod contraxerũt, id dirimendum eſt, vt hæc huius c. verba demonſtrant, *nuptiæ cõſiſtere non poſſunt* quod eſt, dirimẽdæ ſunt, ſi forte temere contractæ ſint. Adoptione ſoluta per emancipationem, vel emãcipato filio aut filia naturali, & filio adoptiuo retento in poteſtate, tunc inter eos licitum eſt matrimonium, quia deficiunt eſſe fratres *l. 17. de rit. nupt. l. 9. in fin. de liber. & poſt.* & perinde eſt, atque ſi nũquam adoptio interueniſſet. Ad huius vero cognationis legitimæ imitationem, & exemplum, quia initio tituli ſuperioris diximus comparatam eſſe cognationem ſpiritalem, filium ſpiritalem adoptiui loco eſſe; monendi eſtis hodie ex concilij Tridentini ſententia inter hanc & illam cognationem hanc conſequi vel conſtare differentiam quod illa pariat fraternitatem adoptiuã: hæc vero nõ pariat. Nec enim per baptiſmum confrater quiſquam alteri fit. Etiam illud obſerua, filium ſpiritalem non eſſe adoptiuum. quia adoptio deſiderat conſenſum vtriuſque partis, qui nullus interuenit in baptiſmi ſuſceptione vel datione. Nec enim id agitur, vt ſuſceptus ſuſceptori vel miniſtro filius adoptiuus ſit. Non eſſe igitur filium ſpiritalem adoptiuũ, ſed adoptiui loco, vel quaſi quodammodo adoptiuum.

AD TITVLVM XIII.

De eo, qui cognouit conſanguineam vxoris ſuæ, vel ſponſæ.

TItulus decimus tertius eſt de eo, qui cognouit conſanguineam vxoris ſuæ vel ſponſę, & ſic legitur etiam hic titulus in tertia collectione Decretalium: at in prima collectione ita legitur: de eo, qui cognouit conſanguineam ſuæ vxoris, vel ſpon

vel ſponſam ſui conſanguinei, Ego vtramque lectionem coniungendam & retinendam eſſe cenſeo hoc modo: de eo, qui cognouit conſanguineam ſuæ vxoris vel ſponſæ, vel ſponſam ſui conſanguinei. Nam & de eo qui cognouit ſponſam, vel vxorem ſui conſanguinei eſt *cap. 3. & 6. de eo qui cognouit conſanguineam ſuæ ſponſæ, cap. 9.* Conſanguineam autem & cõſanguineum accipit generaliter pro cognato cognatáve cuiuſcũque ordinis, ſuperioris vel inferioris, vel ex tranſuerſo. In iure ciuili conſanguinea ſtrictius accipitur, nempe, pro ſorore tantum ex eodem patre, conſanguineus pro fratre germano, non pró cognato quolibet, nec vſquam in iure ciuili cõſanguinitas accipitur generaliter pro cognatione, ſed ſpecialiter pro fraternitate, hoc eſt certiſſimum. Quamobrem, dum diagramma cognationis vocant arborem conſanguinitatis, dupliciter peccant, quia neque arboris diagramma illud ſpeciem habet ſed graduum potius & ſcalarum, vt Iuriſconſ. ait, & cõſãguinitas non ſignificat cognationem omnem. Sponſam autẽ accipit in hoc titulo etiam pro vxore, cum qua tamen vir nondum rem habuit, quaſi ſcilicet vxorem propriè faciat coitus, non conſenſus ſolus, quod tamen eſt falſum, & ita ſponſam accipi in *cap. 2. hoc titul.* conſtat ex antiqua Decretali, quã nobis dedit Bernardus Papienſis in prima collectione. Parũ vero, aut nihil in hac cauſa refert, cognouerit quis, conſtuprauerítve cognatam vxoris ſuæ, vel vxorem ſui conſanguinei ante aut poſt contractum matrimonium, *cap. 3. 5. & 7. hoc tit.* Nihil item refert cognouerit eam naturaliter, vt natura fert & ratio poſtulat, an extra ordinem, *d. c. 7.* His pretermiſſis venio ad explicationem ſingulorum capitulorum.

Ad cap. I. & c. Tranſiniſſe IIII.

HOc cap. 1. eſt de eo, qui ſciens ſciẽtem priuignam ſuam cognouit, id eſt, filiam vxoris ſuæ ex alio marito iã mortuo, quam filiaſtram vocant, vt oſtendit, *can. de iis 30. quæſt. 1.* Ait autem, eum, qui priuignã cognouit, nec matrem, nec priuignam vxorem retinere vel habere poſſe, nec alij quoque ipſum, vel priuignam matrimonio vllo vnquam tempore cõiungi poſſe, quia adulteri & inceſti, vel, vt Seneca loquitur *in Thebaide*, inceſtifici ſunt, *l. 38. in princ. ad leg. Iul. de adult.* & pœna inceſtorum hæc eſt, vt quod ſupereſt vitæ ſine vlla ſpe cõiugij tranſigant in perpetuo luctu & ſqualore, perpetua pœnitentia, *cap. 2. & 8. hoc titul. canon. de inceſtis, 35. quæſt. 3.* Et huic cenſuræ vtique locus eſt, ſiue viua, ſiue mortua vxore priuignam cognouerit, *cap. 4. ſ. hoc titul.* quod & hic explicabitur, in quo & hoc additur, eum, qui poſt mortem vxoris priuignã cognouit, & aliam vxorem duxit, ac nihilominus cum priuigna res mariti agere perſeuerauit, vxorem quidem ſecundam non dimittere, ſed abſtinere ab ea debere, niſi ea ipſum ad rẽ prouocauerit, prouocari eum poſſe, non prouocare ſed intentum pœnitentiæ eſſe oportere, ac ſi vxorem ſecundam viuendo ſuperauerit, reſiduum vitæ viuere cœlibem. Si quæras quid de vxore prima ſit dicendum, quæ viua priuignam cognouit, iam dixi, eum non poſſe illam in matrimonio retinere. Quod ita intelligo, vt inuitam non retineat, qua ex cauſa adulterij diuortium licitum eſt, quod tamẽ non dirimit matrimonium, ſed corpora tantum coniugum ſeparat, ſecernit, atque diſiungit, adeo vt non poſſit mulier, quæ ob eam cauſam diuortit à viro, niſi mortuo viro, alij nubere, quod & in antiqua Decretali expreſſum eſt, & à me ſatis probatum in *cap. 9. ſ. de ſponſal.* volentem autẽ vt domi retineat, ita tamen vt ne ab ea exigat, quod Apoſtolus ad Corinthios debitum ſiue τὴν ὀφειλὴν, vocat, quod & mox eodem loco ἀποστερήσεως, quaſi fraudati debiti nomine ſignificat: vt tamen id debitum ipſa ab eo poſſit exigere. Denique, vt poſſit ab eo deſiderare, vt ius matrimonij expleat, nõ item ipſe ab illa, quòd & in hoc cap. 1. innuũt hæc verba, *nec à matre debitum petere*, id eſt, τὴν ὀφειλὴν, vt legit vulgatus interpres illo loco D. Pauli, & Clemens Alexandrinus.

Ad Cap. II.

OStenditur in hoc cap. eum, qui cognouit matrem ſponſæ vel vxoris ſuæ alij nuptam priuſquam vxori ſuæ cõ-

A miſceretur, poſſe quidem peracta ſibi pœnitentia iniũcta aut parte pœnitentię, vt *in cap. 4. ſ. de temp. ord.* ex diſpẽſatione, id eſt, ex indulgentia Pontificis, quam & Græci οἰκονομίαν vocãt, quo verbo ſignificatur adminiſtratio & diſpenſatio rerum familiarium, tamen & poſteriores Græci οἰκονομίαν, accipiunt pro indulgentia, & οἰκονομεῖν pro veniam dare, vt in Alexij Comneni *Nou. 3. de ſolut. ſponſal.* Poſſe, inquam, cum etiã peracta tantum parte pœnitẽtiæ ex diſpenſatione, κατ᾽ οἰκονομίαν, aliam vxore ducere, & illam alij nubere, quaſi ſcilicet non ſecuto concubitu, nondum perfectè vxor fuiſſe intelligatur, quę iure tamen vxor fuit, alioqui conſummatum matrimoniũ ex cauſa adulterij non diſſoluitur, ita vt liceat de alio matrimonio cogitare viro vel mulieri, ſed diſſoluitur tantum vitæ cõmunitas & conſuetudo, exacto à ſe viro, ſi in ædibus dotalibus, aut in ædibus vxoris propriis habitauerit. Et præterea ſi B poſt vel ante conſummatum matrimonium matrem vxoris cognouerit, quia adulterium duplex commiſit, violato tum ſuo tum ſoceri matrimonio, & adulterio adiunxit inceſtum, quod deteſtationis cauſa ἀσέβεια, dicitur *Leuit. 18.* quaſi nefandum ſcelus, quo nihil tetrius & fœdius excogitari poteſt; tum ita ſeparatur ab vxore, vt nec vlli alij vnquã illa viua, vel mortua matrimonio copulari poſſit. Sponſam autem in hoc cap. 2. accipi pro ſpõſa accepta verbis præſentibus, quæ profecto iuſta vxor eſt, ex antiqua & integra Decretali conſtat, quod gloſſa, quæ illam viderat, non obſeruauit, quæ hic ſpõſam accipit pro ſponſa pacta tantum & ſperata, non etiam accepta verbis præſentibus, cum tamen eadem gloſſa ex eadem antiqua Decretali, cuius teſtimonio vtitur, obſeruauerit, adulterium ſimul & inceſtum fuiſſe commiſſum cum matre ſpõſæ, qua de cauſa & maior viro dicitur imponenda eſſe pœnitentia, quam pro adulterio ſolo.

C

Ad cap. De illo III. & cap. Super eo V.

SI, cum eſſet iam contractum matrimonium inter Titiũ & Caiam, id conuellere conaretur frater Titij, dicendo, ſibi rem cum vxore fratris fuiſſe, antequam eam duceret vxorem. Hæc fuit allegatio ſola, ſi non probetur idoneis teſtibus, vel ſi non res publica & notoria ſit, vt ait, non eſt idonea ad matrimonium dirimendum: poſſet eſſe ad matrimonium impediẽdum, quod nondum contractum eſt, *cap. 12. ſ. de ſponſal.* ſed nũ etiam ad diſſoluendum, id quod iam ritè contractum & conſummatum eſt, niſi, vt diximus, ea res idoneis teſtibus comprobetur, vel niſi ea res manifeſta & vulgo nota ſit omnibus, quod manifeſtum, publicum, notorium eſt probatione nõ indiget, *l. 11. §. idem, lib. 2. de act. empt.* Appius apud Liuium, *lib. 39. Rem euidentem non eſſe pro dubia quærendam.* Hoc ſane caſu, ſi D res ſit manifeſta, vel ſi teſtibus fiat manifeſta, matrimonium diſſolui oportet, quaſi ratione affinitatis, quæ cõtrahi videtur non ex licita tantum, ſed & ex illicita Venere, *cap. 6. 7. & penul. hoc tit. can. nec eam, 35. quæſt. 2.* Coniungã huic cap. *cap. 5.* quo oſtenditur, etiam non dirimi matrimonium ritè contractum ob id ſolum, quod vir dicat, ſe ante contractum matrimoniũ rem habuiſſe cum cognata vxoris ſuæ, etiamſi idẽ illa cognata fateatur, idemque rumor partis cuiuſdam viciniæ differat, quia idoneum genus probationis nõ eſt, quod ex illorum dictis, qui forte colludio inter ſe habito id agunt, vt diuortij cauſam inſtruant, vel quod ex viciniæ rumore qualicunque ducitur, quo nec incertius, inconſtantius, vel fallacius quicquam eſt, vt docui *cap. 27. ſ. de ſpõſal.* Poſſet quidem fama ſiue E rumor (nec enim eſt ſequenda gloſſa faciens differẽtiam inter hæc duo) impedire matrimonium contrahendum, vel matrimonij conſummationem, ſed non etiam diſſoluere rite perfectum conſummatúmque, quod & hic gloſſa tradit rectè.

Ad cap. Diſcretionem VI.

SPonſalibus de præſenti coniugio factis inter me & mulierem quandam, matrimonium contractũ intelligitur, quod ſæpè iam diximus ſ. etiamſi nondum ſit ſecutus concubitus. Quamobrem etiamſi eam mulierem integram, intactámque nuptum

nuptum collocauerim cognato meo,qui &mox illam deinte- A grauit, eſſe lenocinium. Illa & cognatus meus adulteriũ cum inceſtu commiſiſſe intelligitur,ſed tamen ſi id ipſa fecerit inuita& repugnans totiſque viribus me cogente & perducente illam,ego illi adulterium obiicere non poſſum,quod fecit me auctore.Inuitam eam nupſiſſe poſteriori viro,cui eam obtuli, comprobat mox ſecuta ab eo diſceſſio,vt hic proponitur, & repetitio prioris mariti,id eſt,repetitio mei. Proponitur enim eam quum primum potuit aufugiſſe à poſteriore viro, & ad me rediiſſe.Quęritur an iuſta ſit repetitio?Quod videtur,quia repetit legitimum maritum, vel pēt interdictum ſcilicet de marito exhibendo & reſtituendo,vel per actionem in factum *vt cap.10.ſ.de ſpōſ.cap.penul:j.de aulter.*Nec ſanè in hac ſpecie mulier à petitione huiuſmodi repelli poteſt prætextu adulterij,cum ipſe maritus,qui repetitur,nefarius auctor & cōciliator fuerit adulterij ſiue inceſt? ſub falſo nomine matrimonij. B Adulterium committitur cum vxore aliena etiã virgine, nec mirum,cum & cōmittatur cum aliena ſponſa, quæ nondum vxor eſt,quia neque matrimonium, neque ſpem matrimonij violate licet, *l.ſi vxor,§.Diui,ad legem Iuliam, de adulter. l. propter,Cod. eodem titul.* Id tamen adulterium, ſi obiiciat maritus vel ſponſus antequam mulier recepta ſit inter reos, qui eam produxit alteri,quo lenocinium ei præbuit, repelli poteſt exceptione lenocinij, *l.ita nobis, Cod.eodem titul.*exceptione, inquam,vel replicatione, vt ſi repetenti vxori maritum legitimum,maritus opponat exceptionem adulterij, replicatio lenocinij dabitur vxori. Non poteſt etiam vxori obiicere, vel non poteſt vxori obiici, quæ congreſſa eſt cum cognato legitimi mariti, quod ex ea re contracta ſit affinitas inter eum & C maritum,eadem ratione,quia id inuita feciſſe proponitur, lenocinante & cogente marito,& affinitas, quantumuis cōtrahatur reuera,tamen vt ait hoc loco,*& cap.penult:in.& vlt.*poſt matrimonium inique contracta affinitas inter coniuges mulieri officere non debet,quæ iniquitatis particeps non eſt,nec iure ſuo ſine culpa ſua fraudari debet.Itaque ſalua ei eſt repetitio legitimi mariti quę eſt innocens.Rectius tamen, vt tradit, & honeſtius fecerit, ſi viuo marito continenter vixerit, nec ad eum redierit,nec alij cuiquam nupſerit,nec vnquã cognato mariti,cum quo ſe adulterio inceſtúque contaminauit. Et hæc eſt ſententia Innocẽtij in hoc c.6. qua reiicitur nominatim,ſuppreſſo tamen Pontificum nomine,Alexãdri III. & Vrbani III. conſtitutio,qui non in hac quidem ſpecie, ſed in ſimilibus,quæ ſub hunc tractatum & titulum cadunt, diſtinguẽdum eſſe cenſebant inter occultum & manifeſtum adulterium & inceſtum,& inter proximum& remotum gradum. D Inter occultum adulterium,inceſtum,& manifeſtũ: ſi quis eã duxiſſet in matrimonium,cuius matrem,vel ſororem,vel filiã adulterio,vel ſtupro cognouerat,vel cognouit poſt contractũ matrimonium,hanc ob rem nolebat inuita mulieri matrimonium contractum aliter dirimi, quam ſi manifeſtum crimẽ & notorium eſſet non etiamſi occultum,*c.4.eod.tit.in prima collectione,& cap.vltim.de diuort.in eadem collectione.* Diſtinguebant etiam inter proximum & remotum gradum cognationis, ſi quis vxore dimiſſa ſinę cauſa legitima,quaſi in matrimonium duxerit cognatam eius, & res cum ea mariti peregerit; hanc ob rem ſi puellæ mulieres proximo gradu cognationis inuicem coniunctæ ſint,veluti primo vel ſecundo,perpetuam viro continentiam indicunt,ſi remotiore gradu, putà tertio vel quarto iubent eum ad propriam vxorẽ reuerti, & τὴν ὀφειλὴν, E debitionem coniugalem exſoluere, vel eam non dimittere inuitam,*cap.ſecund.eodem titul.in prima collectione,& dict. capit. vltim.de diuort.*Hæ diſtinctiones non placent Innocentio, neque etiam iis vtimur, nec ſunt relatæ in hoc corpus conſtitutionum. Quid igitur hodie? Indiſtincte ex cauſa adulterij neque inuita virum dimittit, neque inuitus vxorem. Sed ex cauſa adulterij non ſemper vltro maritus vxorem dimittere poteſt,non ſi ipſe lenociniũ vxori præbuerit, vt hic proponitur, maxime ſi inuitam produxerit,non item, ſi nec pudicitiã & fidem maritus ipſe exhibuerit,*l.ſi vxor,§.iudex,* (qui eſt elegantiſſimus & memoriæ mãdandus)*ad leg.Iul. de adult. cap.pen.& vlt.j.de adult.can.1.32.quæ.6.* Omnis labor erat in explicando hoc cap.6.

Ad cap. Fraternitatis VII.

QVidam cum puellam infantem, id eſt,nondum ſeptennem ſponſalibus cum ea factis polluiſſet extra ordinem vt ait,neque enim potuit ordine,quæ immatura erat, ſupponere,cum ea congredi, quæ nondum erat viripotens,poſtea, poſt extraordinariam illam libidinem, ſororem eius vxorem duxit,& per matrimonium igitur commiſit inceſtum, quam ob rem rectè cenſet Pontifex in hoc capit. eam coniunctionem tanquam nefariam dirimendam, & ex ſtupro qualicumque quæri affinitatem,ſiue id mature, ſiue immaturè & extra ordinem illatum ſit,adeo vt nec poſſit quis ſororem eius vxorem ducere, quam quoquo modo extra ordinem effuſa vi libidinis conſtuprauit,qua de re diximus ſatis *in cap. 3.ſupra de ſponſalibus.*

Ad cap. Ex literis VIII.

IN hoc cap.8.oſtenditur,eum,qui cognouit ſponſæ ſuę matrem,ac deinde ſponſam,ſi res ita ſe habeat, vt eſſe ſcriptũ in integra Decretali,ſiue antiqua,vt ait,verè teſtatur gloſſa in cap.ſeq.videlicet in collectione tertia,eo.tit.ſi,inquam, ita ſe res habeat, id eſt, ſi iudicio ita ſe rem habere comprobatum fuerit idoneis probationibus & legitimis;eum, inquam, nec ſponſam in matrimonium habere poſſe, nec rurſus eam alij vnquam nubere poſſe,videlicet,ſi poſtquam ſciuit,ſpōſo rem fuiſſe cum matre ſua, non erubuit ſe ei præbere morigeram, ſe ei proſternere,quia inceſti cum matre commiſſi conſcia & particeps fuit: matrem quoque ſponſæ & virum in perpetuo luctu & mœrore viuere, & perpetuam continentiam ſouere oportere,quod congruit omnino cum *c.1.& 2.ſ.hoc tit.*

Ad cap. Veniens. IX. & cap. pen.

QVod eſt in hoc cap.9.de eo,qui ſperatæ tantum & ſponſæ ſuæ per verba futuri temporis ſororem cōſtuprauit, ac deinde etiam ſponſam duxit in matrimonium, & poſtea modo hanc, modo illam nefariè & impudenter adiit, de hoc flagitio eſt etiam *cap.penultim.* quod etiã nominatim Moyſes deteſtatur his verbis, *Deuteron.* 27. *Maledictus,qui concubuerit cum ſorore vxoris ſuæ,& dixit omnis populus, fiat, fiat.* Idémq; ſanctiſſimus legiſlator, etiamſi polygamiam permitteret, diſtrictè tamen vetat *Leuit.*18.ne quis viua vxore ſororem eius ducat, extraneam vt ſuperinducat vxori ſuæ vxorem. *Idẽ* flagitium & naturam abhorrere ex eo ſatis patet,quod & id infideles, quibus Dei lex, Deúſque ipſe incognitus erat,abhorruerunt. Certè apud Horat.

--------Cecropiæ domus.
Æternum opprobrium quod malè barbaras
Regum eſt vlta libidines,

Nihil aliud eſt, quam congreſſus Therei regis Thraciæ cum ſorore vxoris,cum Philomela,quæ erat ſoror Prognes vxoris ſuæ,quam ipſa eſt vlta occiſo Ity communi filio.At, vt cōſtituitur in *cap.* 9. huiuſmodi flagitium, ſi in iure prolatum & probatum non ſit, ſi res ſit occulta, ſi vitium angat tantum conſcientiam propriam,nullus ſit alius proceſſus,nulla forma iudicij,ſed ea de re agatur tantum,vt loquuntur, in foro conſcientiæ, proculdubio confitenti & pœnitenti iniungenda eſt pœnitentia,ita vt ab vtraquẽ ſorore penitus abſtineat,alioqui nulla eſt pœnitentia,quam correctio nulla conſequitur,*cã.1. de pœnitent.collect.3.*Sed ſi hac de re agitur in foro iudiciali, vt *capit.pẽnultim.hoc titul.*vxor innocens, quæ neſciuit flagitium viri,& ſororis ſuæ,inuita non dimittet virum, nec ſine culpa ſua ſuo iure defraudabitur, *vt cap.6.ſupr.& cap.ſequent.* quanquam & vt in hoc capit. oſtenditur melius & honeſtius fecerit, ſi ab eius viri conſortio penitus abhorruerit, quod & vt faciat,monenda,non cogenda eſt,&;ſi interim quamdiu maritus vixerit, alij ſe non coniunxerit,neque enim deſinit eſſe vxor,aut ille maritus,inuita non recedet à viro, ſed ea tamen lege manebit cum illo, vt debitorem quidem ipſa poſſit maritalem ab eo exigere,τὴν ὀφειλὴν,non etiam ille ab illa,vt explicatum iam eſt ſ.in cap.2.

Ad

Ad cap. vltim.

Eadem eſt ſententia huius capit. vltim. quæ præcedentis. Deſponſam mihi puellam impuberem per verba futuri temporis ſatis præmature, fortè ſupplente ætatem malitia, cognoui anno ætatis decimo, quæ res præſumptũ matrimonium inducit, *cap. 15. & 30. ſ. de ſponſal.* quod quidem præſumptum matrimonium non minoris momenti eſt, quam verum. Itaq; ſi poſtea matrem eius puellæ vxorem duxero, & cognouero adulterium, inceſtum, id eſt, non matrimonium, & cogor ad filiam eius redire, ſi ipſa flagitij, quod mihi excidit, ignara me repetat & vindicet ſibi, quæ tamen, nam & hoc hic addit, rectius & honeſtius fugeret congreſſum meum, quamuis vxor mihi eſſe non deſierit, & vel ad tempus continenter viueret, puta dum viuerem ipſe, & ego quoque dum viuerem. Perpetua continentia hoc loco, id eſt, dum viuam, *l. 1. pro ſoc. & ſuperioribus capit.* vbi perpetuæ continentiæ mentio fit.

AD TITVLVM XIV.

De conſanguinitate & affinitate.

Conſanguinitas in iure ciuili eſt ſpecies agnationis, *§. vulga. Inſtit. de ſucceſſ. cogn.* & accipitur tantum pro fraternitate germana, quæ ex eodem patre venit: hic accipitur generaliter pro cognatione omni ex iure ſanguinis. Affinitas autem in vtroque iure eſt ius neceſſitudinis, quo deuincti inter ſe ſunt vxor & cognati mariti, & contra maritus & cognati vxoris. Ouid. 4. de Ponto:

Ius aliquod faciunt affinia vincula nobis.

Alias, quod ſatis notum eſt, affinitas accipitur pro cognatione & iure ſanguinis, *l. ſancimus. C. de pœn. can. 1. 35. q. 2.* Et retro, quod etiam valde eſt nouum, propinquitas ſanguinis accipitur pro affinitate, *in can. l. 27. q. 2.* quod nec abſurdum videri debet, cùm & Ariſtoteles ſecundo Polit. *συγγένειαν*, id eſt, cognationem aliam facit *πρὸς αἵματος*, cognationem, ſiue ius ſanguinis, aliam facit *κατ' ἀγχιστείαν καὶ κηδείαν*, quæ affinitas dicitur, & fortè ideo etiam cognatio vel propinquitas ſanguinis, quia ſanguis vnius familiæ beneficio nuptiarum accedit ad finem ſanguinis alterius familiæ. Extrema enim tantum per nuptias ceu fines coniunguntur, vxor ſcilicet ſanguini mariti, & maritus ſanguini vxoris, non etiam vterque ſanguis, *l. 4. §. affines, de grad. & affin. cap. 5.* ꝧ *hoc ti.* quia & affines vulgus nõnunquam cognatos appellat, vtpote vxoris meæ fratrẽ & ſororis meæ maritum cognatum appello in Vaſconia, *vt cognat. can. quod autem, 35. q. 5.* Et frater quoque meus vxorem meã, quæ ſecundum Feſtum fratria ei eſt, ſuam cognatam vocat, vt apud Gregorium I. *in ſexta reſpõſo ad quæſtiones Auguſtini Anglorum, ſiue Cantuarienſis Epiſcopi: Cum cognata,* inquit, *miſceri prohibitum eſt,* id eſt, cum vxore fratris, cum ea, quæ fuit vxor fratris poſt mortem fratris, quemadmodum ſubijcit, *quia per coniunctionem priorem caro fratris facta eſt.* Et addit etiam, pro ea re, quod eſt veriſſimum, Ioannem Baptiſtam capite plexũ fuiſſe. Vt autem huius tituli conſtitutiones facilius intelligamus, & principia totius iſtius iuris teneamus, ſciendum eſt, in computatione graduum cognationis recta & perpendiculari linea, quæ ex parentibus & liberis conſtat, nullam eſſe diſparitatẽ inter ius ciuile & Pontificium: at in linea ex tranſuerſo, ſiue à latere hodie magnam diſcrepantiam eſſe. Nam iure ciuili ex tranſuerſo nullus eſt primus gradus, *l. 1. & 9. de grad. & affin.* Iure Pontificio ex tranſuerſo eſt primus gradus. Itaque qui ex tranſuerſo proximior eſt gradus, qui vtique is eſt, in quo frater & ſoror conſtituuntur, iure ciuili eſt ſecundus: iure Pontificio Primus. id eſt, fratres iure ciuili inter ſe ſunt in ſecundo gradu: iure Pontificio in primo. Et conſequenter fratrum & ſororum filij, id eſt, conſobrini inter ſe ſunt iure ciuili in quarto gradu: iure Pontificio in ſecundo. Fratrum autem nepotes, id eſt, ſobrini inter ſe iure ciuili ſunt in ſexto: iure Pontificio in tertio, *can. ad ſedem, 35. q. 5.* Et ratio differẽtiæ ex eo pendet, quod ius Pontificium in ſupradicta linea, quæ eſt ex tranſuerſo, numerat gradus deorſum verſum ſtatim inci-

A piens de perſona, de qua quæritur quoto gradu ex tranſuerſo nobis coniuncta ſit: ius ciuile ſurſum verſum aſcendit prius ad parentem in recta linea, à quo deſcendit is, de cuius cognatione tranſuerſa quæritur, *l. Iuriſconſultus. §. ſunt & ex lateribus in fin. de grad. & affin.* Exempli gratia, ſi quæris quoto gradu mihi coniunctus ſit frater iure Põtificio, dicam primo gradu, quia hic mihi ſtatim primus occurrit cognatus ex tranſuerſo. At ſi de iure ciuili quæras, prius aſcendam ad patrem, qui me & fratrem genuit, & obſeruata regula propoſita, *in §. penult. Inſtit. de grad. cogn.* & eleganter explicata a Theophilo *in §. 1. de legit. agn. ſucceſ.* quam regulam & canones ſequi videntur, qui idcirco generationem & gradum dicunt promiſcuè, obſeruata, inquam, regula, quæ dictat, tot eſſe gradus, quot ſunt generationes: dicam me pater genuit, vna eſt generatio, ergo vnus gradus: idem pater genuit fratrem meum, altera eſt ge- B neratio, ergo alter gradus: & conſequenter à me ad fratrem meum duo ſunt gradus. Frater igitur mihi ſecundo gradu, non primo. Denique vbi iure ciuili duo ſunt gradus, iure Pontificio eſt vnus tantùm, vel vt ait *d. can. ad ſedem*: duo gradus legales vnum gradum canonicum efficiunt. Et hæc quidem ratio numerandi gradus cognationis ſecundùm ius Pontificium ſeruatur, cùm de nuptiis quæritur licitæ ſint néne, cuius rei cognitionem, quæ olim erat principum vel populi, Pontifices ſuam fecere, cõniuentibus hac in re Principibus. Ratio autem iuris ciuilis ſeruatur, cùm eſt quæſtio de hereditatibus, vel tutelis proximis cognatis deferendis, cuius cognitionem Pontifices, non vſurparunt, *d. can. ad ſedem.* Ratio etiam numerandi gradus cognationis recepta iure Pontificio non admodum vetuſta eſt, nam vetuſtiores, qui eam ſecuti ſint, non habeo Gregorio I. qui fuit ſub Mauricio Imperatore; & Zacharia, C qui fuit ſub Pipino, quique adeo fratres collocant in primo gradu, quos ius ciuile in ſecũdo: conſobrinos in ſecundo, quos ius ciuile in quarto, *can. quædam, 35. q. 2. & 3. can. ad ſedem, §. quædam, & can. parentela, 35. q. 5.* Imò longè illis antiquiorem B. Ambroſium, qui fuit ſub Theodoſio Imperatore, inuenio ſequi computationem iuris ciuilis etiam agentem de nuptiis licitis vel illicitis in *epiſt. 66.* Quin & longo poſt Gregoriũ & Zachariam tempore cõputationem iuris ciuilis habuiſſe plurimos adiertores conſtat ex *d. can. ad ſedem*, qui eſt Alexandri II. qui fuit ſub Honorio III. Imperatore. Nec ſanè etiam huius computationis vlla exſtat certa conſtitutio, certáve regula, certus canon, qui præcipiat, (videtur hoc præcipere *d. can. ad ſedem, in §. in*) deinceps ita numerari gradus. Nec quod Gregorius aut Zacharias aliter eos numerarunt, quam iuris ciuilis auctores, ideo & hanc nouiſſimam cõputationem ſan- D xiſſe intelligendi ſunt. Inuenio etiam Græcos Pontifices gradus cognationis nunquam aliter numeraſſe, quam iuris ciuilis auctores. At pergamus ad alia. Vt facilius intelligamus conſtitutiones huius tituli notanda eſt etiam alia differentia inter ius ciuile & Pontificium. Iure ciuili affinitatum nulli sũt gradus, *l. 4. §. gradus, de grad. & affin.* Vnde iam olim docui *in d. l. Iuriſconſultus, in princ. eod. tit.* eſſe legendum, *cognatorum gradus & agnatorum*, non *cognatorum gradus & affinium* quia cũ nullæ ſint affinium generationes, nec vlli affinium poſſunt eſſe gradus. quandoquidem non vt cognati, ita etiam affines, alij ex aliis generantur, vt pro numero generationum inter eos gradus conſtitui poſſint. Quo fit, vt qui ex genero & filia mea naſcitur, ſit mihi quidem cognatus, quia filia mea eum generauit, cognatus cognatum gignit, & non etiam ſit mihi affinis E hac ratione, quia affinis meus, id eſt, gener eũ generauit, quia affinis affinem non generat. Hæc eſt ratio iuris ciuilis. At Iure Pontificio affinitatum ſunt gradus, non quidem ex affinitate ſola per ſe, quod nec poteſt, conſtituti, ſed deducti & deriuati quodammodo ex ratione cognationis, nam ita cenſent Pontifices, quo gradu quis vxori meæ cognatus eſt, eodem & eſſe mihi eum affinem, *can. porrò, 35. q. 5.* Et ita quia frater vel ſoror vxoris meæ ei eſt cognatus cognatáve primo gradu iure Pontificio, mihi quoque affinis eſt primo gradu. Et ſimiliter, quia filius filiáve ſororis meæ vxoris, vxori meę cognatus cognatáve eſt ſecundo gradu, mihi quoq; affinis eſt ſecundo. Itẽ quia nepos neptíſve ſororis meæ vxoris, vxori meæ eſt cognatus cognatáve tertio gradu, mihi quoque eſt affinis tertio gradu.

Ad hæc notandum eſt, differentiam etiam canones facere inter gradus affinitatis, & genera affinitatis, quod ſic demóſtro. Nuptiæ prohibitæ ſunt hodie vſque ad quartum gradum affinitatis, & cognationis etiam, incluſo etiam quarto gradu, vt dicam fuſius in cap. pen. non ſunt etiam hodie prohibitæ nuptiæ, niſi in primo genere affinitatis, in ſecundo vel tertio genere permiſſę ſunt, *d.c. penult.* Ergo differentia eſt inter gradus & genera affinitatis. At primo quidem genere affinitatis marito ſunt affines cognati vxoris, & viciſſim vxori cognati mariti, hi ſunt propriè affines, vnde & in ſpecie, *cap. 1. hoc titu.* qui prioris mariti erat cognatus in quinto gradu, idem rectè diceretur in antiqua Decretali, quę exſtat in prima collectione Bernardi Papienſis, viduæ, in cuius matrimonium conuenire vult eſt affinis in primo genere affinitatis. Secundo autem genere affines ſunt marito affines vxoris ex aliis nuptiis, ex prioribus nuptiis, & viciſſim vxori, affines mariti ex aliis nuptiis, qui tamen non ſunt propriè affines, ſed affinium loco, *vt in l. 15. de ritu nupt.* nurus vxoris eſt marito nurus loco, & gener mariti vxori generi loco, qua ratione & iure ciuili marito defuncta vxore non erit connubium cum vxore quondam priuigni ſui, quia ei erat nurus loco: & retro vxori defuncto marito non erit connubium cum marito quondam priuignæ ſuæ, quia ei erat generi loco: qui vtique prioris mariti propriè gener erat, quæ eſt ſententia *d. l. 15.* At hodie ex d. c. penult. ſiue Concilio Lateranenſi habito ſub Innocentio III. in ſecundo genere affinitatis nuptiæ vetitæ non ſunt, & abrogata eſt *d. l. 15.* Et multo minus vetitæ ſũt in tertio genere affinitatis, quod cõſiſtit, vt id etiam exponam, inter me & vxorem ſecundam, quondam generi meæ vxoris. Nam priuigna ſiue filiaſtra mihi eſt affinis primo genere: maritus priuignæ ſecundo genere, quaſi gener, licèt propriè non ſit gener meus: vxor igitur ſecunda iſtius, quaſi generi mihi eſt affinis tertio genere affinitatis. Sic maritus ſecundus quondam nurus meæ, vxori meæ eſt affinis tertio genere. Nam priuignus vxori meæ fuit affinis primo genere: vxor eius ſecundo quaſi nurus: maritus ergo ſecũdus iſtius quaſi nurus eſt vxori meæ affinis tertio genere. Proinde quantum intelligere licet ex ſuperioribus in tertio genere affinitatis, cõſtituendo quatuor perſonæ interueniunt, in ſecundo tres, in primo duæ ſolummodo. Quamobrem à Græcis primũ genus affinitatis dicitur eſſe *δυογενείας*, ſecundùm *τριογενείας*, tertium *τετρογενείας*. His cognitis facilius intelligimus conſtitutiones huius tituli, quæ alias videbantur difficillimæ.

Ad cap. I.

Species huius cap. 1. latius expoſita eſt in antiqua Decretali, quæ exſtat in collectione Bernardi Papienſis, nempe hoc modo: Lucius Titius mulierem aliquam clandeſtino ſubarrhauit tanquam vxorem, vel tanquam ſponſam, & in conſuetudine eadem eodémque thoro habuit iam per annum. Mulier autem cùm ageret ſub cura Munduualdi, id eſt, tutoris curatorisve, ſicut olim omnes mulieres erant in perpetua tutela vel cura. Munduualdus ille, quaſi non iure contractis nuptiis Lucium Titium vrgebat acriter, vt eam mulierem publicè vxorem duceret in cõſpectu Eccleſiæ, quam duxerat clam & malo more. Vox hæc Munduualdi, quæ exſtat in antiqua Decretali, eſt frequentiſſima in legibus Longobardorum, qua ſignificatur, qui alium aliámve in poteſtate habet, à *munde*, quod Germani agnoſcunt, & *Vualten*, quod eſt regere & gubernare. Vnde & in antiqua Decretali idem Munduualdus paulo poſt procurator appellatur, procurator ſcilicet, ſiue actor rerum mulieris, quæ & ibidem dicitur fuiſſe in eius poteſtate, quæ verba Munduualdi appellationem demonſtrant, tum ſignificant, ſicut *in l. 1. de cur. fur.* dicuntur furioſi & prodigi eſſe in poteſtate curatoris. Cur autem vrgente Munduualdo mulieris Lucius Titius paratus eſſet eam mulierem publicè in conſpectu Eccleſiæ vxorem ducere, ne quid Munduualdus ambigeret de matrimonio inter eos contracto, exſtiterunt duo teſtes, qui dicerent Lucium Titium priori viro fuiſſe cognatum quarto gradu ex tranſuerſo, ſiue à latere, & per hoc etiam affinem eſſe mulieris quarto gradu, ergo inter eos nuptias conſiſtere nõ poſſe. In antiqua Decretali aliter poni-

A tur, Lucium Titium ſcilicet priori marito fuiſſe cognatum quinto gradu, & affinem igitur viduæ quinto gradu, quia tum nihil intererat, quarto an quinto gradu affines eſſent, *cap. 6. ¶. hoc tit.* Prohibitio enim nuptiarum inter cognatos ex tranſuerſo & inter affines tunc extendebatur vſque ad ſeptimum gradum. At hodie quia non excedit prohibitio quartum gradum, *ex cap. pen. hoc tit.* quinto gradu affinem in matrimonium ducere licet. Hi verò duo teſtes, qui id dicebant quod retuli, non erant idonei, nã vnus tantùm de auditione teſtimonium ferebat, quod hodie in quæſtione de gradibus parũ aut nihil valet, *cap. 7. ¶. hoc ti. ca. 47. ¶. de teſtib.* Olim cum prohibitionis finis erat ſeptimus gradus, teſtimonium de auditione valebat aliquid, *ca. 2. de ſobol. ſuſcept. ex ſeru. nupt. in prima collectione.* Alter verò teſtis nolebat ſuum teſtimonium iureiurãdo cõfirmare, quod tamẽ iura in teſtibus exigunt omnimodo, *cap. nuper.*
B *¶. de teſtib. iuriſiurandi. C. eod. tit.* Itaque eorum teſtimonio neglecto aut refutato, & dilata in aliud tempus publica & ſolemni celebratione nuptiarum, Lucius Titius in cõſuetudine eiuſdem mulieris perſeuerauit. Poſt tamẽ aliquantulum temporis rurſus inſtante Munduualdo eam publicè duxit vxorem in Eccleſia. Qua re tranſacta exſtiterunt alij duo teſtes, qui dicerent & iurarent coram Archipreſbytero Palumbaræ, ſic legendum, quod eſt caſtrum in regno Neapolitano, ſubiectum Cœnobio Caſſinenſi, ad cuius Abbatem hæc conſtitutio ſcripta eſt, iurarent inquam, Lucium Titium poſteriorem virum fuiſſe coniunctum priori quarto gradu cognationis: ſic legendum hoc loco, & ita legitur in nuperrima editione Romana, in hoc cap. perperam hic legitur, *quinto.* Et ita etiam Gallica tranſlatio habet, *par le quart degré de lignage*, quod & ſequentia permittunt in hoc cap. Nam ex ſexto gradu non prohibe-
C mur vxorem ducere iure nouiſſimo, ad quod torſiſſe Raymũdum huius conſtitutionis verba manifeſtum erit, ſi hæc conſtitutio conferatur cum antiqua, in qua longè aliter ponitur, hoſce poſteriores teſtes iuraſſe, patrem poſterioris viri Lucij Titij fuiſſe cognatum priori viro quinto gradu cognationis, & conſequenter Lucium Titium fuiſſe cognatum priori viro ſexto gradu, ergo & affinem viduæ ſexto, quoto quis gradu cognatus eſt marito, eodem affinis eſt vxori eius. Ea verò affinitas tum impedimento erat nuptiis contrahendis inter mulierem & virum mulieri affinem quinto, vel ſexto, vel ſeptimo gradu: hodie non eſt impedimento, quia ratione cognationis & affinitatis prohibitio coëundarum nuptiarum extẽditur tantùm vſque ad quartum gradum, *cap. penult. ¶.* Vnde ſi vt hic proponitur, duo illi poſteriores teſtes ſint idonei, & vt loquitur, omni exceptione maiores, id eſt, quibus nulla exce-
D ptio aut præſcriptio obiici poſſit, quoq; modo loquitur etiã, *l. optimam, in fine, C. de contrah. ſtipul. c. 47. ¶. de teſtib. & cap. 3. de cogn. ſpirit. in ſecunda collectione,* & iurati affirmauerint, Lucium Titium priori viro fuiſſe cognatũ quarto gradu, diſſolui matrimonium oportet, quaſi ab initio non iure cõtractum, quoniá æquè abſtinere, vt ait, vidua debet à cognatis prioris mariti, atque à propriis cognatis vſque ad quartum gradum hodie, vſque ad ſeptimum olim. Legendum hoc loco, *à conſanguineis mariti*, non *à conſanguineis vxoris.* Alioqui ratio non congrueret cum ſpecie huc loco propoſita, quæ eſt de muliere, quæ nupſit viri defuncti cognato in quarto gradu, cum ratio ſit de viro qui duxit cognatam vxoris vita defunctæ. Nec tamen nego pariter interdici viro connubium cum cognatis prioris vxoris ratione affinitatis vſque ad quartum gradum
E hodie, & contra mulieri cum cognatis prioris mariti, *can. de propinquis, & can. æqualiter, 35. q. 3.* Hæc eſt ſententia huius cap. Verum non eſt omittendum quod addidit in extremo, cauſas matrimonij nõ temerè aut paſſim quoſlibet diſceptare & diiudicare poſſe, non certè arbitros compromiſſarios, vt eſt nominatim proditum *in ca. pen. ult. ¶. de in integr. reſtit.* ſed iudices, inquit, qui iudicandi habent poteſtatem. Compromiſſarij, iudices non ſunt, quia priuatorum conſenſus, ſiue compromiſſum iudicem facere non poteſt. Non dicit iudices qui adminiſtrationem habeant, qui diſtinguntur ab iis qui iudicãdi tantùm facultatem habent in *d. cap. penul.* & hi qui adminiſtrationẽ habent ſunt iudices ordinarij veluti Epiſcopi & magiſtratus qui iuriſdictioni præſunt. Non ergo hoc deſiderat, vt ſint Epiſcopi,

Epiſcopl, vt ſint magiſtratus, ſed hoc tantùm, vt iudicandi habeant poteſtatem. Nam & delegati ab ordinariis iudicibus harum cauſarum idonei diſceptatores ſunt: at delegari in hãc rem non temerè quoſlibet, ſed inſtructos peritia iuris Pontificij, & ingenio pollentes atque prouidos viros, alioqui ſatis eſſet delegare neque mutos, neque ſurdos.

Ad cap. II.

EX hoc cap. 2. breuiter hoc intelligitur, diſſolui ſponſalia collata in futurum tempus, veluti in ætatẽ nubilem puellæ, quæ nõdum erat matura viro, diſſolui, inquam, ſi quis interim cognatum eius ſtupro cognouerit: etiam ex ſtupro vel ex cõcubinatu quaſi affinitatis cauſam fieri: ex ſtupro, inquã, quaſi affinitatem coniungi, *vt cap. 3. ͠s. de ſponſal. ca. 6. 7. & pen. ͠s. tit. prox.* Immò & quaſi cognationem, *l. & nihil, de rit. nuptiar. l. 1. §. penult. de concubin. l. 4. C. de nupt.* quaſi affinitatem, inquã, vel quaſi cognationem. Propriè enim affinitas vel cognatio non contrahitur niſi ex iuſtis nuptiis, *l. 4. §. ſciendum, de gradibus, & affin.* Sententia verò, quod iam ſatis expoſui, huius cap. ita procedit, non tantùm ſi ſtuprum, quod admiſit ſponſus in propinquam ſponſæ, ſit manifeſtum, ſed etiamſi communi fama & ſermone celebretur: nam etſi fama ſola non diſſoluat matrimonium, vt diximus *in cap. 3. ã. tit. prox.* diſſoluat tamen pem matrimonij.

Ad cap. Quod dilectio III. & cap. vlt.

HVic cap. 3. adiungam cap. vlt. Ex indulgentia Pontificis Romani in regno Noruuegiæ ex ſexto gradu cognationis à latere licebat vxorem ducere contra veteres regulas iuris Põtificij, quæ nec ex ſeptimo gradu permittebant vxorem ducere, vt conſtat *ex can. 1. can. nulli, can. progeniem, can. de conſanguinitate, can. nulli, 35. q. 2. & 3.* Verũ in regno illo Noruuegiæ, quod hodie coadunatum eſt regno Daniæ: ex indulgentia Pontificis Romani, ex ſexto gradu licebat vxorem ducere, nec mirum, cùm & in regno Angliæ in ipſo initio, quo ad regnum agnouit fidem Chriſtianam, ex indulgentia Pontificis Romani Gregorij I. etiam ex tertio & quarto gradu licebat vxorẽ ducere, ne quid in initiis amplectendæ religionis Chriſtianæ alteraretur, vt neophyti qui accipiebant fidem Chriſtianam libentius eam reciperent, *can. quadam lex, 35. q. 5.* At quod ad ſpeciem propoſitam de indulgentia conceſſa regno Noruuegiæ: finge, duo ſunt cognati à latere ſiue ex trãſuerſo, mas & fœmina, ex quibos mas diſtat à ſtirpe, id eſt, à communi parente, ex quo vterque deſcendit, ſecundo gradu, fœmina autem ſexto. Quæritur *an ex indulgentia ſupradicta inter ſe matrimonio coniungi poſſint.* Exempli gratia, nepos, qui avo eſt ſecundo gradu, an poteſt vxorem ducere trineptem, quæ eidem auo eſt in ſexto? Et videtur poſſe ſecundùm regulam, quam Doctores quidam induxerunt, vt additur in antiqua Decretali, quæ volt ſpectari remotiorem, non proximiorem gradum, atque ita definit, quo gradu diſtat remotior à communi parente, qui cauſa eſt cognationis ex tranſuerſo, eodem etiam eum diſtare ab eo, qui communi parenti gradu proximior eſt, *cap. vlt. ͠j. hoc tit.* Ergo nepos ille & trineptis ſunt inter ſe cognati ex tranſuerſo ſexto gradu: auo autem directo limite, ſunt liberi ſiue deſcendentes, vnus ſecundo, alter ſexto gradu. At hæc regula in Noruuegia non erat in vſu, quinimo in eo regno quo gradu proximior coniunctus erat communi parenti, eodem etiam coniunctus eſſe intelligebatur ei qui communi parenti remotior erat. Et ita in ſpecie propoſita, qui quæve communi parenti erat in ſecundo gradu, non poterat in illo regno cõiungi illi, qui quæve eidem parenti erat in ſexto gradu, quia non ad remotiorem, ſed proximiorem gradum ſpectabant remotiorem trahebant ad proximiorem, non proximiorem ad remotiorem, vt regula illa Doctorum facit. Et ſanè hanc conſuetudinem, ne quid eius immutatio offenſionis inducat in eo regno, hunc vſum longæuum, qui in illo regno inualuerat irroborauerat'que, potius ſeruandum eſſe cenſet Pontifex quam ſupradictam regulam Doctorum, ne qua innouatio vetuſtæ conſuetudinis offenſionem pariat. Et docet

Iacob. Cuiac. Decret.

A rectè, huic conſuetudini nihil aduerſari ſuperiorem indulgentiam, qua licebat Noruuegis ex ſexto grado vxorem ducere, quoniam ea indulgentia eſt intelligenda de iis, quorum vterque à communi parente diſtat ſexto gradu, qui vtique & ſexto gradu diſtant inter ſe, non de iis, quorum vnus diſtat ſexto, alter ſecundo tantum. At, vbi talis conſuetudo non inualuit, ſequemur regulam illorum Doctorum, quia iure Pontificio recepta eſt & comprobata. Vnde quia hodie quinto gradu inter cognatos ex tranſuerſo nuptiæ permiſſæ ſunt ex *cap. penul. ͠j.* cognatione ſecundum canones computata, ſi vir, vt oſtenditur *in cap. vlt.* diſtet à communi ſtipite quarto gradu, vel, vt ibi gloſſa addit rectè, tertio vel ſecundo, (non addit primo, quoniam ſi primo, non eſſet locus regulæ, ſiue *cap. vlt.* certa ratione, quam hic prætermitto) mulier autem diſtet à communi parente quinto gradu, nuptiæ inter eos conſiſtere poſ- B ſunt, quaſi cognatos in quinto gradu tantum inuicem. Hæc eſt ſententia *cap. vlt. huius tit.*

Ad cap. De infidelibus. IIII.

IN hoc cap. hoc tantum oſtenditur, matrimonium contractum inter Paganos vel Iudæos legibus moribúſque gentis ſuæ, etiamſi inter ſe cognati ſint eo gradu, quo nõ licet Chriſtianis in matrimonium cõuenire, iis poſtea Iudæis vel paganis Chriſtianis effectis baptiſmo, non diſſolui, *cap. gaudemus, ͠j. de diuort.* Et ideo plerunque in vtroque iure matrimonium legitimè contractum nulla ex cauſa eſt ex poſt facto diſſoluendum, *l. 3. C. de interd. matrim. cap. 2. ͠s. de cogn. ſpirit.* Et in ſpecie quoque generi adoptati non emancipata filia, vel nurus ado- C ptatæ non emancipato filio, cum quæritur vtrum adoptio intereat, an propter adoptionem matrimonium diſſolui debeat, qua in quæſtione à ſe ipſo diſſentire videtur Theophilus *in §. ſed ſi qua, de nupt. & in princ. titu. de adopt.* humanior opinio eſt, adoptionem interire, qui res fuit controuerſa, impediretur adoptio an matrimonium, & in re controuerſa melius eſt humaniorem ſententiam ſequi, quam eum & ſeueriorem propoſuiſſet Theophilus *in d. §. ſed ſi qua,* quæ etiam quoſdam aſſertores habuit, vt patet *ex l. penult. §. ſed videamus, de rit. nupt.* tandem Theophilus ſequitur *in princ. tit. de adopt.* acquieſcit tandem humaniori ſententiæ, non ſeueriori.

Ad cap. Quod ſuper. V.

D EX hoc cap. intelligimus, quemadmodum accipiẽdum ſit, quod Modeſtinus ait *in l. 4. §. affines de grad. & affin.* affines eſſe viri & vxoris cognatos. Neque enim id ita accipiendum eſt, cognatos viri & cognatos vxoris inuicem eſſe affines. Nã Modeſtinus vtique voluit definire qui eſſent affines, & ſi is ſenſus eſſet definitionis illius, Modeſtinus omiſiſſet eos, qui omnium maxime inter ſe ſunt affines, puta cognatos viri & vxorem: & retro, cognatos vxoris & virum, *can. porrò, 35. q. 5.* quæ affinitas nec morte alterutrius coniugis in ſuperſtite perimitur, *can. 1. 35. q. 10.* Et hoc quoq; ſolum Modeſtinus ſignificare voluit, cũ dicit, affines eſſe viri & vxoris cognatos, viri ſcilicet cognatos vxori eſſe affines, & vxoris cognatos viro. Quod & in ſequentibus demonſtrat ſatis apertè, dum ait, per nuptias duas cognationes ita iungi vt altera ad alterius finem, id eſt, extremitatem accedat. Et inde etiam tractum affi- E nium nomen. Affines dicuntur etiam, qui in agris vicini ſunt, qui cõfinia prædia poſſident *l. penult. fin. regun.* & apud Feſtum & in gloſſis veterum, in quibus affinis ἀγχιτέρμων. Vt autem ager meus non toti agro vicini mei eſt affinis, ſed fini tantùm & extremitati eius, ita cognatio mea, nõ toti cognationi vxoris meæ eſt affinis, ſed fini tantùm eius, id eſt, vxori meæ, & contra. Quod & apertè definitur in hoc cap. 5. nempe cognatos viri affines eſſe vxoris, & cognatos vxoris affines viri: cognatos autem vtriuſque coniugis inter ſe non eſſe affines. Et hac ratione fieri, vt pater & filius rectè contrahant nuptias cum matre & filia, quia neque filia meę vxoris ab alio viro, filio meo ex alia vxore eſt affinis, id eſt, cõpriuigni inter ſe non ſunt affines, *l. generali, §. inter, de rit. nup. l. Titia de verb. obligat. §.*

OOOOO 2 *mariti,*

mariti, Inſtit. de nupt. ne conſoceri quoque, id eſt, pater mariti
& mater vxoris inter ſe ſunt affines. His conſequens eſt, vt
auunculus & filius ſororis, & quidem nepos, recte contrahant
matrimonium cum duabus ſororibus, & generaliter duo co-
gnati cum duabus cognatis: quod & hic proponitur. Porrò
oſtenditur in extremo huius cap. nihil poſſe conſuetudinem
aduerſus ius publicum, quo certis gradibus finita & cohibita
eſt coëundarum nuptiarum licentia, niſi hæc conſuetudo ipſa
iure publico comprobata ſit, forte propter offenſionem &
ſcandalum quod inde naſceretur, ſi quid noui contra conſue-
tudinem fieret, *vt c. 3. ſ. hoc tit. & cap. 1. de cogn. ſpir.* Namque
alias, vt ait, malam conſuetudinem corruptelam potius eſſe
quam conſuetudinem, quod verbum hoc vetus vſurpatur in
his libris, *cap. 7. & vlt.* de conſuetud. *cap. 11. de exceſſ. prælat.*

Ad cap. Quia circa. VI.

IAm didicimus ſ. *in cap. 3.* ex indulgentia Pontificis intra
gradus prohibitos, iure Pontificio ſcilicet, non etiam intra
gradus expreſsè prohibitos, iure ciuili, vt equidem ſentio &
plerique alij mecū: ex indulgentia igitur Pontificis intra gra-
dus prohibitos iure tantùm Pontificio nuptias permitti poſſe,
& iuſtas nuptias eſſe, *vt in l. ſi Senatori, de ritu nupt.* ex indulgē-
tia Principis inter Senatorem & libertinam. Idémque conſtat
can. quædam lex, 35. q. 3. quo Anglis tunc primum conuerſi ad
fidem Chriſtianam indulgetur ſingulari beneficio, vt ibidem
exponitur, & in *can. ad ſedē, 35. q. 5.* ex tertio grado, & quarto
cognationis ex tranſuerſo vxorem ducere, quod & ante idem
Chriſtiani ſolebant. Legendum eſt in *d. can. quædam lex*, tertia
vel quarta generatione, non quarta generatione, *vt in d. can.*
ad ſedem; & apud Ioannem Diiacum in vita Gregorij, & Ra-
banum Maurum Archiepiſcopum Moguntinum, in epiſtola
ad Humbertū Epiſcopum, quota generatione licitum ſit ma-
trimonium. Et ita in hoc cap. indulgentia datur nobili cui-
dam retinēdæ vxoris ſibi coniunctæ quinto cognationis gra-
du, *vt cap. 1. eod. tit. in prima collectione.* Et vt hic oſtenditur, valet
indulgentia etiamſi falſa ſit cauſa, propter quam eam ſibi no-
bilis ille indulgentiam dari poſtulauit & impetrauit: vt ſi di-
xerit, ſe ea muliere liberos habere ſuperſtites, cui nullus ſu-
pererat. Verùm hoc ita procedit, ſi periculum ſit, ne dirupto
illo matrimonio & diſſociato, inde exoriatur grande ſcanda-
lum aliquod, alioqui indulgentia elicita ex falſa cauſa non va-
let, *c. Audum, 2. §. pen. illo loco, inſuper indulgentiam, ſ. de elect.* In-
dulgentia eſt, quæ vulgo dicitur diſpenſatio, & *οἰκονομία*, quæ
quidem datur ſingulari beneficio, vel de ducenda, vel, & hoc
quidem facilius, de retinenda in matrimonio cognata intra
gradum prohibitum, qualis fuit quintus gradus, de quo agi-
tur, ante conſtitutionem, *cap. pen. ſ.* ante, cùm prohibitio nu-
ptiarum porrigebatur vſque ad ſeptimum gradum.

Ad cap. Tua nos. VIII.

ESt hoc cap. de teſtib. qui in cauſis matrimonij adhibentur,
vt de cognatione coniugum teſtimonium perhibeant iu-
rati, id eſt, qui producuntur, vt per eos probetur ex tranſuerſo
matrimonium eſſe contractum in gradu prohibito, veluti in
ſecundo gradu, fidem non faciant niſi gradus cognationis cō-
putent à communi ſtipite, qui primum gradū facit, vel à fra-
tre, qui item hoc iure primum gradum facit ex tranſuerſo, id
eſt, niſi computationem ineant à primo gradu, & ab illo per-
ueniant ad ſecundum, atque ita diſtinguant gradus, perſonáſ-
que deſignent proprio nomine, vel ea demōſtratione, aut de-
monſtrationis nota quæ vice nominis fungatur, *vt cap. 47. de*
teſtib. & fuſius oſtenditur *in cap. 1. de conſang. & affin. in 4. colle-*
ctione. Summa ſententiæ hæc eſt, liquidò, diſtinctè, perſpicuè,
non confuſè, non obſcurè, nō indiſcretè teſtes teſtari & iura-
re, quod teſtantur oportere, alioqui non audiuntur. Exempli
gratia, exemplo omnino opus eſt, ſi teſtes dicant virum &
vxorem eſſe coniunctos ſecundo cognationis gradu, quia ſci-
licet vir vxori ſit auunculus, vxor viro filia ſororis. Si hoc ſo-
lùm inexplicatè dicant, non audiuntur. Vt audiantur qui vo-
lunt docere vxorem tuam tibi eſſe cognatam ſecundo gradu,
id docere debent incipiendo à ſtipite, id eſt, à communi pa-

A rente, qui auctor & origo cognationis eſt, & dicendo hoc
modo, te genuit Lucius Titius, primus hic eſt gradus in dire-
cto limine: idem Lucius Titius genuit Caiam ſororem tuam:
hic item eſt primus gradus ex tranſuerſo: eadem Caia peperit
Semproniam, quæ tibi eſt in ſecūdo gradu, hanc igitur ſi vxo-
rem duxiſti, duxiſti ex ſecundo gradu, liquidū eſt teſtimonium.
Vel etiam incipiendo à ſorore, quæ cum hoc iure ſit in primo
gradu, merito & hic ponitur habetúrve pro ſtipite, & dicendo
hoc modo: Caia ſoror tua tibi eſt in primo gradu, incipiendū
eſt à primo gradu, *vt cap. ſer. ſ. de teſtib.* & conſequenter
Sempronia filia eius tibi eſt in ſecundo, hanc igitur ſi vxorem
duxiſti, duxiſti ex ſecundo gradu. Hanc verò formam debere
teſtes qui in his cauſis adhibentur obſeruare ait, qui plerun-
que non niſi de auditione teſtimonium dicunt, puta ſe audi-
uiſſe, accepiſſe, didiciſſe a maioribus ſuis, propterea quod vi-
B tæ humanæ breuitas non patitur, vt ſe vidiſſe teſtari poſſint,
maxime vt olim obtinuit vetitis nuptiis vſque ad ſeptimum
gradum, *cap. 47. ſ. de teſtib. c. 2. de ſob. ſuſcept. ex ſec. nupt. in prima*
collectione, cap. 1. de conſang. & affin. & in 4. collectione. Id autē au-
ditionis teſtimonium ſatis debile & infirmum eſt, ideóque
ſumma in eo religio & diligentia requiritur, ſumma accuratio
in diſtinguendis ſimiliter tum gradibus, tum perſonis, deſi-
gnatione graduum numero, & perſonarum proprio nomine, aut
indubitabili ſigno quod pene nihil à nomine diſtet. De audi-
tione teſtimonium, ſi neceſſitate cogente, admittitur, vt eue-
nit ſæpe in his caſibus, maxime liquidum & accuratum eſſe
oportet. Vt ergo in ſpecie hoc loco propoſita non audiuntur
teſtes, ſi incipiant computare protinus ab auunculo ipſo & fi-
lia ſororis, quos matrimonio cōiunctos eſſe aiunt, atque adeo
in ſecundo gradu cognationis: ita nec ſi in aliis ſpeciebus pro-
C tinus incipiant a tertio vel quarto gradu, primo prætermiſſo &
ſecundo. Et ita explicandum eſt hoc cap. quod prima fronte
videbitur obſcuriſſimum. Teſtimonium autem de auditione
nec in huiuſmodi cauſis hodie, nimirum prohibitione nuptia-
rum coarctata ad quartum gradum cognationis, admittitur,
niſi forte perſonæ graues exſtiterint, quibus merito fides ſit
adhibenda, *vt d. c. 47.* Sicut nec in aliis cauſis admittitur, *cap. 2.*
de ſob. ſuſcept. ex ſec. nupt. in prima collectione, niſi pertinet cum
quæritur de finibus agrorum, aut de memoria facti operis, tūc
enim admittitur teſtimonium de auditione, *l. ſi arbiter, de pro-*
bat. l. 2. § pen. de aqu. & aqu. pluu. arc. Itaque cùm teſtimonium de
auditione & aliis adminiculis adiuuatur, ſtandum ei eſt, *cap.*
præterea. ſ. de teſtib. Certe apud antiquos homines priſcæ pro-
bitatis & ſimplicitatis de auditione quoque teſtimonium di-
ctum ex Cicerone Pædianus notauit in Prætura Vrbana.

D

Ad cap. penult.

PRoponitur in hoc cap. conſtitutio Concilij œcumenici, ſi-
ue generalis habiti ſub Innocentio III. Romæ in Baſilica
Lateranenſi, quæ Conſtantiniana appellabatur, quo quidem
concilio & hoc cap. affinitatis genera ſeparantur à gradibus
affinitatis, & in primo genere affinitatis nuptiæ prohibentur
vſque ad quartum gradum, in ſecundo & tertio genere affini-
tatis non item, quod & Petrus Bleſenſis explicat & confirmat
epiſt. 116. Filia vxoris meæ ex alio marito, id eſt, priuigna eſt
mihi primo gradu affinis, maritus eius, qui vxori meæ eſt ge-
ner, vxori quidem eſt affinis primo generi, at mihi non niſi
ſecundo genere: vxor autē ſecunda eiuſdem generi meæ vxo-
ris, mihi eſt affinis tertio genere, quod memini iam ſupra me
exponere in præfationibus ad hunc titulum. Et ſic ſoror meæ
E vxoris mihi eſt affinis primo genere, maritus eius, qui vxori
meæ eſt ſororius, mihi eſt affinis ſecundo genere: vxor autem
ſecunda eiuſdem ſororij vxoris meæ, mihi eſt affinis tertio ge-
nere. At ſimiliter vxor fratris mei, quæ dicitur fratria, mihi eſt
affinis in primo genere, maritus eius poſterior in ſecundo ge-
nere, vxor autem eius ſecunda in tertio. Et, vt dixi, in ſecundo
& tertio genere affinitatis Concilium Lateranenſe non pro-
hibet nuptias, quæ olim tamen in ſecundo & tertio genere
prohibebantur, *can. de propinquis, 35. q. 2. & 3.* vbi, vt hoc obi-
ter moneam, generatio eſt accipienda pro genere, non pro
gradu. Immò & olim nuptiæ prohibebantur, quæ ob Con-
cilium Lateranenſe permittuntur nominatim in hoc cap.
penultim.

penultim. inter cognatos prioris viri, ſobolem ſuſceptam ex
poſteriori viro qui prioris viri cognatis erat affinis ſecundo
genere affinitatis, qua de re exſtat tit. *in 1. collect. de ſob. ſuſcep. ex
ſec. nupt.* qui quidem titulus abrogatur hac conſtitutione cōci-
lij Lateranenſis, ſimul & quod de ſecundo & tertio genere af-
finitatis diximus ſ. in primo tātum genere affinitatis prohibi-
tis nuptiis vſque ad quartum gradum, vt cognationis etiam
tranſuerſæ ratione nuptiæ hac conſtitutione non prohibētur
vltra quartum gradum, quod & Theod. Archiepiſcopus An-
glorum ſequitur in ſuo pœnitētiario, vt refert Rabā. Maurus.
Olim ratione cognationis vel affinitatis nuptiæ prohibeban-
tur vſque ad ſeptimum gradum, vt conſtat ex multis cā. rela-
tis *cauſ. 35. q. 2. & 3. & c. 3. in princ. de cland. deſponſ. & c. 3. & 6.
hoc tit. & c. 2. eod. tit. in 1. collect.* Itaque ſi cognationem veteres
computabant ſecūdum ius Pontificium, quod hodie obtinet,
non ſecundum ius ciuile, valde concilio Lateranenſi coangu-
ſtata eſt prohibitio nuptiarum vetus, quoniam ab ea detracti
ſunt vltimi tres gradus, quintus, ſextus, ſeptimus. At ſi veteres,
quod notandum, qui nuptias prohibuerunt vſque ad ſeptimū
gradum cognationis, eam computarunt vt iuris ciuilis aucto-
res, quod & eos feciſſe crediderim, quoniā & eis hominibus
ſimplicioribus hæc mens fuit, vt quē finē leges dederant co-
gnationi, dederāt autē ſeptimo gradui, quia nec vltra cū gra-
dū ferè rerū natura vitam cognatorum cōſiſtere patitur, *l. 4. in
pr. de grad. & aff. & Paulus 4. Sent. tit. de grad. in fin.* eūdem finē
imponerent prohibitioni nuptiarum, vt eſt nominatim prodi-
tum *in can. de conſang. & can. ſeq. 35. q. 2. & 3.* quouſque, inquiūt
parentela cognoſci, aut memoria retineri poteſt, atque ita in-
ter cognatos quoque ex trāſuerſo non minus quam inter pa-
rentes & liberos nuptias in infinitum prohibebant. Si, inquā,
veteres ita gradus numerarunt vt iuris ciuilis auctores, quod
puto eſſe verius, vt oſtendi, ſanè concilio Lateranenſi, quod
gradus longè aliter numerauit, nō valde coanguſtata eſt pro-
hibitio nuptiarum, neque enim ſunt tres gradus detracti, *vt
ais c. 3. in princ. ſ. de cland. deſponſ.* ſed vnus tantum. Valde leuis
igitur fuit mutatio concilij Lateranenſis. Non omittam, etiā
eodem concilio prohibitionem nuptiarum non eſſe redactā
ad modum priſco iure ciuili initum vſque ad quartum gra-
dum, vt Vlpianus refert, *libro ſingulari regularū, tit. de nupt.* quia
concilium iſtud gradus aliter numerauit quam ius ciuile fa-
cit. Ac præterea ius ciuile, cū vetabat matrimonia fieri inter
cognatos ex tranſuerſo vſque ad quartum gradum, non in-
cludebat quartum gradum, vt indicat, *§. fratris, Inſt. de nupt.*
Nam inter conſobrinos, qui ſunt quarto gradu, nuptias per-
mittebat: concilium autem includit quartum gradum. Et hic
articulus *vſque* varie accipitur in libris noſtris, immo in om-
nibus modo includit, modo excludit, modo intendit, modo re-
mittit. Et hic eſt finis huius tituli longè vtiliſſimi.

AD TITVLVM XV.

De frigidis & maleficiatis, & impotentia coeundi.

Ad cap. I. II. III. IIII. V. & Vlt.

IN hoc titulo oſtenditur matrimonium diſſolui
ſi ius matrimonij maritus explere non poſſit,
quia frigidus ſit. Non dico *frigidus æuo*, vt Iuue-
nalis loquitur, vel frigidus à morbo aliquo tē-
porali. neque enim æuitas, aut morbus, qui nec
latere mulierem poteſt, quæ cum ſene vel ægro matrimoniū
contrahit, matrimonio contrahendo, vel contracto retinendo
impedimēto eſt: ſed frigus ex imbecillitate virium, atque na-
turę citra morbum, id eſt, ſpado. qui neque morboſus eſt, neq;
vitioſus, *l. 6. §. vlt. de ædil. edict.* ſed, διὰ τὸ ψῦχιν, *vt Theophilus ait
in tit. de adopt.* id eſt, propter frigiditatē ſeminalis partis ſere-
re prolem, & virum fungi non poteſt. Spadoni additur hoc ti-
tulo, qui maliſiciis ſeu magicis carminibus ita deuinctus &
defixus eſt, vt nihil poſſit in vxore. Defictiones propriè ſunt
καταδεσμοὶ in gloſſis Philoxeni, Virgilio vincula Veneris, quæ
& defixiones, vt inficta, infixa, *l. nequid, de incēd. ruin. & naufrag.*

A & fictum & fixum apud Varronem & Diomedem. Illud quo-
que defigendi verbum, quod propriè eſt magorum, memini
me reſtituere, *lib. 5. Sent. Pauli, tit. 23.* vbi vulgo ita legitur, *qui
ſacra impia nocturnáve, vt quē obcantarent, interficerent, obligarēt
fecerint, facienda curauerint, &c.* pro interficerent reſtituto ex
veteribus libris, verbo, *deſigerent*, quod congruit omnino pro-
ximis verbis, *obcantarent*, & *obligarent*. Vnde etiam in capitulis
Caroli Magni obligationes iunguntur incātationibus. Adde-
re autē licet ſuperioribus, id eſt, ſpadonibus, & obligato ſiue
defixo, virginem, cuius φύσις, ita obſtructa vel arcta eſt, vt mu
lier fieri, vel virum pati non poſſit, *ex c. 3. & 4. & pē. h. titul.* Ex
his cauſis, quæ ſcilicet initio cōtrahendi matrimonij perſonis
infuerint, inheſerint, non etiā quæ ſuperuenerint, qua ratione,
quóve modo matrimonium ſemel ritè contractū diſſolui poſ-
ſit, hoc titulo declaratur latiſſimè. Ac primo ex Burchardi E-
B piſcopi Vvormatienſis decretorū, *lib. 18. ca. 1.* oſtēditur, ſi poſt
contractū matrimoniū vir dicat ſe aliquandiu omnia tentaſſe
omnia egiſſe, vt ius matrimonij expleret, nequicquam, idcq;
cōfirmet mulier & perſeueret, id eſt, aſſeueret, ac præterea ita
ſe rē habere per rectum iudicium, inquit, probetur, id eſt, iure
iurando vtriuſque coniugis, ac præterea iureiurādo cognato-
rum, vel cognatis deficientibus vicinorum ſeptem, *vt cā. 1. &
cau. requiſiſt. 33. q. 1. c. 5. & c. vlt. ſ. h. t.* Iuſiurandū illorum rectū
iudicium facit, idque ex ſequētibus ſatis patet, & ita per rectū
iudicium re probata diſſolui matrimoniū. Ita vero rē probari
recto iudicio, vt cœpi dicere, ex ſequentibus ſatis patet, dum
ait, ex hac cauſa diſſolui matrimonium. Si verò poſtea vir illā
vxorē duxerit, & cū ea rē habuerit, virum periurij reū eſſe, qui
ante iurauerat ſe nihil poſſe, & periurij peracta pœnitentia
ad priorē vxorē reuerti debere, periurij etiā cæteros reos eſſe
qui idē coniurauerūt, *vt d. can. requiſiſti, & c. 1. ſ.* Retractari igi-
C tur diuortij ſentētiam priorē, & reſtaurari prius matrimoniū,
ſoluto poſteriore ſententia diuortij, immo & quælibet ſentē-
tia, quod notandum, ex poſt facto veritate comperta, & errore
prioris iudicis reſcindi poteſt à Principe ſcilicet vel Senatu,
vel ſummo Pontifice, *vt c. pē. ſ. hoc t. ea. ſator. ſ. de ſent. & re iud.*
At, vt cętera perſequar, quæ proponuntur in hoc c. 1. ſi mulier
ſola conqueratur de imbecillitate & frigiditate mariti, cōtrà
maritus dicat, ſe reipſa probaſſe mulieri vires ſuas, virilitatem
ſuam, vidēdum eſſe ait in *hoc c. 1.* vtrum de ea re queratur mu-
lier paulo, an multo poſt contractum matrimonium. Si multo
poſt cōtractum matrimonium, veluti poſt annū & dimidium,
vt Interpres Gallicus legit rectè, ſtandū eſt potius dicto viri,
propter dignitatem virilis ſexus quā dicto fœminæ, *vt in c. 6.
& 12. §. de deſponſ. impub. & can. ſi quis accepit. 33. q. 1. cur enim, vt
ait hoc loco, tandiu ceſſauit mulier in ea re euulganda?* At ſi paulo
poſt contractū matrimoniū, veluti poſt duos menſes ea de re
D mulier querelā inſtituat. fides habetur mulieri, ſi modo rectū
iudicium interuenerit, id eſt, ſi probauerit ſeptima manu, vt
loquūtur, propinquorum, aut vicinorum, vt tum fieri ſolebat,
idque dicebatur rectum iudiciū, & coniuratores illi ſacramē-
tales & aërei in legibus Lōgobardorū, quia aer Germanis ſa-
cramentū eſt, atq; ita re probata iudici, cuius de ea re cognitio
erat, diuortiū ſequebatur, quæ eſt ſētētia c. 1. Eſt autē maximè
hac in re obſeruanda differentia inter ius ciuile & ius Pōtifi-
ciū. Iure Pontificio ſpado matrimoniū contrahere non poteſt
c. 2. h. t. vbi comparatur ſpado infāti, & ſi quod cōtraxerit diſ-
ſoluitur: iure ciuili ſpado matrimonium contrahere poteſt, *l. ſi
ſerua, §. vlt. de iur. dot.* quia nō eſt ſpado omnino extra ſpē pro-
creandorum liberorum, cui peculium eſt ſaluum. Sed notan-
E dum etiā iure Pontificio hac de re fuiſſe diuerſas ſententias,
diuerſa decreta, vt ait Pontifex *in c. 2. eo. ti. in 1. collect.* & cōſue-
tudines diuerſas. In eccleſia certè Romana, ad quam reſpicit
c. 4. huius tit. cōſuetudo hæc fuit, vt qua quis vxore potiri non
poſſit, vel ſuo vel vxoris vitio, propterea eam non dimitte-
ret, ſed retineret vt ſororē, *c. 2. 3. 4. eod. tit. in 1. collect. cā. requiſi-
ſti 33. qu. 1.* quod tamen hodie non fieri, id eſt, nō retineri ma-
trimonium niſi inter conſentientes, liquet *ex cap. 5. huius tit. &
Nouell. Iuſtiniani* 22. neque inuitus neque inuita cum eo eáve
manet, quem quámve probauit, negotio, cuius cauſa matri-
monium inſtitutum eſt, ſupereſſe non poſſe. Sed quantum
temporis coniugibus ſit indulgendum, qui frigidi deprehen-
duntur

duntur initia contrahendi matrimonij, ad vires intendendas & experiūdas, nec enim protinus dirimi matrimonium oportet, ſi quæras; dicam, vt eſt proditum *in cap. 3. eod. tit.* in ſecūda collectione, huius rei legibus & canonibus inita eſſe diuerſa tempora, quod & veriſſimum eſt: biennium definitur *l. pen. C. de repud.* triēnium, *Nou. 22. & c. 5. & vlt. hoc tit.* varie & indifferēter, quia noodum initum erat certum tempus, quod finiuit nouiſſimè Iuſtinianus *in d. Nou. 22.* & Cœleſtinus *d. c. 5.* ſecūdum authenticum legale, vt eſt ſcriptū in antiqua Decretali, ſecunda collectione, & ſecundum authenticum legale, id eſt, ſecundum, Nou. 22. *de nupt.* vel potius ſecūdum *auth. ſed hodie, C. de nupt.* Quæ tamen definitio temporis ſiue præſcriptio ita procedit; ſi frigiditas illa naturalis ſtatim euidenter probari non poſſit. nam ſi ſtatim euidēter probari poſſit, neque experimento neque dilatione opus eſt. Idque ſatis aperte indicat *cap. 5. hoc tit.* Tranſacto tamen triennio ſine re, ſine vllo efficaci congreſſu, diuortium fit vtroque conſentiente bona gratia, & iureiurando præſtitu, *iuxta can. 1. 35. q. 1. & can. quod autem, 27. q. 2.* Iureiurando denique præſtito, quod iuſti iudicij appellatione adſignificatur. Idem eſt rectum, iuſtum, verum iudicium. Hactenus perſtrinxi paucis omnia cc. huius tit. excepto *cap. penult.* de quo ſigillatim dicendum eſt.

Ad cap. Penult.

PRoponitur in hoc cap. ſpecies de muliere, quæ diu fuerat cum marito, & cum ea ſæpè maritus fruſtra, quod virum admittere, & pati non poſſet, quam re prolata ad Epiſcopum, iuſſu Epiſcopi adhibitæ obſtetrices, inſpecta parte illa, qua mulier erat, retulerunt, nō eſſe idoneam admittēdo viro. quibus certè matronis hac in re credi par eſt, quod id facile diſcernere poſſint, ſicut & iis credi ſolet, cum quæritur mulier ſit prægnans necne, *l. 1. de ventr. inſpiciēd.* & cum quæritur pubes ſit puella, an impubes: qua tamen in re Iuſtinianus nouiſſime vetuit inſpectionem obſtetricum. Sed non etiam temere credi oportet obſtetricibus, ſi qua quæratur virgo ſit necne: quod tamen deprehendi poſſe dicunt, & plerique omnes credunt ex aſpectu & attactu τῆς ὑμένος, quaſi integra hymē argumentum ſit virginitatis, direpta autem muliebritatis; quæ opinio facit, vt huius rei inueſtigādæ cauſa vulgo auctore iudice obſtetrices adhibeantur & conſulantur, *c. vlt. ꝫ. hoc titul. ca. propoſuiſti, & ca. pen. ꝫ. de prob.* quanquam earum oculi ſæpe manuſque fallantur, vt eſt ex Cypriano ſcriptum *in d. c. pē. & can. nec aliqua, 27. q. 1.* Sed ſi nulla eſt hymen in puella, nulla mēbrana, nulla ſepes, quę virginali prætendatur, vt Oribaſius ſentit; & hodie medici, atque etiam iudices non pauci verum eſſe comprehenderūt; decepere hac in re obſtetrices maiores noſtros, quibus perſuaſerūt de eo quoque ſe aſpectu & tactu τῆς ὑμένος, quæ nulla eſt aut fuit vnquā iudicare poſſe, virgo aliqua ſit necne. Adde quod Ambroſius ſcribit *Epiſtola 64.* & ipſos Archiatros, vt ait, dicere, non ſatis liquido virginitatis explorandæ cauſam comprehendi inſpectionis fide, & ipſius medicinæ vetuſtos Dd. huius ſententiæ fuiſſe, & ideo virgines, maxime Deo deuotas, nō eſſe abducendas ad huiuſmodi libidines. At in ſpecie huius cap. penultim. cum quæritur, apta ſit puella ad viriles cōplexus necne: quia id obſtetrices ex aſpectu φύσεως, ſiue fœminalis facile dignoſcere poſſunt, ideo & facile hac in re audiūtur, nec male audita earum teſtificatione & relatione, ſi dixerint puellam eſſe ineptam coniugio, in hac ſpecie Epiſcopus ex hac cauſa dirēpto matrimonio viro aliā vxorem ducere permiſit, mulieri autem ſuaſit, vt, quoniā non erat viripotens, ſe alicui nonarum monaſterio deuoueret. At poſtea ſi eadem ipſa puella facta ſit idonea ad matrimonium, laxata re fortè, vt fit, quæ ante arctior erat, ſane retractāda eſt ſententia Epiſcopi, & mulier reſtituenda priori viro, dimiſſo poſteriore, ſi cui nupſerit, & retro, prior vir, ſi aliam interim duxerit, eam dimittere & priorem recipere debet, niſi illa iam ſe interim voto ſolemni cuidam monaſterio obſtrinxerit poſt diuortium, quia perpetuam continētiam vouit, nec iam ei eſt integrum vel alium habere maritum vel ad priorem reuerti. Votum ſolemne exigimus, votum ſimplex non dirimit matrimonium ritè cōtractum, *cap. 4. ꝫ. qui cler. vel vou.* vbi multa de

A voto ſolemni & ſimplici, quod hic dicitur verbum ſimplex. Hæc ſufficiat ad hunc titulum. At non omittam titulum hūc quidem eſſe non tantum de frigidis, ſed etiā de iis quibus maleficorum malis artibus adēpta eſt facultas coeundi, nullam tamen de iis in hoc titulo conſtitutionem eſſe expreſſam ſiue directam, ex quo intelligere licet, quæ in eo ſtatuuntur de frigidis, & ad hoc producēda eſſet. Et ferè idē eſt, niſi quod, hoc eſt explicandum, ex cā. *vlt. 33. q. 1.* quæ diuortit à priori viro ex ſententia eccleſiæ vel iudicis eccleſiaſtici poſt triennium, quod vir maleficiis defixus & obligatus eſſet, ſi alij nupſerit, viuo poſteriore viro non poſſit ad priorem virum reuerti, quia etiā ſi vir prior aliam duxerit vxorem, cum qua præbuerit ſe virū nondum certum eſt maleficio priori ſolutus ſit necne, quo tenebatur vinctus, vt ſit, ne quid poſſet in priorem mulierē, non etiam ne quid poſſet in nullam omnino mulierem. cuius maleficij vix ſcio an vllum exſtet exemplum. At propter frigiditatem viri ſoluto matrimonio, ſi vir aliam duxerit vxorem, & cum ea virum ſe præbuerit, cum certū eſſe cœpit frigiditatis vitium eſſe ſublatum, atque ideo dimiſſa poſteriore, priori reconciliari debet, *c. 1. hoc ti.* quæ diſtinctio & in muliere locum habet, *c. pen. hoc tit.* Non omittam etiam quod deeſt *in c. vlt.* aut in inſcriptione *c. vlt.* quæ ita reſtituenda eſt; Honorius III. Epiſcopo & Magiſtro B. Canonico Ambianēſi, cum qua inſcriptione congruit etiam quod habet integra Decretalis, quæ exſtat in quinta collectione nondum edita, quæ continet tantum Conſtitutiones Honorij III. ſcilicet virum, de quo agitur *in c. vlt.* cui de matrimonio lis erat cum vxore, fuiſſe Atrebatenſis diœceſeos, quæ eſt in eodem tractu, eademque prouincia, qua diœceſis Ambianenſis, Samarobriga, vel Ambianenſis, vt liquet ex Ptolemæo, cuius Samarobrigæ mentio etiam in epiſtolis Leonis. Addam *& in fin. c. vlt.* loco horum verborum, *intra prædictos 8. annos per continuum triennium*, manifeſto pro, *intra*, eſſe legendum, *vltra*.

AD TITVLVM XVI.

De matrimonio contracto contra interdictum Eccleſiæ.

Ad cap. I.

PRoponitur in hoc cap. 1. hæc ſpecies; quæ deſpōſa erat vni fide ei data futuri cōiugij, poſtea fidem dedit alteri fratri ſcilicet priorū ſponſi, ſe ei nupturā, ac deinde hac re perlata ad Epiſcopum, cùm prohibuiſſet edictóne huic, vel illi, vel alij cuiquam nuberet quoad pronuntiatum eſſet vtri ſponſo potius deberetur, vel vtra ſponſalia validiora eſſent, vel an neutra valida eſſent; illa nupſit tertio, Lucio Titio, & in domum eius tranſiuit relicta matre, cum qua morari ſolebat, mox Epiſcopus, cuius præceptum contempſerat, eam ad matrē redire præcepit, dimiſſo Lucio Titio, quaſi non iuſto marito, quod cum ea matrimonium contraxiſſet contra præceptum ſuum. At illa nolēs ad matrem reuerti, ab hac Epiſcopi ſententia appellauit ad maximum Pōtificem, qui in hoc ca. 1. aditum ita decernit, ne luſorium ſit præceptum Epiſcopi, ac proinde vt pręcepto Epiſcopi ſatisfaciat aliqua ex parte eam debere ad matrem reuerti, dimiſſo Lucio Titio, & cum matre menſe tranſacto impoſita ei pœnitentia tātæ leuitatis, & audaciæ tum demum poſſe eam ad Lucium Titiū redire. Potior eſt Lucij Titij cauſa, quia maritus eſt, quam eorum qui ſponſi ſunt duntaxat, ſiquidem ſponſalia ſecutus concubitus nō ſit, alioqui ſponſalia de futuro cōiugio coniuncta mixtionē ſexuū matrimonium perfecerunt, *c. 18. 20. & vlt. ꝫ. de ſponſ.* Illa quidē dicebat, ſe à poſteriori viro fuiſſe cognitam, ſed falſo ſimul & calido conſilio, vt ſe facilius abſolueret à priori ſponſo, quem vt hic proponitur, complexa ſæpe fuerat, citra commixtionē tamen tāquam propria viri, & à quo etiam munera pleraque, quæ ſponſalitia dicuntur, acceperat. Itaque plus ſane iuris in eam habet Lucius Titius quam hic vel ille ſponſus. At obiici huic decreto Pontificis poteſt, non valere matrimoniū cōtractum contra interdictū eccleſiæ, ſiue Epiſcopi ſummæ eccleſiæ,

ſiæ, ſiue ſacerdotis & patris, non valere probo *ex c. pen. ꝫ. de ſponſ. diuor. & can. videtur. 35. qu. 6.* vbi id apertè definitur, non valere matrimonium contractum contra interdictum eccleſiæ, vel eius qui præeſt eccleſiæ, ſicut & quod aliudcunque geritur contra interdictum eccleſiæ non valere conſtat, aut in irritum deducendum eſſe, *c. pen. in fi. ꝫ. de deſponſ. impub.* At reſpondebo & dicam, in hac etiam ſpecie matrimonium, quod mulier cum Lucio Titio contraxerat contra interdictum eccleſiæ, Epiſcopum feciſſe irritum, à Lucio Titio diuulſa vxore & reddita matri. Verũ potuiſſe id poſtea reintegrari à magno Pontifice, impoſita mulieri contumaciæ & inconſtantiæ condigna pœnitentia.

Ad cap. II.

SEntentiæ cap. proximi ꝫ. obiici poteſt cap. 2. huius tituli. cuius ſpecies eſt de Anglo quodam, qui cum aliqua ſponſalia feciſſe dicebatur verbis præſentibus, quæ pro matrimonio haberi certũ eſt, quæ tamen reuera erant tãtum de futuro matrimonio, quamobrem nec *ἱερολογία*, interuenerat vlla in eccleſia, nec ſecutus erat concubitus, qui poſtea cum cogitaret de alia ducenda muliere in matrimonium prohibitus fuit ab Archiepiſcopo Cantuarienſi, qui per eminentiam ſepe dicitur in auctoribus Epiſcopus Anglorum, quod ſit omnium maximus, ne id faceret antequam de fide contrahendi matrimonij data priori mulieri planè conſtaret. & nihilominus, cõtẽpto præcepto Archiepiſcopi, Anglus aliam in matrimoniũ duxit palam & ſolemniter in conſpectu eccleſiæ, & viciſſim prior etiã mulier contra quã prohiberetur ab eodem Archiepiſcopo alij nupſit & quia potentius eſt matrimonium, quod vir cum poſteriore contraxit, quam ſponſalia de futuro, quæ contraxit cum priore; ideo & matrimonium ſeruari Pontifex iubet, licet factum ſit cõtra interdictum Archiepiſcopi, quod nec fieri debuiſſe ait. Cenſet tamen Pontifex impoſita contumaciæ & inobedientiæ pœnitẽtia matrimonium, quod propter neglectam prohibitionem eccleſię nutare videbatur firmum & ratum eſſe. Fit huius conſtitutionis mẽtio *in cap. 6. de ſponſ. in 1. collect.* ex quo reſtituenda eſt inſcriptio huius *cap.* 2. Ex eodem cap. 6. intelligimus, cauſæ, de qua hic agitur, cognitionem, cum fuiſſet appellatum ab Archiepiſcopo Cantuarienſi ad Pontificem maximum, ab eo non fuiſſe remiſſam ad eundem Archiepiſcopum, ſed ad Vintonienſem, Batonienſẽ, & Herefordienſem Epiſcopos, vt iura præcipiunt, ne ab eo, ad quem appellatum eſt, cauſæ cognitio remittatur ad eum, à quo appellatum eſt, ſed ad alium, *l. eos, C. de appellat. ca. accepta, ꝫ. de appella.* & apertius, *in ca. 2. de reſcript. in 2. collect.* addita tamen hac exceptione, niſi partes in hoc conſenſerint, vt cauſa remittatur ad eum, à quo appellatũ eſt. Rectè, quia & poſtulante eo ſolo, qui appellauit, ad illum cauſæ cognitio remitti poteſt, *c. interpoſita, §. pen. de appell.* At, quod poſſet quis obiicere, in cap. 1. huius tit. videtur remitti cauſæ cognitio ad eum, à quo appellatum eſt. Immo, hoc reſpondeo, ad eum ibi non remittitur cauſæ cognitio, ſed exſecutio decreti Pontificalis, quo confirmabatur ſententia eius, à quo appellatum erat. Et hoc fit hodie paſſim, confirmata ſententia prioris iudicis, vt exſecutio ei demandetur, ex *c. vt debitum, ꝫ. de appell. & c. 1. in fin. qui fil. ſint leg. in tertia collect.*

Ad cap. Vltimum.

IN hoc cap. cum de nuptiis contrahendis ageretur inter eos, qui dicebantur eſſe cognati intra quartum gradum, & eccleſia interdixiſſet, ne inter ſe matrimonium contraherẽt, donec de impedimẽto cognationis conſtaret; ſi præcepto eccleſiæ non audientes matrimonium contraxerint, apertè definitur, diſſoluendum matrimonium eſſe, quod factum eſt contra interdictum eccleſiæ, nec quidem in perpetuum, ſed quoad vſque liqueat, matrimonium inter eos conſiſtere poſſit necne. nam ſi poſtea apparuerit non eſſe eos inter ſe cognatos, vel eſſe cognatos, quinto, vel ſexto gradu, reconciliari & ad priores complexus redire poſſunt.

A

AD TITVLVM XVII.

Qui filij ſint legitimi.

Ad cap. I. & cap. Tanta VI.

QVi filij ſint legitimi multum intereſt ſcire, quoniam hi ſoli hæredes eſſe poſſunt, hi ſoli plerũque ſunt bonis paternis paſcendi & exhibendi, non illegitimi, vt ſuo loco explicabitur. Verum ex iis alij legitimi naſcũtur, vt qui ex iuſto matrimonio naſcũtur, *ca. 5. ꝫ. de deſponſ. impub. c. 8. in fi. ỹ. hoc tit.* alij fiunt legitimi, non naſcuntur: vt qui nati ſunt ex concubinatu
B fiunt legitimi, concubina in vxoris locum aſſumpta, *§. vlt. Inſt. de nupt. & c. 1. hoc tit.* cuius, vt hoc obiter moneã, inſcriptio ex veteri libro ita reſtituenda eſt, *Alexander III. Exonienſi & Vigorniẽſi Epiſcopis in Anglia.* Natos, inquam, eſi ſtupro, liberóq; lectulo legitimos fieri per ſubſequens matrimonium, quòd cũ matre eorum contraxerit, qui vitio pater erat. Ideóque in hæreditate defũcti huiuſce patris potiorem eſſe filiam ex ſtupro genitã, ante matrimonium fratre defũcti, patruo ſuo, aut ſanè quæ eſt ſententia, *c. 1.* repelli filia quaſi illegitima nõ poteſt ab hæreditate paterna, quam ſubſequẽs matrimonium legitimã fecit. Præfertur igitur patruo, & hæreditatem vindicabit, nõ quidem apud iudicem eccleſiaſticum, ſed apud iudicem ſecularem, vt vocãt, vbi iudex eccleſiaſticus pronuntiauerit, quod veluti præiudicium quoddam eſt, eam eſſe legitimam, vt fit *in c. 5. ỹ.* vtque factum fuiſſe ponam *in c. 3.* Nam in vindicãda he-
C reditate iudex eccleſiaſticus, iudex competẽs, iudex congruus non eſt, ſed in cauſa matrimonij tantum, cum quæritur fuerit iuſtum necne, ac proinde liberi eo procreati legitimi ſint an illegitimi. Ad hæc notandum, aliam eſſe rationem liberorum ſuſceptorum ex pellicatu ſiue adulterio, puta ex alia muliere, viua vxore legitima, ex pellice, hi non fiunt legitimi per ſubſequẽs matrimonium, vtputa poſt mortem vxoris legitimæ cum pellice contractis nuptiis, *c. 6. ỹ hoc tit.* quia, vt eſt in antiqua Decretali, cum ea, quæ fuit pellex, legitimum matrimonium non eſt, maximè ſi alteruter eorum conſpirauerit in necem prioris vxoris, vel ſi ea viua præmature & turpiter inter ſe de futuro matrimonio depecti fuerint, de qua re diximus fuſius *ꝫ. de eo qui dux. in matr. quam poll.*

Ad cap. II. & cap. Quod nobis. IX.

D OStẽditur hoc c. 2. ex matrimonio ſolemniter & publicè contracto in facie eccleſiæ, vt loquuntur, ſine iuſto cõtradictore, creatos vel ſuſceptos liberos eſſe legitimos, licet poſtea per cauſam cognationis diu celatæ vel incognitæ, quã inter maritos intercedere apparuit, vel ſi quam aliã ob cauſã diſſolutum ſit matrimoniũ. Quod ita procedit, ſi vterque, vel ſi alteruter tempore cõtrahendi matrimonij, cognationis, vel alterius impedimenti fuerit ignarus, *vt cap. pẽ. ỹ.* nam ſi ambo ſcientes prudentéſque ſubeſſe impedimentum aliquod iuris, puta cognatione ſe eſſe coniunctos intra quartum gradũ, coierint in matrimonium, etiãſi id palam fecerint, nemine intercedente & prohibente, qui ex ea cõiunctione nati ſunt, liberi non ſunt legitimi, *c. vlt. §. penult. ꝫ. de cland. deſponſ.* Ex quo loco etiam conſtat, idem eſſe dicendum, ſi ignorantes clam in matrimoniũ conuenerint. Ignorantes, id eſt, qui ſe ignoraſſe præ-
E tendunt. Nec enim credibile eſt ignoraſſe eos impedimentum qui clam & occulte in matrimonium coibant. Cur enim clã, ſi ſe peccare non putabant? Affectata, inanis hæc ignorãtia eſt atque adeo defendi vel excuſari nõ poteſt, *l. 4. C. de inceſt. nupt. c. 2. de temp. ord. in 6.* Alias verò, ſi nihil ſit, quod impediat nuptias ex clandeſtinis nuptiis ſuſcepti liberi legitimi eſſe cenſentur, ſi poſtea nuptiæ eccleſiæ iudicio cõprobatæ & confirmatæ ſint, *c. 9. ỹ. hoc tit.* Reſtituenda autem etiã eſt ex antiquo libro inſcriptio huius *cap. 2.* quæ vulgo non exſtat, hoc modo: *Idem Canonicis & vniuerſo clero & populo Temulano, qui eſt in regno Neapolitano.* Et planè cõgruit hæc inſcriptio cũ his verbis, quæ ſunt in antiqua Decretali, *cum inter Ioannem veterem cõcanem veſtrum,* & infra, *quocirca vniuerſitati veſtræ mandamus.*

Ad

Ad cap. Transmiſſa III.

IN hoc c. alumnos qui ſe gerebat pro filio educatoris, poſt,
mortem viri & vxoris, ex quibus ſe natum eſſe dicebar, re-
pellitur, ſi coniuges, dum vixerant, neque pro legitimo neque
pro illegitimo filio eum habuerint, & nullas ipſe in contrariu
afferat probationes idoneas. Immo & in hoc genus iudicij, fi-
lius ſit necne, deſcendere refugiat, vt hic proponitur, quamuis
vicini, quorum opinio aut ſententia in iis cauſis nonnunquã
ſpectarur, *l. 6 an fi. de his qui ſũt ſui vel al. iur. l. ſi vicinis, C. de nup.*
in ea opinione fuerint, vt exiſtimarẽt, eum educatori fuiſſe fi-
liam ſpurium, illo nullas afferente, implente probationes cõ-
tentionis ſuæ potius ſtandum eſſe ei, quod viui declararunt
cõiuges, vel quod nũc mortuo viro declarat mulier ſuperſtes
de præiudicio illo, filius ſit necne, quoniã huic quæſtioni pletũ
que annexa eſt quæſtio quis ſit legitimus necne. De iure ma-
trimonij Epiſcopus cognoſcit, ſiue Archiepiſcopus, vt propo-
nitur *in c. 1.* at de petitione hæreditatis paternæ, quã filios hic
ponitur inſtituiſſe aduerſus alũnum, qui ex ea hereditate ali-
quid pro hærede poſſidebat, ne exiſtimes cognoſcere potuiſſe
Epiſcopum vel Archiepiſcopum. quoniam huius quæſtionis
cognitio pertinet ad iudicem ſecularem, *c. 5. ĩ. & dixi ſ. in c. 1.*

Ad cap. Cauſam IIII. & c. Cauſam VII.

HOc cap. 4. cõiungendum cum c. 7. ĩ quod & præcedere
debuit, & cum *c. 3. de dol. & con. um. & cum c. 17. de offic. in.*
deleg. Hæc quatuor capitula pertinent ad eandẽ cauſã & ſpe-
ciem, nempe ad hanc quam exponã. Tancredus expoſuit ma-
le. Duo erant fratres, (notabo nomina tantum, quod nomina
quæ vertuntur in hac ſpecie ſunt inamœna ſatis & confuſa)
Primus & Secũdus. Primo filia erat Agatha (hoc ſolum nomẽ
retinebo) ſed vitio filia, filia nempe adulterina, quam ſuſcepe-
rat ex aliena vxore. Eidẽ Primo ex hac filia erat nepos Lucius
Titius ex legitimo matrimonio Agathæ & Caij procreatus,
quẽ Primus peregrè profectus reliquit in poſſeſſione bono-
rum ſuorum. Peregrè autem inteſtato defuncto Primo, de hæ-
reditate eius orta eſt controuerſia inter Secundum fratrẽ de-
functi, id eſt, Primi, & inter Lucium Titium nepotem ex filia
forte iam defuncta Agatha iure Et priuſquam ea cõtrouerſia
in iudicium deduceretur, Secũdus Lucium Titium vi deiecit
de poſſeſſione bonorum defũcti fratris. Res cõtrouertebatur
in Anglia inter magnos & nobiles viros, ex quibus Luci' Ti-
tius per vim poſſeſſione deiectus cum ad Alexandrũ III. con-
fugiſſet, non Alexandrum I. ſcripſit Londinenſi & Exoniẽſi &
Vinconienſi Epiſcopis, ſic emẽdanda eſt inſcriptio, *cap. 7. ĩ.* vt
priuſquam ageretur de hæreditate, Lucio Titio per vim poſ-
ſeſſione deiecto redintegrarent, reformarẽt poſſeſſionẽ, iuxta
regulam vtroque iure receptam, ſpoliatum ante omnem co-
gnitionem ſolemniter eſſe reſtituẽdum etiam prædonem, *c. 5.*
ſ. de reſt. ſpol. Hoc vero cum intellexiſſet Hẽricus II. Anglorũ
rex, Pontificem cauſam poſſeſſionis remiſiſſe ad illos tres epi-
ſcopos, id non tulit æquo animo, quoniam ſibi iura ſua à Pon-
tifice præripi ſẽſit. Neque enim ad Epiſcopos pertinet cogni-
tio de poſſeſſione, poſſeſſio, inquiũt, eſt res temporalis, res ſe-
cularis, ſed pertinet ad Principem, vel iudicem a Principe cõ-
ſtitutum, etiamſi agatur, quo iure vtimur, de rei aut beneficij
eccleſiaſtici momẽtaria poſſeſſione per interdictum vnde vi,
vel vti poſſidetis, vel vtrubi. Immo ſi ius antiquum ſpectas,
quacunq; de re agatur nulla eſt iuriſdictio, nullũ forũ Epiſco-
porũ Valẽtiniano auctore *in Nou. de epiſc. aud.* At iure antiquo
ſublato iuriſdictio Epiſcoporum cœpit eſſe maxima, tantum
quod cognitio de poſſeſſione Principibus erepta nõ eſt. Et in
c. 7. cauſam poſſeſſionis Alexander III. ad regem Anglorũ re-
mittit, vt ei ſatiſfaceret. Et ſimiliter Martinus V. apud Goido-
nem Papam *deciſ. 1.* cauſam de poſſeſſione Carolo VII. Frãco-
rum regi relinquit diſceptandam, non quaſi ſua cognitio non
ſit, ſed quod vſu longæuo receptum hoc eſſet, ne in Francia
Eccleſiaſtici de poſſeſſione iudicarent, etiamſi quæſtio ei con-
iuncta vel connexa, vel ex ea dependens pertineret ad cogni-
tionem eccleſiæ. Proinde Alexander *in c. 7.* Epiſcopis ſupradi-
ctis, mutata ſententia, aufert cognitionem de poſſeſſione, &
mandat tantum quæſtionem de matrimonio, vt cognoſcant,

A Agatham Primus ſuſceperit ex legitimo matrimonio an exa-
dulterino & probroſo concubitu. Nõ omittam quod hic no-
tat Hoſtienſis, ceſſiſſe Alexãdrum III. Henrico II. Anglorum
regi in cauſa poſſeſſionis, quod tum non recognoſceret Ro-
manum Pontificem. At ſua ætate, qua Ioannes Rex Angliæ &
Hyberniæ ceſſerat Innocentio III. ita vt deinceps regnum
teneret non ſuo iure, nõ optimo iure, ſed feudi nomine s Ro-
mano Põtifice ſub certo vectigali cuius ceſſionis formula ex-
ſtat apud Matthæum Vveſtmonaſterienſem *lib. 2. Hiſt.* & apud
Matthæum Pariſium in Ioãne, putat Hoſtienſis nihil deroga-
turum iuri regio fuiſſe Pontificem maximum, ſi vſurpaſſet et-
iam cognitionem de cauſa poſſeſſionis quia tum Põtifex ipſe
potius rex erat Anglorum, quam Ioannes, qui id poſſidebat
nomine Pontificum. Verum ad rem. Cum de ſtatu ſiue condi-
tione Agathæ adulterina eſſet an legitima, ſiue quæſtionem
de natalibus Agathæ Põtifex delegaſſet ſupradictis Epiſcopis
B Londinenſi, Exonienſi, Vinconiẽſi, poſtea remouit Londinen-
ſem, quod ſuſpectus eſſet. Secundo, ob id quod Lucius Titius
ſub eius Epiſcopi dominio agebat tanquam homo beneficia-
rios. quæ cauſa recuſandi iudicis iuſta eſt & valde notanda, &
illo remoto in locum eius ſubſtituit Abbatẽ Fordenſem, *c. 17.*
ſ. de of. e del. quibus mãdat, huic ſcilicet Abbati & duob Epi-
ſcopis Exonienſi & Vinconienſi, vt ſi legitimè eis conſtiterit,
Agatham ex adulterio natam eſſe, pronuntiẽt, eam non fuiſſe
Primi filiam legitimam, atque ideo nec nepotem ex ea Luciũ
Titium primo fuiſſe nepotẽ legitimum. Et hæc pars epiſtolæ
Alexãdri proponitur *in cap. 4.* Porrò his eadem Epiſtola addi-
dit Pontifex quod eſt *in cap. 3. de dol. & contum.* vt ſupradicti
iudices delegati, duo Epiſcopi & Abbas, ea de re cognoſcant
etiam abſẽte Secundo petitore hæreditatis fraternæ, ſi modo
legitimè eum euocauerint ſeruato more & ordine iudiciorũ
C vel procuratorem eius, denuntiationibus ad domum eius affi-
xis, vt fieri ſolet in aliis pluribus cauſis, quemadmodum docet
Obſeruatio 7. ca. 15. vel etiam ad eccleſiam parochialem eius,
latitat, *c. vlt. de dol. & contum. c. a. ex ina, ſ. de cler. no. reſid.* Hæc
eſt huius cauſæ breuis explicatio. At inſcriptionem *c. 4* ſic e-
mendabo ex veteribus, idem Exonienſi & Vinconienſi Epi-
ſcopis & Abbati Fordenſi, non Erephordienſi, quem fuiſſe
Ciſtertienſis ordinis Matthæus Vveſtmonaſterienſis & Mat-
thæus Paris ſcribunt.

Ad cap. Lator V.

LEgendum in inſcriptione huius cap. pro Herfordenſi, Ab-
bati Fordenſi, *vt in cap. proximo ſ.* Etſi autẽ de hoc cap. 5.
ſatis forte videar dixiſſe in cap. 1. hoc tamen addam breuiter.
Si partem hæreditatis aui mei petam à patruo meo, qui eam
D poſſidet ex aſſe, & is, vt me ab ea hereditate planè repellat, ob
iiciat mihi patrem meum, qui auo meo, ſuo patri hæres exſti-
terat pro parte, non fuiſſe legitimum filium, hæc quæſtio na-
talium cum ſit præiudicialis, prius definiri debet, & cũ ſit ſpi-
ritalis à iudice eccleſiaſtico definiri debet, *ſ. cap. 1. 3. & 7. hoc*
tit. & ca. pen. ſ. de ord. cogn. deinde quæſtio hæreditatis definiẽ-
da eſt à iudice ſeculari, diſtinguenda eſt iuriſdictio eccleſiaſti-
ca a ſæculari, & ſuum cuique ius ſeruandum. At quæro cur
non etiam quæſtio natalium diſceptetur à iudice ſæculari cũ
inciderit in quæſtionem de hæreditate, ſiquidem legimus,
eum, qui non poteſt cognoſcere de ſtatu capitis, ſi ea quæſtio
inciderit in quæſtionem de hæreditate, & de ſtatu cognoſcere
poſſe, *l. 3. Cod. de iudic. l. 1. C. de ord. iud.* qua de re nõ poſſum co-
E gnoſcere principaliter, poſſum cognoſcere incidenter. Quid
dicemus? Equidem dicendum, verum quidem hoc eſſe quod
aſtruunt, *d. l. 3. & d. l. 1.* ſi vtraque quæſtio ſit ciuilis, vt in illis
locis, quæ principaliter mouetur & quæ incidit in principa-
lem: at vbi principalis quæſtio ciuilis eſt, ea vero quæ incidit
ſpiritalis, non poteſt vtraque eundem habere iudicem, nec vl-
lo modo, vllóve prætextu ſpiritalis definiri à iudice ſæculari:
cauſa natalium eſt ſpiritalis, putà, ſit ne quis legitimis natali-
bus ortus, quia de matrimonio eſt, ex quo is, de cuius natali-
bus quæritur, legitimè contracto ſe prognatum eſſe dicit. ne-
que enim quiſquam eſt legitimus, niſi qui ex iuſtis nuptiis
prognatus eſt; & vt pater, ita filius legitimus is tantum eſt,
quem

Digitized by Google

quèm legitimæ nuptiæ demonſtrant, *l. 5. de in ius vo. cap. 6. & 7.* ſupra expoſui, *vt cap. 9.*

Ad Cap. Periatum. VIII. & Cap. Referente. X.

CErtum eſt, non poſſe mulietem ptoptet abſentiam mariti, ſi ſeptennio vel longiote tempore maritus abſuerit peregre alij nubere, antequam certum de morte mariti nuntium acceperit, *c. 19. ꝫ. de ſponſal.* Verũ huic iuri hæc adhibetur moderatio in hoc c. 8. ſiue exceptio, niſi, qoæ eſt ſpecies huius cap. maritum Vincentia, vbi ei erat domicilium matrimonij, Conſtantinopolim profectum, ibique degentẽ mulier exſpectauerit iam per decennium, & poſt decẽnium iuſſu Epiſcopi Vincentini à cognatis ſuis admonitus, diu adhuc exſpectatus non venerit, ac dum inſtante muliere quæ dicebat, ſe nõ poſſe amplius illum exſpectare, Epiſcopus permiſerit mulieri alij nubere diſſoluto priori coniugio. Namque hoc caſu poſteriores nuptiæ iuſtæ ſunt, & liberi ex eis procreati iuſti liberi. Hęc eſt ſententia huius ca. 8. Permiſſio eccleſiæ, venia eccleſiæ, iuſtas nuptias & iuſtos liberos facit, *vt c. 10*, ad quod tranſeo, vbi additur etiã, ignorantiam patris, qui ſcilicet per errorem fecit nuptias illicitas, excuſare liberos natos ex huiuſce nuptiis, *vt c. 2. ꝫ. & c. pen. ꝫ. & c. vlt. § pen. de cland. deſp.* At ſi ſciens pater fecerit nuptias cũ ea, quã publicę honeſtatis iuſtitia, vt ait in c. 10. vetat vxorem duci, veluti cum cognata prioris cuiuſdam ſpõſæ ſuæ, *vt c. 3. & 8. ꝫ. de ſponſ. c. 6. in fi. & c. 12. ꝫ. de deſp. impub.* idq; fecerit ſciens, vt dixi, ſine permiſſu & venia eccleſiæ, ex ea coniunctione nati liberi nõ ſunt legitimi, hodie ex concilio Tridentino iudicarentur legitimi, ſi vel ſponſalia cum priore contracta nõ valerẽt, nec poſterior mulier prioris eſſet cognata primo gradu, ſed ſecundo vel tertio, quia vltra primũ gradum noluit concilium Tridentinum iuſtitiæ publicæ honeſtatis impedire nuptias. Olim, ꝙ notãdum, tam latè patebat prohibitio nuptiarum ratione iuſtitię publicæ honeſtatis, quã ratione cognationis vel affinitatis. Nã & veluti affinitas quædam eſt ea neceſſitudo, ſiue propinquitas, quam iuſtitia publicæ honeſtatis inducit. Ea erat, vt definiam breuiter, quæ contrahebatur ex ſponſalib. de futuro coniugio inter ſponſum & cognatos ſponſæ, & retro inter ſponſam & cognatos ſpõſi, nec ſemel contracta diſſoluebatur, nec ſecutis nuptiis inter ſponſos, aut ruptis ſponſalibus, *c. 1. & 2. de ſponſ. in 6.* Nomẽ, vt Aquinas docet, ex eo ducebatur, quod ea iuſtitia ab eccleſia inſtituta eſſet propter honeſtatem: ſed hoc merito, vt dixi, ſuſtulit penè concilium Tridentinum.

Ad Cap. Peruenit. XI.

OStenditur in hoc c. poſt mortem viri & vxoris, qui inter ſe vixerunt ſine querela, ſine animi læſura, quibuſq; viuis de eorum matrimonio nemo controuerſiam mouit, acſi non eſſet legitimũ, quod in eccleſia legitimè celebratum erat. Poteſt aliquid legitimè fieri, & tamen non eſt legitimum. Legitimè conſtabat eos celebraſſe matrimoniũ palã in cõſpectu eccleſiæ ſolemnib. omnibus adhibitis, ſed & nemo quamdiu vixerant, id non fuiſſe legitimum dixit. Et ita quidem ſi rectè habeat, poſt mortẽ illorum, vt hic oſtenditur, non poteſt quæri de filiis an legitimi ſint, quod & in fine *c. 7.* ſignificatur dum ait, *ſatis incongruum videri, vt defunctæ mulieris matrimonium impetatur, quod ea viuente nõ fuit impetitum.* Nec temerè igitur audiendi ſunt qui id impetunt, ne fortè probent per quam euidẽter, ne matrimoniũ quidem vllum inter eos fuiſſe *vt in c. 7.* inter Primum & vxorẽ alienam, vel niſi probent ſcientes prudentéſque, cognatos coiiſſe in matrimonium illicitum & inceſtum, & poteſt hic caſus trahi *ad ca. 5. ꝫ.* Reſtat vt inſcriptio reſtituatur quæ deeſt huic c. hoc modo: *Idem Vinconienſi Epiſcopo & Abbati*, deeſt in veterib. libris, nomen monaſterij. Breuiter igitur, vt repetam, ſententia huius c. hæc eſt; poſt mortem viri & vxoris, quorum matrimonium, ꝙ legitimè factum erat, quamdiu vixerunt nemo impugnauit tanquam non eſſet legitimum; ea de re quæri non poteſt, & nec de liberis igitur ex eo matrimonio natis, an ſint legitimi. quod etiam ſignifi-

A catur in fine *c. 7.* dum ait, ſatis incongruum videri, & abſurdũ, vt defunctæ mulieris matrimoniũ impetatur, quod ea viuente non fuit impetitum. Potuiſſet viuo vtroque coniuge, vel etiã altero tantum fortè viuo, matrimonium accuſari, quaſi nõ legitimum, etiamſi legitimè factum eſſet. Nam etſi factũ ſit legitimè, potuit tamen nõ eſſe legitimũ; vt de baptiſmo Donatiſtarum B. Auguſtinus ſcribit *cap. 5. de baptiſm. contra Donatiſt.* baptiſmum eorũ eſſe legitimum, ſed non fieri legitimè. At, vt definitur in hoc ca. non ſunt audiendi qui accuſant matrimonium legitimè factum poſt coniugum mortẽ, ꝙ eis ſuperſtitib. nemo accuſauit quaſi illegitimum, fortè vt filiũ vel filiam ex eo matrimonio natum, natámve repellant à parẽtum bonis, quoniam ſeriùs accedunt ad accuſationem, aliquando tamen, quod non poteſt negari, eos audiri conſtat *ex c. 5. 7. & pẽ. hoc tit.* vt putà, ſi adulterio eos, non matrimonio coniunctos B fuiſſe dicant, quamquam id etiam hoc caſu ſatisfiat incongrue. vt ait *in dict. cap. 7.*

Ad Cap. Per tuas. XII.

LVcius Titius, ex Seia quam habuit in concubinatu, vt vicinorum opinio ferebat, ſuſcepit filium. pòſt dimiſſa Seia, duxit vxorẽ Caiam, & mox Caia defuncta, Semproniam. Seia quoque, quam dimiſerat nupſit alteri. At poſteà Lucius Titius iuratus affirmauit, Seiam ſibi non concubinam, ſed legitimam vxorem fuiſſe, & teſtamento filium ex ea ſuſceptum heredem inſtituit, & filium legitimum nominauit. Idem fortè & Seia dicebat. Et ſtandum videtur eſſe verbo viri & mulieris, vt in ſpecie *c. 3. ꝫ.* Quod tamen in propoſita ſpecie dici non poteſt, C quia etſi verbotenus id dixerit, re tamen ipſa Lucius Titius aliam vxorem ducendo viua Seia, & Seia alij nubendo, negarunt ſe matrimonio fuiſſe cõiunctos. Vnde nec ſolo hoc argumento filius cenſetur eſſe legitimus, quòd dixerint, eum eſſe legitimum *vt l. non nudis, C. de proba.* ſed quia filius ipſe productis teſtibus idoneis, probauit, Lucium Titium patrem ſuum Seiæ matri ſuæ palam in conſpecto eccleſiæ fidem dediſſe. vel de præſenti coniugio, vel de futuro. nihil refert, videlicet ſi, vt in hac ſpecie, fidẽ de futuro coniugio ſecutus ſit concubitus, quia & ſponſalia de futuro pro matrimonio habentur ſecuto cõcubitu, non minus quàm ſponſalia de præſenti, *ca. 15. 21. 30. ꝫ. de ſponſal. c. 3. de condit. appoſ. c. 2. 3. 4. de coniug. ſeru.* Eſt elegãs quæſtio huius cap.

D *Ad Cap. Per venerabilem. XIII.*

CElebertima eſt hæc conſtitutio; Quidã nobilis dominus Montis Peſſulani in Gallia Narbonenſi, quæ nouiſſimè appellata Dokia vel Landokia, quod diutiſſimi eam Gotthi inſederint, dimiſſa vxore legitima, aliam ſuperinduxit, ex qua liberos procreatos, quia adulterini erãt demiſſiuè poſtulabat ab Innocentio, legitimos fieri, vt ſibi heredes eſſe poſſent. Cui priuſquam reſpondeat Pontifex, docet, ius ſibi eſſe faciendi legitimos liberos, non tantum ſuſceptos ex concubinatu, qui propriè dicuntur naturales, vel nothi, non ceteri, ſed etiam ſuſceptos ex adulterio, qui naturales nõ ſunt, vel nothi, & non tãtum ad actus ſpirituales, putà vt Presbyteri & Epiſcopi fieri poſſint, ſed etiã ad ſeculares ſiue temporales. vt loquitur, puta vt honoribus ſecularib. fungi poſſint, & vt parentib ſuis heredes exſiſtere poſſint. Quod tamen ſibi ſoli Principes adrogaE bant, vt poſſent legitimos facere ad actiones ſeculares. Sed argumentatur Pontifex à maiori ad minus hoc modo. Si Pontifex poteſt aliquem legitimũ facere ad actus ſpirituales, veluti ad Epiſcopatum obtinendum, qui actus longè pręſtantiores ſunt, & ad actus ſeculares igitur. quæ tamen argumentatio ſępe fallit in confirmando. Neque enim ita rectè efficies: Poteſt præſes prouinciæ gladio animaduertere. Deportare in inſulã igitur. Hæc enim concluſio eſt falſa: nec quod in aliis licet maius, ſemper etiam licet minus, *l. 6. §. qui vniuerſas de off. præſid. l. 6. de interdict. & relega.* Argumentum etiam Pontifex à ſimilibus hoc modo: Similia hæc ſunt, Epiſcopum filiumfamilias fieri ſui iuris, Epiſcopum ex ſeruo fieri liberum, & Epiſcopum ex illegitimo fieri legitimũ. Atqui Epiſcopus ex filiofamilias

fit ſui

ſit ſui ioris,vt conſtat *ex Nou.Iuſtin.*81.Epiſcopus vel Presby-
ter aut Diaconus, quem ſciens prudénſque Epiſcopus fecit
Presbyterum aut Diaconum,ex ſeruo ſit liber,etiamſi id fece-
rit ignorante domino.cui tamẽ damnũ exſarcire debet, *can. ſi
ſeruum abſente*,54.*diſt.* cõtra quam definitur *in Nouel.*123. cuius
ſtatim ſententia ſubiicitur *d.can.ſi ſeruum abſente.*Ergo Epiſco-
pus,vel Presbyter,vel Diaconus ex illegitimo etiã fiet omni-
no legitimus,qui factus erit Epiſcopus vel Presbyter vel Dia-
conus.Hoc nihil aliud eſt,quã ſi dicas, eum, qui factus eſt le-
gitimus ad actus eccleſiaſticos,etiã ad actus huius ſeculi eadẽ
opera factum legitimum videri & dum illud præſtat Põtifex
& concedit,& hoc eum conceſſiſſe videri. Deniq; conſequẽs
eſt,vt qui illud poteſt & hoc quoque poſſe. Adhæc Innocen-
tius III.in hoc c.adiicit,ſaltem in eccleſia & S. Petri patrimo-
nio,in quo ipſe eſt non tantum ſummus Pontifex, ſed etiam
ſummus Princeps,ſibi,tanquam Principi,filios illegitimos le-
gitimos facere licere.etiã ad ſeculares actus.Patrimoniũ illud
S.Petri,quod vocant, pars Hetruriæ eſt,quam Mathildis Co-
mitiſſa donauit Rom. Pontifici. de qua donatione nonnihil
Accurſius ſcribit *in l.ſed & ſi ſuſceperis,§.pen.in verbo,modica,de
iudic.* Idem ſibi nõ licere Innocentius fatetur in aliorum do-
minio vel territorio,in aliis regionibus,niſi ex caſu, inquit,ex
accidenti, puta ſi eo nomine adeatur & rogetur, vt aliquem
faciat legitimum ad ſecularia negotia exercenda, ſeculariáve
iura obtinenda. quemadmodum & initio proponitur, illum
fuiſſe rogatum à nobili illo Montis Peſſulani,vt filium, quem
ex adulterio creauerat,donaret legitimis natalib. Idque nobi-
lis ille ſubiectiſſimè poſtulauit ſibi dari ad exẽplum Philippi
Augusti Francorum Regis, cui idem Pontifex, cùm dimiſſa
vxore legitima Ingeberga, ſorore regis Dalmatiæ, duxiſſet in
matrimonium Mariam filiam ducis Bohemiæ, & ex ea ſuſce-
piſſet Philippum & Mariam,ſpeciali beneficio hoc indulſerat,
vt etſi Philippus & Maria legitimi non eſſent, qui nati erant
ex poſteriore vxore, viua priore, (& ex adulterio igitur po-
tiùs quàm ex matrimonio)quam & poſtea rex Philippus redu-
cere coactus eſt reiecta Maria.Frãcorum regno ob eam cauſ-
ſam ſacris interdicto,legitimi tamen cenſerẽtur & eſſent, cu-
ius indulgẽtiæ formula exiſtat in regiſtro Innocẽtij III. quod
penes me eſt.Philippus ille poſteà fuit Comes Bononię in Bel
gica & Maria nupſit Comiti Louanienſi,id eſt, Comiti Bra-
bantiæ.Philippus autem Auguſtus ex Iſabella prima omnium
vxore,quam duxerat,antequam perueniret ad regnũ,filia Co-
mitis Pannoniæ ſuſcepit Ludouicũ VIII.qui tanquã primoge-
nitus ei ſucceſſit in regno,ex quo deinde ortus eſt S. Ludoui-
cus.Nobilis ille vtebatur exẽplo ſupradicto ad hũc modum:
Philippus Auguſtus dimiſſa vxore legitima duxit aliã.& ex ea
liberos ſuſcepit,quos tu legitimos feciſti: peto vt etiã liberos,
quos ſuſcepi ex ea muliere,quã ſuperinduxi, viua priore à me
dimiſſa,facias legitimos.Eadẽ videbatur eſſe cauſſa vtriuſque.
At Pontifex hoc loco docet, longè aliã eſſe cauſſam regis Frã-
corum,aliã illius nobilis. Nam Rex Francorum in ſpiritualib.
alium ſuperiorem nõ agnoſcit,quã Romanum Epiſcopum,in
temporalib.neminem,nec Romanũ Epiſcopum,nec Impera-
torem,ꝙ priuilegium etiam habere regem Hiſpaniarũ Scho-
liaſtes tentat *in c. Adrianus 63.diſt.* Et idem alij priuilegium
habere Rempubl.Venetorũ affirmant.At nobilis ille in ſpiri-
tualib.atque etiam temporalib.ſuperiorẽ,ſine cuius offenſa &
iniuria non potuit hac de re illo prætèrito adire Rom. Ponti-
ficem,habuit Epiſcopum Magalonenſem, ſic dictũ ab inſula
Magalona,vbi eccleſia Epiſcopalis etiã hodie è regione Mon-
tis Peſſulani,qui fit, vt hodie dicatur Epiſcopus Peſſulanus,
quam ciuitatẽ falſo Volaterranus ſcribit eſſe Agathopolin,eſt
enim Agathopolis quæ hodie vulgo Abda,ciuitas etiam Epi-
ſcopalis.Debuit ergo ille nobilis hac de re adire Epiſcopũ Ma-
galonenſem,non Rom.Pontificem.Item Rex Franciæ dimiſit
Indebergam ex ſententia Gulielmi Rhemẽſis Archiepiſcopi,
& Cardinalis S.Sabinæ,& in Francia legati Rom. Pontificis,
qui Archiepiſcopus auunculus erat regis: At ille nobilis di-
miſit legitimã vxorem,ſua auctoritate per quam temerè, ſine
iudicio eccleſiæ.Item Rex poſt dimiſſam Ingebergam, non-
quã fuit prohibitus aliã vxorem ducere: nobilis ille fuit pro-
hibitus,nec paruit eccleſiæ. Ac præterea ex cauſſa,vel obtentu

A affinitatis teſtib. aliquatenus comprobatæ apud Rhemenſem
Archiepiſcopum Rex Ingebergã dimittere iuſſus eſt,quę ſen-
tentia quidem reſciſſa eſt à Rom.Pontifice, ſed ob id ſolum,
quod lata eſſet nõ obſeruato ordine iudiciorũ, non vitio quo-
dam ipſius cauſſæ, ſiue litis, manifeſto: at nobilis ille nullam
diuortij cauſſam,vel ſpeciẽ iuſtam habuit vel allegauit,ac pla-
nè igitur adulteriũ eſt manifeſtum, ꝙ cum alia muliere fecit,
quæ res non ſoluit prius matrimonium.niſi ꝙ ad lectum, cui
facta eſt iniuria, ſiquidẽ hoc adulterio a viro commiſſo vxor
ab eo ſeiungi debet. nam hæc ſeparatio fit quod ad lectum
duntaxat,integro manẽte iure matrimonij,*c.4.ꝫ.de eo qui dux.
in matr.c.9.§.de ſponſal.can.qualis,30.q.5.* Ex iis verò apparet,
maiorem eſſe rationem,liberos regis Philippi ex ſecũdo quaſi
matrimonio donare iure legitimorũ liberorum,quàm liberos
illius nobilis, quia hos conſtabat eſſe illegitimos, id eſt, adul-
terinos: de liberis Regis iuſta fuit dubitandi ratio. Vnde &
B liberis illius nobilis Innocentius denegat iuſtorum liberorum
ius,fretus eo,quod etiã lex Dei manzerem, vt loquitur,& ſpu-
rium(idem vtroque nomine ſignificatur,deteſtatur & abhor-
ret, puta natum ex probroſo & lege diuina damnato coitu, &
deteſtatur adeo,vt vetet tanquam immundum ingredi in ec-
cleſiã Domini vſque ad decimã generationem,id eſt, nunquã
ingredi,*Deut.*23.vbi etiam manzer appellatur Hebraico voca-
bulo. At multum intereſt,ea lingua Manzur, vel Mãſur dicas,
vel Manzer,vt Cedrinus docet in theſauro:nam manzer eſt is
quem diximus: manzur eſt qui Græcè λυ[illegible] dicitur, vt
apud Cedrinum legendum eſſe,conſtat ex Anaſtaſio Biblio-
thecario,id eſt,redemptus. Spurios quoque non poſſe promo-
ueri ad ſacros ordines conſtat ſine venia magni Pontificis, ex
cap. conſuluit ꝫ.de ſeru.non ordin.cap.pen.ꝫ.de fil.presbyt. Conſtat
C etiam iure ciuili non eſſe eos paſcendos à patre,*Nou.*89.*§.vlt.*
quod tamen probari nõ videtur *in cap.5.in fine,de eo qui dux. in
matrim.*Et ſanè non probatur in iis,qui ex ſtupro nati ſunt, ex
libero lectulo,ex volgiuaga Venere,ex ſcorto. nam ſi ex adul-
terio,puta viua vxore legitima.vel ex inceſtu, Nouellam Iu-
ſtiniani potius eſſe ſequendam Baldus opinatur rectè *in Auth.
ex complexu.C.de inceſt.nupt.* Quamobrem rectè dixeris, quod
datur legitimis *in c.2.ꝫ.*puta, vt non tantum parẽtib. heredes
exſiſtant,ſed etiam vt ab eis alantur,ex contrario ſenſu vtcun-
que illegitimis,non quibuſcunque, ſed adulterinis vel ince-
ſtis denegandum eſſe.Et hæc dicimus tantum de patre,ſi quę-
ratur an pater illegitimos alere debeat.Nam vt ad matris he-
reditatem illegitimi admittuntur,*l.1.ſi ſuſpect.t.§.1.de inoff.teſt.
§.pen.Inſtitu.de Senatuſconſ.Orphic.*ita à matre paſcendi & ex-
hibendi eſſe videntur. Verum, quod notandum, vt matri he-
D redes exſiſtant, id datum tantum eſt ſpuriis, id eſt, nothis, ex
vulgiuaga Venerę natis,non adulterinis vel inceſtis. Ergo &
quod inde ſequitur, vt à matre exhibeantur ſpurij, non vide-
tur eſſe producẽdum ad adulterinos vel inceſtos. Ad rem, vbi
ſatis oſtendit Pontifex in hoc c.ſpuriorum(quo nomine etiam
intelligit ſuſceptos ex adulterio,vt patet ex ſpecie in hoc cap.
propoſita,quæ eſt de adulterinis.& multo magis ſuſceptos ex
inceſtu)deterrimã cõditionem eſſe,quod lex Dei eos abhor-
reat & vetet ingredi in eccleſiam,quod nõ poſſint promoue-
ri ad ſacros ordines,quod iure ciuili exhibendi non ſint: tan-
dem ſtatuit,eos temerè producendos non eſſe ad ius dignita-
témque legitimorum liberorum. De naturalibus vel nothis
non loquitur in hoc cap.hi ſunt qui ex concubinatu, quæ coi-
tio olim erat legitima,naſcuntur,qui etſi ipſi non ſunt legiti-
E mi,tamen facilè variiſque modis legitimi fieri poſſunt, qui re-
feruntur in Nouel. Iuſtiniani: ſed loquitur de ſpuriis, quos &
Hebraicè *manzeres* vocat.hi ſunt qui ex adulterio, vel ſtupro,
vel ex inceſtu naſcuntur,nec facilè aut temerè legitimi fiunt.
Adaptat præterea Pontifex quoſdam ſacræ Scripturæ locos in
hoc c.ad ſedẽ Romanam,vt oſtẽdat ab omnib. eminentẽ eius
poteſtatẽ,ſic & locum illum vnicum eſſe,quẽ elegerit Domi-
nus, etiam eius rei confirmandæ gratia allato eo quod vulgo
fertur de S.Petro,nec tamẽ conſentit cum hiſtoria Eccleſiaſti-
ca,& vnum etiam dũtaxat teſtem,habet Ambroſium *epiſt.* 32.
Petrũ paſſionis euitandæ cauſſa hortãtib.fratrib. Roma egre-
dientem noctu vidiſſe Dominum,& in eam ingredientem,
eumq; rogaſſe Dominũ,quò vadis?& reſpõſũ accepiſſe,Venio
Romam

Romam iterum crucifigi,& mox Petrum intelligentem id ad ſuam crucem pertinere,quam & Dominus, vt eſt apertè ſcriptū in Euangelio Ioannis,quem locum nō eſt quod cauillemur,Petrum dixerat ſubiturum, in Vrbem rediiſſe. Quorſum enim hoc,inquit Pontifex,niſi Romā locum eſſe quem elegit Dominus? Norant etiam ex hoc c. regem ipſum, qui neminē ſuperiorem cognoſcit,filios ſuos illegitimos,legitimos facere poſſe,non tanquā patrem filios,ſed tanquā principem ſubditos,vt hodie etiā filius,vel frater regis cùm ſcribit ad regē,vel fratrem,ſe ſubditum eius vocat : immò & mater : hoc mitto, quia refertur tantum hoc c.hanc quorundam Dd.ſcilicet opinionem eſſe,vt verba illa indicant,*in quo videretur aliquib.quod per ſeipſum,non tanquam pater cum filiis,ſed tāquam princeps cum ſubditis,&c.* Quamobrem & tutius eſſe cenſeo Romanū adiſe Pontificem.

Ad Cap. Penultim.

MAter quæ gerebat tutelam filij impuberis à poſſeſſore inuito petiit hereditatem , quæ ab auo ad patrem eius, maritū ſuum peruenerat,& à patre ad filium ſucceſſionis iure. Excipit poſſeſſor,patrē pupilli ſui nō fuiſſe legitimū heredem aui patris ſui eo quod ex adulterio auus eum ſuſcepiſſet.puta ex alia muliere cum ea cōtractis nuptiis viua priore vxore, & palam in conſpectu eccleſiæ Rectè decernit Pontifex, ignorantiam mulieris popillum excuſare, ignorantiam ſecundæ vxoris,*vt in cap.2.& c.10.ȝ.c.vl.§.pen.de cland. deſponſ.* & ideo pupillum eſſe legitimum.

Ad Cap. Vltim.

EſT hoc c.quod & Scholiaſtes notat,pars *ca.pen.ȝ.de diuor.* quo cum conſtituiſſet.baptiſma non diſſoluere matrimonium ritè contractū inter paganos paganorum more,etiamſi eo gradu cognationis iuncti ſunt, quo Chriſtianis matrimonium cōtrahere inter ſe non licet,*vt c.4.ȝ.de conſang.& aff.*& ſobolem quoque eorum eſſe legitimam,hoc loco definitur.

AD TITVLVM XVIII.

Qui matrimonium accuſare poſſunt , vel contra illud teſtificari. D
Ad Cap. I. II. IV. Pen. & Vltim.

QVANTVM apparet ex verbis huius tituli hic tit. eſt de accuſatoribus, qui matrimonium aut nullum,aut non legitimum eſſe arguunt, & de teſtibus,qui contra matrimonium producūtur. Idoneos & legitimos tam hos quam illos eſſe oportet,*cap.1.hoc tit.* alioqui remouentur & repellūtur:vt qui tempore contracti matrimonij cauſſam ,legitimā impediendi matrimonium ſciuerunt & occultauerunt , maximè eccleſiæ bannis ſiue denuntiationib.ſolemnibus commoniti,quia non ſunt idonei,repelluntur,*c.vlt.ȝ.hoc tit.c.8.de teſtib.in 1.collect.c. qui matrimon. accuſ. in eadem 1.collect.* vbi & cum dixiſſet , graue eſſe ,eos audire, quos tēpore contracti matrimonij impedimentum ſciuiſſe & ſiluiſſe conſtiterit, ſubiicit ſatis elegantē rationem ,quia tolerabilius eſt,aliquos contra ſtatuta hominū copulatos ita relinquere copulatos.quam coniunctos,quoslibet cōtra ſtatuta Domini ſeparare,quæ verba etiā vſurpat Innoc. *in cap.vlt.de teſtib.in 4.collect.& in Decretali quadam* quam habemus,directa ad Comitem Niuernieſem. Quib.autem tempore contracti matrimonij incognita erat cauſſa impediendi matrimonij vt qui tū neſciebant,quæ eſt ſpecies *in ca.*1.generum à ſocero imbutum fuiſſe lauacro,quæ cauſſa olim fuit idonea impediendi matrimonij inter ſuſceptum & filiā ſuſceptoris,*c.1.3.& pen.ȝ.de cogn.ſpir.c.1.eod ti.in 6.can.poſt ſuſceptum,c.vn.non oportet,30.qu.3.* hi vero ad accuſandum vel teſtimonium ferendum contra matrimonium , quia idonei nec ſuſpecti ſunt,admittuntur,& quod ſingulare eſſe videtur, re- E

Iac.Cuiac.Decret.

A cipiuntur etiam hi teſtes *μονομερῶς,id eſt,* altera patre abſente, *c.1.huius tit.* Item qui non voce propria,ſed per tabellā coniectam inceſtā huic rei forte paratam accuſant matrimonium vel contra matrimonium teſtimonium dicunt, non ſunt idonei,*c.2.hoc tit.can.per ſcripta,2.q.8.cā.abſēte 3.q.9* qui voce propria,ſunt idonei. Tabella occultat ſæpe vitioſam & calūnioſam accuſationē. Et inde rectè,*l.vlt.C.de accuſat.* vt accuſatores ipſi in iudicium veniant,vt igitur per ſe accuſent, non per procuratorem,*vt l.tunc conuenit,C.eod.tit.l.pen.§.vlt.de pub.iud.* non etiam per tabellam, quod tamen audio fieri in Hiſpania, & vexari vehemēter homines,ſumpto tantum argumento ex tabella,quam quis in ciſtam,quæ huic rei parata eſt,coniecerit,quod eſt contra ius omne diuinum & humanum. Non eſt etiā vox eius,qui ſuum ipſe matrimoniū accuſat, ab eo ſe ex-

B pedire cupiēs & ad aliud peruenire,admittenda *ca.2.in prima collect.c 2 eod.tit.in ſecunda.* Vnde & ex ſententia *,cap.4.huius t.* puella,cui quis fidem dederat impuberi , & quā puberem factam poſtea viriauit,cognouitque ſæpius,non admittitur , ſi dicat & probet,ſe ab initio non conſenſiſſe, quia etiamſi hoc verum eſt,tamen confirmatio matrimonij ſatis demōſtrat, in eo diſſenſu eam nō perſeueraſſe,quæ libēter ſe præbuit viro, ante pubertatem & concubitum potuit diſſentire vel allegare diſſenſum,nō poſt concubitum,quia nec alio quocunq; prætexto matrimonium impetere.incuſare,impugnare poteſt,*ca. 15.21.30.ȝ.de ſponſ.ca.6.ȝ.de cōdit.appoſ.c.7.de deſponſ. impub.* Vnum omiſi.quod nunc reponam,quod dicimus de iis, quib. incognitum erat impedimētum tempore contracti matrimonij,vel poſt contractum matrimonium,ſi id accuſent cognito

C impedimento,vel ſi contra illud teſtimoniū dicant , idoneos eſſe accuſatores & idoneos teſtes,& audiri atque recipi,idem omnino dicendum eſt de iis, quib. cognitū erat impedimentum ſi tēpore contracti matrimonij peregre abfuerint, vel ſi tunc temporis per valetudinem matrimonium coarguere non potuerint,*c.vlt.ȝ.hoc tit.* His nunc addamus,idoneum ſe accuſatorem nō eſſe matrimonij, etiā illum ſatis euidenter oſtendere,qui accepta pecunia paratū ſe eſſe dicit ab accuſatione deſiſtere.*c.pen.ȝ.hoc tit.* qui & omnimodo repellēdus,quia , vt ibi ait.non eſt indulgendum malitiis hominum quod ſumpſit *ex l.in fundo, de rei vind.* Paucis complexus ſum omnia capitula huius tituli,excepto cap. 3.de quo deinceps dicendum.

Ad Cap. Videtur. III.

HOc c.pars eſt,*can.videtur,35.q.6.* ex qua intelligimus, in caſu matrimonij cum queritur,iuſtū ſit necne,& an vlla ſubſit ratione cognationis vllius cauſſa impediendi vel dirimendi matrimonij,iure ſingulari hoc eſſe receptum , vt parētes & fratres & cognati vtriuſque ſexus ſint idonei , quia nulli ſunt, qui de cognatione rectius teſtimoniū ferre poſſunt, vel de matrimonio,proptereaque matrimonium ſine cōſenſu parentū non fit, in quorum poteſtate ſunt ij,qui coeunt , immo nec à puella plerumque ſine conſenſu cognatorum , *vt l.viduæ,l.in coniunctione,C.de nupt.can.1.30.q.5.c.1.de deſpōſ.impub.in tertia collectione.* Et quod ait in hoc c.3.legibus eſſe comprobatum , vt propinqui & neceſſarij teſtes recipiantur in cauſſa matrimonij, hoc, inquam,legibus eſſe comprobatum, petendum puto eſſe ex eo , quod & propinqui neceſſariique

E matrimonij violati , idonei , aut maxime idonei accuſatores ſunt.*l.quamuis,C.ad l.Iul.de adult.*& matrimonij illegitimi cur non etiam ſimiliter ? Eadem vero eſt conditio accuſatorū & teſtium, qui teſtificari poſſunt , etiam accuſare vel denuntiare poſſunt , ac ſimiliter,qui non poſſunt teſtificari , nec accuſare : & retro,qui non poſſunt accuſare,nec teſtificari,nam & accuſator,vel denuntiator habetur quodammodo pro vno teſte,*c.4.ſup.de teſtibus.* quod tamen vti ſit accipiendum rectiſſime declaratur *in cap.1.de conſang.& affin.in quarta collectione* Et vt tabellæ teſtis fides non habetur,ſed teſti,teſti,inquam,non teſtimonio , quia teſtis ipſe producendus , teſtes ipſi producendi,non dicta tātum eorum recitanda ſunt,& hoc eſt,quod dicitur, teſtibus non teſtimoniis eſſe credendum,non tabellis *l.3.§.idem Diuus.de teſtib.& Nou.73.& c.tua nos,ſup. de cohab. cler.*

cler. & mul. Ita tabellæ accuſatoris non comparentis nulla habetur ratio, inducitur tamen ex ea re præſumptio qualis qualis, *c. 2. hoc tit.* ſicut & ex teſtimonio vnius hominis, *ca. 22. ī. de teſtib.* iureiurando præſtito, *cap. cū in tua, de ſponſal. c. conſanguinei, de ſent. & re iud. & can. 5. 35. q. 6. & in c. 5. de conſang. & affin. in quarta collectione*, in cauſſa matrimonij, inquit, quod ad quędā attinet, laxius proceditur, dum ad teſtimoniū etiā domeſtici & affines admittuntur. Vbi domeſtici non ſunt, quos accuſator de domo ſua producit, qui teſtes non ſunt idonei, *cap. in literis, ī. de teſtib. l. pen. eod. tit.* quia, vt Cicero ait, muti accuſatores ſuot: ſed illo loco domeſtici, id eſt, cognati, vt rectè Tancredus interpretatur. Nā vt dominus à Latinis auctoribus accipitur pro cognatione ſiue familia, gente: ita domeſtici pro cognatis. Addit in *d. cap.* 1. ſimiliter largius ſiue extra ordinem hoc eſſe receptum in cauſſis matrimonij, vt de auditione teſtimonium admittatur, qua de re diximus ſatis *in c. 7. ī. de cōſan. & affin.* Cauſſa horum eſt fauor nuptiarum, quia, vt ait in fine huius cap. 3. matrimonium fauorabilis res eſt, *& in c. vlt. ī. de condit. appoſ.* Fauore nuptiarum teſtimonium de auditione recipitur. Fauore nuptiarum cognati & affines teſtes recipiuntur, & ab eo, quod dicitur, patrem non eſſe idoneum teſtem in cauſſa filij, vel contra filium in cauſſa patris, *l. 9. de teſtib.* vt hic proponitur, excipitur in cauſſa matrimonij coniungendi vel diſiungendi, & id pertinere dicitur ad alios contractus, aliáve negotia, & ad cauſſas criminales. Fauore item nuptiarū turpis vel impoſſibilis conditio non vitiat nuptias, *cap. vlt. de condit. appoſ.* Fauore nuptiarum non recipiuntur teſtes impugnandis nuptiis prætextu cognationis, niſi qui diſtinctè, enucleate, & nominatim gradus cognationis, quam allegant, perſonáſque deſignant. Eſt & alius fauor nuptiarum, *in l. Caius, in fine, ſolut. matrim.*

AD TITVLVM XIX.

De diuortiis. Ad Cap. I. II. IV. V.

DIVORTII appellatio latius patet in hoc iure, quam in iure ciuili. Nam iure ciuili id tantum diuortium dicitur, quod dirimit omnino & ſoluit matrimonium; hoc iure etiam id diuortium dicitur, quod matrimonium non ſoluit, ſed maritos tantum ſeparat ſeorſim, alium ab alio, id eſt, quod conſuetudinem ſoluit, & ſocietatem vitæ, ſocietatem cubilis & menſæ, non ius matrimonij. Inter hæc duo genera diuortij ſatis apparet quanta ſit differentia. Nam diuortio ſoluto matrimonio liberum eſt viro & mulieri aliud cum alio aliáve contrahere matrimonium: diuortio autem ſoluta ſola conſuetudine, & vſu lecti genialis, ſaluo manente matrimonio, non licet cuiquam ex coniugib. quandiu coniux alter viuit, de alio cogitare matrimonio. Immò & quibuſdam caſib. nec mortuo altero ſuperſtiti cum vllo alio connubium eſt. Hæc omnia exemplis appoſitis operæ eſt vt clara faciam atque perſpicua. Ponam tria vel quatuor exempla, in primis diuortij, quo ſeparantur coniuges integro manente matrimonio. Si vitæ mariti vxor inſidiata ſit, ſi immiſerit ſicarium qui eum interficeret, & ille contra ſe defendendo aliquem ex eis interfecerit, ex hac cauſſa domo foras exigere vxorem poteſt, ea tamen lege & conditione, vt quandiu illa vixerit ipſe aliam vxorem ducere nō poſſit: quia non ſeparatio illa ſed mors ſola matrimonium diſſoluere poteſt: illa autem vt nec poſt mortem viri ſui alij cuiquam vnquam nubere poſſit, denique vt viuat perpetuo cœlibem vitam, quæ id auſa eſt in maritum. quæ eſt ſentētia *c. 1. huius tit.* q. exſtat etiam in *can. ſi qua mulier. 35. q. 1.* Ex cōcilio apud Vermeriā, cui interfuit Pipinus Rex, vt eſt in inſcriptione *can. ſi quis ingenuus, 29. q. 2.* Et, vt hoc admoneam, quo cæcutiunt multi, nihil refert Vermeriam ſcribas, an Vormatiam, vtroque nomine Vangionum ciuitas ſignificatur, vbi & Pipinum habuiſſe conciliū ferè omnes hiſtorici narrant. Idem verò fieri conſtat dimiſſa vxore propter adulterium, nempè vt A vir poſt mortem eius aliam ducere poſſit. non ea viua, nam matrimonium non ſoluitur: mulier autem poſt mortem viri alij nubere non poſſit, ſed ſine ſpe coniugij permaneat, *ex can. his verò. 32. q. 6.* Sequitur alterum exemplum *in c. 2.* Vxor propter facinus ſiue crimen aliud quam adulterium, cui deditus maritus ſit, veluti ob furandi vel latrocinandi conſuetudinem, non poteſt à viro diſcedere, niſi vir ad idem facinus eam pertrahere, & fidem eius, vt ait, timorémque erga Deum, quem ei pietas & religio attribuit, corrumpere nitatur. Quo etiam caſu corpora tantum ſeparantur, matrimonium ſtabile ratúmque permanet. Idemque dicēdum eſt de vxore ſi ea maleficio dedita fuerit, corrigenda enim, & ab eo maleficio deterrenda, nō dimittenda eſt. Crimē adulterij ſemper excipio. cuius ratione certum eſt vxorem aut virum dimitti poſſe. Vxorem, inquam niſi & ipſe vir eodem crimine arguatur quod admiſerit ante vel poſt dimiſſam vxorem, *c. pē. & vlt. ī. de adult. can. 1. 32. q. 6.* B *l. ſi vxor, §. iudex, ad l. Iul. de adult.* cuius §. verba digna ſunt quę memoriæ addiſcantur, quæ verba §. *iudex*, eſſe ex edicto Antonini in Codice Gregoriano B. Auguſtinus ſcribit *in libro de bono coniugali*, & refert eadem verba. His etiā adde *c. 4. & 5. huius tit.* Et notandum valde eſt quod ait *in c. 5.* eum, qui ex cauſſa adulterij dimiſit vxorē eam domum reducere debere ſi & ipſe poſt diſſidium in idem crimen inciderit, etiam poſt diſſidium vel ſeparationem corporum adulterium committi, quia, quod eſt tertium exemplum, coniuges ſeparantur in hoc tantum, vt ſeorſim habitent, non vt ius matrimonij ſoluatur, non vt matrimonio honorem habere deſināt. Et, vt dicitur *in c. 13. ī. qui fil. ſint leg.* matrimonij violatio matrimonium nō violat, quod ἀξίωμα eſſe videbitur, niſi ita accipias matrimonij violationē i. adulteriū non violare, non diſſoluere vinculum matrimonij. C

Ad Cap. III. VI. VII. Pen. & Vltim.

SEquitur vt dicamus de diuortio quod omnino ius matrimonij diſſoluit. id vero fit iudicio eccleſiæ vel Epiſcopi ex cauſſa cognationis vel affinitatis, quę poſt contractum matrimonium, vel per accuſatorem certum eccleſię probata fuerit, vel quod publicè nota in eccleſia eſſe cœperit etiā ſine accuſatore. ex hac cauſſa verum diuortium fieri poteſt, officio arbitrióque Epiſcopi, *c. 3. hoc tit.* Idem vero facio, & feci iam ante ſæpius iudicium eccleſiæ & iudicium Epiſcopi, *vt ca. 2. ī. de matrim. contr. interd. eccl.* quia nihil poteſt Epiſcopus ſolus, ſine conſilio fratrum, ſine conſilio eccleſię ſiue conſilio Capituli, *cap. 3. ī. hoc ti. c. pen. 15. q. 7.* Capitulū dicitur eſſe ſenatus eccleſiæ à B. Hieronymo & Ioanne Romano Epiſcopo. Et notandū D *ex eod. cap. 3. huius tit.* nec ſi publica & notiſſima ſit cognatio & affinitas, quæ verſatur inter coniuges, poſſe vxorem temerè à viro dimitti ſine iudicio eccleſiæ, *vt c. 13. ī. de ſponſ. c. 12. in fin. de deſponſ. impub.* temerè dimiſſam in integrū reſtituendā eſſe. qua de ſpecie reſtitutionis in integrum quibus caſibus cōcedēda ſit fuſius tractauimus *in c. 13. de reſtit. ſpol.* vbi eſt proprius locus. Interim ad hāc ſpeciē pertinet *in hoc tit. c. 6. & 7.* in quo tamen hæc potiſſimum quæſtio vertitur, an propter hæreſin, in quam vir dilapſus eſt, vxor ab eo diſcedere poſſit, vel cōtra? q. ſine iudicio eccleſię negat fieri poſſe, niſi fortè ab eo diſcedat eo animo vt vbi reſipuerit ad eum redeat, alioqui iudicio eccleſiæ & ſentētia diuortij opus eſt, cuius quidem diuortij ex mente c. 6. hæc vis eſt, vt omnino matrimonium diſſoluatur, quod tamen c. 6. merito hac in re, vt Alanus ſenſit, abrogatur E per *ca. ſeq. per ca. 7.* in quo prædeceſſor noſter eſt Vrbanus III. auctor c. 6. nō Cæleſtinus III. vt gloſſa notat, cuius decretalis, quæ exſtat *in ſecunda collection. tit. de conuerſ. in fid.* cōſentit cum hoc c. 7. Porrò ex hoc *c. 7.* ſumere licet quartum exemplum diuortij quo non ſoluitur matrimonium nec ſolui poteſt iudicio eccleſiæ, puta ſi alteruter coniugum in hęreſim inciderit. nam etſi ob hāc cauſſam fidelis ab hæretico diſcedere poſſit, non tamen ideo deſinit eſſe maritus aut marita, nec qui repudiatur ſiue relictus eſt, aliā vxorem ducere, quæve derelicta & deſerta eſt alij nubere poteſt; imò ſi reſipuerit, qui quæve in hæreſim inciderit, fidelis ad eum eamve reuerti eique conciliari debet. Idémque prorſus dicendum eſt in apoſtata. ſi ex duobus Chriſtianis coniugib. alter deſciuerit de fide Chriſtiana &

na & migrauerit ad paganiſmum. At ex diuerſo, ſi ex duobus paganis coniugib. alter factus ſit Chriſtianus, & ex hac cauſſa ab altero derelictus ſit, matrimoniũ diſſoluitur, & Chriſtiano licet alium matriũ aliámve vxorem optare, quod in hoc c. 7. confirmatur ex verbis Apoſtoli, ſi infidelis diſcedit, diſcedat, frater enim vel ſoror non eſt ſeruituti ſubiecta in cauſſa huiuſmodi, quorum verborum & hunc ſenſum eſſe Ioannes Chryſoſtomus arbitratur, qui addit hanc rationem, melius eſſe matrimonium quã pietatem ſolui. Et Ambroſius apertius in eundem locum, *Maiorem eſſe cauſſam Dei quam matrimonij, & ideo non eſſe peccatum ei qui dimittitur propter Deum ſi alij ſe iunxerit, cõtumeliam enim Creatoris ſoluere ius matrimonij circa eum qui dimittitur.* quę verba Ambroſij falſo tribuuntur Gregorio *in c. 2. de conuerſ. infid. in 2. collect. & in can. ſi infidelis, 28. q. 2.* De matrimonio contracto inter paganos legitimè more ritúque gentis ſuæ, qui poſtea Chriſtiani fiũt, eſt *c. pen. & vlt.* ſi fortè ex gradu prohibito cognationis vel affinitatis inter Chriſtianos paganus ante baptiſmũ duxerit vxorem, veluti ex ſecundo, tertio, vel quarto gradu, eo ſecundo conſobrinam ſcilicet, non amitam vel materteram, quæ eſt etiã in ſecundo, apprehenſa poſtea ab vtroque fide Chriſtiana retineri eam poſſe in matrimonio, vel baptiſmate matrimoniũ ſolui, baptiſmate peccata ſolui, non matrimoniũ, quod initio more gentis ſuæ contraxerint, *vt c. 4. de conſang. & affin. c. vlt. § qui fil. ſint legit.* Secundus gradus cognationis, detractis iis perſonis quæ parentum locum obtinent, veluti patrui, auunculi, amitæ, materteræ. ſecundus, inquam gradus, puta in quo conſobrini conſiſtunt, & multo magis tertius & quartus diſpenſabilis, vt loquuntur, venialis eſt, quia in his gradib. quæ prohibitio conſiſtit venit ex iure humano, ex Pontificio. At primus gradus, qui nominatim notatus & prohibitus eſt lege diuina, veluti cum ſorore ſua, qui eſt primus gradus iure Pontificio, vel cũ ſorore vxoris defunctæ, proculdubio diſpenſabilis non eſt. Vnde vt eſt expreſſum *in c. vlt. huius tit.* qui mos eſt in Liuonia, quæ nunc paret Polono, & non ita dudum recepit fidem Chriſtianam, antequam fidem Chriſtianam reciperẽt, vt fratri liceret mortuo fratre vxorẽ eius ducere in matrimoniũ, is mos, quod attinet ad matrimonia iã contracta, retinebitur poſt receptam fidem Chriſtianã, niſi frater, qui defunctus eſt, ex vxore ſua liberos reliquerit, quo caſu, quia nominatim lege Dei vetatur fratre defuncto relictis liberis viduam ducere vxorem, matrimoniũ inter leuirum, ſic vocatur frater mariti, & viduam fratris contractum ante Chriſtianiſmũ conſiſtere non poteſt, *d. cap. vlt.* Eadémq; ratione pagano, qui more gentis ſuę plures habuerit vxores, quod Dominus diſtrictè prohibuit, facto Chriſtiano non licet omnes illas vxores retinere contra manifeſtum verbum Dei, ſed prima contentus eſſe debet, *cap. 7.* Rectè in hanc rem idem Innocentius auctor *ca. 7. in decretali qua Iam ad Comitem Niuernenſem. Inter diuinas,* inquit, *& humanas leges tanta eſt diſtantia, vt contra leges diuinas nunquam valeat diſpenſatio: cõtra autem humanas leges diſpenſari poſſit aliquando, prout neceſſitas vel vtilitas poſtulabit.* Idem ipſe Innocentius hanc diſtinctionẽ facit inter diuinum & humanũ ius *in c. 13 § opinioni, § de reſtit. ſpoliato.* Intelligimus itaque *ex ca. pen.* ea quæ permittebantur pagano ſiue infideli in nuptiis contrahendis, eadem Chriſtiano poſtea facto vltra permitti non debere, ſiquidem ea ſunt manifeſto contra legem & præceptum Dei omnipotentis: vt ſi plures paganus habuerit vxores, Chriſtianus effectus eas omnes in matrimonio retinere non poteſt, quia *πολυγαμία* nominatim lege Dei vetita eſt: item ſi paganus habuerit in matrimonio ſororẽ ſuam vel ſororem præmortuæ vxoris, quæ eſt ex primo cognationis & affinitatis gradu: vel ſi amitam: aut materteram: aut vxorem quondam patrui: vel auunculi ſui, quæ ſunt ex ſecundo cognationis vel affinitatis gradu ſecundum computationem iuris Canonici: vel ſi nouercam: ſocrum: nurum, quæ ſunt ex primo affinitatis gradu: ſi vxorẽ fratris defuncti, præſertim ſi ſine liberis defunctus non ſit, *vt c. vlt. hoc tit. & Deut. 25.* quæ etiã eſt ex primo affinitatis gradu: denique ſi in matrimonio paganus habuerit neptem ex filio vel filia: ſi priuignam, vel priuignæ filiam, Chriſtianus poſtea factus nullã earum in matrimonio retinere poteſt, quia, ne eis coniungamur, ſpecialiter lege diuina prohibemur, cui etiã ad-

A ſtipulatus eſt populus, fiat, fiat, Amẽ, Amen, *Deut. 27. & Leuit. 18.* At ſi paganus in matrimonio habuerit conſobrinã, quamuis & hæc ſecundo gradu ſit hoc iure, tamen quia lege humana, non etiam diuina cum conſanguinea matrimonium interdictum eſt, eam poſt Chriſtianiſmum in matrimonio retinebit: Idemque erit multo maximè, ſi quam aliam ex tertio vel quarto gradu cognationis in matrimonio habuerit, qui gradus etiam diſpenſabiles ſunt. Item ſi pagano licebat vxori paganæ ex quacunque cauſſa, vel pro libidine arbitrióque ſuo repudiũ mittere, & hoc iure fretus vxorem legitimam & pudicam dimiſerit, Chriſtiano poſtea facto non licet aliam vxorem ducere, quia repudium ſiue diuortium detracta cauſſa adulterij à Domino nominatim prohibitum eſt, & q̃ olim igitur in pagano nõ improbabatur, nũc in Chriſtiano improbatur. Quod tamen ſic excipiendum eſt, niſi poſt Chriſtianiſmum cognita

B culpa ſua temere dimiſſam reducere velit, & ipſa, quæ adhuc pagana & gentilis, ei recõciliari nolit aliter, quam ſi abiurauerit religionem Chriſtianam, aut ſe, quib. ante ſolebãt, criminibus dediderit, veluti latrocinio, aut lenocinio, *vt in can. vxor, 28. q. 1.* ex quo ſunt explicanda hæc verba, *c. 7. huius tit.* vt pertrahat ad mortale peccatum. hoc enim caſu liberum eſt ei aliam vxorem ducere, qui legitimam nõ poteſt reducere ſine conditione nefaria & impia, quod etiam oſtenditur *in d. cap. 7.* Neque verò hoc caſu, quod eſt conſequens & conſentaneum etiam repudiatæ vxori paganæ quaſi non iure repudiatæ data eſt reſtitutio in integrum, quæ tamen facilè ei daretur ſi ad virum redire vellet ſimpliciter, nulla ei data conditione turpi, impia, & nefaria. Verius enim eſt, inter Chriſtianum & paganam nuptias conſiſtere poſſe, quæ inter ipſos initio contractę ſunt, cum nondum eorum quiſquam imbuiſſet fidem Chri-

C ſtianam. nam qui iam eſt Chriſtianus & cælebs, ei cum pagana vel Iudæa connubium non eſt, *l. 5. Cod. de Iuda. Nec*, vt D. Auguſtinus ait in libro de fide & operib. *Chriſtiani hominis eſt ab infideli coniugia petere.* At finge, cum duo eſſent pagani matrimonio cõiuncti, vir vxorem temerè repudiauit, nec ex cauſſis ſupradictis, puta, quòd dimiſſa ad eum redire nollet, niſi abiuraret Chriſtianiſmum, aut Chriſtiani hominis bonos mores & pios, aliam duxit vxorem legitimam, hic ſi poſtea Chriſtianus & illa quoq; Chriſtiana fiat, aut ſi hunc, qui iam factus erat Chriſtianus etiam illa ſecuta ſit, id eſt, ſi & illa Chriſtiana facta fuerit, proculdubio eam reducere cogitur ſiue interim alij nupſerit ſiue non: quia etiamſi alij nubendo per nuptias adulterium commiſerit, quæ nõ deſierat priorem habere maritum ob cauſſam iniuſti repudij, tamen adulterium ei prior

D maritus obiicere nõ poteſt, quæ more Gẽtilico dimiſſa nupſit alteri. At ſi citra nuptias poſt repudium cum alio homine fuerit, adulterium ei obiicere poteſt, nec inuitus eam reducere cogitur. Etiam inter paganos adulterium crimini datur, quia iure gentium ſiue naturali prohibitum eſt, *l. 5 r brum. de verb. ſign.* Lactantius *in Epitome Inſt. 1. Corrumpere*, inquit, *alienum matrimonium etiam communi gentium iure damnatum eſt.* Quo fit vt & mulierem, quam iuris ciuilis ignorantia ab aliis criminibus iure ciuili prohibitis excuſat, ab adulterio non excuſet. *l. 38. § fratres, ad leg. Iul. de adul.* Caſſiodorus, *de adulterio l. Variarum, Omnibus,* inquit, *eſt animantibus iniquum quod naturali lege damnatur.* Nefarium id crimẽ dicitur, *in Nouel. Maioriani & Leonis.* Vnde licet intelligere *in Nouel. Iuſtin. 89. nefarium complexum* eum propriè dici, qui & contra ius gentium eſt *inceſtum complexum,* qui eſt contra ius ciuile: nam & inceſtum aliud eſt iuris ciuilis, aliud iuris gentiũ, *l. vlt. de condict. ſin. cauſ.*

E & eodem loco *damnatum complexum*, qui citra inceſtum, qui damnatus eſt iure ciuili. Ita hæc tria ſunt diſtinguẽda *in auth. ex complexu. C. de inceſt. nupt.*

AD TITVLVM XX.

De donationibus inter virum & vxorem, & dote poſt diuortium reſtituenda. Ad Cap. I. II. & III.

DE donationibus factis inter virum & vxorem eſt in hoc titulo tantum *cap. vltim.* cetera ce. ſiue reſcripta ſunt de

dote poſt diuortium reſtituenda aut non reddenda, quæ quidem capitula, quia primum locum occupant, ideo & primo explicanda ſunt. Dos alia eſt vxoris, alia viri, quaſi dos mutua, quæ reſpondet doti vxoriæ ex æquo tam in quantitate quam in pactis dotalibus, *vt c. vlt. hoc tit. & Nou. 97.* quam ob rē etiam dicitur antipherna, *l. vlt. C. de dona. ante nupt.* [illegible] dotis vxoriæ dicitur etiam in hoc titulo *dotalitium* & *donatio propter nuptias, &* *donatio propter dotē, c. 5. & 6. hoc tit. c. 1. eod. ti. in 3. coll. c. ex parte, ē. de for. compet. can. ſi autem, 36. q. 2.* & in Supplemēto Chronicorum Sigeberti, cuius auctor Robertus quidam, *Gulielmus*, inquit, *rex Iſnia fecit quartam Ioanna regina & vxori ſua de dotalitio ſuo.* Dotem dat vxor viro, vt conſtante matrimonio ea vtatur fruatur tanquam dominus, atque ita adleuet aut facilius ferat onera matrimonij; dotem autem dat vir vxori, quā ex caſu mortis viri mulier ſuperſtes ſibi habeat vel pro ſolatio amiſſi viri, vel pro remuneratione obſequij & fidei ſibi conſtanter exhibitæ. Et quod ad dotem mulieris attinet, non tantum morte mariti, ſed & alio quocunq; modo legitimo ex ſententia Epiſcopi viuo vtroque ſoluto matrimonio ſine culpa vxoris veluti, ex cauſſa cognationis diu celatæ & incognitę vel qua alia impediente iuris auctoritate matrimonium conſtare, dos vxori reſtituēda eſt, *cap. 1. & 3. hoc titu. cap. 2. ē. de cō. ing. ſeru. l. 1. C. de cōdi. ob cauſſam dat.* Reſtituenda etiā eſt pars eorum bonorum, quæ manente matrimonio in commune quocunque titulo acquiſiuerunt, vt cauetur in *c. 2. hoc tit.* quod etiam pertinet ad hoc regnum, eſt enim ſcriptum Capitulo Lexouenſi in Normandia. Inde ſatis apparet, morem hodiernum, vt coniuges ſint ſocii in bonis quæſitis conſtante matrimonio, iamdiu in Galliis inualuiſſe, atque in hanc rem hic locus valde eſt ſingularis. At præterea ex *d. c. 3.* eſt notandum eum qui cognoſcit, iudicem ſcilicet eccleſiaſticū, de matrimonio, legitimum ſit nec ne, forte ex delegatione Pontificis, etiam de dote reſtituenda diſſoluto matrimonio cognoſcere & pronuntiare poſſe, quia etſi quæſtio de dote videatur pertinere ad iudicem ſecularem, non ad eccleſiaſticum, tamen quia incidit in quęſtionē principalē, quę eſt de matrimonio, qui de matrimonio cognoſcit, quamuis ſit eccleſiaſticus, de dote etiam quaſi de acceſſione cognoſcere poteſt, *vt cap. prudentiam. §. ſexta, in fine. ē. de Offic. deleg.* Nō idem dicam ex cōtrario. nam ſi cauſſa principalis ſit ſecularis veluti de hæreditate, de qua diſceptetur apud iudicem ſecularem, & in eam inciderit quæſtio de matrimonio, quæ eſt præiudicialis de ea quoque iudex ſecularis cognoſcere non poteſt, vt docui in *c. 5. ſupr. qui fil. ſint leg.* Denique iudex ſecularis numquam poteſt attingere cauſſam ſpiritualem ſiue principaliter moueatur, ſiue incidenter, at eccleſiaſticus poteſt etiam attingere cauſſam ſecularem, quæ modo inciderit in cauſſam eccleſiaſticam principalem ſiue eccleſiaſticæ cognitionis.

Ad Cap. Plerunque. IV. & Cap. Etſi. V.

DOcet in hoc cap. mulierem ex cauſſa adulterij dimiſſam à viro iudicio eccleſiæ, vel etiam vltro diſcedentē à viro libidinis ſuæ ſatiendi cauſſa, amittere dotem & dotalitium, nec defuncto viro huius vel illius dotis petitionē habere. Idē omnino videtur obtinuiſſe vetuſtiſſimo iure ciuili. qua de re Horatius dixit, *deprenſam dotis metuere.* & Valerius Maximus 8. refert, Caium Ticinium mulierem diuitem, ſed impudicā de induſtria duxiſſe, vt deinde eo crimine damnatam ſpoliaret dote. Idem certe obtinet iure nouiſſimo, *l. conſenſu, C. de repud. l. vlt. C. ad leg. Iul. de adulter. & Leonis Nouel. 32.* Medio iure ob cauſſam adulterij mulier totam dotem non amittebat, pars tantum retinebatur ex dote, *l. Lucius, l. cum mulier, ſolut. matr. l. miles. §. ſocer. ad leg. Iul. de adulter.* & ex lege Iulia nominatim amittebat tantum partem dimidiam dotis, quod ex Paulo nuper oſtendi, qui ita ſcripſit 2. Sent. *Iuxta tenorē legis,* (Iulię ſcilicet) *adulterij conuictas mulieres dimidia parte dotis, ac tertia parte bonorum, &c. relegat one in inſulam placuit legi* (Iulię ſcilicet) *coerceri.* At culpa mariti nō mulieris ſoluto matrimonio dicito mulieri tam dotis retentionem quam dotalitij retentionem aut repetitionē eſſe, quod colligitur ex contrario. morte autē mulieris ſoluto matrimonio, dotē ad patrem vel heredes mulieris reuerti, niſi initio dandæ dotis cōuenerit, vt in hunc caſum cederet lucro mariti, vel niſi ea ſit conſuetudo regionis, qualis Tholoſæ viget, vt præmortua vxore cedat lucro mariti, nec etiā ſi ſit dos profectitia, redeat ad patrē, contra *l. iure ſuccurſum eſt, de iur. dot.* Confirmatur hæc conſuetudo *in c. vlt. hoc tit.* Dotalitium autem, vt poſui, præmortua vxore remanet penes virum, nec n. dotalitio locus eſt, niſi in caſu mortis viri ex pacto vel ex conſuetudine ſimiliter, quæ id addicat mulieri ſuperſtiti. Quod ſi matrimonium iniuſtum ſit nullū, puta, quod inter ſe proxima cognatione coniuncti ſcientes contraxerint, vt in ſpecie *cap. 5. huius tit.* Rex Legionis, vt ait, & filia regis Caſtellæ, hoc caſu dotalitium viro reddendum eſt, etiamſi conuenerit ne redderetur quocunque modo diremto matrimonio, videlicet quaſi datum nō tam ob turpē cauſſā, alioqui repetitio dotalitij ceſſaret, quam ob nullam cauſſam, quia quod datum erat dotalitij nomine, in dotalitium cōuerti non poterat, quo nomine datum erat, quæ ratio *c. 5.* petita eſt *ex l. vlt. de condict. ſin. cauſ.* Facit vero huius c. mentionē nominatim Rodericus Epiſcopus Palentinus parte 3. hiſtoriarum Hiſpanicarum *c. 38.* & alter Rodericus Archiepiſcopus Toletanus *lib. 9. de reb. Hiſpan. c. 2.* qui hāc tamen rem fuiſſe geſtam narrat inter Henricum I. regem Legionis & Caſtellæ, nā tunc vtrumque regnum vnitum erat, & Maphaldam filiam Regis Portugalliæ. Vnde & in hoc c. legēdum videtur, *Rex Legionis filia Regis Portugallia. Quia vero,* inquit, *caſtra quadam qua rex Legionis filia regis Portugallia in dotem,* id eſt, dotalitiū. Nam & Alphonſus à Carthagena, qui ſcripſit *ἀνακεφαλαίωσιν* hiſtorię Hiſpanicæ, eam dicit fuiſſe filiam Regis Portugalliæ.

Ad Cap. Nuper. VI.

EX hoc ca. intelligimus fructuarium poſſe cōmodum fundi & perceptionem fructuum in ſolidū vel pro parte vxori dotalitij nomine cōcedere, ſicut & vendere & locare, & donare cuilibet poteſt. *vt §. 1. de vſ. & habit. Inſt. l. ſi vſuſfructus. & iur. dot.* verum morte fructuarij finito vſufructu etiam dotalitium finiri, & venditionem, & locationem, & donationem. Obſerua hoc in loco his verbis, *ſi qua terra data fuerit alicui quo ad vixerit poſſidenda,* ſignificari ius vſusfructus. *l. 3. §. vlt. C. de ſecundis nupt.* Idem vero hic oſtenditur eſſe dicendum, ſi cui proprietatis mentione facta ita datus ſit fundus, *ſibi heredique tuo, quem ex legitima vxore, ex iuſto matrimonio ſuſceperis,* & is partem eiuſdem fundi in vxorem contulerit dotalitij nomine, nam & morte eius finitur ius, quod in eo fundo habuit, & per conſequentias etiam dotalitij ius, quod ipſe in parte eiuſdem fundi vxori conceſſerit. Nam vt vſusfructus mentione facta aliquando proprietas ſignificatur, *l. vlt. de vſufr. car. rer. l. Proculus, de vſufr. l. donationes. §. 1. de donat.* Ita ex diuerſo proprietatis mentione facta aliquando vſusfructus tantū ſignificatur, non plena proprietas, vt in ſpecie propoſita, cum dominus dat Lucio Titio fundū vt ipſe eum habeat: hereſque eius quem ex iuſto matrimonio ſuſceperit, proprietatis iure, vel quod prorſus idem eſt, vt hic loquitur, *vt eū habeat in hereditatē,* vel feudum, id eſt, proprietatis iure, quia ſatis aperte demōſtrat dominus, nolle ſe ius, quod cedit Lucio Titio, Luciū Titium trāsferre in heredem quēlibet, ſed in heredem filium ſuum tantum, quē ſi nullū creauerit, conſequens eſt morte eius, quod in eo fundo habuit, vel per ipſum vxor dotalitij nomine, extingui. Et in hanc rē hic locus valde eſt ſingularis. In extremo huius c. 6. monet, quodāmodo abuti nos verbis ciuilibus, cum donationē propter nuptias, ſiue dotalitium vocamus dotē, aut eum virū dicimus dotare vxorē ſuam, *vt c. 1. ē. de ſponſal.* nam iuris ciuilis auctores, qui proprietatis verborum retentiſſimi ſunt, dotem tantum vocant eam, quæ ab vxore proficiſcitur, quod vero à marito veluti repenſandæ dotis cauſſa, donationem propter nuptias, vel donationem propter dotem.

***

Ad

Ad Cap. Penult.

IN ſpecie huius ca. petẽti marito dotem, quam quis forte ei pro muliere promiſerat, obiiciebatur, cum vxorẽ domo iã exegiſſe foras, quod ſibi dos non ſolueretur, & eiecta vxore ſiue dimiſſa, non eſſe ei integram petitionem dotis, & inopiam quoque eius non ferre vt dotem petat, qui ſi eã haberet reſtitueret mulieri, iuxta *l. ſi conſtante ſol. matri. l. 21. de manumiſſ. l. vl. C. de iur. dot.* Ac præterea eo iam ante petẽte dotem apud cõſules Genuenſes, quos inde apparet habuiſſe iuriſdictionem, ſicut in pleriſq; ciuitatib. Galliæ, etiam ſub regibus in Gallia Narbonenſi, & in nouem populona Conſules ciuitatum iuriſdictionem habent & merum imperium, quod ſpeciem quandam libertatis præ ſe fert, ſicut & ius ꝙ habent habendi conuentus, quos vocant ſtatus quod eædem etiam prouinciæ habent. Viro, inquam, petente dotem apud Conſules Genuẽſes, eadem ratione, quia vergebat ad inopiam, quia inops fieri & egenus periclitabatur, Conſules pronuntiaſſe, ne ante ei dos ſolueretur, quam datis idoneis fideiuſſorib. cauiſſet de dote conſeruanda, & mulieri reſtituenda quandoque ſoluto matrimonio, quia mos dandæ ſatisdationis in hac cauſſa etiã Genuę inualuerat, contra quam iure ciuili cautum ſit, ne fideiuſſores dotium dentur, *l. 1. & 2. C. ne fideiuſſ. dot. dent.* Et archiepiſcopũ quoque Genuenſem pronuntiaſſe, vt vxorem, quam temerè eiecerat, domum reciperet & ſatiſdatione præſtita dotis nomine ex conſuetudine illius regionis dotem acciperet. Ille vero quod facile ei nõ eſſet fideiuſſores inuenire propter inopiã aut inopiæ periculum imminens, adito Rom. Pontifice impetrauit, vt dos ei ſolueretur præſtita cautione iuratoria ſine fideiuſſoribus, vel vt ea dos, quæ in nummis conſiſtebat mercatori cuidam (Genua eſt mater mercatorum) daretur, vt ex ea coëmptis mercib. quæſtum faceret, & partem quæſtus marito conferret vnde vxorem ſuſtentaret & adleuaret onera matrimonij. Vſura hoc iure vetita eſt, hoc genus compendij, quod ex mercatura venit, quam quis facit per ſe vel per alium, vetitum nõ eſt. Et eſt hic locus in hanc rem etiam ſingularis. Pontifex Romanus ei remiſit ſatiſdationem ꝙ fideiuſſores inuenire non poſſet, vt fit etiam *l. 6. ſi cui plus quam per l. Falc.* vbi quis ſatisdare debet ꝙ amplius ceperit quam per legem Falcidiam liceat reddi, fideiuſſorem dare, ſi doceat ſe non poſſe inuenire fideiuſſores, ſe diu quæſiuiſſe, & non inueniſſe, ſi conſtet de ipſius diligentia, tunc committi eum nudæ ſiue iuratoriæ cautioni. Et motus fuit ſpecialiter Pontifex hac ratione, quam duxit ex *l. 2. C. ne fideiuſſ. dot. dent.* quod cum viro corpus ſuum credat mulier, poſſit & modicum dotis, ꝙ nihil eſt præ libero corpore, fidei eius nudæ cõcredere, aut iuratoriæ ſaltem. Plautus in Menechm. Hem, qui te, & quæ habeat non commẽdas viro? Hæc ratio efficit generaliter, vt iure ciuili fideiuſſorem dotis acceptæ neque ſocer det neque maritus manente matrimonio, niſi, vt hic proponitur, alia ſit conſuetudo regionis, à qua conſuetudine nec Pontifex cenſet aliter recedendum eſſe, quã ſi maritus docuerit ſibi non eſſe in facili fideiuſſores dare, quæ res inopib. etiam plerunq; difficilis ac planè impoſſibilis eſt, *l. denuntiaſſe, in fin. ad l. Iul. de adult. l. 2. §. vltim. de collat. bon. l. omnes, §. præterea, C. de Epiſc. & cler.* Difficilium facilis venia eſt & remiſſio.

Ad Cap. Vltim.

HOc cap. ſolum eſt in hoc titulo de donatione facta inter virum & vxorẽ conſtante matrimonio, quæ neque iure ciuili valet, neque iure Pontificio, ac proinde ex pœnitentia reuocari poteſt expreſsè vel tacitè, inquit, *tacite*, putà, re vxori donata, poſt donata extero, vel pignorata vel vendita, *l. 12. C. de donat. int. vir. & vx.* Ex pœnitẽtia igitur reuocari poteſt quaſi inualida, videlicet ſi ex ea donator pauperior, donatatius locupletior factus ſit, alioqui valet. ſi ex ea donatarius factus non ſit locupletior: vt ſi facta ſit manumiſſionis cauſſa, i. ſi ſeruus

A conatus ſit ea lege vt cõfeſtim manumittatur, qua ex re nemo ſit locupletior, nam & qui liberum habet, nõ videtur locupletior factus, vt eſt in regula iuris, & hoc etiam proponitur *in l. quod autem §. vlt. de donat. int. vir. & vx.* Ac pręterea præmortuo quidem donatario, qui ex donatione factus erat locupletior, ſanè donatio hæc non valet, *l. cum hic ſtatus, §. ſi ambo, eod. tit.* At præmortuo donatore non mutata voluntate donatio confirmatur & conualeſcit ex Oratione Antonini & Senatuſconſulto, & comparatur fideicommiſſu morte donatoris confirmato, atque ideò etiam legi Falcidiæ ſubiicitur ſicut fideicommiſſum, *l. 12. C. ad leg. Falc.*

B
AD TITVLVM XXI.

De ſecundis nuptiis. Ad Cap. I. II. III. Pen. & Vlt.

EX hoc titulo tria potiſſimum notanda ſunt. Secundas nuptias Eccleſiam permittere potius quam probare, vel Gregorio Naziãzeno teſte, qui *τὸ πρῶτον ὑπονομίαν, τὸ δεύτερον συγχώρησιν* vocat, primas nuptias legẽ, ſecundas permiſſionem ſiue conniuentiã. Vnde & in primis tantũ nuptiis eccleſia *εὐλογίαν* ſiue benedictionem presbyteri requirit, nõ in ſecundis, *c. 1. & 3. hoc tit.* Ambroſius in I. epiſtola ad Corinth. qui locus maximè ad hanc rem facit, *A Deo*, inquit, *primæ nu-*
C *ptiæ ſunt, ſecundæ vero permiſſæ ſunt, denique*, inquit, *primæ nuptiæ ſub benedictione Dei celebrantur ſublimiter, ſecundæ autem & tertiæ præſenti carent gloria.* Verum vulgo legitur, *ſecundæ autem & in præſenti carent gloria.* pro illud, *in* ſcribendum eſt, *tertiæ.* Quin etiã & ex cap. 1. huius tit. presbyter ſiue capellanus, vt loquitur, qui ſecũdis nuptiis *εὐλογίαν* adhibuit, mulctatur ab Epiſcopo, puta ſuſpenditur officio & beneficio, non priuatur, quæ mulcta ſemel irrogata ab Epiſcopo nec remitti poteſt niſi à Rom. Pontifice. Capellani & capellæ nomina ſunt à Græcis, qui Heſychio auctore eccleſiam, templa, ſacella vocant *σηκὰς καπέλλας.* Alterum quod notandum eſt ſumitur *ex c. 2. huius ti.* vt quemadmodum nõ poteſt qui quæve mãſit in patria peregrinante vel ab hoſtib. capto coniuge cum alio aliáve matrimonium contrahere ſine iudicio eccleſiæ, donec certum de morte abſentis nuntium acceperit, *c. 19. ẽ. de ſponſal. c. 8. ẽ. qui*
D *fil. ſint leg.* ita etiam non poſſit abſens cum alio matrimonium contrahere, donec de morte coniugis quem in patria reliquit certum nuntium acceperit. Nuptias ſecundas non eſſe licitas antequam de morte abſentis præſenti, vel de morte præſentis abſenti liquido conſtiterit. Vel ſi quis forte præmaturè non exſpectato certo nuntio cum alio aliáve matrimonium contraxerit, prouocari quidem ipſum ad rem à ſecundo coniuge poſſe, non etiã prouocare, hoc eſt, *τὴν ὀφειλήν* ſiue debitionem exigere eum non poſſe, interpellatum debere reddere, vt fit in ſpecie *cap. 4. ẽ. de eo qui cogn. conſang. vx. & c. inquiſitionem, ẽ. de ſentent. excom. & c. 2. in fine, de diuort. in 2. collect.* Tertiũ quod ex hoc titulo aduotandum eſt *in c. pen. & vlt.* de infamia, quæ iure ciuili irrogatur ex edicto prætoris & conſtitutionibus viduæ, quæ intra annum luctus tranſit ad ſecundas nuptias. *l. 1. C. de ſecund. nupt.* hæc infamia hoc iure remittitur non ſine ratione,
E quoniam, vt docet *in c. pen. & vlt.* Apoſtolus viduæ permittit, cum ſit ſoluta à priore viro, vt nubat cui voluerit, adiecta hac ſola conditione, *tantum in Domino*, quam ita Tertullianus interpretatur ſecundo ad vxorem, *nullam*, inquit *aliam formam repetundarum nuptiarum niſi à Domino preſcribi*, id eſt, in nomine Domini, quod eſt indubitatè Chriſtiano, non pagano. Et illo loco igitur Apoſtoli, *cui voluerit*, Chriſtiano ſcilicet non pagano, quia ſubiicit, *tantum in Domino.* Græci etiam non malè interpretantur.

***

INDEX

INDEX RERVM, ET VERBORVM,
NOTATV INSIGNIORVM.

A

ABſens, & ignorans beneficio Eccleſiaſtico donari poteſt, & de eo quoque per alium inueſtiri. col.196.a
Abſens quaſi ex contumacia ex edicto peremptorio damnatur, nec appellare poteſt, vel alio modo litem redintegrare. col.149.d
Abſolutio ab excommunicatione etiam ex ſcripto fieri debet. col.14.b
Ἀκέφαλοι qui ſint. col.167.d
Actor an mutuæ petitioni apud eundem iudicem reſpondere teneatur. col.15.b
Actor non fit reus propter contumaciam rei, niſi poſt annum. col.20.d
Actor propter contumaciam aduerſarij miſſus in poſſeſſionem rei petitæ, poſſeſſor quidem fit: ſed non verus, niſi poſt annum. col.50.d
Actor re, vel cauſa, vel loco plus petens, omne damnum, quod ex ea re contingit reo, ei reſarcire tenetur. col.32.b
Actor ſequitur forum rei. col.6.e.& col.9.e.& 10.a
Actor de calumnia iurare detrectans, protinus cauſa cadit. col.22.c
Actor contumax quomodo coerceatur. 22.a
Actoris eſt reo præſtituere tempus, quo ſe iudicio ſiſtat. col.137.d
Actoris contumacia maior, & fœdior eſt rei contumacia. 22.a
Actoris libellus quid complecti debeat. col.13.e
Actori an liceat corrigere petitionem ſuam. col.32.e
Actori probandum, aut cauſæ periclitandum eſt. col.34.a
Actore vero poſſeſſore conſtituto poſt annum ex ſecundo decreto, non ideo perimitur principalis quæſtio de proprietate. col.51.c
Actore non probante, reus, etiamſi non probauerit exceptionem ſuam, abſoluitur. col.5.d
Acta iudiciaria quæ dicantur. col.62.b.c
Actorum iudicialium exempla edenda ſunt partibus ea ſibi edi poſtulantibus ab actuariis. col.63.e
Actio omnis de crimine an ſit criminalis. col.83.c
Actio inanis eſt, quam excludit inopia debitoris. col.43.e
Actione in perſonam conuentus, ſi per contumaciam agat, ne lis ſecum conteſtetur, & moras trahat, actor mittitur in poſſeſſionem omnium bonorum eius crediti ſeruandi cauſa. col.21.c
Actiones mutuæ quæ dicantur. col.15.a
Adoleſcentibus, qui fidei, & ſenſus capaces ſunt, fides, & votum ſufficit ad baptiſma, vrgente neceſſitate. col.250.e
Adoptio naturam imitatur. col.194.c
Aduerſa valetudo excuſat clericum à miniſterio, & aſſiduitate, quam debet eccleſiæ. col.301.a
Aduerſario qui ſubtrahit defenſionis, & probationis copiam, experiri debet iudicis authoritatem à ſe deluſam. col.77.c
Adulterium ponitur inter leuiora, vel minora crimina. col.2.b
Adulterium non diſſoluit vinculum matrimonij. col.321.b
Adulterium etiam inter Paganos crimini datur: quia iure gentium, ſiue naturali prohibitum eſt. col.324.d
Adulterium ſi quis cum vxore aliena commiſerit, mortuo marito, in eius matrimonium conuenire non poteſt. col.284.c
Adulterium licèt per ſe graue ſit: attamen ſuſpenſione vel regradatione puniendum non eſt. col.2.c
Adulterium non minus committitur in ſponſa, quàm in vxore. col.240.a
Adulterij damnatam qui reducit in matrimonium, iure ciuili lenocinij reus eſt. col.255.c
Adulterij, & inceſtus violenta ſuſpicio eſt, ſi viſa fuerit vxor in eodem cubili nuda cum aliquo æquè nudo. col.23.d
Adulterij accuſatio iure ciuili viris permiſſa aduerſus vxores: non autem vxoribus aduerſus viros. 248.b
Adulterij qui ex cauſa dimiſit vxorem, eam domum reducere tenetur, ſi & ipſe poſt diſſidium in idem crimen inciderit. col.322.d
Adultero manifeſto, & diffamato æquiparatur clericorum perſcuſſor, aut verberator. col.141.d
Affectare quid ſit. col.45.d
Affinitas ex ſtupro contrahitur ex parte viri cum cognatis ſtupratæ mulieris: ex parte mulieris cum cognatis ſtupratoris. col.68.d
Affinitas an contrahatur ex ſcortatione, & vulgiuaga venere. col.250.d
Affinitas acquiritur, & propagatur ex ſponſalibus de præſenti inter ſponſam, & cognatos ſponſi. & retrò inter ſponſum, & cognatos ſponſæ. col.247.a
Affinitatis veneratione inter quos inhibitæ ſint nuptiæ. col.299.c.d.e. col.300.& 301.a.b.c.d.e
Agens in perſonam in libello exprimere debet cauſam obligationis. col.13.e.& col.14.a
Agenti interdicto vnde vi, vel de clandeſtina poſſeſſione, quominus ſtatim reſtituatur in poſſeſſionem, nihil officit obiectio criminis alicuius. col.39.a
Agenti interdicto reſtitutorio nihil exceptio proprietatis officit, nec vlla alia. col.32.c
Agenti interdicto vnde vi, nec exceptio, nec mutua petitio, ſiue compenſatio obijci poteſt. col.31.e
Alienatio rei litigioſæ prohibita eſt. col.54.a
Altari ſeruiens de altari viuere debet. col.200.b
Amicum lædens clam, id per iocum feciſſe non videtur, non magis quàm is, qui in eum iacit telum. col.93.b
Anabaptiſtæ nulla omninò ex cauſa iterandum eſſe cenſent. col.106.e
Anathematiſmus reſcindit, & euellit ab ipſo corpore Chriſti. col.4.c
Anathematiſmus maior eſt excommunicatione. col.169.c
Anathematiſmi maior eſt, quàm excommunicationis coërcitio. col.4.b
Anglia, & Hibernia olim multos habuêre regulos. col.49.d
Angli priuilegio Pontificum vltra mare in iudicium trahi non poſſunt. col.122.a
Animantibus omnibus eſt iniquum, quod naturali lege damnatur. col.324.d
Annulus veteribus Gallis dicebatur, *Ring*. 129.d
Annulus aureus, & ſcipio eſt ſymbolum inueſtituræ. col.116.b
Ἀντίχρησις iure ciuili probata, Pontificio verò improbata. col.98.c
Appellare non licet ab exequutore ſententiæ, etſi litigatori ſuſpectus ſit, niſi modum exequutionis excedat. col.149.b
Appellare an plus non poteſt trino iudicio ſuperatus. col.160.c
Appellare an liceat à ſententia de momento dicta, ſiue de momentaria poſſeſſione. col.122.c
Appellare non eſt neceſſe à ſententia ipſo iure nulla. col.125.e
Appellare licet ad Romanum pontificem rectà, omiſſis intermediis iudicibus, ad quos iure ordinario appellari debuit. col.139.b
Appellare non licet, ab interlocutoria iudicis iure ciuili: Canonico ſecus. col.137.e.& col.138.a
Appellare quando liceat ab interlocutoria ſententia iudicis ſæcularis col.140.e & col.141.a.b
Appellare non eſt contumacia. col.56.d
Appellare licet non tantùm à grauamine, quod ſuſtinemus, ſed etiam ab eo, quod imminet. col.49.b
Appellari non poteſt ab exequutione. col.131.b
Appellari poteſt non tantùm à grauamine, vel iniuria, quam quis patitur ſed etiam ab ea, quam proijcit, atque veretur, necdum ſenſit, & perfert. col.137.a.& col.138.b.
Appellandum eſt intra dies decem à ſententia interloquutoria. col.74.a
Appellandi duplex eſt modus, verbo, & facto. col.153.e
Appellans appellationi renuntiare poteſt. col.147.e
Appellans à iudice non poteſt ſe tueri appellatione, & eius obtentu effugere iuriſdictionem illius ſi quid poſtea graue delictum admiſerit. col.143.b
Appellantis eſt diem condicere appellationi exequendæ. col.137.c
Appellanti certum tempus præfiniendum eſt, intra quod appellationem exequatur. col.146.b
Appellatio quid ſit. col.136.a
Appellatio eorum non admittitur, qui arbitrum adierunt ex intercedendo, vel compromiſſo. col.142.d
Appellatio non criminibus fouendis & obtegendis condita eſt: ſed detegendis potiùs, & leſcendis. col.146.a
Appellatio iure pontificio generaliter, & indiſtinctè recipitur ante ſententiam, & ante litem conteſtatam. col.141.a.b
Appellatio eorum ad pontificem Romanum non recipitur, qui iurauerint ſe iudici eccleſiæ obtemperaturos in cauſa aliqua. col.142.d
Appellatio à ſententia excommunicationis inefficax eſt. col.113.b
Appellatio non ad criminis manifeſti defenſionem: ſed ad innocentiæ præſidium comparata eſt. col.158.c
Appellatio, quæ ab excommunicato interponitur ab alia ſententia, condemnatoris pronuntiationem extinguit. col.123.b
Appellatio inhiberi ex conuentione partium. col.15.e. item reſcripto Pontificis vel Principis. ibid.
Appellatio comparata eſt iuris publici tuendi, non infringendi cauſa. col.217.b
Appellationis auxilium denegatur Abbatibus quos commune conſilium Capituli generalis, ob crimina quædam manifeſta, præfecturæ & adminiſtratione monaſterij abire iubet. col.146.a
Appellationis renuntiare præſumptionem excludit proteſtatio. col.155.a
Appellationis virtus eſt, vt iudicatum extinguat omninò. c.142.b
Appellationis exequendæ, aut teſtimonij dicendi, aut legationis cauſa Romam profectus, ſi ibi conueniatur, ius habet reuocandi domum. col.23.d
Appellationi, quam interpoſuit, renuntiaſſe videtur is, qui appellauit, & poſt appellationem cauſam eandē apud eoſdem iudices agere perſeuerauit, teſteſq; produxit. col.69.b
Appellationi exequendæ præſtitus eſt annus. col.138.a
Appellationem perſequi nō videtur, qui eā neque per ſe, neque per procuratorem idoneum, ſiue per reſponſalem proſequitur. col.130.a

Index Rerum & verborum.

Appellationem contra ſe factam qui contempſit, pati debet, vt etiam appellatio, quã ipſe facit contra alios in eadem cauſa, ab aliis cõtemnatur. col. 143.d

Appellationem qui non exequitur intra tempus præſtitutũ, ſententiæ in dictã quã appellauit, acquieſcere debet omninò quaſi appellatione deſerta. col. 138.a.b

Appellatione interpoſita nihil innouandum. col. 152.a.& 155.d

Appellationes, quę ab executoribus, & confeſſis fiunt, recipi non placet. col. 24.b

Appellationes fruſtratoriæ quæ dicantur. col. 6.a

Apoſtoli ſuis ſibi manibus parabant, quę ſuppeterent ad cultum & ad victum. col. 183.b

Apoſtaſeos accuſare vxorem ſolenniter poteſt maritus: adulterij vero nõ ſed tantum denuntiare. col. 106.c

Æquum, & iuſtum eſt, vt vniuſcuiuſque cauſa illic audiatur, vbi crimẽ admiſſum eſt. col. 11.d

Archidiaconi poteſtas quãta ſit in conferendis, vel auferendis beneficiis Eccleſiaſticis. col. 188.d

Archidiaconi ſunt oculi Epiſcoporum. col. 1.e

Archiepiſcopus ſi clericũ iniurioſè ſpoliauerit ſuo beneficio, quarũ primùm poſſeſſionem reſtituere tenetur cum fructibus, quos ipſe percepit, vel clericus percipere potuiſſet, ſi ei poſſidere licuiſſet, ex eo die, quo ſpoliatus eſt. col. 19.b

Archiepiſcopus Turonenſis eſt metropolitanus totius Britanniæ minoris col. 10.b

Archiepiſcopi Bituricenſis, & Archiepiſcopi Burdegalenſis contentio de primatu Aquitaniæ. col. 26.c.d

Artha ſponſalitia quid ſit. col. 260.c

Arrij perfidia damnata fuit concilio Toletano tertio, cui præfuit Recharedus legum Gothicarum compilator. col. 58.d

Arturus Britanniæ dux occiſus à patruo ſuo Ioanne. col. 5.b

Auaritia eſt idolorum ſeruitus. col. 189.a

Auarus cum theſauro defodit animam, mentemque ſuam. col. 189.a

Auarus cur dicatur idololatra. col. 189.b

Audiendus non eſt, qui dum litigat, tuetur ſe allegatione vitij, improbitatis, vel turpitudinis ſuæ. col. 209.b

Auguſtus, & Domitianus in reprehendẽda adulteria, in quæ miſſi in modũ ſibi indulgebant, fuêre valdè vehementiſſimi, col. 11.c.& c. 112.a

Authenticum quid ſit. col. 85.b

Authoritas rei iudicatæ à ſummo Pontifice, vim legis, decreti, ſiue canonis generalis obtinet. col. 133.a

Balduinus 2. rex Hieroſolimitanus in ſua adoleſcentia liberalibus diſciplinis imbutus, & clericus factus in Rhemenſi, Cameracenſi & Leodienſi eccleſiis præbendas obtinuit, generoſitatis gratia, quæ in eo præcellebat. col. 198.c

Baptiſma non diſſoluit matrimonium rite contractum inter paganos paganorum more, etiamſi eo gradu cognationis iuncti ſũt, quo Chriſtianis matrimonium inter ſe contrahere non licet. c. 119.c.& c. 323.b

Baptiſmo in conferendo neceſſaria eſt ſcriptura, qua exprimatur nomen eius, qui ſacro fonte ablui deſiderat. col. 14.a

Baſilica lateranenſis fuit olim lateranorum nobilium ciuium Romanorum palatium. col. 197.a

Beneficium viuentis ſi cui contulerit Romanus pontifex, (quod ei ſoli licet) huic collationi ſemper ineſt hæc lex, vt ſi donatarius nõ, niſi poſt mortem iuſti poſſeſſoris perferatur. col. 231.d

Beneficium ſi non contulerit intra ſex menſes is, cui ius conferendi competit, eius conferendi poteſtas deuoluitur ad alios. col. 136.c

Beneficia alia ſunt regularia, alia ſecularia. col. 171.c

Beneficiorum pluralitates prohibitæ. col. 190.b

Beneficiorum renuntiatio ſola, quamuis renuntians corpore non diſceſſerit ab eccleſia ſua, amiſſio poſſeſſionis eſt. col. 38.a

Bigami non recipiuntur in clerum. col. 179.a

Biturigum ciuitas vnde ſic dicta. col. 26.d

Bona eccleſiæ ſunt patrimonialia pauperum; & decimæ tributum egenorum. col. 190.b

Bouis triturantis os obligandum non eſt. col. 200.b

Bituriges Cubi, & Bituriges Villici qui. col. 26.d

Bonoſiaci hæretici qui dicantur. col. 176.e

Britannia, Armorica nunc dicta, olim reges habuit. col. 19.b. deinde comites. ibid. Poſtremò duces. ibid. b

C

Calumnia quid ſit. col. 24.e.& col. 48.b

Calumniæ iuramentum quando veniet præſtandum. col. 12.b

Cancellarij officium in eccleſiis quod ſit. col. 156.a

Canonicus eſſe deſinit, qui epiſcopatus dignitatem adipiſcitur. col. 208.c

Canonici regulares qui dicantur. col. 60.a

Canonici quare hoc nomine donati. col. 186.a

Canonici regulares, monachi, vel religioſi à laicis quaſi patronis ſine conſenſu epiſcopi beneficia, vel decimas accipere prohibentur. c. 101.a

Canonicorum alij regulares, alij ſeculares. col. 186.a

Cantuarienſis epiſcopus Angliæ primas. col. 12.d

Capellani, & Capellæ nomen vnde deductum. col. 328.c

Capitulum poteſt augere numerum præbendarum, etiamſi certus earum numerus indulgentia ſpeciali determinatus ſit. col. 195.b

Caſtrenſia ex peculio quæ comparata ſunt, caſtrẽſia eſſe cenſentur. c. 217.a

Catalauici agri, inſignes ſunt victoria parta aduerſus Theodoricum Gothorum regem, cædeque eiuſdem regis. col. 12.a.b

Cathedraticum quid ſit. col. 190 b & col. 135 b

Cauſa clericorum an laico permitti poſſit ex conſenſu epiſcopi & vtriuſque partis. col. 8 c. & a

Cauſa ad eum, à quo appellatum eſt, non debet remitti, niſi ex conſenſu partium. col. 146.c

Cauſa an recurrat ad eum, à quo iure appellatum eſt. col. 14.d

Cauſa criminalis an per procuratorem agi poſſit. col. 18 a

Cauſæ duæ quotieſcunque in idem iudicium deducuntur, de qua prius ſit cognoſcendum. col. 30.c

Cauſæ præiudicialis cognitio cauſam non præiudicialem ſemper præcedere debet. col. 30.c

Cauſæ ciuiles ad ſummam finiendæ ſunt intra triennium, criminales intra biennium, fiſcales intra ſex menſes. col. 126.b

Cauſam remittere ad eum, à quo appellatum eſt, non ſolet is, ad quẽ appellatum eſt, ſi ſententiam eius infirmauerit. col. 7.c

Cautionis præſtandæ nuda voluntas non ſufficit ſine effectu. col. 51.c

Cautionis pignoratitiæ reddito facta debitori argumentum eſt idoneum remiſſi pignoris. col. 53.a

Charitas eſt tegumentum omnium peccatorum. col. 93.d

Chriſtianus quilibet Romæ conueniri poteſt, ſi ibi reperiatur. col. 13.d

Chriſtiani olim diebus Dominicis ſtantes orabãt in ſignum reſurrectionis. col. 28.a

Chriſtiani aduerſus Iudæos teſtes admittuntur in omnibus cauſis ciuilibus, & criminalibus. col. 66.d

Chriſtiano homini an iurare liceat: & an monacho ſaltẽ nõ liceat. c. 6.d.e

Chriſtiano cœlibi cum Pagana, vel Iudæa connubium eſt. col. 323.c

Ceſſante cauſa ceſſat effectus. col. 117.c

Celtæ ſunt Aquitani. col. 26.d

Celtarum ſumma imperij olim penes Bituriges. col. 26.d

Cenſuram, ſiue diſtinctionem Eccleſiaſticã ſemper præcedere debet monitio. col. 241.a

Circunſtantiæ illuminant dicta. col. 74.d

Claſsici teſtes qui dicantur. col. 69.a

Clauſula, *remota appellatione*, reſcripto inſerta an ad præcedentia tantùm, an etiam ad futura ſit referenda. col. 162.e & col. 163.a

Clandeſtinum, & occultum matrimonium, quod factum eſt remotis arbitris, & nullis ſuperſtitibus præſentibus & extra conſpectum & faciem Eccleſiæ, ita demum valet, ſi poſteà res omnis palàm eccleſiæ denunciata fuerit, & ea, quod clàm geſtum eſt, ratum habuerit. col. 171.a

Clemens V. Auenione ſummam Sedem, dimiſſa Romana, primus ſtabiliuit. col. 5.a

Clerici qui dicantur. col. 167.b

Clericus in flagranti crimine deprehenſus habitu militari, aut laicali, poteſt à iudice ſæculari plecti tanquam laicus. col. 2.e

Clericus poſt trinam admonitionem Metropolitani, vel Epiſcopi, domo non iubentis facеſſere concubinam vel focariam, quam habet, extrema pœna eſt, vt ab officio & beneficio Eccleſiaſtico remoueatur, & excommunicetur. col. 171.e

Clericus conuentus ex ſtipulatu, quòd præter ductus fideiuſſerit pro innope, ſi ſoluerit creditori, rectè aget mandati aduerſus eum, alioque non ſoluente in poſſeſſionem bonorum ipſorum mittetur. col. 231.c

Clericus ordine motus redigitur in numerum laicorum. col. 168.d

Clericus beneficiatus, cui incumbit cura animarum, ſi aliud beneficium ambierit, & obtinuerit, priore ipſo iure cadit: & ſi ſuſtinẽ id contumaciter retinere conetur, cadit etiam poſteriore. col. 127.c

Clericus, qui ex cauſa delicti depoſitus ab Epiſcopo, & regradatus eſt, ſi denuò recidat in idem crimen, primùm excommunicatur, deinde anathematizatur. col. 4 c

Clericus, qui pactione habita cum eo, quo cum contrahit, renũciat priuilegio fori, nihilominùs cõueniendus eſt in foro Eccleſiaſtico. col. 10.e

Clericus, vel miles, ſi poſteaquàm in ius vocatus eſt, alius fori eſſe cœperit, in ea cauſa non habet ius reuocandi forum. col. 11.d

Clericus nullus duplici titulo duarum eccleſiarum fungi poteſt. c. 181.b

Clericus fideiubens pro aliis ordine pellendus eſt. col. 232.e

Clericus non habet aliũ domicilium quàm eum, qui eſt in eccliſ. col. 107.b

Clerici peregrini extra ciuitatẽ ſuam ſine commendatitiis literis proprij Epiſcopi, miniſterio Eccleſiaſtico fungi non poſſunt. col. 182.e

Clerici minorum ordinũ poſſunt promoueri ad ſacros, & maiores ordines, ſi idonei facultatibus, & moribus fuerint. col. 195.d.

Clerici poſſident bona eccleſiaſtica vſuſfructus, non proprietatis iure col. 182.a

Clerici quibus de rebus teſtari poſſint. col. 256.c.& 217.b.e

Clerici minorum gentium qui fieri poſsint. col. 195.c

Clerici, qui cum telo ambulant, vel fœnus exercent, excommunicandi ſunt. col. 168.c

Clerici beneficiarij, qui ſtudiorum cauſa peregrè abſunt, fructus beneficiorum non amittunt. col. 201.b

Clerici ob morbum venereum regradantur ab Epiſcopo. col. 2.b

Clerico ægrotanti nec diaria, aut ſalaria, & commoda ſolennia reditusum eccleſiæ deneganda, minuenda, vel intercipienda ſunt. col. 203.b

Clericum qui pulſauerit, vel verberauerit, ſtatim ipſo facto excommunicationem incurrit. col. 141.c

Clericorum comeſſationes, & ebrietates damnatæ. col. 173.b

Clericorum ſi quis comam relaxauerit, anathema ſit. col. 169 c

Clericos canonum ſtatuta extraneorum mulierum conſortio priuari non, præter eas, de quibus crimen non poteſt exiſtimari. col. 174.c

Clericis inferioris ordinis vxores habere permiſſum eſt. col. 171.e

Clericis domi ſuæ mulieres habere, vel recipere interdictum. col. 174 c

Clericis an barbam nutrire liceat. col. 169 c

Clericali

Digitized by Google

Clericuli ordine tantùm digni eſſe cenſentur, qui cœlibes ſemper fuerunt, vel qui vnam tantum, eámque virginem, non viduam vxorem habuerunt, & ante clericatum habere debuerunt. col.179.a
Concilium Sueſſonenſe à Benedicto, & Nicolao pontif. confirmatum. col.14.a
Concilium Sueſſonenſe habitum in baſilica S.Medardi. col.14.a
Concilij Sueſſonenſis cauſæ quæ. col.14.a
Concilio Lateranenſi cautum, ne quis ex reſcripto ſummi pontificis vltra iter duorum dierum trahi poſſit ad alienum, & extraneum iudicem. col.11.b
Cognatio quomodo per adoptionem contrahatur. col.294.b.c.d
Cognatio ſpiritualis ſuperueniens contractum matrimonium non dirimit. col.129.b
Cognatio ſpiritualis quomodo contrahatur. col. 290.b. Et inter quos. col.293.a.b.c.d
Cognationis ſpiritualis prætextu in quos nuptiæ ſint prohibitæ. col.290. c.d.e.& 291.a.b.c.d
Cognatorum conſenſus in puella patre orbata in nuptum collocanda an requiratur. col.270.d
Cognitio præiudicialis cauſæ cauſam non præiudicialem præcedere debet. col.30.c
Cognitio cauſarum eccleſiaſticarum, maximè ſpiritualium, pertinet ad eccleſiarum prælatos. col.1.a
Comminatio iudicis, authoritatem rei iudicatæ non habet. col.157.e
Commixtio, quæ præceſſit ſponſalia collata in futurum tempus, impedimento non eſt, quominus vir cum alia matrimonium, vel ſponſalia de præſenti contrahat: etiamſi ex ea nati ſint liberi. colum.252. c.& 253.a
Commodatum quid ſit. col.219.c.d
Compaternitas diuerſitatis cauſa iuſtiſsima eſt. col.129.b
Compaternitatis, vel filiationis ratione inter quos nuptiæ illegitimę cenſentur. col.292.a.b.c.d.e
Compenſatio quomodo fiat. col.15.b
Complexus nefarius quis dicatur. col.324.d
Compromiſſum, ſeu arbitrium morte, & ſacerdotio ſoluitur. col.79.e
Compromitti non poteſt de cauſa criminali. col.96.b
Concedendi verbo, donatio plena, & directa ſignificatur. col.225.b
Concordia pro tranſactione. col.16.b
Concubinatus olim legitima coniunctio: qui viget etiam hodie in quibuſdam locis in pireneo. col.175.d
Concubitus ſine conſenſu legitimo non facit matrimonium. col.239.c
Conditio fideicommiſſi, *ſi ſine herede deceſſerit* quomodo ſit intelligenda. col.61.a
Conditio, vel pactio adiecta contractui contra ipſius naturam, cum vitiat. col.278.c
Conditio impoſſibilis, vel turpis non vitiat hæredis inſtitutionem, vel legatum. col.279.d
Condictio diei duo præcepta continet. col.49.a
Confeſſio in iure facienda eſt. col.2.a
Confeſſio pro explorato crimine non habetur. col.57.e
Confeſsio, aut conuictio, euidénſque probatio criminis facta coram non ſuo iudice, nihil valet. col.2.a
Confeſſus extra iudicium pro iudicato non habetur. col.58.a
Confeſſus de ſe, & non conuictus, non eſt interrogandus de conſcientia aliorum. col.57.b
Coniugium ritè contractum ex poſt facto non vitiatur. col.292.e
Coniugium inter ſeruum, & liberam iure pontificio licitum, ciuili illicitum eſt. col.289.d
Coniugium ſpirituale contrahitur inter epiſcopum, & eccleſiam. c.17.b
Coniugibus, qui frigidi deprehenduntur initio contracti matrimonij, quantum temporis ſit indulgendum ad vires intendendas, & experiundas. col.308.e.& 309.a
Coniugalis concubitus procreandorum liberorum cauſa fit. col.179.b
Connubio interueniente liberi patrem ſequuntur: non interueniente ad matris conditionem accedunt. col.290.
Conſanguinitas latioris eſt ſignificationis apud Canoniſtas, quàm apud Iuriſtas. col.295.ab.& 299.b.c
Conſuetudo ſemper pro iure, & lege non immeritò cuſtoditur. c.10.c
Conſuetudo loquendi in interpretatione verborum ſequenda eſt, quid cùm omnium rerum, tum maximè verborum domina eſt. col.246.c
Conteſtatio litis eſt initium cuiuſque iudicij. col.22.b
Conteſtationem litis quando præcedat teſtium productio, & examinatio. col.16.e.& 17.a.b.c
Continentiæ votum Græci non admittunt. col.178 d
Contrariorum eadem ratio. col.50.c
Contrariorum duo genera. col.91.c
Controuerſia, quæ mouetur ab iis, qui feuda tenent, diſceptanda eſt à domino feudorum. col.2.b
Controuerſia ſemper præcedit litem. col.51.c
Contumax an damno litis ſiue rei, quæ in controuerſiam venit, coërceri poſsit. col.19.e
Contumax eſt, qui tribus edictis euocatus, vel vno peremptorio præſentiam ſui facere contemnit. col.25.c
Contumax, ſi poſtquàm actor miſſus eſt in poſſeſsionem rei petitæ, intra annum venerit, & cautionem iudicio ſiſti præſtiterit, impenſaſque refuderit, rei poſſeſsionem vacuam recipiet. col.20.c
Contumax vnde dicatur. col.20.b.& 25.c
Contumacia actoris, qui litem fecit, maior, & fœdior eſt, quàm rei, cuius eſt proprium fugere, & ſubterfugere. col.47.c

Contumaciæ refugientis iudicium ſynodi, coërcendæ ſufficit excommunicatio, quam comitatur etiam ſubtractio reddituum eccleſiæ. col.1.c
Conuentionalis libellus quid ſit. col.13.e
Conuictum & confeſſum aduerſus conſcios, & participes, ſocióſque interrogari moris eſt. col.57.b
Conuenîri vbi quis poſsit. col.13.b
Crimini manifeſto qui deſiit obuiare, non caret ſcrupulo ſocietatis, & conſenſionis occultæ. col.77.b
Criminalis cauſa agi non poteſt per procuratorem. col.83.d
Cunabula quid ſint. col.264.d

D

DÆmon, aut homo mira, aut mirabilia efficere poteſt: miracula ſolus Deus vel per ſe, vel per homines. col.80.d
Damnandus non eſt quiſpiam ex ſuſpicionibus. column.96.a
Dauid duxit in matrimonium Bethſabeam, ex qua ſuſtulit Salomonem, quam autem polluerat per adulterium. col.285.e
Debitor, qui caſu quodam lapſus eſt facultatibus & vltrò bonis ceſsit creditoribus ſuis, non poteſt excommunicari, nec conueniri aliter quàm ſi poſteà aliquid acquiſierit, vnde illis ſatisfacere poſsit. c.232.e
Decanatus eſt maior dignitas collegij eccleſiaſtici. col.150.d
Decani electio competit capitulo, non autem epiſcopo. col.184.a
Decimæ ſunt tributa egentium animarum. col.119.d
Decimæ conceſſæ ſunt in vſum pietatis. col.119.d
Deductio in domum ſola matrimonium non facit. col.252.d.e
Defenſio eſt iuris naturalis. col.13.a
Delegati iudicis officium, ſi apud eum lis conteſtata fuerit, non finitur morte delegantis. col.69.b
Delicta paria mutua compenſatione tolluntur. col.256.a
Delicti ratione ſequitur quis forum eius prouinciæ, in qua delictum admiſit, nec oppoſita fori præſcriptione iuuatur. col.11.c
Delphinatus regis Galliarum filio natu maiori deſtinatus: à quo Delphinus dicitur. col.151.c
Dentium primulorum caſus eſt argumentum impletæ infantiæ. c.243.b
Denunciationi primæ non parens, tribus edictis euocandus eſt. col.21.b
Deo, & momenti conſcientiæ noſtræ potius obediendum eſt, quàm hominibus. col.41.d
Depoſitum quid ſit, cui, ad quid & aduerſus quē eius nomine actio competat. col.219.c
Depoſitio non infligitur contumaci nec niſi condemnato. col.1.c
Dies feriati qui dicantur. col.27.c
Dies continui ignorantibus cedut. col.207.e
Diei Dominici veneratio in quibus conſiſtat. col.27.d
Difficilium facilis venia eſt, & remiſsio. col.327.e
Dignitas epiſcopalis ſoluit patria poteſtate. col.316.e
Dignitatum, & præbendarum permutationes non ſunt legitimæ & canonicæ, niſi fiant cauſa cognita, & probata decreto epiſcopi. col.188.b
Dilationes inſtrumentorum vel teſtium exhibendorum, vel producendorum gratia, à iudice datur. col.25.a
Dilationum tempus arbitrio iudicis definitur. col.25.a
Dilatoria exceptio negotium vulnerat, peremptoria interficit. col.48.b
Dilectio ſola diſcernitur à quo quis genitus ſit. col.93.c
Diſpenſatio nunquam valet contra leges diuinas: contra humanas autem diſpenſari aliquando poteſt. col.323.d
Diuortiũ quid ſit. col.31.c. Iuſtæ eius cauſæ, quę ibid.d.e.& col.322.a.b
Diuortio quando ius matrimonij omninò diſſoluatur. col.822.c
Dolus ſuus nemini patrocinari debet. col.183.c
Dolus clerici agnoſcentis bonam fidem ante exitum anni non coercetur. col. 68.e.& col.69.a
col.46.c
Domeſticorum nomine qui veniant. col. 68.e.& col.69.a
Domicilium ibi non dicimur habere vbi patrimonium habemus, niſi & ibi aſsiduè verſemur. col.11.d
Domicilium vbi quis habet, ibi conueniri poteſt. col.12.b
Domitianus Imperator equitem Romanum quendam, cùm iudicia erāt apud equeſtrem ordinem, iudicum albo eraſit ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimiſſæ adulterij crimen intentarat. col.255.d
Dominio feudi ſemper iuriſdictio coniuncta eſt. col.3.c
Dominus magis ratum habet matrimonium cum gentili non contrahi, quàm ante conuerſionem diſiungi. col.282
Dominicus dies eſt primus ſeptimanæ dies. col.27. c. &.c
Dominici diei veneratio quando incipiat. col.27.c
Donatio mortis cauſa reuocatur pœnitentia, & conualeſcentia. col.61.a
Donatio per interpoſitam perſonam conſummari poteſt. col.106.a
Donatio inter virum, & vxorem facta conſtante matrimonio nec iure ciuil, nec pontificio valet. col.327.c
Donato ex cauſa ingratitudinis actione ingrati à donatore reuocari poteſt. col.236.c
Donationes contractibus bonæ fidei non annumerantur. col.235.a
Donatiſtarum baptiſma eſt legitimum: ſed non fit legitimè. col.316.a
Dos, & dotalitium quare dentur. col.325.a
Dos alia vxoris, alia viri, quæ reſpondet doti vxoriæ ex æquo tam in quantitate, quàm in pactis dotalibus. col.326.a
col.240.c
Dotalium quid ſit. col.323.a
Dotalitium præmortuo vxore remanet penes virum. col.237.a
Dotales eſſe cēſentur res, quæ dotali pecunia comparatæ ſunt. col.68.b
Duo teſtes plenam faciunt fidem. col.274.c
Duos maritos vna, vel duas vxores vnus habere non poteſt.

E

ECcleſia Romana eſt mater, & magiſtra omnium eccleſiarū. col.13.d

Eccleſiam quodammodo diſpenſando diſſimulare & diſſimulando diſpenſare quodammodo, & plerumque dicitur. col. 193.d
Eccleſiæ benedictionem presbyteri tantum requiris in primis nuptiis, nō in ſecundis. col. 318.b
Eccleſia, & præbenda non vacans nemini promittenda. col. 205.b
Eccleſia conciliat matrimonium, & confirmat oblatio & obſignatum Angeli confirmant pater cæleſtis ratum habet. col. 259.b
Eccleſia an grate poſſit in confectatione defunctorum, quam vulgo canonicationem vocamus. col. 81.b
Eccleſia eſt ſacra matrimoniorum, vel ſponſalium contrahendorum, aut diſſolutorum. col. 265.d
Eccleſia, quæ ſpſa presbyteri dicitur, an poſſit diuidi inter duos. c. 187.d
Eccleſiæ aduerſus Eccleſiam neceſſaria eſt præſcriptio 40. annorum. col. 118.d. & 119.
Eccleſiæ Romanæ ius ſuum perſequenti nulla alia præſcriptio nocet, quàm centum annorum. col. 122.a
Eccleſiæ alicui qui ſemel nomen dedit, eam deſerere non poteſt ſine authoritate eius, qui concedendi ius, & poteſtatem habet. col. 189.c
Eccleſiæ permiſſio iſtas nuptias, & iuſtos liberos an faciat. col. 316.b
Eccleſiæ Romanæ iura, & poſſeſſiones non niſi centum annorum præſcriptione perire poſſunt. col. 165.b
Eccleſiæ quæ vacare dicuntur. col. 205.a
Eccleſiam per vim poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione rerum, aut iurium ad eam pertinentium ſpoliantes, ſubiiciuntur cenſuræ Eccleſiaſticæ, quod ipſi ſatisfecerint. col. 12.c.d
Eccleſiaſticæ perſonæ per ſe iurare non poſſunt inconſulto Rom. pontifice, aut prælato ſuo; ſed per procuratorem, œconomum, vel ſyndicum. col. 22.
Electio epiſcopi referenda eſt in literas, & electorum manu ſubſcribenda. col. 24.b
Emphyteuſis quid ſit. col. 218.a
Emphyteuticarius cedit iure emphyteutico, & expelli poteſt, ſi biennij continui canonem ſoluere domino diſtulerit. col. 225.b.
Emphyteuticarius an extraneo vendere poſſit meliorationes. col. 225.a
Emptor malæ fidei ſuccedit in vitium venditoris. col. 44.e
Epiſcopus eſt legitimus clericorum iudex. col. 2.b
Epiſcopus præfectus litium. col. 52.e
Epiſcopus epiſcopatu ſpoliandus non eſt, antequam fuerit peractus reus criminis, quo poſtulatus eſt. col. 1.b
Epiſcopus Beluacenſis, authore ſummo Pontifice, iurat de calumnia propoſitis ſacroſanctis euangeliis. 22.e
Epiſcopatus eſt clericorum iudex ordinarius. col. 10.e
Epiſcopus beneficia nulli promittere debet ſe collaturum, antequam ea vacare contigerit. col. 188.c
Epiſcopus Parienſis iuriſdictionem habet temporalem, & comitis vicem gerit. col. 10.
Epiſcopus, vel Abbas ſi de rebus eccleſiæ inconſulto capitulo, donauerit, nulla eſt donatio, & à ſucceſſore eius reuocanda eſt. col. 312.b
Epiſcopus quas re poſt diem conſecrationis acquiſiuit, propriæ eccleſiæ relinquere debet. col. 237.c
Epiſcopus, vel Abbas veluti procurator quidam eſt rerum eccleſiaſticarum, non dominus. col. 126.b
Epiſcopus ſede ſua deiectus ſine authoritate ſynodi, iure deiectus non cenſetur. col. 126.c
Epiſcopi electio quomodo fieri debeat. col. 14.b
Epiſcopi quatuor ſunt in Hibernia, Armachanus, Dubliuienſis, Caſſelenſis, Tuamenſis. col. 49.c
Epiſcopi ſex ſemper circa latus Romani pontificis agunt, Hoſtienſis, Portuenſis, Sabinenſis, Albanus, Præneſtinus, & Tuſculanus. col. 5.e
Epiſcopi ſucceſſor an teneatur ea contractu ſiue negotio geſto ab anteceſſore ſuo pro vtilitate, & neceſſitate eccleſiæ. col. 12.a
Epiſcopo ſuſpenſo ſuſpenditur collatio beneficiorum etiam vacantium. col. 208.a
Epiſcopo, qui eccleſiæ vacanti præeſt, non eſt ius offerendi ſeipſum. col. 204.c.
Epiſcoporum electio olim apud populum col. 49.d
Epiſcopo electo, & conſecrato, eius beneficia omnia, quæ ante electionem habuit, vacant ipſo iure. col. 208.c
Epiſcopis ex vna eccleſia in aliam temere migrare lucri, & emolumenti cauſa, non licet. col. 180.b
Epiſcopatus Bethelehem eſt ſub patriarcha Hieroſolymitano. col. 34.
Epiſcopalia iura quæ ſint. col. 214.c
Eremodicium quis contrahere dicatur. col. 25.c
Erepta hoſtili bello iis, qui in eius belli ſocietatem non venerant, licet eiuſdem nationis fuerit, reſtituenda ſunt. col. 45.c
Erroris nullus eſt conſenſus. col. 157.b
Examen à futuro quid vocetur. col. 17.e
Et à quo permittatur. ibid.
Exemplari vti licet, deficiente authentico. col. 85.b
Exceptio peremptoria quid ſit. col. 41.b
Exceptio procuratoria proponenda eſt in ipſo limine iudicij. col. 70.d
Exceptiones dilatoriæ quæ dicantur. col. 12.b
Exceptiones peremptoriæ rem, de qua agitur: ſiue litem omninò perimunt. col. 112.a
Exceptiones ſunt clypei, ſeu arites oppoſiti actionibus. col. 10.d
Exceptionum definitio. col. 10.c.
Excommunicari poſt appellationem nemo poteſt ab eo, à quo appellatur. col. 147.b
Excommunicatus, vel nominatim eccleſia interdictus, ad ſacramenta diuina, vel ad ſepulturam non admittendus. col. 101.a
Excommunicatus non eſt extra iuris naturalis, ſiue gentium limites depoſitus. col. 113.a
Excommunicatus conueniri, vel conuenire non poteſt, iterum diu eccleſia exulat. col. 15.d
Excommunicatus licet iure ciuili infamis non ſit, tamen iure canonico pro infami habetur, quoad abſoluatur. col. 116.c
Excommunicatus iudicis officio fungi non poteſt. col. 151.b
Excommunicatus, procurator eſſe non poteſt. col. 50.d
Excommunicatus ob contumaciam abſoluitur ſtatim, atque præſtitit cautionem iudicio ſiſti, etiamſi criminalis cauſa nondum peracta fuerit. col. 4.b
Excommunicatus excommunicatum vel maiore, vel minore excommunicatione, accuſare non poteſt. col. 111.c
Excommunicati abſoluuntur, ſi eccleſiæ obtemperaturos iurauerint. col. 142.e
Excommunicati, & excommunicato communicantis differentia. col. 21.b col. 4.e
Excommunicatio iis infligitur, per quos fit, quo minus in litibus teſtes exhibeat pars altera, cuius intereſt exhiberi eos, & exaudiri. col. 77.a
Excommunicatio, an ſcripto conſtare debeat. col. 24.b
Excommunicatio inflicta nulla antè facta monitione congrua, & competenti coram teſtibus, nulla eſt. col. 258.a
Excommunicatio eſt commune remedium, quo in contumaces vtitur eccleſia. col. 21.e
Excommunicationem incurrunt, qui ſcientes, prudentéſque excommunicato communicant. col. 156.a
Excommunicationis exceptio inanis eſt ad excludendum quemquam ab appellatione, vel appellationis perſequutione. col. 136.b
Expenſæ, eſt verbum commune actoris & rei. col. 1.b
Expreſſa nocent, non expreſſa non nocent. col. 105.e

F

Facinus expiandum vbi admiſſum eſt. col. 21.c
Factum negantis per rerum naturam nulla directa probatio eſt. c. 64.d
Factio quæſtio eſt in æſtimatione iudicis. col. 150.e
Facto auctoris damnatur ſucceſſio hæredis. col. 44.d.a
Falſi querela nullis clauditur temporibus vicennio breuioribus. col. 61.e
Fama conſentiens pro adminiculo eſt, non pro certa & firma probatione. col. 69.e
Fama conſentiens ad mouendam præſumptionem nonnihil facit. c. 65.d
Fama communis videtur eſſe ciuitatis conſenſus, & velut publicum teſtimonium. col. 259.b
Fama quod differat, quaſi notorum eſſe cenſetur. col. 108.d
Famæ, aut rumori temerè credendum non eſt. col. 177.a
Famam reſtituere principis eſt. col. 134.e
Fatetur facinus, qui iudicium fugit. col. 91.e
Fatui ſunt, qui ſuis prætermiſſis, ſua exteris donant. col. 321.b
Fauore nuptiarum teſtimonium de auditione recipitur. col. 321.b
Fauore nuptiarum non recipiuntur teſtes impugnandis nuptiis prætextu cognationis, niſi qui diſtincte, enucleatè, & nominatim gradus cognationis, quam allegant, perſonaſque deſignant. col. 321.b
Fauorabiliores ſunt rei, quàm actores. col. 72.e
Feſtum Trinitatis quando celebrandum. col. 28.b
Feudum rectum quod dicatur. col. 234.a
Feudi dominus ſolus iudex competens eſt in iis cauſis, quæ de prædio, quod vaſalli tenent feudi nomine controuertuntur inter vaſallos, & extraneos. col. 9.b
Fides alma apta pœnis, iuſiurandum Iouis. col. 107.a
Fidei, & iuriſiurandi in cauſa vſurarum differentia. col. 95.b
Fidem ei ſeruari iniquum eſt, qui contra pacta verſari nititur. col. 17.d
Fideiuſſor, antequam conueniatur, aut ſoluat, an agere poſſit cum reo principali, vt liberetur. col. 131.e
Fideiuſſores idonei non ſunt monachi ſine conſenſu Abbatis, & Capituli col. 232.a
Fideiuſſores dotium non dantur à maritis. col. 357.b
Filius fratris maioris natu iure ſeptentrionalis in ſucceſſione regni, quæ conſortii impatiens eſt, an ſit præferendus patruo. col. 4.e col. 412.a
Filij qui dicantur legitimi. col. 38.e
Finium regundorum iudicium duplex eſt. col. 12.d
Flamini Diali, & Sacerdoti Veſtali iurare nefas fuit. col. 205.e
Fœminæ an poſſint eſſe eccleſiarum patronæ.
Fœminarum, quàm maſculorum in pleriſque cauſis conditio deterior. col. 248.b.c.d
Fœnerator clericus, qui monitus non reſipiſcit, ordine mouetur, vel regradatur. col. 168.d col. 182.c.d
Formata quid ſit & vnde dicta. col. 8.c. & 15.b
Forum competens quod cenſeatur. col. 15.b
Forum rei in reconuentione an actor ſequi cogatur. col. 117.d
Francorum rex in ſpiritualibus alium ſuperiorem non cognoſcit, quàm Romanum pontificem: in temporalibus neminem. col. 97.e. & 107.e
Frangenti fidem, fides frangatur eidem. col. 6.b
Fratres militiæ templi qui dicantur. col. 307.d
Frigidus quis dicatur.
Frigiditati, & impotentiæ coëundi probandæ quantum temporis indulgeatur. col. 309.a.b
Fructus rei pignoratæ imputantur in ſortem, nec cedunt, iure pontificio, lucro creditoris in vicem vſurarum. col. 98.e
Fructuarius quam cautionem præſtare teneatur proprietario. col. 250.d
Fructua

Digitized by Google

Fructuarius an poſsit commodum fundi, vel perceptionem fructuum in ſolidum, vel pro parte vxori dotalitij nomine concedere, ſicut & vendere & locare. col.326.c
Fundo pignori dato, tacite intellectu & eius patronatus, quod ei fundo adhæret, pignori ſuppoſitum videtur. col.132.b
Furor ſuperueniens alterutri ex coniugibus, vel vtrique, non dirimit coniugium. col.287.c

G

GAllia Narbonenſis cur appellata Dokia, vel Landokia. col.316.d
Galli non millenis paſsibus, vt Itali: ſed leucis itinera metiuntur. col.11.e
Genua eſt mater mercatorum. col.327.c
Genuæ piſtrices innuptæ geſtant annulos. col.94.e
Gibellini tuentur partes Imperij. col.45.d
Gibellinorum, & Guelphorum factiones quando excitatæ. col.45.d
Graduum cognationis computatio in recta, & perpendiculari linea, quæ ex parentibus, & liberis conſtat, inter ius ciuile, & canonicum eſt eadem: in linea verò tranſuerſa longè diuerſa. col.299.d.e.& 300.a.b.c
Guelphi tuebantur partes eccleſiæ. col.45.d
Guelphorum, & Gibellinorum factiones, quæ. 233.e
Guido octauus, & vltimus rex Hieroſolymitanus. col.34.c

H

HAbitus non facit monachum, ſed profeſſio regularis. col.281.a
Hæreſis an iuſta ſit cauſa diſſoluendi matrimonij. col.322.d.e
Hæreticus agnito errore ſuo non recipiendus in eccleſiam ſine ſcripto, quo rectam fidem profiteatur & abiuret prauam. col.14.b
Hæres an ſuccedat in omne vitium defuncti. col 44.d
Halecium piſcationi diebus feſtis an operam dare liceat. col.28.e & 29.a
Hincmarus Archiepiſcopus Rhemenſis Concilio Sueſſonenſi præfuit. col.14.a
Homicidij reo de ſeipſo confeſſo fides non habetur aduerſus alios, quorum conſilio ſe crimen admiſiſſe dicit. col 57.a
Honeſtas publica in nuptiis ſemper ſpectanda. col.243.e
Hoſpitalarij milites qui ſint. col.43.b
Humiliatorum fratrum ordo exortus in Liguria, confirmantur ab Innocentio 3. poſteà reprobatur à Lucio 3. demùm reſtituitur à Clemente IV. col.41.e
Hymen integra an argumentum ſit virginitatis: dirupta autem muliebritatis, & deflorationis. col.309.e
Hypocritæ qui dicantur. col.41.e

IEiunare an liceat die Dominico. col.28.a.b
Ignorantia patris, qui per errorem fecit nuptias illicitas, excuſat liberos natos ex huiuſmodi nuptiis. col.315.b
Illandarus auctor non tenetur de euictione. col.223.d
Illegitimi ad matris hæreditatem admittuntur. col.318.c
Imperio vacante quis imperatoris vices agat in terris imperialibus. col.10.e
Impubes neque ſponſalibus conſentire, nec diſſentire, nec quicquam ante pubertatem ſcire, vel intelligere exiſtimatur. col.265.d
Impuberes idonei non ſunt ad obtinenda eccleſiaſtica munera. c.202.6
Inceſtus complexus quis. col.324.d
Inceſtus pœna quæ. col.295.c
Incongruum ſatis videtur, vt defuncta mulieris matrimonium impetretur, quod ea viuente non fuit impetitum. col.315.d
Incuſans alterum vitij, ſeipſum intueri debet. col.32.a
Indignum eſt quod quiſque ſua voce dilucidè proteſtatus eſt, id eum in eundē caſum infirmare, teſtimonioq; proprio reſiſtere. c.62.e.& 63.a
Induciæ legitimæ quæ dicantur. col.25.e
Indulgentia elicita ex falſa cauſa nihil valet. col.305.c
Infames à dicendo teſtimonio arcentur. col.84 d
Infamia, quæ iure ciuili irrogatur viduæ intra annum luctus ad ſecundas nuptias tranſeunti, pontificio ei remittitur. col.328.d
Ingrati actio donatoris hæredi non competit. col.136.d
Iniuriarum actio eſt annua. col.102.e
In pari cauſa melior eſt cauſa poſſeſſionis. col.59.a
Inſtituere, & inſtitutio quid ſit. col.204. à quo fiat. ibid.b. quomodo differat ab inueſtitura. ibid.a
Inſtrumentum publicum quod dicatur. col.89.d
Inſtrumentum nulla tabellionis authoritate, & teſtium ſubſcriptione munitum fidem nullam facit. col.113.d
Inſtrumentum publicum tantùm valet, quantùm duo teſtes. col.90.a
Inter pares numero iudices ordinarios, ſi diſſonæ ſententiæ proferantur, ea præualet, quæ pro reo facit. col.135.d
Interdictum vnde vi datur ſine exceptione. col.32 a
Interdictum vnde vi non tantùm datur in eum, qui vim fecit: ſed etiam in eum, ad quem res vi inuaſa peruenit. col.153.c
Interdictum vnde vi licèt ſit annale, tamen rerum vi ablatarum, quæ extant, perſequutio perpetua eſt. col.45.a
Interdictum omne, quod poſſeſſionis vel adipiſcendæ, vel retinendæ, vel recuperandæ cauſam continet, momentarium eſt. col.32.e
Interdictum reſtituendæ poſſeſſionis ei tantùm datur, qui poſsidebat, vel quaſi poſsidebat eo tempore, quo ſe ſpoliatum eſſe dicit. col.42.e. & col.44.a
Interdicto vnde vi non tantùm venit reſtitutio poſſeſsionis eccleſiæ vi ereptæ: ſed etiam rerum mobilium, quæ ibi erant, & omne id, quod actoris intereſt. col.40.e.& 41.a
Interdicto vnde vi non tantùm res venit: ſed etiam quanti intereſt. c.10.d
Interloquutoria ſententia iure Canonico recipit appellationem. col.42.e
Interpretatio pleniſsima facienda eſt in beneficiis, & liberalitatib. c.234
Inueſtis quis dicatur. col.262.a
Inueſtitura ius rerum tribuit: non poſſeſsionem. col.234.b
Inueſtituræ, & inductionis in poſſeſsionē corporalē differētia. c.195.e.d
Intruſus quis dicatur. col.193.b
Iudæi Chriſtiana mancipia habere non poſſunt. col.145.b
Iudæi veteres ſynagogas reficere, aut reſtituere poſſunt: ſeruata tamen forma, & ſtatu antiquorum ædificiorum: non etiam nouas conſtruere. col.145.c
Iudicium quid ſit. col.1.a
Iudicium quomodo peragendum in reum contumacem, qui litem conteſtari, & iudicium accipere detrectat. col.19.e
Iudicium petitorium perpetuum ius tribuit: poſſeſſorium autem nō ſemper. col.33.c
Iudicij initium eſt litis conteſtatio. col.1.a. finis iudicatum. ibid.
Iudicio poſſeſſorio victus an interdum vincat in petitorio. col.36.b
Iudicio petitorio qui cœpit agere, an eo nondum finito, adipiſcendæ, vel recuperādæ, vel retinēdæ poſſeſsionis interdicto agere poſsit. col.34.d
Iudex, qui promittit litigatoribus ſe relaturū ea de re, qua de agitur inter eos, quòd ſibi nimiùm dubia videatur, ad principem, vel ſummū pontificem, debet litigatoribus apud acta edere exemplum relationis, & conſultationis ſuæ, vt ſi velint, ei adiungant refutationes ſuas, ſiue refutatorias preces. col.161.b
Iudex, à quo appellatur, poteſtatem habet præſcribendi dies proferendæ, & inchoandæ appellationis, non autem peragendæ. col.152.c
Iudex ex reſcripto pontificis actori datus, an de mutua petitione rei appellatione remota cognoſcere poſsit. col.15.c
Iudex datus non poteſt aliū iudicem dare, niſi datus ſit à principe. c.159.a
Iudex extraordinarius quis dicatur. col.62.b
Iudex, à quo appellatum eſt, ſi interim poſſeſsione prædij, quo de agitur, deiiciatur is, qui appellauit, vel ſi quacunque alia ratione eius poſſeſsio perturbetur ſtatim, & ſine cunctatione, poteſt eum in priſtinam cauſam poſſeſsionis ſuæ reſtituere beneficio interdicti. col.142.a.b
Iudex ſuperior, ad quem appellatum eſt, etiamſi nondum apud eum lis conteſtata ſit, ex cauſa poteſt legitimum tempus anteuertere. c.156.d.e
Iudex vocatus ad teſtimonium dicendum, ſi dicat, non poteſt ampliùs in ea cauſa iudex eſſe. col.76.d
Iudex an teſtis perſonam ſuſcipere poſsit, depoſito intereà iudicādi munere. col 76.e
Iudex an partibus ſuadere debeat vt tranſigant. col.15.b
Iudicis ſententia in quibus verbo tenus feratur. col.14.c
Iudici, qui appellatur, conſtare priùs debet cauſa appellationis, quàm appellationem admittat. col.147.d
Iudicem datum recuſans, & tanquam ſuſpectum reiiciens, an cauſam ſuſpicionis palàm exponere, & probare eidem iudici teneatur. c.148.c
Iudices plerunque infenſi ſunt iis, qui ab eorum ſententiis appellāt, dum exiſtimant ab eis ſibi fieri iniuriam. col.139.a
Iudicium comminationes effectu, & exequutione carent. col.157.e
Iudicibus delegatis certo tempore ad iudicandum præſcripto, id dinumeratur à die, quo mandatum acceperunt. col.141.b
Iuramentum calumniæ initio cuiuſque iudicij ciuilis præſtandum poſt litis conteſtationem col.22.b
Iurans ſe daturum, facturū ve quid ſub conditione, ſi quid vicisſim daret, faceretve is, qui illum adegit iureiurando, illo non implente conditionem, ex iureiurando non obligatur. col.97.d
Ius patronatus eccleſiæ coniunctum eſt rebus ſpiritualibus. col.2.c
Ius patronatus tranſit ad hæredes. col.132.b
Ius patronatus eſt ſine pretio pretioſum. col.2.c
Iuris quæſtio faciliùs expeditur, quàm facti. col.150.b
Iuris ordo non obſeruatur, nec probatio, vel accuſatio neceſſaria eſt in iis quæ notoria ſunt. col.154.c
Iuris forenſis eſt, vt qui in precibus mentitus fuerit, non ei proſit, quod impetrauit. col.197.b
Iuri publico pactis priuatorum derogari non poteſt. col.10.c
Iure ciuili appellari non poteſt, niſi definitiua ſententia, exceptis quibuſdam caſibus. col 40.d
Iuriſdictio, quā cōſuetudo, vel priuilegiū Capitulo defert, cui clerici ſunt adſcripti, inanis videtur eſſe, ſi nō ſit ei cōiuncta coërcitio quædā. c.10.e
Iuſiurandum in iudicio delatum à parte parti, poteſt recuſari, & referri. col.109 c
Iuſiurandum metu, aut vi extortum an obliget. col.97.d
Iuſiurandum interpretari pontificum eſt. col.108.b
Iuſiurādū temerè datū colore quodā iracundiæ, coërcendū eſt. col.101.e
Iuſiurandum prius, quod fuit legitimum, præualet poſterius, quod illegitimum eſt. col.109.a
Iuſiurandum calumniæ defertur vtrique parti ad eliciendam veritatem, ſi ſit in obſcuro. col.231.d
Iuſiurādū à iudice actori, vel reo delatū, nō poteſt ab eo, cui delatū eſt, recuſari, quin pro cōfeſſo habeatur, niſi iuſta ſubſit recuſādi cauſa. c.109.d
Iuſiurādū, quod vacāte ſede epiſcopali, canonici iurauerūt in præiudiciū epiſcopalis iuris, & cōtra vtilitatē eccleſiaſticā, nō eſt ſeruādū. c.107.b
Iuſiurandum eſt confirmatio veritatis. col.106.e
Iuſiurandum eſt ſpecies cultus diuini, qui vtique non eſt dandus creaturæ: ſed Creatori. col.106.e
Iuſiurandum calumniæ, & iuſiurandum de veritate dicenda an inter ſe differant. col.108.d
Iuſiurandum vni pontifici ſemel præſtitum, ſequentibus non ampliùs eſt præſtandum: ſed fidelitas tantùm exhibenda. col.101.d
Iuſiurandum omne interdictum clericis. col.22.c

Iuſiurandum ſeu delatum in actione famoſa, veluti furti, vel iniuriarum, referri non poteſt. col. 109 e
Iuſiurandum calumniæ non exigitur, ſi apud iudicem eccleſiaſticum cauſa agatur. col. 24 a
Iuriſiurandi formula, quod ſinguli epiſcopi Romano epiſcopo, & metropolitano ſuo iurare debent, dum confirmantur, vel conſecrantur, cotara poſitis, tactiſve ſanctis Euangelijs. col. 97 e & 98 a
Iuriſiurandi tria genera. col. 24 e
Iuriſiurandi calumniæ, & iuriſiurandi malitiæ differentia. col. 24 e
Iureiurando non comprehenduntur caſus, de quibus veriſimile eſt eum, qui iurauit, non cogitaſſe. col. 102 d
Iuſtitiæ ratio non ex quantitate: ſed ex ſuis regulis æſtimanda eſt col. 140 d

L

Laici in cauſa criminali non admittuntur ad accuſationem clericorum, niſi ſuam, ſuorúmve iniuriam perſequantur. col. 65 b
Laici de negotiis eccleſiaſticis iudicare non debent: ſed eccleſiarum prælati. col. 1 e & col. 2 a
Laicis agentibus contra clericos epiſcopi plenè, atque perfectè ius reddere tenentur. col 6 a
Lateranenſi concilio cauetur, penſionem, aut cenſum ab antiquis eccleſiis impoſitum, augeri non poſſe. col. 100 d
Legationis cauſa Romam profectus ibi conueniri poſſit. col. 18 d
Legitimandi poteſtatem habet pontifex non tantùm ſuſceptos ex concubinatu: ſed etiam ex adulterio. col 116 d
Lex priuata quando præiudicet publicæ. col. 233 b
Legum auxilio indignus eſt is, qui contra leges commiſit. col. 143 c
Lepræ imminentis periculum propulſatur virilium ſectione, & ambarum prolium amputatione. col 288 a
Lepra ſuperueniens vtrique, vel alterutri ex coniugibus an diſſoluat matrimonium. col. 287 e
Lepra ſuperueniens clerico eum non remouet à clericatus ordine: ſed à functione tantùm, & adminiſtratione. col. 287 & 288 a
Leuca finitur mille, & quingentis paſſibus. col. 11 e
Libellus petitionis, ſeu poſtulationis quomodo concipiendus. col. 13 e
Libellus conuentionalis quid ſit. col. 13 e
Libelli oblatio quid ſit. col. 13 e
Liber homo ob æs alienum pignori dari non poteſt. col 129 a
Liber homo etſi à nemine pignori dari poſſit, tamen obſes dari poteſt ab eo cuius iuriſdictioni ſubiectus eſt. col. 99 a
Liberi ex legitimo matrimonio ſuſcepti patris conditionem ſequuntur. col. 290 a
Liberi ex clandeſtinis nuptiis ſuſcepti, legitimi eſſe cenſentur, ſi poſtea nuptiæ eccleſiæ iudicio comprobatæ, & confirmatæ fuerint. col. 312 c
Liberorum procreatio per ſe ſola matrimonium non facit. col. 252 e
Libertas res eſt valde fauorabilis. col 153 d
Lis quando conteſtata cenſeatur. col. 16 a b c d
Lis inchoata cenſetur, cùm apud iudicem conteſtata eſt. col. 12 b
Lis præcedere debet teſtium productionem, & ſententiæ definitionem. col 16 d
Lis, quæ nondum conteſtata eſt, informata videri non poteſt. col. 16 b
Lis, quæ definitur ſententia, tranſit in rem iudicatam. col. 25 e
Litis nomen quàm latè pateat. col. 52 b
Litis conteſtatio vbi, & quomodo fiat, & quid ea ſit. col. 15 e & col. 16 a
Litem conteſtatam deſerens plectitur damno litis. col. 19 e
Litem conteſtando, iudices approbare, & recuſationum cauſis renuntiare litigator videtur. col. 13 e
Lite mota emptori, ni cõfeſtim laudauerit venditorem ſuum, et lite ſubſiſtat, re euicta, aduerſus eum actio ex empto ei non competit. col. 223 e
Lite pendente nihil innouandum eſt. col. 52 e
Litium breuitati ſtudendum eſt. col 38 e
Litium dirimendarum cauſa ſententiæ feruntur. col. 16 d
Litigatores ipſos per ſe, factum de quo eſt controuerſia, narrare apud iudicem ſatius eſt, quam per aduocatos. col. 5 a
Lugdunenſe concilium habitum præſidente Innocentio I V. col. 52 d

M

Magdunum triplex in Gallia. col 16 e
Magiſtratus laicus non eſt clerici iudex competens in criminalib. cauſis. col. 2 e
Mandatum ſolo conſenſu contrahitur expreſſo, vel tacito: nec vllam verborum proprietatem, aut ſolennitatem deſiderat. col 257 a
Mandatum reuocari poteſt re integra. col. 278 e
Mandato pontificis, qui iubet prouentus eccleſiarum miniſtrari in aſſem abſentibus ſtudiorum cauſa, diaria non continentur. col 201 e
Mala fides ſiue initio poſſeſſionis interuenerit, aut quaſi poſſeſſionis, ſiue ſuperuenerit impedit, & interrumpit præſcriptionem. col. 125 e
Malitiis hominum, quantùm poteſt obuiam eundum eſt. col. 86 e
Manifeſta, euidentia, notoria, ſunt ſynonyma. col. 84 a
Manifeſta probationem non requirunt. col. 84 a
M. Pomponius iuſiurandum, quod terrore coactus iurauit, ſeruauit. col. 92 e
Maiores qui propriè dicantur. col. 44 d
Manzer, & Manzar quid. col 318 b
Manzeres ad ſacros ordines promoueri non poſſunt. col. 318 d
Maribus naturâ indecora eſt promiſſa cæſaries, Apoſtolo teſte. c. 169 c d
Maritus inuitus vxorem, aut vxor maritum ex adulterij cauſa dimittere non cogitur. col. 297 e
Maritus ſi vxori lenocinium præbuerit, eã dimittere non poteſt c. 297 e
Maritus agens, vt vxor, à qua temerè deſertus eſt ſibi reddatur, eò repellitur exceptione ſæuæ tractationis, ſi modo offerat cautionem deinceps de ea bene, & liberaliter tractanda. col 32 e
Marito, non mulieris culpa ſoluto matrimonio, tam dotis, quàm dotalitij repetitio mulieri competit. col. 325 e
Marito iniuriarum actio competit, ſiue ſponſæ, ſiue vxori fiat iniuria col 240 a
Marito capto, & detento ab hoſtibus, vel etiam peregrinante, tametſi in ſeptennio, vel longiore tempore abfuerit, non poteſt vxor eius, quæ domi manſit, alij nubere, antequàm de morte eius certum nuntium acceperit. col 231 b
Marito mortuo, cum quo verum connubium fuit, fieri verum cõnubium non poteſt, cum quo priùs adulterium fuit. col. 284 e
Matris teſtimonium ſuſpectum eſt. col. 67 a
Matrimonium ſolo conſenſu contrahitur, eoq; ſoluto & libero. c. 252 e
Matrimonium, quod aliàs erat illicitum, interdum tolerandum eſt, ne diſſenſio inter vtriuſque conſanguineos olim exorta, tunc autem ſopita, denuò ſuſcitetur. col. 262 e
Matrimonium ſemel ritè contractum quibus modis diſſolui poſſit. col. 308 a b c d e
Matrimonium diſſoluitur, ſi ius matrimonij maritus explere non poſſit. col 307 d
Matrimonium cum furioſo, aut furioſa contractum vt valeat, quæ requirantur. col. 157 e
Matrimonium, & clericatus non abſurdè in eodem reperiantur ſubiecto. col 280 e
Matrimoniũ alienũ corrũpere, cõmuni gentiũ iure dãnatum eſt c. 324 d
Matrimonium contractum interdum non dirimit, quod impedit contrahendum. col. 106 a
Matrimonium ij tantùm contrahere non poſſunt, qui nominatim legibus, aut canonibus prohibentur. col. 257 a
Matrimonium an poſſit eſſe ſine dote, & dotalitio. col. 241 a b c
Matrimonium an perducet, ſi in eam reciderit cauſam, à qua incipere non poteſt. col. 291 e
Matrimonium clandeſtinum quot modis dicatur. col. 270 e
Matrimonij vna tantum à Domino prodita eſt iuſta ſeparationis cauſa, adulterium. col. 287 e
Matrimonij definitio. col. 91 b
Matrimonij cauſa fauorabilis eſt. col 148 b
Matrimonij argumentum eſt eadem menſa, & cubili vti. col. 94 e
Matrimonio ſoluto propter viri frigiditatẽ, ſi aliam duxerit vxorẽ, & cũ ea ſe virũ præbuerit, an hãc dimittere, & ad illã redire cogatur. c. 310 a
Mendax petiator impetratis carere debet. col. 197 b
Mendaciũ nõ efficit ei, qui mãdatũ extorſit à Romano Põtifice, ſi id mẽdaciũ purgatũ deprehendatur, obtẽto capitulo mãdati tempore. c. 197 e
Menſuram falſam, & pondera habentes qua pœna plectantur. col. 221 a
Miniſterium Deo gratum, & idoneum facit non claritas generis, aut maiorum: ſed virtutis nobilitas, vitæque honeſtas. col. 202 d
Minor quis dicatur. col 61 e
Miſſa quid propriè ſit, & eius Synonyma. col. 189 d
Miſſæ vocabulum non eſt Hebraicum: ſed verè Latinum, & antiquum. col. 189 e
Miſſio in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa, genus verum eſt coercendæ contumaciæ alterius partis. col 52 a
Miſſus in poſſeſſionem ex primo decreto, ſi intra annum reum contumax cautionem non præſtiterit iudicio ſiſti, vel ſi per eum non ſteterit quominus eam præſtaret, verus, ſolúſque poſſeſſor ſit ex ſecundo decreto. col. 32 b
Mathildis comitiſſa partem Hetruriæ, quæ dicitur patrimonium S. Petri, Rom. pontifici donauit. col. 117 b
Momentum quid ſit, & vnde dictum. col 32 e
Momenti actio à quolibet inſtitui poteſt pro alio. col 142 b
Monachus ab Abbate non poteſt fideiuſſor dari, vt nec pignori. col. 99 b
Monachus pro alio fideiubere poteſt Abbate authore. col. 99 a
Monachus nihil proprium habere poteſt. col 276 b
Monachi an ſint clerici. col. 22 d
Monachi ex mutui cauſa non obligantur, niſi pecunia, quam mutuam acceperunt, verſa ſit in rem monaſterij. col. 122 a
Monachorum, & clericorum differentia. col 277 e
Monachus, dum Abbas incumbit caſtigationi, & correctioni ſecundum regulam, & inſtitutionem S. Benedicti, non licet ab eo appellare, vel hoc remedio effugere caſtigationem. col. 137 b
Monachiſmus morti comparatur. col. 153 c
Monachiſmus non aufert libertatem. col 79 b
Monachiſmo ſoluitur matrimonium. col 253 e
Monaſteriũ qui heredẽ reliquit, nõ videtur ſine heredib. deceſſiſſe. c. 61 a
Monaſteria omnia iure cõmuni ſunt in poteſtate epiſcopi in cuius diœceſi ſita ſunt. col 164 d
Monitio excommunicationem præcedere debet. col. 144 b
Monomachiam, & ferri calidi examinationem nec conſuetudo eccleſiaſtica in diſcutiendis cauſis eccleſiaſticis recipit, nec canonica authoritas inſtituit. col. 72 c d
Mulier iurata rectè fideiubet pro alio, nec iuuatur Senatuſconſulto Velleiano. col 99 b
Mulier ob mariti adulterium repetere poteſt dotem, manente tamen matrimonio. col. 17 e
Mulier cùm viro corpus ſuum credat, multò magis modicum dotis, quod nihil eſt præ libero corpore, fidei eius nudæ concredere, aut iuratoriæ cautioni debet. col. 327 d

Mulier

Mulier ex cauſa adulterij dimiſſa à viro iudicio eccleſiæ, vel etiam vltrò diſcedens à viro libidinis ſuæ ſatiandæ cauſa, dotem amittit, & dotalitium: nec defuncto viro huius, vel illius habet repetitionem. col.325.d
Mulier, quæ ſciens in pellicatum ſe dedidit, nunquàm legitima vxor fieri poteſt adulteri. col.284.e
Mulier propter abſentiam mariti, licèt ſeptennio, vel longiore tempore abfuerit peregrè profectus, alij nubere non poteſt, antequàm certum de morte eius nuntium acceperit. col.315.a
Mulier, quæ facilè annuit Salomoni iubenti ſecari corpus pueri, de cuius matre diſceptabatur, præſumitur non eſſe mater. col.93.e
Mulier maritum adulterum accuſare poteſt. col.17.e
Mulieri iuranti ſe integram, & inuiolatam & cum ea ſeptem obſtetricibus, ſiue honeſtis mulieribus idem affirmantibus potiùs credendũ eſt, quàm iureiurando ſolius viri. col.59.e
Mulierem plecti dote propter iniquitatem mariti iniquiſſimum eſt. col. 230.a
Mulieres olim ſub perpetua fuêre tutela. col.301.d
Mulieribus in eccleſia inter conceptum altaris conſiſtere, vel alteri inſeruire, presbytero ſacra faciente interdictum eſt. col.174.d
Multa per patientiam tolerantur, quæ ſi deducta fuerint in iudicium, exigente iuſtitia, non debent tolerari. col.193.d
Mutatio poſſeſſionis non ſoluit iudicium. col.4.a
Mundualdus quis dicatur. 301.d

N

NAtum ex probroſo, & damnato coitu adeò deteſtatur lex diuina, vt vetet tanquàm immundum ingredi in Eccleſiam Domini vſque ad decimam generationem. col.318.b
Nati ex ſtupro, liberóque lectulo legitimantur per ſubſequens matrimonium, quod cum matre eorum contraxerit, qui vitio pater erat. colum. 312.b
Natalium quæſtio pertinet ad forum eccleſiaſticum. col.31.b
Natalium quæſtio vtrùm à ſæculari, an ab eccleſiaſtico iudice diſceptanda ſit. 314.d
Negantis nulla eſt probatio. col.259.d
Negligentia cuiuſque iudicis cognitionem cauſæ ad alium transfert. col. 11.d
Nemo duarum eccleſiarum miniſter eſſe, vel duas dignitates eccleſiaſticas, vel duos perſonatus habere poteſt. col.38 d
Nemo duabus, aut pluribus parochiis præeſſe poteſt: aut plures dignitates eccleſiaſticas in vna eccleſia vel diuerſis habere. col.181.b
Nemo vnus duobus in locis conſiſtere poteſt ſimul, nec duobus rebus neceſſariis ſufficere. 181.a
Nemo per alium poteſt regere eccleſiam, ſiue parochiam, cuius cura ei demandata eſt. col.91.a
Nemo eius, quod negat factum, rationem aut poteſt, aut debet, aut ſolet reddere. col.259.d
Nemini dolus ſuus patrocinari debet. col.207.a
Nemini confeſſo de ſe ſuper alienum crimen credi oportet. col.57.b
Nobilium hoc eſt proprium, vt exiſtiment ſe debere, quod largiuntur vltrò: quoque donarunt deperiiſſe, niſi aliis, atque aliis ſubinde beneficiis cumularint. col.133
Nobilibus proprium, innatum & ingenitum eſt, vt facilè donent, & largiantur aliis. col.213.a
Nonaria quid ſit. col.282.d
Notatus iudicio exploratiſſimum remedium veniæ imperialis implorat, vt iudicati remiſſione famæ ſuæ vulnus excludat. col.135.a
Notorium probatione non indiget. col.296.c
Nubere in Domino, quid ſit. col.328.e
Nulla vnquàm de morte hominis cunctatio longa eſt. col.126.b
Nuptiæ primæ ſub benedictione Dei celebrantur ſublimiter: ſecundæ autem, & tertiæ præſenti carent gloria. col.328.b c
Nuptiæ poſteriores ſuperſtite priori marito quando iuſtæ cenſeantur. col. 315.b.
Nuptiæ ſecundæ non ſunt licitæ, antequàm de morte abſentis præſenti, vel morte præſentis abſenti liquidò conſtiterit. col.328.d
Nuptiæ inuitæ ſæpe difficiles, & periculoſos habent exitus. col.252.c
Nuptiæ faciliùs impediuntur, aut prohibentur contrahendæ, quàm contractæ dirimuntur. col.282.e
Nuptiæ, ſiue matrimonium ſponſalium perfectio eſt. cor.239.c
Nuptiæ an quolibet anni die contrahi, & perfici poſſint. col.29.b.c.d.e
Nuptiarum inceſtarum, & nefariarum differentia. col.324.d
Nuptiarum fauore turpis, & impoſſibilis conditio non vitiat nuptias. col. 321.b
Nuptias ſecundas permittit potiùs eccleſia, quàm probat. col.328.b
Nuptiis in contrahendis an ſolus conſenſus ſufficiat. col.239.e
Noui quique religionis, aut ſectæ auctores, & profeſſores gloriantur ſe melius quoddam vitæ genus introducere. col.253.e

O

OBſcura cùm ſunt iura vtriuſque partis, pro poſſeſſore pronunciandum eſt. col.88.b
Obſidis, & fideiuſſoris differentia. col.99.a
Oeconomi quomodo iurent. col.24.b
Officialis, & Vicarij Epiſcopi differentia. col.294.a
Omne, quod non eſt ex fide, peccatum eſt. col.125.e
Omnes homines rei conſtituentur, ſi ei, qui nomen cuiuſpiam detulerit, nulla ſit probandi neceſſitas: omnis contra facultas percunctandi. col. 267.c
Omnis eſt honeſta ratio conſeruandæ ſalutis. col.102.a
Opera illicita die Dominico quæ cenſeantur. col.27.d
Opera eius recta ſunt, qui à pueritia omne ſuum ſtudium ponit in virtute colenda, & modeſtia. col.93.d
Ordinatio, ſeu creatio clerici an ſcripturam deſideret. col.14.b
Ornatus ſacramentorum, ſacrorúmve vaſorum redemptio captiuorum eſt. col.228.e

P

PActio legis commiſſoriæ, quæ probatur in venditione immobilium non probatur etiam in pignoribus. col.230.e
Pactum legis commiſſoriæ iure põtificio an improbetur. c.99.e. & 100.a
Pactum futuræ ſucceſſionis eſt nefariæ ſpei pactum. col.188.c
Pactum non cenſetur nudum adhibito iureiurando vel nomine diuino ſiue ſanctiſſima Trinitatis adſcripta inuocatione in ipſo contractu. col.99.e.
Pacta futuræ ſucceſsionis improbata. col.205.d
Paganorum coniugum ſi alter factus ſit Chriſtianus, & ex hac cauſa ab altero derelictus ſit, matrimonium diſſoluitur, & Chriſtiano aliũ maritum, aliámve vxorem ſibi optare licet. col.323.a
Palea canones cur interdum dicantur. col.263.b
Panes præbendarij qui dicantur. col.186.a
Papa Romanus neque ab imperatore, neque à regibus, neque à clero vniuerſo iudicari poteſt. col.4.d
Paparum nomen vſus, & auctoritas eccleſiæ fecit proprium ſummi pontificis. col.167.e
Parochia quid ſit. col.180.e
Paranymphi qui dicantur. col.270.d
Parens omnis ſtultus erga liberos. col.67.b
Partes in iudices ipſos ſub pœnæ certa compromittere poſſunt. c.96.b
Paſcha olim primus dies anni, & eius primæ ſeptimanæ dies omnes feriati. col.28.a
Paſchæ feſtiuitatis diem Deus celebrari præcepit ab Hebræis inter duas veſperas. col.27.e
Patrimonium S. Petri in qua Italiæ parte ſitum ſit. col.317.6
Patronus eſt turpitudinis vxoris ſuæ, qui crimen eius celat. col.106.e
Patronus de cauſis iuris patronatus eccleſiæ cognoſcere non poteſt, & multò minùs ordinare, vel inſtituere rectorẽ, incõſulto epiſcopo. c.2.b
Patronatus ius competit ei, qui eccleſiam exædificauit, vel dotauit. c.2.b
Patronatus ius nec vendi, nec pretio nummario æſtimari, & addici poteſt. col.2.e
Paulianiſtæ hæretici à Paulo Samoſotono dicti ſunt. col.180.b.e
Peccatum originale an per votum, & fidem parentum aboleatur in paruulis. col.250.b
Peccata ſuos tantùm authores tenere debent, nec pæna vincere noxiam. col.215.e
Pecuniam indebitam qui ſe per errorem ſoluiſſe dicit, & agit condictione indebiti, probare debet indebitam fuiſſe. col.232.d
Peltam leuant, qui iure pontificio putant naſci actionem ex pacto, & ex iureiurando. col.242.b.e
Pellicatus eſt adulterium. col.284.d
Penſiones præſtantur variis ex cauſis. col.36
Penſionis certo ſolutio ſola non eſt idoneum patronatus argumentum. col.132.d
Penſionis præſtatio argumentum eſt traditæ poſſeſsionis. col.40.d
Peremptoria exceptio quando apponi poſsit. col.112.c
Peremptoriæ, & dilatoriæ exceptionis differentia. col.48.b
Periculum quid. col.14.b
Periurium in epiſcopis tantò grauius coercendum, quantò maiori eminent dignitate. col.100 c
Permutatio à non domino facta non valet. col.113.d
Permutationes rerũ Eccleſiarũ temerè, & incõſultò factas ab anteceſſore ſucceſſor infringere, & reuocare poteſt. col.226.a
Perſonatus quid ſit. col 55.d
Perſonarum triplex ratio in iudicio. col.1.b
Petitio ab actore ante litem conteſtatam emandari poteſt: poſt eam ſera eſt pœnitudo, quæ pœna iam commiſſa eum non liberat. col.32.e
Petitione mutuæ quæ dicantur. col.51.a
Petitor quam petit rem, in libello deſignare debet. col.13.e
Petitorio iudicio ſuſpenſo an tranſire liceat ad poſſeſſorium. col.73.d
Petitorio finito conſenſu partium, & lite data ſecundum petitorem, fruſtrà agitur poſſeſſorio. col.37.b
Pignoris, & precarij natura quæ. col.279.a
Pignoris fructus creditori imputantur in ſortẽ, quàm ſi æquauerint, debitor liberatur. col.230.b
Pignore priore extincto, extinguitur etiam poſterius. col.230.b
Plus petitur re, vel ſumma, loco, tempore, & cauſa. col.32.b
Polygamiã imprudẽter, & nefariè aſſeruit Bernardinus Ochinus. c.274.e
Pontifex ſolus poteſt iudicare de priuilegiis Romanæ eccleſiæ. col.4.b
Pontifex numerum Canonicorum, etiamſi ab initio certus cõſtitutus ſit, augere poteſt: Epiſcopus verò non. col.105.c
Poſſeſsio facti eſt potius, quàm iuris. col.234.b
Poſſeſsio an ſolo animo amittatur. col.37.e
Poſſeſsio eiuſdem rei apud duos in ſolidum eſſe non poteſt. col.62.b
Poſſeſsionis cauſa cur dicta momentanea. col.32.c & 33.c
Poſſeſsionis, vel quaſi, cauſa priùs definienda, quàm proprietatis. col. 32.d.
Poſſeſsionis recuperandæ interdictum an competat aduerſus ſuperiorem qui quem iniurioſè deturbauit de poſſeſsione ſua. col.39 c

Index

Poſſeſſionis momentaneæ cauſa non admittit reconuentionem. col.15.d
Poſſeſſorio non videtur renuntiare, qui cœpit rem vindicare. col.35.d
Poſſeſſorio, & petitorio iudicio ſi ſimul agatur, an vtraque quæſtio vno, & eadem ſententia terminari poſſit. col.33.b
Poſtulatio ſimplex non eſt litis conteſtatio. col.12.a
Poteſt aliquid legitimè fieri, & tamen non eſt legitimum. col.315.d
Præbenda quid ſit. col.183.d
Præbendæ vacantes, vacantiáque officia, aut beneficia eccleſiaſtica intra ſex menſes computandos ab eo die, quo conſtiterit, aut cõſtare potuerit, ea vacare, conferri debent ab epiſcopo, aut capitulo. col.171.a
Præbendæ nondum vacantis ſpes nulli facienda eſt. col.194.a
Præbendarum numerum integris facultatibus, & reditibus eccleſiæ minuere non poteſt Capitulum. col.195.e
Precarium ſoluitur, & reuocatur, quandocunque ei, qui id conceſſit, libuerit. col.219.a
Prædium eccleſiæ ruſticum, vel vrbanum, aut mancipium ruſticum nemini licet alienare, vel ſpecialiter pignori obligare. col.217.d
Prædo reſtituendus eſt, ſi vi deiiciatur ab extraneo, à quo vi ipſe nõ poſſidet. col.39.a
Præiudicare aliis non poteſt res inter alios iudicata. col.235.e
Prælatus an teneatur ex contractu anteceſſoris ſui. col.232.b
Prælato promiſſas ſuas obedientiæ & debentur annonæ, & capita. col.6.c
Præpoſitus conſiſtit in bonorum temporalium eccleſiæ adminiſtratione. col.131.b
Præſcriptio 30. vel 40. annorum iure canonico nihil prodeſt malæ fidei poſſeſſori. col.119.a
Præſcriptio longi temporis non tantùm interrumpitur litis conteſtatione, ſed & conuentione aut vocatione in ius. col.21.a
Præſcriptionem 30. annorum mala fidea interueniens iure ciuili interrumpit: canonico non item. col.119.b
Præſcriptiones pleræque omnes comparatæ ſunt cauſa mulctandæ negligentiæ aduerſus deſides, & iuris ſui contemptores. col.208.a
Præſumptio morum cuiuſque ducitur ex anteacta vita. col.94.b
Præſumptionem aduerſus ſeipſum inducit reus, qui iudicium, & veritatis inquiſitionẽ fugit adeò vt pro confeſſo, & damnato habeatur col.93.e
Præſumptionem tanta eſt vis nõnunquam, vt vix contrariæ probationes admittantur. col.92.d
Præſumptionem approbatorum non minor eſt vis, quàm inſtrumentorum, aut teſtium. col.92.d
Præcariæ quid ſint. col.218.e
Presbiter diœceſanus ſi quid emat ex reditibus eccleſiæ, ni velit epiſcopatu, eccleſiæ ſuæ nomine emat. col.137.d
Presbyter ſeu capellanus, qui ſecundis nuptiis ἀλογίας, adhibet mulierem ab epiſcopo. col.328.c
Primatibus, & patriarchis præfertur crux cõplicata. col.32.d
Principi maculoſas notas vitiatæ opinionis abſtergere fas eſt. col 133.e
Principes omnia iura habent in ſcrinio ſui pectoris. quamuis pleriumque ſint iuris imperitiſſimi. col 150
Principalis cauſa cum non conſiſtit, nec ea, quæ ſequuntur, locum habent. col.88 a
Priuilegij renuntiatio facta ab anteceſſore an etiã teneat ſucceſſorẽ. c.32.
Priuilegia ſiue inſtrumenta qualibet Collegij, aut monaſterij vetuſtate exoleſcentia poſſunt refici, & renouari à tabellione publico, authoritate iudicis ordinarij, vel ab eo ſpecialiter delegati. col.92.b.c
Priuilegiorum inſtrumenta, quæ item ſenium capiunt & ſitum, ne obſoleſcant, renouari, ſiue denuò in literas referri, & obſignari poſſunt, non quidem vt ius nouum tribuatur: ſed vt antiquum conſeruetur. c.164.e
Prior agit, qui prior appellat. col.31.c
Probatio contraria præſumptionem elidit. col.94.d
Probatio probatione eliditur. col.61.c
Probatio nulla exigitur ab eo, pro quo præſumptio facit. col.92.d
Probatio incumbit affirmanti, non neganti. col.271.d
Probatio elidit probationem. col.48.a
Probationis priuilegium ſolitaria teſtimonia non merentur. col.62.a
Probationes exiguntur à poſſeſſore in duplicibus iudiciis, in quibus poſſeſſor non rei tantùm, ſed etiam actoris partes ſuſtinet. col.59.b
Proceres plus exemplo, quàm peccato nocent. col.101.a
Procurator idoneus quis cenſeatur. col.160.a
Procurator ad impetrandum, & contradicendum tantùm quis dicatur. col.160.a
Productionis teſtium pluralitas quomodo æſtimanda. col.65.d
Prohæredes qui dicantur. col.238.c
Promiſſio facta contra leges, aut bonos mores, & ſine iuſta cauſa, non valet. col.188.d
Proprietatis quæſtio pertinet ad ius ciuile. col.31.b
Prouentus eccleſiaſtici meritò illi ſubtrahuntur, cui communio eccleſiæ denegatur. col.1.c
Puberes vnde dicti. col.261.d. Et qui tales cenſeantur. ibid.e
Pubertati proximi qui cenſeantur. col.255.c
Puella an apta ſit ad viriles amplexus, obſtetricibus explorandum, & inſpiciendum à iudicibus demandari ſolet. col.309.d
Purgatio Canonica quomodo fiat. col 131.b

Q

QVadrageſimali tempore an nuptias celebrare liceat. col.29.c
Quæſtionis facti, & quæſtionis iuris differentia. col.130.b
Querelæ falſi teſtimonij nulla, niſi vicennali præſcriptione extinguitur. col.61.e
Qui debet ad diem, ſeipſum appellare, & commonefacere debet, nec expectare interpellationem creditoris. col.225.b
Quinque eccleſiæ eſt ciuitas in Pannonia inferiori. col.96.c
Quoduuldeus Centuriensis epiſcopus. col.1.c

R

RAbula forenſi nihil pernicioſius, & imperitius in Republica. col.16.a
Rapta bello ciuili, ſi extant, & cognoſcuntur à dominis, qui ei bello ſe non immiſcuerunt, eis reſtituenda ſunt. col.45.b
Ratihabitio retrotrahitur, & conſuoſus comparatur. col.212.d
Ratio nulla permittit, vt quod pro communi vtilitate datum eſſe cognoſcitur, proprijs vſibus applicetur. col.187.d
Reatu maiori delinquit, qui potiore honore fruitur, & grauiora facit vitia peccatorum ſublimitas peccantium. col.101.a
Recheredus Gothos ex perfidia Arrij traduxit ad fidem Catholicam. col. 58 d
Reconuentiones quando non admittantur. col.15.d
Recredentia quid ſit. col.155.b
Recuſatio iudicis quid ſit. col.136.a
Redditione cautionis principalis videtur facta remiſſio fortis. col.53.a
Relatio quid ſit. col.136.a
Religioſis hominibus, ſi producantur teſtimonij cauſa, non remittitur iuſiurandum, inuito aduerſario. col.76.b
Renunciare, & concludere quid ſit. col.13.c
Renunciatio non fit ſine iureiurando. col.58.b
Reprobandi, & puniendi, qui variè teſtimonia dicunt. col.62.a
Reprobationis, & productionis teſtium differentia. col.72.c
Res ſacræ pignori dari non poſſunt, niſi captiuorum redimendorum cauſa. col.228.c
Res eccleſiæ patrimonia ſunt pauperum. col.118.c
Res ex pecunia eccleſiæ comparata à clerico, eccleſiaſticæ eſſe videtur. col.237.e
Rei iudicatæ prætextu nouorum inſtrumentorum reſtaurari non poſſit. col.113.e
Res acta à monachis ſine conſenſu Abbatis ſui, eiuſdemque epiſcopi, ei nocere non debet. col.3 d
Res iudicata pro veritate habetur. col.117.e
Res inter alios acta aliis obeſſe non debet. col.87.a
Rem, vel ius is poſſidere dicitur, cuius nomine poſſidetur. col.40.c
Reſponſalis, ſiue apocriſarius dicatur. col.12.a
Reſcriptum, quod appellator ſuper ea re, de qua litigat, impetrauit à Romano pontifice intra diem præfinitum exequendæ appellationis, nulla facta mentione interpoſita appellationis, nec temporis, à ſe, vel à iudice præſcripti ad appellationem exequendam, nullius eſt momenti quia ſubreptitium. col.150.c.d
Reſcripta ſubreptitia, vel obreptitia nullius momenti ſunt. col.47.a
Reſidere eſt deſidis, & ignaui hominis. col.181.d
Reuerentia, & obedientia epiſcopo debita nulla temporis præſcriptione intercedit. col.121.c
Rex, qui nullum ſuperiorem cognoſcit, filios ſuos illegitimos, legitimos facere poteſt, non tanquam pater filius, ſed tanquã princeps ſubditos. col.319.a
Regi an poteſtas ſit alienandi ea, quæ ſceptri, ſiue regni ſunt. col.108.e
Reus in exceptione actor eſt. col.52.b
Reus ibi conueniri poteſt, vbi deliquit. col.13.b
Reus etſi nihil probauerit, abſoluendus eſt, actore nõ probante. col.53.e
Reus de calumnia iurare renuẽs, pro confeſſo, & iudicato habetur. c.21.c
Reus pendẽte primo iudicio apud alios iudices mutuam petitionem inſtituere non poteſt. col.15
Rei confeſſio aduerſus quemlibet admitti nõ debet, ne alienam ſalutem in dubium deducat, qui de ſua deſperauit. col.37.b
Rei, & accuſatoris præſentia, imò & teſtium neceſſaria eſt in cauſa criminali. col.83.d
Reo poſt annum in contumacia perſeuerante, actor verus rei poſſeſſor conſtituitur. col.10.d
Reo non confitente de intentione actoris, non antè eſt probanda exceptio dilatoria, ſeu peremptoria, quàm actor probauerit intentionem ſuam. col.10.d
Reo poſſidenti, qui actori opponit præſcriptionem longi, vel longiſſimi temporis, incumbit onus probandi. col.59.b
Reorum crimina vt tripliti, aut quadruplici in iudicium deduci poſſunt. col.7.a
Reis pluribus priore iudicio damnatis in vna, eadémq; cauſa, ſi vnus appellauerit, victoria eius proficit cæteris, qui non appellauerũt. c.163.b
Roma eſt communis patria. col.13.c
Romæ qui oriundus nõ eſt, non aliter videtur eſſe ciuis Romanus, quàm ſi ſpecialiter ciuitate Romana donatus fuerit. col.23.d
Romæ inuentus quando ibi conueniri non poſſit. col.13.d
Romæ conueniri poteſt quilibet Romano imperio ſubiectus, etiamſi ibi non contraxerit, neque deliquerit, neque ibi ſit res, quæ vindicatur, neque ibi domicilium habeat. col.13.c
Romana eccleſia mater, & magiſtra eſt omnium eccleſiarum. c.1.d

S

SAbbathum ſabbathorum quod ſit. col.168.b
Sacramentum an ritè, & legitimè ſumere poſſit quis ab eo, qui concubinam habet, vel focariam. col.176.c

Sacerdo

Sacerdotis vnius beneficium appetens, & impetrans, eccleſiaſtica communione pellendus eſt. col. 205.b
Sacerdotes aurei quondam ligneis calicibus vtebantur: & nunc vice mutata ſacerdotes lignei aureis calicibus vtuntur. col. 290.b
Sæculares, quibus eſt cum clericis negotium aliquod, eos conuenire tenentur in foro eccleſiaſtico. col. 6 e
Sancti Antonij ordo primùm cœpit in Gallia Vienneſi. col. 6.d
Sancta ſanctorum quæ vocentur. col. 169.b
Sanctorum multorum corpora venerantur ab hominibus in terris, quorum animæ cruciantur in infeſtis. col. 81.b
Salutis conſeruandæ cauſe, omnia honeſta, & licita ſunt. col. 102.a
Saracenorum teſtimonium aduerſus Chriſtianos omnino reprobatur. col. 66.e
Satiſdare quid ſit. col. e 30.e
Scelus omne grauius facit clarimdo perſonæ. col. 101.a
Scripturæ, quæ ab vna parte proferuntur in iudicio, ſi ſint contrariæ, nullius ſunt momenti. col. 91.b
Scripturæ falſæ argumenta quæ. col. 87.b
Sede vacante nihil innouandum. col. 212.d
Sedi Apoſtolicæ licet ſublimibus perſonis, & literatis facere veniam, vt plura beneficia in vna, vel diuerſis eccleſiis obtineant. col. 198.c
Sententia per errorem late, veritate comperta, & errore cognito, poteſt reſcindi vel à principe, vel à Summo Pontifice, vel à Senatu. c. 127.e
Sententia iudicis ex ſcripto ferenda eſt. col. 24.b
Sententia omnis, quæ cenſetur authoritate rei iudicatæ, præſumitur eſſe iuſta, nihil aliud probetur. col. 131.d
Sententia dicta à iudice appellationis in abſentem, an rei iudicatæ authoritatem habeat. col. 149.d
Sententia, ſi intra decem dies ab ea appellatum non ſit, tranſit in rem iudicatam. col. 130.a
Sententia ſtatim, atque rei iudicatæ authoritatem aſſumpſit, ius facit. col. 30.b.
Sententia contra formam iuris, & compromiſſi ab arbitrio lata, nulla eſt. col. 3.e
Sententia inter alios dicta aliis non nocet. col. 131.e
Sententiæ Romanæ ſedis poteſt in melius commutari, cùm Pontifici aliquid obreptum eſt. col. 129 c
Sententia non ferenda ante litis conteſtationem. col. 16 d
Sententiæ tres plerumque interueniunt, quoties interdicto vti poſſidetis agitur, antequàm veniatur ad iudicium petitorium. col. 5.c
Sententiæ definitiuæ, & exceptionis peremptoriæ eadem eſt vis. c. 112.b
Sententiam ae periculo recitare quid ſit. col. 14.b
Sententiam à magiſtratu vnius prouinciæ dictam interdum exequitur alterius prouinciæ magiſtratus. col. 11.b
Sequeſter victori rem, poſſeſſionémque reſtituere debet cum fructibus, quos interim percepit. col. 47.a
Sigillum eccleſiæ non mutatur morte epiſcopi. col. 217.b
Simonia eſt non tantùm accipere pecuniam: ſed etiam ſtipulari. c. 57.d
Singula quæ non proſunt, coniuncta iuuant. col. 64.e
Societas mutuo diſſenſu diſſoluitur. col. 142.d
Spado an matrimonium contrahere poſſit. col. 308.d
Spoliatus, priuatúſve poſſeſſione ſua per vim, vel alio modo, prius quàm agatur de proprietate, vel vlla eliate, reſtituendus eſt, nec mora vlla reſtitutioni facienda. col. 37 b. & col. 30.e
Spoliato, etiamſi prædo, & malæ fidei poſſeſſor fuerit, priuſquàm de proprietate quæratur, poſſeſſio redintegranda, & reſtituenda eſt. col. 133.d
Item fructus medio tempore percepti, aut percipiendi. ibid. a
Sponſa ante nuptias mortua, qua cum alia nuptias contrahit, qui hac alij deſponſatam vxorem ducit, pro bigamo habetur. col. e 19.e
Sponſa legitima non eſt, niſi quæ exceſſit infantiam. col. 243.b
Sponſam, quam ante nuptias inuaſit lepra, vel ſyderatio, vel paralyſis, vel cæcitas, vel quæ alia corporis truncatio fœda, vxorem ducere non tenetur ſponſus. col. 103.d
Sponſalia præſentibus verbis contracta, quæ matrimonium imitantur, merito diſſoluuntur, ſi probetur ſponſum anteà rem habuiſſe cum nepte ſuæ ſonſæ. col. 95.
Sponſalia ce eadem cauſa illicita ſunt, ex qua nuptiæ illicitæ, aut vetitæ. col. 139.e
Sponſalia in futurũ tempus collate mutuo diſſenſu diſſoluuntur. c. 241.d
Sponſalia in futurum tempus collate en diſſolui poſſint per ſponſalia de præſenti. col. e 52.d
Sponſalia qualiacunque mutuo conſenſu contracta, commixtione corporum ſubſequuta matrimonij inducunt præſumptionem. c. 258.b
Sponſalia de futuro pro matrimonio habentur ſequuto concubitu, non minus quàm ſponſalia de præſenti. col. 316.c
Sponſalibus de præſenti coniugio factis, matrimonium contractum intelligitur, etiamſi nondum ſequutus ſit concubitus. col. 296.c
Stallum quid. col. 194.a
Studiorum cauſa iuſtiſſima eſt abſentiæ cauſa. col. 118.e
Stuprum teſtibus iuratis probatur non quidem iis ſolis: ſed ſi & iis concurrent fama, & alia legitima adminicula accedant. col. 69.d
Stylarij qui. col. 166.b
Succeſſor anteceſſoris ſui pœna non obligatur. col. 219.a
Supprimere veritatem, & nolle teſtimonium dicere, delictum eſt mortale. col. 83 c
Superficies cedit ſolo. col. 238.b
Suſceptria non poteſt nubere ſuſcepto, nec ſuſceptor ſuſceptæ. col. 190.c
Suſceptus ex ſacro fonte ſuſceptori eſt filij loco: & retrò ſuſceptor ſuſcepto patris loco. col. e 90 c
Suſpicionis, & præſumptionis differentia. col. 68 b c
Synodo Nicæna definitum eſt ne quis die Dominica genu flectat orans, vel ieiunium agat. col. 28.c
Synodi prouinciales indigent confirmatione Summi Pontificis. c. 322.c

T

Talis quis eſſe præſumitur qualis reperitur in habitu. col. e e
Templerij milites cur hoc nomine donati. col. a, b. c
Templariorum ordo cœpit Gelaſij II. temporibus abrogatus eſt à Clemente V. ob nefarie quædam ſcelera. col. a.c
Templariorum bona à Clemente V. adiudicata ſunt partim militibus S. Ioannis Hieroſolymitani, qui hodie Melitam tenent, partim militibus Ieſu Chriſti in Luſitania agentibus. col. a.c
Tempore quoties plus petitur, ſpatium ſoluendi, quod reus habuit, ei duplicatur, ac præterea ſumptus, quos in lite fecit, ei reſtituuntur. c. 32 b
Tempora vtilia cedunt ſcientibus, non autem ignorantibus. col. 207 c
Tempora ſex menſium his tantùm cedunt, quibus nihil impedimento eſt, quominus vacantia beneficia conferant. col. 207.c
Terra fidelis eſt, etſi quando non ſoluerit, alio anno ſuperioris anni demum compenſat. col. 224.e
Teſtis nullus idoneus eſt ſine iureiurando. col. 70.b
Teſtis vnus non inducit præſumptionem. col. 68.b
Teſtis productus in cauſa, in qua aduocatus fuit, iure, ac meritò excipitur, & reſutatus. col. 147 b
Teſtis interrogatus eſſe, & interrogationi reſpondiſſe non videtur, qui ita obſcurè reſpondet, & ambiguè, vt incertum dimittat interrogatorem. col. 81 e
Teſtes plures, quàm quadraginta producere integrum non eſt. col. 74.e
Teſtes producti ad probandam exceptionem aliquam, ſi iurauerint ſe pro eius rei veritate dicturos, ſi interrogentur ſuper negotio principali, reſpondere non tenentur: nec vltro ſi velint teſtificari de eo, audiendi ſunt. col. 70.b
Teſtes irrogati in conuentionibus fidem non faciunt. col. 248 a
Teſtes ante litem conteſtatam audiri, & recipi poſſunt, ſi ſenio confecti aut valetudinarij ſint, & periculum ſit ne inter homines eſſe deſinant. col. 324 c
Teſtes de domo, ſiue familia producti, non ſunt idonei. col. 68.e. quietis imperari poteſt. ibid. e
Teſtes ſynodales qui ſint. col. 84.c
Teſtes abſque vlla infamia, vel ſuſpicione, vel manifeſta macula in dicendo teſtimonio requiruntur. col. 110.e
Teſtes non audiendi ante litis conteſtationem. col. 16. c. Et quando id fallat. ibid. e
Teſtes legitimi qui cenſeantur in accuſatione, vel teſtificatione matrimonij. col. 319 de e. & col. 320. a. b. c
Teſtes prolati, aduerſus fidem atteſtationis ſuæ vacillantes, non ſunt audiendi. col. 33 e
Teſtes ab vna parte producti ſibi inuicem contrarij, reijciuntur tanquam vani, & futiles. col. 91.c
Teſtes non diſpari numero ſi tam pro libertate, quàm contra dicentium, pro libertate pronuntiandum eſt. col. 59.a
Teſtes domeſtici aliter in litibus, aliter in teſtamentis conſiderantur. col. 69.a
Teſtes contra ſe productos refellens poſt publicationem, non poteſt poſteà eos pro ſeipſo producere vlla in cauſa. col. 71.c
Teſtes ſinguli, non turmatim interrogandi. col. 80.c
Teſtes non recipiuntur contra præſumptionem iuſtã & probabilẽ. c. 47.e
Teſtium noua productio rectè admittitur ſuper articulo nouo, etiam poſt publicationẽ priorũ, qui ſuper aliis cauſis interrogati ſunt. c. 73.e
Teſtium quarta productio non admittitur, ſi effrænata ſit eorum multitudo. col. 75.a
Teſtium duorum, vel trium maior eſt fides, quàm vnius iudicis. c. 70.a
Teſtium refutatio tenia improbetur. col. 72.c
Teſtium productioni renuntiare quid ſit. col. 34 c & 35.e
Teſtium duo genera. col. 82.d
Teſtium productio quarta quando locum habeat. col. 95.d
Teſtibus, non teſtimoniis credendum eſt. col. 320.c
Teſtationibus publicatis conſequuta renuntiatione à productione teſtium, cùm nihil aliud ſupereſt, quàm vt res iudicetur, non eſt integrũ alios teſtes ſuper iiſdem articulis exhibere. ſuper aliis, qui coniuncti ſunt, ſuperioribus imò. col. 66.a.b
Teſtimonium de conditione in cauſis matrimonij receptum eſt: vt & domeſticum. col. 321.e
Teſtimonium eorum, qui vel iam antè coniuncti ſunt, vel confeſſi de crimine aliquo, vel qui nunc conuocantur ab eo, aduerſus quem teſtificantur reprobatum eſt. col. 65.a
Teſtimonium de auditione accipimus tanquam adminiculum alterius probationis, non tanquam ipſum per ſe ſit ratum & legitimum teſtimonium. col. 67.d e
Teſtimonium vnius etiam iurati, non eſt legitimum. col. 27.c
Teſtimonij dicendi cauſa ſi Romam quis iuerit, & ibi conuentus, an habeat ius reuocandi domum. col. 13.d
Teſtimonia an refelli poſſint poſt publicationem, oppoſitis præſcriptionibus. col. 65.e
Teſtimonia interdum ponderanda, non numeranda. col. 72.a
Theodoſius magnus author eſt præſcriptionis 30. annorum. c. 119.b
Theſaurus tuus vbi eſt, ibi & totum cor eius. col. 189.a
Thomas Sequet iuſſu, nutúve Regis Anglorũ Henrici necatus in martyrum numerum cooptatus eſt, quòd tuitio libertatum eccleſiæ aduerſus potẽtiam, & impreſſionẽ regia ei fuiſſet cauſa necis. col. 143.d

Toletanus

Index Rerum & verborum.

Toletanus, & Bracharenſis Archiepiſcopi contendunt de primatu in Hiſpania. col. 27.b
Tonſora fit raſo vertice capitis. col.140.c
Tyrus eſt metropolis Syriæ. col.18.d

V

VAdimonium deſerere quid ſit. column. 25.d
Valentinianus Imperator profeſſus eſt, ſi delinqueret, ſe ſubiectum eſſe iudicio, & correctioni Archiepiſcopi Mediolanenſis. col.3.d
Valerius vnico abſentiæ argumento ſacrilegum defendiſſe dicitur. colum. 63.d
Vaſa eccleſiaſtica, aut veſtimenta, aut ſcripta ſacra ſi quis oppignorauerit, hæres eius ea luere, & ex ſuo repignerare cogitur. c.228.e.& 229.a
Venditio ætatis beneficio reſcindi poteſt, vbi magna eſt fraus, licèt non ſuperet dimidiam iuſti pretij. col.222.b
Venditori circumſcripto vltra dimidiam iuſti pretij, reſtituenda eſt res, aut ſupplendum, quod iuſto pretio conſtet defuiſſe venditionis tempore, prout emptores elegerint. col.76.b
Venditore poſtulante poteſt reſcindi venditio rei immobilis, ſi pretium, quod ei numeratum eſt, minus ſit dimidia parte veri, & iuſti pretij. col.225.b.c
Veneti olim occuparunt Tyrum Syriæ metropolim, Vlpiani Iuriſconſulti patriam. col.18.d
Venetorum Reſpublica in temporalibus ſuperiorem nullum agnoſcit. colum. 317.d
Venire non intelligitur in pacto, vel tranſactione id, de quo cogitatum non eſſe docetur. col.102.e
Veriſimilia partim ſingula mouent ſuo pondere, partim etiamſi videantur exigua per ſe, multùm tamen cùm ſunt concatenata, proficiunt. colum 6.e
Veritas criminum, fidéſque probationibus certis inſtrui, nec ſuſpicionibus tantùm, & coniecturæ permitti debet. col.96.a
Veritatis ſimplex oratio eſt. col.101.d
Vicarium hoſpitalem eſſe oportet, & clericum omnem beneficiarium. col.290.a
Vicedomini partes quæ. colum. 5.d
Viduam ducens pro bigamo habetur. col.179.a
Viduarum, & dotium defenſio an etiam pertineat ad iudicem eccleſiaſticum. col.12.6
Vim vi repellere omnes leges, omniáque iura permittunt. col.41.6
Vincens petitorio potior eſt eo, qui vincit poſſeſſorio. col.33.c
Vindicare rem qui cœpit, an poſteà, ſi velit, experiri poſſit interdicto vti poſſidetis. col.35.d
Vir eſt caput mulieris. col.268.c
Viri abſentia nulla quantumuis diuturna, mulieris fidem abſoluit: nec ex abſentiæ prolixitate ſola ſumitur præſumptio iuſta mortis: ſed certo nuntio opus eſt. col.253.e
Virgo, cuius, pòm, ita obſtructa, vel arcta eſt, vt mulier fieri, vel viro pati non poſſit, iuſtam matrimonij diſſoluendi cauſam præſtat marito. col.308.a
Virginitas puellæ an ex aſpectu, & attactu partis deprehendi poſſit. col. 39.d
Virginitas in ſexu fœminino quomodo inueſtigáda ſit, & à quibus. columna.309.b.c
Vitioſum eſt, quod nimium eſt. col.75.a
Vtopia an ſit rei emptæ poſſeſſio, ſi per ſe emptor in eam venerit non inductus à venditore. col.40.e
Vnde vi interdictum quibus competat. col.62.e
Vnus teſtis, nullus teſtis. col.67.e
Vnus ex teſtibus, & ſignatoribus tabularum teſtamenti non agnoſcens ſigillum ſuũ, cùm aperiendæ ſunt, & reſignandæ tabulæ teſtameno, ſuſpectas tabulas facit. col.68.b
Vnicuique non vti licet eo, quod lex ei ſua cauſa dedit, præſertim cũ inde aduerſario nihil infertur incommodi. col.147.e.& col.148.a
Vocatio in ius, ſeu conuentio interrumpit longi temporis præſcriptionem: vt & litis conteſtatio. col.22.a
Vouentes qui dicantur. col.280.c
Votum ſimplex non dirimit matrimonium ritè contractum. col.309.e
Vſuræ, quæ propter moram debitoris petuntur, hoc iure non prohibentur. col.98.e
Vſuræ, quæ infliguntur propter lucrum, etſi debitum ſit liquidum, & certum, illicitæ ſunt. col.330.d
Vſurarum crimen eſt deteſtabile & horrendum valde, & vtriuſque teſtamenti pagina damnatum. col.98.u
Vſurarum petitio illicita eſt iure canonico: eius, quod intereſt, licita, & permiſſa. col.12.b
Vti poſſidetis interdictum quibus detur. col.62.e
Vualliæ principatus deſtinatus regis Angliæ filio natu maiori. c.132.a
Vxor temerè deſerens, conſortióque ſui, & conſuetudine priuans maritum ſuum, ei reſtituenda eſt. col.19.c
Vxor iure ciuili criminaliter de adulterio mariti experiri non poteſt. colum.18.a
Vxor eſſe deſinit iure ciuili, quæ domo mariti propter adulterium exturbata eſt. col.255.d
Vxor à fide Chriſtiana deciſcens, an ad paganiſmum tranſiens, iudicio eccleſiæ dimitti poſſit à merito, & alia vxor duci. col.106.a
Vxore præmortua, Tholoſæ dos cedit lucro mariti. col.356.a
Vxorem dimiſſam ex cauſa adulterij qui reducit laudem in eccleſia, & charitatem. col.255.e
Vxorem, vel ſponſam deductio in domum non facit eam, quæ iuſtam ætatem non habet, ſi & is, in cuius domũ deducitur, iuſtæ non ſit ætatis, nec ipſa poſtea habeat ratum, quod paruula, inópſque conſilij geſſit. column.43.a

F I N I S.